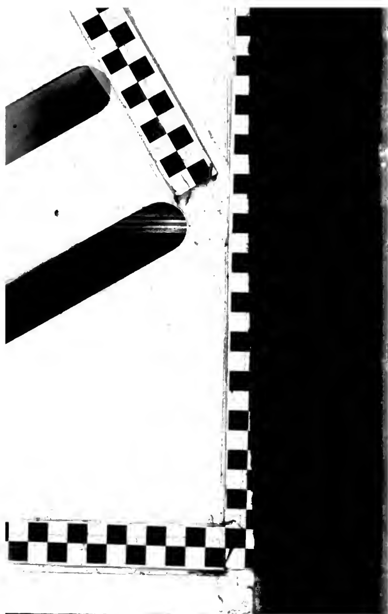
image
not
available

37
30 D
6

JURIS NATURALIS
HUMANORUMQUE CONTRACTUUM ET CENSURARUM ECCLESIÆ
MORALIS DISCUSSIO
PLURIBUS TRACTATIBUS DISTINCTA

In quibus clarè, breviter, & distinctè solvuntur Difficultates Morales, quæ ad illorum notitiam spectare possunt

Juxta Sacros Canones, et Decreta SUMMORUM PONTIFICUM diversas Propositiones damnantium;

AUTHORE REVERENDO PATRE

D. SEBASTIANO GIRIBALDI

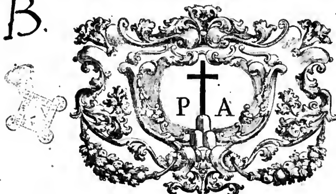
Genuensi, de Portu Mauritio, ex Clericis Regularibus Barnabitis Congregationis Sancti Pauli, in Ecclesia Metropolitana Bononiæ Pœnitentiario, Examinatore Synodali, & in Congregationibus Cleri Casuum Conscientiæ Decisore.

Eminentissimo, ac Reverendissimo Domino

D. ULYSSI JOSEPHO GOZZADINO

S. R. E. Cardinali, Episcopo Imolensi, in Provincia Romandiolæ, & Exarchatu Ravennæ de Latere Legato

DICATA

BONONIÆ M.DCC.XVII.

Typis Julii Borzaghi. SUPERIORUM PERMISSU.

Ad Eminentissimum, et Reverendissimum Dominum

D. ULYSSEM JOSEPHUM
G O Z Z A D I N U M

S. R. E. Cardinalem, Episcopum Imolensem, ac in Provincia Romandiolæ, et Exarchatu Ravennæ de Latere Legatum

A U T H O R

Suum dirigit Librum,

Udaces juvante Fortuna, audax perge Liber. Quònam verò, & ad quid? Ad Pedes Eminentissimi Principis pro Clementissimo Patrocinio. Attingendæ Votorum summæ, ecce conclusam brevi calamo seriem agendorum. Dirigenti gressus per

Viam Flaminiam poſt iter Dieculæ primam dabunt Stationem vicina confinia; Urbs perantiqua Imolenſis, Nobiliſſimi Cives, Plebs modeſtiſſima theatrum aperiunt Spirituali Regimini Purpurati Antiſtitis, ad quem deſtinaris. Hæc eſt Reſidentia Sacri Paſtoris; At minimè invenies reſidentem per hæc Tempora, cui Romandiolæ Provinciam Sedes Apoſtolica demandavit. Ergo Legatus Romandiolenſis tibi adeundus. Perge feliciter, Exarchatus Metropolim ſecurus ingredere; nec erit quò Viæ ducem quæras, etenim ipſi elingues muri ad Suaviſſimum Principem te manuducent. In Regio Palatio ne timeas ab Oſcitantia; nam Gentilitia Comitas Gozzadinæ Familiæ ſolatia captantis in promerendo, non patietur te otiari plus æquo in Procœtone; quin, audito nomine magnæ Patriæ, in qua natus, Patre quamvis extero, adoleviſti, non tam admittèris, quàm urgeberis ad colloquium, chariùs excipieris, & ad benignum Principis genium geſtiet quilibet tibi aſſociari. Hæc, & hujuſmodi Singularia Benevolentiæ Signa, utique tibi obventura torvos ad ſe traherent invidorum oculos, ut in Aulis de more; Verùm aberit penitus Livor Invidię, ubi innotuerit Bononiam inter, & Gentem Gozzadinam rerum neceſ-

necessitudo: Enimverò sive oculos jeceris ad anteacta Sæcula, sive fixeris in recentioribus, præsentique Statu Bononiensis Reipublicæ, utile semper, & decus derivavit in Patriam clarissima Familia.

Præludat Veritati Pietas, exordio ducto, ac passu à Templo Divi Bartholomæi unà constructo cum Magnifica Porticu, ad alia pleraque Urbem ambulanti occurrentia, eaque restaurata, ac successivè ditata per Picturas, & Sculptile, et in primis per Sacra Lipsana extracta è Romanis Sacrariis, et asportata in Urbem, alioquin Sanctorum feracissimam, præsertim ex Semine Equestri, & signanter ex Gozzadino; Præludium firmet exposita Vita Gherardi Cruce Signatorum Ducis, & Sanguis effusus per celeberrimum Testam, quando ad eruendum de immani Jugo Hierosolymam, canente Classicum Clemente III. invictæ Bononiensium Acies Causam Dei fortiter agentes, ad conflictus durissimos minimè trepidarunt. Inclyta Sago Heroum Progenies seipsam superavit in Toga. Non ego is sum, qui velim modico circulo concludere Oceanum in recensendis Poetis, Oratoribus, Philosophicis, Theologicis, & Legalibus Laureis, quæ imitandum Doctoribus speculum objectarunt. Unum profero illud Ingeniorum miraculum

Beti-

Betisam Gozzadinam, quæ muliebri superior Sexu virilem agens animum, & habitum, Manum suam misit ad Fortia, acum fœmineum perpetuò dedignata; assueta Calamo, & Circulo fecerat sibi nomen grande, adeò usque merita de Republica Literaria, ut in hoc celeberrimo totius Mundi, nedum Europæ Archigymnasio Cathedram consecuta per annos duos supra viginti innumeros, & insigniores nacta sit Auditores. Si primus discendi ardor Nobilitas est Magistri, numquam gloriosiùs contigit felicissimis Studiis, & Togæ humeris superindutæ Virilibus, quàm sub Virginea disciplina veræ Studiorum Matris. Post multiformes Togas contextas in Archigymnasio pulsat ad Conclave memoriæ Toga Senatoria, inter Quinquaginta Selectos Optimates, & Pontificio Diplomate assumptos ad Regimen Reipublicæ Bononiensis, splenduit ab antiquis Sæculis Assumptus de Gozzadinis, è quorum consiliis, & agendorum Peritia in arduis, et urgentioribus, seu decernendis in pleno Senatu, seu reservatis Judicio Præsidis Vexilliferi, juvamen sensit multiplici rerum posituræ opportunum. Dedit Patria, et in Patria quantùm potuit dedit Roma, quæ tamen angustos amplitudini Meritorum dignoscens limites, transtulit extra Patriam op-

timos

timos Cives, alios per Insulas Episcopales, & Archiepiscopales, & alios evectos per Sacram Purpuram ad Apices Dignitatum. Cæterùm tot titulis, quibus semper patuit decorata Familia splenduit, splendetque ubique Gentium acceptissima, præsertim ob insigne Modestiæ aliarum Virtutum Collegio fœderatæ: unde apprimè aptatur breve quidem, sed disertissimum illud ex Sacris Literis Encomium – Non erat qui loqueretur de illa Verbum malum – Infinitus ne sim, hic jam sisto gradum, & fructum colligo ex arbore.

Tam generosa Stirpe procreatus Princeps Eminentissimus à prima Pueritia individuam coluit Vitæ Comitem morum Innocentiam, qualis decebat Filium, et Nepotem ab Innocentissima Parentum, et Atavorum longa Serie minimè degenerantem. Clericali adscriptus Militiæ, sub doctioribus Magisteriis Angelicam exercuit Mentem, et primò per humaniores Literas, in quibus felicem adeò navavit Operam, ut acceptus præ cæteris seligeretur Orator, ubi nobilior se se aperiebat occasio perorandi. Stat præsentibus, stabitque Posteris immortale argumentum, memoranda Panegyris, qua in Funere Eminentissimi, & Reverendissimi Hieronymi Cardinalis de Excellentissima Boncompagni Familia, tam a-

ptè,

ptè, & concinnè defuncti Laudes, & Merita provexit, ut vivis ereptus, etiam nunc duret in Hominum mente, victurus Æternitati: Alia præcesserat hujuscemodi quatuor ante Sæcula in Funere Sacri Pastoris Henrici Fratta, cui Oratrix Betisa eloquentissimè parentaverat; Vocatus ad altiora aptioribus pascuis avidum aluit Ingenium, & Philosophiæ, Theologiæ, Jurisque Prudentiæ emensus Studia multiplici Laurea fulsit coronatus. Genio indè indulgens Ecclesiastico Canonicatu potitus in Metropolitana Divinis se se mancipavit. Ad castigatissimam sui Muneris amussim annos plures Sacro dederat Ministerio, quando, arduis in Urbe urgentibus, iter, et accessum ad Romana Tribunalia subiit necessarium. Hospitem excepit Sedes Apostolica; undè post peracta Negotia discessum parabat in Patriam: Verùm, constito Menti perspicacissimæ Sanctissimi Pontificis CLEMENTIS de multiplicata fruge, quæ haud dubiè consurgeret ex talentis, si fuissent credita Servo Fideli, obstitit regressui, & Romanum Hospitium mutavit in Domicilium. Præfecturam primò mandavit ad supplices Libellos, mox Brevium ad Principes elegit Secretarium, etiam pro dimisso in Bononiensi Metropolitana Beneficio; acceptissimum Su-

perin-

perinduens Miniſtrum, inſigniori Canonicatus gradu in Baſilica Vaticana; In Sacra Petri Regia omnibus gratus,omnium ſibi corda devinciens, novus Petri Alumnus Officii ſui Partes affluenter implebat, & jam Romani Domicilii annus vertebatur circiter duodecimus, quando poſt Laudatiſſimæ Virtutis experimentum Divino afflata Numine Sanctitas Sua ad ſublimiorem Statum glorioſum evexit Præſulem, Sacram Purpuram meritis coaptando. Æquè gratus aliàs, & alibi exceptus, nevmquam fuerit Nuncius de Cive promoto haud ſcio.Id autem optimè novi, jucundiores plauſus, cumulatioria gaudia plus effuſam in Populo lætitiam, ac ſi cujuſque faceſſiſſet Negotium exoptata Promotio Bononiæ non obtigiſſe. Poſt Numini gratias per ſolemniora Sacrificia, per Eleemosynas, et alia Opera florentis in hac Civitate ingenioſiſſimę Pietatis, ſatis etiam Populo per læta Spectacula factum eſt. Prima fulſere ſigna Lætitiæ per Ignes feſtos, ex Senatus placitò ardentes in publico Foro,Alia diu,& quamplurima Nobiliores ediderunt Familiæ magna ex parte Novi Purpurati, vel Conſanguineæ, vel Affines; Amicorum numerus infinitus, Plures de Populo, de utroque Clero, & ipſa tandem Sanctimonialium Monaſteria, adeò ut ad plures

Menses Populo spontè hilari non defuerint pascua alendæ, vel Devotioni, vel Curiositati. Sustinenti jam Regimen Spirituale Ecclesiæ Imolensis Temporale accessit Provinciæ Romandiolensis, & duplici pondere minimè fatigatus, Angelicis humeris superducto alacer perstitit ad graviora; decorandis scilicet Nuptiis Philippi Hispaniarum Regis Catholici Legatum à Latere ad Conjugem Elisabetham Parmensem destinavit Sanctissimus. Regiam suscepit expeditionem Eminentia sua, & tantæ congruum Dignitati intra paucos dies adornavit apparatum. Et ecce Bononiam inter, & Gozzadinam Familiam exemplaris Amoris novum argumentum. Ut Purpurati Civis adderetur Magnificentiæ tota Civitas commota est; Primarii de Ordine Equestri instruxerunt certatim conspicuum Comitatum, Pueri Nobiles duodecim nobili Servitio delecti sunt, & ad plus non valente Populo per faustas acclamationes, & Vota, iter ad Reginam ingresso gratulatus est. Ivit Eminentia sua, &, Urbe, ac Orbe plaudentibus, demandatam Legati Provinciam felicissimè absolvit, Utinam Summa Dignitas de Latere Sedis Apostolicæ assurgat aliquando ad Caput.

Ergo jam perge fortunate Liber, Hæreditaria, & Personalis Clementia Eminentissimi

Prin.

Principis ſpondet gratioſum precibus reſcriptum. Poſtquam verò Votis ànnuerit, grati tui Muneris hæc erunt; ſupplex inſtabis Eminentiæ ſuæ, ut Authorem tuum benignè excipiat ad Oram Sacræ Purpuræ procumbentem, & jam pridem geniali famulitio mancipatum. Ut altiſſimi Patrocinii expandat Alas ad Collegium Pœnitentiariæ,in quo natus, & educatus es, ut meæ Religionis admittat obſequia, quam ſi tantùm benevolo dignetur aſpectu, juvabit, recreabit, addetque Animos læta Pupilla. Ut tandem Sibi, inclytæ Familiæ, Nobiliſſimæ Patriæ, & Chriſtianę Reipublicę diu, & ſoſpes vivat. Tu Purpuratum exora; Nos Numen deprecamur.

Ita Alloquebatur ſuum Librum Bononiæ in Collegio Pœnitentiariæ die 25. Menſis Januarii 1717.

Eminentiæ Tuæ Reverendiſſimæ.

Humillimus, Addictiſs., & Obſequentiſs. Servus
Don Sebaſtianus Giribaldus Clericus Regularis S. Pauli Barnabita, & Pœnitentiarius.

Ad Lectorem.

Ost temporis interstitia Sacramentis, ac Praeceptis Decalogi necessaria, ecce jam tertiò ad Te venientem, Lector benevole, venturum etiam quartò, & ultrà, si magni Maris redundantes aquas daretur commodè percurrere. Hæc aliis, & elevatioribus, & ad Studia liberioribus ingeniis, mihi satìs addidisse Volumen morali Theologiæ supra cætera necessarium. Materiam fecere præcipuam Quæstiones de Justitia, Restitutione, Contractibus, Censuris, Testamentis, ac ultimis Voluntatibus. Nimirum, exule jam, vel enervi Præcepto tribuente cuique quod suum est, in eo restaurando, & solidando totus est conatus. Corruptas à primis annis vias Sæculi jampridem noverat Regum sapientissimus; idcirco aquas furtivas pronunciaverat dulciores. Ex hac veluti radice immensa illa erumpit arbor, ramos protendens ad abyssos iniquitatum: Terram circuit, & obambulat mutuata operta pallio Usura multiformiter personata. Conscribuntur literæ ad Nundinas nequaquam fatigaturæ Cursores, nec à loco Scriptionis umquam recessuræ. Censuales pensiones germinant fundi steriles; substituitur Fœnus lucro oretenus tantùm cessanti, & damnis reparandis ex ruina non emersura; Pretia taxat Mercibus emptorum, aut venditorum numquam satiata rapacitas. Ad alienum Jura extendunt dolus, & violentia, nec parcentes quidem Sacro privilegio, unde muniuntur bona Ecclesiarum: & Justitiæ auribus adeò perstrepit Injustitia, ut, querelarum suffocato sono, Res frustra clament ad Dominos inauditæ. Eò usque artes creverunt, & fraudes, ut post sexcentas enumeratas ad Dexteram, mille consurgant ad Lævam.

Vin-

Vindicandæ à vi, & metu humanæ libertati justos Limites sanciverunt Jura, Pœnas statuerunt Leges, tum Canonicæ, tum Civiles, Codices impleverunt Theologi, ut absque timore sub sua Vite, sub sua Ficu noscat Unusquisque habitare. Ideò in materia Justitiæ, tam multa, tam magna excreverunt Volumina. Ergo detur et mihi Theologorum minimo editio Tertii Moralium Libri in idipsum collineantis. Utinam, vel reparandæ Justitiæ læsæ, vel præveniendæ læsioni, frustra non desudaverim. Tu interim, Amice Lector, hilari fronte, & assueta humanitate illum excipe, errata corrige, & gratam impertire veniam, felicitatem plurimam tuis Studiis auspicanti. Vale.

Don

Don Thomas Franciſcus Rotarius Præpoſitus Generalis Congregat. Clericor. Regul. S. Pauli.

Um Librum, cui Titulus eſt - JURIS NATURALIS, HUMANORUMQUE CONTRACTUUM MORALIS DISCUSSIO, à Reverendo Patre Don Sebaſtiano Giribaldo Rectore Collegii noſtri Sancti Andreę Pœnitentiarię Bononię compoſitum, Duo ejuſdem Congregationis noſtrę eruditi Viri, quibus id commiſimus, accurata lectione, & gravi judicio recognoverint, & poſſe in lucem edi probaverint; Nos, ut Typis mandetur, quantùm in Nobis eſt, facultatem facimus. In quorum fidem, has fieri, Sigilloque Noſtro muniri juſſimus Dat. Romę in Collegio Noſtro S. S. Blaſii, & Caroli die 28. Menſis Decembris Anni 1715.

D. Thomas Franciſcus Rotarius Prępoſitus Generalis.

Locus ✠ Sigilli.

D. Alphonſus Maria Modronus Cancellarius.

Vidit

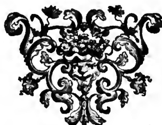
Vidit Don Franciſcus Aloyſius Barelli Barnabita Cong. Cler. S. Pauli in Metropolitana Bononiæ Pœnitentiarius, & Sanctiſſimæ Inquiſitionis Conſultor, pro Eminentiſſimo, & Reverendiſſimo Domino D. Cardinali Jacobo Boncompagno Archiepiſcopo, & S. R. I. Principe.

De mandato Reverendiſſimi Patris Inquiſitoris deferatur.

Ad A. R. P. Magiſtrum Marcellum Provenzalium Ordinis S. Auguſtini Conſultorem S. Officii Bononiæ, ut videat pro eodem S. Officio, & referat &c.

Fr. Jo: Ant. Valle Provic. S. Officii Bononiæ.

So-

SOlertissimo, ac Indefesso Auctori, Patri Don Sebastiano Giribaldi Nemo poterit illudere dicens; *Hic Homo cœpit ædificare, & non potuit consummare*. Is Christianæ Sapientiæ Arcem, Senili quantumvis Manu construere aggressus, Duobus jam luculentis editis Voluminibus, de Septem videlicet Ecclesiæ Sacramentis, & Decem Decalogi Præceptis, Fundamenta profundè jecit, & altè Parietes erexit; demum, Quatuor gravissimis Tractatibus elaboratis, de Justitia, et Jure, de Contractibus, Restitutione, atque Censuris Tomo præsenti comprehensis, eminens Fastigium imposuit; neque sedens, et curis vacuus molem tantam complevit, sed quasi unus ex Reducibus Israelitis Muros Jerusalem reædificantibus; *una manu sua faciebat Opus, & altera tenebat Gladium*, quo scilicet arctiora Criminum Vincula in Sacro Pœnitentiæ Tribunali, & Conscientiæ Difficiliores Nodos in Cleri Congregationibus assiduè discinderet: His, aliisque Ecclesiasticis sollicitudinibus distentus, non Cœmentario Opere, & pallidis, ac fragilibus quibuscumque obviis lateribus tumultuariè collectis, sed solidioribus, ac perpolitis Lapidibus consultò delectis, probabilioribus nempe, & inconcussis Sententiis, præclarioribusque Doctrinis Turrim hanc munitissimam affabrè est architectatus, ut ad ipsam facilè confugere, & in ipsa tutissimè quiescere Divini, Ecclesiasticique Juris Candidati perpetuò valeant. Completum igitur hoc Opus, & omnibus numeris absolutum per me, jubente Reverendissimo Patre Inquisitore, libentissimè perlustratum, cunctis conspicuum, & apertum fieri perutile censeo.

Fr. Marcellus Provenzalius Bononiensis Augustinianus Sacræ Theologiæ Magister, & Lector Publicus, Sanctissimæ Inquisitionis Consultor, &c.

Attenta supradicta attestatione

IMPRIMATUR.

Fr. Jordanus Vignali Inquisitor Generalis Bononiæ.

SE-

SERIES
Tractatuum Capitum, & Dubiorum, quæ in hoc Opere continentur.

TRACTATUS PRIMUS
De Justitia, & Jure.

CAPUT I.
De Justitia, & Jure in Communi.

CAPUT II.
De Dominio, & illius speciebus.

CAPUT III.
Apud Quos, & Quorum possit esse Dominium.

CAPUT IV.
De Acquisitione Dominii.

CAPUT V.
De Justitia Distributiva.

c Dub.

CAPUT VI.

De Judiciis.

TRACTATUS SECUNDUS

De Restitutione.

CAPUT I.

De Restitutione in Communi.

CAPUT II.

Quisnam teneatur Restituere.

CAPUT III.

De Concausis, seu Cooperantibus ad Actionem injustam, & Damnum inferendum.

CAPUT IV.

De eo, quod est Restituendum.

§. II.

CAPUT V.

De aliis Circumstantiis Restitutionis.

CAPUT VI.

De Causis Excusantibus à Restitutione.

TRACTATUS TERTIUS

De Contractibus.

CAPUT I.

De Contractibus in Genere.

CAPUT II.

De Contractu Emptionis, & Venditionis.

CAPUT III.

De Mutuo, & Usura.

CAPUT IV.

De Cambiis.

CAPUT V.

De Censibus.

CAPUT VI.

De Emphyteusi.

CAPUT VII.

De Locato, & Conducto.

CAPUT VIII.

De Commodato, Deposito, & Precario.

CAPUT IX.

De Pignore, & Hypotheca.

CAPVT X.

De Fideiussione, & Assecuratione.

CAPUT XI.

De Ludo, & Sponsionibus.

CAPUT XII.

De Contractu Societatis.

CAPUT XIII.

De Mandato, Tutela, Cura, & aliis.

CAPUT XIV.

De Promissione, & Donatione.

CAPUT XV.

De Testamentis, & Ultimis Voluntatibus.

CAPUT XVI.

De Rebus, & Bonis Ecclesiæ non alienandis.

TRACTATUS QUARTUS

De Censuris, & Pœnis Ecclesiasticis.

CAPUT I.

De Censuris in Communi.

CAPUT II.

De Absolutione Censurarum.

CAPUT III.

De Excomunicatione.

CAPUT IV.

De Suspensione, & Degradatione.

CAPUT V.

De Interdicto, & Cessatione à Divinis.

CAPUT VI.

De Irregularitate.

VIRO

VIRO PRAESTANTISSIMO
REVERENDO ADMODUM PATRI
D. SEBASTIANO GIRIBALDI
CLER. REG. CONG. S. PAULI BARNABIT. NUNCUPAT.

In Metropolitana Bononien. Ecclesia Poenitentiario vigilantissimo,
Horumque RR. PP. Collegii Rectori integerrimo,
Casuum Conscientiae à Parochis Civitatis, ac Dioecesis Decisori absolutissimo
In expectationem publicae editionis Tomi tertii
Ad Illius Theologico-moralis Operis,
De Justitia, Restitutione, Contractibus, et Censuris
Tractatibus exaratis, complementum. Kal. Martiis M. DCC. XVI. obsequenti animo
canebat Bartholomaeus Cesi J. U. D. Collegiatus &c.

EPIGRAMMA

Mminet ad MORUM gressus DIRECTIO Plena,
Pergere quàque velis, DOGMATE plena DEO.

Undique multiplici Sonitu jam Fama celebrat;
MENSURA, NUMERO, PONDERE constat OPUS.

Auribus intonuit VOX HÆC, GIRIBALDE, VOLUMEN
TRINUM percipitur CONDITUM adesse TIBI.

Eja age, TARSENSI doctè conscripta MAGISTRO
Erudire sinas, discere qui cupiunt.

Constat OPUS? PRÆLO insignes celerare labores
Restat, ut in reliquum PROGREDIATUR OPUS.

PROGREDIATUR OPUS; studio fervente peroptat
FELSINA, quin Totus fervidus ORBIS avet.

ADMODUM REVERENDO PATRI

D. SEBASTIANO GIRIBALDI

GENUENSI EX PORTU MAURITIO

IN EDITIONE TERTII VOLUMINIS MORALIS THEOLOGIÆ

EPIGRAMMA

Um tua fcripta lego, Mens lætabunda quiefcit
In vario greffu figere docta Pedem.

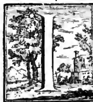
Immenfo in Pelago faciunt centena pericla
Piratæ, Syrtes, Ventus, arena, Pavor,

Ne quis mergatur, PORTUM tua Patria fignat,
Anchora nos firmans Tù GIRIBALDUS eris.

D. B. M. B.

TRACTATUS PRIMUS
DE
JUSTITIA ET JURE

Ustitia, quæ secunda inter cardinales Virtutes numeratur, omnium moralium facilè princeps, & prima est, teste Philosopho 5. *Ethicorum* cap. 1. dicente; *Præclarissima virtutum est Justitia, & nec Hesperus, nec Lucifer ita admirabilis*. Hæc Civilem Societatem ita fovet, ut, ipsa sola sublata, omnis inter homines Concordia, omnis amicitia, omnis sociabilitas collaberetur, & humanum genus mutatione degeneri in feralem tueretur conditionem. Hæc firmata pace, bellis obsistit, seditiones restinguit, Regnisque securitatem præstat; Hæc tota est in communi non minùs, quàm particulari etiam cujuscumque Personæ bono procurando, ut de illa dixerit Ambros. Quòd *Virtus publica est, aliis nata non sibi, foris tota est, & quidquid habet quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos*. Hæc non pars virtutis, sed Virtus universa appellatur ab Arist. 5. *Ethicor. cap. 3.* quippe quæ per omnes virtutes longè latèque vagatur, omnium fundamentum est, & basis, & ita ipsa sinè cæteris virtus est, ut cæteræ sinè ipsa virtutes esse non possint. Hujus tractationem aggredimur in præsenti secundùm considerationem moralem, quæ potest esse utilis, & necessaria Confessariis.

CAPUT I.

DE JUSTITIA, ET JURE IN COMMUNI

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Jus.

1.

Um Justitia definiri soleat, Virtus tribuens unicuique jus suum, non potest illa perfectè cognosci, nisi priùs explicato Jure, quod respicit pro suo objecto, semel enim illo explicato, & præcognito, faciliùs natura justitiæ, illiusque à reliquis virtutibus distinctio innotescet. Solet autem Jus multipliciter sumi, nam sumitur aliquando pro lege, quæ est regula juris, & jubet reddi unicuique, quod est illi debitum, & ita distinguimus jura secundùm leges, in jus naturale, jus positiuum, jus Divinum, jus Gentium, jus humanum, Civile, & Canonicum, de quibus postea dicam; aliquando sumitur pro legum notitia, & scientia, unde illius professores dicuntur Jurisperiti; aliquando sumitur pro materia, & objecto legum, seu pro eo, quod alteri debetur ratione juris, sic justitia dicitur reddere unicuique jus suum; aliquando sumitur pro ratione, & titulo, ob quem aliquid alteri debetur, & est legitima potestas ad rem aliquam obtinendam, retinendam, servandam, repetendam, vel ad aliquam fun-

 ctio-

ctionem, seu quasi functionem à nullo licitè impedibilem; hoc Jus, quod etiam dicitur potestativum dividitur bifariam, aliud namque est jurisdictionis, aliud proprietatis; Jus jurisdictionis per se primò ordinatur in utilitatem, & felicitatem subditi, sicut jus proprietatis per se primò ordinatur ad utilitatem, & felicitatem illius, cui inest tale jus, & hoc præcipuè consideratur in præsenti; & consideratur à justitia, cum illud primum respiciatur ab Obedientia, quàm Superioribus præstare debemus.

2. Jus proprietatis rectè definitur, Libera facultas disponendi de re aliqua in utilitatem propriam non impedibilis licitè ab aliis. Dicitur *libera facultas*, quia jus convenit solùm Naturæ rationali, quatenus rationalis, & libera est, nec convenire potest irrationalibus, quibus nec etiam injuria inferri potest. Dicitur *disponendi de re aliqua in utilitatem propriam*; per quas particulas differt jus proprietatis à Jure jurisdictionis, quia illud primum directè, & principaliter ordinatur ad propriam felicitatem, & utilitatem subjecti illud habentis, sicut jus jurisdictionis per se primò, & directè ordinatur ad felicitatem & utilitatem aliorum; potestas enim gubernativa respicit bonum commune, & utilitatem subditorum, non verò utilitatē gubernantis, nisi secundariò, & indirectè. Dicitur *non impedibilis licitè ab alijs*, ut potestas juris distinguatur à potestate libera latronum, & Tyrannorum, quæ licitè impeditur; Jus ergo tribuit liberam facultatem subjecto, cui inest disponendi de re sua, & gravat alios quoscumque, ne possint rem illam auferre, & divendere contra voluntatem jus habentis: ex eodem enim capite, ex quo oritur in uno jus, oritur in aliis omnibus obligatio non auferendi, nec impediendi usum, seu dispositionem illius: & quia legitima potestas disponendi oritur ab aliqua lege positiva, vel naturali conferente jus, & gravante alios, ideò etiam additur ab aliquibus in definitione Juris, *libera facultas disponendi de re aliqua munita lege favente sibi, & gravante alios*.

3. Jus modò dictum dividitur in *jus ad rem, & jus in re*: jus in re est illud, quod quis habet circa rem aliquam postquam assecutus est illius possessionem, & inde habet rem illam sibi devinctam, & obligatam, & tribuit actionem realem, per quam quis potest rem illam repetere, & accipere ubicumque eam repererit, nam transit semper devincta, & obligata, & quisque tenetur eam restituere, estque perfectissima species dominij, quia nihil nobis magis devinctum est, quàm cujus habemus dominium. *Jus ad rem* est illud, quod quis habet circa aliquam rem, cujus nondum adeptus est possessionem, nec habet illam sibi devinctam, nec tribuit actionem realem, sed personalem: sic qui emit equum soluto pretio, & secuta traditione, dicitur habere jus in re, & habere equum sibi devinctum, & obligatum, ante verò traditionem solùm habet jus ad rem, id est habet titulum justum, & aptum habendi talem equum, nondum verò habet illius dominium; habet jus ad equum habendum, non verò jus in illo: Unde si venditor fraudulenter equum alteri vendat, & tradat, remanet secundi emptoris, nec primus emptor potest ab illo equum repetere, sed solùm habet actionem circa personam venditoris, ut pretium, & damna restituat, quia res ipsa nondum est obligata, quamvis sit obligata persona ad rem, & equum dandum suo tempore, ita Molina *tract. 2. de Just. d. 2.* Lessius *lib. 2. cap. 2. dub. 2. num. 10.* Malderus *tract. 1. cap. 2. dub. 3.* aliique communiter.

4. Jus sumptum pro justo, & æquali, seu pro eo, quod alteri debetur, potest sumi largè pro omni eo, quod alteri ex quacumque honestate, seu æquitate est debitum, & dicitur *debitum Morale, seu honestatis*, vel strictè pro debito legali, quod propriè est debitum justitiæ, ortum ex jure activo alterius, cum debitum morale non oriatur, nec fundetur in jure activo alterius, sed solùm in honestate morali, & debita rectitudine virtutis, quàm quisque servare tenetur in suis actionibus, quæ sunt ad alterum, quisque enim operari tenetur secundùm legem virtutis, & dictamen rectæ rationis, quamvis alter verum jus ad hoc non habeat: v. g. quisque tenetur debito honestatis, & secundùm dictamen rectæ rationis eleemosynam dare pauperi, quamvis iste non habeat jus, nec actionem ad hoc, ut illi detur; quod idem valet de gratitudine, amicitia, & aliis hujusmodi Virtutibus, quæ sunt ad alterum, & fundant debitum honestatis, & morale.

5. Jus sumptum pro lege, ac dictamine rationis jubente reddi unicuique, quod est ei debitum, eodem modo dividitur ac Lex, ita quòd aliud sit *naturale*, aliud *positivum*: positivum dividitur in Divinum, & humanum: humanum in jus Gentium, Civile, & Canonicum: jus naturale est illud, quod natura ipsa immobiliter præscribit, seu quod oritur ab ipsa natura rationali, nec pendet ab ulla libera operatione, quapropter sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manentibus iisdem circumstantiis rerum, sic de jure naturali est, bonum esse faciendum, malum vitandum, Deum colendum, stan-

dum

dum promissis, non mentiendum, non furandum, & cætera, quæ in Decalogo continentur.

6. Jus positivum est, quod pendet ex libera Dei, vel hominum voluntate, cujus proinde obligatio non ex ipsa natura præcisè, sed ex voluntate oritur, conformiter tamen, & congruenter ad naturam, unde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus antea obligabat, eædem maneant, quia ejus objectum ideò malum, quia prohibitum; ideò bonum, & necessariò exequendum, quia præceptum, non è contra, sicut contingit in jure naturali.

7. Jus positiuum Divinum est, quod Deus ipse, aut Christus Homo Deus immediatè per se ipsum, aut Angelorum, Hominumque ministerio, & nomine ipsius circa ea, quæ juris naturalis non sunt, constituit, qualia sunt in nova lege præcepta Sacramentorum, & in lege antiqua præcepta cæremonialia, & judicialia; Dixi circa ea, quæ juris naturalis non sunt, quia licèt multa, quæ sunt de jure naturali, sint etiam mandata Divinæ legis positivæ, non propterea dici debent esse præcisè de jure positiuo Divino, sed de jure positivo Divino simul, & de jure naturali: & quoad hæc præcepta intelligendus est Gratianus dicens; ea, quæ continenturin Euangelio esse jus naturale.

8. Jus positivum humanum est, quod humana auctoritate positum est, quæ autem, & quanta auctori as humana requiratur; unde item talis auctoritas derivetur, explicatur in tract. de Legibus: solùm hic adverto, omne jus humanum dici positivum, quia nomine juris humani non intelligitur illud omne jus, quod est in homine, qua ratione etiam jus naturale appellari deberet humanum, sed illud solùm, quod ab homine fit, jus autem naturale in homine, non fit ab homine, sed à Deo, qui est Auctor naturæ rationalis, & luminis naturalis ad ipsam consequentis.

9. Jus Gentium dicitur illud, quod observatur apud omnes Gentes, & earum consensu, seu usu est inductum; nam sicut omnes Gentes, tametsi Regnis, & Provinciis divisæ, habent semper moralem aliquam unitatem, & mutua communicatione indigent, ita etiam indigent jure aliquo, & legibus, saltem usu ipso latis, & tantopere diffusis, quantùm communicatio illa, quam dirigunt; unde Justinianus *in Instit.* de Jure naturali Gentium, & Civili ait; Jus Gentium omni humano generi commune est. Nam usu exigente, & humanis necessitatibus, Gentes humanæ jura quædam sibi constituerunt.

10. Jus Civile est illud, quod auctoritate Principum sæcularium conditum est, ac sancitum: Canonicum est illud, quod auctoritate Summi Pontificis, vel Conciliorum conditum est, sed de his plura in tract. de Legibus:

DUBIUM II.

Quid sit Justitia, & an sit Virtus ab aliis distincta.

11. Sumitur aliquando Justitia lato modo pro omni eo, quod rectæ rationi consentaneum est, quomodo quælibet virtus, & collectio tota virtutum appellari solet Justitia: etenim cum Justitia æqualitatem quamdam importet, & justum sit quod est æquale, & commensum suæ regulæ, nullaque sit Virtus, quæ non dicat æqualitatem, & conformitatem cum recta ratione, sequitur, quòd nulla sit Virtus, quæ non sit quædam Justitia; & collectio omnium virtutum rectè appellatur justitia, quod in Scripturis Sanctis, & apud Sanctos Patres frequentissimum est, Matth. 5. *Beati qui esuriunt, & sitiunt justitiam. Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in Regnum Cœlorum*, & Matth. 1. Joseph dicitu: *vir Justus*, id est perfectus in omni virtute. Insuper quia radix omnium virtutum est Charitas, quæ est vinculum perfectionis, voluntatemque reddit toti legi Divinæ conformem, sæpe ab August. justitia sumitur pro ipsa Charitate, & Gratia, sic de Natura, & gratia cap. 38. ait. *Charitas Dei, qua una Justus est quicumque justus est*; & cap. ult. *Charitas incboata, incboata justitia est, Charitas magna, magna justitia est, Charitas perfecta, perfecta justitia est.* Omnes etiam in Gratia constitutos vocamus Justos propter ipsam gratiam.

12. Secundò sumitur Justitia strictè, & determinatè pro virtute aliqua morali, quæ est ad alterum, ponitque æqualitatem juris inter personas diversas, servando, seu reddendo cuilibet jus suum, seu quod cuilibet est debitum, & vocari solet justitia particularis, ad differentiam præcedentis, quæ appellatur justitia generalis: de hac Justitia particulari loquimur in præsenti, & definitur ab Ulpiano l. Justitia ff. de Just., & Jure. *Constans, & perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi*, quæ definitio non solùm approbatur à Juristis, sed etiam à Theologis cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 58. *art.* 1.

13. In hac definitione *Voluntas* non sumitur pro potentia, sed pro habitu inclinante voluntatem, ita ut sensus sit; Justitia est habitus voluntatis firmiter, & constanter inclinans voluntatem ad tribuendum unicuique

jus suum, non ad aliquod tempus determinatum, aut in aliqua tantùm materia, sed semper, & in omnibus, qui enim tantum semel, aut bis, non autem semper, & in omni eventu vellet cuique jus suum reddere, non esset verè justus, nec haberet hanc virtutem; dicitur *jus suum*, quæ particula stat loco differentiæ, & non sumitur activè, scilicet pro jure activo, & potestativo, quod neque per justitiam tribui, neque per injustitiam auferri potest, sed passivè pro eo, quod cadit sub jure activo alterius, id est pro eo, quod cuique stricta obligatione est debitum; & innuitur justitiam esse virtutem ad alterum, & semper alterum respicere, cui jus suum tribui velit: ly *tribuens* debet accipi positivè, & negativè, quia ad eamdem virtutem pertinet dare jus suum nondum habenti, & non auferre jam habenti quod suum ipsius est. Hæc definitio ad rectam formam reducitur à D. Thoma 2. 2. *q.* 58. *ar.* 1. dicens. *Justitia est habitus, secundum quem aliquis constanti, & perpetua voluntate jus suum unicuique tribuit ad æqualitatem*.

14. Ex hac definitione patet discrimen Justitiæ à reliquis virtutibus moralibus, quæ vel non sunt ad alterum, vel non respiciunt jus strictum, & rigorosum ortum ex jure activo alterius, sicut respicit justitia, sed debitum solùm morale, & honestatis, qua ratione differt à Gratitudine, Amicitia, liberalitate, affabilitate, veracitate, fidelitate, & alijs virtutibus, quæ respiciunt debitum morale, quod nimirum si violetur, fiat contra honestatem morum, sed non contrahitur obligatio restituendi, & satisfaciendi, ut contingit in violatione debiti justitiæ: Respicit etiam Justitia jus adæquabile, quòd nimirum per actionem positam à justitia ita exhauriatur, ut nihil ampliùs sinè injustitia exigi possit ab eo, qui justè agit; nam justitia rigorosa cum sit illa, quæ ponit æqualitatem inter partes, si æqualitas sit impossibilis, est etiam impossibilis justitia rigorosa, & hac ratione differt justitia à Religione erga Deum, à Pietate in Patriam, & Parentes, & ab observantia erga Superiores, quæ respiciunt ius inadæquabile, quia numquam illis possumus reddere æquale, quidquid enim homo illis reddit, reddit minus quàm debet, inde D. Thomas 2.2. *quæst.* 80.*art.* 1. *in corp.* ait, quòd dupliciter aliqua virtus ad alterum existens, à ratione justitiæ deficit, uno quidem modo in quantùm deficit à ratione æqualis, alio modo, in quantùm deficit à ratione debiti, sunt enim quædam virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale: videatur D. Thomas *loco cit.* ubi explicat quænam virtutes deficiant à ratione debiti, quænam à ratione æqualis.

15. Duo alia discrimina solent afferri inter justitiam, & reliquas virtutes morales; primum est, quòd reliquæ virtutes morales versantur circa passiones moderandas, quomodo se habent Fortitudo, & Temperantia: quæ versantur circa moderandas passiones, tamquam circa materiam propriam ipsarum; Justitia verò versatur circa operationes exteriores ordinatas ad ponendam æqualitatem cum jure alterius; rectificat enim voluntatem, ut velit ponere æqualitatem in rebus secundùm, quod aliis est debitum: & quamvis hoc possit impediri per Iram, timorem, amorem pecuniæ, tamen illius non est hæc impedimenta per se ipsam tollere, sed præsidio aliarum virtutum; omnes enim virtutes se mutuò juvant, dum quævis tollit quædam aliarum impedimenta, sic mansuetudo temperat iram; unde juvat alias virtutes, puta justitiam, obedientiam, humilitatem, quarum functiones per iram impediri possunt; Fortitudo moderatur timorem, Liberalitas pecuniarum amorem: Justitia verò tribuit, quod unicuique debitum est.

16. Alterum discrimen est, quòd cum omnis virtus consistat in medio inter defectum, & excessum, ut habet Arist. 2.*Ethicor.* reliquæ virtutes respiciunt medium rationis, justitia verò respicit medium rei, id est medium statutum à natura rei, non verò taxatum à ratione; sicut est medium aliarum virtutum: & ratio disparitatis est, quia medium justitiæ sumitur per ordinem ad jus alterius, quod debet adæquari, & supponitur per se notum, & inde tale medium est natura sua determinatum tam quoad se, quàm quoad nos, nec indiget ratione indagante, & taxante id, quod est retribuendum, sed tantùm proponente; Medium vero reliquarum virtutum sumitur per ordinem ad internam dispositionem operantis, quæ nobis occulta est, & varia pro varietate temporum, & inde tale medium non est nobis notum, sed indiget prudentis rationis præscripto, quo pensatis omnibus circumstantiis loci, temporis, & subjecti, illud prudenter determinetur, quod existimatur tale, etiamsi fortè in re tale non sit, quia cum illud sit nobis occultum, nec possit alia via innotescere, quàm prudentis rationis indagine, illud tenendum est esse medium virtutis, quod prudens ratio præscripserit.

17. Hinc sequuntur duo: primum est, medium aliarum virtutum non consistere in indivisibili, nec esse semper invariabiliter idem, sed varium pro varia conditione subjectorum, & circumstantiarum, sic v. g. medium, quod respicit temperantia non est semper indivisibiliter idem, nec potest taxari

xari una quantitas cibi pro omnibus, sed una quæ est sufficiens, & æqualis pro uno, erit minor pro alio, & major pro tertio; inde taxanda est à prudenti ratione, pensatis omnibus circumstantiis complexionis, temporis, & subjecti; in Justitia verò semper est idem medium, qualecumque tandem sit subjectum, quod ipsa afficit, quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, ut pretii ad rem venditam: vel proportionis ad proportionem, nempe ut talis sit proportio inter munera, & onera communia, qualis est inter Personas, quibus hæc distribuuntur, unde dicitur medium rei non excedens, non deficiens a jure alterius.

18. Alterum, quod sequitur est, quòd, posito solo medio rationis, extinguitur obligatio aliarum virtutum, non sic obligatio justitiæ; qui enim debet alteri viginti, si bona fide solvat decem, credens se nihil plus debere, non propterea extinguit debitum, sed cognito errore tenetur reddere alia decem. Qui verò uno die bona fide plus comedit, quàm simpliciter deberet, non tenetur sequenti die minus comedere, ut compenset excessum materialem diei præcedentis, dummodo in sequentem diem non resultaverit inde diversitas. Nec dicas, ergo qui ex præcepto tenetur intra mensem uno die jejunare, & prudenter existimat non esse contra substantiam jejunii vesci carnibus, non tenebitur postea, cum id animadverterit jejunare; Contra enim dico per se non teneri, per accidens tamen ex determinatione Ecclesiæ, quæ jejunium determinat per abstinentiam Carnium, teneri ad totum actum abstinentiæ juxta Ecclesiæ præscriptum.

19. Dices: in reliquis etiam virtutibus reperitur medium rei natura sua determinatum ante rationis præscriptum, ut in virtute Temperantiæ accedere ad suam, & non ad alienam; in virtute Fortitudinis pugnare cum hostibus, & non cum aliis. Resp. in exemplis datis duas adesse virtutes, altera, quæ moderatur passionem in ordine ad se, altera quæ servat illæsum jus alienum, sic temperantia moderatur passionem concupiscentiæ, justitia verò servat illæsum alterius totum: fortitudo moderatur passionem irascibilis in aggrediendis periculis mortis, justitia verò immunem servat vitam innocentium, unde non contra fortitudinem, sed contra Justitiam facit, qui alios, quàm hostes aggreditur, vel aliam, quàm suam cognoscit.

DUBIUM III.

An Justitia Generalis, seu Legalis sit virtus aliqua specialis.

20. JUstitia universaliter sumpta dividitur in generalem, & particularem; justitia enim cum sit virtus ad alterum, seu respiciens alterum, potest alterum respicere dupliciter, vel ut est persona particularis in ordine ad bonum proprium, & particulare ipsius, vel ut est pars communitatis in ordine ad bonum commune totius. Primo modo dicitur justitia particularis, quæ subdividitur in commutativam, & distributivam, de qua dicemus dubio sequenti: Secundo modo dicitur justitia generalis, quia respicit bonum generale, & commune, seu bonum proprium totius communitatis, ordinat enim partem ad totum, & Civem ad Rempublicam. Dicitur etiam generalis, quia ad ipsam spectare possunt omnes aliæ virtutes, quas omnes potest ordinare ad bonum commune, & propter tale bonum imperare: & inde non dicitur virtus generalis generalitate transcendentiæ, aut prædicationis, quatenus omnes alias transcendat, & de omnibus prædicari possit; sed generalitate objecti quia respicit bonum commune, & generalitate causalitatis, quatenus potest in actus omnium virtutum ad modum causæ universalis influere, qua ratione Sol dicitur causa universalis, quia in omnes ferè effectus aliarum causarum influit, & Charitas etiam dici potest virtus universalis, quia potest in actus aliarum virtutum per imperium influere, & ipsos ad proprium objectum, quod est bonum Divinum, seu finis ultimus, ordinare: & quia bonum commune est finis præcipuus legum ferendarum, lexque omnis, ut vera sit, debeat esse lata propter bonum commune, factum est, ut & Justitia generalis, quia respicit bonum commune, nominetur etiam justitia legalis, sumaturque pro eodem justitia legalis, & justitia generalis.

21. Dubium est, an virtus hæc legalis, seu generalis sit specialis aliqua virtus distincta ab habitibus aliarum virtutum, an potiùs sit collectio omnium virtutum. Non esse virtutem aliquam particularem, sed aggregatum quoddam ex omnibus virtutibus tenent Buridanus, Javellus, & Donatus, quos refert Turrianus *disp. 8. dub. 1. num. 5.* apud Lugum *disput. 1. sect. 4. nu. 62.*, nam per collectionem, & exercitium omnium virtutum observantur omnes leges tum divinæ, tum humanæ, & redditur homo perfectus, tum quoad se, tum quoad Communitatem, in qua vivit, consentit Philosoph.

soph. 5. *Ethicor. cap. 1. & 2.* dicens, justitiam legalem in eo sitam esse, quòd quis legibus pareat: & infra ait, *Justitia non virtutis pars est, sed virtus universa.* Alii admittentes, esse virtutem particularem, eam non distinguunt à Pietate, quæ sicut inclinat ad colendos Parentes, à quibus geniti sumus, ita inclinat ad procurandum, & conservandum bonum Patriæ, in qua nati sumus, & in qua vivimus, ut probabile putat Lessius in præsenti *num.* 12., vel certè non distinguitur ab obedientia.

22. Resp. Justitia legalis, seu generalis est virtus specialis, & particularis à cæteris distincta inclinans ad observantiam omnium legum, quatenus id conducit ad bonum commune Reipubl. ita etiam tenet Philosoph. 5. *Ethicor. cap.* 1., & 2., ubi eam comparans cæteris ait; esse omnium præstantissimam, ejusque objectum assignat à reliquis distinctum nempe bonum commune, & 3. *politicor.* asserit, contingere sæpè aliquem esse bonum virum, quatenus nemini infert injuriam, & tamen non esse bonum Civem, quia negligit bonum commune: quare dum ait; justitiam legalem non esse partem virtutis, sed integram virtutem, id debet intelligi ratione materiæ, quam dirigit, quia nimirum omnes speciales virtutes dirigit, & ordinat ad bonum commune, sicut charitas dici potest integra virtus ratione materiæ, quatenus omnes virtutes dirigit, ut suas operationes exerceant propter Deum, cum quo stat esse virtutem specialem, & particularem distinctam ab aliis, & ita tenent D. Thomas 2. 2. *quæst.* 58. *art.* 6. Lugus *disp.* 1. *sect.* 4. Sotus *de Justit. lib.* 3. *quæst.* 2. *art.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 3. *num.* 11. Palaus *tract.* 31. *disp. unica punct.* 3. *num.* 3. Filliuc. *tract.* 31. *cap.* 2. *quæst.* 11. aliique satis communiter.

23. Ratio est, quia virtus specificatur ab objecto formali, & ubi datur objectum formale diversum, dari etiam debet specialis virtus ab aliis distincta, & diversa, sed justitia legalis habet objectum formale proprium, & distinctum ab aliis, nimirum bonum commune Reipubl. propter quod etiam vult, & procurat observari leges, tum à se, tum ab aliis, illiusque proprius actus est procurare, ut leges serventur, & incolumis stet Respublica; hoc objectum habet specialem honestatem, & difficultatem, nam privatus quilibet bonum commune tenetur præferre bono proprio, siquidem pars est propter totum, & bonum partis est propter bonum totius: quare Virtus quæ circa illud versatur, est diversa à cæteris: objectum materiale justitiæ legalis esse potest omnis virtus, quatenus ab ipso possunt omnes actus aliarum virtutum ordinari ad bonum commune, & propter tale bonum imperari, unde etiam hæc virtus dicitur generalis, non generalitate transcendentiæ, & prædicationis, ut supra notavimus, sed virtute, & imperio, quatenus imperat omnibus virtutibus moralibus, earum actus dirigendo in bonum commune. Differt à Pietate, quia debitum, quo partes Reipubl. tenentur curare bonum illius totius, cujus sunt partes, est debitum majus debito pietatis ex quo ratione beneficii ortus obligamur Parentibus, & Patriæ consulere, & sic virtus legalis est major, & perfectior virtute pietatis.

24. Hæc virtus una, & eadem est in Principe, & in privatis, quatenus omnes moveri possunt ex affectu boni communis ad juvandam, & protegendam Rempublicam, cujus uterque est pars, licèt Princeps sit pars nobilior, & principalis in suo ordine. In Principe dicitur Architectonica, quia arte, & prudentia leges præscribit ad bonum commune conducentes; in Subditis verò dicitur Ministralis, quia obediunt, seu moventur ad ministrandum, & exequendum, quæ sibi in bonum commune sunt imperata, ut notat D. Thomas 2. 2. *quæst.* 58. *art.* 6. Contra illam peccat Princeps leges iniquas, & bono communi noxias condens; peccat Civis particularis, si Rempublicam tradere instituat, vel aliter bono communi adversetur.

25. Non negaverim tamen, hanc virtutem legalem multùm differre à perfecta, & rigorosa justitia; deficit enim in eo, quòd rigorosa justitia strictè sumpta versatur inter eos, qui ita distincti sunt, ut unus non sit aliquid alterius, sed habeat jus omnino diversum, & distinctum, qua ratione dicimus inter Patrem, & Filium; Dominum & servum non dari strictam, & rigorosam justitiam defectu rigorosæ alteritatis; at Civis cum sit pars Reipublicæ non perfectè distinguitur ab illa, & sic justitia legalis non potest esse strictè, & rigorosè talis, cum non sit ad alterum omnino distinctum: Deinde, quia debitum illius sæpè est ex honestate, & decentia, non ex rigorosa obligatione, quæ inducat peccatum cum onere restituendi, ut fatentur Lugus, Palaus, & alii.

26. Cum hoc tamen stat, posse dari rigorosam justitiam inter Civem, & Rempublicam, quando non considerantur tamquam totum & pars, sed tamquam membra distincta, & veluti personæ particulares habentes jura diversa, ea ratione, qua dari potest rigorosa justitia inter Patrem, & Filium; Dominum, & servum in rebus, in quibus à se invicem non dependent, nec unus accipitur, ut pars alterius, sed ut singularis persona omnino distincta, ut docent

cum

cum D. Thoma Caiet. 2.2. *quæst. 57. artic. 4.* Lugus *disp. 1. sect. 2. numer. 31., & 35.* Palaus *punct. 2. num. 4.* Sed tunc justitia, qua Respublica, & Communitas paciscit cum suis Civibus, illisque obligatur, & vice versa, non tamquam pars cum toto, sed tamquam particularis persona cum alia particulari, non est justitia legalis, sed commutativa, quæ versatur inter partem, & partem.

27. Dices, si justitia legalis est virtus ab omnibus aliis distincta, sequitur, quod quoties violatur lex aliqua duplex violatur virtus, atque ita duplex peccatum committitur, vel certè numquam illa virtus violatur sine formali, & expresso contemptu boni communis, quod non videtur dicendum. Resp. in qualibet violatione legis non includi duplex peccatum in confessione exprimendum, etiamsi violetur justitia legalis, quia hæc est generalis circumstantia inclusa in quolibet peccato, quæ propterea non potest constituere speciale peccatum, sicut obedientia, gratitudo, Charitas, etiamsi virtutes sint speciales, numquam tamen contra illas peccatur, nisi quando specialiter intenditur malum oppositum illarum motivis.

DUBIUM IV.

De Justitia Distributiva, & Commutativa.

28. Præter justitiam legalem ordinantem partes ad totum, Cives ad bonum commune Reipublicæ, duplex alia datur Justitia, una, quæ dirigit totum ad partes; altera, quæ ordinat unam partem ad alteram; prima dicitur justitia distributiva, quæ dividit, & distribuit Munia, Officia, bona, & onera propria communitatis inter Cives juxta merita, conditionem, & dignitatem personarum secundùm proportionem geometricam: secunda vocatur justitia commutativa, & est illa, quæ versatur inter privatas personas, inter Civem, & Civem, illorumque commutationibus commerciis, venditionibus, & contractibus ponendo in illis æqualitatem arithmeticam; in furtis, injuriis, homicidiis, per restitutionem, nam munus illius est jus alterius servare illæsum, vel si læsum fuerit ad debitam æqualitatem reducere.

29. AEqualitas arithmerica est absoluta, & perfecta, & dicitur æqualitas rei ad rem, abstulisti decem, totidem restituens ponis æqualitatem perfectam rei restitutæ cum re ablata, quæ appellatur arithmetica, & dici etiam solet æqualitas dati, & accepti, involuitque rationem commodi, & incommodi, vel ut loquitur Aristoteles *5. Ethicor. cap. 5.* passi, & repassi, seu contrapassi, ita scilicet, ut quantum quis incommodi, & damni patitur, abdicando dominium alicujus rei, tantumdem commodi, & utilitatis reparatur, seu contrapatiatur accipiendo ab eo æquivalens, & acquirendo dominium rei æquivalentis. AEqualitas geometrica est respectiva, & consistit in hoc, ut unicuique detur juxta merita, seu ut servetur eadem proportio inter præmia data, quæ est inter merita accipientium, ut si habenti merita ut decem dentur quinque portiones bonorum communium, habenti merita ut viginti dari debeant decem portiones bonorum, & sic habenti merita, & dignitatem triplo majorem, quàm alter, debetur proportio bonorum communium triplo major, quàm alteri; quare Justitia distributiua versatur inter duas proportiones, & quatuor terminos, sic quia ita se habent quatuor ad octo, sicut decem ad viginti, justitia distributiua, ut æqualiter Reipublicæ bona distribuat si habenti merita ut octo tribuit præmium ut quatuor, habenti merita ut viginti debet tribuere præmium ut decem: Justitia verò commutativa versatur formaliter inter duos terminos præcisè, nempe duas res invicem commutatas, nulla habita ratione personarum.

30. Ex his habes, ex triplici potissimùm capite justitiam distributivam, & commutativam invicem differre; primò ratione finis, quatenus justitia distributiva respicit ordinem totius ad partes, commutativa ordinem partium inter se. 2. ratione materiæ, quatenus justitia distributiva habet pro materia bona communia distribuenda, à quorum distributione dicitur distributiva: commutativa habet pro materia bona particularia invicem commutanda, à quarum commutatione dicitur commutativa. 3. ratione medij, quatenus medium justitiæ distributivæ est proportionalitas geometrica, medium commutativæ est proportio arithmetica. Addi potest quartum discrimen ratione subjecti, quatenus justitia commutativa residet in privatis personis, & quælibet privata persona potest proprios perfectosque actus justitiæ commutative exercere. Justitia verò distributiva residet principaliter in superiore, seu in persona habente publicam potestatem, distributio enim bonorum communium Reipublicæ, quæ est actus justitiæ distributivæ non potest legitime fieri nisi ab habente facultatem à Republica, persona quippe privata distribueret bona aliena sine auctoritate domini, si distribueret bona communia sine auctoritate Reipublicæ quæ sola habet verum dominium talium bonorum; minus principaliter, & secundario reperitur etiam in privatis Civibus, & personis, qui debent esse contenti tali distributione geome-

tri-

tricè facta, ut habet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 61. *art.* 1. *ad* 3.

31. Quæres primò; An Justitia distributiva, & commutativa differant essentialiter, & specificè? negat Buridanus 5. *Ethicor. qu.* 7. dicens, differre solùm accidentaliter: affirmant cum D. Thoma, & Philosopho Theologi ferè omnes, Lugus *disp.* 1. *sect.* 3. *num.* 47. Lessius *lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 4. *numer.* 21. Palaus *punct.* 4. *numer.* 3. Filliuc. *cap.* 2. *quæst.* 11. *num.* 45. Andreas à Matre Dei in cursu Theologiæ Moralis *tom.* 3. *tract.* 12. *cap.* 1. *punct.* 4. *num.* 28.

32. Resp. illas differre essentialiter, & specificè; Ratio est, quia justitiæ illæ differunt essentialiter, & specificè in ratione Justitiæ, quæ habent diversa objecta formalia, tum proxima, tum remota, sed hujusmodi sunt justitia distributiva, & commutativa; nam objectum formale proximum justitiæ est æqualitas cum jure, remotum verò est jus alterius, & Justitia commutativa, & distributiva respiciunt æqualitates, & jura specie diversa, siquidem Justitia commutativa respicit æqualitatem arithmeticam, quæ specie differt ab æqualitate geometrica, quam respicit distributiva, cum una sit æqualitas omnino rigorosa, & secundùm quantitatem, altera sit æqualitas minùs rigorosa, secundùm proportionem, atque adeò una est æqualitas rei ad rem, nullo habito respectu personarum, altera æqualitas proportionis ad proportionem, ut supra explicatum est.

33. Respiciunt etiam jura specie diversa, pro quo adverte duo jura distingui secundum quod dupliciter potest aliquis habere jus ad aliquam rem, primum est ille titulus, quo quis ut persona privata potest aliquid dicere suum, tamquam verus illius dominus sinè ullo respectu ad alios, tamquam ad membra communitatis; sic Petrus habet jus in suam domum, suam famam suum agrum, & alias res suas: alterum est ille titulus, quo aliquis, ut membrum communitatis potest exigere aliquid ex bonis Communitatis, non quidem solus, sed simul cum aliis ejusdem Reipublicæ partibus, quod quidem jus ita est in una parte communitatis, ut tamen pendeat à jure, quod habent aliæ partes ejusdem Communitatis, pro quarum non solùm conditione, sed etiam numero illud crescit, & decrescit, neque ita strictum est, ut ante distributionem possit illud usurpare, vel dicere suum, aut refundere in Rempublicam obligationem restituendi.

34. Justitia itaque commutativa respicit primum illud jus, quod est verum dominium formale, absolutum, & independens ac præscindens à dignitate personæ, & ponit æqualitatem arithmeticam cum tali jure strictò. Justitia verò distributiva respicit aliud jus, quod non est verum dominium, sed jus respectivum, dependens ab aliis, & secundùm proportionem dignitatis personæ, & ponit æqualitatem geometricam cum tali jure, sed hujusmodi duo jura sunt specie diversa; ergo justitia distributiva, & commutativa respiciunt jura specie diversa, & sic inter se differunt essentialiter,

35. Sæpè tamen contingit, in eamdem materiam concurrere utramque Justitiam, sic qui accipit à Republica centum distribuenda pauperibus juxta proportionem paupertatis, & meritorum cujusque, vel ad id tenetur ex Testamento, & Legato: debet, ac tenetur ex utraque Justitia fideliter distribuere: ex distributiva quidem tanquam Minister distribuens nomine Reipublicæ, magis tamen principaliter ex commutativa; nam ex Decreto Reipublicæ, seu ex legato, & testamento quilibet pauper juxta mensuram suæ paupertatis acquisivit jus strictum, & rigorosum æquivalens dominio ad certam partem bonorum, quam Distributor tenetur illi solvere, & non solvendo contrahit obligationem restituendi, quia facit contra jus strictum quæsitum tali pauperi, ut juxta mensuram suæ paupertatis detur illi tanta portio bonorum, ex Decreto Reipublicæ, vel ex Testamento, seu Legato.

36. Dices; justitia commutativa respicit aliquando æqualitatem geometricam, ergo non potest distingui à distributiva per talem æqualitatem. Antecedens probatur multis exemplis; cum aliquis ex eodem contractu pluribus debet, quibus non potest integrè satisfacere, tenetur solvere singulis plus, vel minus, servata proportione debiti cujusque. similiter si contraxisti societatem cum pluribus, qui summam inæqualem contulerunt, teneris plus lucri dare illis à quibus plus collatū est pecuniæ, idque secundùm proportionem, si enim summa sit triplo major, debet etiam esse triplo major quantitas lucri, & cum iste actus sit Justitiæ commutativæ, sequitur in Justitia commutativa servari æqualitatem geometricam.

37. Resp. Justitiam distributivam intendere æqualitatem geometricam primò, & per se sistendo in tali geometrica proportione, ut scilicet æqualis sit excessus illius, quod datur excessui dignitatis, quam habet accipiens; Justitia verò commutativa non respicit æqualitatem geometricam primariò, & per se, quia non respicit dignitatem, nec meritum personale, sed per accidens, & secundario ad inveniendam æqualitatem arthmeticam sibi propriam. Quando quis ex contractu debet pluribus id, quod plenè solvere non potest, inten-

intendit cum unoquoque æqualitatem arithmeticam sibi possibilem, ad quam tamen cognoscendam utitur proportione geometrica, qua cognita, solvit eodem modo uni, ac si deberet illi soli, & solvit totum id, quod potest, supposita impotentia solvendi totum.

38. Similiter, quando ex contractu societatis pluribus debetur inæqualis quantitas lucri, quia inæqualis est summa, quæ collata est à singulis, tunc servatur æqualitas geometrica tantùm per accidens ad cognoscendam æqualitatem arithmeticam, quia debitor primariò intendit solvere Creditori id, quod ei debet ex contractu societatis, ex quo debetur illi v. g. quarta pars lucri eodem modo, ac si solus esset socius; si enim nulli alii adessent socii non plus ei deberetur, quàm quarta pars lucri, quæ non crescit, vel decrescit pro majori, vel minori numero Sociorum, sicut in Justitia distributiva pro numero Civium crescit, vel descrescit jus singulorum.

39. Dices 2. Justitia distributiva servat aliquando proportionem arithmeticam; ergo non distinguitur essentialiter à commutativa. Probatur antecedens, quando unicum est beneficium tunc non distribuitur inter plures, sed uni tantùm datur digniori, & tamen est actus justitiæ distributivæ: similiter si quis Cathedram, aut aliud Beneficium petat sinè concursu, tunc nulla inter plures fit distributio, & tamen servatur Justitia distributiva. *Resp.* negando antecedens, quia licèt Beneficium in primo casu non detur pluribus, attenditur tamen ad merita plurium, & comparantur inter se, ut appareat quis sit dignior, per accidens deinde est, quòd res non dividatur, quia est indivisibilis, cæterùm per se loquendo Justitia divideret pro mensura meritorum. In secundo casu quando unus solus est, qui venit ad concursum, aut Beneficium traditur sinè concursu, docet Lugus adhuc fieri comparationem illius, qui venit cum aliis, qui non venerunt, qui proinde non habent tantam dignitatem, & meritum, quàm habet iste, ut ei conferatur Cathedra, & Beneficium.

40. Alii dicunt, in utroque casu exerceri Justitiam commutativam, si tamen aliqua exercetur justitia, quia ille solus est dignior; aut qui venit ad concursum jus habet ad Beneficium, alii verò nullum habent jus, & sic illi debetur Beneficium, ac si esset solus, esto per accidens aliquando respiciatur æqualitas geometrica ad cognoscendum jus strictum, & commutativum, quod ibi solùm reperitur. Addi potest pro solutione istius & præcedentis difficultatis, Justitiam distributivam, & commutativam magis principaliter, & primariò distingui per ordinem ad jus alterius, quod si est strictum, rigorosum, & absolutum specificat Justitiam commutativam; si verò est respectivum, dependens ab aliis, & secundùm proportionem dignitatis personæ specificat Justitiam distributivam.

41. Quæres, utrùm justitia vindicativa sit propriè justitia, & utrum commutativa, vel distributiva. Justitia vindicativa idem est ac punitiva, eò quòd puniat, & ulciscatur delicta inflictione pœnæ, & quia proportionem servat in pœnis infligendis juxta illud Deuteron. 15. *pro mensura peccati est & plagarum modus*, videtur non deficere à rigorosa justitia. Verum tamen est multùm ab illa differre, & sic non pertinere neque ad justitiam commutativam, nec ad distributivam, ut bene probat P. Cacheranus *de Deo uno lib.* 1. *cap.* 10. §. 6.

42. Ratio est, quia justitia strictè sumpta reddit unicuique jus suum, id est ponit æqualitatem cum jure activo alterius, at Justitia vindicativa ponit quidem æqualitatem pœnæ cum qualitate delicti, non tamen ponit æqualitatem cum jure alterius. Nam si Princeps nocentem non puniat nullam ei facit injuriam. Ad summum justitia vindicativa in Superiore, seu Judice comparativè ad Rempublicam videtur justitia rigorosa, & utique commutativa, nam eò ipso, quòd quis suscipit officium Judicis tacitè contrahit cum Republica, ipsique implicito pacto se obligat, &, si deinde officium suum non exequitur, vel iniquè exerceat violat jus, quod Respublica in ipsum ex tacito pacto acquisivit, & tenetur ex Justitia resarcire Reipublicæ damna, quæ sequuntur ex talis juris violatione, punitio tamen delictorum numquam est actus justitiæ commutativæ, cum non habeat pro objecto jus proprietatis alicujus, neque etiam ipsius personæ læsæ, quæ nihil accipit ab eo, qui punitur, & sæpè ei condonat tunc delictum, & cedit omnia sua jura; item quia pœna magis respicit culpam commissam, quàm damnum illatum, & magis est in illius satisfactionem, quàm in istius compensationem. Crediderim, justitiam vindicativam spectare potiùs ad justitiam generalem providentialem, seu gubernativam, quàm ad justitiam particularem commutativam, seu distributivam, quia potiùs respicit bonum commune, quàm particulare, nimirum arcere delicta, & facilitatem peccandi.

DUBIUM V.

Inter quas Personas possit versari Justitia.

43. Solet in præsenti agitari celebris illa difficultas, utrum Dei ad homines, & vicissim hominis ad Deum dari possit vera, & rigorosa Justitia, cui difficultati cum jam à nobis negativa assertione satisfactum sit in quæstionibus de Incarnatione, restat solùm ut videamus inter quasnam Creaturas versari possit rigorosa justitia: & primò dubitatur de Angelis, & hominibus invicem comparatis. Secundò de Angelis comparatis inter se: Tertiò de hominibus comparatis inter se, in quibus triplex potissimùm comparatio habet difficultatem, nimirum comparatio Patris ad Filium, Domini ad servum, & viri ad uxorem: pro solutione adverto ex Aristotele, & D. Thoma 2. 2. *quæst.* 54. *art.* 4. ad Justitiam simpliciter, & rigorosè talem tria requiri; primum, ut sit ad alterum; secundum, ut ratio debiti intercedat; tertium, ut servetur æqualitas, si enim alterum ex istis deficiat, non erit justitia rigorosa, sed imperfecta, & secundùm quid.

44. Resp. primò, inter Angelos ad invicem comparatos, nec non inter Angelos, & homines, & è contra inter homines, & Angelos versari potest vera, & rigorosa justitia, sic sentiunt communiter Doctores, paucis exceptis, & Ratio est, quia quamvis Angeli non habeant rerum corporearum verum dominium, quod totum videtur concessum hominibus, in ordine ad ipsorum necessitates, & utilitates, posset tamen ipsis à Deo tale dominium communicari, neque enim repugnat substantiæ spirituali dominium rerum corporearum, alioquin nec Deus esset propriè Dominus rerum corporearum, sed in tali casu possent Angeli inter se, Angeli cum hominibus, & è contra transferre dominia; ergo possent exercere veram, & rigorosam justitiam commutativam. Insuper Angeli, & homines cum non sint natura sua impeccabiles, non est major ratio, cur peccare possint in alia materia potiùs, quàm in materia justitiæ, lædendo ad invicem famam, & honorem, aliaque similia pertinentia ad jus proprietatis eorum, sed hoc peccatum ex natura sua inducit obligationem ex justitia resarciendi nocumentum illatum, ergo possunt Angeli, & homines ad invicem exercere justitiam commutativam.

45. Resp. Secundò: Inter homines invicem comparatos versari potest vera, & rigorosa justitia, si sunt juris disparati, non sic verò si non sint juris disparati, id est si habeant jus alterum, & diversum, non verò si jus unius sit sub potestate alterius; Ratio est, quia inter homines datur vera distinctio dominiorum, tum in bonis honoris, & famæ, quatenus unusquisque est dominus suæ famæ, tum in cæteris bonis propter factam rerum divisionem; ergo unusquisque habet jus, quod si ab alio homine læditur erit læsum jus justitiæ, & ille alter tenebitur ex justitia restituere hujusmodi jus, quando nimirum est diversum, & distinctum ab alio proptet ea, quæ postea dicam. De facto autem maximè elucet commutativa justitia in personis privatis habentibus jura disparata propter frequentes contractus, & rerum commutationes invicem initas in Republica in ordine ad privatas personas maximè elucet distributiva justitia in distributione officiorum, præmiorum, & bonorum communium, habita semper proportione meritorum, & dignitatis personarum; ergo inter homines optimè reperitur utraque justitia, in quo conveniunt omnes Doctores.

46. Resp. Tertiò Inter Patrem, & Filium; inter Virum, & Uxorem; inter Dominum, & Servum non intercedit rigorosa justitia, sed tantùm impropria, & secundum quid, si sumantur quà formaliter tales sunt. Ratio est, quia de ratione justitiæ est jurium alteritas, adeò ut dari non possit vera, & rigorosa justitia, ubi non datur propria, & rigorosa alteritas, sed Patris ad Filium, Viri ad Uxorem, Domini ad Servum quà formaliter tales non datur propria, & rigorosa alteritas, & sic non datur propria, & rigorosa justitia. Minor prob. ex Arist. 1. *Ethicor. cap.* 6. ubi duplicem distinguit alteritatem, aliam perfectam, aliam diminutam, perfectam vocat, quæ versatur inter personas, quarum utraque est sui juris; diminutam, quarum una est sub jure alterius, ex eo enim quòd sub jure alterius sit, non habet jus alterum ab illo, seu non habet jus suum, & tamen alteritas juris est illa quæ præcipuè à justitia respicitur, cujus essentia est tribuere cuilibet jus suum, adeòque respicere personam, quæ habeat jus suum, seu jus alterum.

47. Hujusmodi Personæ, quæ sunt sub jure alterius sunt in triplici differentia modo supra enumerato, juxta quam personarum, differentiam triplex jus diminutum habetur, Paternum, Virile, & Herile, quod triplex jus correspondet triplici esse hominis, nimirum naturali, possessivo, & operativo; jus paternum spectat ad esse naturale, quia filius subditur Patri ex vi ipsius esse naturalis,

ralis, herile spectat ad esse possessivum, quia Dominus servum possidet, & potest eo uti in bonum proprium; virile, seu œconomicum, & conjugale spectat ad esse operativum, quia ex viro, & uxore fit unum principium operativum in ordine ad conservationem speciei, & operationes domesticas. Hisce Juribus addi potest Jus religiosum, quod & ipsum est diminutum, cum versetur inter personas, quarum una est sub jure alterius, & hoc jus spectat quodammodo ad esse hominis spirituale, & elevatum, cujus propterea mirum non est, si non meminerit Aristoteles, cui non innotuit elevatio hominis ad finem supernaturalem.

48. Dixi inter Patrem, & filium; Maritum, & Uxorem; Dominum, & servum non dari rigorosam justitiam si sumantur ut formaliter tales, secus si sumantur ut homines: sic Pater negando filio ea, quæ ipsi debet titulo filiationis, non peccat contra justitiam, sed contra pietatem, puta Pater debet alere filium, educare, & gubernare, & filius debet Patrem colere, amare, obedire, alere in necessitate, quæ si non præstiterint, pietatem violant non justitiam, & Pater negans uno die alimenta filio, quamvis teneatur alere in posterum, non tamen tenetur alimenta negata, aut compensare, aut restituere: in iis verò, quæ Pater, & filius debent cuilibet homini v. g. non occidere, non adimere famam, potest Pater peccare contra justitiam in filium, & filius in Patrem, quia Pater non est dominus jurium filij ut hominis, sed solùm ut filij: eadem ratio est Viri ad Uxorem, servi ad dominum, ut formaliter talem (intellige de servo propriè dicto, non de eo, qui est Mercenarius) quia servus, ut sic totus cum suis juribus est Domini; unde in iis, quæ dominus debet servo injustus esse non potest, sed crudelis, in iis, quæ debet illi ut homini, id est quæ cuilibet debet homini vera est justitia, quia est distinctio jurium.

49. Hinc universaliter habes, Justitiam propriam non versari nisi inter personas sui juris, vel saltem nisi in illis actionibus, in quibus impertinenter se habet esse sub jure alterius, in quibus propterea, qui operatur, non operatur ut sub alieno jure existens, sed ut homo est ejusdem rationis cum cæteris; quare Filius per emancipationem, per quam fit sui juris, & à patria potestate solvitur, constituitur in statu, in quo potest contractus civiles cum Patre inire, ipsum sibi ex justitia obligare, & ipsi obligari ex justitia, enim verò per emancipationem sicut Filius fit civiliter sui juris, ita fit civiliter omnino alter à Patre, & absolutus dominus propriorum bonorum, de quibus propterea potest per contractus cum Patre ipso æquè ac cum aliis hominibus disponere secundùm rigorem justitiæ.

50. Potest etiam Filius non emancipatus à Patre ex perfecta justitia cum Patre contrahere, si habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, quorum dominium Filio etiam non emancipato conceditur, pro quibus adverte, triplex bonorum genus posse distingui; Profectitium, quod Filiusfamilias acquirit ex bonis paternis; Adventitium, quod ex dote Conjugis, vel ex quacumque donatione, seu hæreditate, vel legato, & industria illi obvenit; Castrense, quod in Militia, vel causa Militiæ partum est, & omne lucrum ex eo derivatum; vel quasi Castrense, ex beneficio Ecclesiastico proveniens, & quidquid post Clericatum Clerico accrescit; cum enim Clerici sint Milites spirituales, ipsorum bona gaudent privilegio bonorum castrensium, & dicuntur quasi castrensia. Item quidquid publico officio non mechanico acquiritur, vel donatur Principis liberalitate.

51. Primum totum acquiritur Patri, & quoad usumfructum, & quoad proprietatem. Secundum est Patris quoad usumfructum tantùm, manente proprietate, & dominio apud filium. Tertium totum acquiritur filio, & quoad usumfructum, & quoad proprietatem, & de istis bonis potest eum Patre contrahere ex rigorosa justitia. Nec obstat, quòd filius semper sit pars Patris, nam hoc jus, & hæc bona non habet ut filius, & pars Patris formaliter, sed ut homo, & Concivis illius est. Nec item obstat, quòd ea, quæ Pater vivens possidet, moriens debeat filio relinquere; nam sufficit, ut sit perfectè dominus in vita, ut cum eo possit filius ex justitia contrahere. Deinde falsum est, omnia quæ habet Pater vivens, debere filiis legare, seu relinquere; nam, excepta legitima, reliqua pro arbitrio aliis relinquere potest.

52. Quod dixi de Viro, & Uxore, quòd non habeant alteritatem, valet in ordine ad domesticum regimen; nam jus administrandi bona est penes Virum independenter ab Uxore, in Uxore non nisi dependenter à Viro, est enim Uxor socia, & adjutrix Viri in domestico regimine ei subjecta ut capiti. Cæterùm inter illos est perfectum jus personale quoad Mutuum usum Matrimonii, & reale in his, quorum Uxor est perfectè domina; quia Matrimonium est contractus, quo uterque Conjux mutuò suum corpus obligat alteri ad finem suscipiendæ prolis, & sic solutio hujus debiti est actus perfectæ justitiæ. Multa etiam sunt, in quibus Uxor habet perfectum do-

minium à Viro independens, scilicet omnia bona, quæ donatione, hæreditate, legato, aut quacumque alia ratione ultra dotem, quæ propterea parafetnalia dicuntur, quasi juxta dotem, quæque ex ijs propria industria, & labore illi proveniunt; quatum rerum dominium, & administratio de jure communi est penes Uxorem, & de istis potest contrahere cum suo Viro.

DUBIUM VI.

Quid sit Injuria, & an possit fieri volenti.

53. Injustitia totidem modis sumi potest, quot sumitur justitia, cui opponitur, quapropter sicut ista sumitur primò lato modo pro omni virtute, secundò pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus, & distributionibus, ita etiam injustitia sumi potest generaliter pro omni vitio opposito legi, & dictamini rationis, & pro collectione omnium vitiorum; unde passim in Scriptura omne peccatum vocatur injustitia, & peccatores injusti: injustitia hoc modo sumpta non est particulare vitium, sed ratio generica omni vitio communis: deinde sumitur strictè, prout opponitur justitiæ particulari, & nihil est aliud, quàm alieni juris violatio, nec videtur differre ab injuria, nam sicut justitia tribuit cuique jus suum, ita injustitia hoc jus violat, in qua violatione consistit ratio injuriæ: jus autem definiebatur potestas disponendi de re aliqua pro sua voluntate, hinc orta est vulgata difficultas: utrùm volenti, & consentienti fieri possit vera injuria.

54. Resp. volenti, & consentienti non potest fieri injuria propriè dicta, ita cum Arist. 5. *Ethicor. cap. 9.* docet S. Thomas 2. 2. *quæst. 56. art. 5.*, & habetur de regul. juris in 6. ubi regula 27. statuit, quòd *scienti, & consentienti non fit injuria, nec dolus*, habetur etiam in cap. *nolvit 33. quæst. 5.*, & in jure Civili *l. 187. ff. eodem tit. de injuriis* deciditur: neminem fraudare eos, qui sciunt, & consentiunt, repugnat autem, ut injuriam inferat alicui, qui eum non fraudat suo jure.

55. Ratio est, quia iniuria est alieni Juris violatio, opponitur enim Justitiæ, quæ est conservatio Juris, sed jus illius, qui consentit, numquam violari potest: cum enim quilibet sit dominus sui juris, potest illi cedere, & jus suum renunciare, & sic non patietur injuriam, si tale jus, ipso consentiente, ab alio violetur. Conf. Nemo potest injuriam inferre sibi, quia nemo potest habere voluntatem sibi contrariam; ergo nec eam inferre potest alteri, nisi habeat ille voluntatem contrariam, sed eò ipso, quòd aliquis liberè consentit, non habet voluntatem contrariam; ergo nemo consentiens injuriam pati potest; alioquin pateretur contra voluntatem, id quod patitur secundum suam voluntatem: non est tamen necesse ad hoc ut injuriam patiatur, ut quis habeat voluntatem expressè nolentem, id est actum expressum nolitionis, sed sufficit actus implicitus, et interpretatiuus; quamdiu enim quis expressè non cedit juri suo semper censetur illud implicitè, & interpretativè velle, & oppositum nolle, quia eodem actu, quo volumus aliquid, simul exercitè nolumus oppositum illius.

56. Dices, multa sunt; in quibus homo non potest cedere iuri suo, ergo saltem in illis volens, & consentiens pati potest injuriam. Anteced. patet in multis exemplis, nam Maritus adulterium uxoris suæ volens non cedit validè iuri suo; si quis velit occidi; si Clericus velit percuti graviter; qui pecuniam usurario solvit, non cedunt validè juri suo: similiter Pupillus, Tutore invito, invalidè cedit juri suo, & non tollit rationem iniuriæ; ergo injuriam patiuntur etiam volentes. Sed contra dico, in omni prorsus materia hominem posse sufficienter cedere juri suo, ut non patiatur injuriam, quamvis plures sint materiæ, in quibus homo non potest ita cedere juri suo, ut illud sinè peccato violetur; sic, qui, volente Marito, committit adulterium cum ipsius Conjuge, peccat contra Castitatem, contra reverentiam Sacramenti, contra Justitiam Reipublicæ debitam, non tamen peccat contra Justitiam debitam Marito, nec illi facit iniuriam. Qui volentem interficit injuriam facit Deo, qui est Dominus vitæ hominum, & Reipublicæ, cujus ille est pars, unde peccat contra justitiam legalem, & committit homicidium: non facit tamen iniuriam illi, quem occidit, nec tenetur hæredibus ad ullam restitutionem. Qui volentem Clericum percutit, iniuriam facit ordini Clericali, & excommunicationem contrahit, quæ in favorem Ordinis lata est. Qui volens usuras solvit alteri non patitur injuriam, usurarius tamen verè peccat, & tenetur ad restitutiones defectu tituli, quia videlicet rem non facit suam, ut leges Canonicæ testantur, nisi velis solventem usuras coactè solvere, quia aliter mutuum habere non potest. De pupillo eadem est ratio, volens enim non patitur iniuriam, sed Respublica jus habet vetandi talem contractum, qui propterea est irritus.

57. Nec obstat, quòd in datis casibus, quis

quis juri suo cedere non possit, ac proinde jus illud, quod habet, ut in illis rebus non lædatur, permaneat: Nam jus illud non permanet sub ratione formali juris Justitiæ, sed solùm materialiter, cum ipse nolit eo uti, eique, quantùm est ex se, cedat, & sic injuriam non patitur, nisi materialiter, sed agens facit injuriam legi, seu Legislatori, contra cujus dispositionem agit.

CAPUT II.

DE DOMINIO, ET ILLIUS SPECIEBUS.

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Dominium.

1. Dominium generaliter sumptum est facultas disponendi de re aliqua tanquam sibi subjecta; illius enim rei dominium habemus, de qua pro libito disponere possumus, & hac ratione Deus habet per essentiam plenum, & perfectissimum dominium rerum omnium creatarum, de quibus omnibus pro libito disponere potest, cum sit illarum omnium Creator, & conservator: Homo verò habet rerum creatarum dominium per participationem à Deo, qui illas hominum potestati subjecit, juxta illud Genes. 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus Cæli, & universis animantibus, quæ moventur super terram*, & de hoc Dominio humano loquimur in præsenti: & dividitur in dominium jurisdictionis, & dominium proprietatis; primum est Jus, & potestas gubernandi suos subditos, id est præcipiendi, prohibendi, permittendi, judicandi, præmiandi, & puniendi; & hoc subdividitur in sæculare, & Ecclesiasticum. Sæculare reperitur in Imperatore, Regibus, Ducibus, & aliis hujusmodi respectu populorum sibi subditorum in negotiis sæcularibus: Ecclesiasticum reperitur in Summo Pontifice, Episcopis, aliisque Prælatis Ecclesiasticis, qui habent subditos in spiritualibus.

2. Dominium proprietatis, quod propriè, & rigorosè dominium est, rectè definitur, *Jus perfectè disponendi de re qualibet in proprios usus, nisi lex obsistat, aut conventio prohibeat:* quæ definitio sumpta est ex Bartolo *l. si quis §. differentia num. 4. ff. de acquirenda possessione*, & quamvis Bartolus ibi habeat *de re corporali*, quia solùm loquitur de dominio humano, quod propriè versatur circa sensibilia; Alii tamen absolutè dicunt *de re qualibet*, ut definitionem extendant ad quodcumque Dominium, Angelicum etiam, & Divinum.

3. Dicitur *Jus*, loco generis, & significatur facultas libera disponendi de aliqua re: dicitur, *perfectè disponendi*, scilicet in commodum tum proprium, tum alienum, in quo differt Dominus ab Administratore, qui potest de rebus disponere tantum in utilitatem Domini, non in commodum proprium. Dicitur *de re*, in quo differt Dominus ab Usufructuario, Emphyteuta, & similibus, qui possunt tantum disponere de fructibus rei, non de ipsa rei substantia. Dicitur *qualibet*, ut innuatur quàm latè se possit extendere dominium, in ordine scilicet ad res non solùm corporeas, sed etiam spirituales; Neque enim Deus minùs est Dominus rerum spiritualium, quàm corporalium: si tamen definiatur Dominium solùm humanum, addi debet *de re corporali*, ut habet Bartolus. Dicitur, *nisi lex obstet*, quia aliquando contingit, aliquem habere rerum dominium, & facultatem disponendi de re aliqua, quam tamen non potest alienare, nec perfectè de illa disponere in actu secundo, ratione Legis justa de causa obsistentis, prohibentis, ac irritantis alienationem talis rei, in quo casu non amittitur dominium rei, quia impotentia perfectè disponendi non oritur ex defectu juris, sed ex obedientia legis irritantis alienationem; ita contingit in Pupillo, Prodigo, Minore, & aliis, qui dominium habent ligatum, sicut qui habet potestatem naturalem videndi, impeditur aliquando, ut ea uti non possit, sublato autem impedimento, statim sinè novo auxilio exire potest in actum. Dicitur *aut conventio prohibeat*, quia potest quis cum alio pacisci de re propria non alienanda, aut aliqua speciali ratione non adhibenda, in quo casu ita paciscens, quamvis non posset de re sua perfectè disponere, non amitteret ipsius dominium, quia impotentia disponendi oritur ex pacto, non ex defectu juris, & facultatis.

4. Dominium proprietatis subdividitur in dominium plenum, & dominium imperfectum: perfectum, seu plenum dicitur, quod continet proprietatem rei, & omnem illius usum, & commodum, & definitur, ut supra jus perfectè disponendi de re corporali in omnem usum lege permissum: imperfectum, seu non plenum definitur, Jus in re, quod non se extendit ad omnem eius dispositionem, & usum, sed vel in ipsam rei substantiam sinè potestate utendi, vel in solum ejus usum, quia scilicet dominium istud aliud est directum, aliud utile: pri-

mum-

mum est, quo aliquis est dominus ipsius substantiæ, sed ea uti non potest, nec fructus ejus percipere; & habens hoc dominium dici solet proprietarius, quia habet solùm rei proprietatem. Dominium utile continet solam rei commoditatem, & utilitatem, quia scilicet habet jus utendi, vel fruendi aliqua re, sed salva ejus substantia, quam destruere nullo modò potest, & hujus utilis dominii species sunt Usus, Usufructus, Possessio, Feudum, Emphyteusis, quibus omnibus hoc commune est, quòd jura sint permanentia, & substantiam rei omnino integram reservare tenentur domino directo, ut autem de singulis aliqua dicamus fit.

DUBIUM II.

De Usu, Usufructu, & Servitute.

5. USus rectè definitur, *Jus utendi re aliena, salva ipsius substantia*: Usufructus verò definitur, *Jus utendi, & fruendi re aliena, salva ipsius substantia*, ly *Jus* in utraque definitione stat loco generis, & per illam conveniunt cum dominio, & cæteris juribus, per ly *Utendi*, distinguuntur à Jure, quod habet Creditor in pignore, & Depositarius in deposito, quo uti non possunt, &, si istis rebus utantur invito domino, tenentur ei restituere æstimationem usus: ly *fruendi* contradistinguit usufructum ab usu; Usuarius enim potest tantùm uti re, scilicet ex ea percipere fructus ad proprium commodum, v. g. uti prædio, vel domo ad proprium usum, non tamen potest locare domum, nec vendere fructus, sicut potest Usufructuarius, qui potest perfectè disponere de fructibus, ipsos etiam alienando, vel destruendo; ly *salva rerum substantia*, contradistinguit usum, & usumfructum à Dominio absoluto, quod est jus ad rem propriam cum potestate ipsam destruendi sinè alterius injuria: Usufructuarius verò, licèt sit dominus fructuum, non tamen ipsius fundi, quem tenetur integrum conservare.

6. Nomine Fructuum intelligitur quidquid, salva rei substantia, ex illa percipi potest, sic in grege Ovium, & aliorum animalium, fructus censentur lac, lana, fœtus, & in fundo fœnum, segetes, fructus arborum, virgulta, & arbores cæduæ, ita ut succidi possint, non tamen arbores fructiferæ: in domo habitatio, locatio, & hujusmodi: ly *re aliena*, contradistinguit usufructuarium à vero Domino, qui talis rei habet perfectum dominium.

7. Usufructuarius habet obligationem conservandi substantiam rei, cujus habet usufructum tanquam bonus paterfamilias, non ut dissipator rei alienæ; unde si illa sua negligentia pereat, seu destruatur quoad aliquam partem, tenetur id resarcire: Si habeat usumfructum Gregis tenetur loco capitum demortuorum, vel inutilium, alia substituere: si usumfructum prædii tenetur in locum arborum demortuarum novas plantare, arbitrio boni viri: si usumfructum domus tenetur saltem modicas expensas facere ad sartatecta conservanda, non tamen tenetur ad magnas expensas, quia scilicet habet usumfructum, salva rei substantia: si verò domus casu pereat, seu fundum gelu, glacie, seu fluminis impetu deterioretur, absque sua negligentia, non tenetur usufructuarius resarcire damnum, ut docent Rebell. *de obligat. just. lib. 1. quæst. 7. num. 12.* Lessius *lib. 2. cap. 3. dub. 4. num. 18.*, & ex parte Lugus *disp. 2. sect. 3. num. 39.*

8. Feudum est concessio rei immobilis cum translatione dominii utilis, retento directo, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis exhibendi. Emphyteusis est concessio rei immobilis cum translatione dominii utilis, retento directo, sub onere certæ pensionis domino proprietatis solvendæ, idque, vel in perpetuum, vel ad tempus, non minus tamen decennio, alioquin esset contractus simplicis locationis, non Emphyteusis: differt Emphyteusis à Feudo potissimùm in eo quòd illa est cum onere pensionis, istud cum onere personalis obsequii, & quia fortè ad personalia obsequia soli masculi censentur idonei, ideò feudum, nisi aliud exprimatur, censetur dari pro solis masculis descendentibus, Emphyteusis indifferenter pro masculis, & fœminis.

9. Differt Emphyteusis ab Usufructu, quòd iste in rebus etiam Mobilibus reperiri potest, non sic emphyteusis, quæ solùm conceditur in rebus immobilibus: Usufructus finitur morte fructuarij, emphyteusis autem non extinguitur morte Emphyteutæ, nam dari potest in perpetuum, vel ad tertiam, aut quartam generationem, & transit etiam ad fœminas, quæ sub tali nomine comprehenduntur; potest tamen emphyteusi privari in tribus casibus; primò, si rem deteriorem reddat, arbores cædendo, domum extirpando Auth. *Qui rem c. de sacros. Eccles.* Secundò si canones per biennium non solvat cap. *Potuit*, ubi Gloss. *extr. de locato*. Tertiò, si rem vendat, irrequisito Domino, nam ipse debet præferri, si vult emere. Ratione Emphyteusis, & Feudi dicuntur vasalli Feudatarii, & Emphyteutæ, ut sunt omnes Principes, Marchiones, & Duces supremo Principi subjecti.

10. Quòd si Dominus nolit rem emphyteuticam emere, ille qui emit, tenetur solvere laudemium ... Domino directo: est autem

autem laudemium quinquagesima pars pretij, nisi aliter inter partes conventum sit, quod laudemium solvitur propter novam investituram, & possessionem, quæ à domino directo conceditur: Investitura autem, quæ in Feudo, & in Emphyteusi locum habet, est introductio in possessionem rei concessæ in Feudum, vel Emphyteusim, vel corporaliter introducendo, vel fictè per traditionem annuli, vel ensis, vel fidei, quæ aliquo modo habet etiam locum in Beneficiis. Quandonam, seu in quo casu debeatur, vel non debeatur laudemium, fusè tractat Rosignol. *tom. 1. contract. 4. de Emphyteusi, & censibus prænot. 4.*

11. Servitus, dupliciter sumitur à Juristis, ut notat Lessius *lib. 2. de Just. cap. 3. num. 28.* Primò pro subjectione, & obligatione, quæ est in re alterius, ut ipsa quodammodo serviat alteri, quo sensu Mancipia dicuntur servitute premi. Secundò pro Jure, quod correspondet dictæ obligationi; sic quando Titius habet rem Caji sibi aliquo modo obligatam, tunc ex parte Caji datur servitus, sumpta pro obligatione, & subjectione, & ex parte Titii datur servitus, sumpta pro jure, id est, jus servitutis; quo sensu Servitus sumitur in præsenti, & nihil aliud est, quàm jus fruendi, vel aliquo modo utendi re aliena, vel circa illam aliquid faciendi; seu impediendi. Si autem servitus sumatur passivè pro subjectione rei, tunc est obligatio realis, qua res alteri est obstricta, ut possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo uti, vel circa eam aliquid impedire.

12. Servitus dividitur tripliciter, in personalem, realem, & mixtam: merè personalis est illa, qua una persona debet alteri servire, ut si mihi usum servi tui ad aliqua ministeria concesseris: merè realis, est illa quæ rebus alicujus immediatè, & mediantibus rebus, personæ debetur, v. g. ager meus habet jus, ut per agrum tuum possit iri, vel jumentum duci in meum, ager tuus servit meo, estque servitus realis, quia à re immediatè debetur rei, & hoc jus transit ad quemcumque possessorem illius rei: Mixta est illa, quæ à re debetur immediatè personæ, & hæc extinguitur cum persona, cui debetur, hujusmodi est usufructus, usus, & habitatio, nam habitatori, usuario, & usufructuario debetur usus talis rei.

13. Servitus realis dividitur in Rusticam, & Urbanam, id est in eam, quæ prædio rustico, & quæ urbano debetur, de qua toto *tit. Instit., & ff. de servitutibus rusticorum prædiorum, & urbanorum.* Qualibet ex his subdividitur in affirmativam, & negativam, illa est, quæ verbis affirmativis exprimitur, cujusmodi est servitus stillicidium avertendi, id est jus derivandi stillicidium domus suæ in domum, vel aream vicini: jus immittendi lignum, seu trabem in parietem vicini, & hujusmodi. Servitus negativa est, quæ exprimitur verbis negativis, ut servitùs altius non tollendi, id est jus, quod quis habet, ne vicinus altius attollat suum Ædificium, altero invito: ne officiat vicini luminibus; ut liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel jumentum agere, vel aquam ducere, quæ, & similia explicantur toto *tit. Instit., & lib. 8. ff. tit. 1. 2. 3. 4.*, qui sunt *de servitutibus*, & apud Juristas videri possunt.

14. Habitatio est jus alienas ædes inhabitandi, easque etiam commodandi, & locandi, & per hoc distinguitur habitatio ab usu ædium, nam usuarius, seu cui relictus est usus alicujus domus, potest ipse cum sua familia domum inhabitare, & hospites recipere, non tamen potest illam alteri locare, seu commodare; quod tamen facere potest ille, qui jus habet habitationis, seu cui competit servitus habitationis: de Usu, & Usufructu sufficienter dictum est supra.

DUBIUM III.

An Usus distinguatur à Dominio in rebus unico Usu consumptibilibus.

15. **F**Uit olim acriter disputata hæc difficultas propter Fratrum Minorum strictissimam paupertatem, qui asserunt, se nullum, etiam in communi, dominium habere rerum, quas unico usu consumunt, cujusmodi sunt præcipuè res potabiles, & comestibiles, quæ usu proprio, & primario consumuntur, quibus addi potest pecunia, quæ, & ipsa unico actu consumitur, scilicet emptione, aut permutatione pro aliis rebus: & harum rerum dominium asserunt esse penes sedem Apostolicam, se verò non habere, nisi usum facti: contra quos insurrexit Joan. XXII. in *extr.* quæ incipit *Ad Conditorem*, & in duabus sequentibus, ubi fusè conatur probare, esse impossibile usum distingui à dominio in hujusmodi rebus; & professus est, se abdicare à Sede Apostolica quodcumque illud dominium, si aliquod fuerat; fictitium enim, & chimæricum est dominium rei, quod alius licitè, & legitimè potest unico usu destruere.

16. Nota, usum quemcumque licitum importare ius aliquod re utendi, qua ratione usus licitus distinguitur ab usu, quem habet fur circa rem furto sublatam; & dividitur in usum juris, & usum facti, utrumque justum: primus dicit jus irrevocabile, & independens à voluntate alterius, secun-

secundus non dicit solum usum actualem, id est solum actum, & exercitium, sed etiam dicit jus utendi, sed revocabile, & omnino pendens à voluntate concedentis; ita ut quovis momento possit revocari sinè ulla injuria Usuarii. Omnes facilè concedunt in rebus, quæ unico actu consumuntur, usum juris, seu independens non distingui à dominio; de usu facti, quamvis aliqui negent distingui à dominio, alii tamen magis communiter affirmant.

Resp. usum distingui posse, & separari à dominio etiam in rebus, quæ unico usu consumuntur, & alienantur, ita tenent Soto *lib. 4. de Just. quæst. 1. art. 1.* Bannez *praamb. ad quæst. 62. de dominio quæst. 1.* Dicastill. *lib. 2. tract. 1. dub. 5. numer. 42.* Malderus *2. 2. tract. 1. cap. 3. de dominio dub. 4.* Lugus *disp. 2. sect. 3.* Palaus *tom. 7. de Just. in gen. disp. unic. punct. 5. num. 6.* Lessius *lib. 2. cap. 3. dub. 8.* Rebell., Sanchez, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *de Just. cap. 2. p. 3.*

17. Ratio est, quia ad acquirendum Dominium alicujus rei requiritur ex parte unius voluntas dominium transferendi, ex parte alterius voluntas dominium acceptandi, sed quis potest dare alicui usum facti rei consumptibilis dependentem à propria voluntate, ac revocabilem ad libitum, absque animo transferendi dominium, & alter talem usum revocabilem acceptare, quo casu usus separatur à dominio; ergo in rebus unico usu consumptibilibus usus separari potest à dominio, & aliquis habere potest usum sinè dominio: Nemo enim fit dominus rei, quæ auferri ab eo potest, & de qua disponere non potest independenter ab alterius voluntate, nam dominium dicit jus ad usum firmum, & stabile independens à voluntate alterius continuò revocare potentis.

18. Idque confirmari potest multis exemplis; nam Conviva habet dumtaxat usum licitum, non dominium ciborum appositorum, potest enim, quousque consumpti non sunt, sinè injuria prohiberi à Conviante, ne illis utatur. Servus habet usum non dominium esculentorum, cum sit incapax dominii: & Religiosus quilibet, ratione voti paupertatis redditur inhabilis ad dominium alicujus rei in particulari, adeò ut, nec ex facultate Superioris possit evadere dominus rerum Conventus, qui tamen ex facultate Superioris uti potest hujusmodi rebus: ergo quia dominium separatur ab usu.

19. Dices, pupillus habet dominium dependens à voluntate Tutoris, & tamen est verus dominus suorum bonorum; ergo etiam Religiosus, aut Conviva, licèt habeat jus ad usum dependenter à voluntate alterius, erit tamen verus dominus illarum rerum, quibus jure uti potest. Sed contra, disparitas est, quia dominium pupilli non pendet à voluntate Tutoris, illud ut suum revocare potentis, sed solùm impedientis, ne exeat in actum secundum; qui autem, concesso usu, retinet sibi dominium, potest semper ut dominus rem ad se revocare.

20. Hinc probabilius est, Fratres Minores nullius rei, etiam consumptibilis, & comestibilis, ne in communi quidem, dominium habere, sed usum tantùm, seu jus ad usum, quod quia ad nutum Pontificis, seu concedentis est revocabile, non dicitur usus juris, sed facti: Quod etiam expressè declaravit Nicolaus III. in cap. *Exiit., qui seminat, de verb. signif. in 6.*, & postea Clemens V. in Clement. *Exivit de Paradiso, eod. tit.*, & antea determinatum fuerat ab Innocent. IV. Alexandro IV. Gregor. IX. quos Nicolaus, pro se citat, hisce authoritatibus facilè eluditur illa Joan. XXII., quæ in præsenti materia, utpote neque ad fidem, neque ad mores spectante, non habet majorem vim, quàm authoritas privati Doctoris, eum solùm lacessitus ab Ochamo plura scripserit contra illam paupertatem Fratrum Minorum, numquam tamen suam sententiam definivit ut certam de fide, & quasi locutus ex Cathedra, ut expressè habetur in illa extr. *Quia quorumdam:* & quamvis Joan. XXII. contenderit à Sede Apostolica abdicare dominium rerum, quibus Fratres Minores utuntur, non propterea tale dominium transiit in Fratres Minores, cum ipsi dominium non acceptaverint, viderentur potiùs hujusmodi res haberi pro derelictis, nisi successores Joan. XXII. Decreto ipsius revocato, dominium talium rerum retinuissent. Itaque sedes Apostolica habet dominium non solùm rerum immobilium, sed etiam mobilium Ordini Minorum à fidelibus absolutè donatorum, ita ut possit Ordinem hisce privare sinè injuria, prout docent supra cit. Doctores.

21. Dices; usus distinctus à perfecto dominio est jus utendi aliqua re, salva ipsius substantia, sed in rebus, quæ unico usu consumuntur, non datur usus, salva rei substantia; ergo in illis usus non distinguitur à dominio perfecto, quod expressè docet D. Thomas *quæst. 78. art. 1. in corp.* dicens, *in rebus, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, non debet seorsim computari usus rei à re ipsa, sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res*, ex quo colligit, non posse in his rebus usum vendi distinctum à re ipsa, quia vel venderetur, quod non est, vel idem bis venderetur, & ex *l. 2. ff. de Usufructu earum rerum, quæ usu consumuntur*, habe-

habetur, legari non posse usumfructum talium rerum, absque earum dominio, quia per ipsum usum consumuntur; ergo signum est, quòd in istis rebus usus non distinguitur à dominio.

22. Resp. in allata definitione definiri tantùm usum juris, qui in hisce rebus consumptibilibus non differt à dominio, aut illum tantùm, qui constituitur in rebus, quæ usu non consumuntur, nam in his tantum habetur usus, salva Domino rei substantia; in iis verò, quæ usu consumuntur, usus ut distinguitur à dominio, est jus revocabile, & ab altero continuo dependens. D. Thomas loquitur de usu Juris independenti, & irrevocabiliter concesso, qui non distinguitur à dominio, de quo rectè asserit, usuram esse aliquid pro dominio, & aliud pro usu accipere: non autem erit usura aliquid accipere pro usu revocabili, & aliquid aliud pro dominio, dummodo usum pecuniæ dependentem à sua voluntate minoris, quis vendat, quàm ipsa pecunia valeat, potest enim tunc pro ipso dominio pecuniæ tantum accipere sinè usura, quantum pretio pecuniæ deerat, nam usus ille facti simul cum dominio adæquat valorem pecuniæ, & inde si mutuatarius sortem reddat, nihil potest exigi ulteriùs pro concesso dominio, quia dominium pecuniæ, & usus pecuniæ non plus valent, quàm ipsa pecunia cum jure utendi, qua proinde restituta, nihil ampliùs exigi potest pro concesso usu, prout cum aliis docet Maiderus 2. 2. *tract.* 1. *de Dominio cap.* 3. *dub.* 4.

23. Ad id, quod additur ex *l.* 2. *ff. de Usufructu*, dico, legari non posse usumfructum rerum consumptibilium distinctum à dominio, quia legatum redderetur inutile; cum enim usus facti rei consumptibilis sit semper revocabilis, & dependens à voluntate domini, qui dominium haberet talis rei posset usum alteri negare, & cui voluerit concedere: & sic reddere inutile, & frustratorium legatum talis usus.

DUBIUM IV.

Quid, & quotuplex sit Possessio.

24. Possessionis nomen, quamvis aliquando sumatur pro rebus possessis, ut Psal. 77. *Tradidit possessionem eorum igni*; & Matth. 19. *erat enim habens multas possessiones*; & alibi, in præsenti tamen sumitur magis propriè pro actu, seu jure possidendi, & sic dicitur à pedum positione, vel ut alii volunt à sedium positione, eò quòd antiquitus res immobilis incipiebat possideri ponendo in ipsa pedes, vel sedes, ut habetur *l. Labeo, & l.* 1. *ff. de acquirenda possessione*. Secundùm alios dicitur à Græco *pos*, & latino *sedeo*, quasi porrens sedeo, & hac ratione definitur à Juristis. *Rei corporalis detentio corporis, & animi, Jurisque adminiculo*: ita Glossa communiter recepta *l.* 1. *ff. de acquiren. vel amitt. possess.* Dicitur, *rei corporalis detentio*, quia solius rei corporalis est detentio, & apprehensio, nam incorporalia, scilicet Beneficia, Commendæ, Jura, Servitutes, & similia propriè non possidentur, sed dicuntur quasi possideri, res autem corporales, quæ propriè possidentur, sunt illæ, quæ ex natura sua tangi possunt, ut ager, domus, vestis, & hujusmodi: ly *detentio* includit etiam apprehensionem, quæ est inchoata quædam detentio, & convenit possessioni tum in fieri, tum in facto esse.

25. Dicitur *corporis, & animi adminiculo*, quia res, quam quis vel solo corpore, vel solo animo detinet, propriè non possidetur, nec unum sine altero sufficit, sic Bajulus non possidet res, quas defert ab uno loco ad alterum, nec Depositarius dicitur possidere depositum, quia non detinet illud tamquam suum, & animo possidendi, & retinendi sibi, nec item quis possidet pisces, vel thesauros, quos non dum apprehendit, quia non sufficit sola detentio animi, sed utrumque, ut dixi, requiritur, quod quis corporaliter apprehendat rem tamquam suam, & animo sibi retinendi. Additur *Juris adminiculo*, quia nemo intelligitur possidere quando Jus prohibet. Quamvis autem possessio non acquiratur nisi animo simul, & corpore, solo tamen animo retineri potest, & amitti.

26. Possessio dividi solet in aliam Juris, aliam facti, & aliam Juris, & facti simul: *Possessio Juris*, quæ & *civilis* appellatur, est ipsum jus possidendi rem solo animo detentum, & habetur quando quis rem suam non ampliùs facto possidet, possessionem tamen animo retinet, & continuat: unde etiam definitur *Jus insistendi rei, tamquam suæ non prohibitæ possideri*: possessio Juris dicitur etiam possessio civilis, eò quòd Juris civilis dispositione fuerit introducta, ejusque authoritate fulciatur, & defendatur. *Possessio facti*, quæ appellatur naturalis, seu corporalis, est solus actus possidendi, seu ipsa corporalis detentio rei sinè jure retinendi, talemque possessionem habet qui detinet rem alienam, & quidem si eam retinet bona fide, putans esse suam, dicitur possessor bonæ fidei; si verò illam retineat sciens, & cognoscens, esse alienam, dicitur possessor malæ fidei.

27. *Possessio Juris, & facti simul*, seu Civilis, & naturalis, dicitur illa, quæ simul includit utrumque, hoc est tam jus, quàm actum possidendi, & talis semper est

justa,

justa, & competit cuilibet domino rem suam per corporalem insistentiam detinenti, seu possidenti. Qui alieno nomine possidet, ut Procurator, Inquilinus, servus, non dicitur possidere, sed is possidet, cuius nomine possidetur. Addunt etiam Doctores aliam possessionem, quam vocant Civilissimam, & est illa, quæ acquiritur ex sola dispositione Juris consuetudinis, aut Statuti, absque alia actione nostra corporali, & distinguitur à Civili solùm in modo acquirendi, nam civilis præerequirit apprehensionem aliquam veram, vel fictam rei possessæ, non sic Civilissima, quæ ex sola legis, seu Statuti dispositione acquiritur, absque alio actu apprehensionis corporalis vero, aut ficto.

28. Effectus, seu privilegia possessionis duo potissimùm numerantur: primus est, quòd in dubio de rei dominio, *melior est conditio possidentis*, qui proinde non tenetur probare, rem esse suam, sed alter qui eam repetit, qui quidem si non probaverit, rem esse suam nihil obtinebit, sed alter remanebit in possessione; quamvis fortè res controversa non sit sua: Secundus est, quòd possessio bonæ fidei pariat præscriptionem, id est facit, elapso tempore à Jure præscripto, ut res, quæ priùs re vera non erat sua, evadat sua, ut infra suo loco dicetur. Quòd si possessor privata alicujus violentia de possessione rerum suarum exturbetur, ante omnia debet reintegrari, & fieri restitutio spoliati, nec spoliatus cogi potest respondere antequam fiat restitutio, & fuerit reintegratus: Adde etiam, quòd Possessor ab altero violenter invasus potest vim vi repellere, remque suam armis defendere, imò etiam sibi ereptam armis recuperare, modò id faciat statim, sive in continenti, non ex intervallo Cap. *olim de Restit. spoliat.*, *& l. Idem est ff. de vi, & vi armata*, alia plura privilegia possessionis referunt Juristæ.

29. Tribus Modis rerum corporearum possessio solet acquiri; apprehensione vera, ficta, & civilissima, seu dispositione legis: ad acquirendam possessionem rei, quæ antea nullius fuit requiritur apprehensio vera, seu corporalis illius retentio, ut constat ex *l. 1. §. 1. ff. de acquirenda possessione*, & tradit Hostien. in *sum. tit. de causa possessionis num.* 2. Nullus enim possidere dicitur pisces in mari natantes, aut in publicis stagnis existentes, aut feras in silvis liberè divagantes antequam eas capiat, seu apprehendat, quoniam antequam sint captæ, seu apprehensæ manent in sua libertate naturali: apprehensio vera, seu corporalis ea dicitur, quæ fit vero actu corporali, puta rem mobilem manibus apprehendendo, vel pedibus insistendo rei immobili, quam volumus possidere: ut autem possessionem accipias alicujus fundi, domus, prædii, aut alterius rei plures partes continuatas habentes, non est necesse omnes illas partes tangere, capere, seu intrare, sed sufficit, si aliquam illius partem intres, animo totum fundum possidendi, prout habetur *l. possideri §. de acquir. possess.* si tamen res possidenda haberet plures partes discontinuas, & diversis nominibus nuncupatas, debes omnes intrare, & possessionem capere, ut cum Paulo de castro notat Palaus *de Just. disp. unic. p.* 24. §. 2. *num.* 2.

30. Apprehensio ficta dicitur illa, in qua non intervenit actus corporeus tangens, & accipiens rem possidendam, sed actio alia, quæ dispositione, & fictione juris habetur pro vera possessione; hoc modo acquiritur possessio rei, quæ ab antiquo domino, ejusque voluntate nobis traditur, & contingit, aut solo visu, & oculorum aspectu, præcedente titulo habili: Non enim corpore, & actu necesse est apprehendere rem, sed etiam oculis, & aspectu, prout habetur, ac variè exemplificatur in *l. 1. §. si jusserim ff. de acquir. possess.*; unde si Dominus oculis rem ostendat, & dicat; pono te in possessionem illarum rerum, quas vides, & à me emisti, censetur dedisse, & alter accepisse possessionem, ut cum Bartol., Panormit., & aliis tradit Palaus *punct.* 24. §. 2. *num.* 5., & expressè habetur in *l. Quod meo §. si venditorem ff. de acquir. possess.*, ubi inter alia dicitur; *Si vicinum mihi fundum mercatum venditor ex meo Jure demonstret, vacuamque possessionem se tradere dicat, non minùs possidere cœpi, quàm si pedem finibus intulissem.*

31. Idem contingit quando antiquus possessor, animo transferendi dominium, tradit claves domus, vel scripturam, seu instrumentum, in quo jus ad illam continentur, eò enim ipso, fictione juris, censetur res ipsa tradi: Textus adest in *l. Clavibus* 74. *ff. de contraben. emption.* ibi: *Clavibus traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si Claves apud horrea tradita sint: quo facto confestim Emptor dominium, & possessionem adipiscitur, etsi non aperuerit horrea*, consonat textus in *l. 1. §. si jusserim ff. de acquir. possess.* ubi dicitur *vina tradita videri, cum claves cellæ vinariæ emptori traditæ fuerint.*

32. Civilissima apprehensio dicitur, quæ fit sola legis dispositione, nullo interveniente corporis, vel animi adminiculo, qua ratione possessio defuncti dicitur transire ad hæredem sinè ullo actu apprehensionis: alia plura de possessione acquirenda dispositione, seu fictione Juris, videri possunt apud Palaum *punct.* 2. *per totum*, ubi successivè plura tradit de modo, quo deperditur possessio

sessio rerum mobilium, & immobilium.

33. Quæres, Quid sit Titulus. Resp. titulum esse causam, ex qua nascitur ratio Juris, & dominii, quæ alio nomine vocatur fundamentum dominii, quoniam omne dominium fundatur in aliquo titulo, ut si rem aliquam possideas titulo emptionis, successionis, donationis, permutationis, testamenti, aut legati, ille dicitur titulus, seu fundamentum dominii: Titulus alius est verus, alius præsumptus: verus, si à vero domino emisti; præsumptus si à fure, quem tamen probabili ratione putabas, esse verum dominum: titulus præsumptus, quamvis non sufficiat ad dominium, sufficit tamen ad rem bona fide possidendam, & successivè præscribendam, & sic ad verum titulum producendum, ut infra videbimus.

CAPUT III.

APUD QUOS ET QUORUM POSSIT ESSE DOMINIUM.

DUBIUM I.

An omnis, & solus Homo sit capax Dominii.

1. Respon. Sola natura rationalis est capax dominii. Ratio est, quia fundamentum totius dominij est intellectus, & libera voluntas, quæ soli conveniunt naturæ rationali, nam jus perfectè disponendi de aliqua re, in quo dominium consistit, nequit reperiri sinè libertate ad varios usus ejusdem rei, & sinè intellectuali cognitione, qua hujusmodi varii usus cognoscantur, ad varios fines dirigantur, & invicem comparentur, ut hic, & nunc unus alteri præferatur, quæ convenire non possunt, nisi solæ Naturæ rationali, in qua est intellectus, & libera voluntas, non verò Brutis, aut Creaturis insensibilibus, & inanimatis intellectu, & libertate carentibus, ergo sola natura rationalis capax est dominii: Quæ autem sunt incapacia rationis, sicut sunt incapacia juris, & dominii, ita sunt incapacia injuriæ, quæ est violatio juris, invito eo, cujus jus violatur, rationis autem expertia, nec jus habent, quod violetur, nec invita esse possunt, cum voluntate careant; unde qui arborem succidit, aut Brutum interficit, licèt inferat injuriam domino arboris, aut Bruti, non tamen arbori, aut Bruto. Quòd si quandoque astra, & elementa dominari, aut prædominari dicuntur, est sermo metaphoricus, quo significatur efficacia naturalis virtutis, & excessus eorum super alia.

2. Virtus igitur dominativa propria est naturæ intellectualis, & eò excellentior, atque perfectior, quò in natura intellectuali perfectiori, & excellentiori reperitur, sic Deus, qui habet naturam intellectualem supremam, & perfectissimam, habet etiam supremum, & perfectissimum dominium in omnes creaturas, de quibus omnibus liberè disponere potest, prout placuerit absque alicujus injuria, cum omnes ab ipso conditæ sint, ac pendeant in esse, & conservari. Quòd si ipsi propria, & rigorosa injuria irrogari non potest, non est, quia caret dominio, sed quia quidquid contra Deum fit, fit, ipso damnum non patiente, item sciente, & permittente, non verò ipso simpliciter invito, & damnificato, ut requiritur ad veram injuriam; ut diximus *cap. præced. dub. VI.*

3. Angeli pariter, quia perfecta natura intellectuali pollent, perfecto gaudent dominio, quod præcipuè elucet in ordine ad proprias operationes, & actus, perfectionesque spirituales ipsis à Deo concessas: In ordine ad res corporales capaces quidem sunt dominii, de facto tamen probabile est, nullum hujusmodi dominium primariò, & principaliter habere, quia Deus, ad quem, tanquam ad supremum Dominum, spectat cæteris dominia impertiri, res sublunares, & corporeas propter hominem condidit, ipsasque hominum dominio subjecit, non Angelorum, ut patet legenti *caput* 1. *Genes.* & confirmari potest ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus Oves, & Boves &c.* item ex Psal. 113. *terram autem dedit Filiis hominum.* Verùm Divinum, & Angelicum dominium parum refert, sed humanum solùm, de quo quærendum occurrit cui hominum statui conveniat; utrùm etiam hominibus carentibus gratia, immò, & fide; utrùm amentibus, & pueris ante usum rationis; utrùm servis; utrùm Religiosis.

4. Resp. 2. Homines etiam peccatores, & infideles sunt capaces veri dominii rerum temporalium, est veritas Catholica, definita in Concilio Constant. *sess.* 8., & 15. contra Viglefum, & Joan. Hus dicentes, amissa per peccatum charitate, amitti dominium, quod in sola charitate fundatur; & quamvis hi Hæretici loquantur præcipuè de dominio jurisdictionis ecclesiasticæ, & civilis; argumenta tamen talis erroris videntur de utroque dominio probare, ideò etiam veritas nostræ Responsionis de utroque dominio procedit: colligitur ex Scriptura, quæ passim impios, & peccatores vocat Reges, & dominos, ut Saulem, Manasen, &c. Christus *Matth.* 23. ait obediendum esse Scribis,

bis, & Pharisæis licèt peccatoribus: Paulus *ad Rom.* 13. quamvis loquatur de Principibus infidelibus, docet, ipsis esse obediendum, idem habet D. Petrus *Epist.* 1. *cap.* 2. ubi vult, nos *obedire Præpositis etiam dyscolis.*

5. Ratio est, quia dominium non transfertur, hac conditione, & pacto, ut per peccatum amittatur; cum enim ex natura sua non opponatur peccato, non potest per peccatum amitti, nisi ratione alicujus pacti, aut legis intervenientis; ergo, si nullum datur hujusmodi pactum, non amittitur, nec tollitur dominii capacitas. Conf., quia homo per peccatum non amittit jus, quod habet ad propriam vitam, & famam, secus liceret vitam, & famam cuilibet peccatori adimere; ergo nec etiam amittit jus, quod habet ad subditos ex dominio jurisdictionis, aut ad res externas ex dominio proprietatis, secus incerta essent rerum dominia, incertus legum, & præceptorum valor, sicuti incertum est, qui sit in gratia, qui non: hoc prætextu liberum esset cuique alium quemlibet suis bonis spoliare, Superiori non obedire, sicque regimen omne collaberetur, omnis tranquillitas, omnisque pax corrueret, & magna esset confusio, si dominia rerum non essent nobis certiùs nota, quàm sit Charitas.

6. Neque contra hanc catholicam veritatem aliquid roboris habent Hæreticorum argumenta. Quorum primum ita formari potest: dominativa potestas est collata, & derivata à Deo, sed non videtur congruum, Deum conferre sua dona, & beneficia peccatoribus inimicis; ergo peccatores hujusmodi potestate carent. 2. ob crimen læsæ majestatis humanæ amittitur dominium, sed quodlibet peccatum lethale est crimen læsæ majestatis divinæ; ergo per quodlibet peccatum amittitur dominium. 3. sumitur ex Scriptura, quæ indicat, Deum dominium, & imperium in peccatoribus non agnoscere, sic Oseæ 8. ait Deus *regnaverunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognovi*, statimque additur pro hujusmodi rei causa peccatum Idololatriæ, *argentum, & aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent.* sic 1. Reg. 15. propter peccatum privatus fuit Saul à Deo, ne regnaret super Israel.

7. Ad primum respondetur; in hoc elucere Divinam misericordiam, quòd dona sua etiam hominibus impiis conferat, certè propter peccatum non privat Deus hominem omnibus bonis supernaturalibus, cur ergo privare debet potestate dominativa, quæ est ordinis supernaturalis, cum præcipuè talis privatio in maximum Reipublicæ detrimentum redundaret? Ad 2. respondetur; propter crimen læsæ Majestatis amitti dominium, non ipso facto, sed ex vi legis positivæ pœnalis ab hominibus sancitæ, qualis lex non reperitur pro crimine læsæ Majestatis divinæ. Ad 3. resp. in primo loco reprehendi electionem talium Principum, non damnari ipsorum dominativam potestatem. In 2. Saulem non fuisse statim post peccatum privatum jure Regni, quod signum est, peccatum ex vi, & natura sua non tollere dominativam potestatem; quòd deinde fuerit in pœnam peccati specialiter jure Regni privatus, nihil infert contra responsionem nostram.

8. Resp. 3. Parvuli ante usum rationis, nec non etiam amentes sunt capaces veri dominij: & quidem de parvulis satis apertè constat ex D. Paulo ad Galat. 4. *Quanto tempore hæres parvulus est nihil differt à servo, cum sit dominus omnium.* Ratio est, quia parvuli ante usum rationis, nec non etiam amentes verè habent naturam intellectualem capacem veri dominii, ad quod non requiritur actualis usus intellectus, & voluntatis, sed solùm potentia ipsa intellectiva, & volitiva, secus quilibet dormiens dominium amitteret; ergo parvuli, & amentes, quamvis careant usu intellectus, & voluntatis, quia tamen habent potentiam intellectivam, & volitivam, sunt capaces veri dominii, solùmque privantur libera suorum bonorum administratione, quæ usum requirit liberi arbitrii: & de facto pueri, & amentes jure hæreditario parentibus succedunt, & illis dantur à Republica Tutores, & Curatores, tamquam custodes bonorum ad ipsos pertinentium, & qui talia bona furatur ipsis parvulis facit injuriam, ipsisque tenetur ad restitutionem, nec Tutores circa hujusmodi fures agunt, nisi nomine parvulorum, quod est signum, capaces esse veri dominii.

9. Dices; ad acquirendum dominium requiritur actus propriæ voluntatis dominium acceptantis, sed perpetuò amentes, & parvuli ante usum rationis nequeunt habere hujusmodi actum; ergo non sunt capaces dominii: deinde dominium constituitur propter actum secundum; ergo ubi nullus esse potest actus secundus, ut contingit in perpetuò amentibus, nullum, & inutile esset dominium. Sed contra dico; diversarum rerum, diversarumque personarum dominia diversimodè acquiri, & transferri, prout jure gentium, quo fuerunt res divisæ, & distincta dominia diversimodè sancitum est: ad acquirenda aliqua dominia requiritur acceptatio; ita evenit in dominiis, quæ acquiruntur per contractus; ad aliqua alia non requiritur, sic legatarius etiam ignorans acquirit dominium rei legatæ statim ac testator moritur, & parvuli jure hæreditario succedunt parentibus: dici etiam potest ad dominium requiri acceptationem, vel propriæ volun-

voluntatis, vel alienæ, in quam propria translata est, adeout sicut Deus voluntates omnium posterorum in Adami voluntatem transtulit in ordine ad justitiam, aut labem originalem, ita Respublica transferat voluntates parvulorum, & amentium in voluntates Tutorum in ordine ad acquirenda dominia, & in ordine ad illorum usum, & sic dominium est in ordine ad actum secundum, vel per ipsum dominum, vel per alium nomine ipsius exercendum.

10. Dices 2. Amentes non sunt capaces dominij jurisdictionis; ergo nec dominij proprietatis. Sed contra, dato anteced. nego consequentiam; disparitas est, quia dominium jurisdictionis dicit actualem gubernationem subditorum, quæ exerceri non potest sinè actuali usu intellectus, & voluntatis, at verò dominium proprietatis nullum dicit exercitium, nullam actualem dispositionem, ad quam requiratur actualis usus libertatis, sed solùm radicalem potentiam disponendi, quæ remanet etiam in amentibus.

DUBIUM II.

Utrùm Servi habere possint aliquarum rerum dominium.

11. Duplex servitus distingui potest, altera naturalis, altera legalis; servitus naturalis est subjectio, qua aliqui, vel defectu ætatis, vel mentis imbecillitate, vel aliunde ad se gubernandos minùs apti sapientum regimini subduntur, & hac ratione servitus correspondet dominio jurisdictionis, & naturalis dicitur, non quia sit formaliter ab ipsa natura, hæc enim ex se omnes homines pares facit, sed quia ex ipso lumine naturali proximè profluit. Servitus legalis est strictior subjectio lege positiva introducta, & correspondet dominio proprietatis magis quàm jurisdictionis, contrahitur præcipuè, vel jure nativitatis, vel jure captivitatis in bello, vel jure emptionis, & dicuntur verè servi, & verè mancipia, quorum in Europa jam pauci reperiuntur, & de illis loquimur in præsenti.

12. Communis, & vera Sententia docet, illos habere dominium suæ vitæ, & membrorum, & suæ famæ sicut cæteri homines liberi, adeout nec dominus, nec ullus alius possit illos talibus privare absque injuria, & injustitia sinè sufficienti causa, quia in his non considerantur, ut servi, sed ut homines, ac proinde sive dominus, sive alius, qui injuriam intulit, tenetur ad restitutionem damni, sicut teneretur ex simili injuria homini libero illata, non enim ad tuenda bona corporis homo se traderet, ut sæpè contingit, in servitutem, si ratione servitutis amitteret jus ad talia bona corporis. Non item propter periculum occisionis, mutilationis, similisque gravis damni in bonis corporis, nec ad vitandam gravem infamiam à domino irrogandam posset servus, juxta communiorem Doctorum Sententiam, licitè fugere, & durante periculo talis occisionis, mutilationis, aut infamiæ non reverti, si ad talia bona jus non haberet, ita Lugus *disp.* 3. *sect.* 2. ubi *num.* 21. addit cum Rebello, & Molina, servum, aut ancillam à domino sollicitatos ad peccandum posse licitè fugere, ut sic se liberent à periculo peccandi mortaliter.

13. Circa bona temporalia, & fortunæ servi de jure gentium, & communi non habent dominium perfectum, & independens à dominorum voluntate, quidquid enim acquirunt domino acquirunt, ut constat ex Instit. *per quas personas nobis acquirimus* §. *item nobis*, & l. *Nec servus ff. de peculio*, ubi dicitur, servum nec debere posse, nec ei quidquam deberi. Quia tamen leges, quæ dominio temporalium Servos privant sunt usu ipso, & consuetudine mitigatæ, ut docet Tambur. *lib.* 8. *in Decal. tract.* 1. *cap.* 2. §. 1. quem sequitur Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *de domino disp.* 3. *sect.* 2. plures assignantur casus, in quibus Servi dominio rerum temporalium etiam in foro conscientiæ potiuntur, ut si eis à domino priventur, invito servo, possit Servus occultè sibi compensare, si dominus non restituat.

14. Primus casus; si dominus tacitè, vel expressè consentiat, Servum habere peculium. Secundò, si Servo aliquid donetur, vel legetur ea conditione, ut soli Servo acquiratur, non domino, ut si aliquid ei donetur, quo se possit redimere. Tertiò, si aliquid ei detur in compensationem injuriæ illatæ. Quartò, si de victu sibi debito, parcè vivendo, Servus aliquid detraxerit, sinè ullo domini incommodo, sibi id acquirit, ut cum Petro Navarra notat Malderus: eadem erit ratio si aliquid lucratus fuerit, quando à domini obsequiis vacat, vel si pecunia sui peculii aliquid ludo, vel sorte, vel negotiatione lucretur. Quintò, si aliquid Servo donetur, aut relinquatur absolutè, non intuitu domini; cum enim detur propter Servi industriam, aut operam extraordinariam tacitè videtur dari ea lege, ut non fiat domini, sed integrè, & perfectè maneat servi, ita Tambur., & Ant. à Spiritu S. *loco supra cit.* Malderus *tract.* 1. *cap.* 4. *de domino dub.* 6. Lessius *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 4. Villalob. *tom.* 2. *tract.* 10. *diff.* 5. *num.* 4. Diana *part.* 2. *tract.* 17. *resol.* 58., & *part.* 7. *tract.* 7. *resol.* 29.

15. Ratio universalis est, quia leges privan-

vantes servos dominio sunt in prædictis casibus mitigatæ, & aliàs servi ex se non sunt incapaces dominii, ut sunt Religiosi ratione voti paupertatis, ex quo fit, ut Prælatus nequeat tribuere Religioso jus acquirendi aliquid sibi, sicut potest tribuere Dominus Servo cedendo partialiter juri suo, vi cujus potest omnia servi bona in sui utilitatem ordinare: fit Secundò, ea quæ lucratur servus, mediis bonis sibi propriis ex domini, vel legum dispositione, censeri propria ipsius Servi, quia dispensatio domini, vel lex mitigata præsumitur extendi, non ad solam proprietatem bonorum, sed etiam ad talium bonorum fructus, & emolumenta; at Religiosus habens licentiam aliquid expendendi, si quod inde hauriat emolumentum acquiritur Monasterio, quia licentia illa fuit licentia ad usum revocabilem, non verò tribuit capacitatem dominii.

16. Fit Tertiò, ut quando legaretur aliquid Religioso, ea conditione, ut ipsi soli acquireretur, non Monasterio, adhuc Monasterio acquireretur, quia in legatis conditio impossibilis habetur pro non adjecta; quòd si simplici donatione, aut contractu aliquid sub tali conditione relinqueretur, nec Monasterium, nec Religiosus acquireret, quia conditio impossibilis irritat contractus, & donationes, in quo non militat eadem ratio de servo, respectu cujus talis conditio non est impossibilis, cum non habeat incapacitatem, nisi in ordine ad ea, quæ possunt domino acquiri, ipsique prodesse: fit Quartò, servum, expletis operis, & obsequiis, quæ ab ipso dominus exigit, si reliquo tempore ad dormiendum, & vacandum concesso, aliquid operando lucretur, posse sibi tale lucrum retinere, sicut ea, quæ parcè vivendo sibi subtrahit ex certa portione sibi singulis diebus taxata, & destinata, potestque hujusmodi parsimoniæ residuum vendere, & pretium retinere, ut supra dixi, non sic Religiosus, respectu cujus dari nequit præsumpta voluntas Prælati auferens incapacitatem dominii.

DUBIUM III.

Utrùm Filiifamilias habeant aliquarum rerum dominium.

17. Quatuor genera bonorum in Filiofamilias adhuc existente sub patria potestate considerari possunt; si enim sit liber à patria potestate capax est dominii, sicut cæteri homines liberi, Castrensia, quasi Castrensia, adventitia, & profectitia: Bona castrensia sunt omnia illa, quæ in militia, vel occasione militiæ justè acquiruntur, ut sunt stipendia, donaria Ducum, ob prædam, vel ob custodiam loci bello destinati, sive ingruat bellum, sive non; hæreditas, sive legatum cujuscumque rei, sive mobilis, sive immobilis occasione militiæ relictum, & quæ à parentibus, vel aliis extraneis eunti ad bellum donantur; ut habetur *l. Castrense, & l. Divus Adrianus ff. de castrensi peculio*.

18. Quæ Filio revertenti è bello donantur à Parentibus, seu extraneis, non censentur Castrensia, nisi fortè donentur ob egregium aliquod facinus in bello gestum, aut amicitiam ibidem contractam: Castrensia similiter censentur, quæ donantur Filiofamilias, sive à parentibus, sive ab extraneis, ut personæ Regiæ obsequatur, vel acquiruntur in Palatio Regis, Reginæ, aut Principis, ob obsequium illis præstitum: & quæ ex castrensi peculio, sive negotiatione, sive ludo comparantur, quia sunt illius effectus, vel in illius locum subrogantur, sic Lugus *disp. 5. sect. 2. num. 15.* Lessius *lib. 2. cap. 4. dub. 3. num. 7.* Palaus *quæst. unica de Just. in genere punct. 7. §. 1. nu. 1.* Molina *de Just. tract. 2. disp. 230. fine* Bossius *de patria potest. cap. 7. ubi rem hanc fusè tractat de more, & bene*.

19. Quasi castrensia sunt illa bona, quæ ex beneficio Ecclesiastico, aut ex officio publico, puta Judicis, Advocati, Procuratoris, Medici, Lectoris cujuscumque facultatis, executoris, artium liberalium filio familias proveniunt; hæc enim stipendia, seu bona gaudent privilegio bonorum castrensium, eò quòd in Militia quadam spirituali, seu politica comparata sunt, & ob id dicuntur bona quasi castrensia; quod verum est, etiamsi talia bona non habeat ex publico stipendio, sed accipiat à privatis personis pro exercitio talium munerum; quia privatum illud stipendium, loco publici stipendii succedit: censentur etiam bona castrensia ea omnia quæ filiusfamilias, jam factus Clericus, & fori privilegio gaudens, acquirit, ut habetur Authen. *Presbyteros* Cod. *de Episcopis, & Clericis*, & quidquid donatur à Rege, Regina, vel Principe: *l. cum multa* Cod. *de bonis, quæ liberis*, etiamsi donatum sit ad nuptias, vel ad alium finem intuitu Patris, ut notat Palaus *punct. 7. §. 1. num. 2.* sequitur Lugus *disp. 5. sect. 2. num. 19.*

20. Adventitia bona dicuntur, quæ seorsim ab exercitio domestico, & independenter à pecunia Patris, filius lucratur suo labore, aut industria, Negotiatione, ludo, sive casu ea reperiat, ut si thesaurum inveniret, & ea, quæ accipit donatione, legato, hæreditate ab aliqua privata persona, non intuitu Patris; dixi privata persona, quia quæ habet à Rege, Regina, seu Principe inter quasi Castrensia numerantur, & quidquid Filius à

Matre,

Matre, aut Avis maternis, ſeu aliis extraneis accipit, adventitium eſt.

21. Profectitia bona dicuntur, quæ proficiſcuntur ex ſubſtantia, vel rebus Patris, vel intuitu Patris filio donantur, modò Caſtrenſia non ſint, vel quaſi Caſtrenſia, quæ omnia fusè explicat Boſſius *de patria poteſt. cap.* 7. Palaus *punct.* 8. §. 1. Leſſius *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 3.

22. Certum eſt, Filium in bonis paternis, ſeu maternis, vivente utroque parente, nullum habere dominium proprietatis, aut uſumfructum, ſed totaliter in illis dependere à parentibus, & quamvis creditor ſit ſuæ legitimæ, non tamen eſt dominus, nec aliquod habet dominium; an verò in aliis bonis ſupra enumeratis dominium aliquod habeat, dum eſt ſub poteſtate Patris.

23. Reſp. Filiumfamilias in bonis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus habere plenum, & perfectum dominium, tum utile, tum directum, ſeu proprietatem, & uſumfructum, & poſſe de illis perfectè diſponere, ſive in vita, ſive in morte per teſtamentum, prout voluerit, abſque eo quòd Pater poſſit impedire, vel de illis aliquid uſurpare, modò Filius ſit pubes, id eſt 14. annorum, nam ante pubertatem, etſi proprietatem, & uſumfructum dictorum bonorum habeat, non tamen adminiſtrationem, quæ eſt apud Patrem, vel Tutorem; unde ſinè illorum conſenſu non poteſt illa alienare: Sic habetur toto tit. *de caſtrenſi peculio in ff.*, *& Cod.*; quòd autem non poſſit Filius de illis diſponere ante 14. annum, habetur §. *pupillus Inſtitut. de inutilib. ſtipulation.*

24. Reſp. 2. in bonis adventitiis Filium habere dominium directum, ſeu proprietatem, non uſumfructum, vel adminiſtrationem, quæ ſunt apud Patrem, *l. quacumque l. cum oportet*, Cod. *de bonis*, *quæ liberis*. §. *igitur Inſtit. per quas perſonas nobis acquiritur*, niſi Pater uſumfructum cedat, & Filio remittat, in quo caſu Filius non tenetur talem uſumfructum computare in partitione legitimæ cum aliis fratribus, nec eum ad partitionem adducere, quia eſt acceptus de bonis Filii, non donatus à patre de ſuis bonis, ut docent Sanchez *lib.* 2. *conſil. cap.* 2. *dub.* 11. Lugus *diſp.* 5. *ſect.* 2. *num.* 3. Leſſius *cap.* 4. *dub.* 3., vel niſi aliquid donetur Filio, aut ex teſtamento relinquatur, ea conditione, ut Pater uſumfructum non habeat, ſed Filius, quia voluntas donantis, ſeu diſponentis ſervanda eſt, niſi illius rei ſit hæres neceſſarius, quia tunc non à teſtatore, ſed à lege ſucceſſio conceditur, unde teſtator non poteſt patrem privare jure ſibi competenti, ut cum Molina, & aliis notat Palaus *ſupra num.* 6., vel niſi Filio aliquid donetur, contradicente patre, aut Filio relinquatur uſusfructus; in his enim caſibus Filius habet dominium, & uſumfructum talium bonorum adventitiorum, ut cum Molina, & Leſſio tenet Palaus.

25. Reſp. 3. in bonis profectitiis dominium directum, & utile eſſe apud Patrem, à quo profecta ſunt, *l. cum oportet* Cod. *de bonis*, *quæ liberis*, & §. *igitur Inſtit. per quas perſonas*. Unde bona profectitia in hoc ſolum Filio proficiunt, ut propter aliquod delictum, publicatis aliis bonis patris, illa non publicentur. Item, quòd extrahere ex illis poſſit æſtimationem operarum ſuarum, etiamſi de eo non ſit proteſtatus, ut tenet P. Navarra *lib.* 3. *de reſtit. cap.* 1. *num.* 72., & Sanchez *lib.* 2. *conſil. cap.* 2. *dub.* 1. Excipitur ab hac regula generali patrimonium Filio conſtitutum à patre pro Sacris ordinibus ſuſcipiendis, vel conſtitutum Filio, ſeu Filiæ pro Matrimonio contrahendo, quod licèt ſit profectitium, & ſit adducendum cum aliis fratribus ad partitionem hæreditatis, uſusfructus tamen, & illius utilitas non obligatur ad partitionem adducere, &, vivente patre, habet perfectam illius adminiſtrationem, & uſumfructum, ut cum Molina tenet Palaus *ſupra num.* 8.

DUBIUM IV.

An Clerici Beneficiarii ſint domini fructuum ſuorum Beneficiorum.

26. Clerici Beneficiarii tria genera bonorum habere poſſunt: patrimonialia, qualia ſunt, quæ ipſis hæreditate, teſtamento, legato, opificio, dono conſanguineorum, & amicorum, vel alio modo, quo ſolent laici, ſibi acquirunt: quaſi patrimonialia, quæ acquiruntur miniſterio Clericali, ſed abſque Beneficio, puta docendo, concionando, Miſſas celebrando, audiendo confeſſiones, & quæ dantur pro Vicaria temporali, pro ſociando funere, cauſis peragendis, ferendis ſententiis, pro agendo aliquo negotio Eccleſiæ, & hujuſmodi: & merè Eccleſiaſtica, quæ recipiuntur à Clericis titulo alicujus Beneficii eccleſiaſtici perpetui, puta Canonicatus, Decanatus, Epiſcopatus, & Parochiæ: & videndum, an horum omnium bonorum perfectum dominium habeant.

§. I.

Præmittuntur nonnulla quæ ſunt certa apud omnes.

27. Certum eſt apud omnes, Clericos non Religioſos habere verum dominium bonorum patrimonialium, & quaſi patri-

patrimonialium, seu industrialium, quia per Clericatum, & Ordinem non fiunt incapaces dominii, unde possunt de illis disponere in quoscumque usus lege permissos, ut clarè constat ex cap. *Quia nos 9. de Testamentis*, ubi dicitur. *Licet Clerici de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum, aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam, pervenerunt ad ipsos, liberè disponere valeant*, & cap. *Relatum* ibid. 12. dicitur *Quæ ex hæreditate, vel artificio, aut doctrina proveniunt, distribuantur pro arbitrio decedentis*. Idem valet de bonis quasi patrimonialibus, quorum Clerici perfectum habent dominium, quia, qui ea ipsis tribuunt, dant tamquam mercedem laboris, vel operis personalis, dignus est enim operarius mercede sua *Lucæ* 10. aut dant in sustentationem sinè ullo onere tacito, aut expresso superflua dandi pauperibus, in quo conveniunt Doctores communiter, Lessius *de Just. lib. 2. cap. 4. dub. 6.* Navarr. *de Redit. Ecclesf. quæst. 1. monito 19.* Layman *lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 1.* Lugus *tom. 1. de Just. disp. 4. sect. 3. num. 23.* Palaus *de Just. disp. un. punct. 7. §. 1. num. 3.* Baunius *de Benef. disp. 15. quæst. 17.* Bonacina *disp. 4. de obligat. beneficiar. punct. 1. numer. 3., & 4.*

28. Inde inferunt Lessius, Bonacina, & alii, quòd Clerici non magis teneantur ex bonis quasi patrimonialibus in pios usus expendere, quàm ex bonis patrimonialibus, cum illorum non minùs, quàm istorum habeant dominium perfectum, & liberam administrationem. Inferunt etiam, quòd Clericus si de his vivat, & expendat in sui sustentationem, vel in opera pia, possit tantumdem accipere, & sibi compensare de bonis Ecclesiasticis, & de eo disponere ad libitum, sicut de bonis patrimonialibus, quia cum habeat jus vivendi ex beneficio Ecclesiastico, non tenetur vivere ex aliis suis bonis; unde si de his vivat, aut in opera pia consumat, potest uti compensatione.

29. Quæres; an distributiones quotidianæ, quæ dantur Canonicis, & Clericis ob assistentiam in choro, sint bona quasi patrimonialia, adeò ut de illis liberè disponere possint eodem modo, ac de patrimonialibus; negant Navar. *de reddit. Ecclesf. monito 30. num. 2.* Sanchez *lib. 2. consil. cap. 2. dub. 46. nu. 4.* Tuschus *lit. D. concl. 512. num. 1.*, & alii. Ratio est, quia distributiones quotidianæ ordinariè sumuntur de ipsis bonis Ecclesiasticis, seu redditibus Beneficii, suntque tertia pars dictorum redditiuum, ut habetur ex Trident. *sess. 21. cap. 3., & sess. 22. cap. 3.*, & intuitu beneficii acquiruntur, idemque onus habent, quod alii fructus Beneficii, idque ex jure Canonico, & tacita fidelium voluntate hujusmodi bona Ecclesiæ contribuentium, ut in usus pios insumantur.

30. Alii probabiliùs asserunt, esse bona quasi patrimonialia, quia distributiones dantur propter laborem, & assistentiam in Choro, suntque pars separata à redditibus, & fructibus grossis, unde sicut portio redditiuum, quæ extrahitur ab aliqua præbenda, ut sit merces Cantoris, Magistri grammaticæ v. g. transit in liberam ipsius dispositionem, quia datur ut stipendium illius laboris, ita transire debent in liberam dispositionem Clericorum distributiones, quæ separantur à fructibus beneficiorum, cum & ipsæ dentur propter laborem, & assistentiam, ita Lugus *disp. 4. sect. 3. nu. 25.* Bonacina *disp. 4. de obligat. Beneficiar. punct. 2. numer. 18.* dicentes, id verum esse, quamvis fructus omnes beneficii consistant in quotidianis distributionibus, quia omnes tamquam patrimoniales redduntur, ita etiam Azor, Sylvester, Angelus, & Covar., quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. punct. 11. num. 14.*, & alios plures referens, Moneta *de distrib. quotid. part. 3. quæst. 1. num. 18., & quæst. 2. num. 7.*

31. Numerantur etiam inter bona quasi patrimonialia illa, quæ Parochi, & Curati acquirunt ex functionibus spiritualibus, quas ratione Beneficii, & Officii Parochialis præstare tenentur, ut ex benedictione Nuptiarum, administratione Sacramentorum, sepulturis, & aliis hujusmodi, & fructus Stolæ communiter appellantur, quia illis dantur tamquam stipendium, & merces absque ullo tacito, aut expresso pacto superflua in causas pias erogandi; ad quam mercedem percipiendam, ob labores spirituales, non minus jus habent Clerici, quàm laici ob labores profanos, Navar. *de reddit. quæst. 1. monito 19.* Layman *lib. 4. tract. 2. cap. 3. num. 1.* Bonacina, & alii satis communiter.

32. Certum insuper est, Clericos Beneficiarios non esse dominos bonorum Ecclesiæ immobilium, nec posse de illis disponere pro libito, nec alienare sinè forma præscripta in extr.. Ambitiosæ de reb. Ecclesf. non alienandis, & patet 12. *q.* 2. ferè per totam, & toto tit. *de reb. Ecclesf. non alienandis*. Illarumque dominium non esse penes aliquam personam particularem, sive Clerici, sive Prælati, sed penes Ecclesiam spectatam in capite, & membris, sive ut loquitur Lessius *cap. 4. dub. 7. num. 51.* penes cœtum ecclesiasticorum, uti bona Monasterii penes cœtum Monachorum. Unde remanet difficultas de fructibus ipsis Beneficiorum, de quibus tit.

§. II.

§. II.

An Clerici Beneficiarii dominium habeant bonorum parsimonialium.

33. BOna parsimonialia dicuntur illa, quæ Clerici ex redditibus merè Ecclesiasticis ad ipsorum congruam, & honestam sustentationem necessariis, & sibi competentibus, parciùs vivendo sibi subtrahunt, & congregant, puta si Clericus ad honestam, & convenientem sui sustentationem, considerato statu, & conditione sua possit annuatim de redditibus Ecclesiasticis insumere centum aureos, & solùm insumat octoginta, illa viginti, quæ supersunt dicuntur parsimonialia, id est subtracta ex sua honesta sustentatione parciùs vivendo, & de illis, sicut de aliis ad honestam sustentationem deputatis, quæri potest; an Clericus Beneficiatus sit verus dominus.

34. Resp. Clerici Beneficiati habent verum dominium partis fructuum Beneficiorum Ecclesiasticorum, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita quòd non teneantur de illa erogare in opera pietatis magis, quàm ex bonis patrimonialibus, vel quasi patrimonialibus. Hæc conclusio non potest habere difficultatem, nam hæc pars fructuum est justissima merces eorum, qui Ecclesiæ serviunt, justumque stipendium illis debitum pro officio, & obsequio Ecclesiæ præstito, nam secundùm Apostolum; *qui Altari servit, de Altari vivere debet*; sed unusquisque est dominus propriæ mercedis, potest pro libito de illa disponere; ergo etiam possunt Beneficiarii disponere de illa parte fructuum, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria. Unde si quid volunt de illa detrahere, parciùs vivendo, possunt de illa disponere sicut de bonis sæcularibus, possunt donare consanguineis, affinibus, aut quibus magis placuerit, ita S. Thomas 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. Navar. *de reddit. monito* 26. Lessius *lib.* 2. *cap.* 4. *numer.* 37. Layman *lib.* 4. *tract.* 3. *cap.* 3. *num.* 2.

35. Nec obstat Concil. Trident. *sess.* 25. *cap.* 1. *de refor.* vetans Ecclesiasticis ditare Consanguineos de redditibus Ecclesiasticis: quia non intelligitur Concilium de illis bonis, quæ beneficiarius sibi hoc modo subtraxit, cum isti non censeantur fructus beneficii, sed propriæ industriæ, & laboris, sed loquitur Concilium de bonis, quæ superfluunt sustentationi, Sotus *lib.* 10. *de Just. quæst.* 4. *art.* 3. Nec item dicas; hæc bona taliter subtracta esse sacra, sicut ea, ex quibus subtrahuntur. Nam licèt sint sacra antequam subtrahantur, desinunt esse talia, quando extrahuntur per parsimoniam ex Clerici alimentis, sicut etiam quando titulo oneroso veniunt ad manus laicorum.

36. Hic advertunt, congruam sustentationem non consistere in indivisibili, sed habere latitudinem, sicut justum pretium rerum venalium non consistit in indivisibili, sed habet latitudinem, infimum, medium, & supremum. Inde poterit beneficiatius id, quod sibi subtrahit à summo convenientis sustentationis, cuivis donare, & in quoscumque usus etiam profanos, honestos tamen, impendere pro sua voluntate, quia sicut potest quis vendere justè rem suam pretio supremo, ita beneficiarius ex fructibus beneficii potest sibi retinere summum necessarium ad decentem sustentationem, & sibi subtractum donare, Lessius *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 6. *num.* 40. Navar., Molina, Coninch., quos sequitur Palaus *de Charitate tract.* 6. *disp.* 2. *punct.* 5. *num.* 7.

37. Quòd si Beneficiarius pingue habeat patrimonium, adhuc tamen potest retinere partem fructuum suæ sustentationi convenientem, quia nullus tenetur propriis stipendiis militare, & qui Altari servit, de Altari vivere debet, ut notavimus supra, & ita tenent Bonacina *disp.* 4. *p.* 2. *num.* 6., &, aliis pluribus citatis, Sanchez *Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 44.; unde si Beneficiatius vivat ex proprio suo patrimonio, potest ex eo, quod sibi competit ratione suæ sustentationis, liberè uti ac si esset proprium, quia hæc est justa compensatio; cum enim in sustentationem, suam consumpserit proprium, ad quod non tenebatur, potest tantumdem de Beneficio recipere, & inter propria reponere, Palaus *punct.* 5. *num.* 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 6. *nu.* 38. Bonacina, Navar., & alii.

38. Quæres, quomodo taxanda, seu quanta pars fructuum censeatur necessaria, & sufficiens pro honesta beneficiarii sustentatione, ut de illa liberè disponere possit. Resp. taxandam esse arbitrio prudentis viri, habita ratione Beneficii, qualitatis personarum, Regionis, locorum, & temporum, ita ut illa dicatur quantitas necessaria, & sufficiens pro tali honesta sustentatione, quæ non excedit, nec deficit in iis, quæ pro re domestica, œconomia, famulatu, victu, & vestitu ordinariè, possunt, ac solent expendere aliæ personæ similis conditionis, ac timoratæ conscientiæ, nam quæ à jure indeterminatè statuuntur, non possunt alia ratione definiri, ac determinari, quàm arbitrio prudentis viri, habita ratione locorum, temporum, & personarum, ita tenent Sanchez *in cons. lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 41. Bonacina *disp.* 4. *punct.* 2. *num.* 7. Lugus *disp.* 4. *sect.* 4. *num.* 53. Palaus *punct.* 5. *num.* 8. Andreas a Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 11. *num.* 148.

39. Primò igitur habenda est ratio digni-

tatis, & qualitatis personarum, sic Episcopus plus insumere potest pro sua honesta sustentatione, quàm Præpositus, vel Decanus, & hic plus, quàm simplex Canonicus; plura tribui possunt Canonico Cathedrali, quàm Ecclesiæ collegiatæ, & plura Parocho quàm simplici beneficiato non Canonico. Cum enim non sit omnium par conditio, potest unus, puta Episcopus splendidiorem, ac pretiosiorem supellectilem habere, sicut & ampliorem familiam, & lautiorem mensam, ut notant *præcit. Doctores.* Notat etiam Lugus *num.* 54. attendi debere ad qualitatem, & usum Regionis, quod enim in uno loco sufficit, in alio non sufficit. Item ad necessitatem personæ, alicui enim debili, & delicato plura sunt necessaria, quam alteri robusto, & benevalenti, adeout singuli accipere possint id, quod ipsis necessarium est ad vivendum iuxta gradum, conditionem, dignitatem, & necessitatem suam.

40. Ad honestam sustentationem pertinent etiam illa, quibus indiget Clericus ad exercendam debitam, & moderatam hospitalitatem, ad moderata convivia amicis, & consanguineis exhibenda, ad donationes non solùm remuneratorias, sed etiam liberales faciendas; item quæ ad honestam Clerici recreationem sunt necessaria: non enim ad omnino parcam, vel avaram, sed honestam, decentem, & modestam sustentationem Jura, & Fundatores intendunt Clericum obligare. Itaque regula generalis honestæ sustentationis ea est, quæ non excedit sumptus solitos fieri à viris timoratis eiusdem gradus, & conditionis, ut cum Molina docet Lugus *sect.* 4. *nu.* 55. sequitur Palaus *punct.* 5. *num.* 9.

41. Dices ex Trident. *sess.* 21. *cap.* 1. *de refor.* Nemo debet ad Sacros ordines promoveri nisi legitimè constet, habere Beneficium ecclesiasticum, quo possit honestè sustentari: tale autem Beneficium censetur sufficiens, si ad 30. 40., vel 50. aureos pertingat; ergo etiam talis quantitas taxanda est pro sufficienti, & honesta sustentatione Beneficiati. Sed contra; Concilium voluit Clerici honestam sustentationem, ne cogatur mendicare, pro qua sufficit assignata quantitas, quæ tamen non censetur sufficiens, ut Canonicus, vel alter Beneficiatus possit vivere decenter secundùm conditionem gradus, & dignitatis, pro quo multò plura requiruntur, ut rectè declarat Navar., *de orat. Miscell.* 62. *numer.* 8.; nam Beneficiati non debent vivere cum penuria, ut non cogantur mendicare, sed commodè, & decenter secundùm qualitatem personæ, & dignitatis, ut habet Ricc. *in Prax. for. Eccles. part.* 3. *resol.* 469. Hinc Gloss. *in cap.* 1. *verb.* absque penuria *de stat. Regul. in* 6. dixit Canonico Bononiensi ad vivendum sine penuria sufficere 25. Florenos, ad vivendum autem commodè non sufficere centum; & Sacra Congreg. censuit, quòd habens Canonicatum, & duo Beneficia simplicia, quorum omnium annui redditus secundùm communem æstimationem non ascenderent ad Summam 125. Ducatorum non prohibetur à Concil. Trid. quin ea omnia retinere possit, ut ex Zerol. refert Antonell. *de regim. Eccles. lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 7.

42. Quamvis honesta Clerici sustentatio non consistat in indivisibili, sed patiatur latitudinem, & possit esse maior, aut minor pro diversitate circumstantiarum dignitatis, Personæ, temporis, & loci, omnes tamen memores esse debent modestiæ, temperantiæ, ac frugalitatis, quam Concil. Trident. *sess.* 25. *de refor. cap.* 1. adeò graviter Beneficiariis omnibus commendat, ubi *non solùm jubet, ut Episcopi modesta supellectili, & mensa, ac frugali victu contenti sint; verùm etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod à sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei Zelum, aut vanitatum contemptum præseferat.* Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem in quibuscumque Beneficia ecclesiastica tam Regularia, quàm sæcularia obtinentibus, pro gradus sui conditione observari decernit; notanda sunt etiam quæ S. Bernardus *epist.* 2. scripsit ad Fulionem Canonicum Lugdunensem: *dignum est, qui altari servit, de altari etiam vivat. Conceditur ergo tibi, ut si bene deservis, de altari vivas, non autem, ut de altari luxurieris, ut de altari superbias.*

§. III.

An Clerici Beneficiati sint Domini bonorum ecclesiasticorum, quæ superfluunt illorum honestæ sustentationi.

43. PRo solutione distinguenda sunt plura tempora: primum est, nascentis Ecclesiæ, quando omnibus fidelibus, sive Clericis, sive laicis una erat vita communis, & qui convertebantur, venditis omnibus suis, pretium ad pedes Apostolorum deferebant, ut omnium necessitatibus subveniretur. Secundum est, quando, crescente multitudine fidelium, ceperunt laici à communione recedere, sibique retinere bona propria, remanentibus Clericis in vita communi sub potestate Episcoporum, qui temporalia omnia administrabant, ut constat ex cap. *Quia tua*, & Cap. *scimus* 12. *quæst.* 1. Tertium est, quando, crescentibus bonis ecclesiasticis, & multitudine Clericorum, cum imminutione Charitatis facta fuit bonorum divisio in quatuor partes, ut una Episcopo, secun-

secunda Clericis, tertia pauperibus, quarta fabricæ applicaretur, quæ divisio facta fuit circa annum 470. à Gelasio Papa, ut multorum, præcipuè pauperum, lamentationibus occurreret, ut constat ex cap. *Concesso*, & aliis 12. *quæst.* 2., & cap. *unico* 13. *quæst.* 1. Quartum denique est tempus præsens, & status, qui viget in Ecclesia, ubi sunt instituta, & erecta Beneficia, quibus certi proventus sunt annexi, & de istis Beneficiorum fructibus, & proventibus dubitatur; an ipsorum dominium sit penes beneficiatos, an non, in quo discrepant Doctores.

44. Prima Sententia docet, Episcopos, & alios Beneficiatos non esse dominos fructuum suorum Beneficiorum, sed dumtaxat administratores, & sic non posse de illis assumere, nisi sibi necessaria ad congruam sustentationem, ita Navar. *de reddit. Eccles. quæst.* 1. *mon.* 21., & *quæst.* 2. *num.* 7. ubi citat quamplures ex antiquioribus relatos à Lugo *disp.* 4. *sect.* 1. Abbas in cap. *cum secundum* 16. *num.* 4. Archid. in cap. *statutum de rescrip. in* 6. Sylvester, Maior, Panormit., Armilla, Rosella, quos etiam sequitur Joan. Petrus Moneta *de distrib. quotid. part.* 3. *quæst.* 1. *num.* 14., ubi plures affert Canones pro hac sententia stabilienda, in quibus Episcopi, & cæteri Clerici numquam domini, sed tantùm dispensatores, administratores, aut procuratores bonorum merè Ecclesiasticorum vocantur: & ipsa bona vocantur res Dei, patrimonium Christi, & pauperum, vota fidelium, pretia peccatorum.

45. Ratio est, quia Clerici ante factam divisionem non habebant dominium bonorum Ecclesiasticorum, ut omnes facilè concedunt; ergo nec tale dominium habent post factam divisionem, per quam Pontifices solùm voluerunt evitare scandala, rixas, ac dissensiones inter Episcopos, Capitula, & Clericos hinc inde exortas, quòd, Episcopis solis dispensatoribus existentibus, bona Ecclesiastica persæpè indebitè fuerint distributa, non verò mutare statum, & conditionem illorum, appropriando Clericis in particulari dominium bonorum, quæ taliter in pios usus erant relicta, ut sub nullius in particulari essent dominio: & sic bona, quæ per illam divisionem Clericis fuerunt applicata, transierunt cum onere suo primævo, nam res transit cum onere.

46. Adde, quòd tale dominium si concederetur Clericis in particulari, non parum præjudicaret Ecclesiis, & locis piis, quibus bona illa superflua essent applicanda, siquidem Clericus factus illorum dominus posset illa expendere pro libito in causas profanas, saltem validè, & sinè ullo onere restitutionis, quod cederet in grave præjudicium Ecclesiæ, & loci pii. Nec obstat, quòd Clerici non possint illa bona licitè in causas profanas expendere, sed teneantur expendere in causas pias, quia cum non habeant obligationem restituendi, si expendant in causas profanas, non satis esset provisum Ecclesiis, & locis piis, ac proinde dicendum est, Clericos non habere dominium bonorum.

47. Secunda Sententia, quæ est probabilior, & sequenda, docet post divisionem bonorum Ecclesiasticorum, & erectos Beneficiorum titulos, Beneficiarium habere dominium omnium bonorum sui Beneficii, etiam illorum, qui superfluunt congruæ sustentationi. Probatur ex Juribus statuentibus, ut Clerici Beneficiati non faciant fructus suos, si quid fecerint, vel facere neglexerint, puta, si ultra bimestre distulerint professionem Fidei, Trident. *sess.* 24. *cap.* 12. *de reform.* Si Episcopi citra causas approbatas absuerint ultra trimestre, Trident. *sess.* 23. *cap.* 1. *de reformat.* Si beneficiati non recitant Officium divinum S. Pius V. *const.* 135. *ex Proximo*, & in Trident. *sess.* 24. *cap.* 12. *de reform.* privandus decernitur pro prima vice medietate fructuum, quos fecit suos, pro secunda vice omnibus fructibus, quos illo anno lucratus fuit Canonicus absens ultra trimestre; supponuntur ergo fructus omnes esse sui, seu sub dominio Beneficiatorum.

48. Item habetur ex Constit. Julij III. *cum sicut nobis*, edita 1550., & durante Concilio Trident. publicata, ubi habetur, *Pecuniæ, & res alias, occasione Ecclesiarum, Monasteriorum, & Beneficiorum Ecclesiasticorum provenientes, postquam ad manus Beneficiatorum pervenerunt, & cum aliis ipsorum Beneficiatorum fructibus commixti sunt, &c. non ulteriùs in Ecclesiasticis, sed potiùs in ipsorum Beneficiatorum propriis, & ab eis acquisitis bonis judicari, & propterea quodammodo pro sæcularibus, & profanis haberi*, ubi Pontifex absolutè loquitur de omnibus bonis, sive necessariis, sive superfluis. Idem sentit. D. Thomas 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *in corp.*, ubi cum ex cap. de redditibus Ecclesiæ. 12. *q.* 2. ostendisset, redditus Ecclesiæ, & oblationes fidelium in quatuor portiones esse dividendas, ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda Clericis, tertia pauperibus, quarta fabricæ, subdit. *de his autem, quæ sunt Beneficiariorum usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis*: cum ergo Beneficiarii dominium habeant super propria bona, ita etiam dominium habent super bona Beneficii sibi specialiter deputata.

49. Rationem assignat Sotus *lib.* 10. *de Just. q.* 4. *art.* 3. *concl.* 3., quia sicuti pauperes acquirunt dominium eleemosynarum, quæ sibi erogantur, etiamsi maximæ sint, ita simili-

similiter Beneficiarii erunt domini fructuum provenientium sibi ex possessionibus, & prædiis Ecclesiæ dicatis, quia à piis Testatoribus in eleemosynam conferuntur ratione alicujus obsequii Clericalis, saltem propter divinum Officium, quod omnes Beneficiarii recitare tenentur. Nec refert, inquit Sotus, temporalesne sint tales eleemosynæ, & quotidianæ, an verò perpetuæ, scilicet fructus prædiorum, & possessionum, quæ pro talibus obsequiis, & servitiis Ecclesiasticis mancipata sunt Clero.

50. Conf. quia Clerici Beneficiati de facto sunt domini bonorum, & fructuum propriæ sustentationi necessariorum; ergo etiam sunt domini fructuum superfluorum, nam Clerici Beneficiati redditus omnes Ecclesiasticos tam necessarios, quàm superfluos promiscuè, ac sinè distinctione accipiunt; ergo dici non debet, quòd aliquorum dominium accipiant, & non aliorum: Hanc Sententiam tenent Soto *supra cit. art. 3.* Covar. in cap. *Cum in officiis 7. num. 3. de Testam.* Barbosa *lib. 3. Jur. Eccles. un. cap. 17., & de potest. Episc. allegat.* 114. Fagnanus in cap *Si quis sanè ult. de peculio Cleric.* Lessius *lib. 2. cap. 4. dub. 6. num.* 44. Lugus *disp. 4. sect. 1.* Palaus *de Charit. disp. 2. punct. 6. num. 3.* Bonacina *disp. 4. p. 1. proposit. 3.*, & aliis satis communiter apud ipsos.

51. Nec urgent in contrarium Canones dicentes, Beneficiatos non esse dominos, sed dispensatores bonorum Ecclesiasticorum, quia vel sunt intelligendi de tempore præcedente divisionem bonorum, vel intelliguntur de rebus Ecclesiæ immobilibus, in quibus numerantur beneficia Ecclesiastica, non de redditibus præbendarum, & fructibus Beneficiorum, vel certè significant hi Canones, non ita esse absolutè dominos, ut liberi sint ab obligatione erogandi superflua in pauperes, & pios usus, de qua obligatione postea dicam.

52. Nec item obstat, quòd Clerici Beneficiati testari non possint de fructibus Beneficii cap. *Quia nos de Testam.*, quia hoc provenit à lege Canonica sic prohibente, quia valde congruum est, quòd superfluum bonorum relinquatur Ecclesiæ, & quia sic avertantur Clerici à studio congregandi, & accumulandi, & incitentur ad benefaciendum in vita sua, præcipuè Episcopi, qui debent esse Patres pauperum, prout fusiùs dicetur inferiùs.

53. Ad alias rationes in contrarium adductas dicendum est, Ecclesiam potuisse, occasione desumpta ex querelis, & rixis exortis bona Ecclesiastica dividere, & cuilibet assignare suam partem cum translatione dominii, quia hoc magis conducebat ad pacem servandam, & cultum Dei augendum; nec per hoc immutata fuit natura illorum bonorum, quæ numquam data fuerunt à Benefactoribus cum expressa, seu tacita conditione, ut illorum dominium Clericis non applicaretur, sed solùm ut convertantur in usus pios: fuitque solùm immutatus modus talia bona administrandi. Nec propter hoc præjudicatur Ecclesiæ, aut locis piis, quibus semper applicanda sunt ea, quæ superfluunt honestæ Clericorum sustentationi.

§. IV.

An, & qualem obligationem habent Beneficiati expendendi superflua in Pauperes, & Usus pios.

54. Qui docent Episcopos, & alios Beneficiarios non habere dominium fructuum suorum Beneficiorum, sed puram dumtaxat administrationem, consequenter docent, illos teneri ex justitia partem superfluam expendere in pauperes, & usus pios, ita quòd aliter facientes teneantur ex justitia ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno jure possident, quia, inquit Navarr. contra justitiam facit, qui de re, quam possidet, disponit contra conditionem, quam Donator apposuit, sed redditus Ecclesiastici sunt Ecclesiæ, & Beneficiariis donati cum hac conditione, ut quod superest, expendatur in pios usus, aut pauperibus erogetur; ergo contra justitiam agunt, si in usus profanos expendunt, & sic tenentur ad restitutionem. Pro hac Sententia faciunt Canones dicentes, quòd redditus Ecclesiastici sunt tributa pauperum; quòd quidquid præter necessarium victum, & simplicem vestitum de Altari retinetur, rapina pauperum est, ac sacrilegium. Sic habetur can. *Quoniam 16. quæst.* 1. quod desumptum est ex D. Hieronymo ad Damasum *Quidquid habent Clerici pauperum est*, & infra *Qui bonis parentum, & opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt sacrilegium profectò committunt*. Consonat illud D. Bernardi *Epist.* 42. qui scribens ad Archiepiscopum Sennonensem inducit pauperes ita clamantes: *nostrum est, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod expenditis: nostris necessitatibus demitur quidquid accedit vanitatibus vestris.*

55. Alii è contra ita faciunt Beneficiarios dominos fructuum suorum Beneficiorum, ut nullam in illis, sive divinam, sive humanam agnoscant obligationem expendendi superflua in pauperes, & usus pios, quia sacri Canones, qui contrarium præcipere videntur, procedunt ante factam bonorum Ecclesiæ divisionem, vel certè loquuntur de rebus Ecclesiæ immobilibus, ita sentit Gabriel à S. Vincentio *in suis responsis moralib. resp.* 100.

56. Com-

56. Communis Sententia nullam cognoscit in Beneficiatis obligationem Justitiæ, docet tamen, illos peccare lethaliter si superflua aliter expendant, quàm in usus pios, ita tenent Palaus *de Charit. disp. 2.punct. 5.,& 6.*, ubi citat Vasq., Valent., Coninch., Molinam, & Lessium, Sanchez *lib. 2. consil.disp. 2. dub.* 38. Lugus *disp. 4. sect. 1. numer. 2.* Malderus *tract. 1. de domin. cap. 4. concl. 3.*, sequitur Andreas à Matre Dei *de Just.cap. 2. num. 155.*

57. Resp. 1. Beneficiarios ita esse dominos partis superfluæ fructuum ex beneficiis sibi provenientium, ut quamvis profanè illam expendant, non teneantur ex Justitia ad restitutionem pauperibus, aut aliis locis piis; colligitur ex D. Thoma *cit. quæst. 185. art. 7. in corp.*, ubi postquam dixit, quòd, facta divisione bonorum, Episcopus tenetur ad restitutionem, si subtraxit aliquid destinatum ad usum pauperum, subdit; *de his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis*, quantùm ad hoc,quod est habere illorum dominium, & Quodlibet. *6. quæst.* 8. *art.* 12. *ad* 3. Sic habet. *Aliter ergo dicendum, est de illis Ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attributa necessitatibus pauperum, & consequenter necessitatibus Ministrorum, qualia sunt bona Hospitalium, & aliorum hujusmodi: & aliter de illis bonis, quæ sunt principaliter attributa usibus Ministrorum sicut sunt Præbendæ, & alia hujusmodi; nam in prioribus bonis peccatum committitur non ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum aliquis in suos usus assumit, quod est alterius, & ideò tenetur ad restitutionem tamquam defraudator rei alienæ in sua distributione: de aliis verò bonis non committitur peccatum nisi per abusum, sicut & de patrimonialibus dictum est*; quo nihil clarius dici potest.

58. Ratio fundamentalis est, quia Beneficiarii cum sint domini etiam portionis redundantis congruæ sustentationi, ut supra dictum est, non peccant contra justitiam pro libito suæ voluntatis disponendo de illa, etiam in usus profanos, sicut dives non tenetur ad restitutionem, si omittat dare eleemosynam præceptam. Deinde quia non est imponenda Beneficiatis talis obligatio, nisi constet, rem esse alienam, aut alteri ex justitia debitam, quod in præsenti non constat, nec Ecclesia declarat; quinimò videtur deduci oppositum, ex eò quòd Ecclesia numquam invalidaverit alienationes non factas in pias causas, nec ad restitutionem compellat, neque hoc prætextu lis umquam mota est; & sanè Ecclesia, quæ in minoribus obligationes restituendi declarat, puta circa absentes ab officio, aut residentia, vel omittentes Horas canonicas, deberet talem obligationem in præsenti declarare, quæ aliàs non est imponenda.

59. Nec obstat in contrarium ratio adducta a Navarro, quia non constat, fundatores Beneficiorum sua bona Ecclesiis dedisse hac lege, & conditione, ut, subtractis sumptibus necessariis ad sustentationem Ministrorum, reliqua expenderentur in pauperes: potest quidem præsumi, talem fuisse ipsorum intentionem, hæc tamen intentio, & præsumpta voluntas, non ita obligat donatarium, ut si aliter disponat faciat contra justitiam con obligatione restitutionis, sicut Testator numquam intendit, opes hæreditatis dissipari ab hærede;si tamen dissipentur, etiam in turpes usus,non proinde Hæres peccat contra justitiam, nec tenetur ad restitutionem, quia talis præsumpta voluntas non fuit in pactum deducta, ut notant Lessius *num. 45.* Filliuc; *de spol Eccl. tract. 23. cap. 7. num. 13.* Sotus, Azor, & alii.

60. Nec item obstant Canones, quos supra diximus intelligendos esse de tempore præcedente divisionem bonorum, vel de rebus Ecclesiasticis immobilibus, vel certè significant illi Canones, Beneficiarios non ita esse absolutè dominos ut liberi sint ab obligatione erogandi superflua in pauperes, & usus pios; Sancti Patres, qui Beneficiarios non expendentes redditus Ecclesiasticos in pauperes, & usus pios, vocant aliquando fures, sacrilegos, & usurpatores bonorum pauperum, loquuntur per quamdam exaggerationem, cum hoc idem dictum reperiatur ab ipsis de sæcularibus avaris, quod dicit D. Thomas *cit. quæst. 185. art. 7. ad 1.* procedere de omnibus, qui ex debito charitatis providere tenentur indigentibus.

61. Resp. 2. Beneficiarii peccant mortaliter, si partem fructuum Beneficiorum congruæ sustentationi redundantem non expendant in usus pios, sed in usus profanos, & ad ditandos consanguineos, & amicos. Ratio est, quia sic expendentes fructus Beneficiorum faciunt contra præceptum Ecclesiæ latum à Trident. *sess. 25. cap. 1. de reform.* ubi *sancta Synodus omnino Episcopis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ Consanguineos, familiaresque suos augere studeant, cum, & Apostolorum Canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent, sed si pauperes sint, eis, ut pauperibus distribuant*, & infra subjungit *quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque Ecclesiastica Beneficia, tam sæcularia, quàm Regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis, observari, sed etiam ad sanctæ Ecclesiæ Romanæ Cardinales pertinere decernit*, in quibus verbis rigorosè præcipitur, ne redditus Ecclesia-

elesiastici in profanos usus expendantur, ad ditandos amicos, & Consanguineos, quod etiam patet ex aliis Juribus fusè cumulatis ab Azor., Moneta, Lessio, & Sanchez *dub.*38.

62. Difficultas est, undenam oriatur adeò stricta obligatio, quæ asseritur esse in Beneficiatis insumendi superflua in usus pios; an nimirum oriatur ex natura rei, scilicet ex obligatione Religionis vetantis, ne res Deo dicatæ, uti sunt bona Ecclesiæ, insumantur in usus profanos, seu non pios; an verò oriatur solùm ex præcepto positivo Ecclesiæ: hoc secundum tenet Lessius *cap.* 4. *dub.* 6. *n.* 47. Azor., & alii, eò quòd nihil solidum afferatur, quod, ablato præcepto Ecclesiæ, gravem inordinationem urgeat.

63. Sed meliùs alii docent, id provenire ex obligatione naturali, & Divina, seu ex virtute Religionis, quia bona Ecclesiæ sunt res Dei, & oblationes fidelium, quæ non debent in alios usus converti, quàm in Dei honorem, sustentationem Ministrorum, & pauperum, quam rationem assignat Trident. vetans Beneficiatis, *ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent*, & indicat hanc obligationem ex natura rerum provenire: turpe namque est res Deo sacratas in conviviis, luxuriis, aliisque usibus vanis expendere, prout docet Palaus *de Charit. disp.* 2. *punct.* 5. *num.* 6. sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 141. Lugus *disp.* 4. *sect.* 2. *num.*16. Sanchez *dub.* 40.

64. Hinc sequitur, res Deo sacras ex natura rei, nimirum ex eò quòd sint Deo sacratæ, numquam posse converti in usus profanos, si non possint exuere consecrationem, secus si illam possint amittere: Res sacræ aliæ dantur Ecclesiæ, & Clericis pro aliquo determinato, & particulari officio, seu munere, puta pro Missa celebranda, pro cantu, pro administratione Sacramentorum, &c., & istæ, obtento fine, per quem datæ sunt Ecclesiæ, non ampliùs remanent consecratæ, & cessat obligatio illas in alios usus pios insumendi, & tales sunt omnes illæ res, quas supra diximus, connumerari inter quasi patrimonialia. Subsidium etiam, quod datur aliquibus Cardinalibus in subsidium expensarum, censendum est quasi patrimoniale, quia illis datur adæquatè, & determinatè pro tali effectu. Aliæ res sunt, quæ non dantur pro aliquo determinato usu, & istæ remanent perpetuò Deo sacratæ, nec possunt insumi nisi in usus pios, hujusmodi sunt Beneficia Ecclesiastica, quorum proinde fructus non nisi in usus pios converti debent.

65. Quæres An id, quod dictum est de fructibus Beneficiorum expendendis in usus pios, valeat etiam de Pensionibus. Resp. pensiones, alias dari titulo merè sæculari in compensationem obsequiorum, quæ quis præstitit, aut præstat Ecclesiæ, & istæ sunt immunes ab illa obligatione, superflua expendendi in usus pios, quia sunt præmium, & merces operis præstiti, aut præstandi, & sic numerantur inter bona quasi patrimonialia: & jam non sunt bona Ecclesiastica, sed profana: Alias verò dari titulo Clericali, & spirituali, cum obligatione ad aliquod munus, propter quod dantur hujusmodi pensiones; & de istis militat eadem ratio, ac de fructibus Beneficiorum, quia verè sunt redditus Ecclesiastici, & transeunt cum suo onere, Idque etiam constat ex motu proprio S. Pii V., quo habentes pensionem titulo Clericali obligantur ad recitandum Officium parvum Beatæ Mariæ, qua ratione innuit, tales pensiones retinere naturam bonorum Ecclesiasticorum, & ita cum Navar., & Sarmiento tenet Sanchez *in consil. lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 47. sequitur Palaus *punct.* 7. *num.* 2., & Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *de dominio num.* 147.

66. Quæres 2. Quænam summa dicatur notabilis, quæ si expendatur in usus profanos, sufficiat ad constituendum peccatum mortale. Resp. non sufficere illam summam, quæ furto sublata sufficit, sed maiorem, vel minorem requiri, & sufficere arbitrio viri prudentis, considerata fructuum superabundantia, & aliis circumstantiis; nam ad peccatum mortale major quantitas requiritur in majori superabundantia fructuum, & minor in minori: hac ratione Palaus *punct.* 5. *nu.*7. cum Molina, & Coninch docet, quantitatem non esse notabilem, nec sufficientem ad peccatum mortale, si non excedat tertiam, vel quartam partem dictorum fructuum. Ratio esse potest, quia Clerici habent dominium illorum bonorum, non sic fur in re furtiva; hic peccat contra justitiam, non autem Clericus, cujus obligatio dandi superflua in pias causas oritur solùm ex motivo Religionis, unde sufficit, ad vitandum peccatum grave, ut moraliter dici possit piè, & religiose expendisse; quod salvatur quando majorem partem insumpsit in pios usus.

67. Hic etiam notandum est cum Lessio *lib.* 2. *cap.* 19. *nu.* 48., hanc obligationem, quam habent Clerici expendendi superflua in usus pios esse personalem, ex quo fit, hanc obligationem non transire ad alios, ab illis accipientes; unde licèt peccaverit Beneficiarius malè expendens superflua in usus profanos, valida tamen fuit donatio, seu alienatio, cum habuerit dominium illorum bonorum, licèt cum onere personali expendendi superflua in pias causas, nec tenetur Beneficiarius ad restitutionem fructuum malè consumptorum, cum non peccaverit contra justitiam, sed sufficit, quòd ille

ille pœnitentiam agat, ut docet D. Thomas *quodlibet 6. art. 12.*

68. Nec dicas; Beneficiarii habent dominium fructuum etiam superfluorum sui Beneficij; ergo non peccant, si illos expendant in usus etiam profanos: sed contra, ex supradictis *cap. 2. dub. 1. numer. 2.* dominium est jus perfectè disponendi de re qualibet in proprios usus, nisi lege prohibeatur, in nostro casu Clericis Beneficiatis prohibitum est, fructus superfluos expendere in usus profanos non solùm lege Ecclesiastica, sed etiam Jure naturali, & Divino, dum ex motivo Religionis tenentur res Deo sacras, & oblatas expendere in usus pios.

§. V.

In quosnam Usus pios expendi debeant bona superflua.

69. PEr usus pios, in quos insumi debent fructus Beneficiorum, qui superfluunt, detracta sufficienti, ac honesta sustentatione Beneficiati, intelliguntur omnes illi, qui spectant ad Religionem, cultum Dei, ad sustentationem pauperum, Hospitalium, & Ecclesiarum, & quidem nomine *Pauperum* veniunt non solùm illi, qui carent necessariis vitæ, & naturæ, sed etiam illi, qui carent necessariis ad decentem sustentationem juxta qualitatem, & conditionem sui status, qua ratione etiam viri nobiles, Comites, & Marchiones possunt indigere, illisque tribuere potest ex redditibus Ecclesiasticis superfluis Clericus Beneficiatus amicus, aut consanguineus, prout docent Lugus *disp. 4. sect. 3. num. 37.*, & Sanchez *cap. 2. dub. 38. num. 11.*

70. Nomine *Pauperum* veniunt etiam parentes, & consanguinei, quibus contribuere potest Beneficiatus ex fructibus Beneficii, si verè indigeant, & pauperes sint; & ita videntur, in pari casu, cæteris præferendi, ut constat ex Can. *caterùm dist. 86.* ibi *caterùm Dei traditio est, ut priùs pascas parentes*, & Can. *est probanda 16. ead. dist.* ibi: *est probanda etiam illa liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim, ut ipse subvenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere.* Ratio est, quia parentes, & consanguinei duplicem habent titulum, nempe paupertatis, & sanguinis, ac proinde, cæteris paribus, priùs illis, quàm aliis, est subveniendum.

71. Non tamen debet Beneficiarius ita excæcari amore parentum, ut non solùm illis, ut pauperibus velit succurrere, sed illos ditare, & ad altiorem statum, & conditionem evehere, & exaltare, quod expresè prohibetur à Trident. *sess. 25. cap. 1. de reform.* prohibente Episcopis, Beneficiatis, & aliis, *ne de redditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresque suos augere studeant*: consonat can. *est probanda 16. dist. 86.*, ubi conceditur, ut pauperibus consanguineis de bonis Ecclesiasticis succurratur, *non tamen ut illi ditiores eo fieri velint, quod tu posses inopibus conferre: Neque enim propterea te Domino dedicasti, ut tuos divites facias. Putant, se parum poscere? pretium tuum quærunt; vita tuæ fructum adimere contendunt: & accusant, quòd eos divites non facias; cum se illi velint æternæ vitæ fraudare mercede.*

72. Quamvis autem non sit licitum ex redditibus Ecclesiasticis ditare consanguineos, illorumque statum pro libito augere, probabile tamen est, Episcopum, & Beneficiarium posse illis dare non solùm, quæ necessaria sunt ad statum, sed aliquid plus, ut secundùm æqualem altiorem statum vivant, quia ratione dignitatis, ad quam consanguineus provehitur, augetur consanguineorum status, & sic illud plus, quod datur, censetur necessarium ad statum, ne ipsi in dignitate Ecclesiastica dedecori sint, prout docent Malderus *cap. 4. dub. 8.*, & cum Navarr., & Molina, Sanchez *dub. 38. num. 8.* Lugus *disp. 4. num. 70.*, ubi apertè dicit, Episcopum, vel Cardinalem posse dare Fratribus, & Consanguineis ex redditibus Ecclesiasticis quantum sufficit ad sublevandum eorum statum, quia qui Cardinalem, aut Episcopum, fratrem, seu consanguineum propinquum habent, quamvis inferioris essent notæ, tamen ratione conjunctionis cum illo, elevantur ad alium statum altiorem, unde illis poterit necessaria ad talem statum providere, quia hoc non est ditare consanguineos, quod à Tridentino prohibetur, sed necessaria ad statum subministrare.

73. Addit Lugus *num. 71.* Episcopum, & Cardinalem non solùm dare posse consanguineis, quæ pro tempore præsenti necesse habent, sed etiam quod in futurum deserviat, fundando annuos redditus, quibus ipsi, et eorum posteri decenter vivere possint, dummodo id moderatum sit, & principaliter fiat ex causa pia ad posterorum indigentiam sublevandum, non verò ad splendorem, & memoriam familiæ, quia succurrere consanguineorum, & descendentium indigentiæ censetur opus pium, idem docet Sanchez *dicto cap. 2. dub. 28. num. 10.*

74. Potest etiam Beneficiatus ex fructibus Beneficii dotare filias, si quas habet, etiam spurias, sorores, vel consanguineas pauperes, cum hoc sit opus maximè pium, & dos inter alimenta computetur, & quidem constituere illis dotem paulò ampliorem,

rem, & pinguiorem, quàm habuissent, deficiente Beneficio, nam, ut dixi, ex promotione parentis ad Episcopatum, aut aliud Beneficium pingue, illorum status aliqualiter elevatur, & secundùm talem statum potest illis dotem constituere, ut cum Sanchez *nu.* 8. tenet Lugus *num.* 69.

§. VI.

An Episcopi, & Beneficiarii testari possint de fructibus suorum Beneficiorum.

75. Certum est, Beneficiarios omnes non Religiosos de bonis patrimonialibus, quasi patrimonialibus, aliisque proprio labore, ac industria acquisitis, nec non de bonis parsimonialibus, quæ parciùs vivendo de congrua sustentatione sibi subtraxerunt, testari posse, etiam ad causas profanas, eaque posse relinquere consanguineis, etiam divitibus, cum habeant illorum bonorum perfectum dominium, ut dictum est *supra* §. 1., *&* 2.

76. De fructibus Beneficiorum, qui superfluunt honestæ sustentationi de Jure communi testari non possunt, vel disponere causa mortis, etiam ad pias causas, sed ea relinquere debent Ecclesiæ, quæ in talibus bonis succedit, ut habetur ex cap. *Quia nos* cap. *relatum* 2., & cap. *cum in officiis de Testam.*, ne scilicet Clerici Beneficiarii studerent opibus accumulandis, sed promptiores redderentur ad bona Ecclesiastica superflua majori cum merito in vita erogando in pias causas, scientes nullam sibi potestatem superesse de eisdem post mortem, seu causa mortis disponendi, ut cum aliis notat Layman *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *num.* 6 Barbosa *allegat.* 114., & Moneta *de distrib. par.* 3. *quæst.* 2. *numer.* 3. Possunt tamen in ultima ægritudine constituti pauperibus, locisque religiosis, & sibi inservientibus aliquid elargiri, ut habetur d. cap. *Relatum* 2. *de Testam.* ibi *consuetudinis tamen est non improbanda, ut de bis* (bonis mobilibus per Ecclesiam acquisitis) *pauperibus, & religiosis locis, & illis, qui viventi servierant, sive consanguinei sint, sine alii, aliqua juxta servitii meritum conferantur.*

77. Difficultas est, an possit consuetudine introduci libera facultas testandi de bonis Ecclesiasticis: & quidem induci posse talem consuetudinem testandi ad causas pias, satis communiter affirmant Doctores, quia solo Iure Ecclesiastico prohibitum est Clericis de huiusmodi bonis testari; Juri autem Ecclesiastico per longævam, & rationabilem consuetudinem derogari potest, ac proinde, ubi talis consuetudo legitimè introducta est, Clerici beneficiati validè, & licitè testari possunt ad pias causas. An verò induci possit talis consuetudo testandi etiam ad causas profanas, de fructibus scilicet, qui sufficienti Clericorum sustentationi superfluunt, discrepant Doctores.

78. Aliqui affirmant, ex consuetudine Clericos Beneficiarios testari posse tum validè, tum licitè de fructibus sui Beneficii, non solùm ad causas pias, sed etiam ad profanas, illosque relinquere Consanguineis, etiam divitibus, quia illa non est contra Jus divinum, aut naturale, sed contra Jus humanum, quo inducta est prohibitio testandi, ita Garzias *de Benef. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 16. & pro se citat plures Auctores. Approbant Moneta *num.* 5., *&* 6., & Barbosa *lib.* 3. *Juris Eccles. universi cap.* 17. *num.* 67., *&* 68. quia putant, jure dumtaxat humano prohibitum esse Clericis huiusmodi dispositionem de rebus ecclesiasticis per ultimam voluntatem, siquidem Papa concedere potest, multisque concedit facultatem testandi, & tamen Papa non potest regulariter disponere contra jus Divinum, aut naturale.

79. Conf. quia consuetudo æquivalet privilegio, & locum habere potest, ubi locum habet, vel lex positiva, vel privilegium; sed validè, ac licitè disponunt causa mortis, qui habent privilegium testandi; ergo potest etiam id præscribi ex justa causa. Nec est impossibile, quòd detur justa causa permittendi, & concedendi, quod in hac, vel illa Natione bona Beneficiatorum decedentium transeant vel ex testamento, vel ab intestato ad hæredes, quo casu si spectetur illa dispositio secundùm se est profana, & illicita, sed si spectetur, ut per Pontificem ad bonum commune fidei ordinatur, est dispositio Sacra, pia, & licita, atque adeò ubi consuetudo rationabiliter est introducta, & præscripta, ut bona Clericorum, vel ex testamento, vel ab intestato transeant, ad hæredes etiam divites, talis consuetudo, & licitè, & validè observatur, quia ex causa rationabili jam habet, ut talium bonorum usus non sit profanus, sed sacer.

80. Hanc consuetudinem improbat Navarrus per totam *quæst.* 3. *de reddit.*, quia res Ecclesiæ, cum sint sacræ, non possunt nisi in sacros usus expendi, vel immediatè, ut est cultus Divinus, vel mediatè, ut est sustentatio pauperum, & eorum, qui cultum divinum procurant, quod cum sit de jure naturæ, non potest per contrariam consuetudinem abrogari eamdem consuetudinem tamquam corruptelam, & foventem peccatum rejiciunt Tannerus *tom.* 3. *disp.* 4. *quæst.* 6. *num.* 289. Layman *lib.* 5. *tract.* 2. *cap.* 3. *num.* 7., & Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 4. *num.* 44. dicens, peccare mortaliter Beneficiarios, qui de fructibus Beneficiorum disponunt ad cau-

causas profanas, relinquendo illos Consanguineis, vel sponte finunt, eos succedere ab intestato, quamvis hujusmodi dispositio, & successio sit valida: & ratio ipsius est, quia si peccant mortaliter Beneficiati disponendo profanè de fructibus Beneficii inter vivos, ut supra dictum est, multò magis peccabunt taliter disponendo per testamentum, quia semper minùs concessum fuit Beneficiariis condere testamentum, quàm donare inter vivos. Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat facultatem testandi, quia talis facultas semper intelligitur ad causas pias.

81. Resp Testamentum factum à Beneficiario ad usus profanos esse validum, sed illicitum, & peccare mortaliter sic disponentem. Ratio primæ partis est, quia ex supra dictis §. 3. *num.* 47. Beneficiarii habent dominium omnium bonorum sui Beneficii etiam quæ superfluunt congruæ sustentationi, & validè quamvis illicitè disponunt in vita ad causas profanas; ergo potest consuetudine introduci, ut id validè faciant in morte de illis testando, siquidem illis testari prohibetur dumtaxat iure humano, cui per longævam consuetudinem derogari potest; maximè, quia talis consuetudo validè testandi non est irrationabilis, sed utilis Reipublicæ, cujus pacem, & tranquillitatem fovet: cum enim Beneficiatus liberam habeat facultatem testandi de suis bonis patrimonialibus, industrialibus, & parsimonialibus, ut supra dictum est §. 1., & 2., si non possent validè testari de aliis bonis sui Beneficii plures insurgerent lites cum hæredibus, cum difficile sit separare fructus superfluos ab aliis ex industria acquisitis, ac proinde dicendum est, ex longæva consuetudine fieri posse, ut validè disponant de omnibus bonis.

82. Ratio secundæ partis est, quia jure naturali, & Divino, ex virtute scilicet Religionis tenentur Beneficiarii redditus superfluos in usus pios erogare, contra quod ius naturale, & Divinum nulla potest prævalere consuetudo. Deinde, quia si Beneficiati mortaliter peccant disponendo profanè de fructibus Beneficii inter vivos, multò magis peccabunt taliter disponendo per testamentum, quia, ut benè notat Lessius supra semper minùs concessum fuit Beneficiariis condere testamentum, quàm donare inter vivos, ita etiam cum Ægidio Trullench tenet Diana *part.* 10. *tract.* 15. *resol.* 10.

83. Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat facultatem testandi, quia talis facultas semper intelligitur ad causas pias; &, si quandoque id concedat etiam ad causas profanas, id erit ex speciali aliqua ratione ob bonum Fidei, & servitia præstita Ecclesiæ: justa enim, & rationabili causa intercedente, potest Summus Pontifex facultatem concedere testandi ad usus profanos, & ad favorem consanguineorum, & hæredum, & tunc talis dispositio erit licita, quia non erit amplius profana, sed pia, & sacra, utpotè facta ex justa, & rationabili causa ob bonum Fidei, & Ecclesiæ.

Si autem licentia testandi ad usus profanos data sit sinè causa, non erit licita, eaque utens peccaret mortaliter contra virtutem Religionis, quia jus Divinum præcipit, expendi bona Ecclesiastica in usus pios, ut tenet Sanchez *lib.* 2. *consil. cap.* 2. *dub.* 51. *num.* 8. dispositio tamen, & alienatio erit valida, ac proinde hæres, qui hoc modo hæreditatem acciperet, non teneretur illam restituere, quia obligatio Beneficiati erat personalis, quæ non transit ad alios ab illis accipientes, ut diximus *supra* §. 4. *numer.* 67., & tenent Sanchez, & Diana *loc. cit.*

84. Ex hucusque dictis colligi potest, Beneficiarios esse quidem Dominos fructuum suorum Beneficiorum, etiam quoad partem redundantem congruæ sustentationi, sed cum onere, & obligatione illos non insumendi, nisi in usus pios, & sacros, quæ obligatio non oritur ex Justitia, aut ex sola misericordia, sed oritur ex Religione prohibente, quòd res Deo sacræ in alios usus non distrahantur, quàm in usus sacros; Unde, per se loquendo, Beneficiati non possunt de fructibus suorum Beneficiorum disponere, aut testari ad usus profanos, aut ad favorem consanguineorum divitum: & quidem quòd testari non possint ad causas pias, provenit ex jure positivo humano, scilicet à Pontifice prohibente; quòd autem testari non possint ad usus profanos, provenit ex natura bonorum Deo consecratorum, & jure Divino, contra quod prævalere non potest consuetudo, sicut prævalere potest contra jus humanum positivum.

DUBIUM V.

An Religiosi habeant aliquarum rerum Dominium.

85. Difficultas procedit de dominio rerum corporalium, & fortunæ; Nam in ordine ad bona corporis, famæ, & honoris singuli Religiosi idem jus habent, quod cæteri homines, sive deinde tale ius dicatur verum Dominium, vel quasi dominium, habent etiam dominium, vel quasi, bonorum spiritualium, ius scilicet eligendi ad sua Beneficia Regularia, præsentandi, confirmandi, absolvendi, & suscipiendi alimenta de bonis communibus Monasterii, adeò ut agere possint etiam nomine proprio super hujusmodi

Juribus in ordine ad spiritualia bona sibi competentibus, nam per votum paupertatis abdicarunt à se dominium rerum temporalium, non verò bonorum spiritualium sibi competentium, ut tradit Malderus *tract.* 1. *cap.* 4. *dub.* 7., loquendo de bonis temporalibus.

86. Resp. 1. Communitates Religiosorum, eorumque Monasteria, & domus posse habere dominium rerum temporalium, excepto ordine FF. Minorum de observantia, & Capuccinorum, qui habent solùm usum revocabilem eorum, quæ possident, reservato dominio sedi Apostolicæ, ut diximus supra: Colligitur ex Trident. *sess.* 25. *cap.* 3. de Regul. illis dominium concedente bonorum immobilium, & ex Nicolao III. in extravag. *exit*, *de verbor. significat.*, ubi specialiter de Minoribus dicit, quòd non habeant dominium bonorum, quibus utuntur, sed illud ad Papam pertinere. Ratio est, quia communitas ipsa Religiosorum paupertatem non vovet, nec votum singulorum afficit communitatem, quin potiùs supponit in ipsa Communitate jus dominii; nam qui paupertatem vovet promittit, se nolle uti re aliqua, nisi ex consensu eorum, qui tales res nomine Conventus, & Communitatis administrant; ergo ex voto paupertatis in singulis supponitur potiùs, & roboratur, quàm irritetur, aut infirmetur jus dominii in Communitate; inde in cap. *Olim.* 2. *de privileg.* dicitur, *quid quid acquirit Monachus acquirit Monasterio*, & sic Monasterium, & Communitas Religiosa habet ius acquisitionis, & dominii. Adde, quòd tale Dominium non est apud dantes, ac relinquentes bona Monasterio, quia illud à se abdicarunt, nec apud Pontificem, qui solùm bona Fratrum Minorum sibi reservavit; ergo tale dominium debet esse apud Monasterium, ne dicamus, illud remanere suspensum, incertum, & indeterminatum.

87. Nec audiendus est Navarrus, qui *comment.* 1. *de Regul. num.* 31. asserit, bona Monasteriorum quoad proprietatem esse solius Christi, quoad administrationem autem esse Prælatorum, & quoad usum facti particularium Religiosorum. Nam contrarium colligitur ex Trident. *sess.* 25. *cap.* 3. *de Regul.* dicente; Ordines Regulares bona immobilia possidere, quod non potest exponi de solo jure administrandi, nam apertè dat facultatem possidendi, & redditus proprios, ut postea dicit; & ex authoritate Summorum Pontificum, qui dixerunt, exceptis Minoribus, reliquos Regulares in communi habere rerum suarum dominium, immò Joan. XXII. idem etiam de ipsis Minoribus dicendum contendebat, & ex communi proloquio; Quidquid acquirit Monachus acquirit Monasterio, in quo conveniunt Doctores communiter.

88. Verùm tamen est, hoc dominium Religiosorum in communi non esse omnino liberum, & absolutum, cum non possint bona immobilia, & Mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, pro suo libito alienare, sed ea possident cum obligatione relinquendi talia bona successoribus, nec possunt alienare, nisi ex justa causa, & servatis debitis Juris solemnitatibus, atque assensu Summi Pontificis, sinè quo alienatio est nulla, & irrita, & alienans, sicut etiam talia bona alienata recipiens incurrit excommunicationem, juxta extravag. *Ambitiosæ tit. de reb. Eccles. non alienandis*.

89. Resp. 2. Religiosos solemniter professos esse in particulari penitus incapaces cujuscumque dominii, & juris rerum temporalium, ita ut nemo eorum quidquam suo nomine, seu tamquam proprium possit retinere. Cap. *Non dicatis* 12. *quæst.* 1. cap. *cum ad Monasterium*, *de statu Monachorum*, & Trident. *sess.* 25. *cap.* 2. *de Regul.* Ratio est, quia per votum paupertatis, quod singuli emittunt, redduntur incapaces ad tale dominium bonorum fortunæ. Nonnihil tamen difficultatis occurrit in assignanda causa, propter quam ex solemni voto paupertatis oriatur inhabilitas ad dominium; Lessius *cap.* 48. *dub.* 8. *nu.* 71. ait, provenire ex eo, quod per votum Religiosus se constituit partim ut Filium, partim ut servum Religionis; in Filio autem, & servo est inhabilitas acquirendi sibi ipsi, cum Filius Patri; Servus domino acquirat. Verùm hæc ratio non est sufficiens, quia tum Servus, tum Filius possunt sibi ex facultate domini, & Patris acquirere; Religiosus autem, neque etiam ex facultate Religionis, potest sibi acquirere, quapropter ipse non habet inhabilitatem dominii talem, qualem Servus, & Filius, sed longè majorem. Alii volunt, talem inhabilitatem provenire ex ipsa voluntate Religiosi, quatenus Religiosus, vovendo paupertatem, sponte vult non acquirere: Verùm neq. hæc ratio est sufficiens, quia posset Religiosus ex mutatione voluntatis fieri habilis, & validè, quamvis non licitè, acquirere. Sentiendum igitur cum Sanchez *de statu Religioso lib.* 5. *cap.* 1. Azorio *lib.* 12. *cap.* 26., & aliis magis communiter, inhabilitatem dominii in Religioso provenire ex jure positivo ecclesiastico reddente inhabilem, & incapacem dominii Religiosum solemniter professum.

90. Dixi, Religiosum solemniter professum, quia Novitii retinent dominium suorum bonorum; & illi, qui in Societate JESU, finito biennio probationis, emittunt tria vota substantialia, sed simplicia solùm, pau-

paupertatis, castitatis, & obedientiæ, quamvis sint verè, & propriè Religiosi, adhuc tamen retinent dominium suorum bonorum per aliquod tempus donec ad solemnem professionem, vel ad Coadjutorum gradum admittantur, quamvis interim eo dominio licitè uti non possint sinè consensu Superiorum propter votum simplex paupertatis, ut constat ex Bulla Gregor. XIII., quæ incipit *Quanto fructuosius*, & alia, quæ incipit *Ascendente Domino*, ut notat Lugus *disp. 3. sect. 4. num. 77.*

91. Quæres; an Religiosi ad Episcopatum assumpti reddantur capaces dominii; adeò ut dominium acquirant paternæ hæreditatis, & bonorum Ecclesiasticorum, ut possint de illis liberè disponere sicut alii Episcopi. Affirmant Soto, Vasquez, Michael Medina, & alii relati à Palao *de Charit. tract. 6. disp. 2. punct.* 8., idque probant ex cap. *Statutum* 18. *quæst.* 1. ubi dicitur; *statutum est, & secundùm Sanctos Patres à synodo confirmatum est, ut Monachus, quem electio Canonica à jugo regulæ Monasticæ absolvit, & sacra Ordinatio de Monacho Episcopum fecit, velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem postea jure vendicandi potestatem habeat*, quod idem valet de aliis bonis, quorum dominium acquirere possunt. Maximè quia cum voto paupertatis stare non potest dispositio bonorum perpetua, & independens ab aliquo Superiore, quam habet Religiosus factus Episcopus.

92. Resp. Religiosum ad Episcopatum assumptum manere obstrictum voto paupertatis, & incapacem dominii, & sic habere dumtaxat bonorum Ecclesiasticorum administrationem. Ratio est, quia Religiosus factus Episcopus remanet verus Religiosus, habetque obligationem deferendi habitum suæ Religionis, ac proinde tenetur observare votum paupertatis, non minùs quàm castitatis, & obedientiæ quæ sunt de essentia Religionis. Deinde quia vota Religionis, in tantùm dispensari poterant, in quantùm pugnant cum Dignitate Episcopali, verùm abdicatio dominii non obstat, si concedatur Episcopo libera facultas administrandi redditus Ecclesiasticos in usus decentes, & pios, & sic non remanet liberâ voto paupertatis, ut cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 185. *art.* 8. docent Caiet. *ibid.* Covarr. Molina, Coninch., Sanchez, Lessius, Navar., & alii, quos sequitur Palaus *loc. cit.*

93. Nec obstat cap. *Statutum*, nam Religiosus factus Episcopus est legitimus hæres, sibique vendicare potest hæreditatem, non pro se, sed pro sua Ecclesia, sicut existens in Monasterio retinet jus successionis, & hæreditatem sibi vendicat, non pro se, sed pro suo Monasterio. Nec libera rerum administratio in usus pios pugnat cum voto paupertatis, sicut pugnat dominium, & proprietas, quam habere non potest Religiosus factus Episcopus, qui proinde prodigè disponens de rebus Ecclesiasticis in usus profanos, & ad ditandos consanguineos non solùm peccat contra Religionem, sicut alii Episcopi, sed etiam contra justitiam, & accipientes tenentur ad restitutionem, nisi Ecclesia remittat, quia carent bonorum dominio, & sola administratio ad usus honestos, & pios est illis concessa, ut cum Lessio, & aliis notat Palaus.

DUBIUM VI.

Quænam cadant sub hominis Dominium.

94. Circa objectum dominii, & eorum de quibus dubitari potest, an cadant sub hominis dominium, Adverto, quædam esse in nobis, & quædam extra nos; quæ sunt in nobis aliqua spectant ad corpus, ut vita, salus, membra; aliqua ad animam, ut dotes, perfectiones, virtutes tum intellectus, tum voluntatis: quæ sunt extra nos aliqua spectant ad famam, & honorem, & alia ad divitias, quorum nomine intelligo omnia bona corporalia, & ex his aliqua sunt homine inferiora, ut sunt omnia bona sublunaria; aliqua homine superiora, talia sunt corpora cœlestia, de quibus omnibus potest esse difficultas.

95. Certum est apud omnes, hominem habere perfectum dominium rerum omnium sublunarium, & inferiorum, ut constat ex illo Gen. cap. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus Cœli, & bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra*, nonnullis interpositis, *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus, quæ moventur super terram*. Inde potest homo, per se loquendo, & spectata hujusmodi rerum natura, eos convertere in proprium usum, & commodum citra cujusquam injuriam. Rerum superiorum, & Corporum Cœlestium homo non habet perfectum dominium, cum non possit de illis in proprios usus perfectè disponere, rectèque dicitur in psal. 113. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*; non enim sufficit ad perfectum dominium, quòd corpora cœlestia propter hominem, & in ipsius utilitatem sint condita, & ordinata, sed insuper requiritur, quòd ejus potestati subsint,

sint, & de illis liberè disponere possit; qua ratione corpora cœlestia non subduntur hominum, & illius potestati, & sic non habet illorum dominium.

96. Resp. 1. Homo non est dominus suæ vitæ, & membrorum, sed illius dominium reservatur Deo, juxta illud Sapient. 16. *Tu es domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem*. Ratio est, quia si homo esset dominus suæ vitæ, & membrorum, licitè posset se ipsum occidere, sibique membra amputare, quod tamen falsum est, cum sit contra quintum præceptum *Non occides*, idque certum supponit D. Thomas 2.2. *quæst.* 64. *art.* 5. contra errorem aliquorum, quos refert August. de Hæresib.; *hæresi* 69., qui circumciriones seu ut alii volunt Circuitores dicebantur, & stultè docebant opus magni meriti, speciemque martyrii esse se ipsum interficere. Quamvis autem homo non sit dominus suæ vitæ, & membrorum, est tamen ejusdem procurator, & custos, atque usuarius, habetque ius ea fruendi, eamque defendendi contra injustos invasores, ac vim vi repellendi, & inde qui privata authoritate, & sinè justa causa aufert vitam proximo, seu membrum maximam illi facit injuriam.

97. Dices; homo uti licitè potest vita sua cum periculo mortis, nam potest inservire peste laborantibus cum periculo infectionis: potest defendere bona fortunæ contra furem, & in bello justo se exponere hostium telis pro defensione Patriæ, & potest alteri suam vitam, suamque libertatem vendere; ergo dominus est suæ vitæ: sed contra dico, hominem in multis casibus exponere posse periculis vitam suam ex necessitate, & per accidens, ut in casibus allatis, non verò sinè causa pro suo libito, & titulo dominii, quod non habet. Dum se ipsum alteri vendit propriè non vendit vitam suam, sed servitutem, & ministerium, offerendo se paratum ad omnia ministeria.

98. Dices 2. Qui Petrum mutilat abscindendo ei brachium, ex justitia tenetur restituere damnum illatum; ergo Petrus est dominus suæ vitæ, suorumque membrorum, nam restitutio non fit nisi pro re, cujus alter est dominus: Sed contra dico, Hominem, quamvis non sit dominus suorum membrorum, esse tamen dominum usus, & operum ex membris provenientium; restitutio autem, quæ fit pro membro abscisso, non fit pro entitate ipsius membri, sed pro usu talis membri, & operibus, quas, ipso mediante, exercuisset, qui mutilatus est. Adde, quòd restitutio non tantùm fit domino, sed aliquando etiam Custodi, nam qui ex domo Tutoris Virginem rapit, tenetur non tantùm resarcire injuriam illatum Virgini, sed etiam restituere Virginem ipsam Tutori: hac ratione dici potest, restitutionem, quæ fit pro membro, fieri homini tanquam custodi, non tanquam domino suorum membrorum.

99. Resp. Secundò Homo est dominus suæ famæ, atque honoris: fama, & honor præcipuè differunt in eo quòd fama est bona opinio, & existimatio multorum de aliquo propter aliquam ipsius excellentiam, propter bonos mores, & virtutem ipsius; Honor est exterior recognitio alicui exhibita propter specialem excellentiam, & bonam existimationem: sic fama est tamquam parens, & causa honoris; nostra tamen fama, sicut noster honor extra nos est, quia in aliis, non in nobis est. Ratio est, quia Homo est dominus earum rerum, quas sibi acquisivit proprio labore, & industria, sed talis est honor, & fama, quæ non sunt bona naturalia nobis ingenita, sed sunt bona acquisita, & nobis convenientia propter virtutes, egregia facta, & operationes insignes; ergo illorum dominus est: Unde, per se loquendo, liberè potest illorum detrimentum pati, ut affirmat S. Doctor 2. 2. *quæst.* 73. *art.* 4., ubi ait. *Certum est in cujuscumque arbitrio esse pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum alterius*, idque etiam constat exemplo plurium Sanctorum, qui propriam famam, & honorem positivè spreverunt, ut per virtutem humilitatis vitam æternam meliùs, & faciliùs consequerentur. Si autem homo non esset illorum dominus in nullo casu posset licitè se ipsum infamare; suamque famam negligere, sicut in nullo casu ei licitum est suam vitam perdere, & positivè contemnere, quia illius non habet dominium, & ita cum D. Thoma tenent Doctores communiter contra Cajet., qui ideò docet, infamantem se ipsum peccare contra justitiam.

100. Dixi, regulariter, & per se loquendo; nam per accidens, ratione circumstantiæ adjunctæ, facilè potest infamatio sui ipsius malitiam lethalem contrahere: Sic infamans se ipsum potest peccare lethaliter 1. ratione perjurii, quo sibi falsa crimina imponat; 2. ratione jactantiæ, & complacentiæ, si quam habeat in peccatis, & delictis, quibus se infamat. 3. ratione scandali, si præbeat aliis occasionem peccandi, & in hoc sensu intelligi debet illud Augustini *lib. de bono Viduitatis cap.* 22., & refertur cap. *Non sunt audiendi* 11. *quæst.* 3. *fama apud nos est, non propter nos, sed propter alios, nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra*; ratione scandali, quod alii quandoque patiuntur; non enim intendit August. illis verbis damnare, & reprehendere omnes se infamantes, sed eos, qui contenti propriæ con-

conscientiæ testimonio, exteriùs faciunt opera, quæ quia speciem mali habent, aliis scandalo, & offendiculo sunt: eàdem ratione dixit *in serm. de communi vita Clericor.* relatus cap. *Nolo 12. quæst. 1. Conscientia necessaria est tibi, fama proximo tuo: qui fidens conscientiæ suæ, negligit famam suam, crudelis est*, 4. Ratione connexionis, quam habet alicujus fama cum fama aliena, ratione cujus nequeat quis infamare se ipsum, nisi etiam infamet proximum, ut contingit dum Religiosus, aut qui ex officio alios regere tenetur, infamiæ notam incurrit, quæ redundat in damnum Religionis, quæ remanet infamata, vel ineptum per infamiam se reddit ad suum munus obeundum, tunc enim sui honoris, & famæ non habet dominium, nec potest se infamare, ne aliis detrimentum inferat.

101. Extra hos, & similes casus peccat solùm venialiter, qui sinè causa se ipsum infamat, prodigendo tantum bonum propriæ famæ, & honoris tantopere in Scriptura nobis commendatum, ut Ecclesiast. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi, & magni*, & Proverb. 22. *meliùs est nomen bonum, quàm divitiæ multæ*, sicut enim peccat venialiter peccato prodigalitatis, qui sinè causa divitias prodigit, ita etiam peccat venialiter, qui sine causa famam, & honorem prodigit, cum hæc divitiis præferatur.

102. Nec obstat Glossa in cap. *Si à Sacerdotibus 15. quæst. 6.*, ubi condemnantur peccati mortalis, qui se ipsos infamant. Nam contra dico, ibi Glossam condemnare de peccato lethali non omnes, qui se ipsos infamant, sed loqui in casu, de quo agit Textus, nempe de Episcopis, & Sacerdotibus, qui compulsi metu mortis subscribebant hæresi, & erroribus aliorum, sicque se infamabant, hi namque peccabant gravissimè; primò ratione hæresis, cui subscribebant, quamvis ipsam in animo non haberent: secundò, ratione scandali, & causæ erroris, quam aliis præbebant: tertiò, ratione infamiæ, quam cæteris inferebant, quatenus ipsi erant personæ publicæ, quorum fama erat subditis necessaria.

103. Resp. 3. Hominem habere aliquo modo dominium bonorum suorum spiritualium, sive sint virtutes, & scientiæ, quas proprio labore, & industria sibi comparant, sive dona supernaturalia, ad quæ recipienda, per usum liberi arbitrii cum auxilio gratiæ se disponit; nam illorum homo dominus est, juxta D. Thomam, quæ sua industria, & labore acquirit; cum ergo suo labore, & industria cum auxilio gratiæ concurrat etiam ad acquirenda bona supernaturalia, illorum etiam dominus dici potest, tum quia nulli homini facit injuriam, quamvis hujusmodi bonis malè utatur, eorumque per peccatum mortale jacturam faciat.

DUBIUM VII.

An unus Homo cadat sub dominium alterius.

104. Resp. Jure naturali unum hominem non habere dominium proprietatis alterius hominis, quia natura omnes fecit æquales, quinimmò tale dominium dicitur esse contra naturam, Instit. *de Jure personarum* §. 1., *& ff. de statu hominum*, *l. libertas* quia est contra naturalem æqualitatem, quam inter homines fecit natura. Jure civili, & Gentium hominis servitus introducta est, ut constat ex praxi in Mancipiis, seu servis propriè dictis, quorum olim frequens erat usus, & poterant à domino ad libitum vendi: licitum esse dominium unius hominis in alium, tamquam in verum servum, constat ex multis locis sacræ Scripturæ, & ex Patribus, quos congerit Facundez *de just. lib. 2. cap. 1. num. 1., & 2.* Nec est alienum à ratione, ut unus homo, qui vita privari poterat, fiat servus, & obsequatur alteri; nam licèt natura omnes liberos, & æquales fecerit, jure tamen civili, & gentium talis servitus induci potuit, nec per hoc mutantur jura naturæ, non enim natura statuit, ut semper, & in quocumque rerum eventu liber existeret, sed solùm statuit, ut liber esset, spectata humana natura secundùm se, quod non tollit, quin, spectatis conditionibus, & circumstantiis extrinsecis, servus fiat, ut ponderat Palaus *de Just. disp. unica punct. 9. num. 2.* idem habent Malderus *tract. 1. cap. 5. dub. 2.* Ant. à spiritu S. *tract. 10. disp. 4. sect. 3.*

105. Quatuor modis dominium in homines acquiritur, & servitus inducitur. Primò jure Belli, capti enim in bello justo servi fiunt capientium, *ff. de stat. hom. l. & Servorum*; cum enim ita capti vita, & bonis omnibus privari possent, non mirum si libertate priventur, & in servitutem redigantur; talis enim servitus est quædam commiseratio, cum succedat loco mortis irrogandæ: pueri autem, & innocentes quamvis interfici non possint, possunt tamen in servitutem redigi, tamquam partes Reipublicæ devictæ: si bellum sit injustum, sic capti non possunt in servitutem redigi, cum injustè capiantur, & detineantur: si justitia belli utrinque sit dubia, contrahitur servitus ex parte aggredientium, non verò se defendentium, ut contra Lessium notat Palaus *supra num. 3.* inter Christianos hoc jus servitutis non servatur ob con-

consuetudinem contrariam jam præscriptam.

106. Secundò contrahitur servitus nativitate, si ex ancilla nascatur, etiamsi Pater sit liber, & proles legitima, quia partus sequitur ventrem *l. Partum C. de rei vindicatione* §. *Sed & si quis*. Instit. *de ingenuis cap. unico de natis ex libero ventre*, & indicavit Apost. ad Galat. 4. dicens *Agar Abrahæ ancillam in servitutem generasse*. Quòd si Mater tempore conceptionis, vel partus, vel intermedio tempore sit libera, proles inde nata libertatem assequitur, cui libertati servitus Matris postea contingens non præjudicat, §. *Sed & si quis* Instit. *de ingenuis*.

107. Tertiò justa condemnatione, qua quis in pœnam delicti ad servitutem damnatur, quia sicut ob delictum, si est grave, & dignum morte, seu mutilatione, potest ad mortem naturalem condemnari, ita poterit in servitutem redigi, quæ mors civilis est, & hoc solùm titulo Christianus Christiano poterit esset servus, puta si merces prohibitas Saracenis detulerit, & in navibus ipsorum piraticis curam gubernationis susceperit. Cap. *ita quorumdam de Judæis, & Saracenis*. Palaus *punct. 9. num. 4.*

108. Quartò emptione, & venditione, quando homo antea liber se ipsum vendit in Servum, quod facere potest, cum non minus dominus sit suæ libertatis, quàm honoris, famæ, & pecuniæ; ad hoc autem plures requiruntur conditiones, videlicet, ut se vendens sit major 20. annis, & sciat se, esse liberum cum venditur: ut, quando permittit se ab alio vendi, id faciat intendens esse participeps pretii, & re ipsa de eo participet, & qui ipsum vendit non ignoret esse liberum, & emptor credat esse servum, quibus conditionibus deficientibus, vel aliqua ex illis conceditur vendito proclamatio ad libertatem, ut constat ex *ff. Quibus ad libertatem proclamare non licet*, ut tradunt Molina, Lessius, Rebell., quos affert, & sequitur Palaus *num. 5.* addens, tales conditiones habere locum duntaxat ubi jus Cæsareum est receptum. Potest etiam Pater in gravi necessitate Filium in sua potestate existentem vendere, qui tamen poterit se redimere, restituto pretio, *C. de patribus, qui Filios distraxerunt l. 2.*, &, si pater ad pinguiorem fortunam devenerit, Filium sic venditum tenetur redimere, ut cum Molina, & Covarruv. tenet Palaus *num. 6.*

109. Ex hujusmodi titulis colligi potest, ait Palaus *num. 11.*, qualiter emptio Æthiopum, Brasiliensium, Japponiorum, & Synarum, aliorumque similium licita sit, vel illicita, nullus enim in servitutem redigi potest, nisi bello justo captus, vel alicujus gravis criminis reus, vel ob remedium famis, alteriusve necessitatis voluntariè venditus, aut ex Ancilla natus sit; qui tituli an semper intercedant in horum venditione, videant Mercatores, raro illos intercedere, & per consequens raro licitè in servitutem redigi, cum Molina, & Rebello tenet Palaus *num. 11.*

110. Hoc dominium, quod habet dominus in Servos, non est adeò liberum, & absolutum, ut ipsum licitè possit occidere pro suo libito, & absque causa, sicut occidere potest jumentum suum, nam hoc est contra quintum Decalogi præceptum lumine naturæ notum, *Non occides*, & quamvis olim hoc permissum fuerit, fuit tamen correctum ab Antonino, & Justiniano Imperatoribus, qui mandant, quòd occidentes proprium Servum, eàdem pœna plectantur, ac si alienum occidissent, vel mutilassent *l. 1. ff. de his, qui sunt sui, vel alieni juris*, & Exod. 21. punitur dominus occidens servum suum. Nec obstat, quòd pœnæ non subjaceat, quando uno, aut altero die Servus supervivit, nam lex respicit incertitudinem rei, & quòd fieri possit, ut non sit mortuus ex verberibus domini, ut habet D. Thomas 1. 2. *quæst. 105. art. 4. ad 3.*

111. Servus justo bello captus licitè potest fugere ad suos, & hac fuga libertatem consequi, non sic servus emptitius, qui non potest fugere, nisi vel ad peccatum inducatur, vel inhumaniter tractetur, neque ei suppetat alia via evadendi periculum, quo eventu libertatem non consequitur, sed, cessante periculo, redire tenetur, nisi fortè tantus fuerit excessus, ut meritò libertate sit compensandus, ut docet Palaus *punct. 10.*, qui *punct. 11.* expendit modos, quibus servi à servitute contracta liberentur.

CAPUT IV.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

DUBIUM I.

De prima rerum divisione, & modis, quibus acquiruntur dominia.

1. Certum est, divisionem bonorum externorum in statu naturæ lapsæ licitam esse, immò & necessariam ad pacem conservandam, & vitandas contentiones, & ut notat Philosophus ad servandam Societatem communem inter homines, & commercia; & quidem fuisse licitam satis constat ex pluribus Sacræ Scripturæ

ræ locis bonorum divisionem, & proprietatem approbantibus; nam *Gen.* 4. dicitur Abel obtulisse primogenita gregis sui, & de Abraham, Isaac, & Jacob dicitur habuisse plures possessiones, vel à Deo concessas, vel proprio labore comparatas, & in Evangelio dictum fuit à Christo *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*. Non fuit tamen introducta talis divisio Jure naturali, quia in statu innocentiæ fuisset communio bonorum, quæ etiam nunc reperitur in illis, qui statum perfectionis amplexi sunt. Nec jus Naturæ aliqua divisit, sed omnia in communi possidenda reliquit, permittendo tamen, non præcipiendo talem communionem, immò etiam judicando convenientem fore, & necessariam divisionem, quando, amisso dono originalis justitiæ, facilè inter homines irrepsissent discordiæ, & jurgia, ut inter Pastores Abrahæ, & Lot; facilè cessasset diligentia in agris communibus excolendis, quæ tamen diligentia maior esse debuisset, quàm in statu innocentiæ, in quo agri fruges, arbores fructus sponte protulissent, amæno solùm, & placido hominum exercitio, labore verò, & sudore nullo interveniente.

2. Post originale verò, jure ipso naturæ indicante, communi posterorum Adæ consensu, in quo jus gentium consistit, statutum est, in generali faciendam esse rerum divisionem, & appropriationem dominiorum, quo sensu dixit Clemens Romanus in cap. *dilectissimi* 12. *quæst.* 1. *omnis usus omnium, quæ sunt in hoc Mundo omnibus hominibus communis esse debuit, sed per iniquitatem* (hoc est occasione iniquitatis nostrorum parentum) *alius dixit, hoc esse suum, alius illud*. Deinde successu temporis partim iure gentium, partim jure civili determinati sunt varii modi acquirendi specialia dominia, & appropriandi res. Ab initio certum est, non potuisse esse nisi duos modos, id est occupationem, vel fortitionem, nunc autem duos etiam modos generaliter assignant, occupationem eorum, quæ nullius sunt, & translationem dominii ab uno in alium; de qua translatione, quæ fieri solet per varios contractus, dicemus suo loco, nunc autem de occupatione, sicut de aliis modis jure civili introductis, scilicèt accessione, & specificatione, & præcipuè de præscriptione.

3. Primus modus acquirendi dominium de Jure Gentium est occupatio, quæ definitur apprehensio justa sola apprehendentis voluntate constans: huius duæ sunt species, altera appellatur captivitas, & est occupatio jure belli facta, quæ adhuc subdividitur in occupationem rerum, & occupationem personarum, quæ captæ jure belli fiunt servi capientis: altera retinet commune nomen occupationis, & est apprehensio rei, quæ nullius est, eò enim ipso quod nullius est, fit primò occupantis, juxta communem regulam Juris, quæ nullius sunt primò occupanti conceduntur. Hæc occupatio in specie subdividitur in venationem, & inventionem: venatio est apprehensio animalium, quæ natura sua sunt fera, & quidem, si fit apprehensio brutorum, propriè venatio dicitur; si piscium piscatio; si avium aucupium; Inventio est apprehensio rerum, quæ in nullius umquam bonis fuerunt, vel si fuerunt in bonis alicujus, desierunt esse, & habentur pro derelictis. Circa venationem & inventionem occurrunt plura dubia examinanda, ideo sit.

DUBIUM II.

Quæ Animalia licitè occupentur Venatione, Piscatione, & Aucupio.

4. Animalia quædam sunt naturali indole mansueta, ut sunt Oves, Boves, Gallinæ, & similia, alia sunt fera, seu Sylvestria, ut Lepores, Perdices, Cervi, & omnes Pisces; & ex istis alia educatione cicurantur, ut Cervi, quos domi nutrimus, Pavones, Columbæ domesticæ; alia retinent suam feritatem, & indolem sylvestrem, de quibus omnibus in universum verificatur, quando domino carent, vel quia numquam habuerunt, vel habere desierunt, fieri primò occupantis, ut expressè dicitur §. *Feræ Instit. de rerum divisione*, ibi *Feræ igitur, bestiæ, & volucres, & pisces, & omnia animalia, quæ mari, cœlo, & terra nascuntur, simul atque ab alio capta fuerint, Jure Gentium statim illius esse incipiunt: quod enim nul ius est, id naturali ratione occupanti conceditur*. Sed in particulari.

5. Resp. 1. Animalia natura sua mansueta, & domestica capi licitè non possunt, nec capienti cedunt, quamvis dominorum potestatem longiùs evaserint, sed peccat mortaliter, qui contra domini voluntatem talia sibi occupat, ac retinet, juxta gravitatem materiæ, & ad illorum restitutionem tenetur, ut habetur §. *Gallinarum Instit. de rerum divisione*, ubi dicitur furtum committere, qui hæc animalia cum effugiunt sibi detinent. Ratio est, quia hæc animalia licèt fugiant, non ideò tamen recuperant libertatem cum naturali sua indole sint domestica, unde adhuc manent in dominio prioris domini, quapropter ubicumque hæc inventa fuerint oberrantia dominis sunt restituenda; immò etiamsi capta fuerint à Lupo, qui ea exemerit restituere debet quidquid de illis superfluerit, sive caro sit, sive pellis, & il-

& illorum fœtus, aliive proventus sint illius, non secus ac fructus arboris sunt domini illius fundi, ut habetur ex cit. §. *gallinarum*, & *l. Pomponius ff. de acquirendo rerum domino*.

6. Resp. secundò, Animalia fera, seu sylvestria, usu, & hominum industria mansuefacta non posse capi, nisi consuetudinem amiserint revertendi, quia tunc censentur in pristinam rediisse libertatem; quandonam autem hujusmodi animalia censeantur consuetudinem revertendi amisisse, relinquitur prudentis arbitrio, cum non possit una regula communis pro omnibus assignari, Rosignol. *contract.* 1. *disquisit.* §. 4. hanc regulam assignat, ut censeantur pristinam libertatem recuperasse, & dominum deservisse, quando nullo impedimento irretita, nec violenter detenta consueto tempore non redeunt ad dominum, puta si post tres, vel quatuor dies non redeant, quando singulis diebus, & statutis horis redire consueverant; ita etiam tenent Palaus *punct.* 12. *numer.* 2. Layman *lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 1. *cap.* 5. *num.* 12., & 17. Lessius *lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 7. *num.* 30. Navar. *cap.* 17. *num.* 123.; sed melius relinquitur prudentis arbitrio, quia aliqua sunt animalia, quæ plus tempus, alia minus requirunt, ut ad nativam libertatem rediisse judicentur, ut notat Lugus *disp.* 6. *sect.* 5. *num.* 41.

7. Animalia fera, quæ sub nullius potestate existunt, fiunt primò occupantis, sive ea capiat in proprio, sive in agro alieno, quia non sunt fructus agri, nec per hoc fiunt tua, quòd vagentur, & existant in fundo tuo, sed retinent propriam libertatem quoadusque illa non occupasti, nisi fortè in aliquo parvo loco ab aliquo teneantur inclusa, ut de facili ea capere possit, ut sunt Apes in alveario Cervi in vivariis, pisces in lacubus seu in piscinis clausis, nam, dum terminum reclusionis non evadant, non possunt ab alio capi, & occupari, secus si locum reclusionis evadant, quia tunc recuperant pristinam libertatem, & fiunt primi occupantis, ut cum Molina, & Layman tenet Palaus *punct.* 12. *num.* 3.: secus dicendum de illis, quæ aliquando capta includuntur in vasto loco, ubi non est ita facilis illorum captura, cum possint fugiendo, vel se occultando defendere, nam fiunt primi occupantis, quia licèt dominus à principio illorum habuerit dominium, illud tamen amisit, terminum reclusionis sic latum concedens, ut *ibid.* notat Palaus, quem sequitur Lugus *disp.* 6. *sect.* 7. *num.* 72.

8. Hinc habes, examen Apum è tuo alveario procedens tuum esse, illiusque dominium habere, quamdiu illud insequeris cum spe recuperandi; si tamen dispareat, & difficilè comprehendere valeas, dominium amittis, & nativam libertatem dicitur recuperasse, ac proinde fieri primi occupantis, quamvis in tuo fundo capiatur, & in arbore tuo pendeat, quia per hoc non acquiris illius dominium, sicut nec aliarum avium, quæ in arbore tuo nidificant, licitè tamen impedire potes, ne alius fundum tuum intret, ad illud capiendum, si tamen intraverit, & acceperit, illius est, ut constat ex §. *apum*, §. *pavonum*. Instit. *de rerum divisione*, ut cum Navar. *in sum. cap.* 17. *num.* 128. Molina, Lessio, & Rebello tradit Palaus *num.* 4., sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 6. *num.* 51.

9. Si autem quæras; cujus sit Fera ab uno vulnerata, & ab alio capta. Resp. esse vulnerantis, non capientis, quando fera vulnerata insequebatur à vulnerante, nec moraliter effugere poterat manus illius, *l. naturalem*, *ff. de acquirendo rerum dominio*: quia ille infligendo tale vulnus jam moraliter apprehenderat, dominium ipsius acquisierat, neque enim manu tantùm ferarum dominium acquiritur, sed etiam laqueo, sagitta, vulnere: Quòd si poterat manum vulnerantis evadere, nondum censetur sub dominio vulnerantis, propterea fit capientis, & hoc modo intelligitur Textus §. *item quæsitum est*, Instit. *de rerum divisione*, & ratio, quæ ibidem ponitur, est, quia plura impedire possunt, ne fera ad manus vulnerantis, vel insequentis deveniat. Quòd si dubium sit, an ipsam capturus esset, erit capientis, non vulnerantis, quia in dubio melior est conditio possidentis: pars tamen aliqua adjudicanda est vulneranti, si per vulnus inflictum causa fuit, ut ab alio caperetur, aliàs non capienda, ita cum Molina, Rebello, Lessio, & Layman, tenet Palaus *cit. punct.* 12. *num.* 5. Lugus *disp.* 6 *sect.* 8. *numer.* 77. Rosignol. *in disquit. contr.* 1. §. 3.

10. Idem valet de fera, quæ ab uno insequitur, & ab alio capitur, fieri insequentis, si moraliter certum erat, ad ipsius manus perventuram, secus fieri capientis: similiter dicas, feram meo laqueo captam fieri meam, non ejus, qui fortè superveniens laqueo eximit, & abstulit, quando nimirum non poterat moraliter fugere, secus si probabile fugæ erat periculum. Idem valet de piscibus, illius esse, in cujus stagno sunt inclusi, quando de facili capi possunt, nec esse periculum fugæ; si enim fugere possent, fierent primi occupantis, ita Doctores communiter. Si nassam ab uno positam in flumine, alius elevet, & extrahat pisces, restituendi sunt domino nassæ; si autem qui nassam extraxit iterum illam reponat, & totidem pisces æquè bonos colligat, nullum videtur domino nassæ damnum intulisse, unde non tenetur, nisi ad solvendum usum nassæ, ut cum Facun-

eundem tradit Ant. à Spiritu S. *disp. 4. numer. 99.*

11. Columbæ, quæ consuetudinem non amiserunt redeundi ad proprium columbarium, capi non possunt sinè peccato, & sine obligatione restitutionis, ad quam etiam tenetur qui in suo Columbario appositis illecebris, odoribus, & aliis artificiis, aliorum Columbas eò traducit, quia per fraudem, & dolum aufert ab aliis suarum Columbarum dominium, ut tenent Palaus *punct. 15. num. 2.*, Lessius *lib. 5. cap. 5. dub. 6. num. 28.* Lugus *disp. 6. sect. 5. num. 42.*, & Bonacina *de restit. disp. 1. quæst. 3. punct. 7. num. 5.* Secus, si id fine dolo, & fraude accidat, quia melius eas alit, vel commodiorem stationem aptavit; addunt tamen, considerandam esse consuetudinem locorum, nam quibusdam in locis dicitur esse moris, ut omni arte alienas Columbas liceat accersere.

12. Quæres; utrùm columbaria sint licita. Resp. affirmativè, nisi alicubi sint specialiter prohibita, quia si columbæ damnum aliquod inferunt, dum satorum grana comedunt, afferunt etiam commodum, quia tempore seminis æquè aluntur malis seminibus sata suffocantibus, & damnum, si quod inferunt, est parvum; non enim comedunt grana terræ mandata, sed in superficie, & in propatulo existentia, quæ esse nt peritura, & tempore messis non carpunt grana, nisi jam decisa. Adde, quòd columbarum carnes sunt utiles Reipublicæ, unde damnum, quod inferunt, aliis commodis compensatur, ut proinde columbaria sinè scrupulo ex præscripta consuetudine permittantur. Bonacina, Lessius, Palaus, & alii.

DUBIUM III.

Qualiter Venatio, & Piscatio possit prohiberi.

13. RESP. Principem non solùm in propriis fundis, sed etiam in fundis, communibus venationem, & piscationem prohibere posse, non solùm ex libero populorum consensu, sed etiam ex sola sua authoritate; & quidem, quòd id præstare possit in propriis fundis, videtur certum; nam licèt ferarum ibidem commorantium dominium non habeat, quousque eas cœperit, ius tamen habet prohibendi, ne ullus absque suo consensu, & permissione, in ea prædia ingrediatur, & ne illis utatur, sibique talem usum, venationem, & piscationem reservare, quod etiam concedunt plures privatis etiam personis ex §. *feræ* Instit. *de rerum divisione*, & ex *l. 3. ff. de acquirendo rerum dominio.*

14. Ratio secundæ partis est, quia potest Princeps, vel propter convenientem sui sustentationem, vel propter sumptos necessarios ad Regni gubernationem tributa, & onera, populis etiam renuentibus imponere; ergò vice talium tributorum potest sibi reservare jus venationis, & piscationis in aliquo determinato loco, & alicujus determinati generis piscium, prout in Hispania reservatur jus piscandi thynnos. Idquæ præstari potest etiam ob solam hònestam Principis recreationem: nam Princeps, cum laboret pro Republica, potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reservare, præsertim quia id etiam pertinet ad Principis dignitatem, & splendorem Reipublicæ; valde enim decet Principis statum, & splendorem, ne loca, ipsius venationi, seu piscationi destinata, aliis pateant, & communia sint. Idque etiam constat ex praxi omnium ferè Principum, qui ex longæva, & præscripta consuetudine aliqua loca sibi reservant, omnibus aliis prohibendo venationem, & piscationem, ita docent Rosignol. *contr. 1. §. 2. num. 8.* Lessius *lib. 2. cap. 5. dub. 7. num. 34.* Sorus *lib. 4. de Just. quæst. 5. art. 4.* Lugus *disp. 6. sect. 6. num. 58.*, & cum aliis Palaus *disp. 3. part. 13. num. 4.*

15. Qui tamen bene advertunt, cavendum esse à Principe prohibente, & ab illis, qui ejus nomine hujusmodi locis præsunt, ne feræ ita multiplicentur, ut inde exeuntes locis circumvicinis damnum inferant; si quæ enim damna illata fuerint, debent resarciri, vel à Principe prohibente venationem, vel ab illis, quorum negligentia, & incuria damna fuerunt illata; nam, licèt Princeps jus habeat reservandi sibi venationem, illamque aliis prohibendi certis in locis, hoc tamen esse debet sinè præjudicio pauperum, & subditorum, quorum segetes, vineæ, oliveta, & campi ex multiplicatione ferarum, vel illarum negligenti custodia devastantur; unde debet, damna quæ inde sequuntur, compensare, quia fuit illarum causa conservatione ferarum, & illarum venatione interdicta, ut ex communi docent Gabriel., Cajet., Covarr., Azor., Molina, Lessius, & alii, quos sequitur Palaus *num. 5.*

16. Prohiberi potest venatio in communem utilitatem quibusdam anni temporibus, quando feræ sunt gravidæ, vel tempore nivis; & item piscatio retibus minutissimis, aut immissione veneni, seu ciborum, quibus aquæ inficiuntur, & pisces moriuntur; nam, licèt jure naturali ferarum venatio, & piscatio sit omnibus permissa, hoc tamen intelligitur, quando in communem utilitatem non sit à Republica specialiter prohibitum; qua ratio-

ratione prohibetur venatio, quando feræ sunt gravidæ, ne sic extinguantur, vel notabiliter minuantur in detrimentum boni communis; & venatio leporum, cuniculorum, perdicum, & columbarum tempore nivis, quia cum tali tempore sit illorum captura perfacilis, citò extinguerentur, Palaus *punct.* 13 *num.* 1. Lugus *disp.* 6. *num.* 52. Malderus *cap.* 5. *dub.* 6., & alii communiter.

17. An verò possit quilibet privatus in agro, & fundo suo venationem, & piscationem prohibere, plures affirmant ex *l. Item si fundi. ff. de usufructu*, ubi dicitur, *Nec rationabile est in agro alieno, quemquam, nolente domino, aucupari*, & ex §. *feræ* Instit. de rerum divisione: *Planè, qui alienum fundum ingreditur venandi, aut aucupandi gratia, potest à domino, si is præviderit, prohiberi ne ingrediatur*: Ratio est, quia quilibet jus habet suo prædio utendi, & illius usum omnibus aliis impediendi: sic tenent Molina, Emmanuel Sà, & Covarr., quos sequitur Bonacina *de restit. disp.* 1. *quæst.* 3. *p.* 3. *num.* 13.

18. Alii distinguentes, dicunt, id facere posse privatum, quando fundus talis rationis est, ut liberum sit domino cæteris omnibus ingressum prohibere, quando nimirum ita est clausus, & ita circumseptus, ut transitus in illo non sit omnibus communis, tunc enim potest etiam venationem, & aucupium prohibere, cum venatio sit aliquid amplius, quàm simplex ingressus. Quòd si fundus talis sit, ut per ipsum omnibus liberè transitus pateat, sitque talis libertas transeundi, quasi consuetudine præscripta, qualis esse videtur omnis ager apertus, nulla habens semina, quæ possint à transeuntibus detrimentum pati, tunc probabilius est, non posse ibi venationem prohiberi, cum feræ ibidem existentes adhuc sint communes, & fiant primi occupantis, seu illas capientis: certè si fera à me vulnerata fugiat in fundum tuum, possum illam insequi, & capere, quia per vulnus illarum jam acta est mea, ita possum illam ibidem vulnerare, & occidere, cum nondum facta sit tua, per hoc quòd existat in fundo tuo, sic tenent Rosignol. *contr.* 1. *disq.* §. 2. *num.* 3. Lugus *supra num.* 54. Facun ez *lib.* 2. *de Just. cap.* 10. *num.* 14. Ant. à Spiritu S. *disp.* 4. *nu.* 103., & alii, qui dicunt, locum debere esse clausum, & circumseptum, ut possit dominus in illo venationem prohibere.

19. Resp. 2. qui piscatur, seu venatur animalia, quorum dominium jam erat penes dominum loci, in quo venatur, tenetur ad restitutionem talium animalium, quia committit proprium furtum, accipiendo rem alienam, unde tenetur ad restitutionem, qui columbas in privatis columbariis, animalia in vivariis, & pisces in piscinis subripit: Qui autem venatur, seu piscatur animalia prohibita, seu in locis, & tempore prohibitis, regulatiter non peccat nisi venialiter, & non tenetur ad restitutionem, nisi fortè ratione alicujus damni illati. Ratio est, quia feræ in hujusmodi locis cum nondum sint captæ, nec sub domini potestate, adhuc retinent suam naturalem libertatem, & sic fiunt primi occupantis. Nec prohibitio Principis obligat ex justitia, sed tantùm ex obedientia; illiusque transgressores pœnæ per legem statutæ subjacent, non verò culpam contrahunt, nisi ad summum venialem contra obedientiam, ut rectè explicat Lugus *disp.* 6. *num.* 68., & Palaus *punct.* 14. *num.* 3.

20. Notant hic Doctores contra venantes, piscantes, aut aucupantes in locis prohibitis, & reservatis, imponi non posse pœnam corporalem nimis gravem, puta pœnam capitis, mutilationis, aut flagellationis, sed solùm pœnam carceris, brevis exilii, aut pecuniariam, quia delictum non videtur ita grave, ut corporalem pœnam mereatur; & inde, si alicubi statutæ sunt hujusmodi pœnæ corporales, censendum est, eas potius ad terrorem, quàm ad executionem esse latas, nisi frequens inobedientia contrarium poscat, ita cum Navar., Soto, Molina, Lessio, & Layman tenet Palaus *num.* 6.

21. Qui venatur, aut piscatur in fundo alieno, vel ubi jus venandi titulo locationis, aut concessionis est alteri reservatum, tenetur ad restitutionem ejus, quod cœpit, quia agit contra justitiam, & facit contra jus illius, cui reservata est venatio, non quidem habita ratione valoris animalium, quæ fuerunt capta, sed habita ratione damni, vel lucri cessantis, quanti nimirum æstimatur damnum venatione illatum, quod quidem etiam considerandum erit, ut judicemus, an quantitas in hac injustitia sufficiat ad peccatum mortale; puta si animalia capta sint magni pretii, & multa, adeò ut soboles ferina notabiliter extinguatur, vel si ob frequentiam venationis feræ sint redditæ fugaces, prout ponderant Lugus *disp.* 6. *sect.* 7. Lessius *cap.* 5. *num.* 33. Malderus *cap.* 5. *dub.* 7., & alii dicentes, quòd unam, & alteram feram capere non censeatur notabiliter damnosum, ita ut attingat culpam mortalem, tenetur tamen de damno dato, si fortè segetes conculcavit, vineam devastavit, aut similia damna intulit, ita etiam Bonacina *punct.* 7. *num.* 22., & Ant. à Spiritu S. *disp.* 4. *num.* 107.

DU-

DUBIUM IV.

De Acquisitione Dominii rerum inventarum.

22. Bona inventa, alia sunt quæ numquam habuerunt dominum, ut sunt gemmæ, margaritæ, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in littore maris: alia, quæ quidem dominum habuere, sed illum habere desierunt, & habentur pro derelictis: & alia, quæ dominum habent, sed incertum, & ignorum, & ista possunt esse apprehensa acceptione injusta per furtum, aut usuras, aut per inventionem, & de his omnibus dubitatur; an fiant primi occupantis, & invenientis.

23. Resp. bona, quæ nullius sunt, quia vel numquam dominum habuerunt, vel illum habere desierunt, fieri primi occupantis, nisi lege aliqua humana contrarium statuatur, & illorum dominium alicui applicetur, prout applicantur fisco bona morientium sine hærede: sic habetur §. *fere de rerum divisione*, ibi *quod autem nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*, et §. lapillorum *Inst. eod. tit.* dicitur, *Lapilli, gemmæ, & cætera, quæ in littore maris inveniuntur, jure naturali inventoris sunt*; ad hoc autem non sufficit, rem priùs videre, sed requiritur illius apprehensio; unde ex duobus simul ambulantibus, si unus priùs gemmam videat, sed alter priùs apprehendat, erit apprehendentis, ut notat Lugus *disp. 6. sect. 10. numer. 98.*

24. Idem valet de bonis quæ verè à domino sunt derelicta, nam eò ipso, quòd pro derelictis habentur, nullius sunt, & sic fiunt primi occupantis: quandonam censeantur haberi pro derelictis, si de expressa domini intentione non constat, ex conjecturis arguendum est, præcipuè ex eo quòd dominus, vel ipsas recuperare non possit, vel recuperare negligat, cum possit; unde ea, quæ, fracta navi, aut illius levandæ causa projiciuntur in tempestate, non habentur pro derelictis, cum Dominus nollet illa projicere, eaque recuperare vellet, si posset; & inde, qui illa inveniunt, aut eripiunt à naufragio, debent ea dominis suis restituere, deductis expensis, & pretio laboris, quamvis essent infallibiliter peritura, nisi tu ea eripuisses, ut cum Rebello, Layman, & Lessio notat Palaus *punct. 18. num. 3.*

25. Qui bona Christianorum naufragantium in littore inventa surripiunt, animo retinendi, & non restituendi suis dominis, excommunicantur excommunicatione reservata Pontifici in Bulla Cœnæ; qui verò illa eripiunt animo quærendi dominum, & restituendi, non peccant, nec excommunicationem incurrunt, domino non comparente, eòque quæsito, & non invento, idem judicium de illis ferendum est, ac de aliis bonis inventis, cujus dominus ignoratur, vel tamquam derelicta poterit sibi applicare, qui hujusmodi bona invenit, ut cum Suarez, & Lugo tenet Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 78.* Idem dicendum de bonis, quæ ab incendio, aliove periculo liberantur, quæ restitui debent dominis suis, quamvis in parte, vel in toto essent peritura; nam illa pars, quæ eripitur, domini est, eique restituenda, deductis expensis, & pretio laboris, Andreas à Matre Dei *num. 79.* Palaus *num. 3.* Anton. à Spiritu S. *disp. 4. numer. 138.*

26. Ligna, & alia, quæ vi fluminis, vel inundationis asportantur, an sint habenda pro derelictis, judicandum est ex circumstantiis; si enim sint exigui valoris, & dominus ignoretur, aut valde, distet habenda sunt pro derelictis; si verò sint magni pretii, & talia, ut prudenter judicari possit velle dominum ut sibi restituantur, tunc sunt illi restituenda, detractis expensis, & soluto pretio laboris in illis extrahendis, & recuperandis impenso, ut cum Molina tenet Palaus *punct. 18. nu. 5.*, ubi advertit, dominum agri, ubi congregantur ligna vi fluminis asportata, posse judicio contendere, ut domino lignorum tempus designetur, intra quod ligna à prædio extrahat, sin minùs tamquam derelicta habeantur.

27. Resp. Secundò, bona in platea, seu alibi fortè inventa, restituenda sunt domino, quando ille potest inveniri; nam res quælibet clamat ad dominum, cui restitui debet; qui autem rem amittit non desinit esse dominus, unde retineri non potest sine peccato, & hac ratione D. August. relatus in cap. *si quid 14. quæst. 5.* ait; *si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti, quantum potuisti fecisti:* consonat D. Hieronym. relatus in cap. *multi* loc. tit. *multi sinè peccato putant esse, si alienum, quod invenerint, teneant, & dicunt: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Discant ergo, peccatum hoc esse simile rapinæ, si quis inventa non reddat.*

28. Quare facienda est omnis diligentia moraliter possibilis, ad verum dominum inveniendum. Quænam autem censeatur diligentia sufficiens, non potest ita facilè definiri, sed major, vel minor facienda est pro majori, aut minori gravitate, ac valore rei inventæ, ac attentis aliis circumstantiis, quod judicandum relinquitur prudentis arbitrio, ut docet Palaus *punct. 19. num. 5.*, & cum aliis Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 82.*

29. Facta sufficienti diligentia, &, domino minimè invento, tunc magis communis, & recepta sententia docet, rem illam esse pauperibus distribuendam, seù locis piis appli-

eandam. Ratio est, quia quando res aliqua vero domino restitui amplius non potest, iis restituenda est, quibus restitui velle præsumitur verus dominus; at is velle præsumitur, ut distribuatur pauperibus, aut in pios usus insumatur, unusquisque enim rationabiliter velle præsumitur res suas applicari pauperibus, aut locis piis in remedium animæ suæ, quando eis uti non potest, ita cum D. Thoma 2. 2. *quæst. 66. art. 5. ad* 2. tenet Cajet. *ibi*, & *in Sum.* verbo *Furtum, ad finem*, Navar. *cap.* 17. *num.* 171., eam fusè probat Rosignol. *contr.* 1. *disq.* §. 6., eamque magis piam tutiorem, & in praxi sequendam docet Palaus *punct.* 19. *num.* 4.

30. Altera Sententia docet, inventorem posse ea sibi retinere, quamvis sit dives, absque ulla obligatione ea distribuendi pauperibus, aut locis piis. Ratio est, quia nullo jure sive naturali, sive ecclesiastico prohibetur, inventorem ea bona sibi retinere; nam Textus *Si quid invenisti*, & Textus *Mulit cit.* 14. *quæst.* 5. procedunt, inquit Glossa, de illo, qui nec præmisit diligentiam, nec voluntatem habet reddendi domino comparenti, ut constat ex verbis subsequentibus; *Deus cor interrogat, non manum*. De jure naturali, quæ non habent dominum fiunt primi occupantis, talia sunt bona deperdita, quæ moraliter desinunt habere dominum, quando, facta sufficienti diligentia, non potest inveniri. Adde, quòd in talem retentionem videtur communitas hominum tacitè consentire, nam tali ratione compensati solent rerum amissarum damna; qui enim rem aliquam deperdit, si alteram fortè inveniat, cujus dominus inveniri non possit, compensat iacturam rei antea deperditæ, ita probabiliter tenent Sotus, Ledesma, Sarmiento, Vasquez, Dicastillus, Megala, Lopez, Lessius, Aragon., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 4. *num.* 140. Diana *part.* 2. *tract.* 3. Miscell. *resol.* 5., & *part.* 11. *tract.* 1. *resol.* 12., & *tract.* 8. *resol.* 12. Caramuel *in Theol. moral. lib.* 2. *num.* 322. Petrus Navarra *lib.* 4. *cap.* 2. *num.* 59. Mastrus *Theol. Moral. disp.* 3. *num.* 52. G. Hurtado *disp.* 8. *diff.* 2., eamdem Sententiam, ut probabilissimam, & in conscientia tutam tenet Trullench *lib.* 7. *cap.* 34. *dub.* 5.

31. Hæc Sententia quamvis sit probabilis, tum propter rationem, tum propter authoritatem Doctorum, qui hanc Sententiam aut docent, aut probabilem judicant, non est tamen recedendum à prima, quæ est probabilior, magis pia, & tuta, & consuetudine, ac usu recepta apud pios, & timoratos, ut etiam fatetur Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 85. Lugus *disp.* 6. *sect.* 12. *num.* 141. eamdem, ut magis piam, & securam, esse in praxi consulendam docet Diana *supra*. Quòd si inventor verè sit pauper, poterit res inventas, vel in toto, vel in parte sibi applicare, juxta consilium viri prudentis, & Confessarii, cum non debeat esse deterioris conditionis aliis pauperibus, Tambur. *lib.* 8. *cap.* 1. §. 9. *num.* 20. Diana *part.* 4. *tract.* 5. *resol.* 46., & 113. Quòd si inventor sit dives uti poterit Bulla compositionis, ut cum Joan. à Cruce notat Tambur. *num.* 19., & tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 86.

32. Quid, si re consumpta, aut pauperibus, seu locis piis distributa, dominus compareat? Resp. inventorem ad nihil teneri, nam obligatio restituendi nasci potest ex re accepta, vel ex iniusta acceptione: in casu posito nulla est injusta acceptio, nec item adest res accepta, quæ bona fide fuit consumpta: unde inventor, qui sequendo opinionem probabilem, rem illam sibi appropriavit, & consumpsit, nullam habet obligationem restituendi, nisi res illa adhuc extet, vel in aliquo factus sit ditior, quia tunc teneretur rem illam adhuc existentem, vel id, in quo factus est ditior, domino comparenti reddere, cum nemo debeat ex rebus alienis ditescere, ut cum Lessio, Dicastillo, & Tambur. docet Ant. à Spiritu S. *disp.* 4. *num.* 141.

33. Multò minùs restituere tenentur pauperes, qui iustè rem consumpserunt. Addunt Sotus, Ledesma, & P. Navar., illos non teneri ad restitutionem, quamvis in propria specie res illa adhuc existat, vel ob eius consumptionem ditiores fuerint facti, quia non mutuò, sed in eleemosynam rem acceperunt, perinde ac si dominus misericorditer rem illis contulisset: probabilius tamen est, rem illam esse restituendam domino comparenti, quando adhuc existit, cum res semper clamet ad Dominum, qui ius habet rem suam sibi vindicandi ubicumque reperiatur, nisi fuerit legitimè præscripta, ut cum Molina, & Layman tenet Palaus *num.* 8.

34. Resp. 3. Bona incerta habita ex delicto, & injusta acceptione, distribuenda sunt pauperibus, & locis piis, juxta determinationem Alexandri III. cap. *Cum tu, de Usuris*, ubi licèt Pontifex solùm usuras jubeat tradi pauperibus, Doctores tamen communiter extendunt ad alia incerta ex aliis delictis debita, ut ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus, quando dominus ignoratur, &, facta sufficienti diligentia, non invenitur; & quidem meritò, ne quis aliorum bonis ditescat, & aperiatur via pluribus injustitiis; &, si habens talia bona incerta, etiam iniustè acquisita, verè sit pauper poterit illa sibi retinere, cum non debeat esse deterioris conditionis præ aliis pauperibus, aut etiam uti Bulla compositionis, ut supra dictum est, & tenent Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1.

cap. 1. §. 3. *num.* 20 Navar. *in man. cap.* 17. *numer.* 43. Dicastill. *lib.* 2. *de Just. tract.* 2. *disp.* 9. *dub.* 14. *num.* 368. Reginal. *lib.* 10. *cap.* 14. *num.* 196. Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 3. *p.* 4. *numer.* 9. Diana *part.* 11. *tract.* 1. *resol.* 12., & *tract.* 8. *resol.* 12., notat etiam Navar *cap.* 17. *num.* 92. contra aliquos, posse debitorem per se ipsum pauperibus restitutionem facere, quin sit necessarium quòd per Episcopum, aut Confessarium fiat.

35. Bona debita ex contractu licito, puta ex deposito, commodato, mutuo, vel ex re quocumque modo bona fide accepta, si, facta sufficienti diligentia, dominus non possit inveniri, juxta Doctores allegatos *num.* 29., pauperibus sunt distribuenda, vel ad capsam inventorum deferenda, sicut alia bona incerta, juxta consuetudinem, vel Decreta locorum: Secundùm alios relatos *n.* 30. debitor poterit ea sibi retinere, sicut alia bona inventa, animo restituendi Domino, si compareat, ut expressè docent Tambur. *nu.* 31. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 9. *num.* 1., & cum Navar. Lessio, & Bassæo Ant. à Spiritu S. *disp.* 4. *numer.* 145.

36. Quæres; cui applicanda sint bona vacantia, ea nimirum, quæ moriens ab intestato, & absque ullo hærede reliquit. Resp. hujusmodi bona vacantia, si laicorum sint, morientium ab intestato, & nullo relicto hærede intra decimum gradum, Jure communi devolvi ad fiscum, ex *l. vacantia C. de bonis vacantibus*. Si verò sint Peregrini mortui ab intestato, ea non pertinent ad hospitem apud quem mortuus est, sed per Episcopum loci tradenda sunt hæredibus, si fieri potest, vel certè in pias causas distribuenda, juxta Authenticam *Omnes peregrini Cod. Communia de success.* ibi *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in causas pias erogentur.* Nisi fortè Hospitale, in quo decessit peregrinus, privilegium habeat succedendi, ut regulariter habent omnia Hospitalia, ut cum Navar., Covarr., & Molina docet Palaus *punct.* 19. *num.* 9.

DUBIUM V.

Cujus sit Thesaurus inventus?

37. Thesaurus communiter definitur: Quòd sit vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat, ubi nomine *pecuniæ* intelliguntur quævis opes mobiles, ut catenæ, gemmæ, vasa aurea, & argentea, nummi, & similia: duo autem requiruntur ad Thesaurum propriè dictum, & quòd sit aliquid repositum opera, & industria humana, & hac ratione distinguitur à venis metallorum, quæ propriè thesaurus non sunt, & quòd non extet memoria talis rei depositæ, quapropter pecunia custodiæ gratia, aliove titulo sub terra recondita, quousque dominum habet, non est thesaurus, de cujus ratione est, ut dominum habere desierit, ita habetur ex *l. numquam ff. de acquirendo rerum dominio*, & sequuntur Doctores communiter: his positis.

38. Resp. Thesaurum de jure naturæ, & gentium sortiri eamdem conditionem cum rebus inventis, quæ nullius sunt, adeòque fieri primi occupantis, & inventoris. Siquidem thesaurus nullius est, cum jam dominum non habeat, & sic transit in dominium inventoris, & primi occupantis. Nec obstat, quod ex signis, & conjecturis possit forsitan cognosci à quorum majoribus fuerit reconditus, quia quod cessavit tanto tempore possideri, cessavit pariter esse in dominio cujusquam, ut cum comuni tenet Rosignol. §. 5. *num.* 2.

39. De Jure civili statutum est, ut thesaurus inventus in proprio fundo totus sit inventoris, ut constat ex §. *Thesauros Instit. de rerum divis.* ibi *Thesauros, quos quis in loco suo invenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos invenerit*, quod idem habetur *l. unica C. de Thesauris*. Si verò in alieno fundo non data opera, sed fortuitò inventus est, puta arando terram, vel alio quocumque casu fortuito, dividitur æqualiter inter inventorem, & dominum fundi, ut habetur ex dictis Juribus: & cum hæc constitutio, ac dispositio non sit pœnalis, sed sit lata secundùm æquitatem naturalem, & sit definitiva proprietatis rerum, ut dominus fundi ex thesauri inventione commodum reportet, obligat in conscientia ante Judicis Sententiam, ut notavit Navarr. *in sum. cap.* 17. *num.* 175. Ant. Gomez *leg.* 45. Zauri *num.* 50. Lessius *lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 15. *num.* 59., quos sequitur Palaus *disp.* 3. *punct.* 17. *num.* 2. Covar., Molina, Rebellus.

40. Si autem inveniatur de industria quæsitus, sinè consensu domini, totus cedit domino fundi, ut deciditur in dicta *l. unica*, quæ dispositio, cum sit pœnalis, procedit post Sententiam Judicis, per quam inventor compellendus est totum reddere domino fundi, & ulteriùs puniendus est, ut cum Lessio, Rebello, & aliis tradit Palaus *num.* 3. Si autem de consensu Domini quæsitus fuit, standum est conventioni, & pacto, si quod factum est, secus, totus cedit inventori. Si arte magica quæsitus, & inventus est, sive in proprio, sive in alieno fundo, totus fisco adjudicatur in pœnam criminis *l.* 10. *C. de Thesauris*

ris lib. 10., quæ dispositio, utpotè pœnalis non obligat nisi post Sententiam Judicis ad instar aliarum pœnarum.

41. Thesaurus inventus in loco publico, qui sit sub nullius dominio, totus cedit inventori; at si inveniatur in loco publico specialiter spectante non solùm quoad jurisdictionem, sed etiam quoad dominii proprietatem, ad Principem, seu Civitatem, tunc, si casu fortuito inveniatur, erit dividendus inter inventorem, & Principem, seu Civitatem, sub cujus dominio est locus ille; at si de industria fuerit quæsitus, totus erit Principis, ut supra dictum est de thesauro reperto in fundo alieno. Non sufficit, Principem habere dominium jurisdictionis, sed habere debet dominium proprietatis, ut dimidia pars thesauri sic inventi cedat Principi, & ratio est, quia Leges disponentes thesaurum inventum, seu dimidiam partem esse adjudicandam domino fundi, sunt correctivæ juris naturæ, ratione cujus thesaurus, utpotè nullius, fit primi occupantis, & sic non sunt ampliandæ, sed restringendæ, ut intelligantur de dominio rigoroso, cujusmodi est dominium proprietatis, non jurisdictionis, seu gubernationis, & hac ratione intelligi debet Textus §. *thesaurus*, *Instit. de rerum divis.* ibi; *si quis in fiscali loco, vel publico Civitatis thesaurum invenerit, dimidium esse fisci, vel Civitatis*; siquidem procedit de sylvis, agris, & aliis locis publicis, quorum dominium proprietatis spectat ad Principem, seu Civitatem, ut tenent Palaus *punct.* 17. *num.* 6. Lessius *lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 16. *num.* 63. Lugus *disp.* 6. *sect.* 11. *num.* 116.

42. Si inveniatur in loco sacro, seu Ecclesiæ, dividitur inter inventorem, & Ecclesiam, seu Prælatum. Si in fundo Uxoris, seu dotali pertinet ad Uxorem quoad dominium, ut expressè habetur *l. divortio* §. *si fundum ff. solv. matrim.*, quia thesaurus non computatur inter fructus agri, Gutier. *tract. de tutel. part.* 3. *cap.* 26. *num.* 15., & 16. Molina *de primog. lib.* 1. *cap.* 23. Turrian. *tom.* 2. *disp.* 43. *dub.* 2. *num.* 33. Palaus, Lugus, & alii. Idem valet in locato, commodato, conducto, & pignore, quia his contractibus nullum jus acquiritur in prædium domini, cui soli debetur thesaurus inventus, reservata parte inventori.

43. Quando duo sunt domini, quorum unus habet dominium proprietatis, & directum, & alter dominium utile, ut in Feudo, & Emphyteusi, plures volunt, partem dandam esse inventori, & alteram partem dividendam inter duos dominos; sed alii volunt, nihil deberi domino directo, nisi fortè ipse sit inventor, sed dumtaxat Emphyteutæ, seu Feudatario, quia iste, inconsulto proprietario, absque illius injuria potest in prædio emphyteutico, seu feudali thesaurum quærere, & sic illi debetur thesaurus inventus, aut dimidia illius pars, quando ab uno tertio invenitur, ut cum aliis tenet Palaus *punct.* 17. *num.* 11. Non valet eadem ratio de Usufructuario, cui nihil thesauri ab alio inventi debetur, quia non est fructus agri, seu fundi, & sic totus, vel pars cedit domino directo.

44. Hæc omnia procedunt de Jure communi, nam de iure speciali videndæ sunt leges, & consuetudines cujuscumque Regni, & Provinciæ, illæque observandæ, quando sunt justæ. Casum proponit Caramuel de Operario, qui fuit à Petro, statuto pretio conductus, ut puteum in sua domo effoderet, & hic effodiens ollam auro plenam invenit, & quærit, cui invenerit: sibi, aut conductori? Respondetque, sibi invenisse, quia thesaurus, cum sit nullius, fit inventoris, at hoc verum est stando in solo jure naturali, cæterùm de jure communi dividendus est inter conductorem, & conductum, juxta superiùs dicta.

45. Qui certò scit, alicubi thesaurum latere potest communi pretio emere domum, agrum, & fundum, ut thesaurum eruat, & faciat suum, quia thesaurus ibi latens non est in bonis venditoris, cui proinde nulla fit injuria, emendo fundum communi pretio, prout tenent Doctores communiter, & constat ex parabola Evangelica à Christo allata de thesauro invento in agro, quem idcirco quis emisse legitur *Matth. cap.* 13. Ratio esse potest, quia emptor, cum per emptionem evaserit dominus illius fundi, thesaurum invenit in fundo proprio, & sic potest illum totum sibi retinere: Idem dicendum, etiamsi fundum emerit cum pacto retrovendendi, quia cum adhuc sit dominus, usquequo non retrovendat, etiam tunc verificatur, quòd thesaurum inveniat in fundo proprio. Divus Thomas 2. 2. *quæst.* 66. *art.* 5. *ad* 2.

46. Si emisti rem aliquam mobilem, puta Saccum Lana plenum, & ibi aurum absconditum reperisti, non efficeris illius dominus titulo emptionis, quia venditor cum ignoraret aurum absconditum, non potuit illius dominium in te transferre, quare postquam aurum invenisti, facienda est diligentia, si potest inveniri dominus; si autem, facta diligentia, non inveniatur, inter bona incerta computari debet, ut cum aliis notat Palaus *punct.* 17. *num.* 13. At Lugus *disp.* 6. *sect.* 11. *num.* 129. eodem modo loquitur de tali auro, ac de Thesauro, & docet, inventione totum aurum tibi acquiri, quia jam invenis illud in re tua, quòd enim thesaurum in terra habeas, vel in re mobili, parum refert, cum utrobique lateat, & nullius, sit ac proinde

inde non est venditoris, sed tuus qui illum invenisti.

47. De venis Metallorum non est eadem ratio, ac de Thesauris inventis, nam illæ, spectato solo jure gentium, pertinent ad dominum fundi, tamquam pars ipsius fundi, & bona quoadmmodo in fundo ingenita non ab extrinseco reposita, sicut ad eumdem dominum spectant fontes, & lapidicinæ in eodem fundo congenitæ: de iure tamen civili ubicumque reperiantur venæ metallorum solent deputari Principi ad publicos sumptus, data aliqua parte inventori, & domino fundi.

DUBIUM VI.

De aliis Modis acquirendi rerum Dominium.

48. Alter modus acquirendi dominium de iure Gentium est *Accessio*, quæ dici solet modus acquirendi dominii, quo res aliqua fit alicujus, eò quòd rei, quæ ipsius est, accedat. Dividitur in accessionem naturalem, quæ scilicet fit per naturales causas, nullo humano opere interveniente; & artificialem, seu industrialem, ad quam scilicet concurrit ars, & industria humana. Ad accessionem naturalem spectant *nativitas*, seu procreatio animalium, *&* *alluvio*: titulo nativitatis nostra fiunt, quæ ex animalibus nostris nascuntur, & procreantur, ut habetur §. *Item ea*, *Inst. de rerum divis.*, & hac ratione cui competit dominium, vel saltem usufructus pecudum, ovium, vaccarum, equarum, & huiusmodi, acquirit etiam dominium agnorum, hinnulorum, & vitulorum ex ipsis natorum, seu fœtus, qui procreantur.

49. *Alluvio* est incrementum latens, quo Flumen vicini fundo aliquid insensibiliter adjicit, quod enim per hujusmodi alluvionem agro tuo flumen addidit, jure gentium tibi acquiritur: insensibiliter, in quam, nam si vis fluminis partem prædij alieni totam simul tuum in fundum transferat, tibi non acquiritur, nisi post intervallum temporis, quo arbores in tuo fundo radices egerint, tunc enim arbores cedunt solo, in quo radicantur, sicut ædificium cedit solo, in quo fundatur, Lugus *disp. 6. sect. 13. num. 153.*

50. Insula de novo apparens in medio maris nullius esse creditur, & inde fit primi occupantis; si verò appareat in medio fluminis fit eorum, qui utrinque è regione prædia habent, inter quos debet dividi: si verò Insula propinquior fuerit uni ripæ, quàm adversæ, tota cedit illis, qui è regione prædia habent: si verò fluvius ita dividatur, ut ex tuo agro, qui erat in ripa, Insulam faciat, adhuc ager permanet tuus: si autem flumen, suo communi alveo derelicto, divertat per aliam partem, alveus antiquus accrescit iis, qui agros utrinque habent, inter quos dividendus est, ut habet Lugus *loc. cit.*

51. Dubitatur hìc; utrùm id, quod per alluvionem accrescit, accrescat soli domino proprietatis, an verò etiam Usufructuario; Feudatario, & Emphyteutæ, adeò ut isti habeant idem jus in augmentum accrescens, quod in fundum, cui facta est accessio. Resp. affirmativè, ratio est, quia Usufructuarius, Feudatarius, & Emphyteuta repræsentant personam proprietatis, & quoad dominium utile proprietario æquiparantur, & sic quidquid ratione fundi accrescit domino proprietatis, debet, ratione utilitatis, accrescere iis, qui habent dominium utile talis fundi, ut docet Lugus *num.* 157. *&* 158., & Rosignol. §. 8. *num.* 7.

52. Ad accessionem artificialem spectant ædificatio, suffultura, seu textura, plantatio, satio, scriptura, & pictura, in quibus omnibus iure accessionis dominus rei principalis acquirit dominium rei accessoriæ, & sic ædificata in alieno solo acquiruntur domino soli, solutis expensis, si ædificium fit bona fide factum, & utile domino, secus si mala fide fit factum; nam tunc dominus soli nihil tenetur solvere, nec, diruto ædificio, sibi competit vindicatio illius materiæ, quia præsumeris donare, vel temere fecisse, ut constat ex §. *certè Inst. de rer. divis.* Intexta alieno vestimento, si separari non possunt, cedunt domino vestimenti, soluto pretio rei intextæ. Plantata, & sata in alieno fundo, cedunt domino fundi, soluto pretio plantæ, & mercede impensi laboris, quando plantatio bona fide fuit facta. Scripta in aliena charta, & picta in aliena tabula, licèt videantur acquiri domino fundi, & tabulæ, habenda tamen est ratio prævalentiæ, ut enim habetur §. *litteræ Inst. de rer. divis.* ridiculum esset, picturam Apellis, vel Protasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.

53. Specificatio, seu formatio contingit, quando quis ex materia, sive ejusdem, sive diversæ rationis; sive propria, & aliena; sive aliena tantùm novam quandam speciem, seu corpus constituit; qui enim tale corpus, vel constituit, vel constitui curat, fit ipsius dominus jure specificationis, & formationis, cum hac tamen limitatione, ut res facta ex aliena materia reduci non possit ad pristinum statum; si enim fit reducibilis, manet sub dominio illius, qui dominus erat materiæ: hac ratione Scyphus ex auro, aut argento alieno conflatus sibi non acquiritur, nam Dominus jus habet vindicandi sibi materiam, eique debet adjudicari etiam species, & forma,

com-

compensatione sibi facta, si bona fide processisti, secus si mala fide id fecisti: Vestimentum autem ex tua, & aliena lana confectum tibi cedit, compensatione facta domino lanæ, si bona fide processisti.

54. Specificationis duæ sunt species, altera dicitur Confusio, altera Commixtio: ea dicuntur confundi, quæ simul posita novam pariunt speciem, primi non retenta, ut quando confunduntur mel, & vinum, quæ transeunt in mulsum: ea dicuntur commisceri, quæ simul posita suam speciem retinent, nec pariunt novam, ut frumenta in unum cumulum coacervata; commixtio est minùs propriè specificatio, cum in rigore per commixtionem nova species non resultet; nihilominus, quando commixtio talis est, ut discerni ampliùs non possint res commixtæ, sit, ut res commixta nequeat ampliùs reduci ad proprium statum, sicque quoad tribuendum titulum dominii æquivalet veræ specificationi. Idque specialiter consideratur in pecunia, sive numis, ut expressè constat ex *l. si alieni ff. de solutionibus*, ibi *si alieni numi, inscio, vel invito Domino, soluti sunt, manent ejus cujus fuerant*, quando scilicet discerni, & separari possunt ab aliis. *Sed si mixti aliis sunt, ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui accipit*.

55. Hic duo notanda sunt; primum est, quòd licèt per confusionem, vel commixtionem alterius rei cum tua, illius dominium acquisieris (idem proportionaliter valet de accessione artificiali) teneris tamen priori domino pretium solvere illius rei, quam cum tua confudisti; &, si commixtionem, seu confusionem mala fide fecisti, dominus habet etiam jus agendi contra te actione furtiva, ac si talem rem furto sublatam consumpsisses; specificatio enim in ordine ad priorem dominum æquivalet morali consumptioni. Alterum est, ex quacumque commixtione alterius rei cum tua te illius dominium non acquirere jure specificationis; nam, si res aliena major sit quàm tua, non facis propriam, quia minor pars ad te non trahit majorem, sed è contra; ex eo enim quòd quis navi tabulam, lecto fulcrum, statuæ pedem apponat, non eò ipso talium rerum dominium acquirit, sed huiusmodi additamenta cedunt rebus, quibus sunt addita: ex his plura dubia moveri, & solvi possunt, pro quibus consulatur Lugus *disp. 6. sect. 13*.

56. Traditio est translatio dominii, ipsa domini voluntate facta, nihil enim tam conveniens est naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis, rem suam in alium transferre ratam haberi, ut habetur §. *per traditionem Instit. de rer. divis.* solet autem fieri traditio per aliquem contractum, vel quasi contractum, puta per commutationem, venditionem, aut donationem. Ad hoc autem, ut per traditionem dominium acquiratur, plura requiruntur 1. quòd tradens habeat jus transferendi dominium. 2. Quòd res tradita sit in commercio hominum. 3. quòd traditio fiat ex aliqua justa causa, & idonea ad transferendum dominium. 4. quod interveniat hinc inde animus transferendi, & accipiendi dominium. 5. Si traditio fiat per solutionem, quòd facta sit solutio pretii conventi, vel saltem data sit fides de pretio solvendo, quæ & similia explicabuntur suo loco, prout opus fuerit.

DUBIUM VII.

De Præscriptione, & Usucapione.

57. Potissimus modus acquirendi dominium de Jure civili in bona, quæ alicujus fuerunt, independenter à voluntate domini, ex sola Juris dispositione, est Præscriptio, quæ ex vi nominis idem significat, quòd exceptio: est autem exceptio apud Juristas oppositio, qua actionem aliquam, seu litem intentanti respondetur; ideò id; quod defensor opponit ei, à quo intentatur actio, ut ei respondeat, & ostendat, actionem ejus admittendam non esse; & quia possessio rei ad alterum pertinentis continuata per tempus à lege definitum, opponi potest ei, qui actionem intentat ad rem suam recuperandam, & ita excluditur ejus actio, rectè apud Juristas, aliosque Doctores vocatur præscriptio.

58. Hæc præscriptio re ipsa coincidit cum Usucapione, quæ, & ipsa est acquisitio dominii per continuationem possessionis per tempus à lege definitum, licèt aliqui distinguant usucapionem à præscriptione, tanquam causam ab effectu, dicendo, præscriptionem esse exceptionem, quæ possessori competit ex usucapione, id est ex acquisitione dominii facta per longam possessionem: alii præscriptionem ab usucapione distinguunt in eo, quòd illa sit rerum immobilium, ista mobilium, ut proinde præscriptio triennalis, quæ datur inter res mobiles frequentiori usu, & proprio nomine soleat in Jure dici usucapio, ut inquit Gloss. §. 1. *verb. usucapiuntur. Inst. de Usucapion.* præscriptio verò longi, vel longissimi temporis communiter dicatur præscriptio. Alii denique distinguunt in eo, quòd usucapio rebus tantùm corporalibus conveniat, utpotè quæ ipso usu capi, apprehendi, & acquiri solent; præscriptio verò magìs latè pateat, & rebus tum corporalibus, tum incorporalibus, immò & juris alieni peremptioni conveniat, ac proinde omnis usucapio sit præscriptio, non è contra, ut notat Palaus *disp. unic. de Just. punct.*

punct. 22. *numer.* 4. Verùm in Jure præscriptio, & Usucapio pro eodem sumuntur, & ad res utriusque generis indifferenter applicantur; nam, quando res etiam mobiles, & corporales usucapimus, utimur præscriptione, seu exceptione erga priorem dominum, & in hoc sensu Præscriptio, seu Usucapio rectè definitur: Acquisitio dominii propter possessionem continuatam tempore à Lege definito, dummodo aliæ conditiones non desint.

59. Præscriptio, seu jus præscriptionis, & Usucapionis, per quod à pristino domino jus aufertur, & alteri adjudicatur, introductum est jure humano positivo, tum civili, tum Ecclesiastico, ob publicam utilitatem, & quietem, ne incerta semper essent rerum dominia, & infinitæ orirentur lites circa earum proprietatem: tum ne homines in rebus, & iuribus suis conservandis segnes, & negligentes essent, ut habetur *l.* 1., *& seqq. ff. de Usucapionib.*, *& l.* 1. *ac seqq. C. de Præscript. longi tempor.*, ubi plures tales leges præscriptionem introducentes reperiuntur, & cap. *Vigilanti de præscript.*, ubi Pontifex fatetur, quòd *Ephesinus Legislator propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem, & confusionem, primus tricennali, vel quadragenali præscriptione vigorem legis imposuit*. Potest enim Respublica per leges iustas aliquorum dominia in alios transferre, quando id bono publico congruere judicaverit; at congruit bono publico dominium alicujus per præscriptionem in alium transferre ne incerta semper essent rerum domnia, & infinitæ oriantur lites, circa earum proprietatem, eò enim ipso, quòd res aliqua mihi est donata, aut legata, seu illam emi, non statim sum dominus, nam fieri potest, ut ille, qui mihi rem donavit, aut vendidit, non esset dominus, quo casu non potest in me dominium transferre, juxta regul. 79. Juris in 6. *Nemo potest plus juris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur*, ac proinde nisi lex ob diuturnam possessionem bona fide, & iusto titulo habitam illius rei dominium mihi exprefsè tribueret, numquam de hoc securus essem, & semper possem timere, ne ab alio vindicetur.

60. Hic dubitatur, utrùm Præscriptio procedat, ac vim habeat non solùm in Foro externo, sed etiam in Foro conscientiæ. Resp. procedere, & licitam esse in utroque Foro, modò habeat conditiones omnes in Jure requisitas: Ratio est, quia leges humanæ præcipientes, ut possessio alienorum bonorum continuata per longum tempus cum certis conditionibus faveat possessori, sunt justæ, quia sic expediebat fieri, ad pacem tuendam inter Cives, & ut dicitur *l.* 1. *ff. de Usucapionib.* bono publico introducta est Usucapio, ne diu, & fortè semper, incerta essent rerum dominia, ut supra diximus, possunt autem leges humanæ, quando ita expedit bono communi, dominia ex uno in alium transferre, etiam sinè culpa dominorum, quia semper bonum commune præferri debet privato, & semper expedit bono communi id facere, ad vitandas lites, ne rerum dominia incerta maneant, & ad pacandas conscientias, ac proinde dicendum est, præscriptionem esse licitam, & vim habere etiam in conscientia, nec teneri rem legitimè præscribentem restituere, etiamsi postea advertat, fuisse alterius, dummodo non desint aliæ conditiones.

61. Dices; *in cit.* cap. *Vigilanti* fuisse derogatum legi Civili statuenti Jus præscriptionis, nam Pontifex postquam dixit, Legislatorem Ephesinum præscriptionem introduxisse, subdit: *Nobis autem tam in rebus cognitis, quàm latentibus placuit non habere vigorem*. Sed contra dico, ibi reprobari præscriptionem mala fide factam, volvit enim Pontifex possidentem rem alterius mala fide, sive conscio, & negligente priore domino, sive inscio, non posse illam præscribere, quamvis leges in tricennali, & quadragenaria præscriptione bonam fidem olim non requisierint: Quare Pontifex corrigit Legislatorem Ephesinum, non quoad præscriptionem simpliciter, sed quoad triennalem, & quadragenariam, quatenus eam, etiam mala fide, vigorem habere volebat.

62. Nec obstat Regul. 48. Juris in 6. dicens; *Locupletari quis non debet cum alterius injuria, aut jactura*. Nam procedit de locupletatione iniuriosa, & injusta cujusmodi non est hæc, quæ fit authoritate legis ex rationabili, & publica causa; ob communem Reipublicæ quietem, & pacem subditorum constitutæ. Nec valet, aliquem privari non debere re sua sinè sua culpa: hoc enim verum est, quando alia non subsit iusta causa per Regulam *sine culpa de Regul. Juris in* 6.; hic autem adest justa causa, id est favor publicæ utilitatis; & inde habes, validam esse præscriptionem, non solùm quando intercessit negligentia prioris domini in re sua recuperanda, sed etiam quando constat, nullam intercessisse; quia leges præscriptionis numquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum, sed ob bonum publicum, ne diu, & ferè semper incerta essent rerum dominia, & ut lites aliquando finirentur, ut supra diximus.

63. Quatuor potissimùm assignantur conditiones ad legitimam præscriptionem introducendam necessariæ, & sunt I. Possessio rei legitimo tempore à Jure definito continuata. II. Bona fides possidentis III. Justus titulus. IV. Ut res illa sit apta præscribi, & per-

persona possidens præscribere possit, quæ in præsenti sunt explicandæ.

§. I.

De Prima Conditione, quæ est Possessio.

64. Prima conditio est Possessio, quia ex Regul. 3. Juris in 6. *sinè possessione præscriptio non procedit*; nam præscribere est dominium acquirere, nemo autem dominium acquirit sinè possessione; debet autem hujusmodi possessio civilis esse, nec sufficit naturalis; naturalis possessio datur, quando quis corpore sed, vel sinè animo faciendi rem suam, qua ratione possidet bajulus pecunias, quas transfert; vel injustè, qua ratione possidet fur res furto sublatas; vel non accommodatè ad juris Civilis rationem, qui nomine alieno possidet, non proprio, ut Colonus, Depositarius, Commodatarius, Feudatarius, & similes non possidentes proprio nomine, qui propterea res locatas, depositatas, & commodatas nullo umquam tempore præscribunt, defectu possessionis Civilis, quæ est rei detentio corporis, & animi, jurisque adminiculo: possunt tamen Feudatarius, Emphyteuta, & qui habent dominium utile, illud præscribere quoad fructus, & commoda, quia illorum Civilem possessionem habent, Lessius *lib. 2. cap. 6. num. 6.* Palaus *punct. 22. §. 4. num. 4.* Lugus *disp. 7. sect. 2. num. 13.* Dicastill. *lib. 2. tract. 1. disp. 1. à num. 172.*

65. Tempus requisitum ad præscribendum diversis legibus, & in ordine ad diversas res est diversimodè definitum; res enim aliquæ sunt mobiles, quæ loco moveri possunt, ut pecunia, vestis, navis, animalia, & hujusmodi: aliæ sunt immobiles, quæ loco moveri non possunt, ut prædia, domus, agri, & similia: nomine immobilium veniunt etiam Beneficia, census, redditus, juspatronatus, & ususfructus: hæc enim omnia fixa manent, & instar rerum immobilium afferunt fructum, & commoditatem suam, ut tradit Lessius *lib. 2. cap. 6. num. 25.* Veniunt etiam jura, & actiones ad immobilia; nam actiones, & jura ad mobilia, ut ad vestem, vel equum computantur inter res mobiles non minùs ac vestis, & equus, nam accessorium sequitur naturam principalis, ex *Regul. 42. Juris in 6.*

66. Ad præscribendas res mobiles privatæ personæ cum titulo, & bona fide, sufficit possessio triennalis inter præsentes, qui nimirum in eadem Urbe, vel territorio commorantur; quadriennalis autem inter absentes: sine titulo verò triginta annorum, quia, spectata naturali æquitate, ac legum dispositione majus tempus requiritur ad rem aliquam præscribendam sinè titulo, quàm cum titulo, licèt utrobique reperiatur bona fides; eodem tempore triennii præscribuntur etiam bona mobilia Ecclesiæ, quæ in hoc non habet privilegium; nam respectu illarum rerum, vel actionum, quæ minori tempore, quàm decennio adversùs privatos præscribuntur, Ecclesia non habet privilegium, ut constat ex Auth: *quas actiones Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis*, ubi Locis Religiosis conceditur privilegium præscriptionis quadragenariæ, cum hac limitatione, *Usucapione triennii, & quadriennii præscriptione in suo robore permansuris*, quæ Auth. fuit inserta Juri Canon., & recepta Can. *penult.* §. *quas actiones 16. quæst. 3.*, ita tenent Abbas in cap. 1. *num. 13. de in integrum restitut.* Innocent. *ibid. cap. 1.* Covarr. *part. 2. in Reg. Possessor.* §. 2. *num. 5.* Lessius *lib. 2. cap. 6. num. 22.* excipiens bona Romanæ Ecclesiæ, & cum Molina, Layman, & Sanchez, Palaus *punct. 22. §. 11. num. 2.*

67. Ad præscribendas res immobiles privatorum non vitiatas, id est non furto, nec vi sublatas, sufficit possessio decem annorum inter præsentes, viginti annorum inter absentes; si verò vitiosæ fuerint, & ad hæredes omnino ignotos transmissæ, requiritur possessio annorum triginta inter præsentes, quadraginta inter absentes, ex §. 1. *Instit. de Usucapione*, & ex *l. sicut in rem Cod. de præscrip. 30. vel 40. annorum*, & tradunt Doctores communiter; Quòd si quis dicto tempore partim absens fuit, partim præsens, tempus absentiæ duplicari debet, ita ut supra decennium tot anni adjiciantur, quot annis ex decennio fuit absens *l. quòd si quis Cod. eod. tit. de præscript. longi temporis*; nam unus annus præsentiæ æquivalet duobus absentiæ, & vicissim duo anni absentiæ faciunt unum annum præsentiæ.

68. Res immobilis contra Ecclesiam Romanam præscribitur spatio centum annorum, cap. *ad audientiam*, & cap. *cum vobis de præscript.* cap. 1. *eod. tit. in 6.* cap. *nemo 16. quæst. 3.* & Authent. *quas actiones C. de sacrosanctis Ecclesiis*. Contra alias Ecclesias Romana inferiores spatio triginta annorum inter præsentes, & 40. inter absentes, cap. *ad aures de præscript.*, ubi etiam Ecclesiæ contra Ecclesiam exigitur quadragenaria præscriptio, cap. 2. *eod. tit. in 6.* Ecclesiæ æquiparantur loca pia, legata, & donationes ad pias causas, Monasteria, & hospitalia: quamvis enim omnes Ecclesiæ, & pia instituta gauderent olim privilegio præscriptionis centenariæ, ut patet Auth. *ut inter C. de sacrosanctis Ecclesiis*, postea tamen hoc factum est proprium Romanæ Ecclesiæ ut dixi-

diximus. Excipiuntur quædam monasteria, & Ordines Religiosi specialiter privilegiati, ut majori, quàm quadraginta annorum præscriptione gaudeant; nam bona immobilia Monasteriorum S. Benedicti, & consequenter eorum omnium, qui eorum privilegiis gaudent, præscribi non possunt minori spatio, quàm sexaginta annorum, ut constat ex privilegio concesso ab Eugenio IV., & à Julio II., relato in eorum privilegiis, ut testantur Molina, Lessius, & Layman, quos affert, & sequitur Palaus §. 12. *num.* 4.

69. Contra pupillum, quamdiu in illa ætate perdurat, numquam currit præscriptio: contra Minorem non currit nisi triginta annorum: contra Principem in bonis spectantibus ad Coronam non currit præscriptio, nisi centenaria; bona verò, quæ pertinent ad jurisdictionem Principis in subditos, non præscribuntur à subditis nisi præscriptione immemorabili, cuius scilicet initii memoria non extat: contra hominem liberum, ut servus tibi fiat, nullo tempore præscribere potes; servus autem contra dominum libertatem præscribit spatio 20. annorum, etiam sinè titulo. In servitutibus aliis tam mixtis, quàm merè realibus, sufficit tempus ordinarium.

70. Beneficium Ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes; sinè titulo non potest præscribi, quia sinè titulo prætenso canonicæ institutionis non potest in Beneficii possessione præsumi bona fides; qui Beneficium possidet per triennium absque simoniaco ingressu præscribit contra actionem cujuscumque impetitoris, immò, secundùm probabilem opinionem, reddit possessorem bonæ fidei postea in conscientia securum, etiam quando constiterit, collationem non fuisse validam, ita Navar. *de præbendis consilio* 30. Sà *Verb. Beneficium num.* 14. Nicolaus Garzia *de Benef. p.* 8. *cap.* 1. *num.* 15. Lessius *lib.* 2. *cap.* 6. *dub.* 10. *in fine*; Licèt alii velint, triennalem possessionem reddere possessorem securum contra quemlibet competitorem, juxta *Regul. Cancell. de scien. possess.*, non tamen reddere securum in conscientia sinè dispensatione Pontificis.

71. Quando constat, Ecclesiam fuisse aliquando liberam, nullo tempore præscribi potest illius juspatronatus à Laico contra Episcopum: at si dubium sit, an fuerit aliquando liberæ collationis, præscribi potest à parochianis, vel à quocumque laico contra Episcopum cum titulo spatio quadraginta annorum; sinè titulo, tempore immemorabili, ut docet Facundez, *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 47. In Ecclesia non libera, cuius scilicet juspatronatus spectat ad Laicum, illud præscribi potest ab alio contra priorem dominum tempore ordinario, scilicet decennio inter præsentes, & spatio viginti annorum inter absentes; sinè titulo, annorum triginta. Legata, & fideicommissa præscribuntur contra Legatarium, & Fideicommissarium spatio triginta annorum, ut docet Facundez *num.* 56. Ulteriùs prosequi limitationes specialibus legibus contra specialia bona factas magìs pertinet ad Juristas, quàm ad præsens institutum; ex Theologis videri possunt Facundez, Molina, Lessius, & Palaus.

72. In omni præscriptione requiritur, quòd possessio non sit interrupta, sed legitimè continuata per tempus à lege definitum; si enim deficiat possessio, deficit etiam præscriptio, quæ sinè possessione non currit, juxta *Regul.* 3. *Juris in* 6., & interrumpitur per adventum malæ fidei, aut si successu temporis constet, rem esse alienam, aut si super eam moveatur lis, nam tunc dicitur interrumpi civiliter; si tamen Actor litem deserat, aut in ea succumbat, non censetur interrupta usucapio, ut tenet Covarr. *ad reg. possessor. p.* 2. §. 12. *num.* 7. Aliquando non cessat præscriptio, sed suspenditur, & dormire dicitur, si superveniat impedimentum, bellum, pestis, si jus non dicatur, si Ecclesia careat Episcopo, vel Rectore, vel habeat quidem, sed inutilem ad agendum; vel si is, contra quem præscribitur, agere non possit, ut Filius bonorum adventitiorum, & Uxor comparatione bonorum dotalium, tunc enim, adveniente tempore habili, poterit præcedens possessio, & præscriptio incœpta continuari, ut docent Lessius *lib.* 2. *cap.* 6. *dub.* 16. Palaus *punct.* 22. §. 16. *per totum*, ubi explicat, quando præscriptio currat, dormiat, interrumpatur, vel continuetur.

73. Hic obiter adverte; ad præscriptionem non requiri, quòd una, & eadem persona continuet possessionem, sed jure permissum est, continuari posse, quamvis res possessa ab uno in alium transferatur à donatore in donatarium; à testatore in hæredem, vel legatarium; à venditore in emptorem, aut alio justo titulo successorem: quod quidem intelligitur non tantùm de primo successore, sed etiam de remotioribus, ut etiam in tertio, quarto, & quinto possessio continuetur, dummodo apud nullum medium interrupta fuerit, *l. pen.* §. 1. *ff. de diversf. temp. præscript.*; si autem tempore præscriptionis, dum scilicet præscriptio perficitur, mutatio contingat ex parte personæ, adversùs quam præscribitur, vel quia abest à loco, vel quia transfert jus suum in Ecclesiam, duplicatur tempus absentiæ, & proportionaliter tempus necessarium ad præscribendum contra Ecclesiam, Palaus *supra num.* 19.

§. II

De Bona fide Possidentis.

74. Secunda conditio est bona Fides possidentis;nam possessor malæ Fidei nullo umquam tempore præscribit, iuxta reg. *Possessor de Regul. Juris in 6.*, & cap. *ult. de prescript.*; est autem bona Fides existimatio mentis, seu credulitas, qua quis prudenter sibi persuadet, rem, quam possidet esse suam: *prudenter* inquam, quia si ex ignorantia crassa, vel affectata, seu ex inordinata cupiditate habendi persuasio illa procedat, non erit bona, sed mala fides insufficiens ad præscribendum, & quamvis de jure civili bona fides tantùm ab initio requiratur, adeò ut mala fides superveniens non impediat præscriptionem, attamen sacri Canones salutem animarum attendentes, & considerantes omne, quod non est ex fide, esse peccatum, remque alienam cum mala fide sinè peccato detineri non posse, ac iniquum esse, ut quis ex suo delicto cum alterius jactura commodum, & lucrum reportet, prædictæ Juris Civilis constitutioni derogarunt, ita ut nulla hodie præscriptio procedat cum mala fide, sive ab initio, sive ex post facto interveniente, cap. *Vigilanti* 5. cap. *si diligenti* 17., & cap. *fin. de præscript.* ubi definitum dicitur in Concil. Lateran. sub Innocent. III. tali modo *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est. Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio: cum generaliter sit omni constitutioni, atque consuetudini derogandum, quæ absque peccato mortali non potest observari; Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam aliena*, ex quo patet, neminem præscribere posse rem alienam, quam cognoscit esse alienam, quia contra conscientiam retinet.

75. Quæres; An dubitans, rem, quam possidet, esse suam, vel alienam possit illam præscribere. Resp. negativè, si dubium præcessit ab initio, adeò ut cum dubio cœperit possidere, nam cum tali dubio non stat bona fides, quam jura requirunt, ad inchoandam possessionem, & præscriptionem; siquidem dubitans, an res sit sua, vel alterius, non potest eam sibi arrogare, cum non sit melior onditio sua, quàm alterius, qui priùs possidebat, sed è contra melior sit conditio prioris possessoris, Covarr. *in Reg. Possessor par.* 2. §. 7. *numer.* 3. Palaus *punct.* 22. §. 6. Lessius *de Inst. cap.* 6. *num.* 10, dicens, esse communem.

76. Quòd si dubium superveniat ei, qui bona fide cœpit possidere, non tollit, nec impedit continuationem præscriptionis, nec interrumpit possessionem, dummodo interim moralem diligentiam adhibeat pro inquirenda rei veritate. Ratio est, quia tunc licèt non habeat bonam fidem speculativam, habet tamen bonam fidem practicam, qua scilicet rectè judicare potest, licitam sibi esse possessionem talis rei, eò quòd in dubio melior est conditio posidentis, juxta *Regul.* 65. *Juris in* 6. Item, quia in dubio favendum est reo potiùs, quàm actori; dum autem quis jam est in possesione, si debet spoliari, se habet ad modum rei; ideò nisi positivè constet, rem esse alienam, rectè judicare potest licitam continuationem possessionis: sed ante possessionem incœptam, si vult possidere, se habet ut actor, ideò nequit rectè judicare, sibi licitam esse possessionem, nisi positivè constet, rem non esse alienam, & per consequens ante incœptionem possessionis debet adhibere diligentiam, & certificari, quòd res non sit aliena, & tempus, quo talem diligentiam adhibet, non computatur in præscribendo, sicut computatur tempus, quo diligentiam adhibet pro dubio superveniente in continuatione possessionis; cuius diligentiæ adhibendæ utique urget obligatio, alioquin evaderet possessor malæ fidei, ex quo clarè constat, cum dubio practico præscriptionem inchoari non posse, bene tamen continuari, quatenus dubium practicum possessioni superveniens potest deponi, & possessor pro sua possessione potest præsumere, eique insistere, nam in dubio præsumptio stat pro possessore, & melior est conditio posidentis, Abbas *cap. ult. num.* 39. *de præscript.* Bartolus *l. Naturaliter* §. *Quæro, utrùm superveniens ff. de Usucapion.* Palaus, Lessius, & alii communiter.

77. Dices; in cit. cap. *ult. de præscript.* requiritur, ut qui præscribit *in nulla temporis parte rei habeat conscientiam aliena*, at qui dubitare incipit conscientiam habet rei alienæ; ergo cum tali dubio nec incipere, nec continuare potest possessionem, & præscriptionem. Sed contra dico, excludi dumtaxat positivam, & practicam dubitationem, non autem speculativam, cum qua sicut stat certitudo practica, ita stat continuatio præscriptionis, nam post inchoatam bona fide possessionem quis rectè potest dubium practicum deponere, & prudenter judicare, rem esse suam, quousque per diligentem inquisitionem non constet, esse alienam, juxta Regul. *in dubio melior est conditio possidentis*, unde Can. *Si Virgo* 34. *quæst.* 1. de talibus bona fide possessionem inchoantibus dicitur *Tamdiù quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiù possidere se ignorat alienum*, ita cum Gloss. *in cap. fin. de præscript.* Verb. *nulla temporis*, & Panorm. *ibid. num.* 39. tenet Layman *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 8. *num.* 10., & cum aliis Covarr. §. 7. *num.* 3. Sanchez.

Pa-

Palaus, Lugus, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 114.*

78. Quæres 2. An salvetur bona fides ad præscribendum requisita cum ignorantia juris, vel facti: Conveniunt Doctores, errorem, vel ignorantiam facti non excludere bonam fidem ad præscribendum requisitam, nam jura solùm excludunt ignorantiam juris, non facti, ut clarè constat ex *l. 4. ff. de juris, & facti ignorant.*, ubi dicitur, *Juris ignorantia in usucapione negatur prodesse: facti verò ignorantiam prodesse constat*. Ignorantia juris esset, si quis emeret à fure, seu pupillo, cognoscens, esse furem, seu pupillum; sed ignorans, illos non posse vendere, & alienare, si enim non cognosceret, esse furem, seu pupillum, haberet ignorantiam facti; similiter ignorantiam juris haberet, si contractum usurarium, vel alterum à jure prohibitum faceret, ignorans esse prohibitum; si à Religioso agrum emeret, non servatis solemnitatibus, putans illas non esse necessarias. Ratio est, quia si ignorantia facti non prodesset, numquam dari posset præscriptio, cum in omni præscriptione semper inveniatur error, & ignorantia facti; siquidem præscribens, si cognoscit rem esse alienam, non habet bonam fidem necessariam si cognoscit esse suam, non indiget præscriptione; quæ tunc solùm currit, quando quis rem possidet alienam, quam bona fide credit esse suam, & sic ignorantia facti bonam fidem necessariam non excludit.

79. Idem valet de errore, seu ignorantia juris dubii, & inter Doctores controversi, quia dum jus est dubium, & secundùm diversas probabiles Doctorum opiniones intelligibile, relinquit cuilibet libertatem amplectendi partem, quam voluerit, cum non sit major ratio de una, quam de alia, illamque sequendo prudenter agit, & bona fide procedit, maximè quia talis ignorantia propriè dici non potest ignorantia juris, cum de ratione juris, & legis, sit esse manifestum, Can. *erit autem lex. dist. 4.* Unde difficultas procedit de jure claro, & manifesto, an illius ignorantia inculpabilis tollat bonam fidem, ad præscribendum necessariam.

80. Prima Sententia docet ignorantiam juris clari, & indubitati tollere bonam fidem, & impedire præscriptionem tam in foro externo, quàm in foro conscientiæ, licèt sit invincibilis, & prorsus inculpata. Ratio est, quia beneficium præscriptionis, per quam dominium rei ab uno in alium transfertur, habetur solummodo ex iure positivo humano, at in Jure expressè dicitur ignorantiam juris non prodesse ad usucapionem, ut constat ex *l. 4. ff. de Juris, & facti ignorantia*, ubi universaliter dicitur; *Juris ignorantia in Usucapione negatur prodesse: facti verò ignorantiam prodesse constat. in l. Numquam de Usucapion.* ibi *Numquam in usucapionibus error juris possessoribus prodest*, & in *l. 2. §. si à pupillo ff. Pro Emptore* cavetur, *Si à pupillo emeris, & scias, pupillum esse, putes tamen pupillo licere res suas sinè tutoris authoritate administrare, non capies usu, quia juris error nulli prodest*; quæ & similes Leges nullibi reperiuntur correctæ, & revocatæ per Sacros Canones, ac proinde dicendum est, illas esse observandas, non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, Covar. *ad Regul. possessor. p. 2. §. 7. num. 6.* Palaus *punct. 22. §. 8. num. 2.* Layman *lib. 3. sect. 5. tract. 1. cap. 8. numer. 11.* Lessius *lib. 2. cap. 6. num. 14.*

81. Dices; Jus Can. cap. *Vigilanti*, & cap. *fin. de præscrip.* solùm excludit malam fidem theologicam, & peccaminosam, sed qui habet ignorantiam invincibilem juris non habet malam fidem theologicam, & peccaminosam; ergo non debet excludi à præscriptione. Sed contra; licèt ad præscribendum necessaria sit bona fides theologica, & moralis, excludens peccatum, non tamen sufficit illa sola, sed ulteriùs requiritur bona fides civilis, & juridica, quæ sit legibus conformis, at qui habet ignorantiam juris invincibilem, licèt non habeat malam fidem theologicam, & peccaminosam, habet tamen malam fidem civilem à legibus reprobatam, & præscriptioni repugnantem, juxta *l. quemadmodum C. de Agricol. & censt. lib. 11.* ibi *Malæ fidei namque possessorem esse nullus ambigit qui aliquid contra legum interdictum mercatur*, concordat Regul. 82. Juris in *6. Qui contra jura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere*, & sic non potest præscribere, qui habet ignorantiam Juris etiam inculpatam, & invincibilem.

82. Secunda sententia, quæ est satis probabilis, negat errorem, seu ignorantiam Juris clari obesse præscriptioni, seu impedire bonam fidem requisitam ad præscribendum pro foro conscientiæ. Ratio est, quia leges civiles, ideò negant ignorantiam juris clari prodesse posse præscriptioni, quia cum tali ignorantia non præsumunt adesse bonam fidem; si ergo constet, in foro conscientiæ dari bonam fidem, cum illa stare poterit præscriptio, nam forum internum, si constat de veritate in oppositum, non tenetur sequi forum externum, quando nititur falsæ præsumptioni, nec tunc leges civiles obligant in conscientia. Conf. quia de facto in sententia opposita in minore, milite, rustico, muliere, & similibus toleratur juris error absque præjudicio præscriptionis, si aliquam diligentiam pro inveniendà veritate fecerint, quia in illis præsumi nequit mala fides, ut cum Baldo, Molina, & Les-

Lessio notat Palaus *num.* 4.ergo in aliis ideò non toleratur, quia præsumitur mala fides: si ergo non datur mala fides, poterit etiam in aliis admitti præscriptio cum tali errore, Medina *C. de restit. quæst.* 17. *circa fin.* Ant. à Spiritu S. *disp.* 5. *num.* 177., eamque probabilem dicunt Covar. *num.* 8. Palaus *num.* 7. Lugus *disp.* 7. *sect.* 3. *num.* 32.

83. Quæres 3.; An valeat præscriptio quando quis incipit possidere partim cum bona, & partim cum mala fide. Resp. valere secundum eam partem, secundum quam possessor est in bona fide. Ratio est, quia mala fides quoad unam partem, cum non impediat bonam fidem quoad alteram, nec etiam impedire debet præscriptionem, sic qui habet malam fidem de proprietate fundi, bonam fidem de usufructu, præscribit usumfructum, quamvis non proprietatem: qui habet bonam fidem de una parte fundi ipsam præscribit, quamvis non præscribat alteram, de qua habet malam fidem, Palaus *punct.* 22. §. 10. *num.* 2. Rosignol. *contr.* 1. *prænot.* 2. *num.* 18.

84. Quæres 4. An mala fides authoris noceat successori quò minus rem alienam præscribere possit. Resp. malam fidem auctoris impedire præscriptionem respectu successoris universalis, qui succedit ut hæres, non respectu successoris particularis, qui in possessione talis rei succedit, aut ratione legati, aut ratione contractus, aut ratione cujuscumque alterius causæ, quæ non sit hæreditaria. Ratio est, quia successor universalis ita repræsentat personam defuncti, ut repræsentet etiam, & induat ipsius onera, & ideò induit onus restituendi rem mala fide possessam à defuncto, & sicut defunctus cum tali onere numquam potuisset præscribere, ita hæres nullo umquam tempore præscribet, quia ut hæres semper repræsentat tale onus, ut expressè dicitur in *l. cum hæres ff. de divers. & temporal. præscript.* ibi *cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludet.* Quæ ratio non militat de successore particulari, qui non induit vitia, & onera authoris, ideò, si aliunde successor habeat bonam fidem, vitium malæ fidei in authore ei non imputatur, nec nocet, *l. an vitium ff. de divers.*, *& temp. præscript.* ubi dicitur, *vitium authoris non obesse emptori, vel legatario*, Palaus §. 9. Rosig. *num.* 29.

85. Limitant nonnulli, ut hæres universalis rem titulo hæreditatis acceptam præscribere nequeat tempore ordinario, nimirum trium, vel quatuor annorum, si fuerit res mobilis; aut per decem, aut viginti, si fuerit immobilis, posse tamen præscribere tempore extraordinario, scilicet triginta, vel quadraginta annorum spatio, quia ad talem præscriptionem extraordinariam non requiritur titulus, sed sufficit bona fides, quæ datur in tali hærede præscriptionem inchoante solo titulo hæreditatis aditæ, ut cum Lessio, Vasquez, & Palao tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *de dominio num.* 120. addens, posse præscribere fructus rei possessæ tempore ordinario, ex *l. bona fidei ff. de acquirendo rerum dominio*, ibi *illi, qui non possunt usucapere propter rei vitium, fructus suos faciunt.* Hæres mediatus, id est hæres hujus hæredis poterit rem totam præscribere tempore ordinario, si prior hæres bona fide possedit: unde mala fides defuncti quamvis præjudicet hæredi immediato, non tamen hæredi mediato, nec illis, qui ab hærede immediato titulo emptionis, vel simili acceperunt.

86. An verò bona fides prædecessoris prosit successori ad præscribendum. Resp. prodesse posse, quia probabile est, eum qui succedit possessori bonæ fidei, quamvis dubitet, an res sit aliena, legitimè continuare præscriptionem, eò quòd dubium impediat præscriptionem in inceptione, non in continuatione possessionis. Unde si successor dubitet, an res relicta sit aliena, si, facta diligentia, non constet, esse alienam, potest illam accipere, &, deposito dubio, continuare possessionem sui prædecessoris; nam possessio secundùm se incœpit cum bona fide, quamvis possessor succedens incœperit cum dubio, ut cum aliis tenet Lugus *disp.* 7. *num.* 16.

§. III.

De Titulo ad præscriptionem requisito.

87. Tertia conditio ad præscribendum est justus Titulus, qui nihil aliud est, quàm causa possidendi legibus approbata, qualis est titulus emptionis, donationis, permutationis, hæreditatis, legati de jure civili: item titulus occupationis, accessionis, inventionis de jure gentium. Aliquis ex hisce justis titulis requiritur ad transferendum, & acquirendum dominium jure præscriptionis, eò quòd sine justo titulo stare nequeat possessio bonæ fidei, neque enim rectè, & bona fide quis credit, rem, quam possidet, esse suam, nisi hoc justo titulo sibi persuadeat. Verum quidem est, titulum debere esse præsumptum, non verum, nam verus titulus transfert dominium independenter à lapsu temporis, ex vi propria, non vi præscriptionis; si quis enim mihi donat rem verè propriam, quia talis donatio est verus titulus, statim transfert in me dominium talis rei, at si quis mihi donat rem alienam, quam putat propriam, quia non est verus titulus, non transfert statim dominium,

quia

quia tamen est titulus præsumptus, & existimatus verus, dat mihi jus præscribendi, & acquirendi dominium, post impletas conditiones ad præscriptionem requisitas, adeò ut non teneat ampliùs eam restituere vero domino, etiamsi postea error deprehendatur, ac manifestum fiat, rem illam à principio fuisse alterius, nec potuisse mihi ab eo, à quo accepi, tradi titulo donationis.

88. Circa hanc conditionem notandum est, titulum non requiri in omni præscriptione, sed duntaxat in præscriptione ordinaria decem, aut viginti annorum, non verò in longiori præscriptione triginta, aut quadraginta, vel centum annorum; nam tunc sufficienter præsumitur titulus adesse, nam sæpe tituli obliviscimur, & inter res nostras plura habemus, quæ ignoramus, an emptione, donatione, vel hæreditate possideamus. Nisi Jus positivum resistat præscribenti, prohibendo talem possessionem, nam tunc requiritur possessio immemorabilis, quæ est instar tituli, immò quo non potest allegari melior titulus de toto Mundo, ut loquitur Faenanus, cap. *cum Apostolica num. 6. de his, quæ fiunt à Prælatis* post Rotam *decis.* 642. *num.* 2. *part.* 4. *divers.*, & *decis.* 150. *num.* 4. *part.* 5. *Recent.*, dummodo adsit capacitas in possidente, ut limitat Faenanus *loc. cit. num.* 7., & cap. *cum contingat num.* 8. *de foro Compet.*

§. IV.

Quæ possint præscribi, & à quibus.

89. ALtera conditio est qualitas rei præscribendæ, ut scilicet nec vitiosa sit, nec alienari prohibita: res vitiosa dicitur, quæ furto, aut vi possessa est, hujusmodi res, nisi redeat ad priorem dominum legitimum, sicque à vitio expurgetur, ad quemcumque transeat possessorem, quamvis bonæ fidei, præscribi non potest, eò quòd vitium furti est vitium reale sequens rem quocumque eat; Item, quia si bona fides sufficeret ad præscribendas res furtivas, quia res, præsertim mobiles, facilè transeunt ad possessorem bonæ fidei, facilè omnes res furtivæ præscriberentur, & inde §. *furtivæ* Instit. *de Usucap.* absolutè dicitur, quòd *furtivæ res, & quæ vi possessæ sunt non possunt usucapi*. Hoc tamen intelligitur de præscriptione ordinaria decem, aut viginti annorum; nam à tertio bonæ fidei possessore, puta qui res illas emit, bona fide præscribuntur annis triginta, vel quadraginta *l. sicut in rem Cod. de præscript.* 30., *vel* 40. *annor.*, & *l.* 1. §. *ad hæc Cod. de annal. except.*, ac notat Gloss. *cit.* §. *furtivæ verb. prædicto longo tempore* Instit. *de Usucap.*, & nos notavimus supra §. 1. *numer.* 61.

90. Res alienari prohibitæ, quæ nullo modo, nulloque tempore præscribi possunt, sunt Homo liber, qui non potest fieri servus, res publicæ, scilicet ad commodum, & usum publicum deputatæ, ut via publica, platea, forum, pons, & alia hujusmodi: res Sacræ & Religiosæ, necnon iura spiritualia, ut Jus decimarum, ius conferendi Beneficia Ecclesiastica, & huiusmodi nullo tempore à laicis præscribi possunt, cum talia possidere non possint c. *cum causam de præscript.*, estque communis Doctorum Sententia; secus est dicendum de Jurepatronatus, nam huius laici non sunt incapaces; alia plura, quæ præscribi non possunt, refert Palaus *punct.* 22. §. 15.

91. Requiritur etiam qualitas personæ præscribentis, ut scilicet capax sit acquirendi dominii, cum enim præscriptio sit modus, & species dominii acquirendi, non potest non esse incapax præscriptionis, qui est incapax dominii, sic nec servus, nec pupillus, nec furiosus potest legitimè præscribere; quia tamen furiosi, & pupilli, licèt nequeant dominium se ipsis acquirere, retinent dominium eorum, quæ vel illi ante furorem, vel isti, mediante Tutore, acquisiere, fit, ut quamvis nec furiosus, nec pupillus valeant legitimè incipere præscriptionem, possint tamen legitimè continuare præscriptionem jam antea inceptam à furioso ante furorem, à Pupillo authoritate Tutoris, colligitur ex *l. sequitur* §. *pupillus*, & §. *furiosus ff. de usucapionib.*, sic Palaus §. 3. Similiter Religiosus præscribere non potest, quia nihil nomine suo, & ut suum potest possidere. Procurator, & Curator præscribere non possunt contra bona minoris, & pupilli, quia ea non possident nomine proprio; & universaliter præscribere non possunt, qui sunt incapaces dominii, vel qui rem aliquam non possident nomine proprio, ut notavimus supra §. 1 *num.* 64.

§. V.

Quibus concedatur Restitutio in integrum adversùs præscriptionem peractam.

92. REstitutio in integrum est Juris remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit, ut authoritate Judicis possit restitui in dominium, & possessionem rei amissæ. Hoc beneficium restitutionis in integrum de Jure Civili conceditur minoribus 25. annis, & hoc non tantùm dum in minori ætate sunt constituti, sed etiam durat per quadriennium, postquam majores esse cœperunt, ut possint tali tempore reclamare contra præscriptionem, durante minoritate peractam, ut colligitur ex *l. ult. Cod. de temporib. in integrum restit. l.*

stit. l. unica Cod. si adversùs usucapionem, & fusè tradit Covar. *p. 3. in c. Possessor* §. 3. *numer.* 1., sequitur Layman *lib. 3. tract. 1. cap. 8. num.* 20.

93. Eodem beneficio gaudent Ecclesiæ, Hospitalia, & alia loca pia, quia sunt instar minoris, & pupilli, ut tradunt communiter Doctores in cap. 1. & 2. *de restit. in integr. lib. 6.* Covar. *num.* 4. Molina *disp.* 80. Lessius *lib. 2. cap. 6. dub.* 18. Idque locum habet in minore contra minorem, & in Ecclesia contra aliam Ecclesiam, ut manifestè constat cap. *auditis 3. de in integrum restit.*, & *l. verum* 11. §. *penult. ff. de Minoribus*, & notavit Layman *loc. cit. circa finem*. Nec obstat, quòd privilegiatus contra privilegiatum non utatur privilegio, sed Jure communi, quia id procedit quando pars est utriusque ratio, secus si alter certet de lucro captando, & alter de damno vitando, quia iste præferri debet, ut notat Panorm. *in d. cap. auditis numer.* 8.

94. Hoc beneficium restitutionis in integrum conceditur etiam majoribus adversùs præscriptionem 10., vel 20. annorum, quando probant propter captivitatem, propter absentiam causa Reipublicæ, vel alio legitimo impedimento non potuisse reclamare, & præscriptionem litis contestatione interrumpere. An verò concedatur etiam contra præscriptionem longissimi temporis 30., vel 40 Annorum. Affirmant Lugus *disp. 7. n.* 155. & Palaus §. 17. *num.* 3., apud quos plura hujusmodi videri possunt, quæ magis ad Juristas, quàm ad Theologos pertinent, & ideò à nobis omittuntur, sicut alia, quæ de præscriptione, & restitutione in integrum à Juristis pertractantur, quæ ad forum externum, non ad regulandas conscientias spectant.

CAPUT V.

DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA

DUBIUM I.

Quid sit Justitia distributiva, & Acceptio personarum.

1. Ustitia distributiva est Virtus ordinans bonum commune ad Cives, & dirigit totum ad partes, distribuendo, & dividendo officia, bona, & onera propria Communitatis inter Cives juxta merita, conditionem, & dignitatem personarum secundùm proportionem geometricam, in quo differt à legali, quæ ordinat partes ad totum, Cives ad bonum commune per observantiam legum, tam Divinarum quàm humanarum, secundùm quas ordinat omnium virtutum operationes ad bonum commune: & à justitia commutativa ordinante partes inter se secundùm proportionem arithmeticam dati, & accepti, & versatur circa commutationes, & contractus, ut diximus supra *cap. 1. dub.* 4.

2. Justitia hæc distributiva principaliter residet in Principe, Superiore, & Magistratibus, quibus competit distributio bonorum, officiorum, & munerum communium, vel etiam in eo, qui superioris vices gerit in officio, & exercitio distributionis. Secundariò residet in civibus, quatenus eos disponit, ut justitiam distributivam ament, & approbent, ac sibi complaceant circa distributionem legitimè factam. Possunt etiam indirectè obligari eàdem virtute ad non procurandum, quòd Superior leges debitæ distributionis non observet, ne participes fiant aliquo modo ejus culpæ, ea ratione, qua omnes aliæ virtutes indirectè obligant alios, ut non impediant exercitium suorum actuum in iis, quos directè obligant, ut docet Lugus *disp. 34. sect. 1. num.* 2.

3. Acceptio personarum opposita justitiæ distributivæ, est injustitia, qua in distributione rerum communium, quæ pro meritorum proportione debentur, debita proportio non servatur, & una persona alteri præfertur propter causam indebitam, & conditionem incongruentem; colligitur ex D. Thoma 2. 2. *quæst. 63. art.* 1. ex eo quòd æqualitas justitiæ distributivæ consistit in hoc, quòd diversis personis diversa tribuuntur secundùm proportionem ad dignitates personarum; si ergo non consideretur qualitas personarum conducens ad rectam distributionem, sed qualitas alia disparata, & incongrua, ob quam qui minus dignus est præfertur digniori, talis distributio erit vitiosa, & injusta, ut si Prælatus in distributione Beneficiorum, officiorum, vel sacrorum Ordinum, amicitiam respiciat, consanguinitatem, & divitias, non verò idoneitatem, scientiam scilicet, & bonitatem; & illa conferat indignis, vel minus dignis, quia amici, consanguinei, divites; si Judex sententiam ferat pro amico, non pro eo, qui jus habet.

4. Duo itaque requiruntur ad acceptionem personarum; primò, ut bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem destinatione ejus, qui illa distribuit, quo modo qui ludos instituit, propositis præmiis, facit ex propria destinatione talia præmia communia ludentibus; effetque personarum acceptor, si ea postea non distribueret victoribus, sed amicis suis: Quòd si bona non

non sint communia, nec aliquo modo debita, distributor non erit personarum acceptor, si unum alteri præferat, ut si bona sua donet, vel relinquat consanguineo potiùs, quàm alteri. & ille Paterfamilias in Evangelio absque ullo vitio dedit æqualem mercedem denarii diurni etiam iis, qui tardè venerant, & minùs laboraverant, nec de tali liberalitate poterant justè conqueri primi laboratores. Secundò requiritur, ut in distributione spectetur aliqua conditio personæ nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præferatur digniori.

5. Hinc sequitur, in Deo non habere locum acceptionem personarum, cum sæpe dicatur in Scriptura; *Deus personam non accipere*, *Deuteron.* 10. *Paralip.* 19. *Job.* 34. *Lucæ* 20. *Actorum* 10. *Roman.* 2. *Galat.* 2. *Ephes.* 6. *Coloss.* 3., & alibi sæpe. Ratio est, quia ex D. Thoma *ad* 3. Justitia distributiva locum habet in distributione bonorum communium, quæ non sunt propria distribuentis, sed aliquo modo debita iis, quibus distribuuntur; omnia autem bona sive naturalia, sive supernaturalia sunt propria ipsius Dei, non verò communia, nec debita, & sic in Deo non potest dari personarum acceptio, nec talis dicitur, si unum assumat, & alterum relinquat; nam, ut rectè ostendit D. Augustinus *lib.* 2. contra duas Epistolas Pelagianor. cap. 7. *Non est acceptor personarum, qui uni donans, alterum non fraudat, &c.*

6. Acceptio personarum est de genere suo peccatum mortale, nisi excuset parvitas materiæ, aut imperfecta deliberatio, quia omne peccatum contra Justitiam ex genere suo est mortale, cum justitia ex genere suo graviter obliget, & magis quàm aliæ virtutes; sed acceptio personarum est contra justitiam, sitque per illam dignis manifesta injuria, & injustitia, qui licèt non habeant jus strictum & legale ad officia distribuenda, habent tamen jus, seu titulum latè sumptum, cum sint membra Reipublicæ, quibus Superior ex justitia distributiva tenetur ea conferre, & sic est de genere suo peccatum mortale: Idque confirmari potest ex malis, & damnis, quæ secum trahit talis personarum acceptio, cujusmodi sunt contemptus virtutum, bonorum meritorum neglectus, Simoniæ, scandala, pessima regimina, & hujusmodi; constat etiam ex Scriptura, quæ non solet nisi peccata lethalia prohibere, & tamen pluribus in locis acceptionem personarum prohibet, *Deuteron.* 1., & 16. *Levit.* 19. *Proverb.* 18. 24. & 28. *Ecclesiastic.* 42. *Jacob.* 2., & alibi sæpe.

7. Quæres; in quanam rerum distributione locum habeat personarum acceptio. Certum est, in distributione bonorum fortunæ, scilicet pecuniarum, & divitiarum, facilè habere locum acceptionem personarum, cum enim hujusmodi res sint divisibiles inter partes Reipublicæ, facilè potest servari in ipsarum divisione proportio geometrica, quo casu servaretur justitia distributiva, potest etiam facilè non servari talis proportio, & inde potest facilè locum habere personarum acceptio. Difficultas est, an talis acceptio locum habeat in distributione beneficiorum, & officiorum tum Ecclesiasticorum, tum sæcularium, & præcipue an tale vitium contingat, quoties Beneficium confertur, digno relicto digniori, an locum habeat in oneribus distribuendis, quæ justa proportione distribui debent, ne pauperes magis graventur, quàm divites, & in judiciis ferendis; proinde sit.

DUBIUM II.

An Beneficia Ecclesiastica conferri semper debeant dignioribus.

8. Quamvis numquam licitum sit eligere Ministrum improbum, ineptum, & malum ad officia, & beneficia, sive Ecclesiastica, sive sæcularia propter innumera mala, quæ veniunt in Republica ex mala, & indigna electione Ministrorum, non est tamen illicitum eligere aliquem minùs bonum in moribus, nam fieri potest, ut minùs bonus in moribus sit magis idoneus, utilis, & aptior ad tale officium exercendum: in officiorum enim distributione attendi magis debet bonitas secundùm quid, ad tale determinatum officium, quàm bonitas simpliciter, quæ dici solet bonitas morum; loquimur autem de illo, qui in moribus minùs bonus, minùsque probus est, non de illo, qui simpliciter malus, & improbus est. In ordine ad Beneficia Ecclesiastica dubitari solet; an in ullo umquam casu licitum sit illa conferri indigno, & an semper debeant conferri digniori, relicto digno.

9. Resp. Numquam licitum esse conferre beneficia Ecclesiastica indigno, quando, dignus haberi potest, constat ex cap. *Grave nimis, de Prabendis* ubi Alexander III. in Concil., Lateranensi, ait *Grave nimis est, & absurdum, quòd quidam Ecclesiarum Prælati, cum possint viros idoneos ad Ecclesiastica Beneficia promovere, assumere non vereantur indignos, quibus nec morum honestas, nec literarum scientia suffragatur, carnalitatis sequentes affectum, non judicium rationis: unde quanta Ecclesiis damna proveniant, nemo sanæ mentis ignorat.* Consonat Concilium Trident. *sess.* 7. *cap.* 3. *de Reformat.* ubi etiam refert, & innovat antiquos Canones. Ratio est, quia Beneficium datur propter officium; ergo qui ineptus est ad officium præstandum,

jure naturæ repelli debet à Beneficio, in quo conveniunt Doctores communiter, asserentes, peccare mortaliter qui scienter indignum eligunt, & in *cit. cap.* jubentur suspendi. Nec sufficit quòd Collator nesciat, illum, cui Beneficium confert, esse indignum, sed debet positivè scire, esse dignum, ut ex Adriano notat Lessius *lib. 2. cap. 34. dub. 12. num. 56.* quia ex officio tenetur, quantùm in se est, curare, ut conferantur dignis, & sic debet positivè, saltem probabiliter, judicare esse dignum: Quod idem dicendum asserit de patronis, qui habent jus præsentandi, nam graviter peccant, dum aliquem præsentant, de cujus vita, moribus, & doctrina non sunt satis informati per Viros probos, & idoneos, ita ut meritò possint confidere, esse idoneum, ut colligitur ex cit. cap. *Grave nimis de præbendis*.

10. Cum dignitas ad beneficia Ecclesiastica obtinenda consurgat ex tribus; ex scientia sufficienti ad tale munus obeundum; ex bonitate morum, & ex idoneitate, seu aptitudine ad suum officium exercendum, ille erit dignus, qui cum probitate morum, vitæque honestate, necessaria in Dei ministro, habet scientiam, sufficientiam, & alias qualitates à Jure requisitas ad ejus ministerium, ritè obeundum. Indignus est, cui deest aliqua ex qualitatibus ad ministerium beneficiale de jure requisitis. Dignior verò censetur qui comparatione aliorum majorem sufficientiam, idoneitatem, & aptitudinem ad ministerium habere dignoscitur, quæ quidem major idoneitas, & sufficientia non est pensanda ex una dumtaxat qualitate, puta ex majori honestate, & probitate morum, aut ex majori doctrina, seu generis nobilitate, sed ex omnium consideratione, adeo ut, consideratis omnibus simul cum aliis animæ, & corporis dotibus, ipsaque aptitudine ad regendum, ille dicatur dignior, qui Ecclesiæ, cui præficitur, præ cæteris utilior fore credatur; fieri enim potest, ut magis doctus nesciat exercere suum munus, vel non possit præ aliis occupationibus, vel quia non est datus praxi, & exercitio exteriori, quo casu magis doctus non solùm non erit dignior, sed nec erit dignus.

11. Resp. 2. Ad beneficia Ecclesiastica curam animarum annexam habentia semper dignior est eligendus, & peccat mortaliter, qui dignum eligit, relicto digniore, ita expressè D. Thomas 2. 2. *quæst. 63. art. 2. ad 3.* ubi ait; *ut electio non possit impugnari in foro judiciali sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio posset habere calumniam: Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune*, & ibid. ad 1. docet, *Prælatum posse eligere consanguineos suos, si æquè digni sint, non autem si alii sint digniores*. Colligitur ex Scriptura, in qua omnes electiones semper sunt de digniore; sic *Levit. 8.* eligitur Aaron, quia ostenditur cæteris præstare, ex virga ipsius, quæ sola floruerat, simulque emiserat frondes, & fructus: *1. Reg. 9.* eligitur Saul, de quo dicitur, quia non erat alius melior illo in Israel. *Joan. 20.* eligitur Petrus, qui interrogatus fuerat, diligeret ne plus cæteris? alia hujusmodi Scripturæ exempla, authoritatib. SS. PP. roborata videri possunt apud Salonium *quæst. 63. art. 2. contr. 3. concl. 1.*

12. Conf. ex cap. Un. *ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur*, ubi Innocent. III. quempiam reprehendit; *Quia non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum Beneficium in personam magis idoneam dispensare*. Consonat Trident. *sess. 24. cap. 1. de reformat.*, ubi dicitur; *Omnes & Singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque jus habent, alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint*. Sed quia horum verborum sensum nonnulli Authores sinistra interpretatione pervertere conabantur, illos exclusit Innocent. XI. damnando illam propositionem, quæ est in ordine 47. *Cum dixit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primò videtur per hoc Digniores, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundò locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, vel tandem loquitur tertiò, quando fit concursus*. Cum enim Concilium Tridentinum adeò gravibus, & apertis verbis inculcet necessitatem promovendi digniores ad curam animarum, ac declaret, alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui digniores neglexerint, immeritò, & contra mentem Concilii illud verbum *Digniores* ad alium sensum detorquent, aut limitant hoc præceptum ad casum Concursus.

13. Et licet *ibid.* Concilium solùm expressè loquatur de promovendis ad Episcopatum, seu Cardinalatum, eadem tamen ratio valet etiam de aliis promovendis ad Ecclesias Parochiales, ad quas etiam digniores sunt promovendi, ut docet Concilium *sess. 24. cap. 18. de reformat.* ibi *Episcopus eum eligat*

eligat quem cæteris magis idoneum judicaverit; & paulò post *Patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus Episcopo præsentare teneatur*. Inde Joan. Cardenas in crisi theologica super propositionem 47. damnatam ab Innocent. XI. *cap.* 4. *num.* 40. docet, huic damnationi subjacere, si quis dixerit, quando Concilium decernit ad munus Parochiale esse assumendum digniorem, nomine *dignioris* intelligi *dignum*, sumpto comparativo pro positivo, aut solùm valere in concursu. Idem docet ex nostris Pater D. Joan. Maria Sbogar in Theologia Radicali *tract.* 15. *num.* 10. dicens, quòd *si quis affirmaret, sufficere dignum, relicto digniore pro Parochia, incurreret damnationem proposit.* 47. *ab Innocent. XI. proscripta*.

14. Ratio desumpta ex D. Thoma 2. 2. *quæst.* 63. est, quia bona communia, & publica distribuenda sunt juxta merita personarum, servata proportione geometrica, quam respicit justitia distributiva, sed beneficia Ecclesiastica sunt bona communia Ecclesiæ, & præmia meritorum, quæ ex natura rei conferri debent secundùm proportionem meritorum; ergo facit contra justitiam distributivam in re gravi, & peccat mortaliter qui, non servata tali proportione, beneficia confert digno, relicto digniore: præfert etiam unam personam alteri propter causam indebitam, & incongruentem, nam causa debita, & congrua maior est in eo, qui est dignior, & sic peccat contra justitiam distributivam peccato acceptionis personarum; facit injuriam digniori, & violat jus, quod habet dignior, ut digno præferatur, & inde oriuntur scandala, frigescunt literarum studia, & bonorum morum cura vilescit, si non pro meritis, sed alio titulo incongruenti Beneficia distribuantur, & conferantur.

15. Conf. quia electores, & qui jus habent conferendi beneficia Ecclesiastica, non sunt domini, sed dispensatores Mysteriorum Dei, seu Jurium spiritualium; dispensator autem debet esse fidelis, juxta Apost. 1. *Corinth.* 4. *Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur*, & sic tenetur ex jure naturali, & ratione dispensatoris consulere bono communi, seu Ecclesiæ meliori modo, ac proinde Ministros digniores eligere, non enim fideliter se gerit, qui potens utiliores operarios conducere in vineam domini sui, conducit minùs utiles; & inde qui beneficia confert digno, relicto digniore, peccat contra justitiam commutativam, & obligationem, quam habet procurandi utiliores Ministros Ecclesiæ, & peccat contra justitiam distributivam, cum beneficia Ecclesiastica non solùm sint stipendia laborantium in vinea, sed etiam præmia meritorum, quæ secundùm justitiam distributivam melioribus, & dignioribus sunt conferenda, prout docent Doctores communiter, quos affert, & sequitur Sanchez *in consil. lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 2. *num.* 16.

16. Dices, cap. *cum nobis* 19. *de electiom.*, & cap. *cum dilectus* 32. *eod. tit.* approbatur, & confirmatur electio digni, etiam existentibus dignioribus; ergo non est semper necesse eligere digniorem, sed sufficit eligere dignum; et Ratio est, quia beneficia sunt in utilitatem Ecclesiæ, ut illis, veluti stipendiis, provideantur in Ecclesia idonei Ministri, ad hoc autem sufficit, quòd eligantur digni: maximè quia onus esset grave, anxietatibus, ac scrupulis plenum eligere semper digniores, cum dignior censeri non debeat, qui est sanctior, doctior, nobilior, sed qui est Ecclesiæ magis utilis, quod non potest ita facilè iudicari. Sed contra dico in cit. capitulis approbari electionem digni, tamquam validam, non tamquam licitam, nam electio digni est valida in utroque foro, tam interno scilicet, quàm externo, nec rescindi potest, quia secus, ut ait D. Thomas *quæst.* 62. *art.* 2. *ad.* 3. omnis electio posset habere calumniam, omnia verterentur in lites, unoquoque judicante se esse digniorem, contenderet probare invalidam electionem alterius. Nec obstat quòd tunc eligens peccet, quia *multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, ut dicitur in cap. *Ad Apostolicam* 16. *de Regular.* nec reperitur, Ecclesiam irritare electionem digni, bene tamen indigni.

17. Ad rationem dico; Beneficia Ecclesiastica ita esse in utilitatem Ecclesiæ, ut etiam sint præmia meritorum, ac proinde dignioribus, & utilioribus ministris conferri debent ex præcepto justitiæ distributivæ, ac titulo fidelitatis, quod quidem non metaphysicè, sed humano modo præstari debet, ut scilicet illis conferantur, qui, deposita passione, & humano affectu, & attentis aliis circumstantiis, meliores, & utiliores Ecclesiæ iudicantur.

18. Quod si nullus inveniatur dignus, vel inventus non admittatur, tunc Beneficium conferri poterit indigno, ad maiora mala vitanda, ne scilicet deveniat ad hæreticos, vel ad magis indignos, ut tenet Lessius *cap.* 34. *dub.* 12. *num.* 55.; nam indignus respectu magis indigni censetur absolutè dignus; collato autem Beneficio alicui indigno, tenetur se dignum præstare, & satisfacere officio tum per se, tum per alium, quantum commodè fieri potest, secus non potest facere fructus suos, sed illos teneretur restituere; nam lege justitiæ tenetur præstare munus sui officii, & sic tenetur se reddere idoneum, quantùm potest, ut habet *ibid.* Lessius.

 19. Non-

19. Nonnulli assignantur casus, in quibus licitum est Beneficium conferre minus digno. Primò quando exiguus est excessus inter beneficia, quamvis sit notabilis excessus inter personas; vel quando est exiguus excessus inter personas, quamvis sit notabilis inter Beneficia, quia parvitas materiæ, seu parvus excessus excusat à lethali: 2. Quando beneficium est institutum cum conditione, ut conferatur semper alicui ex aliqua determinata Familia, seu Communitate, tunc satis est Electoribus conferre illud digniori ex tali familia, seu communitate, non tenentur, nec possunt eligere extraneum, quamvis digniorem. 3. Quando beneficium conferendum est concurrentibus ad examen intra certum tempus, satis enim est electoribus eligere digniorem ex iis, qui concurrerunt; non autem debet, imò nec potest eligi dignior, qui non concurrit. 4. Quando dignior cedit juri suo, vel Elector est valde certus de dignitate unius, est verò dubius de majori dignitate alterius, quamvis hic alter re vera sit dignior; in hoc enim casu major dignitas certa jure præferri potest majori dignitati dubiæ. 5. Eligi potest minùs dignus, quando dignior ex industria ad aliud majus Beneficium brevi vacaturum reservatur, quia hoc magis conducit ad bonum commune, & utilitatem Ecclesiæ, cui dignior reservatur, ut cum Soto notat Sanchez *in consil. lib. 2. cap. 1. dub. 2. num 23.*

20. An verò valeat eadem ratio de beneficiis simplicibus non habentibus annexam Curam animarum, adeò ut peccet mortaliter, qui illa confert dignis, relictis dignioribus, ut diximus de beneficiis habentibus annexam curam animarum; affirmat Palaus *tom. 2. tract. 13. disp. 2. punct. 11. §. 2. num. 8.* esse conferenda dignioribus, tum ex vi justitiæ distributivæ, cum & illa sint præmia meritorum, tum ob venerationem Ecclesiæ debitam, ut præstantiores ministri ei dignius famulentur, & contrarium usum vocat abusum. Sed alii probabiliùs negant, esse peccatum mortale eadem conferre dignis, omissis dignioribus; & ratio est, quia neque Concilium Trident. *sess. 24. cap. 1., & 18.*, neque propositio damnata agit de beneficiis simplicibus, sed solùm de Curatis, tum quia primariò sunt instituta in utilitatem Ecclesiæ, quæ nullum, aut modicum patitur detrimentum, si ea conferantur dignis, omissis dignioribus, cum in aliis beneficiis omnes digni ferè sunt æquè digni, cum æquè possint officio divino, satisfacere: Quòd si aliquo speciali casu etiam in ordine ad alia beneficia dignitas unius valde excedat dignitatem alterius, erit etiam in ordine ad alia beneficia lethaliter peccaminosa electio digni, relicto digniore. Lugus *disp. 35. sect. 2. num. 20.* Lessius *cap. 34. dubit. 14.* Garzias *part. 7. de benef. cap. 16. num. 16.* Sanchez supra *num. 20.*, qui solùm excipit Canonicatum in Ecclesia Cathedrali, cui est annexa præbenda Theologalis, aut Pœnitentiaria, quia requirit majorem sufficientiam in Ministro, quàm Beneficia curata, Navarrus *lib. 2. de restit. cap. 2. numer. 172.* Diana *part. 2. tr. 1. miscell. resol. 38.*, & probabile dicit Joan. Cardenas *supra propos. 47. Innocent. XI. cap. 1. num. 6.*, & alii plures.

DUBIUM III.

Solvuntur aliqua difficultates.

21. Quæres 1. An patronus laicus teneatur in conscientia præsentare digniorem ad Beneficium. Conveniunt ferè omnes, patronum laicum, qui ex suis bonis Ecclesiam, seu beneficium fundavit, posse absque peccato eligere, seu præsentare dignum, omisso digniori, quia de propriis bonis conveniens est, ut possit sic disponere, & decisum habetur cap. *Monasterium 16. quæst. 7.*, ubi ex Synodo Romana dicitur; *eum, qui construxit Monasterium, vel Oratorium posse præsentare quem voluerit, modo is malus non sit.*, & ibi gloss., & communiter Scribentes, Cæsar Lambertin. *de jurepatron. lib. 2. 1. p. quæst. 10. art. 3. num. 17., & seqq.* Covarr. *in reg. peccatum 2. part. §. 7. num. 5. vers. quarto*, Sotus *de just. lib. 3. quæst. 6. art 2. Concl. 14.* Vasquez *de benef. cap. 2. §. 3. dub. 4.*

22. Successores non posse præsentare dignum, sed teneri præsentare digniorem, docet communis Sententia. Ratio est, quia præsumendum est, fundatorem voluisse, ut ejus successores servent modum præsentandi ab Ecclesia præscriptum; qui enim ex propriis bonis fundavit Ecclesiam, seu Beneficium, ea bona transtulit in jus, & potestatem Ecclesiæ, ut proinde dispensari debeant dignioribus, sicut alia Ecclesiæ bona: Nec obstat Caput *Monasterium 16. quæst. 7.*, quia ut bene observant Lambert. *supra*, & Rebellus *lib. 3. quæst. 4.* Canon solùm loquitur de primo fundatore, cui Ecclesia hoc indulget in vita sua, ut possit præsentare quemcumque dignum in Rectorem beneficii, quæ quidem indulgentia utilis est Ecclesiæ, ut tantò faciliùs alliciantur fideles ad Oratoria construenda, & Beneficia fundanda, quæ ratio non valet de aliis successoribus, qui proinde non possunt præsentare dignum, sed tenentur præsentare digniorem, Azor. *part. 2. instit. moral. lib. 6. cap. 15. quæst. 8., & cap. 21. quæst. 5.* Guttierez *Canon. quæst. lib. 2. cap.*

cap. 11. *num.* 19., & 26. Covarruvias, Molina, Spino, Mandosius, Aragon., Salon., & alii, quos sequitur Sanchez *cap.* 1. *dub.* 5. *num.* 3.

23. Hæc Sententia quamvis sit magis communis, tamen est probabilis etiam opposita, docens, sufficere patrono, si præsentet dignum, nec teneri præsentare digniorem; favet caput *Monasterium* 16. *quæst.* 7., & Trident. *sess.* 24. *cap.* 18. *de reformat.*, ubi præcipit patronis Ecclesiasticis, quòd ex approbatis debeant eligere digniorem; si tamen beneficium sit juris patronatus laicorum, dicit, quòd præsentatus examinetur à deputatis, & idoneus repertus admittatur, nec illis imponit onus præsentandi digniorem. Ratio est, quia patroni succedunt in jure præsentandi, quod fundator habebat; sed iste poterat eligere dignum omisso digniore; ergo idem præstare possunt alii successores: Quod confirmari potest ex usu, & praxi, qua solent patroni laici præsentare dignum absque ulla inquisitione facta de digniore, de qua nec solet interrogare superior qui approbat, & instituit præsentatum, si inveniat esse dignum, & consentire videtur Trident. dum non postulat concursum in patronatu laicorum, sicut postulat in patronatu Ecclesiastico; sic Lambert. *de jurepatron. p.* 1. *lib.* 2. *quæst.* 10. *art.* 3. *num.* 17. Ricc. *in decis. part.* 3. *decis.* 306. *num.* 4. Bellet *in disquis. cleric. p.* 1. §. 4. *num.* 50. Garzia *de benef. part.* 7. *cap.* 16. *num.* 19. Petrus Navarra *lib.* 2. *de restit. cap.* 2. *num.* 150. CastroPalao *de benef. tract.* 13. *disp.* 2. *punct.* 11. §. 2. *numer.* 10., & alios referens Diana *p.* 2. *tract.* 1. *miscell. resol.* 37.

24. Quæres 2. An permutans, sive renuncians beneficium in favorem alterius teneatur eligere digniorem. Affirmant nonnulli apud Dianam supra *resol.* 41. ubi invenies Vasquez satis rigorosè locutum, sequitur P. Joan. Maria Sbogar *tract.* 15. ubi, postquam dixit Patronum, sive Ecclesiasticum, sive Laicum non posse in foro conscientiæ eligere ad munus parochiale dignum, relicto digniore, hoc idem asserit *num.* 12. de Parocho renunciante Parochiam, seu aliud beneficium.

25. Resp. permutantem, seu renunciantem beneficium in favorem alterius, non teneri eligere digniorem, sed sufficere si eligat dignum. Ratio est, quia permutans, seu renuncians non est distributor boni communis, quod digniori debeat conferri, cum beneficium sibi appropriatum non sit amplius bonum commune: sed ius, quod habet in alterum transfert, unde non peccat contra justitiam distributivam, nec contra Ecclesiam, cui satis idoneum ministrum confert, & substituit, & sic ex nullo capite apparet obligatio quærendi digniorem: quod confirmatur ex usu, & praxi, qua videmus beneficia permutari, seu renunciari, nulla facta perquisitione de digniore, ita Reginal., Lessius, Malderus, quos citat, & sequitur Diana *cit. resol.* 41. Sanchez *cap.* 1. *lib.* 2. *dub.* 7. Palaus *punct.* 11. §. 2. *num.* 11.

26. Dices ex Trident. *cit. sess.* 24. *cap.* 1. *de reformat.*, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi digniores, & Ecclesiæ magis utiles promoveant; quæ dispositio Trident. locum habet in omnibus, qui jus habent promovendi, sive sint Electores, sive patroni, sive resignantes, & permutantes; ergo omnes isti tenentur eligere, & promovere digniorem, & peccant mortaliter si promoveant dignum, relicto digniore. Sed contra dico, dispositionem Tridentini intelligi de ordinariis Collatoribus, de quibus etiam alia jura loquuntur, non verò de patronis, qui ex privilegio ratione fundationis sibi concesso, jus habent præsentandi quemcumque dignum, nec de resignante, aut permutante, qui non distribuunt bona communia, sed bona quasi propria, & sibi concessa, qui proinde non peccant contra justitiam distributivam, si non promoveant digniorem, nec offendunt Ecclesiam, cui conferunt Ministrum idoneum, & sufficientem pro servitio talis Ecclesiæ. Nec peccat Episcopus conferens beneficium illi digno præsentato à patrono, seu in cuius favorem renunciatum est, quia sibi sufficit, quòd præsentatio sit valida, qualis est in nostro casu, ut notat Sanchez *dub.* 7.

27. Quæres 3. An etiam ad Prælaturas Regulares sub mortali sint eligendi digniores, & utiliores: negat Palaus *disp.* 2. *p.* 11. §. 2. *nu.* 14. dicens, sufficere eligere dignum, seclusis specialibus Religionum Constitutionibus, quia non militat eadem ratio in Prælatura Religionis, quæ est in Episcopatu, & beneficio parochiali, eò quòd illa non sit perpetua, sed temporaria, & facilè possit occurri incommodis mutando Superiorem, quod fieri non potest in Prælatura Ecclesiæ perpetua, & difficulter amovibili, sequitur Filliuc. *tom.* 3. *tract.* 41. *cap.* 4. *num.* 187.

28. Resp. etiam ad Prælaturas Regulares eligendos esse digniores, & utiliores sub mortali; sic ex communi Sententia Lugus *disp.* 35. *num.* 14., & cum Suarez, Azorio, Sayro, & Bartholomæo à S. Fausto. P. Don Joan. Maria Sbogar *tr.* 15. *num.* 8. dicens, quòd Regulares in suis Capitulis congregatis pro electione Superiorum tenentur semper eligere in Generalem, Abbatem, Provincialem, Præpositum, Guardianum, Virum omnibus præstantiorem, qui virtute, observantia, capacitate, cæteris paribus, super omnes emineat, & addit rationem, quia hi

mones

omnes habent jurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, ita etiam Diana *part.* 2.*tract.* 15., & 1. *miscell. resol.* 61., & *part.* 5. *tract.* 14. *resol.* 11. Ratio universalis est, quia Electores tenentur consulere bono communi, & quantum fieri potest damna communitatis impedire, sed si digniores non eligantur in electionibus Regularium, eadem damna oriri possunt, ac in aliis electionibus; quare, si in aliis electionibus Electores tenentur semper eligere digniores, hoc idem dicendum est de electionibus Regularium.

29. Nec obstat disparitas adducta à Pallao, quia si Superior electus sit dignus, non potest intra tempus præfixum mutari, nec ita facilè præcaveri mala, quæ à digniore fuissent impedita, & sic dignior, & utilior regimini, & curæ animarum semper eligi debet, tam in prælaturis regularium, quàm in beneficiis Ecclesiasticis: quòd deinde prælatura Regularis non sit perpetua non tollit inconvenientia; si enim primo triennio licitum est eligere dignum, omisso digniore, id etiam erit licitum in secundo triennio, & sic successivè cum præjudicio boni communis. Adde, quòd etiam inter Regulares ex justitia distributiva conferenda sunt officia, & dignitates secundùm merita Religiosorum, quantum fieri potest, ne studium virtutis tepescat, & observantia relaxetur cum detrimento boni communis, & periculo scandalorum.

30. Quæres 4. An in distributione beneficiorum Ecclesiasticorum curam animarum annexam habentium, cæteris paribus, dignior habendus sit, & præferendus Theologus, an Canonista; quamvis possit in hoc dubio videri Theologus Judex suspectus. Resp. omnino præferendum esse Theologum. Ratio est, quia in ordine ad habendam curam animarum longè utilior est peritia Theologiæ, quàm peritia Canonum, animarum quippe cura habetur per elucidationem Mysteriorum, per explicationem Scripturarum, per prædicationem Evangelii, per rectam administrationem Sacramentorum, quæ, & similia munera sunt Theologi, non Canonistæ: plures huius veritatis probationes videri possunt apud Salonium *quæst.* 63. *art.* 2. *contr.* 2. Aragonium *ead. quæst.* 63. *art.* 2. §. *de scientia competenti*; videri etiam potest Lugus *disp.* 35. *dub.* 4. ubi, notat, Christum dedisse Pontificatum D. Petro, prævio duplici examine, altero circa sanctitatem: *Diligis me plus his*; & altero circa scientiam: *Vos autem quem me esse dicitis*, & respondit ex Theologia *Tu es Christus filius Dei vivi*, quo responso se probavit Theologum, & Pontificatum accepit.

DUBIUM IV.

An ad Officia sæcularia debeant eligi digniores.

31. Plures negant, adesse obligationem eligendi digniores ad Munera, & Officia sæcularia, dicentes, sufficere si eligantur digni, & idonei, quia non sunt multiplicandæ obligationes sinè gravi fundamento, nullibi autem reperitur latum esse præceptum de tali electione dignioris: Adde, quòd huiusmodi munera, & officia non sunt bona communia, quæ ex justitia distributiva conferri debeant dignioribus, sed bona Principis, cui competit gubernatio Reipublicæ, ut proinde possit illa munera, & officia distribuere prout voluerit, absque vitio acceptionis personarum, ita Cajet. *in sum. verb. Electio col.* 4. Vasquez *de benef. cap.* 2. §. 3. *dub.* 13. *à num.* 96. Molfes. *in sum. tom.* 1. *tract.* 6. *cap.* 6. *numer.* 83. Homobon. *de exam. part.* 2. *tract.* 9. *cap.* 4. *quæst.* 7., quos refert Diana *part.* 2. *tract.* 1. *miscell. resol.* 67., eamque probabilem dicit *part.* 3. *tract.* 4. *miscell. resol.* 172.

32. Communis, & vera Sententia docet, non esse licitum, officia sæcularia conferre dignis, dignioribus omissis, sed esse peccatum de genere suo mortale acceptionis personarum, quando hujusmodi munera, & officia sunt magni momenti; quod quidem intelligendum est non solùm de iis, ad quos pertinet officiorum sæcularium distributio authoritate dependenti, & delegata, quales sunt Proreges, Præsides Consiliorum, & similes; verùm etiam de iis ad quos pertinet talium officiorum distributio authoritate independenti, propria, & absoluta, ut sunt Reges, & omnes Principes non agnoscentes Superiorem, ita tenent Salonius, Aragonius, Perez, & Molina, quos affert Sanchez *in consil. lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 36. *num.* 9., ita etiam tenent Palaus *disp.* 2. *p.* 11. §. 2. *num.* 15. Malderus *tract.* 9. *cap.* 1. *dub.* 5. Lessius *cap.* 32. *dub.* 3. *num.* 17. Regina dus, Valentia, Rebellus, & alii, quos affert, & sequitur Diana *cit. resol.* 67.

33. Ratio est, quia eamdem ferè habent proportionem officia sæcularia, cum Republica sæculari, quam officia Ecclesiastica cum Republica Ecclesiastica, eodemque modo contingere potest acceptio personarum in illis, quo in istis; nam officia Ecclesiastica sicut non dantur præcisè ut stipendia ratione laboris, quem debet impendere minister in ipsis exercendis, sed etiam ut præmia, & bona aliquo modo communia, ratione honoris, quem secum afferunt, ita pariter officia sæcularia, cum, & ipsa non solùm laborem involvant, sed etiam

etiam honorem conferant, & præcellentiam existimationis. Conf. eadem inconvenientia sequuntur in Republica Sæculari, si eligantur minùs digni ad officia sæcularia, quæ in Republica Ecclesiastica, dum eligantur minùs digni ad officia Ecclesiastica, utrobique enim sequitur, proportione servata, quòd disciplinarum, & bonorum morum cura vilescat, justitiæ splendor obtenebretur, boni communis amor frigescat, subditorum ad Superiorem amor minuatur, Civium inter se concordia collabatur, &c. Conf. insuper; hi, ad quos spectat sæcularia officia conferre, quamvis sint Reges, & Principes habentes absolutam jurisdictionem, & independentem potestatem, nequeunt talia officia conferre, ex propriæ voluntatis arbitrio præcisè, secus possent ad libitum quodcumque detrimentum afferre subditis, sed tenentur ea conferre cum aliquo ordine, quo nullus alius convenientior est eo, quem præscribit justitia distributiva, & sic tenentur, talem ordinem sequi, & peccant contra justitiam distributivam peccato acceptionis personarum ex genere suo lethali, si à tali ordine deficiant: ex quo infert Lessius *lib.* 2. *cap.* 32. *dub.* 3. *num.* 15., graviter peccare Senatores, si promoveant eos tantùm, qui sanguine, vel amicitia ipsis juncti sunt, vel munera obtulerunt, vel privatis ipsorum intentionibus meliùs serviant, præteritis aliis longè aptioribus.

34. Nec dicas: Reges, & Principes habere absolutum dominium omnium officiorum, & sic posse illa distribuere pro libito quibus magis libuerit; Contra enim facilè, negatur, Principes habere dominium absolutum officiorum, eorumque præsertim, in quibus administratur justitia: sed Respublica eis committit dispensationem, & illorum distributionem, intendens idoneos habere Officiarios, & spe promotionis ad virtutem Cives excitari. Unde sequitur, conferentes officia minùs digno, relicto digniori, peccare, tum contra justitiam distributivam propter injuriam, quam faciunt digniori, tum contra commutativam propter injuriam, quam faciunt Reipublicæ, cui tacitè se obligarunt ad procurandum majus ipsius Reipublicæ bonum, quod resultat ex meliori Ministrorum electione.

35. Quæres; utrùm officia sæcularia licitè vendi possint. Resp. licitè vendi posse, nonnullis servatis conditionibus. Ratio est, quia talia officia ex natura sua sunt vendibilia, siquidem ex duplici capite aliquid non est vendibile, vel quia caret pretio, ex quo capite non sunt vendibiles res spirituales; vel quia fit jam debitum ex justitia, ex quo capite non potest à Judice vendi Sententia justa, cum ratione officii teneatur ex justitia justam Sententiam proferre; sed officia sæcularia non carent pretio, immò ratione dignitatis, & eminentiæ, quam conferunt, ratione juris ad exigenda stipendia, & ratione occasionum lucrandi, quas secum trahunt, sunt valde pretio æstimabilia; nec sunt debita ex justitia, quia licèt digniores Reipublicæ jus aliquod videantur habere ad talia officia, illud tamen cessat, quando aliter exigit majus Reipublicæ bonum, quod est una ex conditionibus assignandis pro licita venditione talium officiorum.

36. Conditiones necessarias pro licita venditione talium Officiorum enumerat D. Thomas *opusc.* 21. ad Ducissam Brabantiæ, dicens, non expedire Regibus, & Principibus talia officia vendere, licere tamen, nonnullis servatis conditionibus: prima est, ut venditio fiat ob necessitatem, & maximam utilitatem Reipublicæ; cum enim Princeps non sit dominus absolutus talium officiorum, non potest ea vendere pro libito, sed solùm ex gravissima, justaque causa. Secunda est, ut venditio fiat, quantùm fieri potest, digniori, ne grave damnum Reipublicæ sequatur; unde venditio facta simpliciter, & omnino indigno est illicita, & invalida, & tenetur qui vendidit contractum rescindere, & damna Reipublicæ causata resarcire. Tertia est, ut venditio fiat moderato pretio, quod scilicet facilè possit ex stipendiis pro tali officio statutis recuperari, ne detur occasio emptori, ut, ad servandum se indemnem, multa iniquè extorqueat. Quarta est, ut venditio fiat ab habente authoritatem, quæ, regulariter loquendo reperitur solùm in habentibus plenam, & supremam potestatem: cæteri, qui potestatem habent dependentem, nisi ipsius consuetudo immemorabilis jus tribuerit, possunt solùm talia officia vendere, facultate accepta à Principe Superiore.

37. Hæc officiorum venditio, quamvis, convenientibus assignatis conditionibus, sit licita, regulariter tamen est mala, & damnanda propter damna, & inconvenientia, quæ inde sequi solent, & vocatur à Doctoribus causa omnium malorum, & pestis Reipublicæ: inconvenientia nonnulla enumerat Lessius *cap.* 32. *dub.* 3. Ab aliis dicitur hæc venditio speculativè licita, id est de se non mala, sed practicè iniqua, & damnanda, ut videri potest apud Sanchez *in consil. lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 37.

D U-

DUBIUM V.

De Tributis, & Gabellis, in quibus locum habet Acceptio personarum.

38. Quoniam justitia distributiva non solùm respicit officiorum, & beneficiorum distributionem, sed etiam onerum, & tributorum impositionem, quæ fieri debet, proportione servata ad causam, pro qua Tributa imponuntur, & ad facultates, & possibilitatem eorum, quibus imponuntur; ideò nonnulla de illis in præsenti dicemus.

§. I.

Requisita ad justam impositionem Tributorum, & Gabellarum.

39. Tributi nomen generaliter sumitur pro omni pensione, quæ subditis solvenda imponitur ad onera Reipublicæ, & Principis dignitatem sustinendam, & in eadem generalitate sumitur etiam nomen Vectigal, strictè tamen nomen *Tributi* sumitur pro eo, quod solvitur ratione prædiorum, & bonorum stabilium, seu pro pecunia prædiali, & nomen *Vectigalis* sumitur pro eo, quod solvitur ratione mercium in Civitatem aliquam, seu Provinciam importandarum, aut ex eadem exportandarum, & communi nomine vocantur *Gabella*. Ultra hæc duo potissima onerum genera dantur alia quædam, quæ à Juristis vocantur *Munera*, & hæc triplicia sunt, realia, personalia, & mixta; realia sunt obsequia quæ subditi rebus suis, puta jumentis, plaustris, &c. Principi præstant; personalia sunt obsequia, quæ subditi præstant Principi propriismet personis, ut certis temporibus Principi personaliter inservire, ipsumve in bello comitari: mixta sunt obsequia, quæ subditi tum propriis personis, tum propriis rebus Principi præstant, ut cum quis tenetur non solùm propria persona, sed etiam propriis rebus, propriisque sumptibus in bello adesse Principi.

40. Alia onerum genera, quæ possunt assignari, sunt, angaria, parangaria, portorium, pedagium, guidagium, tallia, collecta, præstantia, quæ quomodo distinguantur à Tributo videri potest apud Sylvestrum verbo *Gabella* 1., & Molinam *disp.661*. *Angaria*, & *Parangaria* videntur fuisse munera personalia aliquid vehendi, præsertim in transitu Exercitus, hac ratione milites Simonem angariaverunt: *Angaria* verò dicitur quando propriis sumptibus obsequia illa sunt præstanda, *Parangaria*, quando alienis; vel è contra, ut habet Molina, *Portorium*, aut *Pedagium* est, quod solvitur pro transvectione mercium per flumina, & pontes: *Guidagium*, quod pro ducatu, aut protectione in transitu exercitus; seu pro custodia viarum: Tallia, Collecta, Præstantia, aut Impositio, pro eodem sumuntur, & significant, quod Princeps exigit pro rata substantiæ cuiusque, & imponi solent ad tempus ob aliquam publicam necessitatem, licèt aliquando omnia supradicta nomina confundantur, & unum pro alio accipiatur, ut notat Lessius *lib. 2. cap. 33. in principio*.

41. Resp. tres potissimùm conditiones requiri ad onera publica, Tributa, Vectigalia, seu Gabellas justè imponendas. Prima est authoritas, & potestas, quæ reperitur in illis omnibus, & solis Principibus, & Republicis, quæ liberam, & absolutam suorum subditorum administrationem habent; huiusmodi sunt Summus Pontifex in terris sibi temporaliter subiectis, Imperator in suo territorio, Reges in suis Regnis; Duces, ac Principes absoluti in suis Provinciis, & Respublicæ in suis ditionibus. Ratio est, quia soli Principes absoluti, independentes, & nullum agnoscentes Superiorem, ipso jure naturæ debent à propriis subditis sustentari, cum aliundè non habeant à quo sustententur, & à quo accipiant necessaria subsidia pro gubernatione, & defensione principatus, ad quam etiam sustentationem, & subventionem populi, & subditi se tacitè obligarunt, dum jura imperii, & gubernandi, ac regendi potestatem in hujusmodi Principes transtulerunt. At verò qui à Superiore dependet, & ipsius nomine subditorum administrationem habet, ab eo, à quo dependet, & à quo regendi, & gubernandi potestatem habet, sustentari debet, & necessaria subsidia recipere, ideò nequit propria authoritate talia subsidia exigere à subditis per novas impositiones; nisi fortè subditi ipsi liberè, & liberaliter consentiant, quo modo Civitates etiam subditæ ex libero Civium consensu, ut plurimùm per suffragia expresso in Comitiis, ad quæ vel omnes Cives, vel à Civibus specialiter deputati conveniunt, imponunt nonnulla onera, quæ Collectæ dici solent, ad reparationem mœnium, pontium, viarum, & similium, ita Lessius, Salonius, Molina, Toletus, Salas, Navarrus, quos affert, & sequitur Bonacina *disp. 2. quæst. 9. punct. 1.*, ubi etiam cum iisdem Authoribus dicit imponentes nova Tributa, vel jam imposita augentes sinè legitima facultate incurrere excommunicationem latam in Bulla Cœnæ.

42. Secunda Conditio, est legitima, & justa causa, ob quam tributa imponuntur, quæ adeò necessaria est, ut, ea deficiente Tributum evadat injustum, & iniqua potius rapina,

pina, quàm Tributum dici debeat. Duplex autem assignatur hujusmodi causa; prima, & principalis est bonum publicum, utilitas nimirum, & necessitas publica, cui aliter commodè nequeat occurri, & cui non sufficiat, quod aliàs in eum finem Principi deputatum est; cum enim bonum publicum præponderet privato, nil mirum, si, urgente bono publico, gravari possint populi in solvendis tributis. Hæc publica necessitas complectitur sustentationem Principis in proprio statu, & dignitate, stipendia militaria pro exercitu necessario ad arcendos hostes, reparationes Urbium, vindicationem maris à piratis, viarum à latronibus, & huiusmodi; cum enim ad Principem spectet populum regere, jus dicere, pacem, & tranquillitatem Reipublicæ totis viribus procurare, ita potest compellere subditos ad præstandos necessarios sumptus, ad pacem, & tranquillitatem conservandam requisitos, eosque præstare populi tenentur, Lessius *dub. 6. num.* 41. Lugus *disp. 36. sect.* 2. *num.* 18., & alii Doctores communiter.

43. Altera est justa vindicta, & compensatio damnorum injustè illatorum: hoc titulo possunt imponi nova tributa, & onera eorum subditis, qui à suo Principe rebellando fuerunt ei multorum sumptuum, & damnorum occasio, tum hostibus devictis, & debellatis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum moverunt: possunt autem utrisque nova onera imponi, non solùm jure resarciendorum damnorum, sed etiam jure vindictæ ob irrogatam injuriam, ut cum Victoria *relect. 4. de jure belli num.* 57. tenet Lessius *dub. 6. num.* 49., sequitur Lugus *num.* 22.

44. Tertia conditio est conveniens forma impositionis, ut scilicet Tributum imponatur, servata debita proportione; nam proportio est veluti forma tributorum: debet autem hujusmodi proportio servari, tum facta comparatione tributi ad personas, quibus imponitur; tum ad necessitatem, ob quam imponitur; tum ad materiam, supra quam imponitur. Ex primo capite injusta est impositio, quando vel non fit pro ratione contractuum, & facultatum cujusque, puta, attentis facultatibus, & rationibus contractuum, pauperes magis gravantur, quàm divites; mercatores magis, quàm non mercatores, aut è contra: vel fit personis exemptis, puta quando Princeps temporalis imponit tributum personis Ecclesiasticis, de quibus infra §. 3.

45. Ex secundo capite injusta est impositio, si gravamen immodicum sit, & majus, quàm necessitas exigat; tunc enim gravamen qua parte excedit est iniquum. Immodicum censetur tributum, quando majus est malum, cui populus exponitur, & quod patitur ex solutione talis tributi, quàm illud, quod timere posset, si ad eam necessitatem ita non contribueret: Quod potissimè considerandum videtur, inquit Lugus *disp. 36. sect.* 2. *num.* 21., quando tota causa tributorum gravissimorum est sustinere bella, quæ geruntur inter duos Principes, qui de jure legitimæ successionis in eo Regno contendunt, & ille, qui possidet extrahit substantiam, & sanguinem à subditis, ut se in eo Regno conservet: & quidem, si ille, qui ingressu prohibetur, infidelis, vel hæreticus esset, vel talis, sub cujus regimine gravissima mala subditi timere possent, non est dubium, quòd subditi debeant se bonis spoliare, ut eum totis viribus prohibeant. Aliquando tamen nullum malum aliud bono publico timetur ex alterius adventu, nisi variatio Principis, & fortasse ille alius melior erit ad publicum bonum: quare non est certum, quòd subditi cum tanto dispendio suorum bonorum debeant Principem priorem adjuvare; non enim est regnum propter Regem, sed Rex propter Regnum, ita Lugus *loc. cit.*

46. Ex tertio capite injusta videtur impositio, quando imponitur gravamen rebus omnino ad victum necessariis, Pani, Vino, Oleo, Carnibus, & aliis esculentis, & poculentis, quia in his plus gravantur pauperes, quàm divites, & magis pauperiores, qui plures habent filios, ad quos alendos plura emere coguntur, cum divites, & nobiles plura ex his habeant ex suis possessionibus, absque eo quòd emere cogantur, atque ideò nihil solvunt, ita Hostiensis, Cajetanus, Angelus, Tabiena, Ledesma, & alii, quos afferunt Sanchez *dub.* 44. *cap.* 4. *in consil.*, & Diana *part.* 2. *tract.* 3. *Miscell. resol.* 28.

47. Alii tamen probabiliter asserunt, onus, & gravamen imponi posse in rebus etiam ad vitam necessariis, & Ratio est, quia, urgente gravi necessitate, debent subditi exponere vitam pro bono publico; ergo etiam possunt privari in necessariis ad vitam pro bono publico, & Reipublicæ necessitate, nec proinde magis gravantur pauperes, quàm divites; nam licèt illi cogantur emere, plura tamen emunt divites, & nobiles una die, quàm pauperes emant uno mense propter majorem familiam, quam habent, & propter lautiorem victum, quo utuntur, cum pauperes parciùs vivant, & paucioribus sint contenti, ut ponderat Lugus *num.* 25., dato tamen, quòd pauperes in his æque, aut etiam plus gravarentur, quàm divites, facilè tamen à divitibus compensantur; nam quò cariora sunt, quæ ad communem victum pertinent propter tributa, eò solent artifices,

operarii, & alii divitibus locare suas operas, ut lucrum, & victum solitum sibi comparent, ita tenent Doctores magis communiter, Sylvester, Angelus, Navarrus, & alii, quos affert, & sequitur Sanchez *cit. dub.* 44., & 45. Lessius *cap.* 33. *dub.* 7. Malderus *tract.* 5. *cap.* 6. *dub.* 5. Azor., Turrianus, Reginaldus, quos sequitur Diana *cit. resol.* 28.

48. Iste modus imponendi tributa in rebus, etiam ad victum necessariis, videtur suavior, minùsque difficilis, & minora secum affert incommoda, quàm si tributum esset imponendum super capita, vel taxando cuiusque vires, & facultates, ut à singulis exigatur, quod solvere possint: constat etiam experientia, populum minùs turbari, & libentiùs ferre tributa hoc modo imposita minutatim solvenda, quàm si à singulis pro mensura, & ratione propriæ facultatis exigerentur. Conandum tamen est, quantùm fieri potest, ne tributa in rebus ad vitam necessariis imponantur, & æquiora esse monet Lessius *numer.* 51., quando in rebus non necessariis, sed ad delicias, elegantiam, & luxum spectantibus, ut in pannis pretiosis, sericis, vasis argenteis, vinis, & eduliis pretiosis, & similibus, quæ communia non sunt pauperibus, nec ad victum humanum necessaria.

49. Deficiente aliqua ex prædictis conditionibus allatis, impositio tributi evadit injusta, & qui talia tributa extorquent tenentur ad restitutionem; primò quidem Princeps ipse, qui est causa principalis impositionis, & exactionis, Principe deinde non restituente, tenetur exactor tamquam causa executiva, & instrumentalis damnificationis injustæ subditis illatæ: peccat autem Princeps cum obligatione restituendi, tum quando sinè justa, publica, & necessaria causa, novas exactiones, & gabellas imponit, seu jam impositas auget, quocumque nomine, seu colorato prætextu imponat, nam causa debet verè, & non fictè subsistere: tum quando plus exigit, quàm necessitas ipsa postulat, vel si, cessante causa, adhuc duret in exactione tributi, quod cessare debet, cessante causa, ob quam fuit impositum, nisi forsan alia consimilis causa loco prioris subintret: peccat insuper Princeps contra justitiam cum obligatione restituendi, si ob nimium luxum, pompam excessivam, ædificia superflua, immodicas donationes, recreationes, & huiusmodi ærarium totum exhauriat, vel etiam debitis Cameram gravet, adeò ut, adveniente necessitate, cogatur nova imponere tributa, & gabellas, cum aliàs satis fuissent jam impositæ, & multò magis, si ob immodicas donationes, & luxum, absque alia necessitate huiusmodi tributa imponat: Quod maximè advertere debent Consiliarii, & Confessarii Principum, ne aliàs, vel canes muti, vel adulantes politici, vel displicere timentes, & se, & Principem in æternum perdant, ut cum Molina *disp.* 667. notat Lugus *disp.* 36. *num.* 10. Sanchez *cap.* 4. *dub.* 2. *numer.* 8. Lessius *lib.* 2. *cap.* 33. *dub.* 1. Navarrus *lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 255., & alii satis communiter.

§. II.

An defraudantes Gabellas peccent, & teneantur ad restitutionem.

50. Quando certò constat, impositionem, & exactionem Gabellarum, & Tributorum esse illicitam, & injustam ex parte Principis, quia vel deest causa, & justa necessitas, vel in majori quantitate exiguntur, quàm postulet justa necessitas, vel imponuntur sub prætextu justæ causæ, & interim ad usus non necessarios, aut privatos applicantur, juxta superius dicta, tunc non obligant in conscientia, sed quisque licitè potest vel ex toto, vel ex parte defraudare; &, si in foro externo solvere cogatur, uti poterit occulta compensatione, quia nemo tenetur dare id, quod ab eo injustè petitur, &, si ad dandum quovis modo cogatur, potest occulta compensatione se servare, & facere indemnem ut docent Layman *lib.* 3 *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 3. *num.* 5. Sylvester *verb. Gabella* 3. *quæst.* 3. & 14. Molina *disp.* 674. Lugus *disp.* 36. *num.* 39., aliique communiter, Malderus *tr.* 5. *cap.* 6. *dub.* 4.

51. Si dubium sit an Tributum, seu Gabella sit justè imposita, secundùm communem sententiam non obligat in conscientia, sive Dubium sit negativum, sive positivum, & opinativum, quia nimirum dantur pro utraque parte rationes probabiles. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis *ex Regul.* 65. *Juris in* 6.; & inde, si dubium sit, an gabella, seu tributum justè petatur, & exigatur, melior est conditio subditi res suas bona fide possidentis, arg. cap. *Pervenit. de Censib.*, & cap. *Quamquam*, *eod. tit. in* 6. Nec dicas quando dubitatur de justitia legis, seu præcepti, præsumptio stat pro Superiore, cui parendum est: Contra enim est, quia hoc non verificatur, quando agitur de proprio interesse Principis, & gravi præjudicio subditi: nam licèt Princeps sit in possessione præcipiendi respectu subditorum, non est tamen dominus absolutus rerum subditorum, sed solùm illis uti potest, concurrentibus legitimis utendi causis; ipse verò subditus est dominus, & est in possessione illarum, seu illas tuendi, & conservandi, Lessius *lib.* 2. *cap.* 33. *num.* 67. Bos-

sius

sius *var. moral. par.* 1. *tit.* 1. §. 24. *num.* 311. Lugus *disp.* 36. *sect.* 6. Sanchez *lib.* 2. *consil. cap.* 4. *dub.* 6. Molina *disp.* 674. *num.* 6., *& 9.*

52. Inde, si dubium sit positivum, & opinativum, quia pro utraque parte militant rationes probabiles, causam Tributi esse justam, & non esse justam, tunc Princeps justè exigit Tributum, & populus justè negat, quia utraque pars utitur jure suo, sequendo rationes probabiles, quomodo sæpè contingit Bellum esse utrinque iustum ex ignorantia: Consessarius tamen ante factum suadebit solvere, ne popolus se exponat periculo injustitiæ erga Principem, sicut aliàs in dubio ad obedientiam, & reverentiam Principi præstandam populus inducendus est: post factum non coget solvere, seu restituere, quia in dubio melior est potest conditio possidentis, ut monent Sylvester *verb. Gabella* 3. *num.* 29. Molina *disp.* 674. *num.* 7., *& 9.* Malderus *tract.* 5. *cap.* 6. *dub.* 4; quod quidem intelligi maximè debet de Tributis, & Gabellis noviter impositis, nam si dubitatur de antiquis, de quorum initio non extat memoria, præsumendum est, ex justa causa esse imposita, & consequenter obligare in conscientia, ut cit. Doctores, & alii ferè communiter affirmant.

53. Si certò constat, aut probabiliter judicatur, talem impositionem, & exactionem Tributorum esse justam, servatis debitis circumstantiis, tunc dubium est; an licita sit illorum defraudatio, vel quisque teneatur in conscientia solvere, & restituere, si fortè fraudatum aliquid sit. Affirmant nonnulli, licitam esse, & fraudantes tutos esse in conscientia, solùmque in foro exteriori, si deprehendantur, pœna commissi, vel confiscationis mulctari posse. Ratio est, quia leges humanæ habentes pœnam adnexam non obligant in conscientia, cum Legislator annectens pœnam videatur illa esse contentus, absque aliqua obligatione conscientiæ, ita Angelus *verb.* *Pedagium num.* 6. Navarrus *in Man. cap.* 17. *num.* 200., *& cap.* 23. *num.* 54. Beja *in respon. p.* 1. *casu* 13. Duardus *in comment. Bullæ cænæ lib.* 2. *comm.* 5. *quæst.* 12. *num.* 9., ubi solvit argumenta contraria, sequitur Diana *part.* 1. *tract. de Legib. resol.* 19.

54. Communis, & vera sententia docet, Tributa, & Gabellas etiam novas justè impositas, id est servatis debitis circumstantiis, obligare in conscientia, adeò ut eas defraudantes mortaliter peccent pro gravitate materiæ, & teneantur ad restitutionem. Ratio est, quia obligatio solvendi Gabellas justè impositas est de Jure divino, ut colligitur ex illo Romanor. 13. *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui Vectigal, Vectigal.* Et hoc utique ex obligatione conscientiæ, nam ante præmisit; *Necessitate subditi estote, etiam propter conscientiam. Ideò enim* (nota obligationem conscientiæ, *) & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes*, & postea infert; *Reddite ergo omnibus debita* &c., & *Matth.* 22. Christus Dominus, ostenso sibi numisinate, quod per capita singulorum exigebatur, ait; *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei Deo*, idque non tantùm verbo, sed exemplo suo ostendit, dum tributum jussit solvi pro se, & Petro, quamvis ad id non teneretur. Est etiam de jure naturali, quia tributa, vel exiguntur, & solvuntur tamquam merces Principi debita, pro ejusdem sustentatione, & tunc debentur ex justitia commutativa, quia dignus est operarius mercede sua, sicut enim Princeps debet Reipublicæ curam, & vigilantiam, pro illa conservanda, & gubernanda, ita Respublica debet Principi subsidium congruum suæ dignitati, & mercedem pro laboribus. Vel solvuntur pro communi vtilitate Reipublicæ, & tunc jure naturali membra Communitatis contribuere tenentur, quæ necessaria sunt pro bono communi conservando, & malo vetando: & inde Jure divino, & naturali tributa sunt debita Principi, nec defraudati possunt sinè peccatò, & obligatione restituendi: hanc Sententiam tenent communiter Doctores, Lugus *disp.* 36. *sect.* 4. Homobon. *de exam. part.* 1. *tract.* 7. *cap.* 29. *quest.* 120. Malderus *tract.* 5. *cap.* 6. *dub.* 13. Lessius *cap.* 33. *dub.* 8. Molina *disp.* 674. Vega, Rodriquez, Graffius, Suarez, Sanchez, Navarra, & alii, quos affert, & sequitur Diana *part.* 1. *tract. de legib. resol.* 19.

55. Nec obstat ratio in contrarium adducta, quia Tributa non solvuntur tamquam pœnæ, & multæ, quæ non debentur ante Judicis Sententiam, sed ex contractu oneroso, quo Princeps Reipublicæ debet curam, & vigilantiam, & Respublica debet Principi congruum dignitati subsidium, quam obligationem non tollit pœna transgressoribus imposita, quin potiùs declarat, mentem legislatoris fuisse sub gravi culpa obligare. Defraudantes Gabellas non tenentur ante condemnationem solvere pœnam transgressoribus impositam, nec bona sua proprio motu in commissum dare, tenentur tamen in conscientia tributum solvere ex Jure naturali, & divino, ut supra dictum est. Quòd Leges humanæ habentes annexam aliquam pœnam possint obligare in conscientia constat ex dictis *in tract. de Legibus cap.* 2. *dub.* 4.

56. Dices, quòd licèt jure naturali Gabellæ, seu tributa debeantur Principibus, adhuc tamen licitum esse illas defraudare absque

que peccato, & hoc ex tacita illorum concessione, seu permissione, qui, addendo poenam transgressoribus, videntur illa contenti absque alia obligatione conscientiae; seu videntur subditorum voluntati permittere, an velint Tributa solvere, aut poenam, si fortè defraudasse reperiantur, quod satis probabiliter colligitur ex eo, quòd omnes leges Gabellas imponentes latae sint sub forma legis purè poenalis, taxant pecuniam solvendam, v. g. pro introductione, vel extractione mercium, secus talem poenam incurrant; quo loquendi modo non videtur lex aliud intendere, nisi poenam in casu non solutionis; & de facto defraudantes Gabellas solùm coguntur solvere poenam, non verò restituere fraudatum, quod tamen esset necessarium, si ad id tenerentur in conscientia; ea ratione, qua fur non solùm tenetur, & cogitur solvere poenam à Judice, seu per legem impositam, sed etiam domino restituere furto sublata.

57. Nec obstat damnum, & praejudicium, quod ex tali defraudatione Gabellarum resultat illas ementibus; nam sibi imputare debent, si non invigilant, quia sub tali conditione illas emerunt; immò etiam cum scientia, quòd saepè fraudentur, & sic minori pretio conducunt, quàm valeant, parati subire aliquas fraudes, quamvis non sit recedendum à Sententia communi, & probabiliori docente, Gabellas justas esse solvendas; haec tamen sic explicata non caret probabilitate, tum propter rationem, tum propter authoritatem, eamque sequuntur Angelus, Navarrus, Beja, & Duardus supra, ubi latissimè contraria solvit; & inde Emmanuel Sà verb. *Gabella num. 6.* asserit, defraudantes vectigalia non esse à Confessariis urgendos ad restitutionem, idem asserit Malderus *dub. 15.* casu quo poenitentes nollent restituere; nam, sequendo hanc opinionem probabilem, licitè possunt à Confessariis absolvi, ut eum illis notat Diana *part. 1. tract. de Legib. resol. 19.*

58. Certè hoc tempore cum, experientia teste, nonnumquam Gabellae imponantur injustè, aut excessivè ad pompam, luxum, aut aliam causam incongruentem, non videtur illicitum subditis illas defraudare, vel ex toto, vel ex parte, prout ex toto, vel ex parte injustae communiter existimantur.

59. Quaeres; an Gabellae sint solvendae antequam exigantur. Resp. Gabellas justas esse spontè solvendas antequam exigantur, nisi obstet consuetudo in contrarium. Ratio est, quia Gabellae non ideò debentur, quia à Gabellariis exiguntur, sed exiguntur, quia debentur, quando jam sunt impositae, ut notat Malderus *dub. 14.* Alii tamen asserunt, neminem obligari ad Gabellae solutionem, nisi ab exactoribus exigatur, & petatur, dummodo qui merces advehit non occultet eas, nec fraude utatur, ne exactores in cognitionem earum deveniant, sed esse imputandum ipsis Gabellarum conductoribus, qui debitam diligentiam non adhibuerunt, ut eas à publicè transeuntibus peterent, ut cum Soto, Azorio, Caspensi, Tabienà, Henriquez, Sanchez, & aliis tenet Mastrius *disp. 6 de obligat. Justitiae quaest. 1. art. 2. numer. 20.*, quorum aliqui addunt, etiam illos, qui consultò occultant merces, ne ab exactoribus tributum exigatur, non peccare, nec teneri illud solvere donec petatur; probabilius tamen est, observandam esse consuetudinem, quae est optima legum, & voluntatis Principis interpres: sicut enim onus Gabellae potuit justè imponi, ita potuit justè imponi onus aperiendi, & manifestandi ea, quae advehuntur, ut asserit Lessius *dub. 8. num. 61.*, & sequitur Bonacina *disp. 2. quaest. 9. p. 1. num. 6.*

60. Quaeres 2. An Creditor Principis possit sibi compensare creditum, fraudando Gabellas. Resp. id esse licitum, servatis legibus compensationis, si Gabellae non sunt venditae, vel locatae; secus si sunt venditae, vel locatae, quia tunc infertur damnum alteri, scilicet emptori, qui nullum contraxit debitum cum creditore, nisi fortè creditum antecedat venditionem, nam tunc creditor habet sibi hypothecata omnia bona Principis, quae cum onere transeunt ad alium possessorem, Malderus *dub. 16.*, & cum aliis Sbogar *tract. 85. num. 19.*

§. III.

An, & quo Jure Ecclesiastici sint immunes à Tributis, & Gabellis.

61. Constans est omnium Theologorum, Canonistarum, & Jurisconsultorum Sententia, quam nullus Catholicus impugnare audet, ut asserit Barbosa *de Jure Ecclesiast. univers. lib. 1. cap. 30. §. 5. num. 1.*, Ecclesias, Ecclesiasticas personas, & illorum bona esse libera, & immunia à quibuscumque Triburis, & Gabellis per Communitates, & Principes saeculares impositis. Idque definitum est in Concil. Lateran. sub Alexandro III. *p. 1. cap. 19.* sub Innocent. III. *cap. 46.*, & habetur cap. *Non minùs* 4. cap. *Adversus 7. de immunit. Eccles.* cap. 1., *& 3. eod. tit. in 6.* cap. *Quamquam de censib. in 6.* Clement. unica *de immunit. Eccles.* Can. *Tributum* §. *quamvis* Can. *Sancimus.* Can. *Convenior 23. quaest. 8.*, quas sanctiones innovavit Concil. Trident. *Sess. 25. de refor. cap. 20.*, & Romani Pontifices quot-

quotannis in Bulla Cœnæ §. 18. excommunicant imponentes, & exigentes hujusmodi tributa. Accedit Jus Civile Authen. *Item nulla* C. de Episcopis, & Cleric. ibi *Item nulla communitas, vel persona publica, vel privata collectas, vel exactiones, angarias, vel parangarias Ecclesiis, vel aliis piis locis, aut Ecclesiasticis personis imponere, aut invadere bona Ecclesiastica præsumat &c.*, & *l. Sancimus 2. C. de Sacrosanctis Ecclesiis* omnibus piis locis immunitas ista conceditur.

62. Sunt autem Clerici immunes, & exempti à Gabellis, & omnibus tributis per communitates, & Principes sæculares impositis, non solùm pro bonis Ecclesiasticis, quæ tamquam Clerici, & Beneficiati possident, sed etiam pro bonis patrimonialibus, quia bona Clericorum potiuntur eodem privilegio, prout bona Ecclesiastica, ut probatur Juribus supra citatis, & maximè cap. *Quamquam de censibus in 6.*, ubi Bonifacius VIII. universaliter, & absque ulla distinctione de omnibus rebus, & bonis ad Ecclesias, & Ecclesiasticas personas pertinentibus ait; *Cum igitur Ecclesia, Ecclesiasticæque personæ, ac res ipsorum non solùm jure humano, quin & divino à sæcularium personarum exactionibus sint immunes*, ubi Pontifex distinguit bona Clericorum à bonis Ecclesiarum, & vult, omnia esse libera à vectigalibus, ibi; *pro rebus suis propriis*: & infra excommunicat personas privatas ipso facto, quæ talias ab Ecclesiasticis exigunt, & Communitates subdit Interdicto, à quibus pœnis non possint absolvi, nisi facta restitutione; & contrariam consuetudinem dicit, esse corruptelam. Idem habetur ex Bulla Cœnæ Domini, ubi excommunicantur omnes, qui absque speciali, & expressa Summi Pontificis licentia imponunt *Collectas, Decimas, talias, præstantias, aut alia onera personis Ecclesiasticis, aut eorum bonis, sive Ecclesiarum, aut Monasteriorum ipsorum*, ubi pariter distinguit Pontifex bona Clericorum à bonis Ecclesiarum, ac proinde loquitur, non tantùm de bonis Ecclesiasticis, quæ dicuntur bona Ecclesiarum, sed de quibusvis bonis Ecclesiasticorum. Accedit declaratio S. Congregat. apud Pignatellum *tom. 2. consult. 54. num. 99.* illis verbis, *Patrimonium Clerici est exemptum instar bonorum Ecclesiasticorum*. S. Congreg. in Tricaricen. 14. Novembris 1663., & ita tenent Doctores communiter, quorum longum catalogum dabit Michael de Cortiada *tom. 3. decis. 201.*

63. Ratio esse potest, quia *accessorium naturam sequi congruit principalis* juxta Regul. 42. Juris in 6., & *magis dignum trahit ad se minùs dignum*, arg. cap. *Quòd in dubiis de consecrat. Eccles.*; sed Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ sunt principale, & magis dignum respectu suorum bonorum; si ergo illæ gaudent immunitate, nec gravari possunt Gabellis, & Tributis, eâdem immunitate gaudebunt illorum bona, quæ proinde non possunt gravari tributis, & Gabellis; tum quia Domini sæculares, onerando, & gravando bona Ecclesiarum, & personarum Ecclesiasticarum, necessariò gravant personas, illis præcipiendo, & trahendo ad suum tribunal, in eosque jurisdictionem exercendo; sed Domini sæculares nullam prorsus habent jurisdictionem in personas Ecclesiasticas, quæ sunt immunes ab illorum jurisdictione; ergo pariter illorum bona debent esse libera, & immunia ab illorum Gabellis, & Tributis.

64. Quæ hucusque dicta sunt de exemptione, & immunitate Clericorum, & bonorum omnium patrimonialium à Gabellis, & oneribus per Communitates, & Principes laicos impositis, valent à fortiori pro bonis illis, ad quorum titulum sunt ordinati, quia in locum Beneficii succedunt, Gloss. in cap. *Episcopus 4. verb. subsidium de præbend.*, & expressè Concil. Trident. *sess. 21. cap. 2. de reformat.*, & ideò bona Ecclesiastica debent censeri juxta regul. *quòd subrogatum, &c.*, & sæpè definitum fuit à Sacr. Congreg. apud Pignatellum *tom. 2. consul. 54.*, ubi *num. 97.* habet *Bona, ad quorum titulum ordinatus est Clericus, gaudent privilegio bonorum Ecclesiasticorum, & ideò sunt exempta ab omnibus Collectis, Gabellis, & oneribus laicorum*. S. Congr. Episcop. in Cathacen. 3. Augusti 1591. *&c.*, & sub *nu. 95.* habet; *Bona acquisita à Clericis, & à quibusvis personis Ecclesiasticis, sunt immunia ab oneribus laicis, S. Congr. Immunitatis sæpè*.

65. Gaudent hujusmodi privilegio immunitatis omnes Clerici, etiam in Minoribus constituti, vel sola prima Tonsura initiati, nec non etiam Regulares utriusque sexus cujuscumque Religionis approbatæ, tam professi, quàm Novitii, vel Novitiæ, ut cum aliis tenet Barbosa de Jure universali Eccles. *lib. 1. cap. 39. §. 5. num. 15., & 23.*, quia præfata Jura universaliter, & indistinctè omnibus Ecclesiasticis personis, eorumque bonis immunitatem competere asserunt, Minoritæ autem, sicut omnes Religiosi, sunt Clerici, seu personæ Ecclesiasticæ; unde debent gaudere tali privilegio, maximè quia favores sunt ampliandi, cap. *odia, de Regul. Juris in 6.*, & ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

66. Excluduntur ab hac immunitate Clerici conjugati cum unica, & Virgine, etiamsi tonsuram, & vestes deferant clericales, licèt gaudeant privilegio Canonis, & fori, ut patet ex cap. *unico de Clericis conjugatis*

gatis in 6. Immò Trident. addit, quòd nec privilegio fori gaudeant nisi fuerint ab Episcopo deputati Ministerio alicujus Ecclesiæ. Excluduntur etiam Clerici negotiatores pro rebus, quas deferunt, aut deferri faciunt, causa negotiationis, ut constat ex cap. *Quamquam de censib. in 6.*, ubi expressè statuitur, *Ecclesias, & Ecclesiasticas personas ad Pedagia, & Guidagia penitus non teneri, nec ad exibendum, vel solvendum talias pro rebus suis propriis, quas non causa negotiandi deferunt, vel deferri faciunt, aut transmittunt;* ergo à contrario sensu, si negotiationis causa faciunt, immunes non sunt, ut cum aliis notat Barbosa in dict. cap. *Quamquam*, & supra *num. 63.* cum aliis à se citatis.

67. Negotiari dicitur ille, qui aliquid emit, vel contractu oneroso acquirit, ut iterùm vendat, & ex venditione lucrum faciat, & inde non dicitur negotiari, nec tenetur solvere Gabellas Clericus quando emit aliquid ad sui ipsius, suorum, & suæ familiæ sustentationem, licèt postea, animo mutato, cum lucro vendat; cum enim non emerit animo vendendi, & lucrandi, non dicitur negotiari, si postea ex accidenti, animo mutato, vendat, ut observat Sylvest. *V. Excommunicatio 9. num. 46. fine*, Navar. *in man. cap. 27. num. 128.*, & alios referens Barbosa *de Jure uni. Eccl. cap. 39. §. 5. num. 64.* Nec qui redditus, & fructus sui beneficii Frumentum, Vinum, Oleum, Lanam, animalia vendit: alia, quæ spectant ad Clericum negotiatorem; & quæ negotiatio, sit illis licita, aut illicita videri possunt apud Barbosam *lib. 1. Jur. un. Eccl. cap. 40. à num. 114.*

68. An verò bona habentia annexam obligationem Gabellæ, si postea transeant ad Ecclesias, vel Ecclesiasticos gaudere debeant immunitate. Resp. bona, quæ antequam pervenirent ad Ecclesiam habebant annexa certa quædam, & determinata onera, ut solvendi censum Principi, vel reparandi vias publicas vicinas, &c. cum illis ad Ecclesiasticos transire, ut cum communi tenet Bonacina *disp. 2. quæst. 9. p. 2. num. 2.*, quia res transit cum suo onere, sed non posse ampliùs gravari, citra læsionem immunitatis, novis, & extraordinariis impositionibus, & contributionibus, quidquid in contrarium practicetur, quam praxim reprobant Sacri Canones; & Pontifices quotannis sub anathemate damnant, ut docet Barbosa *Juris Eccl. uni. lib. 1. cap. 39. §. 5.*, & in collect. ad caput *Non minùs de immunit.*, & cum aliis tenet Bonacina *loc. cit.*; & quidem Clericos non teneri ad onera nisi ea sint certa, realia; & invariabilia copulativè, sæpe definivit Sacra Congr. Immunit. in una *Camerinen.* 17. *Januarii 1626. Asculana 10. sept. 1629.* Bona Ecclesiarum, piorum locorum, & Ecclesiasticorum, quæ eis devenerunt titulo hæreditatis, donationis, emptionis, & similium non sunt subjecta, nisi oneribus certis, realibus, & invariabilibus, non obstante quacumque inhibitione, in *Mutinen. 21. Novembr. 1635.* in una *Montis Regalis 11. Augusti 1638.* & in una *Casalen. 23. Augusti 1623.* dictum fuit, *onera ordinaria, & extraordinaria à laicis imposita non possunt exigi ab Ecclesiasticis*, quod alibi sæpe definitum est, & latè tradunt Fagnanus in cap. *non minus 4. de immunit.*, & Pignatell. *tom. 3. consult. 15. per totam*, ubi contraria solvit.

69. Urgente gravi, & publica necessitate, seu utilitate, quæ æqualiter statum laicorum, & Clericorum concernat, concurrere tenentur etiam Ecclesiastici, juxta caput *Non minùs 4.*, & caput *Adversùs 1. de Immunit.*, juxta naturale illud principium, *qui sentit commodum, sentiat & onus*, Ad hoc tamen concurrere debent quatuor conditiones 1. Ut necessitas, vel utilitas sit publica, quæ æquè principaliter ac directè statum Ecclesiasticum, ac sæcularem concernat. 2. Ut Laicorum facultates non sufficiant. 3. Ut onera non imponantur, nec exigantur authoritate laicali, sed Ecclesiastica, cum consensu Cleri. 4. Ut, nisi periculum fuerit in mora desuper Summus Pontifex consulatur, cujus interest communibus utilitatibus providere; Fagnanus in cit. cap. *Non minùs*; Barbosa *in collect.*, & *Jure Eccl. Univer. lib. 1. cap. 29. §. 5.* Pignatell. *tom. 3. consult. 15. à num. 33.*, & *seqq.*

70. Quæres; Quo Jure Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ, & illorum bona gaudeant immunitate reali, & personali. Quamvis nonnulli apud Lessium *lib. 2. cap. 33. dub. 4.* docuerint, talem immunitatem esse duntaxat Juris humani, & descendere ab Imperatoribus, & Principibus Christianis, quia neque ex sacris literis, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque Patrum testimonio talis exemptio probari potest; probabilior tamen, & communior sententia est illam esse de Jure divino, ut expressè habetur in cap. *Quamquam de censib. in 6.* ibi *Cum igitur Ecclesia, Ecclesiasticæque personæ, ac res ipsarum, non solùm Jure humano, quin & divino à sæcularium personarum exactionibus sint immunes*; & Concil. Trident. *sess. 25. cap. 20. de reform.* ubi expressè dicitur *Ecclesiæ, & personarum Ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione, & Canonicis sanctionibus constitutam esse*. Concordat cap. *Ninis 30. de Jurejurand.* Deinde Prælati, & Episcopi per Spiritum sanctum *Act. 20.* constituuntur Rectores Ecclesiarum, & consequenter legitimi superiores, & Judices perfona-

sonatum, & bonorum ad eas pertinentium, ut perpetuus Ecclesiæ Catholicæ usus demonstrat, ac proinde laicali potestati, quæ est diversi ordinis, subesse non potest.

71. Nec obstat, antiquitus Clericos aliquando solvisse tributa Principibus laicis, & hanc exactionem iisdem Principibus indulgentibus, nam id fuit factum, & practicatum per viam facti, & non Juris, quando Imperatores nondum erant Catholici, & Ecclesiastica potestas propter ingentes persecutiones emergere non poterat. Hanc sententiam tenent gloss. in can. *si Imperator dist. 96. V. & discuti*. Barbosa *lib. 1. de Jur. Ecclef. univ. cap. 39. §. 5. num. 3.* citans plures alios, Fagnanus in cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ num. 10., & seqq. de constit.* dicens, quòd crebrior gravissimorum interpretum sententia est, eam exemptionem esse de Jure divino, Sperellus *decis. 37. fori Eccles. num. 1.*, allegans plures alios, tum Theologos, tum Canonistas. Bonacina *quæst. 9. p. 2. num.* 8.

72. Hinc bene infertur, contra hanc immunitatem nullam consuetudinem, aut præscriptionem etiam immemorabilem valere, quia contra Jus divinum nulla valet consuetudo; &, quamvis esset de Jure humano, adhuc tamen nec licita, nec valida esset consuetudo contraria, quæ expressè vocatur *corruptela* cit. cap. *Quamquam de censib. in 6.* ibi *contraria consuetudo quorumcumque, quæ veriùs dicenda est corruptela non obstat.*, & singulis annis revocatur in Bulla Cœnæ Domini ut cum Lessio, Sanchez, & aliis notat Bonacina *num.* 8.

CAPUT VI.

DE JUDICIIS.

DUBIUM I.

De Judice.

1. Oc nomen *Judicium*, quamvis multipliciter sumi possit ut constat ex gloss. cap. *in Judiciis, de Regul. Jur. in 6.*, præcipuè tamen duobus modis sumi solet; Primò pro sententia animi vera, vel falsa de quacumque re illa sit, seu accipitur pro secunda operatione intellectus, contradistincta à simplici apprehensione, & discursu, & talis operatio, & sententia specialiter appellatur Judicium, si de aliena probitate, aut pravitate sit, de quo plura diximus in octavo præcepto Decalogi. *Cap. 2. dub.* 3. magis propriè sumitur in præsenti pro sententia à Judice prolata, adeò ut Judicium sit nomen à Judice derivatum, & idem ferè sonet, ac *Jus dictum*; extenditur etiam ad significandum totam actionem judicialem, & Causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Judex disponitur, ut justam sententiam ferre possit ut, notat Lessius *cap. 29. dub. 1.*

2. Tres personæ specialiter concurrunt ad constituendum judicium, Actor, Reus, & Judex: Actor dicitur, ille qui actionem intentat contra alium, aliquid ab eo petens in judicio agit, & si agit contra alium criminaliter ad publicam vindictam pro crimine infligendam speciali nomine dicitur Accusator: Reus dicitur, ille contra quem in judicio agitur: Judex autem sic dicitur, quasi jus dicens populo; aliæ personæ, quæ ad judicium minùs principaliter concurrunt sunt, Testes, Advocatus, Procurator, Assessor, & Notarius, de quibus est successivè dicendum; & primò de Judice, in quo tria necessariò requiruntur scilicet Authoritas, & publica potestas judicandi. 2. Veritas, ut judicet secundùm veritatem, id est secundùm allegata, & probata: 3. Ut judicet secundùm leges, & formam ab illis præscriptam; ut autem clariùs procedamus, sit.

§. I.

De Authoritate in Judice requisita.

3. PRimò requiritur in Judice potestas, seu Jurisdictio, quæ adeò necessaria est, ut sine illa nulla, & invalida sit Sententia ab ipso prolata. Ratio est, quia sententia est veluti lex quædam particularis, vim habens obligandi; lex autem non potest obligare, nec habere vim coactivam, & coercitivam, nisi feratur ab illo, qui publicam habet potestatem, nec potest obligare nisi subditum, ut habetur cap. *at si Clerici, de Judiciis*, ubi dicitur, sententia à non suo Judice lata non tenet, & cap. *animarum de constit. in 6.* habetur *extra territorium jus dicenti non paretur impunè*, idque etiam constat ex Tit. *de foro competenti*; ergo nulla, & invalida est sententia ab illo prolata, qui publicam non habet potestatem, & jurisdictionem, in quo conveniunt Doctores communiter.

4. Jurisdictio, & publica potestas in subditum, alia est ordinaria, alia delegata; ordinaria est illa, quæ habetur à Jure, ratione alicujus Officii, seu Dignitatis, cui est annexa, hanc habet summus Pontifex in omnes fideles, Episcopus in sua diœcesi, Rex in suos subditos: delegata est, quæ habetur per delegationem, & concessionem alicui factam ab habente potestatem ordinariam, cujus

jus etiam vices gerit; hanc habet Legatus Apostolicus in Provincias, ad quas mittitur, Prorex, & Gubernator in Provincia seu Civitate sibi commissa: Acquiritur etiam jurisdictio ex consensu partium, quando litigantes ex compromisso aliquem eligunt, vel tamquam arbitratorem, qui amicabiliter, & ex naturali æquitate litem inter ipsos componat, vel tamquam Arbitrum, seu Judicem, qui, servato Juris ordine, controversiam dirimat: Vel ratione delicti in alieno territorio perpetrati, vel ratione contractus, & domicilii, aut rei controversæ circa possessionem: Acquiritur etiam ratione injuriæ subdito alterius Principis illatæ; nam si Superior ejus, qui injuriam intulit, interpellatus, nolit eam vindicare, id facere poterit Princeps illius qui passus est injuriam.

5. Qui sine jurisdictione aliquo ex assignatis modis acquisita judicium usurpat, & sententiam profert, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem damni, si aliquod inde sequatur: hac ratione peccant Judices Sæculares judicantes Clericos, in quos nullam habent potestatem, & jurisdictionem, ut diximus cap. præced. *dub.* 5. §. 3.; peccant etiam, & excommunicationem incurrunt qui vi, & fraude violenter extrahunt ab Ecclesia ad illam confugientes, & condemnant ad mortem, seu mutilationem; nam violenter usurpant jurisdictionem, quam non habent, & ultra excommunicationem, quam incurrunt, tenentur extractum Ecclesiæ restituere, suntque violatores immunitatis Ecclesiasticæ.

6. Qui à parte rei verè Judex non est, validè potest sententiam ferre. 1. Si habeat titulum coloratum. 2. Si ex errore communi existimetur verus Judex. 3. Si non adsit impedimentum juris divini, aut naturalis, ita decisum habetur in l. *Barbarius ff. de offic. Prætor.*, ubi occasione Barbarii, qui cum esset servus, Romam veniens, Prælaturam obtinuit, cujus, titulo servitutis, erat incapax, & dubitatum fuit; an acta ipsius judicialia essent valida, & dictum fuit, esse valida, *cum Populus Romanus etiam Servo potuisset decernere hanc potestatem*; Inde in utroque Jure Canonico, & Civili semper observatum est, gesta per Judicem putativum cum errore communi esse valida propter communem utilitatem, ad tollenda scilicet gravissima incommoda, & scandala, quæ aliàs sequerentur, si gesta per Judicem putativum non essent valida.

7. Ad hoc tamen requiritur, quòd interveniat error communis, adeò ut talis communiter existimetur legitimus Judex, unde non sufficit error unius, aut alterius seu paucorum putantium, illum esse legitimum Judicem, sed requiritur communis error in Civitate, seu loco, in quo judicium exercet; nam jura se fundant in errore communi, ut cit. L *Barbarius*, ibi, *si servus quamdiu latuit.*, & C. *infamis 3. quæst. 7.* ibi, *si servus dum putaretur liber.*

8. Requiritur etiam titulus coloratus, quòd nimirum Judex ille putativus non sit intrusus, sed sit in possessione sui officii ex aliquo titulo colorato sibi collato à legitimo Superiore, habente facultatem conferendi, seu instituendi in tali officio, licèt ob occultum impedimentum sit invalidè collatum. An verò sufficiat error communis sine titulo colorato. Resp. negativè, ut latè diximus in *tract. de pœnit. cap. 13. dub. 10. num. 72.*, quia secundùm dispositionem utriusque Juris cum errore communi requiritur etiam titulus authoritate Superioris collatus, licèt occultè invalidus, nam in illo servo, de quo *l. Barbarius ff. de offic. Prætor.* cum errore communi reperitur titulus coloratus, nam antea à Populo Romano designatus erat Prætor, sed invalidè, cum esset servus.

9. Requiritur insuper ad validitatem gestorum, quòd Subjectum ex jure Divino, seu naturali non sit incapax jurisdictionis, quia Jus commune talem defectum supplere, talemque jurisdictionem debet conferre posse, ut habetur ex d. l. *Barbarius*, *ff. de Offic. Prætor*, ibi *cum Populus Romanus etiam servo potuisset decernere hanc potestatem*; quare si non Sacerdos absolveret, aut consecraret, nihil faceret, quamvis errore communi putaretur Sacerdos, aut Confessarius, quia Ecclesia facere non potest, quòd non Sacerdos validè absolvat, aut consecret, cum ad hoc de Jure divino sit necessarium Sacerdotium; si autem Sacerdos existimaretur Parochus validè Sacramenta conferret, quia illi potest Ecclesia talem potestatem, & jurisdictionem conferre; Vide quæ diximus *in tract. de Pœnit. loc. cit.*

10. Hinc sequitur, valida esse gesta Judicis excommunicati, si excommunicatio sit occulta, quia error communis tribuit jurisdictionem, seu Ecclesia supplet defectum jurisdictionis, ut supra dixi; si autem excommunicatio sit publica adhuc gesta illius sunt valida quoadusque non sit declaratus, & vitandus, juxta disposit. extravag. *ad Evitanda*, quamvis aliter disposuerint antiqui Canones. Peccat tamen Judex excommunicatus, si non se abstinet, propter communicationem cum fidelibus sibi prohibitam; cum hoc tamen discrimine, quòd si est vitandus nullo modo potest officium exercere, quia tunc ipsi prohibetur communicatio cum fidelibus, & fidelium cum ipso; si tamen non est vitandus, quia tunc alii fideles non prohibentur agere cum ipso, ideò poterit in eorum favorem, & ab eis requisitus judicare absque pec-

peccato, secus si se ingereret non vocatus, ut fusè docent Doctores agentes de Censuris, & de Excommunicatione.

11. Quæres; An aliquis possit esse Judex in causa propria. Resp. negativè, regulariter loquendo, *l. Un. c. Ne quis in sua causa judicet*, quod adeò verum est, ut si Judex tamquam privatus habeat Causam consimilem, possit recusari ut suspectus, quia censeri potest nimis propensus, & sibi favorabilis; hoc tamen non procedit de supremo Judice non habente Superiorem in terris, ut Papa, Imperator, & Rex, quamvis conveniens sit, & æquitati consonum, quòd Causam, quam habet cum subdito, debeat alteri committere decidendam.

§. II.

De Veritate in Judice requisita.

12. JUdex, regulariter loquendo, judicare debet secundùm allegata, & probata, & secundùm allegationes, & probationes in judicio factas, ut constat ex Can. *Judicet 3. quæst. 7.* ubi habetur, *Bonus Judex nihil ex arbitrio suo facit, & proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta leges, & jura pronunciat, statutis Juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: nihil præparatum, & meditatum de domo defert sed sicut audit, ita judicat: & sicut se habet negotii natura, decernit, obsequitur legibus, non adversatur; examinat causæ merita, non mutat.*, & in cap. *1. de sent., & re judic. in 6.* Judex gravissimè puniendus decernitur, si contra conscientiam, & contra justitiam in gratiam partis alterius quicquam in judicio fecerit per gratiam, vel per sordes.

13. Maximè tamen controvertitur, an Judex possit, ac debeat judicare secundùm allegata, & probata contra propriam conscientiam, & condemnare innocentem, quando in judicio per testes, & alias probationes probatur esse nocens, & reus; ipse verò privata scientia certò cognoscit, esse innocentem, quam difficultatem satis fusè examinavimus in quinto præcepto Decalogi, loquentes de homicidio *cap. 1. dub. 10.*, & ex ibidem dictis constat, præmittendam esse omnem, & exactissimam diligentiam, ut veritas, & innocentia cognosci possit, qua præmissa, si non cognoscatur, sed innocens probetur esse reus, tunc

14. Prima sententia docet, Judicem posse, ac teneri, judicando secundùm allegata, & probata condemnare innocentem probatum reum ad mortem, quamvis privata scientia sibi certò constet, esse innocentem. Ratio est, quia Judex in judicando, cum non agat ut persona privata, sed ut persona publica, & publica authoritate, sequi non potest scientiam privatam, sed tenetur sequi scientiam publicam, secundùm quam Reus est nocens, & morte dignus, & sic debet ad mortem condemnare, secus esset in libertate Judicis, quos vellet liberare, dicendo, sibi privata scientia constare, illum esse innocentem, ex quo seditiones, scandala, & perturbationes in Republica possent oriri, sic cum D. Thoma tenent Cajet., Bannez, & alii à nobis allati loco cit. *cap. 1. dub. 10. de homicidio*.

15. Secunda sententia, quæ est probabilior, & sequenda, negat, licere Judici condemnare Innocentem probatum reum, quia directè occisio innocentis est intrinsecè mala, nec potest fieri licita, nec etiam pro vitando excidio totius Communitatis, nam solus Deus habet potestatem supra membra, & vitam, innocentis, qui proinde non potest à Judice condemnari, quamvis ille sit probatus nocens, cum Deus non concesserit illi talem facultatem, ut, pluribus allatis, diximus *loc. cit.*

16. Nonnulli media via incedentes asserunt, Judicem secundùm allegata, & probata posse probatum reum condemnare, si non agatur de pena capitis, aut mutilationis, sed tantùm de pena pecuniaria, privationis officii, vel bonorum, quia de rebus, & bonis temporalibus suorum Civium potest Reipublica disponere, secundùm quod expedit bono regimini, & majori utilitati Reipublicæ: Hoc tamen ab omnibus non admittitur, quia, exigente bono publico, non solùm potest Respublica privare subditum bonis temporalibus, sed etiam illum exponere periculo mortis, & indirectè, ac per accidens occidere; quare in casu posito, vel potest Judex innocentem damnare ad mortem, vel non potest illum bonis suis spoliare; nam Judex, judicando secundùm allegata, & probata, non intendit directè, & positivè occisionem innocentis, sed tantùm intendit servare Juris ordinem, & consulere bono publico.

17. Judex si privata scientia cognoscat, aliquem esse reum dignum morte, non potest ipsum condemnare, si delictum in judicio, & servato Juris ordine, non sit probatum, & multò minus si sit probatum oppositum, quia nemo non citatus, non auditus, ac per testes non convinctus potest condemnari, ut diximus, dicto *cap. 1. de homicidio dub. 2. à num. 9.*, ubi alia plurima de Judice etiam supremo sunt soluta.

18. Dubitari etiam solet; an Judex in judicando sequi possit sententiam probabilem: hæc difficultas fusè discussa, & soluta fuit *tract. 1. de Actibus humanis cap. 3. de conscientia dub. 9.*, & ex *ibid.* dictis constat, Judicem non posse judicare juxta opinionem

minùs probabilem, maximè post Decretum Innocent. XI. damnantis, inter alias, illam propositionem, quæ est in ordine 2. *Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem*. Ratio est, quia Judex, ut prudenter, & justè operetur, debet judicare secundùm merita causæ, & majus jus, quod ex allegatis, & probatis parti competere cognoscit; sed qui habet opinionem probabiliorem pro se habet majora merita causæ, & majus jus; ergo Judex debet judicare, & ferre sententiam juxta opinionem, quæ, inspectis allegationibus, & probationibus, probabilior apparet, & conformior juri, legibus, & rationibus, & iniquè ageret aliter judicando; non enim constitutus est Judex à Republica, ut pro libito sententiam dicat, sed juxta merita causæ, & majus jus partis.

19. Data æquali probabilitate opinionum utriusque partis litigantium, non est licitum Judici pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio, cum hoc sit damnatum ab Alexandro VII. damnante illam propositionem, quæ est in ordine 26. *Quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio*. Nec potest Judex in favorem amici judicare, eidem totum adjudicando, etiam stante æquali probabilitate causæ, quia Judex non debet esse acceptor personarum, ex Regul. 12. Juris in 6. ibi; *in Judiciis non est acceptio personarum habenda*, sed si stante æquali jure, rem totam uni parti adjudicaret, utique esset acceptor personarum, & faceret contra justitiam auferendo alteri litiganti partem, ad quam bonum, & æquale jus habet; quæ, & similia satis fusè discussa sunt, *cit. cap. 3. de conscientia dub. 9*.

§. III.

De Modo juridicè procedendi.

20. TRes communiter assignantur à Doctoribus modi, quibus Judex potest juridicè procedere, scilicet via Accusationis, via Denunciationis, & via Inquisitionis, cap. *Qualiter, & quando 2. de accusat.* Via accusationis procedit, quando actor, & accusator spondet, se objecta probaturum: via denunciationis, quando deferens crimen non vult suscipere onus probandi: via inquisitionis, quando Judex ex officio procedit ad inquirendum criminis authorem: commodiùs tamen Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 12.* ex Julio Claro duos tantùm assignat modos procedendi contra criminosos, alterum ex officio, alterum ad instantiam partis; Denunciatio enim non est per se aliqua via diversa procedendi, sed est quiddam prævium, ut Judex procedat ex officio: tunc autem procedit ex officio, quando, præcedente aliqua infamia, vel denunciatione, capit informationes, & format inquisitionem contra auctorem, ut sic ad plenam probationem, & sententiam perveniat.

21. Tunc procedit ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius legitimus accusator porrigit accusationem, eaque admissa, Judex procedit secundùm ejus probationes, & inde quando Judex agit ex officio procedit per inquisitionem; quando verò ad instantiam partis, procedit per accusationem; & quamvis Judex numquam possit condemnare sinè accusatore; hoc tamen intelligi debet de accusatore generaliter sumpto, hoc est vel de formali, quando procedit per accusationem, vel de virtuali, quando præcedit denunciatio, vel crimen est notorium; vel auctor est contumax, vel præcedit infamia, seu clamorosa insinuatio, hæc enim omnia vices gerunt accusatoris, arg. cit. c. *Qualiter, & quando de accusation.* ibi *sed quasi denunciante fama, vel deferente clamore*.

22. Itaque Inquisitio est investigatio criminis à Judice ex officio facta; cum enim jam raro inveniantur, qui subire velint officium accusatoris, onus probandi delictum in se suscipere, seque ad pœnam obligare, si deficiant in probatione, ne delicta maneant impunita, debet Judex ex officio procedere ad inquisitionem, quæ duplex est; alia generalis, qua in genere quæritur; an leges observentur, an crimina aliqua committantur, an de aliquo sit facta suspicio, vel infamia alicujus criminis, & hac utuntur Prælati, & Superiores in visitatione Diœcesis, Provinciæ, & locorum sibi subjectorum: alia specialis, quæ fit de persona aliqua determinata, & de delicto determinato, puta, an Petrus commiserit simoniam, furtum, adulterium, &c. datur etiam mixta, qua de persona singulari quæritur delictum in genere; an Petrus suas Regulas, & Statuta observet, vel de persona in genere crimen particulare, ut quisnam Paulum occiderit; & quæritur, qua ratione Judex his tribus modis legitimè possit inquirere, & an semper præcedere debeat criminis infamia.

23. Resp. 1. Judicem procedere posse ad inquisitionem generalem, quamvis nulla præcesserit denunciatio, vel infamia, sic habetur cap. *sicut olim de accusation.* cap. 1. *de officio Judicis ordinarii*, cap. *Romana de censib. in 6.* quibus locis præcipiuntur visitationes, & inquisitiones generales faciendæ suis temporibus à Prælatis, nullo habito respectu ad præcedentem infamiam. Ratio est, quia talis inquisitio generalis est valde utilis ad pur-

purgationem Reipublicæ, nec ulli facit injuriam, cum de nullo in particulari inquiratur, secus Episcopi, & Prælati Regulares sæpè peccarent, dùm in suis visitationibus generaliter inquirunt; an leges observentur, aut mala aliqua committantur.

24. In hac inquisitione generali subditi interrogati non tenentur, nec possunt occultos criminosos manifestare, de quibus infamia non præcessit, & peccant contra justitiam, si crimen occultum manifestant, quia ad id Judicis potestas non se extendit, etiam si id præciperet sub excommunicatione, aut sub præcepto obedientiæ, quia sicut extra visitationem nemo tenetur, nec potest occulta crimina manifestare, ita nec in visitatione; unde Prælatus injustè ageret, si subditum compelleret ad manifestandum, & si ex ignorantia subditus ea manifestet, tenetur Prælatus ea secretò tenere; nisi crimen redundet in damnum commune, aut Innocentis: hoc titulo si sciam, aliquem esse hæreticum, aut furem, possum alios admonere, ut sibi caveant: si homicidium à Petro commissum imputetur Paulo innocenti, qui ob id sit capite plectendus, possum, & ex charitate teneor manifestare verum auctorem homicidii, ut alibi diximus.

25. Resp. 2. Judicem non posse procedere ad inquisitionem specialem contra personam aliquam particularem, nisi præcesserit infamia, prout habetur ex cap. *Inquisitionis* §. *Tertiæ de accusat.* ubi dicitur. *Ad hæc respondemus nullum esse pro crimine, super quo non laboret infamia, seu clamosa insinuatio non præcesserit, puniendum: quinimmò super hoc depositiones contra eum, recipi non debere, cum inquisitio fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* Idem habetur cap. *qualiter*, *& quando* 2. *eod. tit.* ibi; *sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denunciationem Charitativa monitio, & inquisitionem clamosa insinuatio prævenire*, quod ibid. confirmatur exemplo Villici Evangelici *Lucæ* 16. cui Dominus dixit; *Quid hoc audio de te? Redde rationem Villicationis tuæ*, & ex illo Genes. 18. ubi Dominus de delicto Sodomorum ait. *Descendam, & videbo, utrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleverint.* Ratio est, quia Judex ad punitionem ex publica scientia procedere debet, & non sinè accusatore formali, aut virtuali; cum autem Judex procedit via inquisitionis non adest accusator formalis; ergo debet adesse saltem virtualis, qui in proposito non est nisi infamia præcedens: & meritò quisquam posset conqueri sibi fieri injuriam, si sinè præcedente infamia contra ipsum juridicè inquireretur; nam per talem inquisitionem læditur, & minuitur ejus fama, & redditur suspectus, ut notat Lessius *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 15. *num.* 122.

26. Ut autem quis dicatur de crimine infamatus non sufficit, quòd duo testes jurati affirment, aliquem commisisse crimen aliquod eisdem videntibus, ut expressè habetur cap. *Inquisitionis*, quia adhuc res est occulta, & per publicam inquisitionem non est prodenda, sed requiritur, quòd rumor sit diffusus per maiorem partem Viciniæ, Civitatis, Collegii, Monasterii, in quo quis habitat, ut dicatur ibidem infamia laborare, ut cum Bartolo, Soto, & aliis notat Lessius *num.* 123., & quòd ortum non habeat ex malevolis, & levissimis hominibus, quia illa non est vera infamia, sed à providis, honestis, & fide dignis, ut habetur dicto cap. *Qualiter*. Verùm quia sæpè dubium est, à quibus, aut qualibus orta sit, monet Glossa *in dictum cap.* indicendam purgationem; saltem propter scandalum; quæ tamen non erit indicenda, quando violenta fuerit suspicio de malevolentia primorum diffamantium.

27. Excipiuntur aliqui casus particulares, in quibus Judex procedere potest ad specialem inquisitionem sinè infamia præcedente; huiusmodi sunt crimen hæresis, propter periculum animarum, & damnum, quod affert Reipublicæ, Crimen læsæ Majestatis, & alia nonnulla atrociora, in quibus tamen semper prærequiritur aliqua denunciatio, vehemens suspicio, aut alia indicia sufficientia, quæ viam aperiant ad talem inquisitionem.

28. An verò sit de jure naturæ, quòd Judex non inquirat contra non infamatum, vel accusatum. Resp. esse tantùm de jure positivo, ut cum Soto, Valentia, & Sanchez tenet Lugus *disp.* 37. *sect.* 6. *num.* 64., qui inde excusat praxim Judicum sæcularium, qui, nulla præcedente infamia, ex simplici delatione alicuius procedunt ad specialem inquisitionem contra aliquam personam, quia nimirum infamia præcedens non prærequiritur, nisi ex jure positivo, cui per contrariam consuetudinem derogari potest, videntibus, & tacentibus Principibus, tam Ecclesiasticis, quam sæcularibus, & hoc ob bonum commune Reipublicæ, ne delicta maximè graviora maneant impunita, esto id quandoque non fiat sinè culpa crimen occultum denunciantis.

29. Quæres; an infamatus, & convictus de uno crimine possit de aliis occultis interrogari, de quibus non est infamatus. Resp. affirmativè, si crimina sint connexa, & regulariter unum conjungatur cum alio, secus si sint disparata, quia diffamatus in uno genere adhuc retinet bonam famam in aliis disparatis, ut diximus circa 8. præceptum Decalogi *cap.* 2.

num. 33., colligitur ex cap. *Inquisitionis de accusationibus*, ubi apertè dicitur, debere inquisitionem fieri solùm super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt. Similiter cap. *cum oporteat eod. tit.* dicitur ad eorum tantùm criminum inquisitionem esse procedendum, super quibus Rei fama læsa fuerit, nisi crimina sint ita connexa, ut unum regulariter non detur sinè alio, & sic convictus de adulterio, & consuetudine cum uxore aliena potest interrogari de occisione mariti, qui domi occisus invenitur, Lugus *numer.* 65.

30. Quæres 2. an convictus de crimine, possit interrogari de Sociis occultis, qui non laborant infamia. Resp. negativè, regulariter loquendo, nisi in delictis exceptis, colligitur ex cap. *Cum Monasterium, de Confessis*, ibi *secundùm utriusque Juris statuta de se confessi super aliorum conscientiis interrogari non debent*. Similia habentur cap. *veniens de testibus*, & cap. *Nemini* 15. *quæst.* 3. Item *l. finali C. de accusationibus*. Ratio est, quia non solùm Judex peccat interrogando, sed etiam reus injuriam facit occultis complicibus, si eos prodiderit. Adde, quòd crimen de se in judicio confessus, eò ipso fit infamis, vilis, ac dubiæ fidei, & ideò jure meritò à testimonio ferendo repellitur, cap. *Testimonium* 54. *de Testib.*, & quia hujusmodi confessio est periculosa, nam veniam, aut liberationem Rei sperare solent propter flagitia adjuncti, ex *cit. l. fin.*

31. Excipiuntur crimina excepta, ut crimen læsæ majestatis divinæ, & humanæ, Conjurationis, falsæ Monetæ, Crimen Sacrilegii, Maleficii, viarum grassatoris, & assassinii, quæ cum valde periculosa sint, Reipublicæ, bonumque publicum graviter lædant, Jus ipsum statuit, de se confessos posse de Sociis criminis interrogari.

32. Resp. 3. Circa inquisitionem mixtam Judicem procedere posse per inquisitionem generalem ad inquirendum reum ignotum, quando crimen est notorium, & publicum, & examinare testes circa auctorem illius delicti, non tamen inquirere posse circa personam aliquam determinatam, & in particulari, donec fuerit infamata, & circa illam dentur indicia sufficientia. Ratio est, quia multùm interest Reipublicæ, ne cum scandalo, publica crimina sinè inquisitione dissimulentur; unde Judex potest, ac tenetur generaliter inquirere, quinam tale malum commiserit, non autem utrùm fuerit Petrus, aut Paulus, siquidem auctor in genere quodammodo ipso facto est infamatus, non autem Petrus, & inde subditus etiam sub juramento interrogatus, non tenetur, nec debet auctorem manifestare, si nulla laboret infamia, nec dentur contra ipsum indicia sufficientia, nisi in casibus exceptis, ut supra dictum est.

33. Nec talis inquisitio redditur inutilis, quamvis subditus non teneatur, nec licitè possit revelare authorem occultum criminis, de quo nulla datur infamia, aut indicia sufficientia: non redditur, inquam, inutilis, quia de facto adesse possunt, & esse Judici ignota: quo casu licitè poterit reus manifestari, & Judex poterit contra illum procedere: poterit etiam procedere, quamvis revelans sinè præcedenti infamia peccaverit, aut ex ignorantia fecerit, sicut potest procedere, quando aliàs crimen occultum extra judicium, aut injustè, aut ex ignorantia publicatur, quia in utroque casu utitur jure suo, dummodo non intercedat revelatio Sacramentalis confessionis; prodest etiam talis inquisitio ædificationi populi, qui aliàs offenderetur, nisi Judices inquirerent auctorem manifesti, & publici criminis; prodest etiam maleficis dum vident reos etiam occultos aliquando manifestari, vel ex ignorantia revelantis, vel ex malitia, aut alio præcedenti indicio, ut docet Filliuc. *tract.* 40. *in* 8. *præcep. cap.* 16. *num.* 186.

DUBIUM II.

De Accusatore, & Denunciatore.

34. Accusatio strictè sumpta est Delatio Rei de Crimine ad vindictam publicam libello facta: finis enim accusationis est vindicta publica ad exemplum aliorum, ut ab hujusmodi criminibus sibi caveant, ut cum aliis tenet Lessius *lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 1. Ad eam ex Jure communi plura requiruntur 1. enim requiritur, ut fiat in scriptis, aut etiam verbis, quæ statim in scriptis per Notarium redigantur, ut notat Clarus *quæst.* 12. *num.* 7., ut constet quid sit probandum, nec possit accusator aliquid mutare, si fortè videat deficere in probatione criminis delati.

35. Secundò requiritur, ut in libello accusatorio scribantur nomina accusatoris, & accusati, *l. libellorum ff. de accusat.*, ut constet quinam sit accusator, & quinam accusatus; quòd si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis describi. Tertiò, ut declaretur species delicti, de quo reus accusatur, & etiam Socius criminis, si delictum sinè Socio fieri non possit, ut sunt Sodomia, adulterium &c. addito etiam loco, & tempore, quo delictum fuit patratum; addi etiam debet dies, & hora, si reus id postulet, ut probet, se eo tempore alibi fuisse, sufficit exprimere mensem, si diei, & horæ non recordetur, ut fusiùs probat Lessius *lib.* 2. *cap.* 30. *num.* 4.

36. Quar-

36. Quartò requiritur inscriptio accusantis, qua scilicet accusator se obligat ad crimen objectum probandum, & , si defecerit in probatione, ad pœnam talionis, id est ad eam pœnam subeundam, quam reus pati debuisset, si crimen fuisset probatum, *l. 3. ff. de accusat.*, & *l. ult. Cod. eod. tit.* Hodie tamen hæc pœna talionis mutata est in pœnam arbitrariam, & extraordinariam, quia per eam multi ab accusando deterriti fuerunt, & rari sunt, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo, & sic delicta impunita manebant, tum quia hoc tempore Judex ex officio procedere potest, si accusator defecerit, ut notat Lessius *num.* 8.

37. Denunciatio est criminis alicujus apud Judicem sine inscriptione delatio; differt ab accusatione per hoc, quòd illa non debet necessariò fieri scripto, nec denuncians tenetur probare crimen, nec ad pœnam talionis se subjicere, si defecerit in probatione, dummodo appareat denunciationem esse factam cum bono zelo, & non animo calumniandi; siquidem Denunciatio cum loco accusationis sit introducta, ad eum potissimùm finem recipi solet, ut Judex ex officio postea inquirat, cap. *ult. de denunciat.*

38. Denunciatio duplex est, altera juridica, quæ fit Superiori tamquam Judici, ut delinquentem puniat, altera Evangelica, quæ fit Superiori tamquam Patri, nec tendit ad punitionem Rei, sed ad illius emendationem: ad illam non requiritur, quòd præcedat secreta monitio, cum non sit ordinata ad emendationem, sed ad punitionem delinquentis, ut exemplo unius alii deterreantur, & sic excludantur malefactores, & perturbatores Reipublicæ: bene tamen requiritur, quòd præcedat secreta monitio ante denunciationem Evangelicam, ut habetur ex Evangel. Matth. *cap.* 18. *ver.* 15. illis verbis, *si peccaverit in te frater tuus*, quo nomine omnis Christianus intelligitur, *corripe eum inter te, & ipsum solùm: si te non audierit dic Ecclesiæ*: Addunt nonnulli, denunciationem Canonicam, qua detegitur impedimentum inter duas personas, quæ volunt matrimonium contrahere, vel aliud crimen contra Canones, non requirit monitionem præviam, cum non sit ordinata ad emendationem spiritualem, sed ad impediendum aliquod malum.

39. Quilibet accusare tenetur, vel saltem denunciare crimen, quod in grave damnum Reipublicæ, vel alicujus innocentis redundit, si sit in fieri, vel pendeat in futurum, nec aliter impediri possit, quàm per accusationem, aut denuntiationem. Ratio est, quia quilibet impedire tenetur damnum publicum, eo meliori modo, quo potest; ergo si non potest aliter impedire, quàm accusando, vel denunciando, accusare, vel saltem denunciare tenetur. Quod verùm est, etiamsi sub juramento promiserit servare secretum, dummodo non sit secretum Confessionis, nam tale juramentum, utpote de re illicita, non obligat, cum non sit vinculum iniquitatis, & tacitam semper habet conditionem, modò licitè servari possit, ut cum aliis notat Bonacina *quæst. 3. p. 1. num. 6.*

40. Cessat obligatio juridicæ accusationis, seu denunciationis, si crimen jam patratum sit, puta homicidium commissum, ita ut nullum ampliùs incommodum ab eo timeatur, vel si peccatum non nocet Communitati, vel alicui privato; nam tunc sufficit denunciatio Evangelica, præmissa correctione fraterna, si spes sit emendationis. Peccat mortaliter cum obligatione restituendi, qui non accusat, seu denunciat, quando ad id tenetur ex officio, & Justitia, secus si solùm tenetur ex charitate, nam tunc peccat quidem mortaliter pro gravitate materiæ, sed non tenetur ad restitutionem, etiamsi pecuniam accipiat, ne malum impediat, ut constat ex dictis *de restit. cap. 3. dub. 5. per totum.*

DUBIUM III.

De Reo.

41. Conveniunt communiter Doctores, Reum non teneri veritatem fateri, nec jurare juxta mentem interrogantis, quando Judex non interrogat juridicè, hoc est, non servato Juris ordine, ut colligitur ex cap. *Qualiter, & quando*, cap. *cum oporteat*, & cap. *Inquisitionis de accusationibus*, quia tunc Jus non tribuit ei facultatem Reum obligandi ad manifestandam veritatem. Unde Reus non tenetur ad ejus mentem respondere, & jurare, sed eludere potest aliquo artificio. Tunc autem Judex non interrogat juridicè, quando de crimine non præcessit infamia contra Reum, nec indicia manifesta, aut semiplena probatio, ad quam non sufficit dictum solius accusantis, aut denunciantis, sed insuper requiritur unus Testis idoneus, aut infamia, seu indicia sufficientia.

42. Nec item tenetur respondere, & crimen fateri, quando dubitat, an Judex juridicè interroget, servato Juris ordine, quia nemo tenetur obedire Superiori cum gravissimo suo incommodo, nisi constet, ipsum habere potestatem præcipiendi, & obligandi sed, stante illo dubio, nondum constat, quòd Superior, seu Judex legitimè præcipiat; ergo non tenetur obedire, sed potest manere in possessione suæ libertatis, & incolumitatis

tis, seu bonæ famæ: Nec valet, in dubio parendum esse Superiori, qui est in possessione præcipiendi; nam hoc valet, quando, concessa authoritate legitimi Superioris, dubitatur, an res præcepta sit licita, nec ne: secus autem si dubitatur, an ille habeat potestatem præcipiendi, ut notat Lugus *num.* 2.; tunc enim in dubio potiùs favendum est Reo, qui non debet subire gravissimum damnum, & privari bonis, libertate, & vita, quousque non constat de legitima potestate præcipientis; & inde Judex tenetur aperire Reo statum causæ, probationes, & indicia, & testes, ut sciat certò, se juridicè procedere.

43. Hinc non potest Judex Reum interrogare de occulto crimine, de quo nulla præcessit infamia, aut semiplena probatio, nam occulta non sunt publicanda, sed soli Deo reservanda, & graviter peccant Judices, ut ait Lugus *disp.* 40. *num.* 1., qui in causis criminalibus, aut notabilis infamiæ sinè prævia diffamatione, aut sufficientibus indiciis aliquem comprehendunt, & ad detegendam veritatem juramento adstringunt, & de gravi crimine interrogant, & aliis ad illud concernentibus in particulari; nam tales graviter lædunt famam proximi, & simul agunt contra justam prohibitionem Juris Canonici, volentis, ut absque prævia diffamatione, aut semiplena delicti probatione, contra criminosos specialiter non inquiratur. Idem habet Navarr. *cap.* 18. *num.* 41. *cap.* 25. *num.* 36., & cap. *Inter verba num.* 747., prout refert Lugus *supra*; si verò præcedat infamia, aut semiplena probatio, tunc.

44. Resp. Reum legitimè interrogatum, servato Juris ordine, teneri sub mortali veritatem fateri, nisi agatur de amittenda vita, damnatione ad triremes, confiscatione omnium bonorum, aut alia simili gravissima causa, & spes esset evadendi. Ratio primæ partis facilis est, quia obediendum est Superiori legitimè præcipienti, & interroganti, sed Judex legitimè procedens est Superior habens potestatem præcipiendi, & obligandi Reum ad veritatem manifestandam; ergo Reus tenetur obedire, ac fateri veritatem, secus daretur bellum utrimque justum, dum Judex legitimè præcipit, & Reus legitimè negat obedientiam, bellum autem utrinque justum, seposita ignorantia, dari non potest, ita tenent Doctores communiter.

45. Secunda pars est satis controversa, nam plures asserunt, Reum legitimè, & secundùm jura interrogatum teneri semper veritatem fateri, etiamsi, veritate manifestata, condemnandus sit ad mortem, quia Reus tenetur obedire, & veritatem fateri Superiori legitimè præcipienti, & interroganti: ex quo inferunt, Confessarium non posse hujusmodi Reum sacramentaliter absolvere, non manifestata veritate, quamvis sit capite plectendus, quia negando veritatem Judici legitimè secundùm jura præcipienti, manet in peccato, ita cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 1. tenent Caiet., Bannez, Salon., Sotus, Corduba, Sayrus, & alii, quos affert Diana *part.* 2. *tract.* 15., & *Miscell.* 1. *resol.* 27., ita etiam Beja *part.* 1. *casu* 32. Navarr. *cap.* 25. *num.* 52. Sylvius *in* 2. 2. D. Thomæ *quæst.* 69. *art.* 4.

46. Sed alii plures asserunt, Reum non teneri obedire, quando, negata veritate, spes est mortem evadendi, etiamsi juridicè interrogetur. Ratio est, quia dum crimen non est plenè probatum, & adest spes evadendi, nimis durum, & supra vires humanas est, obligare Reum ad veritatem fatendam in causa capitali, cum hoc sit ipsum obligare ad arma ministranda ipsum interficere volenti, quod est contra naturalem inclinationem, quam quisque habet se conservandi, & defendendi, cum moderamine inculpatæ tutelæ, contra alium ipsum interficere volentem. Conf. ex *l.* 4. *ff. de testibus*, nemo cogi potest ad testificandum contra parentes sanguine junctos aut quando sibi gravissimum imminet damnum, sed nemo cuiquam est magis sanguine conjunctus, quàm sibi ipsi; ergo non tenetur contra se ipsum testificari, quando gravissimum mortis periculum sibi imminet. Adde, quòd leges, & præcepta humana non obligant cum periculo mortis, nisi magnitudo negotii aliud exigat; at ex confessione criminis Reus incurrit certissimum periculum mortis, non confitendo autem est ei spes evadendi; ergo non tenetur confiteri, ita tenent Joan. Valerus, Villalobos, & alii, quos affert, & sequitur Diana *part.* 2. *tract.* 15., & *miscell.* 1. *Resol.* 27. hanc probabilem dicit Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 2. *num* 7. Lessius *cap.* 31. *num.* 16. P. Navar. *de restit. lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 142. Malderus *in* 2. 2. *tract.* 6. *cap.* 3. *dub.* 1. Reginaldus *in praxi tom.* 2. *lib.* 24. *cap.* 3. *sect.* 3. *num.* 3., & esse multò probabiliorem opposita dicit Lugus *disp.* 40. *num.* 15.

47. Ad rationem oppositam dicendum est, Judicem obligare posse Reum ad veritatem dicendam, quando non agitur de pœna capitali, aut gravissima, aut quando delictum est jam plenè probatum, non verò si agatur de pœna capitali, & delictum non sit plenè probatum, sed adhuc spes sit evadendi, tunc enim non potest ipsum obligare ad culpam, sed solùm ad torturam, ut debeat veritatem fateri, si non vult torturam experiri: justè obligat Reum ad carcerem, à quo tamen fugere potest, obligat, inquam, non sub culpa, sed sub pœna subeunda si fugiat: & Dominus justè jubet servo suo, ne fugiat, ipse

Ipse tamen fugiendo se liberare potest à servitute.

48. Dices; implicat, quòd Judex habeat jus præcipiendi, & Reus non teneatur obedire, nam jus præcipiendi, & debitum parendi sunt essentialiter correlativa; ergo cum Judex præcipit, quod justum est, Reus tenetur obedire, secus non posset Judex Reum torquere ad habendam veritatem, quia iniquum est quemquam cogere ad id, quod præstare non tenetur. Sed contra dico; implicare, quòd Judex habeat jus præcipiendi sub culpa gravi, & Reus non habeat debitum parendi sub culpa gravi, quia hæc sunt essentialiter correlativa, at non implicare, quòd Judex habeat jus præcipiendi sub pœna, & Reus non habeat debitum obtemperandi sub culpa; siquidem plures dantur leges, & præcepta, quæ non obligant ad culpam, sed ad pœnam, ita se habet lex, & præceptum Judicis obligantis Reum ad respondendum, quando juridicè interrogat, quod non obligat ad culpam, sed ad pœnam, quam ipsi dare potest, si non fateatur veritatem, sed Reus non tenetur sub culpa respondere, & manifestare delictum, quia jus naturale ad propriam vitam tuendam illum excusat ab obedientia in re tam gravi, qualis est proprio testimonio se exponere certo periculo moriendi, ut docet Lugus *supra num. 16.*, & nos etiam notavimus *in tract. de juramento, & Voto cap. 3. num.* 41. Quod quidem notare debent Confessarii, ut sciant qualiter possint absolvere Reos negantes, seu veriùs occultantes veritatem: quomodo autem non sit perjurium, nec mendacium, juramentum præstitum de veritate dicenda, diximus *loco cit. de juramento*.

49 Resp. 2. Reus, sicut etiam Testis juridicè interrogatus non tenetur fateri crimen, seu factum externum contra legem, quando ob aliquam circumstantiam excusatur à culpa, sed potest illud negare, intelligendo scilicet de facto criminoso, ut si quis hominem occidit ignoranter, putans esse feram, aut in propriam defensionem; aut si quis rem alienam accepit in debiti certi compensationem, potest juridicè interrogatus negare, se hominem occidisse, aut rem alienam surripuisse, quia interrogatio Judicis ex circumstantia judicii de solo facto criminoso intelligitur, ut cum Diana *p. 3. tr. 6. resol.* 30. diximus *loco cit. de juramento*.

50. Idem asserit Lugus *num.* 4. de illo, qui de crimine interrogatur ex falsa præsumptione delicti, qui potest negare, si nullum fuerit delictum, ut si Titius interrogetur à Judice, an exierit ex tali domo stricto ense, poterit id negare, quamvis exierit, non tamen facto delicto, sed ob aliam causam, quia tunc Judex non interrogat juridicè, nisi ex falsa præsumptione; si enim sciret veritatem, & innocentiam Titii, Titium de illo egressu non interrogaret, nec interrogare posset, ne ipsum injustè diffamaret, imponendo grave crimen innocenti, cum periculo, quòd ob illud condemnetur, si fateatur egressum ex tali domo, & tali tempore, stricto ense.

51. Quæres; an in casibus, in quibus Reus tenetur veritatem fateri, teneatur se retractare, si fortè negavit, & an debeat ad id obligari à Confessario. Affirmant plures, quando veritatem negavit ante judicium finitum, quia per illam negationem differtur Sententia, & ei conceditur appellatio, & defensio, & sic tuetur causam injustam, ita Sayrus in Clavi Regia *lib. 12. cap. 17. numer. 13.* Angel. *in florib. 2. part. quæst. de correct. frater. art. 3. dif. 7.* Malderus in 2. 2. *tract. 6. cap. 3. dub. 1. assert.* 4., & alii citati à Sanchez *in sum. tom. 1. lib. 1. cap. 7. num.* 8.

52. Resp. esse satis probabile, Reum, qui legitimè interrogatus negavit veritatem metu mortis, ad quam justè damnaretur, non teneri dictum suum retractare, nec ad id debere à Confessario obligari, sed debet illum absolvere à peccato commisso, dummodo in genere proponat, ampliùs non peccaturum. Ratio est, quia Reus negando veritatem, quam fateri tenebatur, non peccavit contra justitiam, nec alicui intulit damnum, ut suppono, sed peccavit solùm contra obedientiam, quia solùm ex præcepto Judicis, & ex obedientia illi debita tenebatur respondere, & sic, transacta illa occasione, non tenetur se retractare, sed solùm pœnitere de peccato commisso, & esse paratus veritatem fateri, si iterum interrogetur, ea ratione, qua quis interrogatus sub juramento de aliqua re tenetur ex veracitate, & religione verum fateri; si tamen mentiatur, non tenetur retractare mendacium, quando non vergit in præjudicium alicujus, sed dumtaxat pœnitere de peccato commisso, cum proposito iterum non peccandi. Sic tenent Sanchez *loc. cit.* Bonacina *de legib. quæst.* 10. *punct. 2. num.* 8. Azor, *part. 3. lib. 13. cap. 25. dub.* 5. Lugus *disp.* 40. *numer.* 17. Diana *part. 2. tract. 15., & miscell. 1. resol. 26.*

53. Reus non tenetur se retractare non solùm quando judicium durat, & adhuc est sub Judicis potestate, sed etiam finito judicio, quando convictus condemnatus est ad mortem; multò minus tenetur veritatem fateri, & se retractare, si fuit absolutus, & reperiatur extra Judicis potestatem, vel si è carcere fugiens iam est in tuto positus, non enim tenetur redire, ut fateatur veritatem: per quod patet ad rationem oppositam; siquidem negando veritatem solùm peccavit contra obedientiam debitam Superiori legitimè

timè præcipienti, quod peccatum tolli debet per pœnitentiam, non per retractationem.

54. Quæres 2. An qui metu tormentorum confessus est peccatum, quod non fecit, & propter illud sit damnandus ad mortem, teneatur illud retractare. Resp. negativè. si confessus est peccatum, quod non fecit, ad evitanda gravissima tormenta, ut fusè diximus circa octavum Decalogi præceptum *cap. 1. dub. 6. num. 45.*

DUBIUM IV.

Alia solvuntur circa personam Rei.

55. QUæres 1. An Reus ad sedefendendum possit falsa crimina imponere testibus, & accusatori. Solutio pendet ex dictis à nobis circa octavum Decalogi præceptum *cap. 1. dub. 4.*, ubi *num.* 28. diximus, licitum esse ad evitanda tormenta, vel aliud grave damnum, occultum crimen alterius Judici revelare, quia non teneor cum tanto meo incommodo, & damno servare vitam, & famam proximi: ac proinde licitum erit Reo occulta crimina Testis, & Accusatoris revelare, si hoc necessarium sit ad sui defensionem, & elidendum dictum Testium, & Accusatoris, & *num.* 31. diximus, numquam licitum esse falsum crimen alteri imponere, sive ad vitandam torturam in tormentis, sive ad quodcumque aliud grave malum nostrum impediendum, quia mendacium est intrinsecè malum, &, si sit in materia gravi, est peccatum mortale, quod numquam potest esse licitum proferre, sive in judicio, sive extra illud proferatur; at qui falsum crimen, & graviter nocivum alteri imponit profert mendacium nocivum in materia gravi, & sic peccat mortaliter; unde meritò damnantur ab Innocent. XI. duæ illæ propositiones, quarum prior in ordine 43. sic se habet. *Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* altera in ordine 44. *Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alteri, ut suam justitiam, & honorem defendat: & si hoc non sit probabile, vix erit opinio probabilis in Theologia*, & ab Alexandro VII. jam damnata fuerat alia in ordine 18. *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet Sententia, si alia via non potest innocens damnum vitare.*

56. Nec valet eadem ratio de revelante grave crimen alterius occultum, sed verum, quia iste non mentitur, sed solùm famam alterius non custodit, quam custodire non tenetur cum gravi suo incommodo, sicut non tenetur alienum depositum servare cum gravi damno, & detrimento. Addunt Lugus *sect.* 2. *numer.* 21., & Lessius *cap.* 31. *dub.* 2. non peccare Reum de gravi crimine accusatum, quod probari nequit, si illud neget, & dicat accusatorem mentiri, & calumniari; nam qui accusat de eo, quod probare non potest, præsumitur calumniator, sibique imputare debet detrimentum honoris, dum accusat, id quod probare nequit.

57. Quæres 2. An Reus teneatur obedire Sententiæ iniustæ, vel possit se defendere quacumque via. Certum est, teneri obedire, & mortem subire, si justè damnetur, quia Judex habet jus exequendi Sententiam à se justè latam, quam proinde Reus non potest impedire, nec illi resistere; nam Romanor. 15. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Si autem Sententia fuit injusta, tunc videndum est, an sit injusta, quia fuit lata contra dispositionem Juris, & contra allegata, & probata, vel quia fundatur in falsa præsumptione, licèt sit servatus Juris ordo, & sit iusta secundùm allegata, & probata. Si fuit iniusta primo modo non obligat in conscientia, quia Judex non habet potestatem ferendi Sententiam, nisi secundùm dispositionem Juris; quare si ab illa recedit, Sententia est nulla, nec obligat in conscientia, unde poterit Reus contra illam se defendere, secluso scandalo, quia non operatur ut Judex, sed ut privata persona, cui licitum est resistere, & se defendere, ut cum D. Thoma, Soto, Sylvestro, Sanchez tenet Lugus *num.* 38.

58. Nec item obligat in conscientia, si fuit iniusta secundo modo: quia licèt talis Sententia sit justa secundùm allegata, & probata, verè tamen à parte rei est injusta, nec obligare potest scientes, & cognoscentes veritatem. An verò tunc Reus possit per vim se defendere contra Judicem, & ipsius Ministros, ne hanc Sententiam exequantur, negat Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 2. *numer.* 22., quia Judex habet jus exequendi Sententiam, quam tulit, Juris ordine servato; si autem Reus posset resistere daretur bellum utrinque justum, & sequerentur scandala, & perturbationes in Republica contra bonum commune, quod præferri debet privato, maximè, quia hoc reputatur crimen læsæ Majestatis, quæ quidem Sententia valde probabilis est, eamque tenent Lessius *cap.* 31. *dub.* 4. *num.* 29. Sanchez *lib.* 6. *consil. cap.* 4. *dub.* 17. Salonius *quæst.* 69. *art.* 4. Covarruvias *lib.* 1. *Variar. cap.* 2. *num.* 13. Vasquez 1. 2. *disp.* 174. *cap.* 1. Maldetus *dub.* 5.

59. Alii non improbabiliter tenent, Reum per se loquendo, &, secluso scandalo, licitè posse

posse se defendere, & resistere, quia Judex non procedit justè secundùm veritatem, sed solùm ex falsa præsumptione, quæ veritati cedere debet; unde qui certò cognoscit veritatem potest resistere, & se defendere, ea ratione, qua innocens se defendere potest ab Invasore furioso, qui tamen invadendo non peccat, & ab eo, qui invincibiliter existimat, quòd possit illum occidere hac ratione Milites licitè se defendunt ab aliis invadentibus, qui existimant se habere justum titulum invadendi; sic Lugus *num.* 39., dicens, ita sentire Victoriam, Bannez, & alios Theologos doctissimos de hac re consultos; ita etiam tenent Valentia, Angles, Ledesma, Villalobos, & alii relati à Diana *part.* 9. *tract.* 9., *& miscell.* 4. *resol.* 43., quamvis ipse contrarium sentiat, & sequatur primam.

60. Quæres 3. An Reus possit è Carcere fugere. Resp. Reum tam ante, quàm post Sententiam Judicis licitè posse fugere è carcere, nisi juramento promiserit ibidem permanere: Idque præstare potest etiam vincula, & carcerem infringendo: licitumque est aliis reo fugam consulere, & instrumenta ad fugam, carcerisque infractionem inservientia ministrare, ut diximus *in tract. de Legibus cap.* 2. *num.* 55., ubi etiam habes, an non solùm possit, sed etiam teneatur fugere, quæ non sunt hic repetenda. An teneatur redire ad carcerem, qui hoc cum juramento promisit, diximus *in tract. de Juram. cap.* 2. *num.* 18.; licitum est sinè vi, & injuria decipere custodem, ut reus opportunitatem fugiendi capiat, puta tradere vinum, & potum, ut somno corripiatur, vel aliquid aliud faciat, ut illo dormiente, vel absente reus fugere possit. Potest etiam pecuniam dare custodi animo conciliandi sibi ejus amicitiam, ut, accepta postea occasione, fugere possit, quia utitur jure suo, ad servandam propriam vitam, non tamen potest directè dare pecuniam, ut liberam sibi faciat evadendi facultatem, quia custos talem facultatem licitè dare non potest, ut docet Bonacina *punct.* 2. *num.* 20. Numquam tamen licitum est interficere falsos Testes, Accusatorem, aut Judicem, etiamsi iniqua immineat Sententia, cum hoc sit damnatum ab Alexandro VII., qui damnavit illam propositionem, quæ est in ordine 18. ***Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua imminet Sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.***

DUBIUM V.

De Testibus.

61. IN Testibus, ut sint idonei ad testificandum, sex conditiones communiter requiruntur, quæ illis Versiculis continentur.

Conditio, Sexus, Ætas, Discretio, Fama, Et Fortuna, Fides, in Testibus ista requires.

Primæ tres conditiones referuntur in cap. *Forus* 10. *de verb. signif.*, ubi etiam additur ratio cur debeant adesse, illis verbis. *Testes antiquitus superstites dicebantur, eò quòd super causæ statu proferebantur: nunc, parte ablata nominis, Testes vocantur. Testes autem considerantur conditione, natura, & vita; Conditione, si liber, non Servus, nam sæpe Servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si Vir, non fœmina, nam varium, & mutabile Testimonium semper fœmina producit: Vita, si innocens, & integer actu, nam si vita bona defuerit, fide carebit, non enim potest justitia cum scelerato homine habere commercium*; tres aliæ conditiones scilicet dignitas, ætas, atque fortuna habentur ex *l.* 2., *& 3. ff. hoc tit.* ubi recensentur qualitates in Testibus desideratæ.

62. Itaque Jure Canonico, & Civili in caussis criminalibus repelluntur. 1. Servi dum manèt in servitute, quia præseferunt timorem dominationis. 2. Fœminæ propter instabilitatem, admittuntur tamen in civilibus; & in criminalibus, licèt illarum dictum non sufficiat ad torturam, sufficit tamen ad capiendam informationem. 3. Mares minores 20. Annorum, quorum dictum sufficit quidem ad inquisitionem, non ad torturam; in civilibus tamen admittuntur mares 14., & fœminæ 12. Annorum, si sint puberes. 4. Inimicus ejus, contra quem Testimonium dicitur, si inimicitia sit gravis. 5. Sanguine conjuncti, Ascendentes nimirum, & Descendentes accusatoris, & collaterales usque ad quartum gradum. 6. Domestici ipsius producentis, quia præsumuntur affecti in eum. 7. Infames infamia juris, & facti. 8. Socius criminis., *l. fin. C. de accusat.*, & cap. *Veniens* 1. *de testib.* nam iste facilè alium nominabit, vel quia illius privilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire: admittitur Socius in criminibus exceptis, ut in Hæresi, crimine læsæ Majestatis, falsæ monetæ, Maleficio, Sodomia, & furto famoso, ut notat Lessius *cap.* 30. *dub.* 5., quæ omnia fusiùs explicantur à Juristis.

63. Ad legitimam probationem, plenamque fidem faciendam requiruntur, & sufficiunt

ciunt in qualibet Causa sive civili, sive criminali, duo Testes idonei, probatæ vitæ, & omni exceptione maiores; nisi plures in aliqua causa per legem, aut Canonem expressè requirantur. Testis idoneus ille dicitur, cui nihil opponi potest, quin fides ei adhibeatur, & alio nomine dicitur Testis legitimus, utpotè secundùm leges ad ferendum testimonium admittendus, cum nulla legitima exceptione repelli valeat; dicitur etiam Testis habilis, Testis integer, & omni exceptione major: ad differentiam Testis minùs idonei, qui etiam dicitur inhabilis, cui aliquid opponi potest, quod eius testimonium debilitat, vel penitus evacuat, quia est infamis, Servus, impubes, & hujusmodi.

64. Tres conditiones adhuc requiruntur, ut Testes plenam fidem faciant, maximè in criminalibus, ut sint iurati, contestes, & sensu aliquo factum perceperint: debent esse iurati, quia ut habet Honorius III. in cap. *Nuper de Testibus. Nullius Testimonio, quantumvis religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præjudicium debet credi:* debent esse contestes, ut scilicet deponant de eodem facto, nam Testes singulares non probant, quia unus alterius dictum non confirmat, sed uterque suum tantùm; unde esset probatio tantum per unum Testem; debent convenire in tempore, loco, & specie delicti; ex diversitate enim temporis, & loci colligitur, non esse idem factum, de quo deponunt; si tamen unus exprimat certum diem, & alter dicat, se non meminisse diei, valet: debent sensu aliquo factum percepisse, quia non possunt esse certi de facto externo, nisi per aliquem sensum, unde si solùm ab aliis audierint, non satis probant, sed solùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis. His breviter præmissis, videndum est, quam obligationem habeat Testis à Judice interrogatus.

65. Resp. Testem juridicè interrogatum teneri respondere, & veritatem fateri, nisi justam habeat reticendi causam. Ratio ex supradictis de Reo est, quia obediendum est superiori legitimè interroganti, & præcipienti, sed Judex legitimè procedens est superior habens à Republica potestatem præcipiendi, & indagandi veritatem propter bonum commune; ergo testis tenetur respondere, & veritatem fateri, in quo conveniunt Doctores communiter cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 70. *art.* 1. Valentia, Lessius, Salonius, Aragon., Reginaldus, Azor, quos affert, & sequitur Bonacina, *disp.* 10. *quæst.* 3. *p.* 3. *num.* 4.

66. Excusatur Testis à veritate dicenda, quando Judex procedit per viam accusationis, aut denunciationis judicialis ad punitionem, si crimen plenè probari non possit, eò quòd solus testis, & accusator sciunt, crimen illud fuisse commissum: cum enim testis certò sciat, neminem alium scite delictum à Reo patratum, ac proinde probari non posse, manifestando illud delictum, sinè causa Reum infamaret, & exponeret vexationi, cum ex solo testimonio unius non possit condemnari, Lessius *lib.* 2. *cap.* 30. *dub.* 6. *num.* 49. Villalob. *in sum. tom.* 2. *tract.* 17. *diff.* 1. *num.* 11. Diana *part.* 3. *tract.* 5., & *Miscel.* 1. *resol.* 101. *alias* 100. ubi ex Octaviano Spatario in *praxi de modo corrigendi Regulares tract.* 7. *cap.* 8. *num.* 7. refert sequentia, *Ex quo patet, quòd non tenetur quis testificari, si sciat nullum alium esse contestem, vel aliud æquivalens indicium, sive procedatur ex munere, sive ad instantiam partis; & ego aliquando interrogatus sub præcepto, & juramento, super delicto, quod sciebam, nullum alium nosse nisi denunciantem, numquam testificari volui, & si de visu, & certa scientia potuissem, quod tuta conscientia fecisse reputavi, & reputo*, ita Spatarius, & Joan. de la Crux, in directorio conscientiæ *part.* 1. *p.* 8. *art.* 4. *dub.* 3. in principio asserit. *Si accusator habet solùm unum testem, iste dum sibi non constat de alio conteste, tenetur sub peccato mortali dicere, se nihil scire.*

67. Oppositum tenet Bonacina, *supra nu.* 5. dicens, testem teneri veritatem fateri, etiamsi non possit plenè probari, quia crimen notum est uni soli Testi, & accusatori, nam etiam in eo casu testis legitimè interrogatur, & sic tenetur respondere citat Sotum, Azorium, Salon., Aragon., Savrum, & alios, sed prima sententia non desinit esse probabilis.

68. Excusatur etiam Testis à veritate dicenda, quando Judex procedit per viam inquisitionis, & interrogat de delicto occulto, cuius nulla præcessit infamia, nec alia indicia sufficientia ad faciendam semiplenam probationem; nam occulta soli Deo reservantur, ac proinde negando, tale delictum fuisse à Titio commissum, non esset mendax, nec perjurus, quia non fuit publicè commissum, ita ut Testis teneatur illud fateri; nam Judex solùm interrogat, & solùm interrogare potest de notitia publica, de qua Testis negat, fuisse commissum: qua ratione, qui alterius crimen occultum manifestavit, potest se retractare dicendo; se falsum dixisse, quia licèt illud sit verum veritate occulta, non tamen est verum veritate publica, & manifestabili: ut diximus *in tract. de restit. cap.* 4. *dub.* 9. *num.* 116.

69. Excusatur si ex testificatione timeat notabile damnum sibi, vel suis in fama, honore, divitiis, immò etiamsi timeat grave damnum in amicitia, pace, concordia, &c.

quia

quia in causis ordinariis præceptum Judicis non obligat cum tanto detrimento, ut cum Soto, Sanchez, & Navarro, docet Lugus *disp. 39. num.* 10., dixi, in causis ordinariis, quia si agatur de bono publico, & gravi damno avertendo, tenetur testificari etiam cum aliquo detrimento proprio, nam bonum publicum præponderat privato.

70. Excusatur si notitiam delicti accepit sub secreto Sacramentali, de quo non potest esse dubium, cum ea, quæ habentur ex confessione Sacramentali in nullo umquam casu possint manifestari, ut constat ex dictis suo loco de Confessione: Sed etiam si illam acceperit sub secreto naturali, nisi fortè grande aliquod malum immineat Communitati, aut etiam alicui privato, quod adhuc pendeat in futurum, nec alia ratione possit impediri, nisi authoritate Judicis, in eo enim casu possunt revelari ea, quæ fuerunt accepta sub secreto naturali, quamvis juramento promisisset secretum, quia ad id tenetur jure naturali, quod per juramentum non potest impediri; si autem nullum immineat damnum, tunc obligat secretum naturale, nam licèt præceptum Superioris de se obliget, non tamen contra jus naturale secreti, quòd multò magis urget, quando quis crimen novit per injuriam aperiendo v. g. literas, vel cogendo alterum ad revelationem. Hinc solent excusari à delictis detegendis, Medicus, Consiliarius, Advocatus, Obstetrix, Chirurgus, & similes personæ, quibus sub secreto explicito, vel implicito revelantur crimina pro remedio, aut consilio obtinendo. Non valet eadem ratio de illis, qui propriis oculis delictum viderunt, vel audierunt, & postea sub juramento promittunt non revelare, talis etiam promissio jurata non obligat, quando Judex legitimè interrogat, cum sit de re illicita, scilicet de non manifestando eo, quod extra secretum noverat, ut notat Lugus *num.* 12.

DUBIUM VI.

Solvuntur aliæ Difficultates.

71. Quæres 1. An Testis teneatur aliquando se offerre ad testificandum in favorem innocentis. Resp. nullus, per se loquendo, tenetur se offerre ad testificandum in favorem alicuius cum præjudicio alterius, seu quando suo dicto esset causa damni, aut mortis alterius, quia cum utrumque teneatur ex charitate diligere, non potest obligari ad ferendum auxilium uni, cum gravi detrimento alterius: si tamen juridicè interrogetur, tenetur respondere, & testificari etiam si inde grave malum alteri eveniat, quia Judici legitimè, & juridicè interroganti tenemur obedire, ut constat ex supradictis.

72. Quòd si testimonium non solùm utile, sed etiam necessarium sit ad liberandum innocentem à periculo perdendi vitam, tenetur se offerre ad testificandum, si id facere possit sinè suo damno. colligitur ex dictis à nobis *de homicidio cap.* 1. *dub.* 7. *num.* 77., ubi diximus, quemlibet non solùm posse, sed etiam teneri sub culpa gravi defendere innocentem injustè aggressum, quando id facere potest sinè gravi suo incommodo, nam id omittendo, faceret contra Charitatem, qua tenemur proximum diligere; non dicitur autem proximum diligere; qui proximo indigenti, & in gravi necessitate posito denegat auxilium, quod facilè præstare posset; quæ ratio militat in præsenti.

73. Si tamen omittat auxilium præstare innocenti, peccat quidem graviter contra charitatem, non tamen tenetur restituere damna, quæ innocenti sequuntur ex denegato testimonio, quia ad id tenetur solùm ex charitate, non ex justitia, transgressio autem præcepti charitatis non inducit obligationem restitutionis. Nec tenetur ad restitutionem, si citatus à Judice non comparear, sed fugiat, vel se abscondat, quia peccat solùm contra præceptum superioris, & contra obedientiam non contra justitiam, multo minùs contra illam peccat si se abscondat antequam citetur; tunc enim peccat solùm contra charitatem, ut cum Salonio, Molina, Lessio, Navarro, & aliis à se citatis tenet Bonacina, *disp.* 10. *quæst.* 3. *p.* 3. *num.* 12., & 13.

74. Major difficultas est, an peccet contra justitiam commutativam, & teneatur ad restitutionem Testis, qui interogatus à Judice occultat veritatem, & dicit, se nihil scire: Affirmant plures satis probabiliter, quia testis in judicium vocatus, & à Judice legitimè interrogatus ex lege justitiæ tenetur ad veritatem dicendam ex officio, quo in judicio fungitur, & obligatur ad restitutionem damni, quod sequitur ex veritate non manifestata; sic Azor; *part.* 3. *lib.* 13. *cap.* 27. *dub.* 4. Malderus 2. 2. *tract.* 6. *cap.* 2. *dub.* 9. §. *dico tertio*. Turrianus, Navarrus, Sotus, relati à Diana.

75. Sed alii probabiliùs negant. Ratio est, quia hujusmodi testis cum ante sententiam Judicis non teneatur ex justitia commutativa testificari, nec etiam tenetur, accedente mandato Judiciis, per quod oritur solùm obligatio justitiæ legalis, & obedientiæ, non verò justitiæ commutativæ; quare veritatem occultando graviter peccat contra charitatem erga proximum, & contra obedientiam, & justitiam legalem erga Judicem, sed non tenetur ad restitutionem, nec etiam,

ratione juramenti, quod solùm inducit peccatum sacrilegii contra religionem, ita Joan. de la Crux *in direct. part. 1. p. 8. art. 4. dub. 13. concl. 5.* Sylvius *in 2. 2. D. Thomæ quæst. 71. art. 1. concl. 6.* Pitidianus *in pract. crim. part. 2. c. 6. fol. 191.* Villalob. *in sum. tom. 2. tract. 12. diff. 1. num. 12.*

76. Nec obstat ratio in oppositum adducta, quia licèt testis in judicium vocatus ex justitia teneatur fateri veritatem, si acceptavit officium testis, quod illi Judex imponere vult, secus si officium non acceptat, sed recusat, tunc enim peccat contra obedientiam non acceptando officium, non contra justitiam, ea ratione qua jussus à Magistratu acceptare officium Tutoris, aut Curatoris tenetur ex justitia curam habere bonorum Pupilli, & Minoris, si tale officium acceptavit, secus si nollet officium acceptare, vel falsis prætextibus se excusaret, quia tunc solùm esset inobediens Magistratui, & peccaret contra obedientiam Superioris, non contra justitiam commutativam.

77. Nec dicas; jussus à Judice, ut exhibeat Scripturam pertinentem ad litem, tenetur restituere damna, quæ parti sequuntur, si scripturam occultat, vel lacerat; ergo etiam tenetur ad damna, qui jussus à Judice fateri veritatem illam occultat, & manifestare recusat; si enim imponere potest obligationem justitiæ ad scripturam proferendam, ita potest eamdem obligationem imponere ad veritatem dicendam. Sed contra disparitas est, quia scriptura non est actio personalis, sicut testificatio, sed res externa, de qua Respublica, & Superior potest cum causa disponere, sicut de aliis bonis, illiusque usum uni parti applicare, qua applicatione facta, pars illa patitur injuriam, si impediatur, ne illam consequatur; testificatio verò est actio personalis, & libera, de qua Judex non est dominus, nec illius usum potest alteri applicare.

78. Quæres 2. An Testis possit accipere pecuniam pro Testimonio ferendo, & veritate dicenda. Resp. in primis à teste pecuniam accipi posse pro labore itineris, pro expensis, pro lucro cessante, vel damno emergente, ut communiter docent Doctores, vel si quid sit illi liberaliter datum ex gratitudine: Pro falso Testimonio ferendo non potest testis licitè aliquid accipere, quia ordinatur ad finem intrinsecè malum, & hoc titulo acceptum debet restitui ante testimonium præstitum: post factum, pretium acceptum potest retineri, juxta regulam generalem, quòd accepta ob turpem causam, puta propter homicidium, vel quid simile, non debent restitui, prout diximus suo loco *in tract. de restit. cap. 4. dub. 2.* Pro vero Testimonio dicendo non potest aliquid recipi, & acceptum debet restitui; licèt enim non semper tenearis ex justitia testificari, tamen si vis testificari, teneris ex justitia veritatem fateri, ut diximus *loco cit. dub. 3.*, pretium tamen acceptum non esse necessariò restituendum ante Sententiam Judicis, nonnulli asserunt, quia hæc restitutio est pœnalis.

79. Quæres 3. Ad quid teneatur, qui falsum deposuit in judicio. Resp. peccasse mortaliter, & teneri ex justitia falsum Testimonium retractare, immò etiam teneri restituere damna temporalia, si quæ ex falso Testimonio alicui sequuntur, nam illorum omnium censetur causa efficax, quando nimirum sciens, & volens falsum deposuit in judicio; & inde qui per suum falsum Testimonium innocentem posuit in periculo vitæ, tenetur suum dictum retractare, si id sperat profuturum, & quidem cum æquali periculo propriæ vitæ, quia in æquali periculo damni melior est conditio innocentis, quàm delinquentis, ut docent communiter Doctores, & nos etiam diximus *de Restit. cap. 4. num. 119.*

80. Nec dici potest, quòd quilibet tenetur sibi potiùs consulere, quàm alteri, ut proinde non sit obligatio succurrendi vitæ alienæ cum periculo propriæ: Nam hoc solùm valet in pari causa innocentiæ, ut quando alter est in periculo vitæ absque mea culpa, tunc enim non teneor illi succurrere cum periculo vitæ meæ, secus si vita aliena ex mea culpa periclitetur. Et inde si bona fide quis falsum testificatus est sinè culpa, non tenetur cum tanto suo incommodo dictum retractare, quia bona fide testificando non peccavit; Vide quæ diximus *loco cit. de restit. famæ.*

81. An, & quatenus liceat persuadere alicui, ut juret, ac testificetur objectum quidem verum, sed quod ille ignorat, vel inducere Petrum ad jurandum, & testificandum id, quod ipse existimat esse verum, licèt re vera falsum sit, sufficienter diximus in materia de Scandalo circa primum præceptum Decalogi *tract. 4. cap. 7. dub. 6. numer. 47., & 48.*, & videri potest Lugus in præsenti *disp. 39. sect. 3.*

DUBIUM VII.

De Advocato.

82. Quatuor conditiones communiter requiruntur à Doctoribus in Advocato. Prima est conveniens scientia, qua valeat cognoscere jura, consuetudines, & alia necessaria ad Clientum causas justè, & rectè defendendas; unde peccat graviter, si absque sufficienti cognitione, ac scientia, Clientum causas

sas defendendas suscipit, & tenetur ad restitutionem, si damnum aliquod Clienti advenit ex negligentia, & imperitia, seu ignorantia ipsius, qui nescit, vel non adhibet sufficientem diligentiam, ut sciat ea, quæ secundùm statum suum, attenta qualitate causæ, scire tenetur, & sciunt, vel scire debent communiter officium Advocati exercentes; nam ex vi sui officii tenetur esse sufficienti peritia instructus, & scire saltem ea, quæ communiter ad suum munus bene exercendum spectant, & juxta gravitatem, vel difficultatem causæ tenetur majorem diligentiam ad illius defensionem, ut cum Navar., Graff., Lessio, Trullench, & aliis tenet Bossius *var. moral. part.* 1. *tit.* 1. *numer.* 766.; peccat insuper cum obligatione restituendi damna, si expeditionem causæ cum præjudicio Clientum differat, postponat, vel adeò multas defendendas suscipiat, ut eas expedire non valeat.

83. Ex quanam culpa teneatur Advocatus constat ex dictis *in tract. de rest. cap.* 1. *dub.* 6. Ubi diximus, in foro conscientiæ non teneri ad reparandum damnum ex culpa dumtaxat levi, aut levissima in officio commissa, sed solùm ex culpa lata, quæ sit peccatum mortale, quia nemo tenetur in officio suo diligentior, doctior, ac prudentior esse, quàm ejusmodi homines passim esse solent: inde, si adhibita sufficienti, & prudenti diligentia, adhuc damnum sequatur, & Cliens causam amittat, quia fortè non fuit diligentissimus, & prudentissimus, non tenetur aliquid restituere, Bonacina, Lugus, G. Hurtad., Trullench., & alii à nobis *ibidem allati*.

84. Secundò requiritur justitia causæ suscipiendæ, & defendendæ, quam proinde perscrutari debet antequam illam defendendam suscipiat; unde peccat contra justitiam, & ad restitutionem tenetur Advocatus, si ex malitia, vel ignorantia culpabili causam injustam defendat, tenetur, inquam, ad restitutionem damni, tum parti adversæ, tum suæ, nisi fortè Clientem priùs admonuit de injustitia causæ, nam tunc sibi imputabit, ut habetur ex D. Thoma *quæst.* 73. *art.* 3., quem sequitur Lugus *disp.* 41. *num.* 5. Si autem in decursu litis, & post maturam, & diligentem considerationem advertat, causam, quam ab initio justam putabat, re vera esse injustam, eam deserere debet, & Clientem admonere de injustitia, eumque inducere ad cedendum, ut habetur ex D. Thoma *art.* 3. *ad* 2., non tamen debet eam prodere parti adversæ cum præjudicio sui Clientis.

85. Non potest in eo casu litigantes inducere ad transactionem, & compositionem faciendam; nam solùm in causa dubia transactio locum habet, Navar. *cap.* 25. *num.* 28. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 4. *num.* 6., inde inferens, graviter peccare Advocatos, & Consiliarios, qui dum in litis successu advertunt causam injustam ab altera parte tueri, alteram inducunt ad compositionem; si verò ad transactionem inducat sinè damno, aut sinè deceptione, sinè vi, aut metu, non peccant, quia nulli faciunt injuriam, & adversarium redimunt à vexatione, quam fortè pateretur si cognoscant Clientem non cessaturum à lite.

86. An verò Advocatus, & Causidicus in patrocinando licitè possit suscipere causam, & partes sive Actoris sive defensoris, quando post sufficientem diligentiam adhibitam, justitia causæ apparet dubia, aut in jure aut in facto, ita ut facilè non appareat quænam pars justior sit, satis constat ex dictis in *tract. de actibus humanis*, agentes de conscientia dubia, & probabili *cap.* 3. *dub.* 8. *à num.* 66., ubi etiam diximus, posse Advocatum, & Causidicum patrocinari causam non solùm quando ex utraque parte habet auctores æquè graves, & rationes æquales, sed etiam quando est major probabilitas alterius partis, quodsatis fusè tractat Bossius *Var. moral. part.* 1. §. 28. *à num.* 739., & 755., & videri potest etiam Lugus in præsenti *disp.* 41. *sect.* 1.

87. Tertiò debet Advocatus esse fidelis, tum erga Clientes illos admonendo quando causa est dubia, aut minùs probabilis, nec illis tunc promittere victoriam certam, & hoc modo inducere ad prosequendam litem, nec debet secreta, & merita causæ parti adversæ manifestare. Tum erga Rempublicam, & propriam conscientiam, non asferendo leges falsas pro veris, aut sensus à vera doctrina alienos pro legitimis, vel falsas cavillationes pro solidis rationibus, aut dilationes non necessarias petendo; & cavillationibus se juvando: licet tamen Advocato justam causam defendenti prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus, & victoria Causæ.

88. Quartò requiritur, ne stipendium exigat ultra justum pretium, quod illud esse censetur, quod est vel à lege taxatum, vel à locorum consuetudine præscriptum; vel, si nihil taxatum est, justum stipendium taxandum erit arbitrio viri prudentis, habita ratione gravitatis causæ, & laboris in patrocinio. Non potest Advocatus, seu Causidicus convenire, & pacisci cum Cliente de certa quota litis, purà tertia, vel quarta parte sibi danda, si litis victoriam obtinuerit, hoc enim prohibitum est *l. Sumptus ff. de pactis*, ne fraudibus via aperiatur in causarum defensione; quia tamen hæc lex fundatur in præsumptione fraudis, si verè co-

ram

tam Deo præsumptio cessat, & ab Advocato justitia non violetur, & hoc pactum fiat à Cliente, ut se ipsum liberet à molestia sæpius adeundi Advocatum, nullum erit peccatum pacisci de quota litis, cum non sit contra legem naturalem, Divinam, aut Ecclesiasticam, sed solùm contra legem civilem, fundatam in præsumptione fraudis, ita Homobon. de Bonis *de statib. part. 2. cap. 4. num. 5.* Navar. *cap. 25. num. 30.* Valerius *in differentiis utriusque fori Verb. contractus diff. 3.*

89. Non est illicitum Advocato pacisci cum Cliente de aliquo Salario certo, sed justo sibi dando, sive vincat, sive non; sed tunc cavendum est, ne Advocatus de stipendio certus occasionem sumat causam sui Clientis negligenter tractandi. Nec est illicitum Advocato post victoriam, ultra pretium acceptum à Cliente, donum aliquod accipere gratis sibi datum in signum gratitudinis, sicut etiam possunt eorum famuli scribentes aliquid accipere à litigante, si sit gratis datum.

90. Quæres; quinam possit esse Advocatus. Resp. omnes fungi posse officio Advocati, si sint habiles, & non repellantur à Jure: repelluntur autem hæretici, pagani, & excommunicati; Item Religiosi, nisi sit in causa Monasterii de mandato sui Prælati. & Clerici habentes beneficium, vel ordinem Sacrum cap. *Clerici*, & cap. *Cum Sacerdotis de postulat*: possunt tamen esse Advocati in causa propria, & Ecclesiæ, & in causis Viduarum, pupillorum, & pro sibi coniunctis, & amicis intimis, etiam coram Judice sæculari, & in causa sæculari; Item possunt in causis Ecclesiasticis, & in tribunalibus Ecclesiasticis, quia hoc eis non prohibetur: sicut nec ipsis prohibetur domi consulere; & Juris allegationes in scriptis conficere. Clerici in minoribus constituti, si non habeant beneficium Ecclesiasticum, non repelluntur ab officio advocandi, nec in civilibus, nec in criminalibus; sicut enim possunt absque peccato redire ad statum laicalem, ita possunt hoc munus exercere, ut cum Navar., Sylvestro, & aliis notat Bonacina *q. 3. p. 4. punct. 1.*

91. Nemo potest in eadem causa, nec simul, nec successivè utrique parti patrocinari propter communem admirationem aliorum, & suspicionem fraudis, avaritiæ, & voracitatis ad lucrum: nec item Judex, vel Assessor potest esse Advocatus in eadem causa, ut latè tradit Bossius *var. moral. part. 1.* §. 28. *a num. 777., & seqq.*

92. Quæ hucusque diximus de Advocato, servata proportione, dici debent de Procuratore, & Notario, qui tenentur justè, & fideliter officium suum exercere, sive ex debito muneris tantùm, sive etiam ex juramento: tenentur habere scientiam saltem mediocrem eorum, quæ ad suum officium spectant, maximè quia ex Notariorum imperitia, ut loquitur Trident. *Sess. 22. cap. 10. de reform.* plurima damna, & multarum occasio litium oriatur.

DUBIUM VIII.

De Appellatione.

93. Pro complemento nonnulla hìc addenda sunt de Appellatione, quæ est remedium quoddam naturale concessum illis, qui per Judicis Sententiam se gravatos putant. Definitur à Juristis appellatio, quòd sit provocatio ab inferiori Judice ad Superiorem, ratione gravaminis illati, vel inferendi: estque duplex, alia judicialis, alia extrajudicialis; judicialis dicitur illa, quæ fit ab actibus judicialibus, idest à Sententia tum definitiva, tum interlocutoria; extrajudicialis verò dicitur illa, quæ interponitur extra judicium à quocumque gravamine illato, aut inferendo, & fieri solet contra electiones, collationes, & provisiones Beneficiorum, quando quis se gravatum sentit, cap. *Concertations hoc tit. in 6.*

94. Appellatio à Sententia definitiva fieri potest in continenti, & voce per verbum *appello*, aut aliud simile: ab interlocutoria debet fieri in scriptis, explicata causa gravaminis; si quis autem appellaret à Sententia definitiva post intervallum, idest post unum, vel alterum diem, debet & ipsa fieri in scriptis, sed non est necesse causam gravaminis exprimere.

95. Appellatio à Sententia definitiva duos habet effectus principales, nimirum suspensivum, & devolutivum, quatenus suspendit jurisdictionem Judicis *à quo*, eique ligat manus, ut ad executionem procedere non possit, totamque causam devolvit ad Judicem superiorem, qui dicitur Judex *ad quem*:

96. Tempus interponendi appellationem sunt decem dies, computandi ab hora, & momento latæ Sententiæ, nisi condemnatus ignoraverit Sententiam latam, quia tunc decem dies sunt computandi à tempore scientiæ; nam ignoranti non currit tempus, curritque de momento in momentum, unde dies termini computantur in termino, qui nec ex compromisso partium, aut Judicis permissione prorogari non potest: Si autem Judicis copia non sit, vel immineat periculum capturæ, poterit appellans immediatè recurrere ad Judicem superiorem, vel appellationem proponere cum protestatione coram Notario, & honestis viris.

97. Tem-

97. Tempus petendi Apostolos sunt 30. dies, computandi à die latæ Sententiæ, dummodo appellans illam non ignoraverit: Apostoli in præsenti sunt literæ dimissoriæ, quas Judex, à quo appellatum est, transmittit ad Judicem ad quem, sive ad eum qui de appellatione cogniturus est, & in eis testatur, Titium v. g. appellasse à Sententia sua, quam inter ipsum, & Cajum circa talem causam tulerat, & istæ literæ, seu libelli dimissorii vulgò dicuntur Apostoli. Tempus exercendæ, & finiendæ appellationis est unius anni, vel biennium ex justa causa, si nimirum appellans primo anno fuit legitimè impeditus: quo tempore finito, appellatio habetur pro deserta, & Sententia transit in rem judicatam.

98. Regulariter loquendo, quilibet appellare potest, tum à gravamine sibi extrajudicialiter illato, tum à Sententia contra ipsum lata, si per hanc se injustè gravatum existimat, nam appellatio est species quædam defensionis jure naturæ omnibus regulariter permissa; unde etiam debet à Judice admitti, nisi fuerit manifestè frivola, vel à jure prohibita. A supremo Judice non datur appellatio, quia Superiorem non agnoscit, & in Bulla Cœnæ *casu* 2. excommunicantur omnes, qui à Sententia Papæ ad futurum generale Concilium appellant, quia Concilium etiam generale non est supra, sed infra Pontificem, à quo omnia Concilia congregantur, & robur habent.

99. Quamvis à Sententia supremi Principis non detur appellatio, licitum tamen est supplicare pro remissione causæ, est autem supplicatio, prout sumitur in præsenti, quædam precum porrectio facta Principi, ut is ex quadam benignitate restituat supplicantem adversùs Sententiam, contra quam non competit medium ordinarium, estque introducta, æquitate sic suadente, non solùm intra decem dies, sed etiam integro biennio licitum est supplicare. Aliquando causa delegatur alicui cum clausula *appellatione remota*, qui modus delegandi convenit solis Principibus supremis, & per illam prohibetur omnis appellatio, quæ à Jure non conceditur expressè; nam appellationibus frivolis, etiam sinè tali clausula deferendum non est per illam non tollitur supplicatio, & revisio causæ. Alia plura tractari solent de appellatione, quæ omittuntur, quia potiùs spectant ad Jurisperitos pro foro externo, quàm ad Theologos pro foro conscientiæ.

TRA-

TRACTATUS SECUNDUS
DE
RESTITUTIONE

Tilis simulatque necessaria est Restitutionis notitia, & tractatio, quæ dum cuilibet Personę jus suum servat illæsum, illudque reparat per æqualem compensationē, si fuerit læsum, ad æqualitatem, & pacem inter homines servandam ordinatur: estque principalis actus justitiæ commutativæ, de qua proinde agendum est post explicatam superiori Tractati naturam, & species Justitiæ commutativæ.

CAPUT I.

DE RESTITUTIONE IN COMMUNI

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio.

1.

Estitutio ex vi nominis significat positionem rei in pristinum statum, in quem quia ponitur res ablata dum restituitur, inde significat rei ablatæ redditionem, sive justè, sive injustè ablata fuerit; & hac ratione D. Thomas 2.2. *quæst.* 62. *art.* 1. dicit; *restituere nihil aliud esse videtur, quàm iteratò aliquem statuere in possessionem rei suæ:* sumitur aliquando latè, prout præcisè importat reddere aliquid alteri, quocumque titulo reddatur, etiam ex liberalitate, & gratia, qua ratione dici solet aliquis restitutus in pristinam sanitatem, in pristinam gratiam, & amicitiam: magis propriè sumitur pro redditione rei alienæ, etiam justè habitæ sinè culpa, ut est redditio mutui, pignoris, & depositi, aut pro redditione rei injustè ablatæ per furtum, rapinam, aut alterum contractum iniquum, seu pro compensatione damni alteri illati.

2. Differt restitutio propriè dicta à satisfactione, quòd illa est compensatio damni illati, ista verò est compensatio injuriæ: differt damnum ab injuria propriè dicta, quia damnum est actio, qua jus alterius in rem aliquam violatur; injuria verò est actio, qua violatur alterius persona, vilificatur, & humiliatur, tunc videlicet patitur aliquis damnum cum minùs habet in rebus externis, quàm habere debeat, patitur autem injuriam cum persona ejus abjicitur, & dehonoratur. Restitutio ergo compensat damnum, reddendo rem ablatam; satisfactio compensat injuriam honorando personam offensam, & humiliando personam offendentem quantum humiliata est persona offensa; differt etiam restitutio propriè dicta à solutione, quæ non præsupponit injuriam, fitque per exhibitionem rei diversæ à re, quæ fuit alterius; restitutio autem præsupponit injuriam, saltem materialem, & exigit, ut res eadem quantùm fieri potest, reddatur, saltem æquivalenter; solutio etiam magis latè patet, quia non est actus solius Justitiæ, sicut restitutio, sed actus aliarum etiam Virtutum, nam solutio est etiam rei debitæ ex charitate, voto, gratitudine, &c. aliquando tamen minùs rigorosè loquen-

loquendo, solutio cum restitutione, & restitutio cum satisfactione confunditur, sic qui debitum solvit, aut rem furto sublatam restituit, dicitur satisfecisse creditori, & vero domino; in præsenti sumitur Restitutio rigorosè, prout est illati damni compensatio, & hoc modo.

3. Restitutio rectè definitur: Actus justitiæ commutativæ, quo secundùm æqualitatem rei ad rem redditur alicui aliquid, in quo ipse materialiter, vel formaliter læsus est: id est quo res accepta restituitur, vel damnum illatum compensatur; ad hoc enim tendit restitutio, ut servetur æqualitas inter partes, & damnum alicui illatum reparetur, & quidem secundùm æqualitatem rei ad rem, quia Justitia commutativa, cujus actus est restitutio, respicit æqualitatem arithmeticam, quæ versatur inter rem, & rem, & reddit unicuique quod suum est. Dicitur; in quo quis materialiter vel formaliter læsus est, quia restitutio strictè sumpta, sicut sumitur in præsenti, supponit læsionem, & injuriam saltem materialem, in quo differt à restitutione largè sumpta, per quam redditur mutuum, depositum, & pignus; & à satisfactione, per quam compensatur injuria; & à solutione, per quam reddi potest res debita solo titulo Charitatis, gratitudinis, aut Religionis, in quo conveniunt Doctores communiter.

4. Dubium solùm est, an talis obligatio restitutionis consurgat tantùm ex violatione justitiæ commutativæ, vel etiam ex violatione justitiæ distributivæ: pro quo nota, ex dictis *tract. præced. cap. 1. dub. 4.* Justitiam particularem dividi tamquam in duas species, in commutativam, & distributivam. Commutativa est illa, quæ versatur in commutationibus, & commerciis hominum particularium, ponendo in illis æqualitatem arithmeticam cum jure stricto, & privato, quod quisque habet, non attendendo ad qualitates, & merita personarum, sed æqualitatem rei debitæ, ut scilicet reddat quatuor pro quatuor sublatis, vel acceptis; sex pro sex; decem pro decem. Justitia verò distributiva est illa, quæ versatur in distributione bonorum, & onerum Communitatis, ut sunt dignitates, præmia, officia, beneficia, & spolia bellica, quæ dividuntur inter milites cum proportione ad merita, dignitatem, & vires cujuscumque, habita proportione geometrica, ut si habenti merita, ut octo tribuitur præmium ut quatuor, habenti merita ut viginti, tribuatur præmium, ut decem.

5. Resp. cum sententia communi, Restitutionem esse actum solius Justitiæ commutativæ, non distributivæ: Ratio est, quia restitutio per se ordinatur ad reparandum damnum illatum, & ponendam æqualitatem arithmeticam dati, & accepti, tantum scilicet reddendo quantum ablatum est, nullo habito respectu ad merita, seu dignitatem personarum, quibus facienda est restitutio, quod est proprium solius justitiæ commutativæ, non distributivæ; quæ tantùm distribuit, & dividit bona communia inter privatas personas, non servando æqualitatem arithmeticam, sed geometricam, dando scilicet magis, vel minus pro majori, vel minori dignitate, ac meritis personarum, quibus talia bona sunt distribuenda, & sic restitutio est actus solius justitiæ commutativæ, prout cum D. Thom. 2. 2. *quæst. 62.* tenent Lugus *de Just. disp. 1. sect. 3. num. 51.* Bonacina *disp. 1. de restit. quæst. & part. 1. num. 10. 11. & 12.* Lessius *lib. 2. cap 1. & cap. 32. dub. 3.* Rosignol. *prænot. 1. num. 1.*

6. Dices; distributor bonorum communium, si illa non distribuat secundùm merita, & dignitatem personarum, sed plura tribuit minus merenti peccat, & tenetur ad restitutionem damni magis merentibus illati; ergo quia restitutio est actus etiam justitiæ distributivæ: quod clarè patet in eo, qui ex testamento debet aliqua bona distribuere pauperibus, aut alumnis alicujus Collegii, servata proportione meritorum, doctrinæ, aut paupertatis, qui certè tenetur ad restitutionem, si bona distribuit, non servata tali proportione meritorum doctrinæ, & paupertatis; ergo restitutio non est actus solius justitiæ commutativæ, sed spectat etiam ad justitiam distributivam.

7. Resp. in allatis, & similibus casibus obligationem restitutionis non oriri ex justitia distributiva, sed commutativa, quæ sæpissimè, & ferè semper cum distributiva conjungitur, & cum eadem violatur: nam bona communia, vel sunt distribuenda ex vi donationis, legis, testamenti, & contractus, vel ex sola quadam decentia, & convenientia; si ex sola decentia, iniquus distributor peccat quidem contra debitum morale iniquè distribuendo, sed non contrahit obligationem restituendi, quia nullius jus legale, & rigorosum violat: si verò tenetur distribuere ex testamento, donatione, vel contractu, iniquè distribuendo peccat non contra justitiam distributivam, sed commutativam, & contrahit obligationem restituendi, quia violat jus proprium, & rigorosum, quod ex tali lege, donatione, contractu, vel testamento quisque acquirit, ut sibi bona illa distribuantur, servata proportione dignitatis, seu paupertatis, perinde ac si talis portio sibi

fuisset determinatè legata, prout tenent Bonacina, Lugus, Lessius, & alii apud ipsos.

8. A fortiori sequitur, ex violatione charitatis, & aliarum virtutum, non oriri obligationem restituendi, quamvis secutum sit damnum proximo, quia res aliena non usurpatur, nec violatur ius proprium, & rigorosum alicuius, sed debitum dumtaxat morale, ad quod quis obligatur ex sola honestate virtutis, non ex iure activo alterius; quare qui, cum debet ex charitate, non succurrit proximo indigenti, non tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Lugus *sect.* 3. *num.* 51. Bonacina *punct.* 3. §. *Unic. num.* 2. Navar. *in Sum. cap.* 17. *num.* 11.

DUBIUM II.

An, & quomodo Restitutio sit necessaria ad Salutem.

9. RESP. Restitutionem, seu compensationem damni illati necessariam esse ad solutem, non necessitate medii; sed præcepti. Ratio primæ partis est, quia illud dicitur necessarium necessitate medii, sinè quo non potest haberi Salus, etiamsi inculpabiliter ex impotentia, vel ignorantia omittatur; at hujusmodi non est restitutio, quæ, si ex impotentia, vel ignorantia omittatur, non impedit salutem; ergo non est necessaria necessitate medij. Deinde, quia ex notatis *in tract. de Eucharist. cap.* 1. *dub.* 3. illud dicitur necessarium, ad salutem necessitate medii quod directè, immediatè, & positivè concurrit ad salutem, causando gratiam illam, sinè qua non potest haberi salus; hac enim ratione Baptismus, dicitur necessarius ad salutem, aut in re, aut in voto, quia confert primam gratiam, justificantem à peccato originali, sinè qua non potest haberi salus: similiter Poenitentia est necessaria lapsis post baptismum, quia dat primam gratiam remissivam peccatorum, sed hujusmodi non est restitutio, quæ non concurrit ad salutem directè, causando gratiam, sed indirectè removendo prohibens, scilicet peccatum injustitiæ, quod perseverat in continuata detentione rei alienæ, & impedit gratiam, & salutem. Votum autem ipsius in contritione contentum, quamvis aliquando conducat ad gratiam, conducit solùm dispositivè, non directè formaliter, & immediatè, Bonacina *punct.* 2. *num.* 2. Rosignol. *prænot.* 2. *num.* 1. Trullench *lib.* 7. *in Decalog cap.* 6. *dub.* 1. *num.* 11.

10. Nec dicas; Sacramentum Baptismi, & Poenitentiæ, dicitur necessarium necessitate medii, saltem in voto, quia tale votum virtualiter includitur in ipsa contritione, sed etiam votum restituendi virtualiter includitur in contritione; ergo restitutio, saltem in voto, necessaria erit necessitate medii ad salutem. Sed contra dico; Sacramentum baptismi, & pœnitentiæ, non ex eo præcisè dici necessarium necessitate medii, saltem in voto, quia virtualiter continetur in contritione, secus observantia cujuscumque præcepti, etiam positivi deberet hoc modo dici necessaria necessitate medii, saltem in voto, sed quia per se primò, & directè ordinatur ad causandam primam gratiam justificantem; cujusmodi non est restitutio, quæ proinde, nec in re, nec in voto, est necessaria necessitate medii ad salutem, quamvis debeat quis habere propositum restituendi, quando illa fuerit sibi possibilis, sicut habere debet propositum vitandi quodcumque peccatum, & adimplendi legem.

11. Ratio secundæ partis est, quia non minùs est contra justitiam rem alienam retinere, invito domino, quàm illam accipere; siquidem rem alienam retinere est continuata injustitia, & continuatum furtum; quare, cum necessarium sit ad salutem rem alienam non accipere, juxta præceptum Decalogi *Non furtum facies*, ita necessarium erit illam non retinere, invito domino, & sic necessarium erit restituere; quapropter S. August. *Epist.* 52. quæ est, ad Macedonium dicit; *si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum;* si nimirum restitui potest. In Scriptura sæpè restitutio præcipitur, ad Rom. 13. *Reddite omnibus debitum: cui tributum, tributum: cui Vectigal, Vectigal: cui honorem honorem. Nemini quidquam debeatis.* Tobię 2. *Videte, ne furtivus sit, reddite illum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Levit. 6. *Qui vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, aut quidquam simile commiserit omnia integrum primùm restituat.* Matth. 22. *Reddite, quæ sunt cæsaris, cæsari*, & sic restitutio necessaria est ad salutem necessitate præcepti, tum naturalis, tum Divini, tum humani, cum omnibus illis furtum prohibeatur, & ita tenent Doctores communiter, Lugus *disp.* 8. *sect.* 2. *numer.* 23. Bonacina *punct.* 2. *num.* 3. Trullench *cap.* 6. *dub.* 1. *numer.* 10. Rosignol. *prænot.* 2. *num.* 4.

12. Dices, qui retinet aliena, domino consentiente, vel saltem non rationabiliter invito, non tenetur restituere, sed qui aliena injustè accepit, ea retinet, Domino non rationabiliter invito, immò debente consentire; nam unusquisque tenetur ex charitate postponere propria bona temporalia saluti spi-

spirituali proximi, ac proinde ne proximus peccet, & detrimentum spirituale patiatur, tenetur quilibet propria bona temporalia, etiam injustè accepta ei condonare, qua ratione cessat obligatio restituendi. Sed contra dico; tunc solùm esse postponenda bona temporalia propria saluti spirituali alienæ, quando talia bona sunt simpliciter ad alienam salutem necessaria, non quando sunt necessaria ex aliena malitia, secus quis traheret emolumentum ex propria malitia, & facilè quisque posset alium ex charitate obligare ad sibi elargienda propria bona, dicendo; velle se, v. g. suspendere, nisi propria ille alter elargiatur, immò furtum numquam esset peccatum, quia dominus deberet donare rem illam volenti furari, ad evitandum peccatum proximi: potest autem fur suum malum spirituale vitare absque eò quòd dominus ei remittat, aut condonet restitutionem; si autem ex sua malitia hoc facit, non obligat dominum ad condonandum.

13. Dices 2. Christus *Lucæ* 11. postquam Pharisæos de rapina reprehendit, subjungit, *Verumtamen quod superest date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis*; ergo ut quis mundetur à rapina, & furto, non est necessaria restitutio, sed sufficit eleemosyna. Sed contra dico; ibi non excludi necessitatem restitutionis, sicut nec excluditur pœnitentia, sinè qua fures non mundantur; Itaque non vult Christus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi, sicut *Daniel.* 4. dum dicitur *peccata tua eleemosynis redime*, non significatur, sufficere eleemosynam ad peccata redimenda, sed valde conducere, dummodo alia requisita non desint. Alii, cum quibus sentit Molina *disp.* 716. accipiunt illa verba tamquam irrisoriè, & ironicè dicta contra falsam doctrinam Pharisæorum, putantium, solam eleemosynam sufficere ad delenda peccata, ut sensus sit. Post tot crimina, & rapinas date eleemosynam, & cogitate vos statim mundos, & sanctos esse, cum tamen peccatores, & raptores sitis: unde non præcipit Christus, sed irridet talem eleemosynam, tamquam de se sufficientem ad delenda peccata, ut falsò existimabant Pharisæi, quam interpretationem ex Cajet. refert etiam, & sequitur Petrus de Aragon. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. §. *hoc supposito, ad primum*.

14. Disputant hìc Doctores, utrùm præceptum illud primariò, & principaliter sit positivum, præcipiens actum positivum; an verò sit negativum, prohibens actum positivum. Prima Sententia docet, esse positivum: nam illud præceptum est affirmativum, quo præcipitur aliqua actio positiva, negativum verò, quo talis actio prohibetur, sed præcepto restitutionis præcipitur actio positiva, reddendi scilicet alteri rem suam, vel compensandi damnum illatum; ergo præceptum illud est affirmativum. Adde, quòd præceptum restitutionis non obligat semper, & pro omni tempore, sed solùm quando adest opportunitas restituendi, quod est proprium præcepti affirmativi, sic Bonacina *punct.* 2. *num.* 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 7. *dub.* 10. *numer.* 49. Tambur. *lib.* 8. *in Decal. tract.* 3. *cap.* 1. *numer.* 5. Sotus *lib.* 4. *de just. quæst.* 6. *art.* 2.

15. Secunda Sententia, cui adhæreo, docet, quòd licèt præceptum restitutionis secundùm formam verborum videatur positivum, re vera tamen est negativum, pertinens ad septimum præceptum Decalogi non furandi, quia per illud præceptum primariò prohibetur detentio rei alienæ, licèt secundum corticem verborum videatur imperari actio positiva, quæ tamen per accidens solùm imperatur, ne detineatur res aliena, qua ad dominum, utcumque redeunte, statim cessat obligatio auferentis, potest autem ad dominum redire per actionem ejusdem domini, aut cujuslibet alterius, aut etiam per se ipsam, si sit brutum, aut servus, nihil prorsus agente, aut etiam nolente agere per se, vel per alium, illo, qui læsit: obligat etiam præceptum restituendi semper, & pro semper eo modo, quo est præceptum; non enim est præceptum, nec obligat simpliciter, ut alienum non retineas, sed ut non retineas, domino rationabiliter invito, aliquando autem propter circumstantias speciales dominus non est rationabiliter invitus circa retentionem; puta, quòd restitutio differatur per horam, aut ad breve tempus, non est malum, nec contra voluntatem Domini, quare præceptum restitutionis debet dici principaliùs negativum, prohibens detentionem rei alienæ, quod affirmat D. Thomas 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 8. *ad* 1. dicens; *Præceptum de restitutione facienda quamvis secundùm formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ita Petrus Navar. *lib.* 1. *de restit. cap.* 1. *dub.* 3. Lugus *disp.* 8. *numer.* 18. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 2. Rosignolus *prænot.* 2. *numer.* 5.

DUBIUM III.

Unde generaliter oriatur obligatio restituendi.

16. Duæ sunt radices restitutionis, prout ex duplici capite oritur obligatio restituendi. Prima est res accepta, secunda injusta acceptio, seu damnificatio. Ex primo capite nascitur obligatio restituendi, quando res aliena sinè mea culpa ad me devenit, & apud me existit, ut si eam emi à fure, quem ignorabam esse furem, sed putabam verum dominum, vel per inadvertentiam attuli cum rebus meis, vel quacumque alia ratione, sinè mea culpa apud me existit, teneor enim ad restitutionem, quia semper res est aliena, & clamat ad dominum, qui dum ea caret minùs habet, quàm debeat habere, & ego plus habeo; Secundò nascitur obligatio restituendi ex iniusta acceptione, per quam intelligitur damnum quodlibet illatum alteri cum peccato injustitiæ, quod proinde teneor restituere, quamvis res alterius ampliùs non existat apud me, nec ex ea factus sim locupletior; si enim illam habeam, teneor ex duplici capite, scilicet ex re accepta, & ex injusta acceptione: magnum autem est discrimen inter utramque radicem, nam in multis casibus excusatur à restitutione, qui solùm tenebatur ratione rei acceptæ, in quibus non excusatur, qui tenetur ex injusta acceptione, ut postea dicam, cum de Possessore bonæ, & malæ fidei.

17. Addunt nonnulli cum Bonacina tertiam radicem, quam vocant ex contractu, sed non videtur necessaria, cum possit reduci ad unam ex assignatis; nam, vel teneris restituere ex contractu licito, puta ex deposito, mutuo, pignore, commodato, & tunc obligatio restituendi reducitur ad primam radicem, scilicet ad rem acceptam: si autem teneris restituere ex contractu injusto, puta ex usura, fraude, ex damno dato, aut alia injustitia, quia vendidisti ultra summum pretium iustum, aut emisti ultra infimum, obligatio restituendi reducitur ad secundam radicem, scilicet ad injustam acceptionem, ad quam reducuntur omnes læsiones injustæ; unde Doctores magis communiter duplicem tantùm assignant radicem restitutionis. Difficultas solùm est ex quanam culpa, seu delicto, consurgat obligatio restituendi propter iniustam læsionem proximi; si enim læsio sequatur absque ulla culpa, non erit læsio formaliter injusta, sed materialiter tantùm, ex qua non oritur obligatio restituendi; proinde.

18. Nota, culpam aliam esse Theologicam, aliam juridicam; Theologica, quam considerant Theologi, est peccatum mortale, aut veniale; Juridica, quam considerant Jurisperiti, nihil est aliud, quàm omissio deligentiæ debitæ, ex qua sequitur alteri damnum, & hæc triplex est lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio illius diligentiæ, seu cautelæ, quam passim adhibent eiusdem sortis, & conditionis homines, ut si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium, qui proinde deperditur; sic enim dicitur commisisse latam culpam in custodiendo libro, eò quòd in eo custodiendo non adhibuerit eam diligentiam, quam communiter viri prudentes adhibere solent; quod verum est, etiamsi librum ibi reliquerit ex inculpabili oblivione illum excusante à peccato Theologico, seu culpa coram Deo, non tamen excusatur à culpa juridica, seu civili, quæ homini potest esse involuntaria, & absque culpa Theologica.

19. Culpa levis est omissio illius diligentiæ, & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis, vel professionis adhibere, ut si quis librum sibi commodatum relinquat in cubiculo, sed ostium relinquat apertum; nam homines diligentiores solent ostium claudere, & sic, non claudendo, dicitur commisisse culpam levem. Culpa levissima est omissio illius diligentiæ, quam prudentissimi, & diligentissimi adhibent, qualis esset, si librum sibi commodatum relinquat intra cubiculum, & ostium claudat, sed non tentavit manu, an illud bene sit obseratum, quam diligentiam adhibere solent prudentissimi, & diligentissimi, prout cum Navar., Salonio, Rebello, & aliis explicat Bonacina *disp. 3. de contr. quæst. 1. punct. 6.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. de restit. punct. 2. num. 9.*

20. Porrò difficultas procedere potest, quando ex officio tenebaris impedire malum, & non impedisti, vel quando ad id tenebaris ex contractu, vel quando culpa fuit extra contractum, & officium; & quidem certum videtur apud omnes, regulariter loquendo, neminem teneri ad restitutionem ob damnum absque ulla prorsus eius culpa juridica, & Theologica alteri subsecutum; quia tunc non potest teneri ex re accepta, quam non habet, nec ex injusta actione, quæ nulla datur, ubi nulla culpa committitur, ut si quis in loco deserto, per quem non solent homines pertransire, nec animalia domestica sagittam emittat, adhibita omni diligentia, ne cuipiam damnum eveniat, si tamen, non obstante omni cautela, damnum alteri sequatur, non tenetur restituere, quia nulla intercedit culpa; unde cap. ult. *de iniuriis, & damno dato* Pontifex sic ait. *Sané licèt, qui occasionem damni dat, damnum videatur dedisse, secus est tamen in illo dicendum, qui,*

ut non

ut non accideret, de contingentibus nihil omisit.

21. Certum è contra est, illum teneri ad restitutionem totius damni, qui dolo, seu fraude damnum dedit, quia peccavit mortaliter, si damnum ad quantitatem notabilem ascendat, quia ibi datur culpa lata juridica simul, & Theologica: immò talis injustè damnum inferens, rem alienam destruendo, domum comburendo, segetes conculcando tenetur restituere non solùm valorem damni dati, sed etiam lucrum cessans, & quodlibet aliud damnum ex illa injusta læsione causatum, ut docent communiter Doctores; tenetur etiam ad restitutionem damni, si sola intercedat culpa lata cum plena advertentia, sinè fraude, & dolo, ut habetur ex cit. cap. fin. *de injuriis* ibi; *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verosimiliter posse contingere*. Dixi; regulariter loquendo, quia propter contractum potest quis teneri, quatenus se obligavit ad omnem eventum, & casus fortuitos, & inopinatos, juxta inferiùs dicenda, sed, ut distinctiùs procedamus, sit.

DUBIUM IV.

Ex qua Culpa oriatur obligatio restituendi ex damno dato extra Contractum, & Officium.

22. RESP. Qui extra contractum, & officium causat alteri grave damnum non tenetur ad restitutionem ex delicto, nisi tale damnum causaverit cum culpa lata, & peccato mortali, nec sufficit culpa levis, aut levissima. Ratio primæ partis est, quia nemo tenetur adhibere majorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quàm ejusdem conditionis homines passim in similibus casibus adhibere solent, & eam adhibendo facit totum id, ad quod obligatur, & sic nullam committit injustitiam, nec tenetur ad restitutionem, si malum alteri sequatur; nam hoc malum censetur casuale, & involuntarium operanti, qui non tenetur exquisitissimam diligentiam adhibere, licèt teneatur adhibere illam, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, qua sola non adhibita, tenebitur restituere; ergo solùm, & culpa lata, non verò ex levi, aut levissima oritur obligatio restituendi: tum quia, qui ordinariam adhibet diligentiam, ne alteri noceat, non tenetur restituere damnum secutum ratione rei acceptæ, quæ supponitur consumpta, nec ampliùs extante, nec ratione injustæ actionis, quia ista non fuit culpabilis, & sic ex nullo capite tenetur restituere, sic Petrus Navarra *lib. 2. de restit. cap. 1. à num. 57.* Villalob. *tract. 11. diff. 4. numer. 11.* Lessius *lib. 2. cap. 7. num. 24.* Rosignol. *de restit. disquisit. 1. §. 5. num. 4.* Lugus *disp. 8. sect. 4. à num. 49.* Trullench *lib. 7. in Decal. cap. 6. dub. 3. num. 4., & 6.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. §. 2. num. 16.*

23. Oppositum tenent Abbas in cap. ult. *de injur., & damno dato*. Medina *de restit. quæst. 9.* Angelus *verb. Culpa §. 6.* Adrianus *in 4. de restit. §. Utrùm in foro animæ*, Barbatius, Panormit., & alii relati à Molina *tom. 3. disp. 698.*, idque constat ex cap. *ult. de Injuriis, & damno dato*: ibi: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti: aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, Jure super his satisfacere te oportet: nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam*, constat etiam ex Jure Civili *l. 2., & seqq. ff. ad legem Aquiliam*. Verùm hujusmodi Leges, vel loquuntur de culpa lata, & de negligentia lato modo culpabili, vel spectant ad forum externum, nec obligant, nisi post Sententiam Judicis: & justè imponitur dicta pœna etiam pro culpa levi, ut quisque cautior, & diligentior fiat; ne ex suis operibus tertius damnum patiatur, sicque pax communis, & publica Civium quies, atque indemnitas bonorum suorum conservetur, & præcludatur aditus innumeris fraudibus, & malitiis hominum, quæ in foro externo sunt difficilioris probationis, & sic pro foro externo tantùm vim habent prædictæ Leges.

24. Culpa lata nec etiam de se sufficiens est, ad inducendam obligationem restitutionis in foro conscientiæ, nisi conjuncta sit cum culpa theologica gravi, quæ sit peccatum lethale; nam ubi nulla prorsus datur culpa Theologica, quamvis sit malum subsecutum, nulla datur in foro conscientiæ læsio injusta, & sic non potest dari pro foro conscientiæ obligatio restituendi ante Sententiam Judicis, quia culpa juridica lata solùm facit, ut læsio præsumatur injusta in foro externo, non verò facit, quòd in veritate, quam respicit forum conscientiæ, sit injusta.

25. Culpam hanc theologicam debere esse gravem, & peccatum mortale, negant plures, volentes, sufficere culpam theologicam, quæ sit peccatum veniale, quia nimirum qui alterum injustè lædit tenetur damnum illatum restituere, sed qui per culpam venialem damnum infert re vera alterum injustè lædit, & sic tenetur tale damnum restituere, ita P. Navar., Rebell., & Reginaldus, quos sequitur Bonacina *disp. 1. de restit. quæst. 1. p. 3. §. unico numer. 5. 8. 9., & 10.* Gaspar Hurtad. *disp. 5. de restit. diff. 1.* Molina *tom. 3. disp. 699.* Layman *lib. 3. tract. 3. part. 1. cap. 6. num.*

6. num. 4., sequitur Rosignol. *disquisit. 1. §. 5. num. 5.*, quorum aliqui docent, non esse obligationem restituendi totum damnum, sed solùm partem pro qualitate culpæ: addit Bonacina *num. 9.* posse esse adeò levem culpam venialem in damno inferendo, ut vix adsit obligatio ad centesimam partem damni restituendam, & è contra posse esse adeò gravem intra lineam venialis, ut obliget ad decimam partem; quando verò dubium est, an culpa fuerit mortalis, an venialis, obligatur damnificator ad restitutionem dimidii damni, quia sic recta ratio dictare videtur.

26. Verùm probabilius est, non sufficere culpam venialem, sed requiri culpam theologicam, quæ sit peccatum mortale. Ratio est, quia obligatio restituendi, quæ oritur ex culpa lata, quæ non sit peccatum mortale, sed dumtaxat veniale, non est obligatio gravis, nec obligatio levis; ergo nulla datur talis obligatio, & quidem non potest esse obligatio gravis, nam ista supponit culpam gravem, & injustitiam gravem, quia proportionari debet culpæ, & injuriæ illatæ, ex qua nascitur talis obligatio, & sic ex culpa, & injuria, quæ non sit gravis, & peccatum mortale, non potest oriri gravis obligatio sub lethali; cum effectus non possit excedere virtutem suæ causæ: sed nec etiam oritur obligatio levis, nam obligatio levis dicitur illa, quæ oritur, & specificatur à materia, & nocumento levi, sicut obligatio gravis oritur, & specificatur à materia, & nocumento, gravi; nemo enim sub veniali tenetur centum aureorum millia restituere: ergo qui grave alteri attulit nocumentum sinè culpa gravi, quæ sit peccatum mortale, nullam contrahit obligationem restituendi.

27. Deinde ex culpa solùm veniali non nascitur obligatio restituendi totum damnum illatum, ut cum aliis tenet Bonacina, nec partem aliquam damni illati; nam illa pars, quæ dicitur restituenda, vel est in se gravis, & notabilis, & tunc obligat sub culpa gravi, quæ dari non potest, si injuria fuit levis, cum obligatio non possit esse major in suo ordine, quàm injuria, ex qua nascitur in suo, ut notat Lessius *lib. 2. cap. 7. num. 27.*, & Lugus *disp. 8. num. 59.* Si autem dicatur levis, & minima, de illa non loquuntur Adversarii, nec habetur in consideratione.

28. Conf. ex culpa juridica levi, seu levissima non oritur in foro externo ulla obligatio restituendi, ut supra diximus cum communi Sententia Doctorum; ergo nec in foro interno nascitur obligatio restituendi ex culpa levi theologica, sed solùm ex culpa gravi, quæ sit peccatum mortale. Conf. 2. Obligatio restituendi ob damnum alteri illatum, cum sit onus impositum à Justitia commutativa, est veluti pœna, quæ debet proportionari culpæ; ergo restitutio gravis non potest imponi propter solam culpam levem, & venialem, ita tenent P. Navar. *lib. 2. de restit. cap. 1. num. 48.* Lessius *lib. 2. cap. 7. dub. 6. num. 28.* Lugus *disp. 8. num. 56.* Trullench *lib. 7. cap. 6. dub. 3. num. 12.* Tambur. *lib. 8. in Decal. tract. 3. cap. 2. §. 5. numer. 3.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. punct. 2. num. 16.*, *& 19.*

29. Culpa theologica gravis tunc solùm censetur adesse, atque ab ea damnum grave fuisse causatum, quando quis directè ex voluntate nocendi absque justa causa damnum intulit, vel quando quis se exposuit periculo damni inferendi, cum potuisset, & debuisset abstinere à tali periculo, & actione, ex qua prævidebat, damnum grave secuturum, aut sequi posse, vel quando damnum inferri non impedivit cum posset, & ex justitia tenebatur impedire, ut habetur ex cap. ult. *de injur.*, *& damno dato*. Quòd si aliqui Doctores absolutè dixerunt, ex culpa lata nasci obligationem restitutionis, ideò est, quia culpa lata raro, & difficulter invenitur sinè culpa mortali theologica, si tamen hæc re vera absit, ut abesse potest, obligatio restituendi non inducitur.

30. Dices; cum nulla est culpa, nulla est obligatio; cum est culpa lethalis, est obligatio gravis, & sub lethali; ergo etiam, cum est culpa venialis, erit obligatio sub veniali. Sed contra; negatur consequentia, quia, ut dixi, gravitas, aut levitas obligationis pensatur, & specificatur ex materia, & sic ubi materia est gravis erit obligatio gravis, aut obligatio nulla: si fingas, materiam esse levem, & nocumentum leve causatum cum plena, & perfecta advertentia, tunc inducit obligationem restituendi sub veniali; sed de hac obligatione non procedit difficultas, sed solùm quando nocumentum causatur ex inconsideratione, & imperfecta advertentia, quæ non sit peccatum mortale, & hunc dicimus non inducere obligationem, nec gravem, nec levem.

31. Dices 2. Quando plures rem alterius paulatim furantur, v. g. fructus vineæ alii aliorum inscii, peccatum est dumtaxat veniale; si tamen postea sciant, fuisse illatum ab omnibus grave damnum, tenetur quisque sub mortali partem suam restituere; ergo ad gravem obligationem restituendi sufficit peccatum veniale. Similiter, si pluribus acceptionibus levibus grave damnum proximo intulisti, teneris postea sub mortali totam Summam restituere, & tamen illæ acceptiones fuerunt peccata venialia: ergo ex culpa veniali potest nasci obligatio gravis restituendi. Item, si projicis in mare gemmam alie-
nam

nam, putans illam valere tribus assibus, cum valeat mille nummis, teneris reddere mille nummos. Denique quando aliquis, alieni damni periculo prævisо, opus facit cum animo resarciendi totum damnum, si secutum aliquod fuerit, tunc sæpè contingit, ut non peccet, & tamen obligatur ad restitutionem.

32. Resp. numquam ex peccato solùm veniali posse oriri obligationem gravem restituendi; nam si plures aliquid notabile furati sunt, ita ut singuli aliquid tantùm leve acceperint, obligatio restituendi, si est gravis, de quo dicetur inferiùs, non oritur ex priori peccato, sed ex iniusta retentione rei gravis, quam omnes jam scienter retinent per modum unius; & ideò omnes obligantur ad curandum, quòd dominus non careat re sua notabili, quam detinent, quod aliter fieri non potest, nisi singuli suam partem restituant. Idem dicendum de modicis furtis, obligationem scilicet restituendi non nasci immediatè ex illo furto, sed ex retentione totius illius summæ, quæ retentio est culpa gravis: Ille, qui projicit in mare gemmam valentem mille nummos, putans illam valere tantùm tres asses, non tenetur restituere integrum pretium gemmæ, quia non commisit peccatum nisi veniale, cui tanta illa pœna non potest esse proportionata; si autem putasset, illam valere centum aureos teneretur reddere totum pretium gemmæ, quia commisisset peccatum mortale, cui proportionata est pœna reddendi mille aureos, qui, prævisо periculo damni alieni, facit aliquid cum animo illud restituendi, si secutum fortè fuerit, obligavit se ad illud damnum reparandum, unde debet illud reparare propter tacitum contractum, quo se obligavit.

33. Hinc sequitur, neminem teneri reparare damnum grave alteri illatum ex culpa juridica levi, aut levissima, vel etiam ex culpa lata, quæ non est conjuncta cum culpa theologica, quæ sit peccatum mortale; unde qui egrediens cubiculum, & alia cogitatione distractus, illud ex oblivione reliquit apertum, non tenetur reparare damnum, si furtum sequatur: qui inculpabiliter segetes alterius incendit, aut conculcavit: qui puteum ex oblivione reliquit apertum, si aliquis incidat in illum, non tenetur de damno: qui habebat lucernam juxta periculosum locum, si somno correptus, aut alia superveniente causa, oblitus est illam extinguere, non tenetur reparare damnum, si sequatur incendium; nam hi, & similes censentur casus fortuiti, qui sunt extra humanam prudentiam, & contingunt sine peccato, & per consequens sine obligatione reparandi damnum secutum, ut cum Rebello, Lessio, P. Navarra, & Medina tenet Bonacina *p. 3. §. unico num. 6.*

34. Quod totum verum est, etiamsi damnum sequatur, dum quis dat operam rei illicitæ, ut si quis noctu domum ingrediatur ad furandum, & eam inadvertenter incendat, vel aliquid inadvertenter pedibus, vel alio modo frangat, quia talis casus est per accidens, nec intentus à fure, immò est præter omnem suam intentionem, & absque culpa, ex qua nascitur obligatio restituendi. Bonacina supra *nu. 7. & 11.*, ubi addit, quod ille, qui passus est damnum, poterit agere in judicio contra eum qui damnum intulit, & quod sibi fuerit per sententiam adjudicatum tutа conscientia retinere, juxta *l. in lege ff. ad legem Aquiliam*, sequendo præsumptionem fori externi; quamvis fur in conscientia non teneatur restituere, cum careat culpa respectu damni per accidens secuti, & sententia fundetur in falsa præsumptione: ita etiam tenent Lugus *tom. 1. de just. disp. 18. num. 87.* Tamburin. *lib. 6. cap. 4. §. 2. num. 2.* Trullench *lib. 7. in Decalog. cap. 6. dub. 3. num. 7., & cap. 8. dub. 1. num. 8.* Andreas à Matre Dei *p. 2. num. 14.*

35. Ex hoc principio infert Leander *part. 5. tract. 2. disp. 16. quæst. 7.*, non incurrere irregularitatem illum, qui dans operam rei illicitæ, etiam periculosæ, aut sibi ex aliquo jure prohibitæ per accidens, & involuntariè causavit homicidium, quia tale homicidium procedens ex opere illicito, etiam periculoso, est omnino casuale, & involuntarium in ratione homicidii, ac proinde inculpabile; unde non potest causare irregularitatem, quæ provenit ex delicto: & *quæst. 11.* infert, Clericum non fieri irregularem, qui incumbens venationi periculosæ casu hominem occidit, si diligentiam adhibuit, ne sequeretur homicidium, quia ad contrahendam hanc irregularitatem, parum refert, quòd res prohibita, cui quis vacat, sit periculosa, & ob id interdicta nec ne: solùm enim attendendum est, ut homicidium sit aliquo modo voluntarium, & mortaliter peccaminosum, & quòd ad illud specialiter concurrat committens: ita similiter dicendum est, non contrahere obligationem restituendi, qui dans operam rei illicitæ, damnum causat per accidens, & involuntariè, quia sic agendo non peccat contra justitiam.

D U-

DUBIUM V.

Solvuntur aliquæ Difficultates.

36. Prima difficultas est; an ex culpa juridica levi, seu levissima conjuncta cum animo nocendi, nascatur in foro conscientiæ obligatio restituendi: puta quis adhibuit diligentiam illam ad præcavendum malum, quam communiter adhibere solent homines suæ conditionis, sed abstinuit ab exactiori, & exactissima, ea intentione, & animo, ut alteri malum sequatur; ante projectionem sagittæ diligentiam communem adhibuit, quam homines communiter adhibere solent, ut cognosceret, an esset homo, vel fera, noluit tamen adhibere exactiorem, & majorem diligentiam, quam diligentiores, seu diligentissimi adhibere solent, ut si fortè pertransfeat inimicus illum occideret loco feræ: contentus est Medicus, seu Chirurgus in curatione infirmi adhibere diligentiam illam, ad quam tenetur; noluit tamen ex odio, seu inimicitia, majorem adhibere diligentiam, ut mors infirmi sequatur: quæritur ergo; an, si de facto mors sequatur, aut inimicus occidatur, teneatur ad aliquam restitutionem: quod est idem, ac quærere; an, ex ignorantia invincibili consequenti, orta ex pravo affectu, teneatur quis ad restitutionem damni secuti.

37. Affirmant plures, quia licèt dari possit effectus, qui non sit ita connexus cum sua causa, ut qui vult causam censeatur velle effectum: si tamen accedat intentio determinata illius effectus, & ex tali intentione ponatur causa, ut sequatur effectus, hæc intentio est sufficiens ad ponendam connexionem inter causam, & effectum, adeò ut, qui vult eausam positam cum tali intentione censeatur velle effectum, & quòd effectus sit voluntarius operanti, & ponenti causam; ad rationem enim causæ multùm conducit intentio operantis, sic eadem tentatio à Deo permissa, vel posita ad probationem, non facit Deum causam peccati, nec propriè tentantem ad peccatum, eadem verò immissa à Dæmone ex intentione peccati denominat Dæmonem tentatorem, & causam peccati subsequentis, quia nimirum Deus, & Dæmon ex diversa intentione tentationem illam ponunt. Similiter inordinatè cœnans, si prævideat secuturam pollutionem, non dicitur illius causa, nec ipsi imputatur, si eam non intendat; bene tamen si inordinatè cœnat, ut pollutio sequatur: & ideò si pollutio voluntaria esset reservata, vel sub aliqua censura prohibita, qui sic eam intenderet incurreret reservationem, & censuram; ita licèt omittens majorem illam diligentiam ad præcavendum malum, non dicatur illius causa, nec teneatur restituere si sequatur, quia nimirum illam ponere non tenebatur; si tamen illam omittat, ut malum sequatur, jam censetur vera causa illius mali, quod proinde reparare tenetur; sic, pluribus relatis, Lugus *disp. 8. sect. 6. num. 75.*, quem sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 1. punct. 2. num. 22.*

38. Probabilior est Sententia opposita, negans ex tali culpa oriri obligationem restituendi. Ratio est, quia ex culpa juridica levi absque intentione nocendi non oritur obligatio restituendi, ut diximus *dub. præced.*; ergo nec oritur talis obligatio, quamvis illa culpa conjuncta sit cum animo, & voluntate nocendi; nam sola intentio non facit, ut opus sit injustum, & obliget ad restitutionem, si aliàs tale non sit ex natura sua, & ex circumstantiis; cum ergo, præcisa intentione nocendi, opus non sit injustum, nec inducat obligationem restituendi, cum sit causatum ex culpa levi, quam quis vitare non tenebatur ex justitia, nec erit injustum, nec causativum obligationis ex justitia, quamvis sit conjunctum cum intentione nocendi; peccabit quidem contra Charitatem, qui habet animum nocendi, non contra justitiam, cum non ponat actionem, quam ex justitia vitare teneatur, ita tenent Lessius *lib. 2. cap. 7. num. 25.*, *& cap. 9. num. 113.* Bonacina *disp. 2. quæst. ult. sect. 2. punct. ult.* Diana *part. 5. tract. 4. resol. 51.* Sanchez *lib. 1. consil. cap. 4. dub. 5. num. 9.*, & *lib. 2. cap. 1. dub. 40. num. 6.* Turrianus *disp. 11. dub. 3.* Gaspar Hurtado *disp. 5. de restit. diff. 3.*, *& disp. 10. diff. 3.* Tambur. *lib. 6. cap. 4. §. 1. à num. 3.*, *& §. 3. num. 28.*, *& lib. 8. tract. 3. cap. 2. §. 5. num. 13.*

39. Ad fundamentum oppositum dicendum est, ponentem causam, ea intentione, ut sequatur effectus malus, peccare mortaliter contra charitatem ex pravo affectu, & mala voluntate, & etiam affectivè contra justitiam, si habeat animum occidendi, seu graviter lædendi; non tamen effectivè peccat contra justitiam, nec contrahit obligationem restituendi, si non faciat actionem externam injustam, quamvis per accidens malum sequatur, nec sufficit prava intentio, quæ de se non facit, actionem esse injustam, & obligatoriam restitutionis, quando talis non est ex natura sua, aut ex circumstantiis; falsum enim est, pravam intentionem supplere connexionem causæ cum effectu, & facere quòd illa sit vera causa effectus, quæ, præcisa prava intentione, talis non est. In nostro casu, qui omittit majorem diligentiam, quam præstare posset ad præcavendum malum, ea intentione, ut mors, & malum sequatur, peccat mortaliter contra Cha-

Charitatem, aut etiam affectivè contra justitiam malum alterius desiderando, sed non contrahit obligationem restituendi, quia realiter non peccat contra justitiam, nec facit actionem injustam, quia non habet obligationem ponendi majorem illam diligentiam, qua posita, vitari posset damnum alterius, nec obstat prava voluntas, & intentio lædendi, quæ non obligat ad restitutionem, nec facit actionem, seu omissionem esse contra justitiam.

40. Inordinatè cœnans, ut pollutio sequatur in somnis, peccat illam intendendo, & desiderando, & pollutio sequens ipsi imputatur tamquam volita, & amata, non tamquam procurata, cum ex obligatione castitatis non teneatur vitare cœnam, in qua si prævideatur, sed non intendatur pollutio, non imputatur cœnanti, nec est peccaminosa; si verò intendatur, est peccaminosa, & imputatur, non tamquam procurata, sed tamquam volita, & amata, cum cœna non habeat malitiam contra castitatem, sed contra temperantiam, si sit immoderata, satisque erit in confessione dicere, se desiderasse pollutionem: si alicubi illa esset reservata, aut sub excommunicatione prohibita, hanc non incurreret, qui ex intentione pollutionis immoderatè cœnaret, quia non diceretur procurasse pollutionem, sed illam amasse, & voluisse, quæ voluntas cum sit merè interna non subjacet reservationi, nec excommunicationi.

41. Multò minùs ex obligatione justitiæ tenetur restituere, qui ex ignorantia invincibili concomitante damnum alteri causat, seu alterum occidit, quem invincibiliter credebat esse feram, quamvis illum occidisset, si cognovisset esse hominem; quia actio exterior homicidii facta cum ignorantia concomitante non est injusta, nec imputatur ad culpam; nam ignorantia concomitans excusat actum externum à peccato, quamvis non excuset pravum affectum internum, ut diximus supra *tract.* 1. *cap.* 1. *numer.* 41., & tenent Bonacina *de restit. quæst.* 1. *punct.* 3. §. *unico num.* 7. Dicastill., Lugus, Lessius, & Reginaldus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *punct.* 2. *numer.* 15.

42. Secunda difficultas est; an qui delictum, seu homicidium committit, aut damnum infert, quod alteri innocenti imputatur, cui proinde grave sequitur damnum, teneatur ad restitutionem illius damni. Conveniunt communiter Doctores, nullam adesse obligationem restituendi, si non prævideas, delictum, seu damnum fore alteri imputandum, vel etiam si prævideas, sed hoc non intendas, quia tunc illud damnum sequitur per accidens, & contra intentionem committentis, seu operantis, qui non fuit causa, ut alteri imputaretur delictum, & damnum, sed dumtaxat occasio, ex qua non consurgit obligatio justitiæ, cum non sit actio injuriosa.

43. Si verò prævideas, & intendas, delictum esse alteri imputandum, ex quò ipsi magnum sequitur damnum, tunc Lugus, *supra n.* 80., & Andreas à Matre Dei *num.* 25. dicunt, te teneri, & obligatum esse ad restitutionem omnium damnorum inde alteri innocenti provenientium; sed probabilius est, te ad id non teneri, quia si actio externa de se, & ex natura sua non est injuriosa, & contra justitiam, talis non evadit ex sola intentione operantis, qui peccabit contra charitatem, non contra justitiam, ut diximus *diff. praeced.* At qui occidit Petrum prævidens, & intendens, quòd homicidium imputetur Francisco, non facit actionem externam Francisco injuriosam, nec damnum ipsi sequitur ex natura talis actionis, sed solùm ex malitia, aut ignorantia aliorum, qui se immiscent, Lessius *cap.* 9. *dub.* 16. Bonacina *supra punct. ult. num.* 4. Trullench *lib.* 5. *cap.* 5. *dub.* 2. Sanchez, Hurtado, Diana, Tamburinus supra relati.

44. Nec obstat, quòd malum illud fuerit prævisum, immò etiam intentum: nam obligatio restitutionis cum non proveniat ex animo, & intentione prava, sed ex actione externa, quæ sit injusta, si tua actio externa non est ex natura sua, & ex circumstantiis injuriosa respectu tertii innocentis, etiamsi fiat ex prava intentione, non potest inducere obligationem restitutionis, quia animus, & intentio non faciunt actionem externam esse injuriosam, quando ex natura sua, & ex circumstantiis non est talis: peccabis quidem contra Charitatem, si prævideas damnum tertii innocentis, nec illud evitas desistendo ab homicidio, aut alio damno inferendo, cum tenearis ex charitate desistere, at non peccabis contra justitiam cum obligatione restitutionis respectu tertii innocentis, ut cum Bonacina, Diana, Sanchez, & aliis diximus *difficul. præcedenti*.

45. Teneris tamen restituere innocenti totum id, quod coactus fuit dare parti læsæ, quia ad id totum tenetur, qui homicidium fecit, nam fuit causa injusta illius damni. Si ad occidendum accipias gladium alterius, &, facto homicidio, reponas gladium sanguinolentum in vagina, & aufugias, Ministri verò justitiæ tali indicio dominum gladii comprehendant, & vi tormentorum confessum occidant, teneris ad restitutionem, quia censeris causa moralis illius damni, & homicidii, & tua actio est injusta, utporè ex natura sua illativa damni alterius, cum ponat indicia sufficientia, ut alteri impute-

tur, ut docent Tambur. *lib. 6. cap. 4. numer. 4.* Trullench *lib. 5. cap. 5. dub. 2. numer. 3.* Andreas à Matre Dei *punct. 2. numer. 25.* Si Cadaver hominis à te, vel ab alio occisi ante propriam januam, ad tollenda indicia à te, longè auferas à domo tua, & Ministri justitiæ comprehendant habitatores vicinæ domus, & damnentur ad mortem, non teneris damnum restituere, quia ista non videtur causa per se, ut delictum alteri imputetur, siquidem casu ibi mori potuit alibi vulneratus, Lugus supra *num.* 114. Villalob. *tract. 11. disp. 6. num. 1.* Reginal. *lib. 10. cap. 22. num. 325.* Tambur. *num. 5.*, qui tamen non excusat à restitutione damni secuti propter incarcerationem; siquidem collocatio cadaveris ante alterius domum est talis, ut ex illa ut plurimùm sequatur incarceratio habitantis in domo, & sic inducit obligationem restitutionis damnorum ex incarceratione secutorum.

46. Casum singularem proponit, & solvit Lugus *disp. 8. numer. 86*, prout sequitur. Quidam, ut alium occideret ficum veneno infecit, & apposuit in prandio, sed quidam alius, qui proximè assidebat, fici pulchritudine allectus prior arripuit, & comedit; qui verò ficum apposuit, ne suum delictum proderet, dissimulavit, & permisit accipienti, ut illum comederet, qui postea veneno interiit, & censuit, hunc non fuisse homicidam, nec irregularem, nec ad restitutionem teneri, quia periculum non prævidit, & postea non tenebatur cum tanto periculo impedire damnum, quod per accidens, & præter intentionem evenit, ex actione illicita quidem, & injusta erga illum, quem occidere volebat, non tamen injusta erga eum, qui occisus est.

47. Tertia difficultas est; utrùm damnum illatum per servos, vel animalia restituendum sit à Domino, Resp. ante Sententiam Judicis dominum non teneri ad restitutionem damni absque sua culpa theologica illati per servos, vel animalia, ut tradit Bonacina *quæst. 3. p. 8.* Ratio est, quia qui sine sua culpa damnum infert alteri non tenetur ad restitutionem, ut supra diximus; ergo neque tenetur, quando ejus animalia damnum intulerunt sine ipsius culpa, secus etiam teneretur ad restitutionem damni illati à sua domo, quæ casu ruinam faciens multos extraneos oppressit: Leges, quæ obligant ad restitutionem damni illati per servos, aut animalia absque culpa domini sunt pœnales, quæ proinde non obligant ante Judicis Sententiam ad pœnam subeundam, ut diximus supra *tract. 3. cap. 2. dub. 4. §. 2.*, & ita tenent Lessius *cap. 9. num. 117.* Lugus *disp. 8. à num. 41.* Trullench *cap. 6. dub. 3. num. 9.* Tambur. *cap. 4. §. 2. num. 4.* Andreas à Matre Dei *punct. 2. numer. 11.* Diana *part. 5. tract. 4. resol. 52.*

48. In foro externo, & post Sententiam Judicis, si animal tuum absque alia culpa tua damnum intulit, percutiendo, vel occidendo animal proximi, segetes depascendo, & conculcando, teneris damnum illatum resarcire, vel pro illo belluam, seu mancipium tradere, ut constat ex *Instit.*, *& l. 1. ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, & ex lege *si Servus ff. de noxalib. actionib.*, & ex cap. *si culpa 9. de iniuriis, & damno dato*, nisi fortè animal tuum invasum sit ab alio, quia si illud occidat ad nihil teneris, vel si latro domum, vel hortum tuum ad furandum intret, & à canibus tuis lædatur, vel si aliquis incautus ad feram tuam, quam ligatam tenes, accedat, & ab illa damnificetur, ut habet Andreas à Matre Dei *cit. num. 11.* Tambur. *cap. 4. §. 2. numer. 5.* Quòd si Servus, vel animal tuum verum damnum non intulit, non teneris in conscientia restituere, nec etiam post Sententiam Judicis, & potes tibi occultè compensare, si cogaris solvere, quia Sententia semper supponit damnum factum à tuo animali, vel servo, quo deficiente, cessat obligatio restituendi, nec teneris in conscientia stare Sententiæ utpotè injustæ: Si autem res sit dubia, teneris stare Sententiæ, quia possessio stat ex parte Judicis, donec appareat manifestè injustitia, ut docet Tambur. *loc. cit.* sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 8. num. 271.*

49. Dices; nec ante, nec post Sententiam Judicis tenetur quis restituere damnum à se causatum absque ulla sua culpa; ergo nec ante, nec post Sententiam Judicis tenetur dominus restituere damnum causatum ab animali absque sua culpa, Sed contra disparitas est, quia ad bonum commune, & pacem servandam inter cives, leges justè sanxerunt, damnum causatum ab animali resarciendum à Domino, vel dandum animal pro noxa, ut sic cautiores reddantur homines in custodiendis animalibus, ne damnum inferant; quod non reperitur sancitum de damno ab ipso domino illato, nec de damno illato à Filio, inscio Patre, qui pro tali damno conveniri non potest, Rosignol. *disquisit. 1. §. 11.*

DU-

DUBIUM VI.

Ex qua Culpa commissa in Officio oriatur Obligatio restituendi.

50. Ratione officii tenetur Magistratus ad procuranda bona, & avertenda mala subditorum; tenetur Artifex in suo opere, artefacto; tenentur Advocati, Medici pretio conducti, & omnes alii, qui curam aliquam susceperunt: & quæritur, ex qua negligentia, seu culpa teneantur, si quam admittunt in procurando bono, seu avertendo malo, quod procurare seu avertere susceperunt, an sufficiat in illis culpa levis, aut levissima, vel requiratur culpa lata, & gravis, quæ sit peccatum mortale; An Medico imputetur mors infirmi, si communem, & sufficientem adhibuit diligentiam, quamvis non fuerit diligentissimus.

51. Resp. Nemo, etiam in officio constitutus, tenetur in foro conscientiæ restituere damnum secutum ex sua culpa levi, seu levissima, sed requiritur, ut damnum sequatur ex culpa lata, quæ sit peccatum mortale. Ratio est, quia nemo, etiam constitutus in officio tenetur majorem adhibere diligentiam, quàm soleant in tali officio prudentes adhibere; nemo enim tenetur in suo officio, vel artificio exercendo prudentior, aut diligentior esse, quàm communiter alii ejusdem officii, & conditionis esse solent. Inde, si adhibita sufficienti, & prudenti diligentia, adhuc damnum sequatur, quia fortè non fuit diligentissimus, & prudentissimus non tenetur restituere. Sic Medicus, Advocatus, Artifex, qui sufficientem adhibuit diligentiam, in foro conscientiæ immunis est à peccato, & ab obligatione restituendi, si cliens, causam amittat, infirmus moriatur, vel damnum sequatur, quod fortè secutum non fuisset si diligentissimus fuisset: Idem dicendum de Magistratu, Architecto, & aliis hujusmodi, Lessius *lib. 2. cap. 7. dub. 7.* Bonacina *disp. 1. quæst. 2. punct. 7. à num. 19.* Lugus *disp. 8. sect. 7. num. 90., & 91.*, G. Hurtad. *disp. 5. de restit. diff. 5.* Trullench *lib. 7. in Decalog. cap. 6. dub. 5. num. 1.* Andreas à Matre Dei *tract. 13. cap. 1. numer. 27.*

52. Unum excipe casum, quando scilicet aliquis profitetur se diligentissimum, & peritissimum, & alicui quærenti non mediocrem, sed diligentissimum, & peritissimum se se offert, ut talem, tunc enim tenetur ex culpa levi, aut etiam levissima, quia tunc promittit, saltem implicitè, quid ampliùs, quàm alii passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere; ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenetur ad restitutionem, non quidem totius damni, sed quanti judicabitur spes illa valere, qua sperabat alter se compotem fieri posse, adhibita majori illa diligentia, & peritia. Hoc idem valet de Tutore, & Curatore, quos tamen duos asserit Sylvester *verb. Restitutio 3. quæst. 8. §. 3.* obligari ad restitutionem ex culpa levi, & fatetur Lessius id in foro externo servari.

53. Hoc idem dicendum est de illo, qui dedit alteri consilium falsum, tenetur enim omnino ad restitutionem damni secuti ex culpa lata, & ex ignorantia crassa, si ex officio tenebatur id scire, responderetque absolutè, ut si sit Parochus, Confessarius, Concionator, Theologus, Medicus, Jurisconsultus, vel ejus artis, & professionis, ad quam talis consultatio pertinebat, & dedit consilium falsum, tunc ex justitia tenetur revocare consilium, & reparare damna secuta ex consilio, modò tamen, ut dixi, commiserit peccatum mortale: sic tenetur Confessarius, qui dicit quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur, vel non teneri, qui tenetur; seu contractum esse licitum, cum sit illicitus. Ratio est, quia ille, qui sic dedit consilium, putatur, & ex officio tenetur scire id, de quo consulitur, ideoque alterum re vera decipit, estque causa damni, & sic ratione injustæ damnificationis tenetur restituere. Addit Lessius; eum qui dubitanter respondet, non teneri ad restitutionem, quia tunc ille qui decipitur imputare sibi debet, non autem decipienti, seu cum dubio respondenti; Idem statuit de eo, qui respondet ex sententia probabili, & de eo, cujus insufficientia nota est, eò quòd non sit talis professionis, nam etiam ille si decipiat non tenetur restituere. Qui autem inculpatè dedit alteri consilium falsum tenetur revocare, si prævideat malum futurum, Andreas à Matre Dei *num. 29.*

DUBIUM VII.

Qualis Culpa requiratur, ut detur obligatio restituendi ex Contractu.

54. Jure positivo humano statutum est, ut quando contractus est in utilitatem soliùs accipientis, teneatur iste ad restitutionem damni secuti ex sua culpa levi, & levissima; si verò contractus cedat in utilitatem, & commodum solius deponentis, tunc accipiens teneatur solùm de culpa lata, non de levi, & levissima: quòd si contractus cedat in utilitatem utriusque, uterque teneatur ex culpa lata, & levi, non verò ex levissima; varias Leges affert Bonacina *disp. 3. quæst. 1. punct. 6.* quæ omnes

omnes fundantur in æquitate naturali; siquidem naturalis æquitas postulat, ut qui aliquid accipit tantummodo in sui commodum maximam adhibeat diligentiam, ne damnum alteri sequatur, quod est teneri de culpa levissima: qui verò rem habet absque suo commodo non debet majorem diligentiam adhibere in illa custodienda, quàm adhibeat incustodiendis rebus propriis, vel quam solent alii communiter adhibere; quod est teneri de culpa lata, non de levi, aut levissima: quando verò res cedit in utilitatem utriusque partis, debet majorem diligentiam adhibere, quàm communiter soleant alii, qui nullam utilitatem percipiunt, & non exquisitissimam; quod est teneri de culpa lata, & levi, non de levissima.

55. Inde commodatarius communiter tenetur de culpa levissima, si res commodata pereat, quia commodatum communiter cedit in utilitatem solius accipientis: si habeas librum, aut equum commodatum, teneris esse diligentissimus in custodia illius; &, si omittas hanc summam diligentiam, & ob id equus, aut liber pereat, seu deperdatur, teneris ad restitutionem totius damni, cap. *unic. de commodato* ibi *cum gratia sui tantùm quis commodatum accipit, de levissima etiam culpa tenetur*: quod si commodatum esset in utilitatem solius commodantis non teneris nisi de culpa lata, seu gravi, *l. si ut certo ff. de commodato*, & d. cap. *unic. eodem tit.* Si autem res commodata (idem valet de conducta, vel depositata) pereat sinè ulla prorsus culpa commodatarii, vel conductoris, tunc nulla prorsus est obligatio restituendi in conscientia rem illam, quæ periit, nisi aliter sit conventum, seu pactum intercesserit. Ratio est, quia semper res domino perit, si nulla intercessit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum resarciendum; si enim ita contraxisses, ut commodatarius rem tuam omni modò integram redderet, quamvis sinè ullius culpa perijsset, tenetur reddere: Sicut etiam tenetur reddere, si usus fuerit re illa ad alios usus, quàm permissos à domino, vel etiam si esset in mora restituendi rem illam commodatùm, ita ut periisset, quia non fuit restituta tempore debito, modò tamen apud dominum res illa non eodem modo fuisset peritura; quia tunc sicut non censeretur fuisse causa damni, sic non teneretur restituere, Lessius *lib. 2. cap. 7. num.* 38., & alii communiter.

56. Conductor, sive locator de rè conducta tenetur, si pereat dolo, vel culpa gravi, & levi, non autem de levissima, quia in gratiam utriusque cedit. qui scienter locat, idem valet si commodet rem vitiosam pro bona, tenetur conductori de damno, secus, quando simpliciter locavit, credendo, quòd esset bona, qui locat tenetur de levi; qui verò commodavit tenetur solùm de lata: Famulus, cui ex officio, & stipendio specialiter incombit onus rei domesticæ custodiendæ, tenetur ad restitutionem damni ex sua levi culpa secuti, quia famulus tenetur damnum præcavere ob contractum in utilitatem utriusque contrahentis celebratum, ut cum aliis notat Bonacina *disp. 3. quæst. 1. punct. 6. numer.* 14.

57. Depositarius tenetur tantùm de culpa lata, cum Depositum fiat in gratiam solius deponentis, *l. 1. §. ult. de deposito*, & cap. *bona fides eod. tit.*; si autem accipiat pretium pro custodiendo deposito, si res perit, vel deterior redditur, tenetur de culpa levi, quia tunc contractus est in utilitatem utriusque. Qui habet pignus, si illud pereat, vel deterius fiat, tenetur ad restitutionem, & compensationem damni ex culpa gravi, & levi, ut habet Gloss. in *l. si Creditor C. de pignoribus*, quoniam pignus est in utilitatem utriusque.

58. Qui rem precario accipit tenetur tantùm de dolo, & culpa lata, quamvis sit contractus cedens in utilitatem solius accipientis, quia cum res precario, id est ad usum petenti concessa, ad arbitrium dantis revocari possit, ille sibi debet imputare, si accipiens in ea custodienda levem culpam committat, cum è contra in commodato, quia res datur ad certum usum, & tempus, tenetur commodatarius de culpa levi, & levissima, adest Text. clar. *l. Quæsitum §. cum quoque ff. de precario.*

59. Ex dictis facilè colligitur, quid dicendum sit in casu, quo quis ex contractu rem habet alienam, quam non potest conservare, nisi suam amittendo, quando scilicet, quis invasus à latronibus non potest, fugiendo, simul transferre, & transportare res proprias, & alienas; aut si navis onusta in mari existens ita periclitetur, ut salvari nequeat, nisi exoneretur, & proiiciantur aliquæ merces; an scilicet quis tunc teneatur majorem curam habere de rebus alienis, quàm de suis, ita quòd teneatur ad restitutionem, si pro suis conservandis, alienas negligat: dicendum enim est posse res proprias etiam viliores præferre alienis pretiosioribus, si contractus factus est, in utilitatem commodantis, seu deponentis; si autem factus sit in utilitatem solius commodatarii; potest res suas pretiosiores alienis minùs pretiosis præponere, suas autem viliores tenetur postponere alienis: si autem contractus sit in utilitatem utriusque, potest res suas pretiosas, vel pretiosiores præponere alienis. Ratio est, quia ille, qui eo modo se gerit facit id, quod communiter faciunt prudentes; illi enim qui non tenentur nisi ex culpa lata

com-

communem adhibent diligentiam, quamvis res suas præferant alienis, quas habent in utilitatem alterius: qui autem tenentur summam adhibere diligentiam certè debent res suas viliores alienis pretiosioribus postponere; illi verò, qui tenentur ad diligentiam prudentiorum res suas æquè pretiosas possunt alienis præponere, ita cum aliis Bonacina *disp. 3. quæst. 1. p. 6. num.* 22.

60. Addunt Lessius *lib. 2. cap. 27. num.* 28. & Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 7. num.* 7. Depositarium, vel conductorem, qui aliena propriis etiam vilioribus præferendo, passus est damnum, & jacturam, posse à domino petere compensationem damni sibi emergentis, eò quòd nulli officium suum debeat esse damnosum; secus tamen dicendum esse de commodatario, nam cum in hujus solius gratiam commodatum sit factum, tenetur is commodantem servare illæsum, & indemnem, diligentissimè custodiendo res sibi commodatas, consentit Bonacina *num.* 25., qui tamen vult, partem solùm damni esse restituendam, quando contractus est in utilitatem utriusque contrahentis, quia par est, ut qui sentit commodum, sentiat onus ad ratam saltem incommodi.

61. Ut autem cognoscatur in particulari quænam sit dicenda culpa gravis, levis, aut levissima in unoquoque contractu, negotio, seu officio, videndum est, quid facere solent prudentes, periti in tali arte, negotio, & officio, non enim eodem modo semper judicandum est, sed diversimodè pro diversitate rerum, & personarum, adeò ut illa, quæ in uno casu est culpa levis, in alio casu dicenda sit culpa gravis: qui librum commodatum relinquit in cubiculo aperto, seu non clauso ostio, dicitur committere culpam levem, & tamen si gemmam, aut rem aliam pretiosissimam eodem modo relinquas, diceris committere culpam gravem, quoniam diligentes, & prudentes diversimodè solent custodire librum, & gemmam pretiosissimam: similiter defectus, qui in sæculari censentur leves, in Religioso, vel Episcopo sunt graves, propter majorem obligationem, quam habent, ut notat Andreas à Matre Dei *tract. 13. cap. 1. p. 2. numer.* 37. Ant. à Spiritu S. *disp. 7. sect. 3. numer.* 251. Lugus *disp. 8. sect. 9. numer.* 12.

62. His præmissis, difficultas potissima in præsenti est; an prædicta sint vera, & observanda non solùm in foro externo, sed etiam in foro interno, adeò ut illi, quos diximus teneri ex culpa levi, seu levissima, teneantur in conscientia ante Judicis Sententiam restituere damnum ex sua culpa levi, seu levissima secutum, in quo maximè discrepant D. D.; affirmant plures, quia leges præscribentes diligentiam adhibendam à contrahentibus, sunt dispositivæ, & decernunt curam, quæ præstanda est circa rem alienam, cum autem contrahentes implicitè se obligent ad præstandam curam, & diligentiam, quam Jura præscribunt, sequitur, ipsos teneri ad restitutionem damni secuti ex omissione curæ, & diligentiæ, quam præstare tenebantur, etiam si damnum secutum sit absque culpa theologica, per oblivionem, & inadvertentiam, quæ quidem sententia est valde probabilis, eamque sequitur Bonacina *disp. 3. de restit. quæst. 1. p. 1. num.* 20. dicens, esse communiorem. Vasquez *de restit. cap. 2. §. 2. dub. 6. à num.* 44. Amicus *tom. 5. disp. 35. sect. 5. num.* 71. Azor *part. 3. lib. 7. cap. 7. quæst. 1., & seqq.* Molina *de Just. tom. 2. tract. 2. disp. 527. per totam* Reginal. *in praxi tom. 2. lib. 25. cap. 46. sect. 1. num.* 563.

63. Secunda sententia, quæ non est minùs probabilis, & magis placet, docet, neminem teneri in foro conscientiæ ad restitutionem ex contractu quocumque, nisi damnum secutum sit ex culpa lata, quæ simul sit peccatum mortale, nisi aliter expresè conventum sit inter partes. Ratio est, quia, attento jure naturali, nemo tenetur majorem diligentiam præstare in custodia rei alienæ etiam commodatæ, & conductæ, quàm præstet in custodia rei propriæ, aut quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset; sed in custodia rei propriæ solùm tenetur homo præstare diligentiam prudentem, seu quam solent homines prudentes sui status, & conditionis communiter adhibere; ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sinè culpa peribit, proinde nulla erit obligatio restituendi pro foro conscientiæ, & ante Sententiam Judicis.

64. Leges positivæ disponentes, quòd in aliquibus casibus quis, ratione contractus, teneatur ex culpa levi, aut levissima, solùm ponuntur pro foro externo, ad tuendam pacem publicam, ne quis sit negligens in custodia rei alienæ, præcipuè commodatæ, & sic non obligant in conscientia ante Sententiam Judicis, quam Sententiam sequuntur gravissimi Doctores, Diana pluribus in locis *part. 1. tract. 8. resol. 74. part. 3. tract. 6. resol. 49., & part. 4. tract. 3. resol.* 30. Filliuc. *tom. 2. tract. 34. cap. 1. num.* 23. Lugus *disp. 8. sect. 8. à num.* 106. Lessius *lib. 2. cap. 7. num.* 45. G. Hurtad. *disp. 5. diff. 6.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num.* 32. Sotus *lib. 4. de just. quæst. 7. art. 2. vers. dubium*, & alii apud ipsos.

65. Dixi, requiri culpam latam conjunctam cum peccato lethali, quia sola culpa juridica, etiam lata non obligat ad restitutionem, ut diximus supra *dub. 4.*; quare si per ignorantiam,

tiam, incogitantiam, seu oblivionem inculpabilem contingat, rem commodatam, seu depositatam petire, non tenetur commodatarius, seu Depositarius in foro conscientiæ restituere ante sententiam Judicis, ut notat Rebell. *de obligat. just. part. 2. lib. 16. quæst. unic. à num. 5.* Dixi; nisi aliter expressè conventum sit inter partes, nam ex voluntate contrahentium possunt obligari ex levi, aut levissima culpa, quamvis nulla detur culpa theologica, dummodo æquitatem contractus non excedat.

66. Dices; qui tenetur ex officio, aut contractu custodire rem alienam, aut alienum damnum vitare, majorem habet obligationem, quàm habeant communiter alii, qui sunt extra officium, & contractum, sed isti tenentur ad minùs communem adhibere diligentiam, ne aliis damnum inferant; ergo illi tenentur adhibere majorem, & sic tenentur de culpa levi, & levissima, & non tantùm de culpa gravi, & lata.

67. Resp. obligatum ex officio, aut contractu custodire rem alienam, aut alterius damnum vitare, utique majorem habere obligationem, majoremque debere adhibere diligentiam, quàm communiter alii, qui sunt extra officium, & contractum, quam majorem obligationem advertens, peccabit mortaliter si eam non adhibeat: at non tenetur majorem adhibere diligentiam, quàm communiter alii ejusdem conditionis, & fortis solent adhibere, ut notat Bonacina supra *n.* 20.; cum enim culpa non dicatur gravis, aut levis semper eodem modo, sed diversimodè pro diversitate rerum, & personarum, illa, quæ in homine ordinario, & non obligato ex officio, seu contractu censetur levis, in homine taliter obligato censetur gravis, propter majorem obligationem, quam habet, & inducit peccatum lethale, si advertenter omittatur; inter obligatos autem, quia potest esse quis diligentissimus, aut solùm diligentiam adhibere, quam communiter adhibent homines talis conditionis, & fortis, diximus obligatos non teneri exquisitissimam adhibere diligentiam, sed communem dumtaxat in tali ordine.

68. Si depositarius, seu commodatarius rationabiliter dubitat, an culpa sua malum acciderit, depositum perierit, non tenetur in conscientia aliquid restituere, quia in dubio melior est conditio possidentis: in foro tamen externo, si res depositarii remanserint illæsæ, & incolumes, præsumitur de dolo *arg. cap. 2. de Deposito* ibi *Bona fides abesse præsumitur, si, rebus tuis salvis existentibus, depositas amisisti*, juncta *l. Quod Nerva ff. Depositi*, cum concordantiis; cessaret tamen præsumptio doli, si Depositarius probaret, depositum periisse, vel non potuisse simul cum rebus suis, imminente incendio, salvari.

CAPUT II.

QUISNAM TENEATUR RESTITUERE

DUBIUM I.

Qualem Obligationem restituendi habeat Possessor bonæ Fidei.

1. Difficultates omnes, quæ de Restitutione in genere solent agitari, ad septem capita generalia commodè revocantur, quæ duobus illis versiculis continentur.

Quis? Quid restituet? Cui? Quantum? Quomodo? Quando?
Ordine? Quove loco? Quæ Causa excuset iniquum?

Et primo loco videndum est; Quisnam teneatur restituere, & licèt unico verbo dici possit, quòd teneatur ille, qui rem habet alienam, aut illam distraxit, tamen, quia poterat illam habere bona fide, quando scilicet invincibiliter ignorabat, rem esse alienam; vel etiam potest habere mala fide, cognoscendo esse alienam, videndum est, qualem uterque habeat obligationem. Primò quidem sermo erit de possessore bonæ fidei, & postea de possessore malæ fidei.

2. Resp. 1. Possessor bonæ fidei, qui possidet rem alienam, putans esse suam, tenetur illam ex justitia restituere quando certificatur, esse alienam. Ratio est, quia nemo potest retinere rem alienam, invito domino; sed qui non restituit rem, quam bona fide possidet, credens esse suam, & postea cognoscit, esse alienam, retinet rem alienam, invito domino; ergo tenetur restituere, siquidem dominus non amisit dominium rei suæ, ex eo quòd, ipso nesciente, & nolente, talis res ad alterum devenerit, quia dominium rei non potest in alium transferri, invito domino, & sic possessor rei alienæ debet illam restituere vero domino: Quòd si non restituat cum primùm commodè potest, desinit esse possessor bonæ fidei, & incipit esse possessor malæ fidei, & iniquus detentor rei alienæ, de quo proinde judicandum est, ac de possessore malæ fidei, qui tenetur restituere non solùm ratione rei acceptæ, sed etiam ratione injustæ acceptionis, ita Bonacina *de restit. disp. 1. quæst. 2. punct. 1.* Lugus *disp. 17. num. 1.* Thomas Sanchez *tom. 1. sum. lib. 2. cap. 23. num. 2.* Tambur. *lib. 8. tract.*

tract. 3. cap. 3. §. 1., & 2. Trullench *lib. 7. cap. 11. dub. 1. num. 2.* Andreas à Matre Dei *tract. 13. cap. 1. punct. 3. num. 41.*

3. Resp. 2. Possessor bonæ fidei solùm tenetur restituere vero domino rem alienam, si extet, vel quantum ejus causa factus est locupletior. Ratio est, quia possessor bonæ fidei non tenetur restituere rem alienam ratione culpæ, aut injustæ acceptionis, sed dumtaxat ratione rei acceptæ, & sic solùm tenetur in quantùm ipsa res, vel in se, vel in aliquo æquivalenti manet apud ipsum; quòd si pereat, vel ampliùs apud ipsum non extet, cessat cum illa obligatio restituendi, nisi factus sit locupletior, nam tunc id, in quo factus est locupletior cum succedat loco rei acceptæ, & consumptæ, debet restitui. Ille autem dicitur factus ditior, qui quibusdam sumptibus pepercit, quos ex re sua fecisset, seu qui aliquid habet, quod aliàs non haberet, v. g. si quis invitatus ad splendidam cœnam lautissimis cibis furtivis bona fide vesceretur, aut vestibus pretiosis furto sublatis indueretur, dicitur factus locupletior in eo, quod domi suæ comedisset, si non fuisset invitatus ad illam cœnam, aut in aliis vestibus vulgaribus, quas consumpsisset; si autem ditior non sit factus, quia cœnam domi faciendam domestici pranderunt, nihil restituere tenetur, ita communiter Doctores Lugus *numer.* 18. Tambur. *numer.* 4. Bonacina *numer.* 5. Trullench *num.* 7.

4. Dixi quantum ejus causa factus est locupletior, quia si non fuit factus ditior ex re aliena, sed occasione tantùm rei alienæ, tunc ad nullam restitutionem tenetur, nam id, quod plus habet, non est fructus rei alienæ, sed propriæ industriæ, quæ sibi soli prodesse debet: sic invitatus ad cœnam furtivam, si post cœnam ludat cum sociis, magnamque pecuniæ summam ludo vincat, non tenetur illam restituere.

5. Hinc sequitur primò, non teneri ad restitutionem illum, cui res aliqua periit, sive deinde casu, sive etiam ex culpa sua perierit, modò perierit tunc temporis, quo ipse rem bona fide possidebat, credens esse suam, quia ut dixi possessor bonæ fidei tenetur restituere solùm ratione rei acceptæ; quando autem res accepta ampliùs non extat, nec in se, nec in æquivalenti, non tenetur restituere, nam cum re desinit obligatio, quæ inde oriebatur: Idem valet, si, durante bona fide, rem illam consumpsisti, si illam voluntariè destruxisti, vel quacumque alia ratione distraxisti, nec sis factus ditior, ut cum aliis tenet Facundez *tom. 2. lib. 7. cap. 10. num. 12.*

6. Sequitur 2. Eum, qui rem alienam emit bona fide, & postea eam vendidit æquali, aut minori pretio, non teneri ad ullam restitutionem faciendam vero domino comparenti; secus dicendum, si vendidit majori pretio, tenetur enim restituere incrementum pretii, eò quòd in eo factus est ditior, nisi tale incrementum sit fructus suæ industriæ, ut postea dicam, cum de restitutione fructuum. Dixi; non teneri restituere vero domino, nam tenetur totum pretium restituere emptori, si fortè ab eo dominus rem suam vindicavit, ita exigente contractu venditionis, ut emptor servetur immunis à damno, ea ratione, qua quando venditur res vitiosa pro sana; vitrum pro gemma; aurichalcum pro vero auro; moneta falsa pro legitima, cognito errore, tenetur venditor contractum rescindere, & emptori restituere damnum ex tali venditione emergens: Nec sufficit, quòd venditor cedat emptori actionem, quam ipse habet contra latronem, quia emptor jus habet contra venditorem, non contra latronem, & generaliter debitor non satisfacit suo creditori, cedendo jus, quod ipse habet adversùs alium debitorem, quia hoc debitum est personale, & potest creditor, aut emptor repudiare hujusmodi cessionem, ita Tambur. *lib. 8. tract. 3. cap. 3. §. 1. num. 14.* Lugus *disp. 17. num. 106.* Reginal. *lib. 10. num. 28.* Bonacina *disp. 1. quæst. 4. part. 2. num. 5.* Andreas à Matre Dei *punct. 3. num. 88.*, licèt contrarium teneat Diana cum aliis *part. 1. tract. 8. de contr. resol. 68.*

7. Sequitur 3. Eum non teneri ad restitutionem, qui rem dono bona fide acceptam, alteri donavit, cujus similem, vel dissimilem non donasset, si rem illam non habuisset, non enim censetur ditior factus in ulla re, si verò rem aliam donasset, tenetur restituere pretium illius rei, quam donasset, eò quòd censeatur in eo factus locupletior. Idem dicendum, si rem dono acceptam, vel ejus pretium in ludos consumpsisti, non teneris restituere, nisi tantumdem, vel saltem aliquam partem ex tuis rebus in ludos consumpsisses, quia tunc non es factus ditior ex re aliena, Bonacina *num. 12.*

DUBIUM II.

Solvuntur aliqua Difficultates.

8. QUæres 1. An qui bona fide rem emit, aut dono accepit à latrone, teneatur restituere, si latro non sit factus impotens ad restituendum, sed aliunde habeat unde restituat; si enim latro per hanc alienationem sit factus impotens ad restituendum, certum est apud omnes, te debere restituere rem, si ex-

extet, vel id, in quo factus es ditior: certum est etiam, te debere restituere, si accepisti rem immobilem, ut vineam, domum, aut aliam rem unico usu non consumptibilem: difficultas est de rebus consumptibilibus, quæ regulariter sunt materia mutui, ut sunt triticum, vinum, oleum, & pecunia, an tenearis illas restituere si latro, qui eas dedit, aut vendidit habeat alia bona, unde restituere possit.

9. Prima Sententia negat, adesse hujusmodi obligationem restituendi. Ratio est, quia cum res unico usu consumptibiles recipiant functionem in suo genere, adeò ut una pro alia substitui possit, non est necesse, quòd fur restituat eamdem numero pecuniam, quam est furatus, sed sufficit, quòd restituat aliam similem ejusdem bonitatis, & valoris, nec verus dominus habet jus petendi à fure eamdem numero rem, sed similem, & ejusdem pretii, sed res similis ejusdem bonitatis, & valoris remanet apud furem, quam potest restituere, cum non sit factus impotens ad restituendum; ergo recipiens à fure non tenetur restituere, sed poterit dominum remittere ad latronem, ut ab ipso recuperet res sibi furto sublatas, ita Bannez 2. 2. *quæst.* 62. *ar.* 6. *dub.* 3. *concl.* 4. Salon. *eod. art. contr.* 7. *quæst.* 5. Petrus de Ledesma *tom.* 2. *tr.* 8. *cap.* 14. *dub.* 4., ubi dicit, ita sentire communiter Thomistas, eamque probabilem judicat Diana *part.* 3. *tract.* 5. *Miscell. res.* 43., & alii apud ipsos.

10. Secunda Sententia affirmat, adesse hujusmodi obligationem. Ratio est, quia res aliena, apud quemcumque possessorem transeat, semper remanet obnoxia restitutioni, semperque clamat ad dominum, qui potest rem suam sibi vindicare ubicumque illam invenerit: tum quia fur cum non habeat dominium rei furto sublatæ, non potest in alium transferre per donationem, aut venditionem, & sic semper remanet sub dominio veri domini, cui debet restitui, si extet in se, vel in aliquo æquivalenti. Nec obstat, quòd fur possit aliam similem restituere, quia quousque non sit facta restitutio res clamat ad dominum, sub cujus dominio remanet. Hanc magis communem vocat Diana *loco cit.*, illam tenent Azorius *part.* 3. *lib.* 4. *cap.* 3. *quæst.* 4. Sanchez *in sum. tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 23. *numer.* 34. Lugus *disp.* 17. *numer.* 12.

11. Tertia Sententia probabilior, & verior distinguens asserit, res furtivas unico usu consumptibiles considerari posse, ut jam permixtas cum aliis rebus propriis ipsius furis, puta fur, qui furatus est quinquaginta aureos, potest illos miscuisse cum aliis sibi propriis, idem valet de vino, tritico, & oleo, ita ut non possint ampliùs discerni, & distingui à propriis, vel potest adhuc illos impermixtos habere: si quinquaginta nummi furto sublati remanent impermixti, & discernibiles à reliquis, docet hæc Sententia, illos esse restituendos propter rationem secundæ Sententiæ, quæ est valida. Si verò fuerunt à fure permixti cum aliis propriis docet, tunc non adesse obligationem restituendi. Ratio est, quia per illam mixtionem fur acquisivit dominium pecuniæ furto sublatæ, cum onere tamen tantumdem restituendi, & sic potest illud transferre in alterum per donationem, aut venditionem, non sic verò antequam sit facta permixtio, unde recipiens in primo casu recipit à vero domino, & sic non habet obligationem restituendi, sumitur ex *l. si alieni nummi ff. de solut. l. Idem Pomponius ff. de rei venditione*, sequuntur Bonacina *quæst.* 3. *p.* 1. *num.* 5., & 6. Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 17. *numer.* 23. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *p.* 3. *numer.* 46. Tambur. *lib.* 8. *tr.* 3. *cap.* 3. §. 4. *numer.* 26. Vasquez *cap.* 9. *de restit.* §. 2. *num.* 27. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 3. *numer.* 6., & omnes illi, qui admittunt per commixtionem pecuniæ alienæ cum propria, idem valet, de vino, tritico, oleo, & aliis commixtis, dominium acquiri alienæ pecuniæ commixtæ.

12. Hinc sequitur, quòd ludens falsis aleis si partem pecuniæ, quam fraudulenter lucratus est, dedit Amico fraudis conscio, si iste ad fraudem non est cooperatus, non tenetur pecuniam acceptam reddere, si ludens talem pecuniam jam miscuerat cum propria, ut ex Layman notat Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *num.* 94., sequitur Diana *part.* 4. *tr.* 4. *resol.* 67. dicens, hæc notanda esse à Confessariis, quia multos scrupulos sedabunt. Hanc doctrinam admittit Lugus *num.* 17., etiamsi fur per donationem, aut venditionem fiat impotens ad restituendum, quia licèt donans peccaverit donando in præjudicium sui creditoris, tamen cum acquisiverit dominium rei permixtæ, validè donavit, & accipiens accepit à vero domino, unde non tenetur restituere rem acceptam, nec id, in quo factus est ditior, ita etiam Layman *num.* 23., & Diana *part.* 3. *tr.* 5. *Miscell. resol.* 39.

13. Quæres 2. An, si accipias pecuniam, idem valet de tritico, & vino, à latrone, qui illam nondum miscuerat cum propria, tu verò accipiendo statim commiscuisti cum tuis propriis; an tenearis illam restituere, videris enim illius dominium acquisivisse confundendo illam cum tuis propriis, & sic liber à restitutione.

14. Resp. Si pecuniam furtivam bona fide accipias à latrone titulo donationis, & gratuitò, quamvis illam commiscueris cum propria, teneris restituere cum primò cogno-

gnoveris, fuisse furtivam, non quidem illam eamdem, cum illius dominium per mixtionem acquisiveris, sed tantumdem, quia in totidem factus es locupletior ex re aliena: si verò habuisti titulo permutationis, aut venditionis, quia illi equum vendidisti, non teneris aliquid restituere, cum in nullo factus sis locupletior; licèt enim pecuniam habeas, quam antea non habebas, & per additionem pecuniæ furto sublatæ auctus sit cumulus, & numerus tuarum pecuniarum, tamen cum equum dederis totidem valentem, in nihilo factus es ditior; quare pro hoc casu valde tibi proderit acceptam pecuniam commiscuisse cum tua, si enim esset inpermixta foret restituenda, cum nec latro, nec tu acceptæ pecuniæ dominium acquisieris, etiamsi debeas equum amittere, ea ratione, qua si emisti equum à fure, cognita veritate, teneris restituere vero domino, etiam cum amissione pecuniæ datæ, ita communiter Doctores, Reginal. *lib.* 10. *num.* 36. Lugus *disp.* 17. *num.* 29. Bonacina *num.* 7. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 1., *& dub.* 3. Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *num.* 94. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 40., *& p.* 4. *tr.* 4. *resol.* 67.

15. Quæres 3. An qui bona fide rem alienam emit à latrone, possit, veritate cognita, illam reddere latroni, à quo emit, ut recuperet pretium datum. Certum est, accipientem à latrone rem aliquam gratis, puta titulo donationis, debere, veritate cognita, illam reddere vero domino, non latroni, nisi moraliter certus sit, quòd fur domino restituet, quia res aliena semper clamat ad dominum, illique restituenda, si possis sinè tuo incommodo: si autem moraliter certus sis, quòd fur domino restituet, potes illi reddere maximè si debeas pretium datum recuperare, nam in hoc non potest dominus esse rationabiliter invitus: Item, si facilè possis pretium tuum à latrone recuperare, teneris reddere rem suam vero domino. Quòd, si rem bona fide habuisti à latrone titulo oneroso, puta venditionis, aut permutationis tunc dubium est; an possis illam restituere latroni ad pretium datum recuperandum, quod alia ratione habere non potes, quamvis scias, aut prudenter judicas, illum non restituturum vero domino, in quo sunt duæ Sententiæ ambæ probabiles.

16. Prima docet, Emptorem non posse rem alienam restituere furi, sed debere illam reddere vero domino, quamvis debeat pretium datum amittere, quia non poterit illud à fure recuperare. Ratio est, quia reddendo rem furi, qui non est illam domino restituturus, cooperatur injustæ detentioni, quod fieri non potest. 2., quia si fur longè abesset, nec inveniretur, vel esset mortuus, emptor teneretur rem suam domino restituere, etiam cum jactura pretii, quod non potest, nec debet à domino petere; ergo etiam cum tali jactura tenetur domino restituere; quamvis fur sit præsens, nam præsentia, vel absentia furis, nec dat, nec tollit jus à vero domino. 3., quia, sublata bona fide, ac veritate comperta, statim emptor fit possessor malæ fidei, & possessor malæ fidei, quando res extat, tenetur illam statim domino restituere, nec potest furi restituere ad recuperandum pretium datum, secus posset etiam rem illam vendere cuicumque alteri, ne pretium amittat, quod nullus concedit: hanc sequuntur Cajet., Sotus, Covarr., Joan. Medina, Ledesma, Sylvester, & alii apud Facundez *lib.* 7. *in Decal. cap.* 20. *num.* 3., *& 5.*, ubi dicit, hanc Sententiam probabiliorem, & sequendam, sequitur Molina *tom.* 3. *tract.* 2. *disp.* 722., & Layman *lib.* 3. *tr.* 4. *cap.* 17. §. 3. *num.* 24.

17. Secunda Sententia communior, & probabilior affirmat, posse emptorem rescindere contractum, remque furi restituere, ut recuperet suum pretium. Ratio est, quia emptor bona fide emendo rem alienam à latrone, nullam domino intulit injuriam, qui proinde non potest esse rationabiliter invitus, si emptor contractum rescindat, ne pretium amittat; nam contractum rescindendo, rem reponit in pristino statu, in quo erat ante contractum, in quo nulla domino fit iniuria, ea ratione, qua ipsi nulla fit injuria, si inveniens rem aliquam in platea, aut loco publico, eamdem reponit in eodem loco, cum primùm cognoverit sibi fore damnosam, quamvis periculum sit, ne ab aliis auferatur, nec tenetur, cum suo damno, illam domino restituere, quia nimirum nemo tenetur consulere bono alieno cum jactura proprii. Deinde, quia in pari casu innocentiæ emptor potiùs tenetur sibi consulere, quàm domino rei; si enim iste ius habet ad rem suam, ita etiam emptor jus habet ad suum pretium, & ambo sunt innocentes; ita tenent Lessius, Rebellus, Toletus, Salonius, Aragon., Vasquez, Navarrus, & alii, quos citat, & sequitur Bonacina *quæst.* 4. *p.* 2. *num.* 1. Tambur. §. 2. *numer.* 2. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 69., *& part.* 2. *tract.* 3. *miscell. resol.* 4. Trullench *cap.* 11. *dub.* 3. *num.* 2. Lugus *disp.* 17. *sect.* 2. *num.* 29. Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 9. *sect.* 3. *num.* 382. Andreas à Matre Dei *num.* 83.

18. Fundamenta opposita facilè solvuntur: ad primum nego, emptorem rescindendo contractum cooperari iniquæ detentioni, quia utitur jure suo, ut se indemnem servet, nec furi suadet retentionem, ut non restituat. Ad 2. si fur longè abesset, aut esset mortuus, utique deberet res domino restitui, quia de-

ficit emptori possibilitas recuperandi proprium pretium, propter quod recuperandum redditur licitum, illam non restituere domino: Ad 3. Competta veritate, potest emptor rem illam reponere in priori statu ad se servandum indemnem, non tamen potest alteri vendere, quia non reponeret illam in priori statu, sicut facit rescindendo contractum, & quia, cum non habeat illius rei dominium, non potest in alium transferre per venditionem, quin faceret ipsi injuriam vendendo rem restitutioni obnoxiam.

19. Nec dicas; qui scit, rem esse alienam, nequit illam reducere à bono statu, in quo est, ad statum deteriorem, quia sicut fructus, quos res bona fide possessori producit, pertinent ad verum dominum, ita ad eum pertinet bonus status, quem acquirit; sed reddere eam furi est reducere ad statum deteriorem; ergo non potest illam reddere furi. Sed contra dico, non licere quidem positivè reducere rem alienam ad statum deteriorem, bene tamen licere ad vitandum proprium damnum permittere, ut res aliena ad deteriorem statum deveniat: sic Petrum ab incendio extractum nequeo iterum positivè in incendium projicere, possum tamen desistere à continuata extractione, & sinere, ut cadat ad vitandum meum gravissimum damnum, puta incendium mihi imminens, nisi desistam ab extractione, & sinam eum cadere; ita non licet quidem rem alienam positivè deteriorem facere; at qui illam reddit furi ad recuperandum pretium, permittit tantùm, ut deterior fiat desistendo à continuata liberatione, ad evitandum proprium damnum amissionis pretii.

20. Nec iterum dicas; si dominus sciat, rem suam esse apud emptorem bonæ fidei, eique prohibeat, ne rem reddat furi, faceret contra justitiam reddendo eam furi, quamvis ad recuperandum pretium; ergo facit etiam contra justitiam, quando non adest talis expressa prohibitio, cum adsit semper prohibitio implicita ex præsumpta voluntate domini. Contra enim disparitas est, quia in primo casu, qui redderet rem furi positivè resisteret domino volenti recuperare rem suam, quod nec etiam ad vitandum proprium detrimentum licitè fit: in secundo casu positivè non resisteret domino, sed tantùm ad ipsum positivè rem non deduceret; nemo autem qui bona fide rem habuit tenetur ipsam cum gravi detrimento proprio ad verum dominum deducere: quod Lugus *disp.* 17. *sect.* 2. *num.* 37. aliique nonnulli extendunt etiam ad eum, qui mala fide rem à fure emit, & accepit, dummodo causa non fuit injustæ acceptionis, ut infra.

21. Quæres 4. An emens à latrone mala fide rem, quam sciebat esse alienam, teneatur illam domino restituere, vel possit rescindere contractum, ut pretium recuperet. Probabilior opinio asserit, ementem mala fide teneri rem suam domino restituere, non furi, sibique imputare debet, quòd pretium dederit pro re, quam sciebat esse restitutioni obnoxiam; nam sic emendo in se transtulit obligationem furis, eamque debet restituere, etiamsi casu pereat, quia non solùm tenetur ad restitutionem ex re accepta, sed etiam ex injusta actione, ita Andreas à Matre Dei *num.* 87. Vasquez *de restit. cap.* 9. §. 2. *dub.* 1. *num.* 14. Rebell. *p.* 1. *lib.* 2. *quæst.* 9. *num.* 4. Trullench *dub.* 3. Reginaldus *tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 5. *num.* 40.

22. Posse ementem mala fide contractum cum fure rescindere, & recuperare pretium datum, tenent etiam quamplures, quia sic reddendo rem illam furi, non constituit pejori loco, quàm esset ante contractum, & unusquisque potest magis sibi consulere, quàm alteri, ita Lugus *disp.* 17. *numer.* 37. Tolet. *lib.* 5. *cap.* 17. *fine* Tambur. *cap.* 3. §. 3. *num.* 1. Ant. à Spiritu S. *num.* 387., eamque probabilem dicit Diana *part.* 2. *tr.* 3. *Miscell. resol.* 4., & *part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 87., ubi plures pro ea refert.

23. Quòd si quis rem emat à latrone, ut domino servet, illique comparenti restituat; non peccat: & si modico pretio emat, potest illud à domino repetere, rem suam illi restituendo, siquidem utiliter gessit negotium ipsius, rem illam eripiendo à periculo; & dominus tenetur illi solutum pretium restituere, quia nemo debet utilitati alterius prospicere cum detrimento proprio; si verò majori, vel æquali pretio emat, non tenetur dominus totum pretium restituere, sed partem arbitrio prudentum, quia tunc non gessit utiliter negotium domini, qui rem suam cogeretur emere majori, aut æquali pretio, nisi in casu, quo res illa esset domino valde cara & utilis, nam tunc emptor poterit integrum pretium repetere, Lugus *num.* 4.

24. Quæres 5. An, qui bona fide rem emit alienam, iterumque vendidit, teneatur domino comparenti indicare ubi illa sit. Dictum est supra *num.* 6. ementem rem alienam bona fide, si iterum vendidit, non teneri aliquid domino restituere, nisi id, in quo factus est ditior: modò quæritur; an saltem teneatur indicare, ubi res illa sit.

25. Resp. negativè si emptor non possit facilè solutum pretium recuperare à latrone. Ratio est, quia nemo tenetur prospicere bono alieno cum detrimento proprio; si autem ostendat domino, ubi res illa sit, iste recuperabit rem suam à secundo emptore, qui pretium repetet à primo, & iste cum non possit illud habere à latrone, detrimentum patietur: quòd si possit iste facilè pretium recupera-

perare à latrone, tenetur ex charitate indicare ubi res illa sit, cum jam cessat ratio detrimenti, quod indicando pateretur, Lugus *disp.* 17. *num.* 110. Reginaldus *lib.* 10. *num.* 44. Sanchez *cap.* 23. *num.* 20. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 5. *num.* 5.

DUBIUM III.

Qualem Obligationem restituendi habeat Possessor malæ fidei.

26. POssessor malæ Fidei, dicitur iniquus detentor rei alienæ, quam vel furatus est, vel scienter accepit à fure, aut ab alio iniquo detentore, scienter enim accipiendo rem alienam, sive gratis, sive emptione, aut alio titulo oneroso accipiat, culpam, & injustitiam committit, & iniquus, ac injustus possessor denominatur: tenetur restituere rem ipsam alienam, si extat, quia semper clamat ad dominum, si verò non extat, sed consumpta est, tenetur restituere pretium æquivalens quamvis res aliena casu, & sinè culpa sua perierit, & inde emolumentum aliquod non habuerit, in quo differt à possessore bonæ fidei, qui solùm tenetur restituere rem, si extet, non verò, si, durante bona fide, consumpta sit, quia habet ille obligationem restituendi non solùm ex re accepta, ut possessor bonæ fidei, sed etiam ex injusta acceptione, ac proinde non solùm tenetur restituere id, in quo factus est ditior, sed etiam totum id, in quo dominum damnificavit, quamvis ipse nihil emolumenti acceperit. Item tenetur restituere omnes fructus perceptos, de quibus postea dicam, & omnia damna, quæ ob id verus dominus passus est, quia illorum omnium causa fuit per iniquam ablationem, seu detentionem rei alienæ.

27. Dubium est an teneatur ad restitutionem, quando apud ipsum periit res furtiva, quæ etiam apud dominum periisset: & quidem dupliciter intelligi potest, rem furto sublatam fore perituram apud dominum, nisi fuisset furto sublata; primò actione justa, puta incendio, tempestate, naufragio, naturali morbo, aut alia simili causa. Secundò actione injusta, puta injusta inimicorum incursione, vel quia ab alio latrone fuisset furto sublata, consumpta, aut destructa. Item potest esse certum, rem illam fore perituram apud dominum, vel tantùm potest esse dubium, & incertum.

28. Resp. primò. Si non est certum, sed dubium dumtaxat, an res, quæ periit apud possessorem malæ fidei, esset apud dominum peritura, quia fortè rem suam curasset, aut vendidisset, tenetur possessor malæ fidei ipsius valorem restituere. Ratio est, quia dum non est certum, sed dubium, an foret res illa peritura apud dominum, possessio stat pro domino innocente, & talis malæ fidei possessor censetur causa efficax damni, unde tenetur illius valorem restituere, ut docent Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 10. *num.* 8. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 5. *numer.* 92. Facundez *in præcep. Decal. lib.* 7. *cap.* 17. *num.* 7. Reginal. *lib.* 10. *numer.* 88. Lugus *disp.* 18. *numer.* 137.

29. Resp. 2. Si res, quæ periit apud possessorem malæ fidei esset certò peritura apud dominum, sed actione injusta, quia fuisset ab alio furto sublata, aut destructa, tenetur possessor malæ fidei valorem illius restituere. Ratio est, quia si à causa injusta erat malum illud inferendum illa de facto habuisset obligationem restituendi, si malum illud intulisset; ergo si non illa, sed tu malum intulisti, non illa, sed tu contrahis obligationem restituendi, siquidem præveniendo illud onus in te suscipis, quod alter haberet, si malum intulisset, Lessius, Bonacina, & alii supra relati.

30. Resp. 3. Possessor malæ fidei non tenetur ad restitutionem, quando apud ipsum res periit, quæ eodem modo erat certò peritura apud dominum actione justa. Ratio est, quia in eo casu possessor malæ fidei non tenetur ratione rei acceptæ, quæ supponitur destructa, nihilque illius extare, nec ratione injustæ acceptionis, nam hæc non inducit obligationem restitutionis, nisi sit causa efficax damni; at in nostro casu acceptio nullum intulit damnum, cum res illa foret similiter peritura, etiamsi non fuisset furto sublata, & sic nullam inducit obligationem restitutionis; non enim dici potest fuisse domino detrimentum allatum, ex eo quòd res periit apud latronem, quæ certò, & eodem modo peritura erat apud dominum. Conf. ex *l. prima ad legem Rodiam de jactu*, ubi nauta liberatur ab obligatione restitutionis, qui, invito domino, merces transtulit ab una navi ad aliam deteriorem, in qua perierunt, prima etiam pereunte in eadem tempestate, Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 2. *punct.* 10. Facundez *lib.* 7. *cap.* 17. *num.* 4., ubi hanc opinionem dicit communiorem, & probabiliorem, Vasquez *cap.* 5. *de restit.* §. 1. *numer.* 70. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 92. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 2. §. 8. Andreas à Matre Dei *punct.* 3. §. 2. *num.* 32.

31. Si verò res, quæ apud dominum certò erat peritura, non pereat apud furem, & possessorem malæ fidei casu fortuito, sinè culpa, eodem modo, eodemque casu, quo peritura erat apud dominum, sed actione positiva ejusdem furis, qui talem rem destruxit; puta segetes alienas heri destruxisti, quas hodie tempestas devastasset, seu vestem

alienam furto sublatam destruxisti, quam incendium in domo exortum hodie combusisset; an tunc fur liber sit ab obligatione restitutionis. Negant plures, quia culpa nemini debet patrocinari, patrocinaretur autem, si fur non teneretur ad restitutionem rei, quæ sua culpa periit. 2. quia latro non debet esse melioris conditionis, quàm depositarius, immò nec æqualis, sed depositarius tenetur ad restitutionem rei, quæ sua culpa periit, quamvis illa esset peritura apud dominum; ergo multò magis tenetur fur, qui rem injustè destruxit. 3. quia fur, dum rem illam furto sustulit, se obligavit, velit, nolit, ad eam restituendam, si culpa illius periret, ita Petrus Navar. *lib. 4. de restit. cap. 1. num.* 17. Palud. *in 4. dist.* 15. *quæst.* 2. *art.* 1. *concl.* 5. Azor. *part.* 3. *lib.* 5. *cap.* 4. *quæst.* 2., quibus ex parte consentiunt Tambur. *cit. cap.* 2. §. 8. *à numer.* 8., & Lugus *disp.* 18. *num.*76. dum asserunt, furem liberari ab obligatione restitutionis, si quando vestem, aut segetes destruxit, incendium, & tempestatem prævidit, secus si minimè prævidit, quia segetes tunc habebant totum suum valorem; ergo si illas iniquè destruxit, contrahit obligationem restituendi secundùm illarum valorem, quem habebant, quæ obligatio tolli non potest, nisi actu fiat restitutio.

32. Resp. furem etiam in isto casu liberum esse ab obligatione restituendi, si nihil supersit, nec in aliquo factus sit ditior. Ratio est, quia fur rem illam destruendo, quamvis peccaverit contra justitiam, nullum tamen damnum intulit domino, & sic nullam habet obligationem restitutionis: non enim obligatur ex re accepta, quæ ampliùs non extat, nec ex iniqua actione, nam actio injusta in tantùm inducit obligationem restitutionis in quantum est vera causa efficax alicujus damni, sed actio furis, quamvis fuerit injuriosa domino, nullum tamen intulit damnum, quod dominus non esset habiturus independenter ab actione furis, siquidem eodem tempore, vel paulò post ab alia causa justa malum illud erat inferendum sinè obligatione restitutionis; ergo talis actio nullam intulit obligationem; non enim sufficit animus nocendi si ex tali actione damnum efficaciter non sequatur.

33. Nec obstat, quòd tempore destructionis incendium, seu tempestas non fuit prævisa; non enim obligatio restitutionis oritur à prævisione, seu non prævisione tempestatis, & incendii, sed à damno allato, si enim nullum fuit allatum damnum, nulla potest esse obligatio restitutionis; at in nostro casu, quamvis non fuerit incendium prævisum, nullum tamen est allatum damnum, quod non foret inevitabiliter inferendum ab incendio, & sic nulla potest esse obligatio restitutionis: Quòd fur rem destruxerit, non prævisо incendio, facit, ipsius actionem esse magis injuriosam, & culpabilem, arguitque animum nocendi, at non inducit obligationem restitutionis, quæ ut dixi non oritur ex solo animo nocendi, sed ex damno realiter allato, quo cessante, cessat obligatio restitutionis.

34. Ad fundamenta opposita facilè respondetur. Ad primum dico, neminem per se debere reportare commodum ex sua malitia, & peccato; per accidens tamen parùm refert, si aliquod commodum reportet citra præjudicium alicujus. Ad 2. dico, depositarium teneri ex contractu rem depositatam custodire, & salvam reddere, tum quia res non dicitur peritura apud dominum, qui illius custodiam alteri commisit. Ad 3. dico; furem ex furto teneri ad rem domino restituendam, si culpa illius pereat, quando non erat apud dominum peritura, aut quando exinde damnum domino contingeret, secus si nullum damnum sequatur: hanc Sententiam tenent Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 15. *numer.* 93., Bonacina, & Vasquez *loc. cit.*, & probabilem putat Facundez *num.* 13., quamvis dicat primam probabiliorem, & tenendam.

35. Qui ab incendio, seu naufragio eripuit aliquas merces certò ibi perituras, tenetur ad restitutionem, si, transacto naufragio, seu incendio illas destruxit, vel iterum illas projecit in mare, seu in ignem, quia tunc censetur causa efficax damni: siquidem res ab incendio liberata est sub domini potestate, illique restituenda; quare, si illam destruas, non facta restitutione, censeris causa efficax damni, cum ut sic ab incendio liberata, non sit ampliùs apud dominum certò peritura.

36. Quòd si res ab incendio, seu naufragio liberata casu fortuito pereat sinè tua culpa, videndum est, an fueris in mora culpabili restituendi; si enim fuisti in mora culpabili teneris restituere pretium, quia mora nocet illi, per quem fit, & dum es in mora, jam es possessor malæ fidei, qui proinde teneris restituere rem, etiam casu fortuito pereuntem; si verò non fuisti in mora reddendi rem illam domino, quia dum quærebas opportunitatem casu fortuito periit, non teneris aliquid restituere. Ratio est, quia non teneris ex re accepta, cum non extet, nam supponitur post incendium periisse, nec ratione moræ, & injustæ detentionis, quia per te non stetit; nec fuisti in mora non restituendi, cum non haberes commoditatem ad eam restitutionem faciendam; non ex injusta acceptione rem illam surripiendo, quia cum esset omnino peritura, si illam non salvares,

vares, nullum damnum domino intulisti, & sic ex nullo capite teneris restituere.

37. Ex dictis infertur, non teneri ad restitutionem furem, qui dissipavit segetes, quas tempestas erat statim demolitura, nec qui fructus alienos immaturos destruxit, qui à domino non erant colligendi, nisi in maturitate, si ante tempus maturitatis tempestas contingat, quæ omnes fructus similes destruat, quia per illam destructionem immaturam dominus nullum patitur damnum, quod non esset inferendum per tempestatem; si verò nulla sequatur tempestas, vel dominus esset fructus illos collecturus, aut venditurus immaturos ante tempestatem, tunc qui fructus destruxit tenetur restituere juxta mensuram damni illati, ut notat Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *numer.* 54. Si furatus es equum morbo occulto, & incurabili laborantem, qui postea sine tua culpa moritur, non teneris illius pretium reddere. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 10.

DUBIUM IV.

An Possessor malæ fidei teneatur restituere juxta summum valorem, quem res habuit tempore iniquæ detentionis.

38. PRetium rei furto sublatæ potest esse varium, quia pro diverso tempore potest crescere, vel decrescere: furatus es mensuram tritici, quæ in autumno valebat quatuor aureos, in hyeme crevit ad sex, & in æstate decrevit ad quinque, vel etiam ad tres; quæritur, secundùm quem valorem debeas restituere, si res illa sit consumpta; si enim existat, debet illa restitui domino, etiamsi ejus pretium, quocumque modo creverit, siquidem res domino suo crescit. Si autem decrevit, debet restitui cum lucro cessante, vel damno emergente, si aliquod domino occasione furti lucrum cessavit, aut damnum emersit: potest fur rem illam consumpsisse tempore summi valoris, aut tempore quo minus valebat, in utroque casu procedit difficultas, & quidem si fur rem illam consumpsit, alienavit, vendidit, aut alio modo distraxit, tempore quo minus valebat.

39. Resp. attendendum esse damnum, quod dominus passus est, & secundùm illud faciendam esse restitutionem, nimirum juxta summum valorem, quando dominus passus est damnum juxta summum, juxta infimum, aut medium, si secundùm illum passus est damnum: Ratio est, quia restitutio facienda est ad æqualitatem, debetque esse æqualis illato damno, ac proinde si damnum illatum est juxta summum, restituendum erit juxta summum, secus juxta medium, aut infimum, secundùm quod damnum illatum est. Ut autem cognoscatur, quod nam damnum illatum sit, debet attendi tempus, in quo dominus erat triticum venditurus; si enim erat venditurus hyeme, quando valebat sex aureos, teneris sex aureos restituere, quia juxta sex dominus passus est damnum; si autem erat venditurus autumno, quando valebat quatuor, vel servaturus usque ad tempus, in quo decrevit ad tres, juxta quatuor, vel tres restituendum est, quia tantum est damnum, quod dominus passus est.

40. Quòd si, omnibus pensatis, dubitetur quo tempore dominus fuisset triticum venditurus, aut tempore summi, aut infimi valoris, debet fieri restitutio arbitrio viri prudentis pro majori, vel minori incertitudine, prout notat Bonacina, additque Tambur., te non teneri credere domino dicenti, se frumentum servaturum fuisse ad tempus summi valoris, sed ex aliis conjecturis esse veritatem indagandam, quia dolum præsumere potes, Tambur. *lib.* 8. *cap.* 2. §. 7. *à num.* 6. Bonacina *quæst.* 3. *p.* 11. *num.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 16. *num.* 109. Lugus *disp.* 18. *num.* 121., *&* *num.* 135. Diana *p.* 4. *tr.* 4. *resol.* 63., & *part.* 2. *tract.* 17. *resol.* 51. Trullench *lib.* 7. *cap.* 5. *dub.* 11. Andreas à Matre Dei *p.* 3. *num.* 56.

41. Major difficultas est, quando possessor malæ fidei rem furto sublatam vendidit tempore, quo plus valebat, & dominus non erat ad illud tempus rem illam servaturus, sed consumpturus, aut venditurus tempore, quo minus valebat, an nimirum debeat tunc restituere pretium summum, secundùm quod rem illam vendidit; an sufficiat restituere juxta valorem infimum, secundùm quem fuisset dominus venditurus: hoc secundum videtur dicendum, quia in hoc tantùm videtur dominus passus fuisse damnum, ut tenent Lessius *num.* 103. Layman *lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 2. *cap.* 4. *num.* 5., *&* 6. P. Navarra *lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 37. Diana *part.* 3. *tract.* 17. *resol.* 51. Alii verò absolutè negant, sufficere restitutionem faciendam secundùm valorem, in quo Dominus passus est damnum, sed volunt, faciendam esse juxta pretium summum, quo fur rem illam vendidit, sive augmentum pretii fundetur in bonitate intrinseca, sive in circumstantiis extrinseca, sic Andreas à Matre Dei *num.* 59., & apud ipsum Rebell. *lib.* 6. *quæst.* 2. *num.* 5. Villalob. *tract.* 12. *diff.* 12. *num.* 4. Sylvester *verb. Furtum quæst.* 16. Palaus *de Just. in gen. disp. unica punct.* 24. §. 9. *num.* 9. Lugus *sect.* 6. *num.* 126.

42. Nota, res furto sublatas esse in duplici differentia; aliæ sunt, quæ incrementum, & de-

& decrementum habent ab intrinseco, ut sunt pullus equinus, & vitulus crescens: furatus es vitulum crescentem, aut pullum equinum, qui quo tempore furto abstulisti, valebat decem, dum fuit in manu, & potestate tua crevit ad quindecim, & postea ob morbum, senectutem, vel aliud vitium iterum decrevit ad decem, in isto casu augmentum valoris, quodhabuit, fundatur in bonitate intrinseca bovis, & equi: Aliæ sunt, quæ incrementum, & decrementum pretii habent ab extrinseco, scilicet à tempore, à loco, à modo quo venduntur, ut triticum, frumentum, vinum, oleum, pannus, & aliæ hujusmodi merces, quæ solùm ratione temporis, loci, & modi, quo venduntur, majorem, vel minorem pretii valorem habent, si enim ad aliud tempus serventur, vel ad alia loca deferantur, ubi penuria illorum est, solent cariùs vendi.

43. Resp. 2. Si augmentum pretii fundatur in bonitate intrinseca rei furtivæ, & eam latro vendidit pretio summo, juxta ipsum debet restituere, quamvis dominus non fuisset juxta illud eam venditurus. Ratio est, quia totum illud incrementum cum sit intrinsecum, & inseparabile à re furtiva, totum cedit domino, qui numquam amisit dominium suæ rei, estque veluti fructus naturalis, qui domino debetur, etiamsi non foret ab ipso percipiendus; ergo pretium fundatum in tali bonitate, eique commensuratum totum debet domino restitui, possessor enim malæ fidei tenetur ad restitutionem rei, & fructuum naturalium, quos percepit, etiamsi non foret illos dominus percepturus: Inde si furripuisti vitulum crescentem valentem decem, & educasti in bonum, quo tempore valebat, & vendidisti viginti, teneris totum pretium restituere, detractis expensis, & laboribus industriæ à te factis, quos dominus fecisset in tali animali educando, ita Filliuc. *tom.* 2. *tract.* 32. *cap.* 4. *numer.* 88. Facundez *lib.* 17. *cap.* 15. *num.* 9., & alii pro secunda Sententia superiùs adducti.

44. Resp. 3. Si augmentum valoris fundatur in circumstantia extrinseca, ut contingit in tritico, vino, oleo, panno, aliisque hujusmodi rebus, quæ nullum habent incrementum ab intrinseco, sed solùm ab extrinseco, à loco, à tempore, & à modo, ut si in alium locum transferantur, in quo plus valent, si dominus non erat illas servaturus, & tali modo, loco, & tempore venditurus, non tenetur fur restituere pretium summum. Ratio est, quia augmentum pretii fundatum in sola circumstantia extrinseca non se habet, ut fructus intrinsecus, & naturalis, sed ut extrinsecus, & industrialis; unde sicut transferre triticum ad locum, ubi plus valet, & ibi cariùs vendere, est fructus industriæ, ita expectare ad circumstantiam temporis, in qua plus valet, & tunc plus vendere est fructus industriæ; cum autem fur non teneatur restituere fructus industriæ, ita non tenetur restituere triticum juxta summum valorem, quo vendidit, si dominus juxta illum non erat venditurus, Facundez *numer.* 13., & apud ipsum Lessius, Petrus Navarr., Covarr., Medina, Sylvester, & favet Diana *part.* 4. *tr.* 4. *resol.* 63., utramque responsionem sequitur Bonacina *punct.* 11. *num.* 8.

DUBIUM V.

Quinam Fructus sint restituendi à Possessore bonæ, vel malæ fidei.

45. Fructus, qui percipiuntur à re aliena sunt in triplici differentia; alii sunt merè naturales; alii merè industriales; alii mixti ex naturalibus, & industrialibus: naturales sunt illi, qui proveniunt à natura, nulla, aut ferè nulla industria concurrente, ut herba pratorum, fœnum, gramina, poma, glandes quercuum, castaneæ, & plures fœtus animalium, qui absque hominis industria producuntur: Industriales sunt illi, qui per humanam industriam comparantur, quamvis concurrat natura, ut instrumentum, ut artefactum alieno instrumento elaboratum; lucrum, quod acquiritur negotiando cum pecunia, vino, tritico. Fructus mixti dicuntur illi, qui partim à natura, partim ex hominum industria producuntur, ut fructus vinearum, segetes, fructus agrorum, qui coluntur, lac, caseus, vinum, oleum, lana, & similes, ad quos etiam reducuntur redditus, mercedes, & locationes domorum, & jumentorum, qui fructus civiles appellantur.

46. Resp. 1. Possessor bonæ, sive malæ fidei non tenetur restituere fructus industriales perceptos ex re aliena: Ratio est, quia fructus industriales, non sunt verè fructus rei alienæ, sed fructus propriæ industriæ, qui proinde debentur illi, cujus propria est industria, quod verum est, tam de possessore bonæ, quàm malæ fidei, cum hoc discrimine, quòd iste tenetur restituere lucrum cessans, & damnum emergens, si quod domino propter carentiam rei præcisè bonum cesset, aut damnum emergat, Tambur. *cap.* 2. §. 7. *numer.* 22. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 2. Bonacina *disp.* 1. *q.* 3. *p. ult.* §. 1. *num.* 3. Andreas à Matre Dei *num.* 69.

47. Inde si quis aliena pecunia negotiando lucrum reportavit, si asportatione alieni tritici ad alium locum, ubi plus venditur, lucrum

ctum acquisivit, sibi acquirit, nec tenetur restituere, quia est fructus industriæ: similiter qui semen alienum seminavit in agro suo non tenetur restituere fructum, sed duntaxat semen furtivum, & damnum emergens, si sit possessor malæ fidei, quia est fructus meræ industriæ non seminis, quod destruitur, & perit; si alieno pennicillo picturam efformasti, tibi cedit non domino pennicilli, & sic de aliis. Nec dicas, lucrum reportatum negotiando pecunia aliena non solùm est fructus industriæ, sed etiam pecuniæ, quæ non est omnino sterilis, sed fructifera; nam in contractu societatis quando unus ponit industriam, & alter pecuniam, lucrum æqualiter dividunt; ergo pecunia non est omnino sterilis. Sed contra dico, etiam in contractu societatis pecuniam esse sterilem, & lucrum dari ponenti pecuniam, tanquam fructum industriæ, cum magna sit industria dare pecuniam pro societate, ac negotiatione facienda cum se exponat periculo lucri, & damni.

48. Resp. 2. Possessor sive bonæ, sive malæ fidei tenetur restituere fructus naturales, quia isti non sunt fructus propriæ industriæ, sed rei alienæ, quæ domino suo fructificat, cum hoc discrimine, quòd à possessore bonæ fidei sunt restituendi fructus naturales, si extant, vel si in aliquo factus sit ditior, juxta dicta *dub.* 1.; à possessore verò malæ fidei sunt restituendi fructus, quamvis non extent, nec in aliquo sit factus ditior, juxta dicta *dub.* 3.; quia scilicet ille tenetur solùm ex re accepta, qua pereunte, perit etiam obligatio restituendi; iste verò tenetur ex re malè accepta, & actione injusta, ex qua provenit obligatio restituendi, sive res illa extet, sive non; Lugus *disp.* 17. *num.* 39. Andreas à Matre Dei *num.* 69. Ant. à Spiritu S. *num.* 375. Trullench *cap.* 11. *dub.* 2.

49. Idem dicendum est de fructibus mixtis, quos uterque possessor tenetur restituere, cum verè sint fructus rei alienæ, ac proinde domino restituendi; & licèt partim procedant ab industria, & partim à natura, tamen, quia natura principaliores habet partes in operando, censetur fructificare domino suo, cui proinde debentur hujusmodi fructus, deductis tamen expensis, & æstimatione industriæ, quia sicut possessor non debet ditescere ex re aliena, ita nec dominus debet fructum reportare ex aliena industria, & expensis, Bonacina *supra numer.* 7. Andreas à Matre Dei *num.* 69. Trullench *dub.* 2. Lugus *num.* 39.

50. Et quidem possessor rei alienæ debet restituere fructus, sive naturales, sive mixtos, non solùm quos dominus ipse percepisset, sed etiam alios quoscumque perceptos, etiamsi dominus non fuisset percepturus, quia sunt fructus rei, quæ domino suo fructificat, & sic ad ipsum spectant, eò ipso quod ex tali re percipiuntur, puta domum locavit, quam non erat dominus locaturus; vineam excoluit, quam dominus non excoluisset, fructus, qui percipiuntur à locatione domus, vel à vinea sic exculta, debentur domino domus, seu vineæ, deductis expensis.

51. Quòd si rem alienam locasti, quæ ex se locari non solet, ut torquem auream ad ostentationem, aliqui te excusant ab obligatione restituendi pretium, quia est fructus industriæ, quem dominus non erat percepturus, cum torques aurea sit infructifera, sicut pecunia, Navar. *in sum. cap.* 17. *numer.* 25. Lessius *cap.* 12. *numer.* 110. *fine*, Diana *part.* 2. *tract.* 17. *resol.* 50., verè tamen teneris restituere pretium locationis, quia non est fructus industriæ locantis, sed datur pro usu rei, vel saltem est fructus mixtus ex industria, & usu rei, qui debet restitui deducta æstimatione industriæ: Idemque valet de pecunia locata ad ostentationem, quæ licèt de se sit sterilis, & infructifera, per accidens tamen fructum facere potest ex usu locato, ita Sanchez *lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 132. Bonacina *p. ult.* §. 1. *num.* 4. Lugus *disp.* 17. *num.* 51. Palaus *de Just. quæst. Unic. p.* 24. §. 9. *num.* 4. Trullench *lib.* 7. *cap.* 5. *dub.* 12. *numer.* 5. Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *num.* 70.

52. Aliqui obligant possessorem malæ fidei restituere non solùm fructus perceptos ex re aliena, quamvis dominus non esset illos percepturus, sed etiam fructus, quos de facto non percepit, sed potuit percipere, etiamsi dominus non fuisset illos percepturus, ita Rosella *in sum. verb. Restitutio* 7. *n.* 28. Sylvester *verb. Restitutio* 3. *quæst.* 7. *dict.* 1. Angelus, Tabiena, Armilla, *eod. verb.*; verè tamen non obligatur tales fructus non perceptos restituere. Ratio est, quia ad talem restitutionem non tenetur ex re accepta, quia de facto tales fructus non percepit, ut suppono, nec ex injusta actione, seu damnificatione, quia ex non perceptione fructuum nullum damnum evenit domino, qui non erat illos percepturus: secus dicendum, si fructus aliquos percepit, quia tenetur ex re accepta, & si illos non recepit, quando dominus illos esset percepturus, quia teneretur ratione injustæ acceptionis, ut supra dixi; sic Bonacina *supra* §. 2. *num.* 6. Lugus *disp.* 17. *num.* 54. Tambur. *cap.* 2. §. 7. *num.* 25. Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *num.* 74. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 12. Sanchez *lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 118. loquendo de foro interno, quia de foro externo aliter judicant.

53. Possessor bonæ fidei liberatur ab obligatione restituendi fructus, sive naturales, sive mix-

mixtos, si illos per triennium bona fide possedit, quia, ut diximus *tract. 1. cap. 4. dub. 7. num. 66.*, res mobiles per triennium possessionis cum bona fide præscribuntur, & fiunt illius, qui bona fide possedit, qui proinde liberatur ab onere illas restituendi, quamvis sint fructus Ecclesiæ, vel Beneficii, licèt res immobiles longiori tempore præscribantur, ut diximus *loc. cit.*, & tenent Bonacina *punct. ult.* §. 1. *num.* 10. Sanchez *lib. 2. cap. 23. à num.* 87. Trullench *cap. 11. num. 2.*, & hoc verum est, licèt tales fructus ante lapsum triennium sint consumpti, quia si nihil illorum extat, nec in aliquo factus sit ditior, nihil restituendum est à possessore bonæ fidei; si verò in aliquo factus sit ditior, cum hoc succedat loco fructuum consumptorum, simul cum illis præscribitur per triennium cum bona fide, ut notat Sanchez *num. 92.*

DUBIUM VI.

Quas expensas possint deducere Possessor bonæ, & malæ fidei, restituendo rem alienam.

54. EXpensæ factæ in re aliena sunt in triplici differentia; aliæ sunt necessariæ, aliæ utiles, & aliæ voluptuariæ, seu voluntariæ: Necessariæ sunt illæ, sinè quibus aut res periret, aut deterior fieret, ut sunt alimenta animalium, illorum custodia, & reparatio domus ruinam minantis: Utiles sunt illæ, quæ rem reddunt meliorem, & utiliorem, ut plantare vineam, arbores, oliveta, gregis augmentatio, & domus melioratio: voluntariæ dicuntur illæ, quæ non sunt necessariæ, nec utiles, sed magis spectant ad ornatum, & recreationem, ut sunt viridaria, statuæ, picturæ, & hujusmodi, ex quibus, licèt aliquo modo crescere possit æstimatio fundi, quia tamen ex illis plures non percipiuntur fructus, non dicuntur utiles, sed voluptuariæ, & voluntariæ.

55. Resp. expensas necessarias, & utiles factas ab utroque possessore, tam bonæ, quàm malæ fidei, esse in foro conscientiæ deducendas in restitutione rei alienæ, & dominum rem suam recipientem teneri in foro conscientiæ compensare, & restituere hujusmodi expensas factas. Ratio est, quia sicut dominus non debet detrimentum pati recipiendo rem suam, ita non debet lucrum reportare, & ditior fieri expensis alienis, ut contingeret non restituendo expensas necessarias, & utiles, quæ cedunt in utilitatem domini, cujus res per illas expensas melior, & fructuosior facta est, ita Lessius, Azor., Molina, Rebell., Salonius, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *punct. ult. quæst. 3. §. 2. num. 9.* Tambur. *lib. 8. tract. 3. cap. 3. §. 5. num. 13.* Lugus *disp. 17. num. 61.*, & alios referens Andreas à Matre Dei *num. 77.*

56. Nota hìc cum Authoribus citatis, expensas esse deducendas, & compensandas à Domino, non secundùm æstimationem, & valorem, ad quem res illa crevit cum melioramentis factis, sed præcisè secundùm valorem expensarum, quia nimirum valor, & incrementum censetur pars fundi, & cedit domino. Quòd si utilitas, & valor rei melioratæ minor sit expensis factis, non tenetur dominus tantùm solvere, quantùm valent expensæ, sed quantùm valet utilitas, & augmentum factum, quia dominus sicut non debet ditescere ex rebus alienis, ita non debet detrimentum pati; pateretur autem detrimentum, si cogeretur solvere expensas, quæ pluris valent, quàm valeat utilitas, & augmentum rei. Nec item dominus cogi debet solvere integras expensas, quando ipse eadem melioramenta, cum eadem utilitate esset facturus cum minoribus expensis, tunc enim detrahendæ tantùm sunt illæ minores expensæ, quas dominus erat facturus, quia in istis tantùm censetur ditior factus, Bonacina *numer. 10.* Lugus *numer. 52. 64., & 65.* Tambur. *numer. 15.* Andreas à Matre Dei *num. 78.*

57. Quoad expensas factas in melioramentis voluntariis, & voluptuosis, conveniunt satis communiter Doctores, utrumque possessorem bonæ, & malæ fidei pro foro conscientiæ posse illos petere, & dominum teneri compensare, si cum illis crescat rei valor, & magis estimatur, & erunt compensandæ secundùm incrementum, & æstimationem valoris, ut supra dictum est. Si autem expensæ, & melioramenta non augent rei valorem, & æstimationem, sed solùm deserviant ad ornatum, & voluptatem, tunc uterque possessor poterit illas asportare, si possint sinè detrimento separari, ut sunt statuæ, portæ, horologium, & hujusmodi; si verò separari, & asportari non possint, tunc possessor bonæ fidei petere potest, quod in his melioramentis expendit, vel cogere dominum ad vendendam rem illam ipsi possessori justo pretio, deductis expensis, ut cum communi Sententia tenet Tambur. *lib. 8. cap. 3. tr. 3. §. 5. num. 14.*, & cum illo Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 9. num. 380.* Possessori autem malæ fidei nihil erit pro illis solvendum; imputare enim debet sibi, si ea amittat, quæ circa rem alienam sinè domini consensu, & sinè illius utilitate expendit: illisque in foro externo privatur in pœnam sui delicti.

DU-

DUBIUM VII.

Qualem Obligationem habeat Possessor dubiæ fidei.

58. Dubium adesse potest ante adeptam possessionem, quando quis rem aliquam emit, seu accepit dubitans esse alienam; vel potest oriri post adeptam possessionem, quando quis emptione, dono, vel alio titulo rem bona fide possidet, in utroque casu facienda est moralis diligentia ad inquirendam veritatem, eaque non adhibita, se exponeret periculo accipiendi, seu retinendi rem alienam, quod esse non potest sine peccato; nam qui amat periculum peribit in illo, ut cum aliis notat Bonacina *disp. 1. quæst. 2. p. 2.*

59. Facta sufficienti diligentia, si veritas non potest inveniri, sed dubium adhuc perseverat, tunc Adrianus in *4. de restit. quæst. de præscript. §. hoc supposito* tenet, rem illam esse restituendam etiam à possessore bonæ fidei, quia in dubiis tutior pars est eligenda, tutius autem est restituere, quàm retinere, quia in restitutione nullum adest peccatum: Alii verò dicunt, in eo casu rem esse dividendam, pro ratione dubii; cum illa persona, de qua dubitatur, an res ipsius sit; & si non cognoscatur quænam sit ea persona, dividendam esse cum pauperibus, quia, stante æquali dubio, æqualis conditio, & æquale jus debet esse utriusque partis, ac proinde res erit dividenda, ita Sotus, Mart. Ledesma, Corduba, & Arragon. relati à Bossio *var. moral. tit. 1. num. 183 t.*

60. Resp. 1. Possessorem bonæ fidei, manente tali dubio post sufficientem diligentiam adhibitam, posse rem illam sibi integrè retinere, quia in dubiis melior est conditio possidentis, juxta capit. *in dubiis* de Regul. Juris in *6.*; *& , cum partium iura sunt obscura, reo favendum est potiùs quàm actori, ex regul. 11. in 6.*, possidens autem est reus, cui proinde favendum est, nec umquam in foro externo, stante dubio, possessor à Judice spoliatur re ab ipso possessa, nec in totum, nec in partem, nec cogitur rem illam, seu aliquam partem restituere, ut ex communi Sententia Doctorum tradit Bossius *supra num. 1833.*; ergo nec spoliari debet in foro interno, quia hoc cum externo debet conformari, quando istud non nititur in falsa præsumptione. Conf., quia possessio bona fide habita est sufficiens titulus ad rei dominium retinendum, & transfert onus probandi in adversarium, ut scilicet possessor non debeat in judicio fori externi probare, rem esse suam, sed alter, qui eam repetit, qui nihil obtinebit, nisi fortioribus rationibus, & præsumptionibus probet rem, esse suam, ita Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 9.* & *lib. 2. cap. 23. num. 179.* G. Hurtado *disp. 6. dif. 1.* Palaus *tract. 1. disp. 3. punct. 2. num. 11.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. numer. 64.* Lugus *disp. 17. num. 86.* Trullench *cap. 11. num. 4.*, & alii plures, quos affert, & sequitur Bossius *loc. cit.*, & nos diximus *in tract. de Actibus hum. cap. 3. num. 124.*

61. Nec obstant fundamenta opposita; nam licèt in dubiis tutior pars sit eligenda, quando possessio non stat pro dubitante, secus si pro illo stet possessio, quæ tribuit jus practicè certum, cujus dubium prævalere non potest. Item, stante æquali dubio, jus erit æquale, si pro neutro adsit possessio; si autem pro altero stet possessio, non est jus æquale, quia possessio dat jus practicè certum, quod in utroque foro prævalet ad retinendam totam rem.

62. Inde qui bona fide possidens aliquid incipit dubitare, an id legitimo titulo possideat, seu res sit aliena, potest dubium deponere, si, facta sufficienti diligentia, vinci nequit, quia in dubio melior est conditio possidentis, & possessio est sufficiens titulus deponendi dubium, & honestandi illam retentionem, etiamsi dubitans magis inclinet in eam partem, ut res sit aliena, quia major illa inclinatio cum non excludat dubium, prævalere debet certa possessio, quæ tribuit jus certum possessori, quod non nisi à Jure certo vinci potest, ut cum aliis tenet Bossius *num. 1839.* Durante illa diligentia, non potes uti re, quæ usu consumitur, quia frustra dominus quæreretur, poteris tamen uti re, quæ usu non consumitur, animo solvendi pretium usus, deductis expensis, si alienam esse comperiatur, ut diximus *in tract. de actib. humanis cit. cap. 3. num. 131.* Bonacina *disp. 1. quæst. 2 p. 2. num. 9.* Diana *part. 4. tract. 3. resol. 25.*

63. Post factam diligentiam si dubium adhuc perseverat potest possessor rem illam consumere, & alienare, &, si postea compareat verus dominus, tenetur solùm restituere id, in quo factus est ditior, quia illam consumpsit tamquam possessor bonæ fidei, Bonacina *punct. 2. num. 4.* Sanchez *lib. 2. cap. 23. n. 187.* Andreas à Matre Dei *punct. 3. numer. 66.*, qui bene advertunt, vendentem in tali casu debere monere emptorem de dubio, quod habet an sit aliena, quia nimirum vendens tenetur manifestare vitium rei, ex quo potest emptori incommodum aliquod evenire, nisi ipse velit satisfacere domino comparenti, si fortè compareat, ita etiam Lugus *disp. 17. num. 91.* Trullench *lib. 7. cap. 11. dub. 4. num. 2.*

64. Quòd si possessor bonæ fidei, suborto dubio, an res sit aliena, neglexit facere mo-

talem diligentiam investigandi veritatem, & inde factus est impotens ad illam inveniendam, affirmant, ipsum teneri restituere illi, cujus rem esse dubitat, vel, eo ignoto, pauperibus, juxta qualitatem dubii, & spem, quam habebat inveniendi dominum, seu juxta illius spei æstimationem, Molina, Salas, Sanchez, Villalob., Lugus, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *tract. 1. var. moral. nu.* 1844. Sed satis probabile est, non teneri ad ullam restitutionem, quia licèt hujusmodi possessor peccaverit, negligendo inquisitionem veritatis, & omittendo diligentiam, qua fortè poterat dominus reperiri, & agnosci, esse alienam, tamen cum incœperit possidere bona fide, debet in dubio, quod jam non potest vinci, esse melior conditio possidentis. Deinde quia in dubio, an quis sua actione, vel omissione damnum intulerit alicui, non tenetur ad ullam restitutionem, sed in casu præsenti dubium est; an possessor bonæ fidei, omittendo diligentiam, damnum intulerit alicui; ergo non tenetur aliquid restituere, Bonacina *quæst. 2. p. 2. nu.* 8. Palaus *tom. 1. disp. 3. punct. 2. num. 9.* Diana *part. 4. tract. 3. resol. 29.* Trullench *cap. 11. dub. 5. num. 2.* Rebell. *lib. 2. quæst. 5. numer. 12.*

65. Si res, de qua dubitatur, an sit tua, vel aliena, ab alio bona fide possideatur, non potes ipsum spoliare, nec clam auferre, immò neque si probabiliter judices, quòd sit tua, quia tunc alter possidet, estque melior conditio possidentis, non solùm in dubio negativo, sed etiam in positivo, hoc est in concursu opinionum probabilium, ut cum Molina, Vasquez, Sanchez, Rebello, Trullench, Bonacina, & aliis ostendit Bossius supra *num.* 1848. Unde fic accipiens rem ab alio possessam peccat contra justitiam, & tenetur restituere: Si autem res, de qua dubitatur, à nemine possideatur, non potest accipi tota, sed dividenda est juxta dubii proportionem, tam in foro interno, quàm externo, quia cum nemini faveat possessio, non est major ratio, quòd ab uno accipiatur, quàm ab alio, ac proinde dividenda, si sit divisibilis, pro quantitate dubii; si autem non sit divisibilis, unus totam accipiat, & alteri tantum solvat, quanti jus illius æstimatur, prout inter illos, aut sponte, aut sortibus conventum fuerit, ut diximus circa quintum Decalogi præceptum agentes de Bello *cap. 2. num.* 11.

66. Resp. 2. Qui mala fide rem accipit, seu emit, ut sibi retineat dubitans esse furtivam, peccat contra justitiam, &, facta diligentia, si adhuc dubius manet, tenetur restitutionem facere secundùm proportionem dubii. Ratio est, quia emendo, seu accipiendo rem illam cum tali dubio animo eam sibi retinendi, se exponit periculo accipiendi, & retinendi rem alienam, invito domino, nec sibi favet possessio, quam numquam habuit, ut, pluribus relatis, tenet Sanchez *numer.* 176. Bonacina *punct. 2. num.* 14. Andreas à Matre Dei *punct. 3. num. 62.*, & Bossius *num.* 1887. Inde tenetur veritatem inquirere, &, facta sufficienti diligentia, si dubium adhuc perseverat non potest illam sibi retinere, quia cum non sit possessor bonæ, sed malæ fidei, non illi suffragatur possessio, quæ solùm prodest possessori bonæ fidei. Quod confirmari potest ex dictis Tractatu præcedenti *cap. 4. num. 75.*, ubi diximus, dubitantem rem, quam possidet esse suam, vel alienam, non posse illam præscribere, si dubium præcessit ab initio, adeò ut cum dubio cœperit possidere, nam cum tali dubio non stat bona fides, quam Jura requirunt ad inchoandam possessionem, & præscriptionem, siquidem dubitans, an res illa sit sua, vel alterius, dici non potest, quòd melior sit conditio sua, quàm alterius, & ita tenent magis communiter Doctores. Bonacina *punct. 2. num.* 11. Trullench *cap. 11. dub. 4.* Lugus *disp. 17. num. 81., & 82.* Molina, Sanchez, Lessius, Rebellus, Villalob., Coninch., Layman, & alii plures, quos affert, & sequitur Bossius *num.* 1893.

67. Et licèt nonnulli asserant, ementem ab initio rem illam cum dubio, debere rem totam alteri reddere, de quo dubitat, an sit sua, vel, si non est persona aliqua determinata, debere illam inter pauperes distribuere. Verius tamen est, non teneri restituere totam, sed juxta proportionem dubii, medietatem scilicet, seu partem majorem, aut minorem, prout dubium est æquale, vel inæquale; majus, aut minus, quia licèt mala fide rem acceperit, dubitando esse alienam, vel emptam, seu dono acceptam esse furtivam, tamen cum hoc non sit certum, sed dubium, ita potest esse sua, sicut potest esse aliena; fieri enim potest, quòd verè non sit aliena, nec furto sublata, & inde non tenetur rem totam restituere, sed potest sibi partem majorem, aut minorem retinere juxta proportionem dubii, cum non teneatur magis consulere aliis, quàm sibi, ut docent præcit. D D. cum Bossio *num.* 1895.

68. Quòd si, facta sufficienti diligentia, comperiat, rem verè esse furtivam, non potest illam retinere, sed tenetur eam domino restituere totam cum fructibus, nullo petito pretio, vel pauperibus distribuere, si certus dominus ignoretur, aut etiam restituere furi ad recuperandum pretium datum quando illam emit. Non potest à domino solutum pretium exigere, quia Dominus non tenetur rem suam emere, nec dato pretio quomodolibet eam comparare, sed solùm potest tale pretium à venditore exigere, contra quem

quem solùm habet actionem, ut cum D. Thoma 2. 2. *quaest. 62. art. 6.* tenet Cajet. ibid. Sanchez, Palaus, Lugus, Bonacina, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *nu.* 41. E contra verò, si, facta diligentia, comperiat non esse alienam, nec furtivam, potest eam sibi retinere, nam licèt peccaverit eam cum illo dubio accipiendo, animo illam sibi usurpandi, aut retinendi, tamen cum re vera non sit furtiva, sed illius, à quo accepit, seu emit, verè illius dominium acquisivit, emptione, aut donatione, qua illam accepit, Bossius *numer.* 1888.

69. Si autem ab initio sciens, aut dubitans, rem esse furtivam, illam accipiat, seu emat, non animo sibi usurpandi, & retinendi, sed animo restituendi, quaesito vero domino, quia aliàs prudenter credit non fore restituendam, non peccat sic emendo, quia utiliter agit domini negotium, ut tradunt communiter Doctores, & constat ex dicto S. Ambrosii relato à Gratiano in cap. *Rapinam 14. quaest. 5. Rapinam emere non licet, nisi ea intentione, ut cui est ablata restituatur:* sed tenetur dominum inquirere, illique invento, seu comparenti rem totam restituere cum fructibus perceptis, deducto pretio, quo rem illam emit, quod etiam dominus reddere tenetur, quando empta fuit parvo, & modico pretio, quia tunc utiliter gessit negotium domini, qui rem suam, vel numquam erat recepturus, vel probabiliter id timeri poterat, vel non nisi cum majoribus expensis, si modico illo pretio non fuisset empta: Si autem empta fuit rigoroso, & aequali, seu maiori pretio, tunc asserunt plures, partem solùm pretii esse reddendam, quantùm scilicet aestimatur utilitas domini; sed alii magis probabiliter volunt, totum pretium solutum esse reddendum à domino recuperante rem suam, ut latè explicat Bossius *à num.* 1905.

70. Quòd si, facta sufficienti diligentia, adhuc dubium perseverat, & quaesitus dominus inveniri non possit, potest emptor eam sibi retinere, quia eo fine emendo, ut domino restituat, non peccavit, ac proinde si, facta diligentia, dominum non inveniat, potest se gerere tamquam possessor bonae fidei, ut tradunt Tambur. *lib.* 8. *tract.* 2. *cap.* 8. *num.* 12., & Andreas à Matre Dei *num.* 63.: hoc idem dicendum putat Vasquez *cap. 9. de restit. dub.* 2. *num.* 18. de illo, qui cum tali dubio rem emit animo sibi retinendi; nam licèt iste peccaverit sic emendo, tamen si, facta diligentia, non cognoscat esse furtivam, sed dubius adhuc manet, potest animum mutare, proponendo restituere, si comperiat esse furtivam, & sibi retinere, durante dubio, quia pravus ille animus potuit peccatum inducere, non tamen obligationem restituendi; communior tamen opinio docet, faciendam esse restitutionem juxta proportionem dubii, ut supra diximus.

DUBIUM VIII.

Solvuntur aliquae Difficultates.

71. Quaeres 1. An qui dubitans, rem esse furtivam, illam emit, seu dono accepit, aut titulo haereditario ei successit, qui bona fide possidebat, si dubium vinci non potest, an tunc possit continuare possessionem, & rem totam sibi retinere. Resp. affirmativè, quia possessio bonae fidei sui antecessoris ei suffragatur, ut diximus *tract. praeced. cap. 4. num.* 86.; nam rem illam ei vendendo, aut donando transtulit in eum jus ipsum, quod ille habebat; cum autem esset possessor bonae fidei, jus habebat rem illam retinendi, etiam suborto dubio, an sit furtiva, quando vinci non potest, hoc ipsum transtulit in suum emptorem, qui proinde potest in tali possessione perseverare, & rem totam sibi retinere, quod etiam docent Lugus *disp.* 17. *num.*7., *&* 83. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 4. *num.* 4., & alios referens Bossius *num.* 1914.

72. E contra verò mala fides praedecessoris nocet successori, qui tenetur rem totam restituere, dum cognoscit malam fidem praedecessoris, si sit haeres universalis, & fructus perceptos etiam bona fide consumptos, secus si sit successor particularis, qui titulo emptionis, donationis, aut legati, rem bona fide accepit: Ratio est, quia successor universalis ita repraesentat personam defuncti, ut repraesentet etiam, & induat ipsius onera, & ideò induit onus restituendi rem mala fide possessam à defuncto, qui tenebatur illam domino restituere, quae ratio non militat de successore particulari, qui non induit vitia, & onera praedecessoris; & ideò si aliunde successor particularis habeat bonam fidem, vitium malae fidei sui praedecessoris ei non imputatur, nec nocet, ut diximus *tract.* 1. *cap.* 4. *num.* 84., ita etiam tenent Sanchez *lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 154., *&* 155. Lugus *disp.* 17. *num.* 79. Tambur. *lib.*8. *tract.* 3. *cap.* 3. §. 6. *num.* 3. Ant. à Spiritu S. *disp.* 9. *num.* 401., & alii communiter.

73. Quaeres 2. An ille, qui primò habuit malam fidem, deinde bonam, aut è contra, judicandus sit tamquam possessor malae fidei in ordine ad restituendos fructus consumptos. Resp. teneri restituere fructus consumptos tempore malae fidei quidquid fuerit antea, vel post, quia tunc solùm commisit

misit injustitiam contra dominum, fructus consumendo, non autem si illos consumpsit tempore bonæ fidei, tunc enim tenetur solùm restituere id, in quo factus est ditior, sive antea, sive postea habuerit malam fidem, ita eum Tambur., Lugo, & Molina, Ant. à Spiritu S. *numer. 399.* Bonacina §. 2. *numer.* 1.

74. Quæres 3. An teneatur ad restitutionem ille, qui mala fide consumpsit rem, quam putabat esse Petri, eum verè esset Pauli. Resp. non teneri ad restitutionem, si rem illum consumpsit, ex eo præcisè, quia putabat esse Petri, nullo modo consumpturus, si sciret esse Pauli, vel alterius. Ratio est, quia restituere non tenetur ex re accepta, quæ supponitur consumpta, nec ex illa factus ditior, nec ex injusta acceptione, seu damnificatione, quia licèt talis consumptio sit injusta, & mala fide facta, non tamen est injusta comparativè ad Paulum, cui proinde nihil restituere tenetur. Si autem præscindas ab illa expressa, & determinata voluntate damnum inferendi solummodo Petro, debet rem consumptam domino restituere, cognito errore, quia dum scit, rem non esse suam, & tamen eam consumit sinè illa conditione injustè agit, & tenetur restituere, ita Lugus, Molina, Tambur., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 400.

75. Quæres 4. Quid requiratur, ut quis dicatur emptor, seu possessor bonæ fidei ab initio possessionis; an sufficiat ignorare, rem, quam emere intendit, esse furtivam, & credere, non omnia ab aliquo vendita esse furtiva, quamvis rumor, seu vehemens suspicio sit, illum multa furtiva vendere. Negant Molina, Sanchez, Villalob., & alii ignorantiam illam sufficere, si occurrant indicia, & conjecturæ, ut meritò credi, vel dubitari debeat, rem esse alienam, seu furto sublatam, ut contingeret, si esset vehemens suspicio, seu rumor, sive fama orta à side dignis, quòd res, quam vendere quis intendit, sit furto sublata, tunc enim non est licitum illam emere, nisi, præmissa sufficienti diligentia pro inquirenda veritate, quia se exponeret periculo usurpandi, & retinendi rem alienam, & sic non esset possessor bonæ fidei, cum in dubio; an esset furtiva, & aliena, & cum peccato cœperit possidere: Mitiùs loquitur Palaus *tom. 1. tract. 1. disp. 3. punct. 3. num. 5.* dicens, hoc procedere, quando rationes efficaces, seu moraliter convincentes adessent, venditorem vendere rem furtivam, nôn quando dubiæ sunt, & probabiles, nam tunc debet quis deponere dubium, & credere, alium ritè vendere, quia nemo præsumitur malus, nisi probetur, neque in dubio delictum commisisse, ex *reg. juris*, & ex *l. merito ff. pro Socio*.

76. Hinc sequitur, ementes à Filiisfamilias, & aliis personis suspectis, teneri ad restitutionem rerum emptarum, quando non adsunt verosimiles conjecturæ, quòd id, quod vendunt, aut aliter tradunt, sit ipsorum, nec judicari potest, quòd id faciant de voluntate eorum, quorum sunt tales res. Similiter tenentur restituere, qui emunt fragmenta vestium à Sartoribus magistris, & eorum officialibus, quia probabiliter dubitari potest, ac debet, talia fragmenta ab officialibus, & famulis esse furto sublata; solent enim aliquando plus petere ad vestem conficiendam, quàm sit necessarium, res autem quæ sub dubio est, an justè possideatur ab altero, non potest emi, ut supradictum est, nisi fragmenta sint adeò modica, quæ moraliter loquendo à dominis pro derelictis haberentur, ut cum Sanchez *in consil. lib. 1. cap. 7. dub. 3.* notat Bossius *num.* 1018.

77. Aliam difficultatem affert Sanchez *dict. dub. 3.*, de Textoribus unum, vel alteram seriei gausapini, seu telæ sericæ, ulnam vendentibus, de quibus prudenter dubitari potest, esse furto sublatam, quia certum est, eam ulnam, vel ulnas, quas textores vendunt, abscindere ex telis, quas texendas acceperunt, & difficultatem solvit, afferendo rationem, quam in sui favorem ementes allegant; nimirum quòd in singulis quibusque libris bombyceis est pactum, quòd exhibeatur plus unus quadrans textori pro dispendiis, Quòd si aliqui quadrantes supersunt, propter suam ipsorum diligentiam ad ipsos pertinent: pactum enim est, quòd modò supersit, modò desit, non plus, nec minus reddant, quàm ipsum pondus, exceptis talibus quadrantibus, atque ita quidquid desit solvunt institori, quando textor reddit telam; hinc emptores dicunt, fieri posse, ut istæ ulmæ quas vendunt, supersint ex quadrantibus prædictis, vel, si non supersunt, textor solvit institori quidquid deest. Unde si non constat, textorem in rebus sui officii injustè, ac perperam procedere, potest tuta conscientia ab illo emi; nam id, quod emitur, potest pertinere ad quadrantes, vel si ita non est, leve aut ferè nullum est damnum institoris, siquidem solvendum est illi integrum suum pondus; ex eo autem quòd aliqui sint, qui furentur variis utentes modis, & industriis, non est cur macula injiciatur in omnibus, & apponatur dubium, ita expressè Sanchez, dicens, ita respondisse doctum quemdam Magistrum, & Henriquez à se consultos.

78. Hinc habes, quid dicendum sit de Mulieribus texentibus vela, seu telas Sericas, vel conficientibus alia indumenta Mercatoribus, & retinent sibi aliquid Serici, vel aliquas ulnas vendunt, si enim ex pacto detur illis.

illis à Mercatoribus aliquid plus, seu aliqui quadrantes, seu aliqua unicia pro dispendiis, cum obligatione reddendi reliquum Mercatoribus secundùm pondus, aut solvendi quidquid deest, si ex industria aliquid sibi reservant, id possunt sibi retinere, & vendere, secus si nihil plus illis ex pacto detur, ut notat Bossius *num.* 1922.

DUBIUM IX.

An Impediens aliquem à Consecutione alicujus Boni sperati, teneatur ad Restitutionem.

79. RESP. 1. Qui finè vi, & fraude alium impedit à consecutione alicujus boni non debiti ex justitia non tenetur ad restitutionem, secus si impediat per vim, & fraudem, quamvis bonum illud non sit debitum ex justitia. Ratio primæ partis est, quia obligatio restituendi ex delicto, & actione injusta nascitur ex violatione justitiæ, sed qui alterum impedit à consecutione alicujus boni sinè vi, & fraude, sed solummodo blanditiis, precibus, suasionibus, aut veris rationibus propositis, non operatur contra justitiam, nec alteri irrogat injuriam, talem consecutionem impediendo, cum ille jus non haberet ad id, à quo impeditur; quod verum est, etiamsi hoc faciat ex odio, & animo lædendi, nam pravus animus, & mala intentio non obligat ad restitutionem, nisi adsit actio externa injusta, peccabit quidem contra Charitatem propter odium, & animum nocendi, non contra justitiam, cum non ponat actionem, quam ex justitia vitare teneatur, prout colligitur ex dictis *supra cap.* 1. *dub.* 5. *diff.* 1. *per totam*, ita etiam Rosignol. *de Restit.* 11. *Disquisit.* 11. §. 4. *nu.*, 3. & apud ipsum Lessius, Azor., Villalob., Navarra, Turrianus, Rebellus, & alii communiter.

80. Ratio secundæ partis est, quia licèt alter, qui impeditur à consecutione alicujus boni, seu Beneficii non habeat jus in re, vel ad rem, habet tamen jus, ne per vim, aut fraudem impediatur à consecutione illius boni; proinde qui ponit impedimentum per vim, & fraudem, illi facit injuriam, & tenetur ad restitutionem, non quidem in integrum, sed quantùm valebat, arbitrio boni viri, spes bonum illud consequendi, nam bonum in spe minùs valet, quàm bonum in re, Sanchez *in consil. lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 49. G. Hurtado *disp.* 5. *diff.* 13. Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 2. *punct.* 12. *num.* 2. Trullench *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 6. *numer.* 3. Lugus *disp.* 18. *numer.* 91. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 4. §. 3. *num.* 3.

81. Cessabit obligatio restituendi, si removeat vim, & fraudem, quando res est adhuc integra, non verò si res non sit amplius integra, puta Petrus volebat instituere Paulum hæredem, tu verò illum retrahis à tali voluntate falsis rationibus, aut falsa crimina imponendo; si nondum sit alteri delata hæreditas, & Petrus adhuc potens sit instituere hæredem, teneris retractare falsa crimina illi imposita, &, facta tali retractatione, non teneris ampliùs restituere, quamvis Paulus non relinquatur hæres; nam, ablato impedimento posito, Petrus remanet in sua libertate instituendi, quem maluerit, & ex libera voluntate ipsius, non autem ex tua fraude procedit, si non Paulum, sed alium instituat hæredem. Si autem res non sit ampliùs integra, quia volebat Paulo donare Equum, & tua fraude non Petro, sed alteri jam donavit, non sufficit fraudem tollere, sed teneris compensare damna ex fraude secuta, ita Lugus *disp.* 18. *num.* 109., & Trullench *cap.* 11. *dub.* 6. *num.* 5.

82. Resp. 2. Qui finè vi, & fraudibus alium impedit à consecutione alicuius boni sibi debiti ex justitia, tenetur ad restitutionem, & compensare damna causata; multò magis si id faciat malis artibus, per vim, & fraudem. Ratio est, quia impediendo consecutionem boni debiti ex justitia, quamvis id faciat finè vi, & fraude, sed suasione, consilio, precibus, donis, seu alio simili modo, injuriam illi facis, & operaris contra justitiam, tuis malis artibus cooperando cum illo, qui injustè negat bonum, quod ex justitia conferre tenebatur, ac proinde teneris restituere, ea ratione, qua tenentur omnes illi, qui iniustè cooperantur ad malum, & multò magis ad id teneberis, si id facias dolo, vi, aut fraudibus, Bonacina *punct.* 12. *num.* 2. Navar. *cap.* 17. *num.* 60. G. Hurtado *disp.* 5. *diff.* 13. Trullench *dub.* 6. *num.* 2. Tambur. *cap.* 4. §. 2. *num.* 2., & cum aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numer.* 97.

83. Sequitur ex dictis, non teneri ad restitutionem illum, qui finè vi, & fraude curavit rescindi donationem nondum acceptatam, quia quousque non sit acceptata semper remanet in libera voluntate donantis, qui, citra injuriam, potest illam pro libito revocare, nec talis voluntas tollitur, aut impeditur solis suasionibus, aut blanditiis; nam, illis positis, adhuc potest revocare, aut non revocare donationem nondum acceptatam, secus si intercedat fraus, & dolus, vel donatio jam esset à donatario acceptata, nam tunc jus habet ad rem, & injustè ipsi denegaretur, & ab altero impediretur.

84. Similiter, qui per vim, & fraudem impedit, ne Titius instituat Cajum hæredem, qui

aut legatarium, quem gratis volebat instituere, peccat, & tenetur compensare damnum secundum spem, quam Cajus habere poterat ad talem hæreditatem, attentis circumstantiis, & dispositione Titii, non verò si hoc faciat sinè vi, & dolo, seu fraude, sed solis precibus, blanditiis, & suasionibus, quia in primo casu operatur contra justitiam, violando jus, quod habebat Cajus, ne fraude, aut dolo, quis benefactorem impediat; non in secundo casu, quia sicut Titius remanet liber, nec peccat mutando voluntatem, ita non peccat, nec tenetur aliquid restituere, qui sinè fraude, & dolo, mediis licitis operatur, ut Titius mutet voluntatem, aut testamentum jam factum, & alium instituat hæredem, vel etiam sibi, vel amicis relinquat, Bonacina *punct.* 12. *num.* 5. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 4. *num.* 100. Peccat, qui per vim, & fraudem impedit, ne alter testamentum faciat, aut mutet, impediendo, ne Notarius, vel Testes accedant, vel alia simili ratione, etiamsi sit Pater, qui prohibet Filium, vel si Filius prohibeat patrem, ne testamentum conficiat, ut ipse succedat ab intestato, vel ne testamentum mutet, ut cum Molina, Salonio, & aliis notat Bonacina.

85. Non peccat, nec ad restitutionem tenetur, si alicujus crimina vera, sed occulta detegit testatori, qui proinde illum non relinquit hæredem, vel testamentum mutat, quia nec vi, nec fraude testatorem induxit; nec item injuriam illi facit revelando crimen verum, sed occultum, nam talis revelatio licita est, ne testator opes suas relinquat eas dissipaturo, & ne involuntariè hæredem instituat illum, quem non instituerет, si illius crimina, & defectus cognosceret, Trullench supra *numer.* 4. Tambur. *cap.* 4. §. 2. *num.* 5.

86. Sequitur ulteriùs, peccare cum obligatione compensandi damnum, quanti valebat spes, qui per vim, & fraudes alterum impedit à consecutione alicujus Officii, seu Beneficii, cujus erat dignus, secus si esset indignus, quia indignus nullum jus habet, nec etiam remotum ad beneficium consequendum. Si per vim, & fraudes impedias dignum, ut beneficium conferatur alteri æquè digno, peccas, & teneris restituere, quanti sua spes existimatur, quia jus habebat, ne per vim, aut fraudem impediretur à consecutione beneficii, cujus erat dignus, secus si hoc facias, sine vi, & fraude, solis precibus, & suasionibus, quia cum æqualis in utroque sit dignitas, non tenetur collator magis uni, quàm alteri conferre, sed datur locus gratiæ, unde potes precibus beneficium impetrare pro digno.

87. Qui sinè vi, & fraudibus operatur, ne beneficium conferatur digno, sed digniori, non peccat, nec tenetur restituere, quia tunc operatur secundùm intentionem, & justam ordinationem Ecclesiæ præcipientis, quòd beneficia debeant conferri dignioribus, nec dignus jus aliquod habet in concursu dignioris, qui semper debet præferri: At si operaretur, ut beneficium conferatur digno, neglecto digniori, tunc peccaret, sicut peccat Collator beneficium conferendo digno, relicto digniore; An verò teneatur etiam ad restitutionem, alii negant, quia dignior non habet jus justitiæ, ut sibi beneficium conferatur, sed pendet à voluntate Collatoris, quam non tollunt suasiones, & preces, nec tenetur aliquid restituere Reipublicæ, seu Ecclesiæ, quia non est illi facta injuria. Alii affirmant propter injuriam, quæ fit digniori, vel Ecclesiæ, quæ privatur dignioris obsequiis, vel utrique, prout videre est apud Andream à Matre Dei *cap.* 1. *de restit. punct.* 4. *num.* 106., ubi utriusque partis sectatores refert. Sed de hoc redibit sermo, cum de obligatione collatoris, qui, si tenetur ad restitutionem, si beneficium conferat, digno relicto digniore, tenebitur etiam, qui procurat, ut beneficium illi conferatur, secus non.

88. Qui alterum impedit à receptione beneficii sinè fraude, & dolo, manifestando Episcopo, seu collatori, qui tale beneficium illi erat collaturus, defectus, & delictum verum, sed occultum, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, quia beneficium non est illi debitum, nec ullam illi facit injuriam, manifestando Episcopo, seu collatori crimen occultum, quia licitum est manifestare collatori ea, quæ collationem minùs decoram, & decentem reddunt, aut minùs dignum, & idoneum illum, cui beneficium conferre intendebat; unde etiam in similibus casibus fieri solent informationes occultæ: si autem palam tale crimen, & defectum manifestet, ob quod alterius sequatur infamia, propter quam Episcopus ei beneficium non conferat, aliàs collaturus, peccat contra justitiam, & tenetur infamator ad restitutionem, quia gravem illi infert injuriam, & per injuriam illum impedit à tali consecutione, sic Andreas à Matre Dei *num.* 99. Trullench *dub.* 6. *num.* 4. Tambur. *cap.* 4. §. 3. *num.* 5. Lugus *num.* 99.

89. Quæres; An teneatur ad restitutionem, qui Romæ existens per injuriam literas aperit Francisco missas, ex quibus intelligens, beneficium in Patria vacasse, sibi, aut amico procurat, & præveniendo, obtinet; negat Diana *part.* 3. *tract.* 6. *miscell. resol.* 33. *coroll.* 12., quia licèt commiserit injuriam adversus Franciscum, aperiendo, & legendo ipsius literas, non tamen procuran-

rando sibi, aut amico beneficium, quod pendebat à libera voluntate conferentis, nec Franciscus habebat majus jus supra cæteros. Resp. tamen affirmativè, quia, aperiendo, & legendo literas, operatur contra justitiam, & tenetur ad damna, quæ ex revelatione secreti consequuntur, ut diximus circa octavum Decalogi præceptum *cap.* 2. *dub.* 4. *num.* 27., quia procedunt ex injusta actione, ut docet Lugus *disp.* 18. *num.* 104.

CAPUT III.

DE CONCAUSIS, SEU COOPERANTIBUS AD ACTIONEM INJUSTAM ET DAMNUM INFERENDUM.

DUBIUM I.

De Mandante.

1. RAtione injustæ actionis, & damnificationis, non solùm restituere tenentur illi, qui damnum immediatè, & principaliter inferunt, sed etiam illi, qui ad damnum inferendum cooperantur, sive positivè, sive solùm negativè, dummodo sint vera causa damni, & in illud suo modo efficaciter influant; hujusmodi autem ex D. Thoma 2.2. *quæst.* 62. *art.* 7. ad novem capita reducuntur, his duobus Versiculis comprehensa.

Jussio, Consilium, Consensus, Palpo, recursus,
Participans, Mutus, non obstans, non manifestans,

quorum primi sex positivè, tres ultimi negativè ad furtum, & damnum cooperantur, & sic tenentur ad restitutionem, dummodo efficaciter influant, & cooperentur ad damnum illud inferendum, quod non solùm actione positiva, sed etiam negativa causari potest. De quibus ordine dicemus, incipientes à Mandante, seu jubente, tamquam à primaria causa damni.

2. *Jussio* igitur significat jubentem, seu mandantem, eum scilicet, qui imperio, mandatove suo expresso, vel tacito causa est illati damni, quod proinde tenetur restituere, si malum sequatur per mandatum expressum, dicendo famulo, aut madatario, ut occidat, vel malum inferat, aut per mandatum tacitum, si diceret: quis me vindicabit? quantam jucunditatem mihi afferret, si talem hominem occideret? quo modo censetur vera causa damni illati, ut notat Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 115.

3. Tenetur autem restituere, quamvis ipso non mandante, adhuc damnum illud eodem modo fuisset secutum, quia non defuisset alter, qui illud mandasset; nam per hoc non tollitur, quin sit vera causa damni: nec obstat, quòd alius mandasset, seu damnum intulisset, nam præveniendo suscepit in se obligationem restituendi, & restituere tenetur ea ratione, qua tenetur fur ipse, qui furatur rem, quam alius, ipso non furante, furatus fuisset, qui per hoc non eximitur ab obligatione restituendi; quod confirmari potest ex dictis supra *cap. præced. dub.* 3. *num.* 27., & ita tenent Bonacina *quæst.* 2. *p.* 7. *numer.* 7. Trullench *lib.* 6. *cap.* 13. *dub.* 1. *num.* 3. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. §. 2. *num.* 4. & 5. Rosignol. *de Restit.* 1. *prænot.* 12. *sect.* 1. *num.* 4.

4. Quòd si mandans tempestivè ante patratum homicidium, seu damnum illatum, mandatum revocavit, idque notum fecit mandatario, non tenetur ad restitutionem damni, si fortè sequatur, & à mandatario exequatur. Ratio est, quia, revocato mandato, & revocatione mandatario, vel per se, vel per nuncium intimata, si malum exequatur, jam non operatur nomine mandantis, & in ejus gratiam, sed ob suam voluntatem aliàs depravatam; & inde mandans non tenetur restituere, cum non sit causa moralis illius damni. Quod verum putat Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 5. *num.* 115., etiamsi tacitè solùm mandatum sit revocatum, quod contingit, quando qui mandavit, alium occidi, se cum illo reconciliavit, talisque reconciliatio nota est mandatario, Lugus *disp.* 19. *num.* 23., & 24. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 2. Rosignol. *supra numer.* 5. Bonacina *punct.* 6. *num.* 4. Cessat quoque mandatum per mortem mandantis, & inde hæredes mandantis non tenentur ad damnum à mandatario illatum post mortem mandantis, si ei de morte constitit.

5. Si mandatario non fuit nota revocatio mandati, quia fortè non potuit ipsi intimari, eò quòd longè distaret, aut revocationem ad eum misit, & non pervenit, quia priùs fuit homicidium patratum, seu damnum illatum, antequam nuncius accederet, non liberatur mandans ab obligatione restituendi, quia adhuc durat influxus moralis in tale damnum, quod nomine mandantis fuit factum; Trullench, Bonacina, Rosignol., & alii: secus si mandatarius fingat, revocationem sibi non innotuisse, cum verè innotuerit, & damnum exequatur ad lucrandum præmium, seu pecuniam promissam; nam tunc damnum non imputatur mandanti, sed mandatario, qui ampliùs non operatur virtute mandati, cum sibi constet de revocatione, sed de suo arbitrio, unde ipsi non mandanti debet damnum imputari, Lugus

gus *disp.* 19. *num.* 24. Tambur. *lib.* 8. *tr.* 4. *cap.* 2. *num.* 5. Rosignol. *disquisit.* 2. §. 36. Si verò mandatarius rationabiliter credat, mandatum non fuisse seriò revocatum, mandans tenetur ad restitutionem, quia licèt de novo non peccet, peccavit tamen mandando, quod sufficit, ut ratione illius culpæ dicatur moraliter influere in executionem rei mandatæ, cum obligatione restituendi, Lugus *num.* 25. Tambur. *num.* 6. Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *de restit. disp.* 19. *num.* 1397., qui putant, idem dicendum, quando mandatarius revocationem mandati acceptavit, & postea illius invincibiliter oblitus, mandatum exequitur; nam, licèt per errorem, etiam ex vi prioris mandati operatus est.

6. Dices; quando alicui datum fuit mandatum ad matrimonium contrahendum, si illud fuit revocatum, matrimonium subsequens est nullum, & irritum, etiamsi revocatio non innotuerit mandatario, nec sponsæ, ut expresè definitum habetur cap. *fin. de procuratorib. in 6.*, ubi Pontifex assignat hanc rationem, quia, revocato mandato, jam deest mandantis verus consensus, sinè quo matrimonium subsistere non potest, ut diximus *in tract. de matrim. cap.* 3. *num.* 50.; sed hoc idem videtur dicendum de mandante, qui revocavit mandatum datum ad occidendum, seu damnum inferendum, quod proinde non debet ipsi imputari, si sequatur post revocationem mandati, quamvis non fuerit revocatio intimata: Sed contra disparitas est, quia ad validitatem matrimonii, non sufficit quòd præcesserit consensus in causa, & mandato dato, sed Jura requirunt permanentiam consensus in ipso contrahente, dum matrimonium celebratur; talis autem consensus non perseverat, si mandatum fuit revocatum, & mutata voluntas: ad contrahendam verò obligationem restituendi non est necesse, quòd perseveret voluntas, & consensus in mandante, sed sufficit, quòd præcesserit, dum mandatum dedit, nam tunc damnum, quod sequitur, dicitur voluntarium in causa, & in culpa præcedente commissa, quando mandatum dedit, & hoc sufficit, ut ratione illius culpæ dicatur moraliter influere in damnum, & executionem rei mandatæ, cum obligatione restituendi.

7. Qui ratum dumtaxat habet delictum suo nomine factum, non tenetur in foro conscientiæ ad restitutionem damni, quia ratihabitio superveniens damno jam patrato non potest esse causa efficax illius; unde non tenetur restituere ex re accepta, quam non habet, nec ex injusta actione, seu læsione, quàm non causavit, & sic ex nullo capite tenetur restituere. Nec refert, quòd tuo nomine sit factum, quia inde tantùm sequitur, voluntatem tuam fuisse solùm causam finalem, & ideò illud fecisse, ut tibi gratificaretur, quia putabat, tibi gratum futurum; sed hoc non sufficit, ut tu censearis causa efficiens, & voluntariè movens ad damni irrogationem, finis enim solùm movet per modum objecti propositi ab ipso operante, qui sicut sibi proposuit unum finem, ita potuit sibi alium, & alium pro ipsius libertate proponere, ita Lugus, Lessius, Vasquez, & alii, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *numer.* 1399.

8. Nec dicas; ex regula Juris in 6. ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari, unde etiam qui ratam habet Clerici percussionem ipsius nomine factam incidit in excommunicationem Canonis cap. *cum quis de sent. excom. in 6.* ibi *cum quis absque mandato tuo manus injicit in Clericum, tuo nomine violentas, si hoc ratum habueris, excommunicationem latam à Canone incunctanter incurris.* Sed contra; ratihabitio comparatur mandato non respectu operis præteriti, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum, quia sola voluntate foris expressa firmari possunt contractus præteriti, non autem causari damnum præteritum. Dispar est ratio de excommunicatione, quæ cum sit pœna à Judice inflicta, imponi potest etiam propter peccatum ratihabitione commissum; & in foro externo, qui ratum habet delictum punitur, sicut, qui mandavit: an verò incurrat irregularitatem, qui ratum habet homicidium suo nomine factum, negant communiter Doctores, quos sequitur Lugus *num.* 34., & cum aliis Ant. à Spiritu S. *num.* 1399., quia ratihabitio non æquivalet mandato, nisi ad effectus, ad quos à jure acceptatur, nec irregularitas incurritur nisi in casibus in jure expressis, nullibi autem reperitur expressum, irregularitatem incurri propter ratihabitionem homicidii suo nomine facti, Diana *p.* 4. *tr. de irregul. resp.* 13., ubi plures pro se refert.

9. Quæres; an mandans homicidium, seu damnum alteri inferendum, si non possit revocare mandatum, teneatur admonere illum, contra quem datum fuit mandatum, ut sibi caveat, & rebus suis prospiciat. Resp. non teneri, si mandatum revocavit, & mandatario fuit revocatio intimata, quia jam tunc non est ampliùs causa damni, & mandatarius, si illud exequatur, non operatur nomine, & ex persona mandantis, qui totum id retractavit, quod posuit, ac proinde non est causa damni, nec tenetur ad restitutionem, ut cum Diana, Henriquez, & Villalob. tenet Rosignol. *disquisit.* 2. §. 38. *numer.* 4.

10. Resp. 2. teneri, si mandans non potest

tet tempeſtativè revocare mandatum, illudque mandatario intimare, & quidem cum periculo æqualis damni proprii, ſecus ſi monere non poſſit abſque periculo majoris damni proprii. Ratio eſt, quia, ſi de facto damnum eſſet illatum, teneretur mandans illud compenſare, & reſarcire, ſi poteſt ſinè majori ſuo damno, licèt cum æquali, ut omnes fatentur; ergo à fortiori tenetur impedire quando nondum illatum eſt, ſi hoc facere poſſit ſinè periculo majoris damni proprii: Inde, ſi non poſſit impedire damnum fortunatum, niſi cum periculo vitæ, aut famæ, quod eſt bonum ſuperioris ordinis, vel longe majori damno ſuarum fortunarum, ad id non tenetur: bene tamen tenetur poſtea damnum illatum reſtituere, cujus fuit vera cauſa, cum ex ipſius mandato proceſſerit. Nec excuſandus eſt per hoc ob impotentiam, quia non poteſt ampliùs mandatum revocare, & malum impedire, nec partem læſam admonere ob periculum majoris ſui damni, quia hæc impotentia mandantem excuſat à novo peccato, non à peccato præterito, quando dedit mandatum, ex quo deinde provenit damnum parti læſæ, Lugus *ſupra num.* 31. Tambur. *num.* 7., & Roſignol. *num.* 3.

11. Quæres 2. An mandans teneatur ad reſtitutionem damni illati, ſi mandatarius exceſſit fines mandati. Reſp. negativè, ſi excedat fines mandati in re extraordinaria, & gravi; nam talis exceſſus non debet imputari mandanti, ſed mandatario, ut ſi mandans jubeat alium verberare, & leviter percutere, & mandatarius occidit; vel ſi mandavit homicidium, & ipſe domum incendat, cum poſſet occidere ſinè tali combuſtione, tenetur mandans ſolùm de homicidio, non de combuſtione, Bonacina *punct.* 6. *numer.* 7. Diana *part.* 8. *tract.* 7. *reſol.* 33. Ant. à Spiritu S. *num.* 1395.; ſi autem mandaſſet gravem verberationem, ex qua fuit mors ſubſecuta, tenetur de toto damno, quia totius cauſa eſt, Tambur. *lib.* 8. *tr.* 4. *cap.* 2. *num.* 2. Si mandavit furari quinquaginta, & mandatarius furatus eſt centum, non tenetur mandans ad centum, ſed ad quinquaginta ſolùm, quia iſtorum, non illorum fuit cauſa furti.

12. Quæres 3. An mandans, ſi poſt mandati executionem, furtum factum, ſeu damnum illatum, mandet mandatario reſtituere, & compenſare damnum, teneatur ipſe reſtituere, ſi mandatarius non reſtituat. Reſp. affirmative, quia ſicut ipſe per mandatum fuit cauſa efficax damnificationis in effectu poſitæ, & non tantùm voluntaris damnificandi, ita, ad liberandum ſe ab obligatione, debet per contrarium mandatum ita operari, ut in effectu ponatur reſtitutio, & compenſatio damni, cujus per ſuum mandatum fuit cauſa efficax, Roſignol. *de reſtit.* 1. *prænot.* 12. *ſect.* 1. *numer.* 7. Bonacina *punct.* 7. *num.* 5. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 2. *numer.* 4. Reginaldus *lib.* 10. *num.* 108.

13. Quæres 4. An mandans teneatur reſtituere damna, quæ mandatarius paſſus eſt occaſione mandati, ut ſi mandavit homicidium, & mandatarius ipſe occidatur, vel aliud malum patiatur. Reſp. affirmativè, ſi mandatarius erat famulus mandantis, & periculum fuit prævisum. Ratio eſt, quia id, quod ſubditus facit ex mandato ſuperioris, non tam voluntariè, quàm coactus facere, videtur, eò quòd imperium eſt quædam vis moralis, ac proinde mandanti debet imputari periculum, cui mandatarius ſubditus exponitur, ut cum Rebello, Villalobos, & Tapia, docet Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *de reſtit. num.* 118.; ſecus verò ſi mandatarius non à ſuperiore mandetur, ſed voluntariè mandatum accipiat cum lucro, & ſtipendio, quia tunc ſibi imputare debet malum, quod ſequitur; nam voluntariè tali periculo ſe expoſuit, & ſcienti, & volenti non fit injuria, Bonacina *punct.* 7. *numer.* 17., & 18. Andreas à Matre Dei *cit. numer.* 118. Ant. à Spiritu S. *num.* 1396. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. §. 1. *num.* 3.; multò minùs tenetur mandans reſtituere damnum, quod extraordinariè, & omnino per accidens ſequitur, ut ſi occidatur, aut graviter vulneretur Advocatus, eò quòd litem ſui principalis, & mandantis defenderet in judicio; hoc enim damnum fuit accidentarium reſpectu mandantis, cum regulariter ſuccedere non ſoleat, ut cum Tambur. notat Ant. à Spiritu S.

DUBIUM II.

De Conſulente.

14. Conſilium ſignificat conſulentem, ad quem reducuntur preces, promiſſiones, & hortationes, quibus hortari, dirigi, inſtrui, & ſollicitari ſolet executor ad opus injunctum; & quidem certum eſt, conſulentem teneri ad reſtitutionem totius damni, ſi ſuo conſilio fuit cauſa efficax actionis injuſtæ, nec damnum illatum ab exequente reſtituatur, nam conſulens verè eſt cauſa damni, quando conſultarius, ex conſilio accepto, motus fuit ad malum inferendum: adeò verum eſt, conſulentem teneri ad reſtitutionem damni ſuo conſilio illati, ut quandoque ipſe ſolus, non exequens obligetur, quando nimirum conſulens eſt perſona gravis, & perita in materia, circa quam conſulitur, & exequens bona fide putat, conſilium eſſe juſtum;

Q tunc

tunc enim ipse, cum non peccaverit, nihil tenetur restituere, si in aliquo non sit factus ditior, sed tota obligatio restituendi reducitur ad consulentem, qui executorem movit, & induxit ad opus; ad hoc tamen requiritur, ut consulens peccaverit mortaliter, sive scienter, sive ex ignorantia crassâ, aut graviter culpabili, ut cum aliis docet Lugus *disp. 19. num. 35.*, quod valde præcavere debent Confessarii, Medici, Advocati, & Consiliarii Principum. Potest excusari, si inculpabiliter malum consuluit, quamvis ex tali consilio malum sequatur, quia consulens tunc non tenetur restituere, ratione rei acceptæ, quam non habet, nec ratione injustæ acceptionis, quia supponitur, non peccasse, sed inculpabiliter consuluisse, sequitur, Ant. à Spiritu S. *disp. 29. num. 1401.*

15. Excusatur consulens à restitutione damni, si executor jam erat determinatus, & paratus ad illud exequendum, quia non censetur illius causa efficax, cum eodem modo contigisset, ipso non consulente; peccavit tamen propter malum animum: excusatur etiam, si non consuluit malum quoad substantiam, sed quoad aliquam circumstantiam, & modum, puta, si volenti furari dicas; quòd occultè, & cautè facias, vel quòd differat ad diem crastinum; non enim fuisti causa furti, sed illius circumstantiæ: vel, si volenti furari rem valentem decem, consulis, ut furetur aliam ejusdem valoris, consilium enim nullum damnum infert, nec est absolutum, sed conditionatum, si vis furari, tolle potiùs hanc rem, quàm illam, quæ commutatio cum sit æqualis nullum malum infert; si autem volenti furari centum consulas, ut furetur mille, teneris restituere excessum, quia illius fuisti causa: si volenti occidere inimicum consulas, ut citiùs, aut crudeliùs occidat, non teneris restituere totum damnum, sed excessum, si quod per accelerationem fuit causatum, ita Lugus *disp. 19. num. 6.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 111.* Layman *lib. 3. sect. 5. tract. 2. cap. 5. num. 3.* Navar. *cap. 17. num. 20.* Diana *part. 3. tract. 5. resol. 47.*, & 84., & cum aliis Ant. à Spiritu S. *num. 1392.*

16. Non tenetur aliquid restituere consulens homicidium, furtum, aut aliud malum, si consultarius ipse occidatur, seu damnum patiatur, quia sibi imputare debet, si consilium illud fuit executus, cum potuerit non exequi, nec ad hoc fuit coactus, cap. *nullus, de regul. iuris in 6.* ibi; *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.* Constat ex supradictis de mandatario, qui non iussus à superiore, sed ex stipendio mandatum accepit, qui sibi imputare debet, si malum aliquod patiatur, quia voluntariè se exposuit periculo, & volenti, & consentienti non fit injuria, Bonacina *quæst. 2. p. 7. num. 16.*, & alii supra relati.

17. Quæres 1. An, qui consilium dedit ad occidendum, seu aliud malum inferendum, teneatur restituere, si ante homicidii, seu damni executionem consilium revocavit, & revocationem intimavit illi, cui consilium dedit. Negant plures, quia sicut non tenetur, sed excusatur à restitutione mandans, si ante patratum homicidium, furtum, aut aliud malum, mandatum tempestivè revocavit, ita & consulens, ita Layman, Petrus Navarra, Avila, Tannerus, & alii, quos affert, & sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 19. num. 142.*, ex quo infert, quòd si quis consuluit fœminæ abortum, si consilium seriò revocavit, non incurrere irregularitatem, si revocatione consilii non possit fœminam removere ab abortu procurando, & pro se citat Henriquez, Villalob., & Dianam *part. 3. tr. 2. de irregul. resol. 11.*

18. Affirmant plures alii, quia consilium non influit propter perseverantiam voluntatis in consulente, sed propter utilitatem, & commoditatem in opere consulto manifestatam; ideò si talis utilitas moveat, consilium, quamvis revocatum, adhuc influit, & consulens adhuc manet in culpa, adeòque adstrictus restitutioni: quod confirmatur ex discrimine, quod intercedit inter consilium, & mandatum, quòd scilicet id, quod fit ex mandato, totum fit in gratiam mandantis, nec habet aliud motivum, quàm voluntatem mandantis; ideò si mandans mandatum revocet, nullatenus censetur influere in opus, quod post talem revocationem sibi notificatam mandatarius exequitur: consilium verò non movet solùm ratione voluntatis consulentis, sed etiam, & præcipuè, ratione motivi, quod manifestat; ideò, revocata voluntate, potest adhuc ratione motivi influere, & reddere culpabilem consulentem, Lugus *disp. 19. numer. 42.* Molina *tom. 2. disp. 736. num. 7.* Rosignol. *disquisit. 2. §. 41. numer. 2.*, ubi dicit, esse communem.

19. Alii, & quidem probabiliùs, distinguentes dicunt, quòd si dedisti consilium falsum, dicendo, contractum esse licitum, bellum esse justum, tunc sufficit, ut retractes sententiam, ostendendo, consilium datum esse falsum; tunc enim sufficienter tollitur motivum, quod operantem impellebat ad damnum inferendum: si verò dedisti consilium verùm, ostendendo utilitatem, vel honorem ex opere iniquo consequendum, vel machinanti malum occultam nocendi rationem aperuisti, non excusaris revocando consilium, & ostendendo, rem esse illicitam, nisi ille ab opere desistat; si enim ipse permotus ista utilitate, vel commoditate exequendi quam aperuisti, facinus perficiat, tene-

restituere. Ratio est, quia ostensione commodi, vel honoris voluntatem ipsius ad damnum inferendum permovisti, & hæc motio manet quamdiu ipse eodem motivo incitatus conceptum facinus vult prosequi; cum ergo sis causa istius voluntatis, etiam es causa effectus, scilicet damni secuti, Bonacina *quæst. 2. p. 7. num. 6.*, & apud ipsum Lessius, Azor; & Vasquez.

20. Nec sufficit ad liberandum ab obligatione restituendi illum, qui consuluit homicidium, vel aliud malum inferendum, & consilium revocavit, quòd bona fide credat, id sufficere, ut occisio, vel damnum non sequatur, si verè postea sequatur; nam bona fides revocantis consilium, licèt sufficiat excusare consulentem à nova culpa, non tamen impedit influxum consilii præcedentis in homicidium, si consilium tendebat ad utilitatem, & convenientiam consultarii, non verò si tendebat ad manifestationem veritatis, tunc enim sufficit revocatio, licèt non proficiat, ut ex Bonacina supra dixi, & tenet Lugus *disp. 19. num. 26.*

21. Quæres 2. An qui consuluit, vel mandavit, fieri homicidium, aut furtum, &, facta debita diligentia, dubitat, an suo consilio, vel mandato in homicidium, & furtum secutum influxerit; an verò delinquens occiderit minimè motus consilio, vel mandato, teneatur ad restitutionem damni secuti. Negant plures, quia in dubio, præcipuè in materia justitiæ, melior est conditio possidentis; at qui dubitat, an suo consilio, aliave actione sua fuerit causa efficax damni, possidet suam libertatem, & pecuniam, & dubitat de damno illato, & sic practicè deponere potest illud dubium speculativum, & se non teneri tuta conscientia judicare; tum quia obligatio ad restituendum est odiosa, odia verò non sunt extendenda, sed restringenda: quare, si moraliter certò non constat, quòd suo consilio, mandato, & actione injusta fuerit causa efficax damni, non debet obligari ad restitutionem, idque insinuari videtur à D. Thoma 2.2. *quæst. 62. art. 7. in cap.* dicens, quòd tunc solùm tenetur consiliator ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi consilio fuerit injusta acceptio secuta, & ita tenent Sylvester, Tabiena, Henriquez, Lessius, Rebellus, Bonacina, & alii relati à Bossio *part. 2. var. moral. tit. 1. num. 1374.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 113.* Bonacina *quæst. 2. p. 4. num. 1.* Trullench *lib. 7. cap. 13. dub. 1. numer. 6.*, *& dub. 2. §. 1. num. 5.* Diana *part. 4. tract. 3. resol. 28.*

22. Resp. tamquam probabiliùs affirmativè, quia, supposito, quòd facta diligentia, dubium permaneat, an consilium, seu mandatum in homicidium, aut furtum influxerit, præsumendum est, quòd influxerit, & quòd delinquens malum illud non fecisset, nisi consilio, seu mandato fuisset instigatus. Nec obstat, quòd melior sit conditio possidentis, & quòd in pari causa reus absolvi debeat; nam in præsenti casu causa non est par, & æqualis, siquidem certò constat de consilio dato, & solùm dubitatur de influxu, & sic pro influxu præsumendum est. Nec possessio stat pro libertate, seu pro mandante, & consulente, qui possidet suam libertatem, & pecuniam, sed pro consilio, de quo constat esse datum, & dubium solùm sit de influxu, judicandum est influxisse, sicut judicatur, voventem se voluisse obligare, quando constat de voto emisso, & dubium est, an vovens habuerit intentionem se obligandi, ut cum Sanchez, Molina, Facundez, Arriaga, latè tradit Possius *loc. cit. num. 1375.*, & tenent Lugus *disp. 19. num. 21.*, & Diana *part. 4. tract. 3. resol. 28.*

23. Dubitari potest, an consulens, seu mandans, si, facta sufficienti diligentia, an suo consilio, vel mandato efficaciter influxerit in homicidium, aut furtum à principali factum, teneatur ad restitutionem totius damni dati, principale non restituente; an verò solius partis majoris, vel minoris pro quantitate, & qualitate dubii; hoc secundum affirmat Molina cum aliis, sed meliùs teneri ad totum damnum cum pluribus aliis, tenet Bossius *num. 1380.*

24. Quæres 3. An liceat consulere minùs malum volenti facere majus, quando alia ratione non potest impediri majus illud malum; si enim alia ratione impediri potest, non erit licitum consulere minus: Resp. licitum esse consilium, quando minus malum, minusve damnum, quod consulitur, respicit eamdem personam, quam respiciebat malum, damnumve gravius. Ratio est, quia ex una parte tale consilium est saltem implicitè conditionatum, æquivalens huic, si vis malum facere, fac potiùs hoc minus, quàm illud majus, quod est laudabile, & optimum consilium; ex alia parte damnum patiens nequit rationabiliter conqueri de consilio, cum utiliter ejus negotium egerit, impediendo majus ipsius malum; unde, etiamsi ad minus damnum inferendum non solùm consilium, sed etiam opem præbuisset, ut majus faciliùs vitaret, ad nullam teneretur restitutionem, quia id totum fecisset in gratiam domini, à quo proinde gratias potiùs, quàm querelas reportare deberet, prout diximus circa primum præceptum Decalogi *cap. 7. dub. 5.*

25. Nec statim inferas, si licitum est non solùm consilium, sed etiam opem ferre, & adjuvare furem ad minus furtum faciendum, quando alia ratione diverti non potest à ma-

jori, licitum etiam erit, non solùm consilium, sed etiam opem ferre, & positivè adjuvare ad fornicandum, si alia ratione quis averti non possit ab adulterio, seu actu sodomitico, cum eadem persona faciendo, vel etiam præbere pharmacum mulieri prægnanti ad faciendum abortum, si alia ratione non possit diverti à nece sibi, & proli inferenda, quia etiam fornicatio, & procuratio abortus est minus malum, & minus peccatum. Sed contra, disparitas est, quia fornicatio, & abortus ita sunt intrinsecè mala, ut nulla ratione possint cohonestari, & ideò nec ad majus malum vitandum potest esse licita physica cooperatio ad illa; nam illa physica cooperatio, utpote physicè influens eamdem participat malitiam, quam habet ipsa operatio, fornicatio, & procuratio abortus: potest tamen esse licita suasio, & consilium, quod non est absolutum, sed conditionatum retrahens à majori malo, quod erat faciendum, nec alia ratione vitari potest; quæ ratio non militat de furto, quod aliquando potest cohonestari, & fieri licitum ex rationabiliter præsumpta voluntate domini, quando est medium unicum, & necessarium ad majus malum vitandum, & sic immunis ab obligatione restituendi; prout tenent Vasquez *de restit. cap.* 9. §. 1. *num.* 14., & de *Scandalo quæst.* 43. *art.* 1. *dub.* 2. *num.* 11. Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disp.* 11. *num.* 18. Bonacina *punct.* 7. *num.* 9. Reginaldus *lib.* 10. *num.* 103. Tambur. *lib.* 5. *in Decal. cap.* 5. §. 4. *num.* 13.

26. Quòd si utrumque illud malum respiciebat diversas personas, tunc videndum est, an fur cogitaret de utroque damno, eratque omnino determinatus ad inferendum, vel utrumque, vel unum de duobus, & tunc licet consulere minus, quia consulens nihil aliud præstat, quàm manifestare furi veritatem honestam, & utilem, scilicet pejus esse majus malum, quàm minus inferre, in quo nihil apparet illicitum. Si verò fur cogitabat solùm de majori damno Petri, tunc non potes consulere minus malum Pauli, de quo fur non cogitabat, quia non licet consulere bonum cum detrimento, etiam minimo, alterius, nisi tam leve sit malum minus, & grave alterius, ut probabiliter tibi persuadeas, quòd Paulus cujus leve malum, ad impediendum grave alterius, suadetur, non sit illud ægrè laturus, vel quòd Petrus, cujus grave malum impeditur sit compensaturus illud leve damnum, quod ad suum impediendum alteri suadetur. Addit Petrus Navarra *lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 31., quando suadetur leve malum inferendum diviti, ad vitandum notabile pauperis, licitum esse absque ulla præsumptione, eò quòd tunc non possit læsus esse rationabiliter invitus, cum idem ipse eo casu facere teneretur, ut diximus *loco cit.* de scandalo.

DUBIUM III.

De Consentiente.

27. Consensus significat consentientem, cujus nomine intelligitur ille, qui ratione sui consensus positivè influit in damnum, estque illius causa efficax, qui certè peccat, &, damno secuto, tenetur ad restitutionem, secus si non sit causa efficax damni, quod sine suo consensu jam sit determinatum, & inferendum: hoc præcipuè attenditur in iis, qui per suffragia, quibus suum exprimunt consensum, alterius damnum causant, vel concausant, sic qui suo suffragio concurrunt ad injustam litis Sententiam, ad decernendum injustum bellum, seu homicidium, ad imponendum injustum Vectigal, ad injustam electionem ad Officia, seu Beneficia, peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem damnorum, si illa suo suffragio causant, vel concausant, sicut etiam, qui per suffragia, vel subscriptionem consentiunt, & influunt in mortem injustè inferendam, vel in aliud damnum proximi, nam causa efficax damni tenetur ad restitutionem, ut cum communi tenet Bonacina *punct.* 8.

28. Quando omnia suffragia sunt necessaria ad aliquod malum, & damnum peccant mortaliter cum obligatione de restituendo omnes illi, qui suo suffragio ad illud determinandum concurrunt, quia omnes sunt causa damni; si verò sufficiant suffragia majoris partis, tunc posteriores, qui sciunt jam esse data suffragia sufficientia, & irrevocabilia ad damnum inferendum, quamvis & ipsi suum conferant suffragium, non tenentur ad aliquam restitutionem, quamvis peccent sic suffragando, & consentiendo in damnum: ratio est, quia non sunt causa efficax damni, quod jam inveniunt omninò positum, & illatum per præcedentia suffragia irrevocabilia, & sic non tenentur restituere, nisi pro majori damno, vel majore dedecore, si fortè consurget ex majori numero suffragiorum contrariorum, Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 2. *p.* 8. *num.* 4. Lugus *disp.* 19. *num.* 17., & 19. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 121. Rosignol. *de Restit.* 1. *prænot.* 12. *sect.* 3. *numer.* 2. Navarrus *cap.* 17. *num.* 21. Diana *part.* 1. *tract.* 3. *resol.* 16., & 17.

29. Quòd si suffragia jam posita supponantur revocabilia, damnum nondum censetur illatum, cum pendeat non à prima sola positione suffragii, sed etiam à perseverantia in illo, quæ fortè perseverantia deficisset, si quis revocando suum suffragium restitis-

ftitisset, & alios ad revocanda priora, quamvis jam sufficientia inclinasset; multò magis si prævidit, seu spes erat, quòd, posterioribus non suffragantibus, priores, qui suffragia dederunt sufficientia pro injusta Sententia, sua suffragia essent revocaturi, nam tunc damnum nondum censetur efficaciter causatum; unde, qui posteriora tulerunt suffragia censentur vera concausa cum obligatione restituendi, sic Bonacina *punct.* 8. *num.* 4. Rosignol. *num.* 7.

30. An verò teneatur ad restitutionem, qui dubitat, an suum suffragium posuerit post sufficientem numerum suffragiorum, quando illa sunt occulta, & irrevocabilia, & utrùm suum suffragium fuerit ex posterioribus. Resp. affirmativè, prout diximus *dub. præcedenti num.* 21., qui tenetur ad restitutionem damni illati, etiamsi dubitet, an suum consilium fuerit causa efficax illius damni, quia possessio stat pro damno, quod constat esse illatum, & quia in foro externo judicabitur contra ipsum, ut ibidem cum Bossio, Trullench, & aliis diximus, & tenet hîc Bonacina *p* 8. *num.* 5., & cum aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 123.

31. Non tamen est eadem ratio de illo, qui licèt sufficientia suffragia nondum præcesserint, scit tamen, sine proprio suffragio futura esse plusquam sufficientia suffragia reliquorum, qui proinde non liberatur ab obligatione restituendi. Ratio est, quia tale suffragium primò positum non inveniens præcedentia suffragia, non invenit damnum causatum, sed illud causat, & suscipit in se onus restitutionis, ad quod etiam obligatur, eâ ratione, quâ tenetur, & suscipit in se onus restituendi alicui damnum inferens, quod erat ab alio inferendum, nam ille præveniendo transtulit in se obligationem restituendi, ad quam teneretur alter, si damnum causasset, ut diximus supra *cap. præced. dub.* 3., & tenent Lessius, Villalob., Bonacina, Valentia, Dicastillus, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numer.* 122., & Rosignol. *prænot.* 12. *sect.* 3. *numer.* 6.

32. An verò peccet cum obligatione restituendi, qui suo suffragio renunciat in Capitulo, seu ire non vult ad Senatum, aut capitulum, in quo prævidet, aliquid iniquum esse decernendum. Resp. negativè, quando non sperat, quòd sua præsentia, & suo voto possit impedire injustum decretum, nam inutile redderetur tale votum; secus si sua præsentia, & voto possit illud impedire, nam se absentando, seu renunciando, & non dando suffragium, censetur causa damni secuti; & quidem si Decretum sit omnium votis concludendum, clarum est, quòd non possit se absentare, quia unus cum suo voto potest impedire injustam conclusionem faciendam; si verò sit concludendum ex majori numero votorum, tunc solùm tenetur quando sperat, se posse illud impedire, Bonacina *punct.* 8. *num.* 7. Diana *part.* 1. *tract.* 3. *resol.* 18., & 19. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 121. Lugus *disp.* 19. *à num.* 60. ubi notat, hoc procedere de illis, qui ex officio, & dignitate tenentur ad Capitulum ire, & suffragium dare, non verò si hoc habeat ex gratia, & favore, ut in aliquibus Religionibus conceditur jus suffragii in capitulo iis, seu illi, qui tot annis theologiam docuit, qui liberè potest ire, & suffragium dare, sed non tenetur: notat etiam *num.* 68., quòd sæpè fingimus nobis inutilem nostram diligentiam propter humanum timorem, cum tamen non rarò contingat, quòd ex unius sententia ingenuè, & liberè prolata in publico multi moventur, & sententiam jam dictam mutant: multi etiam pusillanimes, qui propter timorem cæteris consentiunt, si aliquem pro veritate stare, & pugnare vident, eum sequuntur, timore deposito; oportet ergo ad hanc excusationem admittendam, quòd clarissimum, & evidentissimum sit, præsentiam, & sententiam tuam ad nihil prorsus esse profuturam, ita Lugus *loc. cit. num.* 68.

DUBIUM IV.

De Palpante, Recipiente, & Participante.

33. Palpo, seu Palpator adulatorem significat, cujus nomine in præsenti intelligitur quisquis, vel plaudendo, & laudando, vel etiam exprobrando, irridendo, murmurando, aliove simili quocumque modo movet ad inferendum injustum damnum proximo, quod non fieret, ipso non movente, quia tunc verè sui adulatione, vel exprobratione est causa talis damni, quod proinde restituere tenetur: hoc modo se habet, qui aut injuriam illatam exprobrando, aut propriam alicui nobilitatem exaggerando, ipsum impellit ad sumendam vindictam de proximo; aut qui offensum vituperant, aut irrident, conviti isque afficiunt, eò quòd non ulciscatur, aut non furetur, aut aliud malum non faciat, vel etiam, qui exaggerant injuriam marito factam per adulterium uxoris, ex quo movetur ad uxorem, vel adulterum occidendum: isti omnes tenentur restituere damnum illatum, & secutum ex occisione, seu furto, quia fuerunt causa efficax illius: Nec excusantur per hoc, quòd non laudaverint aut vituperaverint ea intentione, ut vindictam sumeret, si prævidit illum tali laude,

aut

aut vituperio movendum ad vindictam sumendam, aut damnum illud inferendum; quamvis aliquando possint excusari ex inadvertentia, & bona fide, Bonacina *punct.* 9. *num.* 1. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 2. §. 3. *num.* 1. Rosignol. *de Restit.* 2. *prænot.* 12. *sect.* 4. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 5. *num.* 124. Lessius, Rebellus, Dicastillus, & alii apud ipsum.

34. *Recursus*, seu receptio significat receptatorem, cujus nomine intelligitur quisquis, vel furem recipiendo, vel prædam salvando, vel occultando, vel furi securitatem præbendo, aliquo modo in causa est, ut damnum injustè inferat, aut ut injustè illatum non resarciat; unde excusatur qui fures recipit quasi materialiter, causa communis hospitalitatis, causa consanguinitatis, amicitiæ, vel alio titulo, vel ratione Officii, quo alios hospites recipere solet; ex hoc enim præcisè fur non redditur animosior, nec adjuvatur formaliter ad furtum, & inde non tenetur ad restitutionem, cum non sit causa damni; bene tamen tenetur, qui furem recipit, ut formaliter talem, ei præbendo refugium, & securitatem, servando instrumenta, custodiendo prædam, vel alio modo adjuvando, ex quo animosior fiat ad furandum, occidendum, vel aliud malum patrandum; nam tunc verè influit, estque causa mali patrati: ex quo infert Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 125. Magnates, & alios Viros potentes, qui cum videant suos famulos fidentes suæ protectioni, & potentiæ, plures injurias facere, non impediunt, teneri ad illorum restitutionem, & pro se citat Pradum, Trullench, Rebellum, Bonacinam, & Dicastillum, ita etiam Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. §. 4., & cum aliis Rosignol. *prænot.* 12. *sect.* 5. *num.* 2.

35. Excusatur à restitutione facienda, qui post patratum furtum, seu homicidium commissum furem abscondit, ipsumque adjuvat ad fugiendum, nisi ex hoc fuerit factus animosior ad malum illud patrandum. Ratio est, quia sic furem occultando, ipsumque juvando ad fugam, ne capiatur à satellibus, non influit, nec est causa præteriti damni, quod supponitur jam factum, nec redditur animosior sub spe tuti refugii ad nova scelera successivè patranda, ut suppono, sed præcisè auxilium præbet, ne capiatur à satellitibus, & pœna afficiatur; sicut enim ipsi licitum est fugere, sic aliis licet illum adjuvare; &, si nova furta ab ipso committantur hoc erit per accidens contra intentionem recipientis, qui solùm intendit occultare furem, ne capiatur, non verò, ut nova furta committat, & sic non tenetur illa restituere, Lessius *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 3. *num.* 27. Bonacina *punct.* 9. *numer.* 6. Rosignol. *numer.* 5. Andreas à Matre Dei, & Tambur. *loc. cit.*

36. Eodem modo excusatur à restitutione, qui prædam jam factam præcisè recipit, & custodit, dummodo ex hoc non fiat animosior ad nova furta committenda, vel prædam occultando, non sit in causa, ut verò domino non restituatur; siquidem ipse prædam acceptam à latrone tenetur vero domino restituere; ad quam restitutionem tenetur ex re acceptam, quam habet apud se, etiam non expectato consensu latronis, qui in talem rem furto sublatam nullum jus habet, solùmque poterit latroni restituere, si ex non facta restitutione sibi grave aliquod malum immineret, vel si certò credat, fore à latrone vero domino restituendam, si, dato pretio, bona fide recepit à latrone, poterit eidem illam restituere ad recuperandum suum pretium, ut diximus supra *cap.* 2. *dub.* 2.; quod etiam fieri posse ab illo, qui mala fide rem emit à latrone nonnulli probabiliter asserunt, ut *ibid. diximus*.

37. *Participans* sumi potest dupliciter, vel pro participante in re ipsa injustè accepta, vel pro participante in crimine, & in injusta acceptione rei: participans primo modo si participat bona fide, ea cessante, tenetur ad restitutionem ejusdem rei, si extat, vel ejus, in quo ex tali re factus est locupletior, si ampliùs res ipsa non extat; quòd si nec ampliùs extat res, nec ullatenus ex tali re factus sit locupletior, ad nullam restitutionem obligatur: si verò participat mala fide, tenetur etiam ratione injustæ acceptionis; & ideò, quamvis res ipsa perierit, obligatur ad restitutionem, ut diximus *cap. præced.* de possessore bonæ, vel malæ fidei: participans secundo modo, vel potest participare tamquam socius, & executor criminis, quatenus simul cum alio crimen furti, vel homicidii committit, & iste sine dubio tenetur restituere, cum sit executor, seu concausa furti, vel homicidii: vel potest participare in ipso crimine non quidem illud exequendo, vel committendo, sed alia ratione adjuvando, puta scalas applicando; pedem ascendere volentis per fenestram sustentando; falsas claves fabricando; instrumenta præparando; exploratoris munus gerendo, ut eum moneat, vel alia præstando, quæ ad malum causandum sunt necessaria; iste enim, & similes cooperatores ad restitutionem tenentur, si sua actione, vel cooperatione physicè, aut moraliter influant in damnum proximi, & sunt participes furti, seu actionis injustæ, ut cum Lugo *disp.* 19. *num.* 70., & Tambur. *supra* §. 4. tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 29. *num.* 1414.

38. Hic nota, cooperationes alias consistere in rebus intrinsecè malis, quæ numquam possunt excusari à peccato, alias in rebus de se

de se indifferentibus, quæ solùm extrinsecè fiunt malæ ex pravo fine utentis, seu illas ordinantis ad malum finem, & istæ cohonestari possunt ex gravi aliqua causa, quæ eò debet esse gravior, & major, quò talis cooperatio proximiùs deservit malo fini; & inde, si ex metu gravis damni per actionem indifferentem concurrit ad malum, excusatur à culpa, & ab onere restitutionis: hac ratione excusatur, qui metu mortis, aut alterius gravissimi damni, instrumenta latronis custodiunt, prædam asportant, ut quandoque faciunt agricolæ minis compulsi, vel scalam tenent dum fur murum, vel fenestram ascendit, de quibus plura diximus agentes de Scandalo, circa primum præceptum Decalogi *tract. 4. cap. 7. dub. 7.*

39. Eàdem ratione excusantur à peccato, ab obligatione restitutionis, & ab excommunicatione Christiani capti à Turcis, & remigantes in triremibus eorum contra Christianos, si id faciant ex metu compulsi, quia tale opus est de se indifferens, secus si id voluntariè faciant: si autem ex mandato Turcarum ignem bombardis applicent, sagittas mittant, pilas explodant, non possunt excusari, sed peccant, & tenentur ad restitutionem, quia ad rem injustam, & per actionem injustam concurrunt, Lugus *disp. 19. num. 74.* Bonacina *punct. 10. à num. 4.* Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 18.*, & cum Villalob., Rebello, Sanchez, & Dicastillo, Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 128.* Rosignol. *prænot. 12. sect. 6. num. 9.*, *& 10.*

DUBIUM V.

De Muto, non Obstante, & non Manifestante.

40. MUtus, non obstans, non Manifestans sunt tres modi concurrendi negativè ad inferendum damnum, ad differentiam sex modorum præcedentium, qui sunt modi concurrendi positivè, seu per actionem aliquam positivam, non sic tres ultimi, qui non concurrunt per actionem positivam, sed potiùs per actionis omissionem; ne verò hujusmodi tres modi concurrendi negativè pro eodem sumantur: *Mutus* intelligi potest ille, qui præcepto, consilio, clamore, voce, vel scripto non conatur impedire paratum damnificare antequam damnificet, si potest impedire, ne malum sequatur, & non impedit: *non obstans* dicitur ille qui opem, & auxilium non affert ad malum impediendum: *non manifestans*, qui post damnum illatum non revelat, seu non denunciat eum, qui damnificavit. Quicumque aliquo ex his tribus modis negativè se habendo, non conatur impedire damnum, ad quod impediendum tenetur ex officio, vel contractu, eo secuto, tenetur ad restitutionem; dum enim non impedit id, ad quod ex officio, vel contractu tenetur, violat debitum justitiæ, & facit sibi imputari actionem illam damnificativam, quam non impedivit, cum posset, & deberet ex justitia, ratione officii, vel contractus impedire; ita Doctores communiter.

41. Si autem ex officio, vel contractu non tenetur impedire damnum, sed solùm ex charitate, quamvis aliquando peccet contra charitatem, non tamen tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia qui solùm ex charitate tenetur damnum impedire, non impediendo facit contra debitum charitatis, non justitiæ; violat charitatem, non justitiam, ideò non tenetur ad restitutionem, cujus obligatio non oritur nisi ex violata justitia: quod verum est, etiamsi negativè se habeat, nec damnum impediat ex odio, ut damnum alteri inferatur, nam tunc licèt peccet ex malo affectu, ex nulla tamen parte est causa externa damni, Lugus *disp. 19. num. 99.* Tambur. *lib. 8. tract. 4. cap. 2. §. 6. num. 2.* Trullench *lib. 7. cap. 13. dub. 3.* Bonacina *quæst. 2. punct. 11. num. 2.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. numer. 132.*, & alios referens Rosignol. *prænot. 12. sect. 7. numer. 4.*, *& 6.*

42. Quinam in particulari teneantur ex justitia ad impedienda aliorum damna, non potest ita facilè assignari: in universum dici potest, teneri Gubernatores, Principes, Ministros publicos, Tutores, Curatores, Procuratores, Advocatos, & similes respectu illarum personarum, & rerum, respectu quarum talia munera exercent, & omnes illi, qui per modum contractus se se ad alicuius rei custodiam obligarunt: de Famulis ad specialem custodiam non deputatis, & præcisè ratione famulatus, dubium est, an teneantur ad restitutionem, si obmutescant, vel non obstent, vel non manifestent, quando domino damnum infertur, negant Molina *disp. 735. numer. 5.* Trullench *lib. 7. cap. 13. dub. 3. num. 5.* Bonacina *punct. 11. numer. 7.* Diana *part. 2. tract. 6. miscell. resol. 58.*

43. Sed meliùs dicendum est, illos præcisè ratione famulatus teneri ad restitutionem, si videant res domini ab extraneis auferri, & non impediant, cum possint. Ratio est, quia famuli ratione famulatus, non solùm ex charitate, sed ex justitia tenentur ab injuriis extraneorum res domini custodire; sunt enim quasi domestici, & familiares domini certa mercede conducti ad commodum, & utile dominorum, &, si ab illo munere impediendi, deficiunt, cum possint impedire, peccant non solùm contra charitatem, sed

ſed etiam contra juſtitiam, cum obligatione reſtituendi : ſecus dicendum, ſi non impediant furta aliorum domeſticorum, quando illis ſpecialis cuſtodia commiſſa non eſt, quia famulus mercede conductus non cenſetur ſe obligare ad cuſtodiendas res domini contra alios famulos, & domeſticos, quia hoc eſſet valde durum, & arduum, niſi fortè videat alium famulum res domini ſurripere, & congregare animo aſportandi, & fugiendi, nam tunc tenetur clamare, & impedire, ſi poteſt, Leſſius *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 10. *num.* 75. Lugus *diſp.* 19. *num.* 105. Roſignol. *prænot.* 12. *ſect.* 7. *numer.* 17. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 9. *num.* 95. Hurtado *diſp.* 5. *diff.* 10. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. §. 6. *num.* 8. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 134. Ant. à Spiritu S. *diſp.* 29. *num.* 1423.

44. Qui ſuaſione, & conſilio removet clamare volentem, eique ſuadet, ne furtum Petro inferendum impediat, peccat mortaliter contra juſtitiam cum obligatione reſtituendi, ſi ille alius, qui clamare, & impedire volebat, tenebatur ex juſtitia furtum, ſeu homicidium impedire. Ratio eſt, quia ille alius non impediendo furtum peccat contra juſtitiam cum obligatione reſtituendi, ut ſuppono; ergo etiam peccat, & reſtituere tenetur, qui illi ſuadet, ut non impediat; nam ſuaſio, & conſilium deſumunt ſuam ſpecificationem ab objecto, circa quod verſantur, ſuaſio autem in præſenti verſatur circa omiſſionem non impedientis furtum, ſed talis omiſſio, cum ſit contra juſtitiam, obligat ad reſtitutionem; ergo etiam tenetur, qui talem omiſſionem ſuadet, Lugus *diſp.* 19. *num.* 101. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 3. Tambur. §. 6. *numer.* 4. Bonacina *p.* 11. *numer.* 3.

45. Secus dicendum, ſi ille, qui ſuaſione impeditur à clamore, non tenebatur ex juſtitia, ſed ſolùm ex charitate furtum Petro inferendum impedire, quia ſicut ille non peccat contra juſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem, non clamando, non obſtando, non impediendo, ita etiam peccat ſolùm contra charitatem, qui ſuadet ceſſationem à clamore, etiamſi hoc faciat ex odio, quia non proinde peccat contra juſtitiam; nam ſuaſio, & conſilium non aliam participat malitiam, quàm illam, quam habet res conſiliata, & perſuaſa; hæc autem non habet malitiam niſi contra charitatem, & ſic ſolùm contra charitatem peccat, qui talem omiſſionem ſuadet; dummodo tamen abſit vis, & fraus, qua intercedente committeret injuſtitiam contra occiſum, & ſpoliatum, qui licèt jus non habeat, ut alter impediat furtum ſibi faciendum, jus tamen habet, ne alius vi, aut fraude impediatur à bono, etiam ſibi gratis conferendo, ut diximus *cap. præced. dub.* 9., & ita tenent Bonacina, Lugus, Trullench, Tambur. *ſupra* Ant. à Spiritu S. *diſp.* 29. *num.* 1411. Roſignol. *prænot.* 12. *ſect.* 7. *num.* 7., & 8.

46. Qui accipit pecuniam à fure, ut eum non impediat, nec manifeſtet, tenetur ad reſtitutionem, ſi illa pecunia ſit furtiva, ſeu pars furti; nam res clamat ad dominum, cui proinde erit reſtituenda, non latroni, à quo fuit accepta; ſi verò pecunia illa ſit propria latronis, & non furto ſublata, tunc non erit neceſſariò reſtituenda, quia ſicut iſte poterat non impedire ob preces furis, ita etiam ob pecuniam acceptam; ita magis communiter Doctores, qui tamen diſcrepant, an ille, qui pecuniam accipit à latrone, ne furtum impediat, teneatur reſtituere damnum à latrone illatum. Affirmant plures, quia tacendo, & non impediendo ob pecuniam acceptam, non ſolùm negativè, ſed etiam poſitivè concurrit ad furtum, reddendo furem animoſiorem, & ſecuriorem, & conſentit, ut furtum fiat, quod aliter non fieret ex timore latronis, & conſequenter ſit vera cauſa cooperans ad furtum, & ſic tenetur ad reſtitutionem, ita Molina *diſp.* 735. *num.* 3. Bonacina *quæſt.* 2. *p.* 11. *num.* 14. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 3. *num.* 13. Leſſius *lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 68. Roſignol. *prænot.* 12. *ſect.* 7. *numer.* 9. Ant. à Spiritu S. *diſp.* 29. *numer.* 1422.

47. Alii probabiliùs negant, accipientem pecuniam, ne furem manifeſtet, aut impediat, teneri reſtituere furtum, ſeu damnum à fure illatum, quando illud non ex juſtitia, ſed ex ſola charitate tenebatur impedire. Ratio eſt, quia iſte non peccat contra juſtitiam, nec furtum, ſeu damnum tenetur reſtituere, ſi, nulla accepta pecunia, non clamet, non obſtet, nec furtum impediat; ergo nec tenetur reſtituere damnum, ſi non clamet, nec illud impediat ex accepta pecunia, quia talis acceptio non reddit omiſſionem injuſtam, nec accipiens contrahit obligationem aliquam juſtitiæ furtum impediendi : nec obſtat, quòd pecunia data reddat furem animoſiorem, & ſecuriorem, nam etiam preces, & promiſſiones poſſunt furem ſecurum reddere, & tamen promittens non contrahit obligationem reſtituendi, ergo nec illam contrahit, qui pecuniam accipit, ut taceat, non manifeſtet, nec impediat, quando ex juſtitia non tenebatur impedire; in utroque enim caſu ſemper militat eadem ratio, ita Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 5. *num.* 133., ubi pro ſe citat Sotum *lib.* 4. *q.* 7. *art.* 3. Navarrum *in man. cap.* 17. *num.* 21. Dianam *part.* 4. *tract.* 4. *reſol.* 64., ita etiam Roſignol. *lib.* 10. *cap.* 9. *num.* 94. Tambur. §. 6. *num.* 6.

48. Cuſtodes agrorum, montium, flumi-

num,

num, portarum, seu gabellarum non clamantes, non impedientes, seu permittentes fieri damna, & gabellas fraudari, tenentur restituere damnum, quod dominis, & gabellariis, stante tali dissimulatione, & taciturnitate infertur, quia hi omnes sunt mercede conducti, & ex officio tenentur hujusmodi damnum impedire, ac proinde peccant contra justitiam, si illud non impediant, quando possunt; bene advertit Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 135., hoc damnum debere esse magni momenti, & dominum debere esse rationabiliter invitum; & inde Custodes excusantur, si pauperi aliquod permittant asportare, aut si ingredientes vineam, piscantes, seu venantes talis sint conditionis, ut dominus non censeatur rationabiliter invitus, vel si ex consuetudine, & dissimulatione Principis scientis, & dissimulantis, receptum sit, ut non severè, ac cum tanto onere munus suum obeant, & citat Rebellum, & Dicastillum, ita etiam tenent Rosignol. *num.* 13. Bonacina *punct.* 11. *num.* 4. Tambur. §. 6. *num.* 10., & 12. Ant. à Spiritu S. *disp.* 29. *num.* 1424. Lessius *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 10. *num.* 71. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 9. *num.* 96.

49. An verò Custodes non solùm teneantur ad restitutionem damni, quod ex sua dissimulatione patitur dominus, sed etiam ad restitutionem pœnæ, quam solvere debuissent delinquentes, si ab ipsis fuissent denunciati. Communis Sententia negat, quia custodes non tenentur ex justitia accusare transgressores legis, ut dominus, vel Respublica ditetur pœnis, aut multis, sed solùm curare, ut vectigalia solvantur, & res sibi in custodiam traditæ illæsæ, & sine damno serventur, ac proinde tenentur ad damna, quæ ex sua omissione, vel negligentia sequuntur, non autem ad multas, & pœnas persolvendas, quas delinquentes debuissent persolvere, si fuissent ab iisdem custodibus accusati, maximè quia pœnæ non debentur, nisi post Sententiam Judicis, qua impedita, ex quacumque deinde causa impediatur, nec Judex, nec dominus jus habent ad pœnam, quam proinde custodes solvere non tenentur, Andreas à Matre Dei *num.* 136. Rosignol. *num.* 14. Ant. à Spiritu S. *loco cit.* Bonacina *punct.* 11. *num.* 10. Tambur. §. 6. *num.* 12 Lessius *dub.* 10. *num.* 73. Trullench *lib.* 7. *cap.* 13. *dub.* 3. *num.* 8. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 54., & *tract.* 6. *resol.* 35.

50. Si verò Custodes pretium acceperunt à delinquentibus, ne ipsos denunciarent, non tenentur illud restituere, quia licèt peccaverint contra justitiam non clamantes, nec impedientes damnum, non tamen contrahunt aliam obligationem, quàm restituendi damnum, quod impedire tenebantur, ut supra dictum est de accipiente pecuniam à latrone, ne ipsum impediat.

51. An verò Custodes gabellarum possint se abscondere, ut merces asportantes, seu vineam ingredientes cogantur ad pœnæ solutionem, diximus sufficienter suo loco circa primum præceptum Decalogi *cap.* 7. *de scandalo dub.* 4., ubi diximus, peccare mortaliter custodes gabellæ, seu vinearum, si se abscondant eò solùm fine, ut merces asportantes, seu vineam ingredientes cogantur ad pœnæ solutionem, quia hoc est contra charitatem; posse tamen excusari à peccato, si id faciant ex alio fine, puta propter indemnitatem vinearum, ut meliùs custodiant res suæ curæ creditas, ut rariùs delinquentes peccent, dum timent, ne fortè à latitantibus deprehendantur; hoc enim modo excusantur à peccato, quia eo fine se abscondere pertinet ad meliorem sui officii executionem, ut cum Bonacina, Tamburino, & G. Hurtado *ibid.* diximus, & in præsenti tenet Rosignol. *pranot.* 12. *sect.* 7. *num.* 16.

52. De Confessario, qui erravit obligando pœnitentem ad restitutionem, ad quam non tenebatur, vel non obligando ad illam, ad quam tenebatur, an ipse teneatur restituere, & reparare damnum illatum, sive pœnitenti, quem obligavit ad id, ad quod non tenebatur, sive alteri, illum non obligando ad restitutionem, diximus *in tract. de pœnit. cap.* 17. *dub.* 7. *num.* 44., & 45., ex quibus constat, Confessarium tunc solùm teneri ad restitutionem, quando culpabiliter positivè dixit pœnitenti, quòd ad restitutionem non teneatur, quia tunc peccat contra justitiam, positivè concurrendo ad damnum creditoris, non verò si culpabiliter non obligavit pœnitentem ad restitutionem, quia ex officio solùm tenetur curare bonum spirituale pœnitentis, non verò bonum temporale creditorum ipsius pœnitentis; unde, si negligenter munus suum exerceat, peccat solùm contra religionem, non contra justitiam, & inde non habet obligationem restituendi, ut fusiùs *ibid.* diximus.

DUBIUM VI.

Quonam Ordine Cooperantes ad damnum teneantur ad restitutionem.

53. OMnes Cooperantes ad damnum tertii, modo supra explicato, teneri ad restitutionem non potest esse dubium, quia sua actione, vel omissione injusta concurrunt ad damnificationem, & censentur causa injusta damni, non secus ac ipsa causa principalis, & oppositum videtur damnatum ab Innocen-

tio XI. prohibente illam propositionem, quæ est in ordine 39. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum Tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati*, & licèt propositio damnata solùm loquatur de movente, & inducente, valet tamen proportionaliter de aliis modis supra allatis, quia omnes, sive positivè, sive omissivè inducunt, & movent suo modo ad inferendum damnum, & sic omnes tenentur ad restitutione, quando sunt causa efficax damni, prout supra explicatum est.

54. Dubitatur, an omnes teneantur in solidum, & æquè principaliter, vel detur inter illos aliquis ordo, & qualis, in ordine ad restitutionis obligationem; & quidem causæ solùm negativè, & omissivè concurrentes, ut sunt *mutus*, *non obstans*, *& non manifestans* nullum servant ordinem inter se, quia, cum omnes negativè concurrant, non videtur differentia notabilis inter eas; conveniunt enim omnes in hoc, quòd non impediant damnum, cum possint, & teneantur, ut cum aliis notat Trullench *lib. 7. cap. 13. dub. 5. num. 7.*, licèt aliquando aliqua præ cæteris possit magìs teneri, quando præ cæteris habet majorem, & principaliorem obligationem, ut est Superior, qui non impediendo censetur primaria causa damni, tum propter majorem obligationem, quam habet, tum quia ex negligentia Superioris sæpè contingit, custodes, & alios officiales reddi negligentes, & fures magìs animari ad damnum inferendum, Lugus *disp. 19. num. 135.* Si verò causæ negativæ compatentur simul cum positivis, istæ, regulatiter loquendo, præcedunt in obligatione restituendi, & illæ tenentur solùm in defectum aliarum, quia causa positiva magìs influit in effectum, Lugus *num. 132.* Trullench *dub. 5. num. 2.* Lessius *lib. 2. cap. 13. dub. 11. num. 81.* G. Hurtado *disp. 5. diff. 11.*

55. Comparando deinde causas positivas inter se, ille primo loco restituere tenetur, apud quem reperitur res furto sublata, quicumque ille sit, sive mandans, sive consulens, quia tenetur ex re accepta, si illa adhuc existit, & ex iniusta acceptione, cum alii teneantur solùm ex injusta acceptione: quòd si illa non ampliùs existat, sed sit mala fide consumpta, tenetur restituere pretium, quod loco rei consumptæ succedit; ipso autem restituente, cæteri manent liberi ab obligatione, & onere restitutionis; cum teneantur solùm in defectum illius, aut nolentis, aut non potentis restituere. Quòd si res furto sublata reperiatur apud possessorem bonæ fidei, iste tenetur primo loco restituere, quia res illa, cum sit aliena clamat pro domino suo, & ipse possessor bonæ fidei cum primò cognoscit, rem esse alienam, illam domino suo reddere debet; si, durante bona fide, eam vendidit, aut consumpsit, id solùm tenetur restituere, in quo factus est ditior. Si autem illam, soluto pretio, accepit, adhuc tenetur restituere, quia adhuc domini est, & actionem habet contra latronem, qui eam sibi vendidit, à quo potest repetere, & recuperare pretium datum, ut diximus *cap. præced. dub. 1. de possessore bonæ fidei*, & tenent Andreas à Matre Dei *cap. 1. numer. 140.* Lessius *lib. 2. dub. 5. num. 39.* Reginaldus *lib. 10. cap. 10. num. 128.* Lugus *disp. 19. num. 120.*

56. Quòd si res aliena non extet, aut nihil ablatum sit, sed solummodo damnum irrogatum absque commodo, puta comburendo domum, segetes conculcando, aut destruendo, vulnerando, mutilando, vel occidendo; tunc primo loco restituere tenetur, qui jussit, seu damnum fieri mandavit: exequutor verò tenetur in defectum mandantis, quia ille censetur causa principalior, & magìs influens, quàm exequutor, qui non concurrit sponte sua, & omnino liberè, sed jussus, & quasi coactus à mandante, & non nomine proprio, & in sui gratiam, sed in gratiam mandantis, & illius nomine damnum intulit, ac proinde liberatur ab obligatione restituendi, si mandans ipse restituit; eo autem non restituente, in ejus defectum restituere tenetur exequutor, qui damnum intulit prout docent communiter Doctores.

57. Hoc præcipuè intelligitur de mandante propriè tali, qui vim, & potestatem habet imperandi respectu exequentis, ut est superior respectu subditi; dominus respectu famuli; pater respectu Filiorum; maritus respectu uxoris, quia isti sic imperando totum onus restitutionis in se suscipiunt: valet tamen etiam de mandante impropriè tali, qui licèt non sit Superior, nec vim habeat coactivam, mandat tamen, ut nomine suo, & in sui gratiam alius damnum inferat; nam etiam iste tenetur primo loco restituere ante exequutorem, nam eò ipso quòd mandavit, damnum fieri, proprio nomine, & in gratiam sui, suscipit, ac in se transfert obligationem restituendi, eoque restituente, liberatur exequutor, qui solùm tenetur in defectum mandantis; &, si exequutor primò restituat, tenetur mandans eidem tantumdem refundere: hoc idem dicendum de illo, qui alium minis, vi, fraudibus, aut convitiis ad malum faciendum coegit, qui primo loco tenetur restituere, Lugus *disp. 19. num. 126.* Lessius *lib. 2. cap. 13. dub. 5. num. 41.* Bonacina *quæst. 8. punct. 1. num. 4.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 141.* Ant. à Spiritu S. *disp. 29. num. 1427.* Reginaldus *lib. 10. cap. 10. num. 123.* Gaspar Hurtado *disp. 5. diff. 11.* Tambur. *lib. 8. tract. 4. cap. 2.*

cap. 2. §. 7. *numer.* 4., & alii apud ipsos.

58. Post mandantem tenetur exequutor ante alios cooperatores, qui solùm accessoriè concurrunt; exequutor autem post mandantem censetur causa principalis, & sic principaliter obligata præ ceteris aliis concurrentibus consilio, consensu, palpante, seu recursum præbente, qui, ut dixi solùm accessoriè concurrunt, & tenentur in defectum exequutoris, & mandantis: inter causas secundarias positivas, quæ tenentur ad restitutionem post mandantem, & exequentem, non datur ordo prioris, & posterioris, sed omnes æquè principaliter tenentur in defectum exequutoris, & mandantis, quia unaquæque operatur independenter ab alia, & per se in suo ordine: Idem dicendum de causis negativis in defectu causatum positivarum, inter quas non datur ordo prioris, & posterioris, sed omnes tenentur æquè primò in defectum positivarum, Lessius *num.* 49. Lugus *num.* 130. G. Hurtad. *diss.* 11. Ant. à Spiritu S. *num.* 1428. Tambur. *num.* 6.

59. Restituente causa principali, cæteri remanent liberi ab obligatione restitutionis, quia ille primo loco tenebatur ad integram, & totalem satisfactionem, & restitutionem domino faciendam: item si exequutor restituat, non restituente principali, inferiores etiam manent liberi, non sic principalis, qui debebit exequutori damnum refundere, quia succedit in jure, quod dominus habebat in mandantem, Bonacina *quæst.* 8. *p.* 1. *numer.* 11. Lugus *disp.* 19. *num.* 115., & 125. Andreas à Matre Dei *num.* 142. Si autem restituat unus ex illis, qui secundo loco, & minùs principaliter tenentur, cæteri debent pro sua parte restituere, & indemnem reddere, si principalis ipse non restituat, nam alii tenentur æqualiter, & æquè principaliter ad restitutionem, in defectum principalis; & inde si ex quatuor obligatis unus totam quantitatem restituat, debent alii tres suas partes rei restituere, id est quartam partem, Bonacina *num.* 14., & 15. Lugus *num.* 118. Andreas à Matre *num.* 143. Quòd si ex his tribus unus non vult, aut non potest restituere, alii duo non quartam, sed tertiam partem debebunt restituere, ut sic restitutio æqualiter dividatur inter illos, qui sunt obligati, Bonacina, Lugus, Lessius, Reginaldus, Andreas à Matre Dei.

CAPUT IV.

DE EO QUOD EST RESTITUENDUM

DUBIUM I.

An, & qualiter Res aliena sit restituenda.

1. Lura diximus supra de obligatione restituendi, quam habet possessor bonæ, vel malæ fidei, ex quibus, constat habentem rem alienam, sive bona, sive mala fide illam habuerit, debere eamdem numerò restituere, quia numquam illius dominium acquisivit, qui adhuc perseverat apud dominum, cui proinde res sua restitui debet, & quidem eadem numerò, si extet, cum illa eadem numero clamet ad dominum, & in illam jus habet, ac dominium, quod maximè verum est, quando dominus notabilem haberet affectionem ad rem illam numerò, qua nonnisi ægrè, & cum maxima displicentia privaretur, & inde peccaret mortaliter, qui rem illam, ad quam dominus magnam habet affectionem, non restitueret; nam illi gravem faceret injuriam. Si verò ad illam non sit notabiliter affectus, non erit peccatum mortale, sed veniale, aut nullum, non restituere rem eamdem numerò dummodo restituatur similis, æqualis bonitatis, & valoris; nam tunc non fit domino gravis injuria, cum non censeatur rationabiliter invitus, prout docent Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 3. *punct.* 1. *num.* 3. Navarrus *cap.* 17. *num.* 25. Diana *part.* 2. *tract.* 16. *resol.* 41.

2. Excusari quis potest à reddenda eadem numerò re, quando illam restituere non potest sine gravi incommodo, sine infamia, & sine magnis expensis, & tunc sufficit, quòd restituat similem, aut eius valorem; nam licèt regulariter eadem res restituenda sit, quando extat, potest tamen debitor excusari ex justa causa, qualis esse videtur, quando res eadem reddi non potest sine gravissimo incommodo, sine infamia, & sine magnis expensis; nam tunc dominus non est rationabiliter invitus, Bonacina *supra num.* 1. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 1. *num.* 3. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 2. Molina *disp.* 751. *num.* 1.

3. Si res aliena sit consumpta, nec ampliùs existat, tunc qui illam destruxit, si erat possessor bonæ fidei, &, durante bona fide, destruxit, aut consumpsit, tenetur solùm restituere id, in quo factus est locupletior: si verò ille erat possessor malæ fidei, tenetur

illam restituere juxta pretium summum, si pretio summo dominus rem illam erat venditurus, secus juxta pretium medium, prout dictum est *cap. 2. dub. 4.* Qualiter bona inventa, bona vacantia, & quæ habentur pro derelictis sint restituenda diximus *tract. 1. cap. 4. dub. 4.* ubi etiam plura diximus de thesauris inventis, & de feris, quæ venatione, & piscatione capiuntur, quæ non sunt hic repetenda.

4. Dubitari solet; an restituenda sit pecunia à Dæmone accepta: Dico, non esse restituendam, nisi constat esse alienam; quia cum dæmon illam accipere potuerit ex profundo maris, aut ex occulto thesauro, sub nullius existente potestate, non est fundamentum dicendi, eam fuisse furto Sublatam; cavendum tamen est, ac bene probandum, an sit vera pecunia, vel potiùs elusoria, nam sæpè solet esse elusoria, quæ postea vertitur in carbones, aut omnino evanescit, ut cum Suarez, notat Thomas Sanchez *lib. 2. sum. cap. 41. numer. 2.*, ita etiam Diana *part. 10. tract. 15. resol. 48.*

5. Quæres; An accepta ob fictam, & simulatam paupertatem sint restituenda. Resp. graviter peccare qui ficta paupertate petit, ac recipit eleemosynas, ac teneri ad restitutionem, si illæ sint in magna quantitate. Ratio est, quia illas petit, & recipit fraudulenter, & sine titulo; siquidem finis, quo movetur dives ad dandam eleemosynam, est paupertas, & miseria, quam sublevare intendit; illa autem deficiente, deficit finis primarius dantis eleemosynam, & sic donatio remanet irrita, & nulla, ut cum Navarro, Medina, Scoto, Diana, Palao, & aliis diximus *tract. 4. in primum præceptum Decalogi cap. 5. dub. 6. num. 49.*

6. Nec dicas finis; primarius dantis eleemosynam est amor Dei, seu honestas virtutis misericordiæ, quæ permanent, quamvis deficiat paupertas in petente: contra enim est, quia finis dantis eleemosynam in magna quantitate non est paupertas ficta, & existimata, sed vera paupertas, quam sublevare intendit ex motivo misericordiæ, seu charitatis; deficiente autem vera paupertate, quamvis remaneat meritum in donante sic decepto, non tamen remanet vera donatio, cum deficiat finis primarius, & principalis.

7. Dixi; si materia sit gravis, nam ille qui, simulata paupertate, ostiatim parvas colligit eleemosynas, excusatur à restitutione facienda, quia præsumendum est, dominum absolutè donasse parvam illam eleemosynam, sive existat, sive non existat vera paupertas, quod præsumi non debet in magnis, & extraordinariis eleemosynis, quæ non dantur absolutè, sed sub conditione saltem tacita, quòd vera existat paupertas, ut diximus *loco supracit.*; cui autem facienda sit restitutio, variant Doctores, aliis volentibus faciendam esse donanti, tamquam vero domino; alii verò dicunt, dandam esse veris pauperibus, quia sic executioni mandatur voluntas donantis, utrumque est probabile, & utroque modo fieri potest, ut docet Palaus *tom. 1. tract. 6. disp. 2. punct. 14. num. 7.*

DUBIUM II.

An accepta ob turpem causam sint restituenda.

8. Certum est, pro re turpi, seu illicita actione facienda nihil dari, aut recipi posse, antequam fiat, quia tenetur quilibet abstinere ab opere malo patrando, & à medio inducente ad malum; sed pretium, quod datur pro actione mala facienda, est medium ad opus illicitum patrandum, tamquam ad finem, ad quem inducit; ergo quilibet tenetur abstinere à pretio solvendo, vel acceptando pro malo opere patrando, &, si datum, & acceptatum sit, debet restitui, & contractus rescindi, quamvis contractus, & promissio fuisset juramento firmata; nam juramentum de re illicita non obligat, cum non sit vinculum iniquitatis, ut diximus suo loco, & tenent in præsenti Lessius *lib. 2. cap. 14. dub. 8.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. numer. 153.* Bonacina *disp. 1. quæst. 3. punct. 3. num. 1., & 2.*

9. Opere autem completo, an dari, atque recipi possit pretium conventum, negant apud Lessium *num. 51.* nonnulli, universaliter dicentes, pretium illud esse restituendum, quia peccatum est nullius pretii, utpote nihil, teste Augustino, ac proinde prorsus invendibile, sic Navar. *cap. 17. num. 40. fin.* Paulus Comitolus *in resp. moral. lib. 3. quæst. 5.*, & Joannes Valerus *in differentiis utriusque fori* verb. *Promissio diff.* 8. relati à Diana *part. 2. tract. 16. resol. 40.* quibus, & ipse consentire videtur, dum eam sententiam probabilem dicit, & juxta illam concludit, *Unde non erit neganda absolutio, si aliquis rem habuit cum Meretrice, si postea nollet solvere mercedem consuetam, etiamsi eam dare promiserit.*

10. Alii dicunt, pretium acceptum pro opere turpi, quod est contra justitiam, esse restituendum, secus verò de pretio accepto pro opere turpi non opposito justitiæ, nec legibus punibili; hac ratione possunt Meretrices, post datum usum corporis, licitè retinere pretium turpitudinis, non sic Mandatarius, & alii, qui pretium accipiunt pro homicidio, vel alio opere contra justitiam patrando, sic Jurisconsulti *ff. de condict. ob tur-*

turpem causam, & C. *eod. tit.*, & Canonistæ in cap. *Quia plerique*.

11. Resp. attento solo Jure naturali, & nisi leges reddant inhabiles ad dandum, vel accipiendum, non debere restitui opere criminoso completo, quod pro eo patrando acceptum est. Ratio est, quia licèt opus malum, & peccaminosum non sit pretio æstimabile, quà malum est, tamen quà delectabile, vel utile uni, & alteri periculosum, & laboriosum inter homines pretio æstimatur; ergo ab illo, in cujus gratiam fit, potest recipi pretium, & receptum retineri. Nec valet, non posse accipi pretium pro malitia, & peccato, quod est nihil, & invendibile; contra enim, pretium non accipitur pro malitia, sed pro aliis circumstantiis, puta homicida pretium non accipit pro peccato, sed pro labore, & periculo, cui se exponit in patrando homicidio, ut scilicet ab aggresso interficiatur, aut à Judice capite plectatur: & Meretrix pretium non accipit pro malitia, sed quia locat corpus suum, & in obsequium, & voluptatem alterius, & sic pro bono delectabili, quod inde accepit fornicarius, potest illa promissum pretium exigere, & retinere; hinc Judex, qui pretium accipit pro ferenda Sententia iniusta, non tenetur post factum ad restitutionem pecuniæ acceptæ, quamvis teneatur damna reficere parti læsæ, contra quam tulit Sententiam iniustam: Idem dicendum de Teste, qui pecuniam accipit pro falso testimonio ferendo, quamvis teneatur reparare damna illata parti, contra quam falsum tulit testimonium, Lessius *supra dub.* 8. *num.* 52. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 154. Lugus *disp.* 18. *numer.* 45. Homobon. *de Exam. part.* 2. *tract.* 9. *cap.* 9. *quæst.* 24. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 6. *num.* 2. Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 3. *punct.* 3. *num.* 2., & alii satis communiter.

12. Peccat igitur Meretrix pretium recipiendo pro actu turpi, vel de pretio paciscendo ante actum, quia in tali acceptione, & pacto includitur consensus in actum turpem, non est tamen peccatum distinctum ab ipsa fornicatione, quæ postea sequitur, nec in confessione debet explicari, tamquam peccatum distinctum: post fornicationem accipiendo pretium non peccat, nec illud tenetur restituere, nisi mendaciis, fal aciis, ac dolosis verbis pretium excedens extorqueat; nam tunc excessum indebitè extortum teneretur restituere, ut si illa, quæ usum sui corporis concedere solet uno aureo, vel argenteo, ab aliquo iuvene quinquaginta extorserit tamquam pretium, prout D. Thomas 2. 2. *quæst.* 62. *art* 5. *ad* 7. dicens, *Quòd si superfluè aliquid per dolum, aut fraudem extorsisset, teneretur eidem restituere*, ut tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 159.

13. Tenetur etiam restituere pretium, quod accepit à pupillis, & minoribus absque licentia tutoris, vel Curatoris, & ab aliis non potentibus dare, & alienare, nec non ea, quæ accepit à Religiosis, qui nihil proprium habent, nec habere possunt, & quamvis eis aliqua concedantur à Superioribus, non tamen conceduntur, nec concedi possunt ad dictum finem. Scio, aliquos excusare meretricem ab obligatione restituendi pretium acceptum à Religiosis, quia licentiam, ut plurimùm, habent à suo superiore expendendi livellum domus paternæ, vel assignatum pro vestiario ad beneplacitum, ex quo inferunt, validè solvere posse mercedem meretuciam licèt expendendo illam pecuniam in turpes usus agant contra voluntatem superioris in modo alienandi, non tamen alienatio redditur irrita; siquidem Prælatus Regularis dans subdito plenam, & liberam facultatem expendendi aliquid, non intelligit limitare suam intentionem ad usus licitos, & pios, sed potiùs auferre quantum est ex se totum impedimentum, ut usus ille non sit contra votum paupertatis ob defectum licentiæ, atque adeò recipientem ab ipso non teneri aliquid restituere, ita in puncto tenet Diana *part.* 10. *tract.* 14. *resol.* 2., & *part.* 11. *tract.* 2. *resol.* 65., sequitur Lugus *tom.* 1. *de just. disput.* 3. *num.* 142. Rebell., Pellizar., & alii.

14. Verum probabilius est, nullam esse talem donationem factam à Religiosis pro actu turpi, & mulierem teneri restituere Monasterio pretium receptum, quia Religiosus absque licentia tacita, vel expressa Superioris, aut Monasterii nihil alienare potest, sed nec Superior, nec Monasterium concedere illi potest licentiam ad expendendam pecuniam, & alia bona in turpes usus, sed solùm in licitos, & honestos, unde non potest illam dare Meretrici, nec ista recipere, nisi cum obligatione restituendi: Nec verum est, Superiorem concedentem licentiam expendendi pecuniam tollere dumtaxat impedimentum paupertatis, nam dat illam licentiam, quam dare potest expendendi solùm in usus pios, non autem in usus turpes, quam nec explicitè, nec implicitè dare potest, Palaus *tom.* 7. *disp.* 2. *punct.* 21. §. 3 *nu.* 2. Trullench *cap.* 14. *dub.* 8. *num.* 3. Villalob., Tapia, Dicastill., & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 161.

15. Dixi in responsione; attento solo Jure naturali, quia acquisita ob turpem causam sunt restituenda, non solùm ante, sed etiam post factum, quando lex prohibet donationem, & reddit accipientem inhabilem ad dominium acquirendum rei acceptæ; sic per Simoniam acquisita retineri non possunt, etiamsi sponte tradita fuerint, quia simoniacus est incapax acquirendi illarum rerum domi-

dominium, ut diximus agentes de Simonia circa primum Decalogi præceptum *cap. 5. dub. 4.* Jure civili licet universaliter prohibeatur acceptiones pro re turpi, ut in *l. generaliter ff. de verb. obligat.*, ubi dicitur *Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti, veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio quoque Prætoris continetur ex hujusmodi obligationibus actionem denegari*, & in l. *pacta C. de pactis*, ibi *Pacta, quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est*, tamen acceptiones non irritantur, nec inhabilem faciunt recipientem ad comparandum dominium, & retinendum acceptum post opus patratum, sed tantùm prohibent, ne fiant hujusmodi pacta, & stipulationes, easque haberi pro invalidis, ut cum aliis tenet Rosignol. *de Restit. II. disquisit.* 1. §. 6. *num.* 9.

DUBIUM III.

An accepta ob causam honestam sint restituenda.

16. Causa honesta, ob quam pretium datur, aut accipitur potest esse debita titulo Justitiæ, ut si pretium accipias, ut facias, vel omittas id, quod ex justitia tenebaris facere, vel omittere; vel potest esse debita ex charitate, seu alio titulo, vel præcepto distincto à justitia: & quæritur, an accepta in utroque isto casu sint restituenda.

17. Resp. 1. accepta pro faciendo opere licito debito ex alio titulo, & præcepto, quàm justitiæ, non esse obnoxia restitutioni. Ratio est, quia ex violatione solius justitiæ oritur obligatio restituendi; sed quando accipitur aliquid pro faciendo opere licito debito ex alio præcepto, quàm justitiæ, non violatur justitia; ergo nulla insurgit obligatio restituendi. Inde si quis nolenti communicare in Paschate, aut Missam audire, vel jejunare, quando tenetur, det pecuniam, ut communicet, missam audiat, vel jejunet, nulla est obligatio restitutionis; similiter restituere non tenetur, qui pecuniam accipit, ut fiat Christianus, ut non juret, non blasphemet, non occidat, non adulteret, quia scilicet non peccat contra justitiam, Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 3. *punct.* 2. Lugus *disp.* 18. *num.* 67. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *num.* 336. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 8. *num.* 185.

18. An verò idem dicendum sit quando opus est debitum proximo ex charitate, ut si detur pecunia medico, ut curet pauperem infirmum, quando ipsum curare tenetur ex charitate, vel ut deponat odium fratris, negant Salon. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *contr.* 3. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 17. *concl.* 2. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 6. Sed melius alii affirmant, quia tunc dans censetur voluntariè dare, & quia ex sola violatione justitiæ oritur obligatio restitutionis; sed quando aliquid accipitur propter opus ex Charitate debitum, non violatur justitia, & sic non datur obligatio restitutionis, quamvis sic accipiens peccet, & agat contra Charitatem, Bonacina, Lugus, & alii supra citati, sequitur Diana *part.* 3. *tract.* 5. *miscel. resol.* 55.

19. Resp. 2. accepta pro faciendo, seu omittendo opere debito ex justitia, esse restituenda. Ratio est, quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod jam ex justitia absolutè debitum est, aliquid ampliùs exigatur, vel accipiatur. Deinde quia id quod datur pro justitia obtinenda, vel injuria vitanda, non censetur dari sponte, sed coactè, & ex metu injuriæ provenientæ ab illo, cui pretium datur; ergo necessariò est restituendum, quia censetur per tacitam quamdam injuriam extortum, Bonacina, Lugus, Ant. à Spiritu S., & Andreas à Matre Dei supra relati, sic etiam Rosignol. *de Restit. II. disquisit.* 1. §. 3. *num.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 14. *num.* 63. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 16. *num.* 6., & *diff.* 17. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 7. *num.* 1.

20. Inde Judex tenetur restituere id, quod accipit, ut justam Sententiam ferat, quando habet justum stipendium sibi constitutum, nisi fortè gratis, & omnino liberaliter detur post prolatam Sententiam: tenetur etiam Testis restituere, quod accepit, ut verum testimonium diceret; licèt enim non semper teneatur ex justitia testificari, tamen si testificari velit, tenetur ex justitia dicere veritatem; si tamen testimonium illud esset sibi damnosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur; vel si labor, aut sumptus sit illi subministrandus: similiter qui debet ex justitia centum, si accipit decem, ut ea solvat, tenetur hæc decem restituere, quia nullo titulo sibi debentur, & solueret solùm nonaginta; at qui rem alienam invenit, non potest pro ea reddenda, pretium accipere, cum domino debita sit ex justitia, nisi fortè sumptus aliquos fecerit in ea invenienda, & conservanda; nam hujusmodi sumptuum compensationem potest prætendere, & etiam accipere, si quæ sibi gratis, & liberaliter donentur.

21. An verò pro opere debito ex justitia possit aliquid accipi absque onere restitutionis, non quidem ab illo, cui est debitum ex justitia, sed ab alio tertio, cui non est debitum? Multi affirmant, nam accipiens pretium nihil ex justitia debet illi extraneo; ergo ut opus faciat in gratiam ipsius extranei,

nei, aliquod pretium reportare poterit, sic cum Lugo, Soto, Vasquio, & Tambur. tenet Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 8. *num.* 335. Prado, Mendus, Villalob. Dicastillo, & alii apud Andream à Matre Dei *nu.* 183.; Sed oppositum longè probabilius est, quia eo ipso, quòd opus sit debitum ex justitia, non est alio pretio dignum, non solùm respectu illius, cui debetur, sed nec respectu alterius, cui faceret injuriam, & violaret justitiam, si ab eo pretium sumeret pro opere, quod est jam adæquatè compensatum, aliàs mutuator posset pretium accipere supra sortem, non quidem à mutuatario, sed ab alio tertio, in cujus gratiam mutuum daret, & collator Beneficii posset pretium sumere à tertio pro Beneficio conferendo Petro, quod est ostium magnum usuris, & simoniis aperire, sic Lessius *cap.* 14. *dub.* 9. *num.* 67. Rodriquez verb. Restitutio *cap.* 42. Tapia, Rebellus, Lugus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *supra*.

22. Quæres; An qui tenetur singulis annis dare centum ducata pro maritandis puellis, possit illa centum applicare propriæ famulæ, hoc pacto, ut sibi remittat quinquaginta ei debita ex salariis decursis, & non solutis? Casum proponit Diana *part.* 10. *tract.* 13. *resol.* 45., & cum Carolo de Baucio concludit affirmativè, quia in tali contractu nulla intervenit injustitia, cum famula verè sit egena, & habeat qualitates requisitas pro consequenda tali dote, & ipse non teneatur uni potiùs dare, quàm alteri; ergo poterit applicare famulæ, & ab eadem reportare remissionem salarii debiti pro servitute præstita.

23. Resp. hoc fieri non posse sinè peccato, & obligatione restituendi, quia in tali casu non daret centum debita ex legato, sed quinquaginta, retentis aliis sinè titulo, & contra voluntatem, & dispositionem testatoris volentis, centum esse danda pro dote, & contra obligationem, quam habet exequendi voluntatem testatoris statuentis, illa centum gratis esse danda puellæ. Nec dici potest, ea retinere titulo donationis, & remissionis sibi factæ à famula; quia talis donatio, & remissio non est liberalis, & voluntaria, sed onerosa facta ex pacto præcedente, & ex metu, ne sibi dotem negaret, & alteri tribueret; tum quia posset eadem ratione pacisci cum alia puella, ut sibi donet quinquaginta, ut ipsi applicet dotem centum Ducatorum; ac proinde dicendum est, distributorem, qui ex officio tenetur gratis applicare famulæ, seu alteri puellæ dotem relictam à testatore, cum eadem pacisci non posse, ut sibi retribuat quinquaginta, & ea recipiendo tenetur restituere, ut cum aliis tenet Facundez *in præcepta Decal. tom.* 2. *lib.* 8. *cap.* 26. *num.* 4.

DUBIUM IV.

De Obligatione restituendi ob Damna Spiritualia.

24. Ut magis in particulari videamus quid sit restituendum; nota, quatuor esse genera rerum, de quibus dubitari potest, an debeant restitui, sicut quatuor sunt genera rerum, quæ possunt auferri. Primò sunt bona animæ, sive naturalia, ut prudentia, & scientia, quæ per dementationem, aut deceptionem auferuntur; sive supernaturalia, ut gratia, & virtutes, quæ auferuntur per prava consilia, & fomenta ad peccatum. Secundò bona corporis, ut vita, & integritas, & incolumitas membrorum. Tertiò bona famæ, & honoris. Quartò bona fortunæ, ut divitiæ, pecuniæ, aliæque res externæ, de quibus successivè dicendum est; incipientes à spiritualibus, & supernaturalibus, utpote dignioribus, & pertinentibus ad vitam æternam consequendam.

25. Resp. 1. Qui alium læsit in bonis spiritualibus supernaturalibus, ipsum inducendo ad peccatum, si hoc fecit per vim, & fraudem, tenetur ad restitutionem, removendo vim, & fraudem, & exhortando ad pœnitentiam: si autem hoc fecit absque vi, & fraude, sola suasione, & exemplo suo, ad nihil tenetur ex justitia; benè tamen ex Charitate. Ratio est, quia ubi adest vis, vel fraus, adest injuria; læditur enim jus, quod quilibet habet ad non patiendam fraudem, aut vim; è contra ubi non est vis, vel fraus, non adest injuria; sed ubi adest, vel non adest injuria, adest, vel non adest obligatio restitutionis; ergo pro bonis spiritualibus supernaturalibus facienda est restitutio, quando quis alium privavit per vim, aut fraudem ipsum inducendo ad peccatum, secus si absque vi, aut fraude inducatur suasione, & exemplo malo, Bonacina *disp.* 2. *punct. unico num.* 2. Lugus *disp.* 9. *numer.* 9. Trullench *lib.* 7. *cap.* 7. *dub.* 2. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *num.* 258. Reginal. *lib.* 10. *num.* 308. Lessius *lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 2. G. Hurtad. *disp.* 10. *de restit. diff.* 2. Sanchez *lib.* 1. *consil. cap.* 3. *dub.* 1.

26. Quòd autem ad hujusmodi restitutionem non sufficiat vim, & fraudem revocare, sed insuper requiratur exhortatio aliqua ad pœnitentiam, inde patet, quia removere solùm fraudem, & vim non est, quantùm est ex se, restituere in statum virtutis, & gratiæ, cum inductus ad peccatum nullatenus per talem remotionem inclinetur ad resipiscendum; ergo, ut quis dicatur alterum restituere in gratiam, debet ultra remotionem frau-

fraudis, & vis, adhibere hortationem, aliudve medium, quo, quantùm est ex se, conetur ipsum revocare ad statum gratiæ; tum quia causa injusta damni tenetur ad restitutionem damni illati: qui autem per vim, & fraudem alterum pertraxit ad peccatum censetur causa injusta damni, quod non reparatur sufficienter per solam remotionem fraudis, nisi aliquo medio utili retrahatur à peccato, ut cum aliis docet Bonacina *num.* 2. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 8. Valentia *disp.* 5. *quæst.* 6. *punct.* 5.

27. Addit Lugus *disp.* 9. *num.* 13. quòd si ratione peccati, ad quod proximum induxisti, patiatur ille aliqua damna, debes illa restituere, ut si à Collegio, aut Religione expellatur, & ideò aliqua damna in temporalibus, aut spiritualibus patiatur, debes illa temporalia damna compensare, & spiritualia, si possis, ei redditum ad Collegium, seu Religionem procurando, quod maximè verum est, si peccatum, ad quod proximum induxisti, sit ex illis, propter quæ regulariter quis ejiciatur à Collegio, seu Religione, secus si per accidens, & ex aliorum solùm malitia damnum sequatur.

28. Resp. 2. Pro bonis spiritualibus naturalibus facienda est restitutio, qua eadem bona reparentur, si reparabilia sunt: quòd, si nequeant reparari, non est obligatio compensandi in alio bonorum genere, puta honoris, famæ, vel fortunæ, sed sufficit reparare damna temporalia secuta ex spirituali læsione. Inde qui alterum potione venefica, aut maleficio dementavit, tenetur ex iustitia contra datam potionem adhibere remedia, & auferre maleficium, si adhuc durat, aut præbere medicinam, qua usus rationis, vel memoria reparetur, ut cum aliis tenet Lugus *disp.* 9. *num.* 1. Quòd si usus rationis reparari non possit, non est pro illo præcisè facienda restitutio in alio bonorum genere, quia bona superioris ordinis compensari non possunt per bona ordinis inferioris, ut infra dicemus de bonis corporalibus, puta de abscissione membri, quod compensari non potest per alia bona fortunæ, quæ sunt inferioris ordinis, est tamen facienda restitutio pro damno temporali, seu lucro cessante, quod inde sequitur, quia sic lædens fuit causa efficax illius damni; unde si ratione, aut sensu privatus, erat Medicus, Lector, Artifex, qui per artem victum quærebat, est ei restituendum secundùm æstimationem lucri cessantis, ea ratione, qua similia damna reparare tenetur, qui alterum mutilavit, læsit, aut occidit, prout infra dicemus, & tenent Lessius, Lugus, Sanchez, Trullench, & alii communiter.

29. Resp. 3. Qui alterum in errorem induxit, falsumque docuit tenetur, ex justitia ab errore, & falsitate revocare, si sit error pertinens ad fidem, vel si sit error practicus, ex quo ingens detrimentum morale sequi possit. Sic, qui in rebus ad fidem pertinentibus docet falsam doctrinam, peccat contra fidem, & contra justitiam, unde tenetur errorem illum revocare, & veritatem ostendere: peccat contra fidem, quia ista obligat directè ad non assentiendum erroribus fidei oppositis, & indirectè ad non inducendum alios in similes errores; peccat etiam contra justitiam, quia facit contra ius, quod alter habet, ne per vim, & fraudem inducatur in errorem, & peccatum. Idem dicendum, si falsum doceat in materia pertinente ad mores, ex quo ingens detrimentum morale, aut etiam temporale sequi possit; nam tenetur ad restitutionem damni secuti, tum ipsi decepto, non solùm veritatem docendo, & ipsum retrahendo ab errore, sed etiam compensando damnum temporale inde secutum; tum alteri, cui damnum etiam temporale fortè irrogatur ex illa falsa doctrina, & inductione mala cum sit illorum omnium causa, prout docent Lugus *disp.* 9. *num.* 2. Trullench *cap.* 7. *dub.* 2. Ant. à Spiritu S. *num.* 257.

30. Qui alterum in errorem induxit, falsumque docuit in materia merè speculativa, & indifferenti, seu non pertinente ad fidem, nec ad bonos mores, nec necessaria, aut utili ad aliqua lucra comparanda, regulariter non peccat contra justitiam cum obligatione restituendi; nam licèt quilibet error positivus sit aliquod malum privans intellectum cognitione, quæ ipsum ornat, & perficit, est tamen parvi momenti, ut si quis Rustico persuadeat sidera esse paria, ut cum Navarro, Sanchez, & aliis docet Lugus *disp.* 9. *num.* 4.; nisi fortè sit Magister, qui ex officio teneatur veritatem docere, nam tunc si voluntariè plures errores docet, graviter peccaret, quia faceret gravem injuriam discipulis, secus si doctrinam probabilem docuit, quamvis minùs probabilem, quàm oppositam; nam eò ipso, quòd est probabilis, potest esse vera, quamvis à docente talis non censeatur, ita Lugus cum aliis *num.* 6.

DUBIUM V.

Ad quid teneatur, qui alium retraxit à Religione.

31. Circa restitutionem faciendam pro bonis spiritualibus specialiter dubitari solet; ad quid teneatur, qui alterum à Religionis ingressu retraxit, vel jam ingressum ab eadem extraxit, ad quid, inquam, teneatur, tum respectu ipsius retracti, seu extracti, tum respectu Religionis, à cujus ingressu, seu proposi-

posito ingrediendi fuit retractus, vel extractus, si jam erat Religionem ingressus, Novitius, & habitu Religionis jam indutus.

32. Resp. 1. Qui absque vi, & fraude, precibus, suasionibus, blanditiis, & consilio alium retraxit ab ingressu Religionis, vel jam ingressum extraxit, licèt mortaliter peccet, si id facit absque justa, & rationabili causa, tamen non tenetur sic retracto, seu extracto aliquid restituere, quia nullam ipsi irrogat injuriam; nam liberè, & absque vi, & fraude propositum ingrediendi, aut habitum jam susceptum dimittit, ac proinde consulens, aut inducens ad nullam restitutionem tenetur. Probabiliter etiam ad nullam restitutionem tenetur respectu Religionis, quia non est contra justitiam adhibere consilium noxium Religioni, nisi illud, quod consulitur, sit contra justitiam; quod non contingit in casu præsenti, cum non sit quis ex justitia obligatus ingredi, aut non egredi ex Religione, nec Religio jus aliquod habeat in illum, qui ingred cupit, aut in Novitium iam ingressum, nisi dependenter ab ejus voluntate, adeòque si liberè, & voluntariè recedat, nulla injuria fit Religioni; qui autem ductus consilio, & suasionibus alterius recedit, liberè, & voluntariè recedit, & sic nec extracto, nec Religioni aliqua fit injuria, quæ importet obligationem restitutionis, ita Bonacina *disp. 2. quæst. 1. punct. unico*, Lugus *disp. 9. num.* 27. Sanchez *in consil. lib. 1. cap. 3. dub. 2. à num.* 4. Lessius *lib. 2. cap. 8. dub. 3. num.* 12. G. Hurtado *disp. 10. diff. 3.* Trullench *lib. 7. cap. 7. dub. 3.* Andreas à Matre Dei *cap. 3. num.* 38. Ant. à Spiritu S. *disp. 8. num. 261.*

33. Resp. 2. Qui per vim, & fraudem aliquem avertit ab ingressu in Religionem, aut jam ingressum, & Novitium ab illa extraxit, tenetur ad removendum fraudem, & vim; ad procurandum denuo ingressum retracti, vel extracti; ad resarcienda damna ex tali retractione, vel extractione secuta, non solùm respectu retracti, vel extracti, sed etiam respectu Religionis, cui facit injuriam, qui fraudem, & vim adhibet, ut aliquis ex ipsa egrediatur, aut ipsam non ingrediatur. Ratio est, quia licèt Religio non habeat jus supra personam nondum professam, aut supra emolumenta ad talem personam consequentia, habet tamen ius, ne alius per vim, & fraudem talis personæ ingressum, taliumque emolumentorum consecutionem impediat; quare ita impediens injuriam irrogat Religioni, & tenetur ad damna resarcienda, id est tenetur Monasterio compensare quanti valebat spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hæreditate, donatione, vel industria sperabatur.

34. Conf. qui vi, & fraude impedit aliquem à consecutione alicujus boni, puta ne alicui fiat legatum, vel ne conferatur Beneficium, vel quid simile, tenetur sine dubio ad restitutionem, non quidem in integrum, sed quantùm valebat, arbitrio boni viri, spes bonum illud consequendi; nam bonum in spe minùs valet, quàm bonum in re, ut diximus supra *cap. 2. dub. 9.*; ergo etiam, qui vi, & fraude aliquem retrahit ab ingressu Religionis, vel Novitium jam ingressum extrahit, tenetur ad restitutionem damni consequentis, magis, vel minùs, prout major, vel minor erat spes bonum illud consequendi, considerata incertitudine, & mutabilitate Novitii; cum autem minùs æstimetur illa spes, quo major est incertitudo, & contingentia; incertitudo, & contingentia sit major in bono, quod speratur à nondum Religionem ingresso, quàm à Novitio jam ingresso, sequitur minùs restituendum esse, cæteris paribus, pro damno, quod sequitur ex eo quòd aliquis avertatur ab habitu recipiendo, quàm pro illo, quod sequitur ab extractione Novitii, ut cum Lessio, Sanchez, & Trullench docet Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 262.*, ubi bene advertit, quòd si fuerit fœmina, quam quis vi, & fraude retraxit à Monasterio, ultra prædicta erit excommunicatus ex dispositione Concilii Trident. *sess. 25. cap. 18. de reform.*

35. Addunt nonnulli, ultra prædicta, faciendam esse restitutionem aliquam pro persona ipsa retracta, seu extracta ipsi suadendo, ut denuo intret, si res est integra, si verò res non sit integra, quia fortè Matrimonium contraxit, vel si redire nolit, dicunt retrahentem vi, & fraude, debere ipsum Religionem ingredi loco retracti, seu extracti, quod probant exemplo Sancti Raymundi, qui ob hanc causam intravit ordinem Sancti Dominici sic Molina *de restit. tract. 4. disp. 51. num.* 8. Verùm existimo, sic avertentem alium à Religione debere tollere vim, & fraudem, & suadere ingressum, non tamen teneri ipsum Religionem ingredi loco illius, quem retraxit, vel extraxit. Ratio est, quia bona inferioris ordinis, non sunt compensanda cum jactura bonorum superioris ordinis; libertas autem, quam amitteret Religionem ingrediens, est superioris ordinis ad bona temporalia, quibus privatur Monasterium per retractionem, seu extractionem Novitii, quæ proinde non debent compensari cum jactura libertatis. Deinde, qui alienum servum occidit, licèt teneatur resarcire damna temporalia, non tamen tenetur se ipsum in servum reddere; & qui maritum occidit, non tenetur se matrimonio conjungere uxori occisi; ergo nec qui Novitium retraxit tenetur ipse Religionem ingredi, Lugus *disp. 9. num.* 30. Bonacina *disp. 2. quæst. 1. punct.*

1. *punct. unico num.* 7. G. Hurtado *disp.* 10. *diff.* 3. Trullench *lib.* 7. *cap.* 7. *dub.* 3. Villalob. *tom.* 2. *tract.* 11. *diff.* 26. *num.* 3.

36. Quod dictum est de extrahente Novitium à Religione proportionaliter intelligi debet de extrahente Professum, adeò ut teneatur ad omnia damna, quæ utrique sequuntur, si vi, & fraude illum extraxit, quia illorum omnium fuit causa injusta, & inde tenetur tollere vim, & fraudem, & extracto suadere regressum, in quo consistit principalis restitutio, ad quam tenetur: deinde tenetur Monasterio restituere damna temporalia, si quæ inde sequuntur, ut si ille docebat Theologiam, seu aliam scientiam, ex quo Religio annuos redditus capiebat, aut si arte, & labore lucrabatur tenetur compensare damnum, si lucrum erat in communem usum vertendum, & hoc, durante vi, & fraude; nam, illa sublata, cessat obligatio, ut docet Trullench *lib.* 7 *cap.* 7 *dub.* 3. *num.* 1., ita etiam docent Lugus *disp.* 9. *num.* 40. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 1. *punct. unico num.* 5. Sanchez *lib.* 1. *consil. cap.* 3. *dub.* 2. *num.* 14. Lessius *lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 3. *num.* 16.

37. Qui sinè vi, & fraude professum extraxit non tenetur restituere Monasterio bona, quæ ille erat lucraturus, quia non agit contra justitiam; siquidem professus non tenetur ex justitia, sed ex religione, & obedientia procurare bona utilia Monasterio, nec peccat contra justitiam, si illa non procurat; ergo nec peccat contra justitiam, nec tenetur restituere, qui sinè vi, & fraude professum extraxit cum non privaverit Monasterium bono aliquo sibi debito ex justitia, ut docent Lugus, Trullench, Lessius, Bonacina, & alii communiter.

38. Dices; Religiosus in ordine ad emolumenta temporalia ab ipso provenientia æquiparatur servo, Au hent. *Ingressi Cod. de sacroSanct. Eccles.*, juncta l. *Homo liber* 59. §. *fin. ff. de acquirendo rerum dominio*, & l. *Qui in servitute ff. de regul. juris*; Sed qui servo suadet fugam, etiam sinè vi &, fraude tenetur ad restitutionem domino faciendam, ut omnes facilè admittunt; ergo etiam tenetur, qui religioso fugam suadet absque vi, & fraude. Sed contra dico; Religiosum æquiparari servo in hoc, quòd sit incapax dominii, & Monasterio acquirat quæcumque acquirit, sicut servus domino, non verò quoad aliam nam servus principaliter est in bonum, & utilitatem domini, sub cujus dominio reperitur, non sic Religiosus, qui directè, & principaliter non se tradit Monasterio in bonum, & utilitatem illius, sed in suum bonum spirituale, ut à Religione in illud dirigatur; unde non se habet, ut servus, sed ut Filius, ut habetur ex D. Basilio in regula dicente *Patres se agnoscant, non dominos*, & ex D. August. *Superiori tamquam Patri obediat*; Unde, licèt qui absque vi, & fraude servo fugam suadet, teneatur ad restitutionem damni ex tali fuga domino accidentis, non sic qui fugam suadet Religioso, sicut non tenetur Patri restituere, qui Filio suadet, ut à paterna domo recedat.

DUBIUM VI.

De Restitutione facienda propter Homicidium, & Mutilationem.

39. De homicidio, prout est peccatum, egimus in quinto Decalogi præcepto, nunc autem de illo loquimur, secundùm quod importat obligationem restituendi damna temporalia, quæ ex tali homicidio, consequuntur, & licet plures in quinto præcepto loquantur etiam de homicidio, secundum quod importat obligationem restitutionis, satiùs tamen fuit hoc differre ad præsentem locum, ut integram de restitutione materiam simul tradamus, simulque collectam habeamus.

§. I.

Ex quonam Homicidio nascatur obligatio restituendi.

40. Resp. 1. ex solo homicidio voluntario, & mortaliter culpabili oriri obligationem restitutionis. Ratio est, quia ex supradictis *cap.* 1. *dub* 3. *num.* 20. nemo tenetur ad restitutionem, ob damnum absque ulla prorsus ejus culpa juridica, & theologica alteri subsecutum, quia tunc non potest teneri ex re accepta, quam non habet, nec ex injusta actione, quæ nulla datur, ubi nulla culpa committitur; sed quando homicidium non est voluntarium, & mortaliter peccaminosum, nulla culpa datur; ergo non potest ex tali homicidio nasci obligatio restitutionis, in quo omnes conveniunt.

41. Inde Judex, qui, servato juris ordine, aliquem condemnat ad mortem, non tenetur ad restitutionem damnorum, quæ inde sequuntur, quia in tali condemnatione non peccat; quod verum est, etiamsi reum condemnavit ex odio, vindicta, & mala voluntate, quia solùm peccavit contra Charitatem, non contra Justitiam, & ubi non datur violatio justitiæ, non datur obligatio restitutionis. Secus si condemnet sibi subditum aliàs supplicio dignum, non servato juris ordine, nempe procedendo ex privata scientia, aut cognitionem criminis extorquendo per injuriam, &c. Sic enim peccat contra justitiam, & est injustè causa damni, adeò-

adeòque tenetur restituere, nisi fortè superesset alia via, qua posset Judex reum legitimè, & juridicè damnare, quia sic injustitia non esset commissa in re ipsa, sed in modo dumtaxat, ut fusiùs explicabitur suo loco.

42. Ex homicidio merè casuali non oritur obligatio restitutionis, quia est involuntarium, & absque peccato; quod verum est, etiamsi daret operam rei illicitæ, & periculosæ, si adhibuit sufficientem diligentiam, ne malum aliquod inde sequeretur, ut latè diximus agentes de quinto præcepto *cap.* 1. *dub.* 13. *num.* 164., ubi etiam constat, se inebriantem, & in ebrietate committentem homicidium, non peccare, nec esse reum homicidii, & per consequens non teneri ad restitutionem, si illud non prævidit, vel, si prævidit, sufficiens remedium adhibuit, ne illud sequeretur. Idem dicendum de illo, qui veneno pomum infecit ad occidendum inimicum, quod ab alio fuit acceptum, & manducatum, vidente ipso, & non revelante, pomum esse venenatum, quia talis mors fuit omnino casualis, & præter intentionem pomum inficientis veneno, qui cùm tanto onere non tenebatur alium monere de veneno, ut cum Card. de Lugo notavimus supra *cap.* 1. *dub.* 5.

43. Provocatus ad pugnam non tenetur ad restitutionem, si provocantem occidit, quia provocans ad pugnam voluntariè ad illam accedit, nullamque patitur injuriam à provocato, & provocando eò ipsò intelligitur condonare provocato omne damnum, quod ab ipso pati potest, & sic cedere juri restitutionis. Similiter provocantes se invicem ad duellum non tenentur restituere, si alter alterum occidat, quia saltem tacitè cedunt juri suo. Secus dicendum, si alter provocaret, alius verò acceptaret, non sponte, sed ne jacturam honoris, aut ignaviæ, & timoris incurreret notam; nam tunc si provocatus occidat provocantem ad restitutionem non tenetur, bene tamen tenetur provocans, si occidat provocatum, ut cum Sanchez, Bannez, & Villalobos tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 7. *num.* 96. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *numer.* 265. Lessius *lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 133. G. Hurtad. *disp.* 11. *diff.* 17. Trullench *lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 1. Tambur. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 2. *num.* 2. Diana *part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 50.

44. Idem dicendum de eo, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit invasorem, quia non est injusta causa damni; quod verum est, etiamsi invasus contumeliis, aliisque modis causam dederit invasori, quia nihilominus ex jure ipso naturæ propriam vitam defendere potest: unde non tenetur ad restitutionem adulter, qui cum debito moderamine maritum adulteræ, à quo invaditur, occidit, ut constat ex dictis in quinto præcepto Decalog. *cap.* 1. *dub.* 6 *num.* 50.; si autem invasus possit fugere absq. dedecore, & non fugiat, sed se defendat, cum moderamine inculpatæ tutelæ, & sic invasorem occidat, communis Sententia tenet, ipsum non liberari ab onere restitutionis, quia tunc non est licita defensio cum occisione invasoris, quando invasus absque dedecore, & periculo fugere potest, prout docet Lugus *disp.* 11. *num.* 55. Alii tamen satis probabiliter illum liberant ab onere restitutionis, quia nullus tenetur fugere, sed potest quilibet resistere, & occidere invasorem, si opus est, quamvis fuga non sit ignominiosa, ut notavimus *cit. cap.* 1. *dub.* 6. *num.* 52.; non negaverim, absque ullo incommodo, & periculo potentem fugere ex charitate ad id obligari, non ex justitia, ac proinde non teneri ad restitutionem, Molina *tract.* 3. *disp.* 81. *num.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 136. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 22 *num.* 324. Diana *part.* 5 *tract.* 4. *resol.* 48. Trullench *lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 1. *numer.* 6. Andreas à Matre Dei *numer.* 97.

45. Si invasus graviter excedat moderamen inculpatæ tutelæ non videtur liberari ab onere restitutionis, si occidat invadentem, quia tunc mortaliter peccat, &, cum sit peccatum contra justitiam, obligationem restitutionis inducit, ita Lugus *disp.* 11. *à num.* 50. *ad* 55. Trullench *num.* 7. Navar. *in man. cap.* 15. *num.* 27. Sanchez *lib.* 1. *consil. cap.* 4. *dub.* 9. *numer.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 21.; sed alii probabiliter liberant invasum ab onere restitutionis, quamvis se defendendo excedat moderamen inculpatæ tutelæ, quia provocans eò ipsò intelligitur condonare provocato omne damnum, quod ab ipso pati potest. Unde si occidatur non erit injusta occisio respectu illius, sed respectu Reipublicæ, & Dei, qui est specialis dominus vitæ, sic Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 96. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 29., casu quo invasus non dederit causam invadenti, Tambur. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 15. Diana *part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 44. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *num.* 265., & alii recentiores, teste Lessio.

46. Qui occidit alium, qui paulò post morte naturali erat moriturus, non tenetur ad aliquam restitutionem, quia licèt occidendo peccaverit mortaliter, nullum tamen intulit damnum temporale, cum tam brevi tempore nihil fuisset lucraturus; secus dicendum de illo, qui occidit alium, qui paulò post injustè erat occidendus à latronibus, nam peccavit mortaliter contra justitiam, & præveniendo transtulit in se obligationem restituendi, quam habuissent latrones, si ipsi non

præventi occidissent, ut in simili diximus supra *cap. 2. dub. 3. num. 29.*

47. Quæres; An teneatur ad restitutionem, qui volens occidere Petrum per errorem invincibilem occidit Paulum, affirmat Bonacina *disp. 2. de restit. quæst. ult. sect. 2. punct. 2. num. 8.*, quia talis occisio est injusta contra Paulum, seu contra hunc hominem, licèt falsò putetur esse Petrus: tum quia qui comburit domum Pauli, quam putat esse Petri, tenetur ad restitutionem; ergo etiam tenetur ad restitutionem, qui occidit Paulum, putans esse Petrum.

48. Resp. negativè, quia, licèt volens occidere Petrum si occidat Paulum, quem putat esse Petrum, mortaliter peccet ex prava voluntate occidendi, non tamen occisio Pauli est illi voluntaria, nec injusta contra Paulum, seu contra hunc hominem, si omnem adhibuit diligentiam, ne occideret nisi Petrum: & sic ex tali occisione non peccat in effectu, nec contrahit obligationem restituendi, sicut non peccat, nec contrahit obligationem restituendi, si occidat Petrum quem invincibiliter putat esse feram: eadem ratione non peccat, nec contrahit obligationem restituendi, si comburat domum Pauli, quam invincibiliter putat esse Petri, ut diximus *in quinto præcepto cap. 1. dub. 13. num. 166., & 167.*, ubi etiam diximus, non incurrere excommunicationem si occidat Paulum clericum, quem invincibiliter putat esse Petrum clericum, quia talis actio exterior non solùm est involuntaria, & merè casualis, prout terminatur ad Paulum, quem non intendebat occidere, sed etiam prout terminatur ad Clericum, cum non intenderet occidere quemcumque Clericum sed talem Clericum in particulari, id est Petrum, quem non occidit, ut latius diximus *loc. cit.*

49. Quæres 2. An tenearis restituere damnum innocenti, cui per errorem fuit imputatum homicidium à te commissum. Resp. negativè quamvis prævideris, fore innocenti imputandum, nisi aliqua actione externa, utendo ense innocentis, vel simili, causam dederis falsæ imputationi. Ratio est, quia per tale homicidium non fecisti actionem externam innocenti injuriosam, nec damnum ipsi sequitur ex natura talis actionis, sed solùm ex malitia; aut ignorantia aliorum, qui se immiscent. Nec sufficit prævisio, aut prava intentio, quæ facit quidem, actionem esse contra Charitatem, non contra justitiam, si non ponat indicia sufficientia, ut homicidium alteri imputetur, ut cum Tambur. Trullench, & aliis diximus supra *cap. 1. dub. 5. nu. 42.* Ibi etiam *n. 28.*, vidimus quando restituendum sit à domino damnum illatum per servos, vel animalia.

§. II.

Quid sit Restituendum.

50. RESP. 1. Pro vita hominis occisi, aut mutilati, vel cicatrice relicta præcisè, nihil omnino restituendum est ab homicida, seu mutilante; bene tamen restituenda sunt damna temporalia inde consequentia. Prima pars colligitur ex illo Exod. 21. *Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximum suum, & ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo, si surrexerit, & ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit, ita tamen, ut operas ejus, & impensa in Medicos restituat*, ubi cum nulla fiat mentio restitutionis faciendæ pro vita, aut vulnere ipso, seu damno naturali, signum est, pro tali damno naturali nullam esse obligationem restitutionis faciendæ. Nec obstat, quòd ibidem dicatur, *Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno, quantum maritus expetierit, & arbitri judicaverint*; nam by *subjacebit damno*, non debet intelligi de compensatione damni naturalis præcisè ratione injuriæ, sed de damno temporali ratione emolumenti à Patre sperati ex opere, & obsequio Filii, si natus fuisset; quòd si lii *subjacebit damno* intelligendum sit de injuria, & damno naturali, dicito talem obligationem, seu subjectionem ad compensandum damnum naturale, non esse ex justitia commutativa, sed ex justitia vindicativa, & lege pœnali ibi sancita.

51. Ratio à priori est, quia justitia commutativa respicit æqualitatem rei ad rem, sed pro læsione facta in bonis corporis non potest satisfieri secundùm æqualitatem rei ad rem; nam bona corporis nullo bono temporali possunt adæquari, quia ut habetur *l. liber homo, ff. ad legem Aquiliam* corpus liberum nullam recipit æstimationem; ergo non potest satisfieri ex justitia commutativa. Nota obiter, tres ordines communiter assignari bonorum temporalium. In primo, sive supremo, computantur bona corporis, ut vita, & membra: in secundo, seu medio, honor, & fama: in tertio, & infimo, divitiæ: bona autem superioris ordinis numquam compensari possunt per bona ordinis inferioris, sed vita est in ordine superiori; ergo non potest compensari per bona ordinis inferioris.

52. Dices; justitiam commutativam respicere æqualitatem rei ad rem, quando illa est possibilis, si autem non si possibilis, respicere æqualitatem imperfectam, sic qui non potest solvere totam pecuniam debitam, tenetur solvere partem, si potest; ergo qui non

non potest restituere, seu reparare membrum abscissum, debebit prout poterit illud in pecunia compensare. Sed contra; justitia semper respicit æqualitatem perfectam, saltem partialiter, qui partem pecuniæ restituit, ponit æqualitatem non cum toto, sed cum parte debiti, & Creditor non amplius caret tota pecunia, sicut carebat antea; at qui restituit pecuniam pro membro abscisso, nec etiam partialiter reparat membrum, & mutilatus, post quamcumque compensationem bonorum fortunæ, non habet aliquid de membro suo, quo fuit privatus; ergo non potest fieri compensatio.

53. Dices 2. Res ordinis inferioris non physicè, sed moraliter possunt adæquare, & excedere res ordinis superioris, sic multum argenti superat in existimatione morali parum auri; ergo etiam bona corporis possunt moraliter adæquari per bona temporalia, & de facto egenus malet carere digito, quàm divitiis, & libenter fineret sibi digitum abscindi pro acquisitione divitiarum. Sed contra; bona corporis dicuntur incompensabilia per bona fortunæ, quia, iis acceptis, numquam habet quis bona corporis sibi debita, puta manum, vel pedem, quem antea habebat, & habere debet, ut servetur æqualitas justitiæ commutativæ rei ad rem.

54. Nec statim inferas; nec etiam pro equo occiso posse fieri æqualem compensationem; nam dominus equi, quidquid ab equi occisore accipiat, adhuc non habet equum, quem debebat habere. Contra enim est, quia dominus equi accipiendo pecuniam, si non habet equum formaliter, habet ipsum æquivalenter, quatenus per pecuniam potest alium equum similem occiso sibi emere; at mutilatus accipiens pecuniam, nec etiam æquivalenter habet suum membrum, cum nequeat tali pecunia sibi comparare membrum simile abscisso, & in hoc sensu bona corporis non possunt compensari per bona inferioris ordinis; hanc sententiam tenent Lugus *disp.* 11. *num.* 5. Tambur. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 22. Trullench *lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 2. Diana *part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 54. Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 23. Bonacina *disp.* 2. *quæst. ult. sect.* 2. *punct.* 1. *numer.* 10., & alii communiter.

55. Quamvis nihil restituendum sit pro vita defuncti, secundùm se præcisè, nec pro cicatrice, aut deformitate ex vulnere resultante, tamen si damnum aliquod temporale sequatur, ut si fœmina ex cicatrice facta sit deformis, ratione cujus indigeat majori dote ad nubendum, tunc hoc augmentum debet compensari, ut docent Lugus *disp.* 11. *sect.* 1. *numer.* 1. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *num.* 274. Andreas à Matre Dei *num.* 83. Trullench *num.* 5. Si occisus non sit homo liber, sed servus, aut animal, pro vitæ, vel membri privatione, vel cicatrice tantum restituendum est, quanti æstimatur damnum, quod domino resultat ob talem occisionem, seu mutilationem, Ant. à Spiritu S. *ibid.* Trullench *numer.* 3. Villalob. *diff.* 27. *numer.* 2.

56. Universaliter compensari debent ab occisore, seu mutilante damna temporalia, quæ inde per se sequuntur, etiam in foro conscientiæ, & ante Judicis sententiam, & in primis restituendæ sunt expensæ factæ in curatione vulneris, & occisi, si statim mortuus non fuit, quia illarum est causa injusta homicida, vel mutilator, detractis tamen expensis, quas ipse sanus pro sui sustentatione fecisset: si verò mortuus est, quamvis Navarrus in *sum. cap.* 15. *num.* 22. dicat, restituendas esse expensas factas in funere occisi, hoc tamen ab aliis communiter negatur, quia in his non est occisus damnificatus, nec eius hæredes, cum tempore mortis naturalis illæ essent faciendæ, cum sit necessarium, & statutum omnibus semel mori, si ex acceleratione mortis, aut quia mortuus fuit extra patriam, majores essent expensæ faciendæ, tunc restituendus esset ille excessus, Lugus *sect.* 2. *num.* 40. Andreas à Matre Dei *num.* 94. Bonacina *quæst. ult. p.* 1. *nu.* 11. Tambur. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 4., & aliis citatis Bossius *var. moral. part.* 3. *tit.* 25. *num.* 1.

57. Deinde debet compensari lucrum cessans, & damnum emergens, quantum scilicet occisus ex suo labore, negotiatione, officio, artificio, & industria erat consecuturus, si non fuisset occisus, aut mutilatus, attenta majori, aut minori spe lucrum illud consequendi, quia bonum in spe minus valet, quàm bonum in re, detractis tamen iis, quæ ipsemet vivens consumpsisset; &, si occisus habebat officium aliquod cum facultate filiis, & hæredibus transmittendi, & quod transmisisset, si non fuisset tali morte præventus, debet damnum hæredibus restitui, cum homicida illius fuerit vera causa, prout docent Lugus *disp.* 8. *numer.* 63. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 7. *num.* 88. Sanchez *lib.* 1. *consil. cap.* 4. *dub.* 2.

58. An verò teneatur homicida satisfacere Deo pro anima occisi, quem non constat esse mortuum in peccato mortali, orationibus, eleemosynis, aliisque piis operibus Sacrificiis, & suffragiis: communis Sententia negat, homicidam ad id teneri ex justitia, quia suffragia sunt bona spiritualia, quæ non sunt pretium vitæ, & cum sint bona diversi ordinis non satisfaciunt damnis temporalibus illatis: concedit Tambur. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 20. solùm quando, in ali-

qui-

quibus suffragiis occisus fuit defraudatus; & ponit casum, in quo Petrus jam condiderat testamentum, & in eo disponebat, ut ex redditu, quem exactus erat ex sua pensione vitalitia, centum Missæ pro se celebrarentur, interim occisus est à Paulo; unde ex defectu census, qui ipsius morte cessavit, Missæ non sunt celebratæ, & dicit, ad eas Missas resarciendas obligari Paulum.

59. Sed quidquid sit de obligatione justitiæ, de qua non satis constat, ex consilio, & naturali æquitate tenetur occisor satisfacere Sacrificiis, suffragiis, & orationibus pro anima occisi, idque Confessarius in pœnitentiam debet imponere occisori, ut cum aliis docet Andreas à Matre Dei *punct. 6. num. 85.* dicens; *Hinc inferes quam pœnitentiam possit, & debeat Confessor homicidæ imponere; debet enim præcipere, ut propinquis defuncti supplicem se subiiciat, veniamque ab eis deprecetur, si injuriosa fuit occisio illis: debet monere de obligatione restituendi omne damnum emergens, & lucrum cessans, juxta dicenda puncto sequenti; insuper poterit iubere, ut pro vita ablata aliquid amplius hæredibus largiatur, quia licèt ad hoc non teneatur interfector ex justitia, potest in pœnitentiam delicti imponi, & quòd singulis hebdomadibus per annum, si facultates suppetant, Sacrificium pro interfecto offerat, & aliquam eleemosynam, & jejunia pro anima illius; quòd per annum Litanias, vel coronam Virginis recitet, visitetque Altaria ad lucrandas indulgentias, quas per modum suffragii pro occiso offerat, & quòd singulis diebus per totam vitam preculas aliquas offerat*, hucusque Andreas à Matre Dei, qui citat Bannez, Sotum, Dianam, & Comitolum, monentes, ne Confessarius nimis sit mitis in pœnitentiis assignandis, ne ita faciliter putet homicida se satisfecisse, ac si esset Canis ab ipso occisus.

§. III.

Quibus, & Quantum sit Restituendum.

60. Resp. homicidam teneri restituere, seu compensare lucrum cessans, & damnum emergens solùm hæredibus necessariis, scilicet Patri, Uxori, & Filiis, si illis damnum aliquod est causatum; & inde si occisus alimenta præbebat parentibus, Filiis, & Uxori, ea tenetur occisor restituere, cum fuerit causa injusta, ut illis ea alimenta deficerent. Ratio non est, quia hæres succedat in jure defuncti, sed quia parentes, Filii, & Uxor occisi sunt personæ adeò illi conjunctæ, ut una, & eadem persona cum illo reputentur, ut proinde Occisor Uxori, liberis, & parentibus damnum inferat, eosque lædat in re ipsorum propria, ex qua intima conjunctione nascitur, ut pater teneatur Filium alere, nec possit illum à testamento, & hæreditate in totum excludere: Filius similiter tenetur alere patrem, & maritus uxorem, ut proinde teneatur occisor damna illis restituere, quæ ex tali occisione sequuntur, ita tenent Sotus *lib. 4. de just. quæst. 6. art. 3. ad tertium argum.* vers. *Restat autem.* Molina *de just. tract. 3. disp. 86. numer. 6.* Lessius *lib. 2. cap. 9. num. 155.* G. Hurtado *disp. 11. diff. 16.* Ant. à Spiritu S. *disp. 8. numer. 278.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. punct. 8. numer. 103.*, & cum aliis Bossius *var. moral. part. 3. tit. 25. num. 3.*

61. Homicida excusatur à restitutione, si illis non fuit notabile aliquod damnum illatum, ut si Uxor æquè commodè possit nubere, & occisus nullum alimentum præbebat parentibus, sed omne lucrum, quod faciebat insumebat in sui sustentationem, ita ut nihil illis proveniret, ut cum citatis Auctoribus notat Bossius; vel quia occisus non habebat Filios, aut patrem, vel matrem, vel uxorem, seu non habebat hæredes necessarios, quibus ex justitia teneretur alimenta præbere.

62. Hæredibus extraneis, & non necessariis, etiam fratribus, & consanguineis remotioribus non tenetur occisor damna, & lucra cessantia restituere, quamvis illis occisus soleret alimenta præbere. Ratio est, quia hæredes extranei, & non necessarii, immo etiam fratres, & alii propinqui non censentur una persona cum occiso, ac proinde injustitia facta occiso censeatur facta prædictis extraneis, aut propinquis, & ideò non consurgit obligatio aliquid eis restituendi, cum non censeantur læsi in propriis bonis; nam defunctus, seu occisus, si adhuc in vivis esset, non teneretur eis alimenta præstare, nec quid eis ratione sanguinis dare, vel hæredes instituere, ut ponderat Bossius *num. 5.*

63. Dices; fratres, & propinquos occisi non habere quidem jus justitiæ ad alimenta, & alia bona consequenda, habere tamen jus, ne per vim, & fraudem impediantur à consecutione alimentorum, & bonorum, quod quidem jus violatur per occisionem benefactoris, ac proinde debere ab occisore alimenta, & alia bona compensari, tamquam injustè, & per vim impedita, ea ratione, qua diximus supra *cap. 2. dub. 9.* obligari ad restitutionem qui per vim, & fraudem alium impedit à consecutione alicujus boni, seu beneficii. Sed contra dico, per talem occisionem nullam fieri violentiam fratribus, & propinquis occisi, quia non sunt una persona cum occiso, nec directè per se, & immediatè illos impediri à consecutione alimentorum,

quæ

quæ liberaliter sibi tribuebantur, sed tantùm per accidens, & remotè, unde non oritur obligatio restituendi. Nec valet eadem ratio de impediente alium per vim, & fraudem à consecutione Beneficii, nam iste censetur causa per se, & immediata damnificans proximum, & impediens à consecutione boni sperati, cum assumat medium directè, & per se inductivum mali, quod non sequitur per occisionem benefactoris; nam occisor solùm indirectè, remotè, & per accidens censetur causa damni consequentis: quando autem damnum per accidens solùm, & remotè sequitur ex aliqua actione, hæc non censetur causa nec physica, nec moralis talis damni, quod proinde non est ex obligatione restituendum.

64. Quod quidem verum est, etiamsi damnum propinquis consequendum fuerit, aut non fuerit ab occisore prævisum, quia quando actio de se, & ex natura sua non est injuriosa, nec contra justitiam, nec inductiva obligationis restituendi, talis non evadit ex sola prævisione operantis, qui peccabit contra Charitatem, non contra Justitiam, ut diximus supra *cap. 1. dub. 5.* At qui occidit aliquem prævidens damnum propinquis consequendum non facit actionem externam propinquis injuriosam, ex qua immediatè, & per se sequitur damnum, sed remotè tantùm, & per accidens; sed quando damnum per accidens, & remotè sequitur ex aliqua actione illa, non censetur causa physica, nec moralis talis damni, nec per consequens inducit obligationem restituendi, ut diximus supra *cap. 1. dub. 5.*

65. Inde fratres, propinqui, & hæredes extranei, seu non necessarii succedunt tantùm in juribus, quæ defunctus occisus ante mortem acquisivit, & habebat, ut sunt expensæ in eo curando, si statim mortuus non est, & alia similia damna, ante ejus mortem fortè ipsi secuta, & ad quæ jus habebat defunctus ante mortem, nam ista quibuscumque hæredibus, sive necessariis, sive extraneis ab homicida sunt restituenda; siquidem hæres succedit in omnia jura defuncti, non verò alia damna, quæ sequuntur post mortem occisi, ad quæ numquam ille jus habuit, ut bene ponderat Bossius *num. 6.*

66. Quòd si ante mortem occisus injuriam remittit, & condonat, non proinde liberatur occidens ab obligatione restituendi, quia censetur remittere injuriam solùm pro foro animæ, quam remissionem communiter Confessarii petere solent à vulnerato, intra terminos Charitatis, & quoad non habendum odium, prout requiritur ad hoc, ut sacramentaliter absolvatur; vel etiam intelligitur remittere injuriam, quoad forum externum, quoad actionem criminalem tantùm, non verò censetur remittere remissionem damni, & expensarum, nisi id clarè exprimat, & expressè, ac in specie condonet, prout docent Bonacina *disp. 2. quæst. ult. sect. 2. punct. 1. fine*, Lugus *disp. 11. numer. 60.* Sanchez, Dicastillus, Covar., quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 112.*

67. Obligatio, quam habet homicida, seu mutilator restituendi damna temporalia, transit ad hæredes, qui tenentur dicta damna restituere, illo ante mortem non restituente; nam hæres tenetur ad omnia debita, ad quæ ex justitia testator tenebatur, dummodo bona libera reliquerit, quæ non sint confiscata, aliàs non tenetur. Nec obstat, quòd in *l. ex judiciorum 20. ff. de accusat.* dicatur, pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes, *lite non contestata*, quia intelligitur de pœna, qua reus puniendus erat per sententiam, vel saltem loquitur de foro externo, ut communiter loqui solet, ut tenet Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 19. nu. 127.* Ad petitionem veniæ, & ad restitutionem famæ hæredes non tenentur, quia hoc est debitum personale, quod non transit ad hæredes, ut cum Salon., & Trullench tenet Ant. à Spiritu S. *n. 283.*

68. Quæres 1. An teneatur homicida restituere aliquid creditoribus occisi, qui per talem occisionem perdunt suum creditum; Resp. negativè, etiamsi homicida prævideret tale damnum creditoribus sequendum. Ratio est, quia malum quod per accidens, & remotè sequitur ex aliqua actione, non inducit obligationem restitutionis, etiamsi fuerit prævisum, quia actio externa nec physicè, nec moraliter est causa illius damni; sed damnum creditorum per accidens, & remotè sequitur ex tali occisione; ergo non est ab homicida necessariò restituendum, secus non solùm Creditoribus, & propinquis, sed etiam pauperibus, quibus occisus eleemosynam facere solebat, teneretur restituere, cum & illis per occisionem benefactoris malum obveniat. Nec obstat, damnum fuisse prævisum, aut etiam positivè intentum, quia depravata intentio facit, actionem esse contra Charitatem, non contra Justitiam, ut diximus supra *num. 64.* Idem dicendum de eo, qui voverat dare aliquid loco pio, etiamsi ea intentione occideret, ne voto satisfaceret, ut cum Trullench *lib. 7. cap. 8. dub. 4. num. 6.* docet Ant. à Spiritu S. *disp. 8. num. 280.* Tambur. *lib. 6. cap. 4. §. 3. numer. 12.* Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 2. num. 151.* Diana *part. 5 tract. 4. resol 57.*

69. Quæres 2. An, si homicida morte plectatur, adhuc teneantur ejus hæredes illata damna restituere. Resp. affirmativè. Ratio est, quia homicida patitur mortem ob damnum illatum Reipublicæ, quam etiam per homi-

homicidium offendit, non verò sua morte satisfacit damnis illatis occiso; satisfacit justitiæ punitivæ, non commutativæ; patitur pœnam legis, sed damnum alteri factum non compensat, ita P. Navarra *de restit. lib. 4. cap. 1. num.* 97. Molina *disp.* 84. *num.* 9. G. Hurtado *disp.* 11. *diff.* 17. Bonacina *punct.* 1. *num.* 14. Lugus *disp.* 21. *num.* 48. Tamburr. *num.* 14. Sanchez *in consil. lib.* 1. *cap.* 4. *dub.* 6. *num.* 2. Alii distinguentes asserunt, non teneri restituere, si hæredes occisi id non petant, sed sola morte occisoris contenti sint, ut videtur usu receptum, maximè quando homicida morte plectitur ad instantiam partis; nam sic videtur injuria illata sufficienter compensata, secus si ultra mortem postulent prædicta damna, sic Lessius *cap.* 9. *dub.* 22. *numer.* 139. Trullench *lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 3. *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *num.* 281., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 7. *num.* 95. Diana *part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 60.

70. Pro æstimanda quantitate restitutionis, seu compensationis faciendæ ab homicida, seu illius hæredibus pro damnis illatis, interesse, & lucro cessante, cum computandum sit tempus, quo occisus esset victurus, aliqui recurrunt ad dispositionem Juris civilis, quæ habetur in *l. hæreditatum ff. ad leg. Falcidiam*, secundùm quam homo censetur vivere usque ad annum sexagesimum, adeout quantum occisus in tota vita usque ad 60. ætatis annum potuisset lucrari sit hæredibus restituendum, ita ut si occisus sit 30. Annorum computetur adhuc victurus 30. si fuerit 40. Annorum computetur victurus 20., semper diminuendo usque ad 60. Verùm lex illa loquitur tantùm de alimentis alicui ad vitam legatis, ut inde deducatur Falcidia, & non est extendenda ad alios casus. Melius ergo computum faciendum est arbitrio boni, & prudentis viri, attenta qualitate, ætate, complexione, valetudine, & aliis circumstantiis, ab quas magis, vel minùs victurus judicaretur, aliàs qui occideret hominem annorum 59. non teneretur nisi uno anno ad interesse, & lucrum cessans pro illo anno, & si quis interficeret hominem annorum 60. ad nihil teneretur; cum tamen possit esse validus, & robustus ad laborandum, Lugus *disp.* 11. *num.* 46. Lessius *dub.* 24. *num.* 129. Bossius *tit.* 25. *numer.* 14., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 7. *num.* 91.

71. Advertunt tamen Doctores, in computatione lucri probabilis futuri detrahenda esse illa, quæ occisus, si viveret, consumpsisset pro suo victu, & vestitu, & in aliis expensis pro lucro ipso faciendo, ita ut illud solùm restituendum sit ab homicida, quod superest, deductis expensis: attento etiam quòd lucrum in spe minoris æstimatur, quàm lucrum in re, quia opera, lucra, & commoda defuncti consideranda sunt cum suis periculis, impedimentis, occupationibus, & aliis infortuniis, ut diximus, ad arbitrium prudentis viri, ut cum Lessio, Vasquez, Filliucio, & aliis notat Bossius *num.* 14.

72. Addunt alii, detrahendam esse existimationem laboris, & molestiæ, quam erat vulneratus subiturus, & sic minus debere solvere percussorem, dum percussus quiescit, ac dum laborat, ut cum aliis tenet Diana *part.* 3. *tract.* 6. *resol.* 53., *& part.* 5 *tract.* 4. *resol.* 53., quam opinionem temperat Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 126., dicens, esse verum, si tantum detrahatur ex lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione fuisset daturus. Verùm hæc sententia, non est admittenda, quia si æstimatio laboris esset detrahenda, nihil, vel ferè nihil restituendum foret, cum sæpè lucrum sit iuxta laborem; maximè in artificibus parùm industriæ habentibus, ubi si extrahas, quod consumpturi erant, & pretium laboris, nihil aut ferè nihil esset restituendum, tum quia quantum commoditatis ex otio consequitur vulneratus, tantumdem, & plus incommoditatis illi accrescit ex ægritudine, & imbecillitate virium, ita Sotus *lib.* 4. *de Just. quæst.* 6. *art.* 3. *vers. Hoc autem*, Sanchez *lib.* 1. *consil. cap.* 4. *dub.* 2. Gaspar Hurtadus *disp.* 11. *diff.* 15. Trullench *lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 3. Lugus *disp.* 11. *num.* 33., & cum aliis Andreas à Matre Dei *num.* 90.

73. Hinc patet, cæteris paribus, majorem esse faciendam restitutionem pro vita ignobilis artificis, quàm pro vita nobilis Equitis; ignobilis enim artifex plus arte sua lucratur, quàm nobilis Eques nullam artem, nullam mercaturam exercens, & ut plurimùm commodo potiùs incumbens, quàm lucro: cæteris, inquam, paribus; sæpè enim contingit nobilem etiam personam, prudentia, scientia, & benevolentia Principum v.g. maximè fuisse lucraturam, & ex ipsius vita longè majoris lucri spem rationabiliter haberi posse, quam ex vita celebris artificis.

DUBIUM VII.

De Restitutione facienda propter Stuprum.

74. DE Stupro, prout est species luxuriæ, plura diximus in sexto præcepto Decalogi *dub.* 5., ubi etiam nonnulla notavimus de obligatione, quam affert restituendi damnum illatum, in præsenti illud solùm conside-

sideramus, prout opponitur justitiæ, & secundùm obligationem restituendi; & quia Stuprum contingere potest cum promissione matrimonii, & sine tali promissione, videndum est in utroque casu ad quid teneatur deflorator, ideò sit

§. I.

Ad quid teneatur Deflorator Virginis sine promissione Matrimonii.

75. RESp. Qui defloravit Virginem consentientem absque vi, & dolo, & absque promissione Matrimonii, non teneri in foro conscientiæ aliquid restituere, non quidem ipsi Virgini, quia volenti, & consentienti nulla fit injuria, non Parentibus, aut Tutoribus, sub quorum custodia reperitur, quia puella habet liberum usum sui corporis, eaque consentiente, nulli fit injuria: Vide ibidem dicta. Nisi puella occultè consenserit, & deflorator crimen propalavit, nam tunc tenetur ad restitutionem damni, si quod inde sequatur, cum sit illius causa injusta, ut tenent Lugus *disp.* 12. *num.* 6. Tambur. *lib.* 7. *cap.* 5. §. 3. *numer.* 6. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *punct.* 1. §. 1. *num.* 7.; congruum tamen est, si deflorator sit valde dives, & puella pauper, ut illi partem dotis conferat, quamvis non promiserit, quia videtur consentire sub spe partem dotis consequendi, & Confessarius poterit in pœnam hoc illi imponere, ut habet Andreas à Matre Dei, dicens; *In quocumque tamen eventu debet Confessarius aliquam pœnam pecuniariam violatoribus divitibus imponere, Virgini deflorata solvendam.*

76. Dixi; in foro conscientiæ, nam in foro externo cogitur eam dotare, juxta caput I. *de adulterio, & Stupro*, quod est desumptum ex cap. 10. Exod. *Si seduxerit quis Virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam in Uxorem; si verò Pater Virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam Virgines accipere consueverunt*; hanc tamen pœnam ante Sententiam Judicis subire non tenetur, qui absque vi, & fraude Virginem sponte consentientem defloravit.

77. Si autem vi, metu, aut fraude Virginem defloravit, tenetur sinè dubio damnum reparare, etiam ante Judicis sententiam, vel eam ducendo, vel dando pecuniam, & dotem, qua possit æquè bene nubere, ac si non esset deflorata, quia cum injustè eam violaverit, tenetur damna omnia ex ea injustitia secuta reparare, vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad quam tenetur, etiamsi Virgo defloratoris nuptias respuat, cum non debeat cogi matrimonium contrahere contra propriam voluntatem, Lessius *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 2. *num.* 12. G. Hurtadus *disp.* 11. *diff.* 19. Lugus *disp.* 12. *num.* 12. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 10.

78. Si fœmina violenter cognita affirmet, se esse Virginem, & id deflorator neget, adhuc tenetur damnum restituere, quia possessio stat pro Virginitate, quæ est prior ejus amissione, & delictum non præsumitur, nisi probetur, ut tenet Andreas à Matre Dei *nu.* 11., & Sylvester *Verb. Luxuria num.* 5. Qui cognoscit fœminam, quæ reputatur Virgo, cum talis non sit, ad nihil tenetur, si crimen remanet occultum, quia propter copulam tunc nullum damnum passa est, secus si per culpam vim inferentis sit manifestata violatio, ut proinde non possit ita commodè nubere, tunc debet restituere quantum damnum illud æstimatur, Lugus *numer.* 15. Tambur. *lib.* 7. *cap.* 5. §. 3. *num.* 32. Andreas à Matre Dei *num.* 7., & 11., qui idem dicendum putat de Vidua honestæ famæ, qui enim vi, aut fraude eam cognoscit, tenetur injuriam reparare, eamque ducere, vel dotare si inde remaneret infamata, ita quòd non posset æquè bene nubere.

79. Quòd si virgo, aut alia fœmina violata, nullum inde detrimentum sit passa, eò quòd copula, & defloratio cum esset occulta, æquales nuptias est consecuta, ac si non esset deflorata; aut si voluntariè, & liberè habitum Religionis assumat, in eaque profiteatur, vel si mortua est, deflorator tunc nihil restituere tenetur, cum damnum nullum sit secutum, Lessius *num.* 15. Tambur. *num.* 2. Lugus *num.* 16., & 17. Andreas à Matre Dei *num.* 12., qui advertunt, quòd si postea, cognito vitio à marito, malè tractetur, vel dimittatur, tenetur deflorator ad talia damna compensanda arbitrio prudentum; hoc tamen rarò, aut ferè numquam contingit, nam rixæ, & damna malæ tractationis, juxta communem sententiam, non sunt pecunia compensabilia, sicut nec reparabile est damnum ipsum corporale deflorationis, seu amissionis virginitatis, sicut de vita, membro, vel cicatrice diximus supra *num.* 44., & tenent G. Hurtado *disp.* 11. *diff.* 19 Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 1. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 20. *num.* 14.

80. Si deflorator osculis, amplexibus, & tactibus impudicis per vim adeptis, Virginem trahat ad consensum, tenetur reparare damnum, quamvis ipsa postea liberè consentiat, quia per illam violentiam antecedentem injustè consensum extorsit, illique violentiam intulit, & sic tenetur reparare damnum, quod sequitur, Trullench *dub.* 2. Villalob. *diff.* 30. *num.* 12. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *numer.* 16. Idem valet, quando Virgo consensit roganti, & nolenti ab ea

aliter recedere, ut vitet suspicionem stupri, & notam infamiæ, quam incurreret, si reperiatur sola in loco suspecto, à quo alter non vult recedere, quia verè injustè consensum extorsit, quem illa præstitit ex metu incurrendi notam infamiæ, & stupri suspicionem, Rebellus, & Dicastillus, quos sequitur Andreas à Matre Dei *num. 16.* secus si solùm blanditiis, muneribus, & precibus importunis consensum extorqueat, quia illæ non tollunt voluntarium, nec libertatem requisitam ad resistendum, si velit, Lessius *cap. 10. dub. 2. num. 14.* G. Hurtado *supra*, Trullench *supra dub. 2.* Lugus *disp. 12. num. 4.* Diana *part. 1. tract. 16. resol. 50.* Andreas à Matre Dei *num. 14.*

§. II.

Ad quid teneatur, qui Virginem defloravit cum promissione Matrimonii.

81. Resp. Qui sub promissione Matrimonii Virginem defloravit tenetur illam ducere, etiamsi fictè promiserit, nisi legitima accedat excusatio. Ratio est, quia si verè, & sincerè promisit tenetur eam ducere vi promissionis; nam promissio acceptata obligat in conscientia, & ex justitia, si autem promissio sit ficta, adhuc tenetur illam ducere vi contractus, nec satisfacit eam dotando, aut damnum resarciendo, quia talis promissio facta fuit per modum contractus onerosi *do, ut des, facio, ut facias, promitto tibi Matrimonium, ut facias copiam tui corporis*; cum autem mulier ex parte sua contractum impleverit, tenetur etiam deflorator illum implere, & eam ducere, ut diximus *in sexto præcepto dub. 5. num. 36.* & latè *tract. 10. de Matrim. cap. 1. de Sponsalibus à num. 12.*, & tenent Lessius *lib. 2. cap. 10. dub. 3. numer. 20.* Lugus *disp. 12. sect. 2. num. 19.* Tambur. *lib 7. cap. 5. §. 3. num. 34.* Andreas à Matre Dei *cap. 3. §. 2. num. 17.* Trullench *lib. 7. cap. 9. dub. 3.* Diana *part. 5. tract. 14. resol. 32.*

82. Nec obstat, defloratorem verè matrimonium non promisisse sed fictè; nam, cum ex justitia teneretur verè, & sincerè promittere, eodem modo tenetur, & obligatur, ac si verè promisisset; siquidem ea fictione violavit justitiam commutativam, unde non potest liberari, nisi, ut dixi, legitima accedat excusatio, ut si mulier postea fuerit cum alio fornicata, vel aliud quid committat dignum separatione, & divortio, nam tunc liberatur à promissione deflorator, nec tenetur eam ducere; quæ enim ad divortium, & separationem sufficiunt post contractum matrimonium, sufficiunt ad excusandum sponsum ne matrimonium contrahat, quo casu nec etiam tenetur aliquid restituere, Lugus *supra num. 19.* Tambur. *num. 38., & 39.* Trullench *dub. 3. num. 7.* Lessius *cap. 10. dub. 3. num. 28.*

83. Qui sub ficta promissione matrimonii Virginem defloravit, seu Viduam, & fœminam honestam carnaliter cognovit, tenetur eam ducere, quando fœmina est æqualis, vel non valde inferioris conditionis; si enim fœmina sit notabiliter dispar nobilitate, divitiis, & potentia, eamque inæqualitatem cognovit, non tenetur illam ducere, quia fœmina cognoscendo illam inæqualitatem non fuit decepta, sed potiùs decipi voluit, quia ex illa inæqualitate poterat cognoscere, promissionem sibi factam non esse veram, sed fictam, ut latè diximus *tract. 10. de matrim. cap. 1. de sponsalibus num. 14.*, & ita tenent Lugus *disp. 12. num. 30.* Reginaldus *lib. 10. cap. 22. numer. 332.* Villalob. *tom. 1. tract 12. diff. 3.* Trullench *lib. 7. cap. 9. dub. 3.* Tambur. *lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 45.*, & latè Bossius *de contract. matrim. cap. 2. numer. 63.*

84. Si autem fœmina ignorabat inæqualem conditionem viri, vel ex signis, & efficacia verborum prudenter existimavit, illum non fictè, sed verè, & absque dolo promittere, maximè quia plures homines fœminas infimæ notæ, inæqualisque conditionis nonnunquam in matrimonium ducunt, tunc plures asserunt, violatorem teneri eam ducere, quia ignorando conditionem, & disparitatem non potest cognoscere fictionem promissionis, sicut illam cognoscere potest, qui talem inæqualitatem cognoscit, ita Vasquez *de restit. cap. 3. §. 1. num. 21.*, & alii à nobis relati *cit. tract. 10. de matrim. cap. 1. num. 15.*, ubi tamen diximus probabilius esse non teneri, non enim tenetur ratione promissionis, quæ fuit ficta, nec ratione damni illati fœminæ, quia potest aliunde compensari dotando, seu augendo dotem, ut possit æque bene nubere, ut cum Sanchez, Bonacina, & aliis *ibid. diximus*.

85. Si autem promissio fuit vera, sincera, & ex animo facta, tunc promittens tenetur fœminam etiam inferioris conditionis ducere propter rationem *ibid.* allatam, nisi ex tali matrimonio sic contracto timeantur scandala, & gravia damna, ut rixæ inter parentes, & consanguineos contrahentium, quia hæc sunt sufficiens causa dissolvendi sponsalia, ut docet Sanchez *lib. 1. de matrim. disp. 10.*, & tradunt communiter Doctores, agentes de causis sufficientibus ad dissolvenda sponsalia, & sic non tenetur eam ducere, sed dotare, aut providere de nuptiis competentibus; tum quia non potest obligari ad id, quod non potest exequi sinè peccato; matrimonium autem in tali casu non potest fieri sine

ri sinè peccato, ut cum Sanchez tenet Dicastillus *disp. 1. dub. 10. num. 161.*

86. Excusatur etiam fictè promittens à matrimonio, si mulier finxit se Virginem, aut divitem, cum talis non esset, quia illa fictio esset causa sufficiens dissolvendi sponsalia, si essent valida, nec tenetur aliquid solvere, aut compensare, si fœmina virum decepit, fingendo se Virginem, quia in injuriis datur compensatio, & deceptio deceptione elliditur, ut cum Ledesma, Henriquez, Guttierez, Sanchez, & aliis tenet Bossius *loc. cit. num. 62.* Si verò fœmina non decepit, sed vir putabat, esse Virginem, quæ re vera non erat Virgo, censeo aliquid dandum, non quantum si fuisset virgo, sed arbitrio boni viri, attenta qualitate personæ, & circumstantiarum, ut cum Lugo diximus *de matrim. cit. cap. 1. num. 19.* Addit Bossius, fictè promittentem non liberari ab obligatione contrahendi matrimonium, si fœmina, à qua sub promissione matrimonii copulam extorsit, virgo communiter putabatur, nec virum decepit, sed ipse se decepit; nam mulier communiter virgo reputabatur, nec tenebatur turpitudinem suam detegere, seque infamare, unde etiam nullum notabile damnum patitur vir, si res rectè consideretur, etenim peccatum illud præcedens occultissimum fuit, ex eo quòd communiter virgo reputaretur.

87. Si post fœminam violatam sub promissione matrimonii superveniat affinitas, aut aliud impedimentum dirimens, non tenetur violator eam ducere, & quidem si hoc impedimentum sit indispensabile, aut difficilis dispensationis, adeò ut non nisi cum magnis sumptibus obtineri non possit, attenta qualitate personarum; vel si hoc impedimentum superveniat ex parte fœminæ, omnes facilè admittunt, violatorem non teneri violatam fœminam ducere, quia eò ipso, quòd illa apposuit impedimentum, sibi imputare debet, si violator matrimonium non contrahat, cum ampliùs non teneatur, sicut nec tenetur, quamvis ipsa velit dispensationem obtinere, quia apponendo impedimentum dirimens cessit juri suo, unde violator liberatur ab obligatione eam ducendi: Si autem impedimentum se teneat ex parte viri, & sit facilis dispensationis, tunc probabilius est, ipsum teneri ad impetrandam dispensationem, & fœminam ducere, quia tenetur ponere media, saltem ordinaria, ut possit promissionem adimplere, ut tenet Tambur. *lib. 7. cap. 5. §. 3. num. 39.*, solùmque liberatur, si tale impedimentum sit indispensabile, aut difficilis dispensationis, nam ad impossibile nemo tenetur, ut diximus *tract. 10. de matrim. cap. 2. de sponsalib. dub. 9. num. 71.*

88. Qui post Virginem violatam, idem valet de fœmina honesta, sub promissione matrimonii, votum castitatis, aut religionis emisit, adhuc tenetur illam ducere, quia votum illud non est validum, cum non sit de meliori bono, sed de re illicita, quæ & similia explicavimus *cit. cap. 2.* de sponsalib. dub. 3., ubi etiam vidimus, an teneatur violatam fœminam ducere, si votum castitatis, aut religionis præcessit violationem, & promissionem.

89. Quòd si fictus promissor voluit violatam ducere, sed ipsa, aut ejus parentes noluerunt consentire, tunc liber manet ab obligatione, nec damnum aliquod tenetur resarcire, quia vir matrimonium promisit, non aliud: Idem valet etiamsi promissio fuerit vera, & sincerè facta propter eamdem rationem Lugus *disp. 12. num. 29.* Lessius *lib. 2. cap. 10. dub. 3. num. 27.* Trullench *lib. 7. cap. 9. dub. 3. num. 6.* Andreas à Matre Dei *cap. 3. num. 17.* Tambur. *lib. 7. cap. 5. §. 3. num. 48.* benè advertens, teneri quidem aliter damnum reparare, quando ipse se finxit notabiliter melioris conditionis, quàm fuerit mulier, nam tunc fraude illam violavit, ac proinde tenetur restituere alio modo, etiamsi ipsa conjugium non acceptet, prout etiam tenent alii Doctores.

DUBIUM VIII.

De Obligatione restituendi ratione Adulterii.

90. Adulterium, cum sit alieni tori violatio, ultra malitiam contra castitatem, includit etiam malitiam contra justitiam necessariò in confessione explicandam, etiamsi Maritus adulterio consentiat, vel ad illud uxorem inducat, & hoc propter injuriam, quæ irrogatur Sacramento matrimonii, & fidei coniugali, cui maritus cedere non potest, & oppositum damnatur ab Innocentio XI. proscribente illam propositionem, quæ est in ordine 50. *copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeòque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Et tripliciter contingere potest; primò quando conjugatus peccat cum soluta; secundò quando solutus peccat carnaliter cum conjugata; tertiò quando conjugatus peccat cum conjugata, ut diximus *in sexto præcepto Decalogi dub. 3.*

91. Ex adulterio primo modo sumpto nulla oritur obligatio restitutionis cum nullum ex illa sequatur damnum, nisi adsit defloratio Virginis, de qua diximus *dubio præcedente*: ex adulterio secundo, & tertio modo sumpto nasci potest obligatio restituendi, si damnum aliquod sequatur: & quidem ti-

tulo solius adulterii, si nulla proles nascatur, nec sequatur aliquod damnum, restitutio nulla facienda est; siquidem injuria facta marito non compensatur restitutione, sed satisfactione exhibenda per signa doloris, & veniæ petitionem, si adulterium sit notum marito; si enim sit ignotum, nec satisfactio illi exhibenda est ab adultero, aut adultera, nec videtur exhibenda satisfactio, quamvis adulterium sit notum marito, nisi illam expresse postulet, quia non putatur, Virum talem cupere satisfactionem, quin potiùs pudore, & verecundia afficeretur, ut tradunt Lugus *disp.* 13. *num.* 6. *sect.* 1. Lessius *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 5. Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 7. G. Hurtado *disp.* 11. *diff.* 20. Tamburinus *lib.* 7. *cap.* 3. §. 4. *num.* 1. Dicastillus, Villalob., & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 27.

92. Quòd si maritus satisfactionem exigat pecuniariam, non tenetur adulter eam solvere, & dare, quia damnum non intulit in pecunia, aut alia re pretio æstimabili, maximè quia talis conventio in Jure reprobatur, ne maritus videatur suæ uxori lenocinium facere, *l. Transigere* 18 *C. de transactionibus*, & *l. Miles* 11. *ff. ad legem Juliam de adulter.* Si tamen occultè marito pecunia daretur, potest illam recipere, & retinere, secluso scandalo, quia leges illæ solum respiciunt forum externum, ut tradunt Lessius, Trullench, Tamburinus, & alii, ex citatis.

§. I.

Ad quid teneatur Adulter ratione Adulterii.

93. RESP. 1. si ex adulterio partus sequatur non tenetur adulter ad ullam restitutionem, nisi sibi moraliter certum sit esse suam prolem; si enim dubium sit, an sit sua, vel mariti, præsumendum est Filium esse mariti, quia præsumptio stat pro matrimonio in favorem prolis, & sic non tenetur aliquid restituere juxta regulam Juris in 6. *in dubio melior est conditio possidentis*, nec quis cogitur solvere, nisi constet se debere, nec filius jure legitimitatis privari debet, nisi constet esse spurium, Lugus *disp.* 13. *num.* 17. G. Hurtado *disp.* 11. *diff.* 20. Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 7. *num.* 5. Villalob., Savrus, Lessius, Palaus, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *punct.* 2 *num.* 30. ita concludens *Unde si eo tempore, quo adultera concepit, Maritus cum ea habitabat, non tenetur adulter credere esse suam prolem, etiamsi in vultu imaginem referre videatur, quia hæc sunt signa fallacia, vel etiamsi mulier juret esse adulteri, vel aliæ tantùm probabiles de hoc conjecturæ dentur. Semper enim à legibus, & Doctoribus præsumitur esse mariti, & possessio stat pro matrimonio, cujus favor prævalet, nisi certò constet de opposito, quia nimirum tunc temporis vir non habitavit cum uxore, quando concepta est proles, aut ita ægrotus erat, ut ineptus esset ad usum matrimonii l. Filium ff. de his qui sunt sui &c. l. si vicinis Cod. de nuptiis, l. Miles §. defuncta ff. de adulteriis*; Idemque latè probat Bossius *var. moral. part.* 2. *tit.* 1. *num.* 1396.

94. Quòd si dubium sit inter duos adulteros, quia maritus tempore conceptionis longè aberat, & mulier eodem tempore cum duobus conversabatur: Idem quæri potest de duobus eodem tempore congressum habentibus cum muliere soluta, & dubitatur cujus illorum sit nata proles, & per consequens quinam illorum teneatur alimenta præstare, & damna restituere. Prima Sententia satis communis, & pia tenet, utrumque teneri pro rata, & qualitate dubii ad præstanda alimenta proli, & si proles marito supponatur, ad restituenda damna marito, & filiis legitimis. Ratio est, quia iniquum videtur in isto casu, puerum privari alimentis, & subsidio Patris, cum jure naturæ debeat à patre sustentari; & quamvis ignoretur quinam illorum determinatè sit pater, certum tamen est, esse illorum filium, ac proinde debet ab utroque pro qualitate dubii partialiter sustentari, quin etiam ab uno totaliter sustentari debet, altero non potente, seu nolente concurrere. Conf. quia quando dubium est, cujus ex duobus res aliqua sit, si nemo sit in possessione, debet inter utrumque dividi, nec possunt tali re privari; sic etiam debitum alendi prolem dividendum est inter duos, quando neuter illorum noscitur esse pater; sic tenent Molina *tom.* 4. *disp.* 103. *num.* 3. Bonacina *de matrim. punct.* 15. *num.* 10. Rebellus *lib.* 3. *quæst.* 10. *num.* 11. Palaus *tom.* 1. *tract.* 1. *disp.* 3. *punct.* 5. *num.* 15. Dicastill. *lib.* 2. *tract.* 2. *disp.* 7. *dub.* 11. *numer.* 161. Diana *part.* 4. *tract.* 3. *resol.* 31. Azor. *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 19. *quæst.* 8., & *tom.* 3. *lib.* 5. *cap.* 6. *quæst.* 8. Villalob. *tom.* 1. *tract.* 1. *diff.* 20. *num.* 12. Ant. à Spiritu S. *disp.* 8. *num.* 305.

95. Secunda Sententia, quæ non est minùs probabilis, & fortè probabilior, asserit, neutrum teneri ad alimenta proli præstanda, neque ad damna restituenda, sed utrumque manere liberum ab obligatione. Ratio est, quia nullus privandus est rebus suis justè possessis, nec cogendus solvere, quando certò non constat ipsum debere, nam in dubio melior est conditio possidentis; sed in casu posito uterque possidet bona sua, & dubium est, an teneatur solvere, & alere pro-

prolem, quoniam dubium eſt, an proles ſit ſua; ergo cogi non debet, ſub tali dubio, ad ſolvendum, & alendam prolem: certè in foro externo nemo condemnatur, niſi probetur eſſe reus; ergo neque pro foro conſcientiæ cogi debet ad alimenta præſtanda proli, niſi probetur eſſe pater. Si aliquis occiſus reperiatur in platea, & ignoretur, an ſit occiſus à Petro, vel à Paulo, quamvis conſtet ab altero illorum eſſe occiſum, non puniuntur ambo, ne alter illorum innocens puniatur; ita ſimiliter in caſu noſtro nemo debet condemnari ad alimenta præſtanda, aut damna reſtituenda, ſi non conſtet, cujus illorum ſit proles, quamvis certum ſit eſſe alterutrius, ne alter cogatur alere prolem non ſuam, ita tenent Lugus *diſp. 13. à numer.* 20. Villalob. *tract.* 11. *diff.* 34. *numer.* 3. Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 7. *num.* 5. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 32. Sanchez *in conſil. lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 1. Ludovicus Lopez 1. *p. Inſtruct. cap.* 90. Leſsius *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 6. *num.* 39. Sotus *lib.* 4. *de juſt. quæſt.* 7. *art.* 2. *ad* 2.

96. Nec obſtant rationes pro prima Sententia adductæ non enim iniquum eſt, prolem incerti patris carere alimentis, & ſubſidio paterno, ſicut iniquum eſſet aliquem cogere ad alendam etiam partialiter prolem, quam neſcit eſſe ſuam, unde ſuo infortunio imputare debet proles, quòd careat certo patre, à quo recipiat alimenta, & ſubſidia: hoc titulo probamus, fornicationem eſſe intrinſecè malam, quia proles ex fornicatione concepta exponitur periculo non habendi certum patrem, à quo ali, & educari debeat, quod eſt contra finem generationis humanæ, ut diximus in ſexto præcepto Decalogi *dub.* 2. *num.* 8. ob idque etiam numquam permiſſum fuit, nec apud nationes barbaras unam mulierem ſimul habere duos viros, licèt aliquando permiſſum ſit unum virum habere duas uxores. Ad probationem neganda eſt conſequentia, quia in primo caſu cum neuter poſsideat, neuter privatur re ſua, ſed potiùs utrique conſulitur, & lucrum uterque reportat ex actione incerta, quam habet; in ſecundo caſu, cum uterque parens incertus poſsideat ſua bona, illis privari non debet propter incertitudinem prolis, nec cogi ad certam ſolutionem pro debito incerto non probato.

97. Reſp. 2. ſi adulter moraliter eſt certus, prolem eſſe ſuam, ſi procuravit, & ſuaſit adulteræ illam ſupponere marito, tenetur non ſolùm ad alimenta miniſtranda Filio, ſaltem à tertio anno, quo tempore tenetur alere filium, ſed etiam tenetur reſtituere hæreditatem, & omnia damna ſecuta marito, & filiis legitimis, quia ſic ſuadendo fuit cauſa totius damni, quod marito, & filiis legitimis ex illa ſuppoſitione provenit, & quidem ad id tenentur in ſolidum adulter ſuadens, & adultera ſupponens filium marito, ita ut quilibet dimidium damni reſtituat, &, altero deficiente, alter teneatur ad totum, quia licèt conſulens per ſe primò teneatur reſtituere, & in illius defectum executor, quando conſilium eſt in commodum, & utilitatem conſulentis, &, è contra teneatur ſecundo loco, & in defectum executoris, ſi conſilium fuit in commodum, & utilitatem executoris; ſi tamen conſilium fuit in utilitatem utriuſque, uterque tenetur æqualiter primo loco ad dimidium; & ſi alter deficiat, tenetur ad totum: cum autem in caſu poſito conſilium ſit in utilitatem utriuſque, uterque tenetur admedietatem, & altero deficiente ad totum, Leſſius *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 6. *n.* 41. Lugus *diſp.* 13. *num.* 9. Tambur. *lib.* 7. *cap.* 3. §. 4. *num.* 4. Ludovicus Lopez 1. *p. cap.* 90. Tapia, Villalobos, & Dicaſtillo, quos ſequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 34.

98. Si autem non ſuaſit adulteræ ſupponere filium marito, tunc per ſe tenetur alimenta præſtare Filio, quia, cum ſit verus illius pater, ipſi incumbit alere filium. An verò teneatur ſaltem partialiter reſtituere damna, quæ in hæreditate ſequuntur marito, & filiis legitimis, plures negant, quia licèt adulter ſit cauſa per ſe adulterii, non eſt tamen cauſa per ſe illius damni, cum non ſit cauſa per ſe, ſed ſolùm per accidens, quòd filius ſupponatur marito, ſicut non eſſet cauſa per ſe, ſed per accidens abortus, ſi illum procuraret adultera; Nec item dici poteſt cauſa ſuppoſitionis per hoc, quòd matrem conjecerit in eam neceſſitatem, ut vel ſe infamaret, vel prolem ſupponeret marito, quia non niſi volens patitur illam neceſſitatem, cum ſciens, & volens conſenſerit adulterio, & hoc ſibi imputare debet, ita Sotus *lib.* 4 *de juſt. quæſt.* 7. *art.* 2. *ad* 2. §. *ſed moleſtior*, Henriquez *lib.* 11. *de matrim. cap.* 21.; ut probabilem tenent Tambur. *ſupra num.* 6. Ludovicus Lopez *cap.* 90. §. *igitur reſolutoriè*, Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 7. *num.* 4., & Diana *part.* 2. *tr.* 3. *miſcel. reſol.*

99. Probabilius eſt, adulterum teneri reſtituere damna marito, & filiis legitimis, quamvis ſuppoſitionem expreſsè non ſuaſerit. Ratio eſt, quia per adulterium generando filium fuit cauſa totius illius damni, nec ſolùm per accidens, ſed per ſe eſt cauſa ſimul cum adultera, quòd proles ſupponatur marito; nam per ſe loquendo ex illa generatione ſequitur ſuppoſitio, quæ regulariter vitari non poteſt, nec fœmina aliter ſupponit prolem marito, quàm illam in domo pariendo; cum ergo regulariter, & ordinariè loquendo proles in domo pariatur, ſequitur, quòd tam adulter, quàm adultera prolem generando, ſint per ſe cauſa generationis, & ſup-

& suppositionis, nec valet eadem ratio de abortu, qui non per se, sed rarò, & per accidens sequitur ad generationem, ex sola malitia fœminæ, sic tenent Lessius *lib. 2. cap. 10. dub. 6. num. 45.* Molina *disp. 103. num. 2.* Lugus *disp. 13. num. 10.* Bonacina *de matrim. quæst. 4. p. 15. num. 7.* Villalobos, Dicastillo, Bannez, Caiet., Angelus, Tapia, Navar., & alii, quos affert, & sequitur Andreas a Matre Dei *num. 36.*

§. II.

Ad quid teneatur Adultera.

100. RESP. si partus sequatur, & non certò constet, esse adulteri, nihil restituere tenetur, quia in dubio non debet illum judicare spurium, sed legitimum, siquidem in dubio præsumendum est, esse filium mariti, ut supra diximus de adultero, si autem certò constet, non esse mariti, sed adulteri, tunc tenetur quantùm potest sine periculo vitæ, & detrimento famæ procurare, ne marito, & filiis legitimis damnum sequatur; ac proinde tenetur, si potest, filium adulterinum marito non supponere, sed occultè parere, & alendum tradere, aut in hospitali alendum exponere, sparso rumore, quòd sit mortuus; si verò non potuit illum occultare, sed marito supposuit, tenetur, si potest, & in quantùm potest restituere damna secuta marito, & filiis legitimis, quia illorum omnium est vera causa, ut docent Lessius *lib. 2. cap. 10. dub. 6. num. 47.* Molina *tom. 3. disp. 102.* G. Hurtado *disp. 11. diff. 20.* Trullench *lib. 7. cap. 9. dub. 5.* Lugus *disp. 13. à num. 36.* Andreas à Matre Dei *cap. 3. num. 37.*

101. Inde si habet bona paraphernalia, vel alia, de quibus liberè, & licitè disponere possit, tenetur ea filiis legitimis relinquere in compensationem damni; similiter si potest solitos sumptus imminuere, & laborare quantùm suo statui decet, & si quid lucri inde habuerit, legitimis dare; si hæc non sufficiunt, debet spurium inducere ad ingrediendam Religionem, si sit idoneus, hæreditariæ successionis incapacem, & si aliam ingrediatur curabit, ut hæreditatem renunciet in favorem fratrum legitimorum, quia, ut dixi, curare debet, quantùm potest, ne damnum sequatur hæredibus, & illa quantùm, potest, compensare; & si hæc non prosunt, ad nihil aliud tenetur, sed permittere potest, quòd spurius succedat in hæreditate paterna, ut eum Lessio, Lugo, & aliis docet Andreas à Matre Dei *loco cit.* non tenetur restituere, quæ spurio ab aliquo liberaliter donata sunt, quamvis non fuissent donata, sed legitimis donarentur, si scirent, ipsum esse spurium, quia nihil per hoc ex justitia debitum illis aufertur, ut etiam notat Lugus *num. 39., & 40.*, & cum illo Ant. à Spiritu S. *num. 309.*

102. Ad effectum vitandi damna filiorum legitimorum, quæ alia via reparari non possunt, non tenetur adultera spurio crimen suum manifestare, quando non habet spem moraliter certam, quòd manifestatio sit profutura; Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis; si ergo prudenter dubitat, an manifestatio sit profutura, non tenetur famam suam apud filium amittere, & occultum crimen revelare, maximè quia fama est superioris ordinis ad pecuniam: adde, quòd rarò contingit, quòd habeat spem certam, quod manifestatio sit profutura, cum filius non teneatur credere matri, se esse spurium, sic Sotus *lib. 4. quæst. 7. art. 2. ad 2. §. dubium autem*, Molina *disp. 102. num. 1. 10., & 11.* Lessius *lib. 2. cap. 10. dub. 7. numer. 30.* G. Hurtado *disp. 11. diff. 20.* Trullench *lib. 7. cap. 9. dub. 5. numer. 6.* Lugus *disp. 13. sect. 3. à num. 37.* Prado, Villalobos, Dicastill., Tapia, quos affert, & sequitur Andreas à matre Dei *cap. 3. num. 38.*

103. Quæres; An filius teneatur credere matri affirmanti, etiam cum juramento, ipsum non esse legitimum, sed ex adulterio conceptum. Communis Sententia negat, teneri credere id affirmanti, etiam cum juramento, & in periculo mortis constitutæ, quamvis aliàs constet, matrem fuisse adulteram. Ratio est, quia quando agitur de præjudicio tertii, ut in præsenti casu, non creditur dicto unjus testis, quantacumque fulgeat dignitate, cap. *Per tuas, de probationibus*, tum quia alleganti suam turpitudinem non debetur fides, cum præjudicio tertii, ut dicitur in *regul. Juris*; tum quia filius cum communi opinione habeatur ut legitimus non debet cum tanto suo detrimento credere matri dicenti, non esse legitimum, cum mulierum ingenium sit alios præter modum amare, alios odio prosequi, ut notat Andreas à Matre Dei *num. 39.* dicens, id esse commune apud Canonistas in cap. *Per tuas 10. de probation.*, & Legistas *l. si posthumus 14. ff. de liber., & posthum.*, ita etiam Lessius *dub. 7. numer. 51.* Trullench *dub. 6. num. 2.* Medina *in sum. lib. 1. cap. 14. fol. 120. §. 18.* apud Andream à Matre Dei, dicens, filium valde stultum esse, si crederet Matri testificanti, postquam natus, & educatus, & nominatus est, ut hæres legitimus, ita etiam Diana *part. 3. tract. 5. resol. 30. fine* Lugus *n. 62.*

104. Nisi signis manifestissimis convincatur, filium esse illegitimum, ut si mater ostenderet, quòd maritus abfuit toto tempore quod ejus conceptioni correspondet, aut alia signa, & motiva proponeret, ut propter illa in foro externo judicaretur spurius, tunc ut ta-

ut talis se deberet habere, non propter solum matris testimonium, sed propter alia etiam motiva, propter quæ, absque ratione prudenti dubitandi, id ita esse, debeat judicari, ut cum aliis notat Andreas à Matre Dei.

105. Hæc sententia quamvis sit communis, tamen valde probabile est, filium in foro conscientiæ debere credere matri seriò affirmanti eum juramento, sive in articulo mortis, sive extra, ipsum esse spurium, quia non est credibile, matrem, si est timoratæ conscientiæ, velle mentiri in negotio tam gravi, & velle mori in peccato mortali, & perpetuò damnari; nam tunc pro foro conscientiæ moraliter sibi constat, se esse spurium, cum nullam habeat rationem dubitandi de opposito, & sic tenetur credere, se esse spurium, & restitutionem facere, favet Tambur. *lib. 7. in Decalog. cap. 3. §. 4. num. 10.* dicens; filium teneri credere matri, non solùm quando, probat maritum tempore conceptionis abfuisse, sed etiam quando mater est multa fide digna, ita tenent Molina *tom. 4. disp. 101. num. 3.*, & apud ipsum Hostiensis, Panormitanus, & Joan. de Medina, ita etiam Vasquez *de restit. cap. 5. §. 1. num. 15., & 21.*, & Pontiùs *cursu Theolog. disp. 52. quæst. 7. concl. 6.* favent etiam Lugus *disp. 13. sect. 3. num. 62.*, & Reginaldus *lib. 10. quæst. 3. num. 275.*

106. Quæres 2.; an teneatur adultera crimen suum propalare cum periculo vitæ, aut dispendio famæ, si firmam spem habeat, tali modo damnum hæredibus esse reparandum. Resp. negativè, quamvis amplissima hæreditas, primogenitura, aut etiam regnum devolui deberet ad spurium; Ratio est, quia bona inferioris ordinis non debent compensari cum dispendio bonorum superioris ordinis; at vita, & fama sunt bona superioris ordinis ad divitias, & facultates; ergo non debent hæ compensari cum periculo vitæ, aut præjudicio famæ, quando fœmina est honestæ conditionis, & bonæ famæ, Lessius *supra dub. 7. n. 53.* Villalob. *tract. 11. diff. 34. n. 9.* G. Hurtado *disp. 11. diff. 20.* Trullench *cap. 9. dub. 5.* Diana *part. 3. tract. 5. resol. 30. fine* Lugus *disp. 13. à num. 43.* bene advertens id intelligigendum, esse sive sit periculum vitæ ipsius matris, sive filii, sive cujuscumque alterius.

107. Quæres 3.; an adulter, vel adultera teneantur restituere alimenta, & expensas hospitali, si illi filium alendum exponant, negat Henriquez *lib. 11. de matrim. cap. 19. num. 3.*, quia hujusmodi hospitalia ad hunc effectum sunt instituta ad recipiendos hujusmodi infantes expositos, ne à parentibus abjecti pereant, vel etiam ab iisdem parentibus enecentur, & talis præsumitur intentio fundatorum hospitalis succurrere his parvulis, & eorum periculo sinè obligatione parentum, sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 8. num. 3. 11.* Idem asserit Layman, si hospitale sit dives, secus si pauper: Alii magis communiter obligant parentes, si sint divites ad restituendas hospitali expensas factas in educatione filii, quia hospitalia sunt instituta pro pauperibus, & ita tenent Caiet., Navarrus, Azorius, Villalobos, Trullench, Bonacina, Facundez, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *de effectu Matrimonii part. 2. cap. 9. num. 607.*, & nos etiam diximus in quarto præcepto Decalogi *cap. 1. num. 47.*, ubi etiam diximus, Bononiæ, administratores Hospitalis expositorum cogere exponentes ad solvendas impensas, si illorum notitiam habere possunt.

DUBIUM IX.

De Restitutione Famæ, & Honoris.

108. IN octavo præcepto Decalogi diximus, quæ erant necessaria ad cognoscendum peccatum, quod committitur per ablationem famæ, & honoris, per detractionem, & contumeliam; nunc autem videndum est, quam obligationem habeat, qui alterum læsit in bonis famæ, & honoris: est autem fama bona opinio, & existimatio multorum de virtute, & bonitate alterius, & læditur quando quis in aliorum animos pravam de alio ingerit opinionem; quod dupliciter contingere potest, vel imponendo alteri crimen falsum, & dicitur infamatio, vel crimen verum, sed occultum propalando, & dicitur detractio, quamvis utraque læsio communi nomine detractionis appellari soleat.

§. I.

At quid teneatur qui alterius Famam injustè læsit.

109. RESP. Qui alterum infamavit, tenetur restituere famam injustè ablatam, sive deinde ablata sit falsum crimen imponendo, sive crimen verùm, sed occultum manifestando, quia utroque modo agit contra justitiam commutativam; nam quousque crimen est occultum ille jus habet ad suam famam, & sic infamator tenetur ablatam famam restituere, in quo omnes conveniunt. An verò sufficiat detractori statuere læsum in priori statu suæ famæ, vel teneatur etiam aliquid restituere pro infamia, quam passus est infamatus à tempore ablationis usque ad recuperationem, affirmant Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 17. num. 99.* Navarrus

cap.

cap. 18. *num.* 47. Petrus Navarra *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 47., si talem satisfactionem infamatus postulet; si autem non postulet, censetur condonare, ita etiam Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *punct.* 12. *num.* 2., & Trullench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 19. *num.* 3. Ratio esse potest, quia fama coalescit ex bona existimatione aliorum, tum præsenti, tum præterita; ergo qui solum reparat famam præsentem, & nihil reddit pro carentia existimationis præteritæ, non videtur sufficienter, & integrè famam restituere, ea ratione, qua qui alterum privat domo sua non satisfacit restituendo de præsenti domum, nisi etiam aliquid tribuat pro incommodo, quod sensit in præterita carentia domus.

110. Sed contra dicendum est pro infamia præterita nihil restituendum esse, & hoc est juxta communem, & Confessariorum praxim, qui dum præcipiunt restitutionem famæ, nihil dicunt, nec præcipiunt quod simul aliquid restituatur pro carentia illius pro tempore intermedio, sed solùm pro damnis, si quæ, ratione talis omissionis, & carentiæ, est passus infamatus, & ratio est, quia, restituta de præsenti fama, censetur etiam ablata infamia præterita, quia per restitutionem famæ de præsenti, infamiam passus apud eos, apud quos infamiam passus est, eodem modo se habet, ac si infamiam passus non fuisset, isti quippe dum judicant, se pro præterito tempore falsò opinatos, retrotrahunt quodammodo bonam opinionem, & existimationem præsentem ad totum tempus præteritum, pro quo malam opinionem falsò habuerunt; & inde, qui de præsenti famam restituit, compensat, si non formaliter, saltem æquivalenter etiam infamiam præteritam, adeòque sufficienter satisfacit: nec valet paritas de carentia domus, nam per restitutionem domus præcisè passus carentiam, non eodem modo se habet, ac si talem carentiam passus non fuisset, sicut se habet infamatus post restitutionem famæ, sic Molina *tract.* 4. *disp.* 42. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 23. *num.* 340. Lugus *disp.* 15. *sect.* 2. *numer.* 20. Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *punct.* 9. *num.* 137., dum oppositam sententiam solùm dicit salubriorem.

111. Resp. 2. infamantem proximum teneri etiam restituere damna temporalia, si quæ ex ablatione famæ sequantur, ut si infamatus propter infamiam non obtinuit beneficium, officium, legatum, vel eleemosynam; nam infamator per injustam ablationem famæ censetur horum omnium causa moralis, ac proinde tenetur ad illa, vel illorum æstimationem restituenda; & quidem si infamator fuit causa, ut alter privaretur officio, beneficio, seu alio bono jam obtento, ut puella privaretur dote jam sibi data, seu assignata tenetur ad integram restitutionem totius damni, quanti scilicet valet bonum, quo privatur, quia restitutio facienda est secundùm æqualitatem pro damno illato: si verò causa fuit, ne alter consequeretur officium, beneficium, dotem, seu aliud bonum speratum, non tenetur restituere quanti valebat officium, seu bonum illud speratum, sed quanti valebat spes illud consequendi, quia bonum in spe minus valet, quàm bonum in re, ut supra diximus *cap.* 2. *dub.* 9., de illo, qui alterum injustè impedit à consecutione alicujus boni; sic tenent Lugus *disp.* 15. *sect.* 2. *numer.* 21. Trullench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 20. Molina *tract.* 4. *disp.* 45. *numer.* 3. Gaspar Hurtado *disp.* 12. *diff.* 14., & 17. Petrus Ledesma, Layman, Petrus Navar., Bonacina, Sayrus, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 124.

112. Ut autem oriatur obligatio restituendi damna temporalia necesse est, quòd illa per se, & non tantùm per accidens, sequantur ex infamia; & inde, si infamatus præ tristitia se occidat, aut fugiat, vel aliud malum sibi, aut suis inferat, non tenetur infamator talia damna restituere, quia non per se, sed per accidens sequuntur ex infamia: requiritur, etiam quòd talia damna fuerint aliquo modo prævisa, saltem in communi, quatenus infamator cognoverit, seu timuerit, quòd proximum infamando, hoc, vel illud damnum in particulari, vel saltem aliquod damnum in communi esset eventurum; si enim damnum nullo modo, nec in particulari, nec in communi prævidisset, non teneretur ad aliquam restitutionem, quia tale damnum non fuit illi voluntarium, & quamvis peccaverit alterum infamando, non tamen peccavit damna illa causando, quia eò ipso quòd nullo modo, nec in particulari, nec in communi fuerunt prævisa, non sunt volita, nec moraliter causata, ut bene notat Andreas à Matre Dei *num.* 124.

113. Si autem infamator non formaliter, sed materialiter tantùm, & absque peccato famam alterius denigravit, revelando peccatum, quod bona fide verum, & publicum putabat, & tamen non erat verum, aut non erat publicum, sed occultum: aut narravit delictum Petri, quod verum, & publicum erat, sed audientes intellexerunt de Joanne, qui tale delictum non commisit; tunc enim infamator non peccavit hujusmodi delicta narrando, & quæritur, an teneatur restituere famam tali modo ablatam. Communis sententia tenet, sic lædentem bona fide famam alterius absque peccato, teneri ex justitia ad illam restituendam. Ratio est, quia qui retinet rem alienam, invito domino, tenetur eam restituere statim ac cognoscit

scit, esse alienam; sed qui læsit famam alterius, quamdiu dictum suum non retractat, retinet illius famam, pravam opinionem ex suo dicto causatam in mente audientium relinquendo, quod est, mala fide tale damnum continuare, ac proinde tenetur ex justitia dictum illud retractare. Deinde, quia quisque tenetur curare, ne ex sua actione damnum causetur, aut conservetur; qui enim sine culpa domum alterius incendit, tenetur, si potest, ignem extinguere; ergo etiam tenetur retractare dictum, quod falsam opinionem, quamvis sine culpa, in mente audientium causavit, ita Layman, Trullench, Lugus, Bonacina, Lessius, Dicastillus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 120.

114. Dices: infamator in dato casu non tenetur ex justitia restituere famam ratione injustæ acceptionis, quia bona fide, & sine culpa damnum intulit, nec ratione rei acceptæ, cum ipse non habeat famam damnificati. Sed contra dico, teneri ratione rei acceptæ, quia licèt non peccaverit bona fide, & sine peccato alterum infamando, tamen dum cognoscit, suum dictum causasse infamiam, & damnum intulisse, si illud non retractat, censetur indebitè retinere famam alterius, & moraliter illam conservare in mente illorum, coram quibus detraxit, qui perseverant in illa mala opinione causata ex dicto infamantis; ita Authores supra citati qui bene advertunt, sic infamantem non teneri ad restitutionem damni, si quod infamato sequatur, durante bona fide, secus si, cognito errore, fuit in mora culpabili illum retractandi, quia ex eo tempore, quo fuit in mora, censetur causa injusta illius damni, prout latè probat Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 22. sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 3. *num.* 91. Tambur. *lib.* 9. *cap.* 3. §. 3. *num.* 8.

115. Quæres: apud quos teneatur infamator restituere famam: an sufficiat illam restituere apud immediatos auditores, vel etiam apud alios, quibus ipsi narrarunt. Communis responsio tenet, sufficere illam restituere apud immediatos auditores, quando detractor putabat, illos non esse aliis propalaturos, quia tunc infamia apud alios sequitur per accidens respectu primi narrantis: Si verò sciebat, vel dubitabat, quòd etiam aliis essent propalaturi tenetur restituere etiam apud alios, quibus ipsi narrarunt, quia est causa per se, saltem mediata illius infamiæ, quam proinde tenetur retractare apud omnes, quando immediati auditores famam apud illos non restituant; Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *punct.* 1. Rebellus *lib.* 4. *quæst.* 12. *numer.* 4. Villalobos *tract.* 11. *diff.* 37. *nu.* 11. Trullench. *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 2.

116. Resp. sufficere, si infamator famam restituat apud suos auditores, quia sic habet praxis omnium Confessariorum, qui pœnitentes suos non obligant, nisi ut se retractent apud immediatos auditores, quia sicut per ipsos mala, sic per eosdem bona divulgabitur fama, tum quia est moraliter impossibile apud omnes retractare, cum verba in infinitum promulgentur aliis, aliis narrantibus; unde sufficit, si infamator apud immediatos auditores se retractet, ita Lugus *disp.* 15. *num.* 16. Azor, *tom.* 3. *lib.* 5. *cap.* 9. *quæst.* 6., & probabile putat Andreas à Matre Dei *num.* 123.

117. Hæc obligatio restituendi famam ita est personalis, ut non transeat ad hæredes infamantis, qui non tenentur famam restituere, si ab infamante non fuit ante mortem restituta, quia non est obligatio realis, sed personalis inhærens personæ, qua extincta, extinguitur obligatio, remanente duntaxat reparandi damna temporalia, si quæ ex infamatione sunt subsecuta, quia talis obligatio non solùm est personalis, sed etiam realis, quæ cum bonis transit ad hæredes infamantis, qui proinde tenentur talia damna reparare; tenetur tamen infamator restituere famam defuncto, si infamatus præ moriatur, quia retinet jus ad suam famam, Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 21 Layman *lib.* 3. *tract.* 3. *punct.* 2. *cap.* 7. *numer.* 4. Lugus *disp.* 15. *numer.* 8. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *punct. ult. num.* 15. Trullench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 24. Andreas à Matre Dei *num.* 127.

§. II.

Quomodo Fama sit restituenda.

118. Modum restituendi famam indicat D. Thomas 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad* 2. ubi habet, *Dicendum, quòd aliquis potest alicui famam tripliciter auferre, uno modo verum dicendo, & justè, puta cum aliquis crimina alicujus prodit, ordine debito servato, & tunc non tenetur ad restitutionem famæ; alio modo falsum dicendo, & injustè, & tunc tenetur restituere famam confitendo, se falsum dixisse: tertio modò verum dicendo, sed injustè, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quòd dicat, se malè dixisse, vel quòd injustè eum diffamavit.* Itaque fama restituenda est omni modo possibili, ut infamatus restituatur in pristinum statum suæ bonæ famæ, quia ita postulat justitia commutativa, quæ ad æqualitatem reddit unicuique jus suum.

119. Inde qui alterum infamavit, ei falsum crimen imponendo, debet, quantùm potest retractare, dicendo se falsum dixisse, & si id

necessarium sit ad famæ recuperationem, tenetur dicere, se fuisse mentitum, idque etiam juramento affirmare, nam tunc juramentum est licitum, nec est medium difficile, quod proinde apponi debet, si sit necessarium ad famam ablatam restituendam: notat Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *p.* 15. *num.* 4., regulariter loquendo, apud viros prudentes non esse necessarium dicere; *Mentitus sum*, nam hujusmodi verba potiùs valent ad infamandum detractorem, quàm ad famam restituendam, ad quam sufficit dicere, se falsum dixisse; tamen, si & illud esset necessarium, deberet addi, nam infamator tenetur etiam cum detrimento propriæ famæ alterius famam restituere. Quòd si dicta non sufficiant, addunt Bonacina *supra num.* 4. Sotus *lib.* 4. *quæst.* 6. *art.* 3. G. Hurtado *disp.* 12. *diff.* 18. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 29., adhibendos esse Testes illam confirmantes; sed hoc non est necessarium, nec infamator ad id obligatur ex justitia, nam eò ipso quòd asserit, se falsum dixisse, addito juramento, si auditores non credunt ipsorum malitiæ imputari debet, non infamatori, qui fecit, quod in se erat, & causam posuit efficacem ad infamiam delendam; ita Navarrus *cap.* 18. *num.* 45. Trullench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 21. Azor. *part.* 3. *lib.* 5. *cap.* 9. *quæst.* 6. Ant. à Spiritu S. *tract.* 11. *disp.* 3. *num.* 84. Philippus Faber, Dicastillus, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *punct.* 9. *numer.* 129.

120. Major difficultas est circa modum restituendi famam ab eo, qui alterum infamavit verum crimen, sed occultum injustè propalando; tres modi communiter assignantur à Doctoribus: Primus est, quem affert D. Thomas *loc. cit.*, ut nimirum dicat, se malè dixisse, vel quòd injustè eum diffamavit; sed iste modus licèt fuerit sufficiens tempore D. Thomæ, quando malitia non adeò creverat in Mundo, modò tamen, crescente malitia, poterit esse sufficiens apud rudes, & simplices; ut ait Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 20., non apud alios, qui potiùs inde colligent, detractorem verum dixisse, sed propter conscientiæ stimulum, aut præceptum Confessarii hoc modo velle famam restituere.

121. Secundus modus, quem affert Cajet. *quæst.* 62. *art.* 2. est infamatum laudare apud illos, apud quos diffamavit, honorificè de illo loqui, &, datâ opportunitate, virtutes ejus commemorare, nulla facta mentione criminis detecti, quia hoc modo tantumdem illius famam illustrare poterit, quantùm detractione fuit denigrata, quod facere potest non solùm in diverso genere, sed etiam in eodem genere, in quo famam denigravit, laudando scilicet, ac honorificè loquendo de illo secundùm notitiam publicam, quæ de illo habetur: hunc modum tamquam aptissimum satis communiter Doctores amplectuntur, ita Molina *disp.* 41. Reginaldus *lib.* 10. *num.* 341. Navarrus *cap.* 18. *num.* 45. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 50., & alios referens Ant. à Spiritu S. *disp.* 3. *numer.* 86.

122. Quòd si uterque modus assignatus judicetur insufficiens ad intentum, tunc Barthol. Medina *in sua instr. Confess. cap.* 13. §. 31. assignat alium modum, dum ait, detractorem posse simpliciter dicere, se falsum dixisse, vel non dixisse verum, intelligendo de falso practico, vel de non vero practico: Idem habet Petrus Navarra *lib.* 2. *de restit. cap.* 4. *num.* 380. dicens, salvo meliori judicio, posse talem detractorem simpliciter dicere, se falsum dixisse, & se mendacio infamasse alium. Hunc modum impugnant quamplures, quia numquam, nec etiam pro restituenda fama licitum est mentiri; siquidem mendacium est intrinsecè malum, at qui verum crimen, sed occultum detegendo alium infamavit mentiretur, si diceret, se falsum dixisse, se fuisse mentitum, aut deceptum, quia supponitur, verum crimen revelasse, sic Sotus *lib.* 4. *quæst.* 6. *art.* 3. *ad* 4. §. *Verumtamen* Cajet. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad* 2. Azor. 3. *p. lib.* 5. *cap.* 9. *quæst.* 7. Toletus *lib.* 5. *cap.* 70. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *p.* 15. *num.* 2. Ant. à Spiritu S. *disp.* 3. *numer.* 86., & alios referens Diana *part.* 3. *tract.* 5. *miscell. resol.* 30.

123. Verùm cum restitutio famæ sit res magni momenti, quæ jure naturali, & divino præcipitur, satis probabile est, posse detractorem simpliciter dicere, se fuisse mentitum revelando peccatum proximi, se errasse, se fuisse deceptum; nam potest uti æquivocatione ipsum à peccato excusante, cum in aliquo sensu verba illa possint verificari, siquidem crimen occultum injustè, & cum peccato revelando mentitus fuit, ac falsum dixit; nam peccatum in Scriptura mendacium dicitur; nam de peccatoribus *Isaiæ* 8. habetur *Apprehenderunt mendacium*, & infra *A Propheta usque ad Sacerdotes omnes faciunt mendacium*; est etiam verum, quòd erravit, quia peccatum etiam dicitur error Isaiæ 14. 22. *errant qui operantur iniquitatem*; fuit etiam deceptus, quia omnis, qui peccat decipitur à Dæmone, vel à sua passione: vel etiam nescivit, quod dixit, quia non sciebat illud ad revelandum, juxta illud, quod dixit Christus Matth. 14. *de die autem illo nemo scit, neque Filius hominis*, hoc est ad revelandum, ut omnes Interpretes asserunt; ex quo patet responsio ad fundamentum Sententiæ oppositæ.

124. Nec obstant propositiones 26. 27., & 28. ex

28. ex damnatis ab Innocent. XI., in quibus prohibetur usus æquivocationis, & amphibologiæ; nam ibi non damnatur usus æquivocationis externæ, sed tantùm usus æquivocationis merè internæ, quæ mentalis restrictio dici solet, prout diximus in secundo præcepto Decalogi *cap. 3. dub. 2., & 3.* Hanc Sententiam tenent Villalobos, Sayrus, Prado, Petrus Navarra, Sanchez, Henriquez, Tapia, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *tract. 13. cap. 4. punct. 9. num. 133.*, ita etiam Lugus *disp. 15. num. 30.* Trullench *lib. 7. cap. 10. dub. 21.* Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 20. num. 110.* G. Hurtado *disp. 12. diff. 18.* Tambur. *lib. 9. cap. 3. §. 4. num. 2.*

125. Qui alterum publicè infamavit per libellos famosos, debet etiam famam publicè restituere, quia restitutio facienda est ad æqualitatem; non fieret autem ad æqualitatem nisi publicè fieret, adeòque restitutio famæ publicè facienda est judicio prudentis, & docti Confessarii, vel per aliam publicam scripturam contrariam, vel per vocem præconis, aut Concionatoris, ut diximus in octavo præcepto *cap. 2. dub. 2. num. 10.*, & tenent Bonacina *disp. 1. quæst. 4. p. 9. num. 8.* P. Navarra *lib. 2. cap. 4. num. 442.* Sayrus *lib. 12. cap. 4. num. 9.* Medina *lib. 1. cap. 14., & alii cum illis.*

§. III.

An quis teneatur Famam restituere cum periculo vitæ, aut alio gravi detrimento.

126. RESP. 1. Nemo tenetur famam restituere cum periculo vitæ. Ratio est, quia bona inferioris ordinis non sunt necessariò restituenda cum jactura, & damno bonorum superioris ordinis, sed vita est superioris ordinis ad famam; ergo ista non est necessariò restituenda cum vitæ periculo. Unde si infamator, restituendo famam, seu detegendo falsitatem, injustitiam, & infamiam alteri illatam sibi rationabiliter timeret periculum vitæ, deberet alia via famam restituere, si posset, & si non potest, excusatur à restitutione, Navarrus *cap. 18. num. 48.* Reginaldus *lib. 10. cap. 23. numer. 340.* G. Hurtado *disp. 12. diff. 20.* Trullench *lib. 7. cap. 10. dub. 17.* Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 25. num. 86.* Lugus *disp. 15. num. 40.* Bonacina *quæst. 4. p. ult. numer. 11.* Diana *part. 3. tract. 5. miscel. resol. 30.*

127. Si tamen infamatus propter infamiam illatam, seu propter delictum, de quo fuit infamatus, constitutus esset in vitæ periculo, teneretur infamator se retractare, ac famam restituere cum periculo suæ vitæ, quia in isto casu cum sit in æquali periculo vita injustè infamantis, & vita infamati, ista prævalere, & potiùs salvari debet; nam in causa æquali præponderat, seu melior est conditio innocentis, & quilibet cum æquali suo detrimento tenetur alterius damnum resarcire, Lessius, Gaspar Hurtado, Trullench, Lugus, sequitur Ant à Spiritu S. *disp. 3. numer. 77.*, ubi dicit, hoc non esse ratione infamiæ, sed ratione damni dati in vita.

128. Resp. 2. Nemo tenetur ex justitia famam restituere cum detrimento propriæ famæ notabiliter majori, bene tamen cum æquali, vel paulò majori detrimento. Ratio est, quia licèt infamator teneatur restituere famam proximo ablatam cum æquali, vel etiam paulò majori detrimento suæ famæ, quia in pari causa potior est conditio innocentis; & sic quando agitur de æquali, vel paulò majori damno justitia exigit, ut potiùs illud patiatur, qui damnum intulit, quàm innocens, & suæ culpæ imputare debet infamator, quòd cogatur retractare suum dictum cum propriæ famæ detrimento, non tamen cum multò majori, quia cogeretur dare ultra æqualitatem, quam petit justitia commutativa, ad quam nemo rationabiliter obligari potest, ea ratione, qua nemo potest obligari ad compensandum damnum temporale in bonis fortunæ cum notabiliter majori damno proprio, licèt teneatur cum æquali; & inde si infamator non potest aliter restituere famam, nisi cum multò majori detrimento famæ propriæ, satis erit laudare infamatum in eo genere virtutis, in quo fuit infamatus: idque multò magis verum est quando infamator est Episcopus, Prælatus, aut alia persona illustris, & infamatus vir ignobilis, & subditus; nam ille non tenetur dicere, se esse mentitum, sed sufficit infamatum laudare, ita tenent Tapia, Salon., Bannez, Soto, Lessius, Reginaldus, Dicastillus, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 4. num. 136.* Lugus *disp. 15. num. 29.* G. Hurtado *disp. 12. diff. 20.* Diana *part. 3. tract. 5. miscell. resol. 29.*

129. Multò magis tenetur infamator restituere famam cum detrimento bonorum fortunæ, quæ sunt inferioris ordinis; nam licèt verum sit, quòd bona superioris ordinis non possint compensari bonis inferioris ordinis, ista tamen possunt illis famulari, ut si ad restituendam famam esset iter faciendum cum expensis, aut cum sumptibus aliam diligentiam facere, teneretur infamator hoc pati detrimentum, cum non sit propriè famam pecunia compensare, sed hanc famulari restitutioni famæ, ut notat Andreas à Matre Dei *num. 135.* dicens, hoc esse certum apud Authores.

130. Quòd si restitutio famæ reddatur impossibilis, aut quia restitui non possit sinè vitæ periculo, aut magno propriæ famæ detrimento, vel quia non credetur, quantumcumque infamator se retractet, tunc nonnulli probabiliter asserunt, esse pecunia compensandam, quod colligitur ex D. Thoma 2.. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad* 2., ubi postquam dixit, famam esse restituendam, subdit, *vel si non potest famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut & in aliis dictum est*, nimirum *in solut. ad* 1., ubi dixerat, quòd quando aliquid non est compensabile in suo genere, debet in alio genere, scilicet pecuniæ compensari. Ratio esse potest, quia fama est pretio æstimabilis, & sic potest compensari pecunia, quæ est pretium omnium rerum, ita Sylvius, Ledesma, Aragon, Tapia, Saytus, Sotus, Valentia, Villalobos, & alii relati ab Andrea à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 141.

131. Verùm probabilius est, infamantem non teneri famam pecunia compensare. Ratio est, quia fama, sicut etiam vita, cum sit superioris ordinis ad pecuniam, non est per illam compensabilis, nec cum illa commensurabilis, ut de vita diximus supra *num.* 44.; &, licèt pecunia sit pretium rerum, quæ possunt pretio æstimari, non tamen est pretium famæ, quæ non est pretio æstimabilis; ex quo sequitur infamatorem non teneri famam pecunia compensare, quamvis infamatus id petat, ut pecunia sibi satisfiat, quia nemo tenetur restituere nisi id, quod ablatum est, vel æquivalens in eodem genere; sed id, quod est ablatum non est pecunia, nec ista æquivalet famæ ablatæ, cum non sit in eodem genere; ergo justitia non obligat ad compensandum pecunia famam injustè ablatam, ita Lugus *disp.* 15. *n.*13. Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 16. *numer.* 97. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 4. *p. ult. num.* 14. G. Hurtado *disp.* 12. *diff.* 18. Trullench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 18. Layman *lib.* 3. *tr.* 3. *punct.* 2. *cap.* 7. *concl.* 4. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 30. Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *numer.* 142.

132. Potest infamator per Sententiam Judicis obligari ad solvendum infamato aliquam quantitatem pecuniæ, quo casu tenetur illam solvere, cum in foro conscientiæ sit obtemperandum justæ Sententiæ Judicis, quæ in alterius commodum cedit, vel si de illa solvenda cum infamato conveniret, ut justam querelam deponat; Addunt etiam plures, ex quadam æquitate, & charitate debere infamatorem, si sit dives, & infamatus pauper, & credat illi gratum futurum, aliquam quantitatem pecuniæ reddere, si restitutio famæ sit impossibilis. Poterit etiam Confessarius infamatori pro pœnitentia imponere, ut aliquam pecuniæ quantitatem solvat infamato, attenta conditione utriusque personæ, ut notat Andreas à Matre Dei *num.* 140.

133. Supposita probabilitate Sententiæ docentis; famam posse pecunia compensari, poterit infamatus, si aliquam pecuniæ summam debeat infamatori, partem sibi retinere pro rata infamiæ, vel etiam auferre in illius compensationem, si infamator nolit, aut non possit famam restituere in propria specie; nam, supposita probabilitate illius Sententiæ, jus habet infamatus, ut fama sibi restituatur, aut in propria specie, aut in æquivalenti, ac proinde potest tantumdem pecuniæ retinere, vel auferre quanti æstimatur fama ablata, in illius compensationem, in quo casu nullam committit injuriam, aut injustitiam, cum accipiat, quod sibi debetur, Lessius *dub.* 25. *num.* 136. Bonacina, Trullench, Diana *loc. cit.*, eamque probabilem, & tutam in conscientia vocat G. Hurtado *disp.* 12. *diff.* 23.

134. Nec dicas; compensationem fieri non posse quando solùm adest opinio probabilis; ergo, nec supposita probabilitate illius sententiæ, licita erit compensatio. Sed contra dico, non esse licitum uti compensatione, quando debitum est solùm probabile, secus si debitum sit certum, & probabilitas non versatur circa debitum, sed circa modum, quo fieri debet compensatio: in præsenti casu debitum est ipsa fama, quæ certò supponitur ablata, & probabile solùm est, an illa debeat pecunia compensari; Verùm cum opposita sententia sit probabilior, ita probabilius est, pecuniam debitam non posse retineri, & multò minus auferri.

135. Quæres; an in restitutione famæ fieri possit compensatio, adeò ut qui se mutuò infamarunt non teneantur sibi invicem famam restituere. Resp. affirmativè, si se æqualiter infamarunt, quia in bonis temporalibus, cujusmodi est fama, quando jura sunt æqualia, licita est compensatio, &, uno non restituente, nec alter restituere tenetur: Si autem unus velit famam restituere, si alter recusat jam peccat, nec excusari potest titulo compensationis, quæ non habet locum, si alter restituere velit, Lessius, Bonacina, Layman, Hurtadus, Diana, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 146.

136. Dices; nec etiam titulo compensationis licitum est infamare illum, qui te priùs infamavit, quia hoc potiùs habet rationem vltionis, & vindictæ, quæ authoritate privata non est licita, quàm compensationis, nam alterum infamando non recuperas tuam famam; sed nec etiam recuperas tuam famam alienam retinendo, seu non restituendo; ergo non potes titulo compensatio-

ſationis illam retinere, ſeu non reſtituere; ſed ſicut ab initio alterum infamando peccas, ita peccas famam retinendo, ſeu non reſtituendo, taliſque non reſtitutio potiùs vindicta, quàm compenſatio dicenda eſt: Sed contra; licèt verum ſit, te non poſſe compenſare famam infamando illum, qui te priùs infamavit, nec recuperare famam alienam retinendo; datur tamen æqualitas, & compenſatio in non reſtitutione, conſiſtens in hoc, quòd, poſita obligatione reſtituendi ex parte utriuſque, altero non reſtituente, quod tibi debet, nec tu teneris reſtituere, quod ipſi debes, ſed potes illud retinere titulo compenſationis, ea ratione, qua non eſt tibi licitum incendere damnum illius, qui tuam priùs incendit, nam talis incenſio eſſet potiùs vindicta, quàm compenſatio; ſi tamen & tu alterius domum incendiſti, non teneris damnum ipſi illatum reſtituere, ſed potes retinere titulo compenſationis, ſi alter tibi non reſtituit damnum, quod tibi intulit incendendo tuam domum, & in hoc conſiſtit æqualitas, & compenſatio.

137. Si infamia ſit major ex parte unius, quàm ex parte alterius, quia in valde graviori crimine fuit infamatus, tunc reſtituere tenetur, eo meliori modo, quo poteſt, exceſſum, ut ſervetur æqualitas, &c, altero non reſtituente, poteſt qui plus infamavit detinere famam alterius, non quidem per modum compenſationis, ſed titulo pignoris, donec alter reſtituat; ſicut qui habet apud ſe torquem auream valentem mille poteſt retinere, donec dominus ſibi reſtituat centum, quæ debet, &c, ſi non poteſt reſtituere, debet torquem vendere, &c, retentis ſibi centum, reliqua reſtituere.

§. IV.

De Cauſis excuſantibus à reſtitutione Famæ.

138. PLures dantur cauſæ excuſantes à reſtitutione famæ, quarum aliquæ ſunt ſupra explicatæ, & aliæ relatæ in octavo præcepto, & aliæ nunc ſunt explicandæ, & quidem Primò excuſat infamati condonatio, qui cum ſit dominus ſuæ famæ, poteſt illius reſtitutionem condonare, non minùs quàm poſſit condonare reſtitutionem pecuniæ ablatæ, dummodo infamia non redundet in alios, puta in Familiam, & Filios, qui de Jure manebunt infames, ut ſi infamatus ſit de hæreſi, proditione, Sacrilegio, & hujuſmodi: idem valet de Religioſo, cujus infamia redundat in Monaſterium, nam tunc non poteſt reſtitutionem famæ condonare cum præjudicio aliorum, & inde peccant parentes condonantes, quando infamia redundat in Filios; & Filii, quando redundat in parentes: peccat etiam condonans ſi inde ſequatur ſcandalum; ſi Vir ſit valde utilis Reipublicæ, & ex infamia fructus impediatur; ſi fama ſit neceſſaria ad muneris gubernationem, in his caſibus condonatio quamvis ſit illicita eſt tamen valida, ſi excipias caſum, quo infamia redundet in alium, quia tunc eſt etiam invalida, Layman *lib.* 3. *tract.* 3. *punct.* 4. *cap.* 7. *num.* 5. Bonacina *part. ult. num.* 5. Lugus *diſp.* 15. *num.* 37. Reginal. *lib.* 10. *cap.* 23. *num.* 337. Ant. à Spiritu S. *diſp.* 3. *num.* 99.

139. Secundò excuſat, ſi fama ſit alia via reparata, & recuperata: Nam obligatio reſtituendi famam eſt ad effectum reparandi damnum alteri illatum; ſi autem damnum illud ex detractione non ſit ſubſecutum, vel ſit alia via ſufficienter reparatum, ceſſat obligatio reſtituendi, cum non ampliùs detur damnum reparandum, & contingit quando propter infamati probitatem, vel propter aliorum virorum teſtimonium, aut contrariam experientiam conſtat de falſitate criminis impoſiti, quia ſi ceſſat infamia, & detractor, quamvis peccaverit infamando, non tenetur ampliùs reſtituere famam, Navarrus *cap.* 18. *num.* 47. Bonacina *punct.* 12. *num.* 1. Leſſius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 17. Reginaldus *num.* 337. G.Hurtado *diſp.* 12. *diff.* 16. Layman *cap.* 7. *num.* 5. Truilench *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 19.

140. Tertiò excuſat, ſi infamia jam ſit oblivioni tradita, quia per hoc, quòd ſit oblivioni tradita fama, jam eſt recuperata; unde ſi poſt plures annos facias confeſſionem generalem, & recorderis, alium infamaſſe, ſive crimen falſum imponendo, non teneris ad reſtitutionem famæ, ſi crimini in poſiti, ſeu revelati non ampliùs extet memoria, Leſſius, Reginaldus, Hurtado, Bonacina, Lugus, & alii, quos ſequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 138.

141. Quartò excuſat, ſi crimen occultum, quod tu dexexiſti, alia via jam ſit factum publicum, quia eò ipſo, quòd aliunde crimen eſt factum publicum, non amplius ille jus habet ad famam, & ſic ceſſat ratio, ob quam tenearis reſtituere. Nec obſtat, quòd peccaveris injuſtè detegendo, nam peccatum te obligat ad pœnitentiam coram Deo, & ad compenſanda damna, ſi quæ ſecuta ſunt, antequam peccatum fieret publicum, non autem te obligat ad reſtitutionem famæ delicti publici; ſiquidem ſi de tali delicto publico loqueteris, & alicui etiam neſcienti detegeres non obligaris ad reſtitutionem; ita nec obligatis continuando in prima detectione, poſtquam delictum eſt factum publicum, Toletus *lib.* 5. *cap.* 60. *num.* 4. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 23. *num.* 340. Bonacina *pun-*

na *punct. ult. num.* 8. Lugus *disp.* 15. *num.* 37. Villalob., Trullench, Tapia, Lessius, & alii, quos affert, & sequitur Andreas a Matre Dei *cap.* 4. *num.* 139.

142. Quintò excusat, si ex sua detractione non sequatur infamia; vel quia Auditores non credunt; vel quia delictum jam est publicum; vel quia ille, de quo detraxisti parum, aut nihil curat, quòd de illo talia peccata narrentur, ut si de Milite dicas; quòd sit rixosus, provocasse ad duellum, aut oblatum duellum acceptasse, vel quòd hominem interfecerit; aut de juvene amoribus dedito dicas, puellam solicitasse, aut etiam cognovisse, quia quòd hæc, & similia de illis narrentur parum curant, & sic non adest obligatio restituendi famam, quamvis falsò hæc de illis narrentur, si de facto infamia non sequatur, ut alibi à nobis dictum est, & tenet Bonacina *punct. ult. num.* 10.

143. Sextò excusat, si detractio non fuit contra justitiam, quamvis fuerit graviter peccaminosa contra Charitatem, ut si referas peccatum publicum, propter quod Paulus fuit aliàs infamatus, etsi postea resipuerit, & bonis actibus famam acquisierit; licèt enim hujusmodi narratio repugnet Charitati, non tamen Justitiæ, modò referens non indicet Paulum etiam nunc esse infamem; non tamen est licitum narrare peccatum occultum alicujus, licèt simul referatur cum pœnitentia, nam semper illius fama remanet denigrata: &, si quandoque Sanctorum peccata narrentur simul cum pœnitentia, id evenit ex tacito ipsorum consensu, cum id conducat ad gloriam Dei, & populi ædificationem; hac ratione narratur persecutio Divi Pauli in Ecclesiam, D. Thomæ incredulitas, & D. Petri negatio, vel fortè hæc erant peccata publica.

144. In octavo præcepto plura diximus, quandonam detractio sit dicenda gravis, aut levis, contra Charitatem, aut contra Justitiam; quæ ibidem videnda sunt. Alias causas excusantes explicavimus supra, puta quando restitutio est impossibilis; quando non potest fieri sinè periculo vitæ, aut non nisi cum majori detrimento propriæ, quæ causæ sufficienter excusant à restitutione famæ, ut diximus.

§. V.

De Restitutione Honoris.

145. Honor distinguitur à Fama per hoc, quòd fama sit bona opinio & existimatio multorum de bonitate, virtute, ac excellentia alterius; Honor verò est testificatio talis excellentiæ verbis, aut aliis signis facta: læditur honor, aut omissivè, omittendo signa necessaria ad talem excellentiam testificandam, quando quis illa præstare tenetur, ut si Prælato, aut alii viro nobili transeunti cæteri assurgant, aut caput aperiant, ipse non assurgat, aut caput non discooperiat; sive positivè per contumeliam, derisionem, aut alio modo contemnendo, & vilitatem ejus testando, aut signo aliquo denotando. In utroque casu tenetur dehonorator honorem restituere, exhibendo scilicet honorem negatum, si privativè, seu omissivè dehonoravit, vel positivè satisfaciendo pro injuria, si positive honor fuit ablatus; difficultas solùm est circa modum restituendi.

146. Tres solent assignari modi honorem restituendi cum Cajet. *quæst.* 72. *art.* 3., & primò restitui potest amica, & honorifica salutatione, aut compellatione, & aliquando laudatione apud eos, coram quibus læsus fuit honor; & hic modus sufficit Prælatis, & Superioribus erga inferiores, & nobilibus erga plebejos, nam illi non tenentur veniam petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ut ait D. August. in regula de Superioribus, prout refert Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *numer.* 114.

147. Secundò restitui potest, invitando contumelia affectum ad mensam, & dando locum honorificum, qui modus videtur sufficiens inter æquales; Tertiò petendo veniam publicè aut privatim juxta conditionem privatæ, aut publicæ culpæ, talique modo uti debent inferiores erga superiores, & æquales etiam inter se, si contumelia fuit gravissima, talisque satisfactio petatur à parte læsa; si autem credatur, eam non desiderare, sufficiet specialia honoris signa exhibere, ita cum Lessio, Cajet., Villalob., & aliis tenet Andrea à Matre Dei, sequitur Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 4. *num.* 126.

148. Quando dehonoratio fuit publica, licèt publicè sit pro illa satisfaciendum, non est tamen necesse, ut notat Trullench *lib.* 5. *cap.* 10. *dub.* 31. *num.* 11., ut infamator publicè per se ipsum veniam petat, sed satis esse videtur, si per amicum, vel Confessarium, vel aliam personam publicè honorem reddat, & *num.* 8. notat, illum non teneri ante Judicis Sententiam, nisi ad veniæ petitionem, quod etiam affirmant Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 141. G. Hurtado *disp.* 12. *diff.* 24. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 5. *punct.* 2. *num.* 5. Sed hoc durum videtur, nam talis satisfactio exhibenda est, ut in prudentum existimatione sufficiat ad reparandum honorem læsum, & ad manifestandam existimationem internam de dignitate personæ offensæ, unde major satisfactio requiritur pro majori contumelia, & injuria, quàm pro mino-

minori, prout docet Lugus *disp.* 15. *num.*57. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 23. *num.* 356. Andreas à Matre Dei *num.* 115.

149. Si autem infamatio, & dehonoratio non fuit publica, sed occulta, quando scilicet quis occultè, nullo vidente, nec audiente, alium contumeliis affecit, ebrium, & furem vocando, seu alapam impingendo, negat Molina *tom.* 5. *disp.* 46. *num.* 5. 6. 7. adesse obligationem satisfaciendi, & restituendi, si nullum aliud damnum in fama, aut aliis bonis post se reliquit. Sed contrarium absolutè tenendum est, quamvis contumelia fuerit occulta. Ratio est, quia omnis gravis dehonoratio ex debito justitiæ parit obligationem restituendi; unde contumeliosus tenetur pro illata injuria satisfacere, demonstrando signis sufficientibus bonam existimationem, quam de alio habet, Lugus *disp.* 15. *num.* 54. Lessius *dub.* 27. *num.* 140. G. Hurtadus *disp.* 12. *diff.* 24., & alii communiter.

150. Cessat obligatio restituendi, & satisfaciendi, quando offensus vindictam sumpsit ab offensore, quia sumendo vindictam videtur omnem aliam obligationem remittere, & acceptare vindictam illam pro satisfactione sibi debita, ut notat Lugus *num.* 59.; peccat tamen graviter authoritate privata, injuriam sic vindicando; &, si notabiliter excedat injuriam sibi factam ipse tenetur offensori primo satisfacere pro majori illo excessu, pro quo videri potest Lugus *num.* 60.

151. Hîc dicendum esset de obligatione restituendi bona fortunæ, cujusmodi sunt divitiæ, pecuniæ, & aliæ res temporales & externæ; sed de tali obligatione sufficienter dictum est supra *cap.* 2. agentes de possessore bonæ, & malæ Fidei, ac de illorum obligatione, quæ non sunt hîc repetenda.

CAPUT V.

DE ALIIS CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

DUBIUM I.

Cui sit Restituendum.

1. RESP. cum D. Thoma 2. 2.*quæst.* 62. *art.* 5. regulariter illi esse restituendum, à quo aliquid acceptum est, vel cui aliquod damnum est illatum, & ita cum D.Thoma tenent Doctores communiter. Ratio est, quia restitutio est actus justitiæ commutativæ tribuens unicuique, quod suum est, & constituens æqualitatem inter illos, quorum unus habet minus, quàm habere debet, sed hæc æqualitas constitui non potest, nisi ei qui minus habet, seu à quo aliquid acceptum est, quod suum est reddatur, & sic regulariter restitui debet ei, à quo aliquid acceptum est, seu est damnum illatum: quis enim non videt, si Petro restituatur, quod à Paulo acceptum est, adhuc Paulo deesse, quod suum est, adeòque non esse positam æqualitatem intentam à justitia commutativa in actu restitutionis? quis item non videt quàm facilè quisque posset aliena dominia invertere, si posset quilibet quod ab uno accipit alteri reddere?

2. Dixi, regulariter loquendo, quia hæc generalis doctrina nonnullas patitur limitationes: in primis enim requiritur, ut ille, à quo res aliqua est ablata, sit ipsius dominus, aut justo titulo possideat, etiamsi non sit ejus dominus, quia nimirum est legitimus dispensator, vel custos; hinc fit, ut depositario, conductori, administratori &c. restituenda sint, quæ ab iis accipiuntur, quia ad ea retinenda jus habent, quo privari non possunt sine injustitia; è contra verò, qui rem accipit à Filiofamilias, Religioso, servo, fure, debet domino restituere, non furi, quia dominus, non latro est passus damnum; poterit tamen illam reddere latroni, si aliàs timeat damnum grave vitæ, honoris, aut divitiarum.

3. Hic dubitari solet, an qui rem emit à latrone teneatur eam vero domino restituere cum dispendio pretii, quo illam emit; & utrùm licitum sit illi, ad recuperandum pretium datum, illam restituere latroni? Cui difficultati jam satisfactum est supra *cap.* 2. *dub.* 2. *à num.* 15., *& seqq.*, ubi diximus, te debere rem domino restituere, non furi, si rem gratis accepisti, aut pretium pro ipsa solutum facilè te recuperaturum existimes à fure; sicut è contra, si fur existimetur talem rem propria sponte suo domino restituturus, aut saltem facilè dominus illam à fure recuperaturus, potest emptor licitè reddere rem furi, ut pretium recuperet; de tali enim redditione dominus nequit esse rationabiliter invitus, cum nullum ex ipsa detrimentum patiatur. Si verò periclitetur pretium solutum, si emptor rem domino restituat; &, si restituat furi, periclitetur res domino suo, tunc Sententia communis docet, illum, qui bona fide rem hujusmodi emit à latrone, posse illi restituere, ut pretium suum recuperet; secus qui mala fide emit, quia primus nullam injuriam intulit domino, rem illam emendo, qui proinde non potest esse rationabiliter invitus, si ad recuperandum pretium res furi restituatur, secundus verò debet sibi imputare, si emendo rem, quam sciebat restitutio-

tutioni obnoxiam pretium pro illa datum amittat, ut fusiùs diximus supra *loc. cit.*

4. Secundò requiritur, ut qui rem sibi restituendam petit, non sit ea usurus in proprium, vel alienum detrimentum contra justitiam: hac de causa habens depositum gladium non tenetur ipsum restituere domino, volenti eo uti ad interficiendum se, vel proximum, sed differenda erit restitutio donec cesset periculum, quo non cessante, nec restitutio erit facienda. Ratio est, quia restitutio debet cedere in utilitatem, non in detrimentum, & perniciem illius, cui fit; si autem gladius restitueretur occidere volenti non in commodum, sed in detrimentum ipsius cederet, ac proinde non erit gladius restituendus cum tali periculo, nisi sibi ex detentione illius æquale, vel majus damnum immineat; quo periculo cessante, non solùm teneris ex charitate negare arma petenti, quibus scis abusurum ad suam, vel aliorum perniciem, quia, saltem ex charitate, tenemur omnes vitare malum proximi, si commodè possumus, sed ex justitia; unde peccas contra justitiam gladium reddendo, & teneris ad restitutionem damnorum inde obvenientium, si commodè illum negare poteras, quia gladium reddendo occidere volenti positivè cooperaris ad occisionem, præbendo instrumentum, quo occidat, & damnum inferat, & sic eris causa damni cum obligatione restituendi, & ita tenent Sotus *lib.* 4. *quæst.* 7. *art.* 1. *ad* 1. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 13. *num* 172. Bonacina *disp.* 1. *quæst. ult. punct.* 1. *num.* 8. Lugus *disp.* 21. *numer.* 29. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 3. Tambur. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 3. *num.* 6., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 11. *num.* 204.

5. Si verò dominus rem, quam petit sibi restituendam, nolit insumere contra justitiam, sed ad usus aliunde illicitos, puta petit sibi restituendam pecuniam, quam vult insumere cum meretricibus, ludis, & ebrietatibus, tunc solùm ex charitate teneris denegare pecuniam, si absque ullo incommodo id facere possis, quia ex charitate tenemur, quando commodè possumus, impedire peccatum, & spirituale proximi damnum, cum unicuique mandatum sit de proximo suo; sed negando restitutionem, seu pecuniam debitam in casu posito impeditur proximi peccatum contra Castitatem, ut suppono; ergo negari, seu differri debet pecuniæ restitutio. Nec obstat, quòd Creditor ius habeat petendi rem suam, quod jus violatur negando pecuniam debitam, quia tale jus non est formale, & expeditum, sed dici potest impeditum ex charitate, quæ obligat, ut ipsi non reddatur quando est ipsi, vel alteri nocitura: Si autem ex denegatione pecuniæ patiaris incommodum, immineant rixæ, inimicitiæ, lites, vel alia mala, non teneris denegare, sed potes restituere, ita Sotus *lib.* 4. *quæst.* 7. *art.* 1. *ad* 1. Navarrus *cap.* 17. *numer.* 63. Bonacina *disp.* 1. *quæst. ult. punct.* 1. *num.* 4. Lugus *disp.* 21. *num.* 27. Trullench *cap.* 14. *dub.* 3. *num.* 5. Andreas à Matre Dei *punct.* 11. *num.* 207. Lessius *lib.* 2. *cap.* 16. *num* 53. dicens, rarò esse peccatum mortale debitum petenti solvere, qui abusurus est eo in suum damnum spirituale, tum quia potest debitor illum corrigere, & sic aptiori medio à malis avertere, tum quia hoc remedium parum est in usu, & parum efficax ad intentum.

6. Tertiò requiritur, ut is, à quo res fuit accepta, neque mortuus, neque multum distans, neque sit ignotus: si enim mortuus sit facienda est restitutio hæredibus, sive necessarii sint, & succedentes ab intestato, sive quodammodo alieni, & succedentes ex testamento, quia cum hæres succedat in bonis, & juribus defuncti, & ille ius haberet, ut sibi redderetur res ablata, in hoc utique jure succedit hæres, cui proinde facienda est restitutio; quòd si defunctus nullum habeat hæredem restituendum est pauperibus, vel in pios usus insumendum ad salutem animæ defuncti: si sit multùm distans adeo, ut res ad ipsum transmitti non possit, nisi cum sumptibus excedentibus, vel adæquantibus valorem rei transmittendæ, aut sit moraliter certum periculum, quod res, si transmittatur, ad ipsum perventura non sit, expectanda est commodior occasio restitutionis: quòd si res non sit commodioris occasionis, judicandum est de ipsa te, ac si mortuus esset ipsius dominus.

7. Aliqua tamen hìc est difficultas, utrùm quando res transmitti commodè potest, & debet, transmittenda sit expensis domini, an expensis transmittentis, seu restituentis. Respondendum est cum distinctione; nam qui debet restituere, vel fuit possessor bonæ fidei, & sic non tenetur propriis expensis rem transmittere, sed satis est, quòd eam domino notificet, & tuto loco reservet, aut deponat, vel fuit possessor malæ fidei, & sic tenetur propriis expensis rem transmittere ad locum, in quo eam accepit; Ratio est, quia possessor bonæ fidei tenetur solùm ratione rei acceptæ, sicque satis est, quòd rem alienam restituat eo tempore, & loco, quo alienam esse sciverit: possessor verò malæ fidei tenetur etiam ratione injustæ acceptionis, ideò tenetur rem remittere, ubi injustè accepit, ut domino resarciatur damnum non solùm rei acceptæ, verùm etiam injustæ acceptionis, Bonacina *disput.* 1. *quæst.* 5. *punct. ult. numer.* 4. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 9. Lugus *disp.* 10. *sect.* 8. §. 3.

Tam-

Tambur. *liber.* 8. *tractat.* 4. *capit.* 1. §. 8.

8. Quòd si dominus ignotus sit, vel ignoretur secundùm quid, & in particulari, adeò ut quis sciat, rem esse unius ex duobus, vel tribus indeterminatè, vel ignoretur simpliciter: primo modo res est dividenda inter illos, de quibus dubitatur, reddendo singulis plus, vel minus pro ratione dubii, prout docent Lugus *disp.* 20. *num.* 1. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 4. *num.* 12. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 9. *num.* 2. G. Hurtado *disp.* 1. *diff.* 37. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 11. *num.* 208. Si autem toti Communitati, aut majori ejus parti damnum illatum est, ut contingit quando exercitus injustè expoliat oppidum, si dignosci non possint quinam damnum passi sunt, restituendum toti communitati opera Episcopi, vel Magistratus, dando illis, qui majus damnum habuisse judicantur, Trullench *dub.* 4. *num.* 11. Secundo modo res est distribuenda pauperibus, vel in pios usus insumenda, juxta ea, quæ diximus supra *tract.* 1. *cap.* 4. *dub.* 4. *à num.* 27., *& seqq.*

DUBIUM II.

Quantum sit restituendum, quando plures grave damnum intulerunt.

9. Circa quantitatem restituendam dicendum, est tantum esse restituendum, quantum ablatum est, quia ad satisfaciendum justitiæ commutativæ, ex cujus violatione nascitur obligatio restituendi rem acceptam, seu damnum illatum, ponenda est æqualitas rei ad rem, quæ tunc ponitur, quando tantum restituitur quantum ablatum est, nec censetur sufficienter posita, nisi cum substantia rei ablatæ compensetur lucrum cessans, & damnum emergens: sic qui Scribæ calamum, & Sutori acum furatur, non satisfacit calamum, & acum præcisè restituendo, sed debet insuper reparare cessationem lucri, & emersionem damni, si quod, non laborando, passi sunt. Qui conculcat semina, arboresve præscindit non satisfacit nisi ultra rerum substantiam fructus speratos restituat, juxta æstimationem prudentis Viri, qui debebit deducere expensas, & quantitatem illam proportionaliter, secundùm quam communiter minoris valoris æstimatur res in spe, quàm res in actu propter impedimenta, quæ possunt spem minuere, vel etiam eludere: in particulari quantum sit restituendum à possessore bonæ, vel malæ fidei constat ex dictis supra *cap.* 2. *per totum*: hìc solùm remanet videndum, quantum singuli restituere teneantur, quando plures concurrunt ad furtum, seu damnum inferendum; an singuli teneantur in solidum, an solùm pro rata portione, & in hoc sensu.

10. Resp. ex pluribus concurrentibus ad furtum, & damnum inferendum, illi tenentur in solidum, seu ad integram restitutionem, qui physicè, vel moraliter sunt causa totius damni; qui verò non est causa totius damni; sed partis tantùm, non tenetur in solidum, sed pro sua parte: Ratio facilis est, quia cum restitutio debeat correspondere damno illato, quilibet ad restitutionem tenetur ea ratione, qua fuit efficax causa damni; si ergo fuit causa efficax totius damni tenetur ad restitutionem totius, si verò fuit causa efficax partis, ad solius partis restitutionem obligatur: sic qui particeps fuit prædæ jam factæ tenetur ad restitutionem, pro ea tantùm parte, quam habuit, secus si particeps fuit totius injustæ actionis cooperando ad injustam actionem, ita communiter Doctores apud Bonacinam *disp.* 1. *q.* 2. *punct.* 10. *num.* 10.

11. Hinc Dux Generalis exercitus tenetur in solidum ad restitutionem damnorum in bello injusto illatorum, censetur enim causa efficax totius damni, ad quod inferendum direxit Exercitum: Similiter Duces minùs principales, & subordinati tenentur in solidum de præda injustè facta, & de damno injustè illato à suis militibus: gregarius verò miles, qui alios non induxit non tenetur ad restitutionem totius damni à toto exercitu illati, sed tantùm pro sua parte; non enim censetur causa injusta totius damni, sed suæ tantùm partis, quia bellum iniquum gestum adhuc fuisset absque illius ope, nec ipse in totum damnum influxit; tenetur tamen in solidum, si est causa damni illati ab uno, vel pluribus militibus, illos invitando, & provocando, ut cum Navarro, Azorio, Molina, & aliis docet Bonacina *loco cit.*

12. Quando plures eidem grave damnum intulerunt absque mutua conspiratione, & absque eo quòd unus alium induxerit, non tenetur ad totum damnum, secus si mutua conspiratione damnum intulerunt, nam tunc singuli tenentur ad totum damnum restituendum: hac ratione si plures eamdem vineam ingrediantur, eamque devastentur, omnes peccant mortaliter cum obligatione restituendi totum damnum, si ex communi consensu, & mutua conspiratione vineam ingrediantur, & grave damnum inferant, quia tunc omnes cooperantur, & sunt vera causa totius damni; si tamen non conspirarunt omnes ad illud inferendum, nec unus alium induxit, aut incitavit, quilibet tenetur restituere solùm partem damni, quam, ipse intulit, non autem quod alii intulerunt, etiamsi cognoverit damnum ab aliis illatum,

X ut cum

ut cum Lessio, Maldero, Sanchez, Tamburino, Villalob., Lugo, & aliis diximus *in septimo præcepto Decalogi cap. de Furto dub.* 4. *num.* 30.

13. Ubi etiam diximus, quòd si fuerit lata excommunicatio contra non restituentes vineæ damnum, illam solùm incurrerent, qui communi consilio, & mutua conspiratione damnum causarunt, non verò qui damnum causarunt absque ulla conspiratione, & incitatione aliorum in alios, quamvis unusquisque sciret furtum alterius, quia, non obstante tali cognitione, est solùm causa partialis damni à se illati, quod cum sit leve, ut suppono, non obligat ad restitutionem sub culpa gravi, & mortali, sed sub culpa tantùm veniali, cum autem pro culpa veniali non imponatur excommunicatio maior, sequitur, quòd nullus talem excommunicationem incurrat, licèt Bonacina, Villalob., & alii oppositum sentiant, volentes omnes excommunicationem incurrere, si non restituant, & etiam peccare mortaliter, quàmvis singuli seorsim non nisi leve damnum intulerint, quia singuli concurrunt ad damnum notabile; &, cum non sit major ratio cur uni potiùs, quàm alteri damnum notabile imputetur, singulis imputandum est, adeò ut singuli teneantur ad restitutionem.

DUBIUM III.

Quomodo facienda sit Restitutio.

14. Circa modum restitutionis faciendæ, regula generalis est, ut tali modo restitutio fiat, quo convenienter damnum illatum reparetur, aut res ablata in domini potestatem redeat; quia restitutio est actus justitiæ commutativæ intendentis æqualitatem, sed eo ipso, quòd damnum reparatur, & res ablata in domini potestatem redit, ponitur æqualitas, & sic ampliùs non requiritur. Hinc fit, nihil interesse, utrùm per se, vel per alium quis restituat; publicè, an privatim: item in iis, quæ, ob incertitudinem, & ignorantiam dominorum, sunt restituenda pauperibus, nihil interesse hiscene, an illis pauperibus distribuantur; nihil pariter interesse, quòd talis distributio fiat (nisi alicubi adsit specialis lex in oppositum) requisito, vel non requisito Episcopi, aut Confessarii consilio, hæc enim omnia indifferenter se habent ad convenientem modum restitutionis, saltem ordinariè loquendo; nam si restitutio facienda sit ex occulto crimine, ut convenienter fiat, debet fieri occultè, & per alium, ne manifestetur occultum crimen cum infamia authoris criminis: Si autem fiat ex crimine publico, & manifesto, deberet fieri publicè ad rollendum scandalum: qua ratione publicus usurarius tenetur ratione scandali publicè restitutionem facere; si tamen illam faciat occultè, non tenetur ad novam restitutionem, quantùm pertinet ad obligationem justitiæ, quia sublata est inæqualitas, quæ aufetenda erat ex obligatione justitiæ, quamvis teneatur ex charitate alia media adhibere, quibus occurrat scandalo, & ostendat, restitutionem esse factam, ut cum aliis docet Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 7. *punct. unico num.* 2. His generaliter statutis, nonnullæ remanent difficultates solvendæ.

15. Prima difficultas. An qui centum debet ob furtum restituere satisfaciat suæ obligationi, dando centum titulo donationis. Resp. non satisfacere suæ obligationi qui liberaliter donat centum immemor, se debere illa centum debito justitiæ ratione furti à se facti. Ratio est, quia solutio debiti cum sit actus justitiæ commutativæ, non potest esse opus liberale, & merum beneficium; & sic non potest esse donatio, quæ puram gratiam, & liberalitatem continet. Nec obstat voluntas generalis, & virtualis cujuslibet fidelis satisfaciendi suis debitis, quia talis voluntas intelligi debet, quando apponuntur media apta ad satisfaciendum; donatio autem non est medium aptum ad satisfaciendum debito justitiæ, cum sit longè diversum; nam titulus donationis, & titulus justitiæ sunt diversi, cum ille sit titulus liberalis, & gratiæ, iste verò titulus onerosus, & ideò tradens centum titulo donationis non remanet liber ab obligatione restituendi centum, quæ debet, ex titulo justitiæ.

16. Dices; ad satisfaciendum præcepto non est necessarium operari ex voluntate illud exequendi, & satisfaciendi, sed satis est ponere rem præceptam, ut diximus *tract.* 3. *de Legibus cap.* 2. *dub.* 9. *num.* 99. Sed qui liberaliter donat ponit rem præceptam, seu quam restituere tenetur; ergo liberatur ab obligatione restituendi. Sed contra dico, quòd ille qui liberaliter donat non operari, nec ponere rem præceptam, cum non operetur, nec ponat opus justitiæ, sed gratiæ. Nec dicas; sic donans non donaret, sed solveret, si memor esset debiti, nam per talem voluntatem conditionatam non mutat voluntatem, quam habet de præsenti, nec proinde mutat contractum; sed illum mutaret, si memor esset debiti contracti, ac proinde tunc esset solutio, & restitutio, modò tamen non est restitutio, sed gratuita donatio, ita Sanchez *lib.* 1. *Sum. cap.* 13. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 12. *num.* 9. Gaspar Hurtado *disp.* 9. *diff.* 8. Trullench *lib.* 7. *cap.* 5. *dub.* 5. *n.* 10. Diana *p.* 3. *tr.* 6. *resol.* 57.

17. Si

17. Si verò sciens, & cognoscens se debitorem, ad occultandum furtum, fingat se liberaliter donare, cum verè intendat restituere, solvere debitum, suæque satisfacere conscientiæ in eo quod debet ob furtum restituere, tunc dico satisfacere, & liberari ab ulteriori restitutione facienda: quia illa non est vera, & gratiosa donatio, cum non procedat ex animo liberali, sed est vera solutio procedens ex animo satisfaciendi debito justitiæ, licèt sit occultata sub extrinseca, & apparenti specie donationis, ad quam quidem occultationem datur causa sufficiens, ne debitor exponatur periculo perdendi famam, si cognosceretur esse fur.

18. Nec dicas, quòd recipiens illa centum sub titulo donationis, forsitan erit gratus, & tantumdem alia occasione redonabit, & sic non remanebit illæsus. Contra enim est, quia ad talem redonationem ipse non inducit, nec cogit, estque per accidens respectu debitoris sic restituentis, qui potest eam permittere, ne famam amittat: in praxi talis fictio non est laudanda, nisi ob urgentem causam, cessante scilicet alio securo modo restituendi absque læsione propriæ famæ, ne donatarius credat se obligatum redonare ficto donatori, & sic patiatur aliquod damnum ex obligatione antidorali.

19. Secunda difficultas; an qui rem domino restituendam tradit Confessario, seu alii Viro fideli, teneatur ad novam restitutionem faciendam, si Confessarius eam retineret, aut alii ab eo surriperent? Certum est non teneri, si rem tradat personæ ab ipso creditore designatæ, vel ex ejus consensu electo, quia tunc gerit personam illius, ac perinde est ac si illi tradita fuisset; unde si perit, creditori, non debitori perit: si autem debitor ipse eligat personam fidelem, dubium est, an tunc teneatur ad novam restitutionem, si res pereat, & non perveniat ad creditorem, & quidem res illa potest esse debita ex actione injusta, propter rapinam, aut furtum, vel ratione rei acceptæ, seu ratione contractus.

20. Plures affirmant, debitorem tradentem rem furatam Confessario, seu Viro fideli, ut domino restituat, non teneri iterum restituere, si fortè casu pereat apud portatorem, vel ab ipso detineatur, ita quòd non perveniat ad dominum. Ratio est, quia sic restituens facit quantum facere debet, remittendo rem per hominem fidelem, cum non teneatur se ipsum infamare: tum quia dominus rationabiliter præsumitur, immò debet consentire, ut per hominem fidelem res sibi mittatur: tum quia hic modus restituendi per Confessarium, seu hominem fidelem, est frequentissimus, & usitatissimus, scientibus, & consentientibus cunctis creditoribus, & ita tenent Sotus *in 4. disp. 15. quæst. 2. art. 4.* Gabriel. *ibid. quæst. 2. art. 4.* Ledesma *tom. 2. tract. 8. cap. 13. concl. 8.* Diana *part. 2. tract. 17. resol. 2.* dicens, hanc Sententiam esse tutam in praxi, & eamdem tenet *part. 10. tract. 16. resol. 97.*

21. Resp. teneri ad novam restitutionem, si res debita ex delicto, & injusta acceptione, non perveniat ad dominum. Ratio est, quia usquedum res non perveniat ad manum creditoris non est ablata inæqualitas posita per furtum, seu injustam acceptionem, nam dominus minùs habet in rebus suis, quàm habere debeat, sed restitutio obligat ad ponendam æqualitatem, & efficere, ut res cum effectu perveniat ad dominum suum; ergo etiam obligat ad novam restitutionem, quando res per Confessarium aut alium Virum fidelem transmissa non pervenit ad creditorem, quia sinè nova restitutione non est ablata inæqualitas causata per illam injustam actionem, sibique imputare debet delinquens, quòd res perierit, quæ non periisset, si apud dominum perseverasset, ita Lugus *disp. 21. sect. 5. num. 59.* Trullench *lib. 7. cap. 14. dub. 11. num. 11.* G. Hurtado *disp. 8. diff. 17.* Bonacina *disp. 1. quæst. 3. punct. 9. num. 3., & 8.* Reginaldus *lib. 10. cap. 15. num. 214., & 216.* Rosignol. *de Restit. II. prænot. 5. num. 11.*, & alios referens Andreas à Matre Dei *cap. 1. punct. 9. num. 188.*

22. Non obstant fundamenta opposita; ad primum enim dico, mittentem rem furto sublatam per Confessarium, seu alium Virum fidelem facere quantum debet, si res verè perveniat ad dominum, non tamen liberari ab obligatione iterum restituendi, si non perveniat, quia ratione culpæ, & injustæ ablationis contraxit obligationem ponendi æqualitatem, quæ numquam censetur posita quoadusque res non perveniat ad dominum; & inde si res pereat, vel Confessarius infideliter se habeat, tenetur iterum restituere ad ponendam æqualitatem, ad quam tenetur ratione injustæ acceptionis. Ad Secundùm dico; Dominum consentire debere, ut sic ad eum res mittatur, non tamen ut liberetur ab onere restituendi, si sic missa ad eum non perveniat; unde consensus ille tacitus intelligi debet, ut procedat sub virtuali conditione, ut si res pereat, debitori pereat. Modus restituendi per Confessarium est communis, & usitatus, quia est moraliter certus, & securus, cum regulariter Confessarius sit vir prudens, & fidelis, estque ille modus, valde conveniens, & utilis, ne peccatum furti detegatur, non verò sufficit ad liberandum debitorem ab onere resti-

tuendi, si res ablata cum effectu non perveniat ad dominum.

23. Si autem res non sit debita ex delicto, sed solùm ex re accepta, illamque in specie, seu in individuo mittas per virum fidelem, non teneris iterum restituere si pereat, non enim teneris restituere ex re accepta, quæ ampliùs non extat, nec ex injusta acceptione, quia nullam culpam commisisti taliter mittendo, nam moralem, & prudentem diligentiam adhibuisti, ut tutè perveniret ad dominum, cui proinde perit, non mittenti, qui nullam culpam commisit: Idem dicendum, si res erat ex contractu, & in individuo restituenda, ut vestis, seu equus qui erat commodatus, seu locatus, cum militet eadem ratio. Si autem debitum, sive ex re accepta, sive ex contractu erat pecunia, aut alia res usu consumptibilis, si in itinere periit, mittenti periit, quia usquedum non pervenit ad manus creditoris est sub dominio debitoris, ita Lugus *num.* 57. Trullench *à num.* 3. *ad* 7. G. Hurtado, & Andreas à Matre Dei *loco cit.*, sequitur Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 5. *num.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *num.* 1448.

24. Tertia difficultas est; an qui vovit dare Calicem Ecclesiæ, si illum mittat per virum sibi visum fidelem, teneatur alium mittere, si ille cum calice aufugiat, aut alii ab eo surripiant. Resp. negativè, quia iam censetur votum impletum per illam mediatam traditionem bona fide factam, nec ad ampliùs censendus est volvisse se obligare dum vovit, ut cum Tancred. tenet Diana *part.* 10. *tract.* 16. *resol.* 97., sequitur Tambur. *supra num.* 19. Ant. à Spiritu S. *num.* 1449., addens, non teneri calicem, aut aliam pecuniam dare si inculpabiliter illam amisit, quia non tenetur ex voto, nec ex re accepta, quæ ampliùs non extat, & illam amiserit, nec ex injusta acceptione, cum amiserit sine culpa, & sic ex nullo capite.

DUBIUM IV.

Quando sit facienda Restitutio.

25. Resp. restitutionem, sive ex re accepta, sive ex injusta acceptione faciendam esse statim ac quis cognoscit, se rem alienam habere, seu damnum intulisse; statim, inquam, non mathematicè, adeò ut omnem temporis moram excludat, sed moraliter, & civiliter, adeò ut non admittat moram talem, de qua dominus, possit esse rationabiliter invitus. Ratio est, quia præceptum restitutionis, ut alibi dictum est, quamvis secundùm formam verborum sit affirmativum, cum per ipsum videatur præcipi actio facienda, in se tamen formaliter est negativum, & originem trahit, immò unum est cum præcepto negativo non furandi, sed præceptum negativum adimplendum est statim, nec ullam temporis moram admittit, cum obliget semper, & pro semper; ergo etiam præceptum restitutionis adimplendum est statim ac quis rem alienam iniustè, & domino rationabiliter invito, detinet, cum præcipuè detinere alienum æquivaleat furto continuato; furtum autem semper, & pro semper est prohibitum, ita cum communi sententia Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 6. *punct.* *unico* Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 10. Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *num.* 1450.

26. Hinc qui scienter retinet alienum, invito domino, & potest, data opportunitate, restitutionem facere, manet in statu peccati mortalis, quamdiù non restituit, ex Textu in cap. *sæpe de restit. spoliat.* ibi *eò quòd non multum intersit quoad periculum animæ iniustè detinere, ac invadere alienum*; quin etiam tenetur ad restitutionem damni secuti ex dilatione solutionis; nam differendo solutionem peccat contra iustitiam cum damno creditoris, ut suppono, & sic tenetur ad restitutionem damni secuti, quia ex peccato contra justitiam cum damno alterius oritur obligatio restituendi, ut cum Bonacina *num.* 5. tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 13. *num.* 252.

27. Dubitatur; An qui iniustè restitutionem differt nova successivè peccata committat, an verò solùm prius peccatum augeat, & aggravet. Dico, in dilatione restitutionis novum peccatum committi quoties, vel directè, & expressè per novum, specialemque actum renovatur propositum non restituendi, vel, habito proposito restituendi, data opportunitate, non restituitur si credat, dominum esse rationabiliter invitum. Ratio est, quia quilibet novus actus contra præceptum habet novam malitiam, & est novum peccatum, ut suppono ex dictis de actibus humanis, sed quoties quis habet novum propositum non restituendi habet novum actum contra præceptum restitutionis, quod obligat semper, & pro semper; ergo habet novum actum malum, & novum peccatum. Item, qui, habito proposito restitutionis, data opportunitate, non restituit, habet saltem indirectè, & implicitè novum actum, & novam voluntatem non restituendi, ideò etiam novum peccatum; neque enim, perseverante proposito efficaci restituendi, data opportunitate, potest, data opportunitate, non restitui.

28. Extra hos duos casus per solam dilationem restitutionis aggravatur peccatum, non multiplicatur, quia non committitur novum

novum peccatum, nisi vel eliciatur novus actus, vel accedat novum præceptum, præsertim spectans ad diversam virtutem, sed qui extra duos prædictos casus restitutionem differt, neque habet novum actum, neque urgetur novo præcepto, & sic novum peccatum non committit, licèt aggravet primum, quia circumstantia longioris temporis peccatum aggravat. Nec dicas; præceptum restitutionis obligat pro singulis momentis; ergo tot peccata committuntur contra præceptum restitutionis, quot momenta pertranseunt, re non restituta; contra enim, sola plurificatio, & multiplicatio actuum, non verò continuatio actus per plura momenta multiplicat peccata ex alibi dictis.

29. Quòd si restitutio non sit debita ex furto, aut injusta læsione, sed ex contractu licito, puta ex mutuo, aut commodato, licèt regulariter facienda sit tempore in contractu definito, etiamsi non petatur, quia pro domino interpellat dies definita, cap. *finali de locato, & conducto*, non tamen graviter peccat, qui restitutionem differt, donec exigatur à creditore, nisi fortè ex timore, erubescentia, aut oblivione non petat, quia creditor sciens, & potens petere solutionem, si eam non petit, videtur licentiam eam differendi concedere, prout docent Sanchez, Palaus, Petrus Navar., Salon., & Dicastillus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 1. num.* 254. Trullench *lib. 7. cap.* 14. G. Hurtado *disp.* 8. *diff.* 4. Lugus *disp.* 20. *num.* 211., qui advertunt, hunc debitorem ex contractu licito non esse facilè condemnandum de culpa mortali, nec ei denegandam absolutionem, quamvis differat solutionem sæpiùs, etiam illam Creditore petente, quando iste nullum inde patitur damnum, aut periculum, & debitor verum habet animum solvendi, quia ea dilatio non videtur graviter injuriosa, maximè si debitor non possit commodè restituere.

30. Neganda est absolutio pœnitenti, si non habet firmum propositum restituendi, quia esset indispositus; vel cum facilè possit totum debitum in magna quantitate restituere sinè gravi incommodo, id facere non vult nisi successivè per partes cum incommodo, vel repugnantia creditoris; nam debitum totum est restituendum, nec differri potest sinè tacita, vel expressa licentia creditoris; quare si totum non restituat cum facilè, & commodè potest, respectu illius partis residuæ est injustus detentor, & remanet in peccato actuali, ut cum Bonacina, Sayro, Dicastillo, & Soto, tenet Andreas à Matre Dei *num.* 256. Hurtado *disp.* 8. *diff.* 7. Ant. à Spiritu S. *num.* 1452., & sequi videtur Diana *part.* 3. *tract.* 6. *resol.* 5. Si autem non possit totum debitum simul restituere, tunc satisfacit restituendo per partes, nam talis censetur consensus creditoris. Addunt nonnulli absolvi posse debitorem, si dilatio non sit valde nociva creditori, & Confessor probabiliter credat, quòd, negata dilatione, & absolutione, numquam, vel non ita utiliter restituet, maximè si pœnitens sit in bona fide, putans id sibi licere, & proponat ita restituere, Petrus Navarra *lib.* 4. *cap.* 4. *dub.* 15., dicens, hanc ignorantiam communiter excusare debitores, quia aliàs major pars Reipublicæ in statu damnationis existeret, & tunc meliùs erit debitorem non monere, sed in sua bona fide relinquere, nisi ipse petat edoceri.

31. Neganda pariter est absolutio debitori, qui ter, quater, & sæpiùs admonitus à se, vel ab alio Confessario, ut restituat nihilominùs restitutionem differt sinè causa, cum possit commodè restituere, donec re ipsa restituat, vel in totum, vel in partem, prout potest, quamvis dicat, se habere firmum propositum restituendi: sicut neganda est absolutio concubinario, qui sæpiùs admonitus promisit concubinam ejicere, donec cum effectu ejiciat, quia iste est in occasione proxima peccandi, & ille in actuali peccato, & meritò dubitari potest, quòd non habeat firmum propositum, & quòd, obtenta absolutione, non sit servaturus promissum, sicut aliàs fecit, Lugus *disp.* 20. *num.* 213. Bonacina *quæst.* 6. *punct. unico num.* 18. Bannez, Cajet., Prado, Dicastillus, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numr.* 257.

32. Neganda similiter est absolutio, donec re ipsa restituat, debitori moribundo, qui commodè, & absque infamia, & scandalo restituere potestante mortem, nihilominus restituere non vult nisi per hæredem in testamento relictum, quia sic videtur non habere firmum, & absolutum propositum restituendi, si supervivat, sed conditionatum, si moriatur: tum quia sinè causa rationabili creditores exponit periculo suum creditum non recuperandi, vel non nisi cum magnis expensis, nam hæredes sæpè nimis differunt solutionem, & mille lites excitare solent, quibus creditores miserè premuntur, & dato, quòd lites vincant, expensas factas, saltem integrè recuperare non solent: ex justa causa poterit Confessarius moribundum absolvere, si ex circumstantiis, & rerum perturbatione cognoscat, restitutionem tunc fieri non posse, & non nisi per hæredes: tunc enim sufficit, quòd infirmus restitutionem hæredibus in testamento committat, Sotus *lib.* 4. *quæst.* 7. *art.* 4. *ante responsionem ad argumenta* Molina *disp.* 756. *num.* 2.

num. 2. Lugus *disp.* 20. *num.* 212. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 6. *num.* 3. Bonacina *punct. unico num.* 15. Diana *part.* 5. *tract.* 3. *resol.* 104. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 10. *numer.* 12. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numer.* 259.

DUBIUM V.

Quonam ordine facienda sit Restitutio.

33. ORdo in restitutione servandus attendi potest penes debitores, & personas ipsas, quæ damnum intulerunt, & quæri potest; quinam ex illis primò, & per se obligentur ad restitutionem faciendam, & quinam obligentur secundariò, & in defectum aliorum; sed de hoc satis dictum est supra *cap.* 3. *dub.* 6. Deinde potest attendi penes debita ipsa, & personas, quibus facienda est restitutio, & quæri potest; quænam debita priùs sint solvenda, & quibus personis priùs satisfaciendum, quando bona debitoris non sufficiunt pro omnibus creditoribus: si enim sint sufficientia pro omnibus creditoribus, omnibus restituendum est, nec ullus ordo necessariò servandus est; quando verò bona non sufficiunt pro omnibus creditoribus.

34. Resp. 1. debita certa, quorum scilicet dominus est certus, priùs solvenda sunt, quàm debita incerta, quorum scilicet dominus ignoratur, si debita incerta non maneant in eadem specie. Ratio est, quia debita certa jure naturali restituenda sunt suis dominis, debita verò incerta, quando dominus ignoratur, restituenda sunt pauperibus, & locis piis, non quidem Jure naturali, sed ecclesiastico, ut constat ex dictis supra *tract.* 1. *cap.* 4. *dub.* 4. *num.* 34., priùs autem satisfaciendum est juri naturali, quàm positivo, cum utrique satisfieri non potest, & sic priùs solvenda sunt debita certa, quàm incerta. Conf. Creditor incertus non præsumitur invitus, ex eo quòd ipsius debito incerto debitum certum præferatur, sicut præsumitur invitus creditor certus, si ipsius debito certo præferatur incertum; nam creditor incertus non præsumitur invitus, quòd ipsius debitum in pios usus insumatur; sed est aliqualis pius usus debiti incerti illud insumere ad solvendum debitum certum, ut debitor impotens omnia sua debita solvere à creditoribus certis non vexetur, ac proinde debitum certum est priùs solvendum; sic, pluribus citatis, Rosignol. *de Restit. II. pranot.* 8. *num.* 2. Lugus *disp.* 20. *numer.* 5. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 12. G. Hurtado *disp.* 7. *diff.* 1. Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 8. *punct.* 2. *num.* 9. Navarrus *cap.* 17. *num.* 48, Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *num.* 1456. aliique communiter.

35. Dixi; si debitum incertum non maneat in eadem specie, nam si extet in propria specie, illud est priùs restituendum pauperibus, aut locis piis, & præferendum debitis certis, quia debitor tenetur creditoribus certis satisfacere ex bonis propriis, non ex alienis, at quamdiu res extat in propria specie non est propria, nec sub dominio debitoris, sed in pauperes, vel causas pias eroganda, & sic est restituenda primo loco, non creditoribus ex alio titulo, sed pauperibus, vel causis piis, juxta præsumptam voluntatem creditoris ignoti, sic Authores *supra cit.*

36. Resp. 2. inter Creditores certos ille præferendus est, qui creditò vendidit rem, quæ adhuc extat apud emptorem, quia ab æquitate alienum videtur, ut hujusmodi res, nondum soluto pretio, extans potiùs tribuatur alteri, quàm venditori, maximè quia venditor, qui ab emptore fidejussorem, vel pignus non accepit, censetur tacitam quamdam hypothecam habere in rem illam donec ipsi satisfiat. Nec dicas; per venditionem absolutam dominium rei venditæ transit in emptorem, cui etiam perit, si fortè pereat, nec venditori remanet specialiter hypothecata pro pretio jure aliquo positivo, nec jure naturali, cum absolutè, & absque ulla conditione sit tradita; ergo venditor non habet ampliùs jus prælationis in ipsam, nec in pretium ejusdem, quamvis habeat actionem civilem in ipsum pretium; unde non est potiùs ipsi, quàm aliis creditoribus tradenda. Contra enim dico; venditorem, qui rem vendidit, expectata pecunia, quamvis habuerit pretium pro soluto, adhuc tamen esse præferendum cæteris creditoribus; nam licèt transferat dominium rei venditæ in emptorem, non tamen intendit se privare omni jure, & præcipuè jure prælationis inter creditores.

37. Confirmari potest: nam adducta in domum, quam quis alteri locavit, manent obligata pro locatione, & pro damnis domui illatis, *l.* 2. *ff. ex quibus causis pignus, vel hypotheca contrahatur*; ergo multò magis res vendita debet remanere obligata pro pretio non soluto, prout docent Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 2. *num.* 10., *&* 11. Caiet. *Verbo Restitutio cap.* 8. Navar. *cap.* 17. *num.* 49. Bonacina *quæst.* 8. *p.* 2. *num.* 8. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 12. Ant. à Spiritu S. *n.* 1455., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 232.

38. Resp. 3. debita orta ex contractu oneroso, ut sunt emptio, & venditio, priùs solvi debent, quàm orta ex contractu gratioso, nempe donatione, legato, seu gratuita pro-

ta promissione, quia major fieret injuria, si priora debita negarentur, quàm si posteriora; unde si bona testatoris non sufficiunt ad solvenda debita contracta per emptionem, & per legatum, solvenda sunt, quæ titulo emptionis debentur, quia hæc debentur ex justitia, non illa, quæ proveniunt ex liberalitate: Adde, quòd legata intelliguntur solùm debita, deducto ære alieno: quod verum est, etiamsi legatum sit factum in causam piam, quia neque ob causam piam licitum est de alieno facere donationem, quia hoc esset offerre Sacrificium de rapina, ut cum Petro à Navarra notat Rosignol. *pranot.* 8. *num.* 5., ita etiam tenent Molina *disp.* 760. *num.* 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 4. Lugus *disp.* 20. *num.* 141. Trullench *supra dub.* 12. *num.* 20. Bonacina *quæst.* 8. *punct.* 2. *num.* 12.

39. Præferenda tamen sunt, & priùs solvenda debita contracta pro expensis funeris modestissimè factis, attenta qualitate personæ, & quæ fuerunt contracta ratione defuncti, ad conficiendum testamentum, & inventarium, ad custodiam supellectilis, & familiæ; nam expensæ funeris præcedunt omne debitum, *l. penul. ff. de religiosis, & sumptib. funerum*, & creditores censentur hoc rationabiliter permittere pro re tam necessaria, maximè quia talia bona adhuc censentur esse debitoris; si enim omnia essent creditorum, tunc sumi non posset pro expensis funeris nisi id, quod simpliciter necessarium est ad sepeliendum moderatè cadaver defuncti, nam censetur tunc extrema necessitas, ut docet Bonacina *num.* 25., sequitur Lugus *disp.* 20. *num.* 81. Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *num.* 1457.

40. Resp. 4. habens creditores hypothecarios, seu quibus bona ipsius sunt obstricta, seu hypothecata, & chirographarios, seu qui solam personam obligatam habent, prius solvere debet illis, quàm istis; ideò enim bona alicui obligantur, ut ex his fiat solutio, si aliter debitum solvi non potest: quòd si res hypothecata, pluribus non sufficiat ad solvendum omnibus, tunc ille regulariter præferendus est, cui priùs tempore fuit hypothecata, juxta vulgatam illam regulam Juris 54. *Qui prior est tempore potior est jure*: interdum tamen posterior tempore præfertur, ut si res hypothecata pecunia ab illo mutuò accepta fuit empta, aut constructa, vel conservata, aut reparata, aliisque de causis, de quibus agunt Juristæ, & videri possunt apud Rosignol. *pranot.* 8. *num.* 14. Lessium *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 4. *à num.* 26. G. Hurtadum *disp.* 7. *diff.* 7. Bonacinam *num.* 16. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 12. *à num.* 6. Andream à Matre Dei *à num.* 239.

41. Resp. 5. post solutionem creditoribus hypothecariis factam, si quid ex bonis debitoris superest, solvenda sunt debita merè personalia, scilicet quæ hypothecam non habent, sive ex contractu oneroso, sive ex delicto sint orta, neque necesse est, ut in solvendis hujusmodi debitis aliquis ordo servetur; procedit responsio quando res debita, sive ex delicto, sive ex contractu non extat in propria specie; nam si extat, ipsa priùs restituenda est, quàm ex ea solvantur alia debita; nam cum in isto casu res non sit debitoris, sed creditoris, pro suo domino clamat, ac proinde debitor non debet ex re aliena solvere, ut in simili dixi *supra nu.* 34.: quando autem res aliena est consumpta tunc procedit responsio, & ratio est, quia bona debitoris non magis sunt obligata creditori ex contractu, quàm ex delicto, aut vice versa, & aliunde nullo Jure statuitur, aliquem ordinem in solutione hujusmodi debitorum esse servandum; ac proinde si quis debeat aliquam quantitatem ex furto, & aliam ex emptione alicujus rei, non priùs debet necessariò solvere istam, quàm illam, ita Sylvester, Petrus à Navarra, Lessius, quos sequitur Rosignol. *cit. pranot.* 8. *num.* 6. Lugus *disp.* 21. *num.* 36. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 17. *num.* 243. Bonacina *quæst.* 8. *p.* 2. *num.* 11. Trullench *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 12. *num.* 16. G. Hurtado *disp.* 7. *diff.* 3. Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 11. *num.* 6.

42. Dices; prius quisque debet recedere à peccato, quàm implere obligationes contractas sinè peccato, ac proinde solvere priùs debet debita ex delicto, ut sic recedat à peccato, quàm debita ex contractu. Sed contra dico: non minùs peccare, & committere injustitiam non solvendo debitum ex contractu, quàm ex delicto, cum utrumque sit ex justitia solvendum; quare non magis recedit à peccato solvendo unum, quàm alterum, & inde liberum est alterutrum priùs solvere, quando utrumque solvi non potest: instantia solùm probat, priùs solvenda esse debita ex delicto, quàm ex liberali donatione, non verò debita ex contractu justo, & oneroso.

43. Nec dicas; detentio rei ex delicto debitæ magis injuriosa est creditori, qui magìs conqueri potest; hoc enim falsum est, nam debiti detentio est æqualiter injuriosa utrique creditori, solùmque differunt in eo, quòd alterum est cum injuria contractum, & alterum sinè illa; sed in ordine ad restitutionem non attenditur ad injuriam, ex qua debitum ortum habet, sed ad illam, quæ irrogatur creditori non solvendo, hæc autem est æqualis in utroque creditore, tam ex delicto, quàm ex contractu, ac proinde non magis illud, quàm istud est necessariò restituendum.

44. Ex-

44. Excipiendi tamen sunt creditores privilegiati, qui licèt non habeant hypothecam, tamen ex privilegio Juris habent jus prælationis inter creditores chirographarios non privilegiatos; ita scilicet, ut totum debitum exigere possint antequam quidquam aliis solvatur; tales sunt Respublica, quæ pecuniam alicui credidit; Sponsa de futuro ratione dotis traditæ, matrimonio non secuto; Creditor causâ funeris; & qui deposuit pecuniam apud nummularium non recipiens inde usuras; idque etiam extenditur ad omnia deposita, & ad commodatum, vel pignus, si culpa debitoris perierit, ut videre est apud Andream à Matre Dei *cap. 1. num. 244.*

45. Resp. 6. inter creditores personales non habentes hypothecam, seu privilegium, non est habenda ratio temporis, nec illi priùs integrè solvendum est, qui prior tempore est creditor, sed facienda est restitutio pro rata juxta proportionem debitorum, nulla habita ratione temporis prioris, aut posterioris. Ratio est, quia, nulla existente hypotheca, aut privilegio, bona debitoris, nulli sunt obligata, sed dumtaxat persona, quæ est æqualiter omnibus obligata, ac proinde omnes jus habent æquale, & titulum sufficientem, ut sibi satisfiat ex bonis debitoris. Nec obstat regula illa 54. Juris in 6. *Qui prior est tempore potior est jure*, quia valet solùm in creditoribus realibus habentibus hypothecam in eamdem rem, aut habentibus aliquod jus prælationis, non verò in creditoribus personalibus, quia, ut habet Sylvester *verbo Restitutio 6.*, de illis loquitur jus Civile *Cod. qui priores in pignore*, ita Rosignol. *prænot. 8. num. 7:* Bonacina *punct. 2. num. 19.* Rodriquez *verb. Restitutio cap. 48 num. 6.* Navarrus *cap. 27. num. 51.* Palaus *disp. 1 punct. 18. §. 18. num. 5.* Ant. à Spiritu S. *disp. 30. num. 1463.* Trullench *lib. 7. cap. 14. dub. 12. num. 17.* Reginaldus *lib. 10. cap. 47. num. 248.* G. Hurtado *disp. 7. diff. 7.*

46. Dices: regulam illam *Qui prior est tempore potior est jure*, esse universalem; nec restringi ad solos creditores hypothecarios, cum valeat etiam in aliis materiis, nam priora Sponsalia præferuntur secundis, & qui duobus eamdem operam personalem locavit, tenetur illam exhibere primo; Ratio est, quia secunda obligatio, etiam personalis, est quasi conditionata, & valet finè præjudicio obligationis prioris, & salvo jure prioris creditoris. Sed contra dico; regulam illam debere intelligi dumtaxat de creditoribus hypothecariis, non de aliis personalibus. Ad exempla adducta facilè respondetur, quòd res in illis promissa, cum sit indivisibilis, nec possit singulis ad ratam tradi, nil mirum, si tota sit tradenda priori, qui talem personam habet sibi devinctam in particulari, quod non accidit in solvendis debitis personalibus, quibus pro rata potest, & debet satisfieri: in aliis casibus si regula illa admittatur erit ex speciali Juris dispositione, quæ non militat in nostro casu. Ad id, quod additur facilè negatur, secundam obligationem etiam personalem esse quasi conditionatam, & intelligendam salvo jure prioris creditoris, cum verè sit absoluta, & absolutè debitor intendat se obligare: secus, contracto uno debito, non posset aliud contrahere ad sibi subveniendum, ut argumentatur Pater Rosignol. *num. 7. §. dices 3.*

47. Nonnulli asserunt, in persolvendis debitis personalibus, & non privilegiatis, præferendos esse pauperes ditioribus, quia obligatio restitutionis datur ad evitandum damnum proximi, plus autem damni patitur pauper, & egens nisi priùs solvantur, quàm dives, ita Rodriquez, Petrus Navar., Rebellus, & alii relati ab Andrea à Matre Dei *num. 247.*, sed probabiliùs alii negant, quia nullo jure positivo id est dispositum, jure autem naturali unicuique, sive diviti, sive pauperi reddendum est quod suum est, unde non debet præferri pauper, nisi paupertas sit extrema, aut saltem gravis, &, cum omnes creditores habeant æquale jus in debitorem, non potest unus aliis præferri sinè aliorum injuria, sic Bonacina *disp. 1. quæst. 8. p. 2. num. 24.* G. Hurtado *disp. 7. diff. 5.* Rosignol. *num. 10.* Trullench *num. 19.* Lugus *disp. 20. num. 161.* Ant. à Spiritu S. *num. 1465.* Lessius *lib. 2. cap. 5. dub. 7. num. 46.*

48. An verò sit priùs integrè solvendum creditori priùs solutionem petenti. Certum est, debitorem, postquam cessit bonis, vel ea bona sunt authoritate Judicis sequestrata, ut ex illis creditoribus satisfiat, non posse uni præ aliis satisfacere, ut notat Palaus *disp. 1. punct. 18. §. 21. num. 4.*, nec item posse alicui non petenti, sed propria sponte integrè satisfacere, unde peccaret mortaliter sic solvendo, quia in eo faceret injuriam cæteris creditoribus habentibus æquale jus cum illo, cui solvit, ut notat Palaus *num. 6.*, & G. Hurtado *disp. 7. diff. 6.*, poterit autem id facere authoritate Judicis, si creditor priùs in judicio debitum petat, & Sententiam obtineat, quia in præmium ejus diligentiæ, & vigilantiæ à Jure illi prælatio conceditur, *l. si hominem §. quoties ff. depositi vel contra l. qui autem §. sciendum, ff. quæ in fraudem creditorum.*

49. Si verò privatim, & extra judicium petat, tunc plures volunt, debitorem posse licitè, & tuta conscientia integrè satisfa-

cere

cere priùs petenti sinè obligatione satisfaciendi aliis creditoribus, quia sicut hypotheca, & privilegium, ita & diligentia in petendo creditorem facit potiorem, quamvis tempore posteriorem, ut cum aliis tenet Bonacina *puncto* 2. *num.* 20., & inde creditor, qui petit, & curat sibi solutionem fieri ante alios non peccat, nec tenetur ad restitutionem, quia utitur jure suo, recipiendo, quod sibi debetur, & cujus dominium est apud dantem, ita tenent Rodriquez *tom.* 2. *cap.* 48. *num.* 13. Trullench *dub.* 12. *num.* 18. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *miscell. resol.* 10., & cum Villalob., & aliis Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *num.* 1465., ex quo infert Lugus *disp.* 20. *num.* 174. Juxta hanc Sententiam asserentem, posse debitorem solvere priùs petenti, posse etiam, si velit amico gratificare, non quidem solvendo illi non petenti, sed monendo, & consulendo, ut priùs petat, & ei petenti solvendo, quia non peccat consulendo, & monendo; nam consulit rem licitem, quam alter sinè peccato facere potest, nec peccat petenti solvendo, cum id secundùm hanc opinionem sit licitum.

50. Verùm probabiliùs est pro foro conscientiæ non esse licitum, nec reddi posse debitum creditori priùs privatè, & extra judicium petenti, neque creditorem posse integram solutionem accipere, sed teneri in conscientia restituere, quia, attento jure naturali, cum bona debitoris non sufficiunt pro satisfactione omnium creditorum, sunt pro rata secundùm proportionem dividenda, cum omnes æquales jus habeant, ut sibi secundùm proportionem bona debitoris applicentur; & inde creditor illicitè petit, & accipit totum debitum, quod in his circumstantiis non debetur. Nec privilegium, aliquod, sive naturale, sive positivum afferri potest, quod jus prælationis conferat primò petenti. Nec obstant Leges non invalidantes factum, nec revocantes solutionem, & non concedentes actionem contra illum creditorem, cui priùs solutum est, quia per hoc non conceduntur, ut tuta conscientia possit petere, vel recipere debitum, cum id ex negata præcisè actione non inferatur, sed tantùm in foro externo denegant actionem ad vitandas lites, ut contingit in deceptione infra dimidium justi pretii, cujus revocatio negatur in foro externo, cum tamen in conscientia nequeat retineri, ut omnes asserunt, & ita tenent Palaus *punct.* 18. §. 21. *num.* 6. G. Hurtado *disp.* 7. *diff.* 6. Bonacina *supra p.* 2. *numer.* 23., & 27. Azor., Bannez, Tapia, & Turrianus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 251.

51. Quæres; An prædictus ordo restituendi servari debeat in foro conscientiæ, adeòut peccet contra justitiam debitor, qui talem ordinem non observat. Resp. affirmativè, nisi parvitas materiæ, aut ignorantia juris, vel facti excuset. Ratio est, quia leges disponentes prædictum ordinem nituntur æquitate naturali, & possunt ordinem solvendi præscribere in bonum commune, tum quia talem ordinem prætermittens infert injuriam, & damnum aliis, creditoribus; quod intellige, per se loquendo, nisi alicubi extent particularia Statuta circa ordinem restituendi, nam illa essent servanda, ut tenet Bonacina *quæst.* 8. *p.* 2. *num.* 26. Lugus *disp.* 20. *num.* 87. Palaus *punct.* 18. *num.* 15. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 17. *num.* 249. Trullench *dub.* 12. *num.* 22. Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 36. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 12. *num.* 226., licèt oppositam judicet non improbabilem.

DUBIUM VI.

Quo loco, & Cujus expensis facienda sit Restitutio.

52. RESP. 1. Restitutio, quæ oritur ex delicto, seu injusta acceptione, fieri debet in loco, in quo dominus rem illam haberet, si ablata non fuisset à fure. Ratio est, quia fur, qui restituere tenetur ex delicto, tenetur servare creditorem omnino indemnem, & reparare omnia damna, quæ domino ex illius furto proveniunt, sed nisi faceret restitutionem in loco, in quo dominus rem ablatam haberet, si non fuisset furto sublata, non servaret dominum, seu creditorem indemnem; ergo in tali loco facienda est restitutio; & inde fit, ut si creditor post rem ablatam aliò abierit, & fuisset rem illam translaturus, debet talis res ei restitui in loco, in quem abiit expensis debitoris, cui tamen licebit deducere expensas, quas fecisset creditor in talis rei translatione; tenetur enim debitor ex delicto servare creditorem indemnem, at non tenetur ipsum facere locupletiorem, Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 5. *p. unico num.* 4. Rosignol. *prænot.* 9. *num.* 1. G. Hurtado *disp.* 8. *diff.* 1. Trullench *dub.* 9. *num.* 2. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 194.

53. Quòd si res ablata transmitti non possit, nisi cum gravissimis sumptibus, & magnis expensis, tunc asserunt Doctores, posse ex quadam naturali æquitate differri restitutionem, si speretur melior opportunitas rei restituendæ; quòd si talis opportunitas non speretur, & ex privatione talis rei grave damnum dominus patiatur, etiam cum gravi damno debitoris transmittenda est, si tamen damnum debitoris in transmis-

sione longè superes damnum creditoris in privatione, ex præsumpta domini voluntate, & quadam naturali æquitate poterit talis res restitui eo modo, quo restituuntur debita incerta, ut cum aliis tenet Lugus *disp.* 20. *num.* 191. Ant. à Spiritu S. *disp.* 30. *nu.* 1496., & nos etiam notavimus supra *dub.* 1. *nu.* 6.

54. Resp. 2. Restitutio, quæ oritur ex re accepta facienda est in loco ubi res ipsa reperitur, quando cognoscitur aliena. Ratio est, quia ille, qui tenetur restituere solùm ex re accepta nullam injuriam intulit domino, & sic nullum damnum tenetur pati in restitutione, nam sinè culpa non debet onus subire: unde si ad locum ubi est dominus sit transmittenda id fieri debet expensis domini, ut diximus supra *dub.* 1., & tenent Doctores communiter; quod quidem procedit, nisi debitor ex re accepta fiat propter moram culpabilem debitor ex delicto, tunc enim à tempore moræ culpabilis eodem modo tenetur, quo debitor ex delicto.

55. Resp. 3. Restitutio, quæ oritur ex contractu, quando nullus specialis locus in contractu fuit designatus, facienda est in loco, in quo contractus ipse celebratur, & res traditur, nam talis locus, cum sit utrique communis, censetur ab utroque designatus, estque conformis æquitati contractus, & indemnitati contrahentium; cum enim valor, & æstimabilitas rerum ut plurimum varietur in varietate locorum, nisi fit idem locus acceptionis, & restitutionis sæpè contingeret, rem in loco majoris valoris acceptam in loco minoris valoris restitui, vel è contra; & inde regulariter restitutio facienda est in loco ubi contractus celebratur, & res accipitur, quando alius locus in contractu non fuerit designatus: quæ regula valet non solùm in contractibus, in quibus eadem numero res debet restitui, ut in commodato, & deposito, sed etiam in iis, in quibus non redditur id, quod accipitur, sed pretium, ut in emptione, & venditione, Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 5. *num.* 9. G. Hurtado *disp.* 8. *diff.* 3., & cum aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *p.* 10. *num.* 196.

56. Quòd si in tali restitutione facienda, expensæ aliquæ sint faciendæ, dico, restitutionem faciendam esse expensis debitoris, si contractus cedat in utilitatem illius; expensis verò creditoris si in istius cedat utilitatem: Si verò cedat in utilitatem utriusque, fieri debet expensis utriusque, si nihil de hujusmodi expensis conventum sit, nam qui ex contractu sentit commodum, debet sentire & incommodum, Bonacina *num.* 10. inde inferens, depositum gratis acceptum sub custodia, restituendum esse in loco, ubi acceptum fuit expensis deponentis, cum in illius utilitatem custodiatur; mutuum verò, & commodatum restituendum esse expensis commodatarii, & mutuatarii, cum in ipsorum commodum accipiatur.

CAPUT VI.

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A RESTITUTIONE

DUBIUM I.

Qualiter Impotentia debitoris excuset a Restitutione.

1.
Lures sunt causæ à restitutione excusantes, quarum aliquæ se tenent ex parte debitoris; aliquæ ex parte creditoris; aliquæ ex parte rei acceptæ; aliquæ excusant simpliciter, & pro semper, aliquæ secundùm quid, & ad tempus, de quibus ordine dicturi, incipimus ab inopia, & impotentia debitoris; quæ si est extrema per omnes excusat ab obligatione restituendi, quia ad impossibile nemo tenetur, quod adeò verum est, ut debitor existens in extrema necessitate. non teneatur rem acceptam restituere, seu debitum solvere creditori simili necessitate laboranti. Ratio est, quia in tali extrema necessitate res fit communis, & cessat ratio dominii de Jure gentium introducta, & perinde se habet, ac si bona numquam fuissent divisa; cum autem debitor rem illam habeat, non tenetur illam restituere, quia de re communi nemo tenetur alteri potiùs, quàm sibi consulere, ut, pluribus adductis, diximus *tract.* 4. *in primum præceptum Decalogi cap.* 5. *dub.* 3. *num.* 30., ubi etiam cum Diana *part.* 5. *tract.* 8. *resol.* 12. notavimus in tali casu extremæ necessitatis, Uxorem, Avum, Parentes, Filios, & secundùm aliquos etiam Fratres posse creditori præferri, illisque subveniri, creditore neglecto, nam strictius est debitum pietatis, & naturale debitum parentibus, quàm debitum morale, quo tenemur erga creditores: & alia plura explicata sunt de re accepta ante necessitatem extremam, & consumpta in tali necessitate, in ordine ad obligationem illam restituendi, quæ *ibidem* videri possunt.

2. Nec dicas; non licet in extrema necessitate rem alienam usurpare, quando dominus est in eadem extrema necessitate; ergo nec etiam licet rem alienam in extrema necessitate retinere quando dominus est in eadem necessitate: contra enim, concesso antecedente neganda est consequentia: disparitas est, quia in pari causa melior est conditio possi-

possidentis, ideò quando dominus est in possessione non licet in pari necessitate privare re, quam possidet, quia melior conditio stat pro domino; at quando debitor est in possessione melior conditio stat pro ipso, qui proinde potest in pari causa rem, quam possidet, retinere.

3. Neque item dicas; in pari extrema necessitate non licet famam proximi retinere; qui enim alium injustè infamavit, adeòut ex tali infamia certa mors immineat infamato, tenetur etiam cum æquali, & certo periculo vitæ propriæ talem infamiam revocare, ut diximus supra *cap. 4. num. 119.*; ergo nec licet in pari necessitate temporalia bona proximi retinere: Contra enim neganda est consequentia, disparitas est, quia bona famæ in nullo umquam casu sunt, aut fuerunt communia, sicut communia fuerunt, & adhuc in extrema necessitate communia sunt bona fortunæ, quæ ab Authore naturæ sunt ordinata ad conservationem vitæ, & inde potest unusquisque conservare propriam vitam, cum jactura bonorum temporalium alterius, & non cum jactura bonorum famæ, aut corporis alterius, & unusquisque tenetur cum jactura bonorum temporalium defendere vitam proximi, at non cum jactura bonorum famæ, aut corporis.

4. An verò excuset etiam à restitutione necessitas gravis, ad quam quis redigeretur restituendo: gravis necessitas dicitur, quando deficiunt necessaria ad conservandam decentiam proprii status; ad vitandum morbum gravem, diuturnum, & incurabilem; captivitatem injustam, infamiam notabilem, aut magnam miseriam: extrema necessitas dicitur, quando deficiunt necessaria ad conservandam vitam, vel ad vitandum periculum imminens morbi irreparabilis, mutilationis, vel alterius extremæ miseriæ.

5. Resp. aliqua gravis necessitas sufficienter excusat ab obligatione restituendi, sed non omnis. Ratio est, quia gravis necessitas aliquando est ad salvanda bona, quæ natura voluit omnibus esse communia, puta ad servandam libertatem; ad servandam bonam existimationem, quam unusquisque naturaliter habere solet; aliquando est ad servanda bona, quæ natura per se non omnibus hominibus fecit communia, puta ad servandum statum nobilitatis, dignitatem aliquam, bonam existimationem doctrinæ &c. Necessitas gravis hujus secundi generis non excusat à restitutione, bene tamen necessitas gravis primi generis. Ratio est, quia bona fortunæ, & temporalia concessa sunt hominibus ad conservanda bona naturæ, quæ scilicet ex ipsa natura oriuntur, omnibusque hominibus communia sunt, ac proinde ubi adest necessitas conservandi talia bona, remanent communia bona temporalia; neque enim divisio dominiorum Jure gentium inducta derogare potuit juri naturæ, quod quisque habet ad utendum bonis fortunæ pro conservatione bonorum naturæ, & sic necessitas gravis respiciens bona naturæ sufficienter excusat à restitutione, non sic excusat necessitas gravis respiciens bona, quæ natura omnibus communia esse non intendit, quia natura non ordinavit bona temporalia ad conservanda bona illa particularia à se per se non intenta, & diversimodè convenientia diversis hominibus in diversis statibus.

6. Nec obstat propositio 36. ex damnatis ab Innocent. XI. *Permissum est furari non solùm in extrema necessitate, sed etiam in gravi:* nam illa procedit de necessitate gravi primi generis supra explicata, quę respicit bona temporalia, quæ natura non omnibus hominibus communia fecit, non de necessitate gravi secundi generis, quæ respicit bona naturæ omnibus communia, ut tenet Rosignol. *de Restit. III. prænot. 1. n. 4.*, ubi affert, & explicat doctrinam à nobis datam.

7. Differri potest restitutio, quando quis restituere non potest, nisi cadat à statu suo justè acquisito, cum sit magnum, & gravissimum incommodum à sui status splendore deturbari, & sic, ad illud incommodum vitandum, differre potest restitutionem donec perveniat ad pinguiorem fortunam, nec creditor censeri debet rationabiliter invitus ob talem dilationem, sic exigente charitate, nisi creditori ex tali dilatione immineat æquale damnum, incommodum, seu periculum decadendi à suo statu; nam tunc debitor restituere tenetur, quamvis sit illa gravi necessitate pressus, siquidem in pari necessitate, & causa, potior est conditio creditoris, quàm debitoris, qui sibi debet imputare tale incommodum, quod pati debet, cum sua culpa, si debitum sit ex delicto, vel sua voluntate, si ex contractu, contraxerit obligationem restituendi, sic Layman *lib. 3. tract. 2. cap.* 12 Bonacina *disp. 1. quæst. ult. punct. 1. num.* 32. Lugus *disp.* 21. *numer. 6.* G. Hurtado *disp. 9. diff.* 2. Trullench *lib. 7. cap. 15. dub. 2.*

8. Debitor tamen debet interim facere quantùm commodè potest, ut pro viribus satisfaciat; unde tenetur diminuere victum, vestitum, familiam, numerum famulorum, & equorum, dotemque filiarum, & se ad honestam mediocritatem reducere, ut eo, quod inde detrahit, creditoribus satisfaciat: quæ doctrina, ut cum Caspensi ait Mastrius *disp. 7. de restit. quæst. 3. art. 2. num.* 77., notanda est pro multis Nobilibus, qui in vanos, & superfluos sumptus sua bona consumunt,

munt, & à debitorum solutione prætendunt excusari, dicentes, id sibi esse necessarium ad sui status conservationem, suæque dignitatis splendorem, qui non debent absolvi, nisi ab hujusmodi vanitatibus abstineant, suumque victum, vestitum, & familiam diminuant, ut paulatim restituere possint, sic exigente recta ratione, ne creditores tantum patiantur detrimentum, Bonacina, Lessius, Villalobos, Sayrus, Ant. à Spiritu S. *disp.* 31. *num.* 1480.

9. Quòd si status ille melior sit injustè acquisitus per furta, rapinas, usuras, & alia media illicita, tenetur statim restituere, quamvis debeat ab illo decadere, quia hoc non est decadere, nec mutare statum, sed alienum dimittere, & redire ad proprium: si tamen hoc facere non posset sine infamia, quia crimina sunt occulta, & communiter ille existimatur vir probus, & honestus, tunc poterit differre, & sensim restituere, quia infamia est causa sufficiens ad differendam, vel etiam omittendam restitutionem, ut mox dicam.

10. Differri etiam potest, si debitor longè majus damnum in propriis bonis patiatur ex præsenti restitutione, quàm creditor ex dilatione illius, ut si non possit restituere, nisi rem suam vendat multò vilius, quàm valeat, quia tunc creditor censetur irrationabiliter invitus, si dilationi nolit consentire; nam ex charitate debet magis velle, quod vitetur magnum incommodum proximi restituentis, quàm modicum incommodum suum, vel nullum in illa modica dilatione restitutionis; unde non tenetur Artifex ad vendendam supellectilem, vel artis instrumenta, vel ad mendicandum, sed solùm ex sumptibus resecare, & ex illis quantùm potest restituere; non sufficit tamen incommodum, quod patitur ex carentia præsentis pecuniæ, quam restituit, nec lucrum quod sperat tali pecunia negotiando, quia hoc non est incommodum in bonis propriis, nec tale quod pati non debeat, nisi tale lucrum sit necessarium, ut omnibus valeat creditoribus satisfacere, quibus aliter non posset satisfacere, ut cum Bonacina, Lessio, Palao, Villalob., & Dicastillo tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *punct.* 15. *num.* 271.

11. Differri potest, & omitti restitutio, si immineat periculum infamiæ, vitæ, vel membrorum, differri inquam potest, donec cesset periculum, quia bona inferioris ordinis non sunt necessariò restituenda cum jactura, & damno bonorum superioris ordinis: bene tamen notat D. Thomas 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *ad* 2., quòd tale periculum cessare potest, si restitutio fiat per aliam personam secretam, & fidelem, puta per Confessarium, quo casu tenetur hoc modo restituere: Idem valet, si immineat periculum animæ, id est periculum, ne uxor, aut Filiæ se prostituant, aut Filii latrocinia committant, vel etiam ne ipse propter impatientiam incidat in desperationem, Bonacina *num.* 12. 13., & 15. Lugus *disp.* 21. *num.* 13., & 19. Trullench *lib.* 7. *cap.* 15. *dub.* 2. Ant. à Spiritu S. *num.* 1483. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 269., & 282.

12. Quæres; an in casibus, in quibus debitor differre potest restitutionem, teneatur postea domino restituere damnum emergens, & lucrum cessans. Resp. affirmativè, si debitum sit ex delicto, secus in aliis: Ratio est, quia per suam injustam actionem fuit causa illius damni emergentis, & lucri cessantis, nec æquum est, creditorem damnum pati ob debitoris delictum, quæ ratio cessat; si debitum non fuit ex delicto, sed ex contractu; non enim tenetur ad ea damna, & lucra cessantia ex re accepta, cum nihil eorum habuerit, nec ex injusta acceptione, cum talis dilatio non sit injusta, utpote facta ex rationabili causa, & sic non tenetur illa restituere, si numquam fuit in mora culpabili, ut habet Bonacina *num.* 40. Lugus *disp.* 21. *num.* 17., & 18. Andreas à Matre Dei *num.* 274. Ant. à Spiritu S. *num.* 1485.

DUBIUM II.

An Cessio bonorum excuset à Restitutione.

13. CEssio bonorum est privilegium jure civili introductum, quo qui solvendo non sunt, cedendo juridicè bona sua Creditoribus distribuenda, non possunt ampliùs propter debita in carcerem conjici, neque à creditoribus molestari, nec lis contra illos intentari; unde etiam dicitur *flebile*, & *miserandum remedium*, quo debitor, qui non est solvendo cedit bonis; unde excusat à restitutione, saltem in foro externo, ut constat ex *l.* 1. *C. qui bonis cedere possunt*, *ex l. Qui bonis ff. de cessione bonorum*, & *Instit. de actionibus* §. *ult.* De hoc privilegio cedentis bona dubitatur; an liberet ab obligatione restituendi in foro maximè interno, quamvis postea ille pervenerit ad pinguiorem fortunam. Affirmant plures, si cessio fiat quibusdam cæremoniis, & actibus ignominiosis secundùm consuetudinem loci, eò quòd talis ignominia substitui videtur loco integræ solutionis, ita Lessius cum aliis *lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 3. *num.* 46. Thomas Hurtado *tom.* 2. *resol. moral. tract.* 8. *resol.* 35.

14. Resp. hoc privilegium cessionis bonorum in foro interno non magis excusare; quàm excuset sola necessitas sinè cessione, quia

quia leges fori externi non intendunt creditores fraudare, sed miserum juvare, supponendo quòd non sit solvendo, ut clarè constat ex *l. 1. C. qui bonis cedere possunt*, ubi habetur; *In eo enim tantummodò hoc beneficium eis prodest, ne judicati detrudantur in carcerem*; unde, si taliter cedens pervenerit ad meliorem fortunam, tenebitur solvere, quia per cessionem bonorum non extinguitur debitum, sed solùm consopitur, ut etiam habetur ex *cit. l. Qui bonis ff. de cessione bonorum*, ubi habetur; *Is, qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest convenitur*. Unde cum nec jure positivo, nec naturali debita extinguantur ob cessionem bonorum, sed tantùm consopiantur, debebit perveniens ad meliorem fortunam debitum solvere.

15. Quod verum est, etiamsi cessio fiat actibus ignominiosis, quia tales actus ignominiosi nullo jure sunt, nec censentur solutio debiti, cum per illos nullum creditoris damnum resarciatur: estque talis ignominia, non quidem æquivalens solutio, sed pœna propter culpam præsumptam contrahentis debita supra suas vires, & propter terrorem aliis incutiendum, ne prodigalitate, & negligentia ad similem statum deveniant. Dubia, quæ circa cessionem bonorum occurrere possunt civilia magis, quàm theologica sunt, cum in foro conscientiæ, & theologico cessio bonorum ex mox dictis, non excuset præcisè, ut cessio est, sed ut includit necessitatem, & moralem impotentiam restituendi, Bonacina *quæst. ult. punct. 1. num. 36.* Sotus *lib. 4. quæst. 7. art. 4. fine*, Reginaldus *lib. 10. cap. 18. num. 253.* Lugus *disp. 21. num. 40.* G. Hurtado *disp. 9. diff. 4.* Trullench *lib. 7. cap. 15. dub. 5.* Tambur. *lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 9. à num. 8.* Ant. à Spiritu S. *disp. 31. num. 1489.* Diana *p. 4. tract. 4. resol. 78.*

16. Inde qui cessit bonis, si sit artifex, ex justitia tenetur ad laborandum in suo officio, ut ex parte aliqua satisfaciat creditoribus, si aliquid præter victum lucrari potest, quia debitum per cessionem non est extinctum, & justitia obligans ad satisfaciendum, obligat etiam ad ponenda media necessaria secundùm proprium statum, ut restituere possit, cujusmodi est laborare in suo officio, ut tradunt Tambur. *num. 10.* Ant. à Spiritu S. *num. 1491.*, & Palaus *p. 17. §. 11. num. 6.*, & si cedenti bona, aut aliàs ad paupertatem redacto hæreditas, vel legatum relinquatur, tenetur illud acceptare, ut debita solvat, & repudiando peccaret contra justitiam, Palaus *supra num. 4.* Lugus *disp. 20. num. 127.* Bonacina *quæst. 8. punct. 2. num. 36.* Trullench *lib. 7. cap. 14. dub. 12.*

17. Post cessionem sunt cedenti suæ artis instrumenta, & aliqua ad victum judicio boni viri necessaria relinquenda, *l. Qui bonis ff. de cessione bonorum* ibi; *Nec enim fraudandus est alimentis quotidianis. Idem, & si Ususfructus ei sit concessus, vel legatus, ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est*, quæ tamen pro alimentis necessaria sinè cessione possunt etiam retineri, cum, ut supradiximus, nemo teneatur restituere cum gravissimo incommodo, & jactura sui status, ita ut cogatur mendicare, hoc etiam conceditur à legibus tam pro se, quàm pro sua familia, ut probat Lessius *cap. 16. dub. 3. num. 43., & 44.*, & inde Uxor, & Filii si cognoscant post mortem patris, vel mariti omnia pro debitis à creditoribus auferenda, poterunt aliqua occultare necessaria ad parcam, & honestam sui sustentationem, & in judicio requisiti jurare poterunt, se nihil occultasse, hoc est non sibi debitum, nec incurrerent excommunicationem fortè latam contra occultantes ea bona, ut cum Azor., Soto, Tambur., & aliis relatis à Diana *part. 5. tract. 14. resol. 57.* tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 31. numer. 1490.*

18. Clericus, qui debita solvere non potest, non tenetur, nec potest cedere bonis, nec ob debita in carcerem mitti, quia Clericus non potest conveniri, nisi quatenus facere potest, deductis necessariis alimentis, ut cum Abbate, Imola, Ancharano, & aliis tenent Doctores communiter in *cap. Odoardus 3. de solutionibus*, ne Clericus in opprobrium status Ecclesiastici cogatur mendicare, Lessius *cap. 16. dub. 3. num. 50.* Reliqua de cessione tradunt Juristæ, & aliqua videri possunt apud Palaum *cit. punct. 17. §. 7.*, plura etiam habet Rosignol. *de Restit. III. prænot. 2.*

DUBIUM III.

An excuset Solutio facta Creditori sui Creditoris.

19. SI nimirum tibi debeo centum, & tu totidem debes Petro, & utrumque debitum est liquidum, si reddam Petro illa centum, an remaneam liber ab obligatione tibi restituendi; & quidem si utrumque debitum oriatur ab eadem causa omnes facilè admittunt, solventem creditori sui creditoris liberum manere ab ulteriori obligatione restituendi, ut si mihi locasti domum centum aureis, quam tu totidem locatam habuisti à Petro, solvendo centum Petro, in utroque foro satisfacio meæ obligationi; idem valet, si à te mutuò accepi centum, & totidem meo nomi-

ne

ne mutuò accepisti à Petro, solvendo Petro, non teneor ampliùs aliquid restituere, quia nullam tibi injuriam irrogavi, quin potiùs utiliter tuum negotium egi. Si verò debitum contractum sit ob diversam causam, tunc plures negant, excusari à restitutione facienda per restitutionem factam creditori sui creditoris, ut habet Villalob. *tract.* 11. *diff.* 13. *num.* 19., & apud ipsum Bartolus in *l. solutum ff. de pignorat. act.* Sylvester *verbo Solutio quæst.* 4.

20. Resp. solutionem factam creditori sui creditoris regulariter liberare ab obligatione restitutionis in foro externo, & interno, sive ex eadem, sive ex diversa causa proveniat debitum. Ratio est, quia quando solvo Petro tuo creditori, quod tu ei debes, virtualiter emo, & transfero in me jus Petri adversùs te ipsum, sicque liberor ab onere restituendi tum in foro interno, quia verè pono æqualitatem, te liberando ab onere, quo tenebaris centum restituere Petro; tum in foro externo, in quo si me convenias petendo, quod tibi debeo; ego tuam petitionem repellam, petendo à te, quod tu debebas Petro, cujus jus ego acquisivi, & in me transtuli.

21. Dixi; regulariter, & per se loquendo æquè liberare in utroque foro, nam per accidens evenire potest, quòd solutio liberet in foro interno tantùm, non in externo, ut contingeret in eo, qui habens debitum manifestum, & quod juridicè probari potest, solveret creditori sui creditoris debitum occultum, & pro quo in foro externo actio non detur; per accidens etiam contingere potest, ut talis solutio, nec in externo, nec in interno foro tollat onus restituendi, ut contingit quando debita non sunt ejusdem qualitatis, & ordinis, & creditor non est potens omnia solvere, sic v. g. si Petrus impotens solvere omnia sua debita sit meus creditor, & ego solvam Joanni, qui licèt sit creditor Petri, est tamen creditor inferior, cum dentur respectu Petri alii creditores anteriores, & privilegiati, non liberor ab onere restitutionis, quia Joannes non habebat jus exigendi solutionem à Petro cum præjudicio creditorum anteriorum, & privilegiatorum, sicque per accidens, ratione damni redundantis in creditores anteriores, & privilegiatos, irritatur solutio facta creditori creditoris, & in universum hujusmodi solutio per accidens irritatur, quando creditor, cui tu solvis, non habet respectu tui creditoris debitum cum omnibus conditionibus requisitis, ad hoc ut licitè facere possit occultam compensationem. Adverto tamen, rarò expedire, quòd præfato modo fiat restitutio, quia plerumque ex ea sic facta solent oriri rixæ, discordiæ, contentiones, aut lites; hanc Sententiam tenent cum Medina, Valentia, Lessio, P. Navarro, Aragon. Rebello, & aliis Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 4. *punct.* 3. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 13. *num.* 169. Lugus *disp.* 21. *num.* 146. G. Hurtado *disp.* 9. *diff.* 5. Palaus *disp.* 1. *punct.* 18. §. 10. Trullench *lib.* 7. *cap.* 15. *dub.* 6. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 221.

DUBIUM IV.

Qualiter Compensatio debiti excuset à Restitutione.

22. Certum est, Compensationem aliquando esse licitam, & liberare debitorem ab onere restitutionis; si enim Petrus debeat Paulo centum, qui & ipse debeat Petro alia centum, si debitum utrumque sit certum, & liquidum uterque liberatur ab onere restitutionis, quia debitum unius compensatur cum debito alterius; si autem debeas Petro centum, & ipse nihil tibi debeat, tunc dubium est, an licitè possit ipse Petrus occultè à te accipere alia centum, ut ea, quæ tu illi debes, compenset: prima dicitur compensatio propria, & rigorosa, quia debita, & credita utriusque partis invicem coæquantur, & compensantur; secunda dicitur compensatio impropria, & magis rigorosè dicitur recuperatio, communiter tamen de illa etiam loquuntur Doctores sub nomine compensationis, & de illa

23. Resp. talem compensationem factam à creditore debitorem excusare ab onere restitutionis, quia per illam ponitur æqualitas inter debitorem, & creditorem, & in praxi esse licitam, si serventur debitæ conditiones, quarum Prima est, quòd debitum sit liquidum, & certum, id est ut certò moraliter constet, rem esse tuam; nam pro debito incerto non potest exigi certa solutio, & cum in dubio melior sit conditio possidentis, creditor licitè non potest compensare debitum dubium, spoliando debitorem re quam certò possidet, quod maximè verum est, quando dubium est negativum, aut versatur circa factum, quando scilicet ego dubito, utrùm res, quam possides, mea sit, an non, ex quibusdam tantùm conjecturis absque ullo sufficienti fundamento, & ratione, in quo conveniunt Doctores communiter.

24. Nam si dubium sit positivum, & versetur circa jus, quando scilicet propter probabiles hinc inde rationes, & graves hinc inde Doctorum authoritates, dubitatur, an in tali casu particulari liceat secundùm Leges, & jura facere occultam compensationem, tunc plures sentiunt, licere adhærere, cui

cui libuerit opinioni, & sic, practicè judicando, licere sequi opinionem affirmantem, posse licitè fieri occultam compensationem: Idque multo magis affirmant quando major probabilitas est ex parte creditoris; nam major illa probabilitas reddit debitum moraliter humano modo certum, ut cum aliis tenet Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 324.* Verùm dicendum est, non esse licitum in tali casu facere occultam compensationem, sive probabilitas sit æqualis ex parte utriusque creditoris, & debitoris, sive etiam major sit ex parte creditoris, quia nemo spoliandus est rebus suis justè possessis, nisi certò constet de opposito; sola autem probabilitas, sive major, sive minor non potest vincere certam possessionem, quod tribuit jus certum possessori, quod vinci non potest nisi à jure certo, non autem à jure solùm probabili, aut etiam probabiliori, ut cum Sanchez, Palao, & Tamburino tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 9. num. 403.*, & fusè Bossius *var. moral. part. 1. tit. 1. num. 1026.*, *& 1027.*, & nos diximus supra *cap. 2. dub. 7. numer. 62.*; & consonant ea, quæ diximus *in tract. de actib. humanis cap. 3. numer. 124.*

25. Secunda conditio est, ut compensatio fiat in re sibi debita ex justitia; si enim sit debita solùm ex charitate, seu gratitudine, non potest de illa fieri compensatio, quæ ordinatur ad recuperandum id, quod alter restituere tenetur, sed restituere non tenetur, nisi ob debitum ex justitia, quia charitas, & gratitudo non inducunt debitum strictum, rigorosum, & propriè dictum; & sic solùm ob debitum ex justitia erit licita compensatio, ut cum Navarro, Soto, & aliis tenet Bonacina *quæst. ult. p. 2. num. 13.*, sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 311.* Diana *part. 7. tract. 10. resol. 19.*, licèt oppositum sentiat Petrus Navar. apud Bonacinam.

26. Tertia est, ut debitum sit actuale, nam pro debito futuro sicut non potest exigi de præsenti solutio, sic fieri non potest pro eodem de præsenti anticipata compensatio, nisi verè adsit morale periculum, quòd debitor suo tempore non sit soluturus; nam sicut licitum est ipso jure naturæ prævenire eum, qui licèt actu non offendat, verè omnino paratus ad offendendum dignoscitur, nec aliter vitari potest offensa, nisi præveniendo, ita similiter, ut quis defendat quod suum est, potest anticipata operatione reparare damnum, quod, quamvis illatum non sit, est tamen inferendum, nec aliter impediri potest, nisi præveniendo; debet tamen anticipatè compensans resarcire damnum, si quod debitor patiatur ex illa anticipatione, diminuendo æquivalens ex debito principali, vel restituendo pariter æquivalens, quia sicut nemo potest puniri pro delicto futuro, ita non potest quis lædi in rebus suis pro delicto futuro in mora solvendi, Diana *part. 2. tract. 16. resol. 46.* Lugus *disp. 16. num. 93.* Tambur. *lib. 8. tract. 1. cap. 5. §. 1. num. 2.* Ant. à Spiritu S. *disp. 9. num. 407.*

27. Quarta, ut non plus accipiatur, quàm sit debitum; nam excessus ille foret contra justitiam, sicque in conscientia restituendus. Quinta, ut fiat compensatio in re ipsius debitoris; nam compensatio non aliunde, sed ex bonis debitoris fieri debet, secus tertius injustè gravaretur, si in re alterius fieret compensatio, & inde accipi non potest in compensationem res furtiva, vel data in depositum, pignus, vel commodatum; nam tunc creditor non acciperet rem debitoris, sed rem alterius, Lugus supra *num. 90.*; potest tamen creditor facere compensationem in re debitoris data sibi in depositum, ut cum aliis tenet Lugus *num. 89.* quamvis res depositata sit diversæ speciei à debito, ut si debitum sit pecuniarium, & depositum sit vas argenteum, quòd saltem retinere poterit in pignus, donec sibi debitum restituatur.

28. Sexta ut absit periculum scandali, ne scilicet compensatio alicui imputetur tamquam furtum, & per hoc obligetur ad restitutionem, aut puniatur. Item, ut absit periculum infamiæ, ne taliter compensans deprehensus tamquam fur habeatur, & puniatur; nam Judices solent tales compensationes punire, ut furta, maximè si debitum non possit liquidè probari, Bonacina *punct. 2. num. 20.*, & etiam vitetur damnum debitoris, ne iteratò restituat, aut in mala conscientia sit, putando se debere, quod non debet; unde etiam deberet, saltem ex charitate, admoneri, si commodè fieri potest, de compensatione facta, ne semper maneat in mala fide, aut cogatur iteratò solvere, ut notat Andreas à Matre Dei *cap. 1. numer. 310.*

29. Septima, ut res sibi debita non possit alia ratione recuperari, sive illam petendo à debitore, sive authoritate Judicis, vel saltem non sinè gravi molestia, expensis, litibus, inimicitiis, vel amissione favoris, aut benevolentiæ, ut si debitum, quidem sit certum, sed tibi desint probationes, tunc enim locus est occultæ compensationi, quæ fieri non debet, quando facilè, & sinè molestiis fieri potest recursus ad Judicem, cujus authoritatem sibi usurparet per illam occultam compensationem privata authoritate factam, quod sinè peccato gravi fieri non posse quidam putant: sed certè non erit peccatum grave, si occultè fiat absque scandalo, & damno alterius, quia in hoc parum Judici,

ci, aut publicæ authoritati nocumentum infertur, ita Lugus supra *num. 91.* Ant. à Spiritu S. *num. 406.* Andreas à Matre Dei *num. 313.* Bonacina *num. 18.*, & aliis relatis Diana *part. 2. tract. 16. resol. 46.*

30. Octava, ut compensatio non fiat in bonis famæ, non solùm, quia pro debito pecuniario non licet debitoris famam lacerare, sed etiam, quia non licet titulo compensationis lædere famam illius, à quo quis infamiam passus est; nam in tantùm licita est compensatio, in quantùm per ipsam tollitur inæqualitas contra justitiam inducta, & creditor recuperat, saltem æquivalenter, id, quod ei tenebatur debitor solvere: sed per infamiam alienam, nec formaliter, nec æquivalenter quis recuperat famam propriam, & multò minùs propria bona fortunæ, & sic nullatenus licet titulo compensationis lædere famam alienam, sicut non licet mutilare eum, qui te mutilavit, quia auferendo membrum alienum nullatenus recuperas proprium: an verò uti possint compensatione, qui se invicem infamarunt, diximus supra *cap. 4. num. 135.*

31. Prædictis conditionibus existentibus, licita est occulta compensatio pro foro conscientiæ, adeò ut qui fuit usus compensatione non ligetur excommunicatione lata contra furantes, usurpantes, seu retinentes res aliquas illius debitoris, etiamsi dicatur, *non obstante, quòd in compensationem acceperint*; nam sic compensans cum non peccaverit per illam compensationem, cum non acceperit alienum, sed rem propriam recuperaverit, non potest excommunicatione ligari, quæ semper supponit peccatum mortale, & illa clausula; *etiam si per compensationem acceperint*, continet errorem intolerabilem, vel intelligenda est de illo, qui injusto prætextu compensationis talia bona clam accipere tentaverit, aut retinet, ut notat Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 314.*, & cum Sayro, Trullench, & Lugo tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 9. num. 408.*, ubi etiam cum Tambur. docet, quòd sic se compensans vocatus à Judice potest jurare, se nihil accepisse, quia verè nihil accepit, quod sibi non deberetur, nec retinet aliquid injustè, Lugus *num. 109.*

32. An verò in promissionibus juratis licita sit compensatio, adeò ut possit uti compensatione, qui sub juramento promisit solvere debitum, vel alteri dare decem aureos, diximus *in tract. de Juramento cap. 2. dub. 7.*, ubi nonnulla huc spectantia sunt soluta.

DUBIUM V.

Qualiter Condonatio Creditoris excuset à Restitutione.

33. Resp. Remissionem, seu condonationem Creditoris excusare ab obligatione restituendi, in quo conveniunt Doctores communiter. Ratio facilis est, quia Creditor sicut donare potest jus suum alteri, ita etiam potest donare, seu condonare ipsi debitori, & hac ratione ipsum liberare ab onere restituendi; ad hoc tamen, ut valida sit condonatio, tres requiruntur conditiones. Prima est, ut sit omnino libera, id est nec metu, nec vi, nec fraude extorta. Secunda, ut condonatio fiat ab eo, qui donare potest; cum enim sit species donationis, non debet posse fieri nisi ab eo, à quo fieri potest donatio. Tertia, ut talis condonatio non sit à Jure prohibita, sive quòd Jus non resistat condonationi. Non est tamen necesse, quòd debitor offerat creditori rem debitam eo tempore, quo remissio fit, & in potestatem creditoris tradat, ut sentiunt nonnulli, quos refert, & reprobat Molina *tract. 2. disp. 757. num. 2.*, quia sufficit libera remissio, & condonatio, præterquamquod si pecunia sit restituenda, rarò accidit, ut debitor eam habeat, & cum Caiet. notavit Sotus *lib. 4. q. 7. art. 4. ad 2.* præsens aurum, & oculos fascinare solet, & animos subinde mutare.

34. Inde censetur invalida, & coacta remissio, quando creditor partem condonat, ne cogatur totum amittere, quod aliter habere non potest, nisi partem condonando: censetur extorta per fraudem, quando debitor se fingit inopem, & non habere unde solvat; & si hoc titulo fictæ paupertatis, & inopiæ compositionem obtinuit à Creditoribus contentis minori summa, non remanet liber in conscientia, si verè habeat unde solvat; nam tunc condonatio non est libera, & voluntaria, sed coacta, & per fraudem extorta: similiter si debitor se recipiat in Ecclesiam, vel aufugiat, ut à creditoribus recipiat remissionem partis debiti, vel cum eis componatur in minori summa, cum verè totum solvere possit, non remanet liber ab onere restituendi: si autem verè pauper, & impotens ad solvendum se componat cum creditoribus contentis minori summa, tunc liberatur ab onere solvendi reliquum, etsi ad meliorem fortunam perveniat, ut cum aliis tenet Bonacina *disp. 1. quæst. ult. punct. 2.* G. Hurtado *disp. 9. diff. 4.* Sotus *lib. 4. quæst. 7. art. 4. ad 2.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 277.*, & cum Navar., Sylvestro, & Trullench., Ant. à Spiritu S. *disp. 31. num. 1487.*

35. Quæ-

35. Quæres; an non solùm remissio formalis, & expressa, sed etiam remissio tacita, & præsumpta tollat obligationem restituendi. Resp. affirmativè, dummodo talis remissio non temerè, & pure arbitrariè, sed prudenter, & sufficienti probabilitate præsumatur. Ratio est, quia hujusmodi remissio, & voluntas præsumpta sufficit, ut dominus non sit invitus, & excusat à furto in acceptione, adeòque etiam ab onere restituendi in detentione, ut cum aliis tenet Lugus *disp.* 21. *num.* 52.; hac ratione Doctores magis communiter excusant à gravi culpa furti, & obligatione restituendi filios, & domesticos accipientes aliquid inscio patre, seu domino, quod ab ipso facilè statim obtinuissent, si rogassent; quod conjici potest ex amore patris in filios, & domesticos, ex ipsius liberalitate, ex rei ablatæ quantitate, & qualitate, & ex aliis circumstantiis, & signis, Bonacina *punct.* 2. *num.* 9. Lugus *loco cit.* Palaus *disp.* 1. *punct.* 6. §. 5. *num.* 5. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 48., & *cap.* 16. *num.* 57. Andreas à Matre Dei *num.* 278.

36. Hoc idem extendunt, ut valeat etiam, quando pater, seu dominus est invitus tantummodo de modo surripiendi rem occultè, & sinè licentia, aut ad aliquem finem pravum; dummodo non sit invitus de ipsa substantia rei, & hoc maximè valet quando famuli, amici, filii, inscio patre, & domino esculenta, & poculenta surripiunt, quæ præ verecundia petere non audent, probabiliter arbitrantes, ea si peterent sibi fore concedenda, tunc enim non committitur furtum, cum acceptio non displiceat domino quoad substantiam, sed quoadmodum, ea scilicet accipiendi sinè licentia, & inscio domino.

37. Quæres 2. An quando plures sunt debitores, quia plures concurrerunt ad furandum, seu damnum eidem inferendum, si dominus condonat, seu remittit alicui debitum, omnes remaneant liberi ab obligatione restituendi. Resp. reliquos liberos esse à tali obligatione, si remissio, & condonatio fiat causæ principali, quia nimirum fuit mandans, vel exequens, juxta ea, quæ diximus supra *cap.* 3. *dub.* 6. *num.* 59.; tunc enim aliæ causæ minùs principales, ut sunt consulentes, consentientes, laudantes, &c. non ampliùs tenentur restituere. Ratio est, quia remissio debiti æquivalet solutioni, &, si causa principalis solvat, aliæ minùs principales remanent liberæ, cum solùm teneantur restituere in defectum causæ principalis, ut diximus *loc. cit.*; ergo etiam remanent liberæ si remissio fiat causæ principali, Lugus *disp.* 19. *sect.* 4. *num.* 140. Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 8. *punct.* 1. *num.* 17. Lessius *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 8. *num.* 57. G. Hurtado *disp.* 5. *diff.* 11. Tambur. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 2. §. 7. *num.* 6.

38. Si verò remissio fiat causæ secundariæ, & minùs principali, tunc debitor, & causa principalis non liberatur ab obligatione; sicut non liberatur, si causa minùs principalis cogatur solvere; & ratio est, quia remissio facta causæ minùs principali solùm intelligitur pro casu, quo ipsa restituere teneatur, deficiente causa principali, quæ proinde non liberatur ab obligatione restituendi: Si autem sint plures debitores æquè primarii, seu æquè secundarii, per remissionem uni factam alii non liberantur ab onere restituendi, sed adhuc tenentur pro sua parte; sicut non liberantur, sed adhuc tenentur, quando unus ex illis solvit pro sua parte; nam remissio solùm æquivalet solutioni partis, ad quam ipse tenebatur, Lugus *num.* 141. Bonacina *quæst.* 8. *punct.* 1. *num.* 17. Lessius *dub.* 8 *num.* 57. G. Hurtado *diff.* 11. Tambur. *num.* 6. Villalobos, Palaus, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *num.* 280.

DUBIUM VI.

De aliis Causis excusantibus à Restitutione.

39. Ex parte debitoris assignari solet pro causa excusante ipsius ingressus in Religionem; verùm talis ingressus non excusat, nisi ratione impotentiæ; si enim ingressurus facultates habeat sufficientes pro debitis solvendis tenetur solvere, & creditoribus satisfacere; si verò non habeat de præsenti, sed speret, quòd manens in sæculo brevi tempore, puta per biennium, aut ad summum per triennium poterit omnibus satisfacere creditoribus, ex fructibus alicujus officii, aut beneficii, vel arte aliqua, seu industria acquisitis, tenetur ingressum differre, & pro illo brevi tempore in sæculo permanere. Ratio est, quia tunc non censetur simpliciter impotens, nec æquitas justitiæ patitur, ut, ob sequenda consilia, grave creditoribus præjudicium inferatur, & obligatio præcepti naturalis omittatur, maximè quia tam brevis dilatio non videtur esse detrimentum adeò grave respectu debitoris, ut præponderet detrimento creditorum, Palaus *tom.* 3. *tract.* 16. *disp.* 1. *punct.* 7. §. 4. Lessius *lib.* 2. *cap.* 41. *dub.* 3. *num.* 32. Suarez *tom.* 3. *de Relig. lib.* 5. *cap.* 7. *num.* 2. Trullench *lib.* 2. *Decal. cap.* 2. *dub.* 22. *num.* 2. Sanchez *lib.* 4. *in Decal. cap.* 19. *numer.* 8. Andreas à Matre Dei *num.* 287.

40. Si verò non speret, brevi temporis spatio se habiturum unde possit creditori-

 bus

bus satisfacere, non tenetur talem ingressum differre, sed potest statim Religionem ingredi. Ratio est, quia persona hominis libera non est creditoribus obligata, sed tantum ipsius bona; unde bona sua cedendo ad favorem creditorum, illis satisfacit quantum potest, nec ad aliud tenetur: tum quia nemo tenetur restituere cum suo detrimento gravissimo, quod longè excedat detrimentum creditorum in privatione restitutionis, sed privari propria libertate, & fructu spirituali, qui ex Religionis ingressu speratur, est damnum incomparabiliter majus eo, quod patiuntur creditores ex restitutione non facta; ergo non tenetur se privare libertate, & fructu spirituali, sed potest Religionem ingredi, relinquendo, ut dixi, bona sua creditoribus distribuenda, Lugus *disp.* 21. *num.* 67. Ant. à Spiritu S. *disp.* 31. *num.* 1493. Diana *part.* 3. *tract.* 2. *resol.* 41., & *part.* 4. *tr.* 4. *resol.* 82. Lessius, Sanchez, Trullench, & alii supra.

41. Ex parte creditoris solet afferri pro causa excusante ipsius excommunicatio. Verùm gratis dicitur, excommunicationem creditoris excusare ab onere restituendi, cum nec Jure divino, nec humano debitor liberetur à tali obligatione restituendi creditori excommunicato; non Jure divino, quia nullibi tale jus reperitur, quin potiùs indicatur oppositum, cum *Rom.* 13. dicatur; etiam ethnicis, & publicanis solvenda esse debita: non Jure humano, quia si qui Canones prohibent reddere debitum excommunicato loquuntur de debito fidelitatis, & obsequii, non de debito pecuniario, & quamvis cap. *Quia de exceptionibus in 6.* prohibeatur excommunicatus petere debitum in judicio, non tamen prohibetur, quin possit petere extrajudicialiter, & quin debitor teneatur extrajudicialiter solvere: quamvis autem pluribus in locis prohibeatur communicatio cum excommunicato, non tamen quæcumque brevis, & parva communicatio, quæ præcipuè fit ordinata ad utilitatem spiritualem, aut temporalem excommunicati, qualis utique est solutio debiti ipsi facienda; secus nec etiam liceret, urgente præcepto eleemosynæ, facere eleemosynam excommunicato, neque item liceret creditori petere à debitore excommunicato solutionem debiti, Lessius *lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 9. *num.* 79. Bonacina *de censuris disp.* 2. *quæst.* 2. *p.* 6. §. 2. *num.* 15. G. Hurtado *disp.* 9. *de excom. diff.* 4. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 130., & alii plures, quos affert, & sequitur Leander *tom.* 4. *tract.* 2. *disp.* 15. *quæst.* 14.

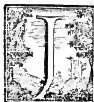
42. Plures aliæ solent assignari causæ excusantes ab obligatione restituendi, sed superiùs allatæ sunt principaliores; cæteræ verò, vel minùs ad praxim conducunt, vel rariùs occurrunt, vel alibi sparsim, aut superiùs sunt explicatæ; hujusmodi est legitima præscriptio, quæ post tempus à legibus definito, aliisque servatis conditionibus, non solùm in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ vim habet excusandi debitorem à restitutione, adeò ut, si postea certò constet, rem fuisse alterius, tam ampliùs restituere non teneatur, ut diximus *tract.* 1. *cap.* 4. *dub.* 7. Item quando res restituenda est creditori nociva, tunc enim lege charitatis differenda est restitutio, donec periculum talis nocumenti cessaverit; hac ratione non sunt arma restituenda furioso illa petenti, ad se, vel ad alium interficiendum, ut diximus supra *capit.* 5. *dub.* 1.

43. Excusat etiam compositio facta cum Summo Pontifice, quando dominus ignoratur, ut contingit in usuris, furtis minutis, & similibus, tunc enim compositio cum Pontifice excusat ab illorum restitutione, ut tenet communis Sententia, & docent Doctores explicantes Bullam compositionis, quia quando dominus ignoratur illa bona essent distribuenda pauperibus, aut applicanda piis usibus, ut diximus *tract.* 1. *cap.* 4. *dub.* 4. *à num.* 27., & hoc ex Jure positivo, in quo Pontifex posset dispensare, aut quia dum talia bona sunt applicata secundùm voluntatem Pontificis jam censentur applicata piis usibus. Si autem creditores sint certi non potest Pontifex dispensare, ut illis non fiat restitutio, nisi ex aliqua urgentissima causa, quia non est illorum bonorum dominus nec sine causa potest legitimum dominum spoliare: Qui habet debita certa, & incerta, & impotens est omnia solvere, si compositionem obtineat super incertis potest, ac tenetur ex illis solvere debita certa, quia, obtenta compositione, illa bona facta sunt propria, & sic potest ex illis solvere debita certa. Alii casus enumerantur in dicta Bulla, in quibus licita est compositio cum Pontifice, maximè de fructibus ecclesiasticis malè perceptis pro Officio non recitato; pro fructibus perceptis ex Beneficio possesso absque legitimo titulo, vel pro fructibus perceptis ab excommunicato, quæ, & alia plura videri possunt apud Doctores explicantes Bullam compositionis.

TRA-

TRACTATUS TERTIUS DE CONTRACTIBUS

Ustitia commutativa, quæ inter reliquas species nobilior est, habet pro objecto jus quoddam particulare, quod dici solet *Jus. reale*, seu Obiectivum: hujusmodi est illud, quod in mutuis commutationibus trasfertur, quodque iustitia servat illæsum: huius præcipua species est Dominium, de quo diximus supra *tract.* 1., sicut de prima rerum divisione, & modis acquirendi rerum dominia, tum iure naturali, & gentium, tum jure civili absque voluntate domini per dispositionem legis præscriptionis, ob justissimas causas rei alicujus dominium ab uno in alterum transferentis; sequitur, ut in præsenti agamus de modo transferendi dominium per liberam voluntatem domini rei propriæ dominium in alterum transferentis, quod fit per varios contractus, vel quasi contractus, quos examinabimus in præsenti, præmissa illorum notitia in genere, & iis, quæ omnibus contractibus communia esse possunt.

CAPUT I.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Contractus.

1.

Ontractus sumitur aliquando latè, prout coincidit cum pacto, & definitur, *est duorum, vel plurium in idem placitum, & consensus*, ut habetur ex *l.* 1. *ff. de pactis*. Dicitur duorum, vel plurium placitum, & consensus, quia nullus dari potest contractus, nullaque obligatio, quæ non habeat duorum, vel plurium consensum, seu conventionem in idem, in ordine ad dandum, faciendum, vel non faciendum; quod adeò verum est, ut si unus solus donavit, aut promisit, non sit contractus, nec obligationem inducat in donante, seu promittente, antequam ab altero acceptetur.

2. Magis propriè, & rigorosè sumitur contractus pro pacto reciproco, & oneroso, quod ex utraque parte paciscentium, seu contrahentium obligationem parit, & hoc modo definitur ex *l. Labeo ff. de verb. signif.* contractus est ultro, citroque obligatio, quæ quidem definitio non est formalis, sed causalis; nam contractus non est ipsa formalis obligatio, sed est conventio inter duos, aut plures, ex qua utrimque nascitur obligatio:

ab aliis dicitur conventio mutua, seu pactum, ex quo, vel ex utraque, vel saltem ex altera parte nascitur obligatio, & hæc definitio complectitur omnes contractus, etiam minùs rigorosè sumptos, cujusmodi est promissio acceptata, quæ solùm ex parte promittentis parit obligationem.

3. Contractus multipliciter dividitur, & quidem primò dividitur in *nominatum*, *& innominatum*: contractus nominatus est ille, qui habet proprium, & speciale nomen, qualis est emptio, venditio, locatio, pignus, depositum, commodatum, & societas; innominatus dicitur ille, qui caret proprio, & speciali nomine, sed retinet solùm commune nomen conventionis, & hujus quatuor sunt species, do, ut des; do, ut facias; facio, ut facias; facio, ut des: ad hos reducuntur alii, de quibus dubitatur, an pertineant ad nominatos.

4. Secundò dividitur in *contractum bonæ fidei*, *& contractum stricti juris*: Contractus bonæ fidei appellantur ii, in quibus Judex sequendo æquitatem judicat ex æquo, & bono, non ex rigore Legis, & Juris scripti, quales sunt emptio, locatio, societas, depositum, permutatio, in quibus Judex multa potest arbitrari, quæ secundùm bonam contrahentium fidem censentur inesse, etiamsi verbis non fuerint expressa; stricti juris dicuntur illi, in quibus Judex non potest arbitrari, sed sequi debet rigorem juris, & quod verbis expresſis conventum fuit, ut sunt promisſio liberalis, donatio, assecuratio, stipulatio.

5. Tertiò dividitur in *lucrativum*, *seu gratuitum*, *& in onerosum*: gratuitus dicitur, in quo non intervenit pretium, & merx, sed mera gratia, & liberalitas, & una tantùm pars gravatur, hujusmodi sunt donatio, mutuum, depositum; onerosus verò, in quo utraque pars gravatur, seu utrique vicissim onus imponitur, & sit quædam rerum permutatio, ut sunt emptio, venditio, conductio, locatio, & hujusmodi.

6. Quartò dividitur in *contractum nudum*, *& vestitum*: nudus est pura conventio carens omni firmamento, unde accipiat robur in foro externo; hujusmodi sunt donatio, & mutuum, antequam de facto impleantur: contractus vestitus dicitur, qui habet aliquid, unde in foro externo accipiat robur: vestitur autem multis modis. 1. Re ipsa, si altera ex parte sit completus. 2. Verbis, si accedat ei formula stipulationis. 3. Scriptura, ut si fatearis per Epistolam, tibi esse satisfactum. 4. Juramento, si contractus nominatus sit in suo genere perfectus, ut emptio, venditio, locatio, qui sunt ex suo genere contractus vestiti.

7. Dividitur etiam in *explicitum*, *seu formalem*, *& implicitum*, *seu virtualem*: in illo expressè contrahitur obligatio, in isto solùm implicitè, & virtualiter, ut si officium aliquod acceptasti, eò ipso obligaris ad illud diligenter peragendum; qui Tutelam acceptavit censetur se obligasse ad ejus administrationem juxta Leges, & receptam consuetudinem, etsi id verbis non exprimat: Item contractus potest esse *absolutus*, *vel conditionatus*, prout celebratur dependenter, vel independenter à conditione, quæ conditio si sit de futuro, suspendit consensum usque ad tempus impletæ conditionis.

8. Quæres; quibus modis contractus perficiantur. Resp. contractus omnes quatuor modis substantialiter perfici, & in suo esse compleri, nimirum consensu, re, verbo, & scriptura, quia contractus tunc perficitur, & in suo esse completur, quando habet omnia, quæ secundùm suam speciem requirit, ut pariat obligationem; ut autem talis sit, aliquando solus sufficit consensus mutuus aliquo modo, & aliquo signo exteriùs sufficienter manifestatus, ut sunt emptio, venditio, locatio, conductio; hi enim contractus non requirunt certam verborum formam, nec scripturam, aut traditionem, Sed sufficit consensus quovis modo exteriùs expressus, ut pariant obligationem, etiam civilem, & possunt inter absentes fieri, sive per Epistolam, sive per nuntium, prout expresſe habetur *l. consensu sunt ff. de Action., & oblig.*

9. Aliquando non censetur perfectus contractus, nisi per ipsam rei traditionem, hujusmodi sunt depositum, mutuum, commodatum, permutatio, pignus, & hujusmodi, de quibus fit mentio *tot. Tit. Inst. Quibus modis re contrahatur obligatio*; non enim depositum, commodatum, aut pignus intelligitur esse perfectum, ac firmum priusquam res actu apud alterum deponatur, ei commodetur, seu pignus detur.

10. Alii verbis perficiuntur, quia non censentur legitimi, donec uterque contrahens certis verbis suum expresſerit consensum; hujusmodi contractus dicuntur stipulationes, & sunt quædam formulæ constantes interrogatione unius, & responsione alterius, uno dicente; *promittisne hoc?* altero respondente; *promitto*. Sed licèt Jure antiquo talis forma verborum esset requisita, Jure tamen novo sufficiunt quælibet verba utriusque contrahentis voluntatem, & consensum exprimentia, *l. Omnes C. de contrahend. stipulat., & §. In hac re Instit. de verb. Signif.* Alii denique contractus sola perficiuntur scriptura, quia contrahentes non habent animum se obligandi, donec confectum fuerit instrumentum à Notario.

11. Quæres 2. Quem effectum habeant con-

contractus: Obligatio duplex est alia naturalis, quæ nascitur ex ipsa lege naturæ ostendente, nos debere esse fideles in promissis, seu conventionibus; alia est civilis, seu legalis, quæ vim accipit à lege positiva humana. Resp. primarium, & principalem effectum consensus esse obligationem naturalem; nam ex contractu quocumque etiam nudo, dummodo deliberatè, & seriò sit factum, oritur naturalis obligatio per mutuum consensum jure naturali, & in foro conscientiæ obligantem, quod adeò verum est, ut etiam Principes supremi talem contrahant obligationem, si contrahant cum proprio subdito, nec possunt recedere sine peccato, ut etiam notat Fagnanus in cap. *Antigonus*, *de pactis num.* 7., quia nimirum Principes obligantur ex pacto jure naturali, & Divino, cui omnes subjiciuntur, ut tenent Doctores communiter.

12 Quæres 3. An ad validitatem contractus semper requiratur consensus internus. Resp. requiri, ita quòd nullus sit contractus, nullaque obligatio, si solùm fictè, & apparenter, sine animo ullo interno, & sine libera voluntate contrahas, licèt aliunde obligeris ad omnia damna, quia proximum per illam fictionem decepisti. Ratio est, quia contractus, ut diximus, est actus, in quo ex plurium consensu nascitur obligatio; ubi autem deest consensus, nec est contractus, nec obligatio; quod enim est meum non potest fieri alterius sine mea voluntate, ita Sanchez *lib.* 1. *de matrim. disp.* 9. *num.* 3. *& lib.* 2. *disp.* 25. *num.* 1. Lugus *disp.* 22. *sect.* 4 *num.* 45. Sylvester, Prado, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *tract.* 114. *de contr. cap.* 1. *num.* 7.

13. Consensus ad contrahendum necessarius quatuor habere debet conditiones; Prima est, ut sit liber, hoc est sponte fiat, nulla vi, aut metu ad id cogente; Secunda, ut sit promissorius, id est cum animo se obligandi ad leges ejus contractus, qui celebratur; nam sine hujusmodi animo verba externa non sunt apta inducere obligationem; Tertia, ut sit expressus aliquo signo sensibili, & externo; interna enim voluntas, ut sic, non est sensibilis, & homo debet alteri obligari modo humano sibi proportionato, & sensibili; Quarta sufficit, quòd consensus sit virtualis in alio inclusus.

DUBIUM II.

An Contractus celebratus per Metum sit validus.

14. De metu quid, & quotuplex sit, sufficienter diximus *tract.* 1. *de Actibus humanis*, quærentes, qua ratione Metus tollat voluntarium, quando excuset à lege, & qua ratione reddat, vel non reddat contractus invalidos, & *tract.* 10. *de matrim. cap.* 15. latè omnia, quæ pertinent ad metum, & qua ratione reddat matrimonium invalidum, quæ sunt sufficientia ad præsentem difficultatem dirimendam, placet tamen ex *ibid.* dictis hic nonnulla referre, addentes alia, quæ hujus loci necessaria videntur.

15. Metus, qui est perturbatio animi proveniens ex apprehensione mali imminentis, alius dicitur gravis, & cadens in virum constantem, id est potens animum fortem, & constantem movere, ut faciat, quod, cessante metu, non faceret, hujusmodi est metus mortis, aut mutilationis, perpetuæ servitutis, amissionis status, gravis, & longi carceris, &c. ad quem revocari potest metus reverentialis, si sit conjunctus cum minis, aut verberibus, sicut etiam preces importunæ Superiorum, quibus aliquid fit ad repellendam molestiam, & ad vitanda gravia incommoda, quæ justè timeri possunt. Alius dicitur levis, qui non cadit, nec movet virum constantem, & fortem, sed debilem dumtaxat, puerilem, aut fœmineum, cujusmodi est metus alicujus mali levis.

16. Metus gravis aliquando est ab intrinseco, ut ab infirmitate, naufragio, incendio, aliisve causis naturalibus incussus, & dicitur esse ab intrinseco, quia patiens illum sibi imponit talem obligationem, seu eligit illam à se, ut à tali periculo liberetur; aliquando ab extrinseco, ut à causa libera cogente, & hìc potest esse, vel justè incussus, vel injustè; & iterum potest esse ad extorquendum consensum, & contractum, vel ad alium finem, & effectum, & eligitur contractus, ut malum illud evitetur, ut latè diximus, & explicavimus *loc. cit.*

17. Conveniunt omnes, contractum celebratum ex metu gravi illato à causa naturali, puta ab infirmitate, naufragio, seu incendio esse validum, & firmum, quia talis metus nec jure naturali, nec jure positivo irritat contractum; idem valet de metu gravi justè incusso à causa libera, immò etiam si injustè incutiatur, sed non ad extorquendum contractum, sed ad alium finem, & contractus eligitur ad evadendum illud malum, & sic validum est matrimonium contractum cum concubina tempore infirmita-

mitate, sive in naufragio, sive alio periculo, Sperellus *decis. 6. fori Ecclesiast. num. 4.* Sanchez *lib. 4. de matrim. disp. 12. à num. 3.*, qui dicunt, esse communem, & certissimam Doctorum Sententiam.

18. Difficultas solùm est de metu iniurioso incusso à causa libera ad extorquendum contractum; an, stante tali metu, contractus celebratus sit validus, an irritus: in quo discrepant Doctores. Prima Sententia docet, tales contractus irritos esse, ac nullos iure naturæ, aut positivo, sive onerosi, sive gratuiti sint, quia nihil est tam contrarium consensui requisito ad contractum, quàm metus, & quia promittens ex metu gravi non peccat, rem promissam non tradendo; ergo nullam contrahit obligationem, ita Sotus, Molina, Malderus, Villalobos, Rebellus à nobis allati in *tract. de actib. humanis cap. 1. num. 83.*

19. Secunda verior, & probabilior dicit, esse validos omnes contractus tam lucrativo, quàm onerosos, paucis exceptis, qui ex speciali Juris dispositione sunt irriti. Ratio est, quia metus etiam gravis non causat involuntarium simpliciter, sed tantùm secundùm quid, seu facit involuntarium mixtum, cum quo sicut stat consensus sufficiens ad peccandum, ita etiam stat consensus sufficiens ad contrahendum. Conf. ex *l. fin. C. de bis, qua vi*, ibi *venditiones donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt præcipimus infirmari*; ergo non sunt ipso iure irritæ, sed irritandæ; Idem habetur *cap. 2. de bis, quæ vi metusve causa fiunt*, ubi solùm dicitur, *quæ vi, & metu fiunt debent in irritum revocari*, ita Sanchez *lib. 4. de matrim. disp. 8.*, ubi innumeros refert pro eadem Auctores Juristas, Canonistas, & Theologos, Trullench *lib. 7. cap. 16. dub. 3. num. 2.* Lugus *disp. 22. sect. 7. num. 115.* Lessius *lib. 2. cap. 17. dub. 6. num. 35.* Dicastillo, Tapia, & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 11.*

20. Excipiuntur tamen nonnulli contractus, qui jure positivo sunt irriti, hoc ipso quòd metu gravi sunt initi. primus est Matrimonium, quod idem valet de consensu Sponsalium, ut diximus *suo loco*, siquidem contracturus matrimonium *plena debet securitate gaudere, ne per timorem dicat, sibi placere quod odit, & sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire*, ut loquitur Pontifex in cap *Cum locum de sponsalib. II.* Professio religiosa ex *cap. 1. de bis, qua vi. III.* Doris promissio, vel solutio, *l. si mulier. ff. hoc tit.* ibi *Si dos metu promissa sit, non puto nasci obligationem*, ubi Summarium ait. *Contractus dotis factus metu est ipso iure nullus*. *IV.* Electio Prælati cap. *Periculum §. cæterùm de election. in 6. V.* promissio, vel traditio rerum Ecclesiasticarum, Can. *si quandoque 15. quæst. 6.*, juncto cap. *Pervenit. 2. de Jurejurando*, & idem dicendum de Juramento desuper facto: tum quia accessorium sequitur naturam principalis ex *Regul. 42. Juris in 6.*, tum quia tale juramentum nequit servari absque peccato, alienando scilicet aliquid in præjudicium Ecclesiæ. VI. in absolutione ab excommunicatione, cap. *un. hoc tit. in 6.* VII. in quibusdam Votis, etiam si vovens habeat animum se obligandi, nisi postea, excusso metu, ratificet, ut ex communi Sententia probat Sanchez *lib. 4. in Decalog. cap. 3. num. 11.* Lugus *num. 122.*

21. Alii contractus ex metu gravi celebrati possunt in foro conscientiæ irritari ab eo, qui metum injustè passus est, cui etiam datur actio in foro externo, ut agat adversùs metum incutientem, & iste tenetur rem tradere ex petitione alterius, vel Judicis Sententia, sive contractus sit lucrativus, sive onerosus, quia incutiens injustè metum infert gravem iniuriam alteri, quem proinde tenetur in pristinum statum restituere, & alter habet jus petendi hanc restitutionem, ut constat ex l. *Metum autem præsentem 9. §. sed quod Prætor ff. hoc tit.*, ubi expressum habetur, quòd, metu interveniente, *sive perfecta, sive imperfecta res sit, & actio, & exceptio datur*.

22. Nec obstat ratio in contrarium adducta, quia metus, licèt contrarietur consensui omnino libero, non tamen tollit simpliciter consensum, nec facit actum simpliciter involuntarium, sed tantùm secundùm quid, cum quo stat consensus sufficiens ad contrahendum, ut supra dixi. Promittens ex metu non peccat, rem promissam non tradendo, non quia contractus sit simpliciter involuntarius, & insufficiens ad transferendum dominium, sed quia est rescindendus, & rescindi debet ad nutum metum patientis; & quia domino sunt restituenda omnia damna ab eo; qui metum injustè incussit, & inde quòd talis contractus sit validus non patrocinatur metum incutienti, sed solùm deservit, ut subsistat, volente eo, qui metum est passus, ut cum aliis tradit Bossius *num. 213.*

23. Quòd si contractus sit celebratus ex metu levi, non cadente in virum constantem, non rescinditur in foro externo, cap. *cum dilectus 6. hoc tit.*, & *l. metum autem ff. de eo, quod metus causa*, &c. & hoc ad evitandas lites, quæ de facili possent oriri; in foro tamen conscientiæ possunt irritari, ad arbitrium eius, qui passus est metum. Ratio est, quia etiam metus levis infert iniuriam, hominem privat sua libertate, eumque cogit ad præstandum consensum medio iniusto, ac proinde debet posse rescindi ad nutum illius, qui passus est metum. Excipitur contractus

Matri-

Matrimonii, qui cum sit indissolubilis, hoc ipso quòd semel est validum, non potest irritari; esse autem validum, si ex metu levi contrahatur, diximus suo loco *tract. 10. de matrim. cap. 15. num. 28.*, ita Sanchez, Pontius, Guttierez, Hurtadus, Bossius, & alii à nobis *ibid.* allati. Idem valet de Professione Religiosa, quæ est ex natura sua irrescindibilis, ut cum Rebello tradit Bonacina *disp. 3. q. 1. p. 2. §. 3. num. 4.*

24. Hic adverte, contractum per metum gravem celebratum rescindi posse, non solùm, quando metus fuit incussus ab illo, in cujus favorem, seu utilitatem contractus initus est, sed etiam quando fuit incussus ab alio tertio, ipso ignorante, quia, ut dicitur in *l. si cum exceptione §. in hac actione ff. de eo quod metus causa*, *In hac actione non quæritur, utrùm is, qui convenitur, an alius metum fecerit, sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim*, quod idem specialiter colligitur ex *cap. 2. 3., & 4. de his, quæ vi*. Ratio est, quia res illa vitio metus affecta transit cum suo vitio ad quemcumque possessorem, ut cum aliis tradit Bossius *cap. 12. num. 231.*; similiter si facto jam contractu ex metu injusto dante illi causam, res transeat bona fide ad alium possessorem, poterit qui metum passus est eam exigere ab illo, qui nullo modo fuit causa metus, & contra illum incipere actionem, qui, si contractu onerosò eam habuit, poterit postea contra venditorem agere, qui tenebitur de evictione, ac si rem alienam vendidisset; & qui passus est injuriam, & metum, si aliter non possit rem suam recuperare, poterit eam occultè surripere; vel, si ea res in se non extat, poterit uti occulta compensatione, ut dici solet de aliis debitis.

25. Quod dictum est de metu gravi cadente in Virum constantem, valet etiam de metu reverentiali, quando illi conjunctæ sunt minæ, aut timor gravis offensionis; talis enim censetur gravis metus, & acta ex eo metu rescindi possunt, secus si nullum aliud malum timeas, quàm pudorem, & verecundiam, quæ naturaliter inest filiis coram patre, vel aliis, quibus debetur reverentia, quia tunc non adest gravis læsio libertatis sufficiens ad rescindendum contractum, fortè ex tali metu celebratum, ut diximus de matrimonio *cap. 15. num. 34.* Idem valet de blanditiis, & precibus importunis, si adjunctas habeant minas virtuales, aut periculum gravis indignationis, & offensionis, si proveniant à patre indignabundo, à Principe, aut Superiore, qui malè tractare solet suis precibus non obtemperantes, secus si nullum, aut levissimum inde malum timeatur, ut *ibid.* diximus à *num. 37.*

26. Inde infert Bonacina *disp. 3. quæst. 1. punct. 2. §. 3. num. 10.*, extorta per preces importunas, aut metum reverentialem, quo aliquis invitus, & quasi coactus tradidit, esse restituenda, modò extorta fuerint ab eo, qui, voluntate repugnante, tradidit ad repellendam molestiam, & ad vitanda jurgia, importunitatem precum, & alia incommoda. Infert etiam, Filium, qui Patri morienti promisit solvere ejus legata, vel debita, non teneri ad illa solvenda, si promissionem præstitit ob metum reverentialem, timens patris indignationem, quam promissionem alioquin non præstitisset; ita etiam tenent Lopez *1. part. cap. 96.*, & Sanchez *lib. 4. de matrim. disp. 9. num. 16.*, quod verum puto, quando Filius solvere promisit ex propriis bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus, secus si hæreditatem accepit à patre cum onere oretenus accepto solvendi debita, & legata; nam tunc ex justitia tenetur illa solvere.

DUBIUM III.

Utrùm Contractus per Errorem, vel Dolum celebratus sit validus.

27. Dolus, prout sumitur in præsenti, est Machinatio, seu deceptio, qua quis decipit alterum dicto, vel facto, vel omissione ejus, quod dicere, vel facere tenebatur, ut si venditor mendaciis alterum inducat ad contrahendum; vel sciens, rem esse alienam, vel alteri obligatam, vel alio vitio affectam, tacet, nec de hoc certificavit emptorem, ut cum Petro Navar., Rebello, & aliis docet Bonacina *punct. 2. §. 2. num. 1.*, ac proinde per dolum in præsenti debet intelligi quæcumque fraus in contractu inventa, sive casu fiat, sive ex industria, & proposito; & quidem si fraus contingat ex parte ementis ob ignorantiam putantis rem perfectam, quæ re ipsa est vitiosa, contractus dicitur factus per errorem, quamvis ex parte vendentis dolus non intercedat, quatenus & ipse rem putabat bonam, & absque vitio: dolus autem propriè dicitur, quando calliditas, & fallacia datur ex parte vendentis, qui sciens vitium rei dissimular, seu mendaciis tegere conatur: cum autem dolus, & error eodem modo concurrant ad tollendum liberum consensum, quod dictum fuerit de uno, de altero pariter accipiendum erit.

28. Suppono, dolum, seu errorem esse posse circa substantiam rei, ut si vitrum vendas, pro auro, seu gemma; vel circa accidentia, & qualitates accidentales, ut si ducas in matrimonium corruptam, seu pauperem, quam putabas esse Virginem, seu divitem. Rursus potest esse dolus, & error ante-

antecedens dans causam contractui, qui si detegeretur non contraheres: aut concomitans, seu incidens in contractum, & non dans causam contractui, quia æquè liberè, seu libenter contraheres, etiamsi veritatem agnosceres, licèt non tanto pretio, & procedere potest, vel ab altero contrahente, vel ab alio tertio absque culpa, vel participatione contrahentis, vel ab eo, qui deceptus, est, qui sua ignorantia absque alterius malitia erravit.

29. Resp. 1. Si dolus, vel error versetur circa substantiam rei, à quocumque fiat reddit ex natura rei contractum nullum, & irritum pro omni foro; eò quòd absolutè, & simpliciter deest consensus substantialis ad contrahendum requisitus. siquidem *nullus est errantis consensus*, ut dicitur *l. Non idcircò C. de juris, & facti ignorant*; sinè consensu autem contractus est nullus, & irritus Jure naturæ, in quo omnes conveniunt, & inde qui vitrum vendit pro gemma, aurichalcum pro auro, comperto errore, tenetur contractum rescindere, & pretium restituere in conscientia: Quod verum est, etiamsi dolus, aut error non det causam contractui, sed tantùm sit concomitans, quando nimirum contrahens ita erat dispositus, ut si cognovisset errorem adhuc contraxisset, quia de facto consensum positivum, & actualem non habet, & sic contractus non valet, cum sit præstitus sinè consensu; nec sufficit, quòd si cognovisset consensisset; nam de facto non cognovit, & sic de facto non consensit, ita cum D. Thoma 1. 2. *quæst. 6. art.* 8. tenet Bonacina *quæst.* 1. *p.* 2. §. 1. *num.* 3 Trullench *lib.* 7. *cap.* 16. *dub.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 27.

30. Resp. 2. Si dolus, aut error versetur solùm circa qualitates accidentales, seu quasdam extrinsecas circumstantias contractus, & non sit antecedens, seu dans causam contractui, sed solùm concomitans, & incidens in contractum, ut fieret quando quis aliàs esset contracturus, & dolo alterius in pretio, vel alia circumstantia decipitur, contractus Jure naturæ remanet validus, quia talis error, seu dolus non tollit consensum circa substantiam contractus, sed illum relinquit validum jure naturæ; nec infirmari, aut rescindi debet ad instantiam decepti, qui verè consensit in talem contractum, sed solùm ipsi datur actio contra deceptorem ad resarciendum sibi damnum, & injuriam illatam, ut clarè constat ex *l. Julianus §. si venditor. ff. de Actionib. vendit.*, ubi dolo rem pluris vendens tenetur actione ex empto, non ad rescissionem contractus, sed ad præstandum, seu solvendum decepto, quantum pluris ei vendidit, ita Hostiensis *in Summa hoc tit. num.* 5. *vers. Quòd si deceptio*, Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *sect.* 5. *cap.* 5. *num.* 2. dicens, esse communem, Reginald. *lib.* 15. *num.* 122., & 144. Molina *disp.* 352.

31. Si dolus circa qualitatem det causam contractui, & sit ab altero contrahentium commissus, tunc plures distinguunt inter contractus bonæ fidei, & stricti juris, & dicunt; contractus bonæ fidei, quibus dolus alterius contrahentis causam dedit, esse nullos, & irritos; contractus verò stricti juris esse validos jure positivo, licèt sint rescindibiles, & ad petitionem decepti sint per Judicem rescindendi; sic habetur ex *l. & eleganter ff. de dolo*, ubi dicitur, emptionem dolo factam esse nullam, *l. si dolo C. de rescinden. vendit. l. dolo vel metu C. de inutilib. stipulat.*, ubi dicitur *dolo, vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit: per doli mali tamen, vel metus exceptionem submoveri petitio debet*, & *l. ea verò §. fin. ff. pro Socio*; ubi dicitur *Societas*, quæ est contractus bonæ fidei, *si dolo malo, aut fraudandi causa, inita sit, ipso jure nullius momenti est: quia fides bonæ contraria est fraudi, & dolo.*

32. Verùm probabilius est, omnes contractus, sive bonæ fidei, sive stricti juris, esse validos, quamvis possint, & debeant per Judicem rescindi ad petitionem decepti. Ratio est, quia cum dolus non versetur circa substantiam contractus, sed solùm circa causam contrahendi, quæ est extrinseca, & accessoria rei, relinquit actum simpliciter voluntarium, & validum, & involuntarium solùm secundùm quid, & quoad circumstantiam accidentalem. Quòd si in Jure aliquando contractus bonæ fidei dicuntur irriti, invalidi, nullius momenti, & roboris, ideo est, quia sunt rescindibiles ad petitionem decepti, & deceptor ex illis non acquirit jus firmum, nisi alter ratificet illos, ita Layman *lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 4. *cap.* 5. *num.* 6. Lessius *lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 29. Bonacina §. 1. *num.* 3. Lugus *disp.* 22. *num.* 73. Trullench *lib.* 7. *c.* 16. *dub.* 3. *num.* 5.

33. Hinc sequitur, contractus hujusmodi, si sint rescindibiles, debere rescindi ad petitionem decepti, non verò ad petitionem decipientis, qui tenetur stare contractui, quando deceptus non vult ab illo recedere, quia nimirum favor rescissionis est in favorem decepti, non decipientis; nam deceptis non decipientibus Jura subveniunt *C. cum universorum* 8. *de rerum permutat.*, & quia fraus, & dolus alicui patrocinari non debet. Dixi; si contractus sit ex natura sua rescindibilis, propter Matrimonium, & Professionem religiosam, quæ semel validè facta non possunt rescindi, quia sunt contractus ex natura sua indissolubiles, & quia contractus Matrimonii est spiritualis, & à Christo Domino elevatus ad rationem Sacramenti, ut proin-

proinde Jus Civile nihil de eo disponere potuerit; quod proportionaliter valet de Professione religiosa, de qua Jus Civile nihil disponit.

34. Quòd si dolus non sit commissus ab altero contrahentium, sed ab alio tertio, cum ignorantia contrahentium, & contractus ab utràque, vel saltem ab altera parte contrahentium completus est, remanet firmus, & validus, juxta communem Doctorum Sententiam, etiamsi dolus dederit causam contractui. Ratio est, quia cum neuter contrahentium causaverit dolum, neutri obesse debet; obesset autem, si eo invito contractus ex sua parte completus rescinderetur; colligitur ex *l. & eleganter ff. de dolo*, & tenent Covarruvias, Sanchez, Sylvester, Molina, Rebelius, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *punct.* 2. §. 2. *num.* 3.; deceptus tamen in isto casu habet actionem contra tertium deceptorem, à quo fuit deceptus, si exinde læsus est, ut habetur ex *l.* 2. *ff. de proxenetis*, & decipiens tenetur ad omnia damna, cum censeatur illorum causa injusta: quòd si iste tertius solvendo non sit, tenetur principalis, pro quo intercessit, quatenus factus est locupletior, qui tenetur contractum reduc re ad æqualitatem.

35. In tali casu si deceptio sit ultra dimidium pretii datur actio in foro externo repetendi excessum, si autem deceptio sit infra dimidium non datur actio in foro externo ad evitandas lites *l* 2. *C. de rescind. vendit.*; in foro tamen conscientiæ debet restitui, quia injuria facta decepto dolosè debet compensari, & obligat ad omnem excessum, & ad restitutionem omnium damnorum, quæ ob id passus est deceptus, quia omnium illorum fuit causa injusta, sic Bonacina §. 2. *num.* 3. Sanchez, Villalobos, Molina, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *de contrat. punct.* 3. *num.* 20.

36. Quæres; an accepta per simulationem, vel hypocrisim, vel per dolum, aut mendacia sint restituenda, v. g. aliquis se finxit pauperem, Sacerdotem, vel consanguineum, & tali prætextu obtinuit eleemosynam, Beneficium, aut pecuniam, an teneatur illa restituere. Resp. accepta per simulationem, & dolum versantem circa causam finalem, & motivam esse restituenda; nam promissio, vel donatio facta cum tali dolo non subsistit, quia, cessante fine, & motivo, cessat voluntas, secus si solùm sit causa impulsiva; nam tunc adest sufficiens consensus promittentis, vel tradentis, ut fusè tradit Bonacina §. 2. *num.* 8.

DUBIUM IV.

Utrùm Contractus sinè solemnitate Juris celebrati sint validi.

37. Leges aliæ sunt purè prohibentes actum, seu contractum; aliæ verò & irritantes, & annullantes; illæ reddunt actum illicitum, sed non invalidum, intactam relinquunt obligationem naturalem, quam tales actus habent pro foro conscientiæ; nam plures actus validè efficiuntur, quamvis illicitè contra legem prohibentem, quia aliud est prohibere, ne fiant, aliud irritare, ne validè fiant, & unum potest ab alio separari; nam de facto matrimonium contractum, non præmissis publicationibus, aut contra interdictum Ecclesiæ, aut cum alio impedimento non dirimente, est prohibitum, & tamen non est invalidum: Ordinatio Episcopi ordinantis non subditum, & consecratio Sacerdotis degradati valida est, quamvis utraque sit prohibita, quod etiam valet in pluribus similibus exemplis, in quibus valet illa Regula Innocentii III. in cap. *ad Apostolicam* 16. *de Regularib.* scilicet, quòd multa fieri prohibentur, quæ si fuerint facta, obtinent roboris firmitatem.

38. In dubio, quando ex verbis, aut circumstantiis, aliter de mente Legislatoris non constat, leges prohibentes ita exponi possunt, ut actum solummodo prohibeant, non invalidum reddant, si de cætero Juri naturæ, aut bonis moribus non repugnet, juxta vulgata Juris axiomata, quòd abrogatio Juris communis, & præsertim naturalis, sit strictè interpretanda, neque in dubio inducenda: quòd infirmatio contractus sit odiosa, & præjudicans, ubi jura non sunt clara, quod minimum est, hoc est minoris præjudicii, vel minoris pœnæ, sit tenendum, per regulam 30., & 49. *juris in* 6., ut bene notat Engel *lib.* 1. *tit.* 2. §. 3. *de Constitut. numer.* 50.

39. Aliæ deinde sunt Leges irritantes, & annullantes actum, quia Legislatores ratione boni publici ad impediendas fraudes, dolos, & damna, & ne lites multiplicentur, possunt suis legibus aliquos actus, seu contractus de jure naturali validos, & obligatorios irritare, & reddere nullos, & irritos, aut solùm civiliter denegando actionem, vel concedendo rescissionem ejus, implorato Judicis officio, interim remanente obligatione naturali, & obligatione conscientiæ, quoadusque talis actus, seu contractus à Judice rescindatur, veluti si minor, authore tutore hæreditatem lucrosam repudiaverit, aut adierit, & postea postulet restitutionem in integrum *l.* 1., & *seq. C. si tutor, vel Curat. intervenerit*, quo casu qui accepit licitè po-

test retinere, donec à Judice revocetur; ita se habet contractus venditionis, in quo intervenit deceptio ultra dimidium Justi pretii, qui non est irritus, sed irritandus *l. 2. C. de rescind. vendit.*

40. Vel etiam possunt tales actus, & contractus de jure naturali validos, & obligatorios, ita irritare, & annullare, ut nulla prorsus inde nascatur obligatio, nec civilis, nec naturalis, sive pro foro interno, sive externo; qua ratione Concil. Trident. annullavit contractum Matrimonii sine Parocho, & testibus celebratum. Hæc autem irritatio potest esse explicita, quæ fit verbis claris, & explicitis, ut sunt *irrito*, *invalido*, *annullo*, *rescindo*; *actus sit irritus*, *sit nullus*, vel implicita, quæ fit per verba æquivalentia, seu per legem præscribentem actui, vel contractui formam, & solemnitates in eo celebrando servandas, ut fusiùs diximus in *tract. de legib. cap. 2. dub. 6.* Difficultas igitur est, an quando lex humana præscribit certam formam actui, puta electioni, alienationi rei Ecclesiæ, testamentis, aut codicillis, seu aliis contractibus, si non salvetur talis forma, aut solemnitates præscriptæ non adhibeantur, talis actus, seu contractus non solùm civiliter, & pro foro externo, sed etiam naturaliter sit nullus, & irritus, adeò ut nullam pariat obligationem, nec etiam naturalem pro foro conscientiæ, vel tantùm sit nullus, & irritus civiliter, & pro foro externo, in quo maximè discrepant D. D.

41. Prima Sententia docet, tales actus, & contractus sine solemnitate Juris celebratos, validos esse pro foro conscientiæ, quando procedunt ex mutuo contrahentium consensu sincero, & libero ab omni fraude, & dolo. Ratio est, quia leges fundatæ in præsumptione doli, & fraudis non obligant in conscientia, deficiente dolo, & fraude; sed hujusmodi sunt leges irritantes contractus absque solemnitate Juris celebratos; supponunt enim dolum, & fraudem in contractibus; testamentum esse factum cum dolo, & fraude; electionem esse alicuius indigni; alienationem esse in damnum Ecclesiæ: quare si deficiant hujusmodi fraudes, & inconvenientia, pro quibus vitandis conditæ sunt leges, tales actus erunt validi pro foro conscientiæ. Conf. quia ex huiusmodi dispositionibus, & contractibus jure civili nullis, & irritis, nascitur obligatio naturalis descendens ex libero consensu, & voluntate contrahentium, quæ per legem humanam tolli non potest, nec impediri, ac proinde remanet obligatio pro foro conscientiæ servandi promissiones, pacta, & contractus, non obstante lege irritante, dummodo à parte rei nulla intersuerit fraus, aut injustitia; sic, pluribus allatis, tenet Vasquez, Sylvester, Navarr., Covarr., Sayrus, Homobonus, & alii à nobis allati de *Legib. cap. 2. num. 83.*

42. Secunda Sententia è contra docet, invalidos, & irritos esse hujusmodi contractus sine solemnitate Juris celebratos, non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ. Ratio est, quia leges tales contractus irritantes non fundantur in præsumptione doli, & fraudis in omni casu particulari, sed in morali periculo illarum, quod semper adest. Conf. quia sicut ipsi contrahentes apponere possunt in contractibus aliquas conditiones, quibus prætermissis, nulla insurgat obligatio inter illos, ita potest supremus Princeps pro bono publico, & communi conservando, & ut faciliùs vitentur damna, & fraudes in Republica, irritare contractus, non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, inhabilitando personas ad sic contrahendum, vel apponendo solemnitates, sine quibus contractus non sit validus; cum autem hujusmodi lex non sit pœnalis, sed respiciat bonum publicum, ut damna, & fraudes removeantur à Republica, sortiri debet suum effectum, non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ ante quamcumque Sententiam; & inde testamentum factum sine debita solemnitate remanet irritum, & nullum, & hæreditas transit ad hæredes ab intestato, & hæres in tali testamento relictus retinere non potest hæreditatem. Idem dicendum in alienatione bonorum Ecclesiæ, & in electione absque præscripta forma substantiali facta, prout tenent Palaus, Salas, Bonacina, Lessius, & alii à nobis allati in *tract. de legib. loc. cit.*

43. Hanc sententiam diximus probabiliorem, & in praxi sequendam, quia lex determinans solemnitates servandas inducit formam essentialem, & substantialem, qua deficiente, nulla, & irrita manet dispositio, quæ sine forma substantiali, & essentiali stare non potest: tum quia lex tales solemnitates inducens est justa, sancta, & honesta, & ob justam causam constituta ad præcavendas fraudes in Republica: lex autem iusta, & honesta obligat etiam in conscientia, illique jure naturali, & divino tenemur parere in foro animæ, ut cum D. Thoma *ibid. diximus*.

44. Nec tamen lex irritans contractus sine solemnitate celebratos tollit, aut facit aliquid contra jus naturale, sed solùm id, quod lex naturalis concedit, aut permittit, ordinat, apponendo solemnitates, ut debito, & congruentiori modo in particulari fiat, ut plura evitentur inconvenientia, damna & fraudes in Republica, quod quidem Princeps supremus præstare potest.

45. Nec

45. Nec dicas; dispositio, & obligatio legis cessare debet, quando cessat finis ejusdem legis; at finis legis præscribentis solemnitates in contractibus est vitare fraudes, quæ possunt committi: si ergo contractus purè, & sincerè fiat sinè fraudibus validus erit, quamvis non observentur illæ solemnitates. Sed contra dico, cessare dispositionem, & obligationem legis quando cessat finis adæquatus ejusdem legis respectu totius communitatis, non verò si solùm cesset pro casu aliquo particulari, ut diximus *in tract. de Legib. cap.* 4. *dub.* 1. Deinde lex, quæ præscribit certam solemnitatem, non respicit fraudem in quocumque casu particulari, sed periculum fraudis, quod in nullo casu particulari, cessat.

46. Hinc sequitur; accepta per contractum lucrativum sinè debita solemnitate substantiali factum esse restituenda, etiam ante Judicis Sententiam, quia nullo justo titulo retineri possunt, cum contractus sit invalidus defectu solemnitatis substantialis: accepta verò contractu oneroso retineri posse titulo compensationis; non enim facit injuriam illi, à quo recepit, nec ei damnum infert cum tradiderit æquale, & sic poterunt retineri, donec repetantur, ut cum Molina, Lessio, & aliis tradit Bonacina *punct.* 3. *num.* 4.

47. Quæres; an contractus jure naturæ, aut positivo nullus firmetur juramento: de hac difficultate satis diximus circa secundum præceptum Decalogi *tract.* 7. *de Juramento cap.* 2. *dub.* 4., quæ non sunt hic repetenda.

48 Quæres 2. Quomodo fiat absolutus, & obliget contractus sub conditione celebratus. Vide quæ diximus *tract.* 10. *de Matrimonio cap.* 6., ubi hæc materia latè fuit discussa, quæ enim ibi diximus de Matrimonio sub hac, vel illa conditione contracto, valent etiam de aliis contractibus, proportione servata, quibusdam exceptis, quæ Jura specialiter disponunt de Matrimonio, quo nonnullæ sunt excludendæ conditiones, quæ si apponantur habentur tamquam non adjectæ, ut *ibidem* explicuimus, non sic de aliis contractibus, in quibus apponi non prohibentur, sed sub illis celebrari possunt, illisque consensus alligari.

DUBIUM V.

Quinam licitè, & validè possit contrahere.

49. Nota, duplicem dari obligationem, unam naturalem, & alteram civilem, seu legalem: hæc vim accipit à lege positiva humana pro foro externo concedente actionem, & exceptionem in altero ex contrahentibus adversùs obligatum; naturalis est illa, quæ nascitur ex ipsa lege naturæ dictante, nos debere esse fideles in promissis, & conventionibus servandis, & obligat in conscientia sub peccato mortali, juxta rei gravitatem, prout docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 106. *art.* 4. 5. & 6. Sanchez *de matrim. lib.* 1. *disp.* 7. *num.* 15., & alii satis communiter; quod verum est, etiamsi jus civile non concedat actionem, ut patet in obligatione naturali proveniente ex pacto nudo, & in obligatione ad restituendum, qua tenetur emptor de fraudans citra dimidium justi pretii, qui tenetur naturaliter, licèt non civiliter restituere, Sanchez *num.* 16. & Covarruvias *de pactis p.* 2. §. 4. *num.* 5.

50. Datur etiam alia obligatio naturalis, quæ oritur solùm ex honestate morali, & debito gratitudinis, hujusmodi est obligatio illius, qui recipit beneficium, ratione cujus tenetur ad antidora, & ad gratam remunerationem loco, & tempore convenienti, ut tradit D. Thomas *loc. cit.*, hæc tamen non est vera, & rigorosa obligatio, nec parit actionem in foro externo, nec obligationem in foro conscientiæ, nec illius transgressio inducit peccatum, nec etiam veniale, Sanchez *dicto num.* 16. Hæ obligationes aliquando simul in eodem reperiuntur, ut in contractibus onerosis à jure positivo, & civili approbatis, ut in mutuo, venditione, locatione, societate, & aliis hujusmodi: aliquando tamen separantur: in præsenti non agimus de hac obligatione orta ex honestate morali, & debito gratitudinis, sed de civili, & naturali vera, & rigorosa, & quærimus; qui possint validè, & licitè contrahere, ita ut obligationem civilem, aut naturalem subeant.

51. Resp. omnes habentes usum rationis cum libera, & absoluta administratione suorum bonorum validè, & licitè posse contrahere, non sic qui non habent usum rationis, aut non liberam administrationem suorum bonorum. Ratio est, quia contractus est pactum rationabile, & humanum, quod humano modo fieri debet, cum jure disponendi, se obligandi, & in alterum transferendi rerum suarum dominium; at qui caret usu rationis, vel non habet suorum bonorum liberam administrationem, non potest exercere actum humanum, se alteri obligare, nec alterum sibi, nec in alterum transferre rerum suarum dominium, & sic non potest contrahere; quod tamquam regula universalis ab omnibus admittitur: unde sequitur, amentes, ebrios, furiosos, & infantes, defectu usus rationis, non posse validè contrahere.

52. Prodigus nec licitè, nec validè contrahere potest sinè Curatoris authoritate, cum

cum illi sit interdicta suorum bonorum administratio; prodigus enim dicitur ille, qui indiscretè, vanè, inconsultè suum patrimonium devastat, quapropter, causa cognita, Judex illi suorum bonorum administrationem interdicit, & Curatorem designat, *l. 1. & seqq. ff. de curat. furioso, vel alius &c., §. Item prodigus, Instit. quibus non est permissum facere testamentum*; nam prodigus juris fictione comparatur furioso, *l. is, qui §. fin. ff. de tutorib., & curatorib.*, unde illorum contractus nullam obligationem inducunt, etiamsi juramento firmentur, quia juramentum non purgat defectum judicii, quia causa prodigo interdicitur contractus, ut cum Jasone, Bartol., Bald., Paulo de Castro, Covarruv. & aliis docet Palaus *de Justit. commut. disp. 1. punct. 4. §. 1. num 2.*; non est tamen inhabilis ad contrahendum antequam per sententiam Judicis ipsi sit interdicta suorum bonorum administratio, quia jura solùm dicunt, privandum administratione, & ipsi dandum Curatorem, non verò ipso facto privatum esse, ut tenet Palaus *numer. 4.*, quamvis nonnulli ab eodem citati oppositum probabiliter sentiant.

53. Servi quamdiù sunt in eo statu, quamvis non possint civiliter obligari, possunt tamen naturaliter obligari, ut clarè constat ex *l. quod attinet 32. ff. de Regul. Juris*, ibi *quod attinet ad jus civile servi pro nullis habentur, non tamen, & jure naturali, quia quoad jus naturale attinet omnes homines æquales sunt*, & aliis juribus allatis à Bossio *var. moral. part. 3. tit. 3. num. 244.*; unde servus etiam post adeptam libertatem civili actione cogi non potest stare promissis factis tempore servitutis, bene tamen jure naturali, & in conscientia, si promittat, tenetur adimplere promissionem, si absque domini præjudicio id facere possit, & si non potest adimplere tempore servitutis, effectus liber tenebitur implere, ut cum Navar., Molina, Sanchez, & Villalob. tenet Bossius *loco cit.*; quos autem contractus licitè, ac validè celebrare possit servus, sive cum Domino, sive cum aliis, latè docet Bossius *numer. 246., & seqq.*

54. Religiosi solemniter professi cum ob votum paupertatis nihil proprium habeant, non possunt legitimè contrahere, nec disponere de rebus Monasterij sinè consensu Prælati, & si absque illo contrahant, Monasterium non tenetur ex tali contractu, nisi quatenus locupletius factum est, ut habetur ex *l. si cum impuberes ff. de peculio*. Prælati verò, & ab eo constituti administratores bonorum communium validè contrahere possunt, & obligari naturaliter, & civiliter, sed in multis casibus non nisi dependenter à consensu Capituli, seu communitatis, & ad usus determinatos dumtaxat; unde si Prælatus mutuò accepit pecuniam in usus proprios vanos, in quibus bona Monasterij expendenda non erant, non tenebitur Monasterium, quia tunc excedit limites suæ administrationis. Contractus à Religioso sinè licentia superioris initi non sunt omnino irriti, sed irritari, vel ratificari possunt à Superiore, prout Monasterio magis utile, & commodum est; sive contractus fuerit initus nomine proprio Religiosi, sive Monasterii, seu Religionis, quia nullum dominium, nec administrationem habent, si sint subditi, Navar. *comment. 2. de Regul. num. 30., & 65.* Molina *disp. 140.* Ant. à Spiritu S. *de contract. in gen. disp. 10. num. 438.*

55. Princeps supremus contrahere potest cum suis subditis, eisque naturaliter obligari, non tamen civiliter, cum non possit cogi, aut judicari, sed potest à Judice declarari, Principem obligatum esse ex contractu ad aliquid præstandum, quæ aliquo modo appellari potest obligatio plusquam naturalis, ut docet Lugus *disp. 22. sect. 10. num. 280.* Villalob. *tract. 119. diff. 9. num. 8.*

56. Tutor, & Curator nequeunt, durante cura, aut tutela cum minore, aut pupillo contrahere, *l. non licet l. si emptione, de contrahenda emptione*. Executores testamentorum non possunt emptione, aut alio contractu defuncti res emere, aut accipere sinè authoritate Judicis, vel saltem alterius executoris: & generaliter omnes negotiorum gestores nequent emere, aut alio contractu accipere res, circa quas negotiantur. Advocatus, durante lite, nequit emere, aut alio contractu accipere res sui clientis, *l. quisquis C. de postulando*. Neque Medicus à suo infirmo, durante infirmitate *l. medicus ff. de variis, & extraordin. Criminib.*, prout notat Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 37.*

DUBIUM VI.

Quomodo Minor, Pupillus, & Filiusfamilias possint, vel non possint contrahere.

57. De istis adest specialis difficultas; ideò nota, Tutorem illum dici, qui pupillo ad curam, & custodiam ipsius, & bonorum administrationem assignatur; Curatorem qui simili modo assignatur minori: qui tamen in hoc differunt, quòd Tutor datur usque ad tempus pubertatis præcipuè, & primariò ad tuendam personam pupilli, & secundariò ad ejus bona administranda, post adeptam pubertatem tutela finitur: Curator verò pueris, & puellis puberibus datur usque ad 25. an-

25. annum, præcipuè ut ipsorum bonorum curator, & administrator existat. Minor jure communi dicitur ille, qui 25. annos nondum implevit, & de momento in momentum sunt computandi, & postea vocatur major: Pupillus dicitur, qui pubertatem nactus non est, quæ in viris 14. anno completur, & in fœminis 12.: proximus pubertati masculus dicitur quando jam complevit annum decimum, & dimidium; fœmina verò quando complevit annum nonum, & dimidium, quamvis nonnulli id relinquant Judicis arbitrio, ut, relatis variis sententiis, notat Bossius *var. moral. tom. 2 tit. 2. num.* 114. Infans dicitur, qui septimum annum nondum complevit: Filiusfamilias dicitur ille, qui est sub patria potestate.

58. Resp. 1. Pupillus proximus pubertati, & Minor sinè authoritate Tutoris, vel Curatoris contrahere possunt in suum commodum, non tamen in suum incommodum, seu præjudicium, ut clarè constat *Instit.* §. 1. *de Authorit. Tutor.* ibi *si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria tutoris authoritas; quòd si aliis promittant pupilli necessaria est tutoris authoritas: Namque placuit, meliorem quidem suam conditionem licere eis facere, etiam sinè tutoris authoritate, deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate*; unde Minor, aut pupillus sic contrahens non potest civiliter obligari, bene tamen obligatur major cum minore contrahens, qui proinde non potest, invito minore, contractum rescindere, quia hoc privilegium sancitum est in favorem illius teneræ ætatis, & quod in favorem alicujus conceditur non debet in damnum illius converti, vel ei obesse: ut cum Molina, Gomez, & Sanchez notat Bonacina *quæst.* 1. *punct.* 5. *num.* 5. & cum aliis Bossius *num.* 187.

59. Inde sequitur, quòd, celebrato contractu emptionis, Pupillus sinè consensu Tutoris emens compelli non possit actione civili invitus, ad standum contractui; bene tamen Pupillus, si contractui stare velit, potest actione civili cogere venditorem ad tradendam sibi mercem pro constituto pretio, in quo proinde contractus claudicat in favorem illius ætatis, Jure ita disponente, nisi contrahat cum minore, aut pupillo, qui eodem gaudet privilegio. Addit Bossius *num.* 189. cum Lessio *cap.* 17. *num.* 62, quòd licèt is, qui contraxit cum Minore non possit resilire à contractu, potest tamen non implere illum, nisi Minor ante procuret consensum Curatoris, vel decretum Judicis, quando est necessarium, vel nisi juramento confirmet contractum, quia secus exponeret se periculo damni, nec minor id potest recusare, alioquin non videretur agere bona fide.

60. Addit Lessius *ibid.*, quòd privilegio Minorum, quo possunt alios sibi obligare absque eo quòd maneant obligati, locum habere in contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem, vel mobilem pretiosam, quæ servando servari poterat, sinè debita solemnitate alienavit; nam Ecclesia est instar Minoris, & sic talis contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, quæ potest resilire si velit; alter tamen cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, & in contractu Religiosi, sinè expressa, vel tacita licentia superioris contrahentis, nam potest Superior talem contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libuerit, & diximus *dub. præced. num.* 54.

61. Resp. 2. Minor, & Pupillus alienare nequeunt bona immobilia, vel mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt absque authoritate tutoris, vel curatoris, & nisi etiam interveniat decretum Judicis, sinè quo nec civiliter, nec naturaliter remanent obligati, etiamsi interveniat authoritas tutoris, vel curatoris, quæ non sufficit sinè decreto Judicis. Ratio est, quia tali alienationi sinè decreto Judicis factæ jus resistit, illamque vult esse ipso jure nullam, & irritam, *l.* 1. *& plurib. seqq. ff. de rebus eorum, qui sub tutela, vel cura sunt* l. *Lex quæ tutoris Cod. de administratione tutorum* l. *non solùm* 4. *Cod. de prædiis Minorum*. item *l.* 7. *l.* 11. *&* 15. *Cod. de prædiis minorum*; ubi autem lex resistit, & actum annullat, non consurgit aliqua obligatio, nec civilis, nec naturalis, ut notavimus *supra dub.* 4. Unde Minor nullam obligationem civilem, vel naturalem habet implendi, quæ de his bonis promisit: & si adimpleat potest rem suam repetere absque beneficio restitutionis in integrum, quod tunc solùm est necessarium, quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam; major autem, & is, qui cum Minore contraxit, tenetur etiam ante Judicis sententiam rem acceptam restituere, volente Minore, aut eius tutore, vel curatore, cum per contractum nullum ius acquisierit, ut cum communi Jurisperitorum, Vasquez, Suarez, & aliis tenet Bossius *tit.* 3. *num.* 169., & Bonacina *p.* 5. *num.* 6.

62. Circa alia bona mobilia Minor, si curatore careat, obligari potest naturaliter, & civiliter, tametsi beneficio restitutionis in integrum uti possit, si lædatur, ut habetur, ex *l. si Curatorem Cod. de in integrum restit.* At pupillus, etsi pubertati proximus sit, nequit civiliter obligari, eò quòd ei interdicta sit administratio bonorum, poterit tamen in suum commodum alium sibi obligare, ut supra dictum est. Quòd si Tutorem, & Curatorem

torem habeant, tunc civiliter, & naturaliter remanent obligati, si cum illorum, authoritate contrahant, sed absque illa nequeunt contrahere; & si contrahant, saltem civiliter non obligantur, unde aliis obligari nequeunt, licet alios sibi obligare possint, quia liberam non habent bonorum administrationem, ut supradictum est.

63. Difficultas est; an Minor, & pupillus contrahentes sinè authoritate tutoris, aut curatoris, quando illa est necessaria, si non civiliter, saltem naturaliter, & in conscientia maneant obligati? in quo valde discrepant Doctores. Prima sententia excludit ab illis omnem, & quamcumque obligationem, adeout per contractum sine tutoris, seu curatoris authoritate celebratum, nec civiliter, nec naturaliter maneant obligati, & ideò ante omnem sententiam, posse rem traditam repetere; & ille, qui aliquid retinet ex donatione pupilli, vel Minoris, aut alio contractu, vel ludo acquisitum, teneatur illud restituere, etiamsi non petant à Judice rescissionem contractus, & restitutionem in integrum. Ratio est, quia plures leges tali contractui resistunt, & dicunt esse nullum, & pupillum non posse obligari, *l. obligari 9. ff. de authorit. tutorum l. 1. Cod. de inutilib. stipulat. l. si curatorem C. de in integrum restit.* Instit. *de authoritate tutorum in principio l. pupillus 58. ff. de act. & oblig.*, ubi expressè dicitur; pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nec quidem jure naturali obligatur. Item, quia pupillus, seu minor sinè tutoris, aut curatoris authoritate mutuum dans, aut solvens non transfert dominium in accipientem, sed simplicem possessionem, retento sibi dominio, ut habetur *Instit. quibus alienare licet* §. *admonendi* ibi *si pupillus mutuam pecuniam sinè tutoris authoritate alicui dederit, non contrahit obligationem, quia pecuniam non facit accipientis, &* §. *fin.* ibi *pupilli, vel pupillæ solvere sinè tutoris authoritate non possunt; quia id, quod solvunt, non fit accipientis, cum nullius rei alienatio sinè tutoris authoritate concessa sit*; ergo ex tali contractu non oritur obligatio naturalis illos ligans in conscientia, secus tenerentur dare promissum, & accipiens non teneretur reddere, ut per se patet.

64. Conf. quia Minor habens curatorem æquiparatur prodigo, cui interdicta est bonorum administratio *l. si curatorem Cod. de in integrum restit.* & *l. certi condititio 9.* §. *quoniam ff. si certum petatur*; & pupillus contrahens sinè authoritate tutoris comparatur furioso, *l. interdum 29. ff. de condict. indebiti*; sed contractus prodigi, & furiosi nullam inducunt obligationem, nec naturalem; ergo nec illam inducunt contractus minoris, & pupilli sinè authoritate tutoris, vel curatoris, ita Innocentius, Covaruvias, Menochius, Gomez, Sarmiento, quos affert Bossius *tom. 3. tit. 3. num. 166.* Bannez, Rodriquez, Dicastillus, & alii, quos refert Sanchez *lib. 6. de matrim. disp. 38. num. 20. in fine*, sequitur Diana *part. 8. tract. 7. resol. 20.*, & probabilem dicit Lessius *lib. 2. cap. 17. dub. 8. num. 61.*

65. Secunda, & verior sententia affirmat, dari talem obligationem naturalem in pupillo, & minore contrahentibus sinè authoritate tutoris, vel curatoris, ac proinde accipientem ab ipsis non teneri, ante sententiam Judicis, rem ab eis acceptam restituere. Probatur ex *l. si pupillus ff. ad falc.*, in qua expressè dicitur, pupillum sinè tutoris authoritate mutuò accipientem naturaliter obligari, *l. 1. ff. de novat. in fine l. cum illud* §. *hæres ff. quando dies legatorum l. si ejus 64. ff. ad Trebell. in principio l. Marcellus 16. ff. de fidejussor.*, ex quibus clarè constat, pupillum, & minorem obligari naturaliter sinè consensu tutoris, aut curatoris, ut ponderat Sanchez *supra num. 21.*; tum quia ex communi sententia fidejussor non obligatur, principali nullo modo obligato; nam, deficiente principali obligatione, non valet accessoria: *inde* ut fidejussor teneatur, & obligetur, requiritur, ut principalis saltem naturaliter obligetur; sed fidejussor Minoris obligatur civiliter, & naturaliter, ut tenet communis sententia, & adductis juribus probat Bossius *supra num. 170.*; ergo Minor, saltem naturaliter obligatur. Adde, quòd obligatio naturalis oritur ex libero consensu, sed minor, & pupillus proximus pubertati habet liberam voluntatem, qua sicut potest obligari Diabolo per peccatum, & Deo per votum, ita etiam obligari potest homini per contractum, & de facto validè contrahit sponsalia, ut diximus suo loco de sponsalibus *cap. 1. dub. 6. nu. 46.*, & ita tenent Navar. *cons. 39. n. 11.* Sanchez *lib. 6. de Matrim. disp. 38. n. 21.* Lessius *cap. 17. dub. 7. num. 56.* Palaus *disp. 1. punct. 4.* §. *3. num. 9.* Lugus *disp. 22. sect. 10. num. 287.* Villalobos, Layman, Trullench, & alii, quos affert Bossius *num. 170.*

66. Ad fundamenta primæ sententiæ dicendum est, leges negantes, pupillum posse obligari, seu nec etiam naturaliter obligari, sinè authoritate tutoris, aut curatoris, intelligendas esse de obligatione efficaci, & irrevocabili; cum enim facilè possint talem obligationem elidere beneficio restitutionis in integrum, sequitur, quòd talis obligatio non sit efficax, & irrevocabilis, sicut est obligatio majoris: & quia tutor, & curator possunt pro libito contractum rescindere, cum ipsis commissa sit administratio bonorum pupilli, & minoris, ideò in juribus allatis dicuntur, nec naturaliter obligari, ita quòd effica-

efficaciter teneantur, seu compelli possint implere, vel stare contractui. Similiter dicendum est, pupillum, & minorem comparari prodigo, & furioso, non quoad omnia, sed quoad obligationem civilem, & beneficium restitutionis in integrum, quæ etiam furioso competit, si quid ab eo solutum sit; prodigo item comparatur quoad inefficaciam obligationis, cum in utroque possit elidi beneficio legis, non verò quoad obligationem naturalem, cum Jura dicant, fidejussorem prodigi non obligari, bene tamen fidejussorem pupilli, ut cum Sanchez, & Lugo notat Bossius.

67. Hinc sequitur, accipientem aliquid à pupillo, vel minore sinè dolo, metu, aut fraude per contractum, vel donationem, aut ludum, non teneri ad restitutionem ante sententiam Judicis, & restitutionem in integrum, non obstantibus juribus asserentibus, pupillum, & minorem per talem actum, secuta traditione, non transferre dominium; nam debent intelligi, quòd non transferant dominium civile, licèt transferant dominium naturale, quod tamen non est firmum, & irrevocabile, cum possit vindicari, & repeti à quocumque possessore per beneficium restitutionis in integrum, tum à pupillo, & minore, tum ab ejus tutore, & curatore.

68. Quoad Filiosfamilias dicendum est, illos posse contrahere de bonis castrensibus, & quasi castrensibus, si sint puberes, aut pubertati proximi, nam illorum liberam habent administrationem; secus verò de adventitiis, & profectitiis, quia istorum non habent liberam administrationem: ex consensu patris validè possunt alienare bona adventitia, vel profectitia, nisi sint immobilia, vel mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, quia tunc præter consensum patris, requiritur sententia Judicis, ut diximus de Minoribus; sufficit autem licentia tacita patris, ut possit ex his bonis contrahere, quando nimirum habent ab eo tacitè liberam administrationem, vel quia à patre accipit bona aliqua expendenda pro suo libito, vel quia pater longè abest, vel quia ab illo est expositus negotiationi: Obligari potest filius sinè consensu patris contractu innominato *facio, ut facias*, vel *facio, ut des*, & tunc obligatur saltem naturaliter, dummodo non sit in præjudicium patris, vel alterius; unde potest suas operas artificiales alteri locare, seque obligare ad serviendum, quia filius non debet patri operas artificiales, sed obsequiales honoris, & reverentiæ, nisi cum eo vivat, & ab eo accipiat alimenta: ex contractu mutui non obligatur civiliter, neque adversùs eum datur actio beneficio Senatus consulti Macedoniani, ex *l. 1. & seqq. ff. & Cod. ad Senatus cons. Maced.*, quæ omnia fusè, & distinctè explicat Bossius *var. moral. part. 3. tit. 3. à num. 227.*, *& seqq.*; an obligetur naturaliter dicetur infra cum de Mutuo.

DUBIUM VII.

Quibus competat Restitutio in integrum.

69. Restitutio in integrum, prout sumitur in præsenti, est extraordinarium Juris remedium, quo graviter læsus ex naturali æquitate per officium Judicis reducitur in eum statum, sive jus, in quo fuerat ante læsionem; nam ob naturalem æquitatem, ac Jure communi sic disponente, Judex certis hominibus in contractu, vel alia actione graviter læsis, aut deceptis, cognita causa, subvenit restituendo eos in integrum: tunc solùm hoc beneficium conceditur, quando læsio est notabilis juxta arbitrium boni viri, seu discreti Judicis, nam si læsio sit dumtaxat modica, tunc extraordinarium hoc remedium non solet concedi, juxta illud vulgatum *de minimis non curat Prætor*, unde Glossa in *l. Scio illud ff. de restit. in integr. de minimis non curandum*. Deinde hoc remedium utpotè extraordinarium non conceditur, si aliud remedium suppetat contractum revocandi, *l. in causa 16. ff. de minoribus*.

70. Hoc beneficium restitutionis in integrum de Jure communi conceditur omnibus ætate minoribus, qui scilicet vigesimum quintum annum nondum compleverunt, si ex actu, sive contractu notabiliter læsi, vel decepti sunt, ut habetur *l. 1., & seqq. ff. de minoribus viginti quinque annis*, & hoc, quia fragile, & infirmum est hujus ætatis consilium, & multis captionibus suppositum, multorumque insidiis expositum; unde hoc extraordinarium auxilium eisdem Prætor pollicetur, ut loquitur Textus: conceditur autem hoc beneficium minoribus utriusque sexus, quamvis contractus factus sit cum consensu Patris, Tutoris, vel Curatoris, *l. 2. C. si Tutor, vel Curator intervenerit*. Datur hoc remedium minoribus 25. annis, non tantùm dum in minori ætate sunt constituti, sed etiam per quadriennium postquam majores esse cœperunt, ut possint tali tempore reclamare contra actus, quos cum suo damno, & detrimento in minori ætate fecerunt, dummodo majores facti illos non confirmaverint, *l. 1., & 2. C. si major factus ratum habuerit*.

71. Hoc privilegio restitutionis in integrum gaudent Ecclesiæ, Hospitalia, Monasteria, & alia loca pia, quæ sunt instar minoris, & pupilli, ut tradunt communiter Do-

Doctores in *cap. 1.*, *& 2. de in integrum restit.* non verò competit personis ecclesiasticis, si in propriis juribus, aut in bonis suis patrimonialibus, aliisque privatis lædantur, quia tunc cessat communis favor Ecclesiæ. Quadriennium, quod competit Ecclesijs aliisque locis piis, ut restituantur in integrum, incipit à tempore factæ læsionis, ut constat ex cap. *Ecclesia hoc tit. in 6.*, nisi tanto tempore vixerit Prælatus malè alienans; nam hoc quadriennium non currit quamdiù vivit Prælatus, qui malè alienavit, ut notat Fagnanus *cap. Requisivit num. 14. de restit. in integrum*; nam Ecclesia toto illo tempore censetur carere legitimo defensore.

71. Alia nonnulla de Restit. in integrum diximus *supra tract. 1. cap. 4. dub. 7. §. 5.*, aliis consultò omissis, quæ magis ad Juristas, quàm ad Theologos pertinent. Videri potest CastroPalaus, *de Just. commut. disp. 1. punct. 19.*, ubi hanc materiam fusè, & distinctè tractat, & explicat.

CAPUT II.

DE CONTRACTU EMPTIONIS, ET VENDITIONIS

DUBIUM I.

Quid sit Emptio, & Venditio.

1. Esp. Secundùm Juristas Emptionem esse rei pro pretio contractationem. Venditionem verò esse distractionem rei pro pretio; sed juxta Theologos, emptionem esse contractum bonæ fidei, quo datur pretium pro merce; venditionem verò esse contractum, quo datur merx pro pretio, ubi nomine mercis, seu rei, veniunt omnes res mobiles, & immobiles, actiones, & jura, & ea omnia, quæ pecunia æstimari, & computari solent. Nomine pretii venit pecunia secundùm suum valorem spectata, quamvis hæc secundùm suam materiam, variosque usus, quos habere potest, etiam sub merce comprehendi possit; at ratione pretii sumitur secundùm suum valorem, *arg. l. 1. ff. de contrah. Empt.*, ubi emptionis, & venditionis nec non ipsius pecuniæ origo narratur, & dicitur originem habuisse à permutatione rerum primitus usitata; primitus enim quando nondum erat pecunia, homines unam rem pro alia permutabant, & qui triticum habebat permutabat eum alio, qui habebat lanam, aut vinum, ut sic utriusque occurreretur necessitati, sed quia non semper unus rem habebat, qua indigebat alter, & si habebat, non erat facile pretium utriusque, & æstimationem demetiri, inventa fuit pecunia, seu numisma, quo commodiùs homines possent convivere, & quærere necessaria pro pecunia, quæ æquivalet omnibus rebus, & datur in pretium pro eis.

2. Iste contractus emptionis, & venditionis est contractus bonæ fidei, in quo Judex multa potest arbitrari, quæ secundùm bonam fidem contrahentium illi censentur inesse, licèt verbis non fuerint expressa, prout diximus *cap. præced. dub. 1. num. 4.*, & perficitur quoad substantiam per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum, aut etiam per literas, & per procuratorem, seu nuncium, & inde firma consurgit obligatio ex parte utriusque, ita ut nullus ampliùs valeat pœnitere, cum nihil magis bonæ fidei congruat, quàm id præstari, quod inter contrahentes actum est: perficitur, inquam, quoad substantiam, nam quoad integritatem completam, seu quoad complementum requiritur solutio pretii ex una parte, & accepta possessio rei ex altera, nec dominium transfertur, donec venditor mercem, & emptor actualiter tradat pretium.

3. Hinc sequitur, per venditionem non esse necesse ut actu transferatur dominium, sed satis esse ut talis venditio sit translativa dominii, & venditor remaneat obligatus ad illud transferendum: transfertur autem dominium in emptorem, non quando fit contractus per mutuum consensum, sed quando traditur res à venditore, & solvitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto; seu loco eius datur æquivalens, quale est pignus, vel fidejussor: Inde fit, ut quamvis sit posita substantia venditionis, si tamen possessio rei nondum sit emptori data, res si perit, pro venditore perit, & pro eodem fructificat, quia adhuc est in ejus dominio. Si autem possessio sit emptori data, quamvis nondum soluto pretio, ipsi emptori fructificat, ipsique perit, præscindendo à pacto aliquo justo in contrarium adjuncto, prout tradit Ant. à Spiritu S. *disp. 17. sect. 1. num. 782.* & fusius dicetur in feriùs.

4. Pretium emptionis, & venditionis debet esse certum, & determinatum, adeò ut nulla, & invalida sit venditio sinè determinatione pretii, ut habetur ex §. *Pretium Inst. de empt. & vendit.* ibi *Pretium constitui oportet; nam nulla emptio sinè pretio esse potest; sed & certum pretium esse debet*; unde si pretium remittatur voluntati emptoris, ut det quod volverit, & sibi placuerit, nulla, & invalida est venditio, ut habetur *l. quod sæpe ff. de contrahenda emptione*: valet tamen si alterius judicio remittatur, ut si venditor dicat; tanti tibi vendo hanc rem, vel tanti a te emo, quanti eam Judex, aut Pe-

Petrus, vel Paulus æstimaverit, seu taxaverit, §. 1. *Inst. boc tit.* dummodo tamen ille, qui est nominatus re vera rem, seu pretium postea taxet; si autem noluerit, vel non potuerit pretium taxare, venditio non est valida ob incertitudinem pretii, ut notat Bonacina *disp. 3. quæst. 2. punct. 1. num. 6.* Lessius *lib. 2. cap. 21. dub. 1. num. 3.* Villalob. *tract. 21. diff. 1. num. 7.*, & cum aliis Andreas à Matre Dei *tract. 14. cap. 2. p. 1. num. 2.*

5. An verò dicenda sit emptio, & venditio, seu potiùs permutatio, quando pro merce, seu re non datur solùm pecunia, sed partim pecuniam, & partim rem aliam emptor paciscitur, & tradit pro integro pretio. Resp. hoc judicandum esse ex prævalentia; si enim pecunia excedat, & prævaleat pretio rei adjunctæ, dicenda erit venditio; si verò pretium rei adjunctæ valde excedat pecuniam datam erit permutatio; nam quòd excedit habet rationem principalis, & reliquum habet rationem accessorii: denominatio autem sumenda est à principali, non ab accessorio, siquidem principale trahit ad se accessorium; quòd si aut nullus, aut non sit notabilis excessus, talis censetur contractus, qualem ipsi contrahentes intenderint celebrare, siquidem contractus vim suam habet ab intentione contrahentium; in dubio autem attendi debent verba quibus contrahentes utuntur, ut proinde dicendus sit talis contractus emptio, seu venditio, aut permutatio prout contrahentes verbis exprimunt, se velle contrahere, Bonacina *supra num. 7.* Lugus *disp. 26. sect. 1. num. 6.* Villalob. *diff. 1. num. 4.* Lessius *cap. 21. dub. 1. num. 2.* Andreas à Matre Dei *num. 1.*

6. Quæres; quid operetur arrha in contractu emptionis: Arrha est id quod datur venditori in signum celebratæ venditionis, & quasi pignus, quod stabilitur contractui, vel in securitatem contractus faciendi. Resp. arrham, quæ datur in signum, & securitatem contractus faciendi, id operari, ut si emptor absque causa velit discedere à contractu amittat arrham venditori; si autem discedat venditor amittat duplum emptori, id est arrham, quam acceperat, & tantumdem de bonis suis, ut habetur *Institut. boc tit.* Si autem arrha sit in confirmationem contractus jam facti, id operatur, ut, altero invito, nulli contrahentium liceat ampliùs discedere, seu recedere à contractu, quamvis velit arrham amittere, etiamsi traditio rei nondum facta sit, nec pretium solutum, quia per arrham confirmatur contractus jam perfectus, & absolutus; unde etiam *l. 6. C. de rescind. vendit.* habetur; *non est probabilis causa, propter quam rescindi factam venditionem desideras: quamvis enim duplum pretium offeras emptori, tamen invitus ad rescindendam venditionem urgeri non debet*, ac proinde sinè alterius consensu rescindi non potest.

DUBIUM II.

Quisnam emere, & vendere possit, ubi de Negotiatione prohibita Clericis.

7. Resp. omnes licitè, ac validè vendere, & emere posse, nisi specialiter à Jure prohibeantur; & quidem jure naturali, sicut contrahere, ita etiam vendere, & emere prohibentur infantes, amentes, furiosi, & omnes usu rationis carentes: item pupilli, minores, prodigi, quibus à Lege certo modo contrahere interdictum est, prout diximus supra *cap. 1. dub. 5.*, ubi etiam constat Tutores, Curatores, & administratores rerum alienarum de jure, nec per se, nec per alium emere posse bona pupillorum, minorum, & ea, quæ administrant, ne prætextu emptionis occasionem capiant fraudulenter decipiendi illos, quorum bona administrant; quæ ratio, quia cessat in Tutoribus pupillorum bona non administrantibus, emere poterunt sicut omnes alii, ut constat ex *l. Tutores 6. ff. de Authorit. tutor.* ibi *Tutores, quibus administratio decreta non esset, tamquam extraneos, rectè à pupillo emere placet.*

8. Clericis prohibetur emere, & vendere, quando id faciunt titulo negotiationis lucrosæ, seu lucri gratia; non verò si id faciant alio titulo, puta ad honestam sui sustentationem: pro quo nota, negotiationem, quæ fit per emptionem, & venditionem triplicem distingui posse. Prima dicitur naturalis, qua emuntur necessaria ad sui sustentationem, & familiæ suæ, & superflua venduntur, & hæc non est clericis prohibita, cum sit licita, & laudabilis, quia ut habet D. Thomas 2. 2. *quæst. 77. art. 4.* non est propria negotiatio, nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomos, & politicos, qui habent providere, vel domui, vel Civitati de necessariis ad victum.

9. Secunda dicitur artificialis, qua res per industriam commutata, & meliorata venditur, ut si quis emat lanam, ut inde conficiat pannum, quem deinde vendat; argentum, vel stannum, ut inde vasa conficiat, & vendat; vel emat animalia, ut postea saginata carius vendat; hæc etiam est bona, & omnibus licita, cum non sit propriè negotiatio, ut habet D. Thomas *loco cit. ad 1.*, & D. Chrysostom. relatus in can. *ejiciens dist.* 88., nec est prohibita Clericis, ut constat exemplo Religiosorum, qui olim Sportas, & Storeas texebant, ut venderent, & ex pretio se sustentarent; Paulus etiam

artem Scenofactoriam faciebat, *Act.* 18.

10. Tertia, quæ est vera negotiatio, & propria Mercatorum, est illa, qua res emuntur eo animo, ut non mutatæ cariùs vendantur ob lucrum. Hæc negotiatio de se non est mala, sed indifferens, &, si debitè fiat, est moraliter bona, & Reipublicæ utilis, si ex fine honesto exerceatur: potest enim honestè, ac licitè intendi, & quæri lucrum ex negotiatione ad sustentandam propriam vitam, & familiam, & ad exercenda opera pietatis; & quia non omnis fert omnia tellus, utiliter, ac laudabiliter ex una Provincia, seu Civitate, in qua species aliqua rerum abundat, merces ibi abundantes asportantur in aliam, quæ illis caret, ut sic Civitas, & Respublica rebus omnibus abundet, & inde lucrum quærere, & accipere tamquam debitum ob industriam, & mercium asportationem: vitia, autem quæ quandoque solent intervenire in emendo, & vendendo non sunt vitia negotiationis, sed negotiantium, à quibus quis potest abstinere, si negotiationem rectè, ac debito fine, ac modo exerceat.

11. Ex circumstantiis tamen potest vitiari, & reddi mala, ex malitia scilicet negotiantium, ob fraudes, perjuria, mendacia, & injustitias, quæ quia frequenter accidere solent negotiationem reddunt periculosam, & multis obnoxiam peccatis, ut proinde Leo Papa relatus in can. *Qualitas de pœnit. dist.* 5. ad Rusticum Episcopum scripsisse legitur; *difficile est inter ementis, vendentisque commercium non intervenire peccatum*, quia, ut Glossa fin. ibid. observat, *Contrahentibus naturale est sese invicem decipere*.

12. Hinc meritò ab Ecclesia Clericis in Sacris constitutis, aut beneficium Ecclesiasticum habentibus, & Religiosis, etiam in Sacris non constitutis vetita est negotiatio, Can. *consequens* C. *negotiatorem*, C. *fornicarii dist.* 88. cap. *fin. de vita, & honest. Clericor. Clement.* 1. *eod. tit.* can. *placuit* 21. q. 3. cap. *secundùm, ne Clerici, vel Monachi*, ubi Pontifex ait sub anathematis interminatione; prohibemus ne Monachi, vel Clerici causa lucri negotientur, & Can. *Consequens*, & Can. *sed neque* ponitur pœna suspensionis, & Can. *Canonum* 3. Can. *Quicumque causa* 14. *quæst.* 4. ponitur pœna depositionis, quas pœnas, appellatione remota, innovavit Concil. Trident. *sess.* 22. *de reform. cap.* 1., idque meritò propter periculum peccati, propter lucri cupiditatem, quæ mirè occupat animum, & à spiritualibus avocat, & quia, ut habet Apost. 2. ad Timoth. cap. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*. Hujusmodi pœnæ excommunicationis, suspensionis, & depositionis contra Clericos negotiatores non sunt latæ, sed ferendæ Sententiæ, unde supponunt Sententiam Judicis, ut docent Lugus *disp.* 23. *sect.* 3. *num.* 23. Villalob. *tract.* 21. *diff.* 3. *numer.* 1. Trullench *lib.* 7. *Decal. cap.* 21. *dub.* 9. *num.* 6. Molina *tom.* 2. *tract.* 2. *disp.* 342. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *numer.* 37.

13. Peccant mortaliter Clerici beneficiati, vel in sacris constituti si negotientur, quia est materia gravis, & prohibita sub gravibus pœnis, quæ imponi non solent nisi propter peccatum mortale: requiritur frequentia negotiationis, nam si semel, aut iterum negotientur, secluso scandalo, non peccant mortaliter, quia Jura relata loquuntur de clerico exercente negotiationem, eique insistente, cujusmodi non est, qui solùm semel, aut bis negotiatur, Villalob. *supra num.* 3. Andreas à Matre Dei *num.* 38. Trullench *num.* 9. Diana *part.* 1. *de contract. resol.* 72. Excusantur etiam à peccato mortali clericus, & Religiosus si negotientur ob urgentem necessitatem alendi se, familiam, seu Monasterium, cui aliter non possunt occurrere, quia leges Ecclesiasticæ non obligant in casu urgentis necessitatis; & necessitas non habet legem, ut patet in lege jejunii, auditionis sacri, & hujusmodi, quæ non obligant, urgente necessitate, Villalob. *num.* 7. Trullench *dub.* 9. *num.* 7. Lugus *num.* 37. Andreas à Matre Dei *numer.* 39., & alii communiter.

14. Excusantur clerici in Minoribus constituti, si careant beneficio Ecclesiastico, qui non peccant si negotientur, seu exerceant negotia sæcularia aliàs licita; nam Jura loquuntur de Clericis beneficiatis, vel constitutis in sacris ordinibus, non de aliis, quibus omnia licent, quæ laicis, cum possint redire ad sæculum, Medina *de restit. quæst.* 30. Molina *tract.* 2. *disp.* 342. Navar. *cap.* 25. *num.* 110. Salas *de empt. & vendit. dub.* 2. Genuen., Ricc., Graff., Covar., quos affert, & sequitur Antonellus *de Regimine Ecclesiæ lib.* 6. *cap.* 7. *numer.* 4., idque etiam asserunt de clericis sæcularibus solùm in Minoribus constitutis, quamvis beneficium habeant Ecclesiasticum, Trullench *supra n.* 7. Diana *part.* 1. *de contr. resol.* 73. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *n.* 37. maximè si Beneficium sit valde tenue, quia tunc sicut in sententia aliquorum, possent non recitare Officium, ita possent negotiari; secus si Beneficium non sit ita tenue, quia verè sunt clerici, & congruam, aut notabilem sustentationem habent ab Ecclesia, unde mortaliter peccant negotiando.

15. Ultra pœnas superiùs enumeratas clericus negotiator, si tertiò admonitus non desistit, perdit interim quoad bona sua privilegium Clericale, cap. *fin. de vita, & honest.* *Cle-*

Clericor., & quoad hæc ligatur Statutis laicorum, & tenetur solvere Gabellas, pedagia, & alias præstationes, quas solent laici, nec possunt se defendere privilegio fori: requiritur trina monitio, nec sufficit una monitio peremptoria, quia in materia pœnali, cujusmodi est ista, verba non debent largè, sed strictè, & rigorosè interpretari; nec item sufficit monitio generalis, ut omnes Clerici abstineant, sed debet esse monitio specialis tali clerico facta: perdit, inquam, privilegium clericale quoad bona patrimonialia, non quoad suam personam, nec quoad bona Ecclesiæ, quia delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare, juxta *Regul. 76. Juris in 6.*, & notat Gloss. in cap. *fin. de vita, & honest. Cler.*; de bonis autem, quibus negotiatur illico perdunt privilegium sine monitione, ac tenentur solvere Gabellas, ut notat Andreas à Matre Dei *cit. num. 37.*

16. Probabile est, Clericos, & Religiosos, quibus prohibitum est negotiari per se immediatè, id præstare posse per alium, qui totam industriam præstet, ut si Clericus pecuniam tradat Mercatori, ut ipse negotietur cum aliis suis pecuniis, vel ineat societatem cum Mercatore, qui totam industriam, & laborem impendat, & teneat rationem dati, & accepti absque eo quòd ullo modo ille se ingerat, & recipiat solùm partem lucri. Ratio est, quia Jura loquuntur, & prohibent negotiationem tantùm in persona propria, ex *Clem. I. de vita, & honest. Clericor.*, nec procedunt de illo, qui totam curam alteri relinquit; nam tunc cessat indecentia, distractio, & periculum peccandi, quæ sunt motiva prohibitionis, ita Molina *disp. 342. §. utrum autem*, Lessius *lib. 2. cap. 21. dub. 1. num. 6.* Villalob. *supra num. 6.* Andreas à Matre Dei *num. 40.* Trullench *num. 1.* Lugus *num. 36.* alios referens Diana *1. p. de contract. resol. 72.* Rebell. *lib. 9. quæst. ult. sect. 2.*, addens, à veniali non esse excusandos, si per se ipsos exigant rationem dati, & accepti, immo tantam posse esse indecentiam, & scandalum, ut à mortali non excusentur; ita pariter Salas *dub. 2. numer. 8.*

17. Non possunt Clerici, & Ecclesiastici conducere aliena prædia, agros, vel similes res fructiferas, ut fructus vendant, & lucrum faciant, quia licèt hæc non sit negotiatio rigorosa, hoc tamen illis expressè prohibetur cap. 1. *ne clerici, vel Monach.* cap. *pervenit. dist. 86.*, & in Concil. Carthag. 1. *& 4.* relato *can. 1. 21. quæst. 3.* Lessius *num. 6.* Salas *num. 10.* Lugus *num. 29.* Villalob. *diff. 3. num. 7.*, nisi id faciat pro sua necessaria sustentatione, vel nisi fortè conduceret prædiolum animi recreandi causa, vel si aliis ipsius Clerici prædiis esset circumdatum, ad evitandas rixas, vel damna, ut notat Antonell. *de regim. Eccles. lib. 6. cap. 7. num. 2.*; vel nisi jure hæreditario succedat conductori, nam tunc non prohibetur continuare conductionem usque ad præfinitum tempus, ut cum aliis tenet Antonellus *num. 5.*

18. Possunt tamen agros Beneficiorum, aut bonorum suorum patrimonialium operâ laicorum colere absque metu illicitæ negotiationis, ut fructus vendant: possunt etiam retinere, & locare boves, oves, aliaque animalia, quæ habent ex successione, vel decimis, & fructus illorum vendere: possunt pariter vendere granum, hordeum, & alios fructus recollectos ex bonis, patrimonialibus, vel ecclesiasticis pro sua, & suorum sustentatione, sic Sacra Congreg. Concilii relata per Barbosam, *part. 1. Juris Eccles. Univer. cap. 40. num. 127.*

DUBIUM III.

Quænam Res vendi possint.

19. Resp. vendi posse omnia pretio æstimabilia, nisi obstet specialis aliqua prohibitio, seu circumstantia, quæ venditionem reddat invalidam, seu illicitam; ex quo fit, ut spiritualia vendi nequeant, quia pretio non æstimantur, nisi ratione materiæ, vel laboris in iis fabricandis; sic absque labe simoniæ venditur calix, aut fundus cui est annexum juspatronatus, dummodo per hoc pretium non augeatur, ut latè diximus *circa primum præceptum Decal. in materia de Simonia.* Venditio templi prohibetur absque licentia Principis, etiam quoad materiale, & secundùm expensas factas in eo construendo, *l. Sancimus Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis*; an verò sufficiat consensus Episcopi, vel requiratur consensus Pontificis dicemus inferiùs cum de alienat. bonor. Ecclesiæ. Res publicæ, ut viæ, fora, plateæ vendi non possunt à persona privata, quamvis talis venditio referatur in tempus, quo hæc bona erunt personæ privatæ, *l. Celsus ff. de contrab. empt.*, vendi tamen possunt à Republica, Rege, seu Principe habente illarum rerum dominium.

20. Vendi possunt omnia bona, sive præsentia, sive futura; sive sint res mobiles, sive immobiles; sive corporales, sive incorporales, ut sunt nomina, jura, actiones, & debita, quamvis omnia non possint donari, ne quis maneat intestatus: per hoc autem, quòd omnia vendat non remanet intestatus, cum testari possit de pretio, quod pro illis accipit, ut cum Palao, & Lugo docet Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 28.* Hæreditas vendi potest, secuta morte testatoris, non an-

tea, ne detur occasio machinandi mortem illius, cujus emitur hæreditas, & prohibetur *l. 1. ff. de hæredit. vel action. vendit.* & *l. ult. Cod. de pactis*, ubi habetur, omnes pactiones circa hæreditatem invalidas esse, si non consentiat dominus illorum bonorum, & in eo consensu perseveret usque ad mortem, ut cum Molina tenet Bonacina *quæst. 2. p. 2. num. 19.*

21. Vendi possunt res non tantùm existentes, sed etiam futuræ, quæ adhuc existunt in causa naturali, vel aliàs sperantur, sic vendi potest jactus retis, & quod capietur venatione; hæc enim sunt pretio æstimabilia: Similiter vendi, & emi possunt partus pecorum, & fructus agrorum, quamvis non sint collecti, sed in spe tantummodo existant, cum hoc discrimine, quòd quando venduntur fructus agri, & partus animalium, si nihil nascatur emptor non tenetur solvere conventum pretium; at verò quando venditur jactus piscationis, aut venationis, tametsi nihil capiatur, tenetur emptor illud solvere, *l. ex empto 8. in princ. ff. de contrab. empt.*, ubi redditur ratio, quia *spei emptio est*, & ratio discriminis est, quia in priori venditione semper intelligitur tacita conditio, si nascantur, in posteriore verò non ita; siquidem in priore semper supponitur, aliquid esse nasciturum, non verò idem supponitur in posteriore, ubi spei emptio est: ubi etiam res empta erit emptoris, tametsi duplo excedat pretium, *l. si jactum 12. ff. de Action. empt.*, nisi aliter conventum sit inter contrahentes, ut si emptor dicat; dabo tibi decem nummos pro qualibet libra piscium, tunc enim talis emptio censetur conditionata, si pisces capiantur, sicut censetur absolutus, si quis res prioris generis emens dicat; dabo tibi tot nummos pro fructu, aut partu, qui speratur, sive aliquid, sive nihil nascatur, Molina *disp. 340. num. 14.*, & latè Rosignol. *contr. 2. disquisit. 1. §. 1. per totum.*

22. Nemo, regulariter loquendo, cogi potest invitus ad res suas vendendas, vel emendas alienas, *l. Invitum 11. Cod. de contrab. empt.* ibi *Invitum comparare, vel distrabere, postulantis desiderium, justam causam non continet.* Nam *quisque rei suæ moderator, atque arbiter existit, l. in re mandata C. mandati*, ac proinde pro libito suo de eo disponere potest; cogi tamen potest à legitimo Superiore, si existat justa causa, & cedat in bonum publicum, unde à Principe cogi potest dominus, ut justo pretio vendat domum suam, vel prædium, si necessaria sit ad fabricandam Ecclesiam, Monasterium, Hospitale, Palatium Principis, ad viam publicam sternendam, *l. si locus ff. quemadmodum servitus amittatur, l. si quis sepulchrum de Religiosis, & sumpt. funer.* Covarr. *lib. 3. variar. resol. cap. 14. num. 7.* Homobon. *consult. tom. 2. part. 6. resp. 10.* Molina *disp. 341. num. 2.* Lugus *disp. 26. sect. 2. num. 12.* id extendentes ad casum, quo fundum, domusque aliena necessaria est pro erigendis, aut ampliandis scholis publicis. Addit Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 17. §. 5. num. 34.* fabrum ferrarium vicinum scholis publicis, favore boni publici, cogi posse, ut vel domum vendat, vel ex vicinia migret.

23. Tempore necessitatis, famis, & inopiæ frumenti cogi possunt, qui habent frumentum à Judice ordinario, ut illud vendant, sicut emptores prohiberi, ne plus emant, quàm necessarium est, ne aliis deficiat, *l. 1. §. cum carnis ff. de officio Prætoris Urbis.* Quæ Juris dispositio extenditur etiam ad Clericos, qui in casu communis necessitatis cogi possunt ad res suas vendendas, non quidem à Judice laico, qui nullam jurisdictionem, aut potestatem habet in Clericos, sed à proprio Judice Ecclesiastico, & ita declarasse Sacr. Congreg. Cardinalium *in una Brundusina 7. Aprilis* 1641. docet Pignatellus *tom. 1. consult. 476.*, tum quia in necessitate omnia debent esse communia, tum quia Jure divino, & naturali quivis, etiam Clericus fame laboranti succurrere tenetur, Lugus, & Layman *loc. cit.*, & alios referens Diana *part. 1. tract. 2. de immunit. resol. 8.*

24. Non est licitum vendere res indifferentes, quibus homines communiter malè uti solent, ut sunt venena, clavis falsa, &c. nisi moraliter constet, in bonum usum ab emente ordinari, quia censeris cooperari peccato alterius, illi ministrando materiam peccati, ut cum Suarez, Sanchez, Navarr., & aliis diximus in materia de Scandalo *cap. 7. num. 67.*, sed venditio est valida, & pretium retineri potest, & post rei traditionem exigi potest à venditore, si res ei non restituatur, ut docet Lugus *disp. 26. sect. 2. num. 19.* licitè venduntur res indifferentes, quibus homines bene communiter uti solent, quamvis aliquando in malum usum ordinentur, ut sunt chartæ lusoriæ, taxilli, fuci, pigmenta, arma offensiva, & hujusmodi: si tamen sufficienti fundamento constaret, ementem, & postulantem malè usurum rebus illis, alioquin indifferentibus, teneris, si commodè potes sine gravi tuo detrimento eas illis non vendere, nec dare; cum enim ex Charitate tenearis proximi peccatum impedire, si commodè possis, multò magis teneris materiam peccati illi non præbere, ut diximus *loco cit.* de Scandalo, videri etiam potest Bonacina *de contract. quæst. 2. p. 2.*, ubi plura hujusmodi tractat.

25. Quæ-

25. Quæres: An, & quatenus emi, & vendi possit res aliena, seu furtiva. Resp. venditionem rei alienæ esse invalidam quoad transferendum dominium rei venditæ in emptorem, cum ex *Regul. 79. Juris in 6.* venditor non possit plus juris in emptorem transferre, quàm ipse habeat, quapropter qui bona fide rem furtivam emit tenetur vero domino comparenti restituere, etiamsi debeat pretium datum amittere, vel quia venditor, a quo emit, non reperitur, aut non est solvendo, aut non vult contractum rescindere, & pretium restituere, nisi legitimo temporis cursu res empta præscripta fuerit ab emptore bonæ fidei. An verò emptor bonæ, vel malæ fidei possit rem emptam restituere venditori ad recuperandum pretium datum, diximus supra *tract. præced. cap. 2. de possessore bona, mala, vel dubia fidei.*

26. Quæres 2. An vendi possint officia publica. Resp. licitè vendi posse, nonnullis servatis conditionibus, quæ videri possunt ex dictis supra *tract. 1. cap. 5. dub. 4. num. 35.* ubi difficultas hæc proposita, & soluta fuit.

DUBIUM IV.

Quanti Res vendi, vel emi possit, seu de Justo pretio rerum venalium.

27. Pretium rerum venalium duplex communiter assignatur, aliud legitimum seu legale, quod à lege publica, Principe, Republica, seu ab alio ad id habente potestatem ponitur, aut taxatur pro communi totius Reipublicæ bono; cum enim emptio, & venditio jure gentium sit introducta in communem utilitatem, & commodum ementis, & vendentis, dum unus indiget merce alterius, & alter pecuniis, seu pretio ementis, conveniens fuit, ut à Principe, seu publica potestate pretium taxaretur pro conservanda pace contrahentium, & æqualitate contractus, maximè in rebus ad victum necessariis, ut nimirum certum ponatur pretium pro pane, vino, carne, piscibus, & aliis hujusmodi; & hoc pretium consistit in indivisibili, adeò ut non sit licitum illud augere ex parte vendentis, nec minuere ex parte ementis, eritque peccatum mortale, aut veniale, cum obligatione restituendi juxta quantitatem augmenti, vel decrementi, ut postea dica n.

28. Aliud est pretium naturale, seu vulgare, quod communi, ac prudenti hominum judicio, & existimatione taxatur, pensatis omnibus circumstantiis, tum rei, quæ venditur, ejusque necessitatis, utilitatis, abundantiæ, vel penuriæ; tum loci, temporis, & modi, quo venditur, & personæ, à qua venditur. Hoc pretium vulgare, seu naturale non consistit in indivisibili, sed patitur latitudinem, quia non taxatur ab aliquo principio certo, & fixo, sicut legale, quod taxatur per legem, sed à communi existimatione prudentum, quæ variatur, & crescit, seu decrescit secundùm diversa hominum judicia; & inde communiter dividitur in infimum, medium, & supremum, seu ut alii dicunt, in pium, moderatum, & rigorosum: infimum est, infra quod justè non potest res emi; supremum est, supra quod non potest vendi: quoties autem limites pretii supremi, & infimi non exceduntur, emptio, & venditio in utroque foro remanet justa, quamvis ab uno magis, ab altero minùs vendatur, prout docet Navarr. *in Manual. cap. 23. num. 7.* quanta autem sit hæc latitudo justi pretii inter supremum, & infimum non potest ita facilè determinari ob varia hominum judicia, & rerum varietatem; quò enim res, quæ venditur, est vilior minorem habet latitudinem; majorem verò quò res est pretiosior: magis communiter conveniunt Doctores, quòd si res aliqua secundùm pretium medium æstimatur centum, infimum erit nonaginta quinque, & supremum centum quinque, Lugus *disp. 26. num. 3.* Bonacina *quæst. 2. punct. 4. num. 1.* Palaus *de Just. com. disp. 4. p. 2.*

29. Dices; justitiâ commutativâ, quæ versatur in commutationibus non habere medium rationis, sed medium rei, adeòque justum pretium consistere in indivisibili, nec habere latitudinem supremi, medii, & infimi. Sed contra dico, quòd medium rei, quando mentiendum est ex vario concursu circumstantiarum, & varia judicantium æstimatione, retinere, quam diximus latitudinem ad differentiam pretii legalis, quod consistit in indivisibili, quia ab uno principio taxatur.

30. Resp. non esse licitum res emere, aut vendere pro libito, sed vendendas esse justo pretio, adeò ut vendens supra supremum, & emens infra infimum peccet contra justitiam, & restituere teneatur excessum, nisi læsio sit valde modica, vel accedat liberalis donatio, seu remissio, saltem præsumpta illius, qui deceptus fuit. Ratio est, quia emptio, & venditio est introducta pro communi utilitate utriusque contrahentis, & sic debet inter illos servari æqualitas dati, & accepti, ne unus præ alio gravetur; sed æqualitas non servatur, si res vendatur, vel ematur ultra, vel infra pretium communi hominum æstimatione justum; ergo violatur justitia commutativa, quæ in contractibus vult servari æqualitatem, & insurgit obligatio conscientiæ restituendi excessum, & ita tenent cum D. Thoma 2. 2. *quæst. 77. art. 1.* Navar. *cap. 23. num. 84.* Lugus *disp. 26. num.*

26. *num.* 81. Palaus *tract.* 32. *disp.* 15. *punct.* 1. §. 2. *num.* 3. Trullench *lib.* 7. *cap.* 20. *dub.* 6., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 85. Bonacina *punct.* 4. *num.* 3.

31. Nec obstant Jura, quæ in contrarium adduci solent, puta l. *in causa* 16. §. 4. *de Minoribus*, ubi Pomponius ait; *in pretio emptionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire*, & l. *item si* 22. §. 3 *ff. locati*. *In emendo, & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere, quod minoris sit, pluris vendere, & ita se invicem circumscribere l.* 1. §. 16. *ff. ad S. C. Trebell. Res tanti valet quanti vendi potest*, l. *in re mandata* 12. C. mandati *sua quisque rei moderator, & arbiter existit*, quæ, & similia facilè solui possunt; nam ad duo priora dicendum est, ita debere intelligi, quòd licitum sit contrahentibus in emptione, & venditione se invicem circumvenire, & decipere intra latitudinem justi pretii, adeò ut venditor vendere possit pretio summo, emptor verò infimo pretio emere, ut docent Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 4. *num.* 13. Reginald. *lib.* 25. *num.* 309. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *numer.* 86. Similiter Res tanti valet, quanti vendi potest intra latitudinem justi pretii. Unusquisque rei suæ est moderator, & arbiter, ita ut possit de illa disponere retinendo, donando, aut vendendo, infra latitudinem tamen justi pretii, non tamen ut possit vendere quovis excessu.

32. Quæ quidem intelligenda sunt pro foro conscientiæ; nam pro foro externo permissum est rem vendere, & emere quovis pretio, dummodo non fiat læsio, & deceptio ultra dimidium, l. 2. C. *de rescind. vendit.* juncto cap. *cum dilecti, de empt. & vendit.*, permissum est inquam in hoc sensu, quia in foro externo non datur actio decepto contra deceptorem, nisi læsio sit ultra dimidium, & hoc ad tollendas plures lites, quæ passim sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio. Cæterùm pro foro conscientiæ tenetur deceptor reddere excessum justi pretii, quamvis bona fide contraxerit, ignorando rei valorem; nam cognito errore tenetur in conscientia reddere excessum, si extet, vel id, in quo factus est ditior, juxta regulas generales supra traditas de restitutione; nam ignorantia excusat à peccato, sed non tollit injustitiam contractus, ut tradit Homobon. *in consult. tom.* 2. *part.* 6. *resol.* 13.

33. Ex quo infert Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 4. *num.* 6., ementem vili pretio gemmam magni valoris à rustico ignorante pretium illius, non esse tutum in conscientia, quamvis protestetur, se nolle plus dare, etiamsi gemma mille aureos valeat, seque velle excessum retinere titulo donationis, sed teneri ad restituendum excessum, quia sicut non potest res pluris vendi, quàm valeat, ita non potest minoris emi, invito venditore, qui certè præsumitur invitus, quando rei valorem ignorat, ac proinde rusticus, qui gemmæ valorem ignorat, non præsumitur excessum liberaliter donare, seu remittere, cum talis liberalis donatio, seu remissio vix præsumi potest locum habere inter consanguineos, vel amicos, ut testatur Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 37. Valeret contractus si uterque ignoraret valorem gemmæ, & emptor illam vili pretio emeret sine fraude, dolo, metu, aut violentia; nam uterque iniret contractum sortis, seque periculo exponit lucri, & damni, ut *ibid.* docet Bonacina.

34. Dubium est, an res, quæ non habent pretium taxatum à Principe, nec pretium naturale, seu vulgare taxatum à communi usu fori, ut sunt gemmæ exquisitæ, & raræ, picturæ, & statuæ antiquæ, aves indicæ, & alia hujusmodi, quæ solùm spectant ad voluptatem, splendorem, & luxum vendi possint quovis pretio excessivo, & quanti contrahentes inter se convenerint. Affirmant plures, quia cum hæ res non habeant pretium, nec à lege, nec ab usu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, & habet locum illud; Tanti res valet, quanti vendi potest, l. 1. §. *heres ff. ad S. C. Trebell.*, & quisque rei suæ est moderator, & arbiter, l. *in re mandata C. Mandati*. Adde, quòd res hujusmodi cum non sint necessariæ humanæ vitæ, qui illas emit pretio excessivo, nulla necessitate cogente, censetur excessum liberaliter donare, ita Sotus, Ledesma, Medina, Salon., Valentia, Toletus, & alii, quos affert, & sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *sect.* 5. *num.* 825., sequitur etiam Homob. *consul. tom.* 2. *part.* 6. *resp.* 14., & Diana *part.* 1. *tract.* 8 *resol.* 56.

35. Hæc Sententia quamvis sit probabilis, tamen probabilior est opposita, docens res hujusmodi raras vendi non posse quocumque pretio excessivo, sed dumtaxat pretio justo, quod communi peritorum, & intelligentium æstimatione tale judicatur. Ratio est, quia res quælibet justo pretio vendi debet, quod, spectatis omnibus circumstantiis, illi judicatur æquale; justum autem pretium illarum rerum, quæ non habent pretium naturale, seu vulgare, nec taxatum à lege, illud censeri debet, quod communi æstimatione intelligentium, & peritorum, spectatis omnibus circumstantiis raritatis, pretiositatis, materiæ, & aliis, judicatur æquale, & secundùm illud vendi debent non verò pro libito vendentis, qui excessivo pretio vendens non est tutus in conscientia, nec illud censeri possit liberaliter donatum; nam emptor non intendit donare, sed emere, nec venditor illud acceptat, ut donatum,

natum, sed exigit, ut debitum, nec est ulla ratio præsumendi donationem, ubi non est amicitia, vel consanguinitas; potiùs illum excessum dat Emptor ex inconsiderantia, passione, animi levitate, vel nimio, ac temerario affectu ad rem illam, excessus autem sic datus, vel acceptus restitui debet, ut cum Angelo, Medina, Conrado, & aliis docet Salas *de vend. dub.* 5., & ita tenent Lugus *disp.* 26. *num.* 47. Palaus *disp.* 5. *p.* 3. *num.* 3. Rosignol. *contr.* 2. *prænot.* 2. Bonacine *punct.* 4. *num.* 25. Trullench *lib.* 7. *cap.* 20. *dub.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 3. Villalob. *tract.* 21. *diff.* 5. *num.* 10., qui bene advertit, pretium in his rebus habere magnam latitudinem, prout sunt diversa peritorum judicia, dum unus 100. alter 500. picturam æstimare potest.

36. Illud bene advertunt Bonacina *n.* 5. Lugus *n.* 48. Palaus *n.* 6., & alii satis communiter, res pretiosas parvo pretio emi posse, in iis locis, in quibus parvi passim æstimantur, & è contra magno pretio vendi posse res alioquin viles, si in illis locis sint in magna æstimatione, quia tunc venduntur pretio justo taxato à communi æstimatione illarum gentium, & hoc titulo dicunt licitum fuisse Europeis res vilissimas, puta cultellos, specula, vitra colorata, tintinabula, & hujusmodi magno, & excessivo pretio vendere Indis, & Æthiopibus, apud quos res hujusmodi, apud nos viles, sunt in magna æstimatione, magisque ab illis æstimantur, quàm aurum.

DUBIUM V.

Ex quibus Causis, seu Circumstantiis Rerum Venalium pretium augeri, aut minui possit.

37. Quamvis nunquam licitum sit ex vi contractus emptionis, & venditionis rem vendere pluris, aut emere minùs, quàm valet, ut cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 77. *art.* 1. diximus supra *num.* 30; nam hoc est contra æquitatem justitiæ, quæ postulat, ut venditor non gravetur accipiendo minus quàm dat, nec emptor dando plus quàm accipit: siquidem emptio, & venditio est introducta pro communi utilitate utriusque contrahentis, quorum unus indiget re alterius, vel è contra; quod autem pro communi utilitate introductum est, non debet esse magis in gravamen unius, quàm alterius; plures tamen assignantur à Doctoribus causæ, ob quas rerum venalium pretia augeri, vel minui solent.

38. Prima est lucrum cessans, aut damnum emergens, nam tale lucrum cessans, aut damnum emergens sunt aliquid pretio æstimabile, quo privari non debet, cum nullus invitus teneatur damnum pati in gratiam alterius; si ergo ex eo quòd quis rem suam vendat in gratiam alterius, lucrum aliquod cesset, vel damnum patiatur, justè prætendere potest illius compensationem, & hoc titulo augere pretium, juxta proportionem damni, ut se indemnem servet, & ita communiter tenent Lugus *disp.* 26. *num.* 89. Palaus *disp.* 5. *punct.* 12. *num.* 3. Lessius *cap.* 21. *num.* 26. Bonacina *p.* 4. *num.* 28. Trullench *cap.* 20. *dub.* 6. *num.* 4., & alii communiter.

39. Verùm ut hoc titulo pretium augeri possit, tres requiruntur conditiones, ut bene notat Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 828. Prima est, ut lucrum cesset, ac damnum sequatur ratione ipsius venditionis, & non aliunde, vel per accidens: ex hac causa, qui triticum erat servaturus usque ad mensem Maji, vel transferre cupiebat ad locum, in quo pluris vendi solet, licitè potest nunc mense Septembri vendere in gratiam emptoris, pretio, quo erat venditurus Mense Maii, detractis expensis necessariis pro custodia, seu transportatione, & aliquid, arbitrio boni viri, pro periculo, cui subest, ut clarè constat ex cap. *Naviganti de Usuris*; ubi ponitur casus ad literam de Mercatore cariùs Merces vendente, quàm in promptu valeant, quia erat eas servaturus ad tempus solutionis, quo credebatur plus valituras, & Ratio est, quia talis venditor pretium non auget ratione temporis, sed damni, quod patitur nunc vendendo merces, quas erat servaturus ad tempus, in quo pluris eas vendidisset. Idem valet, si res alias vendit, quibus retentis, erat cum lucro negotiaturus, detractis expensis, quæ semper detrahi debent tam in lucro cessante, quàm in damno emergente.

40. Secus dicendum; si merces puta triticum non erat servaturus ad mensem Maji, sed illud erat mense Septembri venditurus, quia tunc nullum patitur damnum, nec lucrum cessat. Nec dicas; cap. *In Civitate*, ubi ponitur iste casus, absolutè dicitur, licere vendere pretio, quod futurum putatur tempore solutionis, nulla facta mentione, num venditor sit eousque servaturus. Sed contra dico cum Glossa, eumdem esse casum hujus cap., & cap. *Naviganti*, ubi restringitur ut solùm liceat quando tempore contractus, non erat venditurus, sed servaturus in tempus, quando valebit eo pretio, aut circiter, quo crédito nunc venditur. Adde, quòd Pontifex Alexand. III. cap. *In Civit.* loquitur de cinnamomo, pipere, & mercibus, quas illi venditores in aliud tempus servare instituebant; & Gregor. IX. d. cap. *Naviganti* explicare mentem Alexandri conveniunt Do-

ctores

ctores communiter, affirmantes, quòd ea, quæ implicitè dicuntur cap. *In Civitate*, explicitè declarasse Gregorium in tertio casu cap. *Naviganti*.

41. Secunda conditio est, ut tale lucrum cessans, aut damnum emergens deducatur in pactum, seu de illo prius moneatur emptor, ut sciat quare pretium augeatur, & plus ab illo exigitur, ut tale augmentum sit illi voluntarium, ut cum Dicastillo notat Ant. à Spiritu S. *num.* 828., & cum aliis Salas *de Empt. dub.* 30. *num.* 4. Quòd si tempore, & loco, quo triticum erat venditurus varia sint pretia, non potest vendere pretio summo, cum non sit certum quòd tali pretio esset venditurus, sed vendere debet pretio medio inter summum, & infimum, quia sic servatur æqualitas, & neutra pars conqueri potest, Salas *loco cit. num.* 5. Tambur. *lib.* 8. *in Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 6. *num.* 10., & cum illo Ant. à Spiritu S. *num.* 829. Tertia conditio est, quòd talis venditio fiat in gratiam emptoris sollicitatis venditorem, ut vendat, cum aliàs non esset venditurus; nam si venditor ultro se offerat ad vendendum, nihil ex iustitia potest exigere pro suo damno emergenti, cum emptor non sit illius causa, & sic cogi non potest ad tale damnum venditori reparandum.

42. Secunda causa pretium augendi est specialis affectio venditoris erga rem illam, qua se privat in gratiam emptoris, ut si habeat equum mitissimum, & mansuetum; statuam valde antiquam; domum paternam à suis majoribus acceptam, potest venditor aliqualiter pretium augere arbitrio boni viri ob specialem affectum, quam habet ad res illas, ut cum Villalobo, Bonacina, Lessio, Lugo, Trullench, & aliis docet Andreas à Matre Dei *punct.* 9. *cap.* 2. *num.* 90. Non tamen potest augeri pretium ex eo præcisè, quòd res sit emptori valde utilis, & commoda, nam talis utilitas, & commodum, cum non sit propria venditoris, non potest ab illo vendi, & hoc titulo rei pretium augere, Bonacina *punct.* 4. *num.* 27. Villalobos *tract.* 21. *diff.* 6. *num.* 17. P. Navar. *cap.* 2. *dub.* 5., & cum aliis Andreas à Matre Dei *num.* 91.

43. Tertia causa augendi pretium est raritas, seu penuria mercium, multitudo emptorum, & paucitas vendentium; sicut è contra abundantia mercium, multitudo vendentium, & paucitas emptorum minuit pretium. Ratio est, quia ea quæ abundant minùs æstimantur, quæ verò rara sunt, & minùs in promptu magìs æstimantur, quia difficiliùs haberi possunt; quæ quidem major æstimatio iustificat pretium, quod etiam auget, ac justificat multitudo emptorum; nam quò maior est illorum copia, minor est copia mercium, & major illarum æstimatio: sicut è contra abundantia mercium pretium illarum minuit, nam quod magis abundat, faciliùs habetur, & minùs æstimatur, eadem ratione multitudo, vel paucitas vendentium pretium minuit, seu auget, quia tunc faciliùs, vel difficiliùs merces haberi possunt; & hinc est, quòd nonnumquam pretia rerum notabiliter crescant in nundinis, & aliis mercatis, superveniente scilicet magna emptorum multitudine, quibus abeuntibus, eadem pretia iterum ad antiquum statum redeunt, & in fine nundinarum pretia notabiliter decrescunt ob inopiam emptorum, & post Victoriam res viliùs emuntur propter illarum abundantiam, ita tenent Salas *dub.* 25. Palaus *disp.* 12. *punct.* 12. *num.* 1. Lessius *c.* 21. *dub.* 4. *num.* 30. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 102., & alios referens Bonacina *quæst.* 2. *p.* 4. *num.* 14.

44. Quarta est officium, & modus vendendi; qui enim vendunt ex officio, ut mercatores pluris vendere possunt, quam alii, qui non ex officio, sed casu, & data occasione vendunt, quia mercatura, & officium mercatoris adjunctas habet curas, labores, atque pericula in conquirendis, asportandis, & conservandis mercibus pro communi bono, quæ sunt pretio æstimabilia; unde ipsis permittitur aliqualiter pretium augere, & ideò dici solet, quòd res in officina publica, & in manu mercatoris pluris æstimatur, quàm in manu militis, ita Lugus *disp.* 26. *num.* 88., & cum Lessio, Medina, Reginaldo, & aliis tradit Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 4. *num.* 30., Idque comprobat ipsa consuetudo ubique recepta, vi cujus mercatores, & alii vi officii vendentes ordinatiè merces pluris vendunt, quàm alii. Non proinde tamen mercatores pluris vendere possunt, quàm sit lege taxatum, vel communi æstimatione fori inter illos præscriptum, quia in taxatione pretii habita est ratio mercaturæ: si tamen, qui mercaturam non exercet, rem suam æquè bonam eodem pretio venderet, quo solent mercatores, non peccaret contra justitiam, nec teneretur ad restitutionem, quia illam venderet pretio currenti, ita cum Lessio Bonacina *loco cit.* Salas *dub.* 29. Trullench *lib.* 7. *cap.* 20. *dub.* 3. Villalob. *diff.* 6. *num.* 10.

45. Eadem ratione, qui minutatim vendunt pluris vendere solent, quàm qui simul magnam copiam vendunt, quia ille modus vendendi minutatim plures affert labores, incommoda, & dispendia, & res ipsæ multò deficiunt; cessant autem illa incommoda, labores, & dispendia si simul magna copia vendatur, & venditor remanet expeditior, ut statim alias merces comparet cum majori lucro, quam si eas ordinario pretio minutatim vendidisset.

46. Si-

46. Similiter merces pluris venduntur in manu, & officina Mercatoris eas asservantis, quæsiti, & rogati, quàm cum venditores per se, aut per proxenetas quærunt, & rogant emptores; nam juxta illud tritum *merces ultroneæ vilescunt*, vilescunt, inquam, pro tertia parte, ut cum Molina, & aliis tenet Facundez *lib. 5. cap. 19. num. 5.*, & secundum alios etiam pro medietate, ut cum Megala, Rebello, Barthol. à S. Fausto, tenet Diana *part. 1. tract. 8. resol. 23. 53. 77.*, sequitur Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 17. num. 820.*, inde inferens, quòd ille, qui emit rogatus, potest emere pro medietate justi pretii, ut si res valet quatuor potest emere duobus, & ita cum Diana, Lugo, & Palatio tenet etiam Tambur. *lib. 8. in Decal. tract. 3. cap. 7. §. 4. num. 7.* Hanc doctrinam censeo limitandam, ut solùm procedat in casu, quo magna sit copia mercium, vel quo rem parum tibi necessariam, utilem, commodam, seu gratam, & potiùs onerosam emis rogatus, in gratiam venditoris, aliàs non empturus; secus si emas rem præcisè rogatus ab eo, qui est in necessitate constitutus, ut tenet Navarr. *in man. cap. 23. num. 78.*, *& 83.*, & cum Medina, Sylvestro, & Soto, Salas *dub. 25. num. 4.*

47. Huc spectat modus ille vendendi sub hasta, quo modo res aliquando cariùs venditur, & aliquando viliùs, prout pauciores, aut plures adsunt emptores, & contradicentes; siquidem justum pretium in subhastatione censetur illud ultimum, quod offertur, & quod eo modo vendendi extorqueri potest absque fraude, ut constat ex communi usu, & praxi etiam apud probos, & doctos homines recepta, etiam in casu, quo ex contentione emere volentium, res duplo veneat, hoc enim fortunæ venditoris relinquendum æquitas postulat, cum in multis aliis infra justum pretium vendere contingat; dummodo tamen absit fraus, & dolus, ut contingeret si venditor induceret fictos emptores, ut sic augeatur pretium, aut si per vim, & dolum avertantur, & impediantur alii ab emendo: si enim hoc modo, adhibendo fraudes, res multò plus vendatur, quàm valeat, vel multò minus ematur, tenetur venditor illud maius restituere, & emptor augere usque ad iustum pretium, prout docent Malderus *tract. 5. cap. 2. dub. 2.* Salas *dub. 25. n. 4.* Bonacina *punct. 4. nu 21.*, ubi citat P. Navarr., Lessium, Medinam, Reginaldum, & alios.

DUBIUM VI.

De Justo rerum pretio Legali, seu Taxato.

48. Resp. Rerum venalium pretium à Principe, seu publica potestate justè taxatum, & determinatum esse omnino servandum, non tantùm in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ, adeò ut peccet mortaliter contra justitiam cum obligatione restituendi, qui plus taxato pretio vendit, & qui minus emit, vel extorquet, si materia sit gravis. Ratio est, quia lex à legitimo Superiore justè lata obligat non solùm in foro externo, sed etiam in conscientia, ut diximus *in tract. de legib. cap. 2. dub. 2.*; sed taxatio, seu determinatio pretii pro rebus maximè humanæ vitæ necessariis est lex à legitimo Superiore justè lata pro bono communi ad tollendas fraudes, & injustitias; ergo obligat etiam in conscientia, &, cum per illius transgressionem violetur justitia, obligat etiam ad restitutionem; nam transgressores exigunt, & recipiunt indebitum contra dominorum voluntatem, & ita tenent Doctores communiter, ut tradunt Salas *dub. 6. concl. 4.* Palaus *disp. 5. punct. 4. num. 4.* Lugus *disp. 26. num. 56.* Navar. *in Manual. cap. 23. num.* 88. Sanchez *lib. 1. consil. cap. 7. dub. 4.* Villalob. Dicastillus, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 111.*

49. Pretium justè taxatum observare tenentur non solùm laici, sed etiam Clerici, & Religiosi, ut constat ex dictis *in tract. de Legib. cap. 3. dub. 5. num. 38.*, ubi diximus, Clericos in conscientia obligatos esse servare leges civiles taxantes pretia rerum frumenti, vini, cæterarumque rerum ad victum necessariarum, vel prohibentes extractionem mercium extra Provinciam, non quidem immediatè, & directè jure civili, sed jure naturali, & Divino præcipiente, ne quis ultra justum pretium res suas vendat; justum autem pretium censetur illud, quod publica authoritate est taxatum, ac proinde peccare mortaliter cum obligatione restitutionis, si maiori pretio res hujusmodi vendant, Navar. *in man. cap. 28. num.* 88. Sperellus *decis. 13. fori Eccles. num.* 10. Palaus *supra punct. 5. num. 5.*, ubi alios refert.

50. Advenæ similiter, & Peregrini tenentur ad pretium justè taxatum, nam ex *cap. ult. de foro compet.* ratione contractus quilibet sortitur forum loci contractus, forum autem sortiri, & legibus loci adstringi à pari procedunt; quare Peregrini alicubi contrahentes tenentur servare formam contractuum in eo loco præscriptam, ut cum Sanchez, & Bossio diximus *in tract. de legib.*

cap. 3. dub. 6. num. 45., ubi *num. 46.* diximus, Peregrinos teneri servare pretium ibidem taxatum in emptione rerum persolvendum, & vendentes triticum in alieno territorio teneri servare pragmaticam, seu taxam pretii, quod in eodem territorio servatur, quia pretium est pars contractus, & quia quilibet tenetur pretium justum emptionis, & venditionis servare; justum autem pretium est illud, quod per Leges est taxatum: similiter Advenæ, & Peregrini solvere debent gabellas alicui contractui justè appositas, quia est onus contractus *ibid.* celebrati.

51. Hinc sequitur, illicitum esse cariùs vendere peregrinis, & exteris, quàm naturalibus, si exceduntur limites justi pretii, quia numquam licitum est justum pretium excedere, Bonacina cum aliis *punct.* 4. *num.* 24. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.*821. & cum aliis Salas *dub.*28.

52. Resp. 2. Si pretium legale discrepat à vulgari, illud regulariter observandum est, nisi manifestè constet esse injustum. Ratio est, quia pretium legale taxatum à Principe, seu Magistratu supponitur justum, nisi manifestè constet oppositum, & sic illud observandum est, cum ad Principem, seu Magistratum spectet taxare pretium pro communi bono totius communitatis, ad tollendas, & evitandas pauperum oppressiones, & damnorum occasiones, ut cum Petro Navar., & Valentia tenet Bonacina *p.* 4. *num.* 7.

53. Si autem, consideratis omnibus, manifestè constat, pretium à legem taxatum esse injustum, & iniquum, tunc illud non est in conscientia servandum, quia publica potestas ad hoc tantùm se extendit, ut justum pretium constituat; & inde, superveniente sterilitate, pretium taxatum tempore abundantiæ augendum est; sicut è contra, superveniente abundantia, minuendum est, & contrarium esset irrationabile, & ideò Navarr. *in man. cap.*23. *num.* 88. *in fine* ait; superveniente necessitate, tolli taxam, quia nimirum, circumstantiis mutatis, si lex non mutatur evadit injusta, nec obligat, cum per illam injustè graventur subditi, Molina *disp.* 364. *num.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *numer.* 14. *circa finem* Trullench *lib.* 7. *cap.* 20. *dub.* 2. *num.* 8. Dicastill. Villalob., Reginaldus, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *num.* 115.

54. Ex hoc inferunt Doctores, quòd quando pretium taxatum pro pane, vino, carne, & aliis hujusmodi rebus est injustum, tunc licitum esse subditis minuere mensuram, aut detrahere de pondere quantum sufficit, ad hoc, ut remaneat justum pretium; nam hujusmodi artifices non tenentur deserere officia Reipublicæ necessaria, ac proinde si pretium lege taxatum revera sit injustum non obligat in conscientia, & licebit detrahere quantum satis est, Bonacina *punct.* 4. *num.* 7. Molina *disp.* 353. *num.* 24. Rebellus *lib.* 9. *quæst.* 10. Reginaldus *lib.* 25. *num.* 283., & 285. Filliucius *tract.* 35. *cap.* 4. *num.* 82.

55. Non est tamen facilè credendum ipsis artificibus, sed diligenter causa examinanda, onerando conscientiam ipsorum in confessionibus, qui si seriò asserunt, quòd, stante taxa, vel ipsimet grave damnum pati, vel certè omni honesto lucro, unico ipsorum sustentationis modo, carere deberent, taxatoribus, vel non intelligentibus rem; vel, mutatis circumstantiis, taxam non mutantibus, tunc licitè poterunt minuere mensuram, aut detrahere de pondere quantum sufficit, ut remaneat justum pretium; modò communiter artifices tale damnum patiantur, secus si unus, vel alter, quibus non erit licitum mutare taxam pro omnibus statutam. In dubio præsumendum est pro lege, quòd sit rationabilis, & justa, ac proinde servanda in foro conscientiæ, ut cum aliis notat Bonacina *ibid.*

56. Quòd si pretium à Principe taxatum communiter non observetur, sed ab omnibus, aut à maiori parte violetur, sciente Principe, & dissimulante, seu non puniente, cum faciè id facere possit, tunc non obligat in conscientia; nam Princeps tacendo, & dissimulando, cum obstare possit absque suo magno incommodo, censetur consentire, & consequenter dispensare in lege taxante pretium, vel illam abrogare; secus si ob vitanda gravia mala transgressionem impunitam relinqueret, quia in eo casu non voluntariè consentit, vel si transgressores puniat, vel aliquos tantùm justè, vel injustè dissimulet, videtur enim solùm cum illis dispensare, non legem abrogare, ut cum Reginaldo, Medina, & Salonio tenet Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 4. *num.* 9., & cum aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 116.

57. Quæres; An possit aliquid ultra taxam exigere, qui rem vendit meliorem, & in bonitate excedentem alias, quæ communiter vendi solent, puta triticum magis purgatum, & sel-ctum; vinum magis generosum, idem valet de aliis mercibus à lege, seu communi æstimatione taxatis, si aliquæ præ cæteris sint meliores, & excellentiores, negat Salas *de empt. & vendit. dub.* 12. *num.* 9., quem sequitur Palaus *disp.* 5. *punct.* 6. *num.* 3. Ratio est, quia Princeps potest, & vult, propter bonum commune, rebus etiam inæqualibus idem pretium imponere: & oppositum esset ostium aperire violationi legis in commune damnum; multi enim dicerent suum triticum, suasque res præstantiores

res, & notabiliter meliores aliis, quæ communiter vendi solent.

58. Resp. triticum, vinum, & hujusmodi propter notabilem excessum in bonitate vendi posse ultra pretium à lege taxatum. Ratio est, quia sicut vendens triticum in bonitate longè inferius, ac deterius illo, quod communiter venditur, eò quòd sit paleis plenum, à vermibus corrosum, vel affectum aliquo notabili defectu, vendi non potest pretio à lege taxato, ut etiam concedunt Palaus, & Salas, sed detrahendum est quantum prudentis arbitrio minùs valet, quàm triticum integrum, & incorruptum taxatum à lege, quod communiter venditur; ita si triticum sit in bonitate longè melius illo, quod communiter vendi solet, poterit majori pretio vendere propter illam majorem bonitatem; si autem excessus non sit notabilis, sed modicus, non potest augeri pretium, quia parum pro nihilo reputatur, ita Molina *tom. 2. disp. 364. num. 11.* Reginald. *lib. 25. cap. 16. sect. 3. num. 284.* Bonacina *punct. 4. num. 12.* Diana *part. 1. tract. 8. resol. 52.*, & alios referens Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 128.*, & Homobon. *consult. tom. 2. part. 6. resp. 15.*

59. Nec obstat, quòd Princeps possit, & velit ob commune bonum rebus etiam inæqualibus idem pretium imponere; non obstat, in quam, quia voluntas Principis, & taxa ab eo imposita cadit super illa, quæ communiter vendi solent, etiamsi aliquam habeant inæqualitatem, secus si magna sit inæqualitas, quia tunc ratione illius excessus potest augeri pretium, sicut de facto diverso, & minori pretio venditur libra piscium minutorum, quàm majorum, quamvis sint ejusdem speciei, quia isti præ illis sunt magis æstimabiles, ita in casu nostro majori pretio vendi potest res notabiliter excedens in bonitate.

60. Quæres 2. An Venditor possit ex acervo, & cumulo fructuum separare meliores, & excellentiores, eosque vendere ultra taxam, cæteros verò juxta taxam. Negat Diana *part. 1. de contract. resol. 35.*, quia pretium taxatum est pro utrisque permixtis. Resp. fructus meliores, & excellentiores sic separatos posse vendi ultra taxam juxta superiùs dicta, reliquos verò posse vendi pretio taxato, si remaneant ejusdem bonitatis, & æqualitatis cum aliis, qui communiter vendi solent, secus si deteriores fiant, & inæqualis bonitatis: Idem valet de carnibus, piscibus, & aliis hujusmodi, & inde Macellarii non possunt titulo benevolentiæ, aut majoris pretii aliquibus vendere carnes puras, & sine ossibus, nisi reliquum vendant minori pretio; nam, detracta carne electa, alia minus valet, & plus justo alii emptores ossibus onerantur, unde peccant contra justitiam cum obligatione restituendi, si quod reliquum est, detracta carne pura, sinè ossibus, vendant taxato pretio, ut habet Homobon. *de exam. tract. 1. part. 7. cap. 17. quæst. 180.* Idem tenet Lugus *disp. 26. num. 86.*

61. Quæres 3. An tritico mundo, & puro licitum sit miscere grana inferiora, & inutilia, aut vino optimo, & generoso miscere deterius, vel aquam, & pretio taxato vendere, difficultas procedit, quando per illam mixtionem non redditur deterius illo, quod tali pretio communiter vendi solet, si enim efficiatur deterius, certum est non posse vendi taxato pretio, sed detrahendum esse de pretio quantum minùs æstimatur cum tali defectu.

62. Resp. affirmativè, si, facta mixtione, triticum æquè bonum persistat, ac illud, quod communiter venditur. Ratio est, quia venditor per talem mixtionem nullam injuriam facit emptori, cui dat triticum æquè bonum, & æquè utile ad humanos usus, sicut alia, quæ tali pretio communiter venduntur: certè si ex area cum tali mixtione asportasset, vendere poterat pretio taxato; ergo idem etiam facere potest, quamvis mixtio de industria facta sit, quia per hoc non redditur deterius, & minùs utile emptori, Lugus *disp. 26. num. 67.*, & *68.* Bonacina *punct. 6. num. 17.* Homobon. *de exam. part. 2. tract. 9. cap. 3. quæst. 4.* Lessius *cap. 21. dub. 11. num. 87.*, & alios referens Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 130.*

63. Difficiliùs in vino hæc mixtio videtur admittenda, cum per illam regulariter reddatur deterius, & ad plures effectus minùs utile, cum difficiliùs conservetur, & faciliùs acescat, si ad conservandum emitur ab emptore, tum quia lex taxans pretium vini, loquitur de vino puro, quale est omne vinum ex torculari extractum. Si tamen alicubi consuetudo vigeret miscendi parum aquæ vino, quando conficitur, poterit talis mixtio tolerari, si non efficiatur deterius illo, quod tali pretio communiter vendi solet, ut cum Lugo notat Andreas à Matre Dei *loc. cit.*, notat etiam Bonacina *dict. num. 17.*, excusari posse argentarios, & aurifices, qui æs, aut aliud metallum commiscent auro, & argento ad ipsa simul connectenda, & firmanda, modò id tantùm præstent, quantum est necessarium, & consuetum.

Cc 2 DU-

DUBIUM VII.

An Chirographa, & Credita possint anticipata solutione minoris emi.

64. Habet quis Chirographum, aut Creditum centum aureorum post annum, vel post duos annos solvendorum, quæritur; an emi possint præsenti solutione 90., vel 95. aureis: eadem difficultas est de aliis debitis ad certum tempus solvendis, quæ ab aliquibus dicuntur futura, & alii vocant pagas acerbas, sumpta metaphora à fructibus terræ, quæ sicut ante maturitatem sunt gustatu acerbi, ita & debita, donec eorum solutioni præfixum tempus adveniat, immatura, & acerba dicuntur, & quæritur; an talia debita minoris emi possint, quando emuntur pretio anticipato, scilicet ante tempus solutioni constitutum. Conveniunt Doctores, id fieri posse ratione lucri cessantis, damni emergentis, periculi non obtinendi solutionem à debitore, vel certè quòd non sinè lite, expensis, & magna difficultate recuperabitur; tunc enim juxta qualitatem difficultatis, periculi, & damni, detrahi potest de pretio, tantoque minùs emi, quantò majora sunt pericula, & difficultates, quæ tales, ac tantæ possunt esse, ut licitè emi possint dimidio valore, ut tenet Lessius *cap. 21. dub. 9.*, ita Doctores communiter Molina *disp. 361.* Salas *dub. 39.* Lugus *disp. 26. num. 93.* Bonacina *quæst. 3. punct. 10.*

65. Et quidem emi possunt minori pretio etiam ab illo, qui ob favorem Principis, & Officialium absque difficultate, & damno solutionem facilè potest obtinere, quia nimirum valor alicujus rei non debet æstimari ex utilitate privata, sed ex communi æstimatione; at in communi æstimatione debitum etiam certum, quod absque difficultate, incommodis, & expensis non potest obtineri minùs æstimatur, & sic minori pretio potest emi. Nec obstat, quòd respectu ementis cessent pericula, quia per hoc non variatur pretium desumptum ex communi æstimatione, & emptor debet suæ fortunæ adscribere, quòd debitum recuperare possit absque difficultate, & expensis, Lessius *dub. 9. num. 76.* Lugus *num. 94.* Bonacina *punct. 10. num. 4.* Rolignol. *contr. 2. prænot. 3. num. 4.* Trullench., Villalob., & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. numer. 156.*

66. Debitores ipsi nequeunt minori emere chirographa, seu credita cæteroquin certa, & liquida, quando ipsi sunt in causa, quòd suo tempore solutio non sequatur, aut non nisi cum difficultate, periculo, & expensis, quod nonnumquam faciunt ministri Regii, Quæstores, & officiales, qui Regis pecunias administrant, & ex dolo, negligentia, aut alia culpa sunt in causa, quod solutio debiti difficilis, periculosa, & onerosa evadat, qui proinde nequeunt hujusmodi credita minori pretio emere anticipata solutione, cum nemo ex delicto suo commodum reportare debeat, nec ditari cum alterius injuria; ipsi namque tenentur tollere difficultates, & facere, quòd solutio debiti, difficilis, aut periculosa non sit. Multò minùs possunt hujusmodi Officiales, & Ministri suggerere amico, ut emat minori pretio debita illa Regis à Creditoribus, quæ postea integra emptori solvuntur à Ministro, diviso inter utrumque lucro illius emptionis, quod meritò, ut injustum, & iniquissimum damnant Molina *disp. 313. §. solent præterea*, Lugus *disp. 26. num. 102.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 158.*

67. Si autem debitores, Ministri, & Officiales, qui solvere debent, non sint in causa, quòd solutio præfixo tempore difficilis, & periculosa reddatur, sed id aliundè proveniat, & ex aliis causis, poterunt ipsi sicut alii hujusmodi credita minori pretio emere, cum non debeant esse inferioris conditionis ac alii; & quia debitum in tali statu, ad quod sinè culpa debitoris pervenit, non plus valet, & sic non est cur tanti ab illo non possit emi: ob eamdem rationem si debitor anticipando solutionem à Creditore desideratam damnum emergens, aut lucrum cessans patiatur, poterit emere minori pretio, ita Doctores communiter, Lugus, Lessius, Andreas à Matre, & apud ipsum Sanchez, Salas, Malderus, Villalobos, & alii.

68. Difficultas est de debito liquido, & certo, quod absque periculo, difficultate, ac molestia obtineri potest, an illud valeat anticipata solutione minoris emi, in quo discrepant Doctores. Prima Sententia constanter affirmat. Ratio est, quia ibi non intervenit usura, nec mutuum etiam virtuale, sed vera venditio; siquidem per mutuum obligatur mutuatarius ad aliquid postea solvendum, & mutuans retinet actionem ad sortem contra accipientem, à quo potest sortem repetere, & apud quem stat periculum sortis, quod non evenit in casu præsenti, ubi venditor ad nihilum remanet obligatus, quamvis debitor nihil postea solvat, quia iam dedit emptori totam rem debitam, nempe jus ad illud debitum, & apud emptorem stat periculum sortis, adeòque ibi non intervenit mutuum, sed est vera venditio, qua quis vendit anticipata solutione, non quidem pecuniam postea solvendam, sed jus, quod habet ad illam.

69. Nec ibi intervenit injustitia, quia tale jus emi licitè potest minori pretio; nam

nam juxta communem hominum æstimationem, qua rerum pretia taxantur, jura, seu credita minùs æstimantur, quàm pecunia præsens; minùs namque est habere jus ad rem, quàm rem ipsam, *l. minùs ff. de Reg. Jur.*, ibi *Minùs est actionem habere, quàm rem*, plus æstimatur res præsens, quàm de futuro solvenda, quia res futura, & absens, quamdiù abest, inutilis, & sterilis est etiam jus habenti, cùm è contra res præsens continuò utilis sit habenti, ita tenent Navar. *in man. cap. 17. num. 231.* Sanchez *in consil. lib. 1. cap. 7. dub. 17. num. 5.* Innocent. *cap. in Civitate de Usuris*, Abbas *eod. cap. in Civit. num. 7.* Sà, Rosella, Armilla, Toletus, & alii, quos affert, & sequitur Diana *part. 1. tract. 8. resol. 49.* probabile putat cum Layman, & Dicastillo, Tambur. *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap. 3. §. 8. num. 2.* sequitur Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 17. num. 846.* Cajet. *in sum. verb. Usura circa finem.*

70. Hinc facilè justificatur contractus quo juxta temporis longitudinem minori pretio emuntur pagæ acerbæ, seu maturandæ Montis Genuensis, quia scilicet non venditur, nec emitur pecunia postea solvenda, sed jus, quod quis habet ad illam, quod de se minùs æstimatur, & minùs valet, quàm res ipsa præsens; Adde, quòd merces ultroneæ vilescunt, saltem pro tertia parte, sed hujusmodi pagæ acerbæ communiter exponuntur vendendæ, & rogantur emptores, qui proinde possunt illas minoris emere usque ad tertiam partem, sicut de aliis creditis cum Facundez docet Ant. à Spiritu S. *loco cit.* Hæc Sententia videtur probabilis, tum propter rationem, tum propter authoritatem Doctorum.

71. Probabilior tamen est sententia opposita negans debita certa, & liquida minori pretio emi posse, si in iis suo tempore obtinendis nulla sit difficultas, vel periculum, aut lucrum cessans, seu damnum emergens. Ratio est, quia per omnes committitur injustitia, & redditur illicita emptio, & venditio quando non servatur æqualitas dati, & accepti, mercis, & pretii; sed si debita liquida, & certa; chirographa, seu pagæ acerbæ minori pretio emantur, non servatur æqualitas inter datum, & acceptum; dantur enim 90. aut 95., & accipiuntur 100. aurei; Nec obstat, quòd debita, pagæ acerbæ, seu maturandæ, & chirographa non sint de præsenti, sed postea solvenda post aliquod tempus, quia debitum liquidum, & certum 100. aureorum sinè difficultate, periculo, aut damno obtinendum, re vera valet 100., nec absentia pecuniæ per aliquod tempus reddit illud minoris valoris, quàm sit pecunia præsens, secus etiam in mutuo licitè posset accipi aliquid supra sortem, cum pecunia in mutuo postea solvenda dici posset minoris valoris, quàm pecunia præsens, quæ datur mutuatario, ac proinde licitum esse accipere aliquid supra sortem pro adæquando valore, quod esset ostium aperire usuris palliatis; unde meritò reprobatur ab Innocent. XI. damnante illam propositionem, quæ est in ordine 41. *cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.*

72. Conf. peccat contra justitiam cum obligatione restituendi, qui supra justum pretium rem vendit præcisè ob dilatam solutionem, aut emit infra justum pretium ob anticipatam solutionem; ergo etiam peccat contra justitiam cum obligatione restituendi, qui pagas acerbas post annum maturandas, aut debitum liquidum minori pretio emit, quàm valet, præcisè ob anticipatam solutionem, cum utrobique sit eadem ratio, & ita tenent Rosignol. *contr. 2. de empt. & vendit. prænot. 3. num. 3.* Lessius *lib. 2. cap. 21. dub. 8.* Petrus Navarrus *lib. 3. cap. 2. numer. 162.* Molina *disp. 361.* Salas *dub. 39.* Palaus *disp. 5. punct. 13. num. 6.* Villalob. *tract. 21. diff. 8. num. 3.* Dicastillus *lib. 2. tract. 9. disp. 2. num. 68.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 160.*, &, aliis pluribus adductis, Lugus *numer. 96.*

73. Ad fundamentum oppositum dicendum est, ibi adesse, aut mutuum virtuale, ut tenet Molina *disp. 361. §. pro solutione*, & supponit Rosignol. *contract. 2. prænot. 3. num. 2.*, quia debita acerba, & chirographa minori pretio emuntur præcisè ratione anticipatæ solutionis; & licèt vendens non maneat obligatus ad aliquid reddendum immediatè, & per se ipsum emptori, nec iste retineat actionem, & jus repetendi aliquid à venditore, qui jam dedit emptori totam rem venditam, nempe jus ad illud debitum: sufficit tamen ad hoc ut sit quoddam genus mutui, ut venditor maneat obligatus in aliena persona, scilicet in suo debitore, qui substituitur emptori vice, & loco venditoris, & sic salvantur omnia requisita ad verum mutuum; nam emens chirographum dat nonaginta repetenda ab eo, qui loco venditoris substituitur; & si debitum fortè pereat, perit substituto, non verò mutuanti.

74. Falsum deinde est, quòd in tali emptione non interveniat injustitia pro inæqualitate pretii; nam licèt in rigore metaphysico non ematur immediatè à venditore pecunia postea solvenda, sed jus ad illam, moraliter tamen pro eodem reputatur utrumque; cum utrumque sit ejusdem valoris, & æstimationis, quando nulla difficultas, aut peri-

periculum timetur, certè si ematur debitum, non in posterum, sed statim exigendum, non minùs reputaretur jus, quàm ipsa pecunia, nec posset minoris emi: Adde; quòd intentio ementis non tendit principaliter in actionem ratione sui, sed in centum solvenda, cum actio per se, & ratione sui nihil valeat, & inde emens anticipata solutione solùm intendit dare de præsenti nonaginta, ut post annum sibi reddantur centum, in quo consistit injustitia, & usura. Ad textum ex *l. Minùs 205. ff. de Regul. Juris* dico, verificari, quando actio, vel jus habet adnexum periculum, laborem, & expensas, quia jus ad Summam centum non valet minùs ea, nisi ratione periculi, nec pecunia solvenda differt intrinsecè à præsenti, sed solùm extrinsecè ratione temporis dilati, quando nullum adest periculum eam consequendi.

75. Dices: res, quæ solùm est in potentia, & spe non tanti æstimatur, quanti ea, quæ est in actu, ut patet de tritico in herba, & in potentia, & in maturitate, seu tempore messis, & in fructibus acerbis, & maturis; minoris enim pretii sunt fructus acerbi, quàm maturi; at centum post annum solvenda, nunc non sunt in actu, sed in sola potentia, & spe, sunt debita acerba, non matura. Conf. ex Cajet. quia terra sterilis usque ad biennium minùs valet, quàm ipsamet si sit utilis, & fertilis hodie, sed debita, seu chirographa fructus non pariunt, nisi post biennium; ergo minùs æstimantur, & minoris sunt valoris, quàm si statim producerent fructum.

76. Sed contra dico; quòd res, quæ solùm est in potentia, & spe non tanti æstimatur, quàm ea, quæ est in actu quando illa potentia, & spes impediri potest, secus si non sit impedibilis, ut contingit in casu nostro: triticum in herba secundùm se non tanti valet, quanti triticum perfectum, quia potest multis modis impediri, ne perveniat ad messem, & fructus acerbi, ne perveniant ad maturitatem, quod non valet de debito liquido, & certo; nam centum certa, & secura semper valent centum, quamvis non sint accipienda nisi post annum, nec differunt à maturis intrinsecè, sed extrinsecè ratione temporis dilati; dicuntur autem maturescere non quoad augmentum valoris, sed quoad præsentiam solutionis. Similiter terra sterilis, cum de se, & intrinsecè sit fructifera minùs valet ratione fructuum, quibus emptor propter sterilitatem, aut, si non statim tradatur, carere compellitur: At pecunia, cum de se non sit fructifera, minùs solùm valet ratione lucri cessantis, damni emergentis, & periculi, ratione cujus poterit minùs dari pro debito in futurum solvendo, non autem propter solam dilationem temporis.

77. Ad id, quod additur, quòd merces ultroneæ vilescunt pro tertia parte, dico, non debere ita universaliter accipi, sed limitari juxta superiùs dicta *num.46.* in casu, quo magna sit copia mercium, vel quo rem parum sibi necessariam, utilem, commodam, sed potiùs onerosam emis rogatus, in gratiam venditoris, aliàs non empturus, secus si emas rem præcisè rogatus ab eo, qui est in necessitate constitutus. Sicut enim non licet venditori rem aliquam pluris vendere; si ab alio rogetur ob privatam propriam utilitatem, vel necessitatem, ut notavimus supra *dub. 5. num. 46.*, ita etiam ex eo præcisè, quòd quis in necessitate fortasse constitutus rem suam vendendam alteri offerat, eumque roget, ut emat non potest minoris emi, Lugus *disp. 26. num. 91.* Lessius *cap. 21. num. 31.*; & inde talis emptio debitorum, & chirographorum erit usuraria si minori emantur præcisè ratione anticipatæ solutionis, vel saltem erit injusta ratione pretii inæqualis, ut supra dixi.

DUBIUM VIII.

An licitum sit rem Cariùs vendere Credito, quàm numerata pecunia.

78. Constans est omnium Doctorum Sententia, licitum esse rem pluris vendere Credito, seu ob dilatam solutionem, quàm numerata pecunia, intra tamen latitudinem justi pretii, non sic extra. Prima pars facilè constat, quia sicut licitum est venditori, in rebus, quæ non habent pretium à lege taxatum, illas vendere pretio supremo, medio, vel infimo, ita poterit illas vendere justo pretio supremo iis, quibus credito, seu dilata solutione vendit, & aliis pretio medio, vel infimo.

79. Secunda pars habetur ex D. Thoma 2. 2. *quæst. 78. art. 2. ad 7.*, ubi ait; *Ad septimum dicendum, quòd si aliquis cariùs, velit vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur, quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui, unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem Usuræ*; Ratio ex S. Doctore facilis est, quia qui rem valentem decem aureos vendit quindecim ex hoc solùm titulo, quia pretium non statim solvitur, perinde est, ac si decem aureos mutuos daret, ut quindecim recipiat post aliquod tempus, in quo consistit usura, ut patet consideranti.

Unde

Unde sic vendens peccat graviter contra justitiam cum obligatione restituendi; cum D. Thoma sentiunt Doctores communiter.

80. Dixi; ex hoc solùm titulo, quòd pecunia non statim solvitur, seu ob dilatam solutionem, quia ex aliis titulis potest excusari talis venditio: & primò ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, servatis conditionibus explicandis *cap. sequenti* cum agemus de Mutuo, & Usura. Secundò ratione periculi, ne postea pretium solvatur, vel ex toto, vel ex parte, dummodo periculum verum sit, & non falsæ innixum præsumptioni; tunc enim potest pluris vendere, quanti scilicet æstimetur tale periculum arbitrio viri prudentis, & Ratio est, quia tale periculum est aliquid pretio æstimabile, ratione cujus sicut potest ipse venditor ad sui assecurationem licitè exigere fidejussorem, qui pro onere in se suscipiendo potest de justo pretio cum principali debitore convenire, ita potest, non exigendo fidejussorem, ratione talis periculi illud pretium exigere, quod justè potest exigi ab eodem fidejussore, si requireretur, ita cum aliis, Tambur. *lib.* 8. *Decalog. cap* 7. §. 6. *num.* 3. Medin. *de restit. quæst.* 38. *casu* 3., & 4. Lessius *cap.* 21. *dub.* 6. *num.* 54. Palaus *disp.* 5. *punct.* 12. *num.* 6. Molina *disp.* 356. Rosignol. *contr.* 2. *prænot.* 2. *num.* 11. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 838., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 144. Contra plures gravissimos Doctores ab eodem relatos.

81. Requiritur tamen, quòd periculum sit verum, & non fictum, nec falsæ præsumptioni innixum, poterit enim venditor aliquid plus recipere, quamvis, postea damnum re ipsa, non sequatur, quia tale plus non recipit ratione damni verè sequendi, aut secuti, sed ratione periculi, ne damnum sequatur: Addunt Molina, Lessius, Tamburinus, & alii; venditorem debere emptori manifestare, se id plus recipere ratione periculi: quod quidem verum puto in venditionibus agrorum, domorum, vel alterius rei magni momenti, in quibus ordinariè dari solet fidejussor, aut pignus pro securitate, non autem in aliis venditionibus ordinariis, in quibus non solet dari fidejussor, aut pignus; nam tunc emptor ex tali monitione graviter offendi poterit, vel etiam augere periculum.

82. In contrarium affecti solet Textus in cap. *Naviganti, de Usuris*, ubi habetur, *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem pro eo, quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid supra sortem, usurarius est censendus?* Resp. Pontificem ibi solùm decernere, tales contractus in foro externo præsumendos esse usurarios, non enim dixit esse usurarios, sed usurarium censendum esse, quia sub illo titulo multæ usuræ palliantur; nam sub prætextu periculi nonnumquam augmentum sumitur, quamvis periculum nullum sit, & mutuatarius non habeat animum pecunias trajiciendi: & sic ad evitandas fraudes voluit Pontifex, in foro externo tales usurarios esse censendos, donec de illorum justificatione non constet. Addunt Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 16. *num.* 13. Palaus *disp.* 4. *punct.* 18., & alii in tali Textu, errore transcribentium, omissam esse particulam *non*, & sic ubi dicitur usurarius est censendus, legendum esse *Usurarius non est censendus*; nam Pontifex respondens ad alium casum statim subjungit *Ille quoque &c. non debet usurarius reputari*, siquidem dictio *quoque* appellat similitudinem cum præcedenti, adeout in utroque casu, aut in neutro debeat apponi particula *non*

83. Alias explicationes refert Fagnanus *lib.* 5. *Decretal. dicto cap. Naviganti*, & *numer.* 58. respondet, hunc Textum intelligendum esse de vero mutuo habente propriam formam contractus mutui, concurrente depravata, & perversa mutuantis voluntate, ut clarè habetur ex ipso Textu, ubi Gregorius IX. ait, *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem*, ubi apertè loquitur de mutuo; non autem procedere in alio contractu, qui mutui speciem, & formam non habet, sed ad aliud genus contractus à mutuo diversum reduci potest: sed contractus, de quo agimus, non est mutuum, sed venditio, ac proinde de illo non procedit talis Textus.

84. Hinc facilè, & universaliter damnari non debet praxis illa Mercatorum, qui merces suas pluris vendunt, dilata solutione, quàm pro numerata pecunia; nam experientia constat, sæpè adesse periculum perdendi totum, aut partem pretii, vel lucrum cessans, aut damnum emergens, cum Mercatores præsenti pecunia continuò negotientur, & lucrum faciant: debent tamen advertere, ne quibuscumque credito ementibus æqualiter lucrum, seu pretium augeant, sed juxta proportionem periculi, & molestiarum; nam plures sunt emptores, à quibus, nec periculum, nec molestiæ timeri possunt, qui proinde non debent injustè gravari.

85. Quæres; An licitum sit merces minoris emere ob anticipatam solutionem. Resp. id licitum esse, si ob anticipatam solutionem emptor patiatur aliquod damnum, vel adsit lucrum cessans, aut damnum emergens, vel periculum non habendi rem emptam, vel non habendi sinceram, sed defectuosam, vel quid simile; tunc enim poterit rem minoris emere juxta periculum, aut dam-

damnum, quod patitur, juxta superiùs dicta. Si autem damnum, aut periculum non patiatur, injustum, & illicitum est rem minoris emere ex solo titulo anticipatæ solutionis; nam in emptionibus, & venditionibus justum pretium servari debet, & injustitia committitur cum obligatione restituendi, si ob dilatam solutionem pluris vendatur, vel minoris ob solutionem anticipatam, cum utrobique militet eadem ratio, & ita tenent Doctores communiter.

86. Nec dicas; lanas in Hispania satis communiter minoris emi anticipata solutione, quàm suo tempore valeant, numerata pecunia. Idem etiam valet de frumento, vino, oleo, Serico &c. quæ in aliquibus locis minori pretio emuntur, quàm valent tempore traditionis. Sed contra dico, id non fieri præcisè ob anticipatam solutionem, sed quia ordinariè concurrit aliqua ex circumstantiis pretium minuentibus; lucrum cessans, damnum emergens, vel periculum non habendi res illas tempore determinato, vel non sinè laboribus, & expensis.

87. Præscindendo ab huiusmodi circumstantiis pro rebus, quæ anticipatè emuntur, determinari potest nunc illud pretium, quo tempore traditionis res probabiliter creditur valitura, vel illud pretium quod tempore traditionis frequentiùs curret; &, si illo tempore plura fuerint pretia, eligatur medium, ut diximus supra *dub.* 5. de illo, qui anticipatè vendit res suas, quas erat conservaturus, & venditurus tempore, aut loco, quo pluris vendi solent, posse scilicet nunc vendere in gratiam emptoris pretio illo, quo alio tempore, vel loco erat venditurus, ut habetur ex cap. *In Civitate*, juncto cap. *Naviganti de Usuris*, ubi Pontifex ait. *Ille quoque, qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur: quæ licèt tunc plus valeant, utrùm plus, minùsve tempore solutionis sint valituræ, verisimiliter dubitatur: non debet ex hoc Usurarius reputari. Ratione huius dubii etiam excusatur, qui pannos, granos, vinum, oleum, vel alias merces vendit, ut ampliùs, quàm tunc valeant, in certo tempore recipiat pro eisdem, si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus.*

DUBIUM IX.

An Venditor teneatur Emptori manifestare Vitium rei venditæ.

88. Vitium, seu defectus rei venalis triplex esse potest. Primò in substantia, ut si vendas vitrum pro gemma, aurichalcum pro auro, stannum pro argento. Secundò in quantitate, seu in pondere, numero, & mensura, ut si mensuram, seu numerum augeas, aut diminuas. Tertiò in qualitate, ut si vendas ovem morbidam pro sana, pannum adustum, vinum corruptum, tamquam sanum, & bonum; item si vendas domum, prædium, censum alteri obligatum, aut litigiosum tamquam liberum. Ad hæc reducitur venditio rei aliena materia adulteratæ, ut est vinum aqua mixtum, frumentum paleis, & aliis seminibus involutum, cera sevo, seu pice permixta. Inter quæ vitia alia sunt manifesta, & per se nota, ut si vendas equum monoculum, seu claudum; alia latent, adeòut ab emptore etiam oculato, & prudenti cognosci nequeant, alia item, quæ rem malam, perniciosam, seu inutilem reddunt emptori, qui certè non emisset, si vitium cognovisset; & alia, quæ solùm reddunt minùs utilem, & bonam, non tamen perniciosam, nec simpliciter inutilem.

89. Resp. 1. si vitium contingat in substantia necessariò manifestari debet emptori, nec potest taceri, aut dissimulari sinè peccato, & obligatione restituendi, quia nimirum error, seu defectus in substantia tollit consensum liberum necessariò requisitum ad validitatem emptionis, & venditionis, & cujuslibet alterius contractus; unde etiam in foro externo, decepto datur actio de dolo, vel redhibitoria ad rescindendum contractum, & rehabendum pretium, aut rem venditam: Quod verum est, etiamsi venditor bona fide processit, ignorando rei defectum; nam licèt tunc non peccaverit, stante bona fide; cognito tamen errore, tenetur rescindere contractum, aut tollere inæqualitatem, reddendo emptori excessum pretii, si extat, vel id, in quo factus est ditior, juxta regulam alibi traditam, ita Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 171.

90. Quòd si uterque venditor, & emptor ignorent rei valorem, & bona fide absque dolo procedant, & de pretio conveniant, ut valida, & firma sit venditio, sive plus, sive minus res illa valeat, tunc firma remanet venditio absque obligatione aliquid restituendi, si postea cognoscatur res illa longè plus, sive longè minus valere; nam ex illo modo contrahendi se casui, & fortunæ commit-

mittunt, sibique invicem donare censentur, Andreas à Matre Dei *numer.* 171. Molina, Rebellus, Medina, Lopez, quos sequitur Salas *de empt. & vendit. dub.* 36. *num.* 4.

91. Si autem rei valor ignotus venditori cognoscatur ab emptore, ut quando gemma venditur à rustico, qui valorem ipsius ignorat, tunc emptorem posse pretio longè minori emere, & rem emptam retinere, si venditori dicat se velle titulo donationis sibi remitti, & condonari, si sit majoris valoris, & rusticus, seu venditor dicat se condonare, docent Cajet. *in sum. verbo Emptio num.* 1., sequitur Armilla *eod. verbo num.* 6., & probabile dicunt Lopez *de contract. cap.* 48., & Emmanuel, Rodriquez 2. *p. cap.* 81. Verùm communiter reprobatur, quia illa non est vera, sed simulata donatio, nec est sufficienter voluntaria, cum procedat ex ignorantia, valoris rei venditæ; tum quia rusticus ad talem donationem obligatur ex ipso contractu venditionis, siquidem emptor tali pretio emit sub ea conditione, ut sibi remittatur, & condonetur excessus valoris; secus posset etiam Usurarius mutuum dare cum pacto, & obligatione sibi donandi aliquid ultra sortem, quod falsum, & iniquum est: cum igitur ibi non sit vera donatio, nec æqualitas pretii, remanet injusta venditio, cum obligatione restituendi excessum, Molina, Lessius, Rebell., & alii, quos sequitur Palaus *disp.* 5. *punct.* 22. *num.* 2. Salas *dub.* 36. *num.* 3. Lugus *disp.* 26. *num.* 137. Andreas à Matre Dei *num.* 172., & diximus *supra dub.* 4. *num.* 33.

92. Resp. 2. quando vitium, & defectus est in quantitate, id est in pondere, numero, & mensura, tenetur venditor illud manifestare, vel detrahere de pretio, juxta proportionem defectus, secus aperta committeretur fraus, & injustitia, nec servaretur æqualitas dati, & accepti, mercis, & pretii; à justitia commutativa requisita, quod maximè contingit, quando mensura fallaci, & deficiente merces venduntur, & adest obligatio restituendi totum id, quod est injustè ablatum, in quo conveniunt omnes Doctores. Limitari solet in casu, quo pretium taxatum sit evidenter iniustum, nam tunc licitum erit minuere mensuram, aut detrahere de pondere quantum sufficit ad hoc, ut remaneat justum pretium, ut cum Bonacina, Molina, Rebello, Reginaldo, & Filliuc. diximus supra *dub.* 6. *num.* 53., quia tunc nulli fit injuria, cum, ut supponitur, servetur æqualitas mercis, & pretii, nec venditores tenentur cum injusto suo damno vendere, vel deserere sua officia Reipublicæ necessaria, ita etiam Lugus *disp.* 26. *numer.* 125., & cum aliis Andreas à Matre Dei, *cap.* 2. *num.* 175.

93. Non est tamen ita facilè credendum Mercatoribus conquerentibus, pretium esse injustum, sed res erit accuratè examinanda, consideratis omnibus circumstantiis, iisque satis consideratis, adhuc Confessarii debent onerare conscientias pœnitentium, ne plus detrahant, quàm necessarium sit ad justum pretium compensandum, ut diximus *supra num.* 55., ubi etiam notavimus, in dubio justi pretii esse ab hujusmodi fraudibus abstinendum.

94. Resp. 3. quando vitium versatur circa qualitatem, & est per se notum, & omnibus manifestum, regulariter loquendo nulla adest obligatio illud manifestandi, sed tantùm tenetur venditor detrahere de pretio, quantum res venalis considerata cum tali vitio noscitur minùs valere, quia cum vitium illud sit per se notum, & omnibus manifestum, non præsumitur emptori esse occultum, qui proinde cum tali vitio contrahens censetur voluntariè consentire, sibique imputare debet, quòd rem vitiosam emerit, cum potuerit facilè vitium cognoscere, ut si emat equum monoculum, seu claudum, ita cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 77. *art.* 3. *in corpore* tenent Doctores communiter, quorum nonnulli relati à Salas *dub.* 34. *num.* 3. putant, id esse verum, quamvis ex ignorantia, seu negligentia vincibili vitium ab emptore non advertatur; nam sibi debet imputare, non venditori, qui ex justitia non tenetur eum monere de tali vitio patenti.

95. Verùm, si ex circumstantiis constaret, emptorem laborare ignorantia invincibili, vel quia caligat oculis, vel quia non est in tali negotiatione versatus, tunc sub mortali, & obligatione restituendi censeo, venditorem in conscientia teneri vitium aperire, maximè si usum rei faciat inutilem, periculosum, seu noxium; nam respectu illius vitium re vera censetur occultum, ita Aragon., Salon., Toler., Rodriquez, Petrus Navarra, Molina, Layman, quos sequitur Palaus *punct.* 22. *num.* 7. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 873., & Rosignol. *contr.* 2. *prænot.* 7. *num.* 10.

96. Resp. 4. si vitium in qualitate sit occultum necessariò manifestari debet à venditore, quando tale vitium rem emptam reddit inutilem ad finem ab empore intentum, & multò magis si eidem, vel tertio reddat nocivam. Ratio est, quia dolus dans causam contractui reddit contractum nullum, & irritum, sed quando tacetur vitium emptori noxium, vel reddens rem emptam inutilem ad finem intentum, dolus re vera dat causam contractui, & tollit consensum necessariò requisitum ad illius validitatem; ergo remanet contractus nullus, & irri-

irritus *l. in venditionibus ff. de contrah. vendit.*, tum quia quisque tenetur abstinere à damno alteri inferendo, sed qui damnosa, aut periculosa, vel prorsus inutilia vendit, nisi hæc vitia manifestet occasionem damni, & periculi emptori dat, ut si militi equum mancum pro sano vendat, quo postea in acie uti non potest; domum ruinosam pro firma; cibum pestiferum pro salubri; pannum adustum pro firmo; femina corrupta pro sanis, & hujusmodi; ergo illa vendens, nisi vitia manifestet, peccat mortaliter cum obligatione restituendi damna illata, ut expressè docet D. Thomas 2. 2. *quæst. 77. art. 3. in corp.*, & cum illo Doctores communiter.

97. Tenetur autem venditor ad restitutionem, & ad compensanda omnia damna, quæ emptori, seu aliis emergunt ex taciturnitate vitii occulti, quia censetur omnium illorum causa injusta, nec sufficit minuere pretium, & solùm accipere quantum res ipsa valet cum tali vitio, sed tenetur ad restitutionem damnorum, quæ passus est emptor, cum sit illorum causa efficax. Idque verum est, etiamsi emptor rem emat non ad specialem usum proprium, sed ut iterum alteri vendat, quia est causa, vel damni quod tertio evenit, vel quod emptor, credens rem sanam esse, nihil ratione vitii de pretio diminuat, ut docent Salas *dub. 34. num. 4.* Palaus *num. 9.*, & alios referens Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 164.*

98. Si venditor vitium rei ignoravit non tenetur ad compensanda damna, si quæ emptori, aut alteri inde eveniant, sed tantùm pretium minuere quanto minùs res illa cum tali vitio æstimatur, ut servetur æqualitas mercis & pretii, quia non fuit causa voluntaria illorum damnorum, ut cum D. Thoma *loco cit.* tenet Andreas à Matre Dei *num. 165.*; &, si venditor occultum vitium revera ignorans, tempore contractus dicat, se nolle teneri de vitio occulto, si fortè inest, & postea cognoscatur, si pretium sit æquale, habita ratione periculi in neutro foro tenetur ad aliquam restitutionem, etiamsi postea appareat vitium, *arg. l. Quæro 39. ff. de action. empti.*

99. Ratio est, quia emptor tale periculum in se voluntariè suscepit, illudque venditor à se rejecit; illi tamen non prodest talis cautela, si verè occultum vitium noverat, sed tenetur in utroque foro ad restitutionem, etiamsi dicat se nolle teneri de vitiis occultis, ut habetur in *cit. l. Quæro 39. ff. de action. empti*, ibi *Hæc exceptio non ad ea pertinere debet, quæ venditor novit, sed ad ea quæ ignoravit, & de quibus emptorem certiorare nequivit.* Nec item excusatur venditor à restitutione, etiamsi unum vitium tacendo alterum manifestet; vel in genere dicat, vendo tibi hunc equum pro cæco, claudo, furioso, & omnibus vitiis affecto, quamvis inter alia vitia falsa enumeret illud verum, quia tali modo loquendi dolosè procedit, & magis occultat vitium verum cum illis, quæ emptor videt manifestè falsa, Molina *disp. 353. num. 16.* Navarr. *cap. 23. num. 89.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 166.* Rebell., Lessius, & alii, quos sequitur Bonacina *disp. 3. quæst. 2. p. 6. num. 16.*

100. Quæres; An Venditor teneatur manifestare vitium rei venditæ, quando per illud non redditur nociva, nec inutilis ad usum, ad finem ab emptore intentum, si credat non empturum, vel non empturum tanto pretio. Resp. non teneri, si de tali vitio expressè non interrogetur. Ratio est, quia ille, qui utitur jure suo citra alterius damnum, nulli facit injuriam, nec peccat; at venditor, non manifestando defectum rei venditæ, utitur jure suo citra alterius damnum, quia vendit rem nullo modo nocivam, aut periculosam, sed utilem, & accommodatam ementi ad usus, ad quos illam quærit, & justo pretio vendit; occultat verò defectum, ut sibi consulat, ne emptor cognoscendo vitium plusquam par est, pretium minuat, & sic nemini facit injuriam, nec peccat, sive cognito defectu emptor esset empturus, sive non, quæ est ratio D. Thomæ 2. 2. *quæst. 77. art. 3. in corp.* dicens, *& si propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei, quia fortè propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahere de pretio, quàm esset subtrahendum; unde potest licitè venditor indemnitati suæ consulere, vitium rei reticendo.*

101. Conf. quia ad invalidandum contractum venditionis non sufficit quæcumque deceptio, sed debet esse talis, ut jure naturali, vel positivo contractum annullet; nec spectari debet, an emptor esset empturus, vel non, quia secus contractus passim dissolverentur cum magno Reipublicæ, & mercatorum detrimento; at defectus hujusmodi leves, qui rem venditam, nec noxiam, nec inutilem reddunt, nec jure naturali, nec positivo contractus dissolvunt, si pretio justo res vendatur; ergo talis contractus remanet firmus, ita cum D. Thoma tenent Aragon., Salon., Bannez, Serra, Tapia, Prado, Dicastillus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 167.*, ita etiam Palaus *punct. 22. num. 14.*, quorum aliqui bene advertunt, post celebrationem contractus emptorem esse monendum de occulto defectu, si aliis credatur esse venditurum, ne majori pretio vendat, quàm par est, putans rem esse sanam, & omni vitio carere, ut cum Tambur. *lib. 8. in Decalog. tract.*

tract. 3. cap. 7. §. 11. num. 121. tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 17. num. 871.*

102. Dixi; si de tali vitio expresse non interrogetur, nam venditor de vitiis interrogatus tenetur illa manifestare, quamvis non sint notabilia in se, vel in ordine ad usum, ad quem res emitur; &, si illa fraudulenter negat, vel dolosa æquivocatione celat, contractus redditur nullus, & irritus, quia dolus dat causam contractui, & tenetur restituere damna, si quæ inde sequantur, nisi res esset parui momenti, quæ adhuc cognita non removeret emptorem à tali emptione; licèt emisset minori pretio, quia tunc dolus non dat causam contractui, nec emens censetur rationabiliter invitus, ut cum Molina, Lessio, Rebello, & Reginaldo tenet Bonacina *punct. 6. num. 14.*

103. Dices; per hoc quod venditor neget vitium rei, venditæ, quando illud non est noxium, nec rem reddit inutilem ad finem intentum ab emptore non mentitur in re gravi, nec affert grave damnum; ergo contractus per hoc non potest esse nullus, & irritus: Sed contra dico; negationem venditoris, qui de vitio interrogatur, & illud negat esse dolum dantem causam contractui, ac proinde illum reddere nullum, & irritum defectu consensus, & voluntarii, quod in emente supponitur non adesse; quæ ratio cessat, si venditor de vitio non interrogatur, & licèt mendacium sit in re levi, tamen cum inducat negationem voluntarii, & consensus in emente, potest contractum reddere nullum, & irritum.

DUBIUM X.

Solvuntur aliquæ Difficultates.

104. Quæres 1. An Contractus sit validus, & justus, quando emptori datur una substantia æquè bona, & utilis pro alia, & æquè benè conducens ad usum, ac finem ementis ac illa, quæ intenditur, & petitur, quod facere solent pharmacopolæ vendentes *quid pro quo*, & unum medicamentum pro alio petito, ne in ipsorum officinis aliquod deesse conquerantur emptores. Resp. affirmativè, quando certò constat de æquali bonitate. Ratio est, quia licèt in tali casu una substantia differat ab alia in esse physico, non tamen differt secundùm moralem considerationem, & æstimationem, per quam rerum pretia statuuntur, & sic una dari poterit pro alia, dummodo minuatur pretium, si sit inferioris conditionis, & valoris: hac ratione dari potest unum medicamentum substantialiter diversum ab alio petito, quando certò constat, hoc esse æqualis virtutis, & æquè utile ac illud; secus si talem certitudinem non habeant, nam tunc ementem decipiunt, dando unam substantiam pro alia, & accipiunt pretium certum pro medicamento incerto, & quod fortè nocebit; quod idem valet de aliis mercibus, ut est vendere vinum unius loci pro vino alterius loci, & pannum unius Civitatis pro panno alterius Civitatis, dummodo sit æquale, vel ferè æqualis bonitatis, & minuatur pretium, quanto minùs unum præ alio æstimatur, quia tunc nulla committitur injustitia, Lugus *disp. 26. num. 124.* Salas *dub. 35. num. 1.* Tambur. *lib. 8. cap. 7. tract. 3. §. 11. num. 8.*, & *9.* Ant. à Spiritu S. *disp. 17. num. 872.* Medina Dicastill., Soto, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 2. numer. 174.*

105. Quæres 2. An teneatur emptor manifestare valorem, & virtutem rei emptæ venditori ignotam; videtur enim ad id obligandus, sicut venditor obligatur ad manifestanda vitia rei venditæ. Resp. Ementem rem pretiosam, quæ communiter existimatur vilis, posse illam retinere absque obligatione aliquid restituendi venditori, si postea inveniat esse pretiosam. Ratio est, quia res tanti valet, quanti communiter æstimatur, sed res illa communiter æstimatur vilis, non pretiosa, ut si emat gemmam, quæ communiter ab omnibus æstimatur vitrum, aut herbam aliquam pretiosam, quæ communiter æstimatur vilis, potest illam retinere, nec tenetur ad aliquam restitutionem, quamvis emerit pretio vili, quo res illæ solent æstimari, quia res tanti valet, quanti communiter æstimatur. Dixi; quanti communiter æstimatur, quia si fuisset merus error, vel deceptio vendentis, ut si rusticus vili pretio venderet gemmam Artifici illius pretium cognoscenti sinè dubio talis venditio, vel rescindi deberet, vel reduci ad æqualitatem, juxta voluntatem decepti, quia fuit error in substantia rei, quæ communiter maiori pretio judicatur, ut diximus supra *num. 91.*

106. Quòd si antequam rem illam emeres, cognovisti esse pretiosam, tunc videndum est; an res illa communiter æstimetur vilis, nec facilè ut pretiosa cognoscatur, nec etiam à peritis in arte; tu verò ex speciali, ac extraordinaria cognitione, & ingenio cognovisti esse pretiosam, ut si in fasce herbarum, olerum, vel lignorum, quæ ad cibum hominum, vel pabulum animalium, vel ignem venduntur, introspicias herbam aliquam pretiosam, & magnæ virtutis ibi communiter ignotæ, emere potes pretio communi, & currenti, quia communiter pro re vili æstimatur, & tuæ arti, cognitioni, & ingenio felix fortuna debetur. Conf. quia quando in

do in aliqua regione res aliqua parvi communiter æstimatur potes illam emere currenti pretio, quamvis alibi magni æstimetur, sicut olim apud Indos licitum fuit Hispanis pro auro, aliisque rebus pretiosissimis commutare specula, tintinnabula, & alia hujusmodi, quæ apud nos parvi æstimantur: &, si ego sciam, in agro reperiri thesaurum aliis ignotum, possum currenti pretio agrum emere; ergo etiam possum emere currenti pretio, quod communiter à peritis parvi æstimatur, & cujus virtus est aliis ignota. Nec valet eadem ratio de vitio, ac de virtute rei occulta; nam vitium cum sit noxium ementi facilè manifestabitur, non sic virtus mihi soli nota; unde illud teneor aperire, non sic virtutem manifestare, ita Rosignol. *contr. 2. disquisit.* 4. §. 3. Tambur. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 11. *num.* 38., quem sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 877. Salas *dub.* 36. *à num.* 7.

107. Si autem cognovisti, rem esse pretiosam ex vi artis ordinariæ, prout cognoscerent cæteri ejusdem artis, ut si rusticus aurifici venderet frustum auri rudis, non potes rem illam pretiosam emere pretio vili, & si emas debes rescindere contractum ad instantiam decepti, vel augere pretium, & illud reducere ad æqualitatem, secus committeretur injustitia, ut diximus supra *num.* 33. An verò tunc possis dare pretium infimum intra latitudinem justi pretii, si non interrogaris de valore, aliqui affirmant, alii verò meliùs dicunt, pretium medium esse eligendum, ita Tambur. *loc. cit.*

108. Quæres 3. An si in re empta invenias reconditum aurum, gemmam, vel quid simile acquiras illius dominium: non procedit difficultas de thesauro reperto in agro, vel domo à te empta, de quo diximus *tract.* 1. *cap.* 4. *num.* 45. te posse justè retinere; sed de auro invento in alia re mobili, ut si emisti saccum lana plenum, & in eo aurum invenisti. Resp. negativè, quia cum venditor ignoraverit aurum reconditum non potuit in te illius dominium transferre, ut dicitur *l. à Tutore ff. de rei vindicat.*, nec tu illius dominium acquirere, quod acquiri non potest sine possessione, & hæc sine scientia dari nequit; Unde, invento auro, quærendus est dominus, si possit inveniri, & illi aurum restituendum; at si, facta diligentia, non potest inveniri, inter bona incerta computandum est, quæ fiunt primi occupantis, ita Palaus *punct.* 17. *num.* 13. Tambur. *loc. cit. numer.* 42. sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 787.

109. Quæres 4. Quid dicendum de Mercatoribus, qui res suas supra meritum laudant. Resp. peccare contra justitiam cum obligatione restituendi, si mendaciis alios efficaciter inducant ad rem vitiosam emendam; secus si solùm laudant supra meritum, ut abscondant vitium leve, quod non reddit rem minùs utilem ad usum; ad quem emitur, hæc enim est consuetudo Mercatorum, quæ passim ab omnibus scitur, unde emptores imprudentes sunt, si illis credunt, idque etiam sæpè faciunt, ut justum pretium habere possint, Bonacina *punct.* 6. *num.* 11. Salas *dub.* 35.

DUBIUM XI.

An possit nunc currenti pretio rem emere, aut vendere, qui scit pretium paulò post minuendum, vel augendum fore.

110. Disputata olim fuit hæc difficultas inter Antipatrum, & Diogenem Babylonicum de Mercatore Alexandrino, qui magnam copiam frumenti Rhodum annonæ caritate laborantem advexit, sciens se alios mercatores cum frumenti copia secuturos, an posset frumentum suum pretio tunc currenti licitè vendere, non manifestata copia mox futura, negabat Antipater, affirmabat Diogenes, illum secutus est Cicero: eamdem Sententiam tenent Medina *de restit. quæst.* 35. Conrad. *de contract. quæst.* 61. 63. & 76. Gabr. 4. *sent. dist.* 15. *quæst.* 11. *art.* 3. *dub.* 6., & nonnulli Jurisconsulti relati à Covarr. *Reg. peccatum* §. 4. *num.* 6., & alii dicentes, talem dolosè, & injustè agere, proindeque ad restitutionem teneri, eò quia merces in tali casu crescunt, vel decrescunt in valore secundùm æstimationem communem ob similium mercium penuriam, vel abundantiam de proximo futuram. Certè si venditor sciret penuriam mox futuram, merces suas non venderet, sed expectaret tempus, quo auctum esset pretium; Similiter emptor si sciret brevi alias merces advehendas, non emeret, vel non tanti, sed expectaret futurum tempus, quo propter abundantiam pretium esset diminutum, ac proinde talis emptio, seu venditio, ex parte ementis, seu vendentis est involuntaria, contractus autem, in quo alter contrahentium est rationabiliter involuntarius, est nullus *l. in venditionibus ff. de contrab. empt. ergo.*

111. Resp. tamen nullam injustitiam committi, nec dolum injustum, nec teneri ad restitutionem, qui currenti pretio justo emit, seu vendit, etsi privata scientia certò sciat brevi, & intra paucos dies pretium notabiliter augendum fore, vel minuendum. Probatur exemplo Joseph Patriarchæ, qui, ut habetur *Gen.* 41., prævisa futura sterilitate septem annorum, magnam frumenti copiam antea currenti pretio emit, & postea carius

cariùs vendidit Ægyptiis, Regemque ditavit, nec tamen ab aliquo arguitur alicujus injustitiæ, quin potiùs maximè commendatur in Sacris Scripturis; si autem Emptor sciens brevi futurum augmentum pretii, potest merces emere currenti pretio absque detrimento justitiæ, ita similiter venditor poterit absque detrimento justitiæ merces suas vendere currenti pretio, quamvis cognoscat, earum pretium brevi fore minuendum.

112. Ratio est, quia qui vendit, seu emit taxato pretio, vel à lege Principis, vel à communi æstimatione justè vendit, seu emit absque ulla labe injustitiæ, & absque ulla obligatione restituendi, sed in casu supra posito vendunt, & emunt pretio taxato, vel à Principe, vel à communi æstimatione, ut supponitur: ergo justè vendunt, seu emunt absque ulla injustitia, & absque obligatione restituendi, secus non esset liber ab obligatione restituendi, qui ignarus brevi futuræ copiæ per Mercatorum frequentiam, vel aliunde præsenti pretio merces suas venderet; nam ignorantia non excusat à restitutione, sed solùm liberat à culpa. Conf. quia scientia nec auget, nec minuit pretium, nisi augeat, vel minuat communem æstimationem; sed privata scientia non auget, nec minuit communem æstimationem; ergo non auget, nec minuit pretium: hæc sententia est in praxi apud Mercatores timoratos absque ulla contradictione Confessariorum, eamque tenent D. Thomas 2. 2. *quæst.* 77. *art.* 3. *ad* 4. Caiet. *ibid.* Salon. *ibid. controv.* 4. Sylvester *verb. Emptio quæst.* 15. Sotus *de Just. lib.* 6. *quæst.* 3. *art.* 2. *ad* 3. Covarr. *ad Regul. peccatum p.* 2 §. 4 *num.* 6. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 5. Salas *dub.* 32. Palaus *disp.* 5. *punct.* 15. *num.* 3. Rosignol. *Contr.* 2. *prænot.* 2. *num.* 9. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 833.

113. Nec obstat fundamentum oppositum; dico enim, mercium abundantiam valorem minuere, & penuriam augere, quando est præsens, & actu in loco, vel communiter cognoscitur mox futura, non autem si solùm cognoscatur ab aliquo particulari venditore, vel emptore, quia tunc sicut illa particularis cognitio non variat communem æstimationem, ita non variat pretium, quod in communi æstimatione fundatur; falsum deinde est ex parte alterius contrahentis deesse voluntarium, & consensum requisitum ad contrahendum, quia licèt deficiat secundùm quid, simpliciter tamen adest consensus necessarius; Nec obstat, quòd si cognovisset non contraxisset, quia ignorantia, & error, nisi sit circa substantiam, regulariter non tollit consensum requisitum, nec invalida est emptio illius, qui equum, vel aliam mercem emit, quæ postea intra paucos dies incendio, vel alio casu fortuito consumpta est, vel furto sublata, quam certè non emisset emptor, si hoc priùs scivisset.

114. Dices; si venditor sciret internam mercis bonitatem brevi tempore minuendam, seu corrumpendam, peccaret contra justitiam si venderet currenti pretio, emptore non admonito, aut non minueret de pretio quantum æquum fuerit; ergo etiam peccat, si sciat valorem brevi minuendum ob abundantiam mox superventuram, quæ à venditore cognoscitur. Sed contra dico; Emptorem esse monendum, vel pretium minuendum, si cognoscatur interna bonitas brevi tempore mutanda ex qualitate, seu prava intrinseca dispositione, ob quam res brevi erit deterior, quia facit, ut verè nunc valor ejus intrinsecus sit minor; scientia autem particularis non mutat bonitatem intrinsecam, nec pretium mercis. Nec dicas; pretium minuere copiam mox futuram; contra est, quia ad hoc, ut illa copia mutet pretium, debet esse præsens, vel communiter cognita mox futura, nec sufficit, quòd ab aliquo particulari cognoscatur.

115. An verò talis venditio sit saltem contra Charitatem propter damnum, quod evenit proximo. Resp. negativè, quia non peccat contra charitatem, qui facit actum de se licitum, & honestum, sibique utilem, vel necessarium, quamvis cognoscat, exinde sequi proximi damnum, quod evitare non tenetur cum detrimento proprio; quare D. Thomas *quæst.* 77. *art.* 3. *ad* 4. ait *abundantioris fore virtutis*; si venditor pretium minuat, & futuram copiam exponat; si enim est abundantioris virtutis hoc facere, jam non erit vitium contra præceptum Charitatis hoc omittere, sed tantùm carentia majoris virtutis, & perfectionis, ita etiam tenent Lessius *supra num.* 43. Palaus *num.* 8. Rosignol. *num.* 9. Salas *dub.* 33.

116. Fieri tamen potest, ut talis venditio sit contra charitatem, si per illam emptor incideret in extremam, seu gravissimam necessitatem, & miseriam; nam si proximo in tali necessitate teneris ex charitate succurrere, à fortiori teneris illam vitare, seu proximum in illam non inducere, nisi in similem necessitatem esses incursurus; nam tunc poteris licitè vendere, cum nullus ex charitate teneatur alteri consulere cum proprio detrimento in eodem genere bonorum: teneris tamen abstinere, si æquè bene possis alteri vendere detrimentum non passuro, nam quisque tenetur avertere damnum proximi, si absque proprio incommodo id facere possit, ut cum Molina, Salas, & Lessio, tenet Palaus *supra num.* 8.

117. Addit Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 833. in

833. in casu posito posse quemlibet res suas vendere, seu emere pretio currenti, etiamsi sit Princeps, qui pretium taxavit, vel unus ex consiliariis, qui pretium imposuere, dummodo ex industria non differant promulgationem legis, ut ipsi carius vendant, cum non debeant esse deterioris conditionis, ac alii privati, nec ratione sui officii obligantur ad non exponendas, & vendendas res proprias eo tempore pretio communi, nec tenentur manifestare futuram promulgationem legis ante tempus assignatum à Principe, vel Magistratu, prout etiam tenent Lugus *disp.* 26. *num.* 140. Tambur. *lib.* 8. *in Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 4. *num.* 21., & probabile dicit Diana *part.* 1. *de contract. resol.* 42., dummodo nulla intercedat fraus, aut deceptio; nam quilibet jus habet, ne per fraudes decipiatur.

118. Hinc sequitur, non peccare illum, qui certò sciens valorem alicujus monetæ brevi fore minuendum, proprias expendit, & distrahit currenti pretio, quamvis sit unus ex Consiliariis, vel ex Magistratu; cum, ut dixi, non sint illi deterioris conditionis ac alii: Qui scit, aulam Principis brevi aliò migraturam, potest currenti pretio domum suam locare. Qui cognoscit, obsidionem Civitatis mox futuram, & per eam multa esse peritura, potest bona propria divendere, & distrahere, domumque vendere currenti pretio, quam privata notitia cognoscit ab hostibus diruendam. Bona verò confiscanda, & libri prohibendi vendi non possunt currenti pretio, quia in se continent vitium, & causam futuræ confiscationis, & prohibitionis; nam bona cum sint confiscanda ob delictum commissum à possidente, & libri sint prohibendi ob errores, & malam doctrinam in illis contentam; idem dicendum de illis, ac de aliis mercibus intrinseco vitio affectis, quæ vendi non possunt, nisi vitio manifestato à venditore, ut cum Molina, Salas, Rebello, & aliis tenet Palaus *num.* 7.; de libris prohibendis oppositum docet Lugus *disp.* 16. *num.* 144., quia secus, nec etiam ab ignorante prohibitionem futuram posset liber sinè pretii diminutione vendi, nec postea posset, prohibitione secuta, pretium totum retineri, cum re vera liber ille minùs valeret propter vitium, quod jam habebat, ac proinde idem dicendum asserit de libro, quod de rebus aliis, cum ante prohibitionem pretium illius ex communi æstimatione justum sit. Addit; pretium potiùs solere crescere, quando liber timetur prohibendus propter curiositatem & aviditatem emptorum legere volentium.

119. Quæres; An venditor interrogatus ab emptore de futura copia Mercium, & diminutione pretii, an naves expectentur, possit obmutescere, non respondere, vel etiam negare, aut dicere se nescire. Resp. posse licitè dissimulare, & non respondere, quia non intercedit dolus, nec respondere tenetur; poterit etiam dicere, se nescire, utendo verbis æquivocis, & amphybologicis, id est se nescire scientia publica, de qua interrogatur, quia non tenetur cum tanto suo incommodo, & detrimento veritatem aperire, quin potiùs jus habet eam celandi, ut sibi, suisque rebus consulat, nec ea dissimulatio est positiva deceptio, aut ad contrahendum inductio, sed veritatis occultatio, & contractus permissio, ut notat Palaus *num.* 10. Numquam tamen potest mendaciis, fraudibus, aut dolo alterum inducere ad emendum, aut plus emendum, quàm aliàs esset empturus, nam tunc teneretur ad restitutionem; unde non potest assertivè, & positivè dicere non esse venturam copiam mercium, aut naves esse submersas, nec id per se, vel per amicos spargere, ut ea fallaci persuasione inducat ad emendum; nam cum ea deceptio sit injusta, & ex ea emptoribus damnum eveniat, tenetur deceptor satisfacere. Idem valet, si proiciat literas, quibus dicatur, naves esse submersas, aut venturam copiam mercium, ut ipse possit vilius emere, vel carius vendere, quia peccat contra justitiam, & fraudibus inducit ad contrahendum pretio currenti, ut cum Lessio tenet Lugus *disp.* 26. *num.* 145.

DUBIUM XII.

An qui rem aliquam vendendam accepit, determinato sibi pretio, possit excessum sibi retinere si pluris vendat.

120. Certum est, accipientem rem aliquam vendendam, determinato sibi pretio, teneri restituere excessum, si illam vendidit supra justum pretium, non quidem Domino, à quo rem vendendam accepit, sed emptori, qui in tali venditione fuit læsus, & deceptus, in quo omnes conveniunt, si autem pluris vendidit intra latitudinem justi pretii, puta si vendendam accepit pro decem, & vendidit duodecim dubitatur, an possit illa duo retinere, tamquam fructum suæ industriæ, ut affirmat Angelus *verb. Emptio num.* 28., & probabile putat Busembaum *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 3. *dub.* 8. *num.* 13.

121. Resp. non posse excessum justi pretii sibi retinere, sed teneri restituere domino, à quo rem vendendam accepit, quamvis pretium fuerit sibi designatum, si vel mercedem pro suo labore accepit, vel est in famulatu, vel gratis hoc officium præstandum suscepit tam-

tamquam amicus. Ratio est, quia nullum habet titulum legitimum, quo possit excessum sibi retinere; non enim hoc facere potest titulo rei venditæ, cum hoc non sit ipsius, sed domini, à quo vendendam accepit; non ratione industriæ, vel ministerii, quia pro tali industria, vel ministerio mercedem accepit, ut suppono, vel si non erat in ministerio, & famulatu gratis onus suscepit, & ita cum Lessio, Molina, & aliis tenet Salas *de empt. & vendit. dub.* 45. Quod etiam procedit, etiamsi proxenetæ officio fungens sua industria pluris vendidit rem ipsam laudando, nam ex ratione muneris tenetur rem vendendam commendare, modò non mentiatur, nec defectum aliquem tegat, ut notat Homobon. *de exam. tract. 9. cap. 4. quæst. 6.*

122. Nec obstat, quòd dominus pretium determinaverit, quia pretium determinando solùm intendit, ne venderet infra illud pretium, non autem supra, & ultra, si fortè majus pretium inveniat, nisi fortè intercessérit pactum tacitum, vel expressum, ut tanti venderet, & si quid ultra, inveniret id sibi retineret; non censetur tamen adesse tale pactum ex eo præcisè quòd pretium fuerit designatum, quia illa designatio non fuit, ne ultra illud pretium venderetur, sed ne venderetur infra illud; in dubio præsumitur adesse pactum, quando proxenetæ res tanti vendenda traditur, nullo assignato, nec promisso sui laboris stipendio, nam tunc præsumitur excessum dare in stipendium, Lugus *disp. 26. num.* 150.

123. Quòd si ille majorem adhibuit diligentiam, quàm deberet, ut si jussus vendere in hac Civitate, ubi non invenit ultra decem, profectus est in aliam ubi invenit duodecim, potest illa duo retinere, Lugus *ibid.*; & Salas *num.* 5. nisi fortè mercedem acceperit, etiam pro illa extraordinaria diligentia facienda; idem valet si alia industria non debita rem melioravit, Palaus *disp. 5. num.* 4.

124. Facta sufficienti diligentia, si non invenit nisi pretium taxatum à Domino, potest mediator tali pretio, quod alii obtulerunt, rem illam sibi vendicare, sibique emere; &, si postea majori pretio alteri vendat, potest excessum sibi acquirere, & sibi retinere, nam fideliter egit negotium Domini, quærendo pretium, quod inveniri potest; re autem empta potest proprio nomine vendere, sed periculum penes ipsum stabit: unde Confessarius diligenter interrogare debebit hunc mediatorem, an verè habuerit animum emendi, & subeundi periculum, si aliquod accideret, Lugus *loc. cit.* Salas *num.* 3. Ant. à Spiritu S. *disp. 17. num.* 861.

125. Hoc idem proportionaliter dicendum est de illo, cui commisisti, ut tibi rem aliquam emeret, tali pretio determinato, puta duodecim argenteis, qui, si facta diligentia, decem argenteis emit, non potest illa duo sibi retinere, quia non illius, sed tuo nomine facta est emptio, nisi intercesserit aliqua extraordinaria diligentia, vel suo proprio nomine emerit, & tibi postea currenti pretio vendiderit; nam tunc poterit illa duo retinere, tamquam fructum suæ industriæ, Palaus *num.* 3. Salas *dub. 45. num.* 6. Hinc Sartores, qui pro alio pannum emunt ad conficiendam vestem, nihil possunt sibi retinere sub prætextu, quòd possent ab aliis Mercatoribus cariùs emere; nam tenentur debitam adhibere diligentiam, ut; quoad fieri potest, viliùs emant, nec sufficit, quòd Mercatores illis dicant, se in ipsorum gratiam minoris rem vendere, quàm essent vendituri, quia Mercatores falsò hæc dicere solent, ut alliciant Sartores ad emendum ab illis, ut cum Molina notat Salas *num.* 6. Si tamen sincerè agant, &, facta diligentia morali, non inveniant, qui minoris quàm duodecim panni ulnam vendere velint, & aliquis, eò quòd ipsius officinam frequentat, minori pretio venderet, puta undecim cum dimidio, poterit sibi retinere dimidium, tamquam donatum à Mercatore, eò quòd ipsius officinam frequentat, Lugus *num.* 153. Palaus *num.* 3. Ant. à Spiritu S. *numer.* 862. Diana *part. 1. tract. 8. ref.* 16. Ratione lucri cessantis, eò quòd cessent ab opere dum pergunt, ut pannum inquirant, & emant, censeo nihil prætendere posse, quia gratis hoc facere supponitur, ut sibi potiùs, quàm aliis vestis conficienda tradatur, Palaus *numer.* 3.

126. Quæres, An Amicus, qui gratis rem vendendam suscepit, peccet, ac teneatur ad restitutionem, si pretium consuetum pro tali venditione recipiat; & quid, si alteri vendendam tradidit. Resp. Amicum in tali casu peccare contra fidelitatem, & veracitatem, quia mentitur dum pretium recipit pro venditione rei, quam gratis vendendam suscepit; non tamen teneri ad restitutionem, quia non peccat contra justitiam, nisi fortè dominus in promptu haberet alium amicum fidelem, & veracem, qui sine stipendio venderet, nam tunc esset injusta causa damni, & sic teneretur ad restitutionem, Ant. à Spiritu S. *num.* 862. Idem valet, si amicus alicui tertio rem vendendam tradidit; esset enim infidelis, non injustus, si de pretio venditionis aliquid tradat illi tertio; secus si propter supervenientem infirmitatem, aut aliam urgentem necessitatem non possit rem illam immediatè vendere, & illam vendendam tradat proxenetæ; tunc enim dominus non potest esse rationabiliter invitus, si de pretio aliquid detrahat, & tradat proxenetæ,

cui satisfacere de proprio non tenetur, Rosignol. *contr.* 2. *disquisit.* 3. §. 2.

DUBIUM XIII.

Cujus periculo pereat res vendita, nondum Emptori tradita.

127. Procedit difficultas de re vendita nondum emptori tradita; nam si res vendita pereat, vel deterior fiat postquam Emptori jam fuit tradita, tunc certum est apud omnes, quod pereat emptori, quia res quælibet domino suo perit, vel deterioratur; per traditionem autem emptor fit dominus rei emptæ, & venditor in emptorem dominium transfert, quod verum est, etiamsi pretium non fuerit solutum, modò cautio fidejussoria, vel pignoratitia ab emptore data fuerit, aut venditor fidem habeat emptori, eidem rem credito vendendo, ut constat ex *l. lectos, & l., quod si neque ff. de periculo, & commodo rei venditæ*; si autem pretium non sit solutum, nec fides data, non censetur venditor velle rei venditæ dominium in emptorem transferre, ut cum aliis notat Palaus *disp.* 5. *punct.* 14.

128. Ante traditionem diversa est ratio: pro quo nota, rem aliquam posse esse determinatam in specie, ut loquuntur Juristæ, seu determinatam in individuo, ut dicunt Theologi, ut hæc domus, hic equus, hæc gemma in particulari segregata, & distincta ab aliis ejusdem speciei, vel potest esse determinata solùm in genere non in individuo, licèt determinetur quantitas rei, ut tot mensuræ tritici, tot oves de grege, tot jugera de meo prædio. Rursus res determinata in pondere, numero, & mensura vendi potest ad corpus, vel ad mensuram: ad corpus vendi dicitur, quando res aliqua oculis subjecta venditur tota simul uno, eodemque pretio, nulla facta expressione numeri, ponderis, & mensuræ, ut vendo tibi hanc domum centum aureis, hoc prædium mille aureis, hoc dolium vini decem aureis: ad mensuram vendi dicitur, quando non venditur res tota simul unico pretio, sed per partes assignato pretio pro qualibet parte, ut vendo tibi hoc prædium decem aureis pro quolibet jugere, hoc dolium vini uno aureo pro qualibet mensura.

129. Resp. 1. Si res certa in specie, seu in individuo vendita pereat, vel deterioretur ante traditionem, totum periculum, & damnum est penes emptorem, qui totum pretium solvere debet, non obstante rei illius interitu, ut clarè constat ex §. 6. *Instit. de empt., & vendit.* ibi *Cum emptio, & venditio contracta sit (quod effici diximus, simul atque de pretio convenerit) periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet. Itaque si ædes totæ, vel aliqua ex parte incendio consumptæ fuerint &c. emptoris damnum est, cui necesse est, licèt rem non fuerit nactus, pretium solvere.* Idem habetur *l. quod sæpè* §. *si res ff. de contraben. empt. l. necessariò ff. de periculo, & commodo rei venditæ*, & tradunt communiter Doctores, Palaus *disp.* 5. *punct.* 24. *num.* 2. Molina *disp.* 366. *num.* 11. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 96. Rosignol *contr.* 2. *prænot.* 9. Bonacina *disp.* 3. *q.* 2. *punct.* 8. *num.* 3. Ratio sumitur ex disposit. Jurium, & quia sicut ad emptorem pertinent commoda, & fructus rei venditæ, ita pertinere debent incommoda, & pericula: tum quia, peracta venditione soluto pretio, vel habito pro soluto, venditor non censetur ampliùs Dominus, sed custos, & depositarius rei venditæ; res autem, quæ sine culpa custodis, & depositarii perit, non ipsi, sed domino perit, ac proinde res vendita non venditori, sed emptori perit.

130. Nec dicas: ante traditionem Emptor non fit dominus rei emptæ, ac proinde non ipsi, sed venditori debet perire. Sed contra, Bonacina docet, emptori perire, non quia ipse fit dominus rei ante traditionem, sed quia ita Jura disponunt; volunt enim, omnia rei commoda, & incommoda in venditione rei determinatæ pertinere ad emptorem, qui esset verus dominus, nisi Jura traditionem requirerent, vel dic venditorem, peracta venditione, potiùs esse depositarium, & custodem, quàm dominum, cum teneatur rem tradere ad libitum alterius, & emptorem fieri dominum, saltem Juris fictione, ac proinde ipsi, non venditori rem perire; nisi specialiter conventum sit, periculum penes venditorem remanere, donec res empta tradatur, nam contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur, *Regul.* 85. *Juris in* 6.

131. Hoc tamen debet intelligi, nisi res periërit ex dolo, vel culpa venditoris, quia tunc ipsi, non emptori periret; nam venditor cum ex vi contractus teneatur rem tradere, obligatur ad illius custodiam, donec tradatur, & sic tenetur de dolo, lata, & levi culpa, non autem de levissima, quia emptio, & venditio, cum fit in gratiam utriusque contrahentis, non debet teneri de culpa levissima, de qua tenetur commodatarius, eò quòd commodatum fit in gratiam solius commodatarii, sed tantùm de culpa lata, & levi, ut cum Anton. Gomez, Rebell., & Emman. Sà tenet Palaus *supra num.* 3.; periculum etiam est penes venditorem, quando fuit in mora culpabili rem tradendi, quæ eodem modo apud emptorem non periisset, ut habetur *l. illud* 17. *ff. de periculo, & com-*

& commodo rei vendita. Ratio est, quia mora sua cuilibet est nociva, *Regul. 25. Juris in 6.* Quòd si uterque contrahens fuit in mora, ne res traderetur, tunc periculum est illius, qui posterior est in mora, prout disponitur *cit. l. illud sciendum ff. de periculo, & commodo rei vendita*.

132. Dixi; quæ eodem modo apud emptorem non periisset; nam si eodem modo apud emptorem periisset, si eidem fuisset tradita, tunc damnum totum est emptoris, non venditoris, qui licèt fuerit in mora, ad nihil tamen tenetur, ut habetur ex *l. item si §. ult. ff. de rei vendicat.*, & ex *l. cum res §. ult. ff. de legatis*, & tradunt Molina *disp. 366. num. 13.* Sylvester *verb. Emptio quæst. 2* Lugus *disp. 26. num. 217.* Palaus *num. 3.* Ratio est, quia in dato casu nullum præjudicium ex mora provenit emptori, qui eodem modo tale damnum habuisset: In dubio, an res eodem modo apud emptorem fuisset peritura, interpretatio fieri debet contra morosum venditorem, qui proinde erit obligandus ad tale damnum, Palaus *ibid.*

133. Porro si emptio, & venditio non fuit absoluta, sed conditionata conditione pendente in futurum, & res pereat ante impletam conditionem, totaliter perit venditori, quia ante adventum conditionis non est perfecta venditio, *l. illud ff. de periculo, & commodo &c.*; unde etiam, re pereunte, contractus dissolvitur, Palaus *num. 4.* Bonacina *punct. 8. num 3.* Si autem res totaliter non pereat, sed tantùm deterior fiat, pendente conditione, damnum pertinet ad emptorem, sicut etiam ad ipsum pertinet commodum, si res melior fiat, *l. Necessario ff. de peric., & commod. rei vendita*. Ratio esse potest, quia, impleta conditione, contractus retrotrahitur ad tempus conventionis, Molina, Rebell., & Palaus *num. 4.* Bonacina *num. 3. vers. dixi, modò venditio*.

134. Resp. 2. si res aliqua in pondere, numero, aut mensura consistens vendatur ad mensuram, ante traditionem, mensurationem, & gustationem periculum manet apud venditorem, quia emptio, & venditio censetur facta sub tacita conditione, si mensurata, ponderata, vel numerata fuerit, ut proinde non censeatur absoluta, & perfecta venditio, & emptio, nisi post mensuram, pondus, & numerum, ut constat ex *l. Quod sæpè 35. §. in his ff. de contraben. empt.*, & *l. 2. Cod. de periculo, & commodo rei vendita*, & tradunt Molina *disp. 366.* Lessius *dub. 12. num. 96.*, & cum Rebell., Layman, & aliis, Palaus *punct. 24. num. 5.* Quòd si contractui constitutus sit aliquis terminus, intra quem fieri debeat mensuratio, aut pondus rei emptæ, si per emptorem steterit, ne mensuratio fiat, periculum erit penes emptorem, & venditor non tenebitur, nisi de dolo, & lata culpa: si nullus fit constitutus terminus venditor debet emptorem monere, ut intra certum tempus ad mensurandam, vel ponderandam rem emptam compareat, eo non comparente, periculum erit apud emptorem, *l. si quis vina 4. ff. de peric., & commod. rei vendita*, juncta *l. 2. Cod. eod. tit.*

135. Si autem res aliqua in pondere, numero, aut in ensura consistens non vendatur ad mensuram, sed ad corpus, ut si dicat: emo, seu vendo tibi hoc dolium vini, aut olei, hunc acervum tritici, vel cumulum lapidum, aut gregem ovium viginti aureis, totum periculum erit penes emptorem, ut constat ex *l. 2. Cod. de commodo, & periculo rei vendita*, & talis venditio ad corpus dicitur etiam per aversionem, quia totum periculum venditor à se avertit, & illud transfert in emptorem, nisi venditor fuerit in mora, aut dolo, prout diximus supra de re certa vendita in individuo.

136. Si autem in tali emptione, & venditione exprimatur numerus, mensura, aut pondus, licèt res illa uno pretio vendatur, ut *vendo tibi centum Oves de meo grege, hunc acervum tritici centum modiorum, hoc dolium vini decem mensurarum, hoc prædium, decem jugerum, vigenti aureis*, controvertitur, an talis emptio, & venditio dicatur facta ad corpus, vel ad mensuram: communis Sententia docet, esse venditionem ad corpus, si quantitas exprimatur in venditione, non ut taxativa, & restrictiva pretii, sed tantùm ut demonstrativa, ad effectum demonstrandi rem venditam præcisè, ut contradistinctam ab aliis, maximè si addatur particula *circiter, plus minusvè*, & priùs substantia, quàm quantitas exprimatur, ut cum dicitur *vendo tibi tale meum prædium centum circiter jugerum situm in tali loco pretio centum aureorum*; *vendo tibi hoc dolium vini continens circiter decem mensuras pretio viginti aureorum*; Si autem quantitas per se primò exprimatur tamquam taxativa, & restrictiva pretii, adeò ut venditor non esset venditurus tali pretio, si res illa majorem numerum contineret, ut *vendo tibi decem modios ex meo tritico, decem jugera ex meo prædio pretio vinginti aureorum*, tunc non censetur venditio facta ad corpus, sed ad mensuram, ut latè tradit Rosignol. *contr. 2. prænot. 10.*

137. Quòd si res aliqua vendatur solùm in genere, & sub indeterminatione, ut si vendas decem mensuras tritici, decem oves, nulla facta designatione loci, ex quo sumi debeant, periculum est penes venditorem, qui tenetur tradere triticum, & oves, etiamsi totus acervus tritici, ex quo illas mensu-

tas sumere intendebat, vel totus grex pereat, quia nimirum emptor non habet jus ad aliquod determinatum individuum, sed solùm in genere; genus autem perire non potest, ut habetur *l. incendium Cod. si certum petatur*; nisi in pactum deductum sit, quòd oves ex isto grege, & triticum ex isto acervo sumi debeat, quia tunc, consumpto grege, & acervo combusto, venditor ad nihil ampliùs tenetur, ut cum Lessio, Rebello, & Molina docet Palaus *punct. 24. num. 6.* Rosignol. *contr. 2. prænot. 9. num. 4.*, ubi advertit, pretium in eo casu esse restituendum emptori, si fortè sit solutum.

DUBIUM XIV.

Cujus sint commoda, & fructus Rei venditæ.

138. Completa venditione, reque tradita emptori, si ab ipso pretium fuit solutum, aut fides data, seu præstita cautio fidejussoria, vel pignoratitia, certum est, emolumenta, commoda, & fructus rei venditæ, & traditæ pertinere ad emptorem, sicut diximus dubio præcedenti de periculis, & damnis rei venditæ, quæ post traditionem, & pretium solutum spectant ad emptorem; quia nimirum emptor illius factus est dominus, res autem quælibet domino suo fructificat, sicut eidem perit, vel deterioratur: ante traditionem.

139. Resp. fructus pendentes tempore venditionis, sive maturi sint, sive immaturi pertinent ad emptorem quoad valorem, quem habent tempore venditionis, ut habetur *l. Julianus. §. si fructibus ff. de action. empti l. post perfectum cod. eod. tit. l. fructus ff. de his, quæ in fraudem creditoris.* Ratio est, quia fructus pendentes tempore venditionis censentur pars rei venditæ, & uno, eodemque pretio emi cum re ipsa; si tamen venditor post perfectam venditionem aliquas expensas bona fide fecisset in colligendis, & conservandis fructibus, eas emptor recompensare deberet, ut habetur *l. post perfectam Cod. de action. empt.* ibi *post perfectam venditionem, fœtus quidem pecorum emptori, venditori verò sumptus, si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est*; quod quidem verum est, etiamsi pretium nondum sit solutum, nec habitum pro soluto, quia censentur pars rei venditæ, & ita tenent Molina *disp. 368.* Palaus *punct. 25.* Covarruvias *part. 1. var. resol cap. 15. num. 2.* Lessius *lib. 2. cap. 21. dub. 13. num. 100.* Rosignol. *prænot. 9. num. 6.*

140. Hinc cum Molina, & Rebello bene infert Bonacina *punct. 7. §. 1. num. 2.*, & sequitur Palaus *punct. 25. num. 3.*, quòd si vendas vineam paulò ante vindemiam, aut agrum paulò ante messem, fructus omnes pendentes emptori debentur, quia sunt pars agri, & vineæ venditæ; &, si vinea sit locata, pensio debetur emptori, quia illa succedit loco fructuum, nisi aliter inter contrahentes conventum sit, quia tunc conventioni standum est: Infert insuper, quod quando Equus venditur, intelliguntur etiam vendita omnia ornamenta, quibus equus ornatur tempore venditionis, ut est sella, frenum, &c. si eum illis emptori fuit equus ostensus, non quia ornamenta sint fructus equi, sed quia accessoriè accedunt, & cohærent rei venditæ, & sic cum illa tacitè censentur vendita; secus si equus fuit ostensus nudus, sine ornamentis, *l. Ædiles 25. ff. de ædilitio edicto §. vendendi*, sic etiam tenet Gomez, & alii à Bonacina *citati*.

141. Dubium est, cujus sint, seu ad quem pertineant fructus, qui nascuntur post venditionem absolutam, & completam, sed ante rei traditionem; vel, si fuit tradita, pretium promissum nondum fuit solutum, nec cautio præstita, nec fides data; vel, si fuit exhibita, non fuit à venditore acceptata, nec dilatio ad solvendum expresè concessa; an tunc fructus pertineant ad emptorem, vel venditorem. Juristæ satis communiter docent, fructus huiusmodi ad venditorem pertinere, idque probant ex *l. Curabit Cod. de action. empti, & vendit.* ubi habetur *Curabit Præses Provinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum usuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis favor, licèt aliàs nulla mora intercesserit, generavit*, Idem habetur *l. 2. C. de Usuris l. Julianus §. ex vendito ff. de act. empt.*, in quibus dicitur, venditori usuras compensativas esse solvendas. Item ex *l. qui pendentem 25. ff. de action. empti*, vi cujus venditor prohibere potest, ne emptor ob pretium non solutum uvas colligat ex vinea eidem vendita.

142. Ratio sumitur ex *l. Julianus 13. §. 20.* ubi dicitur; *nam cum emptor re fruatur, æquissimum est, eum usuras pretii pendere*, non enim æquitas patitur, ut emptor rei venditæ fructus, & simul pretii commodo fruatur, & venditor illis omnibus privetur. Conf. quia inter contrahentes debet esse æqualitas, nec una pars tenetur adimplere contractum, quando altera pars, & ipsa non adimpleat, adeòque venditor excusari debet à traditione rei venditæ, illiusque fructuum, quousque emptor non solvit pretium, illiusque usum, & commodum concedat venditori, prout ratione contractus obligatur. Adde, quòd res quælibet domino suo fructificat

ficat, sed quousque pretium non sit solutum vel data cautio, aut fides habita pro soluto, dominium rei venditæ non transfertur in emptorem, sed remanet apud venditorem; ergo nec fructus acquiruntur emptori, sed spectare debent ad venditorem, ita Covarruvias *lib. 1. var. cap. 15. num. 2. & 3. var. cap. 4. per totum*, Angel. *verb. Emptio num. 5.* Molina *disp.* 368. *concl. 1.* Rebell. *part. 2. de oblig. at. Justit. lib. 9. quæst. 16. à numer. 5.* Ant. Gomez 2. *var. cap. 2. num. 11.* Diana *part. 4. tract. 4. resol. 139.*

143. Resp. fructus omnes rei venditæ non solùm pendentes tempore venditionis, sed alios etiam consequentes pertinere ad emptorem, nullo etiam soluto pretio, nec illius fide data, & accepta, nisi aliter inter contrahentes conventum fuerit. Ratio est, quia post contractum emptionis, & venditionis celebratum, & absolutum, res vendita pertinet ad emptorem, quamvis pretium non solvat, nec illius fidem venditor acceperit; ergo ad emptorem spectant etiam fructus, qui ab illa nascuntur; quod enim ex re nostra nascitur, nostrum est. Deinde quia secundùm naturalem æquitatem ad eum spectare debent commoda, & fructus rei venditæ, ad quem spectat ejusdem rei damnum, & periculum; sed, facta venditione, etiam non secuta traditione, nec soluto pretio, nec præstita cautione, damnum, & periculum rei venditæ spectat ad emptorem, ut diximus supra *dub. præced. numer.* 138.; ergo etiam ad illum spectare debent fructus, & commoda ejusdem rei venditæ, prout habetur *l. Id quod 7. ff. de peric., & commod. rei vendita* ibi: *Si totus ager post emptionem flumine occupatus esset, periculum esset emptoris, sic igitur & commodum ejus esse debet*, & ita tenent Theologi magis communiter, Sylvester, Rosella, Armilla, Lopez, Lessius, Petrus Navarra, quos affert, & sequitur Palaus *disp. 5. p. 26. num. 4.* Rosignol. *contr. 2. prænot. 9. num. 6.*

144. Non obstant fundamenta opposita, & quidem ad Leges adductas respondet Andreas à Matre Dei *cap. 2. de empt., & vendit. num. 17.*, illas tamquam foventes, & permittentes usuras, esse revocatas per jus Canonicum: Nam venditor, peracta venditione, non potest colligere fructus, aut prætendere usuras, aut aliquod interesse, nisi ob dilatam solutionem ejusdem pretii; cum autem dilatio censenda sit quædam mutuatio, sequitur fructus, & interesse solùm recipi ratione mutui, ac proinde continere usuram vetitam jure naturali, & canonico. Ad *l. Curabit* dici potest, usuras deberi ratione damni, quod ex dilata solutione proveniebat pupillo. Ad *l. Qui pendentem.* dicendum est, inde solùm inferri venditorem retinere posse rem venditam loco pignoris donec pretium solvatur, & colligere fructus emptori restituendos unà cum re vendita, quando fuerit pretium solutum; nisi velis, illas deberi in pœnam pretii non soluti, sed tunc non erunt necessariò solvendæ à venditore quousque per Judicem non sit condemnatus in pœnam moræ culpabilis, ut cum Rebello tenet Palaus *p. 25. num. 9.*

145. Ad primam rationem dicendum est, esse contra æquitatem, quòd venditor privetur pretio, & fructibus rei venditæ; non tamen sequitur, fructus venditori competere, sed teneri solvere pretium, & compensare damna, si ob non solutum pretium, aliqua venditori contingant. Excusari poterit venditor si rem venditam, illiusque fructus retineat loco pignoris tradendos emptori post solutum pretium. Res quælibet domino suo fructificat, nisi sit alteri debita; nam si sit alteri debita, illi etiam debentur fructus talis rei; adde, quòd emptor post venditionem absolutam statim evadit dominus rei emptæ, cui proinde debentur etiam fructus ab illa provenientes.

146. Dixi in responsione; nisi aliter inter contrahentes conventum sit, quia ex speciali conventione poterit venditor sibi reservare fructus titulo compensationis damni emergentis, & lucri cessantis, si ex dilata solutione sibi lucrum cessare, aut damnum emergere prudenter timeat, ut cum Rebello, Lessio, & Layman notat Palaus, *punct. 26. num. 6.*, & Lugus *disp. 25. num.* 140. dicens, de hoc nullum esse dubium; numquam tamen potest fructus sibi reservare rei venditæ ob solam dilationem pretii, ut nonnulli affirmant, & probabile dicit Bonacina *disp. 3. quæst. 2. p. 7. §. 1. num. 5.* Angelus *verb. emptio num. 5.*, & Molina *disp. 368. numer. 17.*, quia ob solam dilationem solutionis fructus reservare, vel aliquid accipere continet usuram, cum sit lucrum recipere supra sortem ex mutuo; siquidem dilatio solutionis, & mutuatio æquiparantur, ut cum Maldero, & aliis docet Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 19.*

147. Poterit etiam venditor recipere fructus, si in tali contractu venditionis reservet sibi dominium utile, concesso dumtaxat emptori dominio directo, donec pretium fuerit solutum, cum certum sit dominium utile posse separari à directo, & unum vendi sine altero. Sed tunc venditor debet subjacere periculis evenientibus circa eosdem fructus, quorum est dominus: nec obstat, quòd si tempore intermedio res pereat, vel deterioretur, damnum sit emptoris, non venditoris, qui reservat sibi jus percipiendi fructus, quia, ut notat Lugus *disp. 25. sect. 8. num. 141.*, emptor sentit etiam commodum

Ee 2 exta-

ex tali emptione, quia habet jus, & dominium directum ad rem determinatam, & quia incrementum, & augmentum intrinsecum rei toto illo tempore, sive quoad valorem, sive quoad substantiam ipsius totum est in emptoris commodum.

148. Quæres; An licitus sit contractus, quem Itali vocant *à godere*, & contingit, quando Titius tradit Cajo mille aureos, & iste vicissim tradit Titio domum, agrum, seu fundum fructiferum æqualis valoris, hoc pacto, ut unus utatur domo, seu fundo, alter verò pecunia, reservata utrique facultate repetendi rem propriam, restituta pecunia, vel domo respectivè. Certum est, contractum *à godere* licitè fieri posse, si uterque contrahens det, & recipiat rem fructiferam æqualis valoris, & æqualium fructuum, nam tunc fructus compensantur cum fructibus; si autem unus tradat pecuniam, & alter domum locabilem, seu fundum fructiferum, poterit ille recipere, & retinere fructus titulo lucri cessantis, aut damni emergentis, si verè tradenti pecuniam lucrum cesset, seu damnum emergat, præscindendo à lucro cessante, seu damno emergente.

149. Resp. contractum istum, per se loquendo, esse illicitum, & usurarium. Ratio est, quia talis contractus resolvitur in purum mutuum; nam tradens pecuniam, dum retinet jus eam repetendi, perinde est, ac illam mutuò dare, & ob dilatam solutionem lucrum reportare, dum interim utitur possessione, & fructibus ex ea perceptis, quos nullo alio titulo percipere potest, nisi ob dilatam solutionem, non enim eos recipit titulo lucri cessantis, aut damni emergentis, cum nullum damnum detur, ut suppono, nec titulo compensationis, cum pecunia sit sterilis, nec de se fructus afferat, ac proinde solo titulo mutui lucrum reportat, & fructus recipit, quod est intrinsecè malum, & omni Jure prohibitum, ita tenent Rebell., Lessius, Lavman, & alii, quos affert, & sequitur Palaus *punct. 26. num. 11.* Bonacina *punct. 7. §. 1. num. 7.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 20.* Tambur. *tract. 3. cap. 7. §. 6. num. 16.* Ant. à Spiritu S. *disp. 17. num.* 840.

150. Nonnulli asserunt, hunc contractum posse justificari titulo emptionis, & venditionis con pacto retrovendendi in gratiam utriusque contrahentis. An sit licitus iste contractus retrovenditionis in gratiam utriusque contrahentis videbimus infra; in casu nostro patitur difficultatem, quia per venditionem cum transferatur dominium rei emptæ in emptorem, si illa casu fortuito periret, non teneretur Titius reddere pecuniam sibi datam, cum res sic vendita pereat emptori, nec possit ampliùs redimi, quod est contra mentem sic ut supra contrahentium, ut ponderat Lugus *disp. 25. num. 134.*

151. Alii recurrunt ad contractum census, quem Titius emit, data pecunia, & recipit fructus talis census à domo, seu fundo sibi à venditore census locato pro tempore, quo, restituta pecunia, census extinguatur. Sed hoc etiam est difficile, quia census est species alienationis, quam non intendunt facere sic ut supra contrahentes; Deinde quia per Constitutionem S. Pontificis Pii V. census licèt sit redimibilis ex parte vendentis, non tamen est redimibilis ex parte ementis, qui non potest alterum obligare ad censum extinguendum; tum quia, pereunte fundo censito, perit etiam census, qui non poterit ampliùs redimi, ut etiam notat Lugus *loc. cit.*, quare talis contractus est illicitus, & usurarius, nisi justificetur titulo lucri cessantis, vel damni emergentis, si verè hujusmodi lucrum cesset, & damnum emergat.

DUBIUM XV.

Cui debeatur Res, quæ in solidum fuit successivè duobus vendita.

152. RESP. Rem duobus venditam deberi primo emptori, si nullo eorum adhuc tradita sit, quia, cæteris paribus, prior tempore potior jure, juxta Regul. 54. *Juris in 6.*, tum quia res illa vendi non potuit secundo emptori sinè injuria prioris, cui proinde tradenda est, ut asserunt communiter Doctores. Si autem secundo emptori res jam tradita est, & dominium in ipsum translatum, iste præferendus est, ut habetur *l. Quoties Cod. de rei vendicat.* ibi *Quoties duobus in solidum prædium jure distrahitur, manifesti juris est, eum cui priori traditum est, in detinendo dominio esse potiorem*. Ratio est, quia per solam venditionem prior emptor non acquisivit dominium, nec jus in re, sed dumtaxat jus ad rem; secundus verò per traditionem acquisivit dominium, & jus in re, ac proinde potior est in jure, & alteri præferendus, Lessius *cap. 21. dub. 20. numer. 140.* Rebell. *lib. 9. quæst. 17. sect. 3. nu. 20.* Palaus *punct. 27. numer. 2.* Rosignol. *contr. 2. prænot. 11.* Covarr., Tapia; Malderus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *punct. 2. numer. 8.*

153. Limitatur resp. in emptore privilegiato, quando scilicet primus emptor ex jure privilegium habet, ut peracta venditione, eidem dominium acquiratur, etiam ante traditionem, ut sunt Ecclesia, Monasteria, Hospitalia, & alia loca pia; nam tunc tra-

tradenda est tali emptori privilegiato, quamvis posteriori jam tradita esset, qui non potuit, dominium acquirere, ac proinde restituenda est primo emptori privilegiato, prout docent prædicti Doctores.

154. Limitari etiam debet in casu, quo priori emptori res vendita, fuerit etiam specialiter hypothecata; nam stante tali hypotheca ei tribuente jus in re, secundus emptor non potuit rei sibi venditæ, ac traditæ dominium firmum acquirere, sed revocabile à primo emptore, qui proinde præferendus est, ut constat ex *l. si Creditor* §. *fin. ff. qui priores in pignore* ibi: *In pignore placet, si prior convenerit de pignore, licèt posteriori res tradatur, adhuc potiorem esse priorem*, & ibi Glossa, Ant. Gomez, Covarr., Tiraq., Gutier., Lessius, & Molina, quos affert, & sequitur Palaus *num.* 10., & communiter alii Doctores.

155. Limitatur insuper quando secundus emptor conscius fuit, rem priùs jam fuisse alteri venditam; nam in tali casu primus emptor poterit à secundo emptore rem sic emptam revocare, & vindicare intra annum numerandum à die scientiæ alienationis, utpotè alienatam in sui fraudem, *l.* 1. *& seqq. ff. quæ in fraudem creditorum*, & tenet Molina *disp.* 369. *numer.* 9. Lessius, Layman, & Palaus *supra*, Rosignol. *prænot.* 11. *num.* 6.: post annum elapsum, quamvis secundus emptor non ampliùs teneatur in foro externo rem sic emptam priori emptori restituere, in foro tamen conscientiæ tenetur, vel illam restituere, vel satisfacere primo emptori, si propter id fuit in aliquo damnificatus, quia fuit causa injusta talis damnificationis, ac proinde tenetur satisfacere, saltem in casu, quo iniquus venditor, tamquam principalis damnificator, aut nolit, aut non possit restituere, juxta regulas de restitutione alibi traditas.

156. Si dubium sit inter ipsos emptores quisnam illorum priùs dominium acquisierit, in tali dubio primo emptori favendum est, nisi secundus emptor iam pretium solvisset, nam tunc præsumeretur, quòd eidem res etiam tradita, & in ipsum dominium translatum fuisset, ut cum Lessio, & Covarr. observat Palaus *punct.* 27. *num.* 13.

DUBIUM XVI.

De Pactis in Venditione appositis, & primo de pactis legis commissoriæ, & addictionis in diem.

157. Certum est, in contractu emptionis, & venditionis à contrahentibus licitè, ac validè nonnullas apponi posse conditiones, sine quibus talis contractus non censeatur validus; siquidem contractus omnes ex conventione legem accipere dignoscuntur, *Regul.* 58. *Juris in* 6., & quamvis plura esse possint hujusmodi pacta, & conditiones, tres præcipuè solent considerari, & sunt pactum legis commissoriæ, pactum addictionis in diem, & pactum retrovendendi; de duobus primis agemus in præsenti, de tertio in sequenti.

158. Pactum legis commissoriæ tunc apponitur in contractu quando quis vendit domum tali pacto, & conditione, ut tali tempore determinato, puta intra annum pretium solvatur, &, solutione non facta, domus sit inempta, & contractus irritus, & vocatur pactum legis commissoriæ, quia lege fingitur incidere in commissum, qui determinato tempore non solvit, ut, allatis juribus, probat Palaus *punct.* 32. *num.* 1. Pactum addictionis in diem tunc contingit quando quis domum ita vendit, ut si intra annum meliorem conditionem inveniat, domus sit inempta: melior autem conditio censetur offerri, si maius pretium, vel commodior solutio offeratur, ut habetur *l. Tibi autem* 4. §. *fin. ff. de In diem addictione* illis verbis *melior autem conditio adferri videtur, si pretio sit additum, sed si nihil pretio addatur, solutio autem offeratur facilior pretii, vel maturior, melior conditio adferri videtur; Præterea si locus opportunior solvendo pretio dicatur, æquè melior conditio allata videtur, &c.*

159. Hoc utrumque pactum legis commissoriæ, & addictionis in diem censetur appositum in gratiam venditoris, ut statim recedere possit à priori venditione, si pretium statuto tempore illi non solvatur, vel melior conditio offeratur; poterit tamen pro libito petere solutionem pretii, & priorem venditionem approbare, quod non conceditur emptori, qui etiam invitus tenetur se accommodare voluntati venditoris, cum tale pactum sit appositum in favorem venditoris, non autem emptoris; debet tamen venditor, adveniente casu, statim se determinare, an velit stare priori venditioni, aut ab illa recedere; semel autem posita determinatione, non est ampliùs ei liberum recedere, & variare, ut, allatis juribus, explicat fusè Palaus *p.* 32.

160. Dubium est, ad quem pertineant fru-

fructus medii temporis, quando ex præcedenti pacto dissolvitur contractus venditionis, & quidem pactum sive legis commissoriæ, sive addictionis in diem duobus modis apponi potest in tali contractu: primò verbis directis ostendentibus ipso iure, & ipso facto contractum fore nullum, & irritum, si præfixo tempore pretium non solvatur, vel melior conditio offeratur, ut si dicas; vendo tibi domum hoc pacto, ut si intra annum pretium non solveris, vel alius meliorem conditionem obtulerit domus sit inempta, & contractus nullus: Secundò verbis obliquis, & indirectis ostendentibus, contractum postea fore irritandum, & dissolvendum, ut si dicas; vendo tibi domum tali pacto, ut si intra annum pretium non solvas, vel alius meliorem conditionem obtulerit contractus dissolvatur, seu ex tunc sit dissolutus, ut cum Molina, Reginaldo, & aliis tenet Bonacina *p*. 7. §. 2. *num*. 2.

161. Resp. fructus medii temporis pertinere ad venditorem, sicut etiam commoda, & accessiones rei factæ, quando venditio fuit celebrata cum pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem verbis directis clarè ostendentibus, contractum ipso facto esse nullum, & irritum, ut habetur *l. Item, quod dictum est ff. de in diem addictione l. si fundus ff. de lege commissoria*. Ratio est, quia talis est vis conditionis appositæ in venditione, ut ex vi pacti dissolvatur, ac si non esset celebrata, & dissolutio retrotrahitur ad tempus, quo contractus fuit celebratus: nam venditio conditionata ante conditionem adimpletam non censetur perfecta, sed suspensa; unde fructus, commoda, & accessiones rei factæ sicut pertinerent ad venditorem, tamquam ad verum dominum, si venditio celebrata non esset, ita etiam in nostro casu, ut cum aliis tenet Bonacina *num*. 3.

162. Si autem contractus fuit celebratus verbis obliquis, tunc fructus medii temporis, commoda, & accessiones pertinent ad emptorem, quia venditio non fuit conditionata, sed absoluta, dissolubilis solùm pro tempore, quo melior conditio offeratur, vel pretium non solvatur, ut clarè constat *l*. 2. §. 1. ibi *ubi pura est venditio Julianus scribit, hunc, cui res in diem addicta est, & fructus, & accessiones lucrari*, sed revocabiliter, sicut etiam ad eumdem pertinet periculum, si res interierit, quia res quælibet domino suo perit, ita Covarr., Molina, Lessius, Azor, quos affert, & sequitur Bonacina *punct*. 7. §. 2. *num*. 3.

DUBIUM XVII.

De Venditione cum pacto Retrovendendi.

163. Pactum retrovendendi, seu retroemendi potest apponi in contractu venditionis in gratiam ipsius venditoris, ut redimere possit, ut si quis vendat domum, seu prædium cum pacto, ut, eo volente restituere pretium, debeat emptor reddere fundum, vel in favorem ipsius emptoris, qui volens restituere fundum possit obligare venditorem ad restituendum pretium, vel in gratiam utriusque, ut, volente uno reddere pretium, alter reddat domum, seu fundum, & volente altero reddere fundum, alter reddat pretium, quod quidem pactum potest apponi pro tempore determinato, puta quinquennii, aut septemnii, intra quod vendens possit redimere; vel pro tempore indeterminato, ut quandocumque placuerit venditori teneatur emptor restituere, & revendere, & venditor iterum emere, si libuerit emptori, & quæritur; an quolibet ex his modis contractus sit licitus.

164. Resp. 1. venditionem cum pacto retrovendendi in gratiam venditoris licitum esse, tam jure Canonico, quàm Civili; de jure Canonico constat ex *extravag. Regimini* 1., & 2. *hoc tit.*, ubi expressè tamquam licita approbatur emptio, & venditio cum pacto retrovendendi, seu redimendi. De Jure Civili constat ex *l. si fundum C. de pactis inter emptorem, & vendit.*, ubi hoc pactum declaratur, approbatur, & ex eo conceditur actio. Ratio est, quia quilibet cum sit rei suæ moderator, & arbiter, potest illum, vel absolutè, vel limitatè certo modo, & conventione vendere, dummodo servetur æqualitas pretii, nec alteri fiat injuria, nec prohibitum sit lege aliqua humana, seu divina; sed venditio cum pacto retrovendendi in gratiam venditoris nulla lege prohibetur, quin potiùs approbatur, nulli fit injuria, & servatur æqualitas, si tantum minuatur de pretio, quantum est onus, quod imponitur emptori, & ita tenent Doctores communiter, tum Theologi, tum Canonistæ, Covarr. *lib*. 3. *var. resol. cap*. 8. *num*. 3. Molina *disp*. 375. *num*. 2. Medina *de reb. per usuram ac quisit. quæst*. 5. Sotus *lib*. 6. *de Just. quæst*. 5. *art*. 3. Navar. *in man. cap*. 17. *num*. 248. Lessius *lib*. 2. *cap*. 21. *num*. 113. Rosignol. *contr*. 2. *prænot*. 4. Bonacina *quæst*. 2. *punct*. 3. *numer*. 3.

165. Probant hoc idem nonnulli ex illo *Levit*. 25., ubi licitum erat filiis Israel possessiones suas vendere cum pacto redimendi *cuncta Regio possessionis vestræ sub redemptionis*

nis conditione vendetur. Verùm id non probat, quin potiùs videtur colligi oppositum, cum *ibid. verſ. 26.* dicatur, fructus eſſe computandos in partem pretii: *ſin ipſe, qui poſſeſſiones ſuas vendidit, pretium ad redimendum potuerit invenire: computabuntur fructus ex eo tempore, quo vendidit, & quod reliquum eſt, reddet emptori, ſicque recipiet poſſeſſionem ſuam*; nos autem dum vendimus tali pacto fructus non computantur in pretium, ſed acquiruntur emptori, tamquam domino. Quare dicendum eſt, illam non fuiſſe veram venditionem fundi, ſed fructuum fundi uſque ad annum quinquageſimum, id eſt Jubilæi, in quo anno omnia redibant ad priores Dominos, & inde juxta quantitatem annorum, in quibus fundus manebat apud emptorem, plus, minusve æſtimabatur juxta quantitatem fructuum percipiendorum uſque ad annum Jubilæi.

166 Nec obſtat Caput *Ad noſtram hoc tit.*, ubi videtur tale pactum reprobari, tamquam uſurarium; non enim reprobatur ratione pacti, ſed reſpectu circumſtantiarum, ex quibus prudenter colligi poterat, illam venditionem affectu, & animo uſurario fuiſſe factam, & ſic palliatam uſuram fuiſſe, ut patet legenti Textum; nam ibi ſermo eſt de re vendita valde modico pretio ob tale pactum, & emptor ibi nominatus conſueverat uſuras exercere, ut egit in dicto facto.

167. Cum res vendita cum tali pacto in favorem venditoris minùs æſtimetur, quàm ſi liberè, & abſque tali onere venderetur, inde eſt, quòd debeat diminui aliquid de illo pretio, quo venderetur ſinè tali onere: quanta verò debeat eſſe hæc diminutio, non omnes conveniunt; aliqui dicunt, uſque ad tertiam partem pretium eſſe minuendum, alii magis communiter uſque ad quartam, adeò ut res, quæ juſto pretio venderetur 100. aureis, vendi & emi poſſit 75., Covarr. *lib. 3. var. reſol. cap.* 10. Navar. *cap. 25. num. 86.* Maſcard. *de probat. C. 1. concl. 449. num.* 11. Sed alii meliùs hoc remittunt arbitrio Judicis, ſeu boni viri, & juxta conſuetudinem Regionis, in qua fiunt hujuſmodi contractus, & juxta communem æſtimationem in ordine ad qualitatem gravaminis, ut docet Roſignol. *prænot. 4. num.* 6. Molina *diſp. 375. num.* 8.; quòd ſi tale pactum poneretur in favorem ementis tantùm, res pluris æſtimatur, quia gravamen remanet apud venditorem.

168. Major difficultas eſt, an in venditione poſſit apponi tale pactum in favorem emptoris, & gravamen venditoris, qui teneatur redimere, ubi placuerit emptori retrovendere, & reſtituere pretium; videtur enim reſolvi in purum mutuum, quo emptor tradit pecuniam emptori, quam poteſt recuperare pro libito, acceptis rei fructibus ſupra ſortem, quod eſt lucrum reportare ex mutuo, & uſuram committere.

169. Reſp. 2. licitè apponi poſſe pactum etiam in favorem emptoris, & gravamen venditoris. Ratio eſt, quia tale pactum nulla lege eſt prohibitum, non continet uſuram, nec injuſtitiam, & ſic licitè poteſt apponi: non continet uſuram, quia hæc ſolùm in mutuo locum habet, hic autem nullum intervenit mutuum; nam ſi res petit, perit emptori, qui non poteſt repetere pretium, ſi nolit retrovendere, quapropter non rectè dicitur mutuò dediſſe pretium cum facultate illud recuperandi pro libito, acceptis rei fructibus ſupra ſortem, cum iſti ſibi debeantur, tanquam vero Domino rei emptæ: nec item intervenit injuſtitia, ſi gravaven, quod imponitur venditori majori rei pretio compenſetur, Covarr., Leſſius, Molina, Roſignol., & alii, qui etiam admittunt pactum hujuſmodi fieri poſſe in favorem utriuſque contrahentis; ſi enim licitè fieri poteſt diviſim, ita licitè fieri poterit ſimul, ut docet cum aliis Bonacina *quæſt. 2. p. 3. num. 7.*

170. Reſp. 3. Emptorem, qui rem aliquam, puta domum emit cum pacto retrovendendi, poſſe eamdem locare venditori, donec eam redimat; dummodo tales contractus emptionis, & locationis ſincerè fiant, quia emptor tunc locat rem ſuam, quam acquiſivit titulo emptionis, quæ ſi eo tempore pereat, non locatori, ſed emptori perit, ſunt enim duo contractus de ſe liciti, qui ſimul fieri poſſunt, quamvis, etiam fiant ex pacto præcedenti, Lugus *diſp. 26. num. 199.* Malderus *cap. 2. dub. 16. concl. 3.* Andreas à Matre Dei *cap. 2. num. 61.*, & alios referens Bonacina *q. 2. p. 3. numer. 16.* Cavendum tamen eſt, ne potiùs uſuræ pallium ſit, quàm vera emptio, & locatio, ut facilè contingere poteſt dum locatur domus, ager, fundus, res, quæ perire non poteſt, ad id cognoſcendum notandæ ſunt ſequentes conditiones.

171. Prima conditio ad validitatem contractûs requiſita, eſt vera, & ſincera intentio emendi, & vendendi, qua deficiente, ſicut deficit contractus emptionis, & venditionis, qui non perficitur ſinè conſenſu, & animo eum celebrandi, ita remanet purum mutuum, & uſura palliata; traditur enim ab uſurario pecunia venditori domus tractu temporis reſtituenda, & interim recipit fructus locationis non computandos in ſortem, quod eſt reportare lucrum ex mutuo, in quo conſiſtit uſura. Requiritur ergo ad validitatem iſtius contractus vera, & ſincera intentio vendendi, & emendi cum animo acquirendi, & transferendi reſpectivè dominium

nium rei sic emptæ, & venditæ: quòd si bona fides sit ex parte ementis, erit actus in conscientia licitus, quamvis deficiat ex parte vendentis, qui sua simulatione, & fictione non debet præjudicium, & detrimentum afferre emptori existenti in bona fide, & ignoranti ipsius fictionem, sed illum debet servare indemnem, prout postulat justitia, & natura contractus, ut cum Molina tradit Bonacina *supra num.* 10.; si tamen emptor cognosceret fictionem vendentis, non posset contractum celebrare, ad cujus validitatem requiritur consensus utriusque.

172. Secunda conditio est justum pretium, quod censetur esse illud, quod, attenta qualitate gravaminis impositi, ac loci consuedine, æstimatur æquale; si enim contractus celebretur cum pretio valde modico, & exiguo, ut vix pertingat ad medietatem justi pretii, indicat animum contrahentis esse usurarium, ut habetur ex cap. *Ad nostram* 5. *hoc tit.*, ubi Pontifex usuram commisisse declarat illum, qui pro domibus, & olivis dedit LX. *uncias tarenorum, quæ vix dimidiam partem justi pretii contingebant*; indicat enim non adesse animum emendi, & vendendi, sed dumtaxat palliandi usuram, nam licèt pactum de retrovendendo, & locando venditori diminuat de pretio, *arg. l. Fundi partem ff. de contrah. empt.*, non tamen adeò diminuit, ut vix pertingat ad medietatem justi pretii; quòd si adesset animus verè emendi, & vendendi, contractus solùm esset illicitus, & injustus cum obligatione restituendi, quod defuit de justo pretio.

173. Tertia conditio, ut fructus rei emptæ pertineant ad emptorem, qui illius acquisivit dominium, cuique proinde fructificare debet, sicut penes ipsum, tamquam dominum stare debet periculum ejusdem rei; si autem res empta successivè sit locata venditori, ad illum spectabunt fructus ejusdem rei propter contractum locationis cum eo celebratum, ratione cujus solvit emptori pretium, & affictum talis locationis.

174. Hic autem adverte in taxando pretio, & affictu talis locationis, non esse habendam rationem pecuniæ, nimirum quinque, vel sex pro quolibet centenario, sed considerandos esse fructus, qui ex re empta, & locata percipi solent, secus daretur gravis suspicio mutui, & usuræ palliatæ, ut cum Bonacina *supra num.* 13. tenent Doctores communiter; quod maximè verùm est, si emptor, & locator fundi certam non habeat illius cognitionem, nam tunc deficere videtur vera, & sincera intentio emendi, & locandi, sed potiùs erit intentio mutuandi, & percipiendi lucrum ex mutuo, quia nullus præsumitur habere animum emendi, quod penitus ignorat, prout docet Ludovicus Beja *part.* 1. *respons. casu* 7. Conf., quia nonnumquam constituitur pensio, seu affictus locationis quinque, vel sex pro centum, quamvis fundus emptus, & locatus, deductis expensis, vix reddat quatuor, quod est argumentum efficacissimum, nolle paciscentes emere, & vendere, sed emptorem velle sub prætextu retrovenditionis lucrari sex pro centum, ut ponderat Beja.

175. Quæres; quonam pretio sit redimenda res empta cum pacto retrovendendi, an pretio, quo fuit empta, vel pretio, quo valet tempore retrovenditionis. *Resp.* licitè apponi posse pactum de redemptione facienda eodem pretio, quo fuit empta, ut patet ex communi usu, & praxi taliter contrahentium, cum solùm sit pactum de rescindendo priore illo contractu, sed quando dissolvitur contractus idem pretium est restituendum; ergo potest apponi pactum de tali pretio restituendo, seu de revenditione facienda eodem pretio, prout docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *d.* 14. *num.* 115. Bonacina *punct.* 3. *num.* 14. Potest etiam apponi pactum de retrovenditione facienda eo pretio, quo valebit tempore redemptionis, quo casu erit tali pretio redimenda, quia novus celebratur contractus sub pretio currenti; res siquidem vendi potest quanti valet, sed tempore retrovenditionis potest plus, vel minus valere; ergo potest tali pretio retrovendi, Lessius *ibid.*, & alios referens Bonacina *num.* 15. Si nullum præcessit pactum de pretio, sed solùm de retrovenditione, tunc redimenda est pretio currenti propter rationem dictam, quia nimirum fit novus contractus, nec retrovendens tenetur solùm rescindere contractum præcedentem; novus autem contractus venditionis debet esse sub pretio currenti tempore, quo fit venditio, ut docet Tambur. *lib.* 8. *Decal. tract.* 3. *cap.* 7. §. 8. *numer.* 21.

176. Quæres 2. An jus redimendi transeat ad hæredes, adeòut hæredes venditoris, qui contractum celebravit cum pacto retrovenditionis in sui favorem, possint, eo mortuo, rem venditam redimere. *Resp.* affirmativè, quia hæc est natura pacti, & contractus, ut ejus obligatio utrimque transeat ad hæredes, nisi aliter conventum sit inter ipsos, ut cum Molina docent Bonacina *punct.* 3. *num.* 17., & Lugus *disp.* 26. *num.* 187., vel nisi tempus redimendi positum in contractu jam sit elapsum, quia tunc cessat actio venditoris, & illius hæredum, etiamsi pupilli, vel minores sint; quòd si ob ignorantiam talis pacti hæres intra tempus præfixum non redemit, potest petere restitutionem in integrum, Lugus *ibidem*.

177. Quæres 3. An si nullum fuit præfixum tempus, intra quod res vendita redimi debeat,

debeat possit semper redimi, etiam post 30., vel 40. Annos, & in perpetuum. Negat cum aliis Rosignol. *contr.* 2. *disquisit.* 2. §. 3. dicens; eapso tempore præscriptionis cessare jus venditoris ad redimendam rem venditam, & emptorem jure præscriptionis posse contra venditorem defendere. Affirmant Bonacina *num.* 18., & Lugus *num.* 188. cum Ant. Gomez, & Greg. Lopez, quos affert, & sequitur Molina *disp.* 374. *num.* 9. Ratio est, quia emptor se obligavit retrovendere quandocumque venditori placuerit, & constat à pari de censu redimibili, quem venditor semper redimere potest, etiam post quodcumque tempus etiam longissimum, ut habetur ex Bulla S. Pontificis Pii V., & ex *l. quod si nolit* §. *si quid ita ff. de ædilitio edicto* ibi *Si verò convenerit, ut perpetuò fiat redhibitio valet item conventio*. Utraque Sententia est probabilis, sed primæ favet Rota Romana, quæ coram Seraphino 17. Maii Anno 1600., & sæpe aliàs decrevit, hanc obligationem posse 30. annis præscribi.

178. Quæres 4. An si emptor medio illo tempore alteri vendidit, possit primus venditor, qui rem vendidit cum pacto retrovenditionis illam recuperare à secundo emptore eidem oblato pretio, negat Bonacina *num.* 10., cum Molina *disp.* 375. Reginaldo, Gomez, & aliis, quia primus venditor solùm habet actionem personalem contra primum emptorem, ut damnum sibi proveniens resarciat, non autem actionem realem, unde poterit secundus emptor rem illam sibi retinere. Alii tamen dicunt, actionem esse realem, ac proinde primum venditorem posse, reddito pretio, rem illam à secundo emptore recuperare, quod quidem probabilius existimat Lugus, & cum illo Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *numer.* 857., quibus adhæreo, quia primus venditor non solùm habet actionem personalem contra primum emptorem, à quo potest damna, & interesse repetere, quando non potest à secundo emptore rem suam recuperare, sed etiam habet actionem realem, ut possit rem venditam recuperare ubicumque existit, & hoc ex vi pacti initi cum primo emptore, ratione cuius habebat actionem realem activam transmissibilem ad proprios hæredes, & etiam passivam transmissibilem ad hæredes primi emptoris, à quibus poterat rem venditam recuperare, ita etiam retinet eamdem actionem contra secundum emptorem, ut ab illo possit rem suam recuperare.

179. Quæres 5. Ad quem pertineant fructus pendentes tempore retrovenditionis: certum est, omnes fructus perceptos ante retrovenditionem pertinere ad emptorem titulo dominii acquisiti per primam venditionem, quò verò ad fructus pendentes, & immaturos tempore retrovenditionis. Resp. dividendos esse inter emptorem, & venditorem, id est pertinere ad emptorem secundùm valorem, quem habent tempore revenditionis faciendæ, quò verò ad æstimationem, & valorem subsequentem pertinere ad venditorem redimentem, qui denuo rei illius dominium acquirit, Molina *disp.* 374. *num.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 123.

DUBIUM XVIII.

An liceat Carius vendere credito, & statim ab eodem vilius emere, numerata pecunia.

180. Contingere hoc solet, quando quis indigens pecunia præsenti, ut suis satisfaciat necessitatibus, nec illam mutuò inveniens, pergit ad Mercatorem, & ab eo credito emit merces pretio summo, quas iterum eidem retrovendit pretio infimo, sed numerata pecunia, Hispani hunc contractum vocant *Mohatra*, seu *Barata*, & Itali vocant *Stocco*, & quæritur; an possit esse licitus, & immunis ab usura.

181. Conveniunt omnes, hunc contractum esse injustum, & usurarium, quando venditor obligat emptorem credito ementem summo pretio, ut statim sibi retrovendat infimo pretio, numerata pecunia, quia resolvitur in purum mutuum palliatum sub nomine venditionis, & emptionis; venditor enim tradit emptori pecuniam de præsenti, ut majorem summam accipiat in futurum, quod est reportare lucrum ex dilata solutione, unde meritò reprobatur ab Innocent. XI. damnante illam propositionem, quæ est in ordine 40. *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito, cum intentione lucri*; quare non potest venditor emptorem obligare ad huiusmodi retrovenditionem sibi, aut socio suo statim faciendam.

182. An verò possit esse licitus talis contractus, quo pretio summo venduntur credito merces, & statim ab eodem emuntur pretio infimo numerata pecunia; si fiat sincerè absque ullo pacto præcedente, & absque ulla obligatione imposita emptori, negant Mercardo 2. *de contract. lib. cap. ult.* Medin. 1. *Summ. cap.* 14. §. 23. Tolet. *lib.* 5. *cap.* 31., quia hoc videtur fieri ad palliandam usuram; tradit enim pecuniam, ut inde recipiat lucrum ex mutuo, quod est committere usuram.

183. Resp. per se loquendo licitè fieri posse, si nullum præcedat pactum, sive explicitum,

tum, sive implicitum de retrovendendo primo venditori. Ratio est, quia duo hic sunt contractus distincti, scilicet venditio, & emptio, qui celebrantur justo pretio; nam pretium supremum, quo merces credito venduntur, & pretium infimum, quo emuntur pecunia numerata sunt intra latitudinem justi pretii, ut suppono, nullum intervenit mutuum, sed vera emptio, & venditio, nec ulli fit injuria, etiamsi merces emantur à primo venditore, qui non est factus deterioris conditionis ad emendum per hoc, quòd illas merces vendiderit justo pretio; unde si quivis alii possunt illo pretio emere, potest etiam hoc facere ipse, qui vendidit; nam inde potiùs commodum, quàm incommodum evenit retrovendenti, dum liberatur à quærendis aliis emptoribus, & à sumptibus faciendis in proxenetas, & à manifestanda aliis sua indigentia, ita tenent Palaus *disp.* 5. *punct.* 33. *num.* 4. Villalob. *tract.* 21. *diff.* 19. *à num.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 16. Navar. *cap.* 23. *num.* 91. Bonacina *q.* 2. *punct.* 3. *num.* 26. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *num.* 70. Salas *de empt. dub.* 37. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 58. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.*848., & alii apud ipsos.

184. Dixi, per se loquendo, & dummodo contractus sincerè fiat, quia in praxi redolet usuram, aut injustitiam; vendens enim merces credito pretio summo, & easdem emens pretio infimo numerata pecunia, videtur reportare lucrum ex dilata solutione, nonnumquam generat scandalum aliis putantibus, id fieri ex aliquo pacto præcedenti, saltem implicito, aut certè in tali emptione, & venditione justum pretium non servari, maximè si merces t[illegible]n extrahantur ab officina, nec emptori tradantur; quare hujusmodi contractum in Regnis Lusitaniæ, & Castellæ prohibitum esse testantur Salas *dub.* 37. *num.* 5. Palaus *punct.* 33. *numer.* 2. Andreas à Matre Dei *cap.* 2. *punct.* 7., & alii Scriptores Hispani, tum ob periculum injustitiæ, tum ob periculum usuræ, quæ sæpè sub his contractibus palliatur.

DUBIUM XIX.

Qualiter Monopolia sint illicita.

185. Monopolium ex vi nominis idem est, ac unius venditio, & contingit, quando unus tantùm, aut pauci per modum unius curant, ut alicujus generis merces ab ipsis solis vendantur, & quatuor modis contingere solet; primò conspiratione Mercatorum, quando inter se conveniunt, ne quis minoris vendat, sed solùm tali pretio, nam tali conspiratione fit quasi unus venditor, cum detrimento civium, qui pretio ab ipsis constituto emere coguntur, quando possent minoris emere, si plures essent venditores, quorum singuli minuendo pretium solent emptores ad se allicere; unde peccant graviter contra charitatem, & contra justitiam legalem, cum hoc prohibeatur *l.unica*, *C. de Monopoliis*, sub gravissimis pœnis, privatione bonorum, & perpetuo exilio, cum hoc cedat in maximum Reipublicæ detrimentum, quoniam ab ipsis solis coguntur emere cives.

186. Peccant etiam contra justitiam commutativam, cum obligatione restituendi excessum, si, conspiratione facta, merces vendunt supra pretium supremum, quo venderentur, si non esset tale monopolium, ut per se patet. Si autem conveniant de non vendendis mercibus, nisi pretio summo, intra latitudinem tamen justi pretii: Idem valet, si conveniant de non emendis mercibus, nisi pretio infimo intra latitudinem tamen justi pretii, an tunc peccent contra justitiam; Affirmant plures, peccare contra justitiam cum obligatione restituendi emptoribus, quanti creditur minoris empturos, si conspiratio non adesset. Ratio est, quia per talem conspirationem cives coguntur emere merces pretio summo, tum illas possent habere pretio medio, vel etiam infimo, idque præstant per actionem lege prohibitam, & sic per injustitiam, cum cives jus justitiæ habeant, ne mediis iniquis, & illicitis compellantur merces emere majori pretio, quàm aliàs essent empturi, sic Palaus *disp.* 5. *punct.* 34. *num.* 4. Salas *dub.* 38. Sotus *lib.* 6. *de Just. q.* 2. *art.* 3. Navar. Conrad., Rebell., Layman, & alii relati à Palao *loc. cit.*

187. Probabilius tamen est, illos peccare contra charitatem, & contra justitiam legalem, & bonum publicum, non tamen peccare contra justitiam commutativam, nec habere obligationem restituendi. Ratio est, quia per talem conspirationem non tollitur æqualitas requisita ad contractum emptionis, & venditionis, cum merces non vendantur supra supremum, nec emantur infra infimum, sed intra latitudinem justi pretii, quod non consistit in indivisibili; unde licèt talis conventio sit illicita, quia prohibita, & quia contra charitatem; non tamen, quia injuriosa, & sic non inducit obligationem restituendi, ea ratione, qua non tenetur restituere, nec peccat contra justitiam, qui ab aliquo petit, ut non vendat alteri nisi pretio rigoroso, licèt esse possit contra charitatem, ita cum Molina, Lessio, Arragonio, Lugus *disp.* 26. *num.* 172. Rolignol. *contr.* 2. *prænot.* 6. *num.* 3. Trullench *lib.* 7. *cap.* 21. *num.* 4. Bonacina *quæst.* 2. *punct.*

2. *punct.* 5. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.* 17. *num.* 883., qui cum aliis docet, quòd quando Mercatores conveniunt non vendere merces, nisi pretio summo, emptores posse convenire contra Monopolium venditorum, ut non emant nisi pretio justo, sed viliori, ut sic se servent indemnes, quia utuntur jure suo, Bonacina *num.* 3.

188. Secundò contingit Monopolium, quando unus, duo, vel tres emunt omnes merces alicujus generis, aut majorem partem, ut ipsi soli postea eas vendant eo pretio, quo volunt, sicque inducunt notabilem inopiam, & caritatem, & hi quidem graviter peccant contra Charitatem, & justitiam legalem, non tamen tenentur ad restitutionem, si vendant justo pretio, quamvis supremo, quod quidem censendum est esse illud, non quod resultat ex inopia per monopolium inducta, sed quod, seclusa ea conventione,& monopolio, esset pretium justum, attenta quantitate, & qualitate rei venalis, & maiori, seu minori ementium frequentia, quod ratissimè accidit,nam taliter convenientes regulariter vendere nolunt, nisi tali pretio ab ipsis taxato.

189. Ratio primæ partis est, quia tali conventione, & monopolio inducitur in Civitate penuria contra bonum publicum cum detrimento pauperum, & indigentium, & impediunt alios cives, ne congruo tempore, & pretio sibi possint necessaria providere, quod maximè verum est quando Monopolium committitur in rebus ad victum necessariis, & hac ratione damnantur illi, qui magnam frumenti copiam emunt tempore, quo minùs valet, horrea implent, & servant, ut, adveniente inopia, cariùs vendant, qui quidem graviter peccant contra bonum publicum, cum detrimento pauperum, & indigentium, ita Rosignol. *num.* 5. Molina, Lessius, Lugus, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 884.

190. Ratio secundæ partis est, quia justo pretio emunt, & vendunt, & sic non peccant contra justitiam commutativam, nec proinde tenentur ad restitutionem: nec obstat, quòd per talem conventionem inducatur penuria, quia hoc non est contra justitiam commutativam, quæ solùm respicit æqualitatem inter contrahentes, sed contra legalem, quæ respicit bonum publicum, ut habet Rosignol. *loc. cit.* Molina *disp.* 345. *num.* 5. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 5. *num.* 4., ubi *num.* 5. refert, excusari posse ab obligatione restituendi illos, qui vulgò *Recatones* vocantur, qui anticipatè merces emunt ab iis, qui eas asportant, ut postea cariùs vendant, & qui triticum transferunt extra territorium, quamvis ob id pretium notabiliter augeatur, quia licèt peccent contra Charitatem, & prohibitionem Principis, non tamen peccant contra justitiam commutativam, ex qua solùm oritur obligatio restituendi. Idem cum Tambur., & Reginaldo tenet Ant. à Spiritu S. *num.* 885.

191. Tertiò contingit Monopolium, quando quis, ut suas merces cariùs vendat, alios impedit, & avertit, ne majorem copiam afferant, & introducant in civitatem: & iste peccat graviter contra justitiam commutativam, cum obligatione restituendi, si vi, dolo, aut fraude impediat, ne merces aliunde advehantur, & introducantur, quia est causa injusta damni Reipublicæ, & Civium, qui jus habent, ne vi, & fraude impediatur copia mercium sponte advenientium, & ne injustè mercium pretium augeatur; si tamen absque vi, & fraudibus, solis precibus, vel suasionibus curat, Mercatores abire, & copiam mercium non adferre, non peccat contra justitiam commutativam, quia illis non facit injuriam; nam Cives jus non habent justitiæ ad emendum viliori pretio, nisi ex suppositione, quòd adsit mercium abundantia; nec jus habent, ne venditores precibus à venditione removeantur, peccabit tamen contra Charitatem, juxta superiùs dicta, Lugus *disp.* 26. *num.* 179. Palaus *punct.* 34. *num.* 8. Rosignol. *num.* 6. Bonacina *punct.* 5. *num.* 8. Lessius *lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 153. Trullench *lib.* 7. *cap.* 21. *dub.* 18. *num.* 9. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 27., & cum aliis Andreas à Matre Dei *num.* 63.

192. Quartò monopolium contingit authoritate publica quando Princeps, seu Respublica concedit alicui privilegium, ut ipse solus alicujus generis merces advehere, & vendere possit, quod licitè concedit, quando adest justa causa concedendi, & bonum publicum ita postulat, qua deficiente, committitur injustitia tum à concedente, tum ab impetrante, contra emptores, qui cariùs emere coguntur, & contra mercatores, qui tali negotiatione etant sibi necessaria lucraturi: justa causa censetur adesse, quando privilegium conceditur, soluta certa pecuniæ Summa ob publicam necessitatem, vel quando sinè tali privilegio non essent alii, qui hujusmodi merces curare, & advehere vellint, aut non tam bonas, aut non tam rationabili pretio: hac ratione justa sunt privilegia, quæ typographis conceduntur, ut intra decem annos librum imprimere, & divendere possint, vel quando ob merita alicujus officialis aliquam novam artem invenientis id ei conceditur, ut sic alii alliciantur ad novas artes; debet autem Princeps in tali casu, maximè in rebus ad vitam necessariis, ut pane, carne, vino, oleo, & hujusmodi pretium taxare, ne pro libito

pretio quocumque vendantur cum detrimento pauperum, & civium; quod faciliùs permitti potest in aliis rebus ad luxum spectantibus, Palaus *punct.* 34. *num.* 2. Salas *dub.* 38. Rosignol. *num.* 4. Bonacina *num.* 9. Trullench *dub.* 18. *num.* 3. Lessius *dub.* 21. *num.* 148. Malderus *cap.* 2. *dub.* 7., & alios referens Andreas à Matre Dei *num.* 52.

193. Ad Monopolium spectat quando conspirant artifices, ne quis opus ab altero inchoatum perficiat, cum hoc cedat in Reipublicæ, & Civium detrimentum, & ideò prohibetur *l. unica C. de Monopoliis*, & idem si conveniant de locatione suarum operum certo pretio, vel ut non doceant artem Reipublicæ utilem, nisi Filium, aut Nepotem: Item quando falsum rumorem spargunt, aut falsas literas conficiunt de submersione navium merces advehentium, ut hac de causa illarum mercium pretium augeatur, ut diximus *supra dub.* 11. *num.* 119. & quando vendens sub hasta apponit fictos licitatores, qui plus offerant, ut cæteri emptores ascendant in pretio, & ipsi cariùs vendant, isti omnes peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, quia fraudulenter procedunt; Item qui vi, & fraude removent emptores, ne plus offerant, ut ipsi pretio infimo emere possint; secus si solùm absque vi, & fraude, rogant amicos, ne plus certa quantitate offerant, ut ipsi pretio justo, sed infimo emere possint; nam tunc, cessante, vi & fraude, non peccant contra justitiam, nec tenentur ad restitutionem, ita Bonacina *punct.* 5. *num.* 10. Palaus *num.* 9. Reginald. Dicastil., Trullench., quos sequitur Andreas à Matre Dei *n.* 58.

194. Quod diximus de spargentibus falsum rumorem, aut literas falsas conficientibus de submersione navium, ut mercium pretium augeatur peccare contra justitiam, & teneri ad restitutionem, si ratione illius fraudis cariùs vendant, quàm aliàs essent venditurì, vel causa sunt, quòd alii cariùs emant, quàm aliàs non essent empturi, valet etiam de illis, qui falsas literas in loco apto relinquunt, ut legi possint, & legentes decipiantur, quia sunt iniusta causa damni, quod sic decepti patiuntur; secus dicendum, si literas illas minutatim concisas spargerent, & alius collectis, & compositis partibus deciperetur, quia tunc deceptus debet sibi damnum imputare, sicut è contra potest in suum bonum, & commodum laceratas literas colligere, & illarum uti notitia, prævenendo alios emptores, si contineant verè, & realiter fore penuriam mercium, illarumque pretium augendum, quia nulli facit injuriam, & utitur jure suo, ut cum Rebello docet Palaus *disp.* 5. *punct.* 35. *num.* 2. 3. & 4.

195. Quæres; an qui non fuit causa Monopolii possit merces suas vendere pretio communi, quod per Monopolium crevit. Resp. negativè, si tale pretium sit supra supremum, quo venderentur illæ merces, si non fuisset monopolium: Ratio est, quia pretium taliter auctum per monopolium non est justum, cum sit supra supremum, quo aliàs merces venderentur, & sic nec ipse, nec alii possint tali pretio vendere; unde tenetur ad restitutionem augmenti pretii postquam fraudes Monopoliorum cognovit, secus si pretium illud sit intra latitudinem justi pretii, quamvis sit supremum, ut cum Rebello tenet Bonacina *punct.* 5. *num.* 11.

DUBIUM XX.

An Venditor teneatur de Evictione.

196. Evincere dicitur, qui authoritate Judicis rem ab alio venditam eripit de manu emptoris, probans esse suam, & tunc datur emptori actio, contra venditorem ad recuperandum pretium, & interesse, quantum scilicet sua interest, rem non fuisse evictam; unde venditor, regulariter loquendo, tenetur emptori de evictione, sic habetur ex jure naturali, & statuitur *l. libera C. de sententiis, & interlocutoriis omnium Judicum* l. *si cum quæstio C. da evictionib.*, quod utique verum est, quando venditor sciens, rem esse alienam, & non suam, eam vendidit emptori ignoranti esse alienam; nam tunc tenetur ad omne damnum, & interesse, quia emptor injustè læsus fuit à venditore; si autem venditor, credens esse suam, bona fide vendidit, tenetur, cognito errore, contractum rescindere, & pretium restituere antequam res evincatur à domino, cui est restituenda; non tamen tenetur ad damna, & interesse, ipsum excusante bona fide, ut cum Molina, Sylvestro, Azor; Reginaldo, & aliis tenet Bonacina *quæst.* 2. *punct. ult. num.* 2., & constat ex iis, quæ diximus supra *tract. præced. de possessore bonæ fidei cap.* 2. *dub.* 1.

197. Si his moveatur contra emptorem super re empta, venditor illum defendere tenetur, liberare à molestiis, litem in se assumere, & propriis expensis prosequi, etiamsi ad hoc specialiter non se obligaverit, quia ad hoc tenetur ex natura rei, seu ex natura talis contractus venditionis: plures tamen dantur casus, in quibus venditor non tenetur de evictione, quorum tres assignantur à Gregor. IX. cap. *fin. de emptione* ibi; *si venditori post institutum contra se judicium quis omiserit, ut rem venditam sibi defenderet, nuntiare, vel contumaciter absfuit tempore sententiæ promulgatæ, seu per injuriam senten-*

tia

tia lata fuit, de evictione, juxta legitimas sanctiones agere non valebit, quod clariùs explicat Gloss. *ibid.* dicens, quòd emptor, ad hoc ut venditor teneatur de evictione, debet ei denunciare, ut ipsum defendat super re ab ipso sibi vendita, alioquin non tenetur de evictione, ut *C. de evict. emptoris fundi*. Secundò, si contumax fuerit emptor, qui citatus non venit ad sententiam, sibi imputet, si lata fuerit contra ipsum, quia tunc venditor non tenetur ei de evictione, quia videtur potiùs condemnatus propter suam contumaciam, quàm propter aliam causam, *l. si ideo ff. de evict. 1. respon. C. eod. tit. emptor fundi*. Tertiò, si Judex per injuriam pronunciat Sententiam contra emptorem, non contingit venditorem.

198. Quartò, si emptor à Sententia, qua sibi res adimitur, absente venditore, neglexerit appellare, & si priùs intimationem litis motæ legitimè jam fecerit, *l. si bona 11. C. de administr. Tutor.*, juncta *l. Henricus 63. §. 2. ff. de evict.* Quintò, si tempore emptionis emptor novit, rem esse alienam, nisi specialiter conventum sit de evictione, *l. si fundum C. de evict.*, quia scienti, & volenti non fit injuria. Sextò, si emptor in arbitrum compromisit, & compromissarius contra eum tulit Sententiam. Septimò, si in ipso contractu venditionis expressum sit, ne venditor, qui bona fide rem vendidit putans esse suam, de evictione teneatur. Octavò, quando sui culpa emptor possessionem amisit, & ex reo factus est actor, *l. firem 29. §. 1. ff. de evict.*, & si potuisset præscribere, & non fecit, *l. si dictum 56. §. 3. ff eod. tit.*, quæ videri possunt apud CastroPalaum *disp. 5. punct. 28. §. 4.*

199. Non solùm in contractu venditionis, sed in quolibet alio contractu oneroso contrahentes tenentur de evictione, quamvis specialiter non promiserint, quia ex ipso contractu nascitur hæc obligatio, Jure sic disponente, & quidem de permutatione habetur *l. si permutationis C. de evictionib.*, & *l. 1. C. de rerum permut.*; nam id, quod permutatione accipitur quasi emitur re permutata, qua compensatur. Hæredes, & Socios, qui diviserunt inter se hæreditatem, vel rem communem, teneri de evictione, si res alteri tradita evincatur, habetur *l. si familiæ Cod. familiæ ercifcundæ*, & *l. si fratres C. communia*; nam hæc divisio continet virtualem commutationem, unde, si res uni applicata evincatur, alter cohæres tenetur de evictione, ut cum Antonio Gomez tenet Palaus *punct. 28. §. 1. num. 6.*, ubi alia tradit de datione in solutum, & constitutione Doris, quæ possunt apud ipsum videri, & apud Bonacinam *disp. 3. quæst. 2. p. ult. à numer. 5.*

220. Si res evincatur, quæ pluribus fuerat successivè vendita, ultimus emptor, à quo res fuit evicta, habet actionem solum contra immediatum venditorem, non contra venditores antecedentes, cum quibus nihil egit, nec cum illis contractum fecit, ut *ibid.* notat Bonacina *num. 7.*

CAPUT III.

DE MUTUO, ET USURA

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Mutuum,

1. Mutuum inde dicitur, quasi ex meo tuum, *Instit. §. 1. quibus modis re contrahitur obligatio*, & *l. 2. in princ. ff. si certum petatur*, quia tibi mutuando concedo tibi, quod meum est, ut fiat tuum, adeò ut possis pro libito de illo disponere, expendere, & distrahere, tibique pereat, decrescat, aut accrescat: & sumi potest pro ipsa re, quæ mutuò traditur, quæque res mutuata dicitur sed magis communiter sumitur pro mutuatione, seu pro ipso contractu mutui, qua ratione sumitur in præsenti, quando de Mutuo agimus, & hoc modo.

2. Mutuum bene definitur, quòd sit contractus, in quo traditur res usu consumptibilis, quoad dominium, & usum, sub obligatione similem in specie, & bonitate reddendi, desumitur ex *l. Mutuum ff. si certum petatur*, & tradunt Lessius *lib. 2. cap. 20. num. 3.* Palaus *disp. 4. punct. 1.* Rosignol. *contr. 3. prænot. 1.*, & alii communiter, quia in tali definitione satis explicatur propria ratio mutui, & illius distinctio ab aliis contractibus. Dicitur *contractus* loco generis: dicitur, *in quo traditur res*, quia mutuum perficitur traditione, & ante actualem rei traditionem non censetur esse mutuum, & per hoc distinguitur ab aliis contractibus, qui solo consensu perficiuntur, ut sunt emptio, & venditio, locatio, & conductio. Dicitur *rei usu consumptibilis*, quia in hujusmodi rebus fieri solet mutuum, ut vino, oleo, frumento, & pecunia, quæ licèt physicè non consumatur, moraliter tamen per alienationem consumitur, quia desinit esse alienantis, ac si non ampliùs existeret. Ab aliis dicitur Mutuum consistere in rebus pondere, numero & mensura constantibus, quia mutuum versatur circa res consumptibiles, quæ numero, pondere, & mensura con-

constant, id est, quæ juxta communem usum sunt apta proximè ponderari, ut æs, aurum, argentum; vel numerari, ut pecunia; vel mensurari, ut oleum, vinum, frumentum, & similia, quæ dicuntur in suo genere functionem recipere, quatenus una potest dari, & substitui loco alterius, ut vinum pro vino, frumentum pro frumento, pecunia pro pecunia.

3. Dicitur *quoad dominium, & usum*, quia mutuum dicitur quasi *ex meo tuum*; ita enim mutuum datur, ut res mutuata statim fiat accipientis, ut possit de illa liberè disponere, & distrahere, in quo differt à commodato, locato, & conducto, in quibus non transfertur dominium: Dicitur *cum obligatione similem in specie, & bonitate reddendi*; si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio, ut fieret si pro vino redderetur frumentum, lana, vel alia res à vino diversa; si autem eadem numero res esset restituenda, non esset mutuum, sed commodatum, vel depositum; potest quidem mutuatarius satisfacere reddendo rem eamdem numero, quam accepit, si eam non consumpsit, ad hoc tamen non obligatur ex vi mutui, cum sit dominus rei, quam consumere, & distrahere potest, illique perit, quocumque tandem casu, aut infortunio pereat; debet autem reddere rem similem non solùm secundùm speciem, sed etiam in quantitate, & bonitate æqualem, ut servetur æqualitas inter mutuantem, & mutuatarium.

4. Hìc obiter adverte, duplicem esse bonitatem rei, unam intrinsecam, alteram extrinsecam: intrinseca bonitas dicitur illa, quæ est in ipsa re, puta, ut triticum, quod redditur, sit ita purgatum, & perfectum in substantia, sicut illud, quod est acceptum; extrinseca bonitas dicitur illa, quæ provenit ab extrinseco, & consistit in valore, & æstimatione rei, quando scilicet tanti valet triticum, quod redditur, quanti valebat illud, quod mutuatum est. Idem dicendum est de pecunia, cujus intrinseca bonitas consistit in puritate, & perfectione materiæ; extrinseca verò in valore, quem habet à Principe, aut ab usu mercatorum, quamvis aliqui apud Covarr. *in tract. veter. numism. cap. 6. num. 6.* velint, in moneta intrinsecam bonitatem esse publicam æstimationem, qua sublata, desinit esse moneta: de intrinseca bonitate certum est, mutuum esse restituendum in eadem intrinseca bonitate: de extrinseca bonitate non videtur esse necessarium; quare si post contractum mutui crescat, aut minuatur pretium rei sine culpa, & mora debitoris, damnum, & commodum videtur pertinere ad creditorem, ita ut debitor teneatur tantùm solvere in quantitate, sive creverit, sive decreverit illius valor, ut alios referens tradit Palaus *disp. 4. punct. 1. à num. 6.*; an verò idem dicendum sit de mutuo pecuniario dicetur infra *dub. 10.*, ubi fusè difficultas examinabitur.

5. Quamvis mutuum possit multipliciter dividi, ut notat Rosignol. *contr. 3. prænot. 2.*, principaliter tamen dividitur in formale, & expressum, & in virtuale, ac implicitum; formale, & explicitum contingit, quando quis verè, & realiter rem tradit mutuatario, ut transeat in ipsius dominium modo supra expresso: virtuale, & implicitum dicitur illud, quod virtualiter includitur in aliis contractibus, & ob id dicitur mutuum palliatum, quia sub apparentia alterius contractus, puta emptionis, & venditionis, mutuum palliatur, quando quis scilicet alteri merces vendit majori pretio, quàm vendi solent, ut si currenti pretio venduntur decem, vendit quindecim, aut viginti, concessa dilatione ad solvendum; apparenter enim videtur emptio, & venditio, virtualiter tamen censetur mutuare pretium emptori usque ad terminum illi concessum, & præfixum ad solvendum, & pro tali dilatione recipit illud supra justum pretium. Similiter mutuum est virtuale cum quid emitur anticipata solutione, perinde enim est, ac si mutuò dares pretium illud venditori usque ad tempus statutum traditioni rei, ita ut tunc solum incipiat habere, & retinere ex causa venditionis, prout etiam in aliis contractibus explicat Rosignol. supra *num. 3.*

6. Dividitur etiam in mutuum licitum, & illicitum, seu usurarium: primum est quando res gratis traditur cum onere solùm restituendi aliam similem, & æqualis bonitatis; usurarium verò, quando non traditur gratis, sed cum obligatione restituendi non solùm rem similem, & æqualis bonitatis, sed quid ampliùs pro dilatione temporis.

DUBIUM II.

Quinam possit mutuare, & mutuum accipere.

7. Resp. Omnes, qui contrahere possunt, de quibus dictum est supra *cap. 1. dub. 5., & 6.* posse etiam mutuum dare, & accipere. Ratio facilis est, quia contrahere, ut sic est tamquam genus, quod sub se complectitur omnes contractus, & per consequens etiam mutuum; ac proinde, qui possunt contrahere, possunt etiam mutuum dare, & accipere. Non obstante hac regula generali, dubitari solet in particulari de Ecclesia, Civitate, Filiofamilias, & pupil-

pupillo, vel minori propter speciales Juris dispositiones.

8. Civitas, vel Oppidum, Ecclesiæ, Monasteria, & alia loca pia tunc solùm obligantur ex mutuo ab ipsorum Rectoribus, Administratoribus, & Superioribus accepto, quando Creditores probant, pecuniam acceptam in ipsius Civitatis, Oppidi, Monasterii, & piorum locorum utilitatem fuisse conversam, aliàs solùm Rectores, Administratores, & Superiores conveniri possunt, non verò Civitas, Ecclesia, Monasterium, seu loca pia, *l. Civitas ff. si certum petatur Authentica Hoc jus porrectum. C. de Sacrosanctis Ecclesiis l. 1. C. de solutionib.* Molina *disp.* 300. Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 2. *num.* 12. Reginaldus *lib.* 25. *num.* 176. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 1. *num.* 6. Rosignol. *prænot.* 4. *num.* 2.

9. Si tamen Rectores, & Administratores de consensu Prælati, & Capituli mutuum acceperunt nomine Ecclesiæ non tenetur creditor probare, pecuniam fuisse conversam in utilitatem Ecclesiæ, sed absque tali probatione tenetur Ecclesia solvere mutuum acceptum, quia nimirum Ecclesia plenam, & liberam habet rerum mobilium administrationem, illas potest alienare, & pecuniam expendere, & sic tenetur solvere debita ratione mutui contracta; nisi fortè pro tali solutione facienda necesse sit alienare res immobiles, aut pretiosas, quæ servando servari possunt; nam tunc creditor probare debet, pecuniam mutuatam versam fuisse in utilitatem Ecclesiæ, aliter non tenetur illam reddere, nam alienatio rei immobilis, aut mobilis pretiosæ sinè evidenti utilitate, aut necessitate Ecclesiæ non conceditur, & aliter facta est invalida: non est autem utilitas, vel necessitas Ecclesiæ, si pecunia in ejus utilitatem conversa non est, Lessius *cap.* 20. *num.* 13. Molina *disp.* 300. *in principio*, Rosignol. *num.* 2. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 9., & probabile dicit Palaus *disp.* 4. *punct.* 5. *num.* 2., & 5.

10. Idem valet de Gubernatore, seu Rectore Civitatis, seu Oppidi, qui si mutuum accepit de consensu Senatus, seu Civium, tenetur Civitas illud solvere, quamvis Creditor non probet, pecuniam acceptam fuisse conversam in bonum Civitatis, seu Oppidi, etiamsi oporteat ad illius solutionem bona aliqua immobilia alienare; nam Civitas absque evidenti utilitate potest alienare bona, etiam immobilia, quorum habet dominium, & administrationem, ut cum Molina, Pinell., Bart., Corneo, & aliis tenet Palaus *punct.* 5. *num.* 2. Rosignol. *num.* 4.

11. Si Tutor, & Curator mutuum accipiant nomine pupilli, & minoris, non tenentur isti acceptam pecuniam solvere, nisi mutuans probaverit, fuisse conversam in commodum, & utilitatem pupilli, seu minoris, *l. si in rem minoris C. quando ex facto Tutoris*, quod in mutuo est specialiter statutum ob facilitatem Curatorum mutuum accipiendi, & fœneratorum concedendi; unde ad alios contractus non debet extendi talis obligatio probandi, contractum esse in utilitatem minoris, ut bene observat Palaus *disp.* 4. *punct.* 4. *num.* 1.: quomodo autem, & quando pupillus, & minor cum facultate, aut sinè facultate Tutoris, & Curatoris possint civiliter, aut naturaliter obligari, dictum est supra *cap.* 1. *dub.* 6.

DUBIUM III.

De Mutuo facto Filiisfamilias.

12. De Filiisfamilias existentibus sub patria potestate adest specialis dispositio Juris per Senatusconsultum Macedonianum, quo eximuntur ab obligatione restituendi pecuniam mutuo acceptam sinè consensu parentum, adeout nec ipsi, nec ipsorum parentes, nec hæredes post illorum mortem, teneantur dictam pecuniam solvere, sed semper possint contra excipere per dictum Senatusconsultum Macedonianum: ibi enim habetur: *Placet, ne cui, qui Filiofamilias mutuam pecuniam dedit, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuit, actio, petitioque detur*, quod quidem privilegium factum est non tam in favorem Filiorum, quàm parentum, ne scilicet Filii mutuò pecuniam accipientes insidiarentur vitæ parentum, ut hæreditate paterna consecuti, debita contracta solverent; & in pœnam mutuantium, ut sic retraherentur à mutuatione facienda Filiisfamilias.

13. Excipiuntur tamen aliqui casus, in quibus non habet locum dispositio Senatusconsulti. 1. si Filius habeat bona castrensia, vel quasi castrensia; nam ex illis tenetur solvere, nec potest uti exceptione S. C. Macedoniani. 2. Si communi errore credebatur sui juris, & non esse Filiusfamilias, eò quòd officium aliquod publicum exerceret, vel mercaturam, prout habetur *l. 1. C. ad Macedonianum*, *l. si quis ff. ad Macedonianum*, & *l. Zenodorus C. eod. tit.*, quia tunc cessat præsumptio periculi, nec aliquid potest Creditori imputari. 3. Si mutuum non sit in pecunia numerata, sed in aliis rebus, ut in frumento, vino, oleo, & similibus, quia lex loquitur de mutuata pecunia; &, cum sit odiosa, & pœnalis, non debet extendi ad alias res, nisi datæ sint in fraudem legis, ut, iis rebus venditis, convertantur in pecuniam ad occultandum mutuum, ut habetur

betur in *l. sed Julianus* §. *Mutui ff. ad Macedonianum*. 4. si sciente, mandante, aut ratum habente Patre, pecunia mutuata sit. 5. si in utilitatem patris pecunia versa sit, vel si pater debuisset eam secundùm rectam rationem suppeditare, ut si Filius absens causa studiorum accipiat mutuum necessarium, ut vivat, vel libros emat, quia hujusmodi expensas facere non potuisset pater rationabiliter recusare, *l. Item si Filiusfam.* 7. §., *quod dicitur ff. ad Macedonian.* 6. si post mortem patris mutuum acceptum expressè, vel tacitè approbavit; & approbare censetur, si partem illius solverit. 7. quoties mutuum acceptum perseverat in specie apud Filios; vel in virtute, quia ex illo facti sunt ditiores, quia tunc non obligantur vi contractus, sed ex re accepta, ut notat Palaus *punct.* 3. *numer.* 22.

14. Si Filius renunciavit tali privilegio, aut juravit, se soluturum, an tunc uti possit exceptione S. C. Macedoniani, non omnes conveniunt; de simplici renunciatione dico, eam nullatenus sufficere, quia tale privilegium non est inductum in favorem Filiorum, sed parentum, ne ipsorum mors à Filiis intentetur, & in fœneratorum detestationem; nemo autem renunciare potest privilegio in favorem alterius, & in odium delinquentium, & ad evitanda multa mala in Republica introducto. Si autem juravit, se soluturum, plures asserunt debere solvere, saltem post mortem patris, quia omne juramentum servandum est, quando sinè peccato potest observari, Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 2. *num.* 9.; sed alii probabilius asserunt non obligari, quamvis juraverit, se soluturum, quia juramentum *non debet esse vinculum iniquitatis, nec est obligatorium, quando est contra bonos mores, vel in præjudicium tertii*. Cujusmodi est tale juramentum Filiorum, quòd est in præjudicium parentum, præbet Filiis occasionem peccandi, & est contra bonos mores, quia est de re prohibita per legem ordinatam ad bonum publicum, & ad præcavenda mala in Republica, ita Panorm. in cap. *cum contingat de Jure jurando num.* 22. sequitur Rosignol. *contr.* 3. *prænot.* 4. *num.* 14.

15. Dubium tamen est; an talis dispositio S. C. Macedoniani locum habeat non solùm in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ, adeò ut in foro conscientiæ non teneatur Filiusfamilias pecuniam mutuò acceptam, quam malè consumpsit, restituere. Sententia satis communis docet, S. C. Macedonianum excludere dumtaxat obligationem civilem pro foro exteriori, in quo non datur actio mutuanti, non verò obligationem naturalem, quæ nascitur ex contractu, ut constat ex l. *quia naturalis* 10. *ff. ad Maced.*, tum quia Filiusfamilias si, omissa S. C. exceptione, mutuum solvit, repetere non potest, l. *sed si Paterfamilias* §. *sed si non ff. ad Macedon.* ubi dicitur; filium familias, qui mortuo patre solvit pecuniam sibi mutuatam, non posse eam ampliùs repetere, *quia ii demum solutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur, non quoniam exonerare eos lex voluerit*, ex quo sequitur, leges non liberare filiosfamilias ab onere solvendi, secus solutum posset repeti, cum id, quod nec civiliter, nec naturaliter est debitum, si ex errore solvatur, rectè repetatur; tum quia naturali æquitati repugnat, filiosfamilias cum alterius damno locupletari, & ita tenent Covarr. Ricchardus, Padilla, Valerus, Michael Ferrus, Rebellus, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *part.* 3. *var. moral. tit.* 3. *num.* 229., quæ sententia satis probabilis est, & consona æquitati naturali.

16. Probabilior tamen est Sententia opposita docens, Filiosfamilias per S. C. Macedon. non solum liberari ab obligatione civili, sed etiam naturali, adeòut in foro conscientiæ non teneantur solvere pecuniam mutuò acceptam sinè consensu patris, exceptis casibus supra expressis. Ratio est, quia lex justa lata in utilitatem publicam ad avertenda mala à Republica non solùm obligat in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ, ut diximus *in tract. de Legibus*; Sed talis est lex S. C. Macedon., quæ lata est in commune bonum Reipublicæ, ad tollendam omnem occasionem machinandi mortem parentibus, & in odium, & pœnam fœneratorum; ergo obligat in conscientia, & tollit obligationem civilem, & naturalem, secus malè consultum esset Reipublicæ, bono communi, & parentum indemnitati, & fœneratorum iniquitati; siquidem Filii, ut ab ea obligatione liberarentur, & æri alieno, quo in conscientia gravantur, satisfacerent, suis parentibus insidias pararent, & ita tenent Innocent., & Panormit. in cap., *quia plerique num.* 26., & 38. *de immun. Eccles.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 2. *num.* 8. Molina *disp.* 301. Rosignol. *prænot.* 4. *num.* 5. Layman, Sanchez, & alii, quos affert, & sequitur Palaus *disp.* 4. *punct.* 3. *num.* 6. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 10. Diana *part.* 8. *tract.* 7. *resol.* 7., & probabilem, & tutam dicit Bossius *loc. cit.*

17. Nec obstant fundamenta Sententiæ oppositæ; nam licèt Filius ex contractu regulariter obligationem contrahat naturalem, lex tamen potest illius effectum impedire, tum quoad forum externum, tum quoad forum conscientiæ, declarando, non obligare in tali casu particulari, maximè quia lex, & publica authoritas, justa intercedente causa, po-

sa, potest rerum dominia uni auferre, & alteri adjudicare, sicut ex lege præscriptionis, jure confiscationis, irritatione testamenti minùs solemnis, & aliis exemplis probari potest; Filiusfamilias, qui mortuo patre mutuum solvit, non potest ampliùs repetere, quia, posita tali solutione, Respublica rei solutæ dominium, & retentionem creditoribus concedit, ne lites multiplicentur, nec credi possit S. C. Macedon. filiis volvisse favere, sed parentibus, deobligando filios ante solutionem; periculum enim, quod lex consideravit, tunc potissimùm subest, si Filiusfamilias mutuum recipiat, & cogatur ad solvendum; non autem si sponte solutum repetere nequeat. Nec obstat lex. *Sed & si pater* §. *ult.* nam solùm significare intendit, motivum liberandi filios ab actione creditorum, & ab obligatione solvendi, non fuisse in favorem Filiorum, quasi lex per se primò volverit ipsos exonerare, sed in odium, & pœnam creditorum, ratione cujus filii remanent postea liberi ab onere solvendi, & per accidens, ac indirectè locupletentur cum aliorum jactura propter ipsorum culpam.

18. Dices; dispositionem S. C. Macedon. esse pœnalem in odium, & pœnam fœneratorum latam; ergo debet restringi, ut solùm valeat pro foro exteriori, non pro foro conscientiæ. Adde, quòd pœna non obligat ante sententiam Judicis, saltem declaratoriam criminis; ergo illa non potest filiusfamilias in conscientia se tueri ante sententiam Judicis. Sed contra dico, quòd illa dispositio licet sit pœnalis, & odiosa respectu fœneratorum, est tamen favorabilis respectu parentum, cujus indemnitati lex consulere voluit, & sic non est restringenda, sed latè interpretanda: Pœna non obligat ante sententiam Judicis, quando pro sui executione requirit externum factum hominis, secus si nullam externam actionem requirat, talis est pœna lata contra fœneratores, quibus leges solùm denegant repetitionem pecuniæ mutuò datæ, cujus dominium, & possessionem adjudicavit filiisfamilias in pœnam fœneratorum.

19. Quæres; an talis dispositio locum habeat, quando ille, qui mutuò dedit pecuniam filiofamilias, bona fide dedit, ignorans dispositionem S. C. Macedoniani. Resp. non habere locum, si ille invincibiliter talem dispositionem ignorabat, quia ignorantia Juris sicut excusat à culpa, ita etiam excusat à pœna, ut diximus in tract. de actib. humanis *cap. 1. dub. 6.*

DUBIUM IV.

Quid, & quotuplex sit Usura, & quo Jure prohibita.

20. Usuræ nomen ab usu derivatur, & sumitur aliquando pro usu alicujus rei, unde Cicero *in Verrem* ait, *Cur pyratis lucis usuram dedistis?* Sed magis communiter sumitur pro commodo, seu fructu ex rei alicujus usu proveniente, sic Cic. *lib. de senectut.* ait *Terra numquam sinè usura reddit, quod accipit*: in præsenti sumitur pro lucro ex usu pecuniæ, seu mutuo proveniente, quod alio nomine dicitur fœnus, quamvis possit etiam sumi pro contractu, seu facto de lucro temporali supra sortem reddendo præcisè ratione mutui, & in hoc sensu bene definitur Usura, quòd sit *lucrum immediatè proveniens ex mutuo*, sic communiter Doctores.

21. Dicitur *lucrum*, & intelligitur quodcumque lucrum, seu commodum temporale pretio æstimabile, quod ultra sortem mutuò datam accipitur, tamquam debitum ex pacto, & obligatione justitiæ ratione mutui; sive deinde sit pecunia, sive frumentum, sive res alia temporalis pretio æstimabilis: si enim paciscaris, ut pro pecunia mutuata quis tibi conferre teneatur Beneficium Ecclesiasticum, vel dare rem aliquam spiritualem, & sacram, potiùs Simonia, quàm usura commissa dicetur, vel certè Simonia simul & usura.

22. Dicitur *immediatè proveniens ex mutuo*, id est ex pacto, & obligatione contracta ratione mutui dicitur *ex mutuo*, quia usura propriè tantùm committitur in contractu mutui, cum iste sit ex natura sua contractus gratuitus, in quo sufficit pecuniam mutuò acceptam reddere, sinè mutuantis detrimento: In aliis contractibus, puta in emptione, venditione, permutatione, locatione, & similibus committi potest dolus, & injustitia, cum obligatione restituendi, ut si vendatur res vitiosa, aut cariùs justo pretio, sed non usura propriè dicta, quæ solùm habet locum in contractu mutui, quando ultra sortem accipis lucrum, tamquam debitum ex pacto, & obligatione contracta ratione mutui: si aliquid plus datur ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, aut titulo liberalitatis, & amicitiæ, non erit usura, ut infra explicabitur. Quòd si usura sumatur pro contractu usurario, tunc nihil aliud est, quàm mutuatio cum pacto expresso, vel implicito recipiendi aliquid supra sortem ratione mutui.

23. Usura rectè dividitur in expressam, & tacitam, seu palliatam: *expressa* contin-

 git,

git, quando quis expresſè petit, & exigit pretium pro mutuo, ut ſi mutuet centum aureos cum obligatione, ac pacto expreſſo, ut poſt annum reddat centum cum auctario, ſeu centum & decem. Uſura tacita, & virtualis, quæ etiam dicitur *palliata* non conſurgit ex contractu mutui formali, & expreſſo, ſed ex aliis contractibus, quibus imbibitur, & virtualiter includitur, & ſub quorum apparentia, & ſpecie, veluti pallio occultatur, ut in venditione, & emptione, quando præcisè ob dilatam, ſeu anticipatam ſolutionem, aliquid de juſto pretio detrahitur, vel ſupra juſtum pretium exigitur; hoc enim nihil aliud eſt, quàm emptori mutuare pecuniam cum auctario reſtituendam, ut ſupra diximus *num.* 4., vel illam mutuare venditori, ſi ob anticipatam ſolutionem aliquid de juſto pretio detrahitur. Dividitur etiam in realem externam modò explicatam, & mentalem, quando mutuans intendit lucrum ex mutuo recipere, tamquam debitum ratione mutui, quamvis nullum pactum exterius apponat; & in prohibitam Jure divino, & naturali, & prohibitam ſolo jure Eccleſiaſtico, ut ſucceſſivè dicemus: Aliæ deinde ſunt uſuræ compenſatoriæ, quæ non dantur, nec exiguntur præcisè ratione mutui, ſeu in compenſationem damni emergentis, aut lucri ceſſantis, vel ratione periculi, laboris, ſeu expenſarum, quæ probabiliter ſolvenda erant in mutuo recuperando; & hujuſmodi uſuræ ſunt licitæ, quia id, quod datur ultra ſortem principalem, non datur præcisè ratione mutui, ſed ex alio titulo juſto, in compenſationem lucri ceſſantis, vel damni emergentis, ut dicetur infra *dub.* 8. Aliæ dicuntur uſuræ punitoriæ, ſeu moratoriæ, quando intercedit pactum dandi aliquid ſupra ſortem in pœnam, ſi tempore debito mutuum non reſtituatur: aliæ dicuntur lucratoriæ, quando ſcilicet datur, & accipitur aliquid ſupra ſortem ratione ſolius mutui, & de iſtis maximè procedit difficultas in præſenti.

24. Omnes conveniunt, Uſuram eſſe illicitam, & prohibitam jure Divino, & Eccleſiaſtico, ut proinde *in Clement. Unic.* §. *ult. de Uſuris* dicatur; *ſi quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuram non eſſe peccatum, decernimus, eum velut hæreticum eſſe puniendum*, & Alexandr. III. cap. *ſuper eo de uſuris* inquit, quòd *Uſurarum crimen utriuſque teſtamenti pagina deteſtetur*. Sic *Levit.* 5. dicitur *Ne accipias uſuras ab eo, nec ampliùs quàm dediſti* Ezechiel. 18., *qui ad uſuram non accommodaverit, & ampliùs non acceperit, hic juſtus eſt, & vita vivet*; in Pſalm. 14. dicitur habitaturum in tabernaculo Domini, *qui ingreditur ſinè macula, operatur juſtitiam, loquitur veritatem, & pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, & Lucæ 6. ait Chriſtus *Benefacite, & mutuum date nihil inde ſperantes*, id eſt, nihil ultra, quàm dediſtis, lucri causâ recipientes.

25. Nec dicas; verba Chriſti Domini non continere præceptum, ſed conſilium; ſicut enim non eſt præceptum, ſed conſilium, *mutuum dare*, ſic etiam conſilium eſt, *nihil ſperare*, ſeu accipere. Sed contra dico, primam partem *mutuum date* non continere præceptum, ſed conſilium; bene tamen continere præceptum alteram partem, *nihil inde ſperantes*, ea ratione qua *pſal.* 75. *verſ.* 12. dicitur; *vovete, & reddite Domino Deo veſtro*, ubi *vovere* eſt de conſilio, ſed *reddere*, & obſervare votum eſt de præcepto, juxta illud Deuteron. 23. verſ. 22. *Si nolueris polliceri, abſque peccato eris, quòd autem ſemel egreſſum eſt de labiis tuis obſervabis, & facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo*; & quidem tali loco prohiberi uſuras colligitur ex aliis Scripturæ locis ſuprapoſitis, & probat Urbanus III. cap. *Conſuluit*, & Alexander III. cap. *ſuper eo, de Uſuris* dicentes, uſuram utriuſque Teſtamenti paginam deteſtari, & in novo Teſtamento vix alibi clariùs prohibetur uſurà, quàm in allato Textu *Lucæ 6.*, conſonat Leo X. cum concil. Lateran. *ſect.* 10. ubi ait, *dominus noſter (Luca Evang. atteſtante) aperto nos præcepto adſtrinxit, ne ex dato mutuo quidquam ultra ſortem ſperare debeamus*; alias explicationes hujus loci affert Malderus 2. 2. *tract.* 5. *de Mutuo, & Uſura dub.* 3. Difficultas eſt; an Uſura ſit prohibita ſolùm jure Eccleſiaſt., & Divino, vel etiam jure naturali, ita ut nullo modo poſſit cohoneſtari.

26. Reſp. Uſuram eſſe illicitam, & prohibitam non ſolùm jure Divino, & Eccleſiaſtico, ſed etiam jure naturali. Ratio eſt, quia injuſtitia eſt intrinſecè mala, & jure naturali prohibita, cum ſit contra juſtitiam commutativam, quæ ſervat æqualitatem inter contrahentes, & inter datum, & acceptum, ſed uſura continet injuſtitiam; nam mutuator, vel lucrum capit ex mutuo pro ipſa ſorte, & capitali, & tunc plus accipit, quàm dedit, nam mutuò dedit centum, & accipit centum, & decem, in quo non ſervatur æqualitas dati, & accepti, ac proinde committitur injuſtitia; vel lucrum recipit pro uſu ſortis, & capitalis, & tunc recipit id, quod ſuum non eſt; ſiquidem uſus, & utilitas cujuslibet rei ſpectat ad dominum illius rei, ſed dominus rei mutuatæ non eſt ipſe mutuans, ſed mutuatarius; mutuum enim inde nomen accipit, quod *ex meo tuum fiat*, ut ſupra diximus; ergo ad mutuatarium ſpectat uſus, & commodum talis rei, non ad mutuantem, qui proinde abſque inju-

ſtitia

stitia non potest illud sibi usurpare, ita communiter Theologi, & Juristæ, cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 1. Molina, Aragon., Bannez, Valentia, Salon., & alii, quos affert, & sequitur Salas *tract. de Usuris dub.* 3. *num.* 3.

27. Dices; non esse injustum, nec illicitum lucrum sumere pro usu rei; nam de facto in locatione lucrum sumitur pro usu rei locatæ. Sed contra disparitas est, quia in contractu locationis locator retinet dominium rei locatæ, ac proinde debet ipsi fructificare, & ad eum pertinere commodum, & utilitas à conductore percepta, quod non contingit in mutuo, ubi dominium rei mutuatæ non manet apud mutuantem, sed transit in mutuatarium, ad quem spectat commodum, & utilitas rei mutuatæ, sicut ad ipsum spectat etiam periculum. Deinde mutuum consistit in rebus usu consumptibilibus, in quibus usus quoad moralem æstimationem non distinguitur à dominio, sicut in rebus permanentibus. Adde, quòd pecunia est ex natura sua sterilis, & infœcunda, quæ non parit fructum, nec aliam pecuniam.

28. Nec dicas; argentum, & aurum monetarum non differt specie ab alio in vasa formato, sed licitum est pretium exigere pro accommodatione vasorum aureorum, & argenteorum; ergo etiam licitum est aliquid accipere pro mutuatione monetæ aureæ, & argenteæ: contra enim est, quia in locatione vasorum argenteorum non transfertur dominium, sicut in mutuatione pecuniæ, nec illorum principalis usus est illorum consumptio, ac proinde possunt locari, & pretium pro locatione sumi; non verò pro mutuatione pecuniæ, cujus dominium transfertur in mutuatarium, & illam expendendo moraliter consumitur, nisi fortè locare velis pecuniam pro sola ostensione, & pompa, retento tibi illius dominio, ut habet D. Thomas *cit. loc. ad* 6.

29. Dices 2. Usuras olim fuisse hebræis permissas Deuter. 23. *Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno*; ergo usura non est intrinsecè mala, nec jure naturali prohibita, secus non potuisset à Deo Judæis permitti; sed contra Respondet D. Thomas 2. 2. quæst. 78. art. 1. ad 2. *Quòd autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad majus malum vitandum, ne scilicet à Judæis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant*, sicut ex multorum sententia libellus repudii non erat illis licitus, sed impunè permissus, sicut inter nos permittitur meretricium. Aliter respondetur, Judæis licitas fuisse usuras propter dominium, quod Deus illis concessit in bona Gentium utpote suorum inimicorum, à quibus sicut poterant illa bona auferre per arma, & bellum, ita etiam poterant per usuras bona sibi concessa recuperare; sicut *Exod.* 12. concessum fuit Judæis, ut Ægyptios spoliarent vasis argenteis, & aureis, ac vestibus sibi commodatis, & sicut Judæi spoliando Ægyptios non commiserunt furtum, ita nec commiserunt usuram recipiendo fœnus à Gentibus pro mutuo, quia utrobique acceperunt id, quod sibi erat à Domino concessum.

30. Dices 3. Volenti, & consentienti non fit injuria, sed mutuatarius liberè consentit in solutione usuræ; ergo illi nulla fit injuria. Respondet D. Thomas loc. cit. ad 7. *quòd ille, qui dat usuram, non simpliciter voluntariè dat, sed cum quadam necessitate, in quantùm indiget accipere pecuniam mutuò, quam ille qui habet, non vult sinè usura mutuare*; quòd si absque necessitate mutuum petit, non tamen usuram solvit, nisi ex quadam necessitate, in quam eum mutuator conjicit; nam, supposita mutuatarii libera voluntate mutuum petentis, quia putat sibi utile futurum, mutuator conjicit eum in necessitatem dandi fœnus, & ideò quodammodo involuntarium per injuriam cogit, ut habet Malderus *dub.* 3. *circa finem*.

31. Leges Civiles, quæ olim permittebant usuras revocatæ, & correctæ fuerunt per jus Canonicum, & in *Clement. unic. de Usuris* excommunicantur Judices cogentes ad solutionem usurarum; quapropter non est ampliùs licitum eas permittere, nec etiam hebræis, ut fusè probat Rosignol. *contr.* 3. *prænot.* 8.

DUBIUM V.

An qualibet obligatio imposita Mutuatario contineat Usuram.

32. Solent aliquando mutuantes pacta quædam apponere in mutuo ad occultandas usuras, de quibus videndum est in præsenti, an verè licitè possint apponi, vel usuram contineant, ut sunt pactum remutuandi, conferendi officium, aut beneficium, remittendi injuriam, reintegrandi amicitiam, frequentandi officinam, molendinum, vel aliquid conferendi ex gratitudine, de quibus omnibus universaliter.

33. Resp. Conventionem, & pactum quodcumque, per quod mutuatario imponitur onus, & obligatio ex justitia aliquid præstandi, ad quod aliàs non tenebatur, esse usurarium, & illicitum. Ratio est, quia Usura est lucrum immediatè proveniens ex mutuo, id est ex pacto, & obligatione unicè contracta ratione mutui, tamquam ejus pre-

tium, & ut debitum ex justitia, non quia verè debeatur ex justitia, sed quia exigitur tamquam si esset debitum ex justitia, & titulo oneroso ex pacto, & conventione ipsorum contrahentium; ergo lucrum, & commodum quodcumque pretio æstimabile tali pacto collatum est usurarium, sive sit pecunia, frumentum, aut obligatio civilis quidquam præstandi ratione mutui, quia per tale pactum aliquid exigitur supra sortem, quod aliàs est indebitum; secus si tale lucrum non proveniat immediatè ex mutuo, sed mediatè titulo solius gratitudinis, liberalitatis, aut amicitiæ, secluso quocumque pacto explicito, aut implicito.

34. Hinc sequitur, committi usuram ab illo, qui mutuat alteri sub onere, ut ipse remutuare teneatur, quoties mutuans indiguerit, quia talis obligatio remutuandi in futurum est pretio æstimabilis, quæ sinè usura non potest apponi, cum sit onus distinctum ab obligatione mutui, vi cujus mutuatarius solùm tenetur ex justitia reddere sortem principalem. Non est tamen illicitum, nec usurarium vicissim mutuum dare, aut vicissim se se obligare ad mutuandum, sive de præsenti, sive in futurum; nam contrahentes tunc sunt pares in obligatione, si unus præ alio non magis gravetur, aut ratione temporis, aut ratione materiæ mutuandæ, vel alterius circumstantiæ, quod affirmare videtur D. Thomas *quæst. 78. art. 2. ad 4.* dicens *Repugnat mutuationi obligatio ad mutuum faciendum in posterum, quia etiam talis obligatio pecunia æstimari posset, & ideò licèt simul mutuanti unum, aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum faciendum in posterum*, & ita cum Lessio, Reginaldo, & aliis tenet Bonacina *disp. 3. quæst. 3. p. 3. numer. 9.*

35. Similiter usura est mutuare sub obligatione civili, & onere imposito mutuatario, ut officium, vel beneficium, privilegium, seu exemptionem à gabellis tibi, aut alteri conferat, quamvis illud officium, seu beneficium alicui esset à mutuatario gratis concedendum: ut ex tua officina merces emat justo pretio, quas aliàs esset empturus; ut in tuo molendino, quod præ aliis non longiùs distat, molat triticum: ut pro te fidejussor existat; domum conducat, aut vendat; vel etiam mutuare Judici, ut iniquam Sententiam ferat; aut mulieri, ut sui corporis copiam faciat: Idem valet de quocumque alio obsequio à manu, seu lingua præstandum. Horum omnium ratio est, quia obligatio civilis ad hæc omnia præstanda est quædam servitus, per quam mutuatarius privatur libertate, quam habet emendi, vendendi; officium, seu beneficium conferendi cui volverit, quæ quidem servitus imposita mutuatario est pretio æstimabilis, sicut etiam plura ex iis sunt pretio æstimabilia, quæ proinde faciunt usuram si ex novo pacto, seu civili obligatione, quasi ex justitia, & non solius amicitiæ, & gratitudinis à mutuatario exigantur, ut habet Rosignol. *contr. 111. prænot. 10. num. 2., & 3.* Palaus *disp. 4. punct. 11.* Ant. à Spiritu S. *disp. 15. num. 584.* Bonacina, Salas, & alii magis communiter.

36. Usura pariter est deducere in pactum amicitiam, familiaritatem, & laudem, quia licèt exhibere signa familiaritatis, & laudes non sint pretio æstimabilia, tamen obligatio illa præstandi, est novum onus pretio æstimabile, quod indebitè imponitur mutuatario: Usura item est deducere in pactum, ut mutuatarius desistat à lite, ut condonet injuriam, & vexare desinat, quando lis, & vexatio est justa, quia potest justam vindictam, & satisfactionem exigere; secus si lis, aut vexatio esset injusta, quia mutuans nullum inde lucrum reportat, sed solum damnum, & vexationem indebitam evitat, ita cum Salas, Petr. Navar., & Corrad. tenet Palaus *disp. 4. punct. 10. num. 2., & 3.* Rosignol. *prænot. 10. num 2.*, & cum Lugo, & Lessio Ant. à Spiritu S. *num. 583.*

37. Usura est obligare mutuatarium ad restituendum mutuum in alio loco, in quo non accepit, si inde mutuatarius gravatur; vel ipsum obligare, ut partim recipiat in pecunia, & partim in mercibus, quibus non indiget, & aliàs non erat empturus, quia imponis onus, & obligationem indebitam, Molina *disp. 310. casu 2.* Salas *dub. 17.* Palaus *p. 12. numer. 4.* Item obligare mutuatarium, ut mutuum restituat in re diversæ rationis, aut vendat vinum, vel triticum tempore messis pretio currenti, quia imponis obligationem indebitam vendendi res suas, quas non erat venditurus, sed erat conservaturus, Bonacina *p. 3. num. 6.*

38. Resp. 2. Non est usura obligare mutuatarium ad ea facienda, quæ in conscientia facere tenetur, aut suæ obligationi satisfaciat. Ratio est, quia hujusmodi pactum non superaddit novum onus, quod magis gravet mutuatarium, cum ad id præstandum jam teneretur in conscientia; &, si fortè lucrum inde aliquod eveniat mutuanti, non erit ratione mutui, sed aliunde, puta titulo justitiæ, & sic tale pactum non continet usuram, in quo conveniunt Doctores communiter. Inde licitum est mutuare sub onere, quòd mutuatarius Missam audiat die festo, impleat votum, desistat ab odio, & iniqua vexatione, ut restituat pecuniam mihi, vel alteri verè debitam, quia in eo non imponitur nova obligatio justitiæ: idem valet

valet in similibus, quando mutuatarius non magis gravatur, quàm mutuatio gravet mutuantem, ita cum Sylvestro, & Hostiensi, Ant. à Spiritu S. *num.* 585. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 3. *num.* 15., & 16. Malderus *dub.* 8. Si autem aliquid non sit debitum ex justitia, sed solùm ex charitate, ad id præstandum non potest mutuatarius obligari obligatione civili, quia illi imponeretur onus, quod antea non habebat; onus autem quodcumque indebitum continet usuram, & debitum charitatis verteretur in debitum justitiæ, Malderus *dub.* 4. Salas *de usuris dub.* 9. *numer.* 4.; oppositum probabiliter putat Palaus *p.* 14.

39. Non est Usura obligare mutuatarium ad dandam cautionem fidejussoriam, aut pignus, quia hæc non exiguntur tamquam pretium mutui, sed ad securitatem rei mutuatæ, Palaus *punct.* 12. *num.* 6., Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 66. *fine*.

DUBIUM VI.

An liceat in Mutuo ultra sortem aliquid exigere tamquam ex Benevolentia, & Gratitudine debitum.

40. Cessante quocumque pacto, sive explicito, sive implicito, non est illicitum, nec usura donum, sive obsequium aliquam accipere à mutuatario gratis, & liberaliter collatum; nam, quod gratis simpliciter datur titulo gratitudinis in recognitionem mutui accepti, non datur in pretium, nec ex pacto, seu obligatione civili, & sic non est usura, quæ necessariò includit pactum, saltem virtuale: Nec sufficit obligatio antidoralis, quæ est simpliciter gratuita, quamvis non sit omni ex parte liberalis, nec importat debitum justitiæ, sed debitum morale, & gratitudinis, ut in simili dixi mus *in tract. de Simonia cap.* 1. *dub.* 7.

41. Difficultas in præsenti est; an possit talis obligatio antidoralis in pactum deduci, adeò ut mutuans dicat, se mutuum gratis, & liberaliter conferre cum hac conditione, & pacto, ut mutuatarius antidoralem obligationem adimpleat, dando gratis aliquam pecuniæ quantitatem, vel aliquod temporale donum, aut conferat officium, privilegium, exemptionem à gabellis, merces emat in sua officina, molat in suo molendino, vel aliquid hujusmodi. Affirmant Adrian., Angel., Maior., Almain., & favent Navarr., & Covarr. relati à Palao *disp.* 4. *de just. commut. punct.* 14. *num.* 4., quatenus asserunt, mutuatarium vi mutui compelli posse ad exequenda, quæ ex gratitudine tenetur, modò mutuans expresserit, se nolle aliam obligationem inducere, quàm ex gratitudine: Ratio est, quia ex vi mutui sicut potest exigere obligationem ex justitia, sic poterit exigere executionem obligationis ex gratitudine.

42. Deinde, quia licitum est absque labe usuræ intendere lucrum sibi dandum à mutuatario, tamquam debitum ex benevolentia, & gratitudine; siquidem mutuans intendens obligationem antidoralem, & sperans lucrum temporale sibi ex gratitudine dandum, nullam imponit obligationem mutuatario, nec intendit aliquid sibi ex justitia debitum, & sibi dandum in pretium, & compensationem mutui, sed solùm intendit gratitudinem, quæ naturaliter sequitur ex beneficio, seu collato mutuo, & temporale lucrum sperat sibi gratis, & liberaliter conferendum absque ullo pacto, ac proinde non committit usuram; ergo neque est usura tale lucrum exigere tamquam ex gratitudine debitum, cum utrobique militet eadem ratio.

43. Resp. Conventionem, pactum, & obligationem impositam mutuatario dandi lucrum aliquod ex gratitudine pro mutuo esse illicitam, & usurariam. Oppositum damnatur ab Innocent. XI. damnante illam propositionem, quæ est in ordine 42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum*. Ratio est, quia usura committitur quoties mutuanti lucrum provenit immediatè ex mutuo, & mutuatario imponitur onus, ad quod non tenetur ratione mutui; sed per pactum dandi lucrum aliquod ex gratitudine mutuans reportat lucrum immediatè ex mutuo, & mutuatarius gravatur onere, ad quod non tenetur præcisè ratione mutui, dandi scilicet lucrum pro mutuo, quod dare non tenebatur: nam licèt mutuatarius jure naturali teneatur esse gratus pro accepto beneficio, & contrahat obligationem ad antidora, illa tamen non potest deduci in pactum, & transferri in obligationem civilem, quia plus gravaretur, quàm teneatur ratione mutui.

44. Deinde quia mutuatarius licèt ex accepto mutuo contrahat obligationem antidoralem gratitudinis, non tenetur tamen compensare, & satisfacere per aliquam pecuniæ quantitatem, aut per donum aliquod temporale, sed potest gratum se præbere orando pro benefactore; signa honoris exhibendo; gratias agendo, vel etiam opem aliquam temporalem ferendo, si mutuans constituatur in extrema seu gravi necessitate, non verò tenetur determinatam quantitatem pecuniæ, aut rem aliam pretiosam dare; quare si imponis onus dandi pecuniam, aut aliam

aliam rem pretiosam imponis onus, quod de jure non inest, & ad quod mutuatarius non tenetur, & sic committis usuram, ut in simili diximus *suo loco de Simonia*.

45. Conf. quia licèt pactum de dando lucro pro mutuo dicatur liberalis, & gratiosa donatio, verè tamen non est gratiosa donatio, sed vera, & onerosa solutio; sicuti si petenti à me domum meam dicam, nolo tibi eam vendere, sed volo tibi eam gratis donare, hoc tamen pacto, & conditione, ut tu ex gratitudine mihi dones quinquaginta nummos aureos, aliàs scias me tibi non daturum, verbis luderet, nec esset vera donatio, sed rigorosa venditio, & solutio palliata sub nomine donationis; ita etiam in casu nostro, si ego convenio tecum dicens: mutuo tibi centum hoc pacto, & conditione, ut obligeris, ex gratitudine mihi dare sex supra sortem, erit gratuita donatio quoad nomen, sed in re vera, & rigorosa solutio, & contractus onerosus *do, ut des; facio, ut facias*, & per consequens vera usura; secus omnis Usura juri naturali repugnans poterit hoc contrahendi modo excusari à peccato, semper enim dicere poteris; mutuabo tibi liberaliter centum, si obligetis mihi dare ex gratitudine sex supra sortem; hoc enim est aperire patentissimam januam omnibus Simoniis, & Usuris divino Jure prohibitis.

46. Nec dicas; non dari usuram, quando pactum obligat solùm ex fidelitate, non ex justitia: Contra enim est, quia hæc ipsa obligatio ex fidelitate est novum gravamen pretio æstimabile, quod sufficit pro usura constituenda: Deinde, quia ad usuram non semper requiritur pactum formale, & explicitum, sed sufficit quòd auctarium supra sortem accipiatur, ut pretium mutui, & ut debitum vi illius, & non ut merè liberaliter datum; in nostro casu illa obligatio dandi sex supra sortem ex fidelitate, & gratitudine, est contractus onerosus, distinctus ab obligatione antidorali, & includit veram solutionem sub palliato nomine gratuitæ donationis, & sic veram includit usuram. Hanc Sententiam tenent cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 2., & 4. Cajet., & Aragon. *ibi* Salon., Tolet., Petrus Navar., Molina, Rebellus, Lessius, Salas, quos affert, & sequitur Palaus *punct.* 14. *numer.* 5.

47. Ad rationem dubitandi positam à principio dico; non est illicitum ex mutuo sperare lucrum sibi liberaliter dandum à mutuatario, & illud accipere, si liberaliter detur absque ullo pacto præcedente, sive formali, & explicito; sive virtuali, & implicito, quia tunc non vitiatur liberalis donatio, nec gravamen imponitur mutuatario, secus si præcedat pactum, & obligatio de tali lucro conferendo, & illud exigatur tamquam debitum ex pacto, & obligatione præcedente, quæ vitiat liberalem donationem, & imponit mutuatario gravamen indebitum, ad quod non tenetur ratione mutui, nec ex obligatione gratitudinis, cui satisfacere potest per alia signa, ut supra dictum est.

48. An verò sit licitum verbis excitare, & inducere, seu allicere mutuatarium ad remunerationem ex liberalitate, ac gratitudine faciendam. Resp. hoc esse licitum speculativè loquendo, quia talis excitatio non reddit remunerationem involuntariam, cum illi nullam obligationem imponat, sed liberum relinquat; & inde, si mutuatarius postea aliquid donet, poterit mutuans illud recipere, quia non recipit lucrum immediatè ex mutuo, nec ex aliquo pacto præcedente, sed ex amicitia, & liberalitate alterius, ita Cajet., Molina, Rebellus, Salas, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 3. *p.* 2. *num.* 10., & in simili dixit Lessius *lib.* 2. *cap.* 24. *dub.* 4. *num.* 27. de famulo, qui sponte domino inservit, non petens stipendium, ut hac ratione alliciat dominum ad procurandum sibi Beneficium. Idem dicit de eo, qui tradit munera, ut hac ratione trahat ad benevolentiam, ut inde ex benevolentia obtineat, quod petiturus est.

49. Hæc doctrina, quamvis speculativè loquendo, possit esse vera, in praxi tamen non est admittenda tanquam periculosa, & fovens usuras; siquidem talis excitatio si mutuum antecedat videtur pactum quoddam implicitum continere; si verò subsequatur, tunc mutuatarius metu injusto induci solet ad solvendum aliquid supra sortem, timens, ne sibi injusta nota ingratitudinis inuratur, & ne in futurum possit ampliùs mutuum recipere, quod utrumque reddit involuntariam solutionem, & remunerationem, ita Bannez *quæst.* 78. *art.* 1. *dub.* 3. Lugus *disp.* 25. *num.* 30. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 34. Nec dissentit Bonacina *num.* 11. docens, mutuantem, qui dubitat, an mutuatarius aliquid sibi tradat ex liberalitate, gratitudine, & plenè voluntariè, vel an potiùs tradat involuntariè, mixtè ex verecundia, vel timore sibi aliàs denegandi mutui, teneri ad restitutionem, quousque comperiat illud sibi liberaliter tradi, quia quilibet tenetur cavere periculum committendi usuram, quod non cavet, qui aliquid accipit à mutuatario, dubitans, sibi ex liberalitate tradi.

DU-

DUBIUM VII.

Usura mentalis, qualiter sit peccatum, & obliget ad restitutionem.

50. Usura mentalis non sumitur in præsenti pro sola intentione, & proposito interno dandi ad usuram, ea ratione, qua homicidium mentale est sola intentio, & propositum occidendi, sed pro actuali mutuatione facta animo lucrandi, & recipiendi aliquid supra sortem, seu ultra summam, quam mutuavit, & dicitur mentalis, quia est cum sola intentione, & proposito interiori lucrandi, exteriùs nullo signo, nullo modo, nec ullo pacto manifestata: difficultas est; an mutuare cum tali spe, ac intentione lucrum reportandi, sit semper usura mentalis peccaminosa, cum obligatione restituendi.

51. Resp. illicitum esse, & usurarium sperare, & intendere lucrum immediatè ex mutuo sibi dandum ex obligatione justitiæ tamquam pretium mutui, non verò sperare lucrum, mediatè solùm, & occasione mutui, dandum scilicet sibi ex amicitia, gratitudine, & liberalitate Mutuatarii. Prima pars habetur ex cap. *Consuluit de Usuris*, ubi Urbanus III. adducendo illud Lucæ *6. Mutuum date, nihil inde sperantes*, ait, *Qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo proposito, ut licèt omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat, pro hujusmodi lucri intentione, quam habet, judicandus est malè agere*. Ratio est, quia qui recipit lucrum immediatè ex mutuo, ut debitum, & pretium mutui, de facto peccat, & committit usuram; ergo etiam peccat, & committit usuram mentalem, qui lucrum tali modo sperat, & intendit ob pravam voluntatem exequendi aliquid illicitum, & malum, quod quidem verum est, etiamsi quis per mutuum principaliter intenderet amicitiam mutuatarii, & minùs principaliter lucrum ex ipso mutuo, si nimirum illud intendit tamquam pretium, & civiliter debitum.

52. Ratio secundæ partis est, quia ille qui sperat, intendit, & recipit lucrum ex amicitia, & liberalitate mutuatarii, non illud intendit, nec recipit immediatè ex mutuo tamquam pretium illius civiliter debitum, sed solùm occasionaliter, & mediatè, unde non committit usuram, quæ est lucrum ex mutuo immediatè proveniens, sive deinde tale lucrum principaliter intendatur, sive minùs principaliter, sive sit causa impulsiva sive finalis, dummodo solùm occasionaliter intendatur ex amicitia, & liberalitate, & non immediatè tamquam pretium mutui; ea ratione, qua dicitur simoniacus ille, qui solùm inservit Collatori beneficiorum, ut intuitu servitii collator obligetur ad conferendum illi Beneficium, tamquam pretium præstiti servitii, non verò qui inservit pro stipendio, & ex sola benevolentia collatoris intendit, & speret beneficium sibi gratis conferendum; Nec item dicitur simoniacus ille Canonicus, qui recipit distributiones, non tamquam pretium Divini officii, sed tamquam quid annexum ad sui sustentationem, sive illas principaliter, sive minùs principaliter intendat; ibi enim potest esse affectus avaritiæ, sed non simoniæ, ita cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. tenent Cajet., Sotus, Navarrus, Molina, & Lessius, quos affert, & sequitur Rosignol. *contr. III. prænot.* 9. Villalobus, Trullench., Palaus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 32.

53. Dices; cap. *consuluit de Usuris* generaliter damnatur ille, qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo proposito, ut licèt, omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Sed contra dico; Urbanum III. illo *cap.* talem solummodo damnare pro intentione, quam habet, quæ quidem in casu proposito Pontifici videtur prava ea fuisse, quia indicatur is, de quo consulitur, propositum habuisse lucri, eo modo, quo solent usurarii, sed solùm pactum exteriùs defuisse, unde sperabat lucrum immediatè propter mutuum, non tantùm mediatè occasione mutui, ut bene notat Malderus *cap.* 3. *dub.* 5.

54. Hinc sequitur, Mutuantem non teneri ad aliquam restitutionem lucri percepti ex mutuo, quando mutuatarius ex mera gratitudine donat, & mutuans sub eodem titulo recipit; requiritur enim ad inducendam obligationem restitutionis ex usura mentali, quòd mutuans recipiat aliquid ultra sortem animo usurario, & mutuatarius similiter tribuat eodem animo, scilicet tamquam debitum ex mutuo; dubium tamen est, an teneatur ad restitutionem, quando mutuatarius solvit lucrum tamquam debitum, ipse verò recipit tamquam sibi ex gratitudine datum, vel quando mutuatarius dedit liberaliter, ipse verò recepit mala fide, putans sibi dari, ut debitum, aut quando de intentione utriusque dubitatur.

55. Resp. mutuantem teneri ad restitutionem, quando mutuatarius lucrum solvit animo usurario, tamquam debitum ex mutuo, nisi bona fides excuset. Ratio est, quia mutuatarius tali animo solvens non abdicat à se dominium talis lucri, nec illa donatio, utpote involuntaria est sufficiens ad transferendum dominium, cum desit animus donandi, ac proinde tenetur illud restituere, non ratione injustæ acceptionis, propter bonam fidem, quæ ipsum excusat, sed ratione

rei ac-

rei acceptæ, quæ clamat pro domino, Rosignol. *prænot. 9. fine*, tenetur inquam restituere lucrum, si extat; vel id, in quo factus est ditior, si bona fide fuit consumptum: si autem non extat, nec in aliquo factus sit ditior, ad nihil tenetur, juxta regulam generalem de possessore bonæ fidei: ad nihil etiam tenetur, si lucrum bona fide acceptum per triennalem possessionem legitimè præscripsit, ut suo loco diximus de præscriptione.

56. Quòd si mutuatarius dedit lucrum illud liberaliter, sed mutuans accepit animo usurario, id est tamquam sibi debitum, tunc non tenetur restituere, nisi ratione conscientiæ erroneæ, quatenus putat, mutuatarium dedisse tamquam debitum, sed, cessante conscientia erronea, postea non tenetur, quando scilicet deprehendit animum mutuatarii fuisse liberalem. Ratio est, quia ex parte dantis posita est voluntas sufficiens ad transferendum dominium, & ex parte accipientis ponitur acceptatio formalis, quando deprehenditur liberalis animus mutuatarii; ergo cessat obligatio restituendi, quæ solùm oritur ex re accepta, vel ex injusta acceptione, quorum utrumque deficit, quando animus mutuatarii cognoscitur esse liberalis, ita Lessius *lib. 2. cap. 20. numer. 42.* Cajet. *tom. 2. opusc. 8. quæst. 3.* Lugus, & alii. Si verò dubitetur de intentione utriusque, mutuans non potest aliquid recipere, & acceptum tenetur restituere, ea ratione qua restituere tenetur ille, qui dubia fide rem alienam cœpit possidere, ut patet ex alibi dictis.

57. Regula ad cognoscendum in praxi, an lucrum in mutuo liberaliter detur, vel potiùs involuntariè, desumi solet ex qualitate personæ dantis, an sit dives, vel pauper; an liberalis, vel avarus: si enim sponte sua tradat, & animo hilari, cum aliàs sit liberalis, & gratus, præsumendus est liberaliter tradere, cum adsit certitudo moralis ad id credendum, ut cum Cajet., & Lessio tradit Bonacina *quæst. 3. punct. 2. num. 11.* An inter dantem, & accipientem detur aliquod vinculum amicitiæ, consanguinitatis, & familiaritatis, vel quid simile; nam quò majus est vinculum personarum, faciliùs præsumitur liberalis donatio inter illos facta: consideranda est etiam virtus, & integritas personæ, quæ si est timoratæ conscientiæ fundat præsumptionem liberalis donationis, ut in simili diximus de Simonia *cap. 1. num. 47. tract. 4.*

DUBIUM VIII.

Quibus titulis licitum sit in Mutuo recipere aliquid supra Sortem.

58. Quamvis Usura sit intrinsecè mala, Jure naturali, Divino, & Ecclesiastico prohibita, nec ullo modo fieri possit licita, nec dispensatione Pontificis, qui non dispensat contra Jus divinum, & naturale: nec consuetudine aliqua, aut legibus, & Statutis Principum, quia nulla lege positiva, vel contraria consuetudine derogari potest Juri divino, & naturali, solumque permittitur, & usurarum excessus cohibetur, sed non approbatur ut licitus: aliqui tamen tituli mutuo solent adjungi, ratione quorum recipi potest aliquid supra sortem, & quatuor præcipuè solent enumerari, scilicet lucrum cessans, damnum emergens, & periculum sortis, & pœna, de quibus, sicut de aliis nonnullis successivè dicemus, prointde sit.

§. I.

De Lucro cessante, & Damno emergente.

59. Lucrum cessare dicitur, quando ratione mutuatæ pecuniæ quis caret fructibus, & lucro, quod ex tali pecunia provenitet, si eam non mutuasset, ut si quis mutuet pecuniam, quam destinaverat lucrosæ negotiationi, aut ad emendam domum, vineam, censum, aut aliam rem fructiferam, caret lucro, quod ex tali negotiatione habuisset, aut fructibus, quos ex tali fundo fructifero percepisset. Damnum emergens est, quando ratione mutuatæ pecuniæ quis damnum patitur in rebus suis, ut si mutuet pecuniam destinatam ad reparandam domum, quæ propter hoc ruinam patitur, quia non potuit reparari ob carentiam pecuniæ mutuatæ, vel si non possit triticum, aut alias merces emere suo tempore, quas postea cariori pretio cogitur emere; in his enim, & similibus casibus datur lucrum cessans, aut damnum emergens: & queritur, an mutuator ratione lucri cessantis, aut damni emergentis possit aliquid recipere supra sortem absque labe usuræ, & id in pactum deducere.

60. Resp. licitum esse mutuatori ratione lucri cessantis, vel damni emergentis in mutuo accipere aliquid supra sortem, idque in pactum deducere absque usuræ labe. De damno emergente conveniunt omnes, tum Theologi, tum Juristæ, quia non est æquum, quòd aliquis damnum patiatur in rebus suis pro-

propter beneficium alteri gratis collatum, & sic licitè de ejus compensatione pacisci potest; hoc enim non est usum pecuniæ vendere, sed damnum vitare, ut ait D. Thomas 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. Nec obstat illud Lucæ 6. *mutuum date, nihil inde sperantes*, quia non accipit aliquid ratione mutui, sed in compensationem damni, quod quis pati non tenetur, *Ne dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse* cit. c. *Pervenit de Fidejussoribus*, & hoc in jure vocatur Interesse prout distinguitur ab usura, seu lucro illicito.

61. De lucro cessante negarunt olim, esse titulum sufficientem exigendi aliquid supra sortem, nonnulli Canonistæ in cap. *ult. de usuris*, teste Covarr. 3. *var. cap.* 4. *num.* 5., quibus favet D. Thomas *loc. cit.*, ubi postquam dixit ratione damni, quod patitur posse aliquid accipere supra sortem, addit. *Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere; quia non debet vendere id, quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo*. Ratio est, quia lucrum cessare non est aliud, quàm mutuantem impediri à lucro, quod illa pecunia facere poterat; qui autem sponte sua mutuat, non dicitur à lucro impediri, quia pecunia non est ampliùs lucro destinata; ergo nihil poterit accipere pro lucro, cum verè, & propriè ei non cesset, nisi fortè quis vi, metu, aut fraude ad mutuandum inducatur; tum quia si ratione lucri cessantis liceret aliquid exigere, ostium magnum aperiretur usuris, nam quisque facilè fingere poterit, ex mutuo sibi lucrum cessare, eoque veluti pallio usuras exercebit;

62. Dicendum tamen est; non solùm ratione damni emergentis sed etiam ratione lucri cessantis licitum esse aliquid accipere supra sortem, quia utrumque est aliquid pretio æstimabile, & sic utrumque in pactum deduci potest, cum in utroque casu mutuans damnum patiatur ratione mutui: certè si quis invitus per vim, & metum cogitur mutuare, debetur ei lucrum cessans, ut omnes concedunt, quia privatur spe lucrandi; spes enim lucri est pretio æstimabilis, & ideò si per vim, & metum ea privetur, debet ei resarciri, nam secundùm prudentem æstimationem est verum damnum emergens; ergo etiam hoc præstari debet sponte mutuanti, quia in gratiam mutuatarii tali spe privatur; Conf. quia spes illa lucri vendi poterat, sicut leges concedunt, vendi posse factum retis, & segetes immaturas; si ergo ratione mutui quis ea privatur, debet ei damnum restitui, & ita in utroque casu tenet Salas *de usuris dub.* 18., & 19., ubi innumeros refert Auctores Palaus *disp.* 4. *punct.* 5. Rosignol. *prænot.* 13. *num.* 1. & 6. Villalob. *tom.* 2. *tract.* 26. *diff.* 7., & 8. Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 3. *punct.* 4. Lessius, Layman, Rebellus, Trullench, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *prænot.* 9.

63. Nec contrarium sentit D. Thomas *loc. cit.*, qui debet intelligi, quòd non possit accipi lucrum cessans, quod est in potentia solùm remota, cujus nulla est probabilis spes; &, si loquitur de lucro cessante, quod est in potentia proxima, solùm vult, non posse eodem modo accipi lucrum cessans, quo damnum emergens, scilicet non posse accipi ad æqualitatem, sed solùm quanti spes illa potest æstimari, juxta ea, quæ dixit *quæst.* 64. *art.* 4., ubi expressè hoc ponit discrimen inter lucrum cessans, & damnum emergens, quòd illud debet secundùm æqualitatem reparari, non istud; Ad rationem dico, mutuantem sive sponte, sive coactè, verè impediri à consecutione lucri sperati; & licèt nonnulli sub tali prætextu lucri cessantis possint usuras palliare, non sequitur, quòd non possit accipi lucrum, quando verè cessat ratione mutui.

64. Verùm, ut hoc titulo lucri cessantis, seu damni emergentis, sub quo persæpè solent usuræ palliari, licitè possit accipi aliquid supra sortem, seu supra capitale, tres præcipuè conditiones requiruntur. Prima est, ut lucrum per se cesset, seu damnum sequatur ratione ipsius mutui, quod proinde sit vera causa damni, sine qua non, quia scilicet mutuatur pecunia destinata negotiationi, emptioni rei fructiferæ, vel ad reparandam domum ruinosam, quæ aliter reparari non potest. Si enim alia ratione damnum potest impediri, & lucrum haberi, ut si habeas aliam pecuniam otiosam, quam commodè mutuo dare possis, aut substituere negotiationi, emptioni, vel reparationi domus, tunc cessat titulus aliquid recipiendi supra sortem ratione mutui, cum hoc non sit causa damni, nisi pecuniam aliam repositam, & reservatam teneas propter occurrentes necessitates, ad usum, & commodum tuæ familiæ, ad dotandas Filias, ad solandam senectutem, vel ad evitanda infortunia passim occurrentia, quia reputanda est ac si non esset, ac proinde potes aliquid recipere supra sortem; nam mutuatio est vera causa damni, & quòd cesset lucrum ex negotiatione speratum; non enim teneris in gratiam alterius te in aliquod discrimen conjicere, in quo conveniunt Doctores communiter, Molina *disp.* 316. *post initium*; Rebellus *part.* 2. *lib.* 8. *quæst.* 6. *num.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 11. *numer.* 86. Salas *de usuris dub.* 20. *nu.* 5. Rosignol. *prænot.* 13. *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *disp.* 15. *num.* 597.

65. Addunt nonnulli, te posse lucrum reportare, si mutuò tradas pecuniam, quam negotiationi exponere decreveras, quamvis aliam habeas otiosam, & tibi non necessariam, quia hæc, quam mutuò dedisti, erat fructificatura, & non alia, & sic ex tali mutuo verè cessat lucrum, & non teneris in gratiam alterius aliam, quam reservare decreveras, exponere negotiationi, & loco illius subrogare, ut cum Trullench, Villalob., Lessio, Palao, Salas, & Valentia tradit Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 86., sequitur cum Lugo, & Valentia Ant. à Spiritu S. *cit. numer.* 597. dicens, mutuantem etiam posse reportare lucrum quando pecuniam subtraxit à negotiatione, ut paratam & promptam haberet ad manus pro his, qui mutuò petunt, quicumque illi sint, quia verè illi cessat lucrum causa mutui, citat Bassæum, Lessium, Tamburinum, & Lugum, *disp.* 25. *num.* 94.; cautè tamen agendum est in hac materia, si verè lucrum cesset, seu damnum emergat ratione mutui, prout non cessat lucrum, nec damnum emergit, quando pecunia hujusmodi mutuò data sine negotiatione, & lucro in capsa creditoris otiosè jacens mansisset, quod maximè contingit quando quis pecuniis abundans potest sine incommodo mutuum dare, & aliis suis necessitatibus satisfacere; sicut etiam cavendum est, ne sub prætextu mutuò dandi cum lucro pecuniam negotiationi destinatam, alia deinde utaris ad negotiandum, quia hoc esset palliare usuram.

66. Secunda conditio est, ut ab initio mutui æstimatio lucri cessantis, & damni emergentis deducatur in pactum; si enim nullum præcessit pactum antecedenter ad mutuum, non potest ampliùs mutuans aliquid exigere ultra sortem ob istum titulum, etiamsi postea damnum emergat, vel lucrum cesset, quia censetur illud remissum, & condonatum, nisi mutuatarius fuerit in mora solvendi tempore debito; potest enim semper excipere, quòd si scivisset, solvendum esse illud interesse pecuniam cum tali onere, mutuò non accepisset, ut cum Navarr., Rebello, Lessio, Layman, & Salas, tenet Palaus *disp.* 4. *punct.* 15. *num.* 4. Rosignol. *contr. III. num.* 3.

67. Quòd si terminus fuit solutioni præfixus, & damnum re vera sequatur ex eo, quòd debitor fuerit in culpabili mora solvendi, tunc tenetur ad damnum, & interesse solvendum, etiamsi non fuerit à creditore in pactum deductum. Ratio est, quia quando in contractibus præfigitur terminus ad solvendum, tacitè censetur initum pactum, ut qui intra præfixum terminum non solverit teneatur ad interesse defectu solutionis, ut cum Molina, Rebell., Navarr., Reginaldo, & aliis tenet Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 3. *punct.* 4. *num.* 4., & hoc verum est, etiamsi nulla intercesserit interpellatio, nam dies interpellat pro homine virtute pacti ab initio præstiti: Si verò solutioni non fuit terminus appositus, tenetur mutuatarius lucrum cessans, & damnum emergens compensare quando fuit à creditore interpellatus, & non solvit; nam mutuum sub ea conditione conceditur, ut si mutuatarius non solverit, quando debet, id est termino præfixo, vel à creditore interpellatus, teneatur ad interesse, Palaus *supra num.* 11.

68. Si tamen mutuatarius non fuit in mora culpabili, nec solvit præfixo termino ex impotentia, tunc excusatur ab obligatione solvendi lucrum cessans, aut damnum emergens, quia ad impossibile nemo tenetur, & iura obligantia mutuatarium ad interesse ob non factam solutionem tempore debito, loquuntur de debitore moroso, cujusmodi non est censendus, qui culpa morali caret, nisi fortè id expressè in pactum sit deductum, Salas *dub.* 19. *num.* 9. Rebell. *lib.* 8. *quæst.* 7. *num.* 4. Lessius *cap.* 20. *dub.* 10. *num.* 69. Palaus *num.* 12. Bonacina *punct.* 4. *num.* 5. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 82.

69. Tertia conditio est, quòd interesse lucri cessantis non recipiatur statim abinitio dum mutuum traditur, sed convenienti intervallo, puta si mutuò tradas centum aureos, & lucrum cessans existimetur decem, non debet ea decem statim accipere, quia non traderet mutuò centum, sed solùm nonaginta, & ex illis acciperet lucrum, perinde ac si mutuaret centum, quod apertè iniquum, & illicitum est, ita cum Molina, Lessio, & Salas, Palaus *num.* 9. Rosignol. *num.* 8., & aliis adductis Bonacina *punct.* 4. *num.* 13. Damnum, quod timetur, & lucrum quod speratur debet esse verum, & non fictum, quod scilicet eventurum, quasi certò, & probabiliter credatur; unde non debet esse in potentia tantùm remota, quod multis modis potest impediri, quia hoc non debet rationabiliter æstimari, ut cum Gutterez, Villalobos, Tapia, & Maldero notat Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 83. Nec debet accipi totum, & integrum lucrum, quod speratur, sed tantùm quanti valet spes illa lucri, deductis expensis, laboribus, & periculis; nam lucrum in spe subjectum periculis, & expensis minus valet, quàm lucrum in re certum, & liberum ab illis, ut cum D. Thoma *quæst.* 62. *art.* 4., & *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. tenent Doctores communiter, Sotus, Aragon., Bannez, Reginald., Navarr., Salas, quos sequitur Bonacina *punct.* 4. *num.* 12.

§. II.

§. II.

An licitum sit in Mutuo aliquid recipere supra sortem ratione periculi eam amittendi, vel non nisi cum molestiis, & expensis, recuperandi.

70. Resp. affirmativè, dummodo periculum sit verum, & non fictum, nec falsæ innixum præsumptioni, ut in simili diximus supra *cap. præcedenti num.* 79., licitum esse carius vendere credito, quàm numerata pecunia, ratione periculi, ne postea pretium solvatur, vel ex toto, vel ex parte. Ratio est, quia tale periculum probabile perdendi capitale, aut illud non recuperandi sine expensis, & molestiis, est aliquid pretio æstimabile, quod gratis subire nemo tenetur in gratiam alterius; si ergo mutuator tale periculum subeat mutuando pecuniam alicui non satis noto, decoctori, aut dubiæ fidei, nolenti, aut non valenti dare pignus, aut fidejussorem in securitatem pecuniæ mutuò acceptæ, poterit ratione talis periculi aliquid recipere supra sortem, quanti scilicet arbitrio boni viri æstimatur tale periculum: certè si mutuatarius fidejussorem daret, posset iste justè petere, & accipere pretium pro fidejussione, & assecuratione, propter onus, quod in se suscipit, & periculum, cui exponitur solvendi pecuniam mutuatam; ergo etiam potest mutuator ratione talis periculi illud pretium exigere, quod justè posset exigere fidejussor, si daretur, illudque accipere, & retinere, quamvis postea damnum re ipsa non sequatur, quia tale pretium non recipit ratione damni verè sequendi, sed pro periculo damni, cui mutuans se exponit, ita cum D. Thoma *opusc.* 73. *de usur. cap.* 10. tenent Joan. Medina, Corduba, Aragon., Salon., Lessius, & alii, quos affert, & sequitur Palaus *punct.* 17. *n.* 3. Bonacina *punct.* 5. Rosignol. *contr.* 3. *num.* 10., aliique communiter.

71. Dixi; in mutuo posse aliquid sumi supra capitale à nolente, seu non valente dare pignus; si enim mutuatarius velit pro securitate pecuniæ mutuò acceptæ dare pignus, aut fidejussorem, non potest absque usura mutuator aliquid recipere supra sortem, quia tunc cessat periculum amittendi capitale: nec potest cogere mutuatarium ad secum ineundum contractum assecurationis, quo ipse mutuator, certo pretio constituto, in se recipiat periculum pecuniæ, aut mercium, quia imponeret illi gravamen indebitum: Idque maximè contingere potest in mercibus nauticis, seu trajectitiis, seu deferendis ad nundinas, in quibus si mutuatarium cogas, ut tecum ineat contractum assecurationis, quo, certo pretio constituto, in te recipias illarum periculum quousque ad destinatum locum sint delatæ, usuram committis, ut constat ex cap. *Naviganti de Usuris*, ubi Gregor. IX. ait *Naviganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid supra sortem, usurarius est censendus*. Quæ quidem verba communiter intelliguntur de obligante mutuatarium ad prædictum contractum assecurationis, & nolente aliter mutuare, quàm sub tali pacto recepti in se periculi, ut inde possit aliquid supra sortem lucrari. Quamvis alii dicant, Pontificem ibi solùm decernere, tales contractus in foro externo præsumendos esse usurarios; non enim dixit *Usurarium esse*, sed *Usurarius est censendus*, quia sub illo titulo multæ usuræ palliantur, prout diximus supra *cap. præced. num.* 81., ubi etiam diximus, nonnullos existimare, in eo Textu irrepsisse errorem, & deficere particulam *non*, ut cum dicit *Usurarius est censendus*, debere dicere *Usurarius non est censendus*, quod probant ex cohærentia cum aliis, quæ ibi dicuntur, quod etiam tenet Palaus hic *disp.* 4. *punct.* 18.

72. Quamvis sit usura ex vi mutui obligare mutuarium ad tecum ineundum contractum assecurationis, quia talis obligatio est pretio æstimabilis, ad quam non tenetur mutuatarius ex vi mutui; si tamen, nullo præcedente pacto, nec aliqua imposita obligatione, contractum ineas suscipiendi in te periculum sortis ex libero consensu, & voluntate mutuatarii, licitè potes aliquid in compensationem accipere; sicut enim quilibet alius tertius potest pretium accipere pro hac præstanda securitate, ita potest hoc idem præstare mutuans, cum propter beneficium præstitum non debeat esse deterioris conditionis, tum quia post contractum mutui omnes concedunt, inter mutuantem, & mutuatarium celebrari posse contractum assecurationis; ergo idem fieri potest ante mutuum, si ad id non obligatur mutuatarius, sed sponte velit, ut cum Navar., Covar., Molina, Lessius, Salas, & Layman docet Palaus *punct.* 18.

73. Hinc sequitur, licitum esse mercatori trans mare naviganti mutuare centum aureos, eo pacto, ut si salvus redierit, reddat 120. Si verò navis perierit, ipse, vel ejus hæredes nihil reddere teneantur, quia nulla hic intervenit usura, nec mutuator aliquid accipit supra sortem ratione mutui, sed ratione periculi, cui se exposuit amittendi centum aureos mutuò traditos; est enim contractus sortis, in quo uterque se periculo exponit lucrandi, & perdendi; contractus autem sortis licitus est, si servetur æqualitas peri-

periculi, & pretii, ut in simili casu tenet Bonacina p. 5. num. 4.

74. Dices: si ratione periculi amittendi sortem licitum esset aliquid supra sortem accipere, licitæ redderentur omnes usuræ, quia semper in quocumque mutuo potest adesse tale periculum. Sed contra dico, in mutuo non posse sumi aliquid supra sortem ratione periculi, quando illud est valde remotum, improbabile, vanum, & frivolum, quod in omni mutuo essentialiter imbibitur; bene tamen si illud sit proximum, probabile, verosimile, & prudens, quod est mutuo extrinsecum; non enim est rationi consonum, quòd mutuans hoc periculum proximum, & probabile amittendi sortem, vel illam non recuperandi sine molestiis, & expensis subeat in gratiam mutuatarii; unde potest pro illo accipere aliquid supra sortem, quanti scilicet æstimatur tale periculum, non verò pro periculo remoto, vano, & improbabili, quod imbibitur in omni mutuo, & satis compensatur, ut ait Salas, cum ea utilitate, quam percipit mutuans mutuando, scilicet quòd si res interim pereat ob aliquod infortunium, puta incendii, aluvionis, furti, non pereat mutuanti, sed mutuatario, qua ratione servatur æqualitas inter onera utriusque contrahentis.

75. Quamvis ex dictis licitum sit mutuanti recipere aliquid supra sortem ratione periculi, cui exponitur amittendi capitale, vel illud non recuperandi sine molestiis, & expensis: in praxi tamen cautè procedendum est, & melius erit abstinere à tali contractu, sub quo facilè palliantur usuræ, cum difficile sit cognoscere, quando periculum sit grave, aut leve; intrinsecum, vel extrinsecum mutuo: si enim certò moraliter constet de periculo, quia debitor est decoctus, fallax, ignotus, aut dubiæ fidei, nemo prudens ei mutuum dabit, etiamsi promittat aliquid supra sortem, quia tam de sorte, quàm de augmento remanet periculum: melius poterit in eo casu quisque sibi consulere, vel abstinendo à datione mutui, vel exigendo pignora, & fidejussores, ut magis communiter testantur Doctores.

§. III.

An pro carentia Pecuniæ accipi possit aliquid supra sortem.

76. Controvertitur, utrùm licitum sit aliquid exigere pro carentia pecuniæ, & obligatione expectandi solutionem mutui usque ad certum tempus, puta ad duos, vel decem annos, & procedit difficultas in casu, quo ex carentia illius pecuniæ nullum lucrum cesset, nec damnum emergat; seu periculum impendat; nam ratione lucri cessantis, damni emergentis, seu periculi perdendi capitale, an, & quatenus possit aliquid sumi supra sortem, jam diximus supra; si autem nullum damnum immineat, an pro sola carentia pecuniæ, & obligatione illam non repetendi per decennium, an possit sumi aliquid supra sortem: affirmarunt non pauci apud Dianam *part. 1. tract. 8. resol. 48.*, & *part. 5. tract. 13. resol. 50.*, eò quòd hæc obligatio sit pretio æstimabilis, nec sit mutuo intrinseca; Idem tenet, & latè probat Caramuel in sua Theologia fundamentali, & probabile dicit Trullench *lib. 6. cap. 1. dub. 12.*

77. Resp. non esse licitum in mutuo recipere aliquid supra sortem ob solam carentiam pecuniæ, vel obligationem expectandi usque ad certum tempus, & oppositum damnatur ab Innocent. XI. damnante illam propositionem, quæ est in ordine 41. *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest Creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari*, & ante damnata fuerat ab Alexandro VII. illa propositio, quæ inter ab ipso damnatas est in ordine 42. *Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

78. Ratio est, quia carentia pecuniæ per aliquod tempus, & obligatio eam non repetendi nisi post illud tempus est essentialis, intrinseca, & inseparabilis à Mutuo, quod per hoc differt à Precario; nam qui rem precariò concedit pro suo libito potest semper illam repetere, non sic mutuum, quod non debet statim repeti, seu non nisi per aliquod tempus, & pro toto eo tempore, quo mutuare intendit; ergo non potest absque usura aliquid recipi supra sortem pro sola carentia pecuniæ, & pro obligatione mutuum non repetendi; siquidem dilatio data ad solvendum est continuata mutuatio; secus ostium magnum aperiretur pro omnibus usuris palliandis, nam quisque dicere posset, se non recipere lucrum supra sortem ratione mutui, sed propter carentiam pecuniæ, & obligationem eam non repetendi, nisi post unum, vel plures annos, quo modo omnes contractus usurarii possent justificari, sic tenent Molina, Lessius, & Reginaldus, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst. 3 punct. 6.* Rosignol. *contr. 3. disquisit. 4. §. 8.* Palaus *disp. 4. punct. 8. num. 7. ad 5.* Lugus *disp. 25. sect. 3. num. 7.* Dicastill., Layman., Villalob., quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 3. num. 24.* Diana *part. 8. tract. 7. resol. 63.*, ubi conqueritur, se à Trullench pro contraria Sententia citari, cum

ri, cum illam Doctores improbabilem putent, & acriter censurent, idem habet *part. 11. tract. 1. resol. 25.*

79. Dices; quòd, licèt obligatio non repetendi mutuum per aliquod tempus sit de intrinseca ratione mutui, nec pro ea recipi possit aliquid supra sortem, obligatio tamen non repetendi, nisi post longum tempus, puta post annum, aut post decem annos, non est de intrinseca ratione mutui, & sic poterit pro tali obligatione pretium sumi, cum sit pretio æstimabilis non minùs, quàm se obligare ad mutuandum per annum ad libitum mutuatarii, vel pro illo fidejubere, pro qua pretium sumi posse omnes concedunt. Adde, quòd pecunia præsens utilior, ac pretiosior est, quàm futura; ergo pro carentia pecuniæ poterit aliquid sumi supra sortem.

80. Resp. non minùs esse de intrinseca ratione mutui obligatio non repetendi per aliquod tempus, quàm obligatio non repetendi ad longum tempus, quando mutuatio fit, seu conceditur ad longum tempus, ac proinde non posse pro tali tempore pretium sumi, si nullum mutuanti cesset lucrum, aut immineat damnum, quod tunc esset compensandum: licèt enim liberum sit mutuanti mutuare, vel non mutuare, ad breve, vel ad longum tempus; si tamen liberè, & sinè suo detrimento mutuum concedit ad longum tempus, non potest aliquid recipere supra sortem pro toto tempore, pro quo mutuum concedit: obligare se ad mutuandum per annum ad libitum mutuatarii est obligatio pretio æstimabilis, & mutuo extrinseca, proinde nil mirum, si pro ea recipi possit aliquid supra capitale: Idem valet de eo, qui se obligat ad fidejubendum pro alio per annum, vel per decennium, necnon de illo, qui se obligat ad vendendum aliquid justo pretio ad arbitrium alterius, qui potest pro tali obligatione pretium recipere, non verò qui mutuat ad certum tempus, sive breve, sive longum, quia ratione temporis præcisè non potest in mutuo aliquid recipere supra sortem: qui se obligat ad mutuandum pro tantò tempore, mutuum voluntariè extendit ad illud tempus, & talis obligatio sufficienter compensatur, quando nullum aliud imminet damnum, per obligationem, quam habet mutuatarius restituendi suo tempore quantum accepit, & si interim pecunia pereat, non mutuanti pereat, sed mutuatario.

81. Ad id, quod additur concedo, communiter magis æstimari pecuniam præsentem, quàm futuram, cum illa sit utilis ad negotiandum, ad reparandam domum, ad alendam familiam, & alia hujusmodi, non sic pecunia futura, ex qua potiùs damnum evenire potest, & lucrum cessare; at si pecunia non sit implicanda, sed otiosè conservanda in arca, non est melior pecunia præsens, quàm futura, quin potiùs hæc melior est; nam si interim casu fortuito, & inopinato pereat, non mutuanti perit, sed mutuatario, qui postea statuto tempore eam integrè restituere tenetur.

82. Dices; debitor, qui solvere tenetur centum solùm post duos, vel tres annos, potest se redimere, & extinguere debitum, solvendo nunc de præsenti non aginta, vel non aginta quinque; ergo etiam potest nunc mutuare nonaginta, ut accipiat centum post tres annos; perinde enim est, ac emere de præsenti majorem summam postea solvendam. Sed contra dico, non esse licitum absque usura, anticipata solutione minoris emere credita immatura, seu pagas acerbas, seu credita postea exigenda, quando illa sunt certa, & exigenda absque ullo damno, ut diximus *cap. præcedenti dub. 7.*, quia hoc in volvit virtuale mutuum; mutuat enim implicitè minorem pro majori summa exigenda: vel saltem includit injustitiam, si contractus reducatur ad terminos emptionis, & venditionis, ut *ibid.* diximus, & inde non est licitum minoris redimere, & extinguere debitum post tres annos solvendum, secluso damno emergente, lucro cessante, vel alio justo titulo, ut cum Azor., & Salas, notat Bonacina *q. 3. punct. 10. num. 3.*

§. IV.

An ratione Pœnæ, vel præsumptæ Donationis licitum sit aliquid accipere supra sortem.

83. Poena conventionalis dicitur illa, quæ ex mutuo contrahentium consensu alicui contractui solet apponi, ut eam solvat, qui ex conventione deficit, & quæritur; an in mutuo licitum sit talem pœnam apponere solvendam à Mutuatario, si tempore præfixo mutuum non restituat, adeò ut teneatur aliquid solvere supra sortem in pœnam suæ moræ, quamvis nullum lucrum cesset, vel damnum emergat mutuanti.

84. Resp. affirmativè, si pœna non addatur in fraudem usurarum: Ratio est, quia talis pœna non solvitur à mutuatario præcisè vi mutui, qua ratione esset usura, sed ob moram, sive culpam solvendi mutuum, siquidem debitor, qui est in mora culpabili, peccat contra justitiam retinendo alienum, invito domino, quapropter justè punitur pœna conventionali, quæ ideò imponitur, & exigitur, ut hac ratione mutuatarius

rius constringatur ad sortem principalem, statuto tempore reddendam, & ne culpabiliter reddere differat, ita tenent Sotus, Navarr., Molina, Lessius, Salas, quos affert, & sequitur Palaus *disp.* 4. *punct.* 16. Rosignol. *contr.* 3. *prænot.* 13. *num.* 12. Malderus *tract.* 5. *cap.* 3. *dub.* 18. Lugus *disp.* 25. *sect.* 6. Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 13., & alios referens Audreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 75. Ant. à Spiritu S. *disp.* 15. *num.* 612. antique communiter.

85. Conf. quia licitum est mutuanti obligare mutuatarium ad solvendum mutuum in tempore præfixo, & ad hunc finem consequendum, uti mediis licitis, & honestis; cum enim ratio mediorum sit sumenda ex fine, cui licet velle finem, licet etiam velle media honesta, & utilia ad illum conducentia; sed inter media, quæ maximè conducunt ad hunc finem, ut debitor non sit in mora, unum est imponere illi pœnam, si in ea fuerit: frequenter enim, qui in solvendo esset morosus, ne hujusmodi pœnam incurrat, diligentem se exhibet; quod quidem medium est honestum, & justum, cum illo passim utantur leges, & Judices, ut citiùs debitores suis creditoribus debita persolvant, & inde licitum est hujusmodi pœnam in hunc finem mutuatario imponere.

86. Dices: pœnam alicui imponi non posse, nisi à Superiore, sed mutuans non est superior respectu mutuatarii; ergo non potest illi pœnam imponere. Sed contra dico; pœnam legalem, seu juridicam imponi non posse nisi à Superiore, secùs si agatur de pœna conventionali, quæ ex pacto, & mutuo paciscentium consensu descendit; nam isti jure naturali, & civili possunt se obligare ad subeundam pœnam, si in contractibus defecerint, ut hoc modo contractus firmiores sint, & negligentium in curia stimuletur, *l. si pacta Cod. de pactis*, *l. trajectitiæ ff. de action.. & obligat.*, & in Regul. 86. Juris in 6. dicitur *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*.

87. Ut autem pœna mutuo imposita licita sit, nonnullæ requiruntur conditiones; quarum prima est, ut pœna non apponatur in fraudem usurarum: censetur autem hoc modo apposita, quando mutuator nihil curat de potentia mutuatarii ad mutuum solvendum termino præfixo, illamque imponit, quamvis cognoscat mutuatarium forè impotentem ad mutuum tali tempore solvendum, & necessario futurum in mora, quia solùm curat de lucro acquirendo sub titulo pœnæ, ad palliandum usuram: Quòd deinde cupias, debitorem potiùs in moram incidere, quàm termino constituto solvere, ut possis pœnam exigere, peccatum est contra charitatem, sed non impedit pœnæ executionem, si fuerit in mora, ut cum Lessio, Molina, & Salas, tenet Palaus *disp.* 4. *punct.* 16. *num.* 6.

88. Secundò, ne cogatur pœnam solvere, qui sine culpa fuit in mora, quia tunc esset injusta; sicut enim per legem, aut Statutum nemo sine culpa puniendus est, ita nec per pœnam conventionalem, quæ imponitur ob culpabilem moram, *l. Sancimus C. de pœnis*, *l. trajectitiæ ff. de actionib.*, & *oblig.* cap. *Significante de pignorib.*, & cap. *cognoscente de constitut.*, & inde non tenetur pœnam solvere, qui detentus infirmitate, aut à creditore longè distans, seu conjectus in vincula, vel ex alia simili impotentia non soluit tempore præfixo, nisi fortè factus sit impotens ex culpa sua commessationibus, vel ludis bona sua dilapidando, prævidens futuram impotentiam ad solvendum mutuum tempore debito, Lessius, Molina, Palaus *loc. cit. numer.* 7.

89. Tertia, ut pœna sit moderata, cum debeat esse proportionata culpæ, qualis non esset, si pignus cadat in commissum, aut sors duplicetur, ut patet cap. *Significante de pignorib.*, & bene docet Covarr. *lib.* 3. *var. resol. cap.* 2. Quarta, ut mora sit notabilis, spectata negotii qualitate, & consuetudine; non enim dilatio unius diei, vel hebdomadæ, videtur mora notabilis, ut statim pœna exigatur, ut cum Bonacina, Dicastillo, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 15. *num.* 613., & cum Lessio, & Salas, Palaus *num.* 9. Quinta, ut non exigatur tota pœna, si pars debiti soluta sit, nisi pars debiti mutuanti sit inutilis, Bonacina, Palaus, & alii.

90. Quæres; an pœna conventionalis solvi debeat ante Sententiam Judicis. Negant plures, quia pœna conventionalis retinet naturam pœnæ, de cujus ratione est, ne ante Sententiam debeatur, nisi fortè contrahentes se obligaverint ad solvendam pœnam independenter à Sententia Judicis, quia tunc solvi deberet ante Sententiam, cum pacta, & conventiones vim, & robur habeant à voluntate contrahentium, ut cum Sanchez, Navarro, Lessio, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 15. *num.* 614. Sed probabilius est, illam in conscientia deberi ante Sententiam Judicis, quia talis pœna est imposita ex libero contrahentium consensu, qui talis esse videtur, ut violans fidem solvere teneatur ex vi conventionis, & pacti obligantis independenter à Sententia Judicis; nam licèt pœnæ judiciales punitivæ, & involuntariæ debeant expectare Sententiam Judicis, non sic pœna conventionalis, quæ est voluntaria, & jure naturæ servari debet; nihil enim ita naturale est, ac pacta servari *l.* 1. *ff. de pactis*, ita cum Azorio, Molina, Salas, & aliis probabiliùs existimat

ſtimat Bonacina *quæſt. 3. punct. 7. n.* 4. Roſignol. *prænot.* 13. *num.* 14. Malderus *cap. 3. dub.* 18. Andreas à Matre Dei *cap. 3. numer.* 76.

91. Non tamen eſt obligatio ſolvendi pœnam hanc, antequam tacitè, vel expreſsè à mutuante petatur, nam iſte poteſt ſolutionem condonare, ſi vult, ſeu terminum prorogare; unde non petendo, cum poſſit, cenſetur condonare, & cedere juri ſuo, ita Navarr. *cap.* 23. *num.* 67. Salonius, Molina, & alii, quos ſequitur Bonacina *quæſt.3.punct.* 7. *numer.* 3., & Roſignol. *prænot.* 13. *numer.* 15.

92. Quæres; An ratione præſumptæ donationis licitum ſit mutuanti aliquid recipere ſupra ſortem. Reſp. affirmativè, quando, nullo præcedente pacto, conſtat ſibi liberaliter donari; nam ſi aliquid liberaliter datum recipere poteſt non mutuando, poteſt etiam mutuando, cum ratione beneficii præſtiti non debeat eſſe deterioris conditionis: conſtare poteſt ſibi liberaliter dari ex circumſtantiis perſonæ dantis, & accipientis, ſi ille ſit dives, & liberalis; ſi ſit ſolitus ſimiles recognitiones facere, ſi ſit amicus, & conſanguineus. Cavendum tamen eſt à pacto præcedenti de quo diximus ſupra *dub.* 6. *num.*47. & ubi etiam *num.*48. diximus, an, & qualiter licitum ſit verbis, aut factis mutuatarium excitare ad liberales donationes faciendas, & diximus ab illis abſtinendum in praxi, propter periculum uſurarum.

DUBIUM IX.

An in Mutuo licitum ſit pactum Legis commiſſoriæ in Pignoribus.

93. Pactum legis commiſſoriæ licitum eſſe in contractu emptionis, & venditionis conſtat ex dictis *cap. præced. dub.* 16., nunc autem quæritur, an poſſit illud pactum apponi in mutuo, an ſcilicet mutuator, qui pecuniam mutuat, accepto pignore, poſſit pactum apponere, ut ſi ſtatuto tempore mutuatarius mutuum non reſtituat, pignus fiat mutuantis, eique cedat in ſolutum, vel ſit ei venditum, & dicitur pactum legis commiſſoriæ, eò quòd non ſolvens tempore debito incidit in commiſſum, & amittit jus rei ſuæ ob culpam commiſſam, non ſolvendo tempore præfixo, ut explicat Bonacina *quæſt. 3. punct.* 8.

94. Reſp. pactum legis commiſſoriæ in pignoribus per ſe loquendo illicitum eſſe, & uſurarium, & utroque Jure Canonico, & Civili reprobatum: de Jure Canonico conſtat ex cap. *ſignificante hoc tit.* ibi. *Cum igitur pactum legis commiſſoriæ ſit in pignoribus reprobatum*, &c. de Jure Civili conſtat ex toto tit., & maximè *l.* 1., & *ult. C. de pactis pignorum*. Ratio eſt, quia pignus, regulariter loquendo, plus valet, quàm ſit debitum, in cujus ſecuritatem conſtituitur, ſæpè enim pro mutuo decem aureorum traditur pignus viginti, vel triginta aureorum; ſi autem addatur pactum legis commiſſoriæ, ut pignus fiat mutuantis, ſi ſtatuto tempore mutuum non fuerit ſolutum, debitor plus ſolvere cogeretur, quàm debeat, & creditor vi mutui, aut alterius ſimilis contractus, plus reciperet ultra ſortem ſibi debitam abſque ullo titulo, & ſic uſuram committeret, ut cum Navar. *cap.* 17. *num.* 216. Reginaldo *lib* 25. *num.* 232. Salonio, Rebello, & aliis tenet Bonacina *quæſt.3. punct.* 8. *num.*2. Roſignol. *contr. 3. prænot.* 12. Palaus *diſp.* 4. *punct.* 23. Trullench *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 11. *num.* 14., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.*47.

95. Licitum tamen, ac validum eſt pactum appoſitum, ut ſi mutuatarius non ſolvat ſtatuto tempore, pignus vendatur juſto pretio, vel habeatur venditum juſto pretio, quæ particula ſemper intelligi debet, etiamſi non exprimatur, quanti ſcilicet arbitrio prudentis viri æſtimabitur, ita clarè conſtat ex *l. ſi fundus* 16. §. *ult. ff. de pignor.* ibi: *Poteſt ita fieri Pignoris datio, Hypothecave ut ſi intra certum tempus non ſit ſoluta pecunia, iure emptionis poſſideat rem juſto pretio tunc æſtimandam*, & redditur ibid. ratio *Hoc enim caſu videtur quodammodo conditionalis eſſe venditio*; quare, adveniente caſu, pignus debet æſtimari, & illud, quod pretium juſtum excedit quantitatem debiti, debitori debet reſtitui, tunc enim creditor nihil accipit ſupra ſortem, ſed tantùm ſe ipſum ſervat indemnem, quod licitè facere poteſt, ut docent Auctores communiter, quos affert, & ſequitur Bonacina *quæſt. 3. punct.* 8. *numer.* 3.

96. Licitum pariter eſt, ac validum pactum legis commiſſoriæ in cauſa dotis, quando Socer, promittit Genero dotem in pecunia ſolvendam, & interim loco pignoris tradit fundum tali pacto, ut ſi intra certum tempus promiſſam dotem in pecunia non ſolverit, Gener retineat ſibi fundum loco dotis: Ratio eſt, quia Socer poteſt pro libito in dotem promittere, & poſtea, ſi volverit, etiam plus dare, ac priùs promiſerat; unde hac ratione nulli fit injuria, dummodo Socer id ſcienter, ac liberè, nulla fraude, ignorantia, vel dolo deceptus faciat; ſiquidem ſcienti, & volenti non fit injuria, prout docent Sylveſter *verb. pactum, quæſito* 14. Azor. *part.* 3. *lib.* 7. *cap.* 10. §. *Quæro poſtremò*, & alios referens Bonacina *loco cit.*

97. Quæ-

97. Quæres; An creditor, seu mutuator absque usura possit sibi retinere fructus rei sibi traditæ in pignus. Resp. negativè, ut clarè constat *l. 1. Cod. de act. pignorat.* ibi: *ex pignore percepti fructus imputantur in debitum, qui si sufficiant ad totum debitum, solvitur actio, & redditur pignus; si debitum excedunt, qui supererunt redduntur*. Idem habetur cap. 1. de Usuris, *si quis alicujus possessionem, data pecunia sub hac specie, vel conditione in pignus acceperit, si sortem suam, deductis expensis, de fructibus jam perceperit, absolutè possessionem restituat debitori*. Consonat caput *cum contra 6. hoc tit.* ibi: *cum secundùm Canonicas Sanctiones fructus restitui, & in sortem debeant computari*. Ratio est, quia res quælibet domino suo fructificat, dominus autem pignoris est debitor, non creditor, qui percipiendo, & retinendo fructus, illos perciperet ex re aliena, & ex mutuo aliquid haberet supra sortem, in quo consistit usura; nisi illos percipiat titulo lucri cessantis, vel damni emergentis, vel ob aliam iustam causam excusantem, ita Molina, Rebellus, Lessius, Reginaldus, Salas, quos affert, & sequitur Bonacina *punct. 9.*, & Rosignol. *prænot. 12.*

98. Debet autem Creditor computare in sortem non solùm fructus perceptos, sed etiam quos dominus percepisset, & ex culpa sua non percepit, per Textum in *l. 2. Cod. de pignor. act.* ibi: *Creditor, qui prædium pignoris nexum detinuit, fructus quos percepit, vel percipere debuit in rationem exonerandi debiti computare necesse habet*. Ratio est, quia fructus simul cum fundo fructifero censentur oppignorati, & cum eodem unicum pignus constituere, quod integrum restituendum est cum fructibus ex negligentia, & culpa sua non perceptis, cum de illis teneatur eadem culpa, ac de fundo, de quo tenetur ex culpa lata, & levi, non levissima, eò quòd contractus pignoris fit in gratiam utriusque contrahentis; in iis enim contractibus in gratiam utriusque contrahentis celebratis obligatio consurgit ex culpa lata, & levi, non levissima, ut diximus supra *tract. 2. de restit. cap. 1. dub. 7.* ita Molina *disp. 535.* Azor. *part. 3. lib. 7. cap. 8. quæst. 2.* Ant. à Spiritu S. *disp. 24. sect. 3. num. 1308.* Trullench *lib. 7. Decalog. cap. 26. num. 22.*, & cum aliqua limitatione Rosignol. *prænot. 12. num. 5.*; debent autem fructus computari in sortem, deductis expensis, & labore creditoris.

99. Idem dicendum de fructibus perceptis à creditore, quos dominus non percepisset, si nimirum agrum sterilem recipiat in pignus, & sua diligentia, & cultura fructiferum reddat, tales fructus pertinent ad mutuatarium, seu debitorem, cujus est pignus, deductis expensis, & æstimatione laboris; nam fructus eò ipso, quòd nascuntur pertinent ad dominum fundi, juxta vulgata jura, prout docet Navar. *in man. cap. 17. num. 216.*, nisi moraliter constet de præsumpta Domini voluntate liberè concedentis, & condonantis tales fructus, quo casu creditor non teneretur illos in sortem computare, sed titulo liberæ cessionis, seu donationis posset sibi retinere, Rosignol. *prænot. 12. num. 4.* Azor. *cap. 8. quæst. 1., & 2.* Vasquez. Navarrus, Reginaldus, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *disp. 3. quæst. 10. num. 7.* & Molina *disp. 535. num. 7.* Posset etiam Creditor hujusmodi fundum emere cum pacto retrovendendi, quo casu faceret fructus suos, Lessius *cap. 20. dub. 16. num. 138.* Filliuc. *tr. 34. c. 5. num. 109.*

100. Duo excipiuntur casus, in quibus creditor non tenetur fructus perceptos, vel culpabiliter neglectos in sortem computare: primus est, quando Feudatarius debet aliquid domino directo, & illi tribuit Feudum in pignus, si interim dominus non exigat à Vasallo servitia aliàs debita, ut habetur *cap. 1. de Feudis*, & cap. *Conquestus 8. de Usuris*, ubi dicitur, quod si Feudatarius dat in pignus proprio domino rem, quam feudo habebat tunc fructus talis rei non debent ab ipso domino in sortem computari, dummodo servitium feudi interim remittat. Ratio esse potest, quia dum cessat servitium ex parte Feudatarii suspenditur obligatio inter ipsum & dominum contracta, & dominium utile consolidatur cum directo, quoties res fundi redit ad dominum, ut habet Navarrus, & notat Fagnanus *cap. 1. num. 3. de Feudis*.

101. Secundus casus est, quando Gener pro dote promissa, & non soluta in pign s recipit à socero fundum fructiferum, tunc enim non tenetur fructus perceptos in sortem computare, ut habetur cap. *Salubriter 16. de Usuris* ubi Innocent. III. ait *sanè Generum ad fructus possessionum, quæ sibi à Socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ computandos in sortem, non credimus compellendum*, & ratio ibid. additur *cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda*; cum enim fructus dotis cedant marito ad onera matrimonii sublevanda, quousque dos non fuerit soluta, poterit maritus percipere fructus ex pignore, non quidem titulo lucri cessantis, ut aliquibus visum est cum Sylvest. *verb. usura 3. §. 2.*, secus non liceret illos accipere, quando non esset expositurus negotiationi pecunias dotales, quod falsum esse constat ex d. cap. *salubriter*, ubi in universum omnibus maritis id conceditur in casu non solutæ dotis: nec præsumptæ donationis à Socero, ut existimant alii cum Navar. *in man. cap. 17. numer. 213.*; nam

113.; nam Pontifex in *d. cap.* non de donatióne, sed de justitia fuit interrogatus, & ita determinat id, quod jure ipso licet, etiam invito Socero, sed ut onera Matrimonii sustinere valeat, idest alere uxorem, & familiam, integra semper remanente dote ipsius uxoris, ita in eumdem finem ei traduntur fructus, ut maritus iis fruatur, donec dos fuerit soluta, ut cum Molina, & Rebello tenet Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 9.

102. Non poterit tamen maritus recipere fructus pignoris, si non sustineat onera matrimonii, quia fortè uxor mansit in domo paterna, ut habet Sylvester *verb. Usura* 3. *quæst.* 2., & Molina *disp.* 321. Nec item si facta fuit conventio cum Socero, ut pignus inserviret tantùm pro securitate dotis, quæ, concessa dilatione, non debeatur ante certum tempus, quia dum maritus absolutè consensit in solutionem non faciendam, nisi tali tempore, liberè cessit juri suo, ut interim fructus pignoris percipere non possit, Rosignol. *prænot.* 12. *num.* 7.

103. Potest maritus hos fructus percipere, & sibi retinere, quamvis excedant, & non sint absolutè necessarii ad onera matrimonii, quia non censentur dari tamquam simpliciter necessarii, sed in subsidium, & ut honestiùs uxor alatur, quæ sumptuosiùs alì solet pro magnitudine dotis, Palaus *punct.* 20. *num.* 10. Potest etiam fructus retinere, quando alius à Socero, etiamsi sit extraneus, dotem promisit, & pignus dedit; nam cum maritus sustineat onera matrimonii, ex quodam contractu innominato, *do ut facias*, debentur illi fructus dotis, & sic etiam fructus pignoris in locum dotis subrogati, potest etiam convenire cum Socero, vel cum aliis, ad quos spectat dotem solvere, ut quotannis certam pensionem solvant, donec dos fuerit realiter persoluta; nam sicut onera matrimonii sustinenda ius tradunt marito ad percipiendos fructus pignoris, ita etiam ad percipiendos fructus ex aliis bonis, sive Soceri, sive aliorum, ad quos spectat dotem persolvere, Bonacina *punct.* 9. *num.* 3. Rosignol. *num.* 8.

104. Quòd si maritus acceptum pignus à Socero pro dote non soluta alteri tradat, ut ab ipso mutuo habeat pecuniam, qua pro suis necessitatibus indiget, non potest mutuator fructus pignoris sibi retinere, sed eos debet in sortem computare, nisi aliquod lucrum ei cesset, vel damnum emergat, quia reciperet fructum ex mutuo propter dilatam solutionem, in quo consistit usura, nec militat pro mutuatario eadem ratio, ac de Marito, cum non sustineat onera matrimonii sicut Maritus, Rosignol. *num.* 9.

105. Dissoluto matrimonio per mortem uxoris, maritus adhuc potest fructus pignoris percipere, donec fuerit dos soluta, si ex tali matrimonio superstites sint Filii, quia tunc remanent onera matrimonii, cum teneatur alere Filios, & educare familiam, ob quam causam durante matrimonio fructus pignoris conceduntur. Idem valet de uxore, mortuo marito, quæ pariter percipere potest fructus pignoris marito traditi pro securitate dotis, quia de illa militat eadem ratio sustinendi onera matrimonii, alendi scilicet familiam, & Filios, quod præstat uxor, marito mortuo: potest etiam vidua recipere fructus pignoris titulo alimentorum, cum, mortuo marito, sit alenda ab hæredibus illius; nam dos traditur, ut uxor alatur, & onera matrimonii sustineantur: cum autem hæredes succedant in onera defuncti, & iste teneretur alere uxorem ex pacto dotali, sic tenentur hæredes, donec dos fuerit soluta, Rosignol. *prænot.* 12. *num.* 10. Palaus *punct.* 21., & alios referens Bonacina *punct.* 9.

DUBIUM X.

An Mutuum restituendum sit in eadem specie Monetæ, sive crescat, sive decrescat illius valor.

106. Regulariter loquendo Mutuum restituendum est secundùm quantitatem, qualitatem, & bonitatem rei acceptæ, ut sic servetur æqualitas dati, & accepti, nullo habito respectu incrementi, vel decrementi ab extrinseco provenientis, quod totum cedit mutuatario, cui cedit dominium rei mutuò acceptæ: si enim mutuò accepisti decem mensuras tritici, vini, olei, & hujusmodi, totidem debes restituere, sive creverit, sive decreverit illarum pretium, quia solùm attendi debet substantia rei mutuatæ, ad servandam æqualitatem dati, & accepti, quod in aliis rebus extra pecuniam verissimum esse, usuque & consuetudine confirmatum, cum Soto, Lessio, Layman, & aliis fatetur CastroPalaus *tract.* 33. *disp.* 4. *punct.* 1. *numer.* 6.

107. Hoc idem asserunt plures, maximè ex Juristis, servandum esse in mutuo pecuniario, & reddendam esse pecuniam secundùm numerum, qualitatem, & speciem illius, quam accepisti: Si centum aureos effectivos mutuò tradidisti, totidem exigere potes, & totidem tenetur mutuatarius restituere, sive auctus, sive dominutus sit aureorum valor; nam substantia, & species monetæ considerari debet, non incrementum, vel decrementum valoris, quod totum stat penes mutuatarium, cui cedit dominium aureorum, & rei mutuatæ. Nec obstat, quòd stante augmento valoris, plus videaris accipere, quàm

mutuò tradidisti; nam mutuasti centum aureos valentes mille quingentas libras, & accipis centum aureos valentes mille sexcentum libras; nam licèt plures libras videaris accipere, tamen illæ libræ non conficiunt plures aureos, sed centum dumtaxat, qui debentur, ac proinde centum aureos recipiendo nullam committis usuram, quia nihil accipis ultra sortem; centum dedisti, centum accipis, & ita, pluribus adductis, Cæsar Panimollis *tom. 2. decis. 44. annot. 1. num. 4., & seqq.*

108. Oppositum tenent satìs communiter Theologi docentes, in mutuo pecuniario, quando nullum fuit appositum pactum, nisve conventum, reddendam esse pecuniam secundùm valorem, quem habebat tempore dati mutui; & inde, si centum aureos mutuò tradidisti, crescente illorum valore ex Decreto Principis, aut ex usu Mercatorum, non potes ampliùs centum exigere, & recipere, sed tot solùm, quot complent valorem antiquum centum illorum aureorum; nam hoc modo tantum recipis, quantum, inspecta communi hominum æstimatione, dedisti, & plus reciperes, ac usuram committeres, si auctum valorem acciperes, nam haberes aliquid supra sortem, scilicet illud augmentum valoris. Ratio est, quia dominium hujusmodi aureorum transfertur in mutuatarium secundùm valorem, quem habent tempore dati mutui, & sic secundùm eumdem valorem debent restitui, ut servetur æqualitas dati, & accepti, non secundùm augmentum, quod postea fit, quod totum spectat ad mutuatarium, sicut ad eumdem spectat decrementum, si postea tractu temporis, durante mutuo, aurei decrescant in valore, adeòque minui debet numerus aureorum, si valor crevit, sicut debet crescere illorum numerus, si valor, & æstimatio decrevit, ita tenent Rebellus, Angelus, Sylvester, Garzias, Reginaldus, Azorius, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *disp. 3. quæst. 3. punct. 3. num. 22.* Palaus *disp. 4. p. 1. num. 7.* Lugus *disp. 25. de mutuo sect. 7. num. 124.* Rosignol. *de mutuo prænot. 10. num. 4.*

109. Resp. 1. Licitum est mutuanti convenire cum mutuatario, ut sibi totidem restituantur aurei, sive crescat, sive decrescat illorum valor, quando æquale dubium est, quòd possit crescere, vel decrescere, quia tunc æqualis est utriusque contrahentis fortuna, mutuantis scilicet si valor pecuniæ augeatur, mutuatarii verò si diminuatur, ita Sylvester *verb. Usura quæst. 14.* Sotus *lib. 6. quæst. 1. art. 2.* Lessius *lib. 2. cap. 20. dub. 17. num. 185.* Lugus *disp. 25. à num. 125.* Palaus alios referens *disp. 4. punct. 13.*

110. Quòd si probabilius, & ferè certum erat, valorem auri fore augendum, potes etiam obligare mutuatarium ad restituendos totidem ejusdem materiæ, qualitatis, & valoris, si illos eras servaturus usque ad tempus valoris aucti: Ratio est, quia damnum pateris, privando te illa pecunia, quam eras conservaturus; cum autem non tenearis damnum pati propter beneficium alteri præstitum, sed possis te ipsum conservare indemnem, sequitur, quòd possis obligare mutuatarium, & cum illo pacisci, ut totidem aureos ejusdem qualitatis, & materiæ, seu cum illo augmento restituat: Non potes tamen obligare mutuatarium, ut ante illud tempus mutuum non restituat, quia illi grave onus imponeres alienum à contractu mutui, unde usuram committeres recipiendo aliquid supra sortem, & obligando mutuatarium, ut solùm eo tempore restituat, quo creditur pecunia pluris valitura, sed debes ipsum liberum relinquere, ut possit restituere quandocumque volverit, ut cum Molina, Rebello, Lessio, & Salas tenet Palaus *supra num. 3.*

111. Difficultas est, an si non eras pecuniam conservaturus usque ad illud tempus, quo creditur pluris valitura, & liberum relinquis mutuatarium, ut ante illud tempus possit mutuum restituere, possis in pactum deducere, ut tibi totidem nummi eiusdem materiæ, qualitatis, & valoris restituantur. Affirmant plures, quia talis est natura mutui, ut restituatur idem numerus ejusdem bonitatis, & qualitatis rei acceptæ, nullo habito respectu incrementi, vel decrementi; deinde quia sciens valorem monetæ brevì diminuendum, utitur jure suo, si eam tunc mutuat, ut recipiat pecuniam æqualis valoris, non enim recipit aliquid supra sortem, sed tantum recipit, quantum mutuò tradidit, quod verum putat Bonacina *disp. 3. quæst. 2. p. 5. num. 17.* cum Sylvestro, Angelo, & Azorio, etiamsi mutuatarius non sit monetam acceptam consumpturus antequam illius valor authoritate Principis diminuatur, quia nimirum utitur jure suo. Conf. Potest Mercator nunc currenti pretio res suas vendere, quamvis sciat illarum pretium paulò post fore diminuendum, ut diximus *cap. præced. dub. 11.*, ubi etiam *num. 118.* diximus, non peccare illum, qui certò sciens, valorem alicuius monetæ brevì fore minuendum proprias expendit, & distrahit currenti pretio; ergo etiam poterit easdem mutuò tradere. Panormit. cap. *in Civitate de Usuris num. 20.* Turrecremata, Sotus, Toletus, & alii relati à Palao *supra num. 4.*

112. Verius tamen est, non posse tunc mutuantem obligare mutuatarium ad restituendum æqualem numerum aureorum, sed solùm ad eum numerum, qui adæquet valorem,

rem, quem habebant tempore contractus, quia cum mutuans non sit aureos conservaturus usque ad tempus, quo valor illorum crescit, nullum damnum patitur mutuando, unde non potest absque usura mutuatarium obligare ad eumdem numerum restituendum, quia reciperet aliquid supra sortem, scilicet illud augmentum, quod nullo alio titulo reciperet, nisi titulo mutui, ita tenent Palaus *punct.* 13. *num.* 5. Rosignol. *de mutuo disquisit.* §. 2. *fine* Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 3. *num.* 29. Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 69., & alii apud ipsos.

113. Nec obstant ea, quæ in contrarium adducuntur, quia natura mutui est, ut restituatur pecunia æqualis, non majoris valoris; unde non potes obligare mutuatarium ad restituendos aureos majoris valoris, si nullum damnum patiaris: qui scit valorem monetæ fore diminuendum potest suas distrahere, & mutuare, ut recipiat alias æqualis valoris, non verò cum augmento, quando non erat suas conservaturus usque ad tempus, quo factum est augmentum: potest Mercator res suas vendere currenti pretio, & pecunias suas mutuare, quamvis sciat, pretium fore diminuendum, ut recipiat æqualem valorem, non verò augmentum, quod facere non potest sine usura.

114. Si contractus factus sit bona fide, & mutuasti tot aureos, vel argenteos nihil cogitans de incremento, vel decremento futuro, & nulla facta mentione de modo restituendi, an in eadem specie, & numero, vel solùm in eodem valore, si interim facta sit variatio in valore extrinseco, tunc Theologi magis communiter asserunt, esse considerandum valorem, quem habebant aurei, tempore contractus, & secundùm illum restitutionem esse faciendam, quia substantia, & essentia monetæ, prout redditur expendibilis, & deducitur in contractum, præcipuè consistit in æstimatione, & valore à Principe, seu communi Mercatorum usu taxato; Unde si petis, ut tibi reddatur idem numerus aureorum auctus in valore, plus petis, quàm dedisti, & lucrum reportas ex mutuo, in quo consistit usura; quare aureorum numerus erit augendus, vel minuendus usque ad valorem, qui erat tempore contractus, Palaus, & alii supra relati.

115. Juristæ verò contendunt, restitutionem esse faciendam secundùm eamdem speciem, numerum, & bonitatem, sive auctus, sive diminutus sit aureorum valor, ut sic servetur æqualitas dati, & accepti; nam in mutuo solùm attenditur æqualitas corporum, quæ mutuantur, non pretium, quod dumtaxat consideratur in contractu emptionis, & venditionis, non in contractu mutui, cambii, commodati, & depositi, in quibus pecunia consideratur tamquam res, non secundùm valorem, quem habet; si enim pretium servandum esset, & secundùm illud facienda æqualitas, jam non esset mutuum, sed emptio, & venditio, ita latè Panimollis *decis.* 44. *annot.* 1. *num.* 4., *& seqq.*, ubi alios quamplures affert, & asserit, ita semper decisum fuisse à Rota.

116. Resp. inspiciendum esse modum, & verba contrahentium, an in obligatione deducta sit species, aut solùm valor monetæ; si enim à me mutuò petis centum libras, & ego eas tibi trado in tot monetis aureis, & argenteis, tunc valor solùm est in obligatione, & incrementum, & decrementum pecuniæ, si quod est tempore solutionis, spectat ad debitorem, cui sufficit solvere summam sui debiti cum currenti valore pecuniæ tempore solutionis, augendo, vel diminuendo aureorum numerum usque ad valorem centum librarum, prout docent Theologi: Si verò mutuò petis centum aureos, eosque tibi effectivos trado, tunc censetur obligata species; non enim tibi mutuavi valorem, sed speciem pecuniæ, quæ proinde restituenda est secundùm speciem, & numerum, illiusque incrementum, seu decrementum, si quod est tempore solutionis, spectat ad creditorem, ut tenent Juristæ Bartol. *in l. Paulus num.* 6. *ff. de solut.* Brun. *in tract. de monet. part.* 3. *num.* 1., *& seqq.* Ant. Sola *de moneta casu* 24. Loter. *de Re benefic. lib.* 1. *quæst.* 19. *numer.* 224. Covarr. *de Numism. cap.* 7. §. *unico Concl.* 8., & alii plures relati à Panimol. *num.* 11.

117. Nec dicas; in cap. *Olim*, & cap. *Cum Canonicis de censib.* decisum fuisse, censum, & pensionem esse solvendam secundùm antiquum valorem pecuniæ, habito respectu ad tempus impositionis census, vel pensionis, non autem ad tempus solutionis; quòd si pecunia facta est minoris valoris, ex ipsis plures dandæ sunt pro adæquatione valoris monetæ antiquæ, & pauciores dandæ si valor antiquæ monetæ crevit: Contra enim dico; in illis Textib. mutationem factam fuisse circa bonitatem intrinsecam pecuniæ, & ideò statutum fuisse, ut solutio fieret in pecunia nova, ita tamen ut suppleret antiquam bonitatem, & qualitatem pecuniæ antiquæ, super qua erat obligatio, ut notat Rebell. *lib.* 11. *quæst.* 15. *num.* 4.

118. Nota, monetam dupliciter mutari, & variari posse: Primò intrinsecè, quia augetur, vel diminuitur pondus, vel materia deterioratur per admixtionem ligæ, & alterius materiæ inferioris; Secundò extrinsecè, si, manente eadem intrinseca bonitate, & pondere, valor, & æstimatio extrinseca minuatur, seu augeatur, adeò ut aureus, qui priùs valebat quindecim libras decrescat ad de-

cem, vel crescat ad viginti. Si moneta sit intrinsecè mutata conveniunt omnes, restituendam esse monetam, quæ currebat tempore contractus, si extet, sin minùs, restitutionem esse faciendam de moneta nova, quæ suppleat valorem antiquæ, & in his terminis loquitur Textus in cap. *olim causam* 20., & in cap. *cum Canonicis* 26. *de censibus* Abbas *in d. cap. olim causam*, Bartol., Scaccia, & alii, quos affert Panimol. supra *numer.* 14., ubi etiam affert decisiones Rotæ.

119. Quæ hucusque dicta sunt de mutuo pecuniario, posset proportionaliter dici de aliis rebus, frumento, vino, & oleo; si enim mutuasti decem mensuras tritici non potes absque usura mutuatarium obligare ad eas restituendas in eodem pondere, numero, & mensura, quando non erat æquale dubium, quòd tempore restitutionis illarum pretium posset crescere, vel decrescere; vel si erat certum, aut probabilius, quòd pluris essent valituræ, non eras illas conservaturus usque ad tempus, quo cresceret illarum pretium, quia cum inde nullum patiaris detrimentum, augmentum illud supra sortem reciperes solo titulo mutui, in quo consistit usura; secus si frumentum eras conservaturus usque ad tempus incrementi, nam tunc mutuando damnum patereris, & hoc titulo absque usura potes augmentum recipere, & ita cap. *in Civitate*, & in cap. *Naviganti de Usuris* decernitur, usuram esse vendere rem carius, eò quòd tempore solutionis plus sit valitura, n si esset in illud tempus servanda.

120. Quòd si contractus factus sit bona fide, nullo assignato tempore restitutionis faciendæ, facta etiam mutuatario permissione restituendi quandocumque volverit, puto, te posse petere restitutionem faciendam in eodem numero, pondere, & mensura, adeò ut si decem mensuras tritic: mutuò tradidisti, possis petere decem mensuras tibi restituendas in eodem pondere, & bonitate, nullo habito respectu ad incrementum, vel decrementum valoris, quod ab extrinseco provenit, & sibi imputare debebit mutuatarius, quòd debeat easdem mensuras restituere tempore, quo pluris valent, cum potuerit esse magis sollicitus in reddendo, Lessius *cap.* 20. *dub.* 17. *num.* 150. Molina *disp.* 311. Sotus *lib.* 6. *quæst.* 1. *art.* 2. Reginald. *lib.* 29. *cap.* 10. *num.* 185.

121. Hinc sequitur, non esse Usuram mutuare triticum vetus, ut novum reddatur, quando non constat pluris valiturum, & vetus non sit deterius, corrosum, & imperfectum; si enim triticum vetus corruptum, & corrosum esset, tunc non posses petere, quòd eadem quantitas novi tibi reddatur, quia lucrum ex mutuo reportares, in quo consistit usura, quare tantum detrahendum est de quantitate novi reddendi, quantum æstimabitur illa deterioritas, Bonacina *quæst.* 3. *p.* 3. *num.* 26., & apud ipsum Navarr. *cap.* 17. *num.* 224. Molina *disp.* 311. *num.* 4. Rebellus, Reginaldus, & alii, Rosignol. *prænot.* 10. *num.* 4.

DUBIUM XI.

Qualiter Montes Pietatis excusentur ab Usura.

122. Mons pietatis est cumulus pecuniarum, frumenti, aut alterius rei similis ex fidelium eleemosynis collectus ad indigentium necessitates sublevandas, ne immoderatis Hebræorum, seu aliorum usuris opprimantur. Sumitur etiam pro loco, in quo iste cumulus asservatur, & hac ratione Montes pietatis numerantur à Trident. *sess.* 22. *cap.* 8. 9. & 11. inter loca pia, quæ ab Episcopo sunt visitanda. In Italia maximè hujusmodi montes sunt frequentes, & institui cœperunt tempore Pauli II. Sixti IV., & Julii II. opera, & industria piorum virorum ex ordine fratrum Minorum, ut B. Jacobi de Marchia, & Bernardini de Feltro, qui suis concionibus excitarunt fideles ad copiosas eleemosynas subministrandas pro constructione, & institutione Montis ad pauperum necessitates sublevandas per mutuum gratis datum, vel sub aliquo parvo emolumento necessario ad conservationem montis.

123. Leges, & conditiones hujus Montis quatuor præcipuè numerantur: prima, ut mu uatarii dent pignus idoneum pro assecuratione pecuniæ mutuò acceptæ. 2. Ut ad certum tempus determinatum, puta ad annum, vel paulò amplius iis mutuum permittatur. 3. Ut si præfixo, & determinato tempore mutuatarii debitum non solverint, eorum pignora publicè vendantur, & detracta sorte pro satisfactione montis, residuum pignoris debitori restituatur. 4. Ut singulis mensibus, vel annis mutuatarii aliquid minimum solvant pro sumptibus necessariis ad conservationem montis, scilicet pro stipendio Ministrorum, qui pecuniam servant, mutuant, recuperant, pignora custodiunt, & vendunt, cum opus est, pro conductione, domus ipsius montis, pro emendis libris pro scriptoribus dati, & accepti, & pro aliis expensis ad dictum montem conservandum necessariis.

124. Occasione hujus ultimæ conditionis fuit olim acriter disputatum; an huiusmodi Montes pietatis contineant usuram, asserentibus nonnullis, esse usurarios, quia recipiunt aliquid, licèt exiguum, supra sortem prin-

principalem, quod fieri non potest absque Usura; neque delata ad Sedem Apostolicam, & in Concil. Lateranensi sub Leone X. *sess.* 10. maturè, ac diligenter discussa, tandem *Sacro approbante Concilio* definitum fuit, Montes pietatis esse licitos, & immunes ab omni labe usuræ, ut constat ex Bulla ejusdem Pontificis incipit, *Inter multiplices* in eod. Concilio edita, ubi non solùm declarat immunes ab usura, sed eos laudat, tamquam pios, & cupit erigi cum dictis conditionibus; indulgentias elargitur iis, qui auxilium ad hos montes erigendos præstarent, & excommunicat illos, qui contrarium prædicaverint, & docuerint, ita Joan. Medina *quæst.* 10. *de Usuris*, Navarrus *cap.* 17. *num* 123., *& Coment. de Usur. num.* 64. Molina *disp.* 325. Salas *dub.* 33. Palaus *disp.* 4. *punct.* 24. Lessius *cap.* 20. *dub.* 23., & alios referens Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 12. *numer.* 2.

125. Ratio est, quia licèt in hujusmodi Montibus pietatis modicum quid exigatur supra sortem, id tamen non datur, nec exigitur ratione, & titulo mutui, sed pro expensis necessariis ad Montis conservationem, & pro stipendio Ministrorum, qui Montem administrant, & semper parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, & custodienda, & conficiendos libros dati, & accepti, & cætera necessaria præstanda: hoc autem titulo aliquid recipere supra sortem non est illicitum, nec usurarium; nam Ministri sustentari debent à Mutuatariis, pro quibus laborant, & inserviunt Monti pietatis, cum, ut præmittit Pontifex in definitione, *Regula Juris habeat, quòd qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat*, nec æquitas postulat, ut quis cum suo damno mutuet, ac beneficium alteri impendat, & inde tantum exigi potest, quantum necessarium est ad damnum vitandum, quod totum constat ex dicta Constit. Leonis X. ibi *Sacro approbante Concilio declaramus, & definimus, Montes Pietatis, in quibus pro eorum impensis, & indemnitate aliquid modicum ad solas Ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem, absque lucro eorumdem Montium, recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentivum præstare, neque ullo pacto improbari, quinimmò meritorium esse, ac laudari, & probari debere tale mutuum, & minimè usurarium putari*.

126. Quòd si, factis necessariis expensis pro conservatione Montis, & stipendio Ministrorum, aliquid superfit ex pecunia, quam mutuatarii solvunt ultra sortem, non debet accrescere Monti titulo mutui, quia esset usura, sed debet restitui creditoribus, si fieri potest, vel erogari in pauperes, & usus pios juxta regulas generales restitutionis, & aliquid etiam applicari Monti, si opus est, non tamquam mutuanti, sed tamquam loco pio, & in bonum pauperum: cavendum tamen est, ne plus exigatur à mutuatariis, quàm necesse sit pro conservatione Montis, & aliis expensis faciendis; & inde si experientia constet, sufficere tres, aut duo exigere pro quolibet centenario, non est licitum tres exigere, quia tertium jam non recipitur pro necessariis expensis.

127. Quæres; An privatæ personæ possint hujusmodi Montes erigere, & aliquid accipere à mutuatariis pro necessariis expensis, Resp. affirmativè, si hoc faciant cum prædictis conditionibus: sed in hoc casu dominium pecuniæ ad hunc effectum à privatis collatæ non debet remanere apud privatos, sed cedere Monti, adeout illas nullatenus repetere possint: si enim fundator Montis apud se retineret dominium, deberet propriis expensis sumptus necessarios facere, nec posset absque usura recipere aliquid à mutuatariis pro expensis ejusdem Montis, cujus retinet dominium, ut notat Azor. *p.* 3. *lib.* 5. *c.* 9. §. *sed notandum*.

128. Dantur alii Montes à Principe, seu Communitate constituti, qui solo nomine differunt à censibus. Princeps enim, seu Communitas indigens magna pecuniæ summa, cum illam non possit habere ab uno tantùm, erigit montem, cui pro fundo assignat redditus in vectigalibus, vel aliis rebus immobilibus fructiferis, illumque dividit in tot partes, quas loca Montis vocant, illasque vendit centum aureis, pro quolibet loco, assignato emptoribus fructu quatuor, vel quinque pro quolibet loco: suntque in duplici differentia, nam alii sunt temporales, qui alio nomine vocantur vacabiles, quia morte emptoris fructus, qui solent esse majores, scilicet decem, vel etiam duodecim pro singulis locis, redeunt ad Principem; alii sunt perpetui, seu non vacabiles, qui transeunt ad hæredes, de quibus omnibus fusè tractant Pasqualigus *à decis.* 182. usque ad *decis.* 205. Salas *de Usur. dub.* 33. Lugus *disp.* 25. *à num.* 197., *& seqq.* Filliuc. *tr.* 34. *part.* 2. *cap.* 9. *num.* 184., aliique Doctores.

DU-

DUBIUM XII.

An licitum sit petere Mutuum ab Usurario, qui non est daturus sinè Usuris.

129. Resp. licitum esse, ex justa, & rationabili causa, mutuum petere ob Usurario, quamvis non sit illud daturus sinè Usuris. Colligitur ex alibi dictis circa primum Decalogi præceptum *cap. 7. de Scandalo dub. 6.*, ubi diximus, ex justa, & rationabili causa licitum esse petere actionem, quam alter non est facturus sinè peccato, sive ille, à quo talem actionem peto, paratus sit ad peccandum, sive non, quia nimirum actio illa cum de se sit indifferens non potest esse causa, & occasio peccandi, nisi per accidens ex malitia alterius, qui tali actione est abusurus, non ex natura sua, ac proinde non tenetur ab illa abstinere, si aliqua detur causa justa, & rationabilis: in præsenti casu, qui petit mutuum ab usurario petit actionem licitam, quam alter facere potest sinè peccato, dando mutuum sinè usuris, sibique imputare debet, si non est daturus sinè peccato contra intentionem petentis, qui solùm intendit propriam utilitatem, & permittit peccatum alterius ex justa, & rationabili causa, ita Cajet. Reginaldus, Salonius, Molina, quos sequitur Bonacina *punct. 13. num. 2.* Palaus *tr. 6. disp 6. punct. 10.* Diana *part. 5. tract. 7. resol. 8.*, aliique communiter.

130. Major difficultas est; an licitum sit petere mutuum expressè dicendo, *da mihi mutuum sub usuris*, Negat Bonacina *num. 1.*, & apud ipsum Aragon., Salas, Rebell., Azor., etiamsi usurarius paratus sit dare sub usuris, quia non licet petere quod alter facere non potest sinè peccato, hoc enim esset alium inducere ad peccatum, sed usurarius non est daturus sinè peccato; ergo non possum petere, ut mutuum tradat sub usuris. At probabilius puto, id licitum esse, quia talis petitio non est intrinsecè mala, sed bona; habet enim sensum conditionatum, hoc modo, da mihi mutuum, & si non vis dare gratis, paratus sum solvere tibi usuras, quod nihil mali continet, nec de se inducit ad peccatum, ita tenent Diana *loc. cit. §. & tandem*, Sanchez *in Decal. cap. 8. numer. 27.* Molina *disp. 335.* Trullench *lib. 7. Decal. cap. 19. dub. 24.* Ant. à Spiritu S. *disp. 15. numer. 642.*

131. Dixi; ex iusta, & rationabili causa, quia sinè illa teneor lege charitatis sub gravi peccato cessare, & abstinere à mutuo petendo, ne absque causa præbeam alteri materiam peccati, quod quisque vitare tenetur, quando commodè potest. Nec obstat, quòd usurarius jam sit dispositus ad mutuandum, sub usuris; nam licèt sit habitualiter dispositus, non tamen est determinatus ad hoc numero peccatum hic, & nunc committendum, quod facilè vitare possum, si abstineam à petitione mutui; ergo teneor abstinere à petendo: & quidem major adesse debet causa, ut licitè possim mutuum petere ab imparato, quàm à parato; unde non sufficit ad petendum ab imparato, quòd pecuniam expendere velim voluptuosè, aut inhonestè, vel etiam in ludo; bene tamen si est necessaria ad aliam actionem honestam, vel quam sinè decore omittere non possum, ut cum Suarez, & Sanchez notat Petrus Hurtado *disp. 173. §. 184.*, & alios referens Palaus *de Justit. disp. 4. punct. 27. num. 4.*

132. Quæres; An, & quatenus licitum sit solvere usuras promissas. Resp. licitum, & obligatorium esse illas solvere, si promissio fuit juramento confirmata, prout clarè habetur cap. *debitores de jurejurando*, ibi: *debitores ad solvendas usuras, in quibus se obligarunt, cogi non debent: si verò de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt domino reddere juramentum.* Ratio est, quia ex tali juramento nascitur obligatio erga Deum in testem adductum, ac proinde tenetur promissionem Dei testimonio firmatam implere, quando talis promissio potest adimpleri sinè peccato, sed promissio solvendi usuras adimpleri potest sinè peccato; nam licèt usurarius peccet recipiendo usuras, non tamen peccat promittens solvendo, quin potiùs exercet actum Religionis erga Deum, & fidelitatis erga homines, ita Sanchez, Suarez, Palaus, & alii, quos affert, & sequitur Leander *tom. 7. tract. 1. disp. 10. quæst. 8.*, ubi *quæst. 10.* notat satisfieri tali promissioni, & obligationi momentanea solutione, quamvis statim absque alia juramenti relaxatione solutum repetere possit, implorato Judicis officio, si opus est, quia juramentum tantùm fuit de solvendis usuris, non de illis non repetendis; unde cit. cap. *debitores de jurejurando* dicitur *Cum usuræ solutæ fuerint, creditores ad eas restituendas sunt Ecclesiastica severitate si necesse fuerit, compellendi.* sic etiam tenent Covarr., Gutierez, Suarez, Lessius, Palaus, & alii ab eodem Leandro adducti.

133. Quæres 2. An sit licitum pecunias deponere apud usurarium. Resp. non esse licitum absque gravi, & rationabili causa. Ratio est, quia ex præcepto charitatis tenemur vitare peccata proximi, quando commodè facere possumus; sed si non deponas pecuniam apud usurarium, plura ipsius peccata vitantur, quia usuras non exercebit, vel non in tanta quantitate; ergo teneris illam non deponere, nisi urgeat gravis necessitas,

tas, quia nimirum non habes tutiorem locum ad eam deponendam, Palaus *de Charitate tract. 6. disp. 6. punct.* 13. Navarr. *cap.* 14. *num.* 40. Rosignol. *disquis.* 8. §. 3. Diana *part.* 5. *tract.* 7. *resol.* 11.

134. Quæres 3. An qui mutuum sub usuris accepit licitè possit alteri petenti mutuare partem illius pecuniæ sub onere solvendi partem usurarum, quas ipse solvit. *Resp.* affirmativè, si inde damnum patiatur, quia adhuc durat causa, propter quam ipse mutuum accepit, ut suis satisfaceret necessitatibus, aut jam erat pecuniam sic acceptam restituturus, & in gratiam alterius restitutionem differt. Ratio est, quia non tenetur amico petenti mutuare pecuniam sub usuris acceptam cum suo incommodo, & damno, sed potest se ipsum servare indemnem; secus si nullum inde damnum patiatur, nec erat pecuniam sub usuris acceptam restituturus, quia tunc nullus adest titulus aliquid recipiendi supra sortem: nec sufficit, quòd ipse sub usuris mutuam pecuniam acceperit, & teneatur solvere usuras, nam iste non est titulus sufficiens ad recipiendum aliquid supra sortem per secundum mutuum, sicuti qui rem aliquam emit supra justum pretium, non potest ex hoc solùm titulo rem eamdem vendere supra justum pretium, ut se ipsum servet indemnem, ut cum Salas tenet Lugus *disp.* 25. *num.* 75. Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 3. *punct.* 4. *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *disp.* 25. *num.* 632.

DUBIUM XIII.

An Usurarius acquirat Dominium rei per Usuram acquisiti.

135. Affirmant plures, Usurarios acquirere dominium rei per usuram acquisitæ, cum onere tamen restitutionis, quia solvens usuras habet veram, & liberam voluntatem illarum dominium transferendi in usurarios eas accipientes, quod sufficit ad transferendum dominium, quod per consensum conferentis cum rei traditione transfertur: Nec obstat, quòd talis solutio sit secundùm quid involuntaria, siquidem absolutè, & simpliciter est voluntaria, ac proinde sufficiens ad transferendum dominium, ut constat in aliis contractibus per metum celebratis, qui licèt secundùm quid sint involuntarii, quia tamen sunt simpliciter voluntarii, sunt validi, & dominium transferunt, sic Gloss. in cap. *si quis usuram* 14 *quæst.* 4. cap. *si Episcopum* 16. *quæst.* 6., & ita tenent Adrian., Palud., Henriquez, Armila, Tabiena, & alii, quos affert, & sequitur Lugus *disp.* 25. *sect.* 11. *num.* 206. Navarr. *cap.* 17. *num.* 265.

136. Alii distinguunt inter res usu consumptibiles, cujusmodi sunt pecunia, vinum, oleum, frumentum, & alia, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura; & non consumptibiles, & dicunt, dominium rei usurariæ, quæ est usu consumptibilis transferri in usurarium accipientem, nam illæ recipiunt functionem in suo genere, nec est necesse, quòd eædem numero restituantur, sed sufficit si restituantur aliæ similes, & æquivalentes, ut habetur *l. si nummi. ff. de solutionibus*, non sic verò dominium rei usu non consumptibilis, quæ semper eadem numero restitui debet, quando adhuc existit. Cajet. *tom.* 2. *opusc.* 8. *c.* 1. *&* 2. 2. *quæst.* 72. *art.* 3., & ibi Bannez, & Aragon. *dub.* 3. Verùm hæc opinio communiter reprobatur, quia nulla est specialis ratio, ob quam rerùm usu consumptibilium dominium acquirere debeat usurarius, quando illæ perseverant adhuc separatæ à rebus propriis, secus si cum illis sint permistæ, quia tunc illarum acquirit dominium titulo specificationis, ut postea dicam *num.* 139.

137. Communis, & vera Sententia absolutè negat, dominium accessionis rei usurariæ in usurarium transferri. Ratio est, quia ad transferendum dominium non sufficit sola traditio, nisi interveniat alia justa causa, ut habetur ex *l. Numquam ff. de acquiren. rerum domin.* ibi: *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut alia justa causa*, hoc est justus titulus, sed in traditione usurarum non datur justus titulus, sed nuda traditio; nam hujusmodi titulus non est alius in nostro casu nisi mutuatio, ob quam Jure Divino, naturali, & Ecclesiastico non potest pretium sumi, illiusque sumptio, sicut etiam promissio est nulla, & irrita, sive sit res usu consumptibilis, sive non; ergo nullus datur titulus, quo possit dominium transferri, ut tenent Doctores magis communiter mox citandi.

138. Nec obstat, quòd usurarum solutio sit simpliciter voluntaria, & tantùm secundùm quid involuntaria; nam licèt sit simpliciter voluntaria quoad traditionem, non tamen talis est quoad translationem dominii; siquidem qui usuras solvit non intendit donare, aut plus juris transferre in alium, quàm ipsi debeatur, sed nullo justo titulo, nullo jure mutuanti competit usurarum traditio, seu receptio; ergo solvens non intendit illarum dominium in mutuantem transferre, & sic mutuans illarum dominium non acquirit, ita cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 3. tenent Salon. *contr.* 1. *num.* 5. Sotus *lib.* 6. *de just. quæst.* 1. *art.* 4. Covarr. *var. cap.* 3. *num.* 6. Molina *disp.* 326. Salas *de Usur. dub.*

dub. 38. *num.* 3. Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 18. *num.* 158. Rosignol. *contract.* 3. *pr*æ*not.* 14. *num.* 3. Palaus *punct.* 25. *num.* 2. Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 3. *p.* 14. *num.* 1.

139. Potest tamen usurarius dominium acquirere usurarum usu consumptibilium titulo specificationis, quando nimirum hujusmodi res per usuram acquisitæ ita confunduntur eum aliis rebus propriis ipsius usurarii, ut in tertiam speciem transeant, vel ita commiscentur, ut ampliùs discerni, & separari non possint; utroque enim ex his modis de jure gentium acquiri dominium rei commixtæ, & confusæ habetur §. *si duorum*, & *seqq. Inst. de rerum divis.*, & *l. si alieni* 78. *ff. de solut*. ubi habetur. *Si alieni nummi, inscio, vel invito domino soluti sunt: manent ejus, cujus fuerunt, si mixti aliis sint ita, ut discerni non possent: eius fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est: ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret*, ita ex communi sententia Lessius *cap.* 20. *dub.* 18. *num.* 157. Palaus *disp.* 4. *punct.* 25. *num.* 4., & 5. Bonacina *punct.* 14. *num.* 1. Rosignol. *contract.* 3. *prænot.* 14. *num.* 2., & 3. Trullench *lib.* 7. *cap.* 19. *dub.* 17., & probabile putat Salas *dub.* 38. *num.* 9.

140. Attamen ex tali cumulo, & acervo sic permixto priùs satisfaciendum est mutuatario, seu alteri vero domino, cujus pecuniæ, seu res fuerunt permixtæ, qui etiam poterit clam accipere ex dicto cumulo, quantum de sua re ibi agnoscit esse permixtum; licèt enim cumulus, vel acervus frumenti, vini, olei, pecuniarum dicatur esse mutuantis, vel alterius, attamen mutuatarius habet jus in re, ut possit ante alios creditores sibi satisfacere, accipiendo, & detrahendo quantum sibi competit, ut constat ex §. *si duorum Instit. de rerum divis.*, & *l. Marcellus* 3. §. *Pomponius ff. de rei vendicat.* ibi: *si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum, ut puta meum argentum, & tuum in massam reductum* est. Quod quidem juri naturali valde consentaneum est; cum enim mihi certò constet, rem meam esse hic permixtam, debeo posse detrahere ex illo acervo quod meum est, seu quantum mihi competit, Lessius *dub.* 18. *num.* 157. Palaus *num.* 7. Trullench *num.* 2.

141. Quòd si usurarius, accepta per usuram pecunia, negotiatur, aliamque pecuniam acquirat, istius sic per negotiationem acquisitæ dominium acquirit, quia talis pecunia non est ex usura, sed fructus industriæ, ut habetur ex *l.* 8. *c. si quis alteri, vel sibi*: ibi: *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cujus nummi fuerunt, sed sibi tam actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.*, quia nimirum est lucrum industriæ, non pecuniæ. Si talis pecunia negotiationi exposita perit, damno perit usurarii, qui tenetur tantumdem mutuatario restituere; ergo debet & ipsi cedere lucrum, si ab ea per negotiationem percipiatur; qui enim sentit incommodum, debet sentire & commodum. Nec dici potest, quòd illa pecunia debeat perire mutuatario, qui est illius dominus; nam usurarius cum sit possessor malæ fidei, & alienam pecuniam periculo exponat, ipsi debet perire, qui est in culpa talis amissionis, & sic tenetur tantumdem restituere, ut cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 3. tenet Medina *de Usuris quæst.* 4. §. *ad quartum principale* Covarr. *lib.* 3. *var. cap.* 3. *num.* 6. Rosignol. *contract.* 3. *prænot.* 14. *num.* 5.

142. Hinc sequitur, Usurarium ementem pecuniis usurariis fundum fructiferum, illud sibi acquirere, & fieri dominum fundi, & fructuum inde provenientium, quia talis emptio dici potest fructus industriæ, & de Jure res empta succedit in locum pecuniæ, ac proinde qui ex aliena pecunia, etiam inscio, vel invito domino, rem aliquam emit, sibi acquirit huius rei dominium, non alteri, cujus pecuniæ fuerunt, per Textum expressum in cit. *l.* 8. *c. si quis alteri vel sibi*, & *l. si ex ea pecunia* 6. *C. de rei vendicat.*, ubi dicitur, rem emptam etiam mala fide emptoris ex pecunia mea, non esse meam, nec mihi debitam, sed ementis. Idem habetur ex cap. *cum tu*, *de Usuris*, ubi Alexand. III. præcipit, possessiones pecunia usuraria emptas esse vendendas, ut restituantur usuræ, quando non sunt alia bona, unde restituantur, non tamen præcipit, ut fructus, quos ex possessione illa usurarius receperat, restituantur; signum est ergo, quòd possessiones illæ erant usurarii, & non venditoris, aut mutuatarii; secus præcepisset, fructus quoque ex illis ab usurario perceptos esse restituendos, ita tenet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 3. *ad* 2., ubi apertè dicit, quòd possessiones emptæ de usuris sunt ementium, obligatæ tamen illis, à quibus usuræ fuerunt acceptæ, Salon. *ibid. contr.* 2., & 4. Aragon. *ibid.* & *quæst.* 32. *art.* 7. Medina *quæst.* 4. *de Usur. ad* 4. *principale*, Petrus Navarr. 4. *de restit. cap.* 1. *dub.* 9. Sotus *lib.* 6. *de Just. q.* 1. *art.* 4. *contr.* 2. Azor. *part.* 3. *lib.* 8. *cap.* 26. *quæst.* 5., & alios plures referens Salas *de Usur. dub.* 39. *num.* 3.

143. Dices; Usurarius cum non sit dominus illius pecuniæ usurariæ; non potest, emendo fundum fructiferum, illius dominium transferre in venditorem; ergo nec venditor transfert dominium rei venditæ in ipsum, non enim intendit illud transferre, nisi in eum, qui vicissim in ipsum transfert dominium pretii; nam contractus non potest

test claudicare, & esse validus ex una parte, & non ex alia. Deinde; res empta de usuris succedit loco pecuniæ de usuris receptæ, ac proinde, sicut pecunia usuraria erat restituenda, ita etiam res empta tali pecunia est restituenda. Adde, quòd usurarius non plus juris habere potest in fundo pecunia usuraria empto, quàm habeat in illa pecunia, qua fuit emptus, sed non habet dominium illius pecuniæ; ergo nec fundi empti.

144. Sed contra, Resp. antecedens verificari in rebus, quæ usu consumuntur, in quibus semper existit obligatio realis, ut proinde si usurarius illas alienaverit, alienatio remanet irrita, & nulla, nec earum dominium in alium transfert; non tamen in rebus consumptibilibus, & distrahibilibus, ut sunt pecuniæ, quia cum non sit necesse ut eædem numero restituantur, contractus alienationis est validus, dummodo per talem contractum usurarii substantia non fiat minor, sed remaneat sufficiens pro solvendis debitis: cum autem in casu nostro usurarius emens fundum fructiferum tantum habeat in rebus, quantum habebat in nummis, contractus remanet firmus. Ad secundum dico, quòd res empta de usuris succedit loco pecuniæ de usuris acceptæ in hoc sensu, quod sicut illa pecunia pro usuris solvendis erat obligata, ita fundus pecunia usuraria emptus remanet pro iisdem obligatus, non obligatione reali, sed personali, sicut obligata remanent alia bona usurarii; unde non sequitur, quòd sit restituendus, sed vendendus, ut usuris satisfiat, si non sint alia bona. Ad id, quod additur, falsum est, usurarium non habere plus juris in fundum usuraria pecunia emptum, quàm habebat in ipsam pecuniam, siquidem illa pecunia semper fuit aliena, cum nec industria, nec justo contractu fuerit acquisita; sed in fundum emptum jus habet ratione industriæ, & voluntariæ negotiationis, non enim fundum habet tamquam fructum pecuniæ, quæ est sterilis, & infructifera, sed tamquam effectum industriæ, & negotiationis, quæ cum tota sit ipsius usurarii, illi dat jus in fundum emptum, qui proinde efficitur ementis, ut clarè constat ex Juribus supra allatis.

145. Simili modo si rem aliam à pecunia per usuram usurarius acquisivit, eamque vendidit, nummorum dominium sibi acquirit, ex *l. 48. Qui vas in fine ff. de furtis*, ubi habetur. *Nummus, qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus*, & paulò ante, *Cum fur rem furtivam vendidisset, eique nummos pretii dominus rei per vim extorsisset, furtum nummorum eorum fecisse rectè responsum*. Poterit tamen mutuatarius in tali casu pretium capere, & retinere in compensationem, si timeat, rem suam non esse recuperaturum, ut docet Lessius *cap. 20. dub. 18. num. 161. 162., & 164.*, ubi etiam docet, necessarium esse ad hoc, ut usurarius nummorum dominium acquirat, ut res, quæ esset vendenda ab usurario, vel fure, sit empta ab emptore bona fide, nesciente rem esse alienam, aliter pretium rei non transit in dominium emptoris, *l. si in emptione 34. ff. de contrahen. emptione*, ita etiam Molina *disp. 326.* Salon., Salas, Rebell., quos sequitur Bonacina *quæst. 3. p. 14. num. 4.* Rosignol. *prænot. 14. num. 6.*

DUBIUM XIV.

Quinam teneantur ad Restitutionem propter Usuras.

146. Resp. Usurarios exigentes, & recipientes usuras graviter peccare cum obligatione restituendi, non solùm id, quod supra sortem acceperunt contra jus naturale Divinum, & humanum, sed etiam lucrum cessens, damnum emergens, & omnia damna, quæ fortè mutuatarius propter hoc passus est, cum usurarius sit illorum omnium causa efficax, ea ratione, qua hæc omnia restituere tenetur fur, & injustus rei alienæ detentor, & occupator, ut diximus *tract. præced. cap. 2. dub. 3. num. 24.*, ubi etiam *dub. 5. num. 46., & seqq.* diximus, teneri restituere omnes fructus perceptos, & quos dominus percepisset, quod etiam docet D. Thomas 2. 2. *quæst. 78. art. 3.* distinguens inter fructus naturales, & industriales; & dicit, illos esse ab usurario restituendos, non istos ibi: *Res quadam sunt, quarum usus est earum rerum consumptio, quæ non habent usumfructum secundùm jura, & ideò si talia fuerint per usuram extorta, puta denarii, triticum, vinum, aut quid hujusmodi, non tenetur homo ad restitutionem, nisi eius quod accepit, quia id, quod ex tali re est acquisitum, non est fructus hujusmodi rei, sed humanæ industriæ, nisi fortè per detentionem talis rei alter sic damnificatus, amittendo aliquid de bonis suis, tunc enim tenetur ad recompensationem nocumenti: Quædam verò res sunt, quarum usus non est earum consumptio, & talia habent usumfructum, sicut domus, & ager, & alia hujusmodi; & ideò si quis domum alterius, vel agrum per usuram extorsisset, non solum teneretur restituere domum, vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, & ideò ei debentur*, cum D. Thoma tenent Doctores communiter Lugus *disp. 25. num. 209.* Palaus *punct. 26.* Rosignol. *prænot. 14. num. 4.*

147. Universaliter peccant, ac restituere tenentur omnes illi, qui effectivè concurrunt ad contractum usurarium, vel ad exactionem usurarum, agentes partes usurarii suadendo, & consulendo, ut non nisi sub usuris mutuum tradat, & pecunias ad hunc effectum accommodando, quia omnes isti effectivè, & efficaciter concurrunt ad damnum alterius, & sic restituere tenentur, juxta quantitatem damni causati, exemplo consulentis, & præmoventis ad furtum, & rapinam, qui, non restituente principali, in subsidium restituere tenentur, cum usura sit instar rapinæ, Can. *si quis usuram* 14. *quæst.* 4. ita cum Soto, Navar., Palud., Salon., Molina, Salas, & aliis tenet Palaus *disp.* 4. *punct.* 26. *numer.* 4. Rosignol. *contr.* 3. *prænot.* 17. *num.* 3. Bonacina *punct.* 15. *num.* 11.

148. Magistratus, Judices, & Domini temporales, qui Statuto, præcepto, vel alio modo compellunt ad solutionem usurarum, vel impediunt, ne solutæ, & repetitæ restituantur, graviter peccant contra justitiam cum obligatione restituendi in defectum eorum, qui usuras receperunt, & sunt ipso facto excommunicati *in Clement. unica de usuris*, ut cum Salas *dub.* 47. *num.* 12. bene advertit Bonacina *quæst.* 3 *punct.* 15. *num.* 12. excusantur Principes supremi, qui, ad majora mala vitanda, usurarios esse permittunt in suo Principatu, dummodo nullum auxilium, vel favorem illis præbeant ad tales usuras peragendas, quia tunc non censentur causa usurarum, nisi fortè ingentes summas exigant pro licentia fœnerandi, Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21. *num* 179. Trullench *lib.* 7. *cap.* 19. *dub.* 21. *num.* 3. Ant. à Spiritu S. *disp.* 15. *num.* 635.

149. Notarius, scienter conficiens instrumentum contractus usurarii, palliando usuras sub nomine veri mutui, venditionis, seu alterius contractus liciti, peccat, & tenetur restituere id, quod mutuatarius vigore talis instrumenti solvere cogitur, nisi hoc faciat de consensu, & ad petitionem mutuatarii, quia tunc licèt graviter peccet contra juramentum factum in recipiendo officio tabellionatus de non faciendis hujusmodi injustis actionibus, & usurariis instrumentis; unde etiam puniri potest à Judice, non tamen peccat contra justitiam, nec tenetur restituere, quia non lædit invitum, nec lucrum reportat ex usura, ut facit usurarius, qui licèt mutuando sub usuris rem gratam faciat mutuatario, quia tamen lucrum reportat ex mutuo contra ius naturale, divinum, & humanum, tenetur illud restituere: excusatur etiam Notarius ab obligatione restituendi, si conficiat instrumentum apertè usurarium, quia illud tamquam nullum, & irritum nullam parit obligationem, seu virtute illius cogi non potest mutuatarius ad solvendas usuras: non tamen tenetur restituere acceptum pro tali instrumento conficiendo, quia est solùm de re turpi: tenentur etiam restituere testes, qui scienter usurario instrumento assistunt, nisi hoc faciant de consensu mutuatarii, Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 15. *num.* 12. Rosignol. *prænot.* 17. *num.* 4. Lessius *supra num.* 180. Salas *dub.* 44. *numer.* 7. Molina *disp.* 335. *num.* 6. Ant. à Spiritu S. *num.* 636.

150. Peccant etiam, & ad restitutionem tenentur factores, & famuli usurariorum, qui ipsorum nomine contractus faciunt usurarios, aut cogunt mutuatarios solvere usuras, nisi excusentur ex ignorantia invincibili, nescientes contractum esse usurarium; secus si tantùm numerant pecunias, aut simpliciter eas accipiunt à solventibus, aut solùm referunt in libros rationem dati, & accepti, quia tunc non concurrunt ad usuras, nisi remotè, nec injuriam faciunt solventibus, ut habet Salas *loc. cit. num.* 12. Bonacina *num.* 12. Rosignol. *num.* 6. Ant. à Spiritu S. *num.* 537.

151. Hæredes usurariorum restituere tenentur, juxta vires hæreditatis totum id, quod fuit ab usurariis per usuras acceptum, quia obligatio realis defuncti transit ad hæredes, qui succedunt in locum defuncti, & unam cum eo personam repræsentant; & quidem si unus solus sit hæres, tenetur ipse restituere totum, juxta vires hæreditatis; si autem plures sint hæredes singuli solùm tenentur pro sua parte: si res per usuras acceptæ adhuc existant in individuo, vel, ut ajunt, in specie apud aliquem ex dictis hæredibus, istæ priùs sunt restituendæ, cum damno communi, ut scilicet omnes alii refundant pro rata dicto cohæredi restituenti, ut cum Soto, Toleto, & aliis tenet Rosignol. *num.* 10. Bonacina *num.* 14.

152. Quòd si unus non sit solvendo, aut solvere nolit, reliquos cohæredes teneri satisfacere pro sua parte affirmat Gloss. in cap. *tua nos de usuris*, ubi dicitur, filios, & hæredes usurariorum teneri ad usuras solvendas, sicut tenebatur pater dum viveret; at pater tenebatur integrè solvere pro qualibet parte suorum bonorum quousque, ea bona exhauriret; ergo etiam tenentur Filii, & hæredes: sed communior Sententia docet, singulos teneri solùm pro sua parte, etiam si alter non solvat. Ratio est, quia, divisa hæreditate, divisa etiam est obligatio inter hæredes ex Juris dispositione; unde ex malitia, vel periculo unius hæredis alii non debent gravari, nec mutari illorum obligatio. Nec obstat cap. *tua nos de Usuris*, nam solùm probat, omnes simul debere debita defuncti solvere, & quemlibet pro sua portione

tione non verò in aliorum defectum, ut cum Cajet., Medina, Sylvestro, Soto, Molina, & aliis docet Palaus *disp. 1. punct.* 18. §. 4. *num.* 3., & alios referens Bonacina *q.* 3. *punct.* 15. *num.* 13.

153. Legatarii, & Donatarii non tenentur solvere usuras defuncti, cum onera transeant tantùm ad hæredes; quod verum est, etiamsi hæredes nolint, aut non possint solvere, dummodo hæredibus remaneant bona sufficientia ad integrè satisfaciendum, quia legatarii, & donatarii non succedunt in onera testatoris, nec ipsius personam repræsentant sicut hæredes, Bonacina *supra numer.* 15. Rosignol. *prænot.* 17. *num.* 12., & alii apud ipsos.

DUBIUM XV.

An qui bona fide fecit Contractum usurarium, quem si Usurarium cognovisset, alium justum faceret, possit retinere lucrum, quod ex contractu licito percepisset.

154. Difficultas hæc sæpè in praxi contingere solet, maximè apud homines rudes, & indoctos, qui bona fide pecuniam mutuò tradunt, nescientes, ex mutuo lucrum haberi non posse, ac proinde dubitatur; an, qui contractum usurarium, vel aliter injustum celebravit, possit, re cognita, retinere lucrum perceptum, vel quod percepisset ex contractu licito, & justo, quod celebrasset, si cognovisset lucrum ex mutuo habere non posse. Plures affirmant, quia qui bona fide celebrat contractum usurarium putans esse justum, & licitum, implicitè intendit contrahere modo licito, & justo titulo lucrum habere per contractum licitum, quem celebrasset, si à se celebratum iniqnum esse cognovisset, ita tradunt Sà *verb. Usura num.* 8. Lugus *disp.* 25. *sect.* 9. Diana *part.* 1. *tr.* 8. *resol.* 47., & *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 92., ubi pro eadem citat Tannerum.

155. Resp. regulariter loquendo, non esse licitum retinere lucrum acquisitum per contractum usurarium bona fide factum, nisi contrahentes exprimant, se velle contrahere eo meliori modo quo possunt, & justo titulo lucrum habere. Ratio est, quia contractus usurarius cum de se sit irritus & nullus, nullum potest importare lucrum, nec esse potest titulus sufficiens ad illud retinendum. Nec sufficit bona fides celebrantis, nam ista excusat à peccato, & ab obligatione restituendi quousque durat, non tamen contractum facit esse validum, nec dat jus retinendi lucrum, quando, cessante bona fide, cognoscitur fuisse injustè comparatum, ea ratione, qua vendens aliquid bona fide supra justum pretium, aut emens infra infimum non potest, veritate cognita, excessum retinere, sic Lessius *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 12. Trullench *lib.* 7. *cap.* 19. *dub.* 10. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 15. *num.* 9., & 10. Malderus *tract.* 5. *cap.* 3. *dub.* 13. *fine*, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *de mutuo cap.* 3. *punct.* 5. *num.* 59., & absolutè tenet Rosignol. *contr.* 3. *disp.* 6. §. 6.

156. Dixi regulariter loquendo, quia non sunt facilè de usura condemnandi homines rudes, & indocti, qui ex sua pecunia pensionem, & lucrum reportant singulis annis ad rationem 4., vel 5. pro quolibet centenario, quamvis ipsi non intelligant quo jure, aut quo titulo sibi tale lucrum habere liceat; cum enim lucrum ex pecunia variis titulis haberi licitè possit, puta per contractum Societatis, cum assecuratione capitalis, & lucri certi pro majori incerto, ut explicabimus infra suo loco, per emptionem censûs, per emptionem fundi fructiferi cum pacto retrovendendi, & successiva locatione venditori facta, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & aliis similibus, sufficit, quòd rudes, & indocti actu, aut virtualiter contrahere intendant aliquo ex prædictis modis, seu quocumque modo licito possibili, aut prout audiunt viros doctos, & pios materialem hunc contractum excusare, seu quo illi contrahere solent, quamvis ignorent quonam justo titulo contrahant; vel certè actu, aut virtualiter contrahere intendant, & lucrum ex pecunia reportare solùm modo justo, & licito, quia, etsi actu non cogitent, & ignorent modum licitum, implicitè tamen illum intendunt.

157. Quod quidem verum est, etiamsi viri rudes, & indocti contrahendo utantur verbo *mutui*, quia non tam verba, quàm eorum intentio spectari debet; dum enim contrahere intendunt omni meliori modo, quo de jure fieri potest, vel quo audiunt contrahere viros doctos, & pios, talis contractus non tam mutuum, quàm contractus Societatis, censûs, aut emptionis, censeri debet, ut etiam tradunt Trullench, Malderus, Lessius, Andreas à Matre Dei, & alii magis communiter, secus innumeri condemnandi essent, qui explicitè solùm intendunt ex sua pecunia lucrum reportare. Ratio universalis est, quia in hoc casu cum ex utraque parte contrahentium detur actualis consensus expressus, vel saltem implicitus, de hoc justo titulo, & consensus non sit tantùm conditionalis, nihil deest ad justum lucrum reportandum.

158. Nec dicas: hoc modo aditum aperiri cuicumque invalidè contrahenti aliquid ex contractu invalido, & infructifero lucrandi;

qui enim mala fide contraxit per contractum cognitum usurarium dicere posset, si scivissem alio modo licito, & lucrativo contraxissem. Sed contra; neganda est sequela, qui enim bona fide eo modo contraxit, implicitè vult bono modo contrahere; at qui mala fide contraxit, jam volvit contrahere pravo, non autem recto modo: nec obstat, quòd si is bonum modum scivisset, hoc bono modo contraxisset, cum enim malo modo expresse contraxerit, dici non potest, quòd habuerit virtualem, & implicitum consensum ad bonum modum contrahendi, sed duntaxat consensum conditionatum, qui non est sufficiens ad rectè contrahendum, & ad tollendum consensum expressum usurarium, quia conditionalia nihil ponunt in esse, ut benè docet Tambur. *in Decal. lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 8. §. 3. *num.* 23.

159. Hic tamen advertendum est, quòd ut mali contractus, in quibus accipitur aliquid ultra sortem, excusari possint, & licitè ex iis lucrum haberi, debent posse resolvi in contractum licitum implicitè, & virtualiter intentum, ac proinde celebrari debent cum persona, cum qua iniri potest talis contractus licitus, puta si pecuniam tradas mercatori, seu negotiatori, qui est tali pecunia negotiaturus, censeris cum illo contractum societatis inire; si alteri, qui fundum fructiferum, & redditus annuos habet, censeris inire contractum emptionis, aut census, & sic lucrum licitè poteris reportare; si verò tradas illi, qui non est negotiaturus, vel non habet super quo licitè contrahat, sed solùm pecuniam accipit pro victu quotidiano, aut insumendam pro suis necessitatibus, cum non possit resolvi in contractum licitum, quia non adest materia, vel merces, lucrum, aut redditus, super quibus possit fundari emptio, census, vel societas, remanet purum mutuum, ratione cujus accipi non potest aliquid supra sortem, ut sæpè dictum est.

DUBIUM XVI.

De Pœnis Usurariorum.

160. Usurarii alii sunt publici, & manifesti, & alii solùm occulti: publici, & notorii dicuntur tales, vel notorietate facti, aut Iuris; publici, & notorii notorietate facti dicuntur illi, quorum delictum nulla potest tergiversatione celari, quia nimirum publicè habent mensam ad fœnerandum expositam, vel ita frequenter ineunt contractus usurarios, ut res sit notoria maiori parti Civitatis, Oppidi, vel parœciæ, seu viciniæ, Glofs. *cap.* 1. *de Usuris in* 6. *verb. Manifesti*, Menochius *de arbitr. Judic. casu* 235. *numer.* 9. Mascard. *de probat. concl.* 425. *num.* 3., & 4. Salas *dub.* 46. Lugus *disp.* 25. *sect.* 11., & alios referens Bonacina *quæst.* 3. *punct. ult. num.* 2. Publici, & notorii notorietate Juris dicuntur illi, qui fuerunt in judicio de usura confessi, aut condemnati. Usurarii occulti dicuntur illi, de quorum crimine non habetur notitia, neque ex notorietate Juris, neque ex notorietate facti, & quorum delictum potest aliqua tergiversatione celari.

161. Contra usurarios occultos nulla pœna latæ Sententiæ reperitur in Jure, sed solùm contra manifestos, ut cum Molina *disp.* 334. §. *circa prædicta*, Toleto, Filliuc., & aliis tradit Thesaurus *de pœnis Ecclesiast. part.* 2. *verbo usurar. pœna cap.* 1.; unde cum usurariis occultis Confessarius procedere potest in foro conscientiæ sicut cum aliis obligatis ex delicto: contra usurarios publicos plures sunt pœnæ statutæ, tum Jure Civili, tum Jure Canonico.

162. Prima est infamia Juris, cap. *inter dilectos de excessib. prælat.* Can. *infames* 3. *quæst.* 6. Can. *infames* 6. *quæst.* 6. l. *improborum fœnus*, C. *ex quib. cauf. infamia irrogetur*, & inde fiunt irregulares ad Ordines, & inhabiles ad Beneficia, d. cap. *inter dilectos*; &, si clericus esset, suspensionem incurrit; & si in tanto facinore perseveraret, est deponendus, ac beneficiis privandus, ut habet Thesaurus *de pœnis d. verb. usurar. pœna cap.* 1., ubi tamen advertit, post correctionem, seu emendationem vitæ, posse cum illo Episcopum dispensare, ut possit promoveri, & promotus ministrare: probabile etiam est, hanc pœnam infamiæ, & irregularitatis tolli per pœnitentiam, & restitutionem, vel cautionem restituendi, ut cum Salas *de usur. dub.* 47. tenet Thesaurus *loc. cit.*

163. Secunda est denegatio Sacramentorum donec plenariè, & realiter restituerint usuras, vel idoneam cautionem præstiterint de restituendo pro viribus sui patrimonii, cap. *quia in omnibus de usur.*, & cap. *quamquam eod. tit. in* 6. nec permittuntur Missæ ministrare, aut interesse, *d. cap. quia in omnib. de usur.*, & Concil. Trident. *sess.* 22. *in Decreto de observand.. & vitand. in celebrat. Missa*, Ugol. *de usur. cap.* 24. *num.* 4., & alios referens Thesaurus *loc. cit.*

164. Tertia, ne admittantur ad oblationes, sive in Missa, sive extra Missam Deo dandas, tamquam malè quæsitas per usuras, d. cap. *quia in omnibus de Usur.*, & Ecclesiastici tales oblationes recipientes suspenduntur ab officio, & ad restitutionem acceptorum tenentur: hoc tamen non procedit de oblationibus titulo oneroso datis, puta pro celebrandis Missis, vel pro eleemosynis pauperum; nam hujusmodi impropriæ oblationes ab usu-

ab usurario recipere non est prohibitum, si aliunde habeat bona sufficientia, quibus possit satisfacere, & usuras restituere, ut cum Suarez, & Filliuc. tenet Thesaurus.

165. Quarta, ut non possint admitti ad Ecclesiasticam sepulturam, etiamsi pœnitentes decesserint, antequam usuras pro modo, & possibilitate facultatum suarum restituerint, vel cautionem præstiterint ipsi, aut hæredes de restituendo, quamprimum fieri poterit, *d. cap. quamquam*, & cap. *quia in omnibus*, ita Gloss. *in Clement. 1. verb. manifestos de sepult.* Quòd si usurarius publicus moriatur impœnitens, etiamsi facta fuerit integralis restitutio, vel cautio præstita, carere debet Ecclesiastica sepultura, tamquam notorius peccator impœnitens defunctus, ita cum Abbate, Vgol., & aliis tenet Thesaurus *supra*. Quòd si usurarius publicus mortuus impœnitens sepultus sit in loco Sacro venit exhumandus, & sepeliendus in loco profano, & in *Clement. 1. de sepult.* ipso facto excommunicantur, qui usurarios manifestos sepulturæ Ecclesiasticæ tradiderunt.

166. Quinta est, quòd non possint facere testamentum, &, si fecerint, sit ipso jure nullum in utroque foro, d. cap. *quamquam de Usur. in 6.*, ubi etiam prohibetur, quemquam dicto testamento aliter facto assistere. Nomine testamenti intelligitur etiam codicillus, & quælibet dispositio ultimæ voluntatis, juxta communem Doctorum sententiam, nisi priùs solverit usuras, vel sufficientem cautionem modo dicto præstiterit; facta restitutione per usurarium, vel præstita cautione, valebit testamentum. Secus si testator moriatur impœnitens, & hæredes vellent restituere, ita Gloss. *in Clement. I. de Sepult. verb. manifestos*, Lessius *cap. 24. num.* 188., & Thesaurus *loc. cit.* Rosignol. *contr. 3. prænot.* 15. ubi *num.* 5. fusè tractat, quando sustineatur testamentum factum ab usurario, & de aliis usurariorum pœnis.

CAPUT IV.

DE CAMBIIS

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Cambium.

1. Cambium, generaliter loquendo ex D. Thoma 2. 2. *quæst.* 77. *art.* 4., idem est ac permutatio; nam *cambire* idem sonat ac *permutare*, estque contractus innominatus *do, ut des*, quo nimirum una res datur pro alia, & tripliciter contingere potest; si enim una res detur pro alia re, retinet commune nomen permutationis; si una res detur pro pretio dicitur emptio, & venditio; si autem una pecunia detur pro alia pecunia tunc dicitur cambium, de quo loquimur in præsenti, & bene definitur, permutatio pecuniæ pro pecunia cum moderato lucro; Ubi permutatio stat loco generis, & aliæ particulæ stant loco differentiæ; per illas enim differt à simplici permutatione, in qua, ut dixi, traditur una res pro alia, & ab emptione, & venditione in qua res traditur pro pretio: quòd si pecunia ipsa vendatur, tunc non consideratur, ut pecunia, sed induit rationem mercis, cambium autem necessariò exigit pecuniam pro pecunia permutari.

2. Cambium differt à censu per hoc, quòd in censu non mutatur, nec restituitur accepta pecunia, sed loco illius solvitur annua pensio: differt à deposito, quia in deposito idem est restituendum, nec converti potest in proprios usus; in cambio verò non est eadem pecunia restituenda, & converti potest in proprios usus: eodem modo distinguitur à locato, & conducto, in quibus conceditur solùm usus rei, non dominium; in cambio autem conceditur dominium. Differt etiam à mutuo, quia in isto pecunia accepta solùm post aliquod tempus restituenda est; in cambio statim reddi potest, & quia in mutuo non solùm pecunia, sed res quælibet usu consumptibilis dari potest, non sic in cambio, quod sola pecunia perficitur, & quia mutuum perficitur sola datione unius pecuniæ; cambium verò requirit dationem, & receptionem utriusque pecuniæ, tum quia mutuum gratis fieri debet, cambium verò cum moderato lucro fieri solet, ita ex communi Doctorum tradit Palaus *tract.* 33. *disp.* 7. *punct.* 1., & Rosignol. *contractu* 5. *prænot.* 1.

3. Dividitur Cambium in reale, & siccum. Dicitur siccum illud, quod non est verum cambium, sed habet tantùm speciem quamdam, & apparentiam cambii cum re vera sit mutuum palliatum titulo cambii, ut quando fingitur solutio præstanda in loco distanti, confictis etiam literis ad locum distantem, ad quem non mittuntur, & solutio præstatur post aliquod tempus in eodem loco; dicitur etiam siccum, quia non habet humorem, seu caret justo titulo, ad præstandum, & causandum lucrum. Cambium reale fit per veram, & legitimam pecuniarum permutationem, ex qua justè quid lucri capi potest.

4. Subdividitur cambium reale in minutum, & locale: minutum contingit, quando in eodem loco una pecunia permutatur cum alia diversæ materiæ, formæ, seu valoris, ut quando mutatur pecunia aurea cum argentea, seu ærea, vel pecunia cum impressione unius Principis cum altera habente

bente impressionem alterius Principis; dicitur minutum, quia satis frequenter grandiores pecuniæ permutantur cum minutioribus; dicitur etiam manuale, quia de manu ad manum eodem tempore, ac loco perficitur, ut notat Palaus *supra num. 9.*, & Bonacina *quæst. 5. punct. unico*: locale est, quando pecunia præsens permutatur cum absente, & solet appellari cambium per litteras, quia mediis litteris correspondenti missis pecunia solvenda mandatur, ut si quis det Campsori pecuniam Bononiæ, ut aliam recipiat Romæ, vel è contra recipiat à Campsore pecuniam Bononiæ restituendam Romæ. *Campsor*, seu Bancarius, & Telonarius dicitur ille, qui dat pecuniam ad cambium, seu in alterius utilitatem commutat; qui verò pecuniam recipit, seu in cujus utilitatem, & ad cujus petitionem permutatur, dicitur *Campsarius*.

DUBIUM II.

An, & qualiter Cambium minutum cum lucro sit licitum.

5. CErtum est, Cambium siccum tamquam illicitum, & usurarium damnari à S. Pontifice Pio V. in Bulla de Cambiis edita, quæ incipit *In eam pro nostro Pastorali officio*, & habetur *tom. 2. Bullarii Romani const. 118. di li Pontifici*, ubi habetur, *primùm igitur damnamus ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad qua loca, ii qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambii tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, ut transacto tempore, unde processerunt inanes referantur, aut etiam nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse repositur, ubi contractus fuerat celebratus, nam inter dantes, & recipientes usque à principio, ita convenerant, vel certè talis intentio erat, neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis hujusmodi litteris receptis, solutionem faciat*, licèt cæteroquin Pontifex ibid. appellet *cambiorum usum legitimum, & quem necessitas, publicaque utilitas induxit*, quod de cambiis realibus, rectèque celebratis intelligendum est, in quibus non sumitur lucrum, pro mutuo, sed ob alias causas, & titulos.

6. Difficultas tota est in assignanda hujusmodi causa, ob quam lucrum ex cambiis justificari possit, & licitè sumi, non obstante, quòd valor monetæ, quæ permutatur, sit æqualis cum valore alterius in ordine ad usus humanos: & quidem loquendo in præsenti de cambio minuto, quod in eodem loco perficitur per commutationem monetæ aureæ cum argentea, seu ærea, vel è contra; seu pecuniæ grandioris, purioris, & pulchrioris cum minutis, & minùs puris.

7. Resp. in cambio minuto Campsores licitè moderatum lucrum recipere posse supra valorem pecuniæ permutatæ ob varias causas. Prima est ob officium cambiendi, quod faciunt in commodum Reipublicæ, & propter obsequium, quod præstant, conquirendo, & congregando cujuscumque generis pecunias ad permutandum, & paratos se exhibendo ad eas commutandas secundùm Campsariorum necessitatem, & voluntatem. Secunda est, labor in asservandis, & numerandis pecuniis, quas dant, vel accipiunt, qui labor assumptus in gratiam campsariorum est pretio æstimabilis, maximè si pecunia sit in magna quantitate. Tertia est, ratione materiæ, quia nimirum sæpè dant pecuniam auream, vel argenteam, & accipiunt æream, quæ non est ita utilis ad plures usus; Quarta est, ratione commoditatis, quam habet campsarius recipiendo monetam auream pro argentea, vel è contra, cum illa sit facilioris asportationis, &, si est inferioris metalli, est magis utilis, & commoda ad sumptus familiares, & quotidianos. Quinta, si moneta currit in uno Regno, & non in alio. Hos, & similes titulos, ob quos potest lucrum reportari ex cambio minuto, refert Lessius *lib. 2. cap. 23. dub. 2.* Malderus *tract. 5. cap. 4. dub. 2.* Rosignol. *contr. 5. prænot. 3. & 4.* Bonacina *num. 3.*

8. Non solùm Campsor publicus, qui officium habet sibi demandatum à Republica, sed etiam quilibet privatus reportare potest lucrum ex cambio minuto supra valorem monetæ, quia de illo eædem militant rationes, ac de campsore publico; siquidem privatus idem obsequium præstare potest conquirendi, & asservandi cujuscumque generis pecuniæ ad permutandum, & eumdem subire laborem in asservandis, & numerandis pecuniis in commodum, & utilitatem campsarii. Nec obstat, quòd idem labor etiam sit in campsario, nam iste laborat in sui commodum, campsor verò laborat in gratiam, & commodum campsarii; cujus autem est commodum ejus etiam est onus solvendi: & sic de aliis titulis, qui licitum reddunt lucrum ex cambio, qui non solùm verificantur de campsore publico deputato à Principe, sed etiam de quolibet privato idem officium præstante, & laborem subeunte in commodum, & gratiam alterius.

9. Quòd verum est, etiamsi privatis hoc esset prohibitum à Principe; nam licèt Principi prohibenti sit obediendum, tamen si privatus cambiendo lucrum reportare: ex

ret ex cambio, non propterea teneretur illud restituere; nam prohibitio Principis non irritat contractum, nec efficit campsorem inhabilem ad acquirendum dominium lucri, ut suppono, ita Lessius *lib. 2. cap. 23. dub. 2. num. 9.* Rebell. *lib. 11. quæst. 4. num. 6.* Navar. *cap. 17. num.* 283. Molina *disp.* 399. *num. 7., & disp. 405. num. 6.* Salas, Salonius, Reginal., & alii, quos sequitur Bonacina *supra num.* 3. Rosignol. *prænot.* 3.

10. Quæres; an in cambio minuto possit lucrum sumi titulo monetæ pulchrioris, antiquioris, & purioris metalli, puta purioris, & perfectioris auri, aut argenti, quam quis permutat cum alia imperfectioris materiæ, quamvis æquali in perfectione, seu valore legali. Negat Medina *quæst. 4. de Cambiis*, quia pecunia non potest plus expendi, quàm sit ipsius pretium legale à Principe taxatum; nam Princeps in taxando pretio pecuniæ rationem habere solet materiæ, & commoditatum, ac proinde non est licitum in cambio, & permutationibus augere pretium, seu lucrum reportare supra pretium à lege Principis taxatum.

11. Resp. licitum esse in cambio minuto lucrum aliquod sumere titulo monetæ pulchrioris, antiquioris, & purioris metalli, quæ permutatur cum alia imperfectiori, quamvis æquali in valore legali. Ratio est, quia quò pulchior, purior, & antiquior est moneta, eò pretiosior, & æstimabilior est secundùm communem hominum æstimationem, & commodior, & magis apta ad usus humanæ vitæ, quamvis eumdem valorem, & æstimationem habeat in ordine ad debita solvenda, aut res emendas, nam modium tritici emere potes moneta aurea, argentea aut ærea: potest siquidem moneta considerari formaliter, prout est pretium, & mensura rerum venalium, & in hoc sensu verum est, expendi non posse, nisi secundùm valorem à Principis lege taxatum: aut materialiter, prout est res quædam pura, pulchra & antiqua, & alias habens commoditates, & in hoc sensu non consideratur secundùm valorem à lege taxatum, sed prout induit rationem mercis quæ vendi potest pretio vulgato secundùm hominum æstimationem, nec prohibetur vendi supra valorem à lege taxatum; cum autem in permutationibus non tam attendatur valor legalis, quàm naturalis, prout moneta induit rationem mercis, vendi poterit supra pretium à lege taxatum, ita Malderus *cap. 4. dub. 2.* Palaus *disp. 7. punct. 2. num. 6.* Rosignol. *prænot. 4. num. 2., & 10.* & alios referens Bonacina *num.* 3.

12. Sequitur ex dictis, famulum, seu procuratorem, qui monetas aureas, vel argenteas accepit à domino, ad eas solvendas Creditoribus, aut res alias necessarias emendas, posse eas permutare cum vilioribus, seu eas dare ad cambium, & lucrum inde acceptum sibi retinere, quando dominus non curat, qua ratione, seu qua pecunia debitum solvatur, quia tunc nulli facit injuriam; non domino, qui non curat de modo solutionis faciendæ; non creditori, cui integrè satisfit per monetas diversæ rationis habentes eumdem valorem legalem, unde lucrum ex tali permutatione resultans est fructus industriæ, qui cedit famulo negotianti, & cambienti, cui etiam stat periculum, si fortè damnum aliquod sequatur. Dixi quando dominus non curat, qua ratione, seu qua pecunia debitum solvatur; si enim dominus cupiens creditori gratificare, eique dare occasionem lucrandi determinatè voluerit solutionem faciendam esse creditori in tali specie, & qualitate monetæ aureæ, seu argenteæ, peccaret mortaliter famulus, si hoc faceret in moneta inferiori, & teneretur restituere creditori lucrum, quod forsitan ex tali aurea pecunia erat recepturus, ita Palaus *disp. 7. punct.* 3. Lugus *disp. 28. sect. 2.* Molina *disp.* 402. Rosignol. *prænot. 4. num.* 12. Lessius, Reginald., Azor., Salas, quos sequitur Bonacina *quæst. 5. num.* 5.

13. Qui etiam inde infert, negotiantem aliena pecunia furtiva, eaque utentem ad cambia, non teneri Domino pecuniæ restituere lucrum perceptum, cum sit fructus industriæ, perceptum scilicet ex hominis industria, concurrente pecunia tamquam instrumento, quod ex se est infœcundum: Eadem ratione vendens triticum alienum tempore, quo cariùs valet satisfacit emendo, & reddendo tantumdem æqualis bonitatis, eo tempore, quo minùs valet, quando dominus erat usque ad illud tempus frumentum servaturus, quia nimirum dominus nullum damnum patitur, & recipit frumentum æqualis bonitatis, & sic lucrum perceptum ex anticipata venditione tritici potest sibi retinere, tamquam fructum industriæ, ut cum Rebello, & aliis tenet Bonacina.

DUBIUM III.

De Cambio locali, seu per litteras.

14. Cambium locale, quod etiam dicitur per litteras est permutatio pecuniæ præsentis cum absente; dicitur per litteras, quia mediis litteris solutio alibi facienda committitur, & tripliciter contingere solet; primò, quando Campsor, seu Bancarius hic accipit pecunias alibi solvendas, estque in usu tum apud Mercatores tum apud Ecclesiasticos, qui cum

cùm Romæ solvere debeant pensiones, aut Bullarum expeditiones, Bononiæ pecuniam solvunt Campsori, ab eo acceptis litteris, per quas suo correspondenti solutio facienda mandatur. Secundò, quando campsor Bononiæ pecuniam tradit alibi recepturus. Tertiò, dando pecunias ad nundinas, ut praxis est inter Mercatores, & quidem licitum esse tale cambium locale, quo permutatur pecunia præsens cum absente, & ex eo posse lucrum haberi satis constat ex cit. Bulla S. Pontificis Pii V., nam talem cambiorum usum necessitas, & publica utilitas induxit, ne scilicet in terras remotas abituri summo cum incommodo, & periculo magnum pecuniæ pondus semper secum portare cogantur, nec in eo lucrum sumitur ex mutuo, sed ex pluribus aliis titulis, de quibus nunc dicendum est.

15. Resp. 1. Campsorem licitè posse lucrum recipere, quando à campsario Bononiæ pecuniam recipit Romæ, Venetiis, Lugduni, aut alibi solvendam: primò ratione obligationis, quam subit Campsor transferendi, seu transportandi pecuniam de loco, in quo dat litteras cambii, ad locum, in quo per suum correspondentem facit eam solvere campsario, vel cui voluerit, quæ certè translatio, seu transportatio est pretio æstimabilis; si enim Bononia Romam centum aureos transferre deberes multum laborem, & periculum esses subiturus, quo te liberat Campsor in se recipiendo talem obligationem pecuniam transferendi, & solvendi Romæ cui volueris dictam pecuniam, quam licèt realiter non transferat in individuo, transfert tamen virtualiter, dum habet Romæ pecuniam congregatam, qua debito satisfacere potest absque tuo incommodo, & quia realiter non transfert minus recipit, quàm si per nuncium, aut aliam personam conductam realiter transferet.

16. Secundus titulus, quo potest Campsor in cambio locali lucrum licitè reportare est assecuratio ejusdem pecuniæ, qua gaudet campsarius, dum Campsor in se suscipit periculum, seque obligat certò, ac tutè illam transferre, seu Romæ solutionem facere; unde si fortè pereat non Campsario, sed Campsori perit, qui proinde ratione talis periculi, & assecurationis licitè potest lucrum aliquod recipere plus, vel minus pro majori, vel minori distantia loci, ad quem pecunia est transferenda, seu in quo pecunia est solvenda, consideratis etiam aliis periculis, & incommodis, Lugus *disp.* 28.*num.* 35. Palaus *disp.* 7. *punct.* 4. Lessius *cap.* 23. *dub.* 3. Rosignol. *contr.* 5. *de Cambiis II. prænot.* 1. *num.* 10. Bonacina *quæst.* 5. *numer.* 7.

17. Tertiùs titulus, quo Campsor licitè lucrum aliquod sumere potest in Cambio locali, est inæqualitas pecuniarum in suo valore, qui potest esse major in uno loco, quàm in alio; æquitas autem, & justitia postulat, ut Campsor servetur indemnis in valore monetæ; unde si Scutum aureum Bononiæ valet sexdecim julios, & Romæ decem, & septem, debet Campsor plus Bononiæ recipere, quàm solvat Romæ; ne detrimentum patiatur propter beneficium alteri præstitum; sicut ex hoc titulo deberet minus recipere, si valor monetæ major esset Bononiæ, quàm Romæ, Lugus *num.* 27. Palaus *num.* 3. Rosignol. *num.* 11. Addi potest titulus quartus, scilicet labor scribendi litteras, quas dat campsario, easque registrandi in libro, & labor scribendi alias litteras, quibus correspondentem admonet de solutione ab ipso facienda, quasque per tabellarium mittit, & recipit cum aliquo dispendio.

18. Resp. 2. Campsorem licitè lucrum aliquod recipere posse, quando priùs Bononiæ pecuniam solvit campsario, ut eam recipiat Romæ, quia militant rationes, & tituli superiùs assignati; dum enim pecuniam priùs solvit Bononiæ, ut eam accipiat Romæ, virtualiter transfert pecuniam Roma Bononiam ad commodum, & petitionem ipsius campsarii, qui liberatur onere, & periculis, quibus subesse poterat, si realiter deberet pecuniam Roma Bononiam transferre; unde titulo virtualis trajectionis, & assecurationis in commodum, & utilitatem campsarii, licitè potest lucrum aliquod recipere, Palaus *punct.* 5. *num.* 7. Rosignol. *num.* 15. Salas *dub.* 9. *numer.* 2. Navarr. *cap.* 17. *numer.* 289., & alios referens Bonacina *numer.* 6.

19. An verò Campsor lucrum reportare possit, quando cambium non minùs ipsi, quàm Campsario utile, & commodum est, puta Petrus Bononiæ existens cupit transmittere & habere Romæ mille aureos, & Campsor mille habet Romæ, & cupit habere Bononiæ, quo casu cambium utrique commodum est, & quæritur; an Campsor licitè possit ex tali cambio lucrum habere. Resp. affirmativè, si à campsario cambium postulatur, quia tunc præstat illi obsequium pretio dignum, virtualiter transferendo pecuniam, qua Campsarius Romæ indiget, eumque liberat ab onere, & periculis, ac expensis transferendi pecuniam, quod est pretio æstimabile, quamvis per accidens & ipse commodum sentiat; ea ratione, qua si quis conductum equum debeat cum expensis Romam remittere, locare potest alteri volenti Romam ire, & pretium locationis sibi retinere, quia præstat alteri obsequium tali pretio dignum, quamvis per accidens, & ipse commodum sentiat; sicut è contra, si

si priùs

si priùs ab altero rogatur, ut sibi Bononiæ solvat mille aureos, illos Romæ recepturus poterit lucrum recipere, quia præstat alteri obsequium mercede dignum, & per accidens est, quòd inde, & ipse commodum sentiat, ita Tambur. *lib. 9. de contract. tract. 3. cap. 4. §. 3.* dicens, lucrum cedere illi, qui prævenitur, & postulatur, Rosignol. *de Cambiis II. prænot. 2.* Salas *dub. 20. circa medium* Molina *tract. 2. disp. 405.*, & alios referens Bonacina *q. 5. num. 23.*

20. Resp. 3. licitum esse cambium ad nundinas, quod ferè coincidit cum cambio locali. Dicitur cambium ad nundinas, eò quòd Mercatores, & nummularii determinant certa quædam loca, vel Urbes, in quibus conveniunt, & olim conveniebant etiam cum mercibus, & pecuniis ad emendum, & vendendum, nunc autem conveniunt cum suis debitis, & creditis, ut debita solvantur, & ipsis credita reddantur, & ut rationes reddantur, & scribantur in libris dati, & accepti: quater in Anno nundinæ in Italia celebrari solent spatio trium mensium inter se distantes; primæ dicuntur Nundinæ Apparitionis, & celebrantur circa festum Epiphaniæ. Secundæ vocantur Nundinæ Paschatis, & celebrantur circa principium Mensis Maji. Tertiæ vocantur Nundinæ Augusti, quia dicto Mense fiunt. Quartæ dicuntur Nundinæ omnium Sanctorum, quia paulò post dictum festum celebrantur. Quando autem cambia dicuntur fieri ad primas, vel secundas nundinas, sensus est, quòd solutio pecuniæ facienda est post tres, vel sex Menses.

21. Hoc cambium ad Nundinas si fiat simpliciter sinè recambio, de quo dicemus *dub. sequenti* coincidit cum locali, & iisdem ferè titulis justificatur lucrum, quod habetur ex illo, nimirum realis, aut virtualis trajectio pecuniæ ad locum nundinarum, ejusdemque assecuratio, diminutio, vel augmentum valoris pecuniæ in loco, in quo solvitur à Campsore, & in eo, in quo campsario restituitur. Item labor, ac expensæ, quas facit Campsor conducendo, vel habendo alibi suum correspondentem, cui committat litteras Cambii, & in scribendo, registrando, & computa faciendo in ipsis cambiis, ut explicat Tambur. *d. cap. 5. §. 1. à num. 6., & seqq.* Hujusmodi nundinæ cambiorum, quia fiebant Lugduni, & postea in Civitate Besanzon, vocantur ab aliquibus Cambia Lugdunensia, vel Besuntina, & dici possunt Placentina, quia postea fiebant in Civitate Placentiæ, & modò fieri solent in Italia in aliqua Civitate, seu oppido Reipublicæ Genuensis.

DUBIUM IV.

De Conditionibus requisitis in Bulla S. Pii V. pro Cambiis localibus.

22. IN Bulla quam de Cambiis edidit S. Pontifex Pius V. Anno Domini 1571. Calend. Februar. Pontificatus sui anno 6. incipit *In eam pro nostro Pastorali officio*, primò damnat cambia, quæ sicca vocantur in quibus scilicet litteræ non mittuntur ad Nundinas, vel si mittuntur nullum habent effectum, quia ibi nullus est, qui eas solvere debeat, unde redeunt vacuæ, & solutio cum interesse fit in eodem loco ubi contractus fuerat celebratus, deinde nonnullas assignat conditiones pro cambio rectè instituendo, quas præcipit observari.

23. Prima conditio est, ne Campsor ratione dilationis ultra terminum solutioni destinatum concessæ, lucrum aliquod exigat. Hæc conditio, ut bene advertit Palaus *disp. 7. punct. 14. num. 2.* de jure naturali servanda est etiam independenter à Bulla S. Pii V. nam Campsor jure naturali non potest lucrum recipere ob solam dilationem temporis concessam ultra terminum solutioni statutum, quia esset lucrum reportare ex mutuo, in quo consistit usura; & inde, si Campsor in nundinis, quæ tribus Mensibus distant, plus exigat tradendo pecuniam primo Mense, quàm si traderet secundo, vel tertio Mense, committit usuram, quia ob dilationem solutionis aliquid plus exigit: Si tamen exigeret alio titulo, puta lucri cessantis, vel damni emergentis, tunc non esset usura: cum autem titulus lucri cessantis, vel damni emergentis facilè contingere possit; nam quò longius est tempus destinatum solutioni, majora sunt pericula; diutiùs Campsores privantur sua pecunia, qua negotiari possent, & lucrari, & major est numerus illorum, qui petunt ad cambium; unde pretium crescit, quo quidem pretio privantur Mercatores, qui longiori tempore coguntur expectare solutionem, & sic facilè possunt excusari Mercatores, qui pro longiori tempore plus exigunt, ut cum Molina *disp. 404. num. 5.* Lessio *lib. 2. cap. 23. dub. 6. num. 56.* tenet Tambur. *lib. 9. tract. 3. cap. 5. §. 1. numer. 24.* Salas *dub. 18. num. 2.* Bonacina *q. 5. num. 9.*

24. Secunda conditio est, ne ab initio, vel postea pacifcatur de certo, & determinato interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, solvendo à campsario, si tempore constituto sors soluta non fuerit; & inde, si Campsor obligaret campsarium ad solvendam summam aliquam determinatam, puta decem ultra sortem, & ultra lucrum cambii

pro lucro cessante, vel damno emergente faceret cambium illicitum, quia pro mora obligat campsarium ad interesse certum; Secus verò si pactum sit, ut solvat tantum, quantum erit lucrum cessans, vel damnum emergens; nam tunc interesse, ad quod obligat, non est certum, sed incertum, & determinandum à Judice; & inde, si Campsor prætendat ex illa mora sibi debere interesse, & alia damna emergentia, debet in primis, & ante omnia judicialiter interpellare campsarium ad dictam restitutionem pecuniæ faciendam cum protestatione, intimatione, ac notitia damnorum sibi decurrentium, sive imminentium, qua intimatione, & protestatione non facta, nec petere, nec consequi potest ipsum interesse, vel damna, ut notat Gratian. *discep. forens. cap.* 829. *num.* 9. Rota *part.* 1. *Recent. decis.* 52. *num.* 3., & coram Otthobono, postea Alexandro VIII. *decis.* 92. *num.* 1. & 2., & novissimè de Luca *in tract. de cambiis discur.* 2. 11., & 13. Hæc tamen verificantur pro foro externo, in quo erit puniendus tamquam usurarius, si pactum fiat de aliquo lucro certo.

25. Pro foro conscientiæ plures admittunt, non esse peccatum lethale, nec adesse obligationem restituendi, si pactum præcedat de aliquo lucro certo, & determinato; nam Pontifex id solùm prohibuit ob periculum fraudis; quare si absit fraus, & dolus non est illicitum in cambio, sicut nec in aliis contractibus pacisci de certo interesse, si tempore designato solutio facta non fuerit, ob lucrum cessans, vel damnum emergens, quod verosimiliter timeri potest ob dilationem solutionis, de quo proinde periculo probabiliter futuro potest ab initio justè pacisci: sicut etiam potest pacisci de pœna, si solutio non sequatur, quod Pontifex solùm prohibuit ob periculum fraudis, quæ facilè latere potest in cambio, ut cum Lessio, Rebellio, Salonio, & Valentia tenet Palaus *supra num.* 4. Tambur. *cap.* 5. §. 1. *num.* 19. Rosignol. *de Camb.* 1. *prænot.* 6. *num.* 5.

26. Nec valet, si dicas cum Lugo *disp.* 28. *sect.* 8. *num.* 111., prohibitionem non fundari in falsa præsumptione, sed in veris periculis, & occasionibus peccandi, pro quibus vitandis prohibuit Pontifex in cambio fieri tale pactum de lucro certo, & determinato. Sed dico; intentum Pontificis utique esse vitare fraudes, & pericula peccandi, quæ facilè contingere solent in cambiis, & sic prohibere, ne fiat tale pactum ad majorem securitatem conscientiæ; si tamen non adsint hujusmodi pericula, & occasiones peccandi, prout cessare videntur pro foro conscientiæ, quando pretium sincerè taxatur arbitrio prudentis, pensatis omnibus circumstantiis pro illo periculo probabiliter futuro, tunc lex præsumitur non obligare, ut notat ibid. Rosignol., & alios referens Bonacina *quæst.* 5. *num.* 9. dicens, hoc lucrum, & interesse exigi posse postquam campsarius fuerit in mora solvendi debito tempore, non obstante prohibitione Pontificis vetantis id deduci in pactum; quod quidem pactum si fiat, non erit irritum, & lucrum retineri poterit, si non adsit excessus, quia re vera nulla facta est inæqualitas, nec injustitia.

27. Tertia conditio est, ne realia cambia fiant aliter, quàm pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur; ubi verò non celebrantur, pro primis terminis, juxta receptam locorum consuetudinem, & usum: proximæ nundinæ dicuntur illæ, ad quas solvere debens commodè mittere potest litteras suo Factori, ut cum Molina notat Palaus *num.* 7., & cum Salas *dub.* 26. Rosignol. *prænot.* 6. *num.* 10.; ad has autem nundinas Cambium concedendum est, non verò ad secundas, aut tertias, quod ita intelligendum est fieri non posse, si campsor ob talem dilationem lucrum augere velit; nam si campsario concedat pecuniam non solùm ad proximas, sed ad secundas, aut tertias nundinas, vel ipsi assignet terminum longiorem, quàm postulat distantia locorum, non erit illicitum, nec usurarium, si pretium non augeat, sed exigat solùm illud pretium, quod currit pro primis nundinis, vel pro terminis proximis; nam hoc cedit in favorem Campsarii, in cujus utilitatem præscriptæ sunt prædictæ conditiones à S. Pio V. in prædicta Constitutione, Tambur. *supra num.* 20. Salas, Lessius, Navar., quos sequitur Palaus *num.* 7. Rosignol. *num.* 6. Bonacina *quæst.* 5. *num.* 9.

28. Quarta conditio est, ut in præsigendis terminis solutioni habeatur ratio longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus facienda est solutio, & juxta majorem, seu minorem distantiam termini præfigantur, ne dum longiores statuuntur, detur occasio fœnerandi, scilicet accipiendi majus pretium pro majori dilatione concessa; poterit tamen longior terminus præfigi, si ob id non augeatur pretium, & lucrum, ut supra dixi, & tenent Auctores citati: circa hanc conditionem nonnulli advertunt, in Bulla non prohiberi Campsoribus, ne ante nundinas ob majorem dilationem ampliùs lucrentur, quia in hac clausula Pontifex non agit de quantitate solvenda, sed de præfigendo termino pro solutione facienda, ut cum Salas, & Lessio, Rosignol. *num.* 11. ponderans verba Bullæ ubi dicitur; *Cavendum esse, ut ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinata est*, quæ quidem verba non sunt referenda ad majus, vel minus pretium cambii taxandum, adeòut majus pretium solvendum sit, quando locus, est remo-

remotior, minus quando est propinquior, sed tantùm ad assignandum terminum competentem pro solutione, ita Rosignol. *loco cit.*

DUBIUM V.

An sit licitum Cambium cum recambio, seu cum recursa.

29. Praxis, & modus hujus Cambii cum recambio, seu cum recursa sic explicatur à Cardinali de Lugo *disp.* 28. *sect.* 7. Tambur. *tract.* 3. *cap.* 5. §. 2. Rosignol. *de Camb. II. prænot.* 4. & aliis; Cajus indigens pecunia pro suis necessitatibus petit, & accipit à Petronio Campsore Bononiæ mille aureos ad Cambium cum obligatione illos solvendi Placentiæ, seu Lugduni in primis nundinis cum interesse cambii, & quia Cajus Lugduni nullum habet correspondentem, qui pecuniam solvat, Petronius offert illi suum Ministrum, seu Procuratorem Lugduni existentem nomine Sejum, qui pro eo solvat, & ita Litteræ mittuntur Lugdunum, & diriguntur Sejò procuratori Petronii, qui, acceptis litteris, ut eas exequatur, sibi solvit mille aureos, & scribit in libro, & constituit Petronium creditorem illius summæ, & Cajum debitorem, & sic terminatur primum cambium; sed quia Cajus non habet pecuniam Lugduni, Sejus, qui pro eo solvit, de ipsius commissione novas scribit literas Bononiam Cajo, ut solvat Petronio mille aureos, quos sibi debet propter solutionem Lugduni factam ipsius nomine, quibus solutis, cum alio interesse cambii terminatur secundum cambium, ubi, ut vides, Sejus duplicem personam repræsentat; unam, prout est Minister Petronii, & alteram, prout nomine Caji debitum solvit.

30. Hoc cambium esset illicitum, & usurarium, si certò constaret, petentem pecuniam ad cambium lugdunense nullum habere Lugduni procuratorem, aut amicum, nullam habere pecuniam, nec habere posse, nec per se, nec per alium, etiam ad cambium acceptam, qua possit solutio ibidem præstari, quia tunc esset purum mutuum, & Cambium siccum, ex quo sumi non potest auctarium: nec juvat, quòd litteræ verè mittantur, nam cum pecunia ibi non sit, nec possit fieri solutio, litteræ nihil operantur, perinde ac si non mitterentur, ut constat ex Bulla S. Pontificis Pii V., & tenent communiter Doctores. Dixi; si certò constaret, nam si quis bona fide dictum contractum iniret, credens, campsarium in loco destinato habere pecuniam actu, aut virtute, qua possit contractum perficere, licitè potest auctarium recipere, quamvis postea cognoscat, nullam adesse pecuniam, qua solutio fieri possit; nam licèt contractus sit nullus, & irritus, tamen sic contrahens tenetur ex vi deceptionis compensare decepto quantum sua interest, contractum verum esse; & inde, licèt lucrum sumi non possit ex vi contractus, qui nullus, & irritus est, bene tamen ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, quod patitur deceptus, & ita cum Molina *disp.* 404., & Lessio *lib.* 2. *cap.* 23. *dub.* 7. *num.* 69. tradit Palaus *disp.* 7. *punct.* 8. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *de contr. resol.* 14., & Lugus *disp.* 38. *sect.* 7. *num.* 79.

31. Si Cajus petens pecuniam ad cambium, proprium habeat Lugduni procuratorem, aut amicum, qui litteras acceptat, & solvit, Cambium est verum, & reale, quamvis amicus postea per novas litteras committat Cajo similis summæ solutionem faciendam Bononiæ, quia litteræ tunc verè mittuntur, & suum habent effectum, & sic non est purum mutuum, nec cambium siccum, sed verum, & reale, in quo pecunia præsens permutatur cum absente: quod verum puto, etiamsi Cajus non habeat Lugduni proprium procuratorem, sed pro eo respondeat procurator campsoris, quando iste propriam habet pecuniam, aut alienam distinctam à pecunia campsoris, qua possit debitum extinguere, & solutionem facere, quia non implicat, unum duplicem personam repræsentare, quatenus diversa præstat officia, vicem gerendo creditoris, & debitoris, ut habet Bonacina *quæst.* 5. *num.* 11. Lugus *supra num.* 80., & cum illo Ant. à Spiritu S. *disp.* 19. *num.* 944.

32. Difficultas tota est, quando campsarius Lugduni non habet correspondentem, sed pro eo respondet procurator campsoris, qui nullas habet pecunias proprias, nec realiter, nec virtualiter, sed solùm pecunias campsoris; an cum eis licitè facere possit solutionem eidem Campsori de illius mandato, & alias litteras cambii mittere ab eodem campsario solvendas Bononiæ, unde primæ litteræ exierunt, cum cambio, in quo discrepant Doctores. Negant plures, quia tale cambium resolvitur in purum mutuum palliatum sub nomine cambii; cum enim pecunia, quæ datur, & accipitur sit propria ipsius campsoris, non potest ibi adesse vera permutatio, cum nemo dicatur rem propriam permutare cum alia sibi propria, & sic remanet cambium siccum, & verum mutuum, ita Sotus *lib.* 6. *de just. quæst.* 10. *art.* 1., & *quæst.* 13. *art.* 1. *concl.* 3. Comitolus *in resp. moral. lib.* 3. *quæst.* 16. & *lib.* Rebell. *p.* 2. *de obligat. just. lib.* 11. *quæst.* 6. *concl.* 3. *num.* 10. Lugus *de Usur. comment.* 3. §. 2. *num.* 65. Molina *disp.* 404., & alii apud Salas *dub.* 17. dam-

17. damnantes cambium cum recambio.

33. Secunda Sententia docet, hoc cambium esse licitum, verum, & reale, quia litteræ verè mittuntur, & suum sortiuntur effectum, nec solutio pecuniæ fit Bononiæ, ubi fuit recepta virtute primi cambii, quod terminatur, & perficitur Lugduni per solutionem ibidem factam, sed virtute secundi cambii, quod Lugduni fuit celebratum. Nec obstat, quòd campsatius non habeat Lugduni proprium procuratorem, nec propriam pecuniam, sed idem sit respondens, seu procurator campsoris, & campsarii, apud quem campsarius fidem, & creditum invenit; nam unus, & idem potest diversas personas repræsentare, sibique satisfacere, quatenus diversa præstat officia vicem gerendo creditoris, & debitoris, ut patet in Tutore, creditore pupilli: in nostro casu procurator campsoris duplex præstat officium, & ipsius campsoris, quatenus acceptat solutionem, & campsarii, quatenus ipsius nomine pecuniam solvit.

34. Nec item solutio hujus cambii redditur fictitia, aut litteræ redduntur inanes, quia nimirum respondens campsoris pecunias solvit in loco nundinarum; non mittit easdem litteras, sed finitur illud primum cambium, & novas scribit litteras Bononiam campsori ut exigat talem pecuniam à campsario, quam pro eo solvit Lugduni, & recambit Bononiam, ubi fit solutio lucri cambii, & recambii. Nec item obstat, quòd campsatius non habeat Lugduni propriam pecuniam, nam ad cambium reale sufficit, quòd in nundinis habeat amicum, mercatorem, seu procuratorem, qui ejus nomine ibidem solvat, prout de facto solutionem faciendam acceptavit, & fecit procurator Campsoris. Cum autem in isto cambio, & recambio omnia concurrant, quæ requiruntur ad cambium reale, sequitur, quòd verum, & reale sit dicendum, & ita.

35. Hoc cambium non esse damnatum à S. Pio V., sed approbatum in Bulla quadam data ad Bononienses, asserit Diana *part. 1. tract. 8. de contract. resol 1.*, quia ibi habet Pontifex. *Che ogni persona possa dar denari à Cambio, e fare che le lettere siino recapitate sopra essi datori, e così tenerli sù i Cambii fin che saranno rimborsati da chi haverà preso i Denari*: hanc Sententiam tenet Magister Marcus Serra *tom. 2. in 2. 2. D. Thomæ quæst. 77. art. 4.*, ubi ait. *Probabile est, licitum esse Cambium, quod dirigitur ad locum, ubi campsarius nec ullam pecuniam, nec fidem, nec Respondentem, aut Procuratorem habet, sed Campsor exhibet campsario suum factorem, qui pro illo respondeat, & solvat ex pecuniis ipsiusmet campsoris, & postea eamdem pecuniam per aliud cambium remittat, & ita fiat solutio utriusque cambii, & interesse in loco, ubi primò fuit accepta*, quod rationibus probat, & explicat. Eamdem Sententiam sequuntur Azorius, Megala, Naldus, Salas, Lessius, Emmanuel Sà, Homobonus, Salvatorius, Filliucius, Bartholomæus à S. Fausto, Salonius, Thomas Boninsignius, Scortia, quos affert, & sequitur Diana *part. 1. tract. 8. resol. 1.* eamdem sequitur Palaus *disp. 7. punct. 9.* Bonacina *disp. 3. quæst. 5.*, & videtur comprobata ex communi praxi Mercatorum.

36. Alii meliùs distinguentes asserunt, licitum esse cambium cum recambio, quando Campsor, seu ejus procurator, qui simul respondet pro campsario habet Lugduni pecuniam propriam, vel creditum proprium distinctum à credito contracto Bononiæ ex primo cambio Lugduni solvendo, quod possit campsario commodare, ad solvendum debitum Bononiæ contractum, quia sicut potest quilibet alius pecuniam campsario commodare ad tale debitum solvendum, & cum eo novum cambium contrahere, ita potest hoc idem facere procurator campsoris habens pecuniam distinctam à tali debito solvendo: tali autem pecunia actuali, seu virtuali, id est credito habita campsarius, aut ejus procurator solvit, ac extinguit primum cambium, & novum instituit Bononiæ solvendum cum interesse, in quo casu tam primum cambium Bononiæ contractum, & Lugduni solvendum, & extinctum, quàm recambium Lugduni contractum, & Bononiæ solvendum est verum, licitum, & reale, & in hoc sensu intelligi possunt Auctores secundæ Sententiæ.

37. At si procurator non habet Lugduni pecuniam propriam, nec creditum distinctum ab illo, quod Campsor contraxit per primum cambium Bononiæ celebratum, tunc non potest illud creditum transferre in campsarium, & ex illo constitui secundum cambium cum extinctione primi. Ratio est, quia ad cambium verum, & reale requiritur duplex pecunia, altera propria campsoris, quam Bononiæ tribuit campsario, & altera campsarii, quam Lugduni solvere debet campsori ad extinguendum debitum Bononiæ contractum; sed in nostro casu nulla datur pecunia, nec actualis, nec virtualis propria campsarii, qua possit primum cambium extinguere; ergo non potest esse cambium verum, sed purum mutuum palliatum sub nomine cambii. Nec dicas; campsorem posse transferre in campsarium Cambium, & creditum, quod habet contra ipsum; sicut enim potest tale cambium, & creditum in alterum transferre, & cum eo novum cambium constituere, cum sit virtualis pecunia,

ita

ita potest illud transferre in campsarium, ut possit primam obligationem extinguere, & novum Cambium constituere: Contra enim est, quia Campsor alia ratione transferre non potest creditum in campsarium, quàm ipsum liberando à debito, & obligatione Boloniæ contracta; si autem ipsum liberat ab obligatione, jam non fit vera solutio, sed ficta tantum, & usuraria; siquidem campsarius, vel ejus procurator nihil accipit, quo primum cambium solvat, sed ab eo liberatur, ac proinde non fit Lugduni vera solutio cambii, sed ficta, & usuraria, ut tradit Lugus *disp.* 28. *à num.* 94. Tambur. *lib.*9. *tract.* 3. *cap.* 5. §. 4. *num.* 7. Rosignol. *de Camb. II. prænot.* 10. Ant. à Spiritu S. *disp.* 19. *numer.* 947.

DUBIUM VI.

Ad quid Campsarius possit obligari, si termino constituto non solverit.

38. Resp. Campsarium posse obligari à Campsore ad interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, si culpabiliter, aut etiam inculpabiliter fuerit in mora solvendi termino constituto; non enim Campsor tenetur tale damnum subire ob commodum Campsarii, qui proinde etiam sine culpa potest obligari ad illud solvendum, quia non obligatur in pœnam, sed ex contractu, ut cum Salonio, Vega, Lessio, & Salas, tenet Palaus *disp.* 7. *punct.* 12., sequitur Tambur. *supra* §. 6. *num.* 1. An verò possit campsarius obligari ad aliquod interesse certum, & determinatum, stante Bulla S. Pii V. id vetantis, constat ex dictis *supra dub.* 4. in explicatione secundæ conditionis positæ in dicta Bulla: poterit etiam adjungi pœna aliqua à campsario solvenda ratione culpabilis moræ, si termino constituto non solvat, ea ratione, qua in mutuo, & aliis contractibus potest imponi pœna debitori moroso, dummodo culpa sit gravis, & mortalis, & pœna non excedat culpam; secus in foro conscientiæ non teneretur campsarius illam solvere, Palaus *num.* 2.

39. Potest etiam Campsor in contractu cambii dans alteri pecunia exigere à campsario Fidejussores, vel pignora, cum jure naturæ liceat unicuique se ipsum servare indemnem, & constet à pari de aliis contractibus onerosis, in quibus pro securitate potest contrahens exigere pignus, aut fidejussorem; debebit tamen in isto casu minus pretium exigere à campsario pro Cambio, quia pecuniam suam minori periculo exponit, ut cum Lessio, Salas, & aliis tenet Palaus *punct.* 11. Idque verum putat Rosignol. *de Cambiis II. prænot.* 11. *num.* 2., quando interesse cambiorum non est universali lege ex usu fori determinatè taxatum; nam tunc habenda est ratio majorum, vel minorum periculorum, tam in cambio quàm in aliis contractibus; secus, quando interesse cambiorum universali lege statutum est, quia tunc Campsor velle potest totum interesse cambiorum universali lege taxatum, non obstante majori securitate orta ex pignore, seu fidejussore.

40. An verò Campsor in isto casu, non renuente campsario, possit in se assumere munus, & obligationem Fidejussoris, & ob id pretium illud exigere à campsario, quod acciperet quilibet alius fidejussor, ob securitatem præstitam, & periculum in se susceptum. Resp. affirmativè, quia Campsor non debet esse deterioris conditionis, ac proinde potest fidejubere, sicut quilibet alius: potest etiam fidejubere pro campsario apud illum, cui trajicitur debitum, & pro tali fidejussione aliquid accipere, dummodo respondens non sit factor, seu famulus campsoris, debitum solvens de illius pecuniis; nam cum censeatur cum illo una persona non potest pro illo fidejubere, ut cum Lessio, & Salas Palaus tenet *punct.* 11. *num.* 3., & Rosignol. *prænot.* 11. *num.* 4.

41. Quæres 1. an Campsor, pacto intercedente, possit obligare campsarium non solventem culpabiliter tempore, & loco constituto, ut eamdem pecuniam accipiat ad cambia, & recambia, donec sortem ipsam persolverit. Resp. per se loquendo id facere non posse. Ratio est, quia campsarius ex vi Cambii solùm potest obligari ad aliquam moderatam pœnam, si fuerit in mora culpabili solvendi, & ad interesse, seu lucrum cessans, & damnum emergens campsori; ac proinde si cambia, & recambia excedunt interesse, & culpam solutionis non factæ, non poterit ad illa campsarius obligari. Dixi, per se loquendo, nam si Campsor fuisset lucrum illud ab aliis percepturus, si solutio fuisset facta loco, & tempore constituto, tunc posset hoc idem exigere à campsario titulo lucri cessantis, & damni emergentis, ita cum Lessio, Graffio, & Salas tradit Palaus *punct.* 12. *num.* 3. Bonacina *quæst.* 5. *num.* 20. Tambur. §. 6. *num.* 2., & 3. Ant. à Spiritu S. *disp.* 19. *num.* 951.

42. Quæres 2. An teneatur Campsor solutionem sortis acceptare, non soluto cambiorum detrimento, seu interesse. Resp. negativè, quia tota obligatio interesse pendet ex obligatione sortis, cui innititur, & à qua pendet; unde obligatio sortis se habet ut fundamentum, quod solvi nequit, nisi priùs sit solutum accessorium, prout clarè constat in solutione censuum, in quibus creditor census non tenetur solutionem sor-

tis

tis admittere, quousque sibi decursæ pensiones solvantur, ita cum Lessio, & Salas tenet Palaus *punct.* 13. Bonacina *punct.* 5. *numer.* 21. Ant. à Spiritu S. *num.* 955. Nec dicas; ex multis causis debitorem, quando aliquid solvit censeri illud solvi pro debito principali, si aliud non exprimatur, sed capitale est debitum principale; ergo si campsarius aliquid solvit censetur illud solvere ad extinctionem capitalis: sed contra dico, id verificari, quando debita proveniunt ex diversis causis, suntque inter se diversa, non verò si proveniunt ex eadem causa, ut in casu nostro, ubi adest unica causa cambii, & unicum debitum, cui alterum accessoriè accedit, ita Palaus *disp.* 7. *punct.* 13. Bonacina *quæst.* 5. *num.* 21. Lessius *dub.* 10. Ant. à Spiritu S. *num.* 956. Lugus *disp.* 28. *num.* 106. Tambur. §. 6. *num.* 5.

43. Qui plura de cambiis desiderat videat P. Don Gregorium Rosignolum nostræ Congregationis, qui *contractu* 5. *de cambiis*, materiam hanc satis arduam, prolixam, & difficultatibus obvolutam, ob varias Mercatorum subtilitates, & lucrandi cupiditatem, fusè, clarè, & distinctè tractat, difficultatesque omnes, quæ in praxi solent accidere, adhibita peritorum à se consultorum notitia, dilucidè solvit.

CAPUT V.

DE CENSIBUS

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Census?

1. Ensus dicitur à censendo, seu æstimando, eò quòd olim bona Civium recensebantur, ut, servata proportione, cuilibet tributum imponeretur, *l. forma ff. de censibus*, & inde tributum, quod solvitur Principi, sive per capita, sive juxta bonorum cujuslibet æstimationem, dicitur census, de quo *Matth.* 22. Christus fuit à Judæis interrogatus *an licitum sit Censum dare Cæsari*. In præsenti sumitur census pro jure percipiendi fructus annuos ex re aliena; quare, omissis aliis acceptionibus, de quibus Covarr. *lib.* 3. *var. cap.* 7. Molina *tom.* 2. *disp.* 381. Rosignol. *contr.* 4. *prænot.* 12.

2. Census bene definitur Jus percipiendi annuam pensionem ex re aliena utili, & fructifera, vel ex persona alterius: Dicitur *Jus percipiendi*, quia licèt aliquando ipsa pensio dicatur census, propriè tamen census non est ipsa pensio, sed jus percipiendi pensionem, ex re alterius; & inde qui per aliquem contractum vendit censum non dicitur vendere pensionem, aut fructus annuos, sed jus percipiendi talem pensionem, & fructus, & qui emit censum, tale Jus emit. Dicitur *ex re aliena*, quia census super re propria non constituitur, neque super re aliena sterili, & non fructifera. Dicitur *vel ex persona alterius*, quia quis potest se obligare ad annuam pensionem solvendam ex labore, opere & industria propriæ personæ: contractus censualis est species quædam emptionis, & venditionis, quia, ut plurimùm, census, seu annui redditus emptione acquiruntur, quamvis jus exigendi censum oriri etiam possit ex testamento, vel contractu gratuito. Porro ille, qui, accepta pecunia, rem suam supponit censui, & contrahit obligationem quotannis solvendi pensionem, dicitur censuarius; qui verò, soluta pecunia, jus illud acquirit, dicitur censualista.

3. Census multipliciter dividitur, scilicet in reservativum, & consignativum; in realem, & personalem; in perpetuum, & temporalem, seu vitalitium: census reservativus dicitur, quando quis rem suam pleno jure, id est quoad dominium directum, & utile transfert in alium, donando, legando, vendendo, aut permutando, reservata sibi annua pensione ex tali re sibi solvenda: hunc censum reservativum esse licitum constat ex *l. ult. Cod. de rerum permutat.*, nec non exemplo Josephi Patriarchæ, qui terras prius dominio Pharaonis acquisitas, reddidit Ægyptiis sub annuo censu Pharaoni præstando, *Gen.* 47. de hoc censu non loquuntur Pontifices in suis Constitutionibus, neque de illo procedunt conditiones ibidem requisitæ: differt ab Emphyteusi per hoc, quòd in emphyteusi transfertur tantùm dominium utile, retento directo; in censu verò transfertur utrumque dominium utile, & directum, retento jure percipiendi annuam pensionem, & quia in emphyteusi, si non solvatur pensio intra biennium, si fuerit Ecclesiæ, vel intra triennium si fuerit Laici, dominium utile cadit in commissum, & ipso jure redit ad dominum directum; quod non contingit in censu reservativo, nisi fuerit tale pactum appositum: tum quia Emphyteuta non potest vendere rem, non admonito Domino directo, cui ex pretio debet solvere laudemium, quæ solet esse quinquagesima pars; ad neutrum autem tenetur debitor census: in dubio, an contractus sit emphyteuticus, vel censualis, reputandus erit censualis, quamvis esset factus cum Ecclesia, & hoc ad effectum fugiendi pœnam caducitatis, quæ est in emphyteusi, & quia in dubio favendum est possessori, qualis est ille, qui pensionem

sionem solvit, ita Covarr. *lib.* 3. *var. cap.* 7. Molina *disp.* 381. *num.* 6. Salas *de censibus dub.* 35., quos sequitur Lugus *disp.* 27. *numer.* 3.

4. Consignativus est, quando quis super suis bonis, quorum dominium directum, & utile retinet, vel etiam super personam sua consignat alteri jus pensionis annuæ; potest autem talis census constitui, & imponi donatione, venditione, permutatione, vel alio simili contractu: census consignativus subdividitur in realem, & personalem: realis fundatur super re ipsa, scilicet domo, agro, vinea, aut alia re fructifera, ex qua solvi debet pensio, adhæret tali rei, quam etiam comitatur ad quemcumque possessorem transeat, donec redimatur: personalis fundatur in persona, quæ remanet obligata ad solvendam pensionem ex suo labore, & industria, absque obligatione alterius rei, quamvis pro majori securitate nonnumquam supponatur fundus aliquis hypothecæ, ex quo desumatur pensio, casu, quo persona non solvat, & dici etiam solet mixtus ex reali, & personali.

5. Ex parte materiæ dividitur census in fructuarium, & pecuniarium: fructuarius est quando pro annua pensione solvitur pars fructuum, tanta quantitas frumenti, vini, aut olei: pecuniarius est quando pensio solvitur in pecunia, & uterque potest esse certus, quando solvitur certa, & determinata pars fructuum, aut pecuniæ, vel incertus, quando scilicet pensio non est certa, sed variatur, ut si solvenda sit tertia, vel quarta pars fructuum, quæ potest esse major, vel minor, juxta diversas annorum fertilitates, aut sterilitates. Ratione temporis dividitur in perpetuum, & temporalem; perpetuus semper durat, & potest esse redimibilis, aut irredimibilis, sed irredimibilis damnatur in *Constit. S. Pii V.*, ut infra dicemus: temporalis potest esse ad tempus determinatum, puta ad 30., vel 50. annos, vel indeterminatum, puta ad vitam unius, vel duorum, & dicitur vitalitius.

DUBIUM II.

An Census realis sit licitus.

6. DE censu reali reservativo non potest esse difficultas, quòd non sit licitus, cum liberum sit unicuique rem propriam alteri concedere, & donare, reservata sibi pensione ex tali re percipienda, seu reservato sibi jure recipiendi aliquos fructus annuatim ex tali re: de consignativo plures ex Juristis negarunt, esse licitos, sed volebant esse usurarios, utpotè, qui non distinguuntur à puro mutuo, sic Innocent., & Joan. Andr. Cap. *in Civit. de usur.* Salic. *in authen. ad hæc C. de Usur.* Henric. *quolib.* 2. *quæst.* 25., *& quolib.* 1. *quæst.* 38., *& quolib.* 8. *quæst.* 24., contrarium aliis communiter sentientibus, cum quibus.

7. Resp. Censum consignativum realem, sive perpetuum, sive temporalem, etiam vitalitium, non esse usurarium, sed licitum; sic enim habetur ex extravag. Martini V., & Calixt. III., quæ extant inter communes tit. de empt., & vendit. ubi ex professo definitur, hujusmodi contractus censuales, seu census emptos *esse licitos, jurique conformes, & vendentes eosdem, ad ipsorum solutionem censuum, & reddit□um, juxta dictorum contractuum tenores efficaciter teneri*; nec obstat, utrùm census de novo constituatur, vel iterum antiquus confirmetur, cum dicti Pontifices absque distinctione loquantur, nec discrimen faciunt inter novos, & veteres census. Ratio est, quia Usura non committitur, nisi in mutuo, at in censu non datur mutuum, sed vera emptio, & venditio, quæ sunt contractus jure naturæ liciti, si justo pretio fiant; nam censuarius vendit censualistæ sub certa pecunia jus percipiendi aliquos fructus ex suo agro, aut predio, quod quidem jus percipiendi annuos fructus, seu redditus ex agro alieno est pretio æstimabile, ac proinde vendibile: adde, quòd census est veluti pars quædam usufructus, nam continet jus percipiendi partem aliquam annuorum fructuum, & sic potest vendi, & ab alio comparari, soluta pecunia, non minùs quàm donatione, aut titulo legati, ut docent Lugus *disp.* 27. *num.* 10. Salas *de censib. dub.* 2. Palaus *disp.* 6. *punct.* 10. Rosignol. *prænot.* 12., & alii communiter.

8. Dices: sub contractu census palliari mutuum virtuale, ac proinde usura, dum accipitur aliquid ultra sortem, siquidem dantur nunc centum, ut singulis annis reddantur quinque, quod in re idem est, ac mutuare centum cum lucro perpetuo, salvo capitali; si enim quis mutuaret centum cum pacto, ut sibi reddantur quinque singulis annis, donec solvatur, seu reddatur integrum capitale, verè esset usurarius; sed hoc intervenit in contractu census, ubi dantur centum, ut sibi singulis annis reddantur quinque, donec solvatur integrum capitale; ergo contractus census est usurarius, & continet mutuum palliatum. Sed contra dico; censum multùm differre à mutuo, quia in censu datur vera emptio, & venditio; emitur enim, & venditur jus percipiendi annuam pensionem, ex re alterius, quod quidem est pretio æstimabile, ac proinde vendibile justo pretio, quod non intervenit in mutuo, quod absque emptione juris gratìs conceditur: certè, si emas agrum

agrum alterius cum pacto redimendi in illius favorem potes, absque usura, percipere fructus ex agro sic empto, & integrum capitale, quando postea redimitur; ergo etiam poteris, absque usura, percipere fructus ex agro, salvo capitali, quando emis jus tales fructus percipiendi, quod contingit in contractu censuali, qui proinde remanet licitus, & immunis ab usura.

9. Ut contractus census sit licitus, ex natura rei, seu ex natura talis contractus, nonnullæ requiruntur conditiones. Prima est, ut adsit intentio emendi, & vendendi, quia contrahentes non possunt habere verum, & sincerum animum constituendi censum, nisi habeant intentionem emendi, & vendendi jus ad fructus percipiendos, in quo consistit natura census; si enim eorum intentio solùm esset mutuare pecuniam, & ita exigere lucrum, veram committerent usuram: procedit de censu consignativo, qui emptione, & venditione acquiritur; nam census reservativus etiam donatione, & legato potest acquiri, ita Bonacina *disp. 3. quæst. 4. num. 5.* Ant. à Spiritu S. *disp. 18. num. 898.*, & apud ipsum Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 8. numer. 3.*

10. Secunda conditio est justum pretium, quod quidem ex natura rei requiritur in quocumque contractu emptionis, & venditionis; justum autem pretium censetur illud, quod, vel lege, vel legitima consuetudine taxatum est, vel saltem quod est proborum, & prudentum virorum arbitrio approbatum, ut fusiùs explicabitur infra, cum de censu vitalitio.

11. Tertia, ut census constituatur super re fructifera, ut est ager, domus, & hujusmodi; cum enim census sit jus percipiendi fructus ex re aliena, hæc debet esse fructifera, & quæ saltem tot fructus annuos reddat, quot sufficiunt ad pensionem census solvendam; cum autem hæc sit conditio essentialis, sequitur, quòd, pereunte fundo, seu re censui subjecta sine culpa censuarii ex parte, aut ex toto, pereat etiam census pro rata, juxta commensurationem ex toto, aut ex parte; nam, pereunte re, pereunt etiam fructus, Cenceius *de censib. part. 3. cap. 1. quæst. 1. art. 1. num. 16.* Rebell. *lib. 10. quæst. 6. num. 1.* Ant. à Spiritu S. *disp. 18. num. 900.* Malderus *tract. 5. cap. 5. dub. 4. num. 3.* Si res censui subjecta reddatur sterilis in perpetuum, cessat census; si verò ratione sterilitatis, aut infortunii non faciat fructus sufficientes ad solvendam integram pensionem, minuenda erit pars pensionis, nisi abundantia annorum præcedentium, & subsequentium talem sterilitatem compenset, ut habet Ant. à Spiritu S. *loco cit.*

12. Quarta conditio est, ut qui censum imponit sit dominus absolutus fundi, super quem censum imponit, illiusque liberam habeat administrationem, cum nemo alteri dare possit, quod non habet, nec onus reale possit imponere, & constituere super re aliena, ut cum Baldo, & Cravetta tradit Rosignol. *prænot. 17.*, ubi rem totam fusè explicat. Hinc sequitur, pupillum sine Tutoris authoritate non posse censum imponere super suis bonis, cum illorum non habeat liberam administrationem, Rosignol. *numer. 13.*, & constat ex dictis supra *cap. 1. dub. 6.*, ubi vidimus qua ratione pupilli, & minores possint contrahere. Nec Maritus potest censum imponere super fundo dotali sine uxoris consensu, si sit census perpetuus; si enim sit temporalis, durante Matrimonio, poterit censum imponere, quia, durante Matrimonio, fructus rei dotalis pertinent ad maritum, & sic poterit vendere jus suum ad illos percipiendos, ita Rodoan. *de reb. Eccles. non alienand. quæst. 17. num. 20.* Nec Clericus super fundo Beneficii, nec Regulares super possessionibus Conventus, non servatis debitis solemnitatibus, nec Emphyteuta, Feudatarius, aut Fideicommissarius super fundis subjectis Emphyteusi, Feudo, aut Fideicommisso, ita Rosignol. *cit. prænot. 17. à num. 3.*, ubi latè rem totam explicat: Nec potest novus census constitui super fundo jam alteri obligato, nisi sit capax secundi census; & fructus afferat pro solvendis pensionibus utriusque census, & accedat consensus illius, qui primo loco habebat jus exigendi censum; potest tamen census ab uno emptus alteri vendi, quia hic potest jus suum in alterum transferre, ita Bonacina *quæst. 4. num. 9.*

DUBIUM III.

De Conditionibus requisitis Jure Pontificio.

13. Ad evitandas fraudes, & Usuras, quæ facilè palliari possunt sub nomine census Summi Pontifices nonnullas conditiones statuerunt observandas in creatione censuum præsertim Martinus V., & Calistus III., quorum Constitutiones per extensum affert Rosignol. *contr. 4. prænot. 20.*, in quibus octo conditiones statuuntur, quas ampliavit, & clariùs expressit Sanctus Pontifex Pius V. in Bulla edita Anno 1569. incipit *Cum onus Apostolicæ servitutis*, ubi statuit sexdecim conditiones observandas. Hanc constitutionem non obligare, nec necessariò observandam esse in locis, in quibus non est recepta, plures asserunt, sed immeritò, cum sit lex universalis pro omnibus constituta, ut constat ex verbis expressis in Bulla; *Volumus autem*

autem, *quòd præsentes in Cancellaria*, *& in acie Campi Floræ publicentur*, *& inter Constitutiones extravagantes perpetuò valituras conscribantur*. Ratio etiam est, quia Summus Pontifex potestatem habet suis legibus obligandi omnes Christifideles in his, quæ spectant ad salutem animarum, sed hæc lex respicit spiritualem Fidelium salutem, cum tendat ad præcavendas usuras, ut constat ex fine ejusdem Bullæ, qui fuit *animarum salutis consulere*, *piarum mentium petitionibus satisfacere*, *gravi morbo*, *lethiferoque veneno salutari antidoto mederi*: Nec obstat, si dicas, non esse ab omnibus fidelibus receptam, & observatam, quia ejus obligatio non pendet à Fidelium receptione, sed ex potestate Pontificis volentis omnes fideles obligare, ut constat ex verbis ejusdem Bullæ supra relatis. De illius non usu, vel contrario usu in materia censuum neminem dicere, aut allegare posse respondit Sacra Congregatio apud Nicolium *lib.* 3. *lucub. Civil. tit.* 24. *num.* 29., quia tamquam declaratoria Juris naturalis, & Divini, est ubique servanda, Rosignol. *prænot.* 19. *à num.* 5.; quare cum Bulla S. Pii V., & conditiones in ea contentæ sint ubique observandæ pro validitate censuum, convenit eas in particulari explicare; proinde sit

§. I.

Explicatur prima Conditio in Bulla requisita.

14. Prima conditio necessaria pro valida creatione censuum, ita in Bulla exprimitur. *Hac nostra Constitutione statuimus, censum, seu annuum reditum creari, constituivè nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur; de sui natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit*. Per hanc clausulam excluditur, & prohibetur census personalis, id est fundatus super persona, quia persona non est res immobilis, nec pro immobili habetur; an verò talis census personalis sit prohibitus jure naturali, an solùm jure positivo per hanc Constitutionem S. Pii V., adeò ut, præscindendo ab illa, sit licitus, variant Doctores. Plures affirmant, jure naturali talem censum esse licitum, & prohibitum solùm jure positivo. Ratio est, quia ibi non intervenit mutuum, & usura, sed vera emptio, & venditio; venditur siquidem, & emitur jus exigendi quotannis determinatam pensionem ex lucris, & emolumentis provenientibus ex labore, artificio, & industria alicujus personæ; sicut in censu reali venditur, & emitur jus exigendi pensionem ex fundo reali fructifero, quod quidem jus licitè vendi, & emi potest, si præscindas à Constit. S. Pii V.; sicut enim absque venditione potest quis se obligare ad annuam pensionem solvendam, & potest etiam ad id obligari ex lege, & Statuto Principis, ut quando imponuntur tributa, & decimæ personales, cap. *Apostolicæ*, cap. *Pastoralis de decimis*, ita potest ad id se obligare per venditionem, & ita tenent Conrad., Joan. Medin., Lessius, Layman, Salas, & alii, quos affert, & sequitur Palaus *disp.* 6. *punct.* 11. *num.* 2. Ant. à Spiritu S. *disp.* 18. *num.* 893., & alios referens Malderus *cap.* 5. *dub.* 8.

15. Hæc Sententia, quamvis possit esse speculativè probabilis, in praxi tamen est valde periculosa, cum facilis sit transitus in purum mutuum palliatum sub nomine census; quisquis enim mutuator, lucrum quærens, dicere poterit, se emere à mutuatario jus accipiendi quotannis sex, donec centum mutuò data reddantur. Deinde, quia in censu reali, ubi intervenit vera emptio, & venditio, periculum stat apud emptorem, &, pereunte fundo, aut si reddatur perpetuò sterile, & infœcundum census cessat, nec ampliùs solvuntur pensiones; at in censu personali perpetuo, periculum stat apud venditorem, qui si moriatur, aut ratione infirmitatis, senectutis, vel simili alia ratione non possit ampliùs suis laboribus aliquid acquirere, non proinde cessat census, sed adhuc solvuntur pensiones, donec capitale restituatur; ergo non est verus census realis, sed purum mutuum, palliatum sub nomine census personalis, ut proinde meritò S. Pontifex Pius V. illum damnaverit, vel tamquam usurarium, vel saltem propter usurarum præsumptionem, quæ etiam secundùm legem naturæ monentem, ab omni specie mali esse abstinendum, cavenda est. Hunc censum personalem tamquam usurarium, & jure naturæ prohibitum damnant Navarr. *Coment. de Usuris num.* 81. Molina *disp.* 2. *de just. disp.* 387. Covarr. 3. *variar. cap.* 7. *num.* 5. Cencius, Innocent., Conrad., Rebellus, quos affert, & sequitur Rosignol. *contr.* 4. *prænot.* 13., ubi fusè probat, esse contractum usurarium, & contraria solvit.

16. Excluduntur omnia bona mobilia, quantumvis pretiosa, super quibus nequit constitui census; potest tamen constitui in juribus, & redditibus perpetuis æqualibus, vel majoribus, quàm sit census, qui denuo constituitur, puta in jure Gabellarum, aliisque perpetuis sitis in aliqua Civitate, Oppido, Silva, Piscatione, Macello, & similibus, quæ inter immobilia ex communi omnium sententia computantur, dummodo sint perpetua; nam, si sint redimibilia, non cen-

censentur immobilia, sed potiùs computantur inter semoventia, cum facile moveri, & abrogari possint; unde super illis nequit constitui census perpetuus, nisi addita obligatione præstita per venditorem, quòd in casu francationis, & redemptionis, teneatur rem fructiferam æquivalentem emere, quæ remaneat pro fundamento census hypothecata, ita Navarr., Joan. Medina, Valentia, Rebellus, Molina, Salas, quos affert, & sequitur Palaus *disp. 6. punct. 16.* sequitur Rosignol. *prænot.* 21. *sect.* 1. *num.* 7.

17. An verò possit unus census super alio constitui, negat Rosignol. *loc. cit. num.* 2. quia secundus census non habet proprietatem, super qua fundetur; non enim fundari potest super fundo, super quo fuit constitutus primus census; nam venditor secundi cum non sit dominus illius fundi, non potest illum titulo hypothecæ subjicere secundo censui, quod non valet de aliis redditibus perpetuis, quæ super aliquo fundo constituuntur. Sed alii Doctores communiter aiunt, unum censum posse constitui super alio æquali, vel majori, quia nimirum primus census cum inter immobilia computetur sufficit pro fundamento alterius census, addita solita clausula, quòd in casu francationis, & redemptionis teneatur venditor, vel alium censum constituere, vel rem fructiferam emere, sinè quâ clausula census redimibilis non computatur inter immobilia, cum facilè cessare possit. Nec dicas; etiam domus, aut silva potest igne consumi, aut alio casu perire, & tamen in illis potest constitui census absque obligatione venditoris substituendi aliam rem fructiferam, casu quo domus pereat; ergo nec debet apponi talis obligatio venditori secundi census: contra enim est, quia primus census potest perire per se, donatione, aut francatione; domus autem non potest perire, nisi casu fortuito, de quo non est habenda ratio, proinde in illo, non in isto ponenda est obligatio, ut cum Salas tenet Palaus.

18. Res censui subjecta non solùm debet esse immobilis, vel habita pro immobili, sed etiam debet esse *ex natura sua fructifera*, quæ saltem tot fructus reddat, quot, detractis expensis, sufficiunt ad pensionem census solvendam, ut supra dixi *num.* 11., & constat ex dispositione Pontificis; & inde super fundo sterili, & infructifero non potest census constitui. Dixi detractis expensis necessariis pro laboribus, aliisque requisitis ad eosdem fructus colligendos; nam fructus censentur ii, qui supersunt, detractis expensis, Bonacina *quæst. 4. punct. unic. num.* 19. Rebellus *quæst. 6. num.* 4., & latè Rosignol. *prænot.* 21. *sect.* 2. *num.* 10. Fructus debent esse sufficientes ad pensionem solvendam, sive sint fructus naturales, ut vinum, oleum, frumentum; sive civiles, cujusmodi sunt pensiones domorum, molendinorum, &c. de quibus Jura non distinguunt, Molina *disp.* 389. Salas *dub.* 7. *num.* 8., *& dub.* 34. *num.* 1., quos affert, & sequitur Bonacina *loc. cit.*

19. Pro taxanda quantitate census imponendi, non debet considerari quantitas pretii, quo fundus fuit emptus, aut æstimatur, sed quantitas fructuum, quos singulis annis affert, vel afferre solet; fieri enim potest, ut fundus emptus, vel æstimatus mille aureis vix afferat pro fructu viginti aureos, ut patet in domibus, & redditibus Oppidorum, qui sæpe non ascendunt ad duo, vel tria pro centum, in quo casu super illo fundo collocari non poterit, nisi census viginti, vel triginta aureorum, quia majores fructus non affert, ut cum Azor., & Covarr. notat Filliuc. *tract. 35. part. 2. cap.* 3., & tenet Bonacina *nu.* 20. *circa finem*.

20. Res censibus subjecta non solùm debet esse immobilis, & fructifera, sed etiam *certis finibus designata*; unde non potest census generaliter constitui super omnibus bonis præsentibus, & futuris, sed debet designari res certa, ut domus, vinea, ager; voluit enim Pontifex excludere censum, & obligationem personalem, quæ facilè potest adesse; nam, pereuntibus omnibus bonis præsentibus, adhuc remaneret obligata persona pro bonis futuris, & acquirendis, ac proinde census esset personalis, cum hypotheca super omnia bona, sic Lessius *cap.* 22. *dub.* 12., & Molina *disp.* 389., qui addit; neque posse constitui censum super aliqua re designata, & super cæteris rebus etiam futuris, quoniam tunc census non periret, pereuntè illa re determinata, & sic non esset realis, sed personalis, ac proinde illicitus, ita etiam Navarr. *Comment. de Usuris num.* 129. *&* 130. docens *num.* 85., hic excludi omnes census personales, & etiam mixtos, sive hypothecam habeant, sive non, quia obligatur implicitè persona, ita etiam Rosignol. *prænot.* 21. *sect.* 3. *num.* 20.

21. Non tamen repugnat validitati census si constituatur super re aliqua determinata, & designata, qua pereunte, pereat census, & addatur generalis obligatio super omnia bona, non quidem pro fundamento census, sed pro majori securitate solvendi pensiones, quousque durat fundus, super quo census est constitutus; non enim hoc repugnat ex natura contractus, cum videamus in aliis contractibus apponi obligationem, & assecurationem super omnia bona, nec ex vi Constitutionis S. Pii V., qui solùm expressè prohibet, ne census constituatur super re incerta, certisque finibus non designata, non autem pro-

prohibet additionem contractus assecurationis pensionum solvendarum, ita Rosignol. *loc. cit.*, & Palaus *punct. 16. num. 5.*

22. Nec item refert, an census constituatur in una tantùm, vel pluribus rebus, modò unaquæque sit immobilis, fructifera, & suis finibus designata, quia Pontifex solùm voluit excludere censum personalem, & res incertas, non autem plures certas, & determinatas, & ita fuisse decisum in Rota Romana *in una Rom. census Coram Sacrato 14. Januarii* 1602. refert Rosignol. *num. 23.*, ita etiam cum Molina, & Navarr. tenet Salas *dub. 7. num.* 10. Nec statim inferas, hac ratione censum constitui posse super omnia bona venditoris; si enim potest constitui super tres res immobiles, constitui etiam poterit super quatuor, sex, & super omnibus, quod videtur contra mentem Pontificis. Sed contra dico; censum non posse constitui generaliter super omnia bona indeterminata, & suis finibus non designata, bene tamen si nominatim exprimantur, & suis finibus determinentur, ut expresse tenet Rosignol. *supra num. 24.*

23. Hic nota cum Joan. Clericato in decis. Miscell. *decis. 73. num.* 8., in constituendis censibus non esse necessariam individualem specificationem fundi, & demonstrationem confinium fundi, super quo census imponitur, ut in puncto tenuit Rota *part. 4. recent. decis. 636. num. 3.*, ubi præter alios Doctores canonizavit Doctrinam Menochii *in consil.* 287. *num.* 8., *& seqq.* advertentis, quòd demonstratio expressa fundi tribus modis fieri potest; uno, in genere, dicendo; constituo censum in omnibus fundis meis: altero in specie, dicendo; constituo censum super fundis meis in Villa N. existentibus, ac in tali contrata. Tertiò individualiter eos exprimendo, ac demonstrando, puta super tot fundis existentibus in tali loco, nominando eorum confines: ex his tribus modis, secundus, ac tertius satis est ad censum constituendum ritè, ac rectè, etiam in rigore constit. S. Pii V., ut pluries determinavit Rota, ac præcipuè *decis. 95. num. 6.*, *& decis. 99. num.* 1. inter impressas apud Cencium post eius Tractatum de censibus, & advertit Beltraminus in addit. ad Gregor. XV. *decis.* 355., ita scribens: & quòd valeat census impositus super quibusdam tornaturis unius prædii multò majoris quantitatis, etiamsi non fuerit expressum, à quo latere dicti prædii sint dictæ tornaturæ; dummodo ex signis, & demonstrationibus constare possit, super quibus tornaturis dicti prædii fuerit facta impositio, tenuit Rota *d. decis.* 93., &c. ita Joan. Clericatus, advertens, quòd tornatura est vox Bononiensis significans certam mensuram terræ.

§. II.

De Secunda Conditione Bullæ.

24. Secunda conditio est, ut non valeat census *nisi verè fiat in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac Notario, & in actu celebrationis instrumenti, non autem priùs recepto integro, justoque pretio*: Per hanc particulam requiritur, quòd integrum pretium solvatur, numerata pecunia coram Testibus, & Notario in ipsa celebratione contractus; unde non sufficit, si pretium aut pars pretii solvatur ante constitutionem instrumenti, ut tradit Molina *disp. 390. numer. 2. & 3.* Salas *dub. 8. num.* 10. Bonacina *quæst. 4. num.* 21. Nec satis est, si computentur debita in pretium, vel si censuarius fateatur sibi pretium esse solutum; Nec item sufficit, si loco pecuniæ tradatur res aliqua æquivalens, ut torques aurea, gemma, vel quid simile; nam licèt à Juristis sæpè doceatur, nomine pecuniæ venire rem quam libet, quæ potest esse pretium, ut probat Avendar. *de censib. cap. 37. num.* 13. per *l pecunia ff. de verb. signif. & l. penult. C. de const. pecun.*, & alii apud Gabriel. à S. Vicent. *de just. disp. 19. quæst. 2. §. 6. num.* 50., tamen in materia censuum nomine *pecuniæ*, post Bullam S. Pii V. venit pecunia propriè talis, ut tenent Doctores communiter.

25. Non sufficit, quòd in actu celebrationis contractus, & instrumenti solvatur censuario pecunia, & integrum pretium, si statim ex pacto inter ipsos inito Censuarius illud totum, vel partem restituat Censualistæ, compensandum per quid aliud, nam id fit in fraudem legis, nec censetur pretium solutum, quod statim redditur, & recuperatur, *l. qui sic solvit ff. de solutionib.*, sic Bonacina *numer.* 21., & cum Dicastillo tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 18. *numer.* 908. Idem dicendum, si emptor census non habens pecuniam mutuò eam accipit à censuario, ut eam ipsi tradat in celebratione contractus; nam hoc videtur fieri in fraudem, ad simulandum contractum, estque mutuum simulatum; secus si antecedenter præcessit verum, & non simulatum mutuum, nam tunc contractus est validus, ut *ibid.* tenent Bonacina, & Ant. à Spiritu S.

26. Quòd si Titius, qui debet centum Cajo eidem vendat censum valentem centum cum numeratione, & solutione pecuniæ in ipsa celebratione contractus, sed cum onere, & obligatione, ut eamdem pecuniam statim restituat Cajo in extinctionem debiti, contractus videtur contra formam Bullæ, ac proinde non subsistens, ut cum Virginio, Azorio, & Lugo tenet Rosignol. *prænot. 21. sect. 4. num.* 37., & Bonacina *num.* 21., quia

21., quia est in fraudem legis requirentis pretii traditionem; non videtur autem vera traditio, & solutio quando adest obligatio eam statim restituendi, per *l. Qui sic solvit ff. de solut.* Si tamen venditio sincerè fiat sinè fraude, contractus non erit illicitus; nam de facto Titius, sicut potest vendere censum uni tertio pro solvendo debito, quod habet cum Cajo, quamvis eidem statim solvat acceptam pecuniam in extinctionem debiti, ita poterit, seclusa fraude, eumdem censum vendere Cajo, pro extinguendo debito, quod habet cum ipso, prout tenent Navarr. *de Usuris num.* 88., *&* 121. Molina *disp.* 390., & cum Dicastillo Ant. à Spiritu S. *num.* 909.

27. Dubium est; an lex Pontificis requirentis pecuniam præsentem, & numeratam in constitutione census, obliget non solùm in foro externo, de quo non est dubium, sed etiam in foro conscientiæ, adeò ut non possit constitui census, nisi in pecunia numerata, non verò in mercibus, aut debitis antecedenter contractis. Rosignol. *sect.* 4. *num.* 38. citans Lugum *disp.* 27. *sect.* 5. *num.* 80., *&* 82. Rodericum 1. *de redit. q.* 12. *num.* 3., & Sarmiento *select. cap.* 1. *num.* 39. dicit, dispositionem Pontificis obligare in foro externo, non autem in foro conscientiæ, in quo, cessante fraude, dolo, & injustitia pretii, sustinetur census constitutus sinè pecunia numerata, sed in alia re tradita ad æqualitatem loco pecuniæ, vel in pecunia credita, vel partim credita, partim soluta. Ratio est, quia hæc lex fuit lata ad vitandas fraudes, quæ in constitutione censuum intercedere solent, affirmantibus quandoque censuariis, pecunias recepisse, & ratione illarum se obligare ad census solutionem, cum re vera non receperint, vel non in tanta quantitate; & sic, cessante omnino fraude, & injustitia, cessabit obligatio legis, non quidem pro foro externo, pro quo urget præsumptio fraudis, sed pro foro conscientiæ, ubi cessat præsumptio, quod latè prosequitur *ibid.* Rosignol.

28. Verùm, stante Constitutione S. Pii V. dicendum est, & in praxi tenendum, non solùm in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ necessariam esse pecuniam numeratam coram testibus, & Notario ad licitam, & validam constitutionem census. Ratio est, quia Pontifex expressè requirit pecuniam numeratam coram testibus, & Notario tempore contractus non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ cum expressè velit, contractum aliter celebratum esse nullum in utroque foro, ut constat ex illis verbis: *Hac igitur nostra constitutione statuimus, censum, seu annum reditum creari, constituivè nullo modo posse*, &c. quæ negatio *nullo modo* omnem census creationem, tam in foro interno, quàm externo aliter factam penitus excludit, etiamsi nulla intercesserit fraus, aut injustitia; quæ lex, cum de se sit sancta, & justa ad salutem animarum conducens, ad evitandas scilicet plures fraudes, & usuras, quæ in constitutione censuum solent palliari, obligat in conscientia sub peccato mortali, etiamsi non deficiat aliqua conditio juris naturalis.

29. Dices; lex fundata in præsumptione fraudis non obligat in conscientia, quando præsumptio veritati non conformatur, quando scilicet nulla intercedit fraus, aut injustitia; sed lex Pontificis prohibens censum aliter celebrari, quàm in pecunia numerata coram testibus, & Notario in actu celebrationis instrumenti, fundatur in præsumptione fraudis, & injustitiæ; ergo non obligat in conscientia, si deficiat fraus, & injustitia, ac proinde valebit census aliter constitutus ex pecunia alio titulo debita censuario, vel tradendo pretium in Mercibus si nulla intercedat fraus, & injustitia: sed contra dico legem non fundari in præsumptione fraudis facti alicujus in particulari, sed in periculo morali fraudum, usurarum, & deceptionum, quæ ut plurimùm intervenire solent, pro quibus vitandis Pontifex condidit legem illam universalem annullantem absolutè, ipso facto contractum aliter factum, ut diximus *in tract. de legibus cap.* 2. *dub.* 5. *num.* 66., & ita tenent Molina *disp.* 890. Antonius Gomez *de censib. condit.* 4. *num.* 12. Palaus *punct.* 16. *num.* 8. Filliuc. *tract.* 35. *part.* 2. *cap.* 3. *num.* 315., & alios referens Salas *de censib. dub.* 6. *num.* 5., *& dub.* 8. *num.* 11.

30. Sinè pecunia numerata sustinetur census creatus ex credito dotali, in hoc enim solemnitatem numerationis remittit ipse S. Pontifex Pius V. in Bulla declararoria constitutionis circa censum, ubi dicitur. *Postremò in dotium assignandarum casu, censuum creationem, & constitutionem prædictam respectu actualis numerationis coram Notario, & testibus faciendæ, locum non habere.* Cenc. *de cens. quæst.* 48. *num.* 13. Urceol. *de transact. quæst.* 41. *num.* 6., & Rota coram Peutinger *decis.* 247. *num.* 6.

31. Sustinetur etiam census sinè actuali numeratione pecuniæ, quando in celebratione contractus coram Notario, & testibus traditur schedula bancharia, in qua mensa bancaria se facit debitricem; nam æquivalet actuali numerationi, prout habetur in dicta Constitut. declaratoria §. *denique*; non tamen sufficit traditio ordinis, seu mandati ad exigendum ab aliqua mensa bancaria, quia vel potest non adesse pecunia mandantis, vel potest ab eo præventivè

tivè exigi, sicque istud mandatum ad exigendum non æquivalet numerationi, prout sæpe declaravit Rota *coràm Priol. decis. 9. num.* 10., & in Neapolitana *Census* 20. *Aprilis* 1603. *Coràm Hervavult apud Card. de Luca de Usur. Camb., & Cens. dec.* 21. *numer.* 8., & *decis.* 22. *num.* 1. Duard. *de cens.* §. 1. *quæst.* 1. *num.* 233., & alios referens Rosignol. *supra num.* 44., ubi alias Rotæ decisiones affert.

32. An verò sustineatur sinè pecunia numerata census constitutus ex Decreto Judicis in bona debitoris, correspondens ipsius debito in favorem creditoris, affirmat Rosignol. *sect.* 4. *num.* 32., & apud ipsum Navarr., Molina, Salas, & Lugus, quia Pontifex solùm loquitur in Bulla de censibus emptione, & venditione, mutuoque partium consensu constitutis, non verò de censibus, qui constitui possunt ex Decreto Judicis obligantis creditori bona debitoris quoad usumfructum, quamdiu ei debitum non solvatur, quod est constituere censum in bonis venditoris; cum census nihil aliud sit, quàm jus acquisitum in aliquo bono immobili fructifero, & certis finibus designato ad fructus ejusdem, seu ad pensiones correspondentes eisdem fructibus. Sed contra dico, hanc obligationem in bona debitoris factam ex Decreto Judicis sustineri in compensationem lucri cessantis, vel damni emergentis, si ex mora debitoris damnum aliquod emergat creditori, vel lucrum cesset, quod certè priùs probari debet, non verò in ratione census, qui ex Decreto Pontificis constitui non potest, nisi numerata pecunia coram Notario, & Testibus, ita Palaus *punct.* 16. *num.* 8.

§. III.

De Tertia, & Quarta Conditione Bullæ.

33. Tertia conditio in Bulla requisita ad validitatem contractus sic se habet. *Solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus*; per quam particulam Pontifex prohibet, ne venditor census cogatur solvere pensiones anticipatas, sed solùm pro rata temporis elapsi, quod quidem est conforme Juri naturali dictanti, non esse solvendum id, quod nondum debetur; pensiones autem ante decursum tempus non debentur: quare, qui censum emit, non potest tempore contractus dum numerat pecuniam, & pretium census, ex eo detrahere pensionem primi anni per modum anticipatæ solutionis, quæ, ut dixi, solùm est solvenda in fine anni, nec, elapsa aliqua parte temporis, potest ampliùs exigere, quàm pensionem illi tempori correspondentem, seu ad ratam temporis decursi; secus venditor indebitè gravaretur, dum cogitur solvere integram pensionem pro pretio non integrè recepto, & pensionem correspondentem illi parti pretii, quod non recepit, quod esse injustum, & contra naturam contractus ostendit Rosignol. *sect.* 5. *num.* 50. Pro tempore solvendæ pensionis standum est conventioni, vel consuetudini loci; alicubi enim usu receptum est, ut pars census solvatur in fine semestris, & altera pars in fine anni: & alibi tota solvitur in fine anni, quare standum est conventioni aut consuetudini, ut notat Bonacina *num.* 25., & Rosignol., distinguendo de pensionibus fructuariis, & pecuniariis *num.* 51.

34. Quamvis Pontifex asserat, non esse solvendas pensiones anticipatas, hoc tamen est in favorem venditoris, qui non potest ad id cogi, nec id potest in pactum deduci; si tamen venditor census sponte velit pensiones anticipatè solvere potest hoc facere, si velit, dummodo anticipata solutio non deducatur in pactum, ut docet Bonacina *num.* 25. Salas *dub.* 9. Palaus *punct.* 16. *num.* 9. Rosignol. *num.* 52.; quamvis alii velint, hoc non esse admittendum, cum utrumque prohibeat Pontifex dicens; *solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus*, quod quidem videtur textui magis conforme; certè pensiones anticipatæ, si fortè solutæ sint ex præcedenti pacto, restituendæ sunt, cum sint indebitè solutæ, & acceptæ, ut cum aliis tradit Bonacina.

35. Quarta conditio Bullæ sic se habet. *Conventiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus*. At quia casus fortuitus, ut bene notat Rosignol. *sect.* 6. *num.* 55. potest esse, vel circa fructus annuos, qui ex aeris inclementia, irruente bello, vel subita tempestate possunt omnino perire, aut minorari; vel potest esse quoad fundum censui subiectum, qui ex alluv one f uminis prope decurrentis potest absumi: &, si res censita sit domus, aut molendinum, potest incendio comburi, aut alio inopinato accidente destrui; censent nonnulli, per hanc conditionem Pontificem prohibere dumtaxat pacta, & conventiones obligantes venditorem ad solutionem pensionis, quamvis fortuitò res censita pereat, non verò prohibere pacta, & conventiones obligantes venditorem ad solvendam pensionem, quamvis casu fortuito pereant fructus; & ratio est, quia Pontifex solùm prohibet pacta, ad quæ aliàs venditor ex natura contractus non tenetur, sed venditor solùm circa rem censitam

sitam non tenetur de casu fortuito; ergo solùm prohibet pacta versantia circa rem censitam, non verò circa fructus, qui si hoc Anno casu fortuito pereant, adhuc pensio solvi debet, si collectio fructuum in futurum speretur, ita Scaccia *de Commer.*, *& Camb.* §. 1. *quæst.* 1. *num.* 176. *vers.*, *& hoc procedit.* Cenc. *de censf. cap.* 1. *part.* 2. *q.* 3. *art.* 3. *à num.* 3. Idem tenet Bonacina *quæst.* 4. *num.* 27.

36. Alii volunt, prohiberi pacta obligantia ad solvendam pensionem, quando fructus ob casum fortuitum non colliguntur, quia in contractu census venduntur soli fructus, quorum periculum debet esse penes emptorem, qui proinde non potest obligare venditorem ad solvendos illos fructus, si casu fortuito pereant, cum unaquæque res domino suo perire debeat. Verùm probabilius est, prohiberi quæcumque pacta, tam circa rem censitam, quàm circa fructus ejusdem rei, quia in censu nec venditur res censita, nec fructus, sed jus percipiendi fructus ex tali fundo, ac proinde non potest obligari venditor ad solvendam pensionem, si res censita, sive fructus casu fortuito pereant, ut tenet Lessius *cap.* 22. *num.* 82., *&* Molina *disp.* 390. *clauf.* 4.

37. Inde nullum, & irritum est pactum, quo emptor census obligat venditorem ad solvendos fructus, & pensionem, etiamsi casu fortuito res censita pereat, vel omnino sterilis, & infructifera reddatur, quia esset ipsi imponere onus indebitum, ad quod non tenetur ex natura contractus: quare si res censita pereat in totum, vel in partem, debet proportionaliter, & ad ratam perire census: similiter si ex toto, vel ex parte reddatur omnino infructifera, & sterilis, cessat ad ratam obligatio solvendi pensionem; secus si uno, vel altero, vel aliquibus annis fructus non ferat, nam tunc non cessat obligatio solvendi pensionem, quæ ex abundantia præcedentium, & subsequentium annorum compensatur, ut diximus *dub. præced.*

38. Non est tamen prohibitum per hanc clausulam emptori census, ut experientia ipsa docet, petere fidejussorem, & assecurationem census empti, tum ad securitatem venditionis, tum solutionis, quia hoc non est onus indebitum, nec repugnans naturæ contractus; nam emptor jus habet ad sic consulendum suæ indemnitati in casu evictionis, vel si res censita fuisset anteriori censui subjecta, ut cum Navarr., Azor., & aliis tenet Rosignol. *supra num.* 59.; non tamen sequitur, quòd venditor obligari possit per pactum assecurationis, hypothecam, aut fidejussores, ad solvendum censum, quamvis casu fortuito res censita pereat; tenetur quidem venditor census ad præstandam cautionem de illius evictione, non tamen de solvendis fructibus, si casu fortuito sinè culpa venditoris pereat, Rosignol. *ibid. numer.* 57., qui *num.* 58. admittit, Emptorem posse exigere fidejussores, & pignora ad securitatem pensionis suo tempore solvendæ, si venditor census reddatur impotens, vel morosus ad solvendum, quia hoc non repugnat naturæ contractus, & per hæc media potest emptor suæ indemnitati consulere.

§. IV.

Explicantur sex Conditiones sequentes.

39. Quintò prohibet S. Pontifex *pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam, quia volumus*, inquit Pontifex, *rem ipsam semper, & liberè, & sinè solutione laudemii, seu quinquagesimæ, alteriusve quantitatis, vel rei, tam inter vivos, quàm in ultima voluntate alienari*. Ratio est, quia talis obligatio est pretio æstimabilis, & indebita, ad quam venditor nullo modo tenetur; cum enim sit dominus rei censitæ, potest illam cuicumque etiam potentiori vendere, donare, aut permutare absque obligatione laudemii, alteriusve pensionis solvendæ; quod quidem laudemium requiritur in alienatione rei emphyteuticæ, non autem rei censui subjectæ, quæ cum sit sub dominio censuarii, tam quoad dominium utile, quàm directum, liberè potest eam alienare, dummodo transeat ad tertium possessorem cum eadem obligatione solvendæ pensionis, in quo conveniunt Doctores communiter, Salas *num.* 11. Palaus *num.* 14. Rosignol. *num.* 63.

40. Sextò ait Pontifex; *Ubi autem res vendenda sit, volumus, dominum census aliis omnibus præferri, eique denuntiari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensem expectari*. Inde Censuarius volens rem subjectam censui vendere debet priùs admonere censualistam, num ipse velit eam emere eodem pretio, aliisque conditionibus ab alio exhibitis, & per mensem expectare. Ratio est, quia potest esse valde incommodum censualistæ ob varias causas exigendi cum difficultate pensionem à secundo censuario, qui rem censitam emit, & in quem transit onus solvendi censum. Quòd si venditio facta fuerit, inscio, & irrequisito censualista, jus & actionem habebit iste non solùm in secundum possessorem, sed etiam in venditorem, & ejus hæredes, quos poterit in judicio convenire, & ab illis exigere pensiones, juxta Virginium *part.* 1. *num.* 23., & Azorium *cap.* 12. *quæsito* 1., quos sequitur Bonacina *num.* 39. Ant. à Spiritu S. *num.* 917., licèt appositum sentiat Covarr. *lib.* 3. *var. cap.* 9. *num.*

7. *num.* 22. poterit etiam rem, ipso irrequisito, venditam repetere, quia cum habeat jus prælationis, non potuit ipsi præjudicari per contractum initum contra formam juris, absque ipsius consensu, Molina *disp.* 372. *num.* 6. Bonacina, & Ant. à Spiritu S. *loc. cit.*

41. Facta interpellatione, seù admonito censualista, si iste nolit emere, liberum erit domino fundi illud vendere cuicumque sibi bene viso, vel secundùm totum, vel secundùm partes, cum non videatur major ratio, cur possit rem totam vendere, & alienare, non verò quoad partem, retenta sibi alia parte, aut dividendo pluribus illam vendere; cum enim sit absolutè dominus illius, de illa potest liberè disponere, dividere, & alienare prout malverit, translato in emptores onere solvendi pensionem, &, illis non solventibus, non tenetur ipse venditor solvere; nam Censuarius, & Dominus jure suo utens justè rem vendidit, & in alium transtulit onus solvendi. Quòd si cum majori fortè difficultate censualista pensiones exigat à secundo emptore, hoc sibi imputare debebit; quòd cum potuerit requisitus, noluerit rem emere, sed liberè consenserit in venditionem, ut cum Azorio tradit, Ant. à Spiritu S. *num.* 916. idem habet Rosignol. *num.* 65.

42. Dubium solùm est, an, divisa inter plures re censita, singuli acquirentes remaneant in solidum obligati pro tota pensione solvenda. Resp. negativè, sed quemlibet teneri solùm ad partem pro rata fundi acquisiti, quia sicut tota res censita transit cum toto onere, ita pars solùm transit cum parte oneris, & sicut, pereunte parte rei censitæ, non perit, nec remanet totus census, sed perit proportionaliter quoad partem deperditam, altera parte remanente, ita, divisa in partes re censita, dividitur proportionaliter census, & jus ad annuas pensiones, adeò ut singuli acquirentes non teneantur ad totum censum, sed ad partem pro rata fundi acquisiti. Nec obstare potest gravamen censualistæ, qui cogitur annuas pensiones exigere à pluribus; nam hoc sibi imputare debet, qui monitus, & requisitus noluit rem censitam emere, & sibi acquirere: si autem census fuisset venditus, eo non admonito, tunc jus haberet censum exigendi à venditore, qui non potuit ipsi præjudicare, Bonacina *num.* 37. Covarr., Alvarus, Valascus, Rebel., Salas, & alii, quos affert, & sequitur Rosignol. *prænot.* 21. *sect.* 7. *num.* 67.

43. Septima conditio est, ne fiat pactum, quo venditor census incidat in aliquam pœnam ob moram non solutæ pensionis, ut in pœnam commissi, seu amissionis rei censuariæ, aut ad interesse lucri cessantis, aut salariorum, & aliarum expensarum, ibi: *Pacta continentia, morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, seu expensas medio juramento Creditoris liquidandas, aut rem censui subjectam, seu aliquam ejus partem amittere, aut aliud jus eodem contractu, sive aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere; ex toto irrita sint, & nulla.*

44. Jure naturali, Divino, & positivo tenetur censuarius solvere damnum lucri cessantis, quod ex culpabili mora solvendi pensionem tempore debito evenit censualistæ, cum jure naturæ quisque solvere teneatur damnum proximo injustè illatum, cujusmodi est illud, quod patitur censualista ob non solutam sibi culpabiliter pensionem, nec tale damnum lucri cessantis jure naturæ debitum exclusit Pontifex per illam clausulam; noluit tamen illud in pactum deduci in celebratione contractus censuarii, ad tollendam occasionem damni, & injuriæ, qua olim opprimebantur censuarii non solventes termino præfixo, ut notat Bonac. *n.* 38.

45. Per hanc conditionem non prohibetur, sed tacitè permittitur pactum de interesse damni emergentis, quod proinde potest apponi in contractu census, ut docent Molina *disp.* 390. *claus.* 6. *num.* 10. Salas *dub.* 11. *num.* 1. Bonacina *num.* 38. Rebellus, Salonius, Azorius, quos affert, & sequitur Rosignol. *sect.* 8. *num.* 82., & inde, si ob non solutam sibi pensionem censualista triticum, aut merces necessarias cariùs emerit, aut viliùs vendiderit, poterit à principio convenire de illius damni compensatione, quia ex una parte hoc jure naturali est debitum, & solvendum tam in foro conscientiæ, quàm in foro externo, & ex alia parte hoc non prohibetur à Jure, & sic poterit tale pactum apponi: prohibuit Pontifex apponi pactum lucri cessantis, non sic damni emergentis, quia illud versatur circa rem acquirendam, circa quam facilè committi potest usura, & injustitia, hoc autem versatur circa rem jam acquisitam, circa quam difficiliùs committitur usura, & injustitia, ut habet Cencius *de cens. part.* 2. *cap.* 1. *quæst.* 3. *art.* 5., cum Navarr., Rosignol. *num.* 83. *var. si autem*, & alii plures.

46. Hanc conditionem non esse intelligendam de lucro cessante intrinseco, quod per se provenit ex non soluta pensione tempore statuto, ut si debitor solvere debebat triticum tempore, quo valebat duos aureos, & tanti erat à Creditore vendendum, docent cum Rebello Molina *disp.* 390. *claus.* 6., & Salas *dub.* 11.; nam hoc lucrum cessans coincidit cum damno emergente, quod etiam sine pacto solvendum est, ut habetur ex *l. si sterilis* §. *per venditionem ff. de actionib. empti*. Sed de extrinseco, quod quis acqui-

acquirere poterat sua industria per negotiationem pecuniæ, seu transportatione tritici ad alium locum, si solutio census tempore debito facta fuisset, hoc lucrum cessans est illud, quod in Bulla prohibetur deduci in pactum; & Rosignol. *nu.* 83. cum Cencio, Feliciano, & Salonio dicit, tantùm prohiberi pactum de aliquo persolvendo, tamquam interesse lucri cessantis propter moram censuarii, sive lucrum illud cessaverit, sive non; & item pactum, quo convenitur de quantitate incerta, liquidanda solo juramento creditoris.

47. Nec item prohibentur per hanc clausulam expensæ necessariò faciendæ in exigendis pensionibus ob culpabilem moram venditoris non solutis, aut in sustinenda lite pro defensione census venditi, nam istæ per se insunt contractui censuali, nec possunt à Pontifice reprobari, ut habet Palaus *num.* 15., & Rosignol. *num.* 84. Non tamen potest apponi pactum, quòd expensæ pro scriptura, & rogitu instrumenti faciendæ pertineant ad venditorem census, vel quòd ad eumdem pertineant expensæ in asportandis annuis pensionibus ad domum emptoris, quia hæc non per se insunt contractui census, ut docet Rosignol. *num.* 84.

48. Pactum amittendi rem censitam, aut illius partem, si non solvatur pensio tempore debito, reprobatur à Pontifice, quod quidem intelligi debet de censu consignativo, quod pecunia emitur, de quo solùm loquitur Bulla, non de reservativo; unde si quis traderet alteri fundum, reservata sibi pensione cum pacto, quòd possit repetere fundum datum, si per triennium pensio non solvatur, nihil ageret contra Bullam, quæ solùm loquitur de censu consignativo, quod pecunia emitur. Octavò ait Pontifex: *Immò & censum augeri, & novum creari super eadem re, vel alia in favorem ejusdem* (scilicet emptoris) *aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri, omnino prohibemus*. Per has particulas non prohibetur augeri censum, aut novum creari super eodem, vel alio fundo capaci, si nova numeretur pecunia coram Notario, & testibus, sed solùm prohibetur ex pensionibus decursis, & non solutis, vel in futurum decurrendis censum augeri, aut novum creari, quod esset contra superiùs dicta in secunda conditione, per quam requiritur, ut totum pretium solvatur tempore constitutionis census, & quòd nullum debitum accipiatur in solutione totius pretii, vel partis ejus; census autem creatus ex pensionibus decursis, & non solutis, aut decurrendis, non fieret numerata pecunia.

49. Ex pensionibus in futurum decurrendis augeri censum, aut novum creari etiam jure naturæ prohibetur, cum illæ nondum sint debitæ: ex pensionibus autem jam decursis, & nondum solutis, quamvis jure naturæ non sit prohibitum augeri censum, aut novum creari, ut cum Azorio, Salonio, Salas, & Bonacina tenet Rosignol. *sect.* 9. *num.* 88.; rationabiliter tamen prohibetur jure positivo, ne censuarius censibus censuum opprimatur, & in paupertatem redigatur; & inde in casu, quod sit licitum jure naturæ permitti non debet, ne via aperiatur ad illicitum. Non tamen repugnat ex pensionibus decursis, & verè solutis sine fraude, & dolo, censum augeri, aut novum creari, quia id fieret numerata pecunia, & servatis aliis conditionibus necessariis, ut cum Navarr., Lessio, & Azorio tenet Bonacina *q.* 4. *num.* 39. Salas *dub.* 11. *vers.* 8. *Conditio*, & Rosignol. *num.* 90.

50. Nonò inquit Pontifex; *sicut etiam annullamus pacta continentia, solutiones onerum ad eum spectare, ad quem aliàs de jure, & ex natura contractus non spectarent*. Unde si jure statutum sit, ut emptor census Gabellam solvat, aut aliud onus subeat, non poterit in venditorem transferre, aut è contra, ut cum Navar., Lessio, & Molina notat Palaus *punct.* 16. *num.* 18., & Salas *dub.* 11. *vers. Nona est*, si onus, & gabella sit imposita super fundo censito, & fructibus ex eo percipiendis, illius solutio de jure spectat ad venditorem census, apud quem stat dominium fundi, ut habet Bonacina *num.* 30.; si verò imponatur super ipso contractu census, tunc solutio spectat ad emptorem, qui non potest per pactum ad illius solutionem obligare venditorem, cum ad ipsum de jure non spectet, ac proinde non sustinetur, stante Bulla Pontificis, ita Rosignol. *num.* 93.

51. Decimò ait Pontifex; *Postremò census omnes in futurum creandos, re in totum, vel in parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire*. Per hanc clausulam sequitur, quòd, pereunte re subjecta censui, vel si reddatur infructuosa, & sterilis in totum, vel in partem, debeat proportionaliter petere census secundùm totum, vel secundum partem; nam cum hujusmodi census sit realis, & rei censitæ annexus, illa pereunte, perit etiam census illi annexus, qui nihil aliud est, quàm jus percipiendi fructus, vel pensiones ex tali re fructifera alterius; unde censualista non potest ampliùs prætendere pensiones, nec pecuniam datam pro emptione talis census.

52. Tunc autem dicitur perire, & infructuosa reddi, quando absolutè facta est impotens ad ferendos fructus, vel in perpetuum, vel ad plures, & plures annos, ut si res, & domus censita comburatur, & destruatur, vinea à flumine vicino devastetur,

tur, & occupetur; Molendinum vi fluminis absorbeatur: secus si res censita uno, vel altero anno ob tempestates grandines, aut aliud infortunium fructus non afferret, vel etiam per aliquot annos, dummodo in futurum sit potens reddere fructus, quia tunc non dicitur facta sterilis, & infructifera, ut cum aliis tenet Bonacina *num.* 27., & alios referens Rosignol. *num.* 101., & alios referens Cencius *p.* 3. *cap.* 1. *q.* 2. *num.* 9.

53. Si res censita pereat, vel infructuosa reddatur quoad partem, minuitur etiam, & destruitur census secundùm partem, dummodo pars, quæ remanet non sit ampliùs apta ferre fructus sufficientes pro adæquandis pensionibus annuis talis census; nam si pars, quæ remanet sit apta ferre fructus sufficientes, pensio non minuitur, sed integrè solvenda est, quia omnes partes in solidum veniunt obligatæ, Lessius *lib.* 2. *cap.* 22. *num.* 88. Cencius *de cens. part.* 3. *cap.* 1. *quæst.* 1. *art.* 2. *num.* 3. Rosignol. *sect.* 11. *num.* 98., & Rota *in una Romana Censûs* 30. *Octobr.* 1602. *coram Card. Melino* teste Duardo *de Cens.* §. 5. *q.* 2. *num.* 1.

54. Dices; si census dividatur inter plures hæredes pensio non est solvenda, nisi proportionaliter à singulis, etiamsi quilibet habeat partem sufficientem pro tota pensione, juxta dicta supra §. 4. *num.* 42.; ergo etiam, pereunte parte rei censitæ, non debet tota obligatio remanere in alia parte, sed debet proportionaliter diminui. Sed contra disparitas est, quia in primo casu tota res censita adhuc integra perseverat, licèt divisa inter plures, & ex tota illa habetur tota pensio, quamvis partialiter solùm à singulis acquirentibus; in secundo casu res censita non remanet tota, & integra, ut ex illa solvi possit tota pensio; &, cum remaneat pars sufficiens, ex illa solvi debet tota pensio, cum omnes partes in solidum sint obligatæ, ita Rosignol. *num.* 68.

55. Si res subjecta censui post destructionem reparetur, Domus, seu Molendinum combustum reædificetur, nec census revivíscit, nec obligatio iterum solvendi pensiones, si nimirum domus erat totaliter destructa, quamvis in eodem loco, & ex eadem materia reædificetur, arg. *l. quid tamen vers. non tantum ff. quibus modis Ususfructus amittatur*, ibi *si demolitis ædibus, testator alias novas restituerit*, & infr. *nam si domus etiam ex iisdem cæmentis, lignisq. fuerit restituita extinguitur Ususfructus*. Ratio est, quia non est ampliùs eadem numero, sed alia domus, & aliud Molendinum; nam mutata remanet forma, per quam constituitur talis in individuo; secus si per partes solùm fuerit successivè reparata, nam remanet eadem domus, & idem Molendinum, in quo, census erat constitutus, ita Molina *disp.* 394. *num.* 3. Navar. *coment. de Usur. num.* 118. Salas *dub.* 11., & *dub.* 16. Bonacina *num.* 28. Rosignol. *num.* 99.

56. Quòd si Domus combusta, Molendinum dirutum sit, seu res censita reddatur sterilis, & infructifera ex culpa censuarii, Bonacina *num.* 27. cum Bartol. Medina tenet, censum non perire, ne censuarius ex sua iniquitate commodum reportet cum damno censualistæ; sed alii meliùs dicunt, censum omnino perire, quia, pereunte fundo, perit etiam quod illi adhærebat. Sed censuarius tenetur ad omne damnum, & interesse, quod evenit censualistæ, cui proinde debet solvere omnes præcedentes pensiones, & censum transferre, & constituere in alia re immobili, & æquè bona, & fructifera, ita Salas *dub.* 11. *num.* 3. Lessius *cap.* 22. *num.* 88. Palaus *num.* 20., & cum Navarr., & Rebello admittit etiam Bonacina *loco cit.*

§. V.

Explicatur undecima Conditio Bullæ.

57. Undecima Conditio. *Volumus etiam posse pro eodem pretio extingui, non obstante etiam longissimi temporis, ac immemorabilis, immò centum, & plurium annorum præscriptione, non obstantibus aliquibus pactis directè, vel indirectè talem facultatem auferentibus, quibuscumque verbis, aut clausulis concepta sint*. Per hanc clausulam statuitur, censum post hanc Bullam creatum posse redimi quocumque tempore, & eodem pretio, quo fuit emptus, non obstante quacumque etiam longissimi temporis præscriptione, per quam non potest restringi facultas redimendi censum pro eodem pretio, quo fuit emptus, & inde non potest apponi pactum, ut si censuarius intra certum tempus, puta triginta, vel quadraginta annorum non redimat censum, maneat irredimibilis, ut cum Salonio, & Reginaldo notat Bonacina *num.* 40.

58. Per hanc clausulam non prohiberi à Pontifice census perpetuos irredimibiles, si majori pretio emantur, quàm æstimetur census ad nutum venditoris redimibilis, tenent Navarr. *de Usur. num.* 98. Molina *disp.* 385. & 391. *claus.* 9. Palaus *num.* 24. Salonius, Lessius, & alii, quos sequitur Bonacina *num.* 40. Ratio est, quia in creatione census perpetui numquam periculum fuit usuræ sicut in censu redimibili, nec de illis loquuntur Martinus V., & Calixtus III. in suis extravag., ac proinde ad illos non debet extendi dispositio S. Pii V., qui solùm videtur præscripsisse formam erigendi census, de quibus loquuntur Martinus V., & Calixtus III.

Deinde sicut licitum est emere fundum in perpetuum, ita etiam licitum videtur emere censum in perpetuum justo interveniente pretio, tum quia potest institui census perpetuus reservativus; ergo emi etiam potest justo pretio census perpetuus. Hæc Sententia quamvis sit probabilis, probabilior tamen, ac tutior videtur Sententia opposita; nam Pontifex universaliter statuit, omnes census in futurum creandos pro eodem pretio extingui posse, & omnia pacta in contrarium annullat, ac proinde annullat conventiones, & pacta, quibus census perpetui irredimibiles constituuntur, ita Rebellus *lib.* 10. *quæst.* 7. Virginius *part.* 2. *de cent. num.* 37. Salas *dub.* 40. Azor. *cap.* 17. *quæst.* 1., eamdemque approbat Navar. *num.* 98., spectato rigore Bullæ.

59. Ad fundamentum oppositum satis constat, Pontificem velle omnes census, etiam justo pretio emptos posse semper redimi eodem pretio: nec valet paritas de emptione fundi, quia per contractum emptionis dominium directum, & utile transfertur in emptorem, qui pleno jure semper remanet dominus absolutus rei emptæ: Similiter in censu reservativo res transfertur in alterum, quoad dominium directum, & utile regulariter titulo donationis, reservata sibi annua pensione super eadem re; & locum frequenter habet in beneficiis Ecclesiasticis, quæ aliquando concedi solent cum onere certæ pensionis annuæ, vel ad certum tempus, vel in perpetuum: in emptione verò census consignativi, de quo loquitur Bulla, non transfertur dominium, nec directum, nec utile in emptorem, sed utrumque remanet apud venditorem, qui proinde debet esse liber ad liberandum fundum sibi proprium ab onere superimposito.

60. An verò possit apponi pactum, quòd census non redimatur per partes, sed totum simul, variant Doctores: plures affirmant, quia tale pactum non videtur improbatum in Bulla S. Pii V., & est consentaneum naturæ talis contractus, ut censuarius, qui totum pretium simul accepit in venditione census debeat illum extinguere, totum simul pretium reddendo; secus grave præjudicium fieret censualistæ, si pretium minutatim, & per partes deberet accipere, quia non posset ita facilè novum censum, aut fundum fructiferum emere. Adde, quòd in cæteris emptionibus cum pacto retrovendendi venditor jus non habet redimendi per partes; ergo nec in redditione census, id fieri potest, nisi de consensu censualistæ, ita Molina *disp.* 393., qui non solùm tenet, in pactum posse deduci, ut totus census simul redimatur, sed addit, emptorem non teneri permittere redemptionem per partes, Salas *dub.* 31., & *dub.* 56. Ant. à Spiritu S. *disp.* 18. *num.* 922. Rebellus, Sotus, Reginaldus, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 4. *punct.* *unic. num.* 40. *vers. sed contraria Sententia*.

61. Secunda Sententia negat, tale pactum apponi posse, sed ait, liberum esse venditori censum redimere, etiam invito censualista per partes majores, puta per medietatem, tertiam, vel quartam partem, non autem per minores, seu minutissimas propter grave præjudicium venditoris: Ratio est, quia hoc pactum videtur reprobari à S. Pio V., qui licèt expressè non dixerit, censum extingui posse per partes, & pro rata, hoc tamen facilè deducitur; nam conjungit hanc clausulam cum præcedenti in eadem periodo, *Census omnes in futurum creandos re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui*, &c., & sic videtur, quòd debeat eodem modo intelligi, adeò ut sicut, pereunte re censita secundum partem, census secundùm partem extinguitur, sic pro rata restitutionis pecuniæ census extingui debeat, illa enim particula, *sed etiam* in dispositionibus apposita importat eamdem dispositionem in jure quoad subsequentia, quæ respicit, quam important antecedentia, cum quibus illa connectit, ut, citatis juribus, ostendit Rosignol. *contr.* 4. *prænot.* 21. *sect.* 11. *num.* 105., ubi citat Bocaccium, Felicianum de Solis, Ludovicum Lopez, & Navarr. *de Usur. num.* 95. *Gloss.* 12., ita etiam tenent Gutier *pract. lib.* 2. *quæst.* 274. Avendan. *de cens. cap.* 107. *num.* 8. Palaus *punct.* 16. *num.* 32.

62. Ad fundamentum oppositum dicendum est, in Bulla S. Pii V. tale pactum improbari, saltem implicitè. Qui vendit censum totum pretium simul accipit, quia obligatur ad totam pensionem solvendam, nec obligari potest ad totam nisi recipiat totum pretium proportionatum eidem censui, ne gravetur supra id, quod recipit: in redemptionem autem per restitutionem partis pretii minuitur proportionaliter onus, & obligatio solvendi pensionem in quo nullum detrimentum sequitur emptori: Non valet paritas de aliis contractibus cum pacto retrovendendi, in quibus venditor jus non habet redimendi per partes, quia in illis dominium rei venditæ tam utile, quàm directum transfertur in Emptorem, qui cum sit dominus fundi, potest nolle retrovendere per partes, sed totum simul; at in contractu census dominium directum, & utile fundi remanet apud venditorem cum obligatione solvendi pensionem, à qua potest se liberare, vel in totum, vel in partem, restituendo

tuendo totum, aut partem pretii accepti?

63. Census non debet necessariò extingui, numerata pecunia coram Notario, & testibus, quia hoc requiritur à Pontifice in constitutione census, non in extinctione; unde extinctio fieri potest pecunia debita, etiam invito domino, aut aliis mercibus, vel quacumque alia specie æstimata, de consensu tamen ipsius domini; nam in contractu emptionis, & venditionis pretium solvi potest de consensu partium in qualibet specie æstimata, *l. pretii, & ibi Gloss. C. de rescind. vendit. l.* 2., & ibi Gloss. *ff. de contrab. empt.*, nam quod datur in compensationem rei emptæ, illius pretium dicitur, Rosignol. *supra numer.* 102. Molina *disp.* 394. *num.* 7. Salas *dub.* 19. Ant. à Spiritu S. *num.* 922., & alios referens Bonacina *num.* 40.

64. Nec item extinctio fieri necessariò debet eadem pecunia, qua fuit venditus, sed extingui potest in alia quacumque, servato pretio, & pecuniæ valore, non quem habebat tempore contractus, sed tempore distractus; nam extinctio census est novus contractus, qui debet regulari secundùm valorem pecuniæ tempore novi contractus, non antiqui, seu prioris. An verò possit apponi pactum, ut non redimatur, nisi in eadem specie monetæ. Resp. hoc fieri posse, si certum sit, quòd præsens æstimatio monetæ non erit augenda, nec minuenda, vel æquale sit dubium augmenti, & decrementi; vel si emptor pecuniam suam erat servaturus in tempus maioris augmenti, & censum emit in gratiam venditoris, tunc enim non imponit gravamen, quod non possit imponere: sicut enim hoc gravamen imponi potest in mutuo, ne mutuator damnum patiatur, ita videtur apponi posse in censu, secus si probabilius erat, pretium monetæ fore augendum, ut suo loco diximus de Mutuo *cap.* 3. *dub.* 9. *à num.* 108., *& seq.*, & in præsenti cum Lessio, & Salas tenet Bonacina *numer.* 35.

65. Quæres; an qui habet censum passivum, pro quo solvit quinque pro centum fingere possit, se velle illum redimere, quamvis nec voluntatem, nec pecuniam habeat ad redimendum, ut metu redemptionis faciendæ inducat censualistam ad minuendam pensionem, & contentus sit recipere quatuor, vel tria, pro centum. Resp. negativè, quia sic fingendo per dolum, & fraudem extorquet consensum censualistæ ad pensiones minuendas; unde peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, nam dolus dans causam contractui irritat contractum; sed in isto casu dolus daret causam contractui diminutionis census, fingendo redemptionem, quam nec vult, nec facere potest defectu voluntatis, & pecuniæ necessariæ; ergo talis diminutio per dolum extorta est illicita, & invalida, & sic tenetur ad restitutionem, & rescissionem contractus, non quia non habeat ius redimendi, sed quia non vult, nec proximè potest redimere, ac proinde dolosè agit, & peccat cum obligatione restituendi, & rescindendi contractum, ita Lugus *disp.* 22. *num.* 271., quem sequitur Tambur. *cap.* 6. §. 9. *num.* 2.

§. VI.

Explicantur aliæ Conditiones Bullæ.

66. Duodecima conditio sic se habet. *Cum verò traditione pretii reddditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari ei, cui pretium dandum erit, & post denunciam intra annum etiam ab invito pretium repeti posse, & ubi pretium nec volens intra bimestre solvat, neque ab invito intra annum exigatur, volumus nihilominus, quandocumque redditum extingui posse, prævia tamen semper denuncia, de qua supra, & non obstantibus his, de quibus supra. Idque observari mandamus etiam quod pluries, ac pluries denunciatum fuisset neque umquam effectus fortitus esset.* Inde Censuarius, qui censum extinguere vult, debet per duos Menses antecedenter admonere censitorem de tali extinctione facienda, ut interim sibi consulere possit, & invenire aliam occasionem fructiferam implicandi, si vult, pecuniam sibi reddendam; quæ quidem admonitio judicialiter facienda est ad hoc, ut vim habeat, prout tradunt Duardus *de cens.* §. 6. *quæst.* 2. *num.* 1. Cencius *p.* 3. *cap.* 1. *quæst.* 3. *art.* 1. *num.* 25., & *art.* 9. *num.* 5., & 20. consentit Rosignol. *num.* 106., quamvis sufficiat admonitio extrajudicialis de consensu partium, & toto eo tempore tenetur censuarius perseverare in censu, ita volente censitore, & solvere pensionem illi tempori correspondentem; & licet Molina *disp.* 391. *clauf.* 10. *num.* 2. dicat, censuarium non teneri per duos menses perseverare in censu post factam denunciationem, oppositum tamen est probabilius; nam hæc dispositio videtur facta in favorem censualistæ, ut interim quærat, & deliberet, quid facturus sit de illa pecunia: ad quid enim teneretur censuarius denunciare per duos menses ante redemptionem, si non teneretur expectare bimestre, ita volente censualista, ita Salas *dub.* 12. *num.* 5., & cum Rebello, Bonacina *num.* 40.

67. Transactis duobus mensibus, si censuarius ampliùs redimere nollet licitum est censualistæ intra annum repetere pretium ab illo, licèt invito; quòd si censuarius intra bimestre pretium non restituat, nec ab invito

vito intra annum censualista illud exigat, non poterit amplius exigere ab invito, Censuarius tamen adhuc poterit redimere, præmissa nova denunciatione, quamvis sæpius denunciaverit, & non redemerit, & post novam denunciationem poterit etiam censualista intra annum denuo pretium repetere ab invito non solvente intra bimestre, prout patet ex contextu, ut tenent communiter Doctores.

68. Decimatertia conditio, ita se habet. *Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab invito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse omnino prohibemus.* Per hanc clausulam prohibet Pontifex pactum quodcumque de repetendo pretio, invito venditore, sive in pœnam, sive ob aliam quamcumque causam, adeò ut censuarius numquam possit cogi ad redimendum censum, nisi in casu prædicto, quo post denunciationem factam, transacto bimestri, censum non redemit; tunc enim intra annum potest invitus cogi à censitore ad redimendum: ex quo patet, extra prædictum casum ex parte censitoris censum semper esse irredimibilem, ex parte verò censuarii semper esse redimibilem, ut cum Molina, Rebello, & Salas notat Bonacina *num.* 41.

69. An verò pactum de retrovendendo positum in favorem emptoris, ut scilicet censuarius illum redimere teneatur, quandocumque voluerit emptor, sit prohibitum jure naturali, valde dubium est, cum jure naturæ illud non repugnare asserat Rosignol. *num.* 114. illud tamen prohibuit Pontifex tamquam alienum à contractu censuali, & ad palliandas usuras accommodatum; nam, posito tali pacto, potiùs videtur mutuum, de cujus natura est, ut pretium datum repeti possit: certè si tradas alicui pecuniam, vel rem aliam usu consumptibilem, reservata tibi facultate illam revocandi ad libitum, non est nisi mutuum, & si aliquid recipis supra sortem, committis usuram; sed emere censum ad libitum ementis redimibilem, perinde est, ac si tradas pecuniam pro aliquo tempore cum obligatione solvendi aliquid supra sortem; ergo talis census resolvitur in purum mutuum palliatum sub nomine census, & si recipias pensiones non computandas in sortem principalem, committis usuram, ut cum Soto, Tapia, Prado, Trullench, & Villalobos tradit Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *punct.* 2. *num.* 41.

70. Decimoquartò ait Pontifex; *Contractus sub alia forma posthac celebrandos fœneratitios judicamus, & ita illis præterea non obstantibus, quidquid vel expressè, vel tacitè contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à Fisco volumus posse vendicari.* Inde habes, contractus omnes sub alia forma celebrandos, non servatis conditionibus in Bulla præscriptis, irritos, & usurarios declarari à Pontifice; nam sub his conditionibus præscripsit formam hujus contractus, qua non servata, deficit contractus, cum forma sit illa, quæ dat esse rei.

71. An verò assignatæ conditiones requirantur dumtaxat in foro externo, vel etiam in foro conscientiæ, ne contractus sit irritus, & usurarius in tali foro, non omnes Doctores conveniunt; plures enim affirmant, pro foro conscientiæ non omnes assignatas conditiones esse necessarias, sed illas dumtaxat, quæ sunt de jure naturæ, seu spectant ad naturam, & essentiam contractus, non quæ sunt juris humani, licèt, illis deficientibus, contractus præsumatur usurarius in foro externo. Ratio illorum est, quia talis forma à jure præscripta solùm inventa est ad tollendas, & impediendas fraudes; ergo, illis deficientibus, non erit contractus invalidus, nec usurarius in foro conscientiæ, in quo non habet locum præsumptio, quæ cedere debet veritati, Molina *disp.* 392. Salas *dub.* 12. *num.* 7. Ant. à Spiritu S. *num.* 925. Rosignol. *prænot.* 21. *sect.* 22. *num.* 118. Navarr., Lessius, & alii relati à *Bonacina num.* 43. Addit Molina, quòd contractus cum non sit usurarius jure naturæ, sed solùm juris dispositione, posse contrahentes ante Sententiam Judicis perseverare in contractu, retinere, & accipere pensiones non computandas in sortem, eò quòd lex non obligat ad sustinendam pœnam ante Sententiam declaratoriam.

72. Verùm dicendum est, assignatas conditiones observandas esse non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, adeò ut, illis non servatis, irritus, & nullus sit contractus; Ratio est, quia Pontifex in hac sua Constitutione præcipit, illas conditiones esse observandas, & contractus aliter celebratos contra formam ibi præscriptam non solùm pro foro externo fœneratitios judicavit, sed omnino irritos, & nullos esse declaravit; & cum sit lex de se sancta, & justa ad salutem animarum conducens, ad vitandas scilicet usuras, & fraudes, obligat in conscientia sub peccato mortali, quamvis non deficiat aliqua conditio juris naturalis, ut diximus *supra* §. 2. *n.* 27.; cum autem contractus sit nullus, & irritus etiam pro foro conscientiæ, recipi nequeunt pensiones, nec retineri, quamvis Fisco ante Sententiam Judicis non debeant adjudicari, ita Palaus *disp.* 5. *punct.* 22. *num.* 27. Andreas à Matre Dei *punct.* 3. *num.* 31. dicens, hanc Constitutionem esse præceptivam, & obligare in foro conscientiæ, Bonacina *num.* 43., qui tamen non existimat improbabilem Senten-

tiam

tiam Doctorum asserentium, contractum validum esse in foro conscientiæ propter gravissimorum Doctorum auctoritatem, & rationes ab illis allatas.

73. Postremo ait Pontifex; *Hanc autem salutiferam Sanctionem, nedum in censu noviter creando, verùm etiam in creato quocumque tempore alienando, modò post publicationem Constitutionis creatus sit, perpetuò & in omnibus servari volumus. Declarantes pretium semel constitutum numquam posse ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, neque quoad ultimò contrahentes minui, vel augeri, & licèt legem ipsam ad contractus jam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos sub alia forma pervenerunt census, hortamur in Domino, ut singulos contractus censura bonorum Religiosorum subjiciant, & animarum saluti consulant. Non obstantibus, &c.*

74. Hinc sequitur primò, quòd census jam constitutus, si transmittatur ad alios possessores, debeat transmitti cum iisdem conditionibus, ac si primò constitueretur: quod intelligi debet de transmissione facta per emptionem, & venditionem, vel alium contractum onerosum, non verò si fiat per contractum gratuitum donationis, legati, hæreditatis, ut cum Molina *disp.* 392., & Navarr. *num.* 98. tenet Rosignol. *num.* 120., & Palaus *num.* 28.

75. Sequitur secundò, censum jam constitutum non posse majori pretio vendi, nec minori emi, ac fuerit primò constitutus, non obstante quacumque varietate terum, & temporum, vel alia circumstantia, ob quam solent pretia rerum variari; volvit enim Pontifex consulere indemnitati tum vendentis, tum ementis, dum vetuit, ne majori, vel minori pretio vendatur, quàm constitutus est, Molina *disp.* 392. *Clauf.* 14. Palaus *num.* 29., & in terminus Bullæ Pianæ tenet etiam Rosignol. *num.* 121., licèt, attento solo jure naturæ asserat, variari posse pretium census, etiam jam constituti. Variari per epicheiam poterit, si progressu temporis census evadat periculosus, & difficilis exactionis; nam ratione periculi, & difficultatis in recuperandis pensionibus minoris census æstimari debet, ut cum Molina, Rebello, & aliis tenet Palaus *num.* 30.

76. Sequitur 3. Obligationem hujus constitutionis non extendi ad contractus celebratos ante dictam constitutionem cum proprium sit legis formam tradere futuris, non præteritis, & ideò solùm hortatur, ut contractus, non servata dicta forma, celebrati censuræ Religiosorum subjiciantur, ut sic animarum saluti consulatur, & lites non excitentur.

DUBIUM IV.

De Censu Vitalitio, seu temporali.

77. Census vitalitius dicitur ille, qui constituitur ad vitam unius, vel plurium personarum, estque duplex, realis, & personalis: realis est ille, qui constituitur, & fundatur super re certa immobili, fructifera, & suis finibus designata, juxta superiùs dicta de censu reali, quando quis, data pecunia, emit jus recipiendi ex tali fundo fructus, & pensiones quolibet anno, sua vita durante; ita tamen, ut ipso moriente cesset obligatio solvendi ampliùs pensiones, aut capitale, quod liberè, & integrè manet apud venditorem. Personalis non fundatur super re aliqua certa, & fructifera, sed super persona, quæ principaliter remanet obligata ad solvendas singulis annis pensiones illi, qui, data pecunia, censum emit, ejus naturali vita durante, absque ulla designatione fundi cum sola generali hypotheca super omnia bona venditoris, non quasi in illis fundetur census, qui principaliter fundatur super persona, sed pro securitate solvendi fideliter singulis annis conventas pensiones.

78. Census iste vitalitius ab Henrico Gandaven. *quodlib.* 11. *quæst.* 39. damnatur tamquam usurarius, ab aliis non satis laudatur, eò quòd præbeat ansam captandæ mortis ei, cujus vita census finitur, ut quis citiùs liberetur ab obligatione solvendi pensiones, ut contigisse Pico Mirandulano viro eruditissimo refert Surdus *de aliment. tit.* 9. *quæst.* 11. *in fine*, sed magis communiter admittitur tamquam licitus, tum jure naturali, tum jure Civili, & Ecclesiastico, sive sit realis, sive personalis, ut præ aliis tenet Salas *de Censib. dub.* 5., ubi affert 38. Auctores eum approbantes, ita etiam Cencius *part.* 1. *de censib. cap.* 1. *quæst.* 4. *art.* 3., ubi innumeros refert, censum vitalitium, etiam personalem approbantes, cum quibus.

79. *Resp.* Censum vitalitium quolibet ex his modis celebratum licitum esse, & validum, quibusdam servatis conditionibus, ut latè probat D. Thomas *opusc.* 73. *de Usur. p.* 1. *c.* 9. Ratio est, quia jus ad percipiendas aliquas pensiones interim, dum aliquis vivit, id est toto tempore vitæ suæ justo pretio potest æstimari, & vendi, sic in *Clement.* 1. *de reb. Eccles. non alienand.* permittitur Prælato, cogente necessitate, vel utilitate Monasterii vendere annuum redditum alicujus possessionis ad vitam alicujus, quod est censum vitalitium constituere, & passim usus fructus ad vitam usufructuarii æstimatur, & venditur; ergo etiam licitum est vendere, & emere annuum redditum pecuniarium

rium ad vitam alicujus, quod est censum vitalitium constituere, Palaus *disp.6. punct.* 13. Rosignol. *prænot.* 14., &, aliis allatis, Salas *dub.* 5.

80. Probatur specialiter de censu vitalitio personali, quia justitia hujus contractus non consistit in emptione juris alicujus ad pensiones, & fructus aliquos percipiendos ex fundo reali fructifero, vel ex industria, labore, & artificio hominis operantis, sed consistit in contractu sortis, in quo specialiter contrahentes se exponunt periculo lucri, & damni; ut autem sit validus talis contractus sortis requiritur, & sufficit, quòd inter contrahentes adsit æquale periculum lucri, & damni; sed hòc periculum de facto datur in censu vitalitio personali propter incertitudinem mortis, quæ citiùs, aut tardiùs potest evenire, & sic licitus, & validus est talis contractus, seu census vitalitius, etiam personalis, ita etiam tenet Rosignol. *prænot.* 14 *num.* 8., qui tamen negat, hujusmodi contractum esse propriè censum, sed dicit esse mutuum cum adjuncto alio contractu innominato sortis, seu aleæ.

81. Census iste constitui, & vendi potest, duraturus tam ad vitam emptoris, quàm venditoris; & quidem duraturus ad vitam venditoris, quòd sit licitus, nulla est controversia apud Doctores, ut fatetur Paulus Comitolus *in respon. moral. lib.* 3. *quæst.* 25. *num.* 4. De constituto ad vitam emptoris tribuit occasionem dubitandi, quia inde potest oriri desiderium, & ansa captandæ mortis ipsius emptoris, quod jura maximè abhorrent, *l stipulatio hoc modo concepta ff. de verbor. oblig. C. dispendia, & C. ne captanda ext. de concess. præben.* Verùm Doctores magìs communiter relati à Salas, & Cencio *loc. cit.* tamquam licitum illum admittunt, quia dubius, & incertus est finis illius durationis. Nec dici potest illicitus, quia inde potest insurgere votum captandæ mortis alienæ, nam etiam filius potest desiderare mortem Patris, ut citiùs succedat in hæreditate; proprietarius mortem Usufructuarii, & Fideicommissarius mortem hæredis gravati, & tamen successio Filiorum à legibus non improbatur, nec constitutio Ususfructus, aut Fideicommissa, quia hoc per accidens contingit, non ex natura contractus, ut proinde de illo non debeat haberi ratio, nec invalidari contractus, ut ponderat Rosignol. *num.* 8.

82. Dices; hujusmodi censum damnari in Bulla S. Pii V. requirentis pro forma substantiali census, ut *nullo alio modo constitui crearivè possit nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sui natura fructifera, & quæ certis finibus designata sit,* cujusmodi non est persona, super qua proinde creari, constituivè non potest census vitalitius. Sed contra dico; censum vitalitium personalem non esse comprehensum sub illis censibus, qui in præfata Bulla jubentur non in persona, sed in re fructifera fundari, eò quòd hujus census vitalitii justitia non fundatur in emptione fructuum, vel alterius rei, sed in periculo æquali contrahentium, cum sit contractus sortium, de quo non loquitur S. Pius V., ita Rosignol. *loc. cit.* Tambur. *cap.* 2. §. 2. *num.* 4. Lopez *cap.* 55. *de censu vitalitio concl.* 3. Filliuc. *tract.* 35. *part.* 2. *cap.* 1. Salas *dub.* 5. *num.* 263. Pignatell. *tom.*7. *consult.* 12. *num.* 2. Bonacina *num.* 18.

83. Pro constituendo justò pretio census vitalitii, sive realis, sive personalis nonnullæ regulæ solent assignari, quas referunt Covart. *var. resol. lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 7., & Joan. Baptista Lupus *de Usuris comment.* 2. §. 1. *num.* 82.; sed nulla melior, & tutior assignari potest, quando pretium non est taxatum à Principe; si enim sit taxatum, illud observandum est, quàm communis hominum æstimatio, & locorum consuetudo, attentis circumstantiis loci, temporis, ætatis & complexionis ejus, ad cujus vitam census emitur; nam minoris valet census, si ematur ad vitam senis, & valetudinarii, quàm si ematur ad vitam Juvenis robusti, & sani; nam minus valet, quò mors ejus, ad cujus vitam emitur, citiùs timeri probabiliter potest; inde census decem, vel duodecim aureorum, attenta infirmitate, & senectute illius, ad cujus vitam emitur, justè æstimatur, & venditur centum aureis ad rationem decem, vel duodecim, pro quolibet centenario; attenta verò fortitudine, sanitate, & juventute justè emitur centum sexaginta ad rationem sex, vel septem pro quolibet centenario, ut fusè tradit Rosignol. *numer.* 10.

84. Nonnulli assignant hanc regulam, ut videatur quantùm moraliter vivere possit ille, ad cujus vitam census emitur, deinde sumatur media pars illorum annorum, tunc pretium census ita debet constitui, ut adæquet pensiones totius medietatis illorum annorum: puta si ille sit quadragenarius, & censeatur posse pervenire ad sexagesimum annum suæ vitæ, si tradat centum aureos ad constituendum censum vitalitium, poterit exigere decem singulis annis, quia pensiones decem annorum adæquant totam summam datam pro emptione illius census: hoc modo servatur æqualitas contrahentium, cum uterque subeat sortem lucrandi, & perdendi, cum possit vivere ultra decem annos, & ad illos non pervenire, ita cum Molina *disp.* 388. *num.* 6. tradit Bonacina *num.* 18. sed Lugus *disp.* 27. *num.* 39. dicit, hanc esse regulam fallacem, & in ea non sistendum,

quare

quare non erit recedendum à regula superiùs tradita.

85. Pretium, seu pecunia, quæ erogatur in emptione census vitalitii perpetuò vendenti acquiritur, nec umquam ab eo invito repeti potest, &, mortuo emptore census, extinguitur capitale, & cessat obligatio alterius pensiones solvendi; nam si ex pacto sors, seu capitale aliquando esset restituendum emptori, contractus esset omnino illicitus, & resolveretur in purum mutuum, ita Felician. *de censib. lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 19. Roderic. *de annuis redditib. lib.* 1. *quæst.* 5. *num.* 5. Cencius *part.* 1. *cap.* 1. *quæst.* 4. *art.* 3. *num.* 26. Rota *post illum tract. decis.* 9. *num.* 12. Molina *disp.* 388. *num.* 6.

86. Census temporalis constitui potest ad certum annorum numerum, puta ad decem 20., vel 30. annos, vel ad incertum, & indeterminatum, ut plurimùm ad vitam emptoris, vel venditoris, vel ad alium terminum incertum, & indefinitum; uterque cessat, & finitur, vel per mortem censuaistæ, si sit vitalitius, vel transacto tempore per contrahentes præfinito, forte ipsa non restituta; si enim fiat pactum, ut, elapso termino præfixo, sors principalis sit restituenda, erit contractus illicitus, & usurarius, cum interim accipiantur pensiones donec pretium capitale fuerit solutum. Dubium est; an contractus sit licitus, quando pensiones speratæ, & exigendæ superant, ac excedunt sortem principalem, procedit de censu temporali reali, nam personalis est illicitus, sicut illicitus est personalis perpetuus.

87. Resp. censum realem temporalem esse licitum, quamvis pensiones speratæ excedant sortem principalem. Ratio est, quia sicut justè, & licitè potest emi ususfructus alicujus rei, quamvis pensiones speratæ, seu fructus colligendi excedant pretium per emptorem solutum, *l. necessaria* §. *cum usufructum ff. de peric.*, *& Com. rei vend.*, & ex *Clement.* 1. *de reb. Eccles. non alienan.*; ergo etiam licitè potest emi census temporalis ad certum, vel incertum annorum numerum, quia per censum non emitur nisi jus reale ad fructus, seu ad usumfructum rei emptæ: nec obstat, quòd pensiones speratæ possint excedere sortem principalem, quia hoc est incertum, & pluribus subest periculis; certè si est licitum emere minori pretio, quàm sint pensiones speratæ censum vitalitium, & perpetuum, item licitum erit emere ad certum tempus, alioquin plus valeret temporalis, quàm perpetuus, alias rationes affert Salas *dub.* 4. *num.* 4. *&* 5., & Rosignol. *supra num.* 8.

CAPUT VI.

DE EMPHITEUSI.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Emphyteusis.

1. Mphyteusis græcè idem est, ac latinè melioratio, insitio, aut plantatio, quia ab initio non nisi sterilia, & inculta dabantur in Emphyteusim, eo fine, ut accipientium labore, & industria per implantationem, seminationem, & culturam fructuosa, & meliora redderentur. Cœpit primitus hic contractus in publicis, & sterilibus fundis, & agris, qui defectu colonorum remanebant steriles, inculti, & sinè fructu, & sic dabantur in emphyteusim sub onere alicujus pensionis, postea verò publicum exemplum secuti sunt etiam homines privati, ut notat Azorius 3. *p. lib.* 10. *cap.* 1. *quæst.* 3., quin etiam usus obtinuit, ut etiam agri fertiles darentur in emphyteusim ad exemplum prædictorum. Porro ille, qui rem in emphyteusim concedit dicitur dominus directus, & ille, qui accipit, dominus utilis, seu emphyteuta, vel emphyteuticarius nominatur: his præmissis quoad nomen.

2. Resp. Emphyteusis bene definitur concessio rei immobilis cum translatione dominii utilis, retento directo, sub onere certæ pensionis domino proprietatis solvendæ, idque vel in perpetuum, vel ad tempus non minus tamen decennio, secus esset contractus simplicis locationis, non emphyteusis, estque contractus nominatus, & habet in se magnam utilitatem, *l.* 1. *C. de jure Emphyt.* ibi *justum esse, validumque contractum*, idque admittunt omnes, tum antiquiores, tum recentiores Jurisperiti, teste Julio Claro *l* 5. §. *emphyteusis num.* 2. Dicitur *concessio rei immobilis*, id est contractus, quo res immobilis alteri conceditur, quæ particula stat loco generis, & per illam convenit cum aliis contractibus, à quibus differt per alias particulas sequentes: differt emphyteusis à Feudo potissimùm in eo, quòd illa est cum onere pensionis, istud cum onere personalis obsequii; & quia fortè ad personalia obsequia soli masculi censentur idonei, ideò feudum, nisi aliud exprimatur, censetur dari pro solis masculis descendentibus, emphyteusis indifferenter pro masculis, & fœminis, ut etiam diximus supra *tract.* 1. *cap.* 2. *dub.* 2. *numer.* 8.

3. Differt emphyteusis ab usufructu, quòd iste

iste in rebus etiam mobilibus reperiri potest, non sic emphyteusis, quæ solùm conceditur in rebus immobilibus, agro, vinea, prædio, domo: Ususfructus finitur morte fructuarii, emphyteusis autem non extinguitur morte emphyteutæ; nam dari potest in perpetuum, vel ad tertiam, vel quartam generationem, & transit etiam ad fœminas, quæ sub tali nomine comprehenduntur. Differt à locatione, & venditione, quia non solùm res immobilis, sed etiam res mobilis vendi, & locari potest: deinde quia in locatione non transfertur dominium, sed tantùm usus rei, & in venditione transfertur utrumque dominium directum, & utile; in emphyteusi verò transfertur dominium utile, retento directo, per quod etiam differt à mutuo, donatione, & aliis contractibus, per quos non solùm usus, sed etiam proprietas transfertur, nullo retento jure in re tradita apud tradentem.

4. Dividitur primò emphyteusis in ecclesiasticam, & communem, seu laicalem; illa constituitur in bonis Ecclesiæ, quorum dominium directum remanet penes Ecclesiam, cujus nomine veniunt etiam Monasteria, hospitalia, collegia, & alia loca pia; laicalis verò constituitur in bonis, quæ non sunt ecclesiastica, quorum dominium, & proprietas ad laicum, vel laicalem potestatem pertinet: in illa servantur leges Ecclesiæ, non verò Civiles, nisi à Pontifice sint approbatæ; & inde si Ecclesia ab emphyteusi excludat illegitimos, non debent admitti, quamvis lex civilis illos non excludat, ut cum Ludovico Molina *disp.* 446. tradit Rosignol. *contr. 4 prænot.* 2. *num.* 7. Quòd si emphyteusis ecclesiastica concedatur laico, quoad solvenda tributa, & vectigalia, tenetur stare legibus sæcularibus, nec poterit gaudere exemptione Ecclesiæ, quia dominium utile rei ecclesiasticæ: ex quo translatum est in personam laicalem factum est laicale, & sic sequitur dispositionem legis laicalis. Nec obstat, quòd principale trahit ad se minùs principale, ad hoc, ut dominium utile, quod est minùs principale, spectare debeat ad forum ecclesiasticum, ad quod spectat dominium directum; contra enim dico, id verificari, quando utrumque est indistinctum, & unum non potest separari ab alio; secus quando illa duo sunt distincta, & separabilia, ut cum Molina notat Rosignol. *num.* 3., ex quo infert, quòd si controversia oriatur circa dominium utile translatum in laicos, debeat actio intentari coram Judice laico, si ecclesiasticus sit actor, quia causa sequitur forum rei, & quia dominium utile pertinet ad potestatem laicam.

5. Utraque dividitur in temporalem, & perpetuam; perpetua, quæ etiam dicitur hæreditaria, est illa quæ conceditur absque temporis præfinitione, ita quòd jus emphyteuticum transeat ad hæredes in perpetuum, qui inviti privati non possunt, nisi ex causis infra enumerandis: temporalis est, quæ conceditur ad certum duntaxat tempus, ad unam, duas, vel tres generationes, vel familiam: alia est hæreditaria simpliciter, quæ concedi solet pro omnibus hæredibus, quamvis extraneis, talisque censetur, quando absolutè datur alicui, & ejus hæredibus; nam nomine hæredum veniunt etiam extranei, si instituantur, ut habet Molina *disp.* 469. Alia est hæreditaria mixtè, quæ conceditur pro aliquibus hæredibus, sed non pro omnibus; alia dicitur familiaris, quæ conceditur solùm pro iis, qui sunt de familia, quamvis non sint hæredes, juxta pactum in investitura, ut cum Rebello, Molina, & Valasco tenet Bonacina *quæst.* 8. *num.* 7.: alia est nova, quæ scilicet primò instituitur; alia est vetus, & antiqua, quæ non primò statuitur, sed jam ante fuit instituta, quamvis fortè nunc innovetur investitura pro successoribus, ut *ibidem* habet Bonacina.

DUBIUM II.

De Conditionibus requisitis ad Emphyteusim.

6. Plures solent conditiones requiri pro diversitate locorum, & Provinciarum, secundùm consuetudines, statuta, & leges municipales, quæ sunt in illis locis observandæ, ut ostendit Lessius *lib.* 2. *cap.* 24. *num.* 42.; sicut etiam observari debent conventiones, & pacta contrahentium, quæ huic contractui dant legem magis, quàm ulli alteri, ut cum Bassæo *verb. emphyteusis num.* 3., & Dicastillo *disp.* 1. *num.* 24. notat Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 21. *num.* 1023.: nunc loquimur de conditionibus de jure communi requisitis, ultra ea, quæ diximus in explicat. definitionis.

7. Ad valorem emphyteusis de jure communi primò requiritur scriptura, sine qua contractus remanet nullus, & irritus, ut ait Gloss. *in l.* 1. *ver. alienationis C. de jure emphyt.*, ubi expressè dicitur firmaesse, & custodiri deberi ea, quæ in emphyteusi *inter contrahentes, scriptura interveniente* conventa sunt; ergo quæ sinè *interveniente scriptura* in hoc contractu fiunt, firma non sunt; nam *contractus, qui in scriptis fieri placuit, ante scripturæ expeditionem validus non fit*, l. *si contractus* 17. *C. de fide instrumenti*, & ita de communi testatur Julius Clarus *lib.* 4. *Sentent.* §. *Emphyteusis quæst.* 4. Alvar. Valascus. *de jure emphyt. quæst.* 7., & alii, quos refert,

refert, & sequitur Palaus *quæst.* 10. *punct.* 3. Inde inferens, finitam emphyteusim non esse censendam renovatam, ex eo quòd dominus permiserit emphyteutæ prædia emphyteutica, sicut antea possidere, quia ubi necessaria est scriptura non potest sola taciturnitate firmari, sic tradunt Jason., Alexand., Craveta, & alii allati à Palao *num.* 2.

8. Necessitatem scripturæ in emphyteusi ecclesiastica omnes facilè admittunt; de emphyteusi communi, & laicali plures negant, scripturam esse de substantia, sed ad summum pertinere ad probationem, quatenus non sit admittenda probatio ejusdem contractus per testes, vel alia media, nisi confirmetur scriptura: quamvis hoc videatur verum, ex consuetudine tamen præscripta obtentum videtur, ut ait Rosignol. *prænot.* 5. *num.* 1., ut sinè illa & contractus subsistat, & per alia media de jure sufficienter probetur: & inde si emphyteuta fortè scripturam amisit sinè culpa, & dolo, illam probare poterit per testes deponentes, contractum fuisse celebratum, interveniente instrumento scripturæ, ut fusiùs tradunt Palaus *punct.* 4., & Rosignol. *prænot.* 5.

9. Secundò requiritur, quòd contractus fiat de rebus immobilibus, & alienari non prohibitis, quia, ut dixi supra *num.* 1., emphyteusis ab initio fuit instituta, ut bona inculta, & sterilia per culturam efficerentur fertilia, & fœcunda, quamvis nunc talis contractus fiat etiam de rebus jam fœcundis: bona ecclesiastica non possunt in emphyteusim à Prælato concedi, nisi ex legitima causa, & cum solemnitate à Jure præscripta, quia sinè tali solemnitate non possunt alienari, ut constat ex extravag. *Ambitiosè de rebus Ecclesiæ non alienandis*, qua sancitum est, bona Ecclesiæ alienari non posse, nec locari ultra triennium, nisi fortè solita sint tradi in emphyteusim, quia nimirum à principio, cum licentia Papæ, & servatis aliis solemnitatibus jam fuerint data in emphyteusim, & non ampliùs fuerint Ecclesiæ incorporata, tunc enim tradi possunt sinè nova solemnitate cum hæc non sit nova alienatio, sed continuatio præcedentis. Servandæ tamen sunt conditiones primi contractus, ut si erat pro descendentibus tantùm, non potest tradi pro extraneis, & si erat ad unam, vel alteram generationem non potest ad plures extendi, Molina *disp.* 369., & cum Dicastillo Ant. à Spiritu S. *disp.* 21. *num.* 1045. Sed de hoc iterum redibit sermo cum agemus de reb. Eccles. non alienandis.

10. Tertiò requiritur, ut quis habeat dominium cum libera rerum suarum administratione, ad hoc ut illas dare possit in emphyteusim, cum ista sit species, quædam alienationis, quam facere non potest, qui non habet liberam rerum suarum administrationem, Azor. *part.* 3. *lib.* 10. *cap.* 2. *quæst.* 2. Filliuc., Bonacina, & alii communiter: & inde Pupilli, & Minores sub Tutoribus, & Curatoribus constituti emphyteusim concedere non possunt, cum non habeant liberam bonorum suorum administrationem; nec Tutores, & Curatores id facere possunt sinè decreto, & authoritate Judicis, vel nisi Pater in testamento, vel codicillis id fieri præcepisset, siquidem Tutor, & Curator non habet jus alienandi, sed tantùm administrandi, *l.* 1. *ff. de rebus eorum, qui sub tutela*. Nec item possunt Minores, & Pupilli rem ad ipsos redeuntem, finita emphyteusi, dare iterum in emphyteusim absque consensu Tutorum, & Curatorum. Idem pariter dicendum de prodigo, & furioso, & universaliter de illis, quibus bonorum suorum administratio interdicta est, *l. is cui ff. de act.*, *& oblig.* Prohibentur etiam procuratores, qui tantùm habent generale mandatum administrandi, quia non possunt alienare, cum pro alienatione requiratur speciale mandatum, colligitur ex *l. magis ff. de rebus eorum, qui sub tutel.*, & cum aliis tradit Azorius supra *quæst.* 4.

11. Requiritur etiam ad validitatem hujus contractus, ut dominium directum semper permaneat apud concedentem, & nullo umquam tempore possit emphyteuta illud præscribere; nam ad præscribendum requiritur, ut quis possideat nomine proprio, emphyteuta verò non possidet nomine proprio, quoad dominium directum, quod semper remanet apud concedentem, ut cum Sylvestro, & Lessio tenet Bonacina *punct.* 2. *num.* 5.

DUBIUM III.

De Jure, & Obligatione Emphyteutæ.

12. Tenetur in primis emphyteuta perfectè servare pacta in concessione, & acquisitione specialiter conventa, prout habetur *l.* 2. *C. de jure emphyteut.* ibi: *In emphyteutico contractu sancimus, siquidem aliquæ pactiones in emphyteuticis instrumentis sunt conscriptæ, easdem & in omnibus aliis observari*, nam contractus *ex conventione legem accipere dignoscuntur. Regul.* 85. *Juris in* 6., & inde pro dignoscendis obligationibus semper recurrendum ad instrumentum scriptum, quod in concessione emphyteusis stipulatum est. Quare si ipsi data est in emphyteusim res sterilis, & inculta ad meliorandam, & fructiferam reddendam, tenetur id præstare, nec satisfacit suæ obligationi eam conservan-

 do in

do in eo statu, in quo accepit, quia hic contractus meliorationem significat, & in eum finem conceditur, ut cum aliis tradit Palaus *punct.* 5.

13. Quòd si res data in emphyteusim non indigeat melioratione, vel quia jam culta & frugifera, vel quia est infrugifera, ut est domus, tunc conservanda est in ea bonitate, in qua accepit; & si usu quotidiano, casu, aut sua, vel servorum culpa deterior evadat, eam tenetur suis sumptibus restaurare, & in pristinam bonitatem restituere, ut ex communi Doctorum tenet Molina *disp.* 456., & clarè constat *l.* 1. *Cod. de Jure emphyteut.* in quo differt hic contractus à locatione, ubi conductor non tenetur propriis expensis rem conductam absq. sua culpa usu quotidiano deteriorem factam, reparare, cum non habeat illius dominium, & si de facto reparationem faciat, poterit à locatore expensas prætendere, ut infra dicemus cum de locatione.

14. Deinde tenetur singulis annis solvere proprietario certam pensionem in recognitionem dominii directi, vel etiam in compensationem dominii utilis, lucri, & fructuum ex re emphyteutica perceptorum, seu percipiendorum, quæ pensio, seu canon solvi potest in pecunia, vel fructibus, juxta conventionem factam inter contrahentes, quæ pensio si imponatur dumtaxat in recognitionem dominii directi solet esse modica; si autem sit imposita in compensationem dominii utilis potest esse major, aut minor juxta proportionem fructuum, qui ex re data in emphyteusim percipiuntur, dummodo sit minor annuis fructibus, secus vix distingueretur à locatione, prout docent Molina *disp.* 451. *num.* 2. Azor. *lib.* 10. *cap.* 7. *quæst.* 1. Alvar. Valasc. *de emphyt. quæst.* 1. *num.* 8. Non desunt tamen alii, quos sequitur Rosignol. *prænot.* 6. *num.* 14., qui velint, pensionem imponi posse adæquantem dominium utile in emphyteutam translati, detractis expensis, & valore laboris in colligendis fructibus impensi. Tempus solvendi pensionem illud est, quod aut per contractum, aut per consuetudinem determinatum est: regulariter solvi solet in fine anni à die celebrati contractus, & sic successivè de anno in annum usquedum durat emphyteusis.

15. Cessat obligatio solvendi pensionem, & annuum Canonem si res emphyteutica tota pereat sine dolo, & culpa ipsius emphyteutæ, ut si domus tota sit combusta, si fundus alluvione totus abreptus, si prædium ab hostibus occupatum est sine ulla spe recuperationis, constat ex *l.* 1. *C. de Jure emphyt.*, & ex Instit. *de Locato* §. *adeo*. Ratio est, quia talis pensio, & Canon solvitur in recognitionem directi Dominii, & inde si non ampliùs extat, vel ad alium transit dominium, cessat obligatio solvendi pensionem priori domino: nam, destructo fundo, cessat jus super illo constitutum. Si tamen pereat tantùm secundùm partem, tunc emphyteuta, secundùm rigorem Juris, solvere tenetur totam, & integram pensionem, si exigua sit, & in modica quantitate consistat, quia adest fundamentum recognoscendi dominum directum; solvitur enim pensio modica potiùs in recognitionem dominii directi, quàm in compensationem fructuum; tum quia sicut incrementum rei emphyteuticæ cedit emphyteutæ, ut si aliquid per alluvionem addatur, ita etiam illi cedit damnum sterilitatis, unde extant versiculi apud Clarum q.8.

Si perit Tota, non dolet emphyteota,
Sed si pro parte, nulla se liberat arte.

Et ita tenent Julius Clarus *cit. q.* 8. Valascus, Rebell., Azor., quos affert, & sequitur Bonacina *disp.* 3. *q.* 8. *num.* 18. Rosignol. *prænot.* 9., & docet Panot. in cap. *Potuit de locato*, dicens, solvendam esse pensionem, quantumcumque pars rei remanserit, etiamsi fuerit modica, seu minor pensione, ita etiam Gloss. in dict. cap. *Potuit*, ubi, relata Sententia opposita asserente, quòd si perierit fundus emphyteuticus ultra medietatem non tenetur emphyteuta solvere integram pensionem, subdit, *alii dicunt, & meliùs, quòd totam pensionem solvere debet, adhærentes litteræ illius legis, ubi dicitur, ex qua non re ipsa penitus substantia lædatur, Instit. locato* §. *adeò in fine* nisi fortè adeò parva, & modica sit pars, quæ remanet, ut pro nihilo reputetur.

16. Dixi, si exigua sit pensio, & in modica quantitate consistat; nam si pensio sit magna, non tantùm in recognitionem Dominii directi, sed in compensationem dominii utilis, & intuitu fructuum, si non ex rigore juris, ex naturali tamen æquitate minuenda erit pensio, ne quis ex tali contractu sufferat gravius incommodum, quàm sentiat commodum; unde si pars, quæ remanet, sit insufficiens pensioni solvendæ, diminuenda erit, ut docent Alvar. Valasc. *quæst.* 17. *num.* 9. Gregor. Lopez, & Rebell. relati à Palao *punct.* 7. *num.* 3. dicentes, debere partem illam remanentem sufficientem esse pensioni solvendæ, alioquin diminuendam esse pensionem; consentit Palaus, & Rosignol. attenta naturali æquitate, non verò rigore Juris, secundùm quem tota pensio esset solvenda, sive pars, quæ remanet sit sufficiens, sive non.

17. An verò diminuenda sit pensio, si ob sterilitatem, incursionem hostium, grandines, aut aliud infortunium aliquo tempore fructus non colligantur ex re emphyteutica.

Con-

Conveniunt omnes, minuendam non esse, quando pensio est modica in recognitionem dominii directi, quod adhuc durat; maximè, quia sterilitas unius anni abundantia aliorum compensari potest: Si verò pensio fructibus correspondet, tunc plures affirmant, minuendam esse proportionaliter pensionem, sumpta paritate à locatione, cui in hoc puncto emphyteusis assimilatur, in qua conductor pensionem integram solvere non tenetur, sed pro rata minuere potest, si ob sterilitatem, aut aliud infortunium aliquo anno fructus non percipit ex re conducta, Jason *in l. 1. C. de Jure emphyteut. num.* 20. Julius Clarus *num.* 7. Navarr. *in man. cap.* 17. *num.* 190. Valasc. *quaest.* 27. *à numer.* 7. Lessius *lib.* 2. *cap.* 24. *num.* 49. Hoc tamen non est facilè admittendum, nam fructus rei pertinent ad eum, ad quem spectat dominium utile, & sic ad eumdem spectare debet periculum, & infortunium eorumdem fructuum: nec valet paritas de locatione, cum in ista habeatur sola consideratio fructuum sinè translatione dominii, ac proinde minuenda est pensio, si fructus non colligantur; in emphyteusi verò cum transferatur dominium utile, ad illum spectare debet periculum fructuum, ad quem spectat dominium utile, & hoc ex rigore Juris, ut ait Palaus dicens, ob hoc non esse recedendum ex dispositione legis, bene tamen ex naturali æquitate, & honestate, ut etiam tenet Rosignol. *praenot.* 9. *num.* 5., & Gloss. in cit. cap. *potuit de locat.*

18. Si res emphyteutica tota pereat sinè tua culpa, cessat obligatio solvendi pensionem, nec illam teneris tuis expensis reparare, sed eo ipso cessat emphyteusis; quòd si à domino proprietario iterum reficiatur, domus combusta iterum reædificetur, & vinea, quæ ex alluvione perierat, iterum in pristinum statum restituatur, non teneris contractum continuare, nec consurgit obligatio solvendi pensionem, quia per rei destructionem cessavit emphyteusis, ut ait Sylvester *verb. emphyteusis*, & Azor. *cap.* 6. *quaest.* 1.; quando autem refecta est, non dicitur eadem res, sed alia, propter mutationem formæ, quæ constituitur talis in individuo, ut habetur *l. Julianus* §. *si quis ff. ad exhibendum*, & cum Alvar. Valasco tenet Rosignol. *praenot.* 9. *num.* 2.; poterit tamen ex mutuo contrahentium consensu iterum dari in emphyteusim, & tunc erit obligatio solvendi pensionem, aliàs non.

DUBIUM IV.

De Causis, ob quas Emphyteuta incidit in commissum.

19. Tres præcipuè in Jure assignantur causæ, ob quas Emphyteuta incidit in commissum, id est committit culpam, ob quam emphyteusi privari potest. Prima est si conventas pensiones, & canones statuto tempore non solvat. Secunda si dolo, vel culpa emphyteutæ res emphyteutica notabiliter deterioratur. Tertia, si irrequisito domino emphyteusim alteri vendat, cum iste debeat omnibus aliis præferri.

20. Quoad primam causam si emphyteusis laica sit, & per triennium cesset à solutione incidit in commissum, id est committit culpam, ob quam emphyteusi privari potest, *l.* 2. *Cod. de Jure emphyt.* Si verò sit Ecclesiastica, si per biennium à solutione cesset, cap. *fin. de locato* ibi; *emphyteuta quoque secus præsumendo, vel cessando in solutione canonis per biennium* (*& si celeri satisfactione postmodum sibi consulere statuisset) juste potuisset expelli*, & inde emphyteuta Ecclesiasticus potest celeri satisfactione purgare moram, & excusare pœnam caducitatis, ut constat ex cit. Textu, & tradunt Doctores communiter: quænam autem dicatur celeris satisfactio, seu quantum tempus concedatur ad purgandam moram, incertum est. Gloss. *verbo celeri* varias adducit responsiones, quas, vel non admittit, vel obiicit. Alii assignant spatium decem dierum, eò quòd hoc tempus in Jure modicum dicatur, *l. promissor* 21. §. *si sinè ff. de constit. Pecun.* ibi *modicum tempus statuendum est, non minus decem dierum*, sed veriùs id arbitrio Judicis relinquendum est, ut habet Gloss. *loc. cit. verbo celeri*, qui, attenta qualitate rei, & personarum, tempus prolongabit, aut restringet, ita ut diviti minus tempus concedatur, quàm pauperi, ut cum Jasone, Bartolo, & aliis notavit Palaus *punct.* 11. *num.* 1.

21. Hoc beneficium purgandi moram celeri satisfactione de rigore Juris conceditur tantùm in emphyteusi Ecclesiastica, non verò in laicali, & communi, in qua qui per triennium cessavit à solutione Canonis, statim incidit in caducitatem; posita tamen declaratione Domini directi revocantis emphyteusim, & volentis, eam sibi applicari, ut, pluribus relatis, docent Covarr. *lib.* 3. *var. resol. cap.* 17. *num.* 4. Clarus *quaest.* 8. *num.* 15. Molina *disp.* 453. *num.* 6. Rebell. *lib.* 13. *quaest.* 10. *num.* 3. Palaus *punct.* 11. *numer.* 5. Bonacina *num.* 7. Ratio esse potest, quia ubi dies, & pœna obligationi est adjecta, mora purgari non potest, nec quando pœna ipso

jure imponitur, *l. qui ob rem ff. de Condict. indebiti*, *l. si ii, cui de legat.* 2.; potiùs autem conceditur hoc beneficium in emphyteusi Ecclesiastica, quàm laicali, quia in illa, qui per biennium non solvit incidit in commissum, in ista verò conceditur triennium, & sic merito in illa conceditur hoc beneficium, non in ista. Dixi; de rigore Juris, quia ex æquitate plures admittunt hoc beneficium, etiam in emphyteusi laicali, Clarus *loc. cit. num.* 15. *ad finem*, Sarmient. *lib.* 3. *select. interpratat. cap.* 5. Bald. in *l. si pacto, quo pœnam C. de pactis*, & Jason *arg. l. si servum* 91. *§. sequitur* 3. *ff. de verb. obligat.*, ubi expresse statuitur, quòd ille, qui est in mora solvendi, moram possit ex æquitate purgare, *Æquitas autem est præferenda rigori Juris*, ut habetur *ibid.*

22. Hanc pœnam caducitatis, qui non solvit pensionem per biennium, si emphyteusis est Ecclesiastica, & per triennium, si est laicalis, incurrit statim ipso jure, eaque privari potest, *non obstante, quòd ei, ut Canonem solveret non extitit nunciatum, cum in hoc casu dies statuta interpellet pro domino*, ut habetur cap. *fin. hoc tit.* nulla expectata Sententia Judicis, sed declaratione solùm domini directi declarantis, se velle emphyteusim non solventi ademptam esse, & eam volentis sibi applicari, quia, declaratione nondum secuta, potuit ille continuare in illius possessione; siquidem, ut bene cum aliis advertit Julius Clarus, pœna caducitatis locum non habet, nisi domino volente, & voluntatem suam declarante: quare ipso tacente, & non reclamante poterit emphyteuta continuare in sua possessione, & perceptione fructuum absque obligatione illos restituendi, nam, licèt non solvendo tempore debito, ipso jure cadat in commissum, hoc tamen intelligitur conditionatè, *si dominus velit*, & sic locum non habet quousque purificetur conditio, & dominus suam voluntatem declaret, cum in illius favorem talis pœna sit introducta, ut cum communi Doctorum tenet Bonacina *quæst.* 8. *p.* 2. *num.* 8., & habetur ex *l.* 2. *Cod. de Jure emphyteutico*, ubi expresse dicitur; *cadat à jure suo, si dominus velit*, & inde privatio non inducitur quousque dominus exprimat, se velle; facta autem declaratione, statim cadit in commissum, & privari potest, etiam non expectata Judicis Sententia, ut cum Alexandro *consil.* 6. *lib.* 3. Decio *consil.* 146. Guttier., Molina, & Rebello docet Palaus *punct.* 8. *num.* 4., sequitur Rosignol. *prænot.* 7. *num.* 10.

23. Nec obstat, sæpe necessariam esse declarationem Judicis quando super caducitate contendunt emphiteuta, & dominus directus, affirmante isto incidisse in commissum, illo negante; non obstat, inquam, quia Sententia Judicis in tali casu non imponit pœnam caducitatis, sed tantùm, librando fundamenta utriusque Partis, declarat, emphiteutam incidisse in commissum, & à domino expelli posse. Ad tollendas rixas, jurgia, scandala, & litigiorum radices actualis expulsio fieri non debet sinè authoritate Judicis, maximè quia nemo debet esse Judex in causa propria, & ita observari in praxi ex quadam æquitate, ac consuetudine introducta, notat Rosignol. *prænot.* 7. *num.* 10. & tenet Bonacina *num.* 9.

24. Plures tamen dantur causæ, ob quas emphyteuta pœnam caducitatis non incurrit. Prima, si cessat à solutione, quia dominus ex alia causa tantumdem ipsi debet, tunc enim canonem retinet titulo compensationis, quæ habet vim solutionis, Navar. *cap.* 17. *num.* 193. Abbas *in cap. Bona fides num.* 11. *de deposito* Molina *disp.* 453. *numer.* 10. Secunda, si emphyteuta canonem offert, & per dominum stat quò minùs non recipiatur, Gloss. in *l.* 2. *vers. secundùm legem Cod. de Jure Emphyteut.*, Molina *loc. cit. num.* 9.; cum enim ipse non sit in mora, loco, & tempore canonem offerendo, par non est, ut pœnam caducitatis patiatur, dummodo realiter, & non nudis verbis offerat, prout cum aliis tenet Julius Clarus *loc. cit.*, cum juxta illud tritum, *Ubi opus est facto, non sufficiunt verba.* Multò minùs cadit, si pensionem non solùm obtulit, verùm etiam deposuit, ut notat Bonacina *numer.* 12., quamvis illam deponere non teneatur, ut ostendit Rosignol. *num.* 15.

25. Tertia est, causa quæcumque justa, ob quam non solvens tempore debito liberatur à culpa; nam tunc liberatur etiam à pœna caducitatis, quæ cum sit pœna gravis, non nisi ob gravem culpam incurritur; unde si ob paupertatem, seu gravem necessitatem solvere omittat, excusandus erit, ut cum Rebello *part.* 2. *lib.* 13. *quæst.* 8. *num.* 7. tenet Palaus *punct.* 8. *num.* 8. Similiter si ob sterilitatem, vel aliud infortunium fructus non colligantur non incurrit pœnam caducitatis, cum secundùm opinionem probabilem solvere non teneatur, ex dictis supra *num.*

26. Quarta est ignorantia facti, quando hæres succedens ignorat, rem esse emphyteuticam, Valasc. *quæst.* 38. *num.* 13. Julius Clarus *quæst.* 8. *num.* 9. Rebell. *quæst.* 8. *num.* 1. Palaus *num.* 8. Ignorantia Juris, qua sciens, rem esse emphyteuticam, ignorat tamen se propterea debere solvere annuum censum, quamvis in foro conscientiæ aliquando excuset, non sic in foro externo, ubi illa non præsumitur: ex æquitate tamen ipsi conceditur restitutio in integrum, quamvis sit major 25. annis, ut asserunt *cit. DD.* ex regula generali, *si qua mihi justa causa l.* 1. *ff. ex quibus causis majores.*

27. An

27. An verò, quando plures sunt hæredes, si unus non solvit, reliquis solventibus, incidant omnes in commissum, ita ut res revertatur ad dominum directum. Resp. affirmativè Gloss. *in l. communi dividundo*, la 2. verb. *confundetur ff. de communi dividundo*, quam Gloss. omnes sequuntur, ut sequitur Afflict. *decis.* 153. *num.* 4. Ripa *in l.* 4 §. *Cato num.* 44. *ff. de verb. obligat.* Julius Clarus *lib.* 4. *Sentent. quæst.* 8. *num.* 13. Molina *disp.* 453. Rosignol. *prænot.* 7. *nu.* 12. Bonacina *num.* 14., & alii communiter. Ratio est, quia omnes hæredes in solidum repræsentant personam defuncti, nec dominus directus debet divisim agere, inquirendo, an unus solverit, alter non; & an res secundùm se indivisa fuerit, vel non fuerit inter plures divisa, aliter damnum pateretur dominus directus, & multæ res emphyteuticæ ad nihilum reducerentur. Idem valet quando aliquis accepit rem in emphyteusim pro se, Filiis, & Nepotibus, uno enim deficiente à solutione, omnes cadunt in commissum, & rem amittunt, Clarus alios referens *quæst.* 8. §. *sed hic quæro*.

28. Limitatur, quando dominus directus facultatem concessisset, ut res dividatur inter plures hæredes, & partialem obligationem ad ratam ab unoquoque acceptaret, quia tunc cederet juri suo, & singulos eximeret ab obligatione aliorum. Remedium pro vitanda caducitate proponit Bonacina *n.* 14., quando res adhuc est indivisa, dicens, quòd unus potest integram pensionem solvere, deinde agere contra eum, qui non solvit, & ab eo repetere portionem pro ipso solutam, cum non teneatur gratis pro eo solvere. Simili modo dicendum est, emphyteutam solventem partem dumtaxat pensionis, non totam, cadere in commissum non tantùm quoad partem, sed quoad totum, nisi pars non soluta esset ita modica, ut non mereretur tantam pœnam, Rosignol. *numer.* 13.

29. Quæres; an dominus sibi præjudicet, acceptando pensionem ab emphyteuta post incursam caducitatem, & censeatur illam remisisse. Resp. non sibi præjudicare, si post factam expulsionem emphyteutæ, recipiat pensiones correspondentes tempori præterito ante caducitatem. Ante expulsionem sibi præjudicat, si recipiat pensiones decursas post moram contractam, & incursam caducitatem, quia videtur per actum contrarium renunciasse juri suo, sicut affirmatur de appellante ad Superiorem, si compareat coram Judice inferiori super concernentibus ipsam appellationem, cap. *sollicitudinem de appellationibus*, etiamsi fortè aliquam protestationem præmisit, quæ, cum sit contraria facto, non est attendenda; si recipiat pensionem debitam, & correspondentem tempori præterito ante caducitatem non sibi præjudicat, si hoc faciat cum protestatione, quòd *nullo modo intendit sibi præjudicare*: Si verò nullam præmittat protestationem, sed simpliciter recipiat pensionem correspondentem tempori præterito ante caducitatem, tunc dubium est, an intelligatur remisisse; negat Bonacina *num.* 15., sequitur Rosignol. *num.* 14., quia in dubio non præsumitur quis velle renunciare juri suo, nisi aliter colligatur ex circumstantiis, vel praxi, cap. *super hoc de renunciatione*: alii sentiunt oppositum, quia cum dominus facilè possit emphyteutam expellere, si non expellit, nec protestetur, sed pensionem recipiat, videtur caducitatem condonare, & ita de communi Sententia docet Gigas *de pens. quæst.* 73. *num.* 3. Utrumque probabiliter dicitur, sed non est recedendum prima Sententia, quam defendit etiam Palaus *punct.* 12. *num.* 6.

DUBIUM V.

De aliis Causis, ob quas incidit in commissum.

30. Secunda causa, ob quam emphyteuta incidit in commissum, & expelli potest, est, quando rem emphyteuticam sua culpa lata, vel levi, de levissima non tenetur, notabiliter deteriorem reddit in substantia, arbores fructiferas excidendo, sylvas extirpando, vineam devastando, &c. Textus expressus habetur in *Authen. Qui rem C. de Sacrosanct. Eccles.* ibi *Qui rem in emphyteusim acceptam fecerit deteriorem, &c. hac lege repelli potest, ut tamen id, in quo rem læsit, resarciat*, & sic ultra pœnam, expulsionis, tenetur etiam damnum illatum resarcire, & quamvis Textus expressè loquatur solùm de emphyteusi Ecclesiastica, tamen communiter intelligitur etiam de laicali, & communi, ob paritatem rationis; quia nimirum emphyteuta sive Ecclesiasticus, sive laicalis rem accepit ad meliorandum, & sic conveniens est, ut ea privetur, si notabiliter deteriorem reddat contra finem concessionis, & institutionis, Julius Clarus *quæst.* 26. Molina *disp.* 457. Rosignol. *prænot.* 7. *num.* 47. Sylvester, Lessius, Reginaldus, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *num.* 23.

31. Intelligitur de notabili, non de modica deterioratione, ob quam non est privandus, *art. l. scio* 4. *ff. de in integr. restit.*; in dubio, an detrimentum sit notabile, seu leve arbitrio Judicis decidendum erit. Detrimentum debet esse in substantia, & proprietate, non in fructibus ejusdem, quia cum horum emphyteuta sit dominus; liberè potest de illis

de illis disponere, illos curare, & colligere, vel illos relinquere, & non percipere, dummodo per hoc fundus notabiliter non deterioretur, Rosignol., & alii Doctores *supra cit.* Per notabilem deteriorationem emphyteuta pœnam caducitatis incurrit ante Sententiam Judicis, dummodo dominus suam declaret voluntatem, quamvis ad executionem authoritas Judicis sit necessaria, ut supra diximus *num.* 22. de non solvente canonem tempore debito.

32. Hinc sequitur, emphyteutam obligatum esse sumptus necessarios facere, ne res emphiteutica deterioretur, sed conservetur in eo statu, quo fuit accepta, ut diximus supra *num.* 12., & tenet Molina *disp.* 457. An verò incidat in commissum qui in emphyteusim olivetum accepit in perpetuum, aut ad plures vitas, si, irrequisito domino, olivas præscindat, & loco illarum vineas plantet, quæ secundùm communem hominum æstimationem utiliores sunt. Negat Alvar. Valasc., *consult.* 50., quia illa non est alienatio, neque deterioratio, aut destructio, sed in melius commutatio: Verùm dicendum est, incidere in commissum, quia per illam præcisionem destruitur res emphyteutica, & perit emphyteusis: quòd deinde loco illius aliud subrogetur, non sequitur, quòd emphyteusis antiqua non perierit, sicut periret, si, destructa domo, quæ in illa erat, loco illius vinea plantaretur, sequitur solùm, quòd nova fieri possit emphyteusis, quam dominus directus facere non tenetur, ita Julius Clarus *lib.* 4. *Sent.* §. *emphyteusis quæst.* 26. Molina *disp.* 456. *in fine*, & aliis allatis Rosignol. *contract.* 5. *disquisit.* 2. §. 5.

33. Tertia conditio, ob quam emphyteuta cadit in commissum, & expelli potest, est, quando rem emphyteuticam, seu melioramenta in ea facta vendit, irrequisito domino proprietario, & non servatis aliis Juris conditionibus, ut habetur ex *l.* 3. *c. de Jure emphyteut.*, & ex cap. *Potuit de locato*, & de communi Doctorum tradit Lessius *lib.* 2. *cap.* 24. *dub.* 9. *num.* 52. Clarus *quæst.* 13. §. 1. Azot. *part.* 3. *lib.* 10. *cap.* 8. *quæst.* 1. Rosignol. *prænot.* 7. *num.* 31., & intelligitur de venditione perfecta cum actuali rei traditione; nam si res sit quidem vendita, sed non actualiter tradita, non incurrit emphyteuta pœnam caducitatis, quia ante traditionem secutam res nondum dicitur perfectè alienata, cum dominium adhuc maneat penes alienantem, *l. alienatum* 67. *ff. de verb. signif.* ibi *alienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet*. Imola in d. cap. *Potuit num.* 49. *in fine de locato*, Clarus *quæst.* 13. *numer.* 3. Lessius supra *numer.* 53.

34. Facta venditione cum actuali traditione, statim emphyteuta incurrit pœnam caducitatis, etiamsi dicat; *salvo jure, & assensu domini directi*, quia talis protestatio est contraria facto, Jason. *in* 2. *lect. rubr. ff. soluto matrim. num.* 25. Clarus *supra num.* 5. Molina *disp.* 459. *num.* 8., aliique communiter. Aliqui excusant à caducitate, si protestatio fieret verbis geminatis, dicendo; *Salvo assensu domini directi, nec aliter, nec alio modo*, quia talis geminata protestatio aliquid operatur, etiamsi sit secuta realis traditio, Bald. loquens de Vasall. *cap.* 1. §. *fin. num.* 5., & approbat Clarus §. *Item quæro*, in casu, quo res esset facilis recuperationis, & parva; secus si sit magna, & difficilis recuperationis, in hoc sensu intelligi potest Pater Rosignol. *prænot.* 7. *num.* 35., emphyteutam liberari à caducitate, si rem vendat, & tradat cum expressa conditione, *ut si proprietarius voluerit eodem pretio illam redimere*, teneatur illi eam restituere, vel, etiamsi tradat sub conditione; *si proprietarius consenserit*.

35. Emphyteuta liberatur à pœna caducitatis, si in investitura, seu concessione emphyteusis fuerit expresse concessum, quòd liberè possit vendere, & alienare, vel si emphyteusis concessa sit illi pro se, & *pro aliis* quibuscumque dederit: nam ex tali clausula sequi videtur, non esse necessarium consensum domini in venditione, & alienatione, cum sufficienter sit expressus per d. clausulam, ut habet Clarus *quæst.* 13. §. *Ulterius quæro*. Liberatur item, si dominus à novo emphyteuta, cui facta est alienatio sine suo consensu, pensionem accipiat, nam tunc censetur consentire, & approbare alienationem factam, & remittere pœnam caducitatis.

36. An verò emphyteuta liberetur à pœna caducitatis, si, facta, & completa venditione cum rei venditæ traditione, eamdem postea eodem, vel diverso pretio recuperet. Resp. negativè *arg. l. Quidam* 10., & *l. Rogo* 21. *ff. de fideic. libert.*, quia per talem venditionem jus est acquisitum domino directo, & per hoc, quòd emphyteutam pœniteat, & rem venditam recuperet, non sequitur, quòd non fuerit perfectè alienata, ac proinde non sit incursus in pœnam caducitatis, quæ imposita est contra quemcumque perfectè alienantem, irrequisito Domino, ut, pluribus relatis, tenet Clarus *quæst.* 13. §. *sed quid.* sequitur Guttier. *quæst. pract. quæst.* 115. *num.* 6. Sylvester *verb. emphyteusis quæst.* 5. Rosignol. *num.* 36. dicens, hoc esse verum, etiamsi res vendita fuerit cum pacto retrovenditionis, cum per hoc non tollatur, quòd alienatio non fuerit perfecta, cum Rebello, & Dicastill. tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 21. *num.* 1046. Palaus *punct.* 13. *numer.* 11.

37. Po-

37. Potest emphyteuta vendere tum rem emphyteuticam, tum melioramenta facta in illa, si observat conditiones positas in cap. *Potuit de locato*, & in *l. fin. C. de Jure emphyteut.*, quarum prima est, ut priùs domino directo significet, quòd illam vendere velit, & quantum pretium ab aliis offeratur, quo facto, si dominus directus licentiam dederit, vel dixerit, se nolle emere, vendere poterit; si autem emere voluerit pretio ab aliis oblato, omnibus aliis præferendus est; si autem taceat, nec se determinat, expectare debet ipsius resolutionem per duos menses, quibus transactis, si dominus emere noluerit, vel non se determinaverit liberum erit emphyteutæ aliis vendere, dummodo non sint ex illis, quibus à Jure prohibitum est vendere emphyteusim, ut habetur cit. cap. *Potuit de locato*, ibi: *Potuit emphyteuta (Ecclesia primitus requisita, eique nunciato, quantum sibi ab aliis offertur, si nolle se emere dixerit, vel à denuntiationis tempore, duorum mensium spatium fuit elapsum) Meliorationes, & Jus sibi competens aliis vendere, qui ab emptione hujusmodi minimè prohibentur*, quod idem habetur *l. fin. C. de Jure emphyteut.*

38. Personæ prohibitæ emphyteusim acquirere, seu quibus non est licitum illam vendere, specificantur à Gloss. communiter recepta in d. cap. *Potuit*, & sunt omnes illi, qui legitimè conveniri possunt, ut pensionem solvant, vel ut meliorem reddant rem emphyteuticam, ut sunt potentes, qui ratione potentiæ difficilè possunt conveniri, & ab eis pensio annua, vel alia præstatio debita difficilè potest haberi, Clarus §. *emphyteusis quæst.* 22. dicens, hanc esse vulgatem, & notissimam regulam, quia nimirum tali venditione deterior fieret conditio domini directi: eadem ratione prohibentur accipere Clerici, mulieres, & pauperes, ob eorum impotentiam: prohibentur etiam Curiales, & milites, quia isti prohibentur conducere prædia rustica, *l. Milites*, *& l. Curiales C. hoc tit.*; cum enim sint militiæ, vel curiæ obligati, non possunt facilè conveniri, nec agere id, ad quod emphyteusis est data, seu instituta, & sic non potest illam accipere. Universaliter omnis illa persona, per quam deterior redditur conditio domini, intelligitur prohibita, sive fiat deterior ob potentiam emptoris, sive ob paupertatem, sive quia est persona privilegiata, ut habet Jason in *l. 2. Cod. de Jure emphyt. à num. 90.*; intellige semper, nisi dominus consentiat, quia, illo volente, & consentiente, etiam privilegiatis vendi poterit emphyteusis.

39. Prohibitum pariter est vendere Ecclesiis, Monasteriis, Civitati, & Communitatibus; nam per talem venditionem deterior redderetur conditio Domini directi, siquidem Ecclesia non moritur, & bona aliquando acquisita alienare non potest; unde rariùs dominus poterit habere laudemium mutatione emphyteusis, quæ raró, vel numquam contingeret: Civitas pariter, & Communitas numquam finitur, & sic illis venditio fieri non potest, nisi domino volente, & consentiente, quia sicut ipse potest Ecclesiæ donare, ita concedere potest, ut illi emphyteusis vendatur: poterit illi dari ad duas, vel tres generationes alicujus ex Civitate nominandi, ut tenent Filliuc. *tom. 2. tract. 36. cap. 7. num.* 124., limita nisi emphyteuta vendere volens non sit Ecclesia, vel alia persona æquè potens, aut pauper, quia tunc non fieret deterior conditio domini, ut per se patet.

40. Non est prohibitum emphyteutæ sinè consensu domini directi Jus suum emphyteuticum unà simul cum melioramentis ab eo factis exponere venditioni, & de pretio cum aliis tractare, ut sic Domino nunciare possit pretium ab aliis oblatum, an velit ipse tali pretio emere, juxta allegata Jura, quod præstare non potest, nisi jus suum, & melioramenta venditioni exponat, ut notat Rosignol. *pranot. 7. num.* 31.

41. Nec item prohibitum est emphyteutæ rem emphyteuticam quoad dominium utile unà simul cum melioramentis alio titulo, quàm venditionis, alienare; unde potest illam alteri donare, legare, hypothecare, & in dotem dare, non requisito domino, nec facta eidem denunciatione, Gloss. *in l. fin. vers. aliis vendere C. de Jure emphyteute*, quam sequuntur communiter Doctores Julius Clarus *quæst.* 15. Abbas *in cap. fin. hoc tit. num.* 9. Molina *disp. 461. circa finem* Rebell. *lib. 13. quæst.* 5. Lessius *lib. 2. cap. 24. num.* 54., & alios referens Bonacina *quæst.8. p. 2. num.* 24. Ratio est, quia in *cit. l. 3. Cod. de Jure emphyteut.*, & cap. *Potuit de locato* sola venditio videtur prohibita, non requisito Domino, nec illi facta denunciatione, cum de illa solùm fiat mentio, nec de aliis Jura loquantur; potiùs autem fieri debet talis denunciatio in venditione, quàm in donatione, aut legato, quia in venditione conceditur emphyteusis pretium offerenti, & cum illud offerri possit à domino directo, ideò volunt Jura, quòd aliis omnibus præferatur, & sic illi facienda est denunciatio, ut deliberare possit, an velit eodem pretio emere; quæ ratio non militat, quando jus emphyteuticum gratis, & sinè pretio transfertur per donationem, & legatum; non enim dominus prætendere potest, ut sibi gratis concedatur, sicut prætendere potest, ut eodem pretio sibi vendatur, ut habent cit. D. D.

42. Quam-

42. Quamvis autem, quis possit, irrequisito Domino, donare, & legare, non tamen potest donatarium, seu legatarium investire, seu in possessionem mittere; secus incurreret pœnam caducitatis, cum talis possessio capienda sit à Domino, qui priùs inquirere potest, an sit persona idonea, & ad solvendam sibi pensionem apta, quæ sibi etiam solvere debet laudemium: nec tenetur dominus donatarium, vel legatarium in emphyteutam accipere, nisi sit de personis non prohibitis, & sit persona idonea ad solvendum, ut habet Tex. *in d. l. fin. in verb. necessitatem* ibi: *ad personas non prohibitas, sed concessas, & idoneas ad solvendum*. Ecclesiis, & locis piis, quamvis prohibitum sit vendere emphyteusim, non tamen est prohibitum illis donare, aut legare, sed tunc Ecclesia tenetur intra annum eam vendere, & transferre in personam laicam, ne deterior fiat conditio Domini directi, Jason *in lib. 2. Cod. de Jure emphyteut. num. 91.* citans Speculatorem.

43. Non potest emphyteuta emphyteusim locare ad longum tempus, quia locatio ad longum tempus est illius alienatio, Clarus *loc. cit. num. 19.* Alexand. *consil. 119. circa finem lib. 3.* Molina *disp. 461.*; bene tamen locare potest ad modicum tempus, quia locatio ad modicum tempus non est alienatio, juxta cit. Doctores, & alios, quos affert, & sequitur Palaus *punct. 14. num. 3., & 4.*, longum tempus est decennium, modicum est infra decennium, *l. super longi 11. C. de præscript. longi temp.* Potest etiam, irrequisito domino, illam hypothecare, & oppignorare, quia per hoc dominus directus non præjudicatur; nam per hypothecam, & pignus non transfertur dominium, sed manet in bonis debitoris, *l. Pignus 8. de pign. action.*, ut, plurib. allatis, tenet Palaus *supra num. 1.* Potest etiam cum alio permutare, quia permutatio plerumque fieri solet propter affectionem, vel particularem commoditatem, quam emphyteuta habere non potest à domino, cui proinde nulla fit injuria, si, eo irrequisito, res permutetur, Clarus *quæst. 17.* Sylvest. *verbo Emphyteusis quæst. 17.* Molina *disp. 461.* Lessius *lib. 2. cap. 24. dub. 9. num. 54.* Si autem permutatio fieret cum alia re, quam æquè bene dari potest à domino directo, iste erit præferendus; cum, cæteris paribus, semper præferri debeat.

44. Quæres; utrùm emphyteuta cedere possit emphyteusi quoties voluerit, & sic se liberare, renuente domino. *Resp.* negativè, nam jus expellendi emphyteutam introductum est in favorem proprietarii, cui competit actio personalis contra emphyteutam, qui cum sit personaliter obligatus ad pensionem, *l. 1., & 2. Cod. de Jure emphyteut.* eam solvere tenetur, quamvis rem dimittat, & inde si emphiteusis facta sit deterior, & velit illam dimittere, eam dimittendo adhuc obligatur ad pensionem, quia actiones personales sunt affixæ nostris ossibus, *l. Quis ergo ff. de peculio*, ita cum Sylvestro, & aliis tenet Bonacina *num. 17.* Nec obstat, quòd liberè acceptaverit emphyteusim, nam ipsam semel liberè acceptando, non est amplius liber ad eam dimittendam, renuente domino, in quo sensu verificatur illud *Quod à principio est voluntatis, ex post facto est necessitatis, l. sicut C. de actionib., & obligat.*

DUBIUM VI.

De Obligatione solvendi Laudemium.

45. IN principio hujus contractus, quando scilicet res aliqua primò conceditur in emphyteusim de rigore Juris nihil omnino tenetur emphyteuta solvere pro ingressu, sed duntaxat tenetur singulis annis conventas pensiones solvere, ut ex communi Sententia Doctorum tradit Abbas *in cap. Potuit num. 6. in fin. de locato*, sequitur Bart. *in l. mihi, & Titio post num. 4. ff. de verb. obligat.* Cynus *in d. l. 1.* Jason. *num. 4.* Paris. *consil. 77. num. 13. lib. 3.*, quos sequitur Clarus *quæst. 3.* Sylvester, Covarr., Molina, quos sequitur Rosignol. *contr. 4. prænot. 3. num. 2.* Addens, ex conventione aliquid solvi posse sinè injustitia, & sinè læsione contractus pro ingressu.

46. Successivè deinde, quando res emphyteutica transit ad alium emphyteutam per venditionem, donationem, permutationem, legatum, constitutionem dotis, aut locationem ad longum tempus, id est ad decem annos, à secundo emphyteuta solvendum est laudemium domino directo pro investitura, & immissione in possessionem, quam accipit à domino directo, ad quem duntaxat spectat investituram concedere, quæ est quid pretio æstimabile, sic habetur ex *l. 3. C. de Jure emphyt.*, ita tenent Jason. *in l. 2. C. de Jure emphyt. n. 33., & seqq.* Lessius *lib. 2. c. 24. nu. 57.* Molina *disp. 459. nu. 21.* Bonacina *num. 25.* Rosignol. *prænot. 4. num. 1.* De Jure communi Laudemium est quinquagesima pars pretii, quo res emphyteutica æstimatur, ex *d. l. 3. de Jure emphyt.*; ex consuedine tamen videtur esse trigesima pars, ut ait Sylvester *verb. Emphyteusis quæst. 21. num. 28.*; potest item esse major, aut minor, juxta conventionem partium, ut cum Rebello tenet Rosignol. *loc. cit.*

47. Hæc autem pars, sive quinquagesima, sive trigesima solvenda pro laudemio, non est computanda secundùm valorem, quam habebat res, quando primò data est in em-

in emphyteusim, sed secundùm valorem, quem habet, quando transit ad novum emphyteutam, ex *cit. l. ult. C. de Jure emphyt.* ibi *Quinquagesimam partem pretii, vel aestimationis loci, qui transfertur, accipere liceat Domino*; unde si illa fuerit meliorata à melioramentis etiam sumendum est pretium laudemii, seu à re tota simul cum melioramentis, quae adhaerent fundo, ut cum aliis tenet Rosignol. Cur autem pro hac nova investitura, seu immissione solvatur laudemium, & non pro prima, quando primò res data est in emphyteusim, rationem affert Rosignol., quia per contractum initum cum primo emphyteuta tenetur dominus proprietatis ex vi ejusdem contractus possessionem, & immissionem concedere, non sic tenetur, quando ab uno in alium transfertur dominium utile, ac proinde pro nova investitura potest petere, & recipere laudemium.

48. Plures casus assignantur, in quibus de Jure communi laudemium non est persolvendum domino directo, nec ipsius consensus requirendus; primus est quando, mortuo emphyteuta, dominium utile transfertur in alium jure haereditariae successionis, Sylvest. *verb. emphyteusis quaest.* 21. Molina *disp.* 461. *num.* 8. Alvar. Valasc. *de Jure emphyt. quaest.* 18. *num.* 28. Rosignol. *num.* 5. Bonacina *num.* 27.; nam tunc emphyteusis sinè nova investitura transit ad haeredes necessarios, aut legitimè succedentes, qui authoritate propria adeunt haereditatem, ac proinde non tenentur laudemium solvere, ad differentiam haeredis extranei, qui ab intestato non succedit, & sic indiget nova investitura, & immissione, Gloss., & Doctores in *l. fin. C. de Jure emphyt.*, & cum Sylvestro, & Bonacina tenet Rosignol. *supra*.

49. Idem dicendum est, quando plures haeredes titulo haereditario succedentes inter se dividunt emphyteusim, quia omnes videntur inclusi in illa prima investitura, ut proinde opus non habeant praestatione laudemii dominum recognoscere; quin etiam ante divisionem unus poterit, irrequisito domino, & absque praestatione laudemii vendere, & cedere alteri cohaeredi partem sibi respondentem, secus si alienet extraneo, vel post factam divisionem, ut cum Molina *disp.* 460. *num.* 7. tenet Bonacina *num.* 27.

50. Secundus est, quando dominium utile transfertur ex necessitate dotandi filiam, quando scilicet Pater nihil aliud habens, quàm bonum emphyteuticum, illud tradit Filiae in dotem; nam parens necessariò filiam dotare debet, laudemium autem solvendum est pro alienatione voluntaria, non necessaria, qualis est illa dotandi filiam in casu posito, quòd Pater nullum aliud habeat bonum, Rosignol. *num.* 10. Bonacina *numer.* 27.; siquidem necessitas legem non habet.

51. Tertius, quando res emphyteutica redit ad priorem emphyteutam, dissoluto contractu celebrato cum pacto retrovenditionis; siquidem iste non est novus contractus, nec nova venditio, sed rescissio prioris contractus, & sic non est necessarium laudemium: nec item, quando ante traditionem venditio emphyteusis iterum rescinditur, nam laudemium datur propter investituram, quae non habet locum, quando praecedens contractus rescinditur; secus dicendum si prior contractus non rescindatur, sed alter de novo celebretur, ut si venditor novo, & distincto contractu rem legitimè alienatam iterum redimat; nam tunc requiritur laudemium, ut cum Molina *disp.* 459. tenet Bonacina *supra*, & Rosignol. *num.* 7.

52. Extra hos casus laudemium regulariter solvendum est, etiamsi non petatur, ea ratione, qua solvi debent alia debita, etiam si non petantur; nam laudemium, posita venditione, & alienatione rei emphyteuticae, debetur, nisi constet de voluntate domini illud remittentis, ut ex communi D. D. tradit Bonacina *num.* 28. Quòd si dominus proprietarius moriens legato uni relinquat proprietatem, & alteri usumfructum, laudemium solvendum esse illi, cui relictus est ususfructus, tenent communiter Doctores; nam laudemium est quidam usus, & fructus proprietatis, qui spectat ad usufructuarium. Oppositum tenet Rosignol. *num.* 13. dicens, pertinere ad proprietarium; nam illi solvendum est de rigore laudemium, ad quem spectat facere investituram, & immittere in possessionem, hoc autem spectat ad dominum proprietatis, non usufructus. Idem habet Ant. à Spiritu S. *disp.* 21. *sect.* 10. *num.* 1052. dicens, laudemium semper solvendum esse habenti proprietatem, nisi aliter ferat consuetudo, ut habet Rebell. *lib.* 3. *quaest.* 6. *num.* 2.; sed non est recedendum à Sententia communi, quia licèt ad proprietarium spectet concedere investituram, non tamen ad eum spectat laudemium, sicut nec spectant fructus proprietatis, quamvis illius habeat dominium.

53. Obligatio solvendi laudemium non est personalis, sed realis, & sic sequitur res alienatas, & cum eisdem transit ad successorem: An verò solvi debeat laudemium ab extraneo successore, quando in primo contractu concessum est emphyteutae, ut jus emphyteuticum transferre possit in quemcumque voluerit. Resp. affirmativè, quia successor extraneus non est haeres, qui in Jure vocatur *suus*, qui solùm eximitur ab hac obli-

obligatione. Nec obstat concessa facultas transferendi in quemcumque volverit, quia intelligitur, sine praejudicio solvendi laudemium, ea ratione, qua solvere tenetur emptor, etiamsi de licentia domini rem emphyteuticam emit, cum uterque debeat recipere investituram, propter quam solvitur laudemium, sic Rosignol. *disq.* 1. §. 5.

DUBIUM VII.

De Successione in Emphyteusi.

54. CUm emphyteusis multiplex sit, seu multipliciter dividatur, juxta superiùs dicta Dubio 1. quando agitur de successione consideranda semper est investitura, seu instrumentum concessionis, & quibus clausulis fuit concessa, quia sic constare poterit, an illa; sit perpetua, haereditaria, vel temporalis, & quinam succedere debeat; & quidem si fuit concessa simpliciter, nulla facta mentione temporis, vel personarum, ad quas transeat, puta si dicat; *Concedo tibi hoc praedium in emphyteusim*, censetur esse perpetua, quia in dubio emphyteusis judicanda est perpetua, nisi aliter ex instrumento constet, ut habet Julius Clarus *quaest.* 28. *num.* 1., & sic dicendum est, transire ad omnes haeredes etiam extraneos, si emphyteusis sit laicalis; nam, si est Ecclesiastica, sic absolutè concessa non transit nisi ad filios, & filias, eorumque nepotes, ut notat Clarus *ibid.*

55. Si autem sit concessa in perpetuum, addita Clausula *pro te, & tuis haeredibus*, tunc certum est, transire ad haeredes etiam extraneos, qui etiam veniunt nomine haeredum, & hoc verificari tam de emphyteusi laicali, quàm Ecclesiastica, si concedatur cum tali clausula pro te, & tuis haeredibus, docent Clarus alios referens, *cit. quaest.* 28. *num.* 6., & 7. Covarr. *lib.* 2. *var. Resol.* 17. *num.* 5. Molina *disp.* 469. *num.* 3. quamvis de emphyteusi Ecclesiastica nonnulli relati à Claro *cit. quaest. num.* 6. sentiant, non transire ad extraneos nisi sit expressè concessa pro haeredibus, & *quibus dederit*, vel pro omnibus haeredibus, aut sub alia aequivalente verborum forma, ut habet Rebell. *lib.* 13. *quaest.* 14. *num.* 1., quem sequitur Ant. à Spiritu S. *disput.* 21. *num.* 1073. An deinde nomine filiorum veniant solùm legitimi, vel etiam naturales, & legitimati, sive à Principe, sive per subsequens matrimonium, vel etiam foeminae sit

56. Resp. 1. Filii naturales, & illegitimi succedere possunt in emphyteusi saeculari, eadem ratione, qua succedere possunt in alia bona defuncti, non sic tamen in emphyteusi Ecclesiastica. Ratio primae partis est, quia in Jure nulla reperitur prohibitio, seu dispositio magis excludens illegitimos à successione in emphyteusi, quàm in aliis bonis defuncti, ac proinde possunt eodem modo succedere, nisi in concessione emphyteusis sint specialiter exclusi, quomodo autem, & quando in aliis bonis succedere possint, & succedant, spectat ad materiam de testamentis, & successionibus ab intestato.

57. Ratio secundae partis est, quia filios naturales, & illegitimos, tamquam conceptos ex actu peccaminoso, maximè abhorret Ecclesia, & exosos habet, & sic non est praesumendum, generalibus verbis illos comprehendere volvisse, maximè quia si de hoc fuisset interrogata, illos exclusisset, Baldus *in l. generaliter* §. *cum autem num.* 1. *C. de instit., & substit.* Clarus *quaest.* 30. Iason. *in l.* 2. *de Jure emphyt.* Molina *disp.* 475. *num.* 7. Idem dicendum; est de legitimatis à Principe saeculari, qui non succedunt in emphyteusi Ecclesiastica, circa quam Princeps saecularis non habet potestatem: bene tamen succedunt legitimati per subsequens matrimonium, quia isti ob favorem matrimonii aequiparantur legitimis in omnibus, & per omnia, ut constat ex cap. *Tanta vis*, *Qui filii sint legitimi* ibi *Tanta est vis matrimonii, ut, qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur*, & sic purgatur inhabilitas, & poena; unde utroque Jure Civili, & Canonico admittuntur ad successionem in emphyteusi etiam Ecclesiastica, ut docent communiter Doctores.

58. Ex quo infertur, filium natum ex matrimonio valido in foro Ecclesiae, sed nullum ob occultum impedimentum saltem ex parte unius Coniugis bona fide contrahentis inter legitimos numerari, quia in Jure Canonico tale matrimonium justum, & legitimum reputatur, cap. 2. *Qui filii sint legitimi*; ibi: *Filii eorum (qui bona fide nulliter contraxerunt) non debent exinde sustinere jacturam, cum parentes eorum publicè, & sine contradictione Ecclesiae inter se contraxisse noscantur. Ideoque sancimus, ut filii eorum, quos ante divortium habuerant, & concepti fuerant ante latam Sententiam habeantur legitimi, & quòd in bona paterna haereditario Jure succedant, & de parentum facultatibus nutriantur*, & ita tenent Barbosa *in c. cum inter*, *Qui filii sint legitimi num.* 17. Sanchez *de matrim. lib.* 5. *disp.* 3. *num.* 13., aliique communiter.

59. Resp. 2. in emphyteusi, sive saeculari, sive Ecclesiastica, quae transit ad quoscumque haeredes, succedere foeminas aequè ac masculos; nam nomine haeredum veniunt etiam foeminae, quae proinde succedere possunt

sunt in emphyteusi §. *emphyteusim in Auth. de non alien. reb. Eccl.*: Dubium solùm est, quando accipiens emphyteusim stipulatus fuit pro se, & filiis suis, nam tunc plures asserunt, nomine filiorum non venire fœminas, ac proinde solos filios masculos esse admittendos, non fœminas, quia in contractibus, & stipulationibus, quæ sunt stricti Juris, interpretatio strictè facienda est; nomine autem filiorum propriè non comprehenduntur filiæ, sed tantùm per extensionem, ut tenent plures relati à Palao *disp* 10. *punct.* 8. §. 4. *num.* 10. Communior tamen Sententia docet, emphyteusim concessam pro se, & filiis, extendi etiam ad fœminas, quæ capaces sunt succedere in emphyteusi. Ratio est, quia nomine masculino etiam fœminæ comprehenduntur, *l. maximum vitium C. de lib. præterit. l. si quis ita* 16. *in prin. ff. de Testament. tutel.*, ubi pro generali doctrina dicitur, filiorum appellatione, & filiæ continentur: unde falsum est, verè, & rigorosè nomine filiorum non venire etiam fœminas, & ita tenent Clarus *quæst.* 32. *num.* 2. Covarr. *var. resol. lib.* 2. *cap.* 18. Alvar. Valasc. *de Jure emphyt. quæst.* 41. *num.* 3. Molina *disp.* 574. *num.* 10. Palaus *loc. cit. num.* 12., & alios referens Rosignol. *prænot.* 8. *num.* 12.

60. Quòd si emphyteusis concessa sit pro te, & filiis masculis, tunc certum est, fœminas esse exclusas. An verò admittatur nepos masculus filius filiæ, variant Doctores, sed probabilius est, esse admittendum, quia nepos descendit à primo instituente, & habet qualitates requisitas, cum sit masculus. Nec obstat, quòd mater sit incapax, in casu quo vocantur solùm masculi; nam mater excluditur, quia fœmina; nepos autem admittitur, quia masculus, nec succedit jure materno, sed jure proprio, tamquam descendens à primo instituente. Idem valet, si concessio sit pro te, & descendentibus masculis; nam, deficientibus masculis per sexum virilem, possunt admitti masculi descendentes ex fœmina, cum & ipsi habeant qualitates requisitas, ut cum Fragoso tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 21. *num.* 1093.

61. Resp. 3. Si emphyteuta profiteatur Religionem in Monasterio capaci bonorum stabilium, succedit Monasterium in emphyteusi, sicut in alia bona stabilia; sed debet intra annum, saltem post mortem Religiosi vendere emphyteusim, vel alio modo alienare, ne proprietarius perpetuò privetur spe rec pendi laudemium, ita Clarus *quæst.* 37. Molina *disp.* 482. *num.* 3. Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 23. *num.* 15. Ant. à Spiritu S. *num.* 1077. Si emphyteusis non est hæreditaria, sed familiaris, aut transiens tantùm ad descendentes, Monasterium non succedit, nisi in fructibus, & utilitate, vivente Religioso in Monasterio, quo mortuo, transit ad successores, ad quos de jure spectat, seu ad illos, qui sunt vocati, ad quos etiam transit statim ac Religiosus est professus, si Monasterium sit incapax bonorum stabilium; nam professio hæc morti æquiparatur, ut cum Molina, Fragoso, & Dicastillo tenet Ant. à Spiritu S. *num.* 1076. Rosignol. *num.* 21.

62. Quæres 1. An Pater possit emphyteusim alicui ex filiis prælegare, aut donare cum exclusione aliorum. Resp. hoc facere posse, si emphyteusis sit hæreditaria, quæ scilicet transferri possit etiam ad extraneos, quia potest de illa disponere sicut de aliis bonis, salvo Jure Domini directi; unde sicut potest rem aliquam uni potiùs, quàm alteri relinquere, ita etiam potest dictam emphyteusim uni potiùs, quàm alteri applicare, dummodo reliquis filiis relinquat suam legitimam portionem. Si verò emphyteusis non sit hæreditaria, sed familiaris, quam Pater acquisivit pro se, & filiis suis, tunc videtur, patrem non posse disponere uni filio, relictis aliis, quia in concessione omnes filii sunt vocati, & omnes pro æquali parte succedere debent, ut ex communi Sententia docet Alex. *cons.* 106. *num.* 8., *&* *cons.* 107. *lib.* 4., & alios referens Clarus *quæst.* 16. §. *bis præmissis*, qui tamen limitat in emphyteusi nova, in qua primò acquirens de consensu domini directi potest alicui præ aliis prælegare, aut donare, quia illam acquirendo pro se & filiis suis non intendit sibi ligare manus, quin de tali jure emphyteutico suis impensis acquisito non possit vivens pro libito disponere, ita etiam tenet Rosignol. *prænot.* 8. *num.* 20.

DUBIUM VIII.

Ad quem spectent Melioramenta facta in re Emphyteutica, finita Emphyteusi.

63. Certum est, melioramenta, saltem quoad dominium utile, pertinere ad emphyteutam toto tempore, quo durat emphyteusis, adeò ut iis frui possit, & ex iis fructus colligere, sicut à reliquo fundo: certum etiam est, ad eumdem pertinere, & fructus recipere posse ex augmento, si quod per alluvionem fiat fundo emphyteutico, ut tenet Julius Clarus §. *emphyteusis quæst.* 41. *num.* 1. *arg. l. Item si fundi* 9. §. *Vicinus* 4. *ff. de Usufruct.*, *& quemadmodum*, & nos etiam cum Lugo, & Rosignol. diximus supra *tract.* 1. *cap.* 4. *num.* 51.; cum enim detrimentum, si quod contingit, pertineat ad emphyteutam, ita ad eumdem pertinere debet incrementum; nam *secundùm naturam est, commoda cujuscumque*

rei eum sequi, quem sequuntur incommoda l. 10. ff. de Reg. Jur. nisi fortè incrementum esset valde patens, & contradistinctum à primo fundo, quia tunc dominium directum, & utile spectaret ad dominum proprietatis.

64. Difficultas est de melioramentis factis in re emphyteutica, ad quem scilicet pertineant, finita emphyteusi, quæ quidem finiri, & terminari potest tripliciter. Primò ob culpam emphyteutæ canonem non solventis, vel alienantis, inconsulto domino directo, qui propter hoc cadit in commissum, juxta superiùs dicta. Secundò finitur absque culpa, lapsu temporis, puta si fuit data ad tempus determinatum triginta, vel quadraginta annorum. Tertiò finitur per extinctionem generationis emphyteutæ, ut si esset data ad tertiam, vel quartam generationem: & quidem si emphyteusis terminetur ob culpam emphyteutæ, tunc Sententia communis docet, illum amittere dominium utile, & omnia melioramenta facta, & rem totam pleno Jure ad proprietarium devolvi, ut habetur ex *l. 2. C. de Jure emphyt.* ubi dicitur; Domino *licere illum à prædiis emphyteuticariis repellere: nulla ei in posterum allegatione nomine meliorationis, vel eorum, quæ emponemata dicuntur opponenda*, consonat Jus Canon. 10. *quæst. 2. Can. Hoc jus §. perpetua*: ibi; *Qui rem hujusmodi conductam, vel in emphyteusim acceptam fecerit deteriorem, aut canonem per biennium non solverit, repelli potest; tamen solvat totius temporis, scilicet elapsi, pensionem, & id, in quo læsit resarciat, non repetiturus, si quid impenderit nomine meliorationis*, ita Rebell. *quæst. 2. num. 12.* Lessius, & alii, quos sequitur Bonacina *num. 22.*; Non desunt tamen Doctores asserentes, allatos Textus esse intelligendos de melioramentis ordinariis, quæ ex natura contractus facere debet emphyteuta, non de extraordinariis, & indebitis, quorum æstimationem dicunt restituendam esse à proprietario, Molina *disp. 455.* Alvar. Valasc. *quæst. 25. num. 3.* Fachin. *lib. 7. controvers. 90.*; quando autem emphyteusis finitur sinè culpa

65. Resp. 1. Melioramenta facta in re emphyteutica ex vi contractus, aut conventionis, finita emphyteusi, spectant ad dominum proprietatis, sive ex culpa, sive sinè culpa finiatur, colligitur ex *l. 2. C. de Jure emphyteut.* ibi: *In emphyteutico contractu sancimus, si quidem aliquæ pactiones in emphyteuticis instrumentis sunt conscripta, easdem, & in omnibus aliis observari.* Siquidem ex Regul. 85. Juris in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, & inde si conventum fuerit in celebratione contractus, quòd emphyteuta teneatur has, & illas meliorationes facere, puta domum ædificare, vineam plantare, arbores inserere, rem sterilem, & incultam frugiferam reddere, non poterit, finita emphyteusi, illarum æstimationem prætendere, sed plenariè spectant ad dominum. Nec etiam prætendere potest expensas factas pro conservatione, & melioratione fundi, pro reficiendis aggeribus, mundando puteo, tectis reparandis, stabulo pro pecoribus, aut horreis pro frumento similiter reparandis, quia ad hoc tenetur ex vi contractus, & cogi potest ad illas faciendas, si fortè omittat, ita Lasson *in l. 1. C. de Jure emphyteut.* Molina *disp. 456., & 463.* Alvar. Valasc. *quæst. 26. num. 1.* Rosignol. *prænot. 9. à num. 2.* Bonacina *num. 22.*

66. Resp. 2. Meliorationes non necessariæ factæ in re emphyteutica, si sunt nobiles, & alicujus valoris, spectant ad emphyteutam, vel ejus hæredes; unde, emphyteusi finita sinè culpa, si adhuc extant, debet dominus proprietarius illarum valorem restituere, sive factæ sint annuente, sive reluctante proprietario, ut bene ponderat Rosignol. supra *num. 5.* à paritate *Usufructuarii*, qui repetit melioramenta à se facta in re, cujus erat usufructuarius, *arg. l. eum, ad quem C. de Usufructu* ibi: *Si quid ultra quàm impendi debeat, erogatum potes docere: solenniter reposces*. Nec obstat repugnantia proprietarii inhibentis, ne quid de novo ædificet, & protestantis, se non soluturum, si meliorationes non debitas faciat, quia, facto contractu sinè ulla limitatione, non est ampliùs in potestate alterius ex contrahentibus ea immutare, quæ consequuntur ad substantiam ejusdem contractus, ex natura ipsius; ex vi autem contractus sequitur, quòd emphyteuta possit meliorationes utiles facere.

67. Nec valet eadem ratio de negotiorum gestore, qui non potest prætendere expensas factas contra voluntatem domini, quia tunc dominus prohibere potest, ne expensas faciat, non autem prohibere potest emphyteutam, ne meliorationes utiles faciat, nisi hoc expressè cautum sit in ipsa celebratione contractus, aut excessivæ meliorationes fiant in fraudem post contestatam litem, ne proprietarius pauper, impotens eas solvere, cogatur cessare à prosecutione litis; nam dolus, & fraus non debet authori suo prodesse, vide Rosignol. *loc. cit.*, ubi advertit, pro æstimandis hujusmodi melioramentis non esse considerandum tempus, quo facta sunt, sed esse consideranda secundùm valorem, quem habent tempore, quo restituenda est emphyteusis.

68. Terminata emphyteusi sinè culpa, potest emphyteuta, vel ejus hæredes petere reno-

renovationem, & confirmationem in ipsorum personam, & omnibus aliis præferri, ut ex communi sententia docet Roman. *consil.* 22. *num.* 5. Decius *consil.* 328. *post n.* 3. Gratus *consil.* 86. *post num.* 7. *lib.* 1. Alex. *consil.* 80. *num.* 11. *dub.* 1. Jason. *consil.* 24. *col.* 2., aliiq; permulti, quos sequitur Clarus *quæst.* 43. §. 1. Idemque petere possunt ipsius descendentes, & alii proximiores non descendentes, si fuerint agnati, ut cum Decio *consil.* 131. docet Clarus *loc. cit.* §. *& hæc quidem*, sequitur Azor. 3. *p. lib.* 10. *cap.* 13. *q.* 2., & Filliuc. *cap.* 8. *num.* 156.; hoc procedere etiam in emphyteusi Ecclesiastica docent Decius *d. cons.* 131. & Gozad. *cons.* 86. *num.* 28., sed hoc non ita certum, Clarus *loc. cit. sed quæro*.

69. Quòd si, finita emphyteusi, dominus directus vellet rem emphyteuticam sibi retinere, & nemini ampliùs dare, Decius *d. cons.* 131. *post num.* 3. *vers. secundò non obstat*, docet, illum posse compelli, & cogi ad dictam emphyteusim confirmandam, & concedendam; sed oppositum docet Abbas in *cap. Bonæ* 2. *num.* 28. sequitur Clarus, & Azor. *d. cap.* 13. *quæst. ult.* Finita emphyteusi, si descendentes, & propinqui taceant per annum integrum, nec confirmationem petant, dominus directus non tenetur ampliùs dictam confirmationem concedere; nam illi habent tantùm unum annum ad petendum, quo elapso, amittunt omne jus, Roman. *consil.* 22. *num.* 6., & ex communi docet Gozadin. *consil.* 71. *num.* 2. Clarus *quæst.* 43. §. *quinimmo*, & Azor. §. *quæres in d. cap.* 13.: multò minùs possunt reclamare, si emphyteusis jam fuit alteri concessa, cum res non sit ampliùs integra, sibique imputare debent propinqui, quòd non petierint antequam alteri concederetur, Clarus cum aliis *quæst.* 43. §. *sed pone* Azor. §. *sed quid*.

DUBIUM IX.

De Livello, & Feudo.

70. Livellus, seu contractus livellarius, aut libellarius, vix distinguitur ab emphyteusi, seu Feudo, adeòut pro eodem sæpè sumantur absque ulla differentia quoad effectum: magis communiter distingui solet per hoc, quòd Livellus sit contractus subfeudalis, vel subemphyteuticus, quo quis rem acceptam in emphyteusim, vel Feudum alteri tradit pro pensione sibi quoque solvenda; potest enim res emphyteutica, vel feudalis alteri tradi in emphyteusim, aut locari, & etiam vendi, salvo jure domini directi, & servatis aliis conditionibus supra relatis de emphyteusi, ita Julius Clarus, Lessius, Rebellus, Azorius, Molina, quos affert, & sequitur Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 8. *punct.* 1. *num.* 6., sequitur Tambur. *lib.* 9. *tract.* 6. *cap.* 7., & cum Dicastillo Ant. à Spiritu S. *disp.* 21. *num.* 1018.

71. Ab aliis distinguitur per hoc, quòd Emphyteusis verè, & propriè dicatur quando traditur res sterilis, ut ad culturam redigatur, & restauretur, ut quando traditur fundus buschivus, vel domus diruta: Libellus verò quando traditur res jam fructifera, in bona structura, & cultura posita. Item distinguitur, quia in emphyteusi pensio solet esse minima, in recognitionem dumtaxat dominii directi; in Livello vero pensio solet esse major, proportionata, & correspondens fructibus, qui ex tali fundo percipiuntur. Verum quia diximus, ab initio fuisse quidem solitum vilia solùm, & sterilia in emphyteusim tradi sub modica pensione in recognitionem dumtaxat dominii directi, cum obligatione illa reducendi ad culturam, & meliorem statum, sed quia successivè factum est, ut etiam prædia fertilia, & jam culta, seu fructuosa darentur in emphyteusim sub pensione proportionata, & correspondente fructibus illius fundi; sequitur, quòd emphyteusis, & Livellus non distinguantur quoad effectum, unde ea, quæ supra dicta sunt de emphyteusi, sunt pariter dicenda de Livello.

72. Feudum, quod secundùm nominis etymologiam dicitur à fidelitate, vel fide, quam Vasallus Domino jurare, & præstare tenetur, bene definitur Concessio rei immobilis, cum translatione dominii utilis, retento directo sub onere fidelitatis, & obsequii personalis exhibendi: differt ab emphyteusi in eo potissimùm, quòd emphyteusis conceditur cum onere certæ pensionis domino proprietatis solvendæ; Feudum verò cum onere personalis obsequii, cujusmodi est associare Principem ad bellum, convenire ad publica comitia, & alia hujusmodi, quando pro illis à Domino interpellatur; quòd si etiam pensio addatur, degenerat à puro Feudo, & participat de emphyteusi.

73. Aliæ etiam assignantur differentiæ; quòd infeudans retineat jus cognoscendi de causa inter Vasallos, seu feudatarios; quod Feudatarius possit pro libito à se abdicare Feudum, quia datum est in ejus utilitatem, quod non convenit emphyteutæ, qui hoc facere non potest, invito domino; quòd emphyteuta debeat solvere pensionem non requisitus, quia *Dies termini interpellat pro Domino*, non sic feudatarius, qui non tenetur exhibere servitutem, nisi requisitus ab infeudante; quòd fœmina non succedat in feudo, nisi specialiter exprimatur, quia non potest exhibere servitium personale, maximè in

mè in bello, bene tamen succedat in emphyteusi, quia potest exhibere pensionem realem; de quibus videri potest Lugus *d. 29. num. 98.*

74. Ex tradita definitione colligitur, quatuor conditiones necessarias esse ad contractum feudi. Primò requiritur, quòd dominium directum perseveret apud priorem dominum, translato dominio utili in Vassallum, seu feudatarium. Secundò requiritur, quòd feudum constituatur in re immobili, ut Civitate, Oppido, Castro. Tertiò, quòd Vassallus non alienet Feudum sinè consensu domini directi, ad quem spectat mittere in possessionem, & dare investituram, & alienando cadit à feudo. Quartò, ut Vassallus præstet juramentum fidelitatis, & præstet obsequium, & servitium personale, sive in bello, sive alibi, si exigatur; secus incidit in caducitatem. Alia, quæ essent dicenda, sive de feudo, sive de emphyteusi, pendent à forma, sub qua traditur investitura, & videri possunt apud Clarum §. *emphyteusis à quæst.* 28. Azorium *p. 3. lib.* 10. *cap.* 16. Fragosum *p. 3. lib.* 8. *disp.* 16. *per totam*, & alios Jurisperitos.

CAPUT VII.

DE LOCATO ET CONDUCTO

DUBIUM I.

Quid sit Locatio, & Conductio, & quænam locari, & conduci possint.

1. Resp. locatio bene definitur Contractus, quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum, pretio conceditur. Dicitur *contractus* loco generis, per hoc enim convenit cum emptione, mutuo, & aliis contractibus; dicitur *quo persona, seu res conceditur*, quia non solùm res quælibet, sive mobilis, sive immobilis locari potest, sed etiam personæ, seu opera, & labores personarum locantur, & conducuntur; sic famuli, seu famulæ, se, suasque operas locant dominis, & ab his conducuntur; similiter artifices, & operarii se, suasque operas locant, & ab aliis conducuntur: Dicitur *ad usum, vel fructum*, quia res quædam locantur solùm ad usum, ut domus, equus, servus, quorum fructus non est alius, quàm ipsorum usus; quædam verò ad fructus ex eis percipiendos, ut ager, vinea, pascua, jura, redditus. Dicitur *pretio*, id est pecunia, seu re alia pecunia æstimabili, ad distinctionem precarii, & commodati, in quibus non intervenit pretium, sed sunt contractus purè gratuiti, qui scilicet gratis celebrantur, sinè pretio.

2. Conductio verò est contractus, quo persona, vel res ad usum, vel fructum pretio comparatur, suntque unus, & idem contractus, nam sicut emptio, & venditio sunt unus, & idem contractus, ita similiter locatio, & conductio sunt unus, & idem contractus, sub diverso tamen personarum respectu: nam respectu personæ, quæ accipit mercedem pro usu, vel fructu rei traditæ, dicitur locatio, & persona dicitur locator; respectu verò personæ, quæ mercedem solvit pro usu, vel fructu rei traditæ, dicitur conductio, & persona solvens dicitur *Conductor*: specialiter autem qui prædium Urbanum, vel domum conducit, vocatur *Inquilinus l. sed addes* 29. §. 4. & 5. *ff. hoc tit.* Conductor autem prædii rustici vocatur *Colonus l. Res pignoris* 37. *ff. de acquir. possess.* Si vectigalia conducit dicitur *Publicanus*, in quo conveniunt Doctores communiter, solùmque dissidium est, an pretium in locatione necessariò consistere debeat in pecunia numerata, vel loco pecuniæ res alia dari possit, quod fusè tractat, allegatis Jurib. Rosignol. *Contr.* 10. *prænot.* 2.; sed dici potest, in locatione propriè, & rigorosè sumpta requiri pecuniam numeratam, ut concludit Rosignol. *num.* 3. non verò si minus propriè, & largè sumatur; nam de facto Oves, & Vaccæ, ea lege locantur, ut conductor singulis annis loco pecuniæ certam quantitatem lanæ, vel casei domino præbeat.

3. Resp. 2. Omnia, quæ vendi, & emi possunt, etiam possunt locari, & conduci, quia non plus requiritur ad locandum, quàm ad vendendum, ut tenent communiter Doctores in *l.* 1. *ff. locati*, nisi adsit specialis prohibitio, ut est in *l. unica Cod. de studiis liberalib. Urbis Romæ*, *l.* 1. *de studio literarum*, & *l.* 1. *ff. soluto matrimonio*, ubi prohibetur, ne domus vicina habitationi alicujus Magistri literarum locari possit fabro, aut alteri Magistro, ne eorum voces confundantur in docendo, quamvis hoc non videatur ampliùs in usu, nisi reclamet Magister, ut notat Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 7. *punct.* 1. An verò Doctor possit expellere fabrum commorantem prope scholam, & lectiones impedientem strepitu, respondet Bartol. in *l. soluto matrimonio* posse expellere, si Doctor prævenit fabrum in habitatione, secus si faber prævenit Doctorem, nisi fortè non possit iste in alio loco commodiori scholam aperire, nam tunc potest eum expellere: hoc tamen remittendum est arbitrio Judicis, qui, consideratis circumstantiis personarum, & loco-

locorum, præcipere poterit, quod videbitur magis expediens, ut ibid. tenet Bartol.; in dubio prævalet jus Doctoris, ob publicam utilitatem. Prohibentur etiam locari servitutes prædiales, seu reales, ut sunt viæ, & subjectiones prædiorum, quamvis vendi possint *l. locare* 44. *ff. hoc* tit. ibi *locare servitutem nemo potest*, quia locatio fit tantùm ad tempus, servitus verò perpetuò durat.

4. Aliqua locari possunt, quæ tamen vendi prohibentur, ut sunt bona pupilli, vel minoris, aut bona dotalia, quæ à Viro, Tutore, vel Curatore locari possunt, sed non vendi, Vassallus rem feudalem, & emphyteuta rem emphyteuticam validè, & licitè locare potest, non tamen vendere. Item conductor potest rem à se conductam alteri locare, seu sublocare, nisi aliter conventum sit, & locatio fiat æquè idoneo, & sinè damno domini, *l. Nemo C. de locat.* ibi *Nemo prohibetur, rem quam conduxit, alteri locare, si aliud non convenit;* Tuschus *tom.* 5. *concl.* 413., & alios referens Bonacina *punct.* 1. *num.* 4., inde inferens, conductorem non posse domum à se conductam meretricibus, vel similibus postea sublocare in damnum, & opprobrium sui primi locatoris, ita etiam Reginal., Azor., Molina, & alii relati à Bonacina.

5. Res Ecclesiæ immobiles absque Juris solemnitate locari nequeunt ultra triennium, *Extr. Ambitiosæ de Reb. Eccl. non alienand.*; hoc tamen triennium debet esse utile, unde si fundus alternis tantùm annis fructum afferat, ad sexennium absque ulla Juris solemnitate validè, ac licitè locari potest, nam annus in locatione non taxatur ex simplici decursu temporis, sed ex decursu cum proventu fructuum, ut cum Filliuc. tenet Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 20. *num.* 974. Covarr. *lib.* 2. *var. resol. cap.* 16. *num.* 6. Pignatell. *tom.* 4. *consult.* 223., ubi plures affert decisiones Rotæ approbantes locationem factam ad novennium absque Juris solemnitate, quia locabantur res Ecclesiæ immobiles singulis triennis solummodo fructum afferentes. Quòd si fundus in anno duplicem, aut plures afferat fructus, hoc per accidens est, nec per hoc debet coarctari triennium, à Jure concessum, sicut extenditur, quando solùm alternis annis fructum affert; nam Pontifex concedit tres annos utiles ad locationem, quòd autem in illis plures, aut pauciores fructus colligantur, non curat Pontifex, sed solùm intendit, quòd ad longius tempus fundi Ecclesiæ non locentur, ut notat Ant. à Spiritu S. *loc. cit.*

6. An verò locatio fundi Ecclesiastici facta sinè solemnitate ultra triennium, puta ad novennium, & ultra, sit nulla & invalida tota, vel subsistat quoad primum triennium, juxta Regul. 37. *Juris in* 6. *utile per inutile non debet vitiari*. Dico, totam esse invalidam si facta est una tantùm indivisibilis locatio pro toto illo tempore, vel etiam si facta est ad triennium, cum obligatione tamen illam successivè renovandi ad secundum, tertium, & alterum triennium, adeò ut Prælatus negare non possit renovationem locationis, quia hoc modo fieret contra extr. *Ambitiosæ*, ubi habetur, quòd aliter, ac præscribitur, facta alienatio, & conductio nullius omnino sint roboris, ac momenti; fieret autem aliter, ac præscribitur, si locator obligaretur ad prosequendam locationem ultra triennium: nec valet allata Regul. *Juris in* 6., siquidem utile per inutile non debet vitiari, quando unum ab altero separari potest, secus si non posset separari, ut contingeret, quando locator obligatur locationem continuare ultra triennium. Valet tamen locatio, si modo ordinario fiat per triennium, absque obligatione illam continuandi ultra triennium, quamvis ultra triennium, liberè tamen, locationis continuationem permittat locator, tunc enim validam esse locationem omnes fatentur, & quotidiana constat experientia, ita docent Guttierez *Canon. quæst. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 13. Covarr. *var. resol. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 5. Navarr. *de alienat. rerum Eccles. num.* 21., aliique communiter.

7. Illa, quæ usu consumuntur, ut vinum, oleum, pecunia, & similia, quamvis locari possint ad pompam, ostentationem, & pignus, perseverante dominio apud locatorem, non tamen locari possunt quoad usum, quia usu consumuntur, & illarum usus non distinguitur à dominio, quod in locatione perseverare debet apud locantem, colligitur ex *l. sed mihi videtur* §. *ult. ff. commodati*, ubi dicitur *non potest commodari id, quod usu consumitur*; & quamvis aliquando locetur domus una cum omnibus supellectilibus, & rebus consumptibilibus, ut vino, oleo pecunia, &c. tamen dictæ res cum non possint eædem restitui, non dicuntur locatæ, sed venditæ, aut permutatæ, ita Bart. *in l. sicut certo* §. *nunc videndum ff. commodati*, & *l. cum fundo ff. locati*, Azor. 3. *p. lib.* 8. *cap.* 4. Filliuc. *tom.* 2. *tract.* 26. *cap.* 1. *num.* 12., & 13. Eadem ratione solvitur casus adductus à Diana *part.* 1. *de contract. resol.* 89.; an Pharmacopola possit per aliquot annos, statuto pretio, locare suam officinam cum vasis, & medicamentis, cum pacto, ut, transacto tempore locationis, conductor teneatur reddere officinam integram cum prædictis vasis & similibus medicamentis; dicendum enim est, officinam, & vasa posse locari, non verò medicamenta, quæ tunc censentur vendita, vel permutata, & ita cum Lugo tenet etiam Tambur. *lib.* 9. *tract.* 4. *cap.* 3. *num.* 1.

8. Resp.

8. Resp. 3. Omnes illi, qui possunt emere, & vendere, possunt etiam locare, & conducere, nisi specialiter prohibeantur; nam isti magnam habent inter se convenientiam, nisi quòd in venditione transfertur in ementem dominium rei venditæ, in locatione verò transfertur in conductorem solummodo usus rei locatæ, remanente dominio apud locantem, *l. non solet 39. ff. hoc tit.* ibi: *Non solet locatio dominium mutare*. Dixi, nisi specialiter prohibeantur, ut de Jure prohibentur Milites, & Curiales conducere prædia ad colendum, *l. Curiales l. Milites C. de locato*, ubi etiam irritus declaratur contractus ab iis initus, *ne per Curas, & negotia prædii conducti ab obligationibus officii sui distrahantur*; conducere tamen possunt domum ad habitandum, & stabulum ad equos nutriendos, & conservandos. Prohibentur etiam Clerici, & Monachi alienarum possessionum, & secularium rerum conductores esse, lucri causa, *Can. 1. Can. 21. quæst. 3.*, & cap. 1. *Ne Clerici, vel Monachi de vita, & honest. Cleric.*; possunt tamen succedere conductori, & etiam conducere ex necessitate, Azor. *part. 3. lib. 8. c. 3. quæst.* 7. Filliuc. *tr. 36. c. 1. num. 7.* Bonacina *punct. 1. num. 9.*

9. Si duo Socii habeant domum, vel fundum communem, & unus vult in eo habitare, alter verò vult locare, præferri debet ille, qui vult habitare, Gloss. in *l. Sabinus ff. de communi dividundo*. Si unus locare velit, & alter nolit, vel unus locare ad unum usum, & alter ad alterum, vel unus locare velit personæ honestæ, & alter inhonestæ; tunc contractus illius prævalere debet, qui habet majus jus in domum, seu majorem partem, vel locaret personæ honestæ, quamvis persona inhonesta majorem pensionem offerat; nam, cæteris paribus, majus jus, vel persona honesta prævalere debet: si non sit major conditio unius, quàm alterius, mittendæ sunt sortes, vel recurrendum ad Judicem pro concordia, ut cum Hectore Felicio, & aliis tenet Bonacina *num. 6.*, & latè singulas partes explicando Rosignol. *contr. 10. prænot. 11. num. 20.*

10. Quòd si de facto sinus rem, seu domum communem locet, altero, nec aliis dissentientibus, prævalet locatio facta, si alii dissentiant sine justa causa, sic habetur *l. cum & hæc distinctio §. cum fundum ff. locati*, quia nimirum quilibet velle debet, quod alteri prodest, & sibi non nocet; secus censeretur irrationabiliter invitus: socio tamen, aut sociis non consentientibus, deberetur pars pensionis, quia illa pars adhuc est fructus rei suæ, Bonacina *punct. 1. num. 7.* Filliuc. *c. 1. quæst. 16.*

DUBIUM II.

De Obligationibus Locatoris.

11. Locator plures habet obligationes, & primò tenetur rem locatam juxta modum, & tempus per locationem conventam tradere conductori, ut juxta modum, & tempus conventum ea uti possit, sic habetur *l. ex conducto, l. si in legem ff. locati, l. excepto ff. de act. empt.* Idque postulat contractus celebratus, & obligatio inde consurgens, qua tenetur adimplere contractum secundùm omnem modum, quo contraxit; unde tenetur ad refundendum pretium, & interesse, si per locatorem steterit, quò minùs conductor uti possit re conducta secundùm modum, & tempus conventum, vel si non sustulerit impedimentum ab aliis positum, si tale impedimentum, tollere potest, *l. ex conducto 15. §. 8. ff. de locato, & l. si fundus 33. ad finem ff. eod. tit.* ibi: *Nam si colonus tuus frui re à te, aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere ne id faciat, possis, tantum ei præstabis, quantum ejus interfuerit frui*; si autem impedimentum tolli à te non possit, teneris solùm ad pretium pro rata temporis, quo frui non potuit, non autem ad interesse, ut habetur in *d. l.*, ut habet Rosignol. *prænot. 15. num. 2.*, & *prænot. 16. num. 1.*

12. Secundò tenetur tradere rem locatam sine vitio usum impediente, teneturque ad damna, si, non monito conductore, rem vitiosam locavit, puta vasa vitiosa, & inepta ad usum, ad quem quis ea conducit, & propterea oleum, aut vinum est effusum, vel emarcuit. Item, si locavit equum assuetum se se in aquam dimittere, ad merces transferendas; tenetur enim ad restitutionem damni, quod inde passus est conductor non admonitus de vitio equi, & sic de omni re vitiosa, ex qua proximo damnum evenire potest, *l. sed addes §. si quis ff. locati*, & cum Rebell., Navar., & Sylvestro tradit Bonacina *punct. 2. num. 3.*, & 4., modò intercesserit culpa locatoris lata, vel levis, de qua tenetur locator, non de levissima: si tamen bona fide locavit ignorans defectum, & eam videndam exhibuit conductori, non tenetur ad restitutionem damni secuti, tenetur tamen de pretio locationis detrahere quantum minùs res est utilis conductori, Navar. *cap. 17. num. 196.*, & Bonacina *loc. cit.*

13. Tertiò tenetur locator ad omnes expensas necessarias, vel utiles, quas fecit conductor in domo reparanda, si minatur ruinam; sicut pro villa, stabulo, puteo, domo, & sartatectis conservandis; & item ad expensas utiles ultra conductionis tempus duraturas, *l. sed adde §. si inquilinus*, *l. do-*

l. dominus §. 1. *ff. hoc tit.* ibi *Si in conducto fundo* (vel alia re locata) *Conductor sua opera aliquid necessariò, vel utiliter auxerit, vel adificaverit, vel instituerit, cum id non convenisset: ad recipienda ea, quæ impendit, ex conducto, cum domino fundo experiri potest, l. Colonus ff. eod. tit.* Ratio est, *quia qui sentit commodum, par est, ut sentiat onus.* Regul. Juris 55. *in* 6., sed locator sentit commodum ex melioramento, & expensis à conductore factis, & sic par est, ut illarum sentiat onus; dummodo conductor non promiserit, eas facturum propriis expensis, Lugus *disp.* 29. *num.* 67. Bonacina *punct.* 2. *num.* 8. Trullench *lib.* 7. *Decal. cap.* 23. *dub.* 3. Rosignol. *prænot.* 15. *num.* 4.

14. Hoc intelligitur de expensis utilibus, non valde magnis, & gravibus, sed moderatis ultra tempus conductionis duraturis, quia, ut bene advertit Bonacina, expensas factas à conductore ad sui usum, & temporale commodum, non tenetur locator restituere; nec item expensas valde magnas, & graves, solùm utiles, sed non necessarias, inscio locatore, factas, quia iniquum videtur, ut locator cogatur invitus solvere expensas voluptuosas, & non necessarias factas ab inquilino sine consensu domini, eas tamen poterit inquilinus auferre, si separari possint absque detrimento rei locatæ, Bonacina *loc. cit.* Molina *disp.* 496. Trullench *supra num.* 5. Rosignol, *prænot.* 15. *num.* 6., & apud ipsum Alvarrus Valascus.

15. Quòd si locator expensas necessarias, vel utiliter factas, moderatè tamen, & ultra tempus locationis duraturas, refundere recusat, potest conductor rem locatam retinere, eaque tamdiù uti quoadusque fuerit à locatore satisfactum, *l.* 5. *princ. ff. de impensis in rem dot.*, & jus illas exigendi transmittitur etiam ad successores, sive suos, sive extraneos conductoris, ut autem possit mercedem retinere titulo compensationis expensarum, quas fecit in re locata, necesse est, quòd talia melioramenta sint clara, & liquida; secus, data fidejussione per locatorem de reficiendo in causa liquidationis, potest conductorem expellere, & petere integram consecutionem mercedis, ut, allatis Juribus, & Doctoribus, docet Rosignol. *d. prænot.* 15. *num.* 5., quia illa melioramenta, sive necessaria, sive tantùm utilia moderatè facta, & ultra tempus locationis duratura cedunt in utilitatem rei locatæ, & locantis, & sic debent ab illo compensari, *l. Colonus in princ. ff. locati*, vide Rosignol. *loc. cit.*

16. Onera, & tributa imposita pro fundo rei locatæ solvere tenetur ipse locator, nisi aliter conventum sit, seu ferat consuetudo loci, ut clarè constat ex *l. Ædiles curules ff. de via publica* ibi *construat vias publicas unusquisque secundùm propriam domum: & aquæ ductus purget, qui sub dio sunt, id est cœlo Libero, & construat ita, ut non prohibeatur vehiculum transire. Quicumque autem mercede habitant, si non construat dominus, ipsi construentes computent dispendium in mercedem.* Ad onera verò imposita pro fructibus tenetur conductor, qui eos percipit, & sentit commodum, & constat ex *l.* 1. *C. de annon.*, *& trib. lib.* 10. ibi: *annonas autem solvere debet, qui possessiones tenet, & fructus percipit*, Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 22. *num.* 4. Bonacina *punct.* 2. *num.* 7., & alios referens Rosignol. *n.* 8.

17. Quæres; an locator fundi fructiferi teneatur remittere pensionem, quando ob supervenientem sterilitatem, aut alium casum fortuitum absque ulla culpa conductoris, puta ob grandines, nives, inundantiam aquarum, vermes, & hostilem incursionem segetes, & alios fructus devastantem, conductor non percipit fructus ex tali fundo locato. Resp. in tali casu locatorem teneri remittere pensionem, & quidem totam, si conductor nullos omnino percipit fructus, vel pro parte, & rata, si paucos, & exiguos colligit, nisi aliter sit conventum, ut clarè constat ex *cap.* 3. *de locato*, *& conducto*, ubi Gregor. IX. ait. *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa Coloni, seu casu fortuito contingentem, Colonis Ecclesiæ tuæ pro rata est pensionis remissio facienda, nisi cum ubertate præcedentis, vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari*, constat etiam ex *l. si merces* §. *vis major ff. locati*, item *l. ex conducto* 15. §. 2. *ff. eod. tit.*, & esse communem opinionem docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 24. *num.* 16. Bonacina *punct.* 3. *num.* 13. Rosignol. *prænot.* 6. *num.* 1. Ratio esse potest, quia in locatione rei fructiferæ pensio datur in compensationem fructuum percipiendorum, & sic ratio, & æquitas postulat, ut si nulli, vel pauci percipiuntur fructus, pensio ex toto, vel ex parte pro rata, juxta proportionem damni remittatur, in quo, ut dixi, conveniunt Doctores communiter.

18. Limitatur hæc generalis doctrina primò, quando aliter conventum est inter locatorem, & conductorem, quatenus iste suscepit in se omne periculum, & se obligavit solvere pensionem, non obstante quocumque casu fortuito perceptionem fructuum impediente, *l. si quis fundum ff. locati*, & aliis Juribus relatis à Gomez *tom.* 2. *var. cap.* 3. *num.* 18., quia tunc cessit juri suo, quod utique facere potuit, sed tunc non videntur comprehensi casus omnino insoliti, & extraordinarii, ac in tali regione numquam auditi, qui nec excogitari potuerunt, ut ha-

 bet

bet Molina *disp. 495. num. 20.* Gomez *num. 18.*, Rosignol. *praenot. 6. num. 2.*; ut autem casus dicatur penitus insolitus, & non comprehensus in generali contractu, non sufficit, quòd à multo tempore non contigerit, sed debet esse talis, ut numquam contigerit, vel non extet memoria contigisse, ut proinde de illo nec cogitari, nec dubitari potuerit, secus esset comprehensus in pacto, & conventione inter locatorem, & conductorem facta,

19. Secundò limitatur in Colono partiario, cujus pensio consistit in dimidia, vel tertia parte fructuum, quia sicut stat pro eo lucrum, ita etiam stare debet, & damnum, *l. si merces 25. §. 6. ff. locati*, ubi etiam redditur ratio, *quia partiarius Colonus quasi societatis jure damnum, & lucrum cum domino fundi partitur*. Tertio limitatur, quando damnum ex sterilitate, aut casu fortuito proveniens est modicum, *d. l. si merces §. vis maior ff. locati*, quia *modicum damnum aquo animo ferre debet Colonus, cui immodicum lucrum non aufertur*. Quartò, quando sterilitas est consueta, vel oritur ex vitio rei locatae, & cognito à conductore, Bartol. ex *l. ex conducto §. si vis tempestatis ff. locati*, nam sibi imputare debet colonus, quòd sciens, aut scire debens rem talem conduxit cum manifesto periculo; unde bene infert Azor. *3. p. lib. 8. cap. 10. quaest. 2.* Colonum non posse praetendere remissionem mercedis ob fructus non perceptos, qui agrum conduxit juxta fluvium saepe exundantem, aut ubi solet esse hostium incursus, ut etiam habet Rosignol. *nu. 4.* Quintò limitatur, si damnum proveniat ex culpa ipsius conductoris, quia tunc damnum debet sibi imputare, non aliis, Rosignol., & alii communiter.

20. Sextò limitatur, quando fructus jam fuerunt separati à solo, quia tunc damnum imputatur conductori non locatori, quia ad hujusmodi casum Jura non attendunt, cum illum non exprimant, & fructus jam collecti pleno jure transeunt in conductorem, cui proinde pereunt, ut habet Rosignol. *num. 4.*, & Navarr. *in man. cap. 17. num. 187. circa finem* dicens, *quamvis ad id non teneatur eo solo, quòd fructus jam percepti damnificentur, surripiantur, aut pereant, quia id sterilitas dici non potest, l. damnum C. de location.* Septimò, quando sterilitas unius anni sufficienter compensatur ex abundantia anni praecedentis, vel subsequentis, *d. cap. 3. de locato, & conducto* ibi: *Nisi praecedentis, vel subsequentis anni ubertate compensetur*; quòd si ob praesentis anni sterilitatem locator mercedem ex toto, vel ex parte remisit, poterit illam repetere, si anno sequenti, vel secundo, aut tertio ubertate damnum illarum compensetur, ut clarè constat in *cit. l. ex conducto §. Papinianus ff. locati*, ubi habetur. *Papinianus ait; si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contingit ubertas, nihil obesse domino remissionem, sed integram pensionem etiam ejus anni, quo remisit exigendam.*

21. Quaenam autem sterilitas dicenda sit magna, & sufficiens ad faciendam remissionem pensionis, variant Doctores, ut notat Abbas in cap. *Propter hoc tit. num. 12., & 13.* Relictis aliis modis, dico, sterilitatem tunc esse magnam, quando, deducto semine, & aliis expensis, colonus non colligit tot fructus, quot adaequent mediam partem pensionis annuae praestandae, & tunc pensio solvenda erit ad ratam; nam sicut in contractu emptionis, & venditionis, si quis ultra dimidium deceptus non fuerit, nulla ei competit actio, ita etiam conductor si damnum, seu sterilitatem ultra dimidium passus non sit, nulla ei debetur compensatio, quia non censetur magna, & sufficiens ad remissionem: in hoc etiam attendenda erit locorum consuetudo, & secundùm illam remissio erit regulanda, ita Abbas *loc. cit.* Azor. *lib. 5. cap. 10. quaest. 1.* Lessius *cap. 24. num. 3.*, & alios referens Rosignol. *num. 3.*

22. An verò augenda sit pensio propter ubertatem, sicuti fit remissio propter sterilitatem. Resp. non esse augendam pensionem, quando maior ubertas, & fertilitas provenit ex speciali diligentia ipsius conductoris, quia diligentiùs, & exactiùs colit agrum, ne sua industria sit sibi damnosa, nec quando provenit ex sola clementia coeli, & aeris; secus si contingat ex casu omnino fortuito, ut si conductor ex molendino sibi locato communiter recipiebat quinquaginta, nunc autem, quia alia molendina sunt destructa, percipit centum ex magno concursu; nam tunc potest augeri pensio juxta ratam, nam sicut aequitas naturalis postulat, ut minuatur pensio in casu magnae sterilitatis, ita etiam debet augeri in casu magnae fertilitatis, ita Panormit. in cit. cap. *propter sterilitatem*, Sylvester *verb. locatio quaest. 14.* Navar. *in man. cap. 17. numer. 191.* Lessius *num. 21.* Molina, Filliuc., Reginaldus, & alii, quos sequitur Rosignol. *praenot. 6. num. 5.* Haec omnia procedunt de Jure Caesareo, sed in praxi videnda, & observanda erit locorum consuetudo.

DU-

DUBIUM III.

An, & quatenus Locator expellere possit Conductorem ante finitum tempus locationis.

23. Certum est, finito tempore locationis, licitè posse locatorem expellere conductorem, remque alteri locare, quamvis conductor in re conducta persistere velit æquali pretio, nisi extent specialia privilegia, vel Statuta locorum, quia, elapso tempore, intelligitur contractus dissolutus, & novum ineundum per mutuum utriusque contrahentis consensum, saltem tacitum: in duplici casu ex dispositione Juris permissum est conductori cum eisdem conditionibus ab aliis oblatis in re conducta perseverare. Primus est in conductione prædiorum fiscalium, ex dispositione Juris in *l. Congruit C. de locato prædior. Civ. lib. 10.* ibi: *Congruit æquitati, ut veteres possessores fundorum publicorum novis conductoribus præferantur, si facta per alios augmenta suscipiant.* Secundus est in Scholastico conductore domus, qui pro eadem pensione, & cum iisdem conditionibus aliis præferendus est in locatione, juxta Textum in *c. 1. de locato*, ut cum Ognate tradit Rosignol. *prænot. 18. num. 2.*, ubi tamen addit, hoc non videri ampliùs in usu.

24. Ex tacito consensu censetur prorogata locatio, quando locator sciens, & cognoscens, tempus locationis esse finitum, permittit conductorem retinere rem sibi locatam, ut habetur ex *l. Item quæritur §. qui impleto ff. locati*, ibi *Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, non solùm reconduxisse videbitur, sed etiam pignora videbuntur durare obligata.* Item *l. Qui ad certum ff. eodem. Qui ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus est; intelligitur enim dominus cum patitur, colonum in fundo esse ex integro locare, & hujusmodi contractus neque verba, neque scripturam, utique desiderant, sed solo consensu convalescunt.* Censetur etiam tacitè prorogata locatio, quando locator certo tempore ante finitam locationem conductorem non admonuit, ut, elapso locationis tempore, rem locatam dimittat, in quo standum est locorum consuetudini pro tali tempore statuendo.

25. Censetur autem prorogata locatio; vel ad annum, si res locata sit prædium rusticum; vel quoadusque alter ex contrahentibus velit à conductione recedere, si res conducta sit domus *l. Item quæritur §. qui impleto ff. locati*, ibi: *Quod autem diximus taciturnitate utriusque partis Colonum reconduxisse videri, ita accipiendum est, ut in eodem anno, quo tacuerunt, videatur eamdem locationem renovasse, non etiam in sequentibus annis*, quia nimirum locatio in prædiis rusticis fit in ordine ad fructus, qui regulariter non habentur nisi per annum, & sic ad illud tempus videtur renovata locatio: quòd si prædium rusticum non fructificet, nisi de triennio in triennium, locatio dicenda erit prorogata ad triennium, quia non nisi tali tempore percipiuntur fructus: quæ ratio non militat de prædio urbano, seu de domo, quæ fructificat de die in diem, & ad ratam temporis uniformem, ac proinde in illa locatio videtur tacitè prorogata quoadusque alter ex contrahentibus velit à conductione recedere, nisi fortè domus in loco semel tantùm in anno soleat locari, nam tunc & ipsa censetur locata ad annum, cum medio tempore non facilè sit conductorem invenire; censetur autem locatio prorogata cum iisdem conditionibus, & pactis primæ conductionis, Molina *disp. 498.* Gomez *lib. 2. var. cap. 3. num. 17.* Bonacina, Rebellus, & alii, tum ex Juristis, tum ex Theologis, quos affert, & sequitur Rosignol. *contr. 10. prænot. 18. n. 6. & seqq.*: his præmissis.

26. Resp. Locator non potest, invito Conductore, rem locatam repetere, nisi finito locationis tempore. Ratio est, quia non potest resilire à contractu, invito conductore, qui per contractum locationis jus acquisivit ad certum usque tempus, ut habet Bonacina *quæst. 7. punct. 2. num.* 8. Excipiuntur quatuor casus relati à Gregor. IX. in cap. *Propter sterilitatem de locato, & conducto §. verum*, in quibus licitum est locatori rem locatam repetere, & conductorem expellere: ibi: *verùm invito inquilino, domum inhabitare, vel reficere poteris, si necessitas (quæ tamen non imminebat locationis tempore) id exposcat, remissa sibi pro residuo temporis pensione; quæ etiam inde rationabiliter amovetur, si perversè ibi fuerit conversatus, vel cum canonem per biennium non solvisset, si sibi satisfactione celeri non providit.* Idem habetur ex *l. Æde, quam C. de locato*, & tenent Abbas *in cit. cap. Propter*, Molina *disp. 499.* Bonacina *supra num.* 8. Rosignol. *prænot. 19. num. 1.*, & alii communiter.

27. Primus casus est, quando ex necessitate superveniente, quæ tempore locationis non erat, indiget domo locata pro sui habitatione, *d. l. Æde cit.*, ut si inopinatè corruat, vel comburatur domus, quam locator inhabitat, nec aliam commodè potest invenire: vel si uxorem ducat, & ob majorem familiam ampliori indigeat domo: aut, si ubi habitat, ob appropinquantes hostes, ampliùs manere non possit, aut alia urgente causa inde discedere debeat. Si autem tempore locationis jam præsens erat asserta ne-

cessitas, aut prudenter poterat prævideri, non potest conductorem invitum expellere, sibique debet imputare, quòd domum sibi necessariam locaverit, Molina *disp.* 499. *num.* 6. Rosignol. *prænot.* 19. *num.* 9. Idem valet quando necessitati potest aliter provideri, quia tunc locator non dicitur habere veram necessitatem, Rosignol. *num.* 10., qui *num.* 12. addit, posse locatorem expellere, quamvis in celebratione contractus sub juramento promiserit non expellere ante præfinitum tempus, quia illa promissio sub juramento non intelligitur extendi ad casus in Jure exceptos, quando illorum non fuit expressio facta, quod etiam concedit Bonacina *quæst.* 7. *punct.* 2. *num.* 12., quando locator in celebratione contractus non intellexit cedere juri suo. Quod diximus de necessitate superveniente locatori, intelligitur etiam de patre, matre, & filiis locatoris; nam si isti indigent re locata, præferri debent conductori, ut bene observat Baldus in *d.l. Æde C. hoc tit. num.* 11.; illius autem dispositio valet solùm de domibus, de quibus Jura loquuntur, nec debet extendi ad fundos, & prædia rustica, ut notat Bonacina *num.* 12., & alios referens Rosignol. *num.* 15., & in eo casu, quo locator ob suam, suorumque necessitatem conductorem à domo locata expellit, tenetur remittere pensionem pro rata temporis, cap. *Propter hoc tit.* ibi; *Remissa pro residuo temporis pensione*, Bonacina *loc. cit.* Molina *disp.* 499. Ognate, Gomez, & alii, quos affert, & sequitur Rosignol. *num.* 15.

28. Secundus casus est, quando domus indiget reparatione, qua non indigebat tempore locationis, nec reparatio fieri potest, nisi conductor expellatur, ut clarè constat ex *cit. Juribus*; & tam in isto casu, quàm in præcedenti debet locator pro rata temporis pensionem remittere, vel saltem providere conductori de alia domo æquè commoda; facta reparatione, locator tenetur permittere, ut inquilinus redeat ad pristinam conductionem pro tempore, pro quo conduxit, Bonacina *num.* 13. Rosignol. *num.* 21.

29. Tertius casus est, quando res conducta saltem ad quinquennium locata fuit, & per biennium pensionem non solverit, cap. *Propter hoc cit.* ibi: *Si canonem per biennium non solverit*: biennium requisitum ad expellendum intelligitur, quando locatio facta est ad longum tempus, puta ad decem annos, vel saltem ad quinque; si enim ad minus tempus facta sit, & tempore constituto conductor non solvit, statim expelli potest, nisi celeriter satisfecerit, ut in cit. cap. *Propter*, juncta Gloss., & *d.l. Æde*; nam frangenti fidem fides servanda non est, *Regul. Juris* 75., nisi aliter conventum sit, sed tunc conductor invitus à locatore remotus solvere non tenetur pensionem respondentem tempori futuro à die expulsionis, cum domo non utatur, sed tantùm tempori præterito, ita Navarr. *cap.* 17. *num.* 193., & alios referens Bonacina *num.* 8.

30. Quartus casus est, si Conductor re conducta abutatur, sive damnum inferendo, & deteriorem reddendo; sive infames, meretrices, lenones, aut fures introducendo, aut alia illicita cum viciniæ scandalo, aut domus diffamatione ibidem exercendo, Navarr. *cap.* 17. *num.* 194. Molina *disp.* 499. *num.* 14. Bonacina *punct.* 2. *num.* 11. Rosignol. *num.* 23. Hæc causa, sicut & præcedens habet locum non solùm in ædibus, & prædiis urbanis, sed etiam in prædiis rusticis, & conductor tenetur ad omnia damna, quæ inde locatori obveniunt; unde tenetur ad pensionem futuram solvendam locatori, si ob malum usum, & diffamationem non possit domum alis locare, at si possit æquè bene illam locare, quia statim alium inquilinum invenit, tenetur conductor solùm reparare damna illata in re locata, Molina, Bonacina, Rosignolus, & alii. Quòd si res locata sit ecclesiastica, observari debet id, quod statuitur Auth. *qui rem C. de Sacr. Eccles.* id est, *ut solvat totius temporis pensionem, & id in quo rem læsit, resarciat, non petiturus si quid impendit nomine meliorationis*.

31. An verò in allatis casibus locator possit authoritate propria conductorem expellere ante tempus conventum, censeo, implorandum esse officium Judicis, quamvis Molina, & alii probabile putent authoritate propria posse conductorem expellere.

32. Hic quæri solet; an licitum sit locare domum meretrici, vel ad alium turpem usum; sed responsio patet ex dictis circa 4. *præceptum Decalogi cap.* 7. *de scandalo*, ubi *num.* 55. diximus, id esse licitum, quia locare domum de se, & intrinsecè non est malum, estque nimis remotum à peccato, & locator utitur jure suo, solùmque limitatur, quando ex una parte illam potes æquè bene aliis locare, & ex alia parte ratione situs, aut alterius circumstantiæ, aptior esset ad turpem negotiationem exercendam, quia negando talem locationem nullum incommodum, aut jacturam sentis, & plura peccata vitantur, quæ ratione situs, & commoditatis in tali domo committerentur; ultra Auctores ibidem à nobis adductos videri potest Rosignol. *in præsenti contr.* 10. *disquisit.* 2. §. 15., & 16., ubi addit, non posse domum locari meretrici, si ex negatione domus prudenter credatur alibi honestiùs victura, aut scandalum honestis vicinis oriturum. Addit, licitum esse majori pretio domum locare meretrici, quia majus pretium exactum pro

domo

domo potiùs retardat à meretricio, quàm ad illud invitet; & quia domus ex habitatione meretricis vilescit, & consequenter postea minoris locanda est, ratione cujus damni illi pluris locari potest, citat Silvium, Salas, Sanchez, Azorium, Vasquez, & alios, ita etiam Diana *p. 5. tr. 7. ref. 26.*

DUBIUM IV.

De Obligationibus Conductoris.

33. Quatuor præcipuè sunt obligationes Conductoris; Primò enim tenetur non uti re conducta, nisi ad eum usum, ad quem conduxit, *l. Qui juramenta 40. ff. de Furtis*, & *l. Qui pignore eod. tit.*, quia tenetur stare contractui, nisi forsan rationabiliter præsumeret, locatorem non fore invitum, Covarvias *3. var. resol. cap. 15. num.* 8. Rosignol. *prænot. 15. num.* 10. Bonacina *punct. 3. num. 1.*; secus tenetur ad omnia damna, si per talem usum à locatore non concessum res fuerit deperdita, vel deteriorata, ex quo bene inferunt Rosignol., & Bonacina, eum, qui equum conduxit ad equitandum, si eo utatur ad vehenda pondera, vel si eum conduxit ad iter Romam versùs, eo utatur versùs Mediolanum, teneri ad restitutionem, & damna, si fortè in itinere pereat, vel deterioretur, quia peccavit contra justitiam cum damno locatoris.

34. Secundò non potest conductor absque justa, & rationabili causa rem conductam dimittere ante finitum tempus conductionis, & dimittendo tenetur integram pensionem solvere, *l. Dominus 55. §. qui contra legem ff. locati*, ubi dicitur, *qui contra legem conductionis fundum* (idem est de aliis rebus locatis) *ante tempus sinè justa, & probabili causa deseruerit, ad solvendas totius temporis pensiones ex conducto conveniri potest*. Potest autem rem conductam dimittere, nondum elapso tempore conductionis, si adsit rationabilis causa, ob quam uti non possit re conducta, ut si domus ruinam minetur, vel ex parte corruit sinè culpa conductoris; si pestis, vel hostiles incursiones timeantur, tunc enim domum conductam deserens non tenetur ad pensionem, nisi pro rata temporis, Bonacina, Rosignol., & alii.

35. Tertiò, transacto tempore locationis, tenetur conductor rem eamdem integram, & non deterioratam reddere locatori; unde, si culpa lata, vel levi conductoris pereat, vel deterior fiat, tenetur de damno, non tamen tenetur de culpa levissima, vel de casu fortuito, quia contractus fuit in gratiam, & commodum utriusque contrahentis, nec tenetur majorem diligentiam adhibere ad rem conductam conservandam, quàm alii conductores communiter adhibeant. Quamvis autem non teneatur conductor de culpa levissima, vel casu fortuito vi contractus locationis, & conductionis, nisi aliter conventum sit; tenetur tamen si fuit transgressor alterius pacti præcedentis dantis causam casui fortuito, ut si intercessit pactum quod nullo modo ignis afferatur in loco, seu re conducta, si intulit ignem, & casu fortuito domus, seu res conducta comburatur, tenetur de damno, non ratione casus fortuiti, sed quia fuit transgressor pacti prohibentis introductionem ignis, ut habetur ex *l. videamus §. si hoc ff. locati*, & in *d. l. §. ult.*

36. Quartò tenetur conductor conventam pensionem solvere locatori, tempore per contractum definito, aut juxta consuetudinem loci. Ubi autem non adest talis consuetudo, nec tempus solutionis à contrahentibus fuit determinatum, solutio fieri debet in fine temporis concessi, seu locationis, quia tunc solvenda est pensio, quando quis jam habuit totum usum rei; nam tunc contractus est completus ex parte locatoris tradentis usum rei pro tali tempore, & sic debet compleri ex parte conductoris, solutione pensionis, arg. *l. Julianus §. offerri ff. de actionib. empt.*, ubi dicitur, locatorem non posse exigere pensionem, nisi postquam adimplevit contractum ex parte sua: & inde si locatio, & conductio fiat ad annum, ad sex menses, ad mensem, in fine hujus temporis solvenda est pensio, quia contractus jam completus est ex parte locatoris: Quòd, si res conducta est fructifera, ut sunt agri, & prædia, pensio solvenda est in fine anni, seu quando fructus colliguntur; nam pensio imponitur, & solvitur propter fructus, & intuitu eorum, & sic pro tempore eorumdem fructuum collectorum erit persolvenda, Molina *disp. 497.* Bonacina *qu. 7. punct. 3. numer. 5.*, &, pluribus citatis, tenet Rosignol. *prænot. 15. numer. 9.*

37. Quòd si locatio, & conductio fiat ad novem, vel plures annos, quamvis nonnulli apud Bonacinam *loc. cit.* dicant, pensionem solvendam esse in fine temporis, quia hoc tacitè videtur actum inter contrahentes, quando non fuit præfixus terminus ad solvendum, & locator sibi debet adscribere, & imputare, si aliter non convenit; melius tamen dicendum est, solutionem esse faciendam in fine cujuslibet anni; nam locatio plurium annorum æquivalet pluribus locationibus, ut docet Molina *cit. disp. 497.*, & cum eo Tambur. *lib. 9. tract. 4. cap. 4 §. 2.* addens *num. 3.* quòd quando conductor per chirographa ostendit, se pensionem solvisse tribus ultimis annis præsumendum est se sol-

solvisse cæteris antecedentibus, nisi contrarium probetur, *l. Quicumque C. de Apochis public.*, vel nisi conductor certus sit, se non solvisse; nam tunc tenetur in conscientia solvere, sicut etiam solvere tenetur quando est dubium, an verè solverit, nam locator est in possessione crediti, ut cum Menochio, & Mascardo tenet *ibid.* Tambur. juxta regulam universalem de illo, qui dubitat, se restitutionem fecisse. Circa locum, ubi solvenda sit pensio, dico, standum esse conventioni, aut locorum consuetudini, illisque deficientibus, solvendam esse in loco ubi facta est conductio, ut tenet Tambur. §. 3.

38. An verò Conductor teneatur solvere pensionem, si ob aliquod impedimentum superveniens uti non potest re conducta. Resp. solvendam esse pensionem, si tale impedimentum superveniat causa, vel occasione conductoris, qui sibi imputare debet, si re conducta, uti non possit; non enim æquitas patitur, ut locator damnum patiatur ob culpam ipsius conductoris, qui sicut non tenetur solvere quando impedimentum provenit ex parte locatoris, ita solvere debet si non ex parte locatoris, sed ex parte ipsius conductoris supervenit impedimentum, ita Bonacina *quæst. 7. punct. 3. num. 6.* Lessius *lib. 2. cap. 24. num.* 8. Rebellus *part. 2. lib. 14. quæst.* 14., & est communis aliorum. Et inde, si conductor suorum negotiorum causa aliò pergat, & interim domum non inhabitat, vel si dignitatem consecutus, aut ob matrimonium contractum ampliori, & majori egeat domo, & sic primam relinquat, tenetur integram solvere pensionem, nisi fortè dominus æquè bene, & æquali pretio domum statim alteri locaverit, quia tunc sicut dominus nullum damnum patitur, ita non tenetur conductor ei solvere pensionem; quòd si locavit maiori pretio, non tenetur excessum reddere primo conductori, qui domum relinquendo cessit juri suo, ut docet Tambur. *supra num. 16.*

39. Si autem impedimentum non proveniat ex culpa conductoris, sed casu fortuito, puta quia domus corruit, seu incendio perit; si à domo ob pestem supervenientem, aut propter hostiles incursiones, aut quia vexatur à spiritibus, discedere cogatur, non tenetur pensionem solvere pro tempore, quo domum inhabitare nequit, & ratio est, quia non præsumendus est conductor, se voluisse in illis casibus obligare, qui non obveniunt ex sua culpa; contractus autem non obligat ultra voluntatem, & intentionem contrahentium: Idem etiam decernitur *l. Habitatores* 27. §. 1. *ff. locati*, *l. si fundus* 33. *l. Perinde* 34. *l. & hac* 35. *ff. eod.*, & ita cum Navarr. Gomez, Molina, Rebell., & aliis tenet Bonacina supra *loc. cit.*, prout etiam diximus supra.

40. Quæres: An successor teneatur stare locationi, seu conductioni factæ à suo prædecessore. Resp. successor universalis, qui titulo hæreditario succedit, tenetur stare locationi, vel conductioni factæ à suo prædecessore, non sic verò successor particularis, qui titulo donationis, emptionis, vel legati succedit in re locata, seu conducta. Ratio primæ partis est, quia successor universalis repræsentat personam sui prædecessoris, & succedit in ipsius jura, & onera realia, & præstare tenetur id, quod prædecessor præstare tenebatur, ac proinde tenetur stare locationi, & conductioni factæ à suo prædecessore usq. ad tempus præfinitum, ut clarè constat ex *l. viam veritatis C. de locato* juncta *l. sed addes* 19. §. 9. *ff. eod. tit.*, ubi hæredes defuncti jubentur solvere mercedem servo conducto à domino defuncto, constat etiam ex *l. veteris Juris C. de contrahen. & committend. stipulat.*, ubi universaliter dicitur; *Generaliter sancimus omnem stipulationem sive in dando, sive in accipiendo inveniatur, & ad hæredes, & contra hæredes transmitti*; unde sequitur, hæredem defuncti locatoris non posse augere pensionem, nec conductorem expellere ante tempus præfinitum, sicut etiam hæredes conductoris tenentur ad ea omnia præstanda, ad quæ vi conductionis tenebatur conductor, nisi fortè locatio, & conductio sit facta usque ad beneplacitum, quia tunc morte locatoris expirat beneplacitum, & per consequens locatio, *l. 4. ff. locati*, & cap. *si gratiosè de rescript. in 6.*, & ita tenent Molina *disp.* 489. *num.* 4. Gomez *lib. 2. var. resol. cap. 3. num.* 7. Covarr. 2. *var. c.* 15. Azor. 3. *p. lib.* 8. *c.* 6. *quæst.* 1. Bonacina *punct. ult. num.* 2.

41. Ratio secundæ partis est, quia successor particularis non repræsentat personam locatoris, nec ipsius obligationes suscipit, unde non tenetur stare ipsius locationi, sed potest expellere conductorem, nisi aliter fuerit antecedenter statutum, & expressè, seu tacitè conventum: Conductor similiter potest recedere, quando res transit ad successorem particularem, quia nullam cum illo contraxit obligationem, nec repræsentat personam defuncti; poterit tamen conductor expulsus à successore particulari agere contra locatorem, ut sibi damnum resarciat, *l. Emptorem C. de locato*, & *l. si merces ff.* §. *qui fundum ff. locati*, Gomez *loco cit. num.* 9. Molina *disp.* 490. Azor. *loco cit. quæst.* 2. Colonus, qui iam seminavit agrum expelli non potest ab emptore, seu successore particulari, nisi collectis fructibus, ne intempestivè cum alterius damno finiatur locatio, ita cum Sylvestro, Tabiena, & aliis tenet Bonacina *quæst. 7. punct. ult. numer.* 6.

net

42. Quæres 2. An Prælatus, & Superior Ecclesiasticus, seu Beneficiatus stare teneatur locationi factæ à suo prædecessore. Resp. Superiorem Ecclesiasticum, seu Beneficiatum non teneri stare locationi factæ à suo prædecessore de bonis, & redditibus Ecclesiasticis pertinentibus ad suam sustentationem, quæ non Ecclesiæ, sed suo nomine fuit facta. Ratio est, quia successor non dicitur hæres universalis, & locatio non fuit facta a Beneficiario nomine Ecclesiæ, sed nomine proprio, & de re, de qua non poterat paciści, nisi pro tempore, quo ipse retinebat beneficium, ac proinde talis locatio expirat morte locantis, cum ex eo tunc fructus pertineant ad successorem, cui reservari debent, ita Molina *disp.* 492. *num.* 5. Covarr. *lib.* 2. *var. resol. cap.* 15 *num.* 6. Tuschus *tom.* 5. *concl.* 419., & alios referens Bonacina *num.* 10.

43. Prælatus tamen successor stare tenetur locationi antecedenter factæ nomine ipsius Ecclesiæ de rebus non pertinentibus ad ipsum Prælatum, sed ad ipsam Ecclesiam, Hospitale, seu Monasterium. Ratio est, quia Prælatus est legitimus administrator bonorum, Ecclesiæ, Hospitalis, seu Monasterii, ac proinde ipsius locatio ita se habet, ac locatio bonorum facta à Tutore, vel Curatore nomine pupilli, seu minoris, quæ perseverat in successore, ut cum Molina, Mantica, & Rebello tenet Bonacina *num.* 10. addens, Ecclesiæ competere jus restitutionis in integrum, si læsa inveniatur, Rosignol. *prænot.* 13. *num.* 17.

44. Uxor, mortuo marito, vel soluto matrimonio, non tenetur stare locationi fundi dotalis factæ à Marito, durante matrimonio, sed posse conductorem expellere, quia Maritus nomine suo, non verò nomine Uxoris fecit locationem, dum ipse plenam habebat administrationem, unde erat quasi usufructuarius, cujus morte expirat locatio; tenetur tamen stare locationi factæ à Marito de bonis parafernalibus, quia talis locatio censetur facta à marito nomine uxoris, tamquam ab administratore, & procuratore, Bonacina *num.* 8. Molina *disp.* 492. Antonius Gomez 2. *var. resol. c.* 3. *num.* 8. *concl.* 2. Rosignol. *prænot.* 13. *num.* 16.

DUBIUM V.

De Conductione Famulorum, aliorumque Officialium, & justo ipsorum Stipendio.

45. Certum est, non solùm locari posse res, & jura realia, sed etiam personas, & obsequia personalia, cum & ista sint digna stipendio, & mercede, cum dignus sit Operarius mercede sua, quare videndum est in præsenti, quam obligationem habeant, qui operas, & labores suos alteri locant, ut sunt servi, famuli, artifices, officiales, operarii, & custodes, & vicissim, quam obligationem habeant Domini erga Operarios conductos.

46. Resp. 1. Famuli, & Operarii conducti ad aliquod opus, & obsequium præstandum, tenentur ex justitia tale opus, & obsequium præstare fideliter, cum propter hoc mercedem, & stipendium recipiant, & inde si injunctum opus omittant, vel negligenter agant, non possunt mercedem recipere, & acceptam restituere tenentur pro rata laboris, & operis omissi, vel negligenter peracti, quia non habent titulum recipiendi, seu retinendi stipendium: tenentur etiam ad omnia damna, quæ ex ipsorum culpa lata, aut levi, non tamen levissima domino, seu conductori obveniunt, quia, ut diximus supra, conductores, & locatores tenentur invicem de lata, & levi culpa, non de levissima, quoniam locatio, & conductio sunt contractus in bonum utriusque, Navarr. *in Manuel. cap.* 17. *num.* 197. Azor. 3. *p. lib.* 8. *cap.* 13. *quæst.* 7. Rosignol. *prænot.* 9. *num.* 16., aliique communiter.

47. Quòd si servus se obligavit servire gratis, nullam recipiendo mercedem, aut tantùm victum, & vestitum, an teneatur, & ipse domino de culpa lata, & levi, sicut alii stipendio conducti, negat Rosignol. *prænot.* 9. *num.* 16. dicens, teneri tantùm de dolo, & culpa lata, quia contractus videtur factus tantùm in gratiam domini; sed veriùs dicendum est, teneri etiam de culpa levi, quia eò ipso quòd famulatum offert obligat etiam se ad fidelitatem, & diligentiam domino præstandam, prout decet famulum fidelem, & conductum, maximè, quia titulo mercedis spem habet consequendi aliquod officium, seu beneficium ex benevolentia, & amicitia, & multoties ipse victus, & vestitus æquivalet mercedi, ut proinde semper mercedem adesse videatur, ut bene ponderat Azor. 3. *p. lib.* 8. *cap.* 13. *quæst.* 7.

48. Famuli, quibus specialiter commissa est cura domus, & bonorum domini, tenentur ea fideliter custodire sub obligatione re-

ne restitutionis, si ex ipsorum culpa lata, aut levi pereant, vel si non impediant furta, vel à domesticis, vel ab extraneis facta, quia ad id tenentur ex justitia, & ex officio sibi commisso; si verò illis specialiter cura commissa non est, peccant contra justitiam, non impediendo furta extraneorum, secus si non impediant furta domesticorum, licèt graviter peccent contra charitatem, ut cum Rosignol., Reginaldo, G. Hurtado, Tambur., & aliis diximus circa 4. *Decalogi praeceptum*, *cap.* 2. *dub.* 4. *num.* 43., & constat ex dictis supra *tract.* 2. *de Restit. cap.* 3. *dub.* 5. *num.* 43.

49. Si famulus ante constitutum tempus sine causa discedat à servitio domini (idem valet de quocumque locante operas suas, si ante finitum tempus locationis absque legitima causa discedat) asserunt nonnulli, illum perdere totam mercedem, seu nullam mercedem ei deberi, eò quòd debito famulatu dominum fraudat, & quia hoc maximè interest Reipublicæ, ne famuli pro libito servitia dominorum contra locationis tempus deserant, ut docet Azor. *part.* 3. *lib.* 8. *cap.* 13. *quæst.* 6.; hoc verificari de foro externo, & judiciali docent Diana *part.* 3. *tract.* 6. *resol.* 15. Facundez *lib.* 4. *in Decalog. cap.* 15. *num.* 15., & Bassæus *verb. famuli num.* 6. At verius est, attento jure naturæ, & in foro conscientiæ illi dandam esse mercedem ad ratam temporis, quo servivit, nisi magnum damnum resultaret domino ex illo discessu, tunc enim posset sibi retinere salarium titulo compensationis, Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 7. *punct.* 4. *num.* 11. Lugus *disput.* 29. *sect.* 3. *num.* 56. Rebell. *part.* 2. *lib.* 14. *quæst.* 13. *num.* 18.

50. Resp. 2. Dominus tenetur ex justitia debito tempore solvere salarium conventum famulis, & aliis operariis conductis, quia dignus est operarius mercede sua; unde gravissimè peccat cum obligatione restituendi, si justum stipendium denegat famulis, & operariis; nam domini, & servi habent obligationem correlativam, & ad invicem tenentur de culpa lata & levi unde sicut servi peccant cum obligatione restituendi, si negant, aut subtrahunt famulatum, ita domini peccant graviter cum obligatione restituendi, si famulis, & operariis conductis denegant justum stipendium; si dominus sinè justa causa famulum, seu operarium ad certum tempus, puta ad annum conductum expellat, nondum completo tempore tenetur ei solvere integrum salarium, seu mercedem, quia tunc per famulum non stat, quin toto integro anno serviat, & operas suas præstet, nisi fortè famulus servetur indemnis, & nullum damnum patiatur, quia statim operam suam aliis locavit, æquali prætio, vel alia occupatione compensavit sibi totum illud lucrum, vel nisi famulus causam dederit expulsioni, ut cum Bonacina, Lugo, & Villalob. diximus in 4. *Decal. præcept. cap.* 2. *num.* 31., hoc idem latè tradit Rosignol. *prænot.* 9. *num.* 5.

51. Conf. ex generali doctrina tradita *dub. præced. num.* 38., ubi diximus, solvendam esse pensionem à conductore, quando uti non potuit re conducta propter impedimentum, & causam supervenientem ex parte ipsius conductoris, qui sibi imputare debet, si re conducta uti non possit; non enim æquitas patitur, ut locator damnum patiatur ob culpam ipsius conductoris, qui sicut non tenetur solvere, quando impedimentum provenit ex parte locatoris, ita solvere debet, si non ex parte locatoris, sed ex parte ipsius conductoris superveniat impedimentum, quod etiam constat *arg. l. Qui operas.* 41. *ff. locati*, ibi *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quò minùs operas præstaret*. Idem habetur ex *l. sed addes* §. *ult. ff. eod. tit.*

52. Hinc sequitur, famulo infirmo non teneri dominum solvere salarium pro tempore infirmitatis, nisi aliter inter ipsos conventum sit, aut loci consuetudo aliter postulet, nam tunc standum esset consuetudini, & conventioni. Ratio est, quia per famulum stat, licèt sinè sua culpa, quò minùs operas suas non præstet, ob quas præstandas salario conductus est, ea ratione qua conductor domus, seu equi non tenetur solvere mercedem pro tempore, quo, ob defectum locatoris, usum non habet domus, vel equi conducti, ut cum Azor., Diana, Layman, & Leandro diximus *in* 4. *præcept. Decalogi cap.* 2. *num.* 35. Ubi diximus, non valere paritatem de Clerico ægrotante, cui decernuntur distributiones Beneficii in cap. 1. *de Cler. ægrot.*, quia id congruè determinavit Ecclesia, ne alii ab Ecclesiastico ministerio deterreantur, quod non valet de famulo ægrotante, nisi aliter conventum sit, aut consuetudo postulet, aut nisi infirmitas sit brevis, quia si modico tantùm tempore, puta ad aliquos dies ægrotaret, saltem ex æquitate non esset aliquid illi de salario detrahendum, quando famulus est ad annum, vel ad longum tempus conductus, quod non valet de operariis diurnis, quibus ægrotantibus detrahitur salarium pro rata temporis, ut patet in praxi ubique recepta.

53. Famuli, seu famulæ, idem valet de aliis operariis diurnis, non possunt aliquid surripere de bonis domini, nec sibi occultè compensare, si conventum stipendium sibi non videatur suo labori, & obsequiis præstitis adæquatum, & oppositum reprobatur ab Innocent. XI. damnante illam propositionem, quæ

quæ est in ordine 37. *Famuli, & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant Salario, quod recipiunt*, quod certè scandalosum est, & viam aperit innumeris furtis, dum facilè quisque persuadere sibi potest, laborem præstitum dignum esse majori salario. Ratio est, quia stipendium justum, & debitum non consistit in indivisibili, sed habet latitudinem pretii supremi, medii, & infimi, ut proinde non patiatur injuriam, nec possit uti compensatione famulus, si paciscatur de pretio justo infimo, sicut nec patitur injuriam dominus, si cum famulo paciscatur de pretio justo supremo; si verò certò, & evidenter constet, salarium ex justitia famulis debitum esse minùs justo, possunt sibi facere compensationem, servatis regulis justæ compensationis, prout docent Bonacina *quæst. 7. p. 4. num. 3.* Molina *disp. 506.* Navarr. in *man. cap. 17. n. 172.*, & alii communiter.

54. Plura de Servis, & eorum salario diximus *in 4. præcepto cap. 2. dub. 3. & 4.*, quæ ibi possunt videri: hic solùm addendum est, justum famulorum salarium esse illud, quod inter partes conventum est, seu quod ex locorum consuetudine aliis famulis eodem ministerio occupatis tradi solet, seu quod idem est, quando non desunt alii multi, qui libenter inservirent pro eodem stipendio; nam res tanti valet, quanti communiter æstimatur, prout tradunt Molina *disp. 506.* Bonacina *supra num. 9.* Lugus *disp. 29. sect. 3.*, & Rosignol. *prænot. 9. num. 11.*

55. Dare debet dominus famulis stipendium justum, saltem infimum intra latitudinem justi pretii, quamvis ex æquitate dare debeat pretium medium; quòd si famulus sponte, & liberè se offerat pro minori stipendio, vel solo victu, & vestitu contentus, standum erit conventioni, nec tenetur dominus ex justitia aliquid ulteriùs tradere; debet autem solvere stipendium tempore debito, & in re conventa, ut in pecunia, & non in panno, esculentis, aut aliis mercibus contra voluntatem famuli; si enim pannum tradat, vel quid simile, quo non indiget famulus, si illud vendat viliori pretio tenetur dominus ad restitutionem, quantò minoris famulus vendidit, siquidem tradere debet famulo, quantum convenit, sed in dato casu non censetur tantum tradere, cum famulus cogatur viliori pretio vendere, quod accepit, ut cum Vasquez tradit Bonacina *supra num. 15.*, idemque tenet Navarr. *cap. 17. num. 108.* dicens, quòd hoc meminisse deberent Confessarii, & admonere Concionatores in eis terris, in quibus Duces, & Ministri Regum solvunt stipendia militibus in pannis, quibus illi non indigent, quosque longè viliori pretio statim vendere coguntur.

CAPUT VIII.

DE COMMODATO DEPOSITO ET PRECARIO

DUBIUM I.

Quid sit Commodatum, & de requisitis ad illud.

1. Commodatum inde dictum, *quasi utentis Commodo datum*, benè definitur, quòd sit *alicujus rei ad aliquem specialem, & determinatum usum gratuita facta concessio*, sic Gloss. *cap. unic. de commodato versus commodatum*; sumitur autem in præsenti non pro ipsa re commodata, sed pro contractu, quo res alicui gratis conceditur ad certum, & determinatum usum: prout est contractus convenit cum cæteris aliis contractibus, à quibus distinguitur per alias particulas. Dicitur *rei alicujus*, sive deinde sit res immobilis, ut domus, vinea, pratum; sive etiam mobilis, ut equus, vestis, & vasa; sive alia res quæcumque, dummodo non sit ex illis, quæ usu consumuntur, nam ista mutuò conceduntur, sed non commodantur, cum non possint eadem restitui, ut pecuniæ, vinum, oleum, & hujusmodi, nisi dentur, & concedantur ad pompam, scilicet ad ostendendam abundantiam pecuniarum; nam ad hunc usum possunt commodari, Molina, Tuschus, & alii, quos affert, & sequitur Rosignol. *contr. 9. quæst. prænot. 1.*

2. Dicitur *gratuita facta concessio*, per quas particulas commodatum differt à locatione, & Emphyteusi, & aliis contractibus, in quibus conceditur usus alicujus rei non gratis, sed ob stipendium, & mercedem; gratuitum enim commodatum esse debet, prout habetur §. *item 15. Inst. quibus modis re contrahitur obligatio*. Dicitur *ad usum*, per quam particulam differt à pignore, & deposito, quorum non conceditur usus; nam si creditor pignoris, aut depositarius pignore, seu deposito utatur, invito domino, dicitur furtum committere §. *furtum autem. Instit. de obligationib., quæ ex delicto, &c.* differt etiam per hanc particulam à Mutuo, in quo non solùm usus, sed etiam dominium rei mutuatæ transfertur in mutuatarium, in Commodato verò transfertur tantummodo usus, remanente dominio apud commodantem: differt etiam à Donatione per quam transfertur dominium in donatarium.

3. Dicitur *ad aliquem specialem usum*, quia commodatarius uti non potest re commodata ad quemcumque usum, sed tantùm ad illum, ad quem est concessa, *l. in commodato* §. *sicut ff. commodat*, ibi: *Modum commodati, finemque præscribere ejus est, qui beneficium tribuit*. Differt etiam à Precario, quod non datur ad certum, & determinatum usum, nec etiam ad certum tempus, sed ad beneplacitum concedentis, seu donec iste precarium revocaverit; Commodatum verò conceditur ad certum, & determinatum usum, & ad certum, & determinatum tempus expresse, vel tacitè appositum, quæ omnia certa sunt apud Doctores, & videri potest Rosignol. *contract. 9. prænot.* 1.

4. Commodatarius plures habet obligationes; Primò enim uti non potest re commodata, nisi ad eum usum, ad quem conceditur, & pro tempore concesso, unde peccat mortaliter, si, invito domino, te utatur ad usum non concessum, vel diutiùs, quàm sit concessum, ut docet Molina *disp. 298. num. 6.*, & 295. *num. 7.* Azor. *p. 3. lib. 7. cap. 5.*, *& cap. 9.*, aliique communiter, & tenetur actione furti, *l. si ut certo* §. *Nunc videndum in fin hoc tit.* ibi: *Quinimmò, & qui aliter re commodata utitur non solùm commodati, verùm furti quoque tenetur*. Durante usu, vel tempore concesso, res commodata repeti non potest contra voluntatem commodatarii, & cum ejus damno, quia jus habet ad usum, & tempus sibi concessum, & inde commodans tenetur restituere damnum, quod ob id patitur commodatarius, nisi fortè commodans sit passurus ipse simile damnum; tunc enim potest repetere contra voluntatem commodatarii, & cum ipsius damno; nam quilibet sibi magis, quàm alteri obligatur, *cap. si cum licet 23. quæst. 5.*, nec commodans censetur voluisse commodare cum proprio detrimento, Molina *disp. 294. num. 2.* Lessius *cap. 27. dub. 5. num. 18. lib. 7. cap. 8. de commodato*, Lugus *disp. 32. num. 11.* Limitatur, nisi fortè commodator præviderit suam indigentiam, & adhuc voluit commodare, nam tunc cessit juri suo, & sibi imputare debet, si damnum patiatur, ut cum Molina, & Reginaldo tenet Bonacina *quæst. 15. punct. unic.* Lugus *supra*, & Tambur. *lib. 4. tract. 7. cap. 6. num. 13.*, *& 14.*, & sic non potest ante tempus commodatum repetere, & repetendo injustè agit, & tenetur ad restitutionem, quod adeò verum est, ut nec post mortem concedentis possit commodatum revocari.

5. Secundò tenetur commodatarius, finito tempore, pro quo res fuit commodata illam eamdem restituere in specie, ut loquuntur Juristæ, vel in individuo, ut dicunt Theologi, cum per hoc commodatum distinguatur à mutuo, ut supra diximus; tenetur autem illam restituere integram, & sua culpa non deterioratam: si enim ex dolo, vel culpa sua deteriorem reddat, tenetur damnum compensare, *l. sed mihi* §. *si reddita ff. commodato*: expensæ ordinariæ faciendæ in re commodata spectant ad commodatarium, nam cujus est commodum, ipsius est & incommodum *l. in rebus* §. *possunt hoc tit.* Unde, qui accipit equum commodato tenetur illum alere, ferreis laminis ad pedes adaptandis prospicere, ac munire, aliaque similia facere, ut cum Reginaldo, Garzia, & aliis docet Bonacina *disp. 3. quæst. 15. num. 4.*

6. Qui scienter rem vitiosam alteri commodavit, unde ei damnum evenit, tenetur damnum illud resarcire: qui scienter vasa vitiosa commodavit, si infusum ibi vinum, vel oleum, corruptum, effusumque est, condemnandus eo nomine est, ut habetur *l. in rebus* §. *Item qui*, *ff. commodati*. Similiter, quando servus alteri commodatus furtum fecit, tenetur damnum restituere cum sciens, talem esse servum, ignoranti commodavit, *l. si servus ff. eod.* Si autem ignoravit defectum, ob ignorantiam excusatur, ut in simili diximus *cap.* præced. *dub. 2. num. 12.*

7. Hic dicendum esset ex quanam culpa teneatur commodatarius, si res commodata pereat, sed commodiùs dicetur inferiùs dub. 4. præter ea, quæ jam diximus supra *tract. 2. de restit. cap. 5. dub. 4.*, *& 6.*

DUBIUM II.

De Deposito, & pertinentibus ad ipsum.

8. Depositum aliquando sumitur pro re depositata, sicut etiam commodatum sumitur aliquando pro re alteri commodata, & hoc modo *depositum est*, *quod custodiendum alicui datum est*, ut habetur ex *l. 1.* §. *1. ff. depositi*, & aliquando sumitur pro contractu depositi, & hoc modo est contractus, quo aliquid alteri gratis custodiendum datur, ut illud integrum restituat. Ponitur *contractus* loco generis, & convenit cum aliis contractibus, à quibus distinguitur per alias particulas. Dicitur: *quo aliquid*, *&c.* quia de ratione depositi est, ut res tantùm custodiatur, unde non transfertur dominium, nec ususfructus, & hac ratione distinguitur à mutuo, in quo transfertur dominium, & à commodato, in quo transfertur usus; distinguitur à pignore, quia pignus datur ad cautionem creditoris, depositum verò traditur ad solam rei custodiam, ut cum communi Doctorum tradit Bonacina *quæst. 13. punct. 1.*

9. Dicitur *gratis*, *ut illud integrum restituat*, quia depositum regulariter fit gratia solius

solius deponentis, & nulla mercede data, vel promissa: si enim pro custodia rei merces, seu pretium datur, non est amplius formaliter depositum, sed transit in contractum locationis, & conductionis; siquidem depositarius, stipendium recipiens, accipiendo pretium censetur operam suam ad rem custodiendam alteri locasse, ut habetur cit. *l.* 1. §. *si vestimenta ff. depositi*, sic habet Rosignol. *contract. 9. pranot.* 8.; sicut transit in commodatum, quando deponens facultatem concedit depositario, ut re depositata liberè uti possit, ut habetur *l.* 1. §. *si quis servum ff. depositi*.

10. Depositum quamvis multipliciter dividi possit, ut videre est apud Rosignol. *contr. 9. pranot.*8., specialiter tamen dividitur in depositum judiciale, & privatum; Depositum judiciale, quod alio nomine dicitur *Sequestrum*, tunc est quando res in judicio controversa apud aliquem tertium deponitur, ipsique committitur custodienda, ut, lite finita, victori restituatur, & hoc fieri solet ex Decreto Judicis, vel quando Creditor recusat accipere pecuniam à debitore, tunc pecunia deponitur, & liberatur ex Decreto Judicis, *l. licet ff. depositi*. Depositum privatum dicitur quando fit privata partium authoritate, vel quando apud aliquem fide dignum res custodienda deponitur, Azor. *lib. 7. cap. 2. de Deposito*, Molina, & Reginaldus, quos sequitur Bonacina *quæst. 13. punct. 1. num. 6.* Depositum privatum potest esse voluntarium, quando, nulla cogente necessitate, quis rem suam alteri custodiendam tradit; vel necessarium, quando fit, urgente necessitate, puta ratione incendii, ruinæ, tumultus publici, aut naufragii. Depositi seu sequestri naturam & conditiones explicat Rosignol. *pranot.* 8. *num.* 7., sed illarum notitia non spectat ad Theologiam moralem.

11. Depositarius tenetur fideliter custodire rem depositam, sicut rem propriam, eaque uti non potest sinè expresso, vel tacito consensu deponentis, eaque utendo censetur committere furtum, ut constat ex *l. si Sacculum ff. depositi*, ibi *si Sacculum, vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contrectaverit, & depositi, & furti actio mihi in eum competet*. Idem habetur §. *furtum Instit. de obligat., quæ ex delicto*: ibi *sive creditor pignore, sive is, apud quem res deposita est, ea re utatur* = *furtum committit*, quia nimirum depositum datur ad custodiam, non ad usum, cum per hoc depositum distinguatur à commodato; & inde, si illo utatur, contractat rem alienam, invito Domino, & censetur furtum committere, prout Lessius, Covarr., Angelus, & alii, quos sequitur Rosignol. *contract. 9. pranot.* 12. *num.* 2. Garzias, Azor., Rebell., Reginald., Molina, quos sequitur Bonacina *quæst. 13. punct. 1.*, addentes cum D. Thoma *2. 2. quæst. 63. art. 6.* Depositarium teneri ad restitutionem valoris usus, quia res quælibet Domino fructificat, sicut domino perit, quando nimirum rei depositæ usus est pretio æstimabilis.

12. In duplici casu depositarius excusatur à peccato, si deposito utatur, primò si hoc faciat ex præsumpta voluntate Domini, quæ rationabiliter præsumi potest, quando ex tali usu nullum sequitur damnum deponenti, & utilitas aliqua depositario, ex regula generali, quod tibi non nocet, & alteri prodest de facili concedendum, & hac ratione solvitur casus propositus à Molina de nauclero, qui cum in navi veheret suas, & aliorum amicorum capsas Saccharo plenas, in quadam insula vendidit suas capsas, sed quia hæ in fundo erant navis, unde difficulter extrahi poterant, dedit emptori illas alienas, quæ supereminebant, animoque applicuit amicis suas æqualis omnino bonitatis, & pretii, postea verò, capta navi à piratis, quæsitum fuit; an capsæ illæ captæ à piratis nauclero perierint, an amicis, & respondit Molina *disp. 523. num. 6.* Amicis perijsse, siquidem nauclerus ex præsumpta, & rationabili amicorum voluntate suas capsas commutavit cum capsis ipsorum, & sic capsæ, quæ perierunt, stante commutatione facta, non erant amplius naucleri, sed amicorum, & sic illis, tamquam illarum dominis perierunt, ita cum Molina tenent Lugus *disp. 33. de Just. num.* 5. Tambur. *lib. 9. de contract. tract. 7. cap. 5. §. 4. num. 2.*, & latè Rosignol. *contr. 9 disquis. 2. §. 7.*

13. Secundò depositarius uti potest deposito, quando dominus expressè, vel saltem tacitè concessit talem usum, sed tunc ille contractus non remanet amplius sub pura ratione depositi: sed si res deposita sit usu consumptibilis transit in mutuum, si verò non sit consumptibilis transit in commodatum, quia depositum, ut depositum est solùm ad custodiendum, non ad usum, ut cum Navarro bene advertit Rosignol. *pranot.* 12. *num.*3.; mutat autem naturam depositi, & fit mutuum, seu commodatum, quando depositarius incipit eo uti; transit etiam in locatum, si dominus pretium exigat pro usu rei, & alios referens Bonacina *quæst. 13. p. 1. numer.* 3.

14. Tacitè censetur concessus usus rei à deponente, quando alterius custodiæ committitur pecunia numerata non clausa, nec obsignata, nec illius usus interdictus; tunc enim depositarius ea uti poterit, si certus sit, quòd tempore solutionis, & restitutionis paratam habebit similem pecuniam, qua possit satisfacere, nam dominus nullum patitur

incommodum, sed potiùs sentit commodum, quia cum per talem usum translatum sit dominium in depositarium, res stat ipsius periculo, adeò ut ipsi pereat, si fortè perire contingat; Secus dicendum est, quando traditur custodienda pecunia sacculo clausa, vel in arca clausa, vel sigillo munita, *l. 1. si Sacculum ff. depositi*, & tunc depositarius ea uti non potest, quia cum sigillata, & clausa custodienda tradatur, censetur usus ipsius interdictus, ut cum Molina, Lessio, Reginaldo, & aliis tradit Bonacina *num.* 4.

15. Hinc si depositarius pecunia, quæ non clausa, nec obsignata sibi custodienda fuit tradita, utatur, & negotietur, faceret suum, & justè retinere posset lucrum ex tali negotiatione receptum, tamquam fructum suæ industriæ, absque ullo damno deponentis, quod verum est, etiamsi usus pecuniæ illi fuisset expresse prohibitus, quia non desinit esse fructus industriæ; si tamen depositarius certus moraliter erat, quòd tempore solutionis paratam habebit pecuniam æqualis quantitatis, bonitatis, & valoris, secus teneretur ad interesse, & damna, ita cum Facundez, & Layman, Tambur. *supra numer.* 5.

16. An verò peccet mortaliter depositarius, si pecunia, vel alia re utatur, invito domino sine ipsius præjudicio, & detrimento, dico, non peccare mortaliter contra justitiam, quia gravitas peccati contra justitiam æstimatur ex damno, quod in proposito nullum est, ut suppono, sed peccare mortaliter, aut venialiter juxta mensuram rationabilis involuntarii domini, cui facit injuriam, pecunia utendo contra ipsius voluntatem, quamvis nullum sequatur damnum, ut tradit Tambur. *supra num.* 6., & cum aliis Palaus *tract.* 32. *disp.* 3. *p.* 3.

17. Poterit etiam Depositarius sibi retinere incrementum, quod fecit pecunia, si medio illo tempore, quo illam retinuit, crevit in valore, quando deposita fuit, nec clausa, nec obsignata, nec tradita sub conditione, ut eadem numero restituatur, sed cum tacita, vel expressa facultate illa utendi, quia tunc depositum transit in mutuum, quando illo utitur depositarius, qui proinde illius dominium acquirit, ipsique crescit, vel decrescit, & tenetur de casu fortuito; unde sufficit, quòd pecuniam reddat secundùm valorem, quem habebat tempore, quo factum est depositum: secus dicendum, si pecunia fuit deposita in sacculo clausa, vel sigillata, vel cum expressa conditione, ut ea non utatur, vel certè si illa depositarius non fuit usus, sed eadem numero perseverat, nam tunc incrementum, vel decrementum spectat ad deponentem, apud quem perseverat dominium rei depositæ, cuique pereat, si casu fortuito pereat, ut cum Azor., Reginaldo, & aliis tradit Bonacina *punct.* 1. *num.* 4. Tambur. *supra cap.* 5. §. 3. *numer.* 2. Trullench *lib.* 7. *cap.* 25. *dub.* 1. *num.* 4. Vide, quæ diximus supra *cap.* 3. *de mutuo dub.* 9.

18. Tenetur depositarius absque mora depositum restituere reposcenti, ut constat ex *cap. bona fides, de deposito*, & aliis Juribus relatis à Rosignol. *contract.* 9. *prænot.* 11. *à nu.* 10. Nec retardari potest restitutio depositi ex eo quòd factum fuerit pro tota vita deponentis, vel pro aliquo determinato tempore, quod nondum advenerit, siquidem deponens potest revocare pro libito, etiam ante mortem, & ante tempus determinatum, *l.* 1. §. *si sic deposuero ff. deposit*, ibi *si sic deposuero apud te, ut post mortem tuam reddas, & tecum, & cum herede tuo possum depositi agere, possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere*. Ratio est, quia depositum ex natura sua est ad nutum deponentis revocabile, & tempus illud præfixum est ad obligandum depositarium ad custodiam, non verò deponentem ad non repetendum.

19. Nec item retardari potest titulo compensationis alicujus debiti, seu crediti prætensi à depositario contra deponentem, ut constat ex *l. si quis, vel pecunias C. depositi*, & *l. ult. C. de compensationib.*; nam depositor rem suam fidei depositarii committit, ut eam diligenter, fideliterque custodiat, donec revocetur, talemque custodiam depositarius in se suscipit, unde agit contra fidem, si repetenti non reddat rem sic depositam, sed titulo compensationis retineat: hoc tamen puto verificari pro foro externo, & altera parte contradicente; nam pro foro conscientiæ, quando debitum est certum, nec alia ratione consequi potest, non video, cur depositarius non possit uti compensatione, & rem depositam retinere, donec ipsi satisfiat, ita Layman *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 9. *num.* 10.

20. Nonnullæ assignantur causæ, ob quas non est statim facienda restitutio depositi. Prima est, quando talis restitutio vergit in damnum spirituale, seu temporale deponentis, vel alterius, ut si furiosus gladium repetat ad occidendum se, vel alium, tunc enim neganda est restitutio, Can. *Ne quis arbitretur* §. *Duo sunt* 22. *quæst.* 2. Secunda, quando bona deponentis ob aliquod crimen sunt publicata, seu confiscata; nam tunc non deponenti, sed fisco sunt restituenda, ob Juris, & legum dispositionem, non sic tamen spectato Jure naturali, & gentium, *l. Bona fides* §. 1. *ff. deposit.* Tertia, si concurrat fur, qui deposuit, & dominus; tunc enim non furi, sed domino debet restitui, *cit. l. Bona fides* §. *incurrit ff. depositi*; secus dicendum, si domi-

domino non comparente, solus fur depositum reposcat. Quarta si per furem res deposita sit apud verum dominum, qui agnoscens, rem esse suam, potest illam retinere, & non reddere furi, quæ omnia sunt certa apud Doctores.

DUBIUM III.

Ex qua Culpa restituere teneatur Commodatarius, & Depositarius, si res commodata, vel deposita pereat.

21. Solutio præsentis difficultatis potest sufficienter colligi ex dictis supra *tract. 2. de restit. cap. 1. dub. 3., & seqq.*, ubi diximus, culpam aliam esse theologicam, quam considerant Theologi, estque peccatum mortale, aut veniale: alteram Juridicam, seu Civilem, quam considerant Jurisperiti, estque omissio diligentiæ, ex qua sequitur alteri damnum, & potest esse triplex, lata, levis, & levissima, ut *ibid.* diximus *num.* 18.; facilè autem contingere potest, quòd hujusmodi culpa juridica, seu civilis sit homini involuntaria, & careat omni peccato coram Deo: si ex naturali oblivione librum tibi commodatum in loco publico reliquisti, unde fuit deperditum, & sublatum, culpam juridicam commisisti, sed non theologicam, quia ob naturalem inadvertentiam, & oblivionem excusaris à peccato coram Deo.

22. Resp. 1. stando intra limites Juris naturalis nemo ex contractu, sive in officio constitutus tenetur in foro conscientiæ restituere damnum secutum ex sua culpa, nisi hæc sit culpa lata, quæ sit peccatum mortale. Ratio est, quia jure naturali majorem diligentiam quis adhibere non tenetur in custodia rei depositæ, commodatæ, locatæ, seu conductæ, quàm in re propria, & quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset; si ergo fuit hæc diligentia adhibita, & nihilominus res periit, casu fortuito, & sinè culpa periisse dicendum est, adeòque sinè obligatione restituendi, quæ solùm consurgit ex culpa; nisi fortè aliter conventum sit inter partes, nam si pactum intercessit de præstando damno quomodocumque res pereat, tenebitur quis etiam de casu fortuito, nam tunc periculum rei in se suscepit, & se obligavit ad quodcumque damnum resarciendum; vel nisi fuerit in mora culpabili restituendi, ut habetur ex cap. *Unic. de commodato* ibi, *cum gratia sui tantùm quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur; licèt casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari*, ubi, ut vides, non tenetur de casu fortuito, quando non fuit causa culpabilis, ut eveniret talis casus fortuitus, vel nisi fuisset in mora restituendi; nam mora sua cuilibet est nociva, *Regul. 25. Juris in 6.*, nisi fortè eodem modo apud dominum res fuisset peritura, quia tunc cessat obligatio restituendi, ut patet ex alibi dictis, cum non sit causa damni, sic Bonacina, Lugus, Lessius, & alii adducti *loco cit.*

23. Resp. 2. attento jure positivo humano, quando contractus celebratur in utilitatem solius accipientis, tenetur iste ad restitutionem damni secuti ex sua culpa levi, & levissima, ut constat ex cap. *Unic. de commodato*, & *l. contractus ff. de Regul. Juris*. Si verò contractus cedat in utilitatem solius deponentis, tunc accipiens tenetur solùm de dolo, & culpa lata, non de levi, & levissima: si autem contractus cedat in utilitatem utriusque, uterque tenetur de dolo, culpa lata, & levi, non verò de levissima, *arg. l. si ut certò §. nunc videndum ff. commodati*, & aliis Juribus passim relatis à Doctoribus.

24. Inde commodatarius communiter tenetur etiam de culpa levissima, quia commodatum communiter cedit in commodum, & utilitatem solius accipientis, è contra verò depositarius ordinariè tenetur solùm de dolo, & culpa lata, cum depositum fiat in gratiam solius deponentis, *l. 1. C. Depositi* ibi: *qui Depositum accepit, dolum solùm, & latam culpam præstare debuit*, nisi pretium accipiat pro custodia, quia tunc tenetur etiam de culpa levi, nam contractus cedit in utilitatem utriusque, quæ omnia fusiùs explicata sunt à nobis supra *tract. 2. de restit. cap. 1. dub. 7.*

25. Sartores, molitores, & similes artifices, quibus datur res polienda, permutanda, vel reficienda, sicut etiam Nautæ, Aurigæ, Caupones, & similes, apud quos res deponitur, tenentur ex culpa levi, cum etiam in ipsorum commodum fiat tale depositum, *l. 1. ff. depositi*, ubi etiam dicitur, Nautas, Stabularios, & Caupones teneri ex culpa levissima, quia ad custodiam rei depositæ tenentur etiam ex officio; ad hoc tamen requiritur, ut res ipsis tradatur custodienda; secus si dictis res non fuerit specialiter consignata, idque ob multitudinem accedentium, & recedentium, quorum fidem, & factum, ipsi præstare nolunt, & ita servatur in praxi, ut etiam docet Lessius *lib. 2. cap. 27. numer. 10.* Tambur. *lib. 9. tract. 7. cap. 5. §. 1. & 2.* Sylvester *verb. Nauta quæst. 1.*

26. Difficultas potissima est, an leges obligantes ad restitutionem damni dati ex culpa levi, seu levissima obligent in conscientia ante Sententiam Judicis, adeò ut qui damnum

mnum hoc modo dedit teneatur in conscientia restituere, nulla expectata sententia Judicis, *loc. cit. de restit. dub. 7. num. 53.* Diximus, duas esse sententias, alteram asserentem, dari huiusmodi obligationem, quia dictæ leges præcipiunt id, quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam; unde talis obligatio non est simplex pœna, sed id, ad quod quis ex naturali Jure tenetur, quæ quidem sententia est valde probabilis, tum propter rationem, tum propter authoritatem Doctorum.

27. Altera sententia, quæ est communior, & probabilior, negat adesse hujusmodi obligationem ante Sententiam Judicis, adeòque neminem teneri in foro conscientiæ restituere damnum datum ex culpa levi, seu levissima, sed solùm ex culpa lata, quæ sit peccatum mortale, nisi aliter expressè conventum sit inter partes. Ratio est, quia, attento solum Jure naturali, nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei alienæ, quàm præstet in custodia rei propriæ, & quàm dominus ipse adhibuisset, si apud eum mansisset, & ita tenent Diana, Filliuc., Lugus, Hurtad., Sotus, & alii à nobis relati, *de restitut. num. 55.* ita etiam Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 14. de deposito numer. 545.*, quia pœna gravis non est imponenda, nisi propter culpam gravem, Tambur. *lib. 8. Decal. tract. 3. c. 5. §. 1. num. 5.* Rebellus *p. 2. lib. 16. quæst. unic. à numer. 5.*, & alii apud ipsos.

28. Si dubium sit, an depositum, vel commodatum perierit culpa depositarii, vel commodatarii, in foro conscientiæ non tenetur ad restitutionem, quia in dubio melior est conditio possidentis, nec delictum præsumitur, nisi probetur: in foro tamen externo, si res depositarii remaneant salvæ, & incolumes præsumitur de dolo, *arg. cap. 2. de deposito* ibi: *Bona fides abesse præsumitur, si, rebus tuis salvis existentibus, depositas amisisti*, l. *Quod Nerva ff. depositi*, & *l. si ut certo §. nunc vivendum ff. commodati*, Palaus *tract. 32. disp. 3. p. 8. num. 1.* Ant. à Spiritu S. *loco cit. num. 547.*; quod intelligi debet, nisi depositarius probet, depositum casu periisse, vel non potuisse simul cum rebus suis, imminente incendio, naufragio, vel alio periculo, salvari, nam tunc cesset præsumptio doli.

29. Quæres; An depositarius, vel commodatarius teneatur potiùs salvare res depositas, vel commodatas, quàm proprias, si proprias & depositas salvare non potest. Resp. si res propriæ sunt pretiosiores, vel æquè pretiosæ, quàm depositæ, seu commodatæ, potest res suas aliis præferre, si omnes salvare non possit; nam quilibet magis tenetur diligere se, quàm alium, sicque, cæteris paribus, potiùs res suas, quàm alienas salvare potest. Si autem res propriæ sint viliores, seu minùs pretiosæ, depositarius potest etiam tunc potiùs salvare res suas; commodatarius verò potiùs alienas, ut latè diximus *in tract. de restit. dub. 7. num. 50.*

30. Si depositum factum sit apud Clericum, seu Rectorem Ecclesiæ, seu Monachum, aut etiam Abbatem, & illorum culpa pereat, Ecclesia, vel Monasterium non tenetur detrimentum pati, dummodo res illa deposita non fuerit conversa in utilitatem ipsius Ecclesiæ, vel Monasterii, quia ex Clerici, seu Rectoris delicto Ecclesia damnum sentire non debet, nec ex delicto Monachi, seu Abbatis Monasterium debet sentire incommodum, ut decisum habetur cap. *Delictum de Regul. Juris in 6.*, & cap. *si Episcopum 16. quæst. 6.* ubi dicitur *delictum personæ non est in damnum Ecclesiæ convertendum*; tum quia depositum, seu commodatum censetur esse factum personæ Clerici, vel Prælati, non Ecclesiæ, ut ibidem loquitur Textus, nisi depositum factum sit cum consensu Capituli, vel Conventus, vel conversum sit in utilitatem Ecclesiæ, quia tunc obligatur Ecclesia, vel Monasterium ad instar aliorum depositariorum.

31. Quæres; an deponens res suas apud alterum habeat jus prælationis, adeò ut præferri debeat cæteris creditoribus. Resp. præferri creditoribus chirographariis, sive personalibus, etiamsi deposuerit pecuniam, & illius usum concesserit depositario, *l. si hominem §. quoties ff. depositi* ibi: *Quoties foro cedunt nummularii; solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est eorum, qui depositas pecunias habuerint penes eosdem nummularios*, ubi Glossa. *Prius satisfaciat Titio, qui est plus privilegiatus*, & hoc si purè erat depositor, quia deposuit, hoc est, si ratione depositi non recipiat usuras; si enim eas recipiat, videtur renunciare privilegio sibi à Jure concesso, *d. l. si hominem* ibi: *quas non fœnore apud nummularios, vel cum nummulariis, aut per ipsos exercebant.* Rursus dummodo eorum, qui postea usuras acceperunt, ratio non habeatur, quasi renunciaverint deposito: inter autem hujusmodi deponentes nullo ordo datur, nec unus alteri præferri debet, sed omnes simul admittuntur æquè primò, ut habetur *d. l. si hominem* ibi: *Item quæritur, utrùm ordo spectetur eorum, qui deposuerunt: an verò simul omnium depositariorum habeatur ratio? Et constat simul admittendos; hoc enim rescripto principali significatur*, præferri tamen debet, si alicujus res depositata reperiatur adhuc existens, ita Rosignol. *contr. 9. disquisit. 2. §. 10.* Azor., Reginaldus, Molina, quos sequitur Bonacina *disp. 3. q. 13. p. 3. nu. 6.*

D U-

DUBIUM IV.

De Precario, quid illud sit.

32. PRecarium definitur ab Ulpiano *l. 1. ff. de Precario*: hoc modo, *Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur tandiu, quamdiu is, qui concessit, patitur*, id est permittit, seu non revocat, *quod genus liberalitatis, ex jure gentium descendit*. Idem habetur cap. 3. *de Precario*. *Precarium utendum conceditur, quamdiu patitur, qui concessit: solvitur quoque obitu ejus, cui concessum est, non etiam concedentis*: differt à mutuo, & venditione, quòd in istis transfertur dominium, non sic in precario: differt à deposito, quòd depositum ordinariè fit in favorem deponentis, & conceditur solùm ad custodiam, precarium conceditur ad usum, & est in favorem accipientis: differt à commodato maximè in hoc, quòd commodatum fit ad certum tempus, vel ad certum usum, nec revocari potest ante tempus, vel usum, pro quo fuit concessum; precarium verò potest quocumque tempore revocari, non enim datur ad certum usum, nec pro aliquo determinato tempore, sed quamdiu concedens permiserit, seu non revocaverit, ut patet ex definit. superiùs tradita; dummodo tamen non statim revocetur sinè cogente necessitate, ne frustra, & illusoriè videatur concessum, ac beneficium alicui præstitum ipsi damnosum existat, *l. in commodato §. sicut autem in fine ff. commodati*, Abbas *cap. ult. de precario*, Sylvester verb. *Precarium*, Navar. *cap. 17. num. 182*.

33. Precarium dari potest in omnibus rebus, in quibus dari potest commodatum, id est in re mobili, in se movente, & in re immobili, ac in juribus, ac servitutibus, tam urbanis, quàm rusticis, ut habet Filliuc. *tom. 2. tract. 34. cap. 9. num. 196.* ex Hostien. *in sum. tit. de precario §. in quibus* Gloss. cap. *ult. de precario*: easdem habet obligationes, quas habet commodatum, solùm differt in hoc, quòd qui precario rem accipit, tenetur tantùm de dolo, & culpa lata, quæ dolo æquiparatur, si rem perire contingat, non verò ex culpa levi, vel levissima, *l. quæsitum est §. eum quoque ff. de precario*, & *l. contractus ff. de Regul. Juris*; qui autem accipit commodatum, quod fit tantùm gratia recipientis, tenetur de levi, & levissima culpa, ut diximus *dub. præced.* Ratio disparitatis est, quia precarium pendet ex libera voluntate concedentis, qui potest illud revocare quandocumque voluerit, non sic commodatum, quod non potest revocari ante completum usum, sive tempus determinatum, Filliuc. *supra num. 200.*

34. Tres conditiones sunt de substantia precarii. Prima, ut adsit mutuus consensus dantis, & accipientis. Secunda est traditio rei, cum hic contractus traditione perficiatur. Tertia, ut ille, qui dedit precarium, semper possit illud repetere pro libito, nisi charitas aliud postulet, ut in casu, quo reddi non possit sinè gravissimo detrimento illius, qui precarium accepit; & inde fieri non potest pactum, ut tradens precarium illud repetere non possit, nisi post certum tempus, cum hoc sit contra naturam precarii, & consequenter est invalidum, *l. cum precarium ff. de precario* ut cum Reginald. Molina, & aliis tradit Bonacina *quæst. 14. num. 4.*, & Filliuc. *num. 198*.

35. Tribus modis finitur precarium, primo per revocationem concedentis, ex *l. 1. & 2. ff. de precario*. Secundo per mortem illius, cui concessum est, quia est beneficium personale ipsi precanti concessum; unde non transit ad hæredes; nam beneficium personale sequitur personam, & extinguitur cum persona, juxta *Regul. 7. Juris in 6.*, non autem extinguitur morte concedentis, ut constat ex cap. *ult. hoc tit. solvitur quoque*, precarium, *obitu ejus, cui concessum est, non etiam concedentis*, quia censetur concessum sub illa conditione, donec dominus revocaverit, nec censetur revocatum per mortem concedentis, & sic durat, donec ab illius hærede revocetur, aut nisi concessum fuerit à defuncto ad suum beneplacitum, seu quamdiu voluerit, nam cum mortui non sit voluntas, finitur ejus morte, *l. 4. ff. locati* cap. *si gratiosè de rescriptis lib. 6.*, Tertiò finitur precarium per venditionem precarii factam à domino, Bonacina *quæst. 14. numer. 5.* Molina, Reginaldus, Rebellus, & alii apud Bonacinam.

CAPUT IX.

DE PIGNORE ET HIPOTHECA.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Pignus, & Hypotheca.

1. PIgnus aliquando sumitur pro re ipsa, quæ datur in pignus ob securitatem crediti, & aliquando pro ipso contractu, seu conventione, qua res alteri ob securitatem datur, vel obligatur ut, in simili diximus supra de Commodato, & Deposito: in præsenti sumitur pro ipso contractu, & bene definitur,

Pignus

Pignus *est contractus, quo res alteri traditur, vel obligatur ad securitatem crediti, ut possit inde satisfactionem habere, si aliunde ei non fuerit satisfactum*, quæ definitio in re est communis, & convenit etiam hypothecæ, quæ sæpè confunditur cum pignore, solùmque differt in hoc, quòd pignus sit circa res mobiles, hypotheca verò circa res immobiles, quæ obligantur creditori: quamvis etiam mobilia possint hypothecari, & immobilia oppignorari, ut bene advertit Lugus *disp.* 23. *numer.* 23. Alia differentia est, quòd pignus semper est res aliqua determinata, quæ creditori actualiter traditur pro securitate, donec ei debitum fuerit solutum; hypotheca verò est, quando res actualiter non traditur creditori, sed solùm obligatur, unde solet constitui in re immobili, quæ in manibus creditoris tradi non potest, ut habetur ex *l. si rem* 9. §. 2. *ff. de pignorat. act.* ibi *Propriè pignus dicimus, quod ad creditorem transit; hypothecam cum non transit, nec possessio ad creditorem*; cæterùm quoad effectum pro eodem sumuntur, & quod de uno dicitur, valet etiam proportionaliter de altero: In utroque casu dominium rei remanet apud eum, qui pignus dedit, vel hypothecam, per quod distinguitur à re Censui subjecta, cujus dominium utile transfertur in censuarium, ut notat Lugus *disp.* 27. *de Just. num.* 20.

2. Pignus, prout comprehendit hypothecam dividitur in conventionale, prætorium, & judiciale. *Conventionale* est, quod sola partium conventione fit: *Prætorium* est, quando Judicis mandato ante Sententiam definitivam, ob contumaciam, vel absentiam debitoris, quis mittitur in possessionem, seu tentionem illius rei; nam per eam immissionem jus acquirit in rem illam, & res illa sortitur rationem pignoris prætorii: *Judiciale* verò est, quando unus contendentium decreto Judicis mittitur in possessionem in bona debitoris jam condemnati, in executione sententiæ jam latæ, ut satisfiat, Molina *disp.* 528. Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 30. *num.* 2. Rosignol. *contract. II. prænot.* 2., aliique communiter, quamvis nonnulli asserant, omne pignus authoritate Judicis constitutum vocari prætorium, sive constituatur ante sententiam definitivam, sive post, prout colligitur ex *l. Non est mirum* 26. *ff. de pignorat. act.* ex Negusantio Rotæ Auditore *in tr. de pignor. p.* 3 *membro* 1.

3. Hypotheca alia est generalis, quando omnia bona in genere, & universaliter alteri in securitatem obligantur, per quam hypothecam omnia bona, tam mobilia, quàm immobilia; tam præsentia, quàm futura obligata manent creditori, quamvis in contractu pignorationis de omnibus explicitam mentionem non faciat, sed præcisè dicat; *obligo omnia bona mea*, ut habetur ex *l. fin. C. Quæ res pignori* ibi: *Super generali hypotheca illud quoque ad conservandam contrahentium voluntatem sancimus, ut si res suas supponere debitor dixerit, non adjecto tam præsentes, quàm futuras, Jus tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras res producatur*. Alia specialis, quando una, vel plures res mobiles, vel immobiles in specie, aut in individuo, alteri in securitatem debiti obligantur. Generalis non impedit, quò minus bona hypothecata vendantur, quia pretium succedit in locum rei venditæ: particularis verò semper afficit rem, quæ remanet obligata apud quemcumque possessorem perveniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, Molina *disp.* 528. *numer.* 14., & 15. Reginald. *lib.* 25. *numer.* 582. Lessius, Azor., Vasquez, quos sequitur Bonacina *disp.* 3. *q.* 10. *punct.* 2. *nu.* 2.

4. Insuper hypotheca alia est expressa, quæ scilicet ex expressa partium conventione celebratur, quando quis alteri omnia, vel aliqua sua bona in securitatem obligat, & alia tacita, quæ absque expressa hominum conventione, ex Juris dispositione involvitur in alio contractu. Hujus autem hypothecæ tacitæ varia exempla in Jure reperiuntur. Primò enim uxor pro securitate dotis allatæ tacitam hypothecam habet in omnibus bonis mariti, *l. un. c. de Rei uxor. act.* §. *ut plenius*, & cap. *ex literis* 5. *de pignor.* ibi: *Bona viri mulieri sint pro dote tacitè obligata, & cum suo onere transferunt ad quemlibet possessorem*. Idque verum est, etiamsi maritus ob patratum delictum deberet privari bonis; quia propter mariti maleficium uxor indotata remanere non debet, ex *cit. cap.* 5. *de pignor.*, & ob maritorum culpam, uxorem inquietari leges vetant *l.* 2. *C. Ne uxor pro marito*.

5. Similiter bona mariti tacitè remanent hypothecata uxori, etiam pro securitate bonorum paraphernalium, quæ maritus illius administrat, ut ex communi probat Covarr. *lib.* 1. *var. resol. cap.* 7. *num.* 7, & ex *l. ubi ad hoc Cod. de jure dotium*. Remanent etiam obligata bona mariti pro rebus acceptis ex donatione propter nuptias ei factas, & pro incremento dotis, Authen. *de æqualit. dot.* §. *his consequens*, & pro arrhis, quas Maritus accepit. Azor. *part.* 3. *lib.* 7. *c.* 3. Similiter bona uxoris remanent tacitè hypothecata marito pro dote promissa sibi prestanda, *l. 1. C. de Rei uxor. act.* ibi *Damus ex utroque latere hypothecam, sive ex parte mariti, pro restitutione dotis, sive ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda*, ita Rosignol: *contr. II. prænot.* 5., ubi fusè explicat hanc tacitam hypothecam pro dote.

6. Secun-

6. Secundò bona Tutoris, & Curatoris tacitè manent hypothecata pro bonis pupilli, & minoris respectivè, *l. ult. ff. in quibus causis tacitè contrahatur pignus*, *l. si mater C. eod tit. & l. pro Officio C. de adminiſtr. Tut. vel Curat.* ibi: *Pro Officio adminiſtrationis Tutoris, vel Curatoris bona, si debitores existant tamquam Pignoris titulo obligata, minores sibi vendicare minimè prohibentur.* Tertiò bona Prælati, & administratoris Ecclesiæ tacitè manent obligata ipsi Ecclesiæ ratione administrationis factæ, cum Ecclesia gaudeat privilegio minoris, & pupilli. Idem valet de bonis administrantium res Civitatum, quæ remanent obligata pro tali administratione, cum Civitas, & ipsa gaudeat privilegio minoris.

7. Quartò bona contrahentis cum Fisco, vel ab eo aliquid conducentis, sicut etiam bona officialium, & administratorum. Quintò bona defuncti pro legatis ab eo relictis. Sextò Pupillus hypothecam habet in rebus emptis ipsius pecuniis. Septimò qui mutuò dat pecuniam pro reficiendo ædificio tacitam in illo habet hypothecam, quam etiam habet in illis rebus, pro quibus emendis, vel conservandis mutuas dedit pecunias. Item venditor in re vendita, quoadusque pretium sit plenè solutum, & locator in omnibus rebus à Conductore in domum, vel prædium illatis, & invectis, non solùm pro pensione, sed etiam pro deterioratione rei locatæ, ut decisum habetur *l. 2. ff. in quibus causis pignus*: ibi: *Non solùm pro pensionibus, sed & si deteriorem fecerit habitationem culpa sua inquilinus invecta, & illata pignori erunt obligata*, hoc tamen non valet de prædiis rusticis, in quibus fructus, qui nascuntur ex tali prædio obligantur pro pensione solvenda, quæ, & similia latè tractat, adductis Juribus, & rationibus, Rosignol. *contract. 11. prænot. 4. per totam*, quæ à nobis consultò omittuntur, quia non spectant ad Theologiam moralem, sed ad Jurisperitos.

DUBIUM II.

Quænam possint Hypothecari, & in Pignus dari.

8. Resp. ea omnia possunt hypothecari, & in pignus dari, quæ liberè vendi possunt, sive res sint mobiles, sive immobiles; corporales, sive incorporales, ut sunt census, jura, nomina debitorum: non solùm res quæ existunt, sed etiam quæ futuræ sperantur, ut fructus pendentes, pecorum fœtus, partus ancillarum, *l. & quæ non sunt ff. de pignor.* Item usufructus, servitutes rusticorum, & ea omnia, quæ in nostris bonis sunt, Molina *disp. 529.* Lessius *lib. 2. cap. 28.* Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 24. numer. 1306.* Bonacina, & alii communiter. Ratio est, quia minus est pignori tradi, quàm vendi nam per venditionem transfertur dominium rei venditæ, non verò rei, quæ pignori traditur: hoc etiam clarè constat *l. sic, & quod 9. ff. hoc tit.* ibi: *Quod emptionem, venditionemque recipit, etiam pignorationem recipere potest.*

9. E contra verò res illæ prohibentur oppignorari, & in pignus dari, quæ vendi, & alienari non possunt, cum oppignoratio sit species quædam alienationis latè sumptæ, ut habetur cap. *Nulli de reb. Eccles. alienandis, vel non*, ibi: *Nulli liceat alienare rem immobilem Ecclesiæ suæ, sive agrum, sive rusticum mancipium, neque specialis hypothecæ titulo obligare:* tum quia oppignoratio est veluti via, & dispositio ad venditionem; nam pignus datur Creditori, ut, si debitor fuerit in mora solvendi, illud vendere, & ex eo sibi satis facere possit, ut ex *Tit. ff. de distract. pignorum*, & per oppignorationem acquiritur creditori jus in re, quamvis dominium rei remaneat apud debitorem, Molina *disp. 530.* Lessius *lib. 2. capit. 28. dubio 3.* Bonacina *quæst. 10. punct. 1.*

10. Unde res Sacræ, Ecclesiæ, Cœmeterium, Sepulchrum pignori dari non possunt, nec aliæ res Sacræ, quæ vendi, & alienari prohibentur sinè solemnitate, & facultate Sedis Apostolicæ, nec res publicæ, & publicis usibus destinatæ, *l. Sancimus C. de Sacr. Eccles.*, & *l. 1. Quæ res pign. obligari non possunt*, & *l. si monumento C. eod. tit.* Quamvis autem bona Ecclesiæ alienari prohibita non possint per specialem hypothecam obligari, possunt tamen pro Ecclesiæ necessitate, in ordine ad alios contractus à Jure permissos obligari per hypothecam generalem, etiam absque Juris solemnitate, sed absque traditione, quia in *cit. cap. Nulli* cum sola hypotheca specialis prohibeatur, ibi: *Neque specialis hypothecæ titulo obligare*, videtur permissa hypotheca generalis, ut tradunt Azor. *p. 3. l. 7. quæst. 4.* Molina *disp. 466. num. 1.* Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 10. num. 2.* Covarr. *var. resol. cap. 16. numer. 7.* Rosignol. *contr. 11. prænot. 2. num. 6.*, sed de hac latiùs *Cap. ult.*, ubi sermo erit de Reb. Eccl. non alienand.

11. Res aliena quamvis vendi possit, non tamen potest in pignus dari; nam, ut habetur *l. 6. C. si aliena res pignori*, per alium, rem alienam invito domino pignori obligari non posse, certissimum est; valet tamen pignus, si postea dominus ratum habuerit, & retrotrahitur ad tempus pignorationis factæ. Ratio cur res aliena vendi possit, sed non oppignorari, ea est, quia venditio afficit per-

 sonam

fonam venditoris, qui de evictione tenetur; si enim res aliena evicta sit, emptor habet jus, & actionem in venditorem, ut reddat quidquid sua interest, id est pretium, & detrimentum, si aliquod passus est; pignus autem non afficit nisi rem ipsam, quæ traditur creditori, ut ex ipsa sibi satisfaciat, si debitor non solverit; poterit tamen dari in pignus sub conditione, si acquisiero, si facta fuerit mea, *l. si fundus* §. *aliena ff. de pign.* ibi: *Aliena res utiliter potest obligari sub conditione, si debitoris facta fuerit.*

12. Creditor, qui à debitore pignus accepit, illud potest ob easdem causas alteri oppignorare, ut habetur ex *l. 1. C. si pignus pignori datum*: ibi: *Etiam id, quod pignori oblatum est, à Creditore pignori obstringi posse jam dudum placuit*; possum enim pignori dare, & cedere jus quod habeo in pignus alterius, sed non possum pignori tradere, nisi pro eadem quantitate pecuniæ, cum nemo possit majus jus in alium transferre, quàm ipse habeat. Unde secunda oppignoratio statim definit, si creditori primo fuerit satisfactum; cum enim nullum jus ampliùs habeam in pignus, non possum ampliùs ullum jus in alterum transferre circa pignus, *l. Grege* 13. §. 2. *ff. hoc tit.* ibi: *Quòd si dominus solverit pecuniam, pignus quoque perimitur*, tamen in isto casu secundo creditori competit actio adversùs suum debitorem, vel, ut debitum solvat, vel aliud tradat pignus, ita Lessius, Molina, Rebellus, quos sequitur Bonacina *quæst.* 10. *p.* 1.

13. Instrumenta aratoria, aut boves, & alia animalia ad arandum destinata, vel servi aratores, & alia ad culturam destinata non possunt oppignorari, *l. executores C. quæ res pignori* ibi: *Executores à quocumque Judice dati ad exigenda debita ea, quæ civiliter poscuntur, servos aratores, aut boves aratorios, aut instrumentum aratorium pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ne scilicet tributorum solutio retardetur.* Idem habetur *l. Pignorum, & l. Agricultores C. eod. tit.*; an verò hoc sit ampliùs in usu, non est certum.

14. Res eadem uni oppignorata non potest alteri, aut pluribus oppignorari, seu hypothecari, nisi in casu, quo res hypothecata sufficiens sit ad satisfaciendum omnibus; siq idem pignus ad hoc datur, ut ex ejus pretio creditor sit satisfactus in casu non solutionis, unde non potest pluribus hypothecari, si non sufficiat pro omnibus, aut nisi posteriores admoneantur de priori hypotheca, tunc enim volenti, & consentienti non fit injuria.

15. Quæres 1. An creditor uti possit pignore in securitatem crediti accepto. Resp. negativè, nisi adsit expressus, aut tacitus consensus domini, maximè si per talem usum damnum aliquod domino sequatur, quia nemo uti potest re aliena, invito domino, cum ipsius damno; secus si damnum non sequatur, nec dominus censeatur invitus, ut quando pignus usu non consumitur, ut est vas argenteum, torques aurea, & libri, ne corrodantur à pulvere, seu tineis, ut cum Molina *disp.* 535. Navar. *in man. cap.* 17. *num.* 203. Sylvestr. *verb. Pignus num.* 7. tenet Bonacina *supra numer.* 7. Quòd si usus pignoris sit pretio æstimabilis debet creditor pignore utens valorem usus in sortem computare; secus committeret usuram, nisi præsumatur, dominum concessisse gratis, ut contingere potest in vase argenteo, & libris. Ratio est, quia fructus pignoris debent in sortem computari, deductis expensis, ut mox dicam, sed talis usus est fructus pignoris, & pretio æstimabilis; ac proinde, si non computatur in sortem, deductis expensis, creditor usuram committeret recipiendo aliquid supra sortem pro dilatione solutionis, ita eum aliis Bonacina *loco cit.*

16. Fructus, qui percipiuntur ex pignore fructifero, sunt sine dubio computandi in sortem, *l. 1. Cod. de pignorat. act.* ibi: *Ex pignore percepti fructus imputantur in debitum: qui si sufficiant ad totum debitum, solvitur actio, & redditur pignus: si debitum excedunt, qui supererunt redduntur.* Idem habetur cap. *cum contra hoc tit.* ibi; *cum secundùm canonicas sanctiones fructus restitui, & in sortem debeant computari.* Ratio est, quia res quælibet domino suo fructificat; dominus autem pignoris est debitor, non creditor, qui percipiendo, & retinendo fructus, illos perciperet ex re aliena, & ex mutuo aliquid haberet supra sortem, in quo consistit usura, ut diximus supra *cap.* 3. *de mutuo, & usura dub.* 8. *numer.* 96., ubi successivè diximus, creditorem computare debere in sortem, non solùm fructus perceptos, sed etiam quos dominus percepisset, & creditor ex culpa sua non percepit. Idem valet de fructibus perceptis à creditore, quos dominus non percepisset: excipiuntur tamen fructus percepti ex fundo feudali pignori tradito domino directo, & quos Gener percepit ex fundo sibi tradito à Socero pro dote promissa, & non soluta, quæ ibid. sufficienter explicata sunt, ubi etiam diximus, an locum habeat pactum legis Commissoriæ in pignoribus, quæ hic non sunt repetenda.

17. Quæres 2. An, debitore statuto tempore non solvente, licitum sit creditori pignus acceptum vendere. Resp. pignus tradi posse cum pacto inter creditorem, & debitorem inito, ut licitum sit creditori pignus vendere, si intra tantum tempus pretium,

non

non fuerit solutum, & tunc tale pactum, utpotè licitum, & validum servandum est, tam circa modum, quàm circa tempus venditionis, ac proinde, debitore non solvente debito tempore, creditor poterit pignus vendere, & sibi satisfacere, *l. si convenit 4. ff. de Pignor., & l. ult. Cod. de Jure dominii impetrand.*, nec in tali casu requiritur, quòd præcedat monitio, seu quòd debitor de venditione facienda moneatur, cum talis admonitio non sit deducta in pactum, ut suppono, & dies interpellet pro homine; debet tamen expectare usque ad ultimam horam, & quòd totum tempus sit transactum, Azor. *3. p. lib. 5. quæst. 3.* Reginald. *lib. 25. numer. 605.* Tambur. *tract. 7. cap. 3. §. 6. numer. 2.* Ant. à Spiritu S. *disp. 24. num.* 1316. addens; quòd, si debitor ipse vendere voluerit, & ad hoc petat pignus sibi ostendi, debet creditor consentire, accepta sufficienti cautione.

18. Quòd si nullum fuit determinatum tempus de hujusmodi pignoris venditione facienda, non potest creditor vendere pignus, nisi prius præmissa monitione, & expectato tempore convenienti pro qualitate pignoris, & personarum, Molina *disp.* 538. *nu.* 2. Lugus *disp. 32. num.* 37.; si verò non intercessit pactum de venditione facienda, & creditor pignus vendere vult, debet saltem præmittere unam monitionem, ut debitor solvat, & post illam per biennium expectare, quo elapso, si debitor non solvat, pignus vendi potest, præsente, vel sciente domino, *cit. l. ult. Cod. de Jure dominii impetr.* ibi: *sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione, vel ex sententia judiciali post biennium, ex quo attestatio missa, vel sententia prolata est, numerandum, eam vendere*, Molina *numer.* 4. Lugus *numer.* 37. Ant. à Spiritu S. *num.* 1317. Biennium numerandum est à die factæ monitionis, vel latæ sententiæ.

19. Si verò pactum intercessit, ut pignus non debeat vendi: tunc præmittendæ sunt tres monitiones, dato intervallo temporis, saltem trium dierum inter unam, & aliam, vel Judicis arbitrio, & tunc licitum erit vendere pignus, *cit. l. si convenit ff. de pignorat. act.*; aliàs antea vendendo tenetur actione furti, si non intercessit decretum Judicis, qui præcipere potest, ut statim pignus vendatur, transacto tempore assignato à creditore, & priùs vendenda sunt, quæ habent hypothecam specialem, & illis non sufficientibus, ea deinde, quæ habent hypothecam generalem, *l. qua specialiter Cod. de distract. pignor.* & creditor nec per se immediatè, nec per interpositam personam potest pignus sibi acquirere, & emere, *l., & qui C. de distr. pign.*

20. Leges hujusmodi obligare tantùm pro foro externo, & non pro foro conscientiæ, tenet Bonacina *disp. 3. quæst. 10. p. 1. num. 9.*, dicens; pro foro Conscientiæ creditorem posse pignus vendere, non expectato biennio, præmissâ solùm trina monitione cum sufficienti intervallo inter unam, & aliam, nam pignus datur ad securitatem crediti, ut creditor sibi consulat, & indemnem servet; unde poterit pignus vendere, si, transacto tempore constituto, & præmissâ trina monitione, debitor fuerit adhuc in mora solvendi, nisi expressè promiserit pignus non vendere, quia fides data in promissione esset servanda: facta venditione, si pretium fuerit majus, quàm creditum, illud plus restitui debet debitori, quia nullo titulo potest excessum sibi retinere, *l. ult. Cod. de Jure dotis*; si autem fuerit minus, debet debitor residuum supplere, sequitur Rodriq., Reginal., & alii apud Bonacinam.

21. Quæres; An creditor vendens pignus teneatur de evictione. Resp. negativè, si pignus fuit venditum, servatis conditionibus supra à Jure statutis, licèt teneatur cedere emptori jus, & actionem, quam adversùs debitorem aliàs habuisset, *l. in creditore 38. ff. de evict. l. 1., & 2. Cod. creditorem evictionem pignoris non debere*; bene tamen tenetur quando vendidit, non servatis conditionibus, quando nec ex pacto, nec ex lege, aut Judicis decreto vendere poterat, & ita tenent Lugus *disp. 32. num.* 42. Molina *disp. 538. num.* 28., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *numer.* 1322. Cætera, quæ de Hypotheca quæri possunt, potiùs spectant ad Jurisperitos, quàm ad Theologum, & videri possunt, apud Rosignol. *contr.* 11., ubi fusè rem hanc totam pertractat.

CAPUT X.

DE FIDEJUSSIONE ET ASSECURATIONE

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Fidejussio.

1. Resp. Fidejussio est alienæ obligationis in se susceptio, qua quis se obligat ad eam implendam, si debitor principalis non solvat; sumitur *arg. Instit. princ. de Fidejuss.* & *l. sicut 65. ff. tit. eod.*, & in re est communis, Lessius, Bonacina, Filliuc. quos sequitur Rosignol. contract. 12. *pranot. 1. numer.* 2.; Unde fidejussor dicitur ille, qui pro debito alieno

alieno fidem suam obligavit, ita ut, principali debitore non solvente, ipse teneatur satisfacere creditori. Est contractus stricti Juris, qui solo consensu perficitur; nam licèt antiquitus fidejussio solemni stipulatione per interrogationem unius, & responsionem alterius fieri consueverit, hodie tamen non est necessaria talis stipulatio, nec ad eam requiritur certa verborum forma, sed sufficit consensus quomodocumque exprimatur, sive oretenus, sive in scriptis; immo etiam per Epistolam inter absentes, dummodo mens sufficienter exprimatur, ut probat Rosignol. *supra num.* 8. ex *l. fidejubere ff. de fidejuss.* & *l. si remunerandi §. si passus ff. mandati §. si quid Instit. hoc tit.* Add tex Molina *disp.* 539. *vers. illud est observandum*, ad contrahendam obligationem fidejussionis sufficere præsentiam, & reticentiam, & ex Ogaate *tract.* 18. *disp.* 52. *sect.* 2. *num.* 29. quòd antiquitus admittebatur in fidejussione stipulatio, non tamquam de substantia, sed tamquam de consuetudine ob faciem rei probationem. Non requiri stipulationem, nec certam verborum formam de Jure Canonico, & pro foro conscientiæ docent Lessius *de Justit. lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 1. Rebell. *lib.* 16. *quæst. unic. de fidejuss. numer.* 5. Bonacina *disput.* 3. *quæst.* 9. *punct.* 1.

2. Quatuor conditiones requiruntur in hoc contractu: prima est, ut hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem, & aliam obligationem præsentem, vel futuram, *Inst.* §. 1., & 3.; potest enim contractum, sive præsentem, sive futurum sua fide, & obligatione certum reddere; nec officit, quòd fidejussio præcedat, vel subsequatur principalem obligationem, sive deinde obligatio oriatur ex contractu, vel delicto, vel lege, vel Judicis sententia, aut alio capite: & inde non est propriè fidejussor, qui pro alio principaliter se obligat, nam obligatio fidejussoris est accessoria, & in defectum principalis; unde etiam fidejussor non potest per se primò conveniri, sed prius excuti debet principalis, & videre, an sit solvendo nec ne; excusso principali, & cognito, quòd non sit solvendo, tunc creditor poterit convenire fidejussorem, qui accessoriè, & in defectum principalis se obligavit.

3. Secunda conditio est, ut fidejussor non plus obligetur, nec plus solvere teneatur, aut in alio loco, & tempore, ad quod principalis debitor non erat obligatus, *Instit.* §. 5. ibi: *Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quàm debeat is, pro quo obligantur*, & additur ratio, nam *eorum obligatio est accessoria principalis obligationis, nec plus in accessione potest esse, quàm in principali*, Idem habetur *l. græce §. illud commune ff. de fidejuss.* ibi: *illud commune est universis, qui pro aliis obligantur, quòd, si fuerint in deteriorem causam adhibiti, placuit etiam omnino non obligari*, id est pro toto debito. Ratio est, quia non subsistit obligatio fidejussoria, utpote accessoria, sinè obligatione principali, & sic non potest esse major, quoad quantitatem, quàm fuerit obligatio principalis debitoris; quod valet etiam de loco, & tempore, adeò, ut non possit fidejussor obligari pro alio loco remotiori, & minùs commodo, aut pro alio tempore minùs opportuno, seu breviori, ad quod non tenebatur debitor principalis, propter rationem jam allatam, ut cum Lessio, Gomez, Molina, & aliis tenet Rosignol. *contr.* 12. *prænot.* 3. *num.* 2.

4. Potest tamen fidejussor obligari majori vinculo, puta cum juramento, hypotheca, vel enim instrumento publico guarantigiæ, quod habeat executionem paratam, quamvis principalis debitor non sit ita strictè obligatus, arg. *l. quod enim ff. de fidejuss.*, ubi principalis obligatur tantùm naturaliter, fidejussor verò, & naturaliter, & civiliter, sicut etiam potest obligari ad pœnam, & ad interesse, si fuerit in mora solvendi, quamvis ad id principalis non se obligaverit, Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 19. *num.* 1. Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 1. *num.* 4. Rosignol. *numer.* 6., & cum Molina, & Lugo, Ant. à Spiritu S. *disp.* 26. *numer.* 1272.

5. Tertia conditio est, quòd non sit valida fidejussio, quando obligatio principalis, cui accedit, ex quacumque causa est invalida, & nulla, *l. cum lex ff. hoc. tit.*, & ratio est, quia, cessante obligatione principali, cessat quoque accessoria; Quòd si principalis habeat solam obligationem naturalem potest fidejussor obligari non solùm naturaliter, sed etiam civiliter, ut quando quis fidejubet pro minore, prodigo, furioso, & servo, qui solùm naturaliter efficaciter obligantur, *l. Marcellus ff. de fidejuss.* & *l. quod enim ff. eod. tit.*, & ratio est, quia fidejussor cum sit sui juris potest utramque obligationem subire, non sic principalis debitor, quando ex defectu potestatis, vel libertatis, vel juris permittentis, non potest civiliter obligari, quamvis possit naturaliter; & inde, si naturaliter obligatus obligationem elidat, aliquo juris remedio, vel petendo restitutionem in integrum, non proinde fidejussor liberatur ab obligatione, sed potest civiliter conveniri, ut ostendit Gomez 2. *var. cap.* 17. *numer.* 2. Molina *disp.* 539. *num.* 8., & Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 1. *numer.* 7. Si tamen pupillus, aut minor venderet rem immobilem, vel mobilem pretiosam sinè decreto Judicis, & sinè authoritate Tutoris, vel curatoris, tunc fidejussor ad nihil tenetur, quia ex parte pupilli, vel minoris nulla datur obligatio, sive civilis, sive naturalis, *l.* 2. *C. de*

fide-

fidejussor. minor., ut alios referens tenet Rosignol. *num.* 7.

6. Quarta est, ut fidejussor non possit conveniri, nisi priùs excusso principali, an sit solvendo, ut dixi *num.* 2. nisi fortè fidejussor renunciaverit privilegio sibi concesso, *Authen. præsente C. de Fidejussorib.*, vel clarè constet, principalem non esse solvendo, vel longè abesse, & non habere bona in eodem Territorio, ex quibus possit haberi satisfactio; vel si fidejussor conventus neget, se esse fidejussorem, quia tunc amittit hoc privilegium, ut priùs conveniri debeat principalis, *l. si dubitetur §. 1. ff. hoc tit.*, ut cum Tambur., & Lugo docet Ant. à Spiritu S. *num.* 1275. Nec obstat, quòd fidejussor juramento se obligaverit, nam juramentum intelligendum est secundùm naturam contractus, cui apponitur, nec ultra se extendit, nisi juxta intentionem jurantis, vel Juris dispositionem, & sic, non obstante juramento, poterit fidejussor opponere exceptionem præviæ excussionis, nisi tali privilegio renunciaverit.

7. An verò priùs excutienda sint pignora, quàm fidejussores, quando pro eadem obligatione adsunt simul fidejussores, & pignora; dico, liberum esse creditori eligere, quod magis placuerit, ut habetur *l. creditori C. de fidejuss.* ibi: *creditori, qui pro eodem debito, & pignora, & fidejussorem accepit: licet, si malit, fidejussorem convenire in eam pecuniam, in qua se obligaverit*; & *l. omissis Cod. eodem* ibi *Omissis quoque pignoribus fidejussorem à Creditoribus utiliter conveniri explorati juris est*, quia nimirum utraque cautio pignoris, & fidejussionis respicit securitatem creditoris, cui utraque est oppignorata absque ullo ordine, ut una potiùs, quàm altera debeat conveniri, & discuti. Si creditor satisfactionem recipiat à fidejussore, tenetur eadem tradere pignora, si requirantur, ex cit. *l. Creditori C. de fidejuss.* ibi: *Quod cum facit, debet jus pignoris in eum, id est in fidejussorem conventum, transferre*, ut cum Saliceto, Baldo, Ognate, & aliis tradit Rosignol. *contr.* 12. *prænot.* 8.

8. Resp. 2. Fidejussio multiplex est, seu multipliciter dividitur; & primò dividitur in judicialem, & extrajudicialem; illa est, quæ præbetur in judicio, vel ad sistendum Reum, seu debitorem in judicium cum opus fuerit, vel in carcerem, si sub fidejussione redeundi ad tempus liberetur, vel ad solvendum id, quod judicatum fuerit, debere Reum solvere, *l. Græcè §. post. litem ff.* Molina *disp.* 539. *num.* 7. Rosignol *contr.* 12. *prænot.* 1. *num.* 9.; Extrajudicialis est, quæ extra judicium inter privatos constituitur. Hic solùm adverte, quòd fidejussor pro Reo, qui in pœnam capitis, vel aliam corporalem fuit condemnatus, si Reus non compareat, vel fugiat absque culpa fidejussoris, non tenetur eamdem pœnam corporalem subire; unde non est capite plectendus, nec mutilandus, nec flagellandus, quia hæc sunt supplicia criminum, ad quæ non potuit fidejussor se obligare, cum non sit dominus suæ vitæ, & membrorum, sed obligatur tantùm ad pœnam pecuniariam post sententiam Judicis, Clarus *lib.* 5. *sentent. §. fin. quæst.* 46. *num.* 18. Lessius *supra dub.* 1. *num.* 41. Rosignol. *num.* 14.

9. Secundò dividitur in principalem, & accessoriam: principalis est, qua quis pro aliquo debitore principale se obligat, ita ut, tam ipse, quàm debitor maneant æquè primò obligati, & tunc Creditor poterit ad ejus libitum ab utroque suum creditum exigere. Secunda est, qua quis se obligat ad solvendum in defectum principalis, & tunc Creditor non potest à fidejussore debitum exigere, nisi priùs excusso principali debitore, an sit solvendo, ut dictum est supra *num.* 2.

10. Tertiò dividitur in fidejussionem plurium in solidum, & fidejussionem eorumdem ad ratam, seu pro virili. Prima est, quando omnes fidejussores obligantur ad totum debitum solvendum, ita quòd liberum sit creditori quemlibet illorum obligare ad solutionem totius debiti; Secunda quando non omnes obligantur pro toto debito, sed tantùm ad ratam, seu pro parte conventa, ita, ut singuli non possint conveniri pro toto debito, sed solùm pro parte sibi contingente, pro qua se obligarunt, ut tenet Rosignol. *num.* 17.

11. Quando plures obligantur in solidum pro eodem debito, si creditor conveniat unum ex illis, ut totum solvat, sicut facere potest per Textum ex *§. si plures* 4. *Instit. hoc tit. num.* 47., potest, qui sic convenitur excipere, ex Epistola d. Hadrian., & dicere, ut quilibet alius, seu singuli conveniantur pro sua parte, ut habetur cit. *§. si plures Inst. hoc tit.* ibi: *ex Epistola D. Hadriani compellitur creditor à singulis, qui modò solvendo sunt, litis contestatæ tempore, partes petere:* Idem habetur, *l. Fidejussor* 10. *C. hoc tit.* ibi; *is, qui cum altero fidejussit, non solus conveniatur, sed dividatur actio inter eos, qui solvendo sunt:* exceptio tamen facienda est ante sententiam definitivam, qua jubeatur solvere; hæc tamen exceptio non competit ei, qui sponte, vel compulsus per Sententiam definitivam solvit, vel renunciavit tali privilegio fidejubendo. Casu, quo unus totum debitum solvat, compellere potest alios confidejussores, ut sibi pro rata satisfaciant, & creditor ab uno satisfactus tenetur ei cedere actionem, quam habebat in reliquos fidejussores, ut exigat ab illis partes, quas à singulis creditor

creditor poterat exigere, & renuens potest à Judice compelli ad hanc cessionem faciendam, Molina *disp.* 544. Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 3.

12. Hanc cessionem actionum fidejussor, qui totum debitum solvit, petere, & obtinere potest à creditore, non solùm ante solutionem, aut tempore solutionis, vel immediatè post illam, sed etiam ex intervallo, & quocumque tempore, ut docet Molina *disp.* 544. *num.* 4. Rosignol. *prænot.* 6. *numer.* 5., quia censetur solvisse ea intentione, & conditione, ut sibi à creditore cedantur actiones, quibus obtentis, potest, vel contra principalem debitorem, vel contra alios fidejussores agere, prout sibi magis libuerit, & prout facere poterat ipse creditor; si tamen actiones à creditore non petat, vel non obtineat, non potest contra alios procedere, cum alii sibi nullo titulo sint obligati.

DUBIUM II.

Quinam possint Fidejubere.

13. Resp. omnes, qui habent bona, & illorum liberam administrationem, nec repelluntur à Jure, possunt fidejubere, & principaliter obligari, & ita pro regula universali tradunt Doctores communiter, ut cum Sylvestro, Lessio, Rebello, Gomez, & aliis tradit Rosignol. *prænot.* 4. *num.* 1., & colligitur ex *l. qui satisdare ff. de fidejuss. lib.* 2. *ff. eod.*; quinam autem à Jure fidejubere specialiter prohibeantur sunt sequentes. Primò repelluntur pauperes, pupilli, minores, & Filiifamilias non habentes peculium castrense, vel quasi castrense; minor ante vigesimum quintum annum, si pro aliquo fidejubeat, obligatur naturaliter, ut alibi diximus *cap.* 1. *de contract. in genere dub.* 6. potest tamen beneficio restitutionis in integrum obligationem elidere, quia semper præsumitur læsus; pro Patre tamen incarcerato validè potest fidejubere, quia ad id tenetur, Lugus *disp.* 32. *num.* 14. Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 2. *num.* 11., & cum Reginaldo, Tambur., & aliis Ant. à Spiritu S. *num.* 1276.

14. Mulier regulariter fidejubere non potest, nec etiam pro personis conjunctissimis, pura Mater pro filiis, *l. si cum* 3. *C. ad S. C. Vellejan.*; nec Filia pro parentibus, *l. si paternam* 8. *cod. eod.*; nec Uxor pro marito, *l.* 1. *Cod. ne uxor pro marito*, & hoc propter facilitatem, imbecillitatem, & imprudentiam mulierum. Potest tamen fidejubere cum instrumento publico, adhibitis tribus testibus cum eorum subscriptione, sinè qua solemnitate fidejussio præstita à muliere est statim irrita, & nulla, nec mulier ullo modo remanet obligata, nec civiliter, nec naturaliter absque ulla exceptione, *l. Antiqua* §. *fin. C. ad S. C. Vellejan.*; adhibita verò hac solemnitate instrumenti publici cum subscriptione trium testium, valet fidejussio, sed ei competit exceptio *S. C. Vellejan.*, per quam potest talem fidejussionem rescindere, ante executionem sententiæ, cit. *l. Antiqua C. ad S. C. Vellejan.*, & tunc, nec civiliter, nec naturaliter, seu pro foro conscientiæ remanet ampliùs obligata, Lugus *disp.* 32. *numer.* 11. Molina *disp.* 540. Ant. à Spiritu S. *nu.* 1280. & alii communiter; aliàs mulieres ex hoc privilegio nullam utilitatem haberent, si eo utentes in conscientia non essent tutæ.

15. Plures tamen dantur casus, in quibus mulier si fidejubeat uti non potest privilegio Vellejano: primò, si accepto pretio fidejubeat, sive ante, sive post. Secundò, si animo decipiendi fidejubeat, sciens se non teneri ad fidejussionem, *l.* 2. §. 3. *ff. ad S. C. Vellejan.* ibi: *decipientibus mulieribus Senatus consultum auxilio non est, nam deceptis non decipientibus opitulatur*. Tertiò, si fidejubeat pro dote alterius. Quartò, si fidejubeat, & se obliget pro suo creditore, cui ipsa aliquid debet, & juxta debitum faciat fidejussionem. Quintò, si se obliget ad aliquid solvendum pro libertate alicujus servi. Sextò, si juramento confirmet fidejussionem, quia juramentum observandum est, quoties sinè detrimento salutis observari potest, & quidem si mulier fidejubendo, & jurando, conscia erat privilegii tunc, sinè dubio stare tenetur promissioni, ut mox dicam.

16. Septimò, si mulier tali privilegio Velleiano liberè renunciaverit, nam quilibet renunciare potest privilegio in sui favorem concesso, *l. quod favore C. de legib.*, & sic valida est fidejussio post renunciationem facta. Nec dicas; privilegium *Velleian.* esse specialiter concessum in bonum publicum, cui nullus renunciare potest. Contra enim dico, tale privilegium esse principaliter concessum in bonum mulierum, licèt secundariò redundet in bonum publicum, ut colligitur ex cap. *etiam contingat* 28. *de Jurejurando*, ubi similes renunciationes mulierum juramento firmatæ, validæ, ac obligatoriæ declarantur, quod fieri non posset, si hoc privilegium esset in favorem publicum introductum: valida ergo est talis renunciatio juramento firmata, ut etiam diximus alibi *tract.* 7. *de Juramento, & Voto cap.* 2. *numer.* 36. ita etiam docent Salonius, & alii relati à Bonacina *quæst.* 9. *p.* 2. §. 2.

17. Ut autem firma, & valida sit talis renunciatio mulieris, requiritur, ut priùs certioretur de tali privilegio sibi competente; nam in qualibet renunciatione requiritur prævia certioratio, & fieri *debet per Notarium*

rium coram Magistratu, vel alio Viro idoneo, vel saltem quòd juramento confirmetur, quia sicut privilegium concessum fuit mulieri, stante ipsius ætate, imbecillitate, ac facilitate ad fidejubendum, ita posset eadem facilitate induci ad cedendum tali privilegio, ut bene docet Gomez *quæst.* 13. *numer.* 17., & sic non debet renunciatio utcumque, & communi modo fieri, sic Lessius, Molina, Reginaldus, quos sequitur Bonacina *loco cit.*, ubi etiam advertit, accipientem aliquid à muliere fidejubente teneri eidem restituere acceptum, quia cum acceptio fuerit invalida, non est translatum dominium. Idem valet quando fidejussio fuit valida, sed mulier utitur beneficio Vellejano, ut habent cit. Doctores.

18. Clerici non possunt fidejubere in præjudicium Ecclesiæ, ut habetur *cap.* 2. *de solut.* ibi: *Firmiter inhibemus, ne quis præsumat Ecclesiam sibi commissam pro alienis gravare debitis:* Ex consuetudine tamen id facere possunt pro sua Ecclesia, & pro aliis clericis, ex suis bonis patrimonialibus, & fructibus Beneficiorum, quos faciunt suos, ita tamen, ut remaneat congrua, cap. *Odoardus, de solut.*, ut cum Filliuc., & Lessio tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 26. *numer.* 1277. Pro laicis non possunt fidejubere, ut habet Fagnan. in cap. *Clerici numer.* 13. *de postulat.*, nisi in casu valde raro, id exigente necessitate, & pietate: si tamen fidejubeant, valida est, ac in defectum debitoris principalis tenentur satisfacere de suis bonis patrimonialibus; nam *multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem*. Non possunt tamen clerici pro fidejussione facta laicis coram Judice laico conveniri, ut cum Trullench docet Ant. à Spiritu S. *loco cit.*

19. Religiosus non potest fidejubere sine consensu Prælati, & majoris partis Capituli, quia nihil proprium possidet, nec disponere potest de rebus Monasterii, & si aliter factum sit, non tenetur Monasterium, nisi quatenus versum est in eius utilitatem. Idem valet de Prælato, si fidejubeat sine Juris solemnitate, & consensu Capituli, quia nec Prælatus, nec subditus Religiosus in particulari possidet aliquid proprium, de quo fidejubere possit, cum uterque sit adstrictus voto paupertatis. Prælatus titulo administrationis, quam habet id facere potest raro, & in aliqua modica quantitate, attentis Monasterii, & Ecclesiæ redditibus, ita DD. communiter; numquam tamen possunt supponere obligationi, & fidejussioni bona immobilia Monasterii, nec mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, sine solemnitate Juris, præscripta in extravag. Pauli II. incipit *Ambitiosæ*, aliisque Decretis Sacræ Congregationis jussu Urbani VIII. editis quoad Regulares alienare volentes bona immobilia, & Mobilia pretiosa suarum Ecclesiarum, seu Monasteriorum.

20. Obligatio fidejussoris transit etiam ad eius hæredes, adeò ut isti eodem modo, & in eadem quantitate maneant obligati, prout erat ipse fidejussor, ut habetur *l. fidejussoris* 24. *Cod. de fidejuss.* ibi: *fidejussoris quidem hæres exemplo fidejussoris tenetur* idem habetur §. 2. *Instit. hoc tit.* ibi: *fidejussor non tantùm ipse obligatur, sed hæredem reli nquit obligatum*, & tenentur solvere, etiam ante sententiam Judicis, prout tenebatur ipse fidejussor, ut cum Rodriquez tenet Bonacina *part.* 1. *num.* 3.

21. Queres; An fidejussor possit pecuniam, accipere pro fidejussione. Resp. affirmativè, quia pro alio fidejubendo suscipit in se, & obligationem, quæ est pretio æstimabilis, quamvis nec periculum, nec laborem patiatur; nam pecunia recipitur pro obligatione solvendi pro debitore, quæ cum sit civilis, & foro externo subjecta, est utique pretio æstimabilis; & multò magis poterit pecuniam accipere, si debeat subire laborem, molestias, & periculum solvendi, &, attenta quantitate, & qualitate periculi, quod subire debet fidejubendo, ut cum Navar., *cap.* 17. *num.* 185. Molina *disp.* 319. Rebello *lib.* 16. *quæst. unica de fidejuss.* & aliis tenet Bonacina *punct.* 1. *num.* 11. inferens, etiam Creditorem posse aliquid accipere à fidejussore volente se eximere ab obligatione fidejussionis; quia fidejussio est pretio æstimabilis, non solùm ratione obligationis, sed etiam ratione periculi, cui Creditor se exponit amittendi creditum, Covarr. 3. *var. cap.* 2. *num.* 6. Azor. Molina, Rebell., & Bonacina *loc. cit.*

22. Quæres 2. An fidejussor possit aliquando se liberare ab obligatione contracta, fidejubendo. Resp. plures assignari casus, in quibus fidejussor petere potest liberationem, quam etiam debitor præstare tenetur; primò, quando debitor fuit in mora culpabili solvendi post elapsum tempus constitutum ad solvendum, *l. pro ea Cod. Mandati*, vel si solutionem multo tempore differat sine causa, *l. Lucius Titius ff. mandati*: ibi *si diu in solutione reus cessavit, aut certè bona sua dissipavit*, & hoc, ne continuum, & quasi perpetuum sit onus fidejussionis: quanto autem tempore debitor cessare debeat à solutione, ut dicatur esse in mora solvendi, & fidejussor petere possit liberationem, non omnes conveniunt; nam alii statuunt biennium, alii decennium, alii aliud, ut videre est apud Molinam *disp.* 546. *num.* 8.; sed congruentiùs hoc tempus taxandum est arbitrio Judicis, attentis qualitatibus debitoris, & fidejussoris, aliisque circumstantiis, prout cum Molina, & Ognate notat Rosignol. *contr.* 12. *prænot.* 9. *num.*

num. 4. conformiter ad Textum in *d. l. Lucius Titius ff. Mandati*.

23. Secundò, quando debitor principalis incipit esse prodigus, & dissipare bona sua, *cit. l. Lucius Titius ff. Mandati*; ibi: *aut certè bona sua dissipavit*, idemque habetur in *l. si pro ea Cod. eod.* Tertiò, quando fidejussor fuit condemnatus, ut pro debitore solvat, tunc enim agere potest contra debitorem, ut eum servet indemnem, & liberet à fidejussione, *cit. l. Lucius ff. Mandati* juncta *l. fidejus. 45. ff. hoc tit.*, etiam antequam solvat, quia cum Sententia paratam habeat executionem, perinde est ac si iam solvisset. Quartò, quando inter debitorem, & fidejussorem graves, & capitales exortæ sunt inimicitiæ, si culpa debitoris, non tamen si culpa fidejussoris inimicitiæ sint exortæ, aliàs pro libito fidejussor posset se liberare à fidejussione, discordias excitando, & agitando litem injustam. Quintò, si fidejussor ex rationabili causa, puta negotiationis, studiorum, vel ob declinandas graves inimicitias peregrè proficisci debeat, ut cum Gregor. Lopez, Ognate, & aliis tradit Rosignol. *supra num.* 8. Liberatur etiam ab obligatione, quando ad certum tempus se obligavit, si eo elapso, creditor prorogavit tempus debitori, siquidem obligatio non se extendit ultra partium conventionem; secus si se obligavit indefinitè, & sinè limitatione temporis, vide Molinam *disp.* 546. Azor. *part.* 3. *lib.* 11. *cap.* 22. *quæst.* 8. 9. & 13. Reginald. *lib.* 25. *num.* 221. Lugum *disp.* 31. *numer.* 20., & Rosignol. *punct.* 9.

DUBIUM III.

De Assecuratione, & ad eam spectantibus.

24. Assecuratio est contractus, quo quis ob pretium, vel aliud interesse, vel gratis suscipit in se periculum rei alienæ, obligando se ad compensationem, si perierit, adeò ut teneatur ad compensationem totius, si tota res perierit, vel ad restitutionem partis, si solùm perierit pars, ita Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 4. *num.* 24. Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 9. *punct.* 3. Rosignol. *supra prænot.* 13., & reducitur ad contractum innominatum *do, ut facias; seu facio, ut des*, id est suscipio in me periculum, ut des pecuniam, ut cum aliis tenet Rosignol. *num.* 7., & Bonacina *punct.* 3. *num.* 1. Quòd si Molina *disp.* 507. *num.* 2. reduxit ad contractum emptionis, & venditionis, quo pro certo pretio venditur susceptio periculi, seu obligatio solvendi æstimationem rei, si pereat, hoc intelligendum est per quamdam analogiam, & similitudinem, non secundùm proprietatem.

25. Ad justitiam hujus contractus requiruntur sequentes conditiones. Prima est, ut adsit æqualitas inter pretium datum assecuranti, & obligationem, quam assecurator in se suscipit, inspectis circumstantiis loci, temporis, personarum, & periculi, quo res, quæ assecuratur remanet exposita; quo enim majus est periculum, & res majoris est valoris, pretium debet esse majus, quàm si periculum sit minus, & minor valor rei, quæ assecuratur; justum autem pretium censetur illud, quod lex taxavit, vel communis hominum æstimatio; si verò non sit taxatum, taxari debet, consideratis periculis, & quantitate, & qualitate rei: sic in mercibus trajectitiis per mare majus esse solet pretium, quàm in aliis, quæ negotiantur in terra, quia illæ majori sunt expositæ periculo: in mercibus terrestibus pro assecuratione communiter accipi solent quinque, vel sex pro centenario, ut asserit Azor. *part.* 3. *lib.* 11. *cap.* 18. *dub.* 10., & in quibusdem contractibus Mediolani accipi tantùm duo, vel tria, observat Bonacina *quæst.* 9. *part.* 3. *num.* 3.

26. Secunda est, ut res, quæ assecuratur, verè sit exposita periculo, saltem quoad notitiam, quam de illo uterque contrahens habet; unde si petens assecurationem Navis certò, aut probabiliter sciat, eam periisse, vel eam esse mercibus vacuam, contractus est nullus, & tenetur restituere id, quod pro assecuratione navis, & mercium accepit, & omnia damna, quæ ob id assecurator accepit: idem dicendum, si assecurator sciebat, rem jam ad portum, seu terminum pervenisse, nihil accipere potest, quamvis id sciverit arte Dæmonis, quia dolus dat causam contractui; quòd si notitia, quam uterque contrahens habet, non sit certa, sed conjecturalis detrahendum erit de pretio, prout majores, aut minores sunt conjecturæ, Lessius *cap.* 28. *dub.* 4. *num.* 24. Azor. supra *dub.* 5. & 9. Rosignol. *prænot.* 13. *num.* 2. Bonacina *loc. cit.*

27. Quòd si quis per Astrologiam, vel aliunde novit, tempestatem in mari non futuram, aut ex literis amicorum accepit mare tutum esse, & liberum à latronibus, & piratis, non posse tantum pretium accipere, quàm acciperet alter assecurator, qui hæc ignoraret, docet Bonacina, quia contractus assecurationis est contractus sortis, quo periculo perdendi, & lucrandi quis se exponit; at qui novit, nullum fore periculum, nulli periculo se exponit, unde non remanet validus contractus sortis, ob inæqualitatem conditionis: oppositum cum Lessio tenet Rosignol., quando communiter existimatur adesse tale periculum, quia illa obligatio in ea hypothesi passim tanti æstimatur, & pretia rerum desumuntur à communiter contingentibus, non à privata contrahentium scientia.

28. Ter-

28. Tertia conditio est, ut petens assecurationem non cogat alterum ad contractum assecurationis secum ineundum, sine debita compensatione, nam illi imponit obligationem pretio æstimabilem, ad quam assecurator non tenetur, Rosignol. *num.* 4.

29. Quarta est, ut res quæ assecuratur verè existat, quia secus contractus esset nullus, & irritus ob deficientiam materiæ, ut si quis fingat habere merces in navi, vel substituit res alias viliores; nam tunc dolus dat causam contractui, cum deficiat materia contractus: hinc fit, quòd si assecuretur plus mercium, quàm in navi sit impositum, assecurationem non esse validam, nisi fortè quoad valorem mercium, quæ navi fuerunt impositæ, nam contrahentes non intendunt assecurare merces, quæ navi non fuerunt impositæ, nisi aliter constet de mente contrahentium, ut cum Azor., Molina, Salonio, & aliis tenet Bonacina *supra num.* 3.

30. Quinta est, ut asseeurator habeat bona, quibus rei assecuratæ compensationem facere possit, si fortè pereat, secus contractus esset injustus, nec pretium acceptum retinere posset, & damna mercatori secuta restituere tenetur, cum illorum sit causa injusta; si autem habeat aliqua bona, quibus, re pereunte, possit in partem satisfacere, licèt Salonius, & Bannez dicant, assecuratorem teneri totam mercedem acceptam restituere, quia contractus est invalidus, melius tamen dicendum est, posse retinere partem mercedis respondentem bonis, quibus satisfecisset, si navis periisset, puta si mille assecuravit, acceptis centum pro assecuratione, & ipse non habet in bonis, nisi quingentos nummos, retinere sibi poterit quinquaginta, ut cum Rebello, Molina, & Lessio tenet Bonacina *num.* 4., quia censetur veram assecurationem fecisse juxta quantitatem bonorum, quæ verè habebat, licèt per suam deceptionem se exponat periculo resarciendi omnia damna mercatoris, casu, quo navis periisset; teneretur, inquam, ad omnia damna resarcienda mercatori, postquam pervenerit ad pinguiorem fortunam, cum per suam deceptionem fuerit illorum injusta causa.

31. Quamvis materia hujus contractus regulariter sint merces, quæ cum aliquo periculo vehuntur ab uno loco ad alium, sive in terra, sive in mari; potest tamen assecuratio fieri, etiam ad tempus de vita hominis, puta si ego mutuavi Titio certam pecuniæ quantitatem ad quinquennium, & timeam, ipsum intra tale tempus moriturum, possum inire contractum assecurationis cum alio, ita ut, si Titius vivat, ego solvam assecuratori quinque, vel sex pro quolibet centenario; &, si intra quinquennium moriatur, ille mihi solvat pecuniam, quam Titio mutuo dedi, qui utique contractus est licitus, quia uterque subit æquale periculum lucrandi, & perdendi, nisi aliqua lege id prohibeatur, ita Molina, Azor., Salonius, quos affert, & sequitur Bonacina *supra numer.* 5.

32. Assecuratio fieri potest non solùm inter mercatores, sed etiam inter alios, & non solùm à tertio, qui nullum habebat interesse in contractu principali, sed etiam inter ipsosmet socios, & contrahentes principales; & non tantùm in diversis contractibus, sed etiam in eodem contractu, tam expressè, quàm tacitè, implicitè, & æquivalenter, stante periculo in se suscepto cum aliqua justa recompensatione, & mediante ista tacita assecuratione sustinentur plures contractus, qui aliàs prima facie videntur injusti, usurarii, & illiciti, ut, aliis pluribus à se relatis, tradit Sabellus in *sum. divers. tract.* §. *assecuratio num.* 2.

33. Assecurans navim intelligitur se obligare tantùm pro primo itinere, maximè si pro secundo sint factæ novæ assecurationes, Rota Januen. *decis.* 25. *num.* 2. *decis.* 63. *num.* 4. Merlin. *decis.* 338. *num.* 15., & latè Rosignol. *contr.* 12. *disquis.* 2. §. 11, ubi, allatis juribus, id clarè probat, ubi addit §. 12. quòd si navis salva cum mercibus ad portum destinatum appulit, si deinde merces deferendæ in Civitatem ponantur in scapha, quæ fortè in portu periit, assecurator ad nihil tenetur, nisi aliud fuerit expressum. Si navis cum mercibus pereat, antequam perveniat ad portum destinatum, assecurator tenetur resarcire damnum secundùm æstimationem loci, ad quem erant deferendæ, & non simpliciter loci, à quo fuerunt levatæ, & sic habita etiam ratione lucri, quod assecuratus percipisset, salvis rebus in loco, ad quem deferebantur, Rota in Romana, seu Januen. *Assecurationis* 23. *Januarii* 1634. *coram Panzirolo, in noviss. part.* 6. *decis.* 258. *per totum*, & in eadem causa coram eodem 30. Maii *part.* 7. *decis.* 47. *per tot.*, ut refert Sabell. supra *num.* 3.

34. Assecurans navim in ampla forma tenetur ad omne risicum, & periculum, per quod impediatur transportatio ad locum conventum; & inde non poterit se excusare, quod merces non sint deperditæ, sed alibi ex facto Principis asportatæ, Rota *in noviss. part.* 6. *decis.* 24. *per tot.* Assecuratio facta à periculo maris non extenditur ad alia pericula, & ideò satis erit, si merces salvæ pervenerint ad portum conventum, quidquid postea de illis contingat; si verò non pervenerint, tunc tenetur assecurator, Rota Januen. *decis.* 62. *num.* 2. Rota *part.* 6. *recent. decis.* 24. *num.* 6., *& part.* 12. *decis.* 157. *num.* 26. Generaliter assecurator tenetur

tur tantùm juxta conventionem, quia sic servantur pacta, servata etiam æqualitate, Bonacina supra *p.* 3. *num.* 5.

CAPUT XI.

DE LUDO ET SPONSIONIBUS

DUBIUM I.

Quid sit Ludus, & an sit licitus.

1. Udus generaliter sumi potest pro dictis, vel factis ad oblectationem, & recreationem animi destinatis; prout tamen sumitur in præsenti, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut Victori cedat, quod uterque deposuit, & est triplex; alius merè ingeniosus, qui totus pendet ab ingenio, industria, & arte ludentium: alius merè fortuitus, qui totus pendet à casu, sorte, & fortuna; & alius mixtus ex ingenio, arte, & fortuna.

2. Ludus, prout est contractus, quo victori conceditur res ab utroque exposita, est ex natura sua licitus, servatis conditionibus infra explicandis, quia cum sit in potestate cuiuslibet rem suam alteri liberaliter, & absolutè donare, ita potest in alium transferre sub quadam conditione, sive deinde illa ex casu, & fortuna, vel ab arte, & ingenio pendeat; &, si debito modo fiat ob finem honestum, animi recreandi gratia, est actus Virtutis Eutropeliæ, seu affabilitatis, ut habetur ex D. Thoma 2. 2. *quæst.* 168. *art.* 2.; erit tamen vitiosus, & malus, si fiat ob malum finem, & quidem erit peccatum mortale, aut veniale, prout finis est mortaliter, aut venialiter malus; item, si adsit periculum blasphemiæ, rixarum, furti, vel transgrediendi Dei, seu Ecclesiæ præcepta, vel adsit alia circumstantia mala loci, temporis, aut personæ, Molina *de contract. disp.* 511. Rebell. *lib.* 12. *quæst.* 1. *num.* 10. Lessius *lib.* 2. *cap.* 26. *dub.* 1. Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *sect.* 1., & alios referens Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 3. *p.* 1. *num.* 15.

3. An verò sit peccatum principaliter ludere propter lucrum; affirmant, esse peccatum mortale ludere principaliter propter lucrum Gabriel *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 13. *concl.* 3. Abulensis in *cap.* 6. *Matth. quæst.* 53., & 55., & alii, quos pro hac sententia refert Salas *de Ludo dub.* 2. *num.* 1., eò quia sic desideratur, & principaliter intenditur damnum proximi, quod est contra decimum præceptum Decalogi; *Non concupisces rem proximi tui*: Verùm hæc sententia passim reprobatur, quia contra hoc præceptum solùm est desiderare rem proximi modo illicito, dolo, furto, fraudibus acquirendam, non verò illam desiderare modo licito per donationem, aut per contractum licitum habendam; quod licèt haberi non possit sinè damno proximi, non tamen ludens desiderat illud damnum, quia damnum proximi est, quia tunc esset peccatum odii, sed quia sibi commodum est, quod fieri potest sinè peccato, secus damnandi essent omnes contractus lucrativi.

4. Alii dicunt, ludere principaliter propter lucrum esse peccatum veniale, Navar. *in man. cap.* 20. *num.* 3. & 8. Azor. *part.* 3. *lib.* 5. *cap.* 24. *quæst.* 2., vel quia pertinet ad prodigalitatem, & avaritiam, vel quia est actus otiosus. Verùm non est actus otiosus, cum ordinetur ad finem honestum, & licitum: non pertinet ad prodigalitatem, cum pecunia non exponatur periculo sinè causa, sed propter spem maioris lucri; nec continet avaritiam, nisi desiderium sit valde excedens, nam lucrum potest honestè appeti, & procurari ad sustentationem familiæ, & status, ut contingit in aliis *contractibus*; & sic, servatis debitis circumstantiis, non est peccatum, nec mortale, nec veniale ludere principaliter propter lucrum, cum intentio lucri de se non sit mala, sed bona, vel indifferens, si non vitietur ab aliqua circumstantia mala; multò minùs peccatum erit ludere animi recreandi gratia, ita Lugus *de just. disp.* 31. *sect.* 1. *numer.* 4., & cum Medina, Soto, & aliis Ant. à Spiritu S. *disp.* 34. *sect.* 1. *num.* 1189.

5. Non esse licitum ludere salutationem Angelicam, Psalmos, aut alias preces Sacras recitandas, docet Ludovicus Lopez *part.* 2. *instruct. cap.* 32. *in fine* propter irreverentiam, qua miscentur Sacra profanis, & propter simoniam, quam committerent ludentes, si ad hoc se civiliter obligarent: oppositum tenent alii Doctores communiter, si hoc ludentes faciant ex honesta recreatione, & absque ulla irreverentia contra Deum, ita Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 41. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 3. *punct.* 1. *num.* 8. Lugus supra *num.* 5. Navarr. *cap.* 20. *num.* 7. Salas *dub.* 23. *num.* 1.

6. Ludus alearum, & taxillorum, in quibus fortuna magìs, quàm ars, & ingenium dominatur, specialiter prohibentur jure Civili, & Canonico: & quidem jure Civili prohibentur *l.* 2. 3., & 4. *ff. alea usu*, & in Authent. *alearum*, *C. de relig.*, & *sumpt. funer.* pro Clericis in jure Canon. habetur eadem prohibitio, ut patet ex can. 41., & 42. *Apostol.* qui habentur in *cap.* 1. *dist.* 35., ubi dicitur *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, atque ebrietati vacans, aut desinat, aut deponatur, Subdiaconus, aut Cantor*,

Cantor, aut Lector similia faciens, aut desinat, aut separetur, id est communione privetur, in cap. *Clerici, de vita, & honest. Clericor.* de eisdem dicitur: *ad aleas, & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint*, & in cap. *Inter dilectos de excessib. Prælator.* fuit irrita collatio cujusdam Beneficii facta cuidam Clerico publico aleatori, & usurario; & tandem in Concil. Trident. *sess. 22. cap. 1. de reform.* omnes antiqui Canones quoad hoc innovantur *sub iisdem pœnis, & majoribus arbitrio Ordinarii imponendis*. Nomine lusus alearum veniunt in Jure omnes illi ludi, qui magis fortuna, quàm arte, & industria ludentium reguntur, ut passim advertunt Doctores.

7. Has leges quoad laicos hodie non obligare, ac proinde non peccare laicos, si aleis, vel taxillis ludant, etiam magnam pecuniæ quantitatem, docent magis communiter Theologi, quia talis ludus de se, & jure naturali non est prohibitus, nec per se destinatus ad usum pravæ actionis: nec obstant Jura positiva, quæ jam quoad laicos per contrariam consuetudinem sunt abrogata, ut docent Salas *de Ludo dub. 3. num. 5.* Diana *punct. 2. tract. 15. resol. 65.* Trullench. *lib. 7. cap. 27. Decal. dub. 1. num. 3.* Filliuc. *tom. 1. tract. 38. cap. 4. num. 58.* Ant. à Spiritu S. *disp. 34. 1191.* Lugus *disp. 31. sect. 1. num. 9.*, qui etiam rectè observat, hoc etiam procedere non solùm de Jure civili sed de jure communi Canonico respectu laicorum; nam licèt in c. *Episcopus dist. 35.* dicatur, quòd laicus ludo aleæ deserviens communione privetur, quod intelligitur de laico nimis dedito ludo; illa tamen prohibitio, saltem quoad laicos, non est usu recepta: eamdem sententiam tenent Hurtado *de just. disp. 8. diff. 3.* Molina, Lessius, & alii relati à Lugo, ac proinde ludus alearum, & taxillorum in laicis, attento Jure naturali, & positivo, non est peccatum, quamvis ratione circumstantiarum plerumque fiat cum peccato, Rosignol. *de Restit. 11. disquisit. 1. §. 8. num. 4.*

8. Quoad Clericos plures censent, esse peccatum mortale, si frequenter aleis ludant, cum hoc illis specialiter sit interdictum, cap. *Episcopus dist. 35.*, & cap. *inter dilectos de excessib. Prælator.* in quo Clerici Beneficiati, vel in Sacris constituti prohibentur ludere ludo alearum sub gravi pœna depositionis, & privationis ab officio, & beneficio, non obstante contraria consuetudine, quæ corruptela potiùs est dicenda, Molina *disp. 512.* Sanchez *lib. 1. consil. cap. 8. dub. 28. num. 7.* Thesaurus *de pœn. Eccles. part. 2. de ludo aleæ cap. 4.*; ad hoc tamen requiritur frequentia, prout indicant illa verba *vacans, deserviens, aleator*, quæ consuetudinem significant, ut notavit Salas *dub. 24. num. 2.* addens, non peccare mortaliter, si raro clericus ludat, etiam magnam quantitatem, secluso scandalo, & alia circumstantia mala, quia dicta Jura, etiam quoad clericos videntur à suo rigore cessasse, Hurtad. *loco cit.*, & Bonacina *quæst. 3. punct. 1. num. 12.* Rosignol. *num. 9.* immò Lavman *cap. 21.* eos raro, & moderatè ludentes, recreationis gratia, excusat probabiliter à veniali, ita etiam Diana *p. 4. tr. 4. resol. 183.*, & *part. 7. tract. 9. resol. 3.*

9. Hoc idem videtur dicendum de Regularibus, si raro, & moderatè ludant sine scandalo pro recreatione animi, nisi ipsis ex suæ Religionis constitutionibus sit prohibitum, & Ratio est, quia Jura prohibentia ludum alearum specialiter attendere videntur ad decentiam, & honestatem Ecclesiasticorum, quæ non læditur graviter, quando citra scandalum, raro, & recreationis causa ludunt rem parvæ quantitatis, ita Cajet. *2. 2. quæst. 168. art. 3. dub. 3.*, & specialiter quoad Religiosos Medina *lib. 1. sum. cap. 14. §. 28.* Portel *in dub. Regol. verb. Ludus num. 1.* & Lodovicus Beja *in Resp. moral. part. 1. cas. 61.*, & Layman *lib. 3. tract. 4. sect. 5. cap. 21. numer. 2.*, secus dicendum, si sæpe vacarent prædictis ludis; nam tunc difficilè excusarentur à mortali, etiamsi luderent sine scandalo, ut ex communi Doctorum testatur Lezana *in sum. 3. verbo Ludus quoad Regul. num. 4.*; erit autem ludus frequens, & ludens dicetur consuetudinarius, si semel in hebdomada fiat, Bordon. *ref. 33. num. 3.*

10. Contra Religiosos sæpe ludentes ludis vetitis alearum, & taxillorum causa lucri, sive hoc faciant, nescientibus, ut communiter contingit, sive etiam videntibus, & non contradicentibus Superioribus suæ Religionis, graviter invehitur Rosignol. *supra §. 8. numer. 14.* dicens, *Abominabile adeò hoc vitium est, ut Religiosum statum, & perfectionem evertat, sanctitatem comminuat, vota disrumpat. Ob quàm gravibus pœnis apud supremum Dei tribunal obnoxii erunt nedum Religiosi ludentes, sed Superiores etiam scientes, & corruptelam hanc non resecantes, quæ cedit nedum in animarum perniciem, sed etiam in Religionis eversionem.*

11. Quæres; an peccent mortaliter, qui domos apertas tenent pro ludo alearum, & taxillorum, & præbent mensas, candelas, chartas, taxillos ad ludendum. Communis sententia affirmat, illos peccare mortaliter, si domus pateat omnibus, & quibuscumque ludere volentibus. Ratio est, quia ludus alearum, & taxillorum, licèt sit de se indifferens, ordinariè tamen, & communiter in hujusmodi locis ordinatur ad pravum usum; nam ex tali ludo, tali tempore, & loco, diffidia, ut plurimùm, consur-

gant, excitantur rixæ, blasphemiæ etiam horrendæ proferuntur, dilapidantur bona, furta committuntur, & inducuntur minores non habentes proprium, quod exponant, & rarissimè absque peccato mortali exercetur, ut docet Sanchez *in opere Morali tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 391., ac proinde ex naturali lege oritur obligatio non ministrandi hanc materiam ita ludentibus; & sic peccant exponentes domum supradicto ludo, & mensas, candelas, chartas, & taxillos ad ludendum, Sanchez *loco cit.* Belloch. dicens, supradictum ludum esse seminarium omnium ferè peccatorum, & malorum, Gabriel., Sylvester, Comitolus, Zanardus, Lopez, Molina, Graffius, & alii plures, quos affert, & sequitur Diana *part.* 2. *tract.* 15. *resol.* 65., & *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 39., sequitur etiam Rosignol. *de Restit. I. disquisit.* 2. §. 44. *numer.* 5.

12. Nec obstat, si dicas; licitum esse ministrare, & vendere res indifferentes, etiam cum cognitione pravi abusus; ergo etiam erit licitum præbere instrumenta ludentibus, cum ludus ex se sit indifferens, sicut est licitum locare domum, & vendere ornamenta meretrici: Contra enim est, quòd licèt sit licitum ministrare indifferentia cum cognitione pravi abusus, quando non ministrantur in ipso exercitio; sic licitum est locare domum, & vendere ornamenta meretrici, quia hæc non ita proximè, directè, & immediatè sunt adjumento illi ad peccandum; contrarium tamen contingit in casu præsenti, ubi domus, & instrumenta ad ludendum ministrantur in ipso exercitio, & magis proximè, & directè; unde rarò excusari possunt à peccato mortali, qui dicta ministrant indifferenter omnibus ludere volentibus.

13. Ex hoc inferunt Joan. de la Crux, Naldus, Bellochius, & alii relati à Diana *supra*, exponentes domos suas supradicto ludo non solùm peccare mortaliter, sed etiam, si principales lusores tenentur ad restitutionem, & non restituant, teneri ipsos restituere in subsidium, & defectum illorum. Inferunt etiam, Principes non posse præbere facultatem, & licentiam exponendi domum ludo, quia non possunt dare facultatem, & licentiam peccandi mortaliter; sed qui exponit domum suam ad ludendum peccant mortaliter, ut tradunt communiter Doctores; ergo non possunt prædictam facultatem concedere, cum talis ludus sit sentina omnium malorum, sic Diana, & alii apud ipsum.

14. Quæ quidem vera sunt de domo aliqua particulari, in qua sub specie, vel occasione ludi furta, blasphemiæ, & alia scelera semper, vel ferè semper committuntur; secus dicendum de domo, in qua hujusmodi scelera regulariter non committuntur, quamvis per accidens aliquando, sed raro, possint evenire; nam fraudes possunt etiam aliquando evenire in ludis Jure permissis, qui tamen publicè permittuntur, nec est illicitum domum apertam habere pro ludo pilæ, & aliis hujusmodi, ex quibus aliquando rixæ, & peccata possunt oriri: ex qualitate igitur ludi, & ludentium judicandum est, quando sit, vel non sit peccatum hujusmodi ludos permittere, & exercere, ut tenet Lugus *disp.* 31. *sect.* 1. *numer.* 6. Trullench *lib.* 7. *Decal. cap.* 27. *dub.* 1. *num.* 6. Tambur. *lib.* 8. *Decal. tract.* 2. *cap.* 9. §. 1. *numer.* 34. Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1194. dicens; pro hujusmodi lusoribus posse Principem concedere licentiam, ut quis domum suam possit exponere ludo, secus pro aliis prædicta scelera in ludis exercentibus, vel si sit illorum periculum.

15. Videntes, & aspicientes eos, qui ludunt, tunc solùm peccant quando sua præsentia sunt causa ludi injusti, in quo scilicet ludentes mortaliter peccant, vel quando tenentur illos corrigere, vel impedire, & non impediunt; non autem, si ex suppositione ludi, quem impedire non tenentur, nec approbant, delectantur videndo industriam, & bonam, vel malam fortunam ludentium, ut cum Navar., Lopez, & Sanchez, docet Lugus *supra num.* 7. Qui mensas, chartas, taxillos, candelas ministrant ludere volentibus possunt acceptum pro illis pretium retinere, quamvis ludentes in tali ludo peccent, ita cum Reginald. & Tambur. Ant. à Spiritu S. *num.* 1195.

DUBIUM II.

De Conditionibus ad justitiam Ludi Jure naturali requisitis.

16. Quatuor Conditiones ad ludum præcipuè requiruntur. Prima est, ut ludens possit liberè disponere de rebus, quæ ludo exponit. Secunda, ne alter alterum per injuriam, & dolum pertrahat, & cogat ad ludendum. Tertia, ne ludentes utantur fraudibus contra leges ludi. Quarta, ut æqualis sit utriusque ludentis conditio quoad peritiam, aut vires, circa quas conditiones cum plura sint discutienda, debemus de illis singillatim agere, ideò sit

§. I.

§. I.

De prima Conditione, quòd ludens possit liberè disponere de rebus, quæ Ludo exponit.

17. PRimò igitur ad ludum requiritur, ut ludentes liberam habeant administrationem rerum, quas ludo exponunt, itaut possint illas alienare, & illarum dominium in alium transferre, si perdunt; secus contractus non erit æqualis, dum ludens hoc modo vincere intendat, & perdere non possit, & inde peccat mortaliter, qui aliena, & alia, quæ alienari non possunt, ludo exponit, sed etiam qui ludit cum illo, nam cooperatur ipsius peccato, & si vincat non potest lucrum accipere, sibique retinere, ut rectè notat Navar. *cap.* 20. *num.* 12. Trullench *lib.* 7. *cap.* 28. *dub.* 1.

18. Hinc habes quid dicendum sit de Filiofamilias, si enim habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, vel aliquorum bonorum administrationem sibi à Patre concessam, cum de illis liberè possit disponere, potest etiam illa ludo exponere, & collusor vincens potest lucrum accipere, & retinere, secus dicendum de bonis adventitiis, & profectitiis, quorum Filiusfamilias habet dominium, sed non administrationem, quæ est apud patrem: potest etiam ludo exponere aliqua de illis, quæ sibi à patre conceduntur pro sustentatione in Scholis, vel in Curia, nam pater concedens alimenta filio videtur etiam concedere honestam recreationem, quam adolescentes illius ætatis, & conditionis communiter percipere solent, & sic potest honesto ludo insumere quatuor, vel quinque ex centum, quæ sibi pro sustentatione conceduntur, & hanc summam potest, vel per totum annum ludo exponere, sive una vice, sive pluribus, Trullench supra *num.* 4. Lugus *disp.* 31. *numer.* 21. Navar. *cap.* 20. *num.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1197. Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 3. *p.* 2. *num.* 10.

19. Qui extra hos casus ludit cum Filiofamilias non habente bona propria, vel aliqua sibi à Patre concessa, non potest lucrum retinere, sed peccat ludendo, & tenetur restituere lucrum quod fecit, nisi fortè hodie vincat quinquaginta, quæ cum eodem Filiofamilias hesterna die perdiderat, vel postea perdiderit, quia tunc reddit æquale, ita Rebellus *quæst.* 4. *num.* 16. Navarr. *cap.* 20. *num.* 19. Ant. à Spiritu S. *loco cit.*, & cum aliis Bonacina *num.* 13. Si filiusfamilias non habens proprium ludendo vincat, potest lucrum retinere, si collusor sciebat, eum esse filiumfamilias, & non habere proprium; nam scienti, & volenti nulla fit injuria, secus si nesciebat, esse filiumfamilias, quia tunc contractus est inæqualis, & nullus; nam adest dolus dans causam contractui, quia si collusor sciret, alterum non posse perdere, nec pecuniam ludo exponere, non luderet, ita cum Lessio, Rebello, & aliis Bonacina *numer.* 15. Ant. à Spiritu S. *loco cit.* Trullench *lib.* 7. *cap.* 27. *dub.* 5. *num.* 4.

20. Si filiusfamilias, qui ex præsumpta voluntate patris quinque poterat ludo exponere, successivè lucretur centum, licitè potest totum hunc excessum ludo exponere, & perdere, non solùm in eodem ludo perseverante, ut omnes concedunt, quia in eodem ludo non debent colludentes destitui spe recuperandi amissum, sed etiam alia die cum eodem, aut alio collusore, quia pater volens filio ludum permittere, videtur etiam concedere, ut ludo exponat id, quod ludo fuerat lucratus, sive cum eodem, sive cum diversis, Bonacina supra *num.* 12. Ant. à Spiritu S. *loco cit.* Lugus *disp.* 31. *num.* 24. contra Dicastillum *de just. lib.* 2. *tract.* 18. *disp.* 4. *dub.* 3., & 24., ubi licèt concedat posse iterum perdere totam illam quantitatem, durante eodem ludo, nam lucrum est solùm illud, quod remanet, absoluto ludo; negat tamen, id facere posse alio die, aut alio ludo, quia cum filius non sibi, sed patri acquisiverit, cum non ex suis, sed ex bonis patris acquisiverit, non potest totam illam quantitatem ludere, si notabilis sit, sed verius est, posse totam illam quantitatem alia die cum eodem, aut cum alio collusore iterum ludo exponere, & perdere, cum Cardinali de Lugo tenet etiam Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 7.

21. Potest item filiusfamilias ludo exponere, vel sibi retinere omne id, quod sibi subtrahit parcè vivendo, ex pecuniis sibi assignatis à patre in ejus victum, sive sit in domo patris, sive in scholis extra domum: immò si pater sciebat, sufficere filio aureos quinquaginta, & tamen mittit illi sexaginta, potest non solùm quod sibi subtrahit, sed etiam alios decem sibi missos à patre ludo exponere, vel sibi retinere, nisi expressè constet de contraria voluntate patris; & ea etiam, quæ fortè suo labore, & industria sibi acquisierit extra domum patris constitutus, & hoc ex tacita, & præsumpta voluntate patris, ita Diana supra *resol.* 5., & Lugus *num.* 20.

22. Quod dictum est de Filiofamilias valet proportionaliter de Uxore, quæ potest aliquid insumere in ludo honesto juxta conditionem sui status, & prout aliæ Mulieres conjugatæ sui status, & conditionis ludere solent, ex præsumpta voluntate Viri, qui esset irrationabiliter invitus, si hoc negaret; siquidem Uxor non est mancipium Viri, sed socia, unde licitè potest aliqua insumere in ludos,

ludos, & honestas recreationes secundùm conditionem sui status, & conditionis, quamvis maritus id prohibeat, quia videtur prohibere solùm excessum; secus esset irrationabiliter invitus, ut etiam diximus in Septimo præcepto Decalogi *cap. unic. de furto dub. 5. num. 37.*; potest etiam ludo exponere si habet bona paraphernalia, & extradotalia cum libera illorum administratione, & ea, quæ sibi à marito conceduntur, ut ea pro libito expendere possit, vel pro ornatu, & aliis suis usibus, ita Dicastill. *lib. 2. tract. 18. disp. 5. dub. 9. num. 59., & 60.* Hurtad. *de just. disp. 8. diff. 8.*, & alii, quos affert, & sequitur Diana *part. 7. tract. 9. resol. 11.*

23. Quòd si maritus prodigè ludendo bona dissiparet, peccaret mortaliter ob detrimentum, quod afferret filiis, & familiæ; non tamen teneretur ad restitutionem filiis, quibus nec tenerentur restituere, qui ludentes acquisierunt à patre, quia ludus est contractus onerosus, in quo qui potest perdere, potest etiam lucrari: si autem fuerit nimis prodigus, poterunt filii illum coercere, invocato Judicis officio, quod etiam facere potest uxor, si bona mariti essent ipsi specialiter hypothecata ratione dotis, vel aliorum bonorum paraphernalium, quorum maritus habet administrationem, reservato dominio apud uxorem; sed vincens non tenetur restituere ante sententiam Judicis, vel ipsi tamquam prodigo sit interdicta bonorum administratio, sic Azor. *3. part. lib. 5. cap. 26. quæst. 10. 11., & 12.* & cum Molina, & Dicastillo Diana supra *resol. 18.*

24. Quoad pupillos, & minores; an, & quatenus possint ludo exponere, & perdere, colligitur ex dictis supra *cap. 1. dub. 6.*, ubi vidimus; an, & quænam possint alienare sine authoritate Tutoris, seu Curatoris; quatenus possint obligari civiliter, sive naturaliter, & quando gaudeant beneficio restitutionis in integrum, & recuperare, quæ alienarunt, sive per ludum, sive per alium contractum; sive res illa sit mobilis, sive immobilis.

25. Quæres; quid dicendum sit de ludente aliena pecunia, an faciat suum lucrum, quod acquirit, ut si fur, usurarius, famulus, aut depositarius alienam pecuniam suo nomine ludo exponat, & vincat, & cum eo colludente, an uterque possit lucrum retinere, vel teneatur restituere. Resp. videndum esse; an ille, qui alienam pecuniam ludo exponit, habeat aliam propriam, quam possit domino restituere, vel non; Si habet aliam pecuniam domino restituendam, dico, contractum, & ludum esse validum, & sic utrumque posse lucrum retinere, quia fur alienam pecuniam ludo exponendo, eam sibi applicavit, subrogando in locum illius aliam, quam domi habebat; si autem non habebat, unde tantumdem domino restitueret, contractus est invalidus, utpote celebratus per dolum dantem causam contractui; si enim collusor scivisset, pecuniam expositam à fure, seu depositario, esse alienam, non lusisset, quia non præsumitur voluisse peccare, & sic fur non potest lucrum retinere; nam accepta per contractum invalidum sunt restituenda: collusor verò si vitium sciebat, nec ipse potest lucrum tenere; si autem ignorabat, potest retinere quousque durat bona fides, qua cessante, & errore cognito, tunc tenetur acceptum domino restituere, ita Bonacina supra *quæst. 3. part. 2. num. 16., & 17.* Trullench *in Decal. tom. 2. lib. 7. cap. 27. dub. 5. num. 6.* Diana *part. 7. tract. 9. resol. 19., & 20.* Lugus *disp. 31. à num. 13.*

26. Hinc habes; quid dicendum in casu proposito à Lugo, de eo, qui cum pecunia in ludo deficeret, clam eam à collusore surripuit, eàque postea lucratus est; Si enim fur non habebat, unde pecuniam illam restitueret, contractus ludi fuit nullus, & sic non potest lucrum ex ipso retinere: Si autem habebat, unde solveret posset lucrum retinere, sicut quando exposuit pecuniam ab alio furto sublatam; quòd enim alteri, vel eidem colludenti sublata sit, non videtur variare casum, sic Lugus *loco cit.*, ubi pro se adducit Salas.

§. II.

De secunda Conditione ad Ludum requisita.

27. Secunda conditio ad ludum requisita est, ne alter alterum per injuriam, & dolum pertrahat, & compellat ad ludendum, quia taliter compellens tollit libertatem ad ludum requisitam; unde inferunt Doctores satis communiter, quòd ille, qui alterum invitum traxit ad ludendum vi, minis, dolo, conviciis, verbis injuriosis, vel etiam precibus importunis, si æquivaleant violentiæ, peccat mortaliter ob injuriam, & violentiam illatam, nec potest lucrum tenere, si vincat, sed tenetur ad restitutionem, sive deinde violentiam inferat in principio ludi, ut pertrahat ad ludendum, sive postquam alius est lucratus, ut in ludo perseveret. Ratio est, quia talis contractus, cum sit per injuriam extortus, non transfert dominium rei per injuriam acquisitæ, sed obligat ad restitutionem. Deinde, quia vi, & metu trahens alterum ad ludum, est illi causa damni per injuriam, ergo tenetur ei damnum, cujus fuit causa restituere, quam obligatio-

nem

nem restituendi non habet attractus, si fortè vincat; & Ratio disparitatis est, quia compellens, per injuriam alteri illatam, censetur cedere juri suo, & amittere jus lucrandi, non sic verò, qui talem injuriam patitur, qui retinet jus lucrandi, & non perdendi; & sic potest lucrum retinere, si vincat, ea ratione, qua qui utitur falsis chartis, vel eas suffuratur non potest lucrum recipere; alter verò collusor potest, & ita tenent Azor., Rebellus, Reginaldus, Lessius, Salonius, & alii relati à Bonacina *punct.* 2. *num.* 9., ita etiam Trullench *lib.* 7. *cap.* 27. *dub.* 2. Lugus *disp.* 31. *numer.* 28. Andreas à Matre Dei *de contract. cap.* 4. *punct.* 3. *num.* 47.

28. Verùm, licèt hæc sententia sit valde communis, & probabilis, non est tamen minùs probabilis opposita sententia excusans ab obligatione restituendi illum, qui per vim, & metum alterum attraxit ad ludendum, vel coegit persistere in ludo, ut pecuniam perditam iterum acquirat, quamvis postea majorem summam sit lucratus; dummodo fraudes, & dolum in ipso ludo non commiserit. Ratio est, quia licèt iste injuriam faciat attracto, compellendo ad ludum, non tamen dolum, fraudem, aut injustitiam commisit in ipso ludo, qui proinde remanet justus, validus, & sincerè factus, & uterque collusor potuit vincere, & perdere: aderat etiam in attracto consensus sufficiens ad ludendum, acquirendum, & perdendum; nec obstat, quòd talis consensus sit aliquo metu extortus, nam remanet simpliciter voluntarius, nec contractus per metum celebratus est ipso jure nullus, & irritus, sed irritandus per sententiam Judicis, ut diximus *supra cap.* 1. *dub.* 2., & ita tenent Molina *disp.* 516. *num.* 2. Dicastillus *lib.* 2. *tract.* 18. *disp.* 5. *dub.* 2. *num.* 14. Hurtad. *disp.* 8. *diff.* 6. Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1209., & cum Adriano, Garzia, Lopez, & aliis Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 3. *part.* 2. *num.* 9. Diana *part.* 7. *tr.* 9. *resol.* 32., & 33., & probabile putat Trullench *in Decal. lib.* 7. *cap.* 27. *dub.* 2.

29. Ad rationem oppositam dicendum est, attrahentem alterum ad ludum non esse ipso facto privatum lucro acquisito, bene tamen esse dignum, ut privetur, & sic dominium lucri acquirere, sed revocabile per sententiam Judicis ad petitionem coacti, si vis, & coactio probetur. Ad id, quod additur, dico, cogentem, & attrahentem ad ludum fecisse quidem injuriam attracto, cui debet satisfacere arbitrio prudentis viri, non tamen fuisse causam damni, quia attractus ex tali ludo non minùs poterat vincere, quàm perdere, & sic poterat æqualiter lucrum sentire, ac damnum, cum ludus fuerit sincerè factus, sinè dolo, & fraudibus.

§. III.

Tertia conditio ad Ludum requisita.

30. Tertia conditio est, ne ludentes utantur fraudibus contra leges ludi; qui enim illis utitur, tenetur ad restitutionem illius, quod his fraudibus lucratus est, & etiam ad restituendum id, quod adversarius, seclusis fraudibus, fuisset probabiliter lucratus, quia est causa injusta illius damni, in dubio, an qui perdidit adhibitis à socio fraudibus, illis seclusis, esset lucraturus, tenetur solùm restituere lucrum, cujus possessionem, & dominium in dubio non potest acquirere, non tamen tenetur restituere id, quod alter fortasse fuisset acquisitus, quia in dubio melior est conditio possidentis, ita Bonacina supra *punct.* 2. *num.* 7. Sylvester, Diana, Villalob., Lessius, Trullench, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *part.* 3. *num.* 59.

31. Fraudes aliæ sunt licitæ ex natura ludi, quæ potiùs industriæ vocantur, & communi consuetudine ludentium approbantur, ut, si qui inferiores chartas habet, fingat habere optimas, & augeat sponsionem, ut alius timeat, & desistat, seu recusset, & sic vincat; & qui meliores chartas habet potest simulare formidinem, ut adversarius augeat sponsionem, potest dicere *Vada à Monte*, ut alter animosè augeat sponsionem, ludat, & perdat. Item, si videat adversarium errare in numerandis punctis, potest tacere, nec eum admonere, &, si propter hoc vincat, non tenetur ad restitutionem; nam error nocet erranti, non alteri, qui non est particeps illius erroris. Idem dicendum, si casu, aut ex negligentia adversarii, videat illius chartas, non tenetur restituere, si vincat, secus si ex industria tali loco, & modo se componat, ut eas videre possit, vel aliqua nota signet, ut eas à tergo dignoscat. Idem dicendum de aliis fraudibus, quæ communiter fieri solent, ex communi consensu ludentium, quarum plures congerit Sanchez *tom.* 1. *consil. lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 12., ita Lessius *dub.* 2. *num.* 14. Trullench *numer.* 5. Ant. à Spiritu S. *num.* 1203. Lugus *numer.* 34.

32. Aliæ fraudes communiter reputantur illicitæ, ut si quis ludat pluribus chartis, vel eas occultet, vel signo peculiari notet, ut à tergo eas cognoscat: si taxillos adulteratos supponat: si plura pro se numeret puncta, vel pauciora pro adversario: si arte componat chartas, ut non casu, sed ex tali dispositione meliores sibi contingant: si fingat, se habere chartas, quas non habet, vel plura puncta dicat se habere, quàm habeat, &, adversario id credente, & non curante, sua

sua fictione lucretur: si ab aliquo ex circumstantibus notitiam per signa accipit de chartis adversarii, ut scire possit, quando acceptare, vel recusare debeat sponsionem factam ab adversario, quæ & similes fraudes sunt illicitæ, & qui illis utitur peccat, & si lucratur, tenetur ad integram restitutionem, ut cum Lugo supra *numer.* 34. tradit Ant. à Spiritu S. *num.* 1204. Dicastillus *lib.* 2. *tract.* 18. *disp.* 5. *dub.* 3. *num.* 22. Trullench *num.* 4., & latè Rosignol. *disquisit.* 1. §. 11. *à num.* 2. ubi distinctè explicat omnia: si autem quis chartas à tergo cognoscat, quando nec eas signavit, nec propter usum, quo sæpius iisdem chartis cum aliis utitur, eas facilè dignoscit, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, si lucretur; nam quando uterque potuit æquè chartas dignoscere, si alter diligentiùs signa aliqua observaverit, ejus industriæ, & attentioni adscribendum est, nisi talis peritia in dignoscendis chartis reddat colludentem notabiliter inæqualem, ut habet Lugus supra *sect.* 1. §. 3. *num.* 37.

33. Qui videt adversarium errantem, & non numerare omnia puncta, quæ habet, quibus rectè numeratis, vinceret, debere ipsum admonere, & tacendo non posse lucrum retinere, sed teneri restituere, docet Navarr. *cap.* 20. *numer.* 17., & Azor. *tom.* 3. *lib.* 3. *cap.* 25. *quæst.* 3., quia tacendo accipit ab ignorante pecuniam, quam non amisit. Verùm probabilius est, non teneri ipsum admonere, sed posse tacere, & retinere id quod lucratur, quia ludens, licèt teneatur alterum non defraudare, seu non decipere non tamen tenetur alterum admonere de sua negligentia, & errore, quia talis esse videtur lex, & conditio ludi, ut ex communi usu ludentium docet Lugus supra *disp.* 31. *nu.* 36 Hurtad. de Mendoza *disp.* 8. *de contr. diff.* 7. Bonacina *quæst.* 3. *part.* 2. *num.* 2., & nos etiam diximus supra *num. præcedenti*, quia error nocet erranti, non alteri, qui non fuit particeps illius erroris. Opposita sententia solùm verificatur in locis, ubi adest talis consuetudo admonendi colludentem, quando errat in numerandis punctis, non verò in locis, ubi talis consuetudo non viget; quandonam vigeat talis consuetudo, & quænam deceptiones in ludo sint permissæ, ab ipsis lusoribus peritis potiùs quærendum est, quàm ab aliis.

34. Quæres; an ille, qui per fraudes injustas lucratus erat decem, & tenebatur illa restituere, liberetur ab obligatione restituendi, si cum eodem ludendo tantumdem perdat. Resp. non liberari ab obligatione restituendi, sed teneri illa restituere, quæ per fraudes injustas acquisivit, non solùm si tantumdem perdat ludendo cum alio diverso, aut etiam cum eodem, sed diverso ludo, aut in eodem ludo, sed diverso tempore, quod omnes facilè admittunt, quia hic secundus ludus est contractus diversus à primo, vi cuius debet solvere novum debitum, nec potest unica solutione duplici debito diverso satisfacere. Si autem in eodem ludo continuato perdat, quod priùs per fraudem injustè fuerat lucratus, tunc Armilla *Verb. ludus num.* 7. dicit, liberari ab obligatione restituendi, quia lucrum dicitur, quod in fine ludi reportatur; sed verius est non liberari, quia singulæ sortes sunt distincti contractus independentes à præcedentibus, in quibus denuo uterque ludens subit novum periculum, ita Lugus *disp.* 31. *num.* 39., quem sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1205., & Diana *part.* 7. *tr.* 9. *resol.* 51., ubi advertit, quòd id, quod dicitur lucrum, esse solùm quod remanet, finito ludo, solùm habere locum in Filiofamilias, qui ex consensu patris censetur habere facultatem iterum exponendi ludo lucrum, donec ludus, omnino absolvatur, non verò in illo, qui per fraudes injustas fuerat lucratus, & tenebatur lucrum factum restituere.

35. Poterit tamen ille, qui per illicitas fraudes lucratus est, ex lucro restituendo deducere, quidquid pro chartis, lucernis, seu candelis, & domo dedit, quia id ex consensu utriusque solet deduci, non autem potest deducere, si quid liberaliter alteri dedit, quia in tali donatione liberali non præsumitur adesse consensus domini, nisi fortè bona fide donavit, putans lucrum justum, aliàs non donaturus, ut proinde non sit factus ditior: nec item potest illas expensas deducere, qui fraudibus ludens alterum vi, & metu traxit ad ludum, quia vi attractus non censetur illis consentire, ita Trullench *lib.* 7. *cap.* 27. *dub.* 2. *numer.* 7. Lugus *sect.* 3. *numer.* 14. Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 54., sequitur Ant. à Spiritu S. supra *num.* 1206.

§. IV.

De quarta Conditione Ludi.

36. Quarta conditio ad justitiam ludi requisita est, ut æqualis sit utriusque ludentis conditio, tam in capitali, quàm in peritia ludi; Unde si quis habeat longè majorem ludendi peritiam ignotam collusori, si vincat, non potest lucrum retinere, sed illud totum tenetur restituere, quia fuit causa injusta damni per errorem, seu dolum, dantem causam contractui, quem alter non celebrasset, si notam habuisset excellentiorem peritiam, & hoc magis verum est, si valde excedens in peritia ludi, fingat se minùs peritum, & semel, vel bis sinat superari ab adversario, ut de-

ut deinde faciliùs semper vincat; peccat enim mortaliter, & ad restitutionem tenetur, quia talis simulatio est causa injusta damni, cum sit contra justitiam commutativam, quæ requirit æqualitatem in ludo, & ita tenent Doctores communiter, ut testatur Lugus *disp.* 31. *sect.* 2. §. 4. *num.* 44., & cum aliis sequitur Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 2. *numer.* 3.

37. Nec dicas; in ludo, qui certus est de victoria potest augere sponsionem, & lucrum recipere, ut communiter docent Doctores, & constat ex praxi; ergo etiam qui antequam ludum intraret, propter suam peritiam, certus est de victoria, vel in aliis sponsionibus, potest lucrum accipere, & retinere. Contra enim est, quia in primo casu augere sponsionem est secundùm leges ludi, quæ sunt colludentibus æquales, & notæ, non verò in secundo casu, quando major peritia alterius est ignota colludenti, qui per simulationem, errorem, & fraudem involuntariè decipitur.

38. Si autem imperitior in ludo cognosceret, & sciret excessum alterius colludentis, vel quia fuit ab eo monitus, vel experimento, vel alia ratione, cognovit, & nihilominus vult ludere, tunc peritior potest lucrari, & lucrum retinere, quia scienti, & volenti nulla fit injuria, & sibi imputare debet quod amiserit; cum enim ipse optimè cognoscat suam, & alterius peritiam, & nulla necessitate ductus vult ludere cum eo, si in ludo vincitur censetur voluisse donare, Bonacina supra *num.* 4. Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 31., & alios referens Sanchez *in opuscol. lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 13. *num.* 7. Temperat Lugus supra *numer.* 50. dicens; peritiorem posse lucrum tenere quando præsumitur spontanea donatio, quæ præsumi potest, quando res est parva, vel quando generosus aliquis, & liberalis emere vult ludi delectationem, ea inclusa; secus quando lucrum est magnum, quia non potest præsumi donatio, sed potiùs non credidisse.

39. Si verò contingat, ut duo ludentes nesciant peritiam, & dexteritatem alterius, sed bona fide alter alterum credat similiter peritum, si cum eo ludit, & lucratur, non peccat, nec tenetur ad restitutionem lucri hoc modo acquisiti, quia in isto casu nulla intervenit deceptio, sed ambo periculo lucrandi, & perdendi se exponunt; & qui lucratur, quia invenit alium collusorem minùs peritum se, poterat perdere, si invenisset alium peritiorem: Verum tamen est, quòd semel cognita collusoris ignorantia, & imperitia, & se longè peritiorem intelligens tenetur à ludo desistere, aut saltem collusori meliores conditiones concedere, ut notavit Medina *Cod. de Restit. quæst.* 22. *circa finem*, & cum aliis tenet Bonacina *numer.* 4. Si tamen alter, cognita inæqualitate, adhuc vellet in ludo continuare, tunc poterit retinere lucrum, quia nullam ei facit injuriam, nam censetur donare, seu cedere juri suo, sicut quando alter clarè sciens, alterum esse magis peritum, adhuc vult cum eo ludere; sic Salas, Tambur., Azor., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1215.

40. Similiter ad ludum requiritur æqualitas lucrandi, & perdendi, ut nimirum quis tantumdem perdere possit, quantum potest lucrari in uno ludo, vel jactu, quia debet servari æqualitas utriusque colludentis; unde habens quatuor nummos non potest primo ludo lucrari nisi quatuor; sicut enim qui nihil perdere potest, nihil pariter potest lucrari, ita qui solùm potest perdere quatuor, solùm quatuor poterit lucrari, ut sic servetur æqualis utriusque colludentis conditio: postquam autem vicerit alios quatuor, poterit lucrari octo, & sic deinceps quia in tali casu nulla reperitur inæqualitas, cum jam & ipse habeat octo, ita Rebell., Molina, Lessius, Azor., Salonius, quos sequitur Bonacina *num.* 19.

41. Potest item aliquando plus lucrari, quàm perdere, si nimirum cum duobus, vel pluribus ludat, & singuli ludo exponant duos nummos, poterit tali ludo, seu jactu à singulis lucrari duo, ac proinde, si sunt quinque ludentes, poterit lucrari decem, quamvis ipse illo ludo perdere non possit nisi duo, quia in tali casu exponit pecuniam suam duplo, aut quintuplo majori periculo; & sic dicendum, si cum pluribus ludat, si quis ludo exponat capitale, vulgò *il resto*, si perdit standum est capitali minori alterius, cum non possit plus lucrari, quàm sit suum capitale. Potest quis ludere, pecunia credita, cum altero, qui habet promptam, & statim solvat, dummodo hoc ille sciat, & cedat juri suo, ut cum Bonacina tradunt allati Doctores.

DUBIUM III.

An acquisita Ludo humana Lege prohibito, sint restituenda.

42. RESP. 1. Qui absque dolo, vi, & fraudibus, ludo humana Lege prohibito aliquid acquisivit, non tenetur illud restituere, ante sententiam Judicis. Ratio est, quia ad talem restitutionem non tenetur jure naturali, siquidem ludus alearum, & taxillorum, prohibitus lege humana, non prohibetur jure naturali, nec ab illo impeditur translatio dominii, quod transferre possunt ludentes habentes rerum suarum

dominium cum libera illarum dispositione. Nec item tenetur jure positivo, sive Canonico, sive Civili, quia hujusmodi leges ludum prohibentes, cum sint poenales non obligant ante sententiam Judicis, ut patet ex dictis *de Legibus*, tum quia hujusmodi leges, vel sunt per contrariam consuetudinem abrogatæ, vel, si alicubi adhuc vigent, prohibent quidem, sed non reddunt irritum, & nullum ludi contractum, nec faciunt ludentes inhabiles ad acquirendum, seu transferendum dominium, sed dumtaxat concedunt perdenti repetitionem, ut scilicet repetere possit coram Judice id, quod tali ludo amisit, ac proinde vincens, & tali ludo acquirens non tenetur ante sententiam Judicis ad restitutionem lucri sic acquisiti, Lessius *lib. 2. cap. 26. dub. 3. num. 17.* Villalob. *tom. 2. tract.* 28. *diff.* 2. *numer.* 2. Bonacina *quæst. 3. p. 3. num.* 8. Rosignol. *de Restit. II. disquisit.* 1. §. 8. *numer.* 15. Trullench *lib. 7. cap. 27. dub. 3. num.* 3. Andreas à Matre Dei *cap. 4. part. 3. numer. 61.*, nec victus potest uti tacita compensatione, quia repetitio, quæ allatis Juribus conceditur, est in pœnam, quæ non conceditur ante sententiam Judicis, ut habetur in cap. *Fraternitas* 12. *quæst.* 2., ut bene notat Rosignol.

43. Qui ludo vetito aliquid amisit, illud potest in judicio repetere, & recuperare intra tempus sibi à lege concessum, ut habetur *l. alearum usus*, *de aleatoribus* ibi: *Nulli liceat in publicis, vel privatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in specie, & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est non cogatur solvere) *sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, vel eorum hæredibus, &c. non obstante quinquaginta annorum præscriptione*; quare, ubi adhuc viget dispositio legis, victus repetere potest totum id, quod ludo vetito amisit: si tamen ipse taceat, nec actionem intentat, victor potest acquisitum retinere, quia lex in ea parte, qua jubet solutum reddi, cum sit pœnalis non obligat, nisi post condemnationem, ut notavit Rosignol. *num.* 17.

44. Quòd si victor per vim, aut fraudem impediat, ne Judex ipsum condemnet ad restituendum id, quod lucro prohibito acquisivit, tunc restituere tenetur, etiamsi non sequatur sententia, quia nimirum per injuriam impedit, ne victus possit recuperare id, ad quod jus habet vigore legis; si autem absque vi, vel fraude Judicem impediat, non tenetur restituere, ut cum Molina, Lessio, Lugo, & Trullench tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *nu.* 1225., quia victor non tenetur ad restitutionem nisi post Sententiam; ergo quocumque modo impediatur sententia absque vi, & fraude, non tenetur ad restitutionem, etiamsi Judex iniquè eum non condemnet. Quod si victor interrogetur à Judice, & neget veritatem, quæ aliunde probari non potest, & ob id non condemnetur, non tenetur restituere, si de facto non fuit condemnatus, Sanchez, Trullench, Lugus, & Ant. à Spiritu S. *loc. cit.* sequitur Diana *part. 7. tract. 9. resol.* 27.

45. Resp. 2. Qui ludo vetito aliquid perdidit, stando in Jure communi, solvere non tenetur, nisi fortè juraverit, se soluturum quod perdidit. Ratio est, quia in *cit. l. alearum* decernitur, ut victus in tali ludo non cogatur solvere, ibi *nulla sequatur condemnatio, sed solutum competentibus, actionibus repetatur*, ubi Legislator volvit, perdentem reddere immunem ab obligatione solvendi, antequam solvat, & illi concedere repetitionem, postquam solvit, quorum utrumque facere poterat legislator, & expediebat, ut id faceret in odium ludi prohibiti. Deinde, quia illi, cui datur actio ad repetendum, à fortiori conceditur exceptio ad non solvendum, *cap. qui ad agendum de regul. Juris in 6.*; sed perdenti in ludo prohibito datur actio ad repetendum; ergo etiam datur exceptio ad non solvendum, unde secundùm Jus commune victus non tenetur ad solvendum, prout docent Lessius *cap. 26. dub.* 4. Ledesma *in summa tom. 2. tract. 31. cap. 2. concl.* 11. Molina *disp.* 515. *concl.* 4. Covarr. *ad regul. peccatum part.* 2. *num.* 8. Rosignol. *supra num.* 19. Andreas à Matre Dei *num.* 62. Ant. à Spiritu S. *numer.* 1220., & Bonacina, aliis pluribus allatis, *punct. 3. num.* 2.

46. Dixi; nisi fortè juraverit, se soluturum quod perdidit; nam tunc ratione juramenti solvere tenetur, siquidem juramentum servandum est, quando est de re licita, & servari potest sinè peccato, ut contingit in præsenti: Si tamen non juraverit, se pecuniam illam non recuperaturum, nec repetiturum, poterit, solutione facta, eam repetere in judicio: poterit etiam tale juramentum ab Episcopo relaxari, ut cum Henriquez, Navar., Corduba, & aliis notat Bonacina supra *num.* 2., & nos etiam suo loco diximus de Juramento confirmante contractum *tract. 7. cap. 2. dub.* 4. Addit Rebellus *lib. 17. quæst. 2. num.* 8., tale juramentum esse nullum, & irritum cum sit contra legem latam in bonum commune Reipublicæ; si enim juramentum esset validum lex esset inanis, & vana, nec satis consultum esset bono publico, quia, tali lege non obstante, jurans solvere teneretur: ex quo sequitur, neminem posse hujusmodi legibus renunciare, cum nemo renunciare possit juribus latis in bonum publicum, quamvis renunciare possit beneficio legis latæ in bonum personæ particularis,

47. Ve-

47. Verùm quia probabilius est, facultatem repetendi id, quod quis ludo vetito perdidit, esse concessam proximè in favorem perdentis, non verò Reipublicæ, cui parum refert, pecuniam pertinere potiùs ad unum, quàm ad alium, potest quilibet renunciare tali beneficio legis concedentis repetitionem soluti in ludo vetito, cum unusquisque cedere possit juri, & favori suo, illique renunciando, solvere tenetur id, quod perdidit, ut cum aliis tenet Bonacina supra *num.* 5.; &, si juravit non repetere solutum, tenetur servare juramentum, nisi illud relaxetur ab Episcopo, quod facere potest, etiam sinè consensu partis.

48. Quæres; an victus uti possit occulta compensatione, si non audeat repetere solutum in judicio metu dedecoris, vel alterius causæ, negativè respondet Bonacina *num.* 7., ubi pro hac sententia refert Molinam, Rebellum, Reginaldum, & alios, quia Jura solùm concedunt, ut solutum repetat auctoritate Judicis, & per ipsum stat, si non petit; rationem addit Medina *Cod. de restit. quæst.* 22., quia compensatio fieri non potest, nisi de debito; sed res in ludo amissa non est debita, ante sententiam Judicis, cum allata Jura solùm præcipiant restitutionem post sententiam Judicis; ergo ante sententiam fieri non potest compensatio, quia esset de re indebita: bene tamen uti poterit compensatione, si per vim, vel fraudem aliquid ab eo fuit lucratus, ut cum Trullench docet Ant. à Spiritu S. supra *num.* 1227. Poterit etiam victus minari accusationem, & repetitionem à Judice; &, si propter hoc victor ei lucrum restituat, poterit illud accipere, & retinere, quamvis non habeat animum accusandi, & repetendi, quia verè jus habet repetendi, & accusandi, cui juri cedit ipse victus, ita Lessius *cap.* 26. *dub.* 3. *num.* 22. Trullench *lib.* 7. *cap.* 17. *dub.* 3. *num.* 6. Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 28. Palaus *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 1. *punct.* 10. *num.* 5., & cum Tambur. Ant. à Spiritu S. *loco cit.*

49. Oppositum docet Molina *disp.* 514. quando victus verè non habeat animum accusandi, & repetendi solutum coram Judice; nam tunc dolus dedit causam contractui, siquidem victor noluisset dare, si non fuisset deceptus, & quia victor dedit, ut victus deponat animum repetendi, quem non habet, & sic non potest retinere quod alter dedit. Sed contra dico, dolum, quo victor fuit motus ad solvendum, non esse malum, & injustum; nam verè poterat minari accusationem, sive haberet animum, sive non, nec victor ex eo præcisè lucrum restituit, ut alter deponat animum, sed ut re vera non accuset, vel repetat, & cedat juri suo, quod habet accusandi, & repetendi, quorum utrumque ille præstat, & sic retinere poterit, quod accepit, ut cum aliis docet Diana *loco cit.*, & *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 34.

50. Resp. 3. Stando in solo jure naturali, & abstrahendo à lege communi, quæ videtur per contrariam consuetudinem abrogata, perdens aliquid ludo vetito solvere tenetur in Conscientia. Ratio est, quia contractus ludi jure naturali est licitus, & validus, vimque habet transferendi dominium; ergo qui sinè dolo, & fraude in ludo perdidit, data fide solvendi, tenetur solvere, tum quia omne promissum adimplendum est, quando licitè potest adimpleri, prout tenet Bonacina *part.* 3. *num.* 2., & Ant. à Spiritu S. *num.* 1219.

51. Quæres; An qui ludit animo non solvendi possit lucrari, negant ex Molina Dicastillo *tract.* 18. *disp.* 3. *dub.* 3. *num.* 25. Reginaldus *lib.* 10. *cap.* 25. *num.* 288., & Lessius *cap.* 26. *num.* 31., quia quando quis ludit animo non solvendi, aut repetendi solutum, non servatur æqualitas, estque aperta injustitia, nec alter luderet, si collusoris animum sciret, ac proinde licitè lucrari non potest. Resp. affirmativè, quia animus solvendi, vel non repetendi, non est necessarius ad valorem contractus ludi, qui remanet firmus, etiam sinè tali animo, ea ratione, qua validum est Votum factum cum animo illud non observandi, & validum est Matrimonium contractum ab illo, qui non habet voluntatem servandi fidem conjugalem; ita similiter contractus ludi est validus, quamvis ludens non habeat animum solvendi, vel habeat animum repetendi solutum, nam verè remanet obligatus ad solvendum, etiamsi non habeat animum solvendi, vel repetendi solutum ex beneficio legis sibi hoc concedentis, nec in hoc est aliqua inæqualitas, aut injustitia, quando non renunciavit beneficio legis, & promisit solvere, quia nimirum ad valorem contractus non requiritur animus exequendi, sed sufficit animus se obligandi, & ita tenent Hurtad. *de contract. disp.* 8. *diff.* 5. Lugus *disp.* 31. *num.* 53. Sanchez *in consil. tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 5., & cum Tambur., & aliis Ant. à Spiritu S. *disp.* 24. *num.* 1216. dicens, idem esse dicendum de illo, qui fingit se habere pecuniam præsentem in crumena, quam non habet, nec habet animum solvendi, qui si vincit potest lucrum retinere, & si perdit, tenetur solvere.

DUBIUM IV.

De Sponsione, & Sortibus.

52. SPonsio, de qua loquimur in præsenti, est contractus, in quo duo, aut plures de veritate, vel eventu alicujus rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, ut ejus sit, qui veritatem fuerit assecutus, quæ definitio est communis, eamque tradunt Lugus *disp. 31. sect. 6.* Bonacina *quæst. 3. part. 1. num.* 18. Andreas à Matre Dei *punct. 3. num. 64.* Est contractus ex natura sua licitus, dummodo servetur æqualitas, quia est contractus quidam fortunæ, quo uterque periculo perdendi, & lucrandi est expositus, prout contingit in ludo, cui sponsio est valde affinis, ac proinde quæ de ludo dicuntur, possunt, servata proportione, de sponsione dici; unde sicut, seclusa lege humana, ludus est licitus, ita pariter sponsio licita est.

53. Ad sponsionem requiritur æqualitas, ut nimirum uterque sit expositus periculo lucrandi, & perdendi, & rei eventus utrique sit incertus; unde qui certus est de eventu, & veritate rei, licitè non potest sponsionem inire, nec inde lucrum recipere, sed peccat cum obligatione restituendi, quia tunc vel error dat causam contractui, quia nullus præsumitur velle spondere cum eo, qui rei certitudinem habet, vel certè non servatur æqualitas ad sponsionem requisita; nam qui certus est non remanet expositus periculo perdendi, bene tamen alter, qui eventum ignorat, qui potest solùm perdere, & non lucrari. Bonacina *num.* 18.

54. Si res non sit certa, sed tantùm probabilis ex signis, indiciis, conjecturis, vel alio modo non erit contra justitiam sic contrahere, Garzias *contr. part. 2. cap.* 13. Similiter qui à principio videbatur esse certus de rei veritate, sed postea incipiat dubitare, & formidare, stante pertinacia alterius contradicentis, & spondere volentis, maximè si aliàs sit expertus, se fuisse deceptum in iis, quæ sibi videbantur vera, tunc poterit spondere, & lucrari propter incertudinem, quam concipit, & propter quam se exponit periculo, ut cum Molina tenet Lugus *disp. 31. num. 79.*; si autem quis credat habere certitudinem rei affirmatæ cum re vera res sit incerta, tunc peccabit hoc modo contrahendo, & spondendo ratione malitiæ, & conscientiæ erroneæ, qua nullo periculo se exponere intendit, non tamen tenetur ad restitutionem, quia cum re vera res sit incerta, sic spondens remanet expositus periculo perdendi, nec peccat contra justitiam, Garzias *loc. cit.* Azor. *part. 3. lib. 11. cap.* 19. Navarr. *cap. 20. num.* 18. Molina *disp.* 108. Diana *part. 7. tract. 9. res. 68.*

55. Quòd si quis certa scientia, vel experientia, vel Divina revelatione habens indubitatam certitudinem de rei eventu, alterum moneat de tali sua scientia, & certitudine, protestetur, se nec velle, nec posse spondere, quia ratione certitudinis, quam habet nulli periculo remanet expositus; si tamen alter ita monitus adhuc contendat, & velit spondere, non obstante tali certitudine, quam habet alter, tunc poterit sponsionem acceptare, & lucrum retinere, quia tunc nulla intervenit fraus, aut injuria, nam volenti, & consentienti non fit injuria, unde videtur cedere juri suo, & condonare lucrum, vel certè sibi debet imputare suam temeritatem, ut supradiximus de ludo, ita Rebell. Lessius, Molina, Lopez, Navarr., Garzias, Azorius, quos affert, & sequitur Bonacina *supra quæst. 3. part. 1. num.* 18. Andreas à Matre Dei *punct. 3. num. 64.* Ant. à Spiritu S. *num. 1232.* Diana *part. 4. tract. 4. resol. 186.*, & *part. 7. tract. 9. resol. 63.* Oppositum tenet Lugus supra *num.* 18. quia non servatur æqualitas.

56. Plures sunt sponsiones, quæ habent conditionem illicitam positam à spondente, ut sunt sponsiones de edendo, & bibendo, quis altero plus potabit, aut comedet; quòd Titium interficiet; quòd hoc anno ab altero Princeps occidetur, quæ, & similes reprobantur à Jure Civili, eò quòd spe lucri homines inducantur ad peccandum, & inde qui eas sponsiones faciunt peccant mortaliter; qui tamen victor existeret non teneretur ad restitutionem, si sponsio facta fuerit absque ullo dolo, & fraude de se inducente obligationem restituendi, quia licèt peccet sic contra legem spondendo, non tamen peccat contra justitiam lucrum retinendo, quia leges prohibent peccatum fieri, non tamen obligant ad lucrum acceptum restituendum, ita Filliuc. *tom. 2. tract. 37. cap. 2. num.* 28. Azor. *3. part. lib. 11. cap. 19. quæst. 6.* Diana *part. 7. tract. 9. resol. 69.*

57. De jure naturæ non est illicita sponsio super eventu futuro, ex quo damnum subsequeretur proximo, puta, quòd Petrus intra annum morietur, quia licèt spondenti detur occasio mortem Petri optandi, hoc tamen est per accidens, & malitiæ optantis imputari debet; nam hoc periculum potest etiam dari in censu vitalitio, qui tamen est licitus; ita cum Sanchez *in opusc. tom. 1. lib. 1. cap. 8. dub. 32. num. 5.* tenet Lugus *disp. 31. num.* 74. Erit etiam licita sponsio de peccato committendo, vel non committendo ab aliquo tertio; peccaret tamen, si optaret fieri pecatum; si sponsio fiat de peccato ab ipso spondente, ut, si ego dicam, te commissurum tale peccatum, tu verò dicas oppositum licita erit sponsio, quia lucrum speratum te retrahit à peccato committendo; è contra verò, si tu affirmas

te pec-

te peccaturum, & ego nego, periculosa, & fugienda est talis sponsio, quæ te magis confirmat in proposito peccandi, ut bene docet Lugus *num. 75.*

58. Sponsiones super vita, morte, & futura electione Summi Pontificis sunt illicitæ, & primò illas damnavit Pius IV. *const.*81.quę incipit *In eligendis*,ubi tamen solùm prohibet sponsiones super electione summi Pontificis, & solùm tempore Sedis vacantis, & in Urbe Romæ,vel ubi Conclave fieret, sub pœnis arbitrio Gubernatoris, & futuri Pontificis: sed postea à Gregorio XIV. *constit.* quæ incipit *Cogit nos* prohibentur sponsiones, tam super electione, quàm super vita, & morte summi Pontificis,idque in tota universali Ecclesia, omni tempore, etiam ante Sedem vacantem, & omni loco, etiam extra Urbem, & locum electionis, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Pontifici reservatæ, idque etiam extenditur ad electiones Cardinalium, talesque sponsiones in utraque Bulla irritantur, & annullantur, tam in foro judiciali, quàm extra; quare etiam in foro conscientiæ, absque ulla sententia Judicis criminis declaratoria, vel condemnatoria, quisque tenetur restituere omne id, quod in dictis sponsionibus esset lucratus, cum sit ex contractu nullo, & irrito, ita cum Filliuc., *cap. 2. quæst. 7., & 8.* tenet Lugus supra *numer. 90.*

59. Quando plures, puta quatuor concurrunt ad Cathedram, seu prætendunt Officium, quod uni tantùm conferri potest, dubium est, an licitum sit cum uno quoque eorum seorsim spondere, quòd non obtinebit, negant Ledesma, & Villalob., quos sequitur Diana *part. 4. tract. 4. miscell. resol.* 185., quia non servatur æqualitas lucrandi, & perdendi; nam sic spondens potest solùm perdere centum, & lucrari tercentum. Resp. justè lucrari posse sponsionem absque obligatione restituendi, quamvis necessariò debeat vincere tres, nec possit vinci, nisi ab uno. Ratio est, quia cum omnibus illis quatuor est dubius de futuro eventu, & sicut potest à quolibet lucrari, ita potest cum quolibet perdere, unde contractus cum singulis remanet justus, cum sit expositus lucro, & damno, nec vitiatur per hoc, quòd addatur contractus cum odio, ita Lugus *disp. 31. num.* 87. Sanchez *in consil. tom. 1. lib. 1. cap. 8.dub. 16.* Ant. à Spiritu S. *num. 1236.*

60. Licitus est contractus, quo quis dat alteri centum eo pacto, ut hic teneatur reddere 200., si post duos annos in patriam redierit, aut uxorem duxerit, aut ultra decem annos vixerit; si autem ante tale tempus moriatur, non redeat in Patriam, uxorem non ducat, ad nihil teneatur, quia est contractus fortunæ, & sponsio de re dubia, & incerta, quæ potest esse non esse, quo titulo justificatur etiam census vitalitius, quia est virtualis sponsio, quæ innititur dubio, & fortuito eventui; an quis tamdiu sit victurus, ut recipiendo quotannis partem, sit denique recepturus plus, quàm dedit, ita cum Filliuc., & Diana, Ant. à Spiritu S. *numer. 1237.*; Idem dicendum, si pater det alicui mercatori 100. aureos, cum pacto, ut reddat 300. si filia nunc recenter nata pervenerit ad annum 13.; si autem ante prædictum annum mortua fuerit totum lucretur, nam hic contractus reducitur ad sponsionem de futura vita, ut explicat Diana *p. 7. tract. 9. resol. 71.*

61. Circa secundam partem adverto, nos hìc non loqui de sortibus divinatoriis, per quas investigatur cognitio futurorum eventuum, vel alicujus rei occultæ; nec de consultatoriis, quibus in rebus dubiis exquiratur Divina voluntas,ut sciatur quid agendum, aut cavendum, de quibus egimus in primo præcepto Decalogi *tract. 5. cap. 5. dub.7.*, sed de divisoriis, quæ tunc contingunt, quando ex eventu futuro, seu ex eventu sortium quæritur,quid unicuique tribuendum sit: quę quidem sortes divisoriæ jure naturali non improbantur, & jure positivo solùm prohibentur in Electionibus Ecclesiasticis, non in rebus, & officiis secularibus, & licitè adhibentur, non solùm ad honestum ludum, sed etiam ad litis compositionem cum consensu litigantium, ut *ibid.* fusiùs diximus, vel ad aliquod commune alicui adscribendum, vel inter plures dividendum, ut quando dividenda est hæreditas inter plures, & singulis portio sorte assignatur, aut sorte eliguntur Virgines, quibus dos assignanda, ex pluribus habilibus, & concurrentibus.

62. In hoc genere satis usitatus est contractus, qui apud Italos appellari solet *Lotto*, seu *beneficiata*, in quo multi contribuunt ad aliquam, vel plures res emendas, ut sorte experiantur ad quem, aut quos ex contribuentibus spectare debeant, & hoc ferè modo fieri solet. Primò anthoritate publica eliguntur ministri, qui taxant pretium rei exponendæ, & accipiunt contributiones, & nomina eorum, qui concurrere volunt ad sortem, quibus acceptis, & soluto primùm ex cumulo contributionum justo stipendio Ministris, scribuntur nomina eorum, qui contribuerunt in schedulis separatis, ita ut tot sint schedulæ, quot nomina concurrentium, & plicatæ ponuntur in Urnam, & totidem mittuntur in aliam Urnam, quarum aliquæ sunt albæ nihil commodi afferentes, & aliæ signatæ præmio, vel premiis,pro quibus mittuntur sortes. Deinde à puero ex prima urna extrahitur una schedula continens nomen unius ex concurrentibus ad sortem, & ex altera urna extrahitur altera schedula, quæ, si fuerit alba, nihil præmii

præmii extracto contingit, & sic successivè, donec extrahatur schedula continens præmium, quod datur illi, cujus nomen fuit immediatè ante extractum à prima urna, cui sors fuit favorabilis. Hic contractus justus est, si fiat sine dolo, & fraudibus, & præmium non taxetur ultra pretium supremum, & sæpe fieri solet Romæ, & in aliis Civitatibus, ita Lugus *disp.31. num.92.* Ant. à Spiritu S. *num.* 1242. Molina, Sanchez, Filliuc., & alii, quos affert Lugus, ita etiam Diana *part.* 1. *tract. de contract. resol.* 81.

63. Quid sentiendum sit de Juramento, & Voto non ampliùs ludendi, vel spondendi, sufficienter diximus in 2. præcepto Decalog. *tract.* 7. *de Juramento, & Voto cap.3.dub.6.*, ubi diximus, juramentum, aut votum non ludendi absolutè præstitum esse validum, & obligatorium, sed regulariter intelligi debere solùm de ludo immoderato, periculoso, & de magna quantitate, non de ludo moderato, honesto, nisi constet de contraria intentione jurantis; nam quis titulo virtutis potest jurare, & vovere abstinentiam cujuscumque ludi, quæ & similia diximus *loc. cit. & ibid.* videri possunt.

CAPUT XII.

DE CONTRACTU SOCIETATIS.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Societas.

1. Contractus Societatis frequentissimus est in negotiationibus maximè copiosioribus, & periculosis, propter magnam pecuniarum summam pro illis exercendis necessariam, quam unus solus, aut contribuere non potest, vel certè non expedit, propter multa, & varia pericula, quæ terra, marique solent occurrere, ut proinde non expediat, ut quis omnes suas facultates simul uni, eidemque negotiationi impendat; & sic commodiùs, & cum minori periculo exercetur, si plures simul conveniant, & conferant pecuniam necessariam cum æquali omnium lucro, & periculo; & quia inter Mercatores Societas negotiationis ordinatur ad lucrum, dici solet societas quæstuosa, & lucratoria, de qua primùm nobis agendum, & successivè de aliis.

2. Societas igitur est honesta conventio duorum, vel plurium conferentium suam pecuniam, industriam vel laborem, vel aliam rem pretio æstimabilem ad commune lucrum inter illos proportionaliter distribuendum, ita desumitur ex *l.* 1., *& seqq. ff. pro socio*, eamque tradunt Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 6. *punct.* 1. *num.* 1. Rosignol. *contract. l. prænot.* 1. *num.* 2. Lugus *disp.* 30. *sect.* 1. *numer.* 1. Navar. *cap.* 17. *de Usura in societate num.* 251., estque in re communis.

3. Dicitur *Conventio duorum, vel plurium*, quia iste contractus solo contrahentium consensu perficitur absque scriptura, vel alia formula determinata, & ad illam plures debent convenire, qui in Jure dicuntur socii, eò quòd ejusdem lucri, & periculi sunt comparticipes, ut constat ex toto *Tit. ff. pro Socio*, nec unus dicitur facere societatem cum se ipso. Dicitur, *pecuniam, industriam, vel laborem conferentium*, quia in societate singuli socii debent aliquid in commune contribuere, ut lucri participes fiant, sive deinde omnes æquè conferant pecuniam, sive aliqui conferant pecuniam, & alii industriam ponant, seu exercitium circa talem pecuniam; sive instrumenta, ut navim, equos, animalia, & alia hujusmodi; si enim aliquis nihil conferat, non potest licitè particeps esse lucri, & commodi, quod fit in societate. Dicitur, *ad commune lucrum*, quia finis proximus, ad quem est ordinata societas, est lucrum ex negotiatione acquirendum, quod esse debet commune sociis, ad differentiam locationis, & conductionis, in qua animalia alicui traduntur ad custodiam in pascuis, aut pecunia ad negotiandum; ita quòd commodum, & lucrum non sit commune, sed solùm ad tradentem pecuniam, vel conducentem alterius operam pro certo stipendio illi conferendo, non solùm lucrum, sed etiam damnum ex societate proveniens debet sociis esse commune..

4. Hinc habes, quomodo contractus societatis ab aliis differat, & quidem à contractu locationis, & conductionis differt, quia, ut modò dixi, lucrum, & periculum non est commune, sed totum cedit conducenti operam alterius, cui mercedem proportionatam solvit pro sua mercede; &, si aliquando conductor tradat partem fructuum, puta sextam, vel septimam partem fructuum ex negotiatione provenientium, hæc succedit loco mercedis. Differt à mutuo, quia dominium rei mutuatæ transfertur in mutuatarium, qui tantumdem tenetur restituere, sive pecunia mutuata pereat, sive non; in societate verò dominium rei in societatem collatæ remanet penes conferentem, ita ut cum periculo ipsius mercator, vel socius negotietur de illa, vel artifex operetur; unde potest licitè partem lucri recipere, tamquam de re sua.

5. Contractus societatis multiplex esse potest, alia enim est societas omnium bonorum,

rum, vel lucrorum dumtaxat, vel certæ alicujus partis bonorum, vel certæ negotiationis, quando duo, vel plures ex communi negotiatione lucrum quærunt, & dicitur societas *quæstuosa*, *& lucrosa*, quæ communiter fieri solet inter mercatores; alia est societas Artis, quando unus ex sociis exercet artem, & alter facit expensas necessarias; alia Animalium; alia Officiorum, ut cum quis officio fungitur, & alios socios sibi adjungit cum participatione fructuum ex tali officio provenientium; alia Vectigalium, quando duo, vel plures communia Vectigalia emunt, & in communi omnes impensas solvunt, & lucrum recipiunt. Potest dictus contractus fieri ad tempus, limitatum ad septem, decem, vel plures annos, vel etiam minores, vel etiam ad vitam, seu durante vita, prout contrahentes inter se convenerint, & fieri potest ita, ut unus conferat pecuniam, alter operam corporalem, seu industriam, quæ aliquando, præcipuè in negotiatione magis æstimatur, & pretiosior est, quàm pecunia, *l. 1. C. pro socio*, & *l. societas ff. pro socio*: Instit. *de societ.* §. *deinde*, & aliquando ambo conferunt pecuniam, & industriam; alia insuper est societas expressa, quæ verbis, seu literis expressis contrahitur; alia tacita quæ sinè verbis, seu literis, per actus sociales rebus ipsis contrahitur, Molina *disp.* 412. Lessius *lib.* 2. *cap.* 25. *dub.* 1. Rosignol. *prænot.* 1. *num.* 5., ubi aliàs species, seu divisiones societatis explicat.

6. Ad contractum societatis, ut sit licitus, nonnullæ requiruntur conditiones; Primò enim requiritur, ut societas fundetur in negotiatione licita, & honesta, nec in Jure prohibita; unde iniqua, & invalida est societas, quæ initur ad exercendas usuras, seu furta committenda, siquidem malorum nulla est societas jure facta *l. Nec permittendum*, & *l. quod autem ex furto ff. pro socio*, sicut, & ipso jure nullius est momenti societas illa, quæ dolo malo, aut fraudandi causa inita fuit, ut consurgit in latronibus, & hujusmodi, Bonacina *quæst.* 6. *part.* 1. *num.* 2.

7. Secundò, ut singuli socii aliquid conferant in commune, sive deinde conferant pecuniam, aut alia bona, sive operam, seu industriam suam, quæ aliquando pretiosior est ipsa pecunia, *l. societas ff. pro socio*, ut supra notavi; in tali enim collatione bonorum, seu laborum, consistit natura contractus societatis, ut constat ex ipsa definitione; non enim potest esse socius, nec participare de ucro, qui nihil contulit pro societate, seu pro exercenda negotiatione.

8. Tertiò, ut servetur æqualitas inter socios, ita ut lucrum, expensæ, & damna sint omnibus communia, id est lucrum, & damnum dividatur inter socios, servata proportione, seu pro rata ejus, quod quisque contulit in societatem, prout magis explicabitur *dub.* 3., *&* 4.

9. Quartò requiritur, ut pecuniæ in societate expositæ maneant periculo exponentis, seu exponentium, ut, si casu fortuito pereunt, damnum sit ejus, vel eorum, qui eas contulerunt, ut habet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 5., quia nimirum dominium pecuniarum in societate expositarum semper remanet apud exponentes, usu solùm remanente ad commodum societatis, qua durante, nullus ex sociis pecuniam extrahere potest, illamque divertere ad proprios usus cum damno, & præjudicio societatis, & sociorum, quorum pecuniæ adhuc remanent expositæ periculo; ac proinde extrahendo quis pecunias à societate ad proprios usus, non solùm non potest reportare lucrum, sed etiam tenetur ad restitutionem, si ex tali extractione damnum adveniat alteri socio.

10. Requiritur etiam, ut justa pacta inter socios inita serventur; nam fides data servanda est, quoties servari potest; quòd si nihil inter socios conventum sit, attendi debet consuetudo loci, nulla fraus, dolus, aut deceptio debet adesse ex parte sociorum, aut alia culpa, qua existente, societas evaderet injusta, & induceret obligationem restituendi damnum inde secutum, etiam pro foro conscientiæ: esset injusta, leonina, & non humana societas, si unus velit tantùm participare de lucro, rejecto damno, & periculo in socios; vel, si mercatori ad negotiandum pecuniam tribuas, ea lege, ut periculum pecuniæ stet Mercatori, lucrum verò dividatur, ut cum Navarr., Soto, Molina, Rebello, & aliis tradit Bonacina *part.* 1. *num.* 2.

11. Societas finitur, & terminatur pluribus modis relatis in *l. verum est* 64., *& l. Actione* 66. *ff. pro socio*; & quidem primò finitur, finito termino, seu tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, *cit. l. Actione* §. *Item, qui societatem*, quia obligatio facta ad certum tempus, vel ad certum negotium, eo elapso, cessat, & sic etiam cessat societas; si tamen, eo non obstante socii sicut antea societatem prosequuntur, eò ipso censetur renovata societas, *d. l. Actione* §. *Item ff. pro socio*, *& l. verum* §. *ult. ff. eod.*

12. Secundò finitur mutuo sociorum consensu; nam res quælibet per quas causas, nascitur, per easdem dissolvitur, sed societas nascitur, & celebratur per mutuum sociorum consensum; ergo pariter per mutuum eorumdem sociorum, consensum dissolvitur; nec est necesse, quòd sit consensus expressus, sed sufficit consensus tacitus, qui tunc contingit, quando unusquisque incipit separatim negotiari pro se, *l. ita que*

cum

eum separatim ff. pro socio, & quando sunt plures socii omnes debent expressè, vel saltem tacitè consentire; quòd si unus tantùm, ante tempus renunciaverit, sine consensu aliorum, socios à se liberabit, se verò non liberabit ab illis, quando societati interfuit, non dirimi tunc societatem; ideò si aliquod lucrum sociis advenerit, non participabit de illo, quia quantum est ex parte, sua cedit societati; si autem advenerit damnum de illo participabit, nisi renunciatio ex justa causa facta sit, *l. Actione* §. *hæc ita ff. pro socio*, ita Rebell., Molina, Azor., Filliuc., quos sequitur Bonacina *quæst. 6. part. ult.*, & hæc renunciatio fieri potest, vel per se, vel per procuratorem, sive specialem, sive generalem, qui liberam bonorum administrationem habeat, *cit. l. Actione* §. *renunciare ff. pro socio*.

13. Tertiò finitur societas morte naturali unius socii, quamvis societas cum pluribus contracta fuerit, & plures adhuc supersint, *cit. l. Actione* §. *morte unius*, *& l. verum* §. *societas solvitur ff. pro socio*, nisi cautum sit, ut, aliquo decedente, adhuc societas perseveret in aliis, ut cum Filliuc., & Dicastill. notat Ant. à Spiritu S. *disp. 25. num.* 1268. Rosignol. *contr.* 7. *disquisit.* 1. §. 6. *num.* 4.; non enim societas transit ad hæredes defuncti, quia in hoc contractu eligitur industria personæ, & ex illo nascitur obligatio personalis in socios, quæ non transmittitur ad hæredes, & ita hæres defuncti non succedit in locum ejus, nisi novo consensu ineatur societas, *l. Nemo potest*, *& l. planè si bi ff. eod.*, & sufficit hoc loco consensus tacitus, ut societas continuetur, nemine repugnante: excipe tamen quoad negotia cœpta, quæ hæres defuncti tenetur perficere, sicut tenebatur defunctus, ne aliis sociis præjudicium fiat, ut si triticum jam sit seminatum, vel societas sit circa vectigalia, aut alias res publicas conductas; nam tunc societas transit ad hæredes, qui tenentur perficere id, quod cœptum est, quod verum putat Palaus *disp. 9. punct. 11. num. 8.*, etiamsi negotium cœptum fuerit post mortem, ea tamen ignorata, quia tale negotium cœptum fuit in societate, quæ non intelligitur dissoluta, quousque non constat de causa dissolutionis, id est morte alterius socii, ac proinde hæres defuncti tenetur in societate perseverare quoadusque finiatur negotium cœptum, ut constat ex cit. *l. Actione* §. *morte ff. pro socio*, ita etiam Molina *disp.* 414. Filliuc., Dicastill., & Gibalin., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *loco cit.*

14. Non solùm morte naturali, sed etiam morte civili alicuius socii, terminatur societas, *l. verum* §. *societas solvitur*, talis esse censetur longum exilium, aut professio Religiosa, ut cum aliis tradit Bonacina *quæst. 6. punct. ult. num.* 4.; terminatur etiam quando res, aut materia, in qua fundatur societas, tota periit, vel ita sit variata, & mutata, ut ampliùs non sit idonea ad societatem. Addit Bonacina *loco cit. num.* 5., societatem finiri non solùm, quando res tota periit, sed etiam quando modica, & exigua pars solùm remansit, quia in tali casu non censetur alter socius se voluisse obligare ad præstandam operam suam, quæ est longè majoris valoris, nec tenetur socius, etiamsi possit, tem aliam similem substituere, aut novam pecuniam contribuere, quia societas finita est, perempta sorte, ita Bonacina, & cum Rebell. Sylvestro, & Dicastillo Ant. à Spiritu S. *disp. 25. num.* 1274.

15. Solvitur tandem societas egestate alterius socii, ut quando ipsius bona publicantur, aut pressus ære alieno cessit bonis suis, *cit. l. Actione* §. *publicatione ff. pro socio*, ita Azor., Salonius, Gomez, Molina, quos sequitur Bonacina *loco cit.* Idem valet quando alter socius, paupertate pressus non potest contribuere promissam pecuniam, vel quando is promisit operam suam, sed infirmitate, carcere, captivitate, aut alio simili impedimento detentus eam præstare non potest.

DUBIUM II.

Quinam possint contrahere Societatem.

16. Resp. omnes illos inire posse contractum societatis, qui liberam habent facultatem disponendi, pro libito de rebus, quas conferunt ad societatem; hi enim cum habeant illorum rerum dominium cum libera facultate disponendi sicut possunt alios inire contractus, ita possunt etiam inire societatem, cum nullo jure id prohibeantur. E contra verò, qui liberam non habent administrationem bonorum, nec possunt societatem contrahere, cum non possint ea distrahere, & obligare; & inde ebrii, amentes, furiosi, & alii carentes usu rationis societatem contrahere non possunt, *l. societates contrahuntur* §. *ult. ff. pro socio*, quia cum non possint actus humanos exercere defectu usus rationis, nec etiam possunt contrahere, ut diximus supra *de Contract. in genere dub.* 3.; isti tamen continuare possunt societatem, quam ad negotiandum contraxerunt, quando erant sanæ mentis cum perfecto usus rationis, quia per supervenientem ebrietatem, & dementiam non irritantur actus legitimè celebrati cum debitis circumstantiis, cujusmodi est contractus societatis, ante dementiam celebratus, in quo proinde possunt perseverare quoadusque fuerit terminatus, ita Rosignol. *de contr. Societ.*

Societ. pranot. 11. multò magis id præstare possunt, quin etiam Societatem inire per suos Tutores Curatores, vel Procuratores si quos habent legitimè constitutos à Jure, vel à Judice, vel ab habente legitimam potestatem, ut notat *ibid.* Rosignol.

17. Pupilli, & Minores nequeunt Societatem contrahere sine Tutoris, vel Curatoris authoritate, valida tamen esset Societas, si in ipsorum cederet utilitatem, & illam approbarent post tutelam, & petere possent restitutionem in integrum, si notabiliter læsi fuerint, juxta ea quæ diximus supra *cap.* 1. *dub.* 6. Filius familias validè contrahere potest societatem etiam cum Patre, si habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, cum de illis possit libere disponere, secus verò si habeat bona solùm adventitia, vel profectitia, quorum non habet liberam administrationem. Potest filius inire societatem cum patre ita ut pater ponat pecuniam, filius autem operam, & industriam, & lucrari tantumdem ac lucratur ipse pater, habita ratione laboris, & industriæ ipsius, modò filius proprio nomine, & periculo negotietur; usufructus autem lucri spectabit ad patrem, donec pater vixerit; eo autem mortuo, absolutè pertinet ad filium ex *l. cum oportet C. de bonis quæ lib.* absque obligatione ea conferendi in partitione hæreditatis cum aliis fratribus; dixi; modò filius negotietur nomine proprio, nam si negotietur nomine patris cum pecunia patris, totum lucrum pertinet ad patrem: quod idem valet si negotietur simpliciter, nam in dubio censetur negotiari nomine patris, *l. fin. ff. quando ex facto suo*, si verò negotietur nomine proprio totum lucrum pertinet ad filium, *l. si unus ex sociis* §. *si quid unus ff. pro socio* ita Bonacina *punct.* 2. *num.* 4. Ant. à Spiritu S. *num.* 1247., quando scilicet filius negotiatur nomine proprio, & ex propria pecunia, nam tunc consentaneum est, ut qui periculum subit, commodum etiam reportet, secus si negotietur pecuniis patris, quæ cum reputentur communes, ita commune debet esse lucrum.

18. Clerici, quamvis sint in Sacris constituti, licitè contrahere possunt societatem cum Mercatore, qui totam industriam, & laborem impendat, & teneat rationem dati, & accepti absque eò quòd ullo modo ille se ingerat, sed præcisè tradat pecuniam ad negotiandum, & recipiat partem lucri. Ratio est, quia in tantùm illicita, & prohibita est Clericis negotiatio, in quantùm distrahit Clericum à spiritualibus ad sæcularia negotia; importat indecentiam, & periculum peccandi, quæ sunt motiva prohibitionis, sed contrahendo societatem cum Mercatore, modo supradicto, cessat indecentia, & periculum peccandi, nec distrahitur ad terrena; ergo cessat prohibitio, siquidem nil aliud præstat in tali societate Clericus, quàm quòd pecuniam, quam repositam habebat in arca, concedit Mercatori per ipsum implicandam, & exercendam in negotiatione, ac proinde cessat in isto casu motivum prohibitionis, cum nulla sit indecentia respectu status, nec clericus in hac negotiatione insumat tempus. Adde, quòd sic pecuniam subministrare, non est propriè negotiari; nam & Viri nobiles, & Matronæ honestæ ita subinde lucrum quærunt, absque dedecore, nec censentur negotiari: tum quia negotiari per alium nullibi est prohibitum, quin potiùs id in simili casu videtur permissum in *Clement.* 1. *de vita, & honest. Clericor.*, ut abservat Uvigers *in* 2. 2. *D. Thomæ tract.* 9. *de contr. in genere dub.* 2. *numer.* 7., & Caspensis *in cur. Theolog. tom.* 2. *tract.* 19. *disp.* 4. *sect.* 16. *numer.* 96. apud Dianam *part.* 9. *tract.* 7. *resol.* 69. Hanc sententiam tenent P. Rosignol. *de contr. societ.* 8. *pranot.* 11. *numer.* 3. Lugus *disp.* 26. *sect.* 3. *numer.* 36., & omnes illi, qui dicunt, non esse prohibitum Clericis negotiari per alios, Hurtado, Molina, Medina, Lessius, Malderus, Amicus, Turrianus, & alii satis communiter, quos affert, & sequitur Diana *loco cit.*, & *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 72., & nos etiam diximus supra *cap.* 2. *dub.* 2. *num.* 16.

19. Eadem ratione docet Rosignol. *cit. pranot.* 11. *num.* 4. Nobiles regulariter non amittere nobilitatem per societatem, quam contrahunt cum Mercatoribus, erogando præcisè pecuniam, quia ipsi non negotiantur, sed Mercatores versatos substituunt, & sinunt negotiari, quod non est indecens, ea ratione, qua, licèt dedeceat statum nobilitatis vilia munera obire, non officit tamen tali statui alios adhibere ad talia munera obeunda, ita quamvis dedeceat nobilibus ars negotiatoria, non tamen dedecet alios ad ipsam adhibere.

20. Religiosi solemniter professi nequeunt societatem contrahere cum non sint sui, nec proprium habeant, stante voto paupertatis. Medicus non potest societatem contrahere cum infirmo, durante tempore infirmitatis, *l. Medicus ff. de variis, & extraor. criminib.* Idem valet de Advocato respectu Clientis, *l. quisquis C. de postulationib.*, & similiter de Tutore, & Curatore respectu pupilli, & minoris, *l. si in emptione* §. *fin. de contrahen. empt.* Idem valet de detentis in carcere, qui prohibentur contrahere in sui perniciem, *l. qui Carceres ff. quod metus causa*, quia nimirum hi omnes ex Juris dispositione impeditam retinent disponendi facultatem, ut bene advertit Bonacina *punct.* 2. *num.* 9., & nos etiam notavimus supra *cap.* 1. *dub.* 5. *nu.* 52.

X 2 DU-

DUBIUM III.

Quomodo dividantur damna, & expensæ Societatis.

21. Resp. damna, quæ patitur Societas ex casu fortuito absque culpa sociorum, debent esse communia, & proportionaliter dividenda inter socios, prout quisque contulit in societatem; sicut enim lucra sunt communia, & æqualiter dividenda, servata proportione, ita pariter damna debent esse communia, & dividenda inter socios: similiter si damnum patiatur socius ex causa proxima societatis, debet esse commune, sicut est commune lucrum; secus si damnum patiatur, aut lucrum acquirat occasione dumtaxat societatis, ut si iter agens causa societatis, graviter vulneretur in itinere ob privatam inimicitiam, aut si non fuit institutus hæres, aut officium, seu Beneficium non obtinuit, eò quòd esset absens ob negotia societatis, non tenetur societas tale damnum resarcire, quia non censetur causa, sed occasio talis damni, nec deberet participare de lucro, si fortè thesaurum, aut crumenam invenit in via, aut à Principe, cui fuit gratus Beneficium, seu domum obtinuit, ita cum Rebello, Molina, Sylvestro, & aliis tenet Bonacina *disp. 3. quæst. 6. part. 4. num. 1.*, sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 25. num. 1256.*

22. Tenentur autem socii ad invicem de dolo, culpa lata, & levi, non autem de levissima, ut habetur *Instit. de Societ. §. ult. l. cum duobus §. venit.*, *& l. socius socio ff. pro socio*, & tradunt Bonacina *cit. quæst. 6. part. 1. num. 3. vers. Dixi in quarta*, Lessius *cap. 25. num. 37.* Molina *disp. 413.* Azor., Reginald., Salonius, Conradus, & alii, quos affert, & sequitur Rosignol. *contr. 7. de Societ. pranot. 4. num. 3.* Ratio est, quia contractus societatis celebratur in bonum, & commodum omnium contrahentium, & in hujusmodi contractibus quilibet tenetur de dolo, lata, & levi culpa, non autem de levissima, ut diximus supra *tract. 2. cap. 1. dub. 7.*, & habetur *l. contractus ff. de Regul. Juris*, & *l. si ut certo §. nunc videndum ut ff. commodati.*

23. Quare si res tradita in societatem furto fuerit sublata ex defectu debitæ custodiæ, tale damnum non est commune, sed compensare tenetur socius, qui illam habebat in custodiam, si diligenter non custodivit, *l. cum duobus 52. §. venit ff. pro socio* cum fuerit in culpa, debitè non custodiendo, Lessius, Bonacina, & alii supra; Idemque dicendum de similibus, quando damnum evenit societati ex culpa levi alterius socii: quænam autem in præsenti dicenda sit negligentia, & culpa levis, & an sufficiat ad inducendam obligationem restitutionis non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, & ante sententiam Judicis, quando non est conjuncta cum culpa Theologica, quæ sit peccatum grave, sufficienter diximus supra *tract. 2. cap. 1. dub. 7. num. 53.* & *tract. 3. cap. 8. dub. 3. num. 22.*

24. Hic solùm addendum est cum Rosignol. *loco cit. pranot. 5.* quòd socius dum convenitur ab aliis pro iis, quæ debet ratione societatis, seu pro debito societatis, is non debeat condemnari supra id, quod commodè facere potest, ita ut non egeat, stante privilegio sibi concesso in *l. verum est §. 1. & seqq. ff. pro socio l. sunt qui in id ff. de re jud. §. sed, & si quis Instit. de action.*, addita illa congruentiæ ratione; *Hoc enim summam rationem habet, cum societas jus quodammodo fraternitatis in se habeat.* Hoc tamen intelligendum est, quando socius dolo, & fraude non se constituit in eo statu, quo minùs integrè satisfacere possit, cit. *l. verum est §. tempus autem*, & cautionem præstet de integrè satisfaciendo, si pervenerit ad meliorem fortunam, d. *l. verum §. id quod facere*, sic cum aliis Rosignol. *num. 4.*, ubi etiam ait, quòd in taxanda quantitate, ultra quam ex vi talis privilegii non teneatur restituere, standum esse judicio prudentis Judicis, qui, attenta qualitate, & conditione personæ, & quantitate bonorum ejus, aliisque præsentibus circumstantiis præcipiet, quid ex æquitate expedire judicaverit pro alimentis, non secundùm id, quod insumebat quando erat in prospera fortuna, sed quantum par est, ut post lapsum à tali fortuna parciùs vivendo insumatur, ita P. Rosignol. *pranot. 5. numer. 4.*

25. Expensæ necessariæ pro commodo societatis in vecturis mercium, in naulo navigationis, in operibus servorum, in vectigalibus Principi persolvendis, in domibus conductis ad custodiendas, & conservandas merces, in litibus pro iis defendendis, & aliis hujusmodi contingentiis, regulariter communibus sociorum expensis sunt faciendæ, nisi aliter inter socios conventum sit, vel consuetudine receptum, quia lucrum inter socios dividendum intelligitur, deductis necessariis expensis, *l. Mutius ff. pro socio*; sicut, & fructus solùm intelliguntur, deductis necessariis impensis, *l. fructus ff. de operib. servor.*, ita cum Molina *disp. 418.* Angel. *verb. societas quæst. 12.* Salonius *2. 2. quæst. 77. art. 4. de societ. controver. 3. num. 24.* tradit Rosignol. *pranot. 13. num. 1.* Dixi; nisi aliter conventum sit inter socios, quia pacta in contractibus posita sunt observanda, *l. 1. ff. de pactis l. Juris gentium §. Prætor ait ff. eod.*, vel nisi aliter sit consuetudine receptum,

ptum, quia contrahentes, quando aliud non exprimunt, intelliguntur contrahere juxta morem regionis; nam consuetudo ista videtur habere vim legis, Rosignol. *ibid. numer.* 5.

26. An verò ab expensis factis à Socio in itinere causa societatis suscepto detrahendum sit, quod socius domi suæ insumpsisset, affirmant plures, quia societas non tenetur præstare sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed eos tantùm, in quibus est damnificatus causa societatis; cum autem non sit damnificatus in sumptibus, quos domi fecisset, sequitur, illos esse detrahendos cum fieri non debeant de pecunia societatis; ità Silvester, Armilla, Molina, Navarrus, Gama, quos affert, & sequitur Rosignol. *cit. prænot.* 13. *num.* 3., qui tamen cum aliis admittit, quòd si longe majores sumptus faceret in itinere, quos non fecisset domi se continens, tunc illud majus compensari debet sumptibus societatis, puta si domi se continens insumpsisset quinquaginta, & in itinere insumpsit centum, illi restitui, & compensari debent quinquaginta, quos non consumpsisset domi existens.

27. Verùm mihi probabilius est, & Juri, ac praxi conformius, restituendas esse integras expensas quas fecit socius in itinere causa societatis suscepto, absque diminutione expensarum, quas domi se continens fecisset, sic habetur ex *l. si fratres* §. *si quis ex sociis*, & *l. secundùm Julianum ff. pro socio*, in quibus Juribus habetur, socium proficiscentem ad negotium societatis posse de communibus bonis societatis extrahere expensas, quas fecit, ibi; *si quis ex sociis propter societatem profectus sit, veluti ad merces emendas, eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam rem insumpti sunt. Viatica igitur, & meritoriorum, & stabulorum, & jumentorum, & carrulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia, vel mercium rectè imputabit*; igitur si tali socio indistinctè conceduntur viatica ex bonis societatis, non est cur debeant detrahi sumptus, quos domi se continens fecisset, ita cum Molina, Salonio, Reginald, Lessio, & Navarro, tenet Bonacina *quæst.* 6. *p.* 4. *num.* 2., & cum Villalob., Trullench, & Dicastillo, Ant. à Spiritu S. *disp.* 25. *num.* 1258.

28. Nec dicas; allata Jura solùm loqui de expensis in itinere factis causa societatis, & quas, ultra domesticas, faceret, quæ multæ & diversæ accidere possunt in servitium societatis, non verò de illis, quas consumpsit in proprios usus, quasquæ etiam domi suæ fecisset. Contra enim est, quia Jura loquuntur absolutè, & indistinctè, quòd socio proficiscenti causa societatis dentur viatica ex bonis societatis, non excludendo sumptus, quos domi suæ fecisset ultra sumptus necessarios pro conductione Mercium, ibi: *viatica igitur, & Meritoriorum, & stabulorum, & jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui vel sarcinarum gratia, vel mercium rectè imputabit*; cum ergo Jura indistinctè loquantur, & concedant viatica, non debent excludi sumptus necessarii pro sustentatione socii iter habentis causa societatis, solùmque debent excludi sumptus voluptuosi, inutiles, & irrationabiles, si quos faceret in conviviis, & aliis rebus non necessariis, quia isti non ex bonis societatis, sed ipsius socii sunt faciendi; non enim congruum est, quòd id, quòd inutiliter cosumitur, in aliorum perniciem transfundatur, ut cum Molina *disp.* 418. *vers. alia expensa* notat Rosignol. *supra numer.* 5.

29. Quod dictum est de expensis faciendis ex bonis societatis pro victu ordinario socii peregrè proficiscentis ad negotia societatis, valent etiam de expensis factis in curatione vulneris, quando socius pro defendenda pecunia, seu re societatis, fuit vulneratus à latronibus, nam hoc damnum patitur ex causa proxima societatis, & de curatione morbi in itinere contracti causa societatis, modò sumptus non fuerint superflui, ut ex *l. Julianum.*, & aliis Juribus colligit Molina *cit. disp.* 418. Idem valet, si in itinere capiatur à Turcis, nam redimi debet expensis societatis, cujus causa fuit susceptum iter: idem etiam valet de moderatis eleemosynis, quas socius ponens industriam facere potest, ad invocandum Divinum auxilium pro felici successu societatis, quæ solui debent ex communibus bonis, ut cum Petro Navarra, Rodriquez, & Mantica tradit Bonacina supra *punct.* 4. *num.* 4.

30. Quando pro conservatione mercium, vel pro acquisitione lucri desiderati necessariò faciendæ sunt aliquæ expensæ, sinè quibus merces, vel lucrum periret, si non adest pecunia quæ extrahi possit ex bonis communibus societatis ad eas expensas faciendas, non solùm titulo charitatis, sed etiam titulo justitiæ socius negotiator tenetur eas facere ex propriis bonis, eas postea recepturus à sociis; &, si non habet proprias pecunias, debet has mutuò accipere ab aliis, etiam sub usuris, si gratis eas non potest habere. Ratio est, quia socius negotiator ratione contractus societatis tenetur eam diligentiam adhibere pro conservandis bonis communibus, quam quisque diligens adhibere solet circa res proprias; sed quisque diligens pro conservandis rebus propriis impenderet proprias pecunias, vel in defectum illarum mutuò acciperet alienas, etiam sub usuris, ne majus damnum incurreret; ergo etiam ad id ex justitia tenetur socius negotiator, ita cum Molina, Lessio, & Reginald. tenet Bonacina *cit. num.* 4. *vers.*

quares 2., & alios referens Rosignol. *pranot.* 14.

31. Addit idem Rosignol. *pranot.* 14. *num.* 4., quòd si socius ex sumptibus, quos fecit, passus sit aliquod damnum in rebus suis, vel eidem aliquod lucrum cessavit, potest ex bonis societatis non solùm exigere, seu repetere illud, quod contulit, sed etiam interesse, seu compensationem damni, seu lucri, quod passus est, per Textum in *l. si unus §. si unus ff. pro socio*: ibi *sed si suam pecuniam dedit, non sine causa dicetur, quòd usuras quoque recipere debeat, quas posset habere, si alii mutuam dedisset*; no nine autem usurarum intelligi debet lucrum cessans, & damnum emergens, nam usuræ propriè, & rigorosè sumptæ sunt omni jure prohibitæ, ut alibi diximus, & notat Rosignol.

DUBIUM IV.

Qua ratione finita Societate lucrum sit dividendum.

32. Resp. divisionem bonorum, seu lucri remanentis, finita societate, faciendam esse inter socios ad æqualitatem, juxta proportionem illius, quod quisque contulit in societatem, adeò ut æquale lucrum recipiant qui æqualiter contulerunt pecuniam, vel industriam, inæquale verò qui inæqualiter contulerunt, ut sic servetur æqualitas jure naturali requisita inter socios, & detur unicuique quod ipsi convenit. Inde, facta societate inter plures, si quilibet æqualem contulit pecuniam, & industriam, æqualiter inter illos dividendum est lucrum, & capitale, sicut etiam æquale debet esse damnum, si totum, vel secundùm partem pereat capitale: si verò unus contulit pecuniam, alter verò laborem, & industriam, æqualiter lucrum erit dividendum, si labor, & industria ab altero posita tanti æstimetur ac pecunia, sin autem minùs, ille plus accipiet, completa societate; nam divisio facienda est ad ratam illius, quod quisque contulit in societatem, *l. si non fuerit ff. pro socio*, & ita ex communi Doctorum tradit Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 6. *punct.* 3. *numer.* 3.

33. Difficultas tota est, an quando unus posuit pecuniam, puta centum aureos, alter verò laborem, & industriam æquivalentem, debeat, finita societate, dividi inter socios non solùm lucrum, sed etiam capitale ab altero positum, adeout ex capitali, & lucro fiat una summa proportionaliter inter socios dividenda secundùm æstimationem laborum, & operum, ita ut iste debeat accipere medietatem totius summæ, si labor, industria, & opera æquivalent capitali ab altero posito, vel tertiam, quartam, aut quintam partem, prout labor ab ipso positus magis, vel minus æstimatur; vel pecunia ab altero posita sit priùs detrahenda, ipsique restituenda, diviso dumtaxat lucro remanente, in quo discrepant doctores: Affirmant nonnulli, utrumque capitale scilicet, & lucrum esse dividendum, quia secus conferens operam, & laborem esset longè deterioris conditionis, quàm qui pecuniam contulit; iste namque, finita societate, integrum haberet suum capitale, & insuper participaret æqualiter de lucro, alter verò solùm participaret de lucro cum amissione sui capitalis; sentiret enim damnum ex perditis operibus, quæ respectu apponentis se habent ut capitale, idque multò magis si finita societate nullum esset lucrum dividendum, nam conferens industriam illam amitteret, & conferens pecuniam illam salvam haberet, ita nonnulli relati à Bonacina *p.* 3.

34. Verùm probabilius est, divisionem ita faciendam esse, ut ille, qui posuit pecuniam, primo loco accipiat centum aureos, quos posuit pro capitali, & quod reliquum est dividatur, servata semper proportione, nisi aliter conventum sit inter socios, seu aliter ferat consuetudo loci, quia sors principalis, quæ sunt centum aurei in societatem collati, de jure communi pertinent ad eum, qui eam contulit, ut determinavit Sixtus V. Constit. quæ incipit *Detestabilis avaritia*, ubi ait: *sortem, finita societate, si extat, restituendam esse illi, qui eam contulit*, & ita tenent Angelus, Sylvester, Reginaldus, Azor., Navar. quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 6. *punct.* 3. *num.* 3. Palaus *disp.* 8. *punct.* 3. *num.* 2., & cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 5. Soto, Lessio, & aliis, Rosignol. *contr.* 7. *de societ. pranot.* 15. *numer.* 2.

35. Ratio est, quia ille, qui solas posuit operas, nihil posuit in sorte, vel capitali; nam opera ab ipso posita non est sors, sed fructus personæ, respondens fructui, & commoditati pecuniæ, quam alter contulit pro capitali, ac proinde non est æquum, ut, finita societate, participare debeat de capitali, cui nihil addidit, sed solùm participare debet de lucro juxta æstimationem laboris, & operum; secus qui posuisset pecuniam esset deterioris conditionis, si enim posuit centum aureos pro capitali, & lucrum esset 200. aureorum, qui laborem, & operam posuit, haberet de lucro 150., alter verò, qui posuit pecuniam, haberet solùm 50., quod durum, & iniquum videtur: sic ergo facienda erit divisio, ut priùs extrahantur centum aurei reddendi domino, qui posuit pecuniam, & lucrum deinde proportionaliter dividatur juxta majorem, aut minorem æstimationem laboris, & usus pecuniæ; hoc enim modo servatur æqualitas inter socios,

cum

cum uni reddatur quod per pecuniam, & alteri quod per industriam comparavit.

36. Nec dici potest, quòd ille, qui operas contulit, eas amittat, nam ex iis tantum lucrum reportat, quantum reportat ille, qui pecunias contulit; quòd si nullum sit lucrum dividendum, non proinde qui operas posuit censeri debet inferioris conditionis; si enim perdidit fructum suorum laborum, alter amisit fructum, & lucrum suæ pecuniæ, & sic sunt pares, nec unus est majoris, aut inferioris conditionis præ alio. Nec dicas; qui ponit pecuniam in societate, illam communem facit cum altero socio, conferenti laborem, & operas æqualis æstimationis, ac proinde dividi debet inter illos. Contra enim dico, pecuniam positam in societate fieri communem alteri socio, non quoad proprietatem, sed quoad usum, & commoditatem, de qua participare debet alter socius, remanente proprietate, & dominio apud illum, qui pecuniam posuit, cui etiam perit, si fortè pereat, sive in totum, sive secundùm partem, ut cum Trullench, Salonio, Lessio, Villalobos, & aliis docet Rosignol. *prænot. 15. num. 6.*, & Bonacina *num. 9.*

37. Hinc sequitur, non esse licitum pactum, ut, finita societate, pecunia ab altero posita pro capitali dividatur inter socios, nisi novo pretio compensetur, secus inæqualis esset conditio utriusque socii, nam unus præ alio magis gravaretur, ut supra dictum est, nisi aliquo modo compensetur, conferendo, scilicet tribuenti pecuniam duas, aut tres partes lucri, ut colligitur ex *l. si non fuerint in prin. ff. pro socio*, ibi: *Si verò placuerit, ut quis duas partes, vel tres habeat, alius verò unam, an valeat? & placet valere, si modò aliquis plus contulerit societati, vel pecuniæ, vel operæ, vel cujuscumque alterius rei*, ubi ut vides pactum cohonestatur, si excessus compensetur, vel per majorem quantitatem pecuniæ, vel per operam magis meritoriam, ac proinde pactum appositum, ut pecunia posita pro capitali sit dividenda, erit licitum, si novo pretio, vel per operas superexcedentes compensetur, ut habet Rosignol. *num. 4.*, ita etiam Bonacina *num. 10.* dicens, quòd tanta potest esse industria, & opera alterius socii laborantis, ut mereatur divisionem pecuniæ capitalis, quæ, finita societate, integra perseverat, ut contingit aliquando in societate animalium, qua finita, animalia quæ fuerant ad societatem adducta dividuntur inter socios, sic etiam Azor., Navar., Rebell. allati à Bonacina.

38. Quonam autem titulo possit lucrum recipere, qui pecuniam posuit in societate, cum pecunia sit infœcunda, & infructifera? dicendum est, licitè posse lucrum recipere, eò quòd pecunia, licèt natura sua sit sterilis, arte tamen, & negotiatione potest fieri fœcunda, & apta fructificare; cum ergo communi nomine utriusque socii exponatur negotiationi, uterque potest ab illa lucrum reportare, Rosignol. *prænot. 16.* Bonacina *num. 4.*

39. Quæres; an ponenti pecuniam in societatem, ea finita, sit illi restituenda pecunia secundùm valorem, quem habebat in principio societatis, vel quem habet in fine, si fortè crevit, vel decrevit. Resp. considerandum esse tempus, quo valor pecuniæ crescit, si enim crescat antequam ad Merces comparandas sit exposita, vel antequam misceatur cum cæteris pecuniis societatis, tunc valor pecuniæ spectat ad illum, qui eam contulit, qui cum sit dominus talis pecuniæ ipsi crescit, vel decrescit, & juxta hunc valorem in fine societatis est illi pecunia restituenda; si verò crescat, vel decrescat postquam comparatæ sunt merces, vel postquam mixta est cum cæteris pecuniis societatis, ut ampliùs discerni nequeat, tunc incrementum, vel decrementum est commune omnibus sociis, qui simul habent dominium illarum mercium, & pecuniarum, quamvis propter pactum societatis initio factum sit pecunia extrahenda, & reddenda apponenti cui proinde restituenda est secundùm valorem, quem habebat initio societatis.

DUBIUM V.

An licitum sit, salvo Capitali, reportare lucrum ex Societate per tres Contractus inita.

40. Quamvis non sit licitum ex solo titulo societatis, reportare lucrum, salvo capitali, nam hoc stare debet periculo exponentis, ut declaravit Sixtus V. *Constit. 45.* incipit. *Detestabilis avaritiæ*, edita anno 1586., & habetur tom. 2. Bullarii Romani, ubi damnat tamquam usurariam pravitatem sapientes omnes contractus, conventiones, & pactiones, quibus cavetur, ne, durante societate, pars aliqua lucri reportetur, salvo capitali, cujus periculum stare debeat penes alterum socium, qui salvum, & integrum restituere debeat, etiamsi casu fortuito pereat, vel illius omissio, & jactura sequi contingat: Dubium tamen est, an id fieri possit per alios duos contractus adjunctos, quorum altero ipsum capitale assecuretur, altero vendatur lucrum incertum pro alia minori parte certa, seu assecuretur lucrum aliquod certum, utraque assecuratione compensata per majus aliquod lucrum, & ita fieri solet. Titius tradit Mercatori pecuniam

niam ad negotiandum, puta mille aureos, ineundo cum illo societatem, cum æquali participatione lucri, quod quotannis probabiliter speratur esse trecentorum aureorum, cujus lucri dimidium jure societatis, una cum sorte, seu capitali debetur contribuenti,& postea secundùm init contractum, quo mercator in se suscipit periculum talis capitalis, se obligando ad illud restituendum integrum, & salvum; & pro tali assecuratione Titius relinquit Mercatori majorem partem lucri sperati, ut duæ partes ad Mercatorem assecurantem, & tertia ad Titium pertineat: & quia spes hujus lucri est incerta, per tertium contractum vendit eidem Mercatori centum aureos speratos quinquaginta aureis certis, & sic Titius lucratur quinque pro quolibet centenario, & sortem servat indemnem; sic etiam vitantur lites, & molestiæ rationum, & computorum.

41. Hunc modum assecurationis in contractu societatis damnant nonnulli ex antiquioribus Theologis, quia de ratione societatis est, ut socii sint æquales in lucro, & damno, & de utroque participent; qui autem vult solùm participare de lucro, rejecto periculo damni in alium socium, non veram, sed simulatam contrahit societatem; Deinde, quia hic modus assecurationis resolvitur in purum mutuum; perinde enim est, ac tradere Mercatori pecuniam cum obligatione eamdem sibi restituendi cum lucro; in quo consistit usura: hunc modum assecurationis esse illicitum, & usurarium docent Sotus, Felicius, Aragon., Bannez, Rebellus, Azorius, & alii relati à Rosignol. *Contract. 3. de Mutuo, & Usur. disquisit. 6. §. 8. num. 3.*

42. Resp. talem modum assecurationis esse licitum, seu licitè celebrari posse tres illos contractus, societatis, assecurationis capitalis, & venditionis incerti lucri, pro aliquo certo, seu assecurationis ejusdem lucri, quamvis fiant cum eadem persona, vel simul, vel successivè; sic enim colligitur ex *l. si non fuerint ff. pro socio*, ubi dicitur, *ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum verò commune sit, si tanti sit opera, quanti damnum est*; id est *periculum damni subeundi*, ut explicat Gloss. *ibid.* Verb. *damnum est*. Idem habetur ex cap. *Per vestras de donat. inter virum, & Uxorem*, ubi Innocent. III. rescribit Archiep. Genuensi, ut, viro ad inopiam vergente, dos uxoris ab illo extrahatur, & deponatur apud aliquem Mercatorem, ad securam negotiationem, ut ejus lucris onera matrimonii sustententur, quod utique fieri non posset, si Mercator dotem securam non redderet, cum ob hoc Pontifex jubeat, illam auferri à marito, ut secura reddatur, & insuper lucrum certum promitteret, ad onera Matrimonii sustinenda, quod fieri non potest, nisi per triplicem contractum jam dictum.

43. Ratio est, quia tres illi contractus societatis, assecurationis capitalis, & venditionis lucri incerti pro minori certo, de se, sunt liciti, nec usuram continent, si successivè celebrentur cum diversis personis, ut concedunt etiam oppositam sententiam sustinentes; ergo etiam sunt liciti, & absque usura, si eodem tempore cum eodem celebrentur, cum id nullo Textu prohibeatur, nec contrarium ulla ratione probari potest, quia, data semel æquitate contractuum, diversitas, seu identitas personarum, & temporum, impertinens est ad illos inficiendos, ut patet in contractu venditionis cum pacto retrovendendi, addito contractu locationis, quo res vendita locatur eidem venditori, qui licitè celebratur, etiam cum eadem persona, & ita tenent Sylvester, Navar., Molina, Reginaldus, Covarr., Salonius, Mantica, Lessius, Funus, Tolet., quos affert, & sequitur Bonacina *disp. 3. quæst. 3. punct. 11.* Lugus *disp. 30. sect. 4. num. 40.* Castro Palaus *disp. 8. punct. 5. numer. 3.* Diana *part. 2. tract. de contr. resol. 30.* Homobon. *de exam. Eccles. part. 2. tract. 9. cap. 14. quæst. 44.*, & alios referens Rosignol. *loc. cit. num. 2.*, cum aliqua tamen limitatione, ut scilicet socius, cum quo inita est societas, non cogatur celebrare alterum contractum assecurationis, adeo ut, secundus sit ratio formalis, seu conditio, sine qua primus non celebraretur, quia tunc imponeretur socio onus indebitum, & esset usura palliata.

44. Verùm talis limitatio non est necessaria, sed licitè, & liberè potest, qui pecuniam confert nolle societatem contrahere, nisi alter socius velit assecurare capitale, & convenire de lucro certo minori, per tres contractus supradictos, in quo nulla species usuræ, sive mutui palliati intercedit; nec onus indebitum imponitur socio, quia sicut venditor potest nolle vendere domum suam, nisi emptor ineat etiam pactum retrovenditionis, aut nolle vendere vinum, si alter nolit sibi vendere triticum, ita potest quis nolle contrahere societatem, nisi socius velit contrahere illos circa assecurationem sortis, & lucri; cum unusquisque sit liber ad contrahendum, vel non contrahendum in his, vel illis solùm circumstantiis, ut cum Molina, & Lessio tenet Lugus *cit. disp. 30. num. 46.*

45. Nec urget ratio in contrarium allata; nam licèt ex contractu societatis lucrum, & damnum debeat esse commune inter socios, tamen qui in se suscipit onus assecurationis,& promittit lucrum aliquod certum, hoc non facit

facit titulo societatis, sed ex duplici alio contractu adjuncto, quibus lucrum abundantius ex societate speratum reportat: Nec talis modus assecurationis resolvitur in purum mutuum, quia dominium sortis non transit in socium, ut de illo liberè disponere valeat, ut requiritur ad mutuum, sed recipit, ad effectum dumtaxat negotiationis, remanente dominio, & periculo sortis apud conferentem, nisi per alium contractum distinctum assecuretur, compensato periculo cum abundantiori lucro sperato, ea ratione, qua dominium non transfertur in depositarium,& commodatarium qui rei depositæ, aut conductæ periculum in se suscipiunt *C. un. de comod. & l. 1. ff. depositi*, nec per hoc ostium usuris aperitur, sed via ostenditur, qua quis possit lucrum reportare cum minori periculo; nam periculum aliquod semper adest, etiamsi fiat societas salvo lucro, & capitali, cum sæpè contingat, societatem dissipari, socios depauperari, cedere foro, & impotentes fieri ad restituendum, ut cum Lessio notat Palaus *numer. 4.*

46. Nec item urget in contrarium dispositio Sixti V., quia, ut habet Lugus *cit. disp. 30. num. 37.* plures alios referens Sixtus V. de sensu dictæ Bullæ interrogatus respondit, se solùm voluisse in ea prohibere contractus injustos, & conventiones solitas societatibus apponi, quas classici Doctores condemnarent, non autem eas, quas iidem approbarent. Accedit Rota in *una decis. Romana societatis die 3. Junii 1602.* coram Coccino, ubi censuit, dictam Bullam comprehendere solùm casus usurarios de Jure communi, additis tamen majoribus pœnis, ut habet Lugus *loc. cit.*; solùm ergo prohibetur, ne periculum sortis ex vi contractus societatis, sit apud illum, qui pecuniam suscipit; non autem prohibetur, quòd dicto contractui non possit apponi alius contractus assecurationis pecuniæ, mediante pretio, quia in hoc nulla apparet injustitia, sed est quid consonum Juri naturali, quod Pontifex non prohibuit.

47. Non est tamen necesse,quòd dicti contractus celebrentur expressè, sed etiam tacitè, & æquivalenter possunt celebrari cum intentione implicita, ut quando quis pecuniam tradit mercatori, ut solvat singulis annis quatuor, vel quinque, salvo capitali, modo licito, & eo modo, quo Doctores dicunt, id fieri posse; nam intentio implicita libera idem operatur quod expressa, *arg. l. cum quid mutuum ff. cum certum petatur*, & hac ratione excusantur viduæ, & pupilli, qui suas pecunias tradunt mercatoribus cum pacto accipiendi quinque pro centenario, ut notat Diana *dict. resol. 30.*, & cum Navar., Valent., Reginald., & Dicastillo tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 25. num. 1251.*, sequitur Bonacina *punct. 11. num. 3.*; requiritur tamen, quòd dictus contractus fiat cum mercatore, seu cum persona, quæ re vera cum illa pecunia negotietur, alias esset usura palliata, cum non adsit contractus societatis, sed mutui, ut cum Navar., Rebell., & Reginald. docet Bonacina, & tenet Ant. à Spiritu S. *loc. cit.*

48. Quòd si mercator,accepta pecunia, postea non negotietur, adhuc poteris lucrum recipere, si bona fide dedisti, putans ipsum negotiaturum, quia per accipientem stat quòd non negotietur, & non observet contractum societatis initum, quem observare debet, & potest, cum sit negotiator, & pecuniam acceperit ad negotiandum; Non poteris tamen lucrum accipere, si pecuniam dedisti non negotiatori, sed indigenti ad suum victum, vel ad solvenda debita, vel quibus prohibitum, est negotiari, quia tunc non est vera, sed ficta societas, resolvitur in purum mutuum, estque usura palliata.

49. Quæres an qui societatem cum uno celebravit, suasque operas ad commodum talis societatis obligavit, aliam possit inire societatem, & se, suasque operas illi obligare. Resp. affirmativè, si æquè bene, & sinè incommodo sociorum possit utrique satisfacere. Ratio est, quia tunc nullam facit injuriam sociis primæ societatis, quod verum est, etiamsi promisisset, se alteram non contracturum societatem, quia censetur, se solùm voluisse obligare societati, quatenus opus est, ne societas damnum patiatur: si autem illa damnum patiatur, peccat, & tenetur ad restitutionem omnium damnorum, si quæ ex inde sociis prioris societatis obveniant; facit etiam contra justitiam, non servando pacta ipsis promissa, cum illorum damno, ut cum Molina *disp. 419.* Rebell. *lib. 10. quæst. 8. numer. 4.* docet Bonacina *disp. 3. quæst. 6. punct. 1. num. 4.*, quod idem valet de famulis, & aliis operariis ab uno conductis, qui non possunt aliis inservire cum præjudicio prioris domini; secus tenerentur illi ad restitutionem damni illati, cum ex vi contractus conductionis teneantur huic fideliter deservire, & damna illius avertere. Addit ibidem Bonacina, socium contra pacta societatis negotiantem alio genere mercis, aut alio loco, aut alio tempore, teneri ad restitutionem damni, si quod inde obvenerint societati, nam facit contra justitiam, non servando pacta cum damno sociorum; posse tamen retinere lucrum, quod acquisivit negotiando proprio nomine, quamvis contra pacta societatis, quia sibi lucrum acquirit, cum agat proprio nomine, non verò nomine societatis.

DU-

DUBIUM VI.

De Contractu Societatis circa Animalia.

50. Pluribus modis Animalia, oves, boves, armenta, & pecora tradi solent Colonis, & Pastoribus, nimirum titulo venditionis, dilata solutione, facienda in pecunia, aut fructibus pecorum, & armentorum, lacte, caseo, lana, vitulis; titulo locationis, remanente dominio apud eum, qui tradidit: aut titulo custodiæ, constituta parte foetorum, vel certa pecunia pro tali custodia: qua ratione custos locat suas operas pro grege custodiendo, remanente dominio, & periculo apud conductorem operum, vel etiam ut meliora efficiantur, & facta meliora, ut sint utriquæ communia, & pretium, quod ex venditione exigitur, æqualiter dividatur inter dominum, & colonum: qui modi, quia sæpè confunduntur, confusionem pariunt, & fraudibus occasionem præbent.

51. Traduntur etiam per modum veræ societatis, quæ ita potest iniri, ut singuli socii conferant ad æqualitatem animalia, puta boves, aut oves, laborem, & industriam, quæ dicitur societas ejusdem rationis, & ex illa lucrum, & damnum debet esse commune: vel potest esse diversæ rationis, quando unus confert animalia, & alter laborem, & custodiam, suntque servandæ conditiones positæ pro societate negotiationis supra *num. 6.* Primò enim debet unusquisque sociorum aliquid conferre in societatem, sive deinde conferat animalia, sive laborem, & custodiam, cum hæc sit conditio societatis, ut unusquisque sociorum aliquid conferat in commune. Secundò debet servari æqualitas inter socios, adeò ut lucrum, expensæ, & damna sint omnibus communia, id est lucrum, & damnum dividatur inter socios arithmeticè, id est æqualiter, sive geometricè, servata proportione, seu pro rata ejus, quod quisque contulit in societatem.

52. Tertiò requiritur, ut animalia stent periculo apponentis, ut si casu fortuito, & sinè culpa alterius pereant, pereant apponenti, qui semper dominium retinet istorum animalium expositorum; res autem qualibet domino suo perit, quod quidem intelligi debet, si periculum animalium in totum, vel in partem non sit rejectum in alterum; nam in societate animalium non minùs, quàm in societate negotiationis periculum animalium rejici potest in alterum, non quidem ex vi societatis, sed alterius contractus assecurationis, facta gravaminis compensatione: potest enim, qui gregem centum ovium alteri pascendum tradit cum eodem inire pactum, ut capitale semper integrum maneat, supplendo si quid perierit, & propterea quotannis aliquid certum solvat pro fructibus; facta tamen talis gravaminis compensatione, ut dixi *dub. præcedenti* de tribus contractibus simul cum eodem celebratis, & ita cum Sylvestro, Navarr., Reginaldo, & Salonio tenet Bonacina *quæst. 6. part. 5. num. 2.* Palaus *disp. 8. punct. 6.* Ant. à Spiritu S. *disp. 25. sect. 5. numer. 1261.* Rosignol. *prænot. 26. num. 9.* Socius, qui operas, & custodiam ponit, tenetur de dolo, lata, & levi culpa, saltem pro foro externo, ut supra diximus *num. 42.*

53. Hinc sequitur, illicitam esse societatem, qua quis pastori tradit centum oves, ut eas custodiat, & pascat, cum tali pacto, ut semper conserventur in eodem numero, &, si quæ perierint, suppleatur numerus ex foetibus dictarum ovium, & quæ supersunt in fine anni æqualiter dividantur inter socios, quia non servatur æqualitas in contractu societatis necessaria, si pastoris industria, & labor æqualiter æstimetur cum ovibus ab altero positis, & consignatis, quia cum sint pares in societate, pastor debet æqualiter participare lucrum, nec tenetur subire periculum animalium, nisi justa mercede compensetur; potest tamen tale pactum justificari, si periculum animalium sit apud consignantem, ut ipsi pereant, si casu fortuito pereant, non pastori, quia tunc conservare oves in tali numero est etiam beneficium commune, ut docet Sylvester *verb. Societas 2. quæst. 9. §. 2.* Angel. *eod. verb. 2. num. 3.*, quos sequitur Azor. *part. 3. lib. 9. cap. 7. quæst. 12.*

54. Illicita similiter est societas, qua quis Pastori tradit oves pascendas, & custodiendas tali pacto, ut si pereant, æqualiter pereant apponenti, & recipienti; si verò non pereant, capitale detur apponenti, fructus verò æqualiter dividantur, quia non servatur æqualitas; nam capitale stare debet periculo apponentis, nisi interveniat contractus assecurationis, aut nisi conferens animalia faciat alterum socium condominum animalium, tali pacto, ut damnum, & periculum animalium sit commune, sicut commune est lucrum, & capitale, quia tunc illud periculum, quod subit pastor oves recipiendo in parte compensatur cum æquali, & proportionata spe commodi in divisione eorum, si non pereant, ac proinde sentire debet incommodum, si pereant, Lugus *disp. 30. num. 26.* Bonacina *disp. 3. quæst. 6. punct. 5. num. 5.*, Azor., Salonius, & Molina quos affert, & sequitur Rosignol. *prænot. 26. num. 10.*

55. Contractus, quo quis tradit alteri animalia ad societatem tali pacto, ut lucrum sit commune, sed quòd socius nihil lucri accipere possit, donec animalia fuerint restituta, ut scilicet ex foetibus, & fructibus priùs extrahatur capitale restituendum apponenti anima-

animalia, deinde quod superest æqualiter dividatur, approbatur à Bonacina *punct.* 5. *num.* 4., quia contrahentes æquali periculo videntur expositi, sed melius ab aliis damnatur, ut illicitus, ob non servatam æqualitatem; nam in eo casu conferens animalia habet suum capitale salvum, & integrum, & recipiens animalia sæpè laborem, & operas amitteret, in quo consistit inæqualitas talis contractus, ut cum Sylvestro, Tabiena, & Azorio tenet Rosignol. *num.* 11.

56. Quando quis alteri tradit animalia æstimata putat Sylvester *verb. societas* 2. *quæst.* 6. §. 5., non celebrari contractum societatis, sed venditionis, & animalia sic æstimata censeri vendita, quia æstimatio venditionem facit, *l. æstimata ff. soluto matrimonio*, & *l. plerumque ff. de jure dotium*, quod verùm puto, si eo fine, & pacto fuerunt æstimata, ut in quocumque casu animalia pereant casu fortuito, & sine culpa animalia recipientis, teneatur iste pretium restituere, aut talia, animalia æqualis valoris; in hoc enim casu animalia censentur vendita, quia illorum dominium transfertur in recipientem, cujus periculo stant ipsa animalia, & in hoc sensu æstimatio facit venditionem, juxta *l. æstimata ff. soluto matrimonio*: At si animalia æstimentur simpliciter, non erit contractus venditionis, sed societatis; siquidem æstimantur solùm, ut casu, quo pereant culpa, & dolo recipientis sciatur pretium, quod restitui debet, quod tamen non est restituendum, si casu pereant sine culpa recipientis, ut cum Azor., Reginald., & Molina tenet Bonacina *punct.* 5. *num.* 6.

57. Socius, cujus culpa animalia, simpliciter æstimata, perierunt, tenetur ad restitutionem illorum, non secundùm valorem, quem habebant tempore traditionis, & æstimationis, sed juxta valorem, quem habent tempore amissionis, seu læsionis, quia tam incrementum, quàm decrementum spectat ad ipsum dominum, cum apud ipsum sit etiam dominium, nisi aliud in pactum justum deductum sit. Nec dicas; in contractu societatis, si pecuniæ valor crescit, non ipsi apponenti, sed omnibus sociis, seu toti societati crescit; ergo etiam, si crescit valor animalium, crescere debet societati: sed contra dico, magnam esse disparitatem, quia dominus animalium est is, qui ea apponit, & sic ad ipsum spectat incrementum, vel decrementum animalium; at pecuniæ valor postquam fuit distracta, vel ita commixta cum aliis pecuniis societatis, ut discerni nequeat, spectat ad societatem, ut supra dictum est, ita cum Bonacina tenet Tambur. *lib.* 9. *tract.* 8. *cap.* 11. *num.* 8.

58. Inde sequitur, illicitam esse societatem, qua quis tradit alteri duas Vaccas tali pacto, ut, finita societate, lucrum sit commune, & æqualiter dividatur, pretium autem Vaccarum tradatur apponenti juxta valorem, & æstimationem, quam habebant tempore traditionis, nisi gravamen justa mercede compensetur, ut cum Rebell. *quæst.* 6. *num.* 6. & *quæst.* 8. *num.* 3. tradit Bonacina *supra num.* 9., & cum Trullench, Rebell., & Dicastillo tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 25. *numer.* 1263.

DUBIUM VII.

De Societate Officiorum.

59. Societas officiorum, seu ut vulgò dicitur; *à Compagnia d' officio* satis communis, & usitata est in Curia Romana, ubi quædam dantur Officia vendibilia, & vacabilia, ut sunt officia Notariorum, Protonotariorum, Abbreviatorum, Equitum S. Petri, & alia similia, quæ suos habent redditus, & emolumenta, & justè venduntur ad vitam emptoris, non transeunt ad hæredes, nec ad alios, sed, mortuo officiali, vacant, & remanent in manibus Papæ, nisi officialis ante mortem per dies 40. renunciaverit alteri tale officium: & quia nonnumquam officialis non habet totam pecuniam necessariam pro emptione talis officii, admittit socium cum participatione fructuum pro rata pecuniæ collatæ in societatem; & hoc dupliciter fieri solet, primò in ipsa emptione officii, quia officialis non potest totum emere suis pecuniis, & sic plures simul conferunt, pecuniam pro emptione talis officii, quod licèt in uno solùm sit, ejus tamen fructus pro rata dividuntur. Secundò, postquam emit, quia sæpe indiget pecunia, cujus bonam summam impendit in emptione officii, ideò admittit alios socios, vendendo illis partem fructuum talis officii, & quamvis sint plures socii, unus tamen est verè officialis, quo mortuo, cessat officium.

60. Inter hujusmodi socios eadem proportio servari solet, qualis est officialis ad proprium officium, unde, sicut moriente officiali, cessat officium, & Pontifex lucratur pretium, quod officialis dedit pro illius emptione, ita pariter moriente socio officialis lucratur quod illi socius dedit; modò tamen socius moriatur morte naturali, non violenta, non vi, ferro, nec veneno, seu quocumque alio modo violenter ab homine inflicta: sicut autem, vivente officiali, si officium extingueretur, restituenda esset illi pecunia, quam in illius emptione dedit, ita si moriatur officialis, vel desinat esse talis, reddenda est socio sua pecunia, pro qua officialis dare debet fidejussorem: Durare so-

let hæc societas ad sex menses, & successivè ad beneplacitum ambarum partium; si autem unus velit recedere, & rescindere societatem, debet per quindecim dies ante alterum admonere eum disdicta. Praxis, qua hujusmodi societas celebrari solet, & formula instrumenti per extensum refertur à Lugo *disp.* 30. *sect.* 5. *num.* 53., & à Patre Rosignol. *contract.* 7. *prænot.* 21. *num.* 1., ubi etiam refert per extensum Constitutiones, Pauli IV., & Pii IV., omissa illa Leonis X., quam dicit non invenisse in Bullario inter constitutiones ejusdem Pontificis.

61. Talis contractus societatis est licitus, si debitæ serventur conditiones, quarum prima est, ut officium verè existat, id est non fundetur societas super officio non existente, seu deperdito, aliàs resolvitur in purum mutuum, cum talis societas non sit fundata in re fructifera, ex qua fructus percipi possint, prout requiritur ad contractum societatis officii, in qua admittitur socius, ad participandos fructus ejusdem officii, nec potest subsistere contractus sine proprio ipsius subjecto, in quo radicatur, ut habet Rota in una Romana *societatis* 29. *Januarii* 1601. coram Card. Melino, ubi *numer.* 17. dicit, contractum societatis sine officio esse usurarium, & ita decisum fuisse in pluribus Tribunalibus, adhibito etiam Theologorum consilio, & etiam Congregatione ad istum effectum à Pontifice instituta, cui interfuerunt quinque Cardinales, tres Auditores Rotæ antiquiores, & tres Theologi, prout refert Pater Rosignol. *prænot.* 19. *num.* 4.

62. Nec dicas, sustineri censum vitalitium super solo vitæ periculo absque alio fundamento fructifero; ergo pariter sustineri potest societas sine officio, super solo periculo vitæ. Sed contra; quidquid sit de censu vitalitio merè personali, de quo diximus alibi, non valet eadem paritas; nam societas officii est jus percipiendi fructus ex officio alterius, non possunt autem percipi fructus, quando officium non existit, vel fuit extinctum, aut subhastatum à creditoribus.

63. Si autem Titius tradat Caio nullum officium habenti centum tali pacto, ut, si ipse Titius vixerit ad sex menses, Cajus solvat centum, & sex; si autem ante sex menses moriatur, Cajus nihil reddat, sed centum sibi acquirat, non erit contractus societatis, cum deficiat fundamentum societatis lucrativæ, scilicet officium, ex qua fructus percipiantur, sed erit contractus innominatus *do, ut des*, & contractus fortunæ, ac genus quoddam sponsionis, quod justificatur ratione periculi lucrandi, & perdendi, cui uterque remanet expositus, si lucrum sit moderatum, & proportionatum periculo, ut latiùs explicat Lugus *dicta disp.* 30. *à numer.* 60., ubi advertit, quòd licèt ex natura sponsionis solutio non debeatur ante conditionis adventum, non est tamen contra ipsius naturam, si ab initio ante conditionis adventum fiat solutio, si aliunde non reddatur injusta, sicut non est contra naturam emptionis anticipata solutio pretii, licèt non debeatur ante traditionem rei venditæ, solùmque cavendum est, ne ratione anticipatæ solutionis lucrum aliquod accipiatur.

64. An verò talis societas fundari possit in officio non proprio, sed commodato, negat Castracanius *de societ. offic. cap.* 5. dicens, talem societatem esse usurariam, sed licitam ob consuetudinem Curiæ Romanæ. Sed meliùs alii affirmant, quia sicut potest quis suum fundum alteri accommodare pro constitutione census, ut scilicet in eo constituatur census, ad commodum alicujus tertii, sic poterit commodare alteri suum officium, & concedere, ut in eo societatem quis contrahere possit; unde talis societas non est usuraria, nec ideò licita, quia est de consuetudine Romanæ Curiæ, ut volebat Castracanius; si enim de se, & ex natura sua esset usuraria, non posset ex tali consuetudine reddi licita, sic Azor. *lib.* 9. *cap.* 8. *quæst.* 3. Filliuc., *tom.* 2. *tract.* 38. *cap.* 6. *num.* 111., nec in re dissentit Lugus *disp.* 30. *num.* 55., qui tamen advertit, in rigore societatem in officio commodato non fieri inter dantem, & accipientem pecuniam, sed inter officialem commodantem officium, & illum, qui pecuniam tradit tertio, puta si Titius pecuniam accipiat à Cajo super officio sibi commodato, societas contrahitur inter officialem, & Cajum, Titio se obligante ad conservandum officialem indemnem ob societatem initam cum Cajo in gratiam sui, & hoc modo poterit etiam explicari, & intelligi Rosignol. *prænot.* 20. *numer.* 5. negans, societatem licitè contrahi posse super officio commodato.

65. Nota cum Lugo *num.* 64., hunc contractum ad commodum tertii dupliciter fieri posse, primò, si Titius indigens pecunia petat ab officiali, ut accipiat à Cajo mille, ad societatem sui officii cum obligatione solvendi 12. pro centum in anno, sed Titius deinde accipiat illam pecuniam ab officiali, se obligando ipsum servare indemnem, solvere illa 12. in anno, & etiam capitale, casu quo reddendum sit, qua ratione totum periculum, & damnum est penes Titium, ad quem etiam pertinet lucrum capitalis, si Cajus intra semestre moriatur. Secundò, si Titius immediatè pecuniam accipiat à Cajo in societatem officii ad hunc effectum sibi commodati, quod dici solet, fundari societatem super officio *Vetturino*, & utrumque modum asserit esse valde usitatum.

66. Du-

66. Dubitatur, an hujusmodi officium debeat esse vacabile, vel possit esse perpetuum; an scilicet constitui possit societas super officio perpetuo, & non vacabili. Resp. affirmativè, quia talis societas est jus percipiendi fructus ex officio alieno, quod quidem ius stare potest, sive tale officium sit vacabile, sive perpetuum, dummodo sit fructiferum, & reddat fructus congruos: & habet rationem census redimibilis, cum ab officiali vendantur, & à socio emantur redditus officii venalis, & fructiferi, ad quos percipiendos datur jus, donec redimantur, vel habebit rationem census vitalitii, si fructus emantur ad vitam ementis, servatis debitis conditionibus, & proportione inter fructus, & pecuniam collatam pro tali emptione, sic Rosignol. *prænot.* 23.

67. Verum tamen est, quòd societas super officio non vacabili non est ejusdem rationis, seu celebrari non potest cum iisdem conditionibus, cum quibus constituitur super officio vacabili, quia in societate super officio vacabili datur periculum ex parte officialis restituendi socio capitale, pereunte officio, & ex parte socii datur periculum amittendi capitale, si præmoriatur; si verò societas constituatur super officio perpetuo, cessat periculum ex parte officialis, cui officium perire non potest, non autem cessat ex parte socii, si præmoriatur, vel societas fiat ad instar census vitalitii; unde non possunt fructus esse æquales in utraque societate, sed majores, aut minores, prout adest maius, aut minus periculum, ut, allatis Romanæ Rotæ decisionibus, tenet Rosignol. *dict. prænot. num.* 3.

68. Secunda conditio est, ne officialis plures socios, nec majorem summam pecuniarum accipiat, quàm sirant redditus talis officii; nam licèt Paulus IV. prohibuerit, ne ultra dimidiam officii æstimationem quis, contrahere posset, hoc tamen fuit revocatum à Pio IV., & concessum, ut juxta valorem officii contrahi possint societates, hoc tamen adjecto, ut officialis requisitus à socio, seu ab illo, qui societatem contrahere cupit, quantùm habeat gravatum officium ex aliis societatibus, sincerè veritatem aperiat, & negando gravamen, vel in totum, vel in partem, eò ipso privatur officio, sinè ullo tamen detrimento creditorum, quibus tam ipse, quàm fidejussores satisfacere coguntur: quod quidem æquissimum, & justum est, ac necessarium ad vitandas fraudes, & deceptiones; secus posset quis vendere fructus, quos non habet, & societates fictas absque fundo contrahere; nam illa societas quoad excessum supra valorem officii perinde est ac si esset sinè officio, ac proinde falsa, & usuraria, ut ponderatum fuit à Rota Romana *in una Romana societ.* 29. *Januarii* 1601. *coram Card. Melino*, & in alia *Forolivien. societ. lunæ Januarii* 1614. *coram Damasceno*; quare ad usuras fugiendas, & vitandas præceptum est, ut officium, super quo contrahenda est societas, verè existat, & societates non contrahantur, nisi juxta valorem officiorum, ut etiam tenet Rosignol. *prænot.* 19. *num.* 5., & *prænot.* 20. *numer.* 5., & expressè constat ex Constit. Pii IV.

69. Dubium solùm est; an officii valor, & pretium attendi, & considerari debeat de tempore, quo fuit emptum, an prout valet tempore, quo contrahitur societas; sed dicendum est, pretium esse accipiendum, prout officium valet, tempore quo contrahitur societas, quia pretia rerum sæpè variantur, & tanti res æstimantur, quanti vendi possunt, non quanti emptæ sunt, *l. pretia rerum ff. ad l. Falcid.* Quòd si tempore contractæ societatis valor officii tanti æstimatur, & juxta valorem tunc æstimatum sumpta est pecunia, non vitiatur contractus, si officii valor postea decrescat, quia in contractibus cum attendatur solùm ad tempus, quo celebrantur, verificatur, quòd tunc pecunia ab officiali recepta non excedit redditus officii, prout requiritur ex cit. Bulla Pii IV.

70. Tertia conditio est, ut in ipsa celebratione societatis socius pecuniam numeratam solvat coram Notario, & testibus, quæ conditio, licèt non exprimatur in Constit. Pii IV., ponitur in Instrumento societatis, relato à Cardinali de Lugo, & à Patre Rosignolo supra, estque conditio necessaria pro foro externo, quia secus non daretur actio in judicio, non videtur tamen necessaria pro foro conscientiæ, pro quo sustinetur societas facta ex pecunia antecedenter ex alio titulo debita, vel etiam si loco pecuniæ detur res alia pretio æstimabilis, quia talis conditio numeratæ pecuniæ, cum non exprimatur in Bulla Pii IV., sed solùm in Instrumento, ut moris est, non magis requiritur, quàm in aliis contractibus emptionis, & venditionis, qui sustinentur in foro conscientiæ sinè numerata pecunia, si verè, & sincerè fiant, sinè dolo, & fraude; Idem dicendum, si fuerit numerata pecunia, quæ statim reddatur ementi officium, in solutum alterius debiti, quia nulla intervenit injuria, aut injustitia, si debitum est verum, & reale: Nec obstat, quòd census est nullus, si non numeretur pecunia coram Notario, & testibus, quia hanc conditionem expressè voluit Sanctus Pontifex Pius V., dicens censum aliter celebratum esse nullum in utroque foro, ut constat ex dictis à nobis supra *cap.* 5. *dub.* 3. *num.* 28., quæ ratio non militat de contractu societatis, pro quo Pontifex non

requirit exprefsè talem conditionem, & ita fustineri docet Rofignol. *pranot. 20. numer. 5.*

71. Quarta conditio eft, ut fi Titius, qui pecuniam, puta centum dedit officiali, intra fex menfes moriatur, totam fummam datam fibi acquirat officialis; ita tamen, ut liberum fit Titio intra quindecim dies à die celebrati contractus, alium quem voluerit nominare, cuius vitæ periculo ftet officiali illa centum acquirere, abfque ulla obligatione reftituendi, fi moriatur: quæ quidem conditio iufta eft, quia in illis fex menfibus ficut adeft periculum mortis, ob quam officialis acquireret centum, fic adeft periculum pro Titio, ut, vivente nominato, acquirat fex in fingulis menfibus: quòd fi focius, qui dedit pecuniam, moriatur intra quindecim dies antequam nominet alium, cuius vitæ periculo ftet illa pecunia, jam officialis illam fibi acquirit, quia, dum non nominat, pecunia ftat periculo vitæ ipfius: & fi Notarius omififfet tale pactum, poffet illud addere poftea, quia huiufmodi focietates femper intelliguntur contractæ tali modo, & pacto, ut bene notat Azor. *cap. 11. quæft. 1.*, & Rofignol. *pranot. 20. numer. 5. verf. Quarta conditio ex l. quod fi nolit §. quia affidua ff. de adil. edict.*, *& l. fi prius §. rectè placuit ff. de acqua pluvial. arc.*

72. Quinta conditio, ut officialis, qui, accepta pecunia, alium admifit in focietatem officii, teneatur in quemcumque eventum illa reftituere focio, cum determinata quantitate lucri conventi, fi focius vixerit poft fex menfes, quæ conditio jufta eft, & confona rationi, quia ficut officialis pecuniam acquirit, fi focius moriatur intra fex menfes, ita debet illam reftituere, fi fupervixerit, & quidem cum determinata quantitate lucri, donec fors principalis fuerit foluta, quamvis fuerit finita focietas, aut officium deperditum, vel ratione moræ, quia non ftatim, finita focietate, fortem principalem officialis folverit, & fic confideratur tamquam pœna appofita, quæ etiam in mutuo poteft apponi, vel ratione lucri ceffantis, aut damni, quod patitur focius ob fibi non folutam pecuniam, ut fervatur in Curia Romana, ut proinde intereffe folvi debeat juxta proportionem lucri ceffantis, aut damni emergentis, ob non reftitutam fortem principalem, nifi ob impotentiam excufetur, quia tunc in foro confcientiæ non teneretur aliquid folvere, bene tamen in foro judiciali, ratione pacti, ut docent Azorius, & Filliuc., *loc. fupra cit.*

73. Sexta Conditio eft, ut officialis poft fex menfes à die factæ focietatis folvat fex pro centenario, tamquam lucrum, & fructum: de qua conditione dubitari poteft; an fit jufta, quia dicta officia modò plures, modò pauciores fructus afferunt, & propter alias rationes, quas affert Lugus *difp. 30. num. 80.* Verùm, ad vitandum faftidium, & laborem, & difficultatem computandi, licitè fructus incerti taxantur ad fex pro quolibet centenario, quam fummam officialis, fe obligat dare focio fingulis annis, fufcipiendo in fe periculum, & incertitudinem, & hoc per contractum innominatum, quo focius vendit officiali fructus incertos, quos fperare poteft, pro tali certa fumma determinata, qui contractus licitus eft, ut diximus *fupra dub. 5.*, in eo fiquidem fervatur æqualitas, & par eft utriufque conditio, ultra periculum lucrandi centum, fi intra fex menfes focius moriatur.

74. Omnes iftas, & alias conditiones fusè explicat Lugus *cit. difp. 30. fect. 5.*, quæ ibi poffunt videri. Hìc folùm addo ad validitatem iftius contractus focietatis non requiri neceffariò, ut in fcriptis redigatur; nam talis contractus folo confenfu perficitur, & fcriptura, feu inftrumentum folùm requiritur, ut probari poffit in judicio, in quo aliter focietas locum non haberet; videri etiam poffunt conditiones apud Azorium *part. 3. lib. 9. cap. 14. & 15.*

75. Finitur, & folvitur focietas primò per disdictam, quæ poft primum femeftre fieri poteft, & difcedere cupiens debet per quindecim dies ante focium admonere. Secundò folvitur morte officialis, quia ficut per illius mortem reddit officium ad Principem, ita folvitur focietas, quæ erat in tali officio, & hæredes, feu fidejuffores tenentur focio reftituere pecuniam, quam pro focietate dederat, quod etiam valet de morte civili ejufdem officialis, ut fi bona illius publicentur, & ob delictum confifcentur, & Fifco adjiciantur, ut conftat ex quadam *Romana pecuniaria 11. Decembr. 1613., & 17. Februarii 1614. coram Manzanedo*, quo cafu licèt nonnulli afferant, fifcum non teneri reftituere focio pecunias, quas contulit pro focietate, fed ad id teneri fidejuffores, feu hæredes officialis; probabilius tamen eft, fifcum ad illam reftituendam obligari, quia debita, & onera contracta tranfeunt cum ipfis bonis confifcatis, nec hæredes tenentur ultra vires hæreditatis; omnia autem accipiente fifco, nihil remanet pro hæredibus, & fidejuffores folùm tenentur in defectum principalis, ut bene notat Lugus *numer. 87.*, & tenet Rofignol. *pranot. 20. num. 6.*

76. Solvitur etiam morte naturali illius, qui pecuniam dedit officiali, dummodo fit mors naturalis, non violenta, ferro, veneno, aut alio modo ab homine inflicta, quæ excipitur in pacto, ut diximus fupra *num. 71.*, & officialis pecuniam acceptam lucratur, & folùm

solùm tenetur solvere fructus decursos, & non solutos. Solvitur etiam morte illius, in quem translatum est periculum vitæ, ab illo, qui pecuniam dedit, in quo casu officialis lucratur dictam pecuniam; secus tamen esset, si ille, qui nominavit, decederet, superstite nominato; nam periculum pecuniæ stabit periculo vitæ nominati, non ampliùs nominantis, & sic isto moriente, illo superstite, officialis non lucratur pecunias, sed illas debet restituere hæredibus nominantis, aut cum illis continuare societatem, si velint, ita Lugus *num.* 86. Filliuc. *cap.* 6. *num.* 128. Azor. *lib.* 9. *cap.* 16. §. 5.

77. Solvitur ulteriùs societas, venditione, alienatione, aut renunciatione officii, cum successor, aut emptor non teneatur stare societati, quam non fecit, ut fusiùs expliceat Lugus *numer.* 88., & Rosignol. qui plura explicat de disdicta, & alia, de quibus dubitari posset.

DUBIUM VIII.

De Societate inter Fratres.

78. CUm, mortuo Patre, hæreditas indivisa remaneat inter fratres, dubium est; an statim censeatur contracta societas inter ipsos, & quænam bona sint adducenda in communionem, & dividenda: quoad primum respondet Battol. *in l. si patruus Cod. communia utriusque*, hoc modo; *si neuter eorum negotietur, societas non est contracta, si unus solus negotietur, non contrahit societatem cum altero, qui nullam operam negotiationi dat; si uterque negotietur, eo ipso societas inter ipsos contracta censetur*, & Bald. in *l. cum duobus* §. *si frater ff. pro socio*, & in *cit. l. si patruus* docet, posse colligi ex actibus fratrum, utrùm negotientur, an non: itaque non eò ipso quòd habent patrimonium indivisum intelligitur inter eos contracta societas, sed id colligi debet ex aliis conjecturis; si enim uterque negotietur intelligitur contracta societas quæstus quoad commune lucrum, non autem omnium bonorum, si non exprimatur, Rosignol. *contract.* 7. *pranot.* 27. *num.* 3.

79. Si uterque sit nobilis, & uterque conferat omnia bona, scilicet munera, dona, stipendia, & alia, quæ ipsis legata sunt, censentur societatem iniisse, cum dicti actus sint sociorum, ut notat Bald. *in d. l. cum duobus* §. *si frater ff pro socio*, & in *l. si patruus C. communia utriusque*. Item si unus ex fratribus non negotietur, tamen omnia communicet cum alio fratre negotiante, censetur contracta societas in illa negotiatione, in qua alter frater se exercet, Bartol. in *d. l. si patruus*; unde lucrum erit commune, habita ratione laborum, & expensarum, Azor. *part.* 3. *lib.* 9. *cap.* 19. *quæst.* 1. Molina *disp.* 421. *num.* 6. dicens, fratres contrahentes societatem circa res paternas, illam non extendi ad alia bona, nec si unus eorum majorem adhibuit diligentiam posse aliquid plus petere ob dictam diligentiam, nisi illa sit extraordinaria cum magno labore, & interesse; secus si sit diligentia ordinaria, quem quisque adhibere tenetur circa rem suam, Bonacina *quæst.* 6. *punct.* 6. *num.* 2.

80. Si frater tempore studiorum, sive pro victu, sive pro vestitu, aliqua honesta debita contraxit, vivente patre, eo mortuo, illa solvi debent ex communi hæreditate paterna, nisi aliter in testamento dispositum sit, quia censentur debita patris, qui si vixisset ex patrimonio communi ea solvisset, ac proinde solvi debent, etiam mortuo patre ex communi hæreditate paterna; si tamen mortuo patre adhuc veller in studiis perseverare, cæteri fratres non tenentur contribuere expensas studii, & doctoratus; nam istæ non censentur expensæ ordinariæ, sed extraordinariæ, quas ille de proprio facere tenetur, sicut etiam solvere alia debita postmodum contracta, ita Lopez, & Vasquez, quos affert, & sequitur Bonacina *numer.* 4. & Rosignol. *pranot* 27. *num.* 8. & 9.

81. Quòd si aliquis fratrum reperiatur extra domum in alienis partibus, &, inscia morte patris, negotietur, tunc lucrum quod acquirit, sicut etiam damnum quod patitur, spectare ad ipsum, non ad fratres, eò quòd cum ipsis nullam inierit societatem, & sic non teneri lucrum communicare cum ipsis: fructus autem hæreditatis esse communes, & dividendos inter fratres, tum præsentes, tum absentes, deductis expensis, & opera fratrum, quia licèt sint absentes, sunt tamen condomini talis hæreditatis, & res domino semper fructificat, ac proinde, fructus dividendos esse inter condominos, docet Bonanacina *loc. cit. punct.* 6. *num.* 5. ex Cechio 2. *part. cap.* 62. *numer.* 12., & Molina *loc. cit.*, quibus consentio quoad secundam partem, quòd fructus hæreditatis sint dividendi inter fratres, tum præsentes, tum absentes; non verò quoad primam partem, quæ videtur dura; nam frater extra domum existens negotiando, utique negotiatur communi nomine ex bonis paternis, & communibus, & sic lucrum, & damnum debet esse commune, sicut communes sunt fructus hæreditatis, quoadusque fratres domi existentes admoneant absentem de morte patris, se velle divisionem facere, & nolle continuare negotiationem; tunc enim frater sic admonitus, si adhuc velit negotiari, lucrum, & damnum erit proprium, finito tamen negotio incœpto, quod adhuc censetur commune,

mune, quia scilicet censetur communi nomine negotiari, ex continuata voluntate patris, & fratrum, donec aliud exprimatur, & revocetur.

82. Omnes fratres legitimi, & quibus debetur legitima, sive masculi, sive fœminæ, sive sint sub patria potestate, sive sint emancipati, succedere volentes patri, vel matri, testatis, vel non testatis conferre tenentur in communi omnia, quæ acquisierunt ex bonis illius, cui succedere volunt, ut ex illis in communi deductis, tamquam ex uno cumulo fiat justa partitio inter ipsos fratres, & sorores, nisi expressè, vel tacitè, ac per expressas conjecturas præsumatur eis fuisse condonata talis obligatio dictæ collationis in communi ab eo, cui succedere volunt, *l. ut liberis C. de collat.*, *authen. ex testamento C. de collat. authen. de triente, & semisse §. illud quoque collatione 3.* Tenentur ad dictam collationem faciendam omnes filii tam legitimi, quàm adoptivi, quia ipsis debetur legitima, non autem illegitimi, quibus scilicet legitima non debetur: idem valet de nepotibus, qui succedunt in bonis avi, eò quòd repræsentent personam patris, & vocari possunt filii mediati, *l. si Nepotes ff. de collatione bonorum, & l. si nautas C. de collatione*, Gomez *in l. Tauri 29. numer.* 8. *&* 37. Molina *disp.* 237. Vasquez *in opusc. de testam. cap* 7. *dub.* 14. *num.* 175., sequitur Bonacina supra *num.* 2.

83. At verò ascendentes, ut est pater, mater, avus, avia, quando succedunt filiis, vel nepotibus defunctis, non tenentur conferre ea, quæ habuerunt à filiis, vel nepotibus viventibus. Ratio disparitatis est, quia quod filiis traditur à parentibus tradi præsumitur in computum legitimæ, illis debitæ post mortem suam, nisi aliud exprimatur, vel tacitè colligatur ex coniecturis; at id, quod traditur ascendentibus à suis descendentibus non potest præsumi traditum in computationem legitimæ, cum ordine naturæ prius mori censeantur ascendentes, quàm descendentes, sed datum præsumitur per meram donationem, & sic conferri non debet in communi, maximè quia nullum ius extat, quod ad id dictos ascendentes obliget, ita Gomez *l.* 29. *Tauri num.* 9. Vasquez *de testam. cap.* 7. §. 5. *dub.* 3. *num.* 137., *& dub.* 13. *num.* 170. *& num.* 179. Molina *tract.* 2. *d.* 237, sequitur Bonacina *num.* 2. *circa finem*, & Tambur. *lib.* 9. *tr.* 8. *cap.* 12.

84. Bona castrensia, vel quasi castrensia non sunt in communi conferenda post mortem patris, sed tantùm bona profectitia, & illa, quæ fuerunt filio donata intuitu patris. Ratio est, quia illorum dominium, & administractio spectat ad filium, *l.* 5. §. *nec castrense ff. de collatione*; unde non tenetur in communi conferre ea, quæ sibi ex Beneficio, vel administratione alicujus publici officii proveniunt, ut cum Azor. notat. Rosignol. *num.* 4.; bona autem profectitia sunt in communi conferenda, quia illorum dominium non spectat ad filium, sed ad patrem: dicuntur autem bona profectitia, quæ à patre descendunt in filium, & quamvis in ipsum sit translatum dominium, quia tamen concedi solent hujusmodi bona, vel ad dotem, vel ad Ordines suscipiendos, ideò dicta bona computanda sunt in legitimam, ex præsumpta voluntate patris: dicuntur etiam bona profectitia, quæ fuerunt donata filio intuitu patris, & ista sunt in communi reducenda; secus si fuerunt donata intuitu ipsius filii: in dubio colligendum est ex conjecturis, & qualitate personarum, cujus intuitu sint donata, juxta, arbitrium boni Viri, *arg. l.* 1. *ff. de jure dot.* & cap. *de causis de offic. delegati*. Bona verò adventitia quoad proprietatem non conferuntur in communi, quia illorum proprietas semper spectat ad filium; conferuntur autem quoad usumfructum, quia iste spectat ad patrem, nisi specialiter concedatur filio.

85. Alia bona, quæ quis accepit à patre, Matre, seu Avo, cui succedere intendit, tenetur in communi conferre, & dividere cum aliis fratribus; secus si contentus iis, quæ accepit à patre, vel in testamento titulo legati sibi relictis, nolit ipsi succedere, quia nimirum is solùm conferre tenetur accepta, qui vult cum aliis fratribus in hæreditate succedere, non verò qui sibi legatis, seu traditis contentus, non vult succedere, quia tunc poterit exigere, si quid sibi sit promissum à patre causa dotis, vel ad officium consequendum, vel alia simili de causa, dummodo promissio non sit inofficiosa cum detrimento legitimæ aliis debitæ, *l. ult. ff. de collat. dotis*, ita Gomez, Emmanuel Sà, Molina, & Cechius quos affert, & sequitur Bonacina *punct.* 6. §. *unic. num.* 4.; nec item conferre tenetur quæ accepit à patre titulo benevolentiæ, & simplicis donationis, quamvis velit cum aliis succedere; bene tamen ea conferre tenetur, quæ accepit ob causam utilem, seu necessariom, *l. illud.* §. *ult. Cod. de collat.*, quia liberaliter donata non censentur tradita in compensationem legitimæ, sicut alia, quæ traduntur ex causa, in dubio censentur tradita in compensationem legitimæ, & sic sunt in communi conferenda, nisi contrarium constet, ut cum aliis notat Bonacina.

86. Ex dictis facilè colligi potest, quænam bona in particulari sint in communi conferenda, & dividenda cum aliis fratribus, quæ latè prosequitur, & explicat Rosignol. *prænot.* 27., & Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 6. *punct.* 6. §. *unic.*, quæ apud ipsos possunt videri.

87. Inter virum, & uxorem non datur vera societas bonorum, nisi in Hispania, &

Gallia

Gallia ob speciale Statutum; nam societas conjugum est tantùm ad simul cohabitandum, ad familiam gubernandam, & ad prolem generandam, & educandam, ut advertunt Doctores in cap. *cum societas 27. quæst. 2.*, & inde Rosignol. *prænot.* 28. cum Petro Navarra, Corduba, Trullench., & Molina docet, nec de Jure communi naturali, nec Divino, nec humano, ex eo præcisè quòd contractum fuerit matrimonium, & Maritus, & Uxor simul cohabitent, non censeri contractam societatem inter ipsos, adeò ut bona superlucrata tempore matrimonii sint communia ad partes æquales; quia tamen viget talis societas in Hispania, & Gallia, explicat qualis, & quorum bonorum sit talis societas: de illa etiam fusè tractat Castro Palaus *de Just. commut. tract.* 33. *disp.* 9.

88. Hic etiam tractant nonnulli de alia societate utrinque libera, quam vocant *A godere*, & contingit quando Titius tradit Cajo mille aureos, & iste vicissim tradit Titio domum, & agrum, seu fundum fructiferum æqualis valoris tali pacto, ut unus utatur domo, seu fundo, alter verò pecunia, utrique reservata facultate repetendi rem propriam, restituta pecunia, vel domo respectivè. De tali contractu egimus supra *cap.* 2. *num.* 150., ubi diximus, regulariter loquendo, esse usurarium, quia resolvitur in purum mutuum; nam tradens pecuniam, dum retinet jus eam repetendi, perinde est, ac eam mutuò tradere, & ob dilatam solutionem lucrum reportare, dum interim utitur possessione, & fructibus.

89. Talis contractus ab aliquibus censetur licitus, quia est contractus emptionis, & venditionis cum pacto retrovendendi in gratiam utriusque contrahentis: ad hoc tamen, ut sit licitus requiritur in tali casu vera intentio emendi, & vendendi cum translatione dominii in emptorem, ad hoc ut si res pereat, vel deterioretur, domino id est emptori pereat, aliter non esset emptio, sed usura palliata; & quia numquam, aut raro adest vera, & sincera intentio vendendi cum translatione dominii, ideò diximus, regulariter loquendo, talem contractum esse illicitum: alias conditiones requisitas ad veram, & sinceram venditionem vide *loc. cit. num.* 172.

CAPUT XIII.

DE MANDATO TUTELA CURA ET ALIIS.

DUBIUM I.

De Mandato, & ad illud spectantibus.

1. Mandatum bene definitur contractus, quo quis officium honestum, & lege permissum, gratuitò, expressè vel tacitè, suscipit exequendum in gratiam alterius, ita cum Molina *disp.* 548. Reginaldo *lib.* 25. *numer.* 607., & Azor. *lib.* 9. *cap.* 1. *de mandato* tenet Bonacina de *contr. disp.* 1. *quæst.* 2. *punct.* 6. *num.* 9. ex *l.* 2. *ff. mandati*. Dicitur *contractus, quo quis officium honestum*, quia de re turpi, & mala, nec dari, nec accipi potest mandatum, nec obligat accipientem, cum nullus obligari possit ad malum; & inde mandatum ad omnia, seu mandatum generale non extenditur ad illicita, quia nullus præsumitur velle peccatum, & mandatum de re illicita non est validum, illudque mandatarius tenetur non acceptare.

2. Dicitur *gratuitò*, quia si officium, vel negotium gerendum fiat pro mercede, non erit mandatum, sed locatio operarum, *l.* 1. *ff. mandati*. Instit. *de mandato lib.* 3. *tit.* 29. §. *ult.*; si tamen fiat cum sola spe, vel promissione remunerationis, non desinit esse mandatum, cum remuneratio fiat ex gratitudine, ut notat Trullench. *lib.* 7. *cap.* 28. *dub.* 1. *num.* 1.; secus si fieret, jam assignata, & determinata mercede, quamvis addatur, sub nomine remunerationis, & gratitudinis; nam hæc verba solent addi ad tollendum titulum servitutis: non desinit esse mandatum, si mandatario solvantur expensæ necessariæ, & ab eo factæ in executione mandati, nam mandans eas facere tenetur. Dicitur *expressè, vel tacitè*, quia utroque modo mandatum fieri potest; expressè quando committitur verbis, vel signis expressis, scilicet *volo, mando, rogo*, vel per aliud æquivalens; tacitè fit, quando quis sciens, & tacens patitur, ut alter suum negotium gerat, *l. qui patitur ff. mandati*, & *l. qui fide ff. eod. tit.* Molina *disp.* 548. Azor. *part.* 3. *lib.* 9. *de mandato cap.* 1. *quæst.* 1., & 2.

3. Mandatum reducitur ad contractum innominatum, & perficitur solo consensu exteriùs expresso inter mandantem, & mandatarium, & celebrari etiam potest inter absentes; potest esse absolutum, vel conditionatum, ut executioni mandetur sub tali, vel tali conditione, & tunc solùm parit obliga-
tionem

tionem quando fuit acceptatum, quia ante acceptationem liberum est mandatario illud recusare; nam mandatum est contractus dependens à libera voluntate utriusque contrahentis, post acceptationem non potest illud recusare, nisi ex rationabili causa superveniente, ut esset capitalis inimicitia suborta inter mandantem, & mandatarium, aut iste reddatur suspectus, sic Molina, Rebellus, Reginald. Azor., quos sequitur Bonacina supra *num.* 11.; si mandatum sit de re mala tenetur illud non acceptare, & acceptatum recusare, & restituere quicquid accepit pro eo faciendo, antequam mandatum adimpleat, sed post mandatum adimpletum potest acceptum retinere in foro conscientiæ; nam in foro externo repetit fiscus, & uterque tenetur; mandans quidem primariò, & mandatarius secundariò, id est in defectum mandantis, restituere omnia damna, quæ intulit mandatarius ex iniquo mandato, ut diximus supra *tract. 2. de restit. cap. 3. dub. 1., & dub. 6.*

4. Omnes illi dare, & accipere possunt mandatum, qui possunt contrahere, nisi specialiter prohibeantur à Jure, sicut prohibentur milites, ne mandatum dent ad conducendas res alienas, *l. Milites Cod. de locato*, & Curiales, *l. Curialis Cod. eod.* similiter prohibentur pupilli, & minores sine auctoritate Tutorum, & Curatorum, Religiosi, Filiifamilias, excommunicati, & servi, de quibus videri possunt Filliuc. *tract. 39. cap. 1. quæst. 8.* Azor *part. 3. lib. 9. cap. 6. quæst. 4. 5. & 6.* Trullench *lib. 7. Decal. cap. 28. dub. 1. num. 8.* Mandatum potest esse de re incerta, ut de domo, seu fundo emendo, absque determinatione domus, seu fundi in particulari, & absque determinatione pretii, tunc enim eligitur industria, & diligentia personæ, qui fideliter suas partes agere debet; nam intelligi debet, ut domus sit apta, & commoda, & pretium justum, & proportionatum rei, & domino, ut notat Filliuc. *quæst. 9.*

5. Ratione mandati tenetur mandatarius solùm de dolo, & culpa lata, quia regulariter mandatum est in gratiam ipsius mandantis; si enim esset in gratiam, & utilitatem utriusque, teneretur etiam de culpa levi, saltem in foro externo ex regula generali alibi tradita; quòd si mandatarius expressè convenisset cum mandante etiam de culpa levissima, utique de illa etiam teneretur; de qua etiam teneretur, si se sponte obtulisset ad exequendum mandatum, quando mandans vellet alium eligere, quia tunc tacitè videtur omnem suam diligentiam promisisse, ut cum Azor. *cap. 6. quæst. 1.* notat Filliuc. *cap. 2. num. 23.*

6. Ut gesta per Mandatarium sint valida requiritur, ut observet formam mandati, nec excedat fines mandati; nam quæ mandatarius facit contra, vel præter, vel citra formam mandati, non validè facit, quando certa forma sibi fuit præscripta; siquidem qui mandati fines egreditur, aliud agere videtur, quàm id, quod sibi mandatum est, *l. diligenter ff. mandati*. Si Titius mandatum dedit de aliqua re, nihil exprimens, ut si dixerit, ut emat sibi domum, non exprimendo pretium, tunc intelligitur negotium esse commissum prudentiæ mandatarii, & valet emptio quocumque pretio facta, modò justum fuerit. Item, si mandavit domum emi centum aureis intelligitur, ne pluris emeretur; unde, si minoris empta esset, non potest reliquum sibi sumere mandatarius: quòd si Titius dicat Mandatario, ut domum suam vendat centum aureis, & Mandatarius vendidit nonaginta, decem debet restituere mandanti, quia excessit fines mandati; si autem vendidit centum, & decem, tenetur illa decem restituere Titio; mandatum enim intelligitur, ne minoris venderet, non autem ne pluris; nam potest mandatarius meliorem facere conditionem mandantis non deteriorem, ut dicitur in *cit. l. diligenter ff. mandati*, & ita cum Reginaldo, & Molina, Rebello, & aliis tenet Bonacina *disp. 2. punct. 6. num. 13.*, ubi casus aliquos in particulari solvit, & nos diximus supra *cap. 2. dub. 12. à numer. 120.*

7. Mandans non tenetur mandatario de casu fortuito qui prævideri non potuit; secus si poterat prævideri, & cogitari, & tunc tenetur restituere omnia damna, quæ mandatario eveniunt, ex *l. Nesennius ff. de negot. gest.*; hoc tamen non habet locum in iis, qui stipendio conducuntur ad aliquid agendum, ut sunt milites stipendio conducti ad bellum gerendum; nec in illis, qui causa pietatis, & consanguinitatis conducuntur ad aliquid agendum, ex quo damnum postea patiuntur, quia id non causa mandati, sed causa pietatis, & cognationis egerunt. Vide quæ diximus supra *tract. 2. de restit. cap. 3. dub. 1. num. 13.*

8. Finitur, ac terminatur mandatum, Primò per lapsum termini constituti, quia contractus non durat ultra contrahentium conventionem, & intentionem, cum vim suam habeat à voluntate contrahentium. Secundò per revocationem mandati factam ab ipso mandatore; nam liberum est illi mandatum revocare, ante litem contestatam, & ante iudicium, vel negotium cœptum, etiamsi iurasset, non revocaturum; licèt enim in hoc casu sit perjurus, revocatio tamen valet, & gesta per mandatarium essent invalida, si revocatio mandati illi innotuit; secus si ei non innotuit, excepto casu matrimonii, quod non valet, revocato mandato, quamvis revocatio non fuerit nota mandatario, ut diximus *loco supra*

co supra cit., & tenet Bonacina supra *punct. 6. numer.* 22. Tertiò finitur mandatum morte mandatoris, vel mandatarii, modò res sit adhuc integra, *l. inter causas ff. mandati*, *l. & quia ff. de jurisd. omnium Judic.*; unde, mortuo Episcopo, cessat etiam jurisdictio Vicarii, Gloss. *in Clem. procuratorem de procurat. in 6. ver. contestata*, sic cum Azor., & Rebell., Bonacina *num.* 23.

9. Aliquando tamen mandatum durat etiam post mortem mandatoris; primò quando datum fuit mandatum ad aliquid exequendum post mortem mandatoris, *l. si verò §. ult. ff. mandati*, ubi dicitur, *si ut post mortem sibi monumentum fieret, quis mandavit: hæres ejus poterit mandati agere, ut perficiatur*, & in l. proximè sequenti *idem est*, *& si mandavi tibi, ut post mortem meam hæredibus meis emeres fundum*. Secundo quando fuit datum in gratiam mandatarii, *l. si cum fundum ff. de pactis*, & ita confessarius absolutè delegatus ab Episcopo ad Confessiones audiendas non amittit jurisdictionem per mortem Episcopi; bene tamen si non fuit absolutè delegatus, sed solùm ad beneplacitum concedentis; si autem esset concessa ad beneplacitum sedis, seu dignitatis, duraret post mortem Episcopi, quia sedes, & dignitas perseverat, mortua persona, Bonacina cum aliis. Tertio quando mandans dicit, se concedere jurisdictionem, donec revocaverit, sed postea re ipsa non revocavit ante mortem, *l. si delegatus de offic. Judic. in 6.* Azor., Sanchez., Suarez, quos sequitur Bonacina.

DUBIUM II.

De Tutela, & Cura.

10. Inter quasi contractus specialiter numerantur Tutela, & Cura, *Instit. de obligat. quæ nascitur ex quasi contractu §. Tutores*; cum enim nullus præcesserit contractus, seu consensus inter Tutorem, & pupillum, Curatorem, & minorem, sed munus Tutoris sit constitutus à Principe, seu Republica ob bonum commune, sequitur, quòd debeant numerari inter quasi contractus, cum ex utraque parte oriatur obligatio; nam Tutor tenetur actione directa ad tuendum pupillum, & ipsius bona, & actione contraria pupillus tenetur Tutori ad omnes expensas, & ad ea, quæ veniunt nomine expensarum, ut est valor industriæ, & laborum ipsius Tutoris. De Tutoribus, & Curatoribus fusis paginis tractat Rosignol. per duos integros libros, seu volumina, in quibus fusè, & distinctè tractat ea omnia, quæ ad talem materiam spectare possunt, quæ à nobis consultò omittuntur, cum non ad Theologum, sed ad Jurisconsultos spectent; nonnulla tamen faciliora, & universaliora in præsenti delibabimus, proinde sit.

11. Tutela bene definitur, Jus, & potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem suam se tueri nequit, à Jure civili data, & permissa. Sic habetur Instit. *de tutela §. est autem*, tenent Doctores communiter, quos affert Rosignol. *supra pranot.* 1. Unde Tutor dicitur ille, qui pupillum, vel pupillam morte Patris, vel emancipatione sui juris factum, vel factam tuetur, & principaliter datur ad personam pupilli, & secundariò ad illius res tuendas; curator verò principaliter datur ad res, & secundariò ad personam curandam. Tutor datur impuberi, Curator verò datur minori; durat tutela in masculis usque ad 14. annum, & in fœminis usque ad 12., & postea incipit cura, quæ in utroque durat usque ad 25. annum, completum, Instit. *quibus modis tut. finiatur*, & Instit. *de Cura*.

12. Triplex datur tutela; prima dicitur *testamentaria*, cum pater in testamento dat filio tutorem. Secunda dicitur *legitima*, quæ datur à lege, quando pater in testamento non assignavit Tutorem, & defertur ei, qui primo loco debebat succedere pupillo ab intestato; is enim illius Tutelam tenetur accipere. Tertia dicitur *dativa*, quæ scilicet datur à Judice, quando nullus est assignatus tutor in testamento, nec adest consanguineus pupilli, cui conferri possit Tutela, tunc enim Tutor datur à Judice ex officio suo; unde tripliciter dicitur Tutor, *testamentarius*, *legitimus*, & *dativus*.

13. Tutor constitui potest ille, qui alterius curam suscipere valet, & non prohibetur à Jure, sicut prohibentur, & repelluntur impuberes, prodigus, furiosus, mutus, surdus, mente captus, & debitor pupilli. Mater & Avia suscipere possunt Tutelam filiorum, & nepotum, si velint, & præferuntur aliis Tutoribus legitimis, & dativis, non verò testamentariis; si tamen nolint non compelluntur, & ideò Tutela matris quamvis dicatur legitima, est tamen voluntaria, & ad illam duo requiruntur. Primò, ut renunciet secundis nuptiis. Secundò, ut renunciet beneficio Velleiani; & inde Mater, & Avia si transeant ad secundas nuptias, contracto matrimonio, Tutelam ipso jure amittunt, & bona secundi conjugis obligata manent pro reddenda ratione administrationis; perdunt etiam Tutelam, si incontinenter vivant, Filliuc. supra *cap. 4. num. 55.*

14. Clerici cogi non possunt ad Tutelam suscipiendam, quia eo gaudent privilegio ex cap. *fin. dist. 76.*, ut, licèt possint succedere alicui ab intestato, non tamen teneantur recipere Tutelam; possunt tamen, si velint, recipere Tutelam legitimam, non autem dati-

vam,

vam, vel testamentariam, *l. si hæreditas* §. *si furiosus ff. de testam. tut.* Monachi autem, nec legitimam recipere possunt, nisi ex licentia suorum Prælatorum, cap. *Monachi 16. quæst.* 1.; sed si essent personæ miserabiles teneantur omnes eam suscipere, ut constat ex *d. cap. fin.*, *& cap.* 1. *dist.* 88. Episcopus autem non per se ipsum, sed per Archidiaconum, vel Archipresbyterum debet eam administrare, Sylvester *verb. Tutela quæst.* 3. Filliuc. *num.* 56.

15. Tutor, & Curator tenentur de dolo, lata, & levi culpa circa omnia negotia pupilli, & minoris; præcipuè si officium Tutoris, & Curatoris pretio exerceant, quia tunc est in gratiam utriusque, ut habet Molina *disp.* 555. *num.* 1., in particulari tenentur pupillos, & Minores servare illæsos à criminibus, & eos bonis imbuere moribus, & ad hunc finem stipendio conducere magistros, juxta eorum qualitates, Ant. à Spiritu S. *disp.* 28. *num.* 1351., tenentur illorum bona custodire ab injuria, & eorum pecunias, vel bona mobilia, quæ ad nihilum valent, nec servari possunt, vendere, & pretium convertere in prædia, ex quibus fructus percipiant, Filliuc. supra *num.* 57.; pro solvendo ære alieno si aliqua pupilli bona sunt vendenda Tutor priùs vendere debet res inutiles, deinde res minùs utiles, & ultimo loco bona stabilia, si alia bona non sufficiunt ad solvenda debita, sed hoc fieri debet solùm ex causa urgentissima.

16. Tenetur etiam facere inventarium de rebus pupilli, nisi impediatur ex aliqua justa causa, *l. tutor, qui repertorium ff. de administr. tutel.*, idemque dicendum de curatore: causa justa ex parte Tutoris est morbus, vel si prius debeat facere ea, quæ dilationem non patiuntur, vel quæ necessariò præcedunt inventarium, ut est perscrutatio bonorum hæreditatis, quæ potest prodesse, & non obesse pupillo; inventarium omittendo videtur suspectus, & esse in dolo, *l. hac conditio ff. de condit.*, *& demonst.* juncta Gloss., quando scilicet administravit; secus si non administravit, nec fecit illa, quæ necessariò præcedunt confectionem inventarii, ut est perscrutatio hæreditatis, & alia quæ possunt obesse pupillo: cessat obligatio conficiendi inventarium si adsit consuetudo ne fiat, aut si Judex ex causa remiserit, vel si ex alia causa necessaria fuit omissum, quia tunc cessat præsumptio doli, Filliuc. *num.* 59. Ant. à Spiritu S. *num.* 1354.; debet autem fieri in præsentia publicatum personarum, *l. Tutores C. de administ. tut.*, sufficit tamen Notarius ex Gloss. *ibid.*, nec requiritur præsentia Judicis, nisi ut faciat fidem contra debitores, quorum nomina scribi debent in inventario, Filliuc. *num.* 60. *&* 61.

17. Pupillus è contra, sicut etiam minor tenentur tutori, & curatori solvere Salarium ab initio constitutum; si autem nullum fuit Salarium constitutum, censetur tutor, vel curator tutelam, & curam gratis suscepisse, & suo cessisse juri, Molina *disp.* 555. *nu.* 1.; tenentur etiam solvere tutori, vel curatori expensas necessarias, factas in negotiis ipsius pupilli, vel minoris, immò etiam expensas utiles, quamvis necessariæ non fuissent, Molina supra *num.* 2., & Filliuc. *num.* 58.

18. Cum Negotia gesta similitudinem quandam, & affinitatem habeant cum mandato, tutela, & cura, nonnulla de illis hìc addenda sunt, de quibus tractant Juristæ *in ff. lib.* 3. *tit.* 5. *de negotiis gestis*, & *lib.* 2. *C. tit.* 29. Molina *disp.* 553. *&* 554. est autem Negotium gestum quasi contractus, quo sinè mandato negotia alterius utiliter geruntur; si enim præcessit mandatum formale, aut virtuale, non est contractus negotiorum gestorum, sed mandati: ex hoc quasi contractu oriuntur in utraque parte obligationes, ex parte quidem negotiorum gestoris oritur, obligatio reddendi rationem eorum, quæ gessit, & soluendi ea, quæ ad ipsum ex tali negotio gesto pervenerunt, ut fructus rei administratæ, & pecuniam à debitoribus solutam; ex parte autem illius, cujus negotium gestum est, datur obligatio solvendi expensas in ejus utilitatem factas, & valorem suæ industriæ, & laboris, ex §. *Instit. de obligat. quæ ex quasi contr.* & *l. si remunerandi* §. 1. *ff. mandati*; alia ad hanc materiam spectantia videri possunt apud Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 3. *de negotiis gestis*.

DUBIUM III.

De Compromisso, & Arbitris.

19. Compromissum est contractus, in quo mutuo litigantium consensu remittitur controversia dirimenda ab arbitro, seu arbitratore, spondentes se illis parituros, Molina *disp.* 556., & *tract.* 5. *disp.* 32. Dicitur *contractus*, quia compromittentes se obligant stare definitioni arbitri, seu arbitratoris: dicitur *mutuo consensu*, quia est illis voluntarium, & liberum, ut fiat, aut non fiat; postquam factum est obligat compromissarios ad standum arbitri definitioni: dicitur *arbitri*, *vel arbitratoris*, quia, ut notat Sylvest. verb. *Arbiter quæst.* 3. ex Innocent., & Abbate, Arbiter est qui eligitur, ut Judex ad hoc, ut, servato in substantialibus ordine judicii, de compromissa controversia Sententiam ferat. Arbitrator verò eligitur, ut aliquid existimet, vel dicat de re aliqua quid sibi videtur, sinè ordine judiciario, Molina *disp.* 556. Sylvester *verb.*

verb. Arbiter, Filliuc. *capit. 6. numer.* 71.

20. In Compromisso ea exprimi debent, ad quæ arbitris, seu arbitratoribus ad arbitrandum, ac definiendum à comptomittentibus datur facultas, quam observare debent, nec excedere possunt, quia ex sola voluntate compromittentium vim habent definiendi, & inde nullum, & irritum est quod arbitrantur, non servata forma sibi præscripta, *l. non distinguendus* §. *de officio ff. de recept. arbitr.*; possunt enim talem facultatem limitare, & apponere conditiones observandas. Regulariter in compromisso apponi solet illa clausula, quòd arbitri procedant summariè, & de plano sinè figura judicii, servata tamen æquitate, quæ quidem clausula valida est, quia arbitri à partibus habent totam vim judicandi. Quòd si in compromisso nullus exprimatur modus, quem in judicando servare debent, tunc liberum est arbitratori judicare, vel servata forma judicii, vel non, prout magis expedire videbit, nunquam tamen excluduntur ea, quæ sunt juris naturaliis; unde debet audire partes, quæ proponere velint, eaque debet expendere, & examinare quantùm satis est, ut veritatem humano modo assequi valeat, Filliuc. supra *cap. 6. num.* 80.

21. Invalidum est compromissum, quando aliqui compromittunt in aliquem cum obligatione, ut in judicando aliquem consulat, ejusque consilium sequatur; nam arbiter liber relinqui debet, ut id judicet, quod sibi justum, & æquum visum fuerit, *l. item si unus*, §. *item Pomponius ff. de recept. arbitr.*; non tamen prohibentur arbitri consulere peritiores, Molina *d. 3. num.* 8. Filliuc. *num.* 82.

22. De iure communi à Sententia arbitri non datur appellatio, sive apposita fuerit pœna, sive non, *l. 1. C. de recept. arb.*, quia illa non habet vim obligandi, quatenus sententia, sed totam vim habet obligandi ex compromisso, ac pœna in illa apposita: quando autem post sententiam ab arbitro latam appellandum est, appellatio fit ad judicem Rei, qui ab arbitri sententia appellat; ille enim futurus est sententiæ arbitri executor: postquam autem à sententia arbitri appellatum est ad Judicem ordinarium, pars gravata ea appellatione, & sententia lata ab eo Judice ordinario, potest ulteriùs appellare ad Judicem alium superiorem, ad quem appellari solet à tali Judice, Filliuc. *num.* 90.

23. Compromissum quilibet facere potest super rebus, quas potest alienare; in iis autem, quæ alienare non potest absque certa solemnitate, sinè illa solemnitate non potest compromittere; nam compromissum est species alienationis, & inde Clericus compromittere non potest de rebus Ecclesiæ sinè licentia Episcopi; secus de rebus patrimonialibus, nec Religiosus compromittere potest sinè licentia sui Superioris, cap. *cum ad Monasterium*, *de statu Monach.* Procuratores, Tutores, & Curatores pupillorum, seu Minorum non possunt compromittere sinè licentia Judicis, Gemin. *cons. 68. num.* 2.; & generaliter non possunt compromittere, qui non possunt alienare.

24. Arbiter est ille, qui eligitur, ut velut Judex procedat in substantialibus, servato Juris ordine Innocent. in cap. *Quintavallis*, *de jure jur.* Arbitrator verò dicitur ille, qui eligitur, ut aliquid existimet, vel dicat quid sibi videatur de aliqua re, & sinè ordine judiciario, arbitretur Idem *loc. cit.*, & *l. si quis arbitratu ff. de leg.* 3.; Unde Arbitri sunt in duplici specie; nam alii dicuntur Arbitri à Jure, alii vocantur comptomissarii; primi sunt verè Judices, non secundi, Barbosa *appellat.* 242. *numer.* 9. Filliuc. *cap. 7. num.* 102.; tam arbiter, quàm arbitrator dici possunt amicabiles compositores, quatenus, ad fugiendas lites, partes componunt amicabiliter, id est extra judicium, & sinè concertatione in publico judicio, qui etiam vocantur mediatores inter ipsas partes, Molina *tract. 5. disp. 30. numer. 9.* Filliuc. *cap. 7. num.* 104.

25. Arbitri esse non possunt Minores 20. annis, *l. cum lege ff. de recep. arb.*, nec mutus, aut surdus, servus, aut mulier, nisi esset Ducissa, aut Marchionissa, aut Loci jurisdictionem exerceret, nec Religiosus, nisi de licentia sui Prælati, & id expediat Monasterio, quia arbitrium requirit formam judicii, quæ Religiosis prohibetur, cap. *Monachi* 16. *quæst.* 1.; potest tamen esse Arbitrator, quia id non requirit formam judicii, sic eum Molina Filliuc. *num.* 105.; nec laici possunt esse arbitri in causis spiritualibus, nisi de licentia summi Pontificis, bene tamen simul cum Clerico de licentia Ordinarii, aut Judicis delegati ejus causæ.

26. Materia arbitrii, & compromissi, est in omni causa, & re, quæ non invenitur prohibita: in causis criminalibus compromitti non potest, nec dari arbitrium, Molina *disp. 40. num.* 1., nec de rebus spectantibus ad Communitatem, ut ad Regnum, Provinciam, Civitatem, aut Oppidum, nec de causa matrimoniali spectante ad vinculum Matrimonii, cum hoc pertineat ad Judices Ecclesiasticos ex Trident. *sess.* 24. *can. ult.*; nec de sententia, quæ transivit in rem judicatam, nisi quoad dubia orta post illam. Omnes illi, qui possunt transigere, possunt etiam compromittere, & è contra, excepta causa beneficiali, in qua aliquando dari potest compositio, non verò transactio, ut cum duo contendunt de Beneficio, & causa

est dubia, & componuntur, ut unus obtineat Beneficium, & alter obtineat pensionem ex fructibus beneficii, non in compensationem juris beneficii, sed pro bono pacis, Molina *disp.* 40. *num.* 7. Filliuc. *num.* 109.

DUBIUM IV.

De Transactione, & Compositione.

27. TRansactio, seu compositio est contractus, in quo, ad evitandas lites, de re dubia fit aliqua conventio, & sic definiri solet: *est de re dubia, lite, seu controversia non finita, pactio non gratuita*, sic Doctores communiter, quos affert, & sequitur Rosignol. *contractu* 13. *prænot.* 1. Dicitur *transactio*, quasi transitio actionis, quia ille, qui transigit recedit ab actione, quæ sibi competebat. Dicitur *de re dubia*, quia si constaret, rem, de qua controvertitur, esse alterius, invalida esset transactio, tam in foro conscientiæ, quàm in foro externo, quia nullus esset titulus, quo transigens possit aliquid recipere, dum cognoscit, rem non esse suam, sed alienam, *l. in summa ff. de condict. indeb. l. præses*, & *l. sub prætextu C. de transact.* Dicitur, *lite non finita*, quia si jam sit lata sententia, & transierit in rem judicatam non ampliùs locum habet transactio, *l. si causam C. de transact.*, & *l. eleganter* §. *si post ff. de condict. indebit.*; si tamen locum haberet restitutio in integrum, ut in minoribus, vel sententia ignoranter esset lata, vel ab ea appellatum, valida esset transactio; nam appellatio reducit causam in dubium, & virtutem sententiæ suspendit, remque reducit ad eos terminos, in quibus erat tempore contestationis: idem valet quando à sententia fuit supplicatum, cum eosdem habeat effectus, ut cum aliis tenet Rosignol. *prænot.* 1. *num.* 6.

28. Quamvis autem transactio regulariter fieri soleat super lite jam mota, & controversia excitata, cum transactio lites dirimat, & controversias mutua partium conventione dissoluat, & partes ad concordiam redigat; fieri tamen potest super timore litis futuræ, dummodo sit indubitabilis, & indebitè non incutiatur. Dicitur *pactio non gratuita*, quia utrique transigenti aliquod onus imponitur, aliquo dato, vel retento, vel promisso. Servanda tamen est æqualitas inter partes, juxta proportionem dubii magis, vel minùs pro una, vel altera parte militante; Unde si alter transigentium deceptus sit ultra, aut infra dimidium justi valoris, datur actio decepto, vel ut contractus rescindatur, vel reducatur ad æqualitatem juxta voluntatem decepti, & maximè locum habet in muliere, seu rustico ignorante.

29. Si contractus transactionis ex mutuo partium consensu factus sit sub certa pœna nolenti illi stare, aut contravenienti; quæ quidem pœna non solùm est licita, sed aliquando etiam consulenda, per Textum in *l. pacto convento* 15. *ff. de transact.*, tunc recedere tentans potest ad alterutrum cogi, nempe, vel ad standum contractui, vel ad solvendam illam pœnam, non ad utrumque, *l. rescriptum* §. *si pactum ff. de pactis*, & datur optio ei, qui vult stare transactioni cogendi alterum ad pœnam, vel ad standum transactioni, Rosignol. *prænot.* 1. *num.* 18. Quòd si addatur clausula: *rato nihilominus manente pacto*, tunc ad utrumque cogi potest, & ad solvendam pœnam, & ad standum contractui, *l. qui fidem ff. de transact.*; si autem recedere tentans, antequam lis contestetur, pœniteat, seque transactioni remittat, evitat pœnam conventionalem, Gloss. *ult. in l. qui fidem ff. de transact.*; quòd si transactio sit juramento confirmata, & illi etiam apposita pœna, utrumque peti potest, & quòd servetur transactio, & quòd solvatur pœna. Ratio est, quia juramentum habet vim clausulæ, *rato manente pacto*, ut pluribus confirmat Rosignol. *prænot.* 1. *num.* 18. & 19.

30. Omnes illi transigere possunt, qui plenum habent rerum suarum dominium cum libera administratione, nec prohibentur à Jure; unde qui aliqua bona non potest alienare, nec potest circa illa transigere; nam qui transigit etiam alienat, & inde transigere non possunt Religiosi circa bona Monasterii sinè debita solemnitate; nec filii familias, si non habeant bonorum administrationem, minores pupilli, & hujusmodi, de quibus latè Rosignol. *prænot.* 3. Si transactio fiat auctoritate supremi Principis valida est, quamvis aliàs res esset prohibita alienari. Item si transactio fiat, ut res, quæ alienari non potest, maneat apud eum, qui illam possidet, & is det alteri pecuniam, vel aliud, quod possit alienare, Gloss., & Barb. *l. nulli ff. de transact.*, de quibus videri posset Rosignol. *prænot.* 3., cum pertineant potiùs ad Jurisconsultos, quàm ad Theologum.

CAPUT XIV.

DE PROMISSIONE ET DONATIONE.

DUBIUM I.

Quid ſit Promiſſio, & qualis illius obligatio.

1. RESP. Promiſſio eſt deliberata, & ſpontanea fidei obligatio alteri facta de re bona, & poſſibili: ſic in re tenent communiter doctores. Dicitur *deliberata*, quia ad promiſſionem requiritur plena deliberatio, & attentio, qualis requiritur, & ſufficiens eſt ad peccatum mortale, ad meritum, & ad votum validum, ut diximus ſuo loco de Voto *cap. 4. dub. 1. num.7.*, quia liberalis promiſſio eſt lex quædam privata, quam quiſque ſibi imponit, & alteri ſe obligat; nemo autem verè cenſetur ſe obligare, niſi plenam habeat cognitionem, & deliberationem ejus, quod facit, & oneris quod ſibi imponit; unde promiſſiones amentium, ebriorum, & infantium, & eorum, qui eas faciunt ex tanta animi perturbatione, quæ mentem, & rationem perturbet, & obtenebret, non obligant defectu ſufficientis cognitionis, & uſus rationis: unde etiam diximus *loco cit.*, tam votum, quàm promiſſionem non obligare, nec etiam ſub veniali, ſi non adſit plena deliberatio; & cum Sanchez, Valentia, & aliis tenet Bonacina *diſp. 3. quæſt. 11. punct. 1. numer.3.*, quòd ſi dubium ſit, an promiſſio ſit facta ex ſufficienti deliberatione, cenſendum eſt illam adfuiſſe, quia poſſeſſio ſtat pro ipſa promiſſione, quam conſtat fuiſſe factam, ut diximus *loco cit. de voto*.

2. Dicitur *ſpontanea*, ad excludendam promiſſionem factam ex metu, vi, dolo, & fraude, quæ non obligat promittentem; nec refert, an metus fuerit levis, quando fuit vera cauſa promiſſionis, quæ alioquin non fuiſſet facta, Navarr. *cap. 17. num. 30.* Sylveſter. *verb. reſtitutio 2. §. 7.* Bonacina *ſupra num. 13*, ea ratione, quia extorquens promiſſionem per dolum, vel metum, etiam levem, injuriam facit promittenti, nec acquirit jus, ut promittens ſtet promiſſioni, cum non debet ius acquirere per actionem injuſtam, & injurioſam. Inde ſic promittens non tenetur promiſſionem adimplere, & promiſſarius, adimpleta promiſſione, tenetur acceptum reſtituere, quamvis in foro externo non detur actio pro extortis ex metu levi, ne multiplicentur lites, ut cum Navarr., & Sylveſtro notat Bonacina.

3. Dicitur *obligatio fidei*, per quas particulas differt promiſſio à ſimplici propoſito; nam promiſſio eſt actus, quo quis ſe alteri obligat ad aliquid dandum, vel faciendum; unde inducit obligationem faciendi id, quod promittitur, propoſitum autem, licèt firmum, & deliberatum ex ſe talem obligationem non inducit, cum ſit ſola aſſertio ejus, quod quis facturus eſt, ſeu actus voluntatis, quo quis determinat promittere, ſeu aliquid facere, unde poteſt propoſitum illud mutari, & non exequi, nec aliquam obligationem inducit; ſecus qui propoſuit jejunare, dare eleemoſynam, aut certas preces perſolvere peccaret, ſi talia omitteret. Scio, Layman *lib. 3. ſect. 3. numer. 3.* Leſſium *lib. 3. cap. 2. num. 49.* Palaum *diſp. 1. de voto punct. 2. num. 3.* agnoſcere peccatum inconſtantiæ ex genere ſuo veniale, quando quis ſine cauſa recedit à bono firmiter propoſito; puto tamen, nullum eſſe peccatum, nec etiam veniale, cum propoſitum nullam inducat obligationem, ut cum Bonacina, Tamburino, Trullench, & aliis diximus *loco cit. de Voto num. 5.*

4. Dicitur *de re bona, & poſſibili*, quia ex Regul. 69. Juris in 6. *In malis promiſſis fidem non expedit obſervare*, cum nemo poſſit obligari ad peccatum, à quo debet abſtinere; idque verum eſt, etiamſi promiſſio ſit juramento firmata, nam ex Regul. 58. Juris in 6. *non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum*: additur, *& poſſibili*, quia *nemo poteſt obligari ad impoſſibile*, ex Regul. 6. eod. Quòd ſi materia promiſſa ſit partim bona, & partim mala, partim poſſibilis, & partim impoſſibilis, promiſſio adimplenda eſt quoad partem bonam, & poſſibilem, ſi materia illa communiter, & ordinario modo ſit diviſibilis, quia talis præſumitur eſſe voluntas, & intentio promittentis, & valet illa regula 37. Juris in 6. *Utile per inutile non vitiatur*, ut fuſiùs diximus ſuo loco de Juramento, & Voto *cap.4.dub.7. num. 65.*

5. Promiſſio facta ob turpem cauſam, puta propter fornicationem, homicidium, aut quid ſimile, ante opus præſtitum non obligat, cum nemo poſſit obligari ad peccatum, quin potiùs tenetur talem promiſſionem revocare, & reſtituere tenetur, ſi pretium aliquod accepit pro opere malo patrando; ſed poſt patratum delictum obligat promiſſio, & promiſſor tenetur illam adimplere non ſolùm titulo promiſſionis, ſed etiam titulo juſtitiæ, cum talis promiſſio ſit oneroſa, non gratuita; quare ſi altera pars implevit onus turpe ſibi injunctum, debet promiſſor, & ipſe adimplere promiſſionem, & ſolvere promiſſum, & qui opus implevit poteſt mercedem accipere, & exigere ad inſtar mercenarii,

narii, cui de jure naturæ debetur merces, ut cum Lessio, Andrea à Matre Dei, Homobono, Lugo, & aliis diximus *in tract. de restit. cap. 4. dub. 2. num. 8.*

6. Ut promissio inducat obligationem debet esse vera, & non ficta, seu simulata, cujusmodi esset promissio facta sine animo promittendi, vel se obligandi; unde non sufficit ad veritatem promissionis oretenus exprimere verbum, *dabo, faciam*, sed requiritur animus promittendi, & se obligandi, sine quo non est vera promissio, nec obligat promittentem, ut fusiùs diximus de Voto *cap. 4. dub 2.* Inde infert Sanchez *lib. 1. de matrim. disp. 5. num. 15.* quòd plures promissiones excusari possunt à mortali, quia per eas non intendunt homines strictè se obligare, sed ex quadam benevola honestate: nec obligatur qui verba generalia profert gratia urbanitatis, ut si dicat; promitto, me facturum quidquid velis, vel omnia mea in tui commodum parata sunt, & alia similia quæ urbanitatis gratia proferuntur, & potiùs exprimuntur ad significandam memoriam beneficii accepti, quàm ad se obligandum, ut cum aliis tenet Bonacina *punct. 1. numer. 12.*

7. Promissio differt à *Donatione*, quia hæc de se transfert dominium rei donatæ in donatarium, quamvis sit simplex solis verbis facta, non sic promissio, quæ solùm respicit donationem futuram. Differt à *Pollicitatione*, quia pollicitatio est solius offerentis promissio nondum acceptata; promissio verò sæpe includit acceptationem, nec dicitur data fides, si non sit acceptata: differt à *Pacto*, quia hoc magis latè patet; nam pactum est consensus, & conventio duorum, aut plurium in idem, ex qua nascitur obligatio, sive utrinque, sive in altera tantùm parte; promissio verò parit obligationem in promittente: differt à *Stipulatione*; nam hæc consistit in quadam formula contrahendi, quæ fit, præcedente interrogatione creditoris, & responsione debitoris, qua posita, dicitur pactum, quia eamdem, & majorem habet obligationem cum pacto; unde si quis dicat; promittis mihi dare centum? & alter respondeat; promitto, censetur stipulatio: quæ verborum forma non semper contingit in promissione, ut cum Sylvestro, Rebello, & aliis docet Bonacina *supra num. 23.*

DUBIUM II.

An, & qualiter obliget Promissio non acceptata.

8. Conveniunt Doctores communiter, promissionem, idem valet de Donatione, merè internam nullam inducere obligationem, sed posse semper revocari; nam animus in mente retentus obligationem non inducit, ut habetur *l. 1. de verbor. obligat.*, sed promissio interna est animus mente retentus, & sic non parit obligationem, & hoc non solùm ex Jure civili, sed etiam attento Jure naturali, ut habetur ex D. Thoma *2. 2. quæst. 88. art. 1.* ubi ait; *promissionem unius hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa, Deo autem posse fieri per internam cogitationem*; in hoc enim differt promissio homini facta, ab ea, quæ fit Deo, quæque habet rationem voti, quòd illa indiget verbis, aut nutibus, quibus sufficienter manifestetur, cum non possit cognosci ab homine, cui fit, neque ab ipso acceptari quousque verbis, aut aliis signis exterioribus sufficienter exprimatur; at promissio facta Deo non indiget exteriùs manifestari, cum omnia illi sint manifesta, ac proinde promissio facta Deo, quamvis interior, si est deliberatè concepta, statim ab ipso acceptatur, & obligat, ut tenent Doctores communiter; loquendo verò de promissione facta homini; an obligationem inducat, si non sit acceptata,

9. Resp. Promissio, idem valet de Donatione, antequam sit acceptata non obligat, nec civiliter, nec naturaliter, ita ex communi Doctorum sententia Gomez *tom. 2. cap. 9. num. 1., & seqq.*, patet ex *l. 1. ff. de pollicit.*; unde ante acceptationem potest semper revocari, quod idem valet in aliis contractibus, quia obligatio nascitur ex mutuo duorum consensu, *l. 1. ff. de pactis, & l. contractus 16. C. de fide instrum.* l. *absenti ff. de donat.* l. *non ambigi Cod. eod. tit.*, & aliis juribus relatis à Lugo *disp. 23. num. 35.*, & inde, mortuo donatario ante acceptationem, remanet nulla donatio, nec possunt hæredes acceptare pro defuncto, nec ad ipsos transit donatio ex rigore Juris; ex æquitate tamen præsumi potest, eam fuisse mentem donatoris, si hæredes sint filii donatarii, ut tenet Filliuc. *tract. 33. cap. 2. numer. 25.*, & Lessius *lib. 2. cap. 18. dub. 6. num. 34. & 35.*

10. Hoc quidem verum est, non solùm de Jure civili, sed etiam de Jure canonico, quod nullibi invenitur contrarium statuere, aut correxisse leges civiles, quoad necessitatem acceptationis: nec obstant caput 1., & cap. *qualiter de pactis*, in quibus præcipitur observari pacta nuda; nec caput *si tibi absenti de*

ri de præben. in 6., ubi dicitur, non posse Episcopum revocare collationem Beneficii, etiam ante acceptationem illius, cui absenti collatum est; nam in primo casu Textus loquitur de pactis initis absque forma stipulationis, non tamen sine acceptatione, sine qua non est pactum. Ad secundum dicendum est, hoc esse speciale in beneficiis, in quibus Episcopus non donat, sed exequitur munus suum, prout debebat eligere, ut cum Covarr. 2. *part. de pactis* §. 4. *num.* 13. explicat Lugus *disp.* 23. *num.* 37.; valet etiam de Jure naturali, secundum quod contractus non valet, nisi adsit utriusque contrahentis consensus; Unde requiritur acceptatio, ut promissio, vel acceptatio sit valida, nec revocari possit etiam tenent Lugus *loc. cit. & seqq.* Trullench *lib.* 5. *cap.* 17. *dub.* 4. & 5. Diana *part.* 8. *tract.* 6. *resol.* 108. Palaus *disp.* 2. *part.* 2. *num.* 1. & alii communiter.

11. Excipiuntur tamen à Doctoribus promissiones, & donationes factæ Civitati ad reparationem ædificii, quod per incendium, terræmotum, aut aliam ruinam periit, quæ secundùm *l. pactum, l. propter incendium, l. ob casum ff. de pollicit.* non indigent acceptatione, ut sint firmæ, & revocari non possint, Lessius *lib.* 2. *c.* 18. *n.* 36. Item quando facta est promissio ob gratitudinem propter honorem à Civitate, vel Republica promittenti concessum, vel in opus à Republica inchoatum promovendum, quod etiam extendunt ad alias promissiones, & donationes factas Ecclesiis, Hospitalibus, vel aliis causis piis, eò quòd privilegia Civitatibus concessa, ad pias causas, ob earum favorem videantur extendi, *l. illud*; *l. ut inter C. de sacrosanct. Eccles.* Lessius *loc. cit.* Molina *tract.* 2. *disp.* 263., & alii apud Dianam *tr.* 7. *resol.* 107. Sed rectiùs Lugus *nu.* 45. nullam promissionem excludit etiam factam Civitati, & casum legis à Doctoribus allatum explicat dicendo; ideò fuisse validam illam donationem factam Civitati, quia jam ab ea erat acceptata, cum omnes audientes nomine Civitatis acceptare possint; si promissio facta causæ piæ facta sit in honorem Dei, ut *promitto Deo dare centum Ecclesiæ*, tunc non indiget acceptatione, quia obligat, ut Votum, & acceptatur à Deo: & universaliter promissio, aut donatio facta per modum Voti statim ante ullam acceptationem obligat, Bonacina *quæst.* 11. *part.* 2. *num.* 2.

12. An verò revocari possit promissio, seu donatio ante acceptationem, si fuit juramento firmata, maximè si juramentum sit de tali promissione, seu donatione non revocanda. Negant plures, eò quòd juramentum quoties servari potest absque detrimento salutis æternæ semper obligat in conscientia ob honorem Dei, ne in testem mendacii Deus adducatur, cap. *si verò* cap. *cum contingat*, *de jure jurando* sic Layman *lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 4. *cap.* 5. *num.* 3. Covarr. *de pactis* 2. *part.* §. 4. *numer.* 11. & 16. Verùm probabile est, promissionem non firmari juramento, sed semper posse revocari quousque non fuerit acceptata, quamvis sit promissio ad piam causam, dummodo non sit promissio facta Deo per modum Voti. Ratio est, quia juramentum sequitur naturam principalis, & conditiones actus, cui adhæret, *l. fin. C. de non numerata pecunia*, sed actus promissionis, aut donationis, quæ est principalis, imbibit ex natura rei conditionem, si acceptetur, ac proinde sub eadem conditione censetur factum juramentum, cum autem promissio possit revocari ante acceptationem, ita etiam juramentum, nisi promissio facta sit in honorem Dei per modum Voti; unde facta homini non obligat, nisi ab homine acceptetur, ita Sanchez *lib.* 1. *de matrim. disp.* 7. *numer.* 24. Lugus *supra num.* 50. Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 11. *num.* 458. & alios referens Bonacina *part.* 2. *num.* 3.

13. Ad hoc, ut promissio, seu donatio dicatur acceptata necesse est, quòd promissarius, seu donatarius verbis, aut signis exprimat promissionem esse sibi gratam, illamque acceptare; si non respondeat, sed taceat censetur annuere pollicitationi, juxta Regul. Juris in 6. *Qui tacet consentire videtur*, quæ locum habet in iis, quæ sunt sibi grata, & favorabilia, non autem in odiosis, quando agitur de præjudicio tacentis: nam tunc valet potiùs alia Regul. *Qui tacet, nec consentire, nec dissentire videtur*; nam taciturnitas de se est indifferens ad assensum, vel dissensum significandum, prout materia est favorabilis, aut odiosa: & sic in materia favorabili, prout est promissio, seu donatio gratiosa, censetur significare consensum; in promissione verò, seu donatione odiosa censetur significare dissensum, prout explicant communiter Doctores Sanchez, Molina, Emmanuel Sà, Azorius, Lopez, Sylvester, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *punct.* 2. *num.* 9.

14. Si donatarius, vel promissarius longè abest, debet ei per Nuntium ad hoc destinatum, vel per Epistolam significari, & manifestari promissio, & donatio facta, ut illam possit, si velit, acceptare, & promissarius debet coram Nuntio, vel per Epistolam promissionem acceptare; non enim sufficit ad validam promissionem, seu donationem, quòd consensus promittentis, seu donantis manifestetur promissario, seu donatario, per alium tertium à promittente non destinatum, sed requiritur, ut ipsi manifestetur per aliquem ab ipso promittente destinatum; nec etiam sufficit, si promissarius suum

suum consensum significet alteri, quàm nuncio ab ipso promittente destinato; nam, ut duorum consensus in pactum coalescant, debent mutuò sibi correspondere, ut colligitur ex ipsa definitione pacti, quod est duorum consensus, atque conventio, & constat ex *l. absenti ff. de donat.*, & tenent Sanchez *lib. 1. de Matrim. disp. 6. num.* 20. Lessius *lib. 2. cap.* 18 *dub. 6. num.* 23. Molina *disp.* 264. Palaus *disp. 2. part. 3. num.* 4.

15. Bossius *de contr. Matrim. cap. 3. num.* 110. quamvis asserat, ad validitatem promissionis, seu donationis factæ absenti necessarium esse, ut id fiat per Nuncium ad id expressè à promittente, seu donante destinatum, vel per Epistolam à promittente promissario missam, non tamen necessitatem agnoscit, ut acceptatio fieri debeat per externam manifestationem factam coram eodem nuncio, sed sufficere acceptationem factam coram quovis; statim enim, posita tali acceptatione, exteriùs manifestata coram quovis, perficitur contractus, & promissio, seu donatio remanet firma, & irrevocabilis, nec est necesse, quòd per Nuncium, aut per Epistolam acceptatio notificetur promissario, ad hoc, ut sit firma, sed solum, ut sciat, & cognoscat esse acceptatam, ita Surdus, Gutierez, Molinus, & alii ab eodem Bossio citati.

16. Si antequam promissio, seu donatio acceptetur moriatur promissarius, vel donatarius, non posse illam hæredes acceptare diximus supra *num.* 9., quia potestas acceptandi est personalis, quæ extinguitur morte promissarii, quia ante acceptationem nullum habet jus reale, & quæsitum, & sic non potest illud ad hæredes transmittere, nisi promissio, & donatio directa etiam sit ad hæredes defuncti; nam tunc acceptare possunt, non quatenus sunt hæredes defuncti, sed quatenus ipsis etiam facta est, quod ex circumstantiis colligi debet, ut cum Palao tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 11. num.* 464. Si verò ante acceptationem moriatur promittens, seu donator, non posse ampliùs donationem, & promissionem acceptari cum Lopez, Azevedo, Layman, Palao, & aliis docet ibid. Ant. à Spiritu S. *numer.* 462., quia ea donatio, seu promissio periit morte promittentis, cum cesset ejus voluntas, quæ cum voluntate promissarii conjungi debebat, ad hoc, ut posset dari acceptatio: Probabile tamen est, adhuc posse acceptari, si non fuit antecedenter revocata, quia talis promissio, vel donatio gratiosa ex parte donantis, & promittentis fuit perfecta, & virtualiter manet impressa in litteris, vel internuncio, ut transeat ad donatarium, tum quia est gratia facta, quæ non extinguitur morte donantis, quod maximè procedit in donationibus ad causas pias, quia decedens præsumitur sic voluisse, cum ea donatio maximè cedat in salutem animæ suæ, ut cum Lessio *cap. 18. dub. 2. num.* 45. Sanchez, Molina, & Rebello tenet Andreas à Matre Dei *cap. 5. punct. 4. num.* 75. Bonacina *punct. 4. num.* 2.

DUBIUM III.

Qualiter obliget Promissio acceptata.

17. Promissionem legitimè factam, & ab altero acceptatam, ex genere suo obligare ex justitia, & sub peccato mortali, nisi excuset parvitas rei promissæ, docent satis communiter Doctores; unde illud vulgatum *omne promissum cadit in debitum* arg. cap. *qualiter de pactis* ibi: *studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur opere compleantur*, Ratio est, quia promissio acceptata est verum pactum, quia includit duorum conventionem, & consensum, in quo consistit ratio pacti, *l. 1. ff. de pactis*, & in *l. 3. ff. de pollicit.*, sed pactum obligat ex justitia, illudque non servans potest excommunicari, *cap. 1. de pactis*; ergo promissionem acceptatam non servans peccat mortaliter, nam excommunicatio supponit peccatum mortale: deinde, quia promissa non servans lædit justitiam legalem, quæ ad Reipublicæ pacem, Civium convictum, & humanam societatem disponit, servanda esse promissa, sine quibus corruunt omnes contractus, in quibus semper includitur fidelitas, & obligatio servandi pactum, quæ proinde debet esse obligatio gravis inducens peccatum mortale, sic tenet Covarr. cap. *quamvis pactum part. 2. §. 4. num. 13. vers. quidam autem* D. Anton. 2. *part. tit.* 10. *cap.* 2. §. 4. Ricardus *in 4. dist. 38. circa tertium principale quæst.* 3. Lessius *lib. 2. cap. 18. dub. 8. numer.* 55. Palaus *tract. 32. disp. 2. punct. 8. numer.* 5. Trullench. *lib 7. cap. 17. dub. 6. num.* 5., & alios referens Bonacina *quæst. 11. punct. 2. num.* 4.

18. Verùm non est minùs probabilis altera sententia docens, simplicem promissionem gratuitam homini factam, & acceptatam, ex natura sua non obligare sub mortali, sed solùm sub veniali. Ratio est, quia gratiosè promittens non obligatur, nisi ex quadam morali honestate, & fidelitate, secundùm quam quilibet tenetur dicere verum, ut colligitur ex D. Thoma 2. 2. *quæst.* 88. *art. 3. ad* 1. ubi habet. *Ad primum ergo dicendum, quòd secundùm honestatem ex qualibet promissione homini obligatur, & hæc est obligatio juris naturalis, sed ad hoc quòd aliquis obligetur ex aliqua promissione obligatione civili*, id est ex justitia, *quædam alia requiruntur*; ergo

ergo gratiosè promittens non obligatur graviter ex justitia, sed solùm ex morali honestate, ac proinde solùm venialiter, nisi promissario grave damnum sequatur. Conf. quia promissio non potest obligare, nisi ratione fidelitatis, sed fidelitas non obligat sub mortali, nisi ratione gravis deceptionis; ergo etiam promissio non obligat sub mortali, nisi ratione gravis damni illati, quo cessante, non obligat, nisi sub veniali, ratione mendacii, quod cum non sit perniciosum, non obligat, nisi sub veniali; quod etiam constat experientia, qua homines non putant, se peccare graviter, si gratuitam promissionem non adimpleant, ita tenent Cajet. 2. 2. *quæst.* 113. *art.* 1. *dub.* 4. & in summa *Verb. perfidia* Joan. à S. Thoma 2. 2. *quæst.* 88. *disp.* 29. *art.* 9. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 17. *num.* 6. Petrus de Ledesma *de matr. quæst.* 45. *art.* 5. *concl.* 1. Diana *part.* 7. *tract.* 17. & 3. *miscell. resol.* 9. & *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 122. Andreas à Matre Dei *tract.* 14. *capit.* 5. *numer.* 85.

19. Dixi; ex natura sua simplicem promissionem acceptatam non obligare sub mortali, quia per accidens obligare potest, si ex non observata promissione grave damnum obveniat promissario; unde peccat medicus, si promittat subvenire infirmo, qui spe fraudatus notabiliter læsus est, & universaliter quoties res promissa ita est proximo necessaria, ut ejus oppositum grave inferat nocumentum; ut autem materia censeatur gravis requiritur, quòd sit quadruplo major, quàm sit illa, quæ sufficit ad peccatum mortale in furto, ut docent Rebellus *lib.* 18. *quæst.* 4. *num.* 7. Ant. à Spiritu S. *num.* 470. Lessius *cap.* 18. *dub.* 8. *num.* 56., quia imperfectiori modo obligat promissio, quàm furtum, & longè majorem affert injuriam furtum, quàm promissio, & inde major debet esse materia notabilis respectu promissionis, quam respectu furti, ex quo inferunt Sanchez, Rodriquez, & Malderus apud Dianam, non peccare mortaliter Sacerdotem, qui liberaliter promisit alicui unum Sacrum, illud omittendo, quia illa omissio Sacri ex liberalitate promissi in genere damnorum spiritualium non est tanti momenti, ut sit peccatum mortale.

20. Nec obstat ratio in contrarium adducta, quia non probat, promissionem acceptatam obligare ex justitia, sed dumtaxat ex fidelitate, quæ licèt necessaria sit ad pacem Reipublicæ, & ad humanam societatem, & convictum, non tamen graviter lædit talem societatem, sicut non lædit graviter mendacium officiosum: promissio acceptata transit in pactum, sed non obligat graviter, si damnum nullum sequatur, ut habetur *l. Juris gentium* §. *sed cum nulla ff. de pactis*, ibi *sed cum nulla subest causa præter conventionem, hic constat non posse constitui obligationem, igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*; qui non observat pactum potest excommunicari si talis inobservantia sit graviter injuriosa, & perniciosa, secus si nullum, vel leve afferat damnum.

21. Promissio valida, & acceptata variis modis desinit obligare. Primo propter condonationem promissarii potentis condonare, nam quilibet renunciare potest juri suo. Secundo, quando duo sibi invicem aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum, tunc enim nec prior manet obligatus stare suo promisso, sed uti potest compensatione. Tertio, ob non subsistentiam causæ principalis, ob quam facta est promissio, ut si intuitu paupertatis alicui aliquid promisisti, cessat obligatio si postea cognoscas, verè non esse pauperem: idem valet si intuitu beneficii facta erat promissio remuneratoria, si de facto beneficium non accepisti, sed falsò existimasti, te accepisse. Quarto, cessat obligare promissio propter mutationem objecti, si nimirum res promissa interim fiat impossibilis, illicita, damnosa, vel inutilis promissario, in cujus commodum, & utilitatem facta est promissio. Quinto, si status rerum, & personarum ita mutetur, ut judicio prudentum censeatur promissor, talem eventum non voluisse comprehendere; nam promissio censetur facta sub tacita conditione, rebus in eodem statu permanentibus, & nisi status rerum notabiliter mutetur. Inde si centum aureos pauperi promisisti, & interim incidas in paupertatem, illisque indigeas ad tui, tuæque familiæ honestam sustentationem, non teneris observare promissum. Item, si quis puellæ promisit matrimonium, quæ postea fit pauper, multùm deformis, aut ab alio fuit corrupta, quia res tunc est notabiliter mutata, ut suo loco diximus de Sponsalibus; cessat etiam ob ingratitudinem promissarii, aut si ille fiat inimicus, ita Molina *disp.* 272. Reginald. *lib.* 24. *num.* 85. Ant. à Spiritu S. *disp.* 11. *n.* 471., unico verbo promissio non obligat quando res non perseverant in eodem statu, sed sunt notabiliter mutatæ, seu aliquid supervenit, quod si fuisset præcognitum, promissio non esset facta, ut clarè constat ex D. Thoma 2. 2. *quæst.* 110. *art.* 3. *ad* 5.

DUBIUM IV.

Quid, & quotuplex sit Donatio.

22. Donatio, quæ secundùm nominis etymologiam, idem est ac *doni datio* bene definitur, quòd sit, *rei alicujus licitæ, nullo jure cogente, mera liberalitate facta collatio, seu datio*. Dicitur *rei alicujus licitæ*, quia illicitæ rei donatio, sicut etiam venditio nulla est, nec donans cogi potest illam tradere. Dicitur *nullo jure cogente*, sive naturali, sive positivo, quia debet procedere ex mera liberalitate donantis, quæ sola debet esse causa motiva donationis, unde excluditur id, quod datur tamquam pretium emptionis, seu locationis, & id quod datur titulo compensationis, seu remunerationis: donatio enim remuneratoria, quæ dicitur antidoralis, & fit ad remuneranda beneficia collata, non est vera, & rigorosa donatio, cum non procedat ex mera liberalitate, sed fit ob causam, id est ob merita, obsequia, vel officia à donatario præstita. Dicitur *facta collatio, seu datio*, ad significandam actionem donantis aptam, ex sui natura ad transferendum dominium rei donatæ, sive juncta sit cum reali traditione rei donatæ, sive cum verbali tantùm, quæ dicitur donatio imperfecta. Hinc

23. Donatio dividitur. Primò in realem, & perfectam, & in verbalem, seu imperfectam; realis est illa, qua quis rem alteri gratuitò donat, & actu tradit, illiusque dominium per traditionem transfert in donatarium, & hæc est donatio propriè, & rigorosè talis: verbalis, & imperfecta est, quæ consistit tantùm in verbis, qua quidem res alteri per verba de præsenti donatur, sed actu non traditur, & hæc donatio est imperfecta, ac impropriè talis, quia per illam non transfertur dominium, ad cujus translationem requiritur rei traditio, *l. traditionibus C. de pactis* ibi: *traditionibus dominium rerum, non nudis pactis transferuntur*; & inde si rem tali modo donatam Petro, venderet, seu donaret Paulo cum reali traditione, Paulus acquireret talis rei dominium, & Petrus solùm haberet actionem personalem in donatorem, ut ei compenset rei æstimationem, quare donatio ista verbalis parum differt à promissione; unde ea, quæ superiùs dicta sunt de promissione proportionaliter valent etiam de donatione verbali.

24. Dividitur secundò donatio in merè gratuitam, & remuneratìvam. Prima est, quæ ex mera liberalitate fit absque ulla justitiæ, vel gratitudinis obligatione præcedente. Secunda est ex titulo gratitudinis, in compensationem accepti beneficii. Tertiò dividitur in donationem absolutam, quæ fit purè absque ulla conditione, & conditionatam, quæ sub certa quadam conditione fit; præcipuè tamen dividitur in donationem inter vivos, & donationem causa mortis: prima est, quæ ante mortem donatoris sortitur suum effectum, non secunda, quæ solùm in morte donatoris confirmatur, sicut testamenta, & ultimæ voluntates, & ante mortem potest semper revocari, nec alia requiritur causa, quàm voluntas ipsa donantis, quæ deambulatoria est usque ad mortem, sicut dicitur de testamentis, & ultimis voluntatibus; cognoscitur autem, an donatio sit causa mortis, quando fit intuitu mortis, facta scilicet mentione mortis; si enim fiat sinè mentione, cognitione, aut suspicione mortis, censetur donatio inter vivos, ut statim fiat accipientis, & hæc sinè causa revocari non potest.

25. Tribus modis fieri potest donatio causa mortis: primò donando ex sola mortis cogitatione, nullo existente periculo actuali. Secundò donando cum actuali periculo, & ita, ut res statim transeat in dominium donatarii, sed revocabiliter ad nutum donantis. Tertiò ita donando, ut res non fiat donatarii, nisi secuta morte donantis, quo casu dominium rei perseverat apud donantem usque ad ipsius mortem: qui tres modi referuntur *l. 2. de mortis causa donation.* ibi: *Tres esse species mortis causa donationum; Julianus ait. Una cum quis nullo præsentis periculi metu conterritus, sed sola cogitatione mortalitatis donat. Aliam esse speciem mortis causa donationum ait, cum quis imminente periculo commotus, ita donat, ut statim fiat accipientis. Tertium esse genus donationis, ait, si quis periculo motus non sic donat, ut statim fiat accipientis, sed tunc demum cum mors fuerit secuta*. In dubio; an donatio sit ex causa mortis, vel inter vives, semper præsumenda est donatio inter vivos, quia nunquam intelligitur facta causa mortis, nisi sit facta cum expressione mortis, ut cum Molina *disp.* 287. & Fr. Stephano à S. Gregorio notat Ant. à Spiritu S. *disp.* 12. *num.* 478. Lugus *disp.* 24. *sect.* 5. *num.* 322. Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 112.

26. Donatio, ut sit valida, debet esse acceptata; ut enim diximus supra *dub.* 2., donatio, sicut etiam promissio, antequam sit acceptata nullam parit obligationem, nec naturalem, nec civilem, sed potest semper revocari: si fiat præsenti, & tacenti, ab ipso censetur acceptata, quia in favorabilibus valet illa Regul. 43. Juris in 6. *qui tacet consentire videtur*; si fiat Deo, vel in ejus honorem alicui Sancto, per modum voti, statim remanet firma, & irrevocabilis; nam Deus statim acceptat donationem in sui honorem factam; Si donatio sit merè verbalis ante tradi-

traditionem actualem non dat jus in re, sed ad rem, ut enim dicitur *l. Traditionibus C. de* Pactis, *Traditionibus, & Usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis acquiruntur*; unde si Titius equum absentem, domum, vel quid aliud donet, non acquiris dominium, nec jus in re ante traditionem; &, si interim domum venderet, & traderet alteri iste dominium acquireret, ut dixi supra.

27. Ut valida sit donatio inter vivos ultra 500. solidos necessariò requiritur insinuatio apud Judicem; est autem insinuatio declaratio quædam, & manifestatio, qua donans Judici declarat, & manifestat, se tantam summam alteri liberè donare, illamque Judex approbat suo consensu, & à Notario conscribitur, non tamen est necesse, quòd fiat in loco Judicii, nec requiritur decretum Judicis, sed sufficit præsentia, & consensus absque cognitione causæ, ut docent communiter Doctores, Molina *disp.* 278. Julius Clarus §. *Donatio quæst. 15. ad finem*, Lessius, Reginaldus, quos sequitur Bonacina *punct. 6. num.* 1.; fieri etiam potest per procuratorem, cum talis insinuatio sit voluntaria, & non contentiosa; ideò autem sancita est necessitas talis insinuationis, ne Cives donationibus excessivis cum detrimento Reipublicæ ad egestatem redigantur, & ut fraudibus in donatione magnæ quantitatis obvietur.

28. Talis insinuatio olim requirebatur, quando donatio excedebat summam ducentorum, & postea trecentorum solidorum, *l. Sancimus C. de donat.*, postea tamen sancitum est, ut insinuatio requiratur solùm quando donatio excedit summam 500. solidorum, *l. si quis pro redemptione*, quæ est penult. §. *ult. C. de donat.*, & §. *alia autem Inst. hoc tit.* Non facta insinuatione, donatio est invalida, quoad excessum; nam in iis, quæ dividi possunt, utile per inutile non debet vitiari, *l. si sponsus* §. 2. *de donat. inter virum, & uxorem*, & *Regul. 37. Juris in 6.* Possunt tamen diversis temporibus plures fieri donationes, sive eidem, sive pluribus, & omnes erunt validæ, si quælibet singularis donatio non excedat 500. solidos, licèt omnes simul dictæ donationes talem summam excedant. Si verò absque insinuatione plures fiant donationes, sive eidem, sive pluribus unico, & eodem actu, & eodem tempore, si excedant 500. solidos erunt invalidæ quoad excessum, & consequenter aliquid singulis detrahendum est ad ratam, donec perveniatur ad eam quantitatem, ad quam non requiritur insinuatio, ut cum Lessio, Claro, & Azorio tenet Bonacina *quæst. 12. part. 6. num. 4.*

29. Absque insinuatione sustinetur tamquam valida donatio remuneratoria, quamvis excedat 500. solidos, modò merita sint æqualia donationi, nam hæc non est propriè donatio, cum non fiat ex mera liberalitate, sed ob merita præcedentia, ut habet Julius Clarus §. *donatio quæst. 16. num. 6.* Azotius, Molina Gomez, quos sequitur Bonacina, ob eamdem rationem sustinentur donationes factæ ob aliquam causam, puta ad Militiam, ad studia, nuptias &c. quia, & hæ stipulationes, quæ ob causam fiunt, non habent donationem, prout dicitur *l. hoc jure* §. *sed, & hæc ff. hoc tit.* Donatio facta Ecclesiæ, vel ad causas pias non indiget insinuatione, Clarus §. *donatio quæst. 17. num. 1.*, quia jura civilia non possunt impedire opera pietatis, nec Princeps Sæcularis condere potest legem in detrimentum bonorum operum, & salutis animarum, Gomez, Lessius, Molina, Rebellus apud Bonacinam. Idem valet de donatione alicui facta ad reparationem ædium incendio, vel ruina destructarum, vel pro redemptione captivorum, quia per hoc opus pietatis exercetur, atg. cap. *Relatum 1. de testamen.*, ubi Pontifex decernit, ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas septem, vel quinque testium Jure civili definita, sed sufficiant duo, vel tres, prout sufficit de jure gentium, quod Panorm. extendit ad donationem ad pias causas absque insinuatione, etiamsi fiat in magna quantitate, ut habet Lessius *cap. 18. disp. 13. num. 102.*

30. Remissio debiti liquidi excedentis quingentos solidos non sustinetur absque insinuatione; nam remissio debiti est quædam donatio, Julius Clarus *quæst. 16. num. 2.* Rebell. *lib. 18. quæst. 6. num. 8.* Gomez., Azor., Molina apud Bonacinam. Ille, cui facta est remissio, seu donatio ultra quingentos solidos, tenetur restituere excessum si repetatur à donatore, vel ejus hæredibus; secus si non exigatur, quia legislator non facit donatarium inhabilem, ad retinendum acceptum, nec illum obligat ad restitutionem rei acceptæ antequam exigatur, sed solùm jus tribuit donatori, ut possit excessum exigere, Rebell. *supra quæst.* 8. Molina *disp. 278. num.* 21. Bonacina *num. 6.*, quæ quidem valent de Jure communi; nam standum est particularium locorum Statutis, si diversimodè statuant et decernant.

31. Nomine *solidi*, juxta receptam consuetudinem, intelligitur nummus aureus Hungaricus, aut Zecchinus Venetus, juxta Stephanum à S. Gregorio *de contract. lib. 2. cap. 15. num.* 8., ut proinde quingenti solidi, sint quingenti aurei Hungarici, seu Zecchini Veneti, quos si donatio excedat, apud Judicem insinuari debet; si tamen insinuatio omittatur non vitiat totam donationem, sed tantùm quoad excessum, ut supra dixi. Addunt nonnulli, nomine *solidi* intelligi nummum aureum valoris decem, & septem Ju-

liorum, quia sic erat tempore Justiniani Imperatoris, qui leges civiles in ordinem redegit, ut testatur Azorius 3. *part. lib.* 11. *cap.* 6. *de donatione*, sed quia post factam illam Constitutionem auri copia crevit, quingentos solidos nunc æquivalere septingentis, vel octingentis aureis, & sic non esse infringendam donationem septingentorum aureorum factam sine insinuatione, cum Jason., Decio, Felino, & Alexandro, apud Rebellum *lib.* 18. *de promiss. quæst.* 6. *num.* 5., & cum Reginaldo, Bellono, & aliis apud Julium Clarum §. *donatio quæst.* 15. tenet Bonacina *num.* 3.

DUBIUM V.

Quis donare, & Quæ donari possint.

32. Resp. illos tantùm donare posse, qui habent dominium, & rerum suarum liberam administrationem, nec specialiter prohibentur à Jure, sic communiter Doctores, & colligitur ex dictis supra *cap.* 1. *de contract. in genere dub.* 5. Unde prodigus, nec licitè, nec validè donare potest sine Curatoris authoritate, cum illi sit interdicta suorum bonorum administratio, *l.* 2. *ff. de Curatorib. furiosi*: similiter pupilli, minores, furiosi, amentes donare non possunt, & universaliter omnes, qui carent administratione suorum bonorum, cujusmodi sunt præfati, etiam prohibentur alienare, & donare sine authoritate Tutoris, vel Curatoris. Tutores ipsi donare aliquid non possunt de bonis, quæ administrant, *l. contra Juris* 38. §. *fin. de Pactis* ibi: *Juliano placet, etiamsi maximam quis administrationem peculii habeat concessam, donandi jus eum non habere*, *juncta* l. *Lucius* 46. §. *fin. de administrat. tutor.*; nam Tutores, & Curatores dantur pro utilitate suorum principalium, non ut bona dissipent, cujusmodi est donare; quod quidem intelligi debet de donatione liberali, & voluntaria; nam donationes quasdam remuneratorias pro servitiis, & beneficiis principali collatis facere non prohibentur, nec alias pro more, & consuetudine facere solitas, per Textum in *l. cum plures* 12. §. 3. *ff. de administr. tut.*, & tenent communiter D. D.

33. Impuberes, quales sunt masculi ante 14. annum completum, & fœminæ ante 12. completum donare prohibentur, & ab eis quidpiam momenti accipi, quia non censentur habere perfectam, & stabilem mentem, constat ex *l. fin. C. quando Tutores, & Curatores esse desinant*, & *l. fin. C. de testamento militis*; non prohibentur tamen aliquid donare ad causas pias, sed tantùm extraneis, ex *l.* 2. *ff. de pollicit.* Idem valet de minoribus, qui donare non possunt de suis bonis castrensibus, vel quasi castrensibus absque consensu expresso, vel tacito Curatoris: adesse censetur consensus tacitus respectu donationum, quas alii Viri ejusdem conditionis, & qualitatis secundùm consuetudinem patriæ facere solent. Qui bona accepit à Minore non tenetur ea restituere antequam repetantur à Curatore, vel à Minore utente privilegio restitutionis in integrum, ut diximus supra *cap.* 1. *de contract. in genere*, ubi etiam constat quid dicendum sit de contractibus, & donationibus factis à Filiofamilias.

34. Quoad uxorem diximus alibi *in septimo præcepto Decalogi dub.* 5., uxorem posse facere donationes remuneratorias, & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum mulierum suæ conditionis, necnon aliqua insumere in ludos, & honestas recreationes secundùm conditionem sui status, quamvis Maritus id prohibeat, quia videtur prohibere solùm excessum; secus esset irrationabiliter invitus, cum uxor non sit mancipium Viri, sed socia habens etiam quamdam authoritatem administrationis, licèt Viro subjectam, ne quid inordinatè fiat; unde maritus non potest illi prohibere omnes donationes, & recreationes etiam moderatas, & rationabiles prout fusiùs diximus *loco cit.*, & possunt ibi videri.

35. Milites suæ concubinæ, seu meretrici quidquam donare prohibentur, *l.* 2. *Cod. de donat. inter Virum, & Uxorem*; quod intelligi debet de liberali, & gratiosa donatione, non de illa quæ, fit in pretium turpitudinis, &, si quid donavit, potest illud in judicio repetere, & Mulier restituere tenetur post sententiam, non antea, colligitur ex *l. donationes in concubinam* 31. *ff. hoc tit.*, ubi Imperator ait, *Milites tamen meos à focariis suis hac ratione, fictisque adulationibus spoliari nolo*. Idque etiam valet de Clericis, qui gaudent privilegio Militum, cum & ipsi quoque militare dicantur, ne scilicet blanditiis fœminarum depauperentur, & hujusmodi donationes factas concubinæ à Clerico invalidas esse tenet Cæsar Panimoll. *decis.* 59. *num.* 38., idque dicit tenuisse Rotam *decis.* 46. *num.* 6. *coram Seraph.*

36. Religiosi professi cum nihil proprium habeant, nihil donare possunt absque expressa, vel tacita licentia sui Superioris, quam licentiam tacitam habere censentur illi, qui degunt extra claustra studiorum causa, vel alia honesta; unde possunt eleemosynam facere de suo viatico, quia licentia manendi extra claustra ad id se videtur extendere: Prælati, & Ecclesiarum Rectores alienare nequeunt, per donationem, aut alio modo bona immobi-

mobilia suarum Ecclesiarum, nec mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, ut fusiùs explicabitur infra *cap. ultimo* cum agemus de bonis Ecclesiæ non alienandis: donationes magnas, seu in magna quantitate de redditibus, & bonis Ecclesiæ facere ex mera liberalitate prohibentur, *cap. 2. de donationib.*, ubi additur hæc ratio, quòd *cum Episcopus, & quilibet Prælatus Ecclesiasticarum rerum sit procurator*, seu administrator, *non dominus, conditionem Ecclesiæ meliorare potest, facere verò deteriorem non debet*; non tamen prohibentur facere donationes modicas, & moderatas pro loci consuetudine quia per illas non incurritur suspicio avaritiæ, conservatur bona æstimatio, & hominum benevolentia; quod redundat in utilitatem Ecclesiæ.

37. Resp. 2. Ea omnia donari possunt, quæ veniunt in commercium hominum, & cujus dominium transferri potest, sive deinde sint res corporeæ, tam mobiles, quàm immobiles, ut equus, vestis, domus, vinea; sive incorporeæ, ut jura, actiones, nomina debitorum, & jus etiam litigandi, dummodo non detur potentiori cum gravi præjudicio partis adversæ; dummodo tamen non sint res furto sublatæ, quas fur, vel raptor donare non potest, cum non sit illarum dominus: nemo siquidem plus juris in alium transferre potest, quàm ipse habet, *l. Nemo ff. de Regul. Juris*, ita cum Navar., Reginaldo, & Lessio, tenet Bonacina *quæst. 12. part. 2. num. 17.* Donatio rei alienæ si fiat bona fide valet, saltem quoad hoc, quòd donatarius rem donatam usucapere, & cum tempore præscribere possit, quamvis illius dominium statim non acquirat, *l. 2., & tot. ferè Tit. ff. pro donato*, ut habet Azor. *part. 3. lib. 9. de Donat. cap. 6. quæst. 2.*, nec donans tenetur de evictione, si res taliter donata evincatur, *l. Aristo 18. §. fin. hoc tit.* ibi: *Labeo ait, si quis mihi rem alienam donaverit, inque eam sumptus magnos fecero, & sic evincatur, nullam mihi actionem contra donatorem competere*, dummodo tamen facta sit bona fide; nam si sciens, rem esse alienam, mala fide, & dolosè ignoranti donasset, tunc donatarius agere posset contra illum pro restituendis impensis, ut refert Anacletus *lib. 3. Juris Canon. tit. 24. §. 1. num. 20.*

38. Donatio omnium bonorum tam præsentium, quàm futurorum de Jure communi est invalida, *l. ex eo Cod. de inutili stipulat.*, & *l. stipulatio ff. de verb. obligat.*, & tenet cum communi sententia Bonacina *quæst. 12. punct. 5.*, quia per talem donationem tollitur libera facultas testandi, quod est contra bonos mores, & in lege prohibitum, tamquam indecens, & noxium Reipublicæ, ut probat Molina *disp. 280.* Valet talis donatio, si bona tantùm præsentia donet, vel si solam bonorum proprietatem, reservato sibi usufructu, qui tamen excedat quantitatem alimentorum, quatenus absolutè necessaria sunt ad sustentationem vitæ, quia de his adhuc potest testari, vel si omnium bonorum donationem faciat causa mortis, reservata tamen sibi facultate donationem revocandi; nam tunc poterit testari, & hæredem instituere Clarus *quæst. 19.* Covarr. *3. resol. cap. 12. num. 3.* Molina *disp. 280.* Palaus *disp. 2. punct. 24.* Lessius *cap. 18. num. 94.*

39. Valet etiam omnium bonorum donatio, si fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ, quia Jus Civile non potest opera pietatis impedire, & restringere, cujusmodi est omnia sua tradere causæ piæ, Bartol., Felinus, Covarr., Lessius, Azor., quos sequitur Bonacina *supra punct. 1.* Valet etiam, si juramento firmetur, quia talis donatio non est contra bonos mores quasi intrinsecè mala, sed contra Jus civile, quod irritas esse voluit, quia sic expedit politico regimini in foro exteriori, ne fiant donationes omnium bonorum, salvo tamen sacro vinculo juramenti, ut colligitur ex cap. *quamvis pactum, de pactis in 6.* Villalob., Lessius, Tapia, Covarr., Layman, quos sequitur Andreas à Matre Dei *tract. 14. cap. 3. num. 98.* addens, validam esse donationem omnium bonorum, si fiat ex causa onerosa, puta ratione matrimonii contrahendi cum filio, vel filia, vel nepte, in quorum favorem fit donatio causa matrimonii, vel alterius contractus onerosi, quia tunc non est pura donatio à lege prohibita, & irritata: est etiam valida donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum cuicumque facta, si Principis authoritate firmetur, ut cum Facundez notat Ant. à Spiritu S. *num. 509.*

40. Quamvis jure Civili prohibita, & irrita sit pro foro externo donatio omnium bonorum, quia tamen non est intrinsecè mala, non erit peccatum mortale illam facere, si non sit contra justitiam creditorum, filiorum vel in præjudicium aliorum, nec restituere tenentur qui illas donationes accipiunt, sine damno, & præjudicio tertii, sed possunt retinere, donec donatio revocetur, vel donatum ab hæredibus repetatur, quia hujusmodi leges, licèt prohibeant donationem faciendam, non tamen irritam reddunt, nec faciunt inhabiles donatarios ad recipiendum, & retinendum, sed solùm jus tribuunt hæredibus donatum repetendi, etiam post mortem donantis, si donationem ante mortem non ratificaverit, ut cum Bonacina, Lopez, Tapia, Villalob., Rebello, docet Andreas à Matre Dei supra *num. 99.*

DUBIUM VI.

De Donatione inter Conjuges.

41. Donationes puræ, simplices, & liberales inter Conjuges Jure communi sunt invalidæ, & ad arbitrium donantis revocari possunt, ut clarè constat ex cap. *fin. hoc tit.* ibi: *donatio, quæ constante Matrimonio inter conjuges dicitur esse facta, ex qua alter locupletior, & alter pauperior efficitur, firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur: quæ tamen penitus evanescit, si revocetur ab eo tacitè, vel expressè, vel qui donatum accepit priùs debitum naturæ persolvat.* Idem habetur ex *l. 1. ff. hoc. tit.* ibi: *Moribus apud nos receptum est, ne inter Virum, & Uxorem donationes valerent*, & statim adjungitur ratio, *hoc autem receptum est, ne mutuo amore invicem se spoliarent, donationibus non temperantes, sed profusa ergà se facilitate &c.*, hæc donatio inter Conjuges facta penitus evanescit, si vivente donatore tacitè, vel expressè revocetur.

42. Tacitè revocatur primò, si donans rem prius Conjugi donatam, ipsa inconsulta, postea donet alteri, vendat, seu leget, vel etiam pignori, & hypothecæ subjiciat, arg. *l. cum hic status 32. §. 5.*, & *§. 15. ff. hoc tit.* ibi *si maritus ea, quæ donaverat, pignori dedit, utique eum pœnituisse dicemus*, & l. *si Maritus 12. Cod.*, *eod. tit.* ibi, *cum sit manifestum, etiam donatione, vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, revocatam esse à Viro in Mulierem factam donationem*; non intelligitur tamen revocata per solam hypothecam generalem omnium bonorum, ut cum aliis tenet Sanchez *lib. 6. disp. 15. num. 5.* cum in *cit. l. si Maritus*, habeatur, *si specialiter obligavit*.

43. Tacitè revocatur etiam donatio per divortium, *nisi in divortio voluerit donationem valere*, aut matrimonium denuo sit inter ipsos reintegratum, *l. Cum hic status 32. §. 10. ff. hoc tit.*; tacitè etiam revocatur per graves inimicitias inter conjugatos suborta: in dubio non præsumitur revocata, ut habetur *ibid. §. 4. si appareat defunctum evidenter revocare voluisse; quòd si in obscuro sit, proclivior esse debet Judex ad comprobandam donationem*; Nunquam tamen ex tali donatione facta inter virum, & uxorem oritur obligatio Civilis, aut naturalis ad non repetendum, *l. 3. §. secundùm ff. hoc tit.* ibi: *ipso Jure, quæ inter virum, & uxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt*. Quousque tamen donatio non sit revocata potest donatarius donatum retinere, & distrahere, quia donans censetur in eadem voluntate perseverare, nec scienti, & consentienti fit injuria, Sanchez *lib. 6. disp. 11. num. 2.* Palaus, & Villalobos, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap. 3. num. 100.* Alii contractus inter Conjuges, ut mutuum, emptio, venditio, permutatio, si legitimè fiant, sunt validi, *l. 5. si sponsus eod. tit.*

44. Valida, & firma manet donatio, inter conjuges, si juramento firmetur, quo posito non potest ampliùs donatio revocari, quia licèt dici possit prohibita propter bonum commune, primariò tamen, & principaliter est prohibita propter bonum, & commodum donantis, *ne Conjuges mutuo amore se bonis suis spoliarent*, & ideò firmatur juramento, juxta ea, quæ diximus in *secundo præcepto Decalogi, cap. 2. de Juramento dub. 4. & 5.*, & clarè constat ex cap. *cum contingat de Juram.* ibi; *in proœmio, Juramentum præstitum super actu à lege infirmato principaliter favore jurantis, licèt secundariò in favorem publicum, necessariò est observandum, si non vi, nec dolo fuit præstitum, & in alterius præjudicium principaliter non redundat*, & ita cum Sylvestro, Lessio, Covarr., Gomez, Sanchez, & aliis tenet Andreas à Matre Dei *num. 101.*

45. Confirmatur etiam, & valida manet donatio morte donantis, si eam adhuc vivens tacitè, vel expressè non revocavit, cap. *fin. hoc tit.* ibi, *firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur*, juncta *l. cum hic status 32. §. 2.*, & *l. si stipulata 33. ff. hoc tit.* Ratio esse potest, quia si donans ante mortem donationem factam non revocavit, censetur in eadem voluntate perseverare, & velle, quòd donatio suum habeat effectum, sicut legatum, aut donatio causa mortis: si autem donatarius ipse præmoriatur, donatio penitus evanescit, ex cit. cap. *fin. hoc tit.*; morte donantis ita firmatur donatio rei antea traditæ, ut retrotrahatur ad tempus, quo facta fuerat, & omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario, ita Gloss. *l. talis scriptura ff. de legatis il p.* Gomez Covarr., Julius Clarus, Molina, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst. 12. punct. 4.*; at, si præcedat mors donatarii, irrita manet donatio, ut supra diximus.

46. Talis donatio uxori facta non solùm confirmatur morte naturali donantis, sed etiam morte civili, ut quando Maritus donans mittitur in exilium, aut deportatur, aut profitetur in Religione, quæ non est capax possidendi bona in communi, quia nimirum mors naturalis, & civilis æquiparantur, quando utraque habet eumdem effectum quoad bona, ut bene advertit Gloss. *in Clement. 2. ver. moriente de elect.* Abbas in *C. Nisi essent de Præbend. num. 11.*, & tenet Sanchez *disp. 17.*, & Bonacina *loco cit.* Dixi donatio facta Uxori, quia si ab Uxore fiat Mari-

Marito, morte civili donantis non confirmatur, ut bene advertit Sanchez, quia Leges favere voluerunt Uxoris pudicitiæ: dixi; si profiteatur in Religione incapaci possidendi bona in communi, quia, si Religio sit capax bonorum, Professus cum consensu Superiorum revocare potest donationem prius factam, ut non valeat, nisi secuta morte naturali Professi, Sanchez *lib. 6. disp.* 17. *num.* 9. Palaus *tr.* 32. *disp.* 2. *punct.* 25. §. 3.

47. Plures dantur casus, in quibus simplex donatio inter Conjuges statim valet, non expectata morte donatoris; sic primò valet donatio remuneratoria facta in compensationem obsequiorum, quæ uxor præstitit marito, ultra ea, quæ aliæ similis conditionis in iisdem circumstantiis suis Conjugibus præstare solent; hæc enim non est propriè donatio, sed quasi solutio talium obsequiorum, arg. *l. Aquilius Regulus* 27. *ff. de Donationibus*, & cap. *consensus de reb. Eccles. non alienand.* Adde, quòd per tales donationes remuneratorias excitantur Conjuges ad obsequia extraordinaria sibi invicem præstanda; unde conveniens est, ut tales donationes remuneratoriæ statim valeant, ut ex communi docet Sanchez *disp.* 6. *numer.* 11. Censetur etiam remuneratoria, & statim valida donatio facta à Viro ignobili, aut sene contrahente cum fœmina nobili, aut Juvene, quia censetur facta in remunerationem pro nobilitate, & juvenili flore, non tamquam simplex donatio, Diana *part.* 8. *tr.* 6. *resol.* 28. Sanchez *disp.* 6. *num.* 21., & cum Tapia, Villalob., Lessio, & aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 90.

48. Secundò valet, si ex donatione donans non fit pauperior, & donatarius locupletior, ex cap. *fin. hoc. tit.*; dicitur autem donans fieri pauperior, si ex donatione diminuatur substantia, quàm jam habet, non verò si conjux in gratiam alterius non acceptat, quod acquirere potest, ut si repudiat hæreditatem, seu legatum, ut perveniat ad uxorem, quæ, illo repudiante, succedere debet, vel ab intestato, vel ob substitutionem, *l. si sponsus* §. *si maritus ff. hoc tit.* Censetur etiam fieri pauperior, si debitum remittat, vel si donatio fiat ante matrimonium, ea tamen conditione, ut solùm vim habeat contractu matrimonio, *l. cum hic* 32. §. 22. *ff. hoc tit.*, quia idem est fieri tempore inhabili, & in tempus inhabile conferri. Non censetur autem Maritus fieri pauperior, nec Uxor ditior, si ille donet Uxori ad fucos, ad unguenta, ut comptior, & ornatior incedat, eò quòd sua potiùs, quàm Uxori causa dedisse censeatur: eadem ratione Uxor non censetur fieri pauperior, si donationem faciat viro ad consequendam dignitatem, *l. Nuper* 42. *ff. hoc tit.*; nam talis donatio resultat in commodum ipsius Uxoris, quæ honoratur ex dignitate viri, *nam fœminis dignitatem clarissimam Mariti tribunt l. fœminæ* 8. *ff. de Senatoribus*.

49. Tertiò, si Imperator donet Augustæ, vel è contra, *l.* 26. *Cod. de donat. inter Virum, & Uxorem*, quod etiam valet de quolibet Principe absoluto respectu propriæ Uxoris, ut docent Doctores communiter. Quartò, si conjux conjugi donet ad reficiendas ædes dotales igne, vel ruina destructas, *l. si Vir Uxori* 18. *ff. hoc tit.*; Quintò, si talis donatio facta sit causa exilii, vel alterius pœnæ secum trahentis confiscationem bonorum, *l. si* §. 1. *ff. hoc tit.*, & *l.* 43. *ff. eod.* ibi: *Inter Virum, & Uxorem exilii causa donatio fieri potest*. Sextò valet donatio exigui valoris, sicut etiam donatio causa mortis, quæ tamen potest semper revocari, quoadusque mors non sequatur *l. si eum* 9. §. *fin. hoc tit.* ibi *Inter Virum, & Uxorem mortis causa donationes receptæ sunt*.

50. Quæres 1. Utrùm annuli vestes, & similia, quæ Uxoribus fieri, & tradi consueverunt à Maritis censeantur donata, vel tantùm concessa ad usum. Resp. censeri donata, si vilia sint, & ad quotidianum usum; secus si sint pretiosa, & festiva, tunc enim non censentur donata, nec facta in beneficium Uxoris, sed potiùs in honorem Mariti, ut Uxor conspiciatur ornatior, ut cum Julio Claro, Sanchez, Molina, & aliis tradit Bonacina *quæst.* 12. *punct.* 4. *nu.* 2., nisi vir expressè talia ornamenta Uxori donaverit; nam tunc donatio confirmata manet morte Mariti, si ante non sit revocata; si autem non sit facta donatio, mortuo Marito, vestes pretiosæ spectant ad hæredes Mariti; ad Uxorem verò spectant vestes necessariæ ad usum, quamvis dubitetur, an sint à Marito donatæ.

51. Donationes, quæ fiunt inter Sponsos de futuro spe incundi matrimonii, quæ dicuntur Jocalia, sponsalitiæ largitates, seu donationes propter nuptias, non transeunt in dominium donatarii, nisi secuto matrimonio, si aliter non constet de voluntate tradentium, quia ex ipsa Juris dispositione, & præsumpta partium voluntate habent in se tacitam conditionem, *si matrimonium sequatur*, & per copulam consummetur *l. cum veterum Cod. de donat. ante nuptias*, & tradunt Molina *tom.* 2. *disp.* 290. Sanchez. *lib.* 6. *disp.* 18. *num.* 2. Rebell. *lib.* 6. *quæst.* 5., & alii relati à Sanchez, qui omnes admittunt, secuto matrimonio, talem donationem firmam, & puram remanere, non ante.

52. Inde, si matrimonium non sequatur culpa donantis, sive sit sponsus, sive sponsa, donans perdit sponsalitiam largitatem, & acquiritur donatario; si verò matrimonium non sequatur ob culpam donatarii, tunc iste tenetur

tenetur restituere donanti totum id, quod ab ipso accepit, ut habetur *d. l. cum veterum*, & tradunt omnes præallegati Doctores, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *tract.* 10. *disp.* 12. *num.*502.; si verò casu aliquo, sine culpa, matrimonium non sequatur, puta ob mortem alterius, vel ingressum Religionis, tunc si donatio facta est sponso tota restituenda est donanti; si verò facta est sponsæ, si osculum, vel amplexus intercessit medietatem sponsalitiæ largitatis sponsa lucratur; si verò non intercessit osculum, tota restituenda est sponso, vel eius hæredibus, quod verum est, sive sponsa re ipsa virgo sit, sive talis tantùm reputetur, dummodo osculum subsequatur sponsalia: Quòd si mutuo consensu utriusque sponsi dirimantur sponsalia, totum, quod alter ab altero recepit, restitui debet, quamvis neuter sit in culpa, sponsa ob osculum nihil retinet, Sanchez *disp.* 21. *num.* 6., quia eò ipso quòd communi consensu sponsalia dirimuntur, censentur tacitè pacisci, ut quilibet eorum alteri accepta restituat; quæ omnia procedunt etiam in foro conscientiæ, etiamsi sponsa nullam dotem secum attulisset, & notat Ant. à Spiritu S. *loco cit. numer.* 503.

DUBIUM VII.

De Donatione Parentum in Filios.

53. Resp. Donationes liberales, & gratuitas Patris in filios non emancipatos esse invalidas, adeò ut revocari possint pro arbitrio patris, *l. cum de bonis* 11. *Cod. hoc tit.*, & *l. donationes quas parentes Cod. de donat. inter Virum, & Uxorem*. Ratio communiter assignatur, quia filius dum est in potestate patris censetur una persona cum ipso patre, & quidquid Filiusfamilias acquirit, patri acquirit, præter id, quod provenit ex peculio castrensi, vel quasi: hæc tamen donatio, si non sit à patre revocata; post emancipationem transit ad filium donatarium, ut habetur *l. donationes* 31. §. 2. *hoc tit.* ibi: *Pater, qui filiæ quam habuit in potestate, mancipia donavit, & peculium emancipata non ademit, ex postfacto donationem videbatur perfecisse*: Confirmatur item talis donatio morte patris donantis, si antecedenter sit tradita, nec sit revocata, quod etiam dicendum est, si pater donationem juramento confirmavit, & ita tenent Doctores communiter, & item in omnibus casibus, in quibus diximus, valere donationem inter conjuges, valet etiam donatio Patris ad filium.

54. Resp. 2. Validam esse donationem factam à patre filio emancipato, quia cessat patria potestas, sicut etiam valida est donatio patris facta filio naturali, quia Jure Cæsareo non est sub patria potestate. Mater liberè donare potest filiis, sive emancipatis, sive sub patria potestate constitutis, quia filius non est sub potestate matris, & sic cessat ratio prohibitionis, Molina *disp.* 291. *numer.* 4. Layman *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 12. *num.* 12. Lessius *lib.* 2. *cap.* 18. *num.* 90. Gomez *tom.* 2. *cap.* 4. *numer.* 25. Bonacina *quæst.* 12. *punct.* 3.

55. In aliquibus casibus valida est donatio patris facta filio non emancipato. Primò, si donat ratione studiorum, vel opificii addiscendi, *l.* 15. *Cod. de Negot. gest.* Secundò, si donatio fiat causa dotis, & nuptiarum, *l. Pomponius ff. familiæ erciscundæ*. Tertiò, si sit de rebus Mobilibus, quæ donantur filio proficiscenti ad bellum, *l. si Filiusfamilias C. familiæ Ercisc.* hæc enim statim fiunt bona castrensia, vel quasi castrensia. Item, si Usumfructum, quem habet in bonis adventitiis filii condonet filio, *l. cum oportet* §. *fin antea Cod. de bonis, quæ liberis*, vel etiam si aliquid donet in remunerationem obsequiorum juxta superiùs dicta *num.* 47., vel ratione alimentorum, cum pater filio debeat alimenta, quo causa vocaretur donatio ob causam, & denique in omnibus aliis casibus, in quibus statim valet donatio inter Conjuges, valet etiam inter patrem, & filium, ut habet Gloss. in cap. *fin. de donatione inter virum, & uxor.* ibi *hæc quæ dicta sunt de donatione inter virum, & uxorem, inter parentes, & liberos penè intelligi debent, inter quos prohibita est donatio, cum una persona intelligantur*; cavendum tamen est, ne propter hujusmodi donationes minuatur portio legitimæ aliorum filiorum, vel debitorum, aliter posset revocari secundùm illam partem, in qua esset excessus.

56. Filiusfamilias patri donare potest, si habet bona castrensia, vel quasi castrensia, *l. cum oportet* §. *excepto Cod. de bonis, quæ liberis*, quia hujusmodi donatio non est à Jure prohibita, & quia filius horum bonorum liberam habet administrationem, vel si habeat aliquid sibi donatum à Principe, *l. cum multa C. eod.* Item bona adventitia, quæ filio relicta sunt eo pacto, ut usufructus non acquiratur patri, tunc enim filius cum sit dominus illorum bonorum quoad usumfructum, & quoad proprietatem, validè poterit ea bona donare, *Authen. Idem est, C. de bonis, quæ liberis*, juncta Gloss. *ibid.*; secus verò dicendum de aliis bonis, quorum filius non habet dominium, aut usumfructum, ut cum Sylvestro, Azor., Molina, Reginaldo, & aliis docet Bonacina *quæst.* 12. *punct.* 3.

DU-

DUBIUM VIII.

Ex quibus Causis Donatio revocari possit.

57. Donatio inter Vivos legitimè facta, & acceptata, regulariter loquendo, non potest ampliùs per donatarium revocari, *l. fin. C. de Revocand. donat.* ibi: *Generaliter sancimus, omnes donationes lege confectas, firmas, illibatasque manere*, quod adeò verum est, ut neque per rescriptum Principis possit revocari, cum jus alteri quæsitum tollere non possit, nisi propter bonum publicum, cui privatum cedere debet; tres tamen assignantur causæ principales, ob quas donatio revocari potest, nimirum propter ingratitudinem donatarii: ob prolem susceptam; & si donatio sit in officiosa, ita Gomez *tom. 2. cap. 4. num.* 11. Julius Clarus *quæst.* 12. *num.* 1. Bonacina *quæst.* 12. *punct. ult.*

58. Primò igitur ob ingratitudinem donatarii donatio legitimè facta, & acceptata revocari potest, ut habetur cap. *fin. hoc tit.* ibi: *Propter ejus ingratitudinem, in quem liberalitas est collata, donatoris persona de rigore juris eam potuit revocare*, & statim adducuntur casus ingratitudinis, ob quas potest donatio revocari: *si fortè in ipsum impias manus injecerit, aut sibi atroces injurias, seu grave rerum suarum damnum, vel vitæ periculum inferre præsumpserit*. Idem habetur *l.* 1. *Cod. de revocanda donat.*, ibi: *si ingratus sit, omnis donatio; mutata patronorum voluntate, revocanda est*, ubi pariter numerantur casus talis ingratitudinis, ibi *si injurias atroces inferre præsumpserit*, cum aliis enumeratis in cap. *fin. hoc tit.*; in quo etiam conveniunt Doctores communiter. Quænam dicenda sit atrox injuria relinquitur Judicis arbitriò, qui id ex circumstantiis loci, temporis, & personarum æstimare debet: potest fieri in præsentia, & in absentia, verbis injuriosis, & contumeliosis, vel etiam facto, si adulterium cum Uxore, aut stuprum cum filia committeret.

59. Addunt Julius Clarus *quæst.* 21. Panorm. *in cap. ult. de donat.* Gomez 2. *resol. cap.* 4. *num.* 14. Sylvester *V. Donatio*, Lessius Villalob. Tapia apud Andream à Matre Dei alium casum, si donatarius negligat alere donantem magna, & gravi inopia pressum, quia ubi est eadem ratio, eadem est legis dispositio *l. illud ff. ad l. Aquil.*, & quia donationem accipiens in magna quantitate filio comparari potest, ut notat Abbas in *cap. fin. hoc tit.*; filius autem tenetur alere parentem, quæ quidem sententia licèt æquitati naturali sit multum conformis, nihilominus Molina, Layman, & alii tenent oppositum, quia lex pœnalis, cujusmodi est lex concedens facultatem revocandi donationes, extendi non debet, nec potest ad casus in Jure non expressos, etiam ob paritatem, vel majoritatem rationis; cum autem in Jure non exprimatur casus de alendo donatore ad inopiam vergente, non debet ad illum extendi, quod bene notare debent simplices parentes, qui omnia bona sua liberis donant, à quibus postea negliguntur. Addunt alii; si donatarius non adimplevit conditionem appositam in donatione, sed tunc non tam propter ingratitudinem, quàm ob non servatam conditionem revocatio conceditur.

60. Ut ob ingratitudinem donatarii donatio revocari possit, illa debet in judicio probari, & per sententiam Judicis donatio revocari, ut habetur ex *l. fin. Cod. de revocand. donat.*, ubi, enumeratis casibus, ex quibus titulo ingratitudinis donatio revocari potest, subditur: *ex his tantummodo causis, si fuerint in judicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbata, etiam donationes in eos factas everti concedimus*, & ita tenent Molina *disp.* 118. *num.* 5., & Andreas à Matre Dei *supra num.* 108. ante Sententiam non tenetur ingratus donatarius rem donatam restituere; cum enim sit lex pœnalis non obligat ante querelam, & probationem ingratitudinis, ob cujus pœnam imponitur revocatio: post Sententiam restituere tenetur solùm rem donatam cum fructibus perceptis à lite contestata, non verò cum fructibus antea perceptis, nam isti spectant ad donatarium, ut cum Gomez, Molina, & Facundez tradit Ant. à Spiritu S. *disp.* 12. *num.* 521. Si autem donatarius per vim, & dolum querelam, aut Sententiam impediat, posse donatorem rem donatam ex bonis donatarii compensare, tradit *ibid.* Ant. à Spiritu S., quia per injuriam patitur damnum. Quòd si res promissa, & acceptata nondum sit tradita potest eam donator retinere, & exceptione ingratitudinis illam annullare; nam cui datur repetitio, datur etiam retentio, ita ut solvere, aut rem tradere non teneatur, ita cum Tapia, Lessio, & Villalobos Andreas à Matre Dei *num.* 108.

61. Jus petendi revocationem donationis ob ingratitudinem donatarii spectat dumtaxat ad donantem, nec transit ad ejus hæredes, ut clarè constat ex d. cap. *fin. hoc tit.* ibi Quod *tamen ad donatoris, qui hoc tacuit non transit heredes*, idemque habetur *l. fin. Cod. de Revocan. donat.* ibi *Hoc tamen usque ad primas personas tantummodo stare censemus; nullam licentiam concedendo donatoris successoribus, &c. etenim si ipse qui hoc passus est, ingratitudinem, tacuerit, silentium ejus manet semper, & non è posteritate ejus susci-*

suscitari concedatur, *vel adversus eum*, *qui ingratus esse dicitur*, *vel adversus ejus successores*; si enim donator in vita ingratitudinem cognovit, & tacuit, seu non revocavit donationem, censetur condonasse, & sic non possunt ejus successores illam ampliùs revocare; si verò non cognovit ingratitudinem, & propter ignorantiam non revocavit, possunt hæredes revocare non solùm contra ipsum donatarium, sed etiam contra ipsius hæredes, ut cum Azor., Sylvestro, Gomez, Lessio, Rebello, & Molina tenet Bonacina *punct. ult. num.* 5., & cum Villalob., Trullench., & Dicastillo, Ant. à Spiritu S. *num.* 521.

62. Aliqui tamen assignantur casus, in quibus ob ingratitudinem donatarii donatio revocari non potest. Primò, quando donatio facta est Ecclesiæ, Monasterio, vel loco pio; tunc enim ob ingratitudinem Prælati, Capituli, seu Administratoris revocari non potest, quia censetur facta Deo, qui est liberalissimus largitor omnium gratiarum, ut habet Bonacina *loco cit.* Barbosa *in cap. fin. hoc tit. num.* 15. Clarus §. *Donatio quæst.* 2. *num.* 5. Ant. à Spiritu S. *num.* 522. Secundò, quando donatio non est merè liberalis, sed remuneratoria in recognitionem beneficiorum, & obsequiorum, quia tunc habet vim solutionis, ut diximus supra, & sic non potest ob ingratitudinem revocari, ut cum Sylvestro, Claro, Azorio, Molina, & Lessio tenet Bonacina. Idem dicendum est, quando donatio facta est ob causam, vel ratione dotis, *l. si dotem* 24. *Cod. de jure dotium*, *& l. fin. de dotis promissione* ibi: *liberalitas talis maneat vera*, *& irrevocabilis*. Idem valet, si res donata non sit ampliùs in manibus donatarii, sed titulo donationis, venditionis, permutationis, vel alio simili jam transivit ad tertium possessorem, quia tunc non ampliùs potest revocari, quia jus revocandi solùm est contra donatarium, non contra tertium possessorem, à quo proinde donator eam revocare non potest.

63. Dubitari potest; an talis donatio juramento confirmata sit ob ingratitudinem revocabilis, & Resp. affirmativè, quia si donator simpliciter, & absolutè juret, nihil cogitando de ingratitudine, juramentum cadit super actum, ipsiusque naturam sequitur secundùm conditiones talis actus; cum autem donatio sit ob ingratitudinem revocabilis, tale etiam erit iuramentum; nam sortitur hanc tacitam conditionem actus, cui adjungitur; si verò renunciasset facultati revocandi donationem ob ingratitudinem, & jurasset, non revocare, nec propter ingratitudinem, tunc puto, juramentum sub tali conditione non tenere, quia contrarium esset æquitati naturali, & foveret vitium ingratitudinis, & esset contra bonos mores, contra quos juramentum servari non debet.

64. Altera causa revocandæ donationis est ob prolem de novo susceptam, quando quis absque liberis existens, & absque spe illos habendi omnia bona sua, vel majorem, seu notabilem illorum partem dedit, & postea unum, vel plures filios suscipiat, tunc enim revocare potest, quod dedit, per Textum in *l. si umquam* 8. *Cod. de revocand. donat.* ibi: *si umquam libertis patronus filios non habens bona omnia*, *vel partem aliquam fuerit donatione largitus*, *& postea susceperit liberos*: *totum quidquid largitus fuerat*, *revertatur*, *in ejusdem donatoris arbitrio*, *ac ditione remansurum*, quia sub tacita hac conditione donasse præsumitur, nisi mihi adhuc liberi nascantur, cum non sit verosimile, extraneos velle propriis præferre liberis, Julius Clarus §. *donatio quæst.* 22. *num.* 1. Molina *disp.* 282. *num.* 2. Ripa *in cit. l. si umquam quæst.* 2. dicens, hanc esse communem Legistarum, & Canonistarum. Quòd, si facta revocatione, filii moriantur, non resurgit de novo donatio, quia actio semel extincta non revivisit, *l. Mævius* §. *duobus ff. de legib.*; si donet qui unicum habet filium non potest donationem revocare, quamvis post donationem plurimi alii filii nascantur, quia dispositio legis procedit de illo, qui donat non habens filios, Molina *disp.* 282. *num.* 6. Clarus *quæst.* 22. Bonacina *supra num.* 8.

65. Quòd si donatio facta sit Ecclesiæ, vel piæ causæ, non revocatur, nisi quoad portionem legitimæ filiorum postea nascentium, quia Ecclesia, seu alia causa pia instar filii reputatur, ex Auth. *si qua Mulier. C. de Sacro S. Eccles.*, & tenet Panorm. *in cap. fin. num.* 5. *de donat.* Clarus §. *donatio quæst.* 23. *num.* 2. Molina *num.* 10. Bonacina *numer.* 8.; donatio autem facta filio non revocatur in totum, sed tantùm ad legitimam filiorum postea nascentium, *l.* 5. *&* 7. *de Inoff. donat.*, tum quia donans Ecclesiæ, vel causæ piæ principaliter donat Deo, quem, sicut Animam suam plus amare censetur, quàm filios, ut notat Abbas *in cap. fin. hoc tit.*, consequenter donaturus præsumitur quamvis de filiis adhuc suscipiendis cogitasset: ex æquitate tamen, & pietate naturali in totum revocari debet, quatenus Deo magìs placitum est, magisque ædificationem cedit, si filiis postea nascentibus, totum reddatur donatori, colligitur ex Can. *Quicumque* 17. *quæst.* 4., ubi à D. Augustino laudatur factum S. Aurelii Carthaginensis Episcopi, qui in integrum donatori reddidit rem Ecclesiæ donatam propter filios illi postea natos.

66. Hoc tamen debet intelligi de filiis legiti-

gitimis, non de naturalibus, & spuriis, etiam à Principe legitimatis, ut contra Julium Clarum, Parisium, & alios, cum Valasco, & Facundez tenet Ant. à Spiritu S. *num.* 524. & cum Molina *disp.* 282. *num.* 9. tenet Bonacina *quæst.* 12. *num.* 16., quia in *l. si umquam*, non fit mentio filiorum naturalium, sed legitimorum; non est autem facienda extensio ultra concessionem, & verba legis: Non tamen excluduntur filii naturales, qui per subsequens Matrimonium legitimantur; nam in Jure isti æquiparantur filiis ex legitimo Matrimonio natis, cap. *Tanta, qui filii sint legitimi* ibi: *Tanta est vis Matrimonii, ut qui antea sunt geniti post contractum Matrimonium legitimi habeantur*, ut fusiùs dicitur suo loco.

67. Revocabilis est donatio, si nascantur filii, quamvis sit juramento confirmata, quia juramentum non excludit ab actu, in quem cadit, tacitas conditiones, quas ex natura sua, sive ex Juris dispositione habet: si verò conditionem excluderet, & juret, se non revocaturum donationem, quamvis filii nascantur, non poterit donationem revocare, quia juramentum quod absque dispendio salutis æternæ servari potest, servandum est; at donans non peccat, nec præbet alteri occasionem peccandi, donationem non revocando, ut accidit in casu dicto de ingratitudine, & sic illud servare debet, nisi esset inofficiosum, & cum præjudicio legitimæ filiorum, qui post mortem patris jus habent donationem revocandi usque ad legitimam portionem jure hæreditatis, cui Pater cedere non potuit cum præjudicio filiorum.

68. Tertia causa revocandi donationem est, si sit inofficiosa, id est contra officium pietatis paternæ in filios, ut si tantùm donavit Pater, ut filii priventur sua legitima portione, *l.* 1. *& seqq. Cod. de inoff. donat.*; si donatio facta sit filio, vel Ecclesiæ, seu loco pio, revocatur solùm quoad legitimam aliorum; si autem facta sit extraneo, animo defraudandi filiis tota revocatur, *l.* 1. *C. de inoff. donat.* Clarus *quæst.* 24. *num.* 4. Covarr. *lib.* 1. *var. cap.* 19. Ant. à Spiritu S. *numer.* 525. Hæc donatio non est irrita ipso facto, sed à Judice revocari debet ad petitionem filii, & ante sententiam donatarius potest donatum retinere, ut cum Palao, & Villalob. tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 111., ubi cum Lessio advertit, quòd revocatio solùm fieri debeat post mortem patris, quia tunc solùm incipit cedere in præjudicium filiorum, cum antea ipsis non debeatur legitima: regulariter loquendo hæc donatio cum præjudicio filiorum quoad ipsorum legitimam est peccatum mortale; unde non confirmatur juramento.

69. Datur etiam inofficiosa donatio filii respectu patris, quando nimirum filius adeò excessivas faceret donationes, ut non remaneat legitima Parentibus de jure debita, casu quo donator absque liberis, seu nepotibus moriatur; & ideò sicut revocatur donatio inofficiosa patris respectu filii, sic revocatur illa filii respectu patris, quoad legitimam tantùm, sicut diximus de donatione patris respectu filiorum, colligitur ex *l. si Filius C. de inoff. donat.*, & tenet Molina *disp.* 283. Ratio est, quia non minùs competit parentibus, quàm liberis querela inofficiosi testamenti; ergo etiam inofficiosæ donationis.

CAPUT XV.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Testamentum.

1. TEstamentum communiter definitur à Juristis; est nostræ voluntatis justa sententia de eo, quod quis vult fieri post mortem suam, cum directa institutione hæredis, quam definitionem sequuntur Doctores, tum Theologi, tum Juristæ cum Ulpiano in *l.* 1. *ff. de testamentis*. Dicitur *Voluntatis nostra justa sententia*, id est ordinatio, seu dispositio Juri congrua, quia ordinatio, seu dispositio de re turpi, & injusta non obligat; & in hoc convenit Testamentum cum pactis, contractibus, aliisque dispositionibus, quæ pariter legibus, & juribus conformes esse debent: dicitur *de eo, quod quis vult fieri post mortem suam*, & per hoc convenit cum Legato, Codicillo, Fideicommisso, & donatione causa mortis, nam & ista referuntur ad tempus mortis, in quo vim, & robur suum accipit testamentum, & quævis ultima voluntas; dicitur *cum directa institutione hæredis*, loco differentiæ essentialis in qua differt à Codicillo, & reliquis ultimis voluntatibus, in quibus non fit directa hæredis institutio.

2. Hæc hæredis institutio ita essentialis est in Testamento, ut sinè illa corruat Testamentum, nec subsistit. §. *in primis igitur* 2. Instit. *de Fideicommissariis hæred.* ibi: *Inutile est Testamentum, in quo nullus hæres instituitur*. §. ante 34. Instit. de Legatis ibi: *Testamenta vim, ex institutione hæredis accipiunt, & ob id, velut caput, atque fundamentum intelligitur totius Testamenti, hæredis institutio*, l. *proximè* 3. ff. *de his, quæ in Testam. delentur* ibi: *Non potest ullum Testamen-*

stamentum valere, quod hæredem non habet. Similia habentur *l. Jubemus* 29. §. *Quod si non fuerit Cod. de Testam.* & l. 10. *ff. Jure Codicill.* Unde, propriè loquendo, Testamentum est hæredis institutio, & licèt ibi scribantur etiam legata, Fideicommissa, & alia, hæc tamen dicuntur accessoria respectu Testamenti, ad cujus essentiam sufficit hæredis institutio, & per hoc, ut dixi, differt à Codicillo, in quo non fit hæredis institutio, sed solùm ponitur ad aliquid in Testamento mutandum, addendum, vel detrahendum, aliqua legata instituenda: per accidens solùm, & ex privilegio potest in Codicillo hæres institui, ut in Codicillo Militis, *l. Milites ff. de Militum Testamentis*, quod privilegium extenditur etiam ad eos, qui reperiuntur in terra hostili, & in castris, quamvis non pugnent, ut cum Julio Claro §. *Testamentum quæst.* 15., & Molina *disp.* 124. tenet Bonacina *quæst. ult. de contract. punct.* 1.

3. Testamentum præcipuè dividitur in Testamentum scriptum, seu clausum, & nuncupativum, seu apertum; primum fit, quando Testator latere vult id, quod in eo disponit; dicitur in scriptis, quia sola Scriptura potest condi; dicitur clausum, quia debet esse Sigillatum, servata forma Juris præscripta in *l. Hac consultissima Cod. de Testamen.* Nuncupativum, seu apertum non indiget Scriptura, sed oretenus pronunciatur; unde si quis non habens Notarium vocet sufficientem numerum Testium, & explicet coram illis nomen hæredis, aliasque institutiones, & legata, seu quid de bonis suis post mortem fieri velit, & roget, ut sint Testes, validum erit Testamentum; & quamvis hæc nuncupatio, seu hæredis institutio facta coram Testibus à Notario publico soleat in Scripturam redigi, hoc tamen non est de essentia Testamenti nuncupativi, sed hoc fit ad majorem securitatem, ut faciliùs probetur intentio, & dispositio Testatoris; nam fieri potest, ut unus, aut plures Testes ante mortem Testatoris moriantur, vel inhabiles reddantur, ut non possint coram Judice voluntatem, & dispositionem defuncti manifestare, & horum defectum abunde supplet instrumentum Notarii, prout in simili dicitur, *l. in re ff. de fide instrum.* ibi. *fiunt enim de his Scriptura, ut quòd actum est, per eas faciliùs probari possit: & sine his autem valet, quod actum est, si habet probationem*; ita Clarus §. *Testamentum quæst.* 4. Molina *disp.* 126. Covarr. *de Testam. cap. cum esses*.

4. Ad validitatem Testamenti clausi, seu in scriptis de Jure communi plures requiruntur conditiones: primò enim requiritur, ut conficiatur Scriptura, & claudatur, in qua contineatur dispositio, & voluntas testatoris ipsius manu, vel ejus jussu alterius manu conscripta. Secundò, ut septem adsint Testes idonei, id est mares, liberi, puberes, ad id specialiter rogati, qui Testatorem audiant, & videant, quibus præsentibus Testator dicat, & manifestet, illud esse suum Testamentum, & statim coram ipsis manu propria illud subscribat; quòd si nesciat, vel non possit, adhibeat octavum testem, qui loco ipsius subscribat. Tertiò requiritur, ut eodem tempore omnes Testes subscribant, & scripturam illam suo proprio Sigillo, vel alieno obsignent, quamvis Jure communi sufficiat, ut omnes uno, & eodem Sigillo signent: idque totum uno, eodemque tempore præstandum est, absque alterius negotii interpositione, nisi forsan ob necessaria naturæ aliud fieri deberet, idque leve foret; quacumque autem ex his conditionibus deficientibus Testamentum est invalidum, *l. Hoc consultissima Cod. de testamentis*.

5. Ad testamentum nuncupativum præter hæredis institutionem, quæ est de essentia cujuslibet testamenti, requiruntur septem Testes idonei, masculi, puberes, & rogati, qui omnes simul videant testatorem, & audiant vocem ipsius; & inde si testes fortè interposito velo, aut interposita cortina solummodo loquentem audirent, non autem viderent testatorem, non subsisteret testamentum, quamvis affirment, se loquelam, & vocem testatoris optimè novisse, & hoc ad vitandas fraudes, quæ in negotio tam maximi momenti, vi cujus de universo patrimonio, & substantia disponit, fieri possent à callentibus imitationem vocis; non requiritur testium subscriptio, & obsignatio, ut in testamento clauso, & scripto, bene tamen requiritur, quòd testator septem testibus, simul præsentibus oretenus exprimat nomen hæredis, & quidquid aliud de bonis suis post mortem fieri velit, ex *cit. l. Hac consultissima* §. *per nuncupationem C. de testamentis* ibi: *Per nuncupationem quoque, hoc est, sinè scriptura Testamentum non alias valere sancimus, quàm si septem testes, ut supradictum est, simul uno, eodemque tempore collecti, Testatoris voluntatem, aut Testamentum sinè scriptura facientis audierint.* Idem habetur §. *fin.* Instit. *de Testam.* ibi, *si quis sinè scriptis voluerit ordinare Jure Civili testamentum, septem testibus adhibitis, & sua voluntate coram eis nuncupata, sciat hoc perfectissimum testamentum Jure Civili, firmumque constitutum*.

6. Ut autem testator coram testibus manifestet suam voluntatem non requiritur aliqua determinata verborum formula, sed sufficit quævis, dummodo per eam sufficienter manifestetur voluntas testatoris, *l. quod jam* 15. *Cod.*

hoc

hoc tit. ubi dicitur; *verborum non esse necessariam observantiam, utrùm imperativis, & directis verbis fiat, aut inflexis. Nec enim interest, si dicatur, hæredem facio, vel instituo, vel volo, ac mando, vel cupio, vel esto, vel erit: sed quibuslibet confecta sententiis, vel in quolibet loquendi genere formata institutio valeat, si modò per eam liquebit voluntatis intentio. Nec necessaria sunt momenta verborum, quæ fortè seminecis, & balbutiens lingua profudit*. Quamvis ad hoc testamentum non requiratur necessariò Notarius, benè tamen erit illum adhibere, ne aliàs testamentum corruat, si ante mortem Testatoris unus, aut plures testes fortè moriantur, ut supra notavimus.

7. Nullum, & irritum est testamentum, in quo nullus instituitur hæres, cum hæredis institutio sit de essentia testamenti, prout, allatis Juribus, diximus supra *num.* 2.; est autem nullum, & irritum etiam quoad legata in eo contenta, si excipias legata ad pias causas, quæ sustinentur, etiamsi nullus sit institutus hæres, ut postea dicam Dub. 4. Hæres debet esse persona certa, & determinata; unde vitiatur testamentum, & legatum, si incerta sit persona instituta, aut cui legatum relinquitur, §. *incertis*, *Instit de legatis*, *l. in tempus* §. *quoties ff. de hæred. instit.* & *l. hac consultissima*, in principio *C. qui testamenta facere possint*, ita Tiraquellus, Mantica, Surdus, & alii relati à Bossio *var. moral. tit.* 12. *num.* 82.

8. An verò sufficiat designare hæredem per relationem ad aliam certam schedulam, in qua nominatim exprimatur, post mortem Testatoris revelandus, ut si coram testibus dicat; instituo hæredem bonorum meorum illum, quem scripsi in schedula, seu charta, quam in tali loco post meam mortem reperietis, affirmant Covarruvias in cap. *cum sibi*, *de testam. numer.* 5., & Clarus *quæst.* 36.; sed hoc non admittitur quoad hæredem universalem, cum debeat Testator ore proprio hæredem nominare in testamento nuncupativo, *l. Hæredes palam ff. de testamentis*, & *l. hac consultiss.* 21. §. 2., ubi dicitur; testamentum noncupativum non valere, nisi septem testes testatoris voluntatem, & Testamentum audiverint.

9. Nullum pariter est testamentum, si institutio hæredis alterius arbitrio, & voluntati committatur, ut si Testator dicat; instituo hæredem meorum bonorum illum, quem Petrus voluerit, seu nominabit, *l. illa institutio*, *l. captatorias ff. de hæredib. instituend.* Valet Testamentum, quando duo se mutuò instituunt hæredes, ex amoris affectu, ut patet ex *d. l. captatorias*; non debent tamen apponere conditionem de futuro. Instituo hunc, si ipse me instituet; sed possunt de præterito, si ipse me instituit, *l. ille autem ff. de hæred. instituendis*.

10. Quæres; an valeat testamentum nuncupativum factum ad interrogationem alterius. Resp. validum esse, quando Testator, licèt corpore infirmus est sanæ mentis, & sibi perfectè præsens, & intelligat id, de quo interrogatur, distinctè respondeat, aliqua negando, quædam affirmando; maximè si antecedenter mentem suam manifestavit, quia per talem testandi modum testes satis intelligunt voluntatem testantis, circa institutionem hæredis, & legatorum, & abest periculum fraudis, cum non respondeat semisopitus ad removendam molestiam, & importunitatem interrogantis, sed seriò, & deliberato animo voluntatem suam manifestet; secus si ita debilis, & infirmus sit, ut nullum verbum articulatum proferre possit, sed solùm ad interrogationem; an velit facere testamentum, & hunc, vel illum habere pro hærede; huic, vel illi aliquid legare solummodo annuat capite, aut vix pronunciare possit *ita*, *volo*, *placet*; nam si æger ita debilis est, ut ampliùs distinctè loqui non possit, certò non constat, an adhuc sit sibi præsens, & sanum habeat intellectum, prout requiritur ad testandum, *arg. l. Jubemus* 29. *C. de Testam.* ibi: *si enim talis est Testator, ut, nec scribere, nec articulatè loqui possit, mortuo similis est*, consequenter testari nequit, ut cum Julio Claro notat Malderus in 2. 2. *D. Thomæ tr.* 1. *cap.* 2. *de testamentis dub.* 8.

11. Quòd si testamentum sit incœptum, sed non absolutum, & perfectionatum coram testibus, ob defectum testatoris, qui ampliùs loqui non potest, vel si decederet ante terminationem testamenti, nullum est quoad omnia, *l. si quis cum testamentum ff. de testamentis* ibi; *si quis cum testamentum faceret, hæredibus primis nuncupatis, priusquam secundos hæredes exprimeret, obmutuisset, magìs cœpisse eum testamentum facere, quàm fecisse, Varus Servium respondisse scripsit*. Idem habetur Instit. §. *ex eo*, *quibus modis testamenta infirmentur*: imperfectum autem reliquisse dicitur, quando alia dicturus erat etiamsi jam institutionem, & legata quædam fecisset: in dubio an vellet alios hæredes instituere, vel legata ordinare, testamentum valet, & judicatur perfectum, ut habetur in *d. l.* ibi; *Labeo autem hoc verum esse existimat, si constaret, voluisse plures hæredes pronunciare*, Bossius *tit.* 10. *num.* 195. Fallit in causa pia, & quando testamento imperfecto illi instituuntur, qui venissent ab intestato, & priori perfecto vocati erant extranei, ut notat Accursius in *dictum* §. *ex eo*, & cum illo Malderus *loco cit.*

12. Post-

12. Postquam scriptum est testamentum coram Tabellione, & sufficienti numero testium, si contingat, testatorem mori antequam coram illo legatur, non valet, quia scriptura, quæ non legitur potest aliud continere alienum à mente testatoris *l. fideicomiss. §. quoties ff. de legatis*; at si sufficienti numero testium constaret, testatorem ordinasse quod in tali scriptura detinebatur, nihilque contineri, quod sit alienum ab illius mente, seu non sit juxta illius mentem, testamentum validum esset in utroque foro, quia testamentum nuncupativum non exigit, quòd in scriptis fieri debeat, ac proinde sicut non requiritur, quòd tale testamentum scribatur, ita non requiritur, quòd legatur scriptura, dummodo voluntas testatoris probetur sufficienti numero testium, ut cum Villalob. *tract. 30. diff. 5. numer. 4.* notat Andreas à Matre Dei *tract. 14. cap. 5. punct. 3. num. 28.*

DUBIUM II.

De Testibus requisitis in Testamento.

13. AD validitatem Testamenti de Jure communi requiruntur septem testes idonei, ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur, ut habetur *l. fin. C. de fideicomiss.*; dicuntur autem testes idonei, qui nulla lege, vel jure ad testificandum sunt inhabiles: sunt inhabiles, & prohibentur in testamento esse testes illi, qui numerantur §. *testes 6.* Instit. *de testam. ord.* ibi: *neque Mulier, neque impubes neque servus, neque furiosus, neque mutus, neque surdus*, adde nec cæcus, *neque is, cui bonis interdictum est, neque ii, quos leges jubent improbos, instabilesque esse, possunt in numerum testium adhiberi, dum sit testamentum*, & universaliter excluduntur omnes illi, qui in aliis causis testes esse non possunt. Hæres institutus non potest esse testis, nec ejus pater, aut fratres ejusdem, ut habetur Instit. §. *sed neque 10. de testam. ordin.* ibi: *neque hæres scriptus, neque is, qui in potestate ejus est, neque pater ejus, qui eum habet in potestate, neque fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, testes adhiberi possunt*; & hoc ad excludendam omnem suspicionem, aliter enim testamentum esset nullum respectu dicti hæredis, sed quoad alia esset validum, quia utile per inutile non vitiatur, *de Reg. ul. Juris in 6.*: intelligitur invalidum post sententiam Judicis, cum lex poenalis non obliget nisi post sententiam.

14. Si Monasterium in Testamento instituatur hæres, aut Legatarium, Religiosi dicti Monasterii possunt esse Testes, quia non agitur de bono ipsorum particulari, nec causa Monasterii est causa singulorum Religiosorum, sicut causa Ecclesiæ non est singulorum Clericorum, cum damnum, & lucrum non pertineat ad eos nomine proprio, sed ad ipsam Ecclesiam, vel Monasterium, ut habetur cap. *cum Nuncius 12. de testib.* ibi: *Non lateat prudentiam vestram, quòd Clerici non sunt à ferendo Testimonio super negotio Ecclesiæ suæ (nisi alia causa rationabilis impediat) repellendi*: possunt etiam esse Testes in aliis Testamentis, quia nullo jure à ferendo testimonio in materia testamenti prohibentur. Nec obstat, quòd æquiparentur servis, qui testes esse non possunt, quia verè servi non sunt, nec aliquo jure prohibentur à ferendo testimonio, licèt adveniente casu examinari non possint sine licentia suorum Superiorum, Farinacius *de Testibus qu. 91. num. 134.*, & latè Bossius *var. moral. tit. 12. num. 18.*

15. Circa numerum septem testium, quos de Jure civili diximus requiri ad validitatem Testamenti, difficultatem ingerit caput *Cum esses de Testam.*, ubi Alexander III. scribens Episcopo Hostiensi reprehendit talem dispositionem juris civilis, tamquam alienam à Divina lege, & universali Ecclesiæ consuetudine, & prohibet sub anathemate rescindi Testamentum factum coram Parocho, & duobus Testibus; sic enim ait Pontifex *Cum esses in nostra præsentia constitutus, proposuisti talem in tuo Episcopatu consuetudinem obtinere, quòd testamenta, quæ fiunt in ultima voluntate, penitus rescinduntur, nisi cum subscriptione septem, vel quinque testium fiant, secundùm quod leges humanæ decernunt. Quia verò à divina lege, & SS. Patrum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine id noscitur esse alienum, cum scriptum sit: In ore duorum, vel trium testium stet omne verbum, præscriptam consuetudinem improbamus, & testamenta, quæ Parochiani coram Presbytero suo, & tribus, vel duabus aliis personis idoneis in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis hujusmodi audeat rescindere testamenta*, ita Pontifex.

16. Quatuor explicationes dicti cap. *Cum esses* afferri solent. Prima est, dispositionem dicti cap. procedere solùm in testamentis, & relictis ad causas pias, non autem generaliter quoad omnia testamenta, etiam in terris Ecclesiæ subjectis, in quibus proinde quoad testamenta ad profana dicunt, servandam esse solemnitatem juris Civilis de septem Testibus adhibendis, ut habet Glossa in dicto cap. *cum esses* verb. *improbatur*, & alii nonnulli relati à Tiraquello *de privileg. Causæ piæ, initio*, sed hoc apertè contradicit Textui generaliter loquenti, nec verum est,

requi-

requiri ad valorem illius dispositionis præsentiam Parochi.

17. Secunda dicit, dispositionem dicti Cap. servandam esse generaliter, non solùm in foro conscientiæ, & ad causas pias, sed etiam in foro externo, & ad profana, & servandam esse ubique in terris etiam aliorum Principum non subjectis Ecclesiæ, eò quòd per talem Decretalem dicti cap. *Cum esses* correctum, seu abrogatum sit jus Civile requirens solemnitatem septem testium ad valorem testamenti, tamquam contrarium legi Divinæ, SS. Patribus, & generali Ecclesiæ consuetudini, ut probare conatur Fagnanus *in dict. cap. Cum esses*, ita etiam Comitolus *responsf. moral. lib. 7. quæst. 1. num. 6.* Diana *part. 5. tract. 3. resol. 119.*, & probabile, ac defendi posse dicit Barbosa *Collect. ad d. Caput. cum esses num. 2.*; verùm alii magis communiter dicunt, leges civiles præscribentes solemnitates testamentorum non esse *contra*, sed *præter* Jus Divinum dicens, testimonium duorum, vel trium testium sufficere ad confirmandam veritatem, eò quòd *in ore duorum, vel trium stet omne verbum*, & neminem condemnari posse ob testimonium unius dumtaxat testis, ut patet ex Deuter. *cap. 17. ver. 6.* ibi: *in ore duorum, aut trium Testium peribit, qui interficietur: Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium*. Non tamen prohibet Jus Divinum, ad veritatem confirmandam adhiberi plures testes, quando id videtur necessarium ad vitandas fraudes, arg. cap. *licèt 23. de Testib.* ibi: *Licèt quædam sint causæ, quæ plures, quàm duos exigant Testes, nulla est tamen causa, quæ unius Testimonio, quamvis legitimo terminetur*, numerus autem septem testium inductus est à Jure civili ad vitandas fraudes, quæ subesse possunt in testamentis.

18. Conf. quia non solùm Jure civili, sed etiam Jure Can. aliquando requiruntur plures Testes, quàm duo, vel tres ad veritatem confirmandam, sic cap. *Præsul. 2. quæst. 5.* ad condemnandum Subdiaconum Acolythum, Lectorem, Exorcistam, Ostiarium exiguntur septem testes; ad condemnandum Diaconum Cardinalem saltem viginti septem; ad condemnandum Presbyterum Cardinalem sexaginta quatuor, & ad Episcopum amovendum septuaginta duo, quæ omnia malè fuissent à S. Pontifice Sylvestro statuta, si jure naturali, & Divino vetitum est in negotiis, & causis augere numerum duorum, vel trium testium: malè etiam sancitum esset ab Alexandro III., ultra duos testes adhibendam esse in testamentis præsentiam proprii Parochi; nam duo sufficiunt, vel si tres adhibentur, non est necesse, quòd sit proprius Parochus: cum igitur ad probationem faciendam per testes non reperiatur jure aliquo naturali, & Divino definitus numerus Testium, poterit à Legislatoribus augeri, prout magis expedire judicabunt, & ita tenent Jurisperiti, Canonistæ, & Theologi communiter, quos latè refert, & sequitur Bossius *var. moral. part. 3. tit. 1. num. 10.*

19. Tertia dicit, dispositionem dicti cap. *Cum esses* locum habere in utroque foro, tam Civili, quàm Ecclesiastico in terris temporali jurisdictioni Ecclesiæ subjectis, non autem extra illas pro foro Civili, quia pro illis etiam in causis profanis leges statuere potest observandas in dictis terris; scribit enim Pontifex Episcopo Hostiensi, cujus territorium subjectum est jurisdictioni temporali Pontificis, & pro illis locis voluit Pontifex, quòd ad validitatem testamenti sufficeret Parochus cum duobus testibus, ita multi, quos refert, & sequitur Molina *disp. 133.* Lugus *de Just. tom. 2. disp. 24. num. 20.* Facundez *de Just. lib. 6. cap. 2. num. 29.* Sanchez *in Consil. lib. 4. cap. 1. dub. 14. num. 17.* Covarr. in dicto cap. *Cum esses num. 12.* Clarus §. *Testamentum quæst. 57. num. 1.*, & alii plures ex Canonistis, & Theologis, quos affert, & sequitur Bossius *tit. 1. num. 4.*

20. Limitatur ab aliis dicta interpretatio, ita ut testamentum factum ad causas profanas coram Parocho, & duobus Testibus juxta dispositionem cap. *Cum esses* tunc solùm sit validum, quando fit ab homine infirmo in extremis constituto, qui ob instans mortis periculum solemnitates ordinarias adhibere non potest, ut colligitur ex illis verbis, *quæ Parochiani in extrema fecerint voluntate*, id est voluntate laborante in extremo vitæ spiritu, quia tunc infirmus cum facilè non possit semper tot convocare testes præscriptos à Jure Civili, statuit Jus Canonicum, ut valeat, & servetur ejus testamentum factum cum duobus testibus, & Parocho, qui in tali vitæ periculo frequenter adesse solet cum infirmo, & cujus præsentia cum concursu aliorum duorum testium sufficiens visa est, ut cesset omnis suspicio fraudis, & falsitatis, in cujus confirmationem ponderat Engel. *lib. 3. tit. 26. num. 13.*, aliud esse ultimam voluntatem, quæ de quolibet testamento quandocumque confecto verificatur; aliud testamentum in ultima, ac in extrema voluntate confectum, illud enim generalius, & juris est, hoc specialius, & facti.

21. Sed Authores supracitati, aliique relati à Bossio tenent, procedere etiam in testamentis factis à sanis subjectis temporali jurisdictioni Ecclesiæ, quia Textus generaliter loquitur, & dicit, sufficere ad valorem testamenti in terris Ecclesiæ duos testes idoneos cum proprio Parocho, & ita consuetudine, & communi praxi esse receptum testatur

ftatur Boffius *loco cit.* Nec obftat ponderatio, quàm facit Engel, nam illa verba, *quæ Parochiani in extrema fecerint voluntate coram Parocho, & duobus Teftibus*, rectè intelligi poffunt de Teftamento, cum quo Teftator deceffit abfque ulla alia voluntatis mutatione; nam tale Teftamentum, cum contineat ultimam voluntatem Teftatoris, rectè dici poteft factum in ultima, feu extrema voluntate, ut bene advertit Boffius, qui confequenter ait, ita neceffariam effe præfentiam Parochi, ut non poffit fuppleri per præfentiam alterius Sacerdotis, etiamfi fit Confeffarius ipfius infirmi; bene tamen per præfentiam aliorum duorum teftium, ita ut quatuor debeant intervenire Teftes, quando non adeft Parochus.

22. Quarta denique afferit, dictum caput *Cum effes* habere locum in foro Ecclefiaftico etiam in terris Ecclefiæ, quoad jurifdictionem temporalem minimè fubjectis, & validum effe teftamentum Clerici teftantis juxta difpofitionem dicti Capitis coram Parocho, & duobus teftibus. Verùm in praxi fervatur in terris Ecclefiæ quoad jurifdictionem temporalem minimè fubjectis, ut non folùm Laicus, qui teftatur ad profana, fed etiam Clericus fervare debeat folemnitatem Juris Civilis, & loci, in quo habitat, & teftatur, & teftamentum aliter factum non fuftineri faltem in foro externo ob non fervatam debitam folemnitatem, quia judicandum eft fecundùm Leges Civiles, & municipales illius loci, in quo fuit conditum teftamentum, quæ omnia fusè tractat, & profequitur, allatis Juribus, & Doctoribus, Boffius *part. 3. var. moral. tot. tit.* 1. à quibus abftineo, quia non pertinent ad Theologum moralem.

DUBIUM III.

An validum fit Teftamentum, fi deficiat aliqua folemnitas Juris Civilis.

23. DE hac materia plura diximus in *tract. de Legib. cap. 2. dub. 6. & 7.*, necnon fupra in hoc tractatu *cap. 1. dub. 4.*, ubi diximus, duas effe Sententias valde probabiles, quia tamen cafus fæpè accidit in praxi, & de eo magna eft controverfia inter Authores Juriftas, Canoniftas, & Theologos expedit exactiùs materiam totam difcutere, & pro faciliori expeditione illam in §. diftinguere; ideò fit.

§. I.

Examinatur prima Sententia.

24. PRima Sententia conftanter afferit, Contractus fine folemnitate Juris celebratos validos effe pro foro confcientiæ, fi fiant finè dolo & fraude, ac proinde validum effe teftamentum pro foro confcientiæ, quamvis aliqua defit folemnitas à Jure Civili præfcripta. Ratio eft, quia leges fundatæ in præfumptione doli, & fraudis non obligant in confcientia, deficiente dolo, & fraude, nam tunc præfumptio cedit veritati, fed Leges Civiles folemnitates teftamentorum præfcribentes fundantur in præfumptione doli, & fraudis, ut clarè conftat ex *l. fin. Cod. de Fideicommiff.* ibi *Lex etenim, ne quid falfitatis incurrat per duos fortè teftes compofitum teftamentum, majorem numerum teftium expoftulat, ut per ampliores homines perfectiffima veritas reveletur*; ergo fi clarè, & fufficienter conftat de voluntate Teftatoris, nullumque fubeffe dolum, & fraudem, teftamentum validum erit, & firmum pro foro confcientiæ, quamvis deficiant folemnitates Juris Civilis, quæ non obligant, deficiente dolo, & fraude: tum quia, deficiente fine legis, ceffat, ac deficit ipfa lex, & non obligat; at finis legis præfcribentis folemnitates in teftamentis eft vitare fraudes, & dolos, qui poffunt adeffe, ex cit. *l. fin. C. de Fideicommiff.* ibi *lex etenim, ne quid falfitatis incurrat teftamentum, &c.*; ergo fi nulla datur fraus, & dolus, ceffat lex, & non obligat, ac proinde teftamentum remanet validum, perinde ac fi nulla extaret lex in contrarium.

25. Probatur fecundò, quia ex teftamento imperfecto, & irrito fecundùm leges Civiles nafcitur obligatio naturalis, defcendens à libera voluntate teftatoris, & difponentis de rebus fuis, quæ per legem humanam non poteft impediri, nec tolli, cum nihil fit tam conveniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem fuam in alium transferri, ratam haberi, ut habetur §. *Per traditionem, Inftit. de rerum divifione*, ac proinde remanet obligatio pro foro confcientiæ fervandi teftamentum, licèt imperfectum, quando fufficienter conftat de mente teftatoris difponentis, & transferentis in alium rerum fuarum dominium, maximè fi per ignorantiam, oblivionem, aut impotentiam aliqua folemnitas fuit omiffa, vel teftes fufficientes non fuerunt adhibiti; valde enim durum eft, etiam refpectu morientis, ut non poffit teftari, vel aliquid legare in favorem amici, feu benefactoris, eò quòd defit unus, aut alter teftis, vel Notarius, & ob hanc caufam hæres fcriptus,

vel

vel amicus legatarius possidens hæreditatem, vel rem legatam teneatur in conscientia restituere consanguineis testatoris, quibus ob justas causas nihil voluit relictum, ut cum Lessio *lib. 2. cap. 19. dub. 3. num. 19.* ponderat Bossius *var. moral. part. 3. tit. 2. numer. 75.*

26. Probatur ulteriùs ex ipso Jure *l. Non dubium 16. Cod. de testam.*, ubi habetur *Illud etiam adjiciendum est, ut qui ex testamento, vel ab intestato hæres extiterit, & si voluntas defuncti circa legata, seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa: tamen si sponte agnoverit* (id est solvendo sciens voluntatem ob defectum solemnitatis non valere, inquit Glossa ibidem, verbo agnoverit) *implendi eam necessitatem habeat*; concordat *l. & si inutiliter 2. C. de fideicommissis*, ubi negatur repetitio ei, qui agnoscens scripturam minùs solemnem fideicommissario solvit, eò quòd ex conscientia relicti videatur isti soluit, ita enim Antoninus Imperator ait, *& si inutiliter* (id est sine debita solemnitate, seu in scriptura minùs solemni) *fideicommissum relictum fit: tamen si hæredes comperta voluntate defuncti, prædia ex causa fideicommissi avo tuo præstiterunt: frustra ab hæredibus ejus de ea re quæstio tibi movetur*, & statim subdit rationem; *cum non ex sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur*. Ubi apertè supponit voluntatem defuncti, de qua constat per confessionem hæredis, cujus interest, validam esse, debere etiam in foro exteriori, etsi per scripturam minùs solemnem non satis probetur, & *l. ult. Cod. eod. tit.* hæres cogitur ad præstandum legatum sine solemnitate constitutum, vel jurare, eam non fuisse voluntatem defuncti: ex quo colligit Molina *disp. 81.* testium solemnitatem solùm esse formam probatoriam, non autem substantialem validi testamenti. Unde colligunt Jurisperiti apud Lessium *dub. 3. num. 16.*, legata, quæ in testamento minùs solemni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solùm posse in foro conscientiæ retineri, sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem; quam sententiam Jason. dicit esse communem, ut refert Covarr. *numer. 19.* apud Lessium *num. 16.*, ita etiam Bossius, qui alia Jura refert, ex quibus colligitur, legata, & fideicommissa in testamento minùs solemni relicta valida esse, non solùm in foro interno, sed etiam externo.

27. Hanc sententiam tenent Panormitanus, Butrius, Ancharanus, Innocentius, & alii plures relati à Bossio *num. 64.*, qui dicunt, oppositam sententiam admittendam esse in dubio, quando scilicet hæres ab intestato est dubius de voluntate minùs solemni; secus verò si certò, & indubitanter sciret voluntatem testatoris, & vera esse omnia contenta in testamento minùs solemni, & effluxisse à vera, & intima voluntate testatoris, ita etiam Fagnanus in cap. *cum esses hoc tit.* Abbas in idem Caput *cum esses*, Molina *disp. 81.* Soto *lib. 4. de just. quæst. 5. art. 3.* Reginaldus *lib. 25. num. 105.* Bannez *2. 2. quæst. 62. de domin. disp. 5. art. 4.* Sanchez *lib. 4. consil. cap. 1. dub. 14. numer. 5., & 6.* Mastrius *disp. 4. Theolog. Moral. numer. 52.* Ant. à Spiritu S. *disp. 16. numer. 662.* Pontius, Facundez, Filliuc., Lessius, Granadus, Villalob., Trullench, Comitolus, & alii plures Jurisperiti, Canonistæ, & Theologi relati à Bossio *var. moral. part. 3. tr. 2. num. 64.*

28. Juxta hanc sententiam infert Lessius *num. 21.*, hæredem ab intestato si sciat voluntatem defuncti esse illam, quæ in testamento, vel codicillo minùs solemni continetur, teneri restituere hæreditatem, & solvere legata eis, quibus testamento minùs solemni debentur, & heredem institutum tutissima conscientia accipere, ac retinere posse hæreditatem, sicut, & legatarios legata: Item, posse legatarios, & hæredem in testamento solemnitatibus destituto, institutum uti occulta compensatione, casu quo hæres ab intestato hæreditatem, & legata eisdem non restitueret, cum re vera res illæ sint ipsorum. Ita etiam Bannez dicens, quod ex tali testamento possidetur, non esse restituendum, donec per Judicem adjudicetur hæredi ab intestato. Idem asserunt Molina *disp. 81.* Ant. à Spiritu S. *num. 663.*, & Stephanus à S. Gregor. *lib. 2. de contract. cap. 18. num. 10.* Si dubium sit de voluntate testatoris, asserit Lessius cum Molina, faciendam esse compositionem inter hæredem ab intestato, & hæredem institutum in tali testamento minùs solemni, quia cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio,

§. I I.

Affertur secunda Sententia.

29. Secunda Sententia ex opposito docet, invalidos, & irritos esse contractus sine solemnitate Juris celebratos non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, ac proinde nullum, & irritum esse testamentum, si careat tali solemnitate; & hæredem, seu legatarios vi talis testamenti præscripta solemnitate carentis, nec aliquid accipere, nec illud retinere, si jam acceperunt tuta conscientia posse, sed cuncta hæredibus ab intestato relinquenda esse, seu restituenda sub gravi obligatione, quantum-

cumque de voluntate testatoris certò constet. Probatur primò ex variis Juribus annullantibus, & irritantibus testamentum sinè solemnitate factum: sic in primis de numero testium, *l. si unus Cod. de testam.* habetur *si unus de septem testibus defuerit, vel coram testatore omnes eodem loco testes suo, vel alieno annulo non signaverint, Jure deficit testamentum*, & l. *Hac consultissima eod. tit. Non subscriptum à testibus, ac non signatum testamentum pro infecto haberi convenit*. Item *ex imperfecto testamento*, id est solemnitatibus debitis destituto, *voluntatem defuncti teneri non volumus*, & §. *ex eo Instit. quibus modis testam infir.* ait Justit. *Imperfectum testamentum nullum* est; concordat *l. fin. hoc tit.*, ac plures aliæ, quæ passim allegantur à Doctoribus, & eas cumulat Salas *de leg. disp. 16. sect. 12. num. 52.*, & Gomez in *l. 3. Tauri num. 123.*, & Bossius §. *1. num. 3.*

30. Ratio est, quia solemnitates à Jure Civili præscriptæ, sive in testamento, sive in aliis contractibus, non solùm requiruntur ad faciendam probationem in foro externo, sed etiam pro forma substantiali, & essentiali, qua sublata, corruit testamentum, quod sinè forma substantiali stare non potest. Nec leges solemnitates præscribentes fundantur in præsumptione doli, & fraudis in omni casu particulari, sed in morali periculo illarum, quod semper adest: tum quia Princeps pro bono publico, & communi conservando, & ut faciliùs vitentur damna, & fraudes in Republica potest irritare contractus, & testamenta non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ: certè si contrahentes ipsi apponere possunt in contractibus aliquas conditiones, quibus prætermissis, nulla insurgat obligatio inter illos, multò magis potest supremus Princeps pro bono publico, & communi conservando, & ut faciliùs vitentur damna, & fraudes in Republica, irritare testamenta non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ, apponendo solemnitates, sinè quibus testamentum non sit validum; cum autem hujusmodi lex non sit pœnalis, sed respiciat bonum publicum, ut damna, & fraudes removeantur à Republica, sortiri debet suum effectum, non solùm pro foro externo, sed etiam pro foro conscientiæ ante quamcumque Sententiam, & inde testamentum factum sinè debita solemnitate remanet irritum, & nullum, & hæreditas transit ad hæredes ab intestato, & hæres in tali testamento relictus retinere non potest hæreditatem, ut diximus supra *de contr. in gen. dub. 4.*

31. Hanc sententiam tenent Covarruvias *de testam. cap. 10. num. 14. & seqq.* Bart. in *l. Nemo potest ff. de legat. 1.*, & ibi: Jason. *num. 17.* sicut, & in *l. 1. ff. de condict. indebit. num. 17.* Gomez in *l. 3. Tauri num. 123.* Salas *disp. 16. quæst. ult. num. 52.* Palaus *de legib. disp. 2. punct. 10. num. 7.* Lugus *disp. 22. sect. 9. numer. 252.* Bonacina *disp. 3. de contr. quæst. 1. punct. 3.* Suarez *lib. 5. de legib. cap. 25. numer. 22.* Rodriquez in *summa tom. 1. cap. 220.* Diana plures referens *part. 1. tract. 8. resol. 75.* Sancius *in selectis disp. 43. num. 52*; Trullench in *Decalog. lib. 7. cap. 17. dub. 3.* Vasquez, Dicastillus, Aragon., Salon., Bauny, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *de contr. in gen. cap. 1. punct. 7. numer. 51.*

32. Utraque sententia est probabilis, & tuta, tum propter rationem, tum propter authoritatem Doctorum, qui pro utraque parte militant. Hæc tamen secunda sententia esset probabilior, & in praxi sequenda, si certò constaret de voluntate Legislatoris volentis penitus, & omnimodè infirmare, & irritare testamentum minùs solemne ob non servatas solemnitates à legibus præscriptas, non solùm pro foro externo, & Civili, sed etiam pro foro conscientiæ tollendo, & impediendo quamcumque obligationem, etiam naturalem, & translationem dominii, quod facere potest legislator, & Respublica ob bonum commune, ad vitandas fraudes, ut diximus *de legib. cap. 2. dub. 6.* At quia non constat certò, talem fuisse mentem Legislatoris in statuendis solemnitatibus testamentorum, cum potuerit legem statuendo irritare testamentum minùs solemne, ob non servatas solemnitates præscriptas, solùm pro foro externo, tollendo dumtaxat ipsius obligationem civilem, remanente obligatione naturali, donec per Sententiam Judicis, & ipsa tollatur, seu ablata declaretur, cum hoc modo sufficienter consulatur, & satisfiat bono communi Reipublicæ, nec satis constet, quid egerit, cum pro utraque parte sint validæ rationes, & magni nominis Doctores; Ideo

§. III.

Quid sit sentiendum.

33. Stante varietate, ac incertitudine Sententiarum, sequenda videtur Sententia media, quæ docet, testamentum minùs solemne quadam ratione validum esse, & quadam ratione invalidum: validum scilicet ante Sententiam Judicis, ante quam locum habet prima Sententia: invalidum verò post Sententiam Judicis irritantis, seu irritum declarantis testamentum factum sinè debitis solemnitatibus, si lis super eo mota fuerit, & ad judicium sæculare deferatur, & post Sententiam

tentiam habebit locum secunda Sententia Doctorum supra relata, & inde institutus hæres per testamentum minùs solemne capere poterit hæreditatem, si nemo se opponat, & retinere, donec per Sententiam Judicis aliter statuatur; & hæres ab intestato poterit & ipse eamdem hæreditatem capere, & retinere, quamvis sciat, aliam fuisse voluntatem defuncti; quòd si ab altero fuerit hæreditas occupata, illam petere poterit in Judicio, & retinere post Sententiam Judicis illam sibi adjudicantis.

34. Ratio est, quia ex testamento minùs solemni nascitur obligatio naturalis vera, & propria, ex communi etiam Juristarum apud Clarum §. *testamentum quæst. 90. num. 1.*, quæ sufficiens est ad transferendum dominium, & reddendum validum testamentum pro foro conscientiæ, ut constat ex cap. *Cum esses*, & cap. *relatum. 1. de Testam.*, ubi testamentum conditum coram duobus, vel tribus testibus dicitur validum, quia in ore duorum, vel trium stat omne verbum, & cum tota substantia, & essentia testamenti Jure naturali consistat in sola voluntate, & consensu testantis, & testes solùm requirantur ad probationem faciendam, etiam nuda voluntas testatoris quomodocumque sufficienter manifestata sine fraude, & dolo, obligabit in foro conscientiæ, prout docent Authores primæ sententiæ, & alii plures relati à Bossio *part. 3. var. moral. tit. 2. num. 64.*

35. Conf. ex eo quòd istæ solemnitates videntur solummodo introductæ, ut voluntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset variis hominum actibus immutari, ut satis clarè constat ex supra cit. *l. fin. Cod. de fideicom.*, dum Justinianus *ibid.* apertè dicit; eas solemnitates ideò inventas fuisse, ut salva sit voluntas testatoris, quæ remaneret fraudibus exposita, si testamentum absque tot solemnitatibus fieri posset; & quidquid circa testamentum constitutum est, id omne introductum fuisse, ut testatoris voluntas impleatur, & effectum sortiatur, ut etiam habetur ex Textu in *l. quoniam indignum Cod. de testam.*, l. *ambiguitatis in fin. Cod. eod. in l. 2. §. & nemo moriens Cod. communia de legatis in Instit. de legatis §. nostra constitutio* in *Auth. de nupt. §. disponat*, & aliis Juribus, in quibus habetur, semper custodiendas morientium voluntates, & voluntatem magis, quàm verba intuenda: in testamentis voluntatem totum facere, & primum locum obtinere, & in omnibus dominari, & testamentum pendere à sola voluntate testatoris, prout notat Bossius *num. 74.*

36. Confirmari etiam potest ex usu, & consuetudine Virorum peritorum, & timoratorum, qui ex minùs solemni testamento possidentes hæreditatem, vel rem legatam, quam sciunt sibi libera, & sincera voluntate fuisse relictam, numquam consuevere sponte illam restituere hæredi venienti ab intestato, sed retinere, saltem donec Judex per sententiam præcipiat, & rem illam hæredi ab intestato adjudicet: consuetudo autem est optima legum interpres, quæ proinde non videntur aliter usu receptæ apud sapientes, & timoratos, ut non privent ipso facto aliquid per voluntatem minùs solemnem possidentem, sed expectanda sit sententia Judicis, idque confirmat Facundez *lib. 6. de Just. cap. 7. num. 11.* ex eo quòd, dum res auctoritate Judicis vindicantur à possidente ex testamento minùs solemni, non jubeantur restitui fructus, etiam à multis annis percepti, quod signum est, tale testamentum validum fuisse in conscientia, & eo titulo possidentes rei dominium acquisivisse, secus deberent etiam fructus restitui, cum res quælibet domino suo fructificet.

37. Quòd autem post sententiam Judicis locum habeat secunda sententia, ex eo probatur, quia si hæres ab intestato utens beneficio legis impugnat testamentum sine solemnitate factum, & controversia deferatur ad forum civile, Judex optimè potest, immo debet illud irritum declarare, hæreditatem adjudicare hæredi ab intestato, cumque liberum pronunciare à solvendis legatis ex testamento imperfecto, quamvis constet de contraria voluntate testatoris, quia judicare debet secundùm leges civiles, secundùm quas illud testamentum imperfectum est nullum, & irritum; non potest autem illud irritum declarare, nisi ab illo tollat omnem vim, & obligationem, etiam naturalem, quam alioquin, seclusis legibus, haberet ultima voluntas minùs solemnis; nam judicaret contra justitiam, & foveret peccatum, & per eas leges daretur manifesta occasio injustitiæ, & peccati.

38. Adde; quod lex, & sententia Judicis secundùm leges judicantis, si est justa in foro externo, sit etiam justa in foro conscientiæ, & servanda in foro interno, nisi fundetur in falsa præsumptione, prout ex communi sententia, & allegatis Authoribus, docet Sanchez *lib. 1. in Decalog. cap. 10. nu. 11.* Layman *lib. 1. tract. 4. cap. 17. num. 8.* Covarr. *de testam. cap. 10. numer. 13.*, & alii; ergo etiam sententia Judicis, qua secundùm leges civiles irritat testamentum minùs solemne, cum non sit fundata in deceptione, vel falsa præsumptione; nam Judex illam pronunciare, & testamentum minùs solemne irritum declarare tenetur, quamvis sciat, nullam subesse fraudem, erit justa etiam pro foro interno, & consequenter testamentum illud, post sententiam Judicis, erit invalidum, etiam

pro foro conscientiæ. Hanc sententiam præ cæteris magis probabilem, & in praxi expeditam, ac tutam censet Layman *lib. 1. tract. 4. cap. 17.*, ubi etiam citat Sotum, Bannez, Covarruviam, & alios, eamque sequitur Anacletus in *Theol. Morali tract. 8. dist. 3. num. 15.*, & probabilem dicit Lessius *dub. 3. num. 31.*, ita etiam Sanchez *in consil. lib. 4. cap. 1. dub. 14. num. 6.* Suarez *de legib. lib. 5. cap. 32. numer. 7.* Palaus *tom. 1. tract. 3. disp. 2. punct. 10. numer. 7.*, & alii relati à Bossio *numer. 105.*, ex qua sententia plura infert *num. 111. & seqq.*

39. Hinc facilè patet responsio ad fundamenta utriusque sententiæ; & quidem ad fundamenta primæ sententiæ dicendum est, leges civiles præscribentes solemnitates pro testamentis, & irritantes testamenta sinè illis condita, non fundari in præsumptione particulari doli, & fraudis, sed in morali periculo illarum, quod semper adest: nec deficit finis universalis legis, quamvis cesset finis in casu particulari: Ex testamento minùs solemni nascitur obligatio naturalis, sed hæc duplex est, alia efficax omnino, alia aliquo modo inefficax, quæ nimirum per exceptionem, & beneficio legis civilis potest elidi: testamenta minùs solemnia habent obligationem naturalem, sed inefficacem, quæ per exceptionem legis, & sententiam Judicis elidi, & tolli potest, ut cum Layman *cap. 9. numer. 9.* notat Anacletus supra *numer. 18.*

40. Ad fundamenta alterius sententiæ dicendum est; leges resistere, & irritare testamenta sinè solemnitatibus condita solùm civiliter, non verò naturaliter, seu tollere obligationem civilem, relicta naturali, licèt aliquantulum inefficaci, utpote quæ potest elidi exceptione legis civilis, cum hoc sit sufficiens ad bonum publicum, & tranquillitatem Reipublicæ conservandam: præbere formam substantialem pro foro externo, non verò pro foro conscientiæ, relicta tamen facultate Judici illa irritandi, seu irrita declarandi, & inde post sententiam Judicis erunt irrita, & nulla in utroque foro; sed ante sententiam hæres institutus in testamento minùs solemni potest rem sibi relictam justè retinere, donec ab ipso per sententiam Judicis repetatur, & alteri adjudicetur.

41. Adde hìc, Testamentum sinè solemnitatibus factum aliquando validum esse, non solùm pro foro conscientiæ, sed etiam pro pro foro externo, quando scilicet hæres ab intestato succedens ex ore testatoris præsens audivit, & fatetur defuncti voluntatem; tunc enim solvere tenetur legata, & fideicommissa relicta, quamvis testamentum careat solemnitatibus, ut clarè constat ex *l. Non dubium, Cod. de testam.*, & ex *l. si inutiliter*, juncta *l. ult. Cod. de fideicommiss.* telatis supra *num. 26.*; unde habetur, voluntatem defuncti, de qua constat per confessionem hæredis, validam esse debere, etiam in foro exteriori, quamvis per scripturam minùs solemnem non satis probetur, ita tenent Julius Clarus §. *Testamentum quæst. 90. num. 2.* dicens, esse communem, Alexander in *l. Nemo potest ff. de legib.* Molina *disp. 81. num. 17.*, & omnes illi, qui docent, solemnitates non esse de substantia, sed tantùm de forma probatoria; & habetur ex *l. fin. Cod. de testam.*, ubi universaliter dicitur, quòd *tunc tantùm numerus testium, & nimia subtilitas sit requirenda, si res, (seu veritas) per testium solemnitates ostenditur, si autem habeatur propria confessio adversarii recurrendum non erit ad extraneam probationem*, quod universaliter valet tam de legatis, & & fideicommissis, quàm de testamento, & hærede instituto, quia propria confessio est optima probatio, superans omnem aliam à testibus desumptam.

42. Inde si testator in articulo mortis existens oretenus absque testibus dicat hæredi suo; post meum obitum de meis bonis da centum Petro, vel aliquid aliud titulo legati, seu fideicommissi dare ordinavit, tenetur hætes post mortem testatoris adimplere voluntatem defuncti sibi absque testibus manifestatam, non solùm quando solvere promisit; nam tunc teneretur ex contractu titulo promissionis cum moriente inito, sed etiam quando non promisit, sed tacuit, nec aliud signum consensus, aut promissionis exhibuit; sufficit enim, quòd voluntatem testatoris audierit, ut teneatur in conscientia solvere, juxta superiùs dicta.

DUBIUM IV.

De solemnitatibus requisitis in Testamentis ad pias Causas.

43. TEstamentum tunc dicitur conditum ad pias causas, quando pia causa principaliter instituta est hæres; si enim laicus institutus sit hæres, licèt aliqua legata pia in eo testamento relinquantur, non dicitur testamentum ad pias causas; benè tamen si causa pia sit hæres, licèt aliqua legata ad causas profanas immixta habeat. Ratio est, quia testamentum verè, & propriè consistit in institutione hæredis, non in legatis, ut diximus supra *dub. 1.*, ac proinde ex institutione hæredis, sive ab hærede instituto desumendum est; an testamentum aliquod sit, vel non sit ad causam piam: ad hoc tamen requiritur, quòd pia causa sit principaliter, &

primo

primo loco instituta, nec sufficit si sit in remotum, & incertum eventum substituta, ut tenet Ferentillus in *addit. ad decis.* 475., & latè tradit Aloysius Ricc. *in praxi rer. for. Eccles. decis.* 668. *num.* 8., quamvis alii teneant, sufficere, sive pia causa fuerit in primo loco instituta, sive in quocumque alio gradu substituta; nam eò ipso, quòd via successionis aperitur piæ causæ, testamentum dicendum est, esse ad pias causas, nec est inconveniens, ut testamentum vires accipiat à substitutione, & ita satis probabiliter tenent Molina *disp.* 134. Villalob. *part.* 2. *tract.* 30. *diff.* 4. Facundez *lib.* 6. *cap.* 3. *num.* 19., & alii, quos sequitur Bossius *tit.* 12. *num.* 80.

44. Nomine Causæ piæ veniunt in præsenti omnia Loca, & Instituta pia, cujusmodi sunt Ecclesiæ, Monasteria, Oratoria, Capellæ, Altaria, Hospitalia, Confraternitates institutæ ad exercenda opera pia; item relictum pauperi pro alimentis, pro dote ad Maritandas, vel Monachandas pauperes puellas; & factum miserabilibus personis; pro redimendis captivis, & pro excarcerandis carceratis; & quid quid sit, relinquitur, vel promittitur intuitu obsequii, seu cultus Divini, & amoris Dei, & pro bono, seu salutæ animæ propriæ, vel alienæ, seu pertinens ad cultum, & obsequium Dei, vel ad bonum, & salutem animæ, vel misericordiam erga proximos, seu ad sublevandam proximi miseriam spiritualem, vel temporalem, ut latè, & distinctè prosequitur Bossius *var. moral. part.* 2. *tit.* 12. §. 4. *à num.* 215., *& seqq.*, ubi omnia explicat, quæ ad causam piam spectare possunt. His positis,

45. Resp. Testamentum ad causas pias esse privilegiatum, & validum in utroque foro Civili, & Ecclesiastico, quamvis careat solemnitatibus pro aliis testamentis à Jure Civili statutis, dummodo sufficienter constet de voluntate Testatoris, seu habeat solemnitatem Juris gentium naturalis, & Divini, ita Doctores tam Jurisperiti, quàm Canonistæ, & Theologi, quos longa serie refert Bossius *part.* 2. *tit.* 12. §. 1., adeò, ut hæc Responsio hoc tempore sit extra controversiam, ita expressè decisum habetur in cap. *Relatum* 1. *de testam.*, ubi Summus Pontifex Alexander III. mandat, ut Judices non secundùm Leges Civiles, sed secundùm Canones tractent eas causas, in quibus agitur de bonis relictis Ecclesiis, duobus, vel tribus testibus legitimis tantùm adhibitis, ibi *Mandamus, quatenus cum aliqua causa talis*, in qua agitur de relictis Ecclesiæ *ad vestrum fuerit examen deducta eam non secundùm leges, sed secundùm Decretorum statuta tractetis, tribus, aut duobus legitimis testibus requisitis*; Unde revocat quoad hoc Leges Civiles Principum, qui non habent potestatem limitandi, seu aliquid statuendi in iis, quæ pertinent ad finem spiritualem animæ, cujusmodi est causa pia, quæ proinde in utroque foro tam sæculari, quàm Ecclesiastico judicanda est secundùm Canones, & ita tenet praxis, & consuetudo universalis ubique recepta, quòd testamenta, & dispositiones ad causas pias in utroque foro judicentur secundum Canones, ita Authores omnes à Bossio relati.

46. Hinc sequitur, in testamento, & quacumque dispositione ad pias causas, ut valeat in quovis foro, non plures requiri, quàm ut adsint duo testes idonei, qui tamen non requiruntur ad substantiam, & valorem testamenti, sed tantùm ad faciendam probationem in foro externo in casu, quo aliunde non constet, nec probari possit voluntas testatoris, nisi per testes; si enim aliunde sufficienter constet de tali voluntate, testamentum ad pias causas in utroque foro tam interno, quàm externo, Civili, & Canonico, etiam sinè testibus validum existit, quia præsentia testium, & illorum numerus est solemnitas inducta à Jure Civili: quod non militat in causis piis, in quibus servari debet Jus canonicum, dummodo tamen adsint ea, quæ requiruntur de jure naturæ, & gentium, ut scilicet adsit libera voluntas testandi, & capacitas testatoris, qui sit compos rationis, habeat sufficientem rationem, & intellectum, ac voluntatem liberam; si enim aliquid deest, testamentum non valet, ita Molina *disp.* 134. Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 2. *num.* 7. Layman *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *numer.* 5. Trullench *lib.* 7. *in Decalog. cap.* 18. *num.* 4. Villalob., Lugus, Diana, quos sequitur Bossius *num* 7.

47. Quare si sufficienter constet de mente Testatoris, aut quia reperitur testamentum manu testatoris scriptum, vel saltem ab eo subscriptum, ut observat Fagnanus in d. capit *Relatum num.* 9.; vel quia hæres ab intestato sinè testibus defuncti voluntatem audierit, vel aliunde certò novit, tenetur in conscientia illam adimplere; cum enim tota substantia testamenti, & ultimæ voluntatis ad pias causas consistat in sola voluntate testatoris, ut dictum est, eò ipso, quòd hæredi ab intestato successuro nota est dicta voluntas, tenetur in foro conscientiæ illam adimplere, prout docent Molina, Lessius, Layman, Trullench, Bossius, & alii ab ipso citati. Eadem ratione si testator aliquid alicui occultè dedit, ut illud post ejus mortem expendat in pias causas, aut pecuniam tali loco repositam post eius mortem accipiat, & pauperibus distribuat, Missas celebrare faciat, vel sibi, tamquam pauperi retineat, valida est talis dispositio, & servanda in foro conscientiæ, quamvis facta sit sinè testibus, & scriptura, & alter tute potest pecunias

nias accipere, & expendere, prout sibi fuit injunctum, prout tradunt Lugus *disp.* 22. *num.* 267., & 268. Diana *part.* 7. *tract.*6. *resol.* 14., & 18. Molina, Trullench, & alii; modò id facere possit absque suo periculo, vel infamia, ne ab hæredibus furti argueretur, vel in foro exteriori cogeretur de suo acceptum solvere; nec tenetur respondere ad edicta, etiamsi cum censuris publicentur, ut manifestentur bona defuncti à quocumque detineantur, Bossius cum aliis *num.*8.

48. Duo testes sufficiunt sinè Parocho, quia in cap. *Relatum* nihil dicitur de præsentia Parochi, ut fit in cap. præcedenti *Cum esses*, in quo agitur de testamento ad causas profanas, ubi requiruntur duo testes simul cum Parocho, vel, eo deficiente, alii duo testes, ut quatuor testes requirantur, & sufficiant sinè Parocho; sed ad causas pias sufficiunt duo testes sinè Parocho, vel unus testis simul cum Parocho, eum & Parochus possit computari inter duos testes, qui requiruntur ad faciendam probationem: unus autem testis, quamvis sit Parochus non sufficit ad probationem, ut constat ex d. cap. *Relatum*, & cap. *Cum esses*, ibi, *in ore duorum, vel trium testium*; nam de Jure gentium, & Divino ad faciendam probationem alicujus actus saltem duo testes sunt necessarii: Non est necesse, quòd testes sint masculi, sed etiam possunt esse fœminæ, quia in Jure tantùm Civili Fœmina prohibetur esse testis in testamento, non verò jure naturali, & gentium, quod solùm attenditur in testamento ad pias causas, & sic in illo sufficiunt duæ fœminæ, si nullam aliam exceptionem habeant, Covarr. in cap. *Relatum num.* 5. Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 1. *punct.* 3. *num.* 15. Bossius *num.* 13. Fagnanus in cap. *Cum esses hoc tit.num.* 35., & communiter alii: Non est necesse, quòd testes sint rogati, sed sufficit, si casu, & fortuitò fuerint præsentes, & testatoris voluntatem, seu dispositionem probè perceperint, quia testes in testamento, seu dispositione ad pias causas non requiruntur ad solemnitatem substantialem, sed solùm ad probationem, & sic sufficit, si fuerint præsentes, & probè intellexerint ultimam voluntatem testatoris, & de illa deponere possint, ut, pluribus allatis, tenet Bossius *numer.* 11.

49. Eadem ratione validum est in utroque foro testamentum ad pias causas manu testatoris scriptum, vel subscriptum sinè interventu testium, vel Notarii; nec est necessaria expressio diei, Mensis, & anni; nec Institutio hæredis, quia hæc requiruntur solùm de Jure Civili, Tiraquel. *de privil. piæ causæ privil.* 15. Clarus §. *testam. quæst.* 6. *num.* 8. Lugus *disp.* 22. *num.* 27. Molina, Lessius, Facundez, quos sequitur Bossius *numer.* 37. 40., & 90. Quòd si testator cœpit facere Testamentum, vel Codicillum, & morte præventus non absolvit, licèt irritum sit quoad alia, ut notavimus supra *dub.* 1. *num.*11. ex l. *si quis cum testamentum ff. de testam.*, valet tamen quoad relicta pia, quæ in tali imperfecta dispositione jam expresserat, Abbas in *cap.* 1., & *penult. de success. ab intest.* Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 1. *p.* 3. *num.* 21., & aliis adductis, Diana *part.* 7. *tr.* 6. *resol.* 19.; & in hoc testamentum ad pias causas favorabilius est testamento inter liberos, quod non valet, si testator morte præventus illud non absolvit, ut habet Clarus §. *testamentum nu.* 9., quia hoc, non illud subjacet dispositioni Juris Civilis.

50. Ultima voluntas captatoria, quæ scilicet pendet ex arbitrio alterius, seu quæ alterius arbitrio, & voluntati committitur, licèt regulariter sit invalida, ut diximus supra *numer.* 9., valent tamen relicta ad pias causas, tam in legatis, quàm in institutione hæredis, ut si testator dicat: instituo hæredem causam piam, vel Ecclesiam, quam Petrus volverit; vel lego centum piæ causæ, seu Ecclesiæ, quam Petrus volverit, ut colligitur ex cap. *cum tibi de testam.*, ubi Innocent. III. ita habet, *qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur intestatus decedere*, Bartolus, Covarr., Tiraquellus, Clarus, Barbosa, Gomez, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *part.* 2. *var. moral. tit.* 12. *num.* 94., & *num.* 98. distinguendo dicit, captatoriam voluntatem propriè esse illam, per quam quis aliquem quærit inducere, ut sibi, vel alteri commodum in ultima voluntate relinquat, non autem quæ in alienum confertur arbitrium, utramque tamen dicit valere favore causæ piæ.

51. Quod etsi expressè non appareat, testatorem voluisse testari ad pias causas, sed simpliciter dixerit; committo dispositioni Titii omnia bona mea, censetur disposuisse ad pias causas, & intelligitur Titius hæres quoad purum nomen, & gravatus, ut omnia bona distribuat ad pias causas, juxta veriorem intelligentiam Textus in cap. *Cum tibi de testam.*, in quo conveniunt communiter Legistæ, & Canonistæ, ut notat Julius Clarus §. *testamentum quæst.* 6. *num.* 6. Augustinus Barbosa *Collectan. ad dict. cap. cum tibi num.* 3., & alii plures, quos sequitur Bossius *num.* 103.

52. Quæres; an legata profana relicta in testamento minùs solemni ad pias causas sint valida: & è contra, an, corruente ob defectum solemnitatis civilis testamento ad causam profanam facto, corruant etiam legata pia in eo contenta. Resp. 1. legata profana relicta in testamento minùs solemni ad pias causas, ab illo, qui de Jure habet absolutam

tam potestatem disponendi ad pia, & non pia esse valida. Ratio est, quia juxta Regul. 42. Juris in 6. *Accessorium sequitur naturam principalis*; sed testamentum ipsum quod est principale, valet; ergo etiam valida sunt legata non pia in eo relicta, quæ sunt accessoria, seu potiùs partes ejusdem testamenti. Conf. si testamentum minùs solemne ad pias causas est validum, & fidem facit quoad institutionem hæredis, debet etiam esse validum, & fidem facere quoad obligationes, & onera imposita hæredi; sed legata profana in tali testamento relicta sunt obligationes, & onera imposita hæredi, & ab ipso solvenda, cum sit institutus hæres cum tali obligatione, & onere; ergo hujusmodi legata profana sunt valida, & ita tenent Covarr. *de testam. cap.* 11. *num.* 2. Molina *disp.* 134. Tiraquell. *privileg.* 80. Facundez *de Just. lib.* 6. *cap.* 3. *num.* 34. Trullench *lib.* 7. *cap.* 18. *numer.* 2. Lessius *cap.* 19. *num.* 9. Villalob. *p.* 2. *sum. tract.* 3. *diff.* 4. *num.* 6. Diana *part.* 7. *tract.* 6. *resol.* 4. alios referens Bossius *tit.* 12. *numer.* 107., ubi dicit, hanc Sententiam veriorem, & in praxi tenendam.

53. Dices, quòd licèt valeat testamentum minùs solemne inter liberos, non tamen sustinentur legata extraneis facta in eodem contextu, ut constat ex *l. Hac consultissima* §. *ex imperfecto hoc tit.* ibi, *& si alia persona extranea sit mixta, quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere*; ergo nec sustinentur legata profana in testamento minùs solemni ad causas pias, maximè quia legata profana subsunt legibus Civilibus, quæ proinde debent irrita censeri, si non sunt facta cum solemnitate à Jure Civili requisita. Sed contra. Respondet Covarr., dispositionem *d.* §. *ex imperfecto* procedere, quando unà cum liberis admixta est persona extranea tanquam cohæres, non verò si ei fiat tantùm legatum, quia tunc persona extranea non esset principalis, sed accessoria: Alii dicunt, *d.* §. *ex imperfecto* à lege ipsa permissum esse, ut testamentum minùs solemne inter liberos valeat sub hac conditione, & moderatione expressa in ipsa lege, ut inde nullum emolumentum extraneis accedat, quod non valet de legatis factis in testamento minùs solemni ad causam piam: & licèt legata profana per se subjaceant dispositioni Juris Civilis, tamen facultas faciendi hæc legata profana in testamento minùs solemni ab eo, qui liberè potest de rebus suis disponere ad pia, & non pia, est per quamdam consequentiam, & accessoriè concessa.

54. Dices; Filiusfamilias licèt ex consensu Patris testari possit ad pias causas de bonis adventitiis, si tamen in eo testamento faciat legata profana, illa sunt invalida; ergo etiam sunt invalida in aliis testamentis minùs solemnibus ad pias causas. Sed contra; dato antecedente, negatur consequentia, disparitas est, quia in primo casu cum Filiusfamilias non habeat liberam facultatem disponendi ad pia, & non pia de rebus adventitiis, sed limitatam dumtaxat ad pia; nil mirum, si legata profana remaneant invalida defectu potestatis ea faciendi: in aliis testamentis non datur talis limitatio, unde legata profana solùm possunt esse invalida defectu solemnitatis, qui tamen defectus accessoriè, & per quamdam consequentiam cessat, quando testamentum minùs solemne ad causas pias sustinetur validum.

55. Resp. 2. legata pia in testamento ad profana minùs solemni, & invalido relicta, sunt valida, & solvenda causæ piæ, si habeant ea, quæ Jure naturali, & gentium requiruntur. Ratio sumitur ex cap. *Relatum de testamentis*, quod generaliter loquitur de omnibus ad causam piam relictis, & vult, non esse tractanda juxta Leges Civiles, sed juxta Canones, quod non solùm de hæreditatibus, sed etiam de legatis causæ piæ relictis debet intelligi. Conf. quia ideo legata pia in testamento minùs solemni ad profana relicta, sunt irrita, & nulla, quia deficiunt solemnitates Juris Civilis, ob quarum deficientiam institutio hæredis remanet nulla, & irrita, sed talis deficientia non potest irritare, & annullare legata pia, quæ non subsunt legi Civili, sed pertinent ad dispositionem Juris Pontificii, & potestatem Ecclesiasticam, quæ non plus requirit, quàm solemnitatem debitam jure naturali, & gentium; ergo legata pia si habeant solemnitatem juris naturalis, & gentium, sunt valida, quamvis ob defectum solemnitatum juris Civilis corruat testamentum, & hæredis institutio, & ita tenent Covarr. in d. capit. *Relatum numer.* 3. Tiraquell. *privileg.* 80. Molina *disp.* 134. Vasquez *in Opusc. de testam. cap.* 3. *num.* 12. Sanchez *lib.* 4. *cap.* 1. *dub.* 7. Lessius *cap.* 19. *num.* 9. Lugus *disp.* 22. *numer.* 273. Diana *part.* 7. *tract.* 6. *resol.* 3. Facundez, Villalob., Trullench, & alii plures, quos affert, & sequitur Bossius *var. moral. tit.* 12. *numer.* 112.

56. Dices; ex Regul. 42. Juris in 6. *Accessorium naturam sequitur principalis*, sed institutio hæredis est caput, & fundamentum testamenti; ergo ubi hæredis institutio est nulla ob testamenti nullitatem, nec legata quæ sunt accessoria, quantumcumque pia valere possunt. Resp. Regulam assignatam non procedere, quando in accessorio datur specialis ratio, quæ non reperitur in principali, ut, hoc corruente, illud substineatur, ut in præsenti est favor Religionis, & causæ piæ, quæ non subest legibus humanis: subsisten-

sistente autem testamento ad causas pias, nulla est specialis ratio, cur debeant corruere legata profana; unde Regula assignata valet pro prima responsione, non in præsenti.

57. Dices 2.; legatum libertatis in Jure censetur pium, *l. 1. Cod. de communi servo manumisso*, l. *primo gradu 23. ff. quæ in fraudem Creditor.*, sed legatum libertatis non debetur ex testamento nullo l. *si Jure C. de testamentaria Manumissio*, & *l. 2. Cod. si omissa sit causa testam.*; ergo nec alia legata pia in testamento nullo relicta debentur. Deinde, si ex testamento hæreditas adiri non potest, legata non debentur, l. *si nemo 142. ff. de reg. jur.*; ex testamento autem minùs solemni hæreditas adiri non potest, quin immo res deducitur ad casum intestati, princip. *Instit. de hered. quæ ab intestato*.

58. Resp. legatum libertatis dici pium, sed non dicitur causa pia, de qua sermo est in præsenti, nisi relinquatur pro anima, vel amore Dei; si autem est causa pia, in eo attendi debet jus Canonicum, non Civile, ut fatetur Bossius *num. 113.* Ad id, quod additur, dico; legata ad pias causas facta deberi, etiam hæreditate non adita, quacumque ex causa adita non fuerit, sive quia adiri non possit, ut quando testamentum est nullum, sive quia hæreditas repudietur, vel hæres decesserit, Bartolus in *l. 1. num. 66. Cod. de Sacro S. Eccles.*, quia in illis cessat omnis solemnitas Juris Civilis, ut latè prosequitur Bossius *num. 115.*, allegatis Authoribus.

59. Addendum est hic, quòd testamentum conditum cum omnibus solemnitatibus Juris Civilis, etiam ad causas pias revocatur per secundum minùs solemne ad causas pias; nam hoc secundum testamentum est perfectum in sua specie, cum in eo non requirantur solemnitates Juris Civilis, ut sæpè dictum est, Bonacina *disp. 3. quæst. 1. punct. 3. num. 16.*, & alios referens Diana *part. 7. tract. 6. resolut. 26.*, ubi cum Gratiano *tom. 4. discept. forens. cap. 605. num. 12.* dicit, hoc à fortiori procedere, quando in secundo testamento causa pia non esset gravata tot oneribus, ut in primo: quam opinionem dicit, etiam procedere cum folium, seu schedula esset subscripta manu testatoris; nam esset secundum testamentum validum, cum simus in dispositione ad pias causas, in qua non requiruntur testes, nec aliæ solemnitates, & sufficit sola subscriptio, Covarr. in cap. *Relatum de testam. numer. 12. in fin.* Tiraquel. *privil. 4.*, dummodo manus testatoris per duos testes comprobetur.

DUBIUM V.

De aliis Testamentis privilegiatis.

60. Alia testamenta privilegiata sunt testamentum parentum in Filios, testamentum Militis, & testamentum factum tempore pestis, de quibus aliqua in præsenti dicenda sunt. Testamentum inter liberos est illud, quod parentes, sive pater, sive mater, vel ascendentes in linea recta faciunt, & in eo liberos, vel nepotes instituunt, ut constat ex l. *ult. C. familiæ Ercifcundæ*, & *l. Hac consultissima §. ex imperfecto hoc tit.*, ubi apertè dicitur, testamentum inter liberos esse non tantùm, quod à Patre, sed etiam quod à Matre fit, ibi *à Parentibus utriusque sexus*; at quia appellatione parentis non tantùm pater, sed etiam avus & proavus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & Mater, & Avia, & proavia, *l. Appellatione 51. ff. de verb. signif.* illorum testamentum inter Filios, & descendentes erit etiam privilegiatum.

61. Resp. 1. Testamentum parentum inter Filios est privilegiatum, & validum in utroque foro, etiamsi careat solemnitatibus Juris Civilis, dummodo habeat solemnitatem Juris naturalis, & gentium, ut apertè constat ex l. *Hac consultissima §. ex imperfecto C. de testamentis* ibi: *ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos à parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus*: Si verò in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona, certum est, eam voluntatem defuncti, quantùm ad illam dumtaxat permixtam personam, pro nullo haberi, sed liberis accrescere, & procedit hæc Juris dispositio, tam in testamento nuncupativo, quàm in scriptis per parentes condito, quia Textus generaliter loquitur, & de utroque testamento debet intelligi: Ratio huius dispositionis est favor Filiorum, quibus hæreditas paterna jure naturali debetur, & reverentia, quam filii debent habere erga parentes, qui amplecti debent parentum dispositionem, Facundez *de Just. lib. 6. cap. 3. numer. 2.* Bossius *tit. 10. num. 4.*

62. Hinc in testamento inter filios sufficiunt duo testes non rogati, & fœminæ, dummodo patris voluntatem intelligant. Ratio est, quia quòd testes debeant esse rogati, & masculi, est solemnitas juris Civilis, quæ in testamento inter filios non attenditur, nisi specialiter pro eo exprimatur, *l. fin. C. Familiæ ercifcund.* ibi: *etiamsi solemnitate legum hujusmodi dispositio fuerit destituta.* Nec testes sunt necessarii ad validitatem testamenti, sed ad probationem, & sufficit, quibuscum-

buscumque modis de patris voluntate inter liberos constet; sufficit nuda Scriptura, seu schedula privata continens ultimam voluntatem manu propria patris scripta, vel subscripta, nullis adhibitis testibus, si post mortem patris reperiatur in ejus capsa, vel scrinio, dummodo constet, eam esse subscriptionem patris; nam *l. ult. C. Familia erciscundæ* Constantinus decrevit, valere testamentum inter liberos *quocumque modo fiat*, *& etiamsi solemnitate legum hujusmodi dispositio fuerit destituta*, & ita tradunt communiter Doctores, tum Jurisconsulti, tum Theologi, quos affert, & sequitur Bossius *tit.* 10. *num.* 8., & 10.

63. Ut validum sit testamentum Patris habentis Filios requiritur de Jure communi, quòd quemlibet debeat instituere hæredem, saltem in sua legitima portione, aut ex causa exhæredare; secus corruit, & nullum redditur testamentum, ut sancitum est *l. inter cætera ff. de liber.*, *& posth. l. Filio præterito ff. de injust. testam.*, ita Julius Clarus §. *testamentum quæst.* 42. *per totam*, Michael Grassus §. *eodem quæst.* 48. , *&* 49. aliique communiter; quare, si pater aliquem filium præterierit, testamentum totum corruit, & vitiatur, ita Glossa in *l. si Filius, qui in potestate ff. de liberis, & posth.*, quia Filius debet expressè institui, aut nominatim exhæredari, quia jus naturæ, & gentium dictat, quòd bona patris vadant ad Filium; & quidem corruit statim testamentum, si prætereantur Filii jam nati, si verò posthumi tunc demum si nascantur; quòd si non nascantur, vel Mulier abortum fecerit, valet testamentum, §. 1. *sed non ita* §. *posthumi Instit. de exhæred. lib.*, quod totum locum habet non solùm in Filiis, sed etiam in Nepotibus ex Filio, cæterisque ex virili sexu descendentibus.

64. Liberum est patri Filios inæqualiter instituere, uni maiorem, & pinguiorem partem hæreditatis assignando, quàm alteri, dummodo cuilibet sua legitima pars relinquatur, *l. parentibus C. de in officioso testamento* ibi: *Parentibus arbitrium dividendæ hæreditatis inter liberos adimendum non est*, *l. hac edictali* §. *sin autem C. de secundis nuptiis*, cum aliis Juribus relatis à Vasquio, & Mantica apud Bossium *tit.* 10. *num.* 61. Ratio assignatur, quia privilegium testamenti inter liberos vix aliquem haberet effectum, si Filii æqualiter succedere deberent, tam ex testamento, quàm ab intestato. Quòd si Filiis legitima quidem relicta sit non titulo institutionis, sed titulo donationis, legati, vel alio simili, an validum sit testamentum, variant Doctores, aliis affirmantibus, aliis negantibus, quia omnes Filii debent institui, & nominari hæredes, prout, citatis juribus, & Authoribus, notat Bossius *numer.* 71.

65. In testamento minùs solemni Patris inter liberos, si alia persona extranea simul cum illis principaliter instituatur hæres, invalida est dispositio quoad personam extraneam, licèt testamentum subsistat quoad liberos, quibus totum accrescit, ut clarè constat ex *l. Hac consultissima* §. *ex imperfecto* ibi: *ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos, non volumus. Si verò in hujusmodi voluntate alia sit extranea mixta persona: certum est, eam voluntatem defuncti, quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere*; inde si maritus dicat, filios meos, & uxorem pro hæredibus instituo; aut uxor dicat, instituo filios, & Maritum, nec uxori, nec marito prodest, si testamentum sit imperfectum, seu non habeat solemnitates de Jure Civili requisitas ad testamentum non privilegiatum.

66. Valere dispositionem, si in testamento minùs solemni aliquid relinquatur extraneis, non titulo institutionis, sed titulo donationis, legati, aut fideicommissi, docent Covarr. *de Testam. cap.* 11. *num.* 2. Molina *disp.* 128. Alexander *consil.* 41. *& Consil.* 103. dicens, esse communem, & ratio est, quia *Accessorium naturam sequi convenit principalis* Regul. 42. Juris in 6., sed testamentum minùs solemne inter liberos valet; ergo etiam legata eidem insetta, utpote quid accessorium valebunt. Nec obstat Textus §. *ex imperfecto*, nam intelligitur quando persona extranea, tamquam cohæres, seu titulo hæreditatis miscetur, non verò si titulo legati. Sed communior sententia Doctorum tenet contrarium, & docet, omne relictum extraneis, etiam solo titulo legati in testamento minùs solemni inter liberos non valere, sed liberis ipsis accrescere, quia in *d.* §. *ex imperfecto* absolutè, & indistinctè declaratur nulla voluntas parentis in testamento minùs solemni quoad personam extraneam permixtam, & decernitur, liberis ipsis accrescere totum id, quod extraneæ personæ fuerit relictum, & solùm inter liberos voluntatem illam tenere, per quod excluditur quæcumque alia dispositio extraneis facta, & ita tenent Clarus, Tiraquellus, Gratianus, Grassus, Vasquez, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *tit.* 10. *num.* 101.

67. Testamentum Militis factum in tentoriis, & ipsum est privilegiatum, seu validum est, quamvis non serventur solemnitates Juris communis, quæ in aliis testamentis requiruntur, sed sufficit, quòd habeat solemnitatem requisitam de jure naturæ, & de jure gentium; sive fiat in ipsa expeditione belli-

bellica, & actuali conflictu, sive in castris extra conflictum, & ad illud sufficiunt duo testes, qui testari possint de voluntate, & dispositione militis, ut habetur ex *l. 1. ff. de militari testamento* ibi: *Simplicitati eorum* (scilicet Militum) *consulendum existimavi, ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta, quomodo volent: faciant quomodo poterint, sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris*. Idem habetur ex *l. Lucius ff. eod. tit.* ibi: *Respondi, militibus quoquomodo velint, & quoquomodo possint, testamentum facere concessam esse: ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse legitimis probationibus ostendatur*.

68. Testamentum à milite taliter factum in expeditione validum perseverat per annum integrum, postquam miles à militia jam dimissus, vel à castris rediens in alio securo loco degit, ut habetur prin. Instit. de testamento militari ibi: *Quod in castris fecerint testamentum non communi Jure, sed quomodo voluerint, post missionem intra annum valebit*, & inde institutus hæres, vi talis estamenti hæreditatem capere posset, si intra tannum miles moreretur in sua domo. Hoc privilegium taliter testandi sinè solemnitatibus non omnibus competit militibus, sed iis dumtaxat, qui sunt in expeditione, vel in castris: illi autem qui sunt præsidiarii in fortalitiis actualem obsidionem non patientibus, vel sunt destinati pro custodia Principum, aut in suis ædibus, vel oppidis commorantur sinè occasione pugnandi non gaudent tali privilegio, sed testari debent, adhibitis solemnitatibus, ut habetur *princ. Inst. de Testam. milit.* ibi *in expeditionibus occupati*, & §. seq = *Illis autem temporibus per quæ citra expeditionum necessitatem in aliis locis, vel suis ædibus degunt, minimè ad vindicandum tale privilegium adjuvantur. Sed testari quidem, etsi Filiifamiliarum sint, propter militiam conceduntur: Jure tamen communi, eadem observatione, & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum proximè exposuimus*. Alia plura, quæ spectant ad testamentum militare, fusè explicat Bossbus *var. moral. part. 2. tit. 11. per totum*, & ibid. *tit. 9.* explicat ea omnia, quæ spectant ad testamentum factum tempore pestis.

DUBIUM VI.

Quinam possint, vel non possint facere Testamentum.

69. Resp. Quilibet habens usum rationis, & liberam bonorum suorum administrationem facere potest testamentum, nisi Jure aliquo specialiter prohibeatur. Ratio est, quia quilibet est rerum suarum moderator, & arbiter, & sic liberè potest de illis disponere prout vult, nisi Jure aliquo prohibeatur, prout Jure naturali prohibentur Infantes, furiosi, amentes, mente capti, & universaliter omnes, qui carent usu rationis; nam actus testandi est actus humanus, qui humano modo fieri debet, ut autem humano modo fieri valeat jure naturali requiritur, ne agens careat usu rationis, *l. furiosum C. qui testamentum facere non possunt*; si autem amentes, & furiosi habeant lucida intervalla, cum tali tempore sint sanæ mentis, non non prohibentur facere testamentum, ut habetur *d. l. furiosum* ibi: *Si verò voluerit in dilucidis intervallis aliquod condere testamentum, vel ultimam voluntatem, & hoc sana mente inceperit facere, & consummaverit, nullo tali morbo* (rationis usum impediente) *interveniente: stare testamentum, sive quamcumque ultimam voluntatem censemus: si & alia omnia accesserint, quæ in hujusmodi actibus legitima observatio requirit*. Similia habentur *§. 1. Instit. quibus non est permissum*: ibi *furiosi autem, si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, Jure testari videntur*. Multò magis validum est testamentum factum, & consummatum ante furorem, & amentiam.

70. Ut valeat testamentum amentis, & furiosi factum, durante lucido intervallo, constare debet, tunc eum fuisse sanæ mentis: si dubium sit, inspicienda sunt verba, & modus testandi, quæ si videantur rectè disposita, præsumitur fuisse factum tempore sanæ mentis; secus si ita non sint, ut cum Fragoso, & Trullench notat Ant. à Spiritu S. *tract. 10. disp. 16. num. 665.* Si dubium adhuc perseveret, an ille, quem constat amentem esse, habuerit lucidum intervallum, sufficiens ad testandum, præsumendum est, non habuisse, quia constat de amentia, non verò de cessatione, ut cum Tusco, Molina, & aliis tenet Bonacina *disp. 3. quæst. ult. punct.*, *& num. 2.*; si tamen antea erat sanæ mentis non præsumitur mutatus, nisi probetur delirium, quia tunc constat de sana mente non de mutatione, ut bene docet Lugus *disp. 24. num. 63.*

71. Si

71. Si testamentum fuit inceptum tempore sanæ mentis, & lucidi intervalli, sed non completum, & absolutum; vel si, durante actu testandi, incidat in furorem, & amentiam, tota dispositio redditur nulla, quamvis hæredem jam sana mente instituerit, & alia legata fecerit, *cit. l. furiosum C. qui testamentum facere*, ubi dicitur *si cœpto testamento eum furor, vel alia privatio rationis invasit, tale testamentum hominis, qui in ipso actu testamenti adversa valetudine tentus est pro nihilo esse*; excipiuntur legata pia, quæ sustinentur, quamvis testamentum remaneat imperfectum, juxta ea, quæ diximus *supra dub. 4. num. 49*.

72. Mutus simul, & Surdus à nativitate testari nequit, aut Codicillos facere, aut donationes causa mortis, §. *Item surdus 3. Instit. Quibus non est permissum testamentum facere l. Discretionis 10. C. Qui testamentum facere possunt*. Si verò non à nativitate, sed à casu sit simul mutus, & surdus testamentum facere potest, si literas edoctus sciebat scribere, & voluntatem suam literis exprimere valeat. Si dumtaxat sit surdus, sive à nativitate, sive ex morbo, non tamen mutus, si articulatè loqui potest, testamentum, tam oretenus, quàm in scriptis condere valet; si verò mutus sit, & non surdus, idem facere potest, si sciat scribere, & voluntatem suam literis exprimere, Lugus *disp. 24. sect. 4. nu. 68.* Diana *part. 4. tract. 6. resol. 23.* cum aliis ab ipso relatis. Cæci, sive à natura, sive ex morbo testari possunt, observata forma præscripta *l. Hac consultissima 8. Cod. Qui testamentum facere*, ut scilicet testator ultra septem testes, & alias Juris solemnitates, adhibeat Notarium, qui testamentum, ore pronunciatum à testatore coram testibus, conscribat, & ponat Sigillum, quod etiam omnes testes subscribere, & signare debent; &, si Notarius non habeatur, debet adesse octavus testis, qui munus obeat Notarii, ut habetur in *dicta l. 8. Qui testamentum facere*.

73. Lege Civili testari prohibentur impuberes, qui nondum expleverint decimumquartum annum, si sint Masculi, vel duodecimum si sint Fœminæ, ut clarè constat ex *l. Qua ætate 5. ff., qui testamentum facere* ibi: *Qua ætate testamentum, vel Masculi, vel fœmina facere possint, videamus, & verius est, in masculis quidem quartumdecimum annum spectandum, in fœminis verò duodecimum completum*, quia nimirum ante illam ætatem regulariter judicium non est perfectum, etiamsi quandoque malitia suppleat ætatem; sufficit tamen ultimum diem esse inchoatum, quod verum est, etiam si testator sit miles, *l. final. C. de milit. testam.*

74. Filiusfamilias jam puber testari potest de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus, cum de illis liberè disponere possit, tum in vita, tum in morte, ut diximus *supra tr. 1. cap. 3. n. 23.* De adventitiis, & profectitiis testari non potest, nec etiam de consensu patris, *l. qui in potestate 6. ff. Qui testamentum facere*, ibi: *qui in potestate patris est, faciendi testamenti jus non habet, adeo ut quamvis pater ei permittat nihilo magis tamen Jure testari possit*. Idem dicendum de Filia existente sub patria potestate, quæ non potest de dote adventitia testari, Clarus §. *testamentum quæst.* 18. Filius Familias quamvis testari non possit de bonis adventitiis ad causas profanas, hoc tamen facere potest ad causas pias, permittente patre: Si sit Clericus testari potest de adventitiis, quæ sibi post Clericatum obveniunt, tam ad causas pias, quàm profanas, etiam sinè consensu patris, quia bona adventitia post Clericatum advenientia fiunt quasi Castrensia, de quibus Filiusfamilias testari potest, non sic de adventitiis acquisitis ante Clericatum, Lugus *numer. 67.* Lessius *lib. 2. cap. 19. dub. 4. num. 29.* Andreas à Matre Dei *tract. 14. cap. 4. numer. 36.*, & alios referens Bonacina *punct. 2.*

75. Prodigus, cui bonorum suorum administratio prohibita est, testari non potest, quamvis validum sit ipsius testamentum conditum antequam fieret prodigus, *Instit. quibus non est permissum facere testamentum* §. *prodigus*, ita Molina *disp. 137.* Addit Julius Clarus *quæst. 5.*, & Tuscus *tom. 8. concl. 104. num. 5.* cum communi, prodigum nec etiam ad causas pias testari posse; hoc tamen non videtur admittendum, quia potestas sæcularis non se extendit ad ea, quæ ad salutem animæ pertinent, ut cum Lessio docet Bonacina. Universaliter omnes illi, qui solo jure Civili sunt inhabiles ad testandum licitè, ac validè facere possunt ad causas pias, quia testamentum ad causas pias nullo modo subjacet dispositioni Juris Civilis, sed secundùm Canones, & Jus naturæ, & gentium judicandum est, juxta caput *Relatum 11. hoc tit.*; si tamen rerum suarum perfectum habeant dominium, & de illis disponere possint citra præjudicium Tertii, quibus Canones nocere non intendunt: hac ratione Filiusfamilias de bonis adventitiis testari non potest, nec etiam ad causas pias, cum illorum usufructus pertineat ad parentes.

67. Testari prohibentur omnes illi, qui crimen aliquod commiserunt, cui Jure annexa est pœna illos faciens ipso facto intestabiles, & intelligitur post Sententiam declaratoriam criminis: hujusmodi sunt, qui Cardinalem hostiliter sunt insecuti, qui eum ceperunt, vel percusserunt, vel ad hoc fue-

runt cooperati; hæretici, & eorum fautores, receptatores, & defensores, si intra annum non satisfecerint. Qui sunt damnati ob libellum famosum, vulgò Pasquinata, *l. is, cui* 18. §. 1. *ff., qui testamentum facere* ibi: *sit quis ob carmen famosum damnetur, Senatu Consulto expressum est, ut intestabilis sit.* Damnati ad mortem naturalem, vel Civilem, ut ejecti in exilium perpetuum, vel damnati ad perpetuum carcerem. Usurarii manifesti, nisi priùs usuras restituant, vel idoneam cautionem præstent de illis restituendis: hujusmodi Leges hodie pluribus in locis sublatæ sunt, & ideò damnati ad mortem testari possunt, si illorum bona non sunt confiscata, ut cum Tapia, Maldero, Villalobos, & Vasquez tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 4. *num.* 38. sequitur Diana *p.* 4. *tr.* 3. *resol.* 120.

77. Religiosi solemniter professi ob votum paupertatis emissum, nec licitè, nec validè testari possunt, sive ad causas pias, sive profanas, nec etiam de licentia suorum Superiorum, cum nihil proprium habeant, de quo disponere possint, sicut nec proprium habent ipsi Superiores, ut diximus *tract.* 1. *cap.* 3. *dub.* 5. *num.* 89., *& seqq.*; unde, nec in vita, nec causa mortis donare possunt, nisi fortè aliquid modicum de licentia suorum Superiorum, quam concedere possunt, tum in vita, tum causa mortis: certe si Religiosus de utensilibus, & aliis Munusculis sibi concessis dispositionem faciat, non obligatoriam, sed deprecatoriam, rogando, ut post mortem suam hoc, vel illud applicetur tali Ecclesiæ, vel donetur Consanguineo, aut amico, talem dispositionem de re modici valoris approbare, ratificare, & exequi poterit Prælatus, ut docet Layman *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 3. *num.* 4. Sanchez *lib.* 7. *summa cap.* 8. *num.* 11., & alii satis communiter.

78. Religiosi verò non professi, seu Novitii testari possunt de rebus suis, tam ante, quàm postquam sunt ingressi Religionem, sed ante emissam professionem absque omni licentia Episcopi, vel Superioris Regularis, ut cum Julio Claro *quæst.* 28. tenet Bonacina *quæst. ult. punct.* 2. Molina *disput.* 139. *num.* 8. Covarruvias *de testam. cap.* 2. *numer.* 5., & alios referens Diana *p.* 5. *tr.* 3. *resol.* 128., quia in Novitiis locum non habet Juris prohibitio, cum de rebus suis æquè disponere possint ac Laici. Nec obstat dispositio Concilii Tridentini *sess.* 25. *de Regular. cap.* 16., ubi videtur requirere consensum Episcopi, vel ejus Vicarii Generalis ibi; *Nulla quoque renunciatio, aut obligatio antea, etiam cum juramento, vel in favorem cujuscumque causæ piæ valeat, nisi cum licentia Episcopi, sive ejus Vicarii fiat, ante duos menses proximos ante professionem, ac non aliàs intelligatur effectum suum sortiri, nisi secuta professione, aliter verò facta, etiamsi cum hujus favoris expressa renunciatione, etiam jurata, sit irrita, ac nullius effectus*; nam Tridentinum loquitur de obligatione, renunciatione, seu donatione inter vivos, ne Novitii bonis temporalibus privati libertatem redeundi ad sæculum amittant, & manere cogantur in Religione, non autem loquitur de testamentis, quibus Novitii non privantur rebus suis, cum ante professionem possint semper revocari, ut constat ex quadam declaratione Cardinalium, quam affert Farinacius ad dictum caput 16. Concilii, versic. *Nulla quoque*, ut notat Andreas à Matre Dei supra *num.* 40.; securius tamen erit, si Novitius servet dispositionem Concilii Tridentini, & juxta illam disponat de rebus suis.

79. Hic esset dicendum de testamentis Clericorum Beneficiatorum; an, & quatenus licitè, & validè testari queant, non solùm de bonis patrimonialibus, sed etiam de aliis bonis Ecclesiasticis, quæ superfluunt illorum honestæ sustentationi, sed de illis jam dictum est supra *tract.* 1. *cap.* 3. §. 6., nec ibi dicta sunt hic repetenda.

DUBIUM VII.

Quinam possint institui Hæredes, vel Legatarii.

80. Resp. Omnes homines, non tantùm singuli, & privati, sed etiam Communitates, ac Causæ piæ, & profanæ esse possunt, & institui hæredes, nisi jure specialiter prohibeantur, quia, ut aliquis instituatur hæres nihil plus requiri videtur, quàm ut adsit plena potestas in disponente, forma à Jure præscripta, & capacitas in hærede. Sunt autem incapaces, nec possunt institui hæredes, qui ob crimen aliquod intestabiles redduntur à Jure, ut sunt hæretici, eorumque receptores, & defensores, *l. Manichæos* 4., *& l. fin.* juxta *Authen. Credentes Cod. de hæreticis* ibi: *Credentes præterea, defensores, & fautores hæreticorum, nec testandi habeant potestatem, nec ad hæreditatis successionem accedant*, quod idem valet de Apostatis à Christiana fide, *l. Hi, qui* 3. *C. de Apostatis* ibi: *Apostata à Fide Christiana nulli in hæreditate succedant, à nemine scribantur hæredes.* Qui percutiunt, vel persequuntur Cardinales *cap. felicis de pœnis in* 6., & qui committunt crimen læsæ Majestatis, *l. Quisquis* 5. §. *Filii verò C. Ad legem Juliam Majestatis*, & alii nonnulli relati à Bonacina *quæst. ult. punct.*

punct. à num. 1. ; & ab Andreas à Matre Dei *cap.* 3. *num.* 44.

81. Fratres minores ordinis S. Francisci, qui vivunt in puritate regulæ, ut sunt Observantes, Reformati, & Capuccini ratione strictissimæ paupertatis, quam profitentur, nequeunt institui hæredes, nec legatarii, ut constat ex Clem. *exevi de verbor. significat.* §. *quia igitur* possunt tamen aliqui redditus relinqui titulo eleemosynæ pro fabrica, oleo, vino, cera ornamentis Altaris, & Ecclesiæ, quia hoc nullibi vetitum est: potest etiam in eorum favorem hæreditas, seu legatum alicui relinqui, ut vendatur per alios, & pretium tradatur Fratribus, quia per hoc nullum jus Fratribus acquiritur, nec violant Votum paupertatis, ita Navarrus, Rodriquez, & Lessius, quos affert, & sequitur Bonacina *loco cit.* Portel. Verb. *Hæreditas nu.* 4. Alii autem Religiosi possunt institui hæredes, & legatarii; nam cum illis sit permissum bona possidere in communi, non sunt incapaces hæreditatis. Quando tamen Religiosus instituitur hæres, non sibi acquirit, sed Monasterio, quia Monachus nullum habet jus proprium, Trullench *lib.* 2. *cap.* 18. *Decal. dub.* 6. *num.* 3., & cum aliis Bonacina *loco cit.*, & transit hæreditas immediatè ad Monasterium absque ullo facto ipsius Monachi, ut proinde, moriente Monacho antequam adeat hæreditatem sibi relictam, vel si illam repudiet, adhuc succedere debeat Monasterium, cui jus iam est acquisitum, quam Sententiam sustinendam esse in foro Canonico, docet Ciarus *quæst.* 30. *de testamentis*, quamvis oppositum sustineatur in foro Cæsareo ob varias Legistarum, & Canonistarum opiniones.

82. Non levis difficultas est de Filiis naturalibus, & Spuriis, an possint hæredes institui: pro quo nota, naturales illos dici, qui procreantur à parentibus solutis ad contrahendum matrimonium tempore conceptionis, seu nativitatis habilibus, seu inter quos nullum adest impedimentum dirimens matrimonium, non obstante, quòd impedimentum habeant solùm impediens, puta votum simplex castitatis, quia impedimentum solùm dirimens matrimonium inter parentes tollit à Filiis, quòd sint naturales, ut habet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disp.* 38. *nu.* 8. Lugus *disp.* 24. *sect.* 3. *num.* 83. Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 6. *num.* 55. Spurii dicuntur illi, qui nascuntur ex parentibus impeditis, seu habentibus tempore conceptionis, seu nativitatis impedimentum dirimens matrimonium, ut si essent consanguinei, vel affines intra quartum gradum; si alter eorum sit junctus matrimonio; si constitutus in Sacris; si Religiosus professus.

83. Resp. 1. Filii naturales de Jure communi possunt institui hæredes universales à parentibus non habentibus filios legitimos; relicta tamen ascendentibus legitima, *l. licet C. de filiis naturalibus*: Si autem filius naturalis non fuerit institutus hæres à patre carente prole legitima, non succedit patri in tota hæreditate ab intestato, sed tantùm in sexta parte, *Authent. de hæredibus ab intestato*, ut docent Molina *disp.* 166. Reginaldus *lib.* 25. *num.* 626. Clarus *quæst.* 31., quos sequitur Bonacina *supra num.* 3. Si verò Pater moriatur intestatus, relictis filiis legitimis, tunc filius naturalis non succedit in dicta sexta parte, quamvis illi potuisset relinqui duodecima pars, ut asserunt Covarr. *cap.* 8. §. 4. *numer.* 9. Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 6. *num.* 74. Gomez *l.* 9. *Tauri*, *aliique* communiter.

84. Matri autem succedit ab intestato filius naturalis in tota hæreditate, si non habeat prolem legitimam, & si habeat, succedit æqualiter eum illis, *l. si qua illustris C. ad S. C. Orficianum* ibi: *Si autem Concubina liberæ conditionis constituta, Filium, vel Filiam ab homine libero habita procreaverit, eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quæ jure legitimo in suo patrimonio possidet, nulla dubitatio est*: Si verò mater testamentum faciat non potest Filium naturalem prætetire, cum sit illius hæres necessarius, qui vel debet necessariò institui, vel cum causa nominatim exhæredari, eritque nullum, & irritum testamentum matris, in quo Filius naturalis non sit institutus, vel nominatim exhæredatus, ut communiter tenent Doctores ex *l. Modestinus* 8. *ff. unde cognati*, & *l.* 1. §. *sed*, & *vulgo ff. ad Tertyll.*, ubi Filii naturales unà cum legitimis necessariò succedere debent.

85. Resp. 2. Filius spurius præter alimenta nihil potest recipere de bonis patris, sive ex testamento, sive ab intestato, sive ex contractu, & donatione inter vivos, sive alio modo, *l. licet C. de naturalibus liberis* ibi: *Qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio decludantur*, & Authen. *Ex complexu Cod. de Incest. nupt.* ubi etiam alimenta eis denegantur, ibi: *Ex complexu nefario, aut incesto, aut damnato coitu liberi, nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, ut nec alantur à patre*, quamvis, quoad alimenta Jus Civile mitigatum sit à Jure Canonico in cap. *Cum haberet* 5. *de eo, qui duxit in matrim.*, ubi dicitur, quòd spurii sunt alendi de æquitate Canonica; unde si præter alimenta spurius aliquid accipit à patre, tenetur in conscientia legitimis hæredibus restituere ante Sententiam Judicis, eum sit incapax hæreditatis, & successionis, & aliquid recipiendi à patre ultra alimenta, Covarr. *de matrim. p.* 2. *cap.* 8.

c. 8. §. 5. *num.* 5. Julius Clarus §. *testamentum quæst.* 31. Molina *disp.* 166. Ant. à Spiritu S. *disp.* 16. *nu.* 674. Lessius *cap.* 19. *nu.* 58. Lugus *disp.* 24. *sect.* 6. *num.* 92. Villalob., Dicastill., Tapia, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 62.

86. Si Pater hæredem instituat Titium amicum cum obligatione reddendi hæreditem Filio spurio, licèt talis dispositio sit illicita, & peccent mortaliter Pater sic disponens, & Filius hæreditatem accipiens, quia fraudem faciunt in re gravi contra leges justissimas prohibentes hæreditatem dandam Filio spurio, ut cum aliis tenet Andreas à Matre Dei supra *num.* 67., dispositio tamen est valida, cum non sit conditionalis, sed absoluta, cum solo modo, & gravamine reddendi hæreditatem Filio spurio, quod gravamen cum sit contra leges est ipso Jure nullum, & habetur tamquam non adjectum; ut bene advertit Lugus *de Just. disp.* 24. *num.* 96.; unde hæres sic institutus liberè potest hæreditatem accipere, & retinere, nec tenetur illam tradere Filio spurio, quamvis tradere promiserit, cum talis promissio facta contra leges non obliget.

87. Si tamen hæres institutus dare voluerit hæreditatem, vel totam, vel partem Filio spurio, non quidem ex pacto, & obligatione, quæ nulla est, sed sponte sua, & liberè sciens, & cognoscens, se ad id non teneri, licitè hoc facere poterit, & Spurius poterit eam capere, & retinere, cum illam non accipiat à patre, nec ex vi promissionis, sed ab extero, qui titulo institutionis jam factus est verus dominus, ita Covarr. *cap.* 8. §. 6. *num.* 8., & 9. Lugus *disp.* 24. *num.* 95. Diana *part.* 4. *tract.* 3. *resol.* 121., & *part.* 10. *tract.* 11., & 5. *miscell. resol.* 19. Bonacina *disp.* 3. *quæst. ult. punct.* 3. *num.* 6. Lessius *lib.* 8. *cap.* 19. *num.* 60. Ant. à Spiritu S. *disp.* 16. *num.* 175. Villalob., Dicastill., Tapia, Sanchez, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 72. Hic modus subveniendi spurio commendatur à Lugo, si fiat absque ullo pacto, ut si Pater constituat hæredem amicum, & illi commendet Filium suum spurium, ut ex benevolentia post ejus obitum curam illius habeat, eique provideat, sicut ipse provideret.

88. An verò pater instituere possit hæredem suum nepotem, nempe Filium ipsius spurii. Responsio communis est affirmativa, si hoc non faciat contemplatione ipsius Filii Spurii, ut ex tali institutione commodum reportet, quatenus nepos habeat proprietatem, & spurius usumfructum; nam hoc esset agere in fraudem legis, juxta Clarum §. *testamentum quæst.* 32. Secus si spurius ex tali institutione non habeat commodum, vel quia fortè jam mortuus est; vel facta est cum prohibitione, ne Spurius commodum reportet. Sed alii meliùs absolutè affirmant, quia Leges solùm loquuntur de Filiis spuriis, qui nihil possunt à parentibus recipere, & cum sint pœnales, & odiosæ non sunt ampliandæ, sed restringendæ, ut intelligantur solùm de Filiis, non de nepotibus, Vasquez *de testam. cap.* 5. §. 6. *dub.* 7. *num.* 124. Lugus *disp.* 24. *num.* 113. Gomez *ad l.* 9. *Tauri num.* 17. Bonacina *supra punct.* 3. §. *Dixi Filium*, & *seq.*, quod intelligendum asserit, sive Nepos fuerit legitimus, sive illegitimus, quia non constat in lege, nepotem esse incapacem; infert etiam cum Vasquez, & Gomez, Sacerdotem habentem filiam, quam collocavit in matrimonio cum Titio, bene posse ipsi Titio donatione, vel testamento relinquere ea bona, de quibus testari potest, quia sicut potest relinquere nepoti, multò magis relinquere potest conjugi Filiæ spuriæ.

89. An verò Pater possit Filium spurium pupillariter substituere Filio legitimo, adeò ut succedere possit, & debeat pupillo in bonis paternis, si fortè moriatur in ætate pupillari, negat Sanchez *lib.* 4. *consil. cap.* 3. *dub.* 25. *num.* 2. Molina *disp.* 167. Lessius *cap.* 19. *dub.* 6. *num.* 59. Sed oppositum est satis probabile, quia tunc spurius non accipit hæreditatem à patre, sed à fratre pupillo, cui in hæreditate paterna succedit vigore testamenti, cui fuit pupillariter substitutus, nec ipsi prohibitum est, hæredem esse fratris, sed patris, ita Ant. à Spiritu S. *num.* 676. Villalobos, Tapia, Acosta, quos sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 65.

90. Spurius non solùm patri, sed nec etiam Matri succedere potest, quamvis non adsit alia proles legitima, quia hoc solùm conceditur Filiis naturalibus, non spuriis: Affirmant tamen nonnulli, spurium retinere posse ea, quæ Mater illi reliquit, donec per sententiam Judicis privetur, modò legitimis Filiis notabiliter non noceat, quam Sententiam approbat Lessius *num.* 66., & probabile putat Trullench *lib.* 7. *cap.* 18. *dub.* 7. *num.* 6., sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 678.; debentur tamen spuriis alimenta, si aliunde non possint se sustentare, nimirum quæ pertinent ad victum, vestitum, medicinas, & habitationem, juxta qualitatem personæ, ex *cap. Cum haberes, de eo, qui duxit in matrim.*, &c., & Filiæ spuriæ debetur etiam dos, licèt Pater sit Sacerdos, quia dos succedit loco alimentorum, ut docet Navar. in *cap. non liceat* §. 19. *num.* 11. *num.* 15. Mater tenetur alere puerum primo triennio, vel suis sumptibus aliis tradere nutriendum, post triennium tenetur pater, donec Filius sua industria possit se sustentare, ut habet Lessius *supra*

pra num. 70., & Covarr. *num.* 19., & patet ex *l. Nec filium C. de patria potestate*, quòd si pater moriatur, succedit in integrum in obligatione Filios alendi ipsa mater, *l. si quis à liberis ff. de liberis agnoscendis*, &, si mater non possit, succedunt avi, & proavi ex parte patris, illisque deficientibus, avi, & proavi ex parte matris.

DUBIUM VIII.

De Hæredibus necessariis, & succedentibus ab intestato.

91. HÆredes necessarii dicuntur illi, quos testator præterire non potest, sed eos debet necessariò instituere, saltem quoad legitimam illis Jure debitam, vel eos nominatim exhæredare, causâ legitima exhæredationis expressâ: hujusmodi sunt Filii legitimi, &, illis deficientibus, Nepotes, Pronepotes, & cæteri descendentes in linea recta; Hisque deficientibus, succedunt ascendentes in linea recta Pater, Avus, Proavus, ita tamen, ut ascendentes non computentur inter hæredes necessarios, si adsint Filii, & descendentes, ut habetur in *Novell.* 118. *cap.* 1., vi cujus descendentes omnes totaliter excluduntur à successione, quando existunt descendentes: hujusmodi autem hæredes necessarii nullatenus possunt præteriri, eritque nullum, & irritum testamentum, si non instituantur, saltem in legitima, vel nominatim non exhæredentur, ex *Novell.* 115. *cap.* 3. ibi *Sancimus igitur non licere penitus Patri, vel Matri, vel Avo, vel Avia, Proavo, vel Proavia suum Filium, vel Filiam, vel cæteros liberos præterire, aut exhæredes facere in suo testamento, &c. nisi probabuntur ingrati, & ipsas ingratitudinis causas parentes suo inseruerint testamento, &c. si autem hæc observata non fuerint nullum exhæredatis liberis præjudicium generari, sed quantum ad institutionem hæredum pertinent, testamento evacuato ad parentum hæreditatem liberos tamquam ab intestato, ex æqua parte pervenire.*

92. Fratres, & Sorores numquam sunt hæredes necessarii, sed liberum est testatori hæredem instituere extraneum, eritque validum testamentum aliàs legitimè factum, etsi Fratribus, & Sororibus nihil penitus in eo relinquatur, quia nullum ius habent, nec ullo jure constat, quòd hæredes instítui debeant à Fratribus, Molina *disp.* 163. Homobon. de bonis *in Exam. Eccles. part.* 2. *tract.* 9. *cap.* 20. *quæst.* 27. Beja *in suis respons. part.* 2. *casu* 57. Lugus *disp.* 24. *num.* 174. Diana *part.* 1. *tract.* 8. *resol.* 83., & alios referens Bonacina *quæst. ult. part.* 3. *num.* 13.; possunt tamen fratres, & sorores descendentes ab eodem patre testamentum impugnare per querelam inofficiosi testamenti, si persona turpis fuerit hæres instituta, *l. Fratres* 27. *Cod. de inoffic. testam.*, & *Instit. eod. tit. in princ. vers. Soror autem*. Personæ turpes censentur omnes infames infamia Juris, vel facti, ut sunt Concubinarii, Meretrices, Mimi, Lenones, bonorum dilapidatores, & alii hujusmodi, ut habetur ex *d. l. Fratres Cod. de inoffic. testam.* Gomez *tom.* 1. *var. Resol. cap.* 11. *num.* 38. Clarus *in addit. num.* 1., & alii communiter. Hoc jus instituendi querelam inofficiosi testam. restringitur ad solos Fratres, & Sorores, nec competit eorum liberis, nec item Fratribus uterinis ex diverso patre, ut habetur ex *cit. l. Fratres* 27.

93. Ab intestato primò succedunt Filii, deinde Nepotes, & descendentes in linea recta per stirpem, & non per capita; si enim adsint nepotes, isti succedunt in quantum repræsentant patrem, ita ut omnes nepotes Filii unius Fratris unam tantùm repræsentent personam, & omnes simul unam solùm portionem accipiunt æqualem illi, quam singuli Filii extantes accipiunt; quod verum est de omnibus Filiis, sive viris, sive fœminis; sive sint emancipati, sive non: si non adsint descendentes in linea recta, succedunt ascendentes Pater, Avus, Proavus suo ordine, & gradu. *Auth. de hæredib. ab intest. Auth. Defuncto Cod. ad Senatus consult. Tertull.* §. *Item vetustas* Instit. *de hæredib. ab intest.*, & hæc successio locum habet respectu Matris Filii posthumi; nam si, mortuo patre, ab Uxore prægnante nascatur posthumus, qui statim moriatur, succedit Mater in omnia bona patris, quorum Filius erat hæres, &, si moriatur Mater in puerperio, succedit Filius, si supervivat.

94. Si deficiant descendentes simul, & ascendentes, succedunt Fratres, Sorores, & alii propinquiores per capita usque ad decimum gradum inclusive, ita ut præferantur semper illi, qui sunt in gradu proximiori; sive sint agnati, hoc est consanguinei ex parte patris; sive cognati, hoc est consanguinei ex parte Matris: Fratri defuncto primo loco succedunt illius fratres ex utroque parente, vel eorum Filii, qui Patres suos repræsentant, & excludunt fratres ex uno solùm parente; iis deficientibus, succedunt Fratres ex uno tantùm parente, exclusis aliis collateralibus: quando concurrunt simul Fratres consanguinei, & uterini, isti præferuntur in bonis maternis, illi in bonis paternis, ut docet Molina *disp.* 164., quamvis alii velint, illos æqualiter succedere in omnibus bonis, sive proveniant ex parte patris, sive ex parte Matris, quia illa bona, quæ ad defun-

functum pervenerunt, desierunt esse bona paterna, vel materna, & sunt facta propria ipsius defuncti, ut cum aliis notat Engel *lib. 3. tit. 27. num.* 12. Fratres spurii, & naturales sibi invicem succedunt, quando sunt uterini, id est ex eadem Matre; secus si non sint uterini, quamvis sint ex eodem patre, *l. 2., & 4. ff. Unde cognati* Molina *disp. 167. concl.* 12. Covarr. *in epit. p. 2. cap. 8. §. 5. ad fin.*

95. Quæres: Quid sit Legitima; quibus & quanta relinqui debeat. Hæreditas tota, quæ à Jure vocatur *As* dividitur in duodecim uncias, seu partes, quæ *assis* appellatione sustinentur, & distinctis nominibus appellantur ab uncia usque ad *assem*, puta *Sextans* significat duas uncias, quasi sexta pars totius hæreditatis. *Quadrans* continet tres uncias, quasi quarta pars Assis: *Triens* continet quatuor uncias, quasi tertia pars Assis: *Quincunx*, quinque: *Semis*, sex, & significat dimidiam hæreditatem: *Septunx*, septem: *Bes*, id est octo unciæ: *Dodrans*, novem: *Dextans*, decem: *Deunx*, undecim, & *As* duodecim uncias, & significat totam hæreditatem, §. *Hæreditas* 5. *Instit. de Hæred. instit.*, & *l. Servum §. fin. ff. eod.*

96. Legitima igitur est illa portio hæreditatis, quæ hæredibus necessariis, puta liberis, nepotibus, & aliis descendentibus, iisque deficientibus, parentibus, in testamento relinqui debet. Estque hodie de Jure communi *triens*, seu tertia pars totius hæreditatis, deductis expensis funeralibus, & ære alieno, computanda, si Filii non sint plures, quàm quatuor; si enim sint quinque, aut plures, legitima erit *Semis*, id est dimidia pars totius hæreditatis æqualiter dividenda inter Filios, sive masculos, sive fœminas; *Novell.* 18. *cap.* 1., & Authen. *Novissima c. de Inoffic. Testam.* ibi: *Novissima lege cautum est, ut si quatuor sint Filii, vel pauciores, ex substantia deficientis Triens: si plures sint, Semis debeatur, &c. ex æquo scilicet inter eos dividendus*. Debetur autem hæc legitima à patre, atque à Matre descendentibus legitimis, tam Masculis, quàm Fœminis emancipatis, & non emancipatis, & est illis relinquenda titulo institutionis, seu hæredis, ad hoc, ut testamentum validum sit; nec sufficit, ut titulo donationis, aut legati relinquatur, ut habetur *Novella* 115. *cap.* 3., quod etiam de jure Canonico servandum est, quando testamentum inter liberos conditum est, ut probat Molina *disp.* 175. Potest pro legitima certa res, aut pars assignari, dummodo portionem legibus debitam attingat; secus posset Filius agere ad supplementum legitimæ, §. *sed hæc* 3. *Instit. de Inoffic. Testam.*, & *Novella* 115. *cap.* 3.

97. Quæres 2. Quid sit *Falcidia*, & *Trebellianica*. Resp. Falcidia est quarta pars bonorum Testatoris, quæ post mortem illius, deducto ære alieno, & expensis funeralibus, debetur hæredi scripto nimis gravato legatis, ita habetur §. *Quantitas autem* 2., & §. *cum autem* 3. Instit. *de lege Falcidia*, quia nimirum hæredi scripto debet libera relinqui quarta pars totius hæreditatis: *Trebellianica* verò est quarta pars totius hæreditatis, quæ libera debet remanere hæredi gravato Fideicommisso universali, & sic Falcidia, & Trebellianica solùm differunt in hoc, quòd Falcidia detrahitur à nimiis, & excessivis legatis; Trebellianica verò ab excessivo Fideicommisso universali: illa nomen sortita est, non à falce, sed à suo Authore C. *Falcidio* Tribuno Plebis, qui primus legem tulit, quæ à suo nomine dicta est *lex Falcidia*, ut quarta pars semper libera remaneret hæredibus in testamento institutis, detrahendo proportionaliter à singulis legatis in testamento relictis. Hæc tamen non habet locum in legatis piis, & ad pias causas relictis, nec quando Testator prohibet illius detractionem, ut habetur ex *Authen. similiter C. ad leg. falcid.*, & Authen. *sed cum Testator Cod. eod.*; Trebellianica verò dicitur à *Trebellio* Consule, à quo prodiit Senatus consultum Trebellianum disponens, ut quarta pars totius hæreditatis, deducto ære alieno, & expensis funeralibus, libera remaneat hæredibus institutis.

98. Dixi; *Falcidiam* non habere locum in legatis piis, & ad pias causas relictis, quod intelligi debet, quando ipsa causa pia non sit hæres instituta; nam tunc standum est dispositioni Juris communis, & causa pia tunc potest detrahere falcidiam, quia nimirum una causa pia non habet privilegium contra aliam, ita Sylvester *verb. Legatum 4. num.* 6. Naldus *verb. Testamentum num.* 14. Covarr. cap. *Relatum*, 1. *de testam. num.* 5. Molina, Lessius, Reginaldus, quos sequitur Bonacina *quæst.*, & *punct. ult. num.* 30. Cessat Falcidia quando aliqua res legata est ita, ut in perpetuum non possit alienari, Auth. *Sed in ea re C. ad leg. Falcid.*, in aliis casibus Falcidia detrahenda est ad ratam à singulis legatis relictis à Testatore.

99. An verò Filius gravatus Fideicommisso universali, aut pluribus legatis, possit ultra legitimam, simul etiam detrahere Falcidiam, vel Trebellianicam, satis controversum est apud Doctores; sed responsio communis est affirmativa, prout tenet Abbas, & Glossa in cap. *Raynutius*, & cap. *Raynaldus hoc tit.* Engel *hoc tit. num.* 7., aliique communiter, & Ratio est, quia legitima debetur liberis Jure naturali, cit. cap. *Raynutius* §. *cum autem* ibi: *legitima portio Jure* *nat u-*

naturæ debita; Trebellianica verò, seu Falcidia debetur Jure Civili, ut supra dixi: Cum autem hæreditas regulariter in duodecim uncias, seu partes dividatur, si Filius sit Fideicommisso universali gravatus potest in primis jure naturæ detrahere pro legitima tertiam partem, seu quatuor uncias, & ex aliis octo remanentibus poterit pro Trebellianica detrahere quartam partem, id est duas uncias, & sic sex uncias, ac proinde dimidiam partem totius hæreditatis, ut explicat Abbas, & Gloss. *loco cit.*

DUBIUM IX.

Ex quibus causis Filius possit exhæredari à Patre.

100. Causæ, ob quas Pater exhæredare potest Filios, & alios descendentes, quatuordecim assignantur à *Novella* 115. *cap.* 3. *Prima* est injusta percussio parentum cum lethali culpa, sive percutiat fuste, lapide, allidendo ad parietem, aut alio simili modo; excusatur Filius pro patria pugnans, si patrem ex adverso pugnantem feriat, vel etiam occidat, vel si faciat pro defensione vitæ, & membrorum contra patrem injustè, & immoderatè castigantem, servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ, Covarr. in cap. *Raynutius de testam. num.* 13. *Secunda*, si gravem, & inhonestam injuriam eis intulerit. Quænam autem dicenda sit gravis, & inhonesta injuria, judicandum relinquitur arbitrio Judicis, habita ratione qualitatis parentum, Filiorum, loci, & aliarum circumstantiarum. III. Si eos in criminalibus causis accusaverit, quæ non sunt adversùs Principem, vel Rempublicam, vel catholicam Religionem: sic exhæredari non potest Filius, si patrem accuset de crimine hæresis, quod est contra Majestatem Divinam, & Rempublicam Ecclesiæ; causa debet esse talis, ut propter illam pater sit morte plectendus, aut exilio perpetuo.

101. IV. Si cum maleficis hominibus, ut maleficus conversatur. V. Si vitæ parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentaverit. VI. Si Novercæ suæ, aut Concubinæ patris se immiscuerit, seu carnalem copulam habuerit. VII. Si delator contra parentes Filius extiterit, & per suam delationem gravia eos dispendia fecerit sustinere, sive in corpore, sive in fama, sive in fortuna. VIII. Si pro persona, vel debito patris fidejubere noluit. IX. Si impediat, ne pater conficiat testamentum. X. Si inter mimos, & arenarios contra voluntatem parentum se se sociaverit, & permanserit, nisi forsan etiam parentes ejusdem professionis fuerint. *Arenarii* dicuntur, qui in arenam pugnandi causa descendunt, ibique, sive cum bestiis, sive cum hominibus publicè pugnant. XI. Si Filia, cui parentes maritum dare, & pro sua substantia illam dotare volentes, non consenserit, sed luxuriosam degere vitam elegerit. XII. Si patrem in furorem, vel dementiam lapsum curare, vel nutrire neglexerit; si enim postea ad sanam mentem redierit, poterit Filium, vel Filiam exhæredare. XIII. Si liberi parentem in captivitate hostis detentum non redimunt dum possunt. XIV. Si Filius à Catholica fide defecerit, quæ omnes causæ continentur in dicta *Novella* 115. *cap.* 3. illas omnes causas fusè, ac distinctè explicat Leander *in quarto præcepto Decalog. disp.* 11. per distinctas quæstiones.

102. An verò Pater ex aliis causis præter enumeratas, possit exhæredare Filium, nimirum propter similia, vel etiam deteriora crimina; plures affirmant, quia licèt Jus has causas assignaverit, non tamen exclusit alias, in quibus similis, aut etiam urgentior ratio ingratitudinis reperitur: tum quia, *ubi est eadem ratio eadem est legis dispositio*; lex siquidem rationi nititur, ac proinde eadem debet esse dispositio legis, ubi eadem est ratio, ita Covarr. in cap. *Raynutius cap.* 16. *de testam. num.* 23. Jul. Clarus §. *Testamentum quæst.* 41. *vers. sed quæro*. Ant. Gomez *tom.* 1. *var. resol. cap.* 11. *num.* 12. Molina *lib.* 1. *de primogen. cap.* 9. *num.* 32. Sylvester, Fragosus, Villalob., Vasquez relati à Leandro supra *disp.* 11. *quæst.* 16., verùm cum in pœnis non sit facienda extensio ad alia, quæ non sunt in lege expressa, quamvis æquè gravia, seu graviora sint, & magis digna, quæ eadem pœna puniantur, non est cur pœna exhæredationis ad alios casus præter expressos in Jure debeat extendi, maximè quia in *Novella* 115. *cap.* 3. *prin.* expressè dicitur, ut præter ipsas *nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quæ in hujus Constitutionis serie continentur*, ita tenent Hostiens., Alexander, & Gregor., Lopez, quos refert, & sequitur Molina *disp.* 176. *num.* 47. Lugus *disp.* 24. *num.* 178. Bonacina *in* 4. *præcept. Decalog. disp.* 6. *quæst. Unica punct.* 6. §. 3. *num.* 2. Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 94.

103. Hinc facilè solvitur gravis illa difficultas; an scilicet parentes possint exhæredare Filios, aut negare dotem Filiæ nubenti contra illorum voluntatem, aut ipsis inscius, & inconsultis; dicendum enim est, hoc illos facere non posse, non solùm quando nuptias celebrant cum persona honesta in quo omnes conveniunt, ut videre est apud Jul. Clarum *quæst.* 41. *num.* 4. arg. Authen.

 sed

sed si post C. de inoffi. testam. ibi: *sed si, & sine consensu tuo*, parentis, *marito se, libero tamen, copulaverit; eam exhaeredare non potest*: Sed etiam si nubant personae inhonestae, quia nullo Jure probari potest, patrem eximi ab obligatione dotandi Filiam, ipso invito nubentem, aut cum indigno contrahentem, prout tenent omnes illi, qui docent, praeter causas in *Novella* 115. *cap.* 3. expressas, nullam aliam esse, ob quam parentes possint exhaeredare Filios; ergo dicendum est, patrem teneri Filiam dotare juxta qualitatem personae, maximè, quia dos succedit loco alimentorum, quae negari non possunt à patre.

104. Conf., quia negatio dotis repugnat libertati matrimonii, ob quam sicut non potest apponi poena solvenda per frangentem fidem sponsalium, ut cum aliis tenet Bonacina *quaest. 1. punct. ult. de matrim.*, ita non potest Filia privari Dote in poenam, eò quòd matrimonium contraxerit, invito patre, vel cum indigno: ex quo infert Bonacina, ob id non posse fieri Statutum, quo Filii nubentes, invitis parentibus, priventur haereditate, Sanchez *lib. 4. de Matrim. disp. 26. num. 16.*, & nos, etiam aliis allatis, diximus *cap. 5. de Matrim. dub. 7. num. 45.*, & tenent omnes illi, qui docent, praeter causas in *Novella* 115. *cap.* 3. allatas, & expressas, nullam aliam esse, ob quam parentes liberos exhaeredare possint.

105. Quaeres; an in casibus, in quibus pater potest exhaeredare Filium, possit etiam alimenta negare. Plures affirmant, quia sicut est de jure naturae alimentorum subministratio, ita est successio titulo haereditario in bonis paternis, sed propter culpam, & ingratitudinem puniri potest Filius, & privari jure succedendi in bonis paternis; ergo etiam jure alimenta consequendi, sicut alii delinquentes puniuntur in bonis propriis, quod etiam habetur ex *l. fin. C. de alendis liberis*, *l. si quis à liberis* §. *Idem Judex ff. de liber. agnoscend.*; hoc tamen intelligi debet, quando Filii aliunde habent necessaria ad vitae sustentationem, quamvis non habeant necessaria ad sui status decentiam; nam simpliciter necessaria ad vitae sustentationem numquam pater Filiis negare potest, arg. *l. necare ff. de liber. agnoscend.* ibi: *necare videtur, qui alimenta denegat*, ita Vasquez, Sylvester, Dicastill., & alii, quos sequitur Andreas à Matre Dei *num.* 92.

106. Cessat in patre jus exhaeredandi filium, si sequatur reconciliatio, & pater filium recipiat in pristinam amicitiam, & familiaritatem, quia tunc cessat causa exhaeredationis, & per consequens jus, & facultas in patre filium exhaeredandi. Quòd si, non obstante reconciliatione, sequatur exhaeredatio, tunc erit nulla, & irrita, utpote facta sine legitima causa, quae abolita est per reconciliationem, sive expressam, sive tacitam, quia *taciti, & expressi eadem est virtus* cap. 2. *de rescript. l. cum quis ff. de rebus creditis*; tacitè saltem remitti injuriam, & ingratitudinem quando pater filium admittit ad pristinam amicitiam, & familiaritatem, satis constat ex *l.* 3. §. *ult.* juncta *l.* 4. *sequenti ff. de adimendis legatis*, & ex *l. in ipsum C. familiae erciscundae*, si post exhaeredatum filium in testamento, pater moriatur, eo non revocato, succedit filius sicut ante exhaeredationem, quia per reconciliationem cessat ingratitudo, & reddit ad pristinum statum, in quo erat haeres necessarius, Molina *disp.* 176. *vers. mihi autem*, Lugus *disp.* 24. *num.* 167. Bonacina *tom.* 2. *disp.* 5. *quaest. unico punct.* 6. §. 3. *num.* 12., ubi refert Rebellum, & Reginaldum.

107. Cessat etiam ingratitudo, & causa exhaeredationis, ita quòd non possit Filius exhaeredari, si ante mortem patris Filius professionem emittat in aliqua Religione approbata; & si ante professionem erat exhaeredatus, per illam redditur nulla, & invalida talis exhaeredatio, ut affirmat Gratianus in Decret. *cap. ult.* 19. *quaest.* 3. ex quadam Novella constit., quam refert, in qua in favorem Religionis sancitum est, quòd nullo modo talis Filius possit exhaeredari; & quòd si ante professionem exhaeredatus erat, invalida reddatur talis exhaeredatio, Molina *supra n.* 58. Bonacina *num.* 12. Andreas à Matre Dei *num.* 96. Idem asserunt nonnulli, tolli causam ingratitudinis, & exhaeredationis, si ante mortem patris Filius poenitentiam agat patrati criminis, ita ex *cap. ferrum dist.* 40. tenent Abbas in cap. *Quintavallis Col.* 2. *de jure juran.* Alexander in *l.* 1. *num.* 33. *ff. soluto matrim.* Sed alii meritò negant, quia licèt poenitentia tollat culpam apud Deum, & in foro conscientiae, non tamen tollit poenam temporalem ex legum ordinatione inflictam, ac proinde post peractam poenitentiam criminis à Filio commissi, adhuc potest puniri poena exhaeredationis, ita Covarr. in cap. *Raynutius num.* 18. & 19. Molina *supra num.* 57. Bonacina *num.* 12. Lugus *num.* 168. Andreas à Matre Dei *nu.* 96. Vasquez *Opusc. de testam. cap.* 6. §. 3. *dub.* 5.

108. Ex iisdem ferè causis, ex quibus parentes possunt exhaeredare Filios, possunt etiam isti exhaeredare parentes, ut habetur ex cit. *Novella* 115. *cap.* 4., ubi octo sequentes causae numerantur. *Prima*, si Parentes ad interitum vitae liberos suos tradiderunt, accusando nimirum illos de crimine poenam mortis inducente, nisi denunciet de crimine laesae Majestatis humanae seu Divinae, & de crimine haeresis, ut explicat Glossa *ibidem*,

Secun-

Secunda, si venenis, aut maleficiis, aut alio modo parentes Filiorum vitæ insidiari probentur. *Tertia*, si pater Nurui suæ, aut Concubinæ Filii sui se se immiscuerit. *Quarta*, si parentes Filios suos testamentum condere prohibuerint in rebus, in quibus habent testandi licentiam. *Quinta*, si pater Uxori suæ, vel hæc illi venenum præbet, aut vitæ insidiatur, potest à liberis ejusdem exhæredari. *Sexta*, si liberis, vel uno ex his in furorem constituto, parentes eos curare neglexerint. *Septima*, si Filii in captivitate detenti negliguntur à parentibus. *Octava*, si pater sit hæreticus potest illum Filius Catholicus exhæredare. Ex his omnibus causis enumeratis, ob quas Filii à parentibus, & parentes à Filiis exhæredari possunt, possunt etiam illis alimenta negari, seclusa extrema, & gravissima necessitate.

DUBIUM X.

De Substitutionibus.

109. Substitutio, de qua agimus in præsenti, est vocatio unius, vel plurium ad hæreditatem, ex defectu hæredis, vel hæredum institutorum à testatore, ita Covarr. *de Testamentis cap. Raynutius* §. 4., estque communis quoad substantiam. Dicitur *unius*, *vel plurium*, quia non solùm unus potest substitui loco alterius, sed etiam plures loco unius, vel plurium. Dicitur *ad hæreditatem*, quia propriissimè substitutio dicitur, si in locum unius hæredis substituatur alius, casu, quo primus hæreditatem adire nollet, vel non posset: non obstat tamen, quin etiam in legatis fiat substitutio, ut notat Covarr. de testam. *cap.* 16. §. 4. *num.* 1., & constat ex *l. ut hæredibus* 50. *ff. de legatis* ibi: *ut hæredibus substitui potest, ita & legatariis*. Dividitur autem substitutio in Vulgarem, Pupillarem, Exemplarem, Reciprocam, Fideicommissariam, & Compendiosam, seu Breviloquam, Covarr. *loco cit.* Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 7. *numer.* 76. Molina *disp.* 182., & alios referens Bonacina *quæst. ult. punct.* 4.

110. Substitutio *Vulgaris*, quæ dicitur etiam simplex, & directa, est, qua quisque testandi capax quemlibet Jure non prohibitum substituere, seu in locum alterius vocare potest: estque directa institutio hæredis loco alterius primò instituti, & continet imbibitam conditionem; ut si ille, qui fuit institutus hæres, vel erat necessariò successurus, non posset, vel nollet esse hæres, aut moreretur ante testatorem, succedat substitutus; quæ conditio semper intelligitur in omni substitutione Vulgari, ut si Testator dicat; *Constituo Titium hæredem, & ei substituo Sempronium*, semper intelligitur conditio, si Titius non posset ex quacumque causa, aut nollet esse hæres, ita Lessius, Molina, Covarruvias, Bonacina *loco cit.* Hæc substitutio vulgaris finitur, & extinguitur, quando hæres primò institutus hæreditatem acceptat, & in illa de facto succedit, ut habetur *l. post aditam C. de Impuber.* ibi: *Post aditam hæreditatem directæ substitutiones non impuberibus filiis factæ expirare solent*. Extinguitur etiam si substitutus moriatur, vivente testatore, seu antequam institutus adeat hæreditatem: quia hæreditas non adita non transmittitur ad hæredes, Molina *disp.* 183. *num.* 8.

111. Substitutio *Pupillaris* est, qua parentes liberis adhuc impuberibus hæredibus institutis alium hæredem substituunt, casu quo moriantur in ætate pupillari, seu ante annos pubertatis, quæ in viris invenitur, expletis 14. annis, & in fœminis expletis duodecim; cum enim ante tale tempus ipsi non possint facere testamentum, Jus concessit, ut parentes hoc pro illis facere possint, & hæredem loco pupilli instituere, si fortè moriatur ante annos pubertatis; unde in tali substitutione fit duplicatum, seu duplex testamentum: primum, quo pater pro se nominat Filium suum hæredem; alterum, quo nominat hæredem pro Filio, ut si dicat; *Instituo Titium Filium meum hæredem, eique si moriatur ante annos pubertatis, substituo Cajum* §. *Igitur* Instit. *de pupillari substit.* ibi: *In pupillari substitutione duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum Filii tamquam si ipse Filius sibi hæredem instituisset*; quare, mortuo Filio in pupillari ætate, ad substitutum transeunt omnia bona pupilli, non solùm ea, quæ accepit à patre, sed omnia quomodocumque ad eum pertinentia, perinde ac si fuisset institutus hæres ab ipso pupillo, Lugus *disp.* 24. *sect.* 8. *nu.* 146. Bonacina *punct.* 4. *num.* 4. Ant. Gomez 1. *var. cap.* 4. *num.* 1. Lessius *cap.* 19. *disp.* 1. *num.* 79. Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 112.

112. Ad hoc, ut valida sit substitutio pupillaris tria requiruntur: primò, ut testator habeat in sua potestate illum, cui substituit, *l.* 2. *ff. de Vulg.* ibi: *Moribus introductum est, ut quis liberis impuberibus testamentum facere possit: donec masculi ad quatuordecim annos perveniant, fœminæ ad duodecim. Quod sic erit accipiendum, si sint in potestate. Cæterùm emancipatis non possumus. Posthumis planè possumus. Nepotibus etiam possumus: & deinceps, si qui recasuri non sunt in patris potestatem*. Inde mater numquam facere potest substitutionem pupillarem, quia liberi numquam sunt, nec dicuntur esse in potestate Matris, sed Patris, vel Avi, Co-

varr. *hoc tit. cap. 16. §. 5. num.* 18. Nec pater potest substituere Filio illegitimo, nec extraneo, nec consanguineo collaterali, propter eamdem rationem, quia non sunt sub potestate testatoris. Secundò requiritur, ut ille, cui fit substitutio post mortem testatoris, fiat sui Juris, & non reincidat in potestatem alterius, ut constat ex cit. *l. 2. ff. de Vulg.* ibi: *& deinceps si qui non sunt relapsuri in patris potestatem*; unde Avus non potest aliquem substituere nepoti impuberi, vivente patre, quia nepos post mortem Avi non fit sui juris, sed remanet sub potestate patris: nec pater potest pupillariter substituere Filio, si Avus adhuc vivit, nam mortuo patre reincidit Filius in potestatem Avi, Gomez *cap. 4. num.* 2. Bonacina *punct.* 4. *num.* 4. Tertiò, ut fiat expressio conditionis, vel saltem tacitè subintelligatur, *si in ætate pupillari decesserit*.

113. Hæc substitutio pupillaris tribus modis fieri potest; primò verbis generalibus, ut si testator loquens de Filio suo impubere, non exprimendo Filium esse impuberem, dicat; constituo Filium meum hæredem, & ei substituo Cajum. Secundò verbis specialibus mentionem facientibus pupillaris ætatis. Tertiò verbis specialissimis, exprimendo conditionem propriam huius substitutionis, ut si dicat; Instituo Filium meum impuberem hæredem, & in casu, quo post mortem meam decedat in pupillari ætate, substituo ei Sempronium: quocumque ex his modis fiat substitutio valet, &, adveniente casu, substitutus excludit etiam matrem pupilli, Gomez *cap. 4. num.* 7. Covarr. §. 5. *num.* 20. Extinguitur substitutio pupillaris in puncto, quo pupillus accedit ad annos pubertatis, in quibus potest testari, vel si substitutus moriatur ante pupillum, & statim ac Filius exit à patria potestate, & fit sui Juris, vivente patre.

114. Substitutio exemplaris, ad exemplum pupillaris inventa, est illa, qua parens liberis furiosis, amentibus, mutis, surdis, prodigis, vel simili modo à lege testari prohibitis, hæredibus institutis, alium hæredem substituit casu, quo in tali statu moriantur, & talis substitutio fieri potest, non solùm à Patre, sed etiam à Matre, ab Avo, & Avia, Proavo, & Proavia, *l. Humanitatis C. de impuberum, & aliis substitutionibus*, Gomez *cap. 6. num.* 13. cum Bart., & Bald., & aliis apud Lessium *dub. 7. num.* 84., & alii communiter. Ratio est, quia hæc substitutio non fundatur in patria potestate, sed in humanitate, & affectu parentum erga Filios, *cit. l. Humanitatis* ibi: *Humanitatis intuitu parentibus indulgemus, &c.*: hæc substitutio fieri potest omnibus, & singulis amentibus, aut alio modo testari impeditis; sive sint puberes, sive impuberes; sive emancipatis, sive in patria potestate constitutis, in quo differt à substitutione pupillari. Debet observari ordo in personis substituendis; nam si ille, cui fit substitutio, habet Filios, aut descendentes, hi necessariò debent substitui, si isti deficiant fratres sunt aliis præferendi his etiam deficientibus alius extraneus ad libitum testatoris substitui potest, ut constat ex *cit. l. Humanitatis C. de Impub., & aliis subst.* Gomez *num.* 6. Lessius *loc. cit.*

115. Substitutio Fideicommissaria est illa, qua quis hæreditatem non accipit immediatè ab ipso testatore, sed mediante alio priùs instituto, juxta dispositionem tamen testatoris, quia institutus gravatur à testatore, ut hæreditatem totam, dimidiam, vel partem alteri restituat, Gomez *cap. 5. num.* 1. Covarr. *de testam. cap.* 16. §. 4. *num.* 2. Abbas *hoc tit. in cap. Raynutius* Bonacina *punct.* 4. *num.* 5. Lessius *num.* 85. Hæc substitutio non dicitur directa, sed obliqua, & indirecta, quatenus substitutus non accipit hæreditatem immediatè à testatore, sed mediante alio priùs instituto; hæc substitutio fieri potest etiam in Codicillo, licèt in illo fieri non possit directa institutio hæredis, quia nimirum in Codicillo potest testator imponere aliquod onus hæredi jam instituto, quod non posuit in testamento. Plura hìc tractari solent spectantia ad Fideicommissum, seu Fideicommissarium, sed quia magis spectant ad Juristas quàm ad Theologum moralem, consultò omittimus.

116. Substitutio reciproca, seu breviloqua est illa, qua testator plures hæredes instituit, eosque sibi invicem substituit, ut si dicat; *instituo meos hæredes Titium, & Sempronium, & eos invicem substituo*: dicitur *reciproca*, quia plures hæredes sibi invicem reciprocè substituuntur; dicitur *Breviloqua*, quia fit brevibus verbis. Substitutio *compendiosa* est, quæ verborum compendio plures sub se continet substitutiones secundùm diversa tempora, & ætatem, id est *pupillarem*, & pubertatis, ut si testator dicat; *instituo Titium Filium meum hæredem, eique quandocumque decesserit substituo Caium*. Hæc substitutio erit *vulgaris*, si Filius moriatur ante patrem testatorem, & Cajus succedit substitutione vulgari. Si Filius fiat hæres, & moriatur in ætate pupillari, substitutio erit *pupillaris*, & Cajus succedit ex substitutione pupillari. Si post pubertatem moriatur, substitutio erit *commissaria* si verbis obliquis facta est, & detrahi poterit legitima, & trebellianica. Si Filius fiat amens, & incidat in furorem, substitutio erit *exemplaris*, Covarr. *de testam. cap.* 16. §. 9. Molina *disp.* 192. Lessius *dub. 7. numer.* 93. Bonacina *punct. 4. numer.* 11. plura de huiusmodi

modi Substitutionibus videri possunt apud Legistas.

DUBIUM XI.

An Testamentum possit revocari, ubi de Codicillis.

117. Potest Testator semper, & pro libito suum testamentum, vel penitus revocare, mutare, aut corrigere, quia deambulatoria est voluntas hominis usque ad mortem, & solùm *morte testatoris testamentum confirmatur*, ut ait D. Paulus *ad Hebraeos 9.*, quod adeò verum est, ut nullo pacto, clausula, vel conditione obligari possit ad non revocandum testamentum, eò quòd *Nemo eam sibi potest dicere legem, ut à priore voluntate ei recedere non liceat*, ut habetur, *l. si quis 22. ff. de legatis 3.*: Ut autem valida sit revocatio primi testamenti facti cum Clausula derogatoria secundi, necesse est, quòd in secundo fiat expressa mentio talis clausulæ, ut magis communiter tenent Doctores, ex *cit. l. si quis*, ubi post allegata verba statim subjungitur. *Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis se pœnituisse*, ubi constat, necessariam esse specialem mentionem Clausulæ derogatoriæ, nisi fortè secundum testamentum sit juramento confirmatum; nam tunc præsumitur pœnitere prioris voluntatis, quamvis nullam mentionem faciat prioris testamenti, & clausulæ in eo insertæ, ut habet Covarr. *de testam. p. 2. Rub. num. 59.*, & Molina *disp.* 153. Si tamen primum testamentum ultra clausulas derogatorias haberet adjunctum juramentum illud non revocandi, tunc necesse erit in secundo testamento mentionem fieri primi, ejusque juramenti, secus non censeretur revocatum, sed deberet secundo præferri, quia juramentum est clausula specialissima, quæ non censetur derogata per generalem derogationem, & præsumitur testator ejus juramenti oblitus, ut cum aliis tenet Lugus *disp. 24. num. 36.* Andreas à Matre Dei *cap. 5. num.* 134.

118. Testamentum semper revocari posse, tum validè, tum licitè, etiamsi testator juraverit, se non revocaturum, tenent communiter Legistæ, ut videre est apud Clarum §. *testamentum quæst. 94. num. 3.*, quia juramentum sequitur naturam actus, super quem cadit, cum sit velut accessorium sequens naturam sui principalis; sed actus, super quem cadit juramentum in proposito, est testamentum suapte natura revocabile, & ex sui institutione videtur habere tacitam conditionem, *nisi revocetur*; ergo testamentum, etiam posito juramento, validè, & licitè revocari potest: tum quia juramentum de non revocando testamento est contra bonos mores, *l. stipulatio de verbor. obligat.*; sed juramentum, quod est contra bonos mores, est invalidum, nullum, & non obligat: ergo testamentum licitè potest revocari, Tuscus *tom. 1. concl.* 151. sequitur Azor., Gomez, & alii relati à Bonacina *puncto 6.*, & Diana *p. 10. tr. 15. miscell. 5. resol.* 11.

119. Verùm communis, & sequenda Sententia docet, validè quidem, sed illicitè tale testamentum revocari posse, ea ratione, qua, qui juravit, se alteri non venditurum domum, si postea vendit, valida est, sed illicita venditio; & qui juravit ducere Bertam in uxorem, si postea ducat Caiam, validè contrahit cum Caja, sed illicitè. Ratio est, quia testamentum, cum ex natura sua sit usque ad mortem revocabile, per additum juramentum non mutatur à sua natura, & sic remanet semper validè revocabile, Lugus *disp. 24. num. 36.* Trullench *lib. 7. cap. 18. dub. 9. num. 4.* Bonacina *punct. 6. numer. 2.*, aliique communiter. Illicita tamen est talis revocatio si fiat absque legitima causa, ut tenet communior Sententia Canonistarum apud Clarum *loc. cit.* arg. cap. *cum contingat* 28., & cap. *si verò 8. de Jurejur.in.*, ubi universaliter statuitur, omne juramentum, quod non vergit in præjudicium tertii, & servari potest sinè peccato, servandum esse, quamvis caderet super actu legibus infirmato; sed in casu nostro juramentum servari potest sinè peccato, cum non teneatur testamentum revocare, & possit non revocare: ergo debet juramentum servari, ac proinde peccat graviter, estque perjurus, qui sinè causa revocat testamentum, quod juravit, non revocaturum.

120. Ad rationem oppositam dico; juramentum sequi naturam actus principalis, quoad tacitas conditiones, quando illæ non excluduntur expressè: in casu nostro jurans, se non revocaturum testamentum, excludit expressè tacitam conditionem testamenti; intendit enim non revocare testamentum, quod est ex natura sua revocabile, quamvis etiam in primo testamento apposita sit clausula derogatoria ulterioris testamenti, ut si testator in primo testamento dicat; si aliud testamentum confecero volo, non valere, ut diximus supra, & ita cum Dicastillo, & aliis tenet Diana *part. 10. tract. 15., & miscel. 5. resol.* 11. Ad id, quod additur, responderi potest, juramentum de testamento non revocando dici ad summum posse contra bonos mores civiles, in quantùm Leges Civiles volunt, testamentum semper esse revocabile; quia tamen non obligant testatorem ad illud revocandum, vel non revocandum, sed id relinquunt in illius libertate, nullum pec-

ca-

catum erit, maximè theologicum, nolle illud revocare, & juramento se obligare ad illud non revocandum, quod tamen adhuc poterit revocare sinè peccato, si gravis causa illud revocandi emergat, puta si graves inter testatorem, & hæredem oriantur inimicitiæ; nam juramentum, sicut cæteri contractus habent tacitam conditionem, *rebus sic stantibus*, quibus mutatis, nullum erit peccatum testamentum mutare, ut colligitur ex cap. *Quemadmodum* 25. *de Jurejur.*, ubi expressè dicitur, quòd licèt quis juraverit certam ducere uxorem, non teneatur eam ducere, si post juramentum mulier illa Meretrix, vel leprosa, aut paralytica fieret, vel oculos, vel nares amitteret, Molina *disp.* 151., ubi citat Clarum, & Covarruviam, Lessius *cap.* 19. *num.* 65. Lugus *disp.*24.*num.* 25. Bonacina *punct.* 6. *num.* 1. Diana *part.* 9. *tract.* 7. *miscell.* 2.*res.* 42.

121. Testamentum factum ab illo, qui nullos habebat, nec sperabat Filios, revocatur, saltem quoad hæredis institutionem, si postea Filii nascantur, prout etiam diximus supra *dub.*8.*num.*64.de Donatione causa mortis facta ab illo, qui non habebat, nec sperabat Filios, quæ revocatur per prolem de novo susceptam: dixi, saltem quoad hæredis institutionem, quia legata in eo facta nonnulli asserunt, de Jure communi esse valida, sed melior Sententia docet, non valere, iis exceptis, quæ patet probabiliter reliquisset, si sciret Filios habere, vel habiturum, ut docet Lugus *disp.* 24. *num.* 52., & cum aliis Ant. à Spiritu S. *num.* 719.

122. Codicillus dicitur, quasi parvus codex, seu scriptura continens ultimam aliquam voluntatem sinè directa institutione hæredis: in quo differt à testamento, quod fieri non potest absque directa institutione hæredis, in Codicillo fieri possunt donationes causa mortis, legata, & Fideicommissa, & testamentum potest declarari, & mutari, salva tamen hæredis institutione, minui, & augeri, ut patet ex *tot. tit. Instit.*, & *C. de Codicill.*, nec non ex *tit. ff. de Jure Codicill.*Dixi; *sinè directa institutione hæredis*, quia indirectè hæreditas dari potest, ac transferri per Fideicommissum. Ad validitatem Codicilli requiruntur, & sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, sive masculi, sive fœminæ, eodem tamen tempore simul præsentes, *l. fin.C. de Codicill.*; limitatur in Codicillis inter liberos, & ad pias causas factis, in quibus sufficiunt duo testes, sicut etiam sufficiunt in testamento inter liberos, & ad pias causas.

123. Codicillum omnes illi, & solùm facere valent, qui testari possunt; & quidem unum, aut plures facere possunt, modò inter se non sint contrarii; si enim sint contrarii, prior per secundum censetur revocatus. Codicillus fieri potest, tum ab eo, qui moritur intestatus; tum ab eo, qui testamentum fecit, sive ante conditum testamentum, sive post; si enim testator in testamento subsequenti expressè confirmat Codicillum priùs factum certè valebit, ex communi consensu DD. octorum.

124. Testamentum carens aliqua solemnitate, ac proinde nullum, sustinetur per modum Codicilli, si in eo tacitè, vel expressè fuit apposita clausula Codicillaris, id est *si non valet, ut testamentum, valeat ut Codicillus; vel valeat eo meliori modo, quo valere potest*; secus si talis clausula non fuit posita, quia tunc testamentum remanet irritum defectu solemnitatis, nisi sit ad causam piam, vel inter liberos, ubi solemnitates Juris communis non requiruntur. Tres sunt effectus clausulæ Codicillaris; primus, ut, licèt institutio hæredis in tali testamento minùs solemni facta non valeat, hæres tamen ab intestato succedens teneatur solvere legata. Secundus, quòd hæredes extranei ab intestato venientes teneantur per modum Fideicommissi hæredi scripto in testamento irrito totam hæreditatem restituere, sola dempta Trebellianica, quam pro se deducere possunt, si fecerunt inventarium. Tertius, quòd hæredes necessarii, & liberi injustè præteriti, vel indebitè exhæredati in testamento parentum, teneantur & ipsi hæreditatem restituere hæredi scripto, detracta tamen legitima, & trebellianica, quia, virtute talis clausulæ, institutio directa vertitur in Fideicommissum, & quia parens potuisset Filium tali Fideicommisso per Codicillum gravare, ita hoc ipso censeatur gravatus, si clausula Codicillaris est apposita, Molina *disp.* 132. Layman *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 8. *num.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.*16.*num.* 777., *& alii communiter*.

DUBIUM XII.

De Obligatione hæredis, & Inventario conficiendo.

125. Cum liberum sit hæredi hæreditatem acceptare, seu repudiare, illi conceduntur à Jure tres menses ad deliberandum; an hæreditatem adire velit, nec ne; quod quidem tempus currere incipit à die habitæ notitiæ, se institutum esse hæredem, ut interim videre possit statum hæreditatis, an debita existant, & sibi utile sit hæreditatem adire, quo tempore molestari non potest à creditoribus, & legatariis, *l. ult. C. de Jure deliberandi*; debet interim facere Inventarium, nisi certò constet, hæreditatem suffici-

cientem esse pro omnibus debitis solvendis, quo casu potest omitti; illudque incipere debet intra triginta dies à die habitæ notitiæ, se esse institutum hæredem, & intra alios sexaginta illud terminare, si hæreditas sit præsens; si autem bona hæreditatis, vel major illorum pars sit extra locum, ubi habitat hæres, intra annum absolvere debet, *l. fin.* §. *sin autem dubius* 2., *&* §. *sin autem à locis* 3. *C. de Jure delib.*

126. Inventarium faciendum est coram Notario publico, citatis creditoribus, & legatariis, ne obiicere possint, minùs fideliter esse factum, & debent in illo describi omnia bona defuncti mobilia, & immobilia, omnes actiones, tam activæ, quàm passivæ; omnia debita, & credita tam activa, quàm passiva, quia omnia deserviunt pro considerando valore totius hæreditatis, & subscribere debet hæres coram duobus testibus, & Notario; vel, si scribere nesciat, debet subscribere Notarius loco illius. Nec potest testator cum præjudicio creditorum hæredi remittere obligationem inventarium conficiendi, cum non possit illis præjudicare, potest tamen eum præjudicio legatorum, & Fideicommissorum, quia cum sit liberum testatori illa facere, vel non facere, ita determinare potest, ut stetur dicto, vel juramento hæredis, ut cum Lugo, & Villalob. notat Andreas à Matre Dei *num.* 150.

127. Si hæres hæreditatem adeat, nullo confecto inventario, tenetur omnia debita, & legata solvere, etiam ultra vires hæreditatis; nam jus præsumit, hæredem plura occultasse, & accepisse, quæ essent sufficientia ad omnia debita solvenda; si autem conficit inventarium, tunc non tenetur ultra vires hæreditatis creditoribus, & legatariis solvere, *cit. l. fin.* §. 4., *&* §. 5. *Cod. eod.* Alia commoda proveniunt ex confectione Inventarii. Primò, non potest hæres intra tempus à Jure concessum ad confectionem inventarii conveniri, aut molestari. Secundò, potest detrahere falcidiam à legatis, etsi hæreditas solvendo non sit; id est si sibi non superfit quarta pars bonorum defuncti, quam partem non deducet, non confecto Inventario, *l. fin.* §. *sin autem Cod. de Jure delib.* Tertiò potest, confecto Inventario cuivis creditori liquido solutionem præstare, nec tenetur examinare quinam ex creditoribus sit præferendus, & potius, aut prius habeat privilegium, *cit. l. fin.* §. 5. *C. eod.* 4.; potest unum pro alio, puta rem pro pretio creditori, etiam invito solvere; si enim pecunia deficiat in hæreditate, nec sit emptor, qui res hæreditarias ea lege velit emere, ut hæres non teneatur de evictione, potest compellere legatarios, & creditores, ut accipiant res ipsas hæreditarias in solutum, *cit. l. fin.* §. *in verò Cod. eod.*, ita cum Molina Ant. à Spiritu S. *num.* 706.

128. Hæres tenetur solvere omnia debita realia defuncti; nam sicut succedit in omnia jura realia, ita obligatur ad omnia onera realia, *l. hæres in omne ff. de acquir. hæredit.*, & quia hæres repræsentat personam testatoris, & sic obligatur ad illa omnia, ad quæ tenebatur testator, & sic ad solvenda omnia debita realia, non verò personalia, quæ per mortem testatoris extinguuntur: Quòd si multi fuerint hæredes, quilibet tenetur ad debita defuncti solùm pro rata hæreditaria, nisi aliter defunctus disposuerit, ut cum Sylvestro, Trullench, & Villalob. tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 152. Tenetur etiam hæres satisfacere legatis à testatore relictis ex tacito contractu inter testatorem, & hæredem, ut, si velit frui commodo hæreditatis, debeat legata solvere; priùs tamen satisfaciendum est creditoribus, quàm legatariis, si bona hæreditatis non sufficiunt pro omnibus, quia debita onerosa priùs solvenda sunt, quàm gratuita, ut diximus *tract.* 2. *cap.* 5. *num.* 38. Priùs etiam solvenda sunt vota realia facta à testatore, quàm legata, ut cum Sanchez *lib.* 4. *sum. cap.* 15. *num.* 39. tenet Bonacina *p. ult. num.* 27.

129. Hæres in foro externo habet Annum ad solvenda legata profana, *Authen. hoc ff. amplius Cod. de Fideicommiss.* itaut cogi non possit ea solvere, nisi eo transacto; in foro tamen conscientiæ tenetur ea solvere statim ac primùm potest, maximè si sint legata pro Missis, vel eleemosynis, unde peccat mortaliter indebitè, & sine legitima causa differendo, nec excusari potest, ex permissione anni à Jure concessi, quia talis concessio solùm respicit forum externum, ne cogatur ea solvere in foro externo; in foro autem conscientiæ tenetur statim, ac commodè potest; & ideò in *l. Nulli C. de Episcop., & Cleric.* dicitur absque ulla cunctatione debere talia legata impleri; unde peccant graviter hæres, & testamentarius si absque causa differant ad annum, vel etiam ad plures menses adimplere legata pia, Lugus *disp.* 24. *nu.* 205. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *miscell.* 1. *resol.* 59., & *part.* 8. *tract.* 5. *resol.* 52. Trullench *lib.* 7. *cap.* 17. *dub.* 11. *num.* 7. Tapia, Villalob., & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 155.

130. An hæres, qui non conficit Inventarium, teneatur in conscientia solvere ultra vires hæreditatis solet controverti, sed facilè responderi potest, non teneri, quia de suo nullus tenetur solvere aliorum debita, & quia leges fundatæ in præsumptione fraudis non obligant in conscientia, si constet de contraria veritate, quia juxta vulgatum axioma *Præsumptio cedit veritati*, ut diximus

nius *tract.3.de Legibus cap.* 2.; at Leges obligantes hæredem ad solvenda debita, & legata ultra vires hæreditatis fundantur in præsumptione fraudis, & fallaciæ, quòd scilicet hæres fraudaverit bona, de quibus non fecit inventarium: si ergo contrarium constet, & absit fraus, & fallacia, non tenetur hæres in conscientia solvere debita, & legata relicta à testatore, nisi juxta vires hæreditatis, quod verum est, etiam post Sententiam Judicis, quia etiam talis Sententia nititur præsumptioni doli, aut fallaciæ, ita tenent Gomez, P. Navarrus, Sanchez Emmanuel Sà, Menochius, Graffius, aliique plures, quos affert, & sequitur Bonacina *disp.* 3. *quæst.*, *& punct. ult. num.* 3. Diana *part.* 3. *tract.* 5. *miscell.* 1. *resol.* 56. §. 3. ex eadem ratione, & cum Trullench, Villalob., & aliis Andreas à Matre Dei *cap.* 5.*num.* 151.

131. Hic pariter quæri solet; utrùm anima defuncti existentis in Purgatorio patiatur, si non statim persolvantur legata à defuncto relicta: error hic est vulgi non parum communis, inquit Andreas à Matre Dei *num.* 158., Animas solvi à pœnis ob solutionem factam creditoribus, & detineri in purgatorio donec omnia debita solvantur. Dicendum enim est, non pati per hoc præcisè, quòd legata non statim persolvantur, secus perpetuò deberent puniri, si legata numquam solverentur; est enim alienum ab omni ratione, & à Divina pietate, quòd animæ in purgatorio puniantur ob alienam malitiam, aut negligentiam, ob quam puniri debet executor, qui est negligens in persolvendis, & adimplendis legatis, non anima defuncti, cui tamen nocet negligentia hæredum per hoc, quòd non exhibeantur debita suffragia, & remedia expiationis, quibus exhibitis, Anima defuncti liberari posset à pœnis, ut habet Bonacina *supra num.* 29., ubi notat, graviter peccare executores legatorum, quoties debitam non præstant operam, & diligentiam in exequendis, & persolvendis legatis, quia faciunt contra propriam obligationem in materia gravi, cum præiudicio defuncti, qui solutione legatorum sublevari posset ab Igne purgante. Idem, aliis allatis, tenet Andreas à Matre Dei *num.* 155.

DUBIUM XIII.

De Legatis, & Legatariis.

132. Legatum est quædam donatio à defuncto relicta, & ab hærede præstanda, ut habetur §. 1. *Instit. de legatis*; fieri autem potest non solùm in testamentis, sed etiam in Codicillis, unde qui possunt testari, & codicillare, possunt etiam legata relinquere; & qui non possunt testari, nec codicillare, nec etiam possunt legata relinquere: quinam autem testari possint diximus *supra dub.* 6., ubi *dub.* 7. vidimus, quinam possint hæredes institui; qui enim sunt incapaces recipiendi hæreditatem, regulariter nequeunt recipere legatum, §. *Legari* 24. *Instit. de legat.* ibi *Legari autem illis solùm potest cum quibus testamenti factio est*. Potest legatum fieri non solùm in scriptis, sed etiam oretenus, & etiam nutu, ut si testator interrogetur; an suum Equum Petro relinquat, & ipse capite annuat, aut quovis alio signo suam exprimat voluntatem, ut cum Sylvestro notat Ant. à Spiritu S. *tr.* 10. *disp.* 16. *nu.* 731.

133. Legatum aliud est purum, & absolutum; aliud conditionale, modale, & in diem: purum, & absolutum est quod caret conditione, modo, & die, cuius natura est, ut post mortem testatoris statim acquiratur legatario, cui debetur ab hærede, &, posita acceptatione legatarii, ius ad illud transit ad suos hæredes. Conditionale est, quod sub conditione fuit relictum, nec debetur nisi adimpleta conditione, quæ debet esse honesta, & possibilis; si enim sit turpis, vel impossibilis, habetur pro non adiecta, & legatum debetur legatario statim, ac si sine omni conditione factum fuisset; purificata autem conditione, legatum statim transit in absolutum.

134. Legatum modale est illud, cui additur modus, importans gravamen, & onus exequendum à legatario, ut si testator mille relinquat Caio, ut sibi post mortem construat sepulchrum, modus solet explicari per particulam *Ut*, vel per aliam æquipollentem qualis est, *Ad*, *Ne*, *Pro*, *In*, ut; relinquo tibi meam domum, ne a iam inhabites; relinquo centum pro restauranda Ecclesia, pro celebrandis Missis: Legatum modale peti non potest, nisi caveatur de modo adimplendo, promittendo opus iniunctum à testatore; modus tamen non suspendit, nec vitiat legati substantiam, sed differt, donec sit præstita cautio de modo implendo; Legatarius autem non cogitur subire onus adiectum à testatore, nisi soluto legato cum cautione, *l. eum cui* 8. *ff. de fideicom. libert.*

135. Legatum in diem est illud, in cuius dispo-

dispositione assignatur tempus, & dies, quo solvendum est, ut si testator dicat: lego Titio centum aureos ei tradendos, biennio elapso post mortem meam, hoc legatum transmittitur ad hæredes, si legatarius post mortem testatoris moriatur ante diem solutioni determinatam, quia hæres post mortem testatoris statim contrahit obligationem solvendi, non quidem statim, sed pro die, vel tempore per testatorem assignato, *l. 1. §. cum dies ff. de condit., & demonstrat.*

136. Legatum perpetuum est illud, quod relinquitur sinè limitatione temporis; quod enim habet tempus limitatum, dicitur temporale: in dubio an legatum sit perpetuum, vel ad tempus, dicendum est esse perpetuum, cum non appareat conditio restringens tempus, Rota *part. 4. tom. 3. resol. 563. initio*, ubi plures citantur; & inde si testator relinquat Missam singulis annis celebrandam, censetur esse legatum perpetuum, etiamsi non exprimatur *in perpetuum*, quia virtualier continetur in lv *singulis annis*; ubi enim solutio est reiterabilis, ibi legatum est perpetuum, *l. annum 20. §. annua ff. de annuis legat.*, & in *l. cum quidam 23. eod. tit.*; ubi quòd legatum relictum in d em reiterabilem intelligitur esse annuum, & perpetuum, ut cum Pasqual. *de Sacrif. Missæ quæst.* 1005. *num.* 2. tenet Bordonus *cap. 1. de Testam. num.* 206.

137. Legatum regulariter sumendum est de manu hæredis, eoque legatarius privatur, si capiat authoritate propria, *l. Non dubium 5. Cod. de Legat.* ibi: *Non est dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus, quas subtraxisse eum de hæreditate apparuerit*, idem habet Glossa *V. Petendo* cap. *Raynaldus 18. de testam.* nisi fortè faciat ex licentia, aut dispositione testatoris; nam quilibet cum sit rei suæ moderator, & arbiter apponere potest, quod sibi placet: idem valet, si capiat de licentia hæredis, quia tunc non dicitur capere authoritate propria, *arg. l. si ex stipulatione 5. ff. de acquir. possess.* Molina *disp.* 194. Gomez *tom. 1. var. resol. cap. 12. num.* 10.

138. Si dubium oriatur circa mentem testatoris, quia verba legati sunt obscura, & dubia, nec ex circumstantiis, & conjecturis satis potest constare de mente testatoris, strictissimè sunt interpretanda, ut minorem inducant obligationem, salva verborum proprietate, secundùm communem modum acceptā; fieri debet interpretatio in favorem hæredis, ut minùs gravetur, quàm sit possibile, quia obligatio non est imponenda, quando de illa clarè non constat; unde si Ecclesiæ legatus fuit Calix, sufficit dare argenteum, quoad cuppam superiorem, si hujusmodi calices in tali Ecclesia sint in usu, vel argenteum totum, non verò aureum, quia talis præsumitur voluntas testatoris, habito respectu ad qualitatem Ecclesiæ, prout etiam colligitur ex *l. Titia testamento §. Seja ff. de auro, & argento*, ubi quia erat dissensio, utrùm quædam imago aurea, vel argentea, aut ærea danda esset Ecclesiæ, definitum fuit, dandam esse argenteam, tum ex conjectura mentis testatoris, tum quia in illa Ecclesia non extabant imagines æneæ, ut tenet Bonacina *punct. ult. num.* 7.

139. Legatum relictum Dignitati, vel Sedi debetur etiam successori, secus si fiat personæ habenti dignitatem: relictum Canonicis non censetur relictum Ecclesiæ, nec singulis canonicis, sed Collegio Canonicorum; unde dividendum est secundùm diversitatem graduum, prout fieri solet distributio in ea Ecclesia, Covarr. in cap. *Requisisti numer.* 10. Vasquez *de testam.*, & alii, quos sequitur Bonacina *loco cit.*, ubi cum communi ait, relictum Canonico illi soli deberi; nam legatum non excedit voluntatem testatoris.

140. Legatum relictum pauperibus, distribuendum est inter pauperes illius loci, in quo testator habebat domicilium, quia testator præsumitur habuisse maiorem propensionem ad illum locum, nisi reliquerit hæredi potestatem eligendi pauperes, quia tunc dare poterit etiam aliis, nec tenetur eligere pauperiores, sed sufficit ut pauperes eligat quoscumque etiam Religiosos mendicantes, & habet locum gratificandi, ut cum Mantica tenet Bonacina; non potest tamen se ipsum eligere, nisi gravi prematur necessitate, nec in proprios usus convertere, cap. *Tua nos de testamen.*; si tamen & ipse sit pauper potest aliquam partem sibi retinere, ut docet Navar. in *sum. cap. 25. num. 122.*, quia non est deterioris conditionis, quàm alii pauperes.

141. Quæres; cuinam dandum sit legatum alicui factum, quando duo sunt, qui habent idem Nomen. Resp. in eo casu nulli deberi, sed legatum esse nullum, quando ex circumstantiis, & conjecturis nullo modo discerni potest, an uni potiùs, quàm alteri sit factum, quia incertitudo personarum vitiat legatum, *l. cum ex pluribus 32. ff. de manum. testam.*, *l. si ita 11. ff. de reb. dub.*, *l. si duo Titii ff. de testam. vol.*; Id tamen in praxi rarò contingere solet, quia ex conjecturis, & qualitatibus expressis à testatore solet determinari persona, cui dandum sit legatum, quia persona non est ampliùs incerta; si enim duo sint ejusdem Nominis, & Cognominis, sed alter eorum sit consanguineus, affinis, vel amicus, & non alter, illi dari deberet legatum, ex præsumpta voluntate testatoris, qui censetur amico, vel consanguineo voluisse gratificari, ut docet Riccius *part. 2. dec.* 213. Rota *part. 5. decis.* 245.

142. Quamvis in foro externo, stante incertitudine personæ, nulli legatum sit persolvendum, etiamsi unus alteri cedat jus suum, vel conveniant, ut inter illos dividatur, in foro tamen conscientiæ valde probabile est, hæredem teneri legatum inter illos dividere, quia ex Cajet. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 3. debitor certus de debito, sed incertus, an debeat Petro, vel Joanni, tenetur utrique solvere dimidium, & ita in terminis docent Molina *disp.* 197. Ioan. Valerus *in differentiis utriusque fori V. legat. diff.* 5. *num.* 2., quos sequitur Diana *part.* 3. *tract.* 5., *& Miscell.* 1. *resol.* 58., etiam in foro externo tale legatum esse dividendum tenet Lugus *disp.* 24. *num.* 250., & Escobar *in Decalog. lib.* 38. *num.* 458., quia ambo habent certum jus illius, & in tali casu non est in arbitrio hæredis eligere unum ex illis duobus, quem voluerit, eique dare legatum, quia quando neuter probat, testatorem fuisse locutum de se, hæres non habet fundamentum probabile, ut huic soli totum legatum tribuatur, notat Lugus *num.* 251.

143. Legatum factum Ecclesiæ, seu Monasterio S. Mariæ, seu alterius Sancti, & in eo loco plures sint Ecclesiæ ejusdem Nominis, tunc in dubio, si una sit Parochialis non altera, vel una habeat sepulchrum testatoris, legatum dandum erit Parochiali, seu illi, in qua testator habet sepulturam, quia ad illam præsumitur habere majorem affectionem, dum ubi ejus cadaver sepelitur, anima majora suffragia percipiat; si neutra sit Parochialis, nec habeat sepulchrum testatoris, tunc legatum dandum erit pauperiori, quia talis præsumitur voluntas testatoris, voluisse scilicet consulere Animæ suæ per majus opus charitatis resultans, si legatum tradatur Ecclesiæ pauperiori, sic Genuen. *cap.* 57. *in addit. num.* 14., *&* 15. Gomez *tom.* 2. *var. cap.* 11. *num.* 8. *concl.* 8. Diana *supra resol.* 58. Barbosa ad cap. *Indicante* 4. *de testam. numer.* 5. Si Ecclesiæ sint æquales, quia ambæ sunt Parochiales, vel ambæ divites, aut pauperes, dicunt, Episcopum posse gratificari Ecclesiæ, cui voluerit, Barbosa *num.* 6., & Covarr. *de testam. num.* 2., & Panorm. *ibidem nu.* 4. Quando concurrunt duo Monasteria Virorum, & Mulierum ejusdem Nominis Barbosa *loco cit. in fine* cum aliis à se relatis ait, dandum esse Monialibus, quia uberior videtur ejus Charitas apud Deum, attentis ejus Virginibus, & Sponsis, idem docet Miranda in *Man. tom.* 1. *quæst.* 32. *art.* 8.

144. Legatum relictum pro Maritandis Virginibus dari posse Religionem ingredienti, si relictum fuit determinatæ personæ, tenet communis Sententia, ex Authen. *de Sanctiss. Episcop.* §. *sed & hoc præsenti col.* 9. Authen. *Nisi rogati C. ad Trebell.*, quia si non constat expressè de contraria mente testatoris, præsumi debet, eum non voluisse legatariam obligare, ut non sumeret meliorem statum Religionis, ut docent Molina *disp.* 207. Covarr. 1. *var. cap.* 9. *num.* 10. Menoch *lib.* 4. *de præsumpt.* 148. Si autem legatum non sit relictum determinatæ personæ, sed in genere pro Virginibus maritandis, tunc plures asserunt, non posse dari ingredientibus Religionem, quia sic non verificaretur voluntas testatoris, qui legatum reliquit pro matrimonio carnali, non spirituali, pro maritandis fœminis, non pro ingredientibus Religionem. Nec obstant Jura citata, quia ibi sermo erat de legato relicto certæ personæ, non verò de relicto indefinitè pro fœminis maritandis, ut patet ex illis verbis, *sive reliquerit suis liberis; sive alii cuicumque personæ*; quare cum Authent. citata sit exorbitans à Jurecommuni, postulante, conditiones impleri non in ficta, sed in vera, & specifica forma, non est extendenda ad legatum relictum incertis personis, ita Bonacina *disp.* 3. *quæst.* 1. *punct.* 4. *num.* 10. §. *Addunt aliqui* Sanchez *de matrim. lib.* 1. *disp.* 33. *numer.* 32. Lugus *disp.* 24. *num.* 293. Trullench *lib.* 7. *cap.* 18. *dub.* 12. *numer.* 14., & *cap.* 16. *dub.* 9. *numer.* 25. Barbosa *de potest Episc. allegat.* 83. *à num.* 27.

145. Verùm probabilius est, legatum relictum pro maritandis Virginibus dari posse Religionem ingredientibus, sive relictum sit determinatæ personæ, sive indeterminatæ, & vagè pro fœminis maritandis, quia in utroque casu militat eadem ratio, favor scilicet Religionis, ne deferatur melior status Religionis ob consecutionem legati facti sub tali forma, scilicet pro matrimonio carnali; currit enim eadem ratio, sive in particulari, sive in generali relinquatur, & ita tenent Natta *consil.* 296. *numer.* 4. Boerius *decis.* 3. *numer.* 13. Ochagavia *de Sacram. tract.* 1. *de matrim. quæst.* 15. *num.* 17. Basilius Pontius *de matr. lib.* 3. *cap.* 7. *num.* 11., quos affert, & sequitur Diana *part.* 5. *tract.* 14. *miscell.* 2. *resol.* 35. Andreas à Matre Dei *num.* 185. Homob. *par.* 3. *exam. tract.* 13. *cap.* 8. Bossius *de matr. contr. cap.* 11. *num.* 638.

146. Et hoc verum est, etiamsi expressis verbis legatum relictum sit pro matrimonio carnali, seu pro nubentibus carnaliter in sæculo, prout colligitur ex cit. Auth. *Sed, & hoc præsenti C. de sanct. Episcop.*, ubi talis conditio habetur pro non adiecta; non enim est verosimile, testatorem voluisse retrahere à meliori, & perfectiori statu, & eam impedire à tali statu per matrimonium carnale, si enim talis fuisset expressa mens testatoris, ut perderet legatum per ingressum Religionis, conditio esset turpis, nec vitiaret legatum, sed ipsa vitiaretur, & haberetur pro non adje-

adjecta, Surdus *lib.* 2. *conf.* 192. *numer.* 19. Barbosa *cit. allegat.* 83. *num.* 27.

147. Dices; mens testatoris servanda est in specifica forma, quando de illa expressè constat; ergo ille, qui profitetur in Religione consequi non potest legatum expressè relictum pro nubentibus carnaliter in sæculo, tum quia conditio *Si nupserit* non est turpis, licèt enim melius sit non nubere, tamen nubere non est turpe, cum matrimonium sit institutum à Deo in usum propagationis humanæ, ac proinde conditio *Si nupserit* adjuncta legato non est excludenda, sed adimplenda, juxta expressam mentem testatoris: Sed contra dico, mentem testatoris omnibus modis servandam esse in specifica forma, quando non adversatur legibus, & conditio inserta non est reprobata à legibus; in nostro casu particula, & conditio *si nupserit* reprobatur *in cit. Auth.* repetita etiam in *C. ad Senat. Trebell.* §. *Nisi rogati*, & habetur pro non scripta favore Religionis, in quantùm retrahere potest à majori, & perfectiori bono; quapropter qui Religionem ingreditur non dicitur facere contra voluntatem testatoris, quæ debet præsumi rationabilis, & nolle contrariari dispositioni Juris communis talem conditionem rejicientis, per quod patet ad id quod additur.

148. Eâdem ratione, si puellæ relictum sit legatum mille aureorum, si nubat in sæculo; quingentorum verò, si Religionem ingrediatur, dicendum videtur, illam consequi debere integrum legatum mille aureorum, si Religionem ingrediatur, quia illa dispositio, utpote retrahens à meliori, & perfectiori bono, & adversa Religioni videatur turpis, & sic tamquam non adjecta, prout docent Sylvester *V. Legatum* 1. *num.* 13. Donatus *part.* 2. *tract.* 11. *quæst.* 22. Diana *part.* 1. *tract.* 3. *resol.* 125., & *part.* 3. *tract.* 6. *resol.* 29. *vers.* 6. *si quis* Lezana *V. Legatum num.* 17. In praxi tamen dicendum est, ingredientem Religionem non posse consequi mille, sed tantùm quingentos aureos, nec talis dispositio est turpis; nam testator id non fecit ad retrahendam puellam à Religione, sed consideravit, quòd majora onera incumbunt nuptis, quàm Monialibus, ex quò dos detur pro oneribus matrimonii sustentandis, & ideò secundùm communem observantiam, & naturalem æquitatem minor dos dari solet ingredienti Monasterium, quàm nubenti in sæculo, cum Monialis non egeat familia, careat liberis, & non quærat pompam, aut honores, & dos à Monasterio recipiatur titulo eleemosynæ pro alimentis tantùm, juxta exigentiam Monasterii, ut consideravit Rota *part.* 1. *Recent. dec.* 480. *part.* 2. *decis.* 249., & ita tenent Sanchez *de matrim. lib.* 1. *disp.* 34. *num.* 14. Covarr. *lib.* 1. *var. cap.* 19. *num.* 10. *in fine*, quos affert, & sequitur Cæsar Panimoll. *in suo Praxinomo Constit.* 7. *numer.* 25.

149. Legatum relictum Uxori quamdiu statum vidualem servaverit, eidem in conscientia debetur, si Religionem ingrediatur, quia verè statum vidualem servare dicitur. Si verò eidem, aut alteri fiat legatum, *si castè vixerit*, legatum consequi potest si secundò nubat, quia matrimonium contrahere est honestè, & castè vivere, Bonacina *disp.* 3. *quæst. & punct. ult. n.* 22. Molina, Sanchez, Trullench, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 183.

150. Legatum pro maritandis Orphanis dari potest puellæ habenti parentes pauperes, & inutiles, quæ eam dotare non valent, Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 140., quia Orphana dicitur puella habens parentem inutilem, arg. cap. *Inter cætera de translat. Episc.*, ubi Glossa vers. *inutilem* inquit, *inutilem, mortuum reputari*; unde Ecclesia vidua dicitur, quæ inutilem habet Episcopum, tum quia in utroque casu militat eadem ratio, deficientia parentum à quibus possint habere auxilium. Eadem ratione legatum pro Viduis pauperibus dari potest mulieri habenti virum inutilem, Diana *loco cit.* Legatum pro dotanda paupere dari posse nuptæ absque dote tenet Sanchez, Trullench, & Diana, & Andreas à Matre Dei *num.* 188., quia verè est pauper, & indotata.

151. Legatum relictum pro ingredientibus Religionem dari non potest carnaliter nubenti, quia favore Religionis transferri potest legatum à statu inferiori ad superiorem, non è contra à superiori ad inferiorem, Covarr. *cap.* 19. *num.* 10.

152. Legato principali, censetur pariter legatum accessorium illi adhærens, per se loquendo, quia principale trahit ad se accessorium; sic, legato lecto, censentur legata ornamenta illius; legato viridario, censentur legatæ arbores in eo contentæ; legata domo, censetur legatum viridarium illi adhærens; legatis vestibus, censentur legata ornamenta aurea, & argentea ipsarum vestium. Quòd si accessorium non extat, adhuc debetur principale, quia ornamenta non ponuntur taxativè, & limitativè, sed accessoriè; secus si ponantur taxativè, & limitativè, ut si dicatur; relinquo Petro equum, qui habet talem notam, seu tale ornamentum; nam tunc si non detur equus habens tale ornamentum, non debetur legatum, ita Bonacina *num.* 15., ubi ponit hanc regulam, ad cognoscendum, an demonstratio sit posita *taxativè*, vel *demonstrativè* tantùm, quando scilicet legatum relictum est cum demonstratione loci, dicens; censeri positam demonstrativè tantùm, quando legatum celebratur dupli-

duplici orationi, ut si dicatur; lego decem Titio, quæ volo solvi ex redditibus talis fundi, in quo casu cum fundus apponatur demonstrativè, decem solvenda sunt, etiamsi totidem ex tali fundo non percipiantur; si verò legatum concipiatur una tantùm oratione, ut si dicatur; volo, dari decem Titio ex fructibus talis fundi, tunc demonstratio videtur posita taxativè, & sic nôn debentur decem, si non percipiantur ex fructibus talis fundi, nec tenetur hæres, aliunde compensare, sed solùm tenetur tradere id, quod ex tali fundo percipitur, ita Bonacina, qui citat Sanchez, & Cechium.

153. Cessat Legatum primò, si Legatarius præmoriatur leganti, ut si moriatur post testatoris mortem debetur hæredibus legatarii, etiam hæreditate non adita, quia legatarius habet ius ad legatum à morte testatoris, & hæres succedit in jure legatarii: Secundò cessat per notabilem ingratitudinem legatarii, nisi postea expressè, vel tacitè se reconciliaverit, & hoc procedit, etiamsi testator inimicitiæ conscius habuerit tempus revocandi, & fecerit Codicillum, & non revocaverit, adhuc enim censetur revocatum, ut ex Sanchez tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 16. num. 760.* Tertiò, si legaverit rem alienam, putans esse suam; præsumitur enim, rem non legaturum, si scivisset esse alienam, quamvis legatum sit pium; secus si testator sciebat, rem esse alienam, quam scientiam legatarius probare debet, nam tunc hæres debet eam emere, vel si id non potest, æstimationem dare legatario, Lugus *disp. 24. num. 226.*, & cum illo Ant. à Spiritu S. *nu. 761.* Quartò cessat, extincta re legata per ipsum legatorem; unde si quis postquam legavit triticum, quod in horreo habebat, illud consumpsit, ad nihil hæres tenetur; si tamen aliud substituit loco illius, vel illi novum addidit, nam tunc debetur cum suo augmento, ut habet Ant. à Spiritu S. *numer. 743.*

DUBIUM XIV.

De Legatis Piis.

154. Legatum pium dicitur illud, quod relinquitur Ecclesiæ, Monasterio, Hospitali, Confraternitatibus institutis ad exercenda opera pia: item relictum pauperi pro alimentis, pro dote ad maritandas, vel monachandas pauperes puellas, & factum miserabilibus personis; pro redimendis captivis, & pro excarcerandis carceratis, & quidquid fit, relinquitur, vel promittitur intuitu obsequii seu cultus Divini, pro bono, & salute animæ propriæ, vel alienæ, & quidquid spectat ad obsequium Dei, ad salutem animæ, & ad sublevandam proximi miseriam spiritualem, vel temporalem, ut cum Bossio diximus *supra dub. 4.*, & tenent alii communiter apud Dianam *part. 7. tract. 6. resol. 29., & 30.*, Verba testatoris indicantia legatum pium sunt hæc: Pro cultu Divino; pro salute animæ; pro exoneratione conscientiæ; pro malè ablatis; pro amore Dei.

155. Inter legata pia numerantur etiam quæ relinquuntur ad utilitatem publicam, puta pro constructione, sive refectione pontium, & viarum, saltem quando necessitatem patiuntur hujusmodi loca, ut asserunt Doctores apud Dianam *part. 7. tract. 6. resol. 30*, vel si fiant intuitu pauperum, seu ratione causæ piæ. Item pro custodia Civitatis, & publicorum locorum, si adsit necessitas; nam tunc præsumuntur legata illa pro bono publico, & personarum utilitate, & consequenter pro salute animæ relicta; secus si nulla adsit hujusmodi necessitas.

156. Iudex competens in legatis piis est Episcopus loci, etiam respectu laicorum, & contra laicos; est insuper legitimus executor ultimarum voluntatum, & piorum legatorum, tam ex Jure Civili, quàm Canonico, cap. *nos quidem*, cap. *tua nobis*, cap. *si hæredes de Testam.*, & ex Concl. Trident. *sess. 22. cap. 8. de reform.* Ant. de Butrio in cap. *Relatum* 1. *num. 6. de testam.* cum aliis *ibidem* relatis, Tiraq. *de privil. Causæ piæ privil. 149.*, si alius executor non sit à Testatore dispositus, vel si sit malè dispositus, aut deficiat, seu negligenter se gerat, qua tunc Episcopus exequitur, Garc. *de benef. part. 1. cap. 2. num. 98.*, quem refert Diana *part. 1. tract. 2. resol. 84.*, ubi tamen limitat, quando in casu negligentiæ fundator, seu testator alios executores substituit; nam tunc excluditur Episcopus, donec substituti constituantur in negligentia, Antonell. *de Regim. Eccles. lib. 1. cap. 10. num. 16.*

157. Potest Episcopus hæredes negligentes ad solvenda legata pia cogere per censuras, præfixo termino ei bene viso, puta unius anni, aut sex mensium, quo transacto, potest devenire ad declarationem censurarum, & eisdem interdicere administrationem hæreditatis, Thesaur. *de pœn. Eccles. part. 2. V. testam. cap. 1.* Eamdem potestatem habet circa legata non pia, si non sit præventus à Judice laico, quia circa legata profana compulsio hæredum, aut executorum testamentariorum est mixti fori Thesaur. *dict. cap. 1. n. 3.* Abbas in cap. *si hæredes num. 7.*, & in cap. *cum esses num. 33.*

158. Hæredes, seu executores habent annum ad solvendum legata, sive pia, sive profana, quando nullum tempus à testatore fuit præfixum, Auth. *Hoc amplius Cod. de*

de fideicom. cap. *nos quidem de testam.* , & cum Genuen. notat Antonell. *numer.* 19., ubi dicit, quòd annus currere incipit post unicam saltem monitionem à Judice personaliter faciendam, ut colligitur ex dict. cap. *nos quidem* ibi: *ut eum cummoneas*, & cap. *tua nobis* ibi: *monitione præmissa, de testam.*; potest tamen Episcopus ex justa causa hujusmodi annum restringere, tam in legatis piis, quàm in profanis, ut diximus num. præced.; in foro tamen conscientiæ tenetur hæres, seu executor illa solvere statim, ac primùm potest, ut diximus *supra dub.* 12. *num.* 129.. Dixi; quando nullum tempus fuit à testatore præfixum, nam in eo casu sufficit voluntatem exequi tempore per testatorem designato, quamvis licitum sit illud prævenire, cum talis præventio non sit contra testatoris voluntatem, Molina *disp.* 251. Abbas in cap. *Nos quidem* 3. *num.* 10. *hoc tit.*

159. Legata ad unum usum relicta, nec etiam de consensu hæredis possunt in alium usum converti absque justa, & rationabili causa, ac legitimi Superioris consensu, quia voluntas testatoris tanquam lex est servanda, cap. *ultima voluntas* 13. *quæst.* 2. ibi *ultima voluntas defuncti omnibus modis observari debet*, Clement. *Quia contingit de Religiosis domibus*, ubi expresse dicitur *Quòd ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicæ authoritate) converti*. Summus Pontifex licitè, & validè potest ex justa, & rationabili causa commutare, etiam in opus minùs pium, etiamsi voluntas defuncti adimpleri commodè possit, ut habetur ex cit. Clem. *Quia contingit* ibi: *Salva Sedis Apostolicæ authoritate*, & ita tenent Doctores communiter. Ratio est, quia quælibet voluntas, & pia dispositio testatoris tacitè se submittit ordinationi, ac dispositioni Summi Ecclesiæ capitis, & tacitam habet Clausulam, salva authoritate Summi Pontificis.

160. Episcopus ex justa, & rationabili causa potest legatum aliquod in æquale, aut melius commutare, requisito priùs consensu hæredis, & Ecclesiæ, cui legatur, etiamsi posset impleri de facto, & de jure. Ratio est, quia nulli fit injuria, non hæredi, aut loco pio, supposito illorum consensu; neque testatori, quia hoc est conforme ipsius voluntati, licèt enim mens testatoris sit omnino implenda, ex cit. can. *ultima voluntas* 13. *q.* 2., & illa pro lege sit habenda, *Authen. de nuptiis* §. *disponat*; hoc tamen non repugnat rationabili testatoris voluntati, qui si loqui posset, libentissimè annueret, atque, id ipsum Episcopo mandaret, qui cap. *tua nos de testam.*, & in Concil. Trident. *sess.* 22. *cap.* 8. dicitur piarum dispositionum executor, ita expressè Bonacina *quæst. ult. punct. ult. num.* 33., & apud ipsum Covarr. *cap. tua de testam. cap.* 7., & 9. Molina *disp.* 249. Sylvester *V. Legatum* 4. *num.* 11., & alii plures, quibus addi potest Diana *part.* 2. *tract.* 17. *miscell.* 3. *resol.* 26. Antonell. *de Regim. Eccles. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 78. Barbosa *de offic. & potest. Episcop. p.* 3. *allegat.* 83. *num.* 5.

161. Inde legatum pium si non potest applicari ad usum à Testatore designatum, vel non sufficiat, vel converti nequeat, eo modo, quo voluit testator, potest, ac debet Episcopus, accedente consensu hæredis, vel executoris deputati, in aliud pium opus commutare; ità tamen, ut quantum fieri potest, servetur defuncti voluntas. Item commutare potest si absque commutatione legatum fieret caducum, puta si quis pro anima sua legasset centum Bertæ, ut fieret monialis, si hæc nubat, aut moriatur, tunc potest alteri puellæ, quæ monialis fiat, applicari; nam subsistit pietas, quæ fuit causa legati. Dixi; pro anima sua, quia si legatum fuisset relictum Bertæ intuitu, & affectu personæ, tunc, ea mortua, evaderet caducum, & cederet hæredi legantis: pecunia alicui Ecclesiæ relicta ad emendos calices, si eis non indigeat, eò quòd quamplures habeat, converti poterit ab Episcopo in aliquid aliud, quod sit eidem Ecclesiæ magis necessarium, ita Bertach. *in tract. de Episc. part.* 4. *lib.* 4. *num.* 52. Rodriquez *in sum. part.* 2. *cap.* 72. *numer.* 8. Pari modo si pecunia sit relicta pro Ecclesia, seu Capella fabricanda, poterit converti in alterum usum pium, si Ecclesia, seu Capella non possit construi ob aliquod notabile impedimentum, vel quia pecunia non sit sufficiens: legatum relictum pro celebratione Missarum potest ad tempus converti in sacrarum vestium emptione, aut reparatione, si illis, aut earum reparatione indigeat Ecclesia: & legatum annuum relictum pro fabrica Ecclesiæ potest ad tempus expendi pro ornamentis, & aliis Divino cultui necessariis: si commutatio non sit perpetua, sed ad tempus, potest faciliùs, justa concurrente causa, fieri. Sic Clericatus in suis Erotem. Ecclesiasticis *cap.* 102. *num.* 13. ait, Cardinalem Barbadicum Episcopum Paduanum, ipso proponente, concessisse, ut legatum annuum relictum pro ornamentis Altaris Deiparæ in Ecclesia Parochiali Baptaleæ posset per decem annos expendi pro ornamentis Altaris Sanctissimi Sacramenti, attento quòd Altare Deiparæ erat ditissimè ornatum, Altare verò Sanctiss. Sacramenti erat ornamentis omnino destitutum, & nulla erat facilior via providendi illius nuditati. Additque ibidem in casu dubio, quando testator non expressit sufficienter, quomodo sit expendendum legatum, Episcopum posse declarare.

162. Hanc

162. Hanc potestatem commutandi legata pia habet etiam Capitulum, Sede Episcopali vacante, quia succedit in omnia jura Episcopis de Jure communi concessa, unde potest commutare legata in omnibus casibus, in quibus de jure communi potest Episcopus, ut cum Diana *part.* 8. *tract.* 4. *resol.* 34. tenet Antonellus *de Regim. Eccles. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 80. Moneta *de ult. volunt. cap.* 5. *n.* 427. Barbosa *allegat.* 83. *num.* 16. Idem facere possunt Cardinales in suis Titulis, quia in illis habent jurisdictionem quasi Episcopalem, & ita possunt commutare sicut Episcopi, Moneta *supra num.* 452., & ex illo Barbosa *allegat.* 83. *num.* 16. *vers. Capitulum*.

163. Superiores Regulares Majores, scilicet Provincialis, Generalis, & Abbates locales ex officio suo possunt commutare legata eorum Monasteriis relicta, quia & ipsi dicuntur habere potestatem quasi Episcopalem, Gloss. *V. Regularis* cap. *ne pro defectu* 41. *de elect.* Rodriq. *quæst.* 17. *art.* 17., & *quæst.* 20. *art.* 10. Portellus *V. Prælatus initio*, ubi citat D. Thomam 2. 2. *quæst.* 23. *art.* 7. *ad* 5., & ex illis Bordonus *cap.* 15. *de Legatis num.* 12. *usi num.* 14. extendit hanc facultatem commutandi legata suis Monasteriis, aut Ecclesiis facta ad Regulares locales, quando non possunt exequi ad eum usum, ad quem Testator destinaverat, quia habent & ipsi, licèt sint Superiores locales, jurisdictionem quasi Episcopalem.

DUBIUM XV.

De Executoribus Testamentorum.

164. Executores testamenti, vel alterius ultimæ voluntatis dicuntur illi, qui ex dispositione Testatoris, aut Legis, seu Judicis exequuntur defuncti voluntatem; unde alii dicuntur *Legitimi*, qui dantur à lege, seu quibus à Jure competit munus exequendi: alii *Testamentarii*, qui à Testatore designantur: alii *Dativi*, qui dantur à Judice, quando nullus est qui defuncti voluntatem exequatur: executores *Dativi* alii sunt universales, quibus totius ultimæ voluntatis executio committitur; alii particulares, quibus non integræ voluntatis, sed unius, vel alterius tantùm dispositionis particularis executio committitur.

165. Si nullus in testamento sit à testatore constitutus executor, ipso jure hoc munus spectat ad hæredem, qui potest, ac tenetur exequi totam, & integram voluntatem defuncti, & solvere legata, tum profana, tum pia, & alia exequi, quæ disponuntur intestamento, Molina *disp.* 247. Abbas in *cap.* 3. *hoc tit. num.* 4. Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 161. In defectu aliorum munus exequendi spectat ad Episcopum, maximè in iis, quæ relinquuntur ad causas pias; nam Episcopus in Concil. Trid. *sess.* 22. *cap.* 8. *de reform.* dicitur piarum voluntatem executor, quando nimirum nullus ex nominatis à testatore hoc munus acceptavit; & idem valet, quando nominati, vel Jure, vel absentia impediuntur; tunc enim hoc munus devolvitur ad Episcopum, qui potest hoc munus alteri delegare, quia pertinet ad ipsum, tamquam ad Judicem ordinarium, ut cum Sanchez *lib.* 4. *Consil. dub.* 42., & 43. notat Ant. à Spiritu S. *disp.* 16. *num.* 766.

166. Potest Testator unum, aut plures deputare suæ voluntatis executores, sive masculos, sive fœminas; sive laicos, sive Clericos; sive ex hæredibus, sive ex extraneis, quin etiam laicum, & Clericum, & etiam fœminam; quando tamen aliquis suos fratres executores nominavit, intelliguntur masculi, & non fœminæ, nisi fortè unus solus esset masculus simul cum fœmina, nam tunc etiam ipsa intelligitur; potest etiam ad hoc munus deputari minor 25. annis, si decimum septimum complevit, Molina *disp.* 247. *fin.* Sanchez *supra dub.* 40. Vasquius *cap.* 9. *de testam.* §. 3. *dub.* 1. Ant. à Spiritu S. *num.* 762., & Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 161.

167. Religiosi etiam quicumque (si excipias Fratres minores) deputari, & esse possunt Executores testamentarii, tam quoad causas pias, quàm ad profanas; debent tamen habere licentiam sui Superioris, & sufficit licentia tacita superioris immediati, qui potest semper datam licentiam revocare, quando res adhuc est integra; secus si jam sit cœpta, nam tunc cogi potest ab illis, quibus interest, ut datam licentiam non revocet, Sanchez *in Decal. cap.* 11. *num.* 11.; Religiosus tamen etiam exemptus tenetur reddere rationem Episcopo de munere executionis peracto, ut habetur *cap.* 2. *hoc tit. in* 6., & Clem. *un. hoc tit.* Sanchez *num.* 15. & 16.

168. Nemo cogi potest, ut munus executoris in testamento sibi relicto acceptet, & exequatur, etiamsi dispositio sit ad causam piam, quia hoc non est officium publicum, sed particulare, ad quod nemo tenetur: si tamen expressè, vel tacitè illud acceptavit, compelli potest, etiam invitus ad illud exequendum, ex cap. *Joannes* 19. *de Testam.*, ubi habetur *Post susceptum mandatum cogi debent*. Ratio est, quia universaliter mandatum non suscipere cuivis liberum est, susceptum autem consummandum est, Molina *disp.* 248. *num.* 3. Covarr. *de testam. cap.* 19. *num.* 3., estque communis aliorum: censetur autem tacitè acceptare, quando incipit solvere debitum aliquod, vel legatum, vel alio modo

modo in defuncti bona se intromittere. Non debetur testamentariis aliquod salarium ob administrationem sui officii, quia nulla lege cavetur, estque officium voluntariè susceptum, quod potest recusari, & solo titulo pietatis suscipitur, ut constat ex ipsa praxi; si tamen propter hoc damnum aliquod pateretur, puta si sit artifex, aut aliter occupatus, & cogatur relinquere officinam, aut alia negotia, tunc potest petere damnum, quod sibi emergit, aut lucrum cessans, cum non debeat præstare tale munus cum suo damno, ut cum Azevedo docet Andreas à Matre Dei *supra num.* 165.

169. Executores tenentur quamprimum possunt exequi ultimam voluntatem defuncti, nisi certum tempus ab ipso Testatore sit designatum, cap. *si hæres 6. hoc tit.*, & *l. cum res* 47. *ff. de legat.* 1., ubi expressè præcipitur, ut legata sinè mora præstentur, & in *l. Nulli C. de Episcop.*, *& Cleric.* dicitur absque ulla cunctatione, debere talia legata impleri, & Can. *Qui oblationes* 1., *&* 2. 13. *quæst.* 2. dicuntur *interfectores animarum, qui detinent legata pia*. Ratio est, quia statim, adita per hæredem hæreditate, legatarius fit dominus legati, & inde peccant mortaliter executores, si ex negligentia diu differant exequi legata, & ultimam voluntatem defuncti. Nec obstat, quòd à Jure concedatur annus executoribus ad exequenda legata profana, & sex menses ad legata pia, quia talis concessio solùm respicit forum externum, ne pœnas incurrant, non autem forum conscientiæ, ut diximus *supra dub.* 12. *num.* 129. *& dub. præced. num.* 158., & ita tenent Abbas in c. *si hæres 6. num.* 5. Covarr. *ibid. num.* 4. Layman *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 11. *num.* 12. Lugus *disp.* 24. *num.* 296., aliique relati *supra num.* 129.

170. Quando in testamento committitur executori facultas aliquas eleemosynas distribuendi inter pauperes, illas uni soli conferre non potest, quia facultas sibi concessa, seu onus sibi impositum est, ut inter plures pauperes eas distribuat; poterit tamen dare quibus maluerit, quando sibi facta est libera facultas distribuendi; unde poterit etiam dare consanguineis, vel etiam sibi aliquam partem retinere, si verè sint pauperes, cum non debeant esse deterioris conditionis, ac alii pauperes, ut supra dixi: Quòd si executor sit Religiosus poterit proprio Conventui applicare, cum nomine pauperum veniant etiam Hospitalia, Monasteria, & Religiosi ipsi singulariter accepti, ut cum aliis tenet Diana *part.* 8. *tract.* 5. *resol.* 46., quia sic satisfit voluntati testatoris, solùm intendentis eleemosynam erogari veris pauperibus, & in Hospitali, Monasterio, & Religiosis viget paupertas, si non necessitatis, quæ angit pauperes sæculi, saltem voluntatis, quæ non debet esse deterioris conditionis in ordine ad favores, & privilegia, quibus gaudent cæteri pauperes, ita Graff. *part.* 1. *lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 3., ita etiam Tapia, Villalob., Dicastill., Sanchez, & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 5. *num.* 169.

171. An quando, & à quo legata relicta in aliquem usum pium determinatum, commutari, & converti possint in alterum usum pium, quando legatum ad designatum usum pium non sufficit, vel applicari non potest, diximus *dub. præced.*; non enim executor habet liberam facultatem transferendi, prout sibi magis libuerit, quia voluntas defuncti semper adimpleri debet in propria specie, & in usum destinatum à Testatore; commutatio verò fieri debet ab Episcopo, vel alio legitimo Superiore, ut dixi supra.

CAPUT XVI.

DE REBUS ET BONIS ECCLESIÆ NON ALIENANDIS.

DUBIUM I.

Quo Jure, & quæ Bona prohibeantur alienari.

1. ALienatio rerum, & bonorum Ecclesiæ utroque Jure, Cæsareo nimirum, & Canonico prohibetur; jure quidem Cæsareo in *l. jubemus* 2., & in *Authent. hoc jus porrectum Cod. de Sacrosanct. Eccles.* & §. *Nos igitur Collat.* 2. *Auth. de non alienandis, &c.* Jure Canonico *tot. tit. de reb. Eccles. non alienand. lib.* 3. *Decretal.*, *& Clement.* 2. *eod. tit.*, ubi in specie prohibetur alienatio rerum Monasterii, & aliis Juribus relatis à Donato *in praxi rerum Regul. tom.* 1. *part.* 2. *tract.* 24. *quæst.* 2.; præcipuè autem à Paulo II. ex extr. *Ambitiosæ cupiditati*, communiter dicta *Paulina*, ubi, præmissis malis, quæ sequuntur, *si immobilia, & mobilia pretiosa Deo dicata*, profanis usibus applicantur, & ita alienentur cum maximo Ecclesiarum, Monasteriorum, aliorumque locorum piorum, ac Divini cultus detrimento, inter alia Pontifex sic statuit *Omnium rerum, & bonorum Ecclesiasticorum alienationem: omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur: concessionem, hypothecam, locationem, & conductionem ultra triennium: necnon infeudationem, vel contractum emphyteuticum, præterquam in casibus à Jure permissis, ac de rebus, & bonis in emphyteusim ab*

sim ab antiquo concedi solitis: & cum Ecclesiarum evidenti utilitate, ac de fructibus, & bonis, quæ servando servari non possunt, pro instantis temporis exigentia, hac perpetuò valitura Constitutione præsenti fieri prohibemus, Prædecessorum nostrorum constitutionibus, prohibitionibus, & Decretis aliis, super hoc editis, quæ tenore præsentium innovamus, in suo nihilominus robore permansuris.

2. Deinde alienatio aliter facta ipso facto irritatur, additis pœnis contra alienantes, prout sequitur. *Si quis autem contra hujus nostræ prohibitionis seriem de bonis, & rebus eisdem quicquam alienare præsumpserit: alienatio, hypotheca, concessio, locatio, conductio, & infeudatio hujusmodi nullius omnino sint roboris, vel momenti. Et tam qui alienat, quàm is, qui alienatas res, & bona prædicta receperit, Sententiam excommunicationis incurrat. Alienanti verò bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis Constitutionis tenorem, si Pontificali, vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ, sit penitus interdictus*, alias pœnas deinde statuit pro inferioribus Prælatis, de quibus infra, additque *quòd nihilominus alienata res, & bona hujusmodi ad Ecclesias, Monasteria, & loca pia, ad quæ ante alienationem hujusmodi pertinebant, liberè revertantur. Nulli ergo &c.*

3. Hæc Paulina Constitutio confirmata fuit per Jul. III. per aliam suam, quæ incipit *cum sicut accepimus, sub anno* 1541., & per Paulum IV. sua Constit. incipit *Injunctum nobis desuper, meritis licèt imparibus* 1555. per S. Pium V. in sua Constit. incipit *etsi de singulis*: per Clemen. VIII. sua Constit. incipit *Ad Romani Pontificis* 1592., & per Urbanum VIII. in sua Bulla *de non alienan.*, & priùs per Concilium Trid. *sess.* 22. *cap.* 11. *de Refor.*, & *sess.* 25. *cap.* 11. *de Reform.*, prout refert Donatus *loco cit.*

4. At quia post hæc jura Religionibus concessa fuerunt varia privilegia alienandi bona Monasteriorum, etiam immobilia, & mobilia pretiosa, de quibus Rodriquez *tom.* 1. *quæst. Regul. quæst.* 27., quibus fortè Regulares nimis laxè utebantur cum notabili Monasteriorum detrimento, ideò Sacra Congregatio Tridentini Concilii *die* 7. *Septemb.* 1624. Jussu Urbani VIII. Decretum edidit, in quo, abrogatis omnibus Indultis, & privilegiis quomodolibet Religionibus concessis, eadem S. Congregat. alienationem omnium rerum, & bonorum immobilium, ac pretiosorum mobilium, omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, census perpetuos, seu vitalitios, hypothecam, locationem, & conductionem ultra triennium, concessionem in feudum, vel Emphyteusim, præterquam in casibus à Jure permissis, Generalibus, & Provincialibus Capitulis, vel Congregationibus, Abbatibus, & quibuscumque Superioribus Regularibus cujusvis Ordinis intra fines Europæ existentibus sub pœna *nullitatis ipso jure, absque ipsius Congregationis expressa licentia prohibuit, sub pœna privationis omnium officiorum, quæ tunc obtinebunt, vocisque activæ, & passivæ, ac perpetuæ inhabilitatis ad illa in posterum obtinenda, quam ipso facto absque alia declaratione incurrant*. Cujus tenorem de verbo ad verbum, sicut alias Constitutiones, & jura, refert Hyacinthus Donatus *loco cit. quæst.* 2.

5. Cum autem post hæc compertum esset, quòd Regulares, qui tali Decreto prohibebantur census imponere super bonis ad ipsorum Monasteria pertinentibus, loco Censuum hujusmodi pecunias ad cambium, vel mutuò accipiebant, cum solutione lucri cessantis, & damni emergentis, hoc ipsum prohibuit Sacra Congregatio, approbante Urbano VIII. per Decretum sequentis tenoris, *Cum post editum Decretum de rebus Regularium non alienandis compertum sit, Regulares, qui eodem Decreto prohibentur census imponere super bonis ad eorum Monasteria pertinentibus, loco censuum hujusmodi, pecunias ad cambium, vel mutuò accipere cum solutione lucri cessantis, & damni emergentis; Cumque ex hujusmodi contractu eludatur mens Sacræ Congregationis, cui in primis in votis fuit consulere Religionum indemnitati, quæ ex impositione censuum hujusmodi plurimùm læduntur, S. D. N. approbante, Decrevit, & declaravit, hujusmodi contractus esse contra mentem Decreti, ut supra editi, Ideoque non licere Regularibus pecunias, ut præponitur, accipere, & si acceperint in ipsius Decreti pœnas ipso facto incidere, datum Romæ* 21. *Maii* 1626. *Cosmus Card. de Torres locus* ✠ *Sigilli P. Fagnanus*. hanc declarationem per extensum refert Donatus supra *quæst.* 68.

6. Bona, quæ in extr. Pauli II., & aliis Juribus supra relatis prohibentur alienari sinè consensu Apostolico, sunt bona immobilia, & mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt: Mobilia dicuntur, quæ moveri possunt, ut pecunia, Vestis, Navis, Equus & hujusmodi; immobilia verò dicuntur illa, quæ loco moveri non possunt, ut domus, ager, vinea, & ex istis alia dicuntur corporalia, quæ sunt modò assignata; alia incorporalia, cujusmodi sunt actiones, jura, nomina debitorum, & servitutes, quæ licèt in rigore, nec sint mobilia, nec immobilia, sed constituant tertiam speciem, tamen in præsenti actiones, & jura inter bona immobilia connumerantur, loquendo de juribus, & actio-

& actionibus ad immobilia; nam actiones ad mobilia, puta actio ad debitum certæ pecuniæ dicitur res mobilis ficut, & ipsa pecunia, Lugus *disp. 6. de Justit.*, *& Jure num. 66.* Inter immobilia numerantur etiam servitutes prædiorum, jura piscandi, venandi, & census, seu annui redditus, quando ex fundatione, vel aliunde in perpetuum constituti sunt pro sustentatione Ministrorum Ecclesiæ, ut habetur ex Clem. *exivi* §. *cumque annui de Verb. signif.* ibi: *cumque annui redditus inter immobilia censeantur à Jure.*

7. Mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, sunt vasa aurea, argentea, vestes pretiosæ, ornamenta, gemmæ, Grex ovium, Armentum bovum, præsepium Equorum, Ricc. *in prax. for. Eccles. part. 1. resol. 58.* Barbosa *de offic.*, *& potest. Episcop. part. 3. allegat. 95. num. 39.* Antonell. *cap. 4. num. 3.* Unde Prælatus vendere liberè potest, ac distrahere frumentum, vinum, oleum, & animalia superflua, agnos, arietes, Hircos Hædos, & vitulos, non tamen alienare potest totum gregem, sinè solemnitate, ut habet Antonell. *loco cit.*

DUBIUM II.

Quænam Alienatio prohibeatur.

8. Alienatio sumitur aliquando strictè, prout importat actum, quo rei alicuius dominium in alterum transfertur, ita per Textum *in l. unica Cod. de fundo dotali*, & *in l. alienationis verba, de verborum significatione* tradunt communiter Doctores, sive deinde transferatur dominium directum, ut sunt venditio, donatio, permutatio; sive dominium utile, ut est Emphyteusis, in qua fundi alicujus transfertur dominium utile, retento directo, ut cum aliis docet Ludovicus Molina *de promog. lib. 1. cap. 20. num. 24.* In præsenti, favore Ecclesiæ, sumitur latè, prout complectitur omnem actum, quo rei alicujus dominium directum, vel utile, aut Ususfructus, seu jus in alterum transfertur, & per quem ad alienationem domini deveniri potest, ita Panormit. in cap. *Nulli de, & Eccl. non alien.* August. Barbosa *collect. ad capus Nulli per totum*, & ad caput *sequens num. 3. de reb. Eccl. non alien.* Molina *disp. 464.* Palaus *part. 2. tract. 12. disp. unica punct. 15. §. 2.*, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *varior. Moralium tom. 3. tit. 6. num. 242.*

9. Locatio rei Ecclesiasticæ facta ad longum tempus ultra triennium expresse prohibetur in extr. *Ambitiosæ* cap. *Nulli*, & Clem. 1. *de reb. Eccles. non alienand.*, & tenent Doctores communiter: dubium solùm est; an si fiat locatio ad longum tempus ultra triennium, puta ad novem annos, tota sit invalida, & nulla, etiam quoad primum triennium, vel pro tali primo triennio sustineatur, & valida sit, in quo variant Doctores, quos pro utraque parte lato calamo refert Bossius *supra à num. 336.*, *& seqq.*, & ipse *num. 340.* cum aliis *ibid.* citatis tenet, locationem invalidam esse totam, etiam quoad primum triennium, quia Textus in extr. *Ambitiosa*, & in *Clem. 1. hoc tit.* sinè distinctione talem contractum annullat, & dicitur esse *nullius momenti, & roboris*, & per talem contractum accipienti nullum jus acquiri, & consequenter omnino, & in totum esse nullum.

10. Resp. invalidam esse, ac totaliter nullam, etiam quoad primum triennium, si una tantùm indivisibiliter locatio facta sit, quia quando contractus est unus, & individuus non potest sustineri, si una pars sit nulla, & invalida, quoniam in individuis utile per inutile viciatur; quod enim tangit putridum putrescit, prout sæpè fuit in Rota Rom. decisum, prout refert Genuensis *in praxi cap. 75. in novissimis num. 11. & 15.* Ricc. 1. *p. prax. decis. 117. in 1. editit.* Quòd autem contractus sit unus individuus, & inseparabilis, colligitur ex circumstantiis; si enim una tantùm pensio constituta sit pro toto novennio, aut ex aliis conjecturis appareat, Locatorem non aliter locasse, & Conductorem non aliter conducere voluisse, quàm per integrum novennium, tunc talis locatio tota corruere debet, quia circa triennalem locationem deficit contrahentium voluntas.

11. Si autem locatio sit dividua, & facta pro tempore separabili, & pro annua pensione divisibiliter ad primum, secundum, & tertium, & reliquos annos, tunc sustinetur, & valida est locatio pro primo triennio, licèt quoad illud tempus, quod triennium excedit remaneat nulla. Ratio est, quia juxta Regul. 37. Iuris in 6. *Utile per inutile vitiari non debet* in his, quæ separabilia sunt, sed in casu posito potest separari tempus permissum à prohibito: ergo debet esse valida locatio pro primo triennio, pro quo jure permittitur; ea ratione, qua de Jure Civili si quis una vice donaverit ultra 500. solidos, valet donatio quoad 500., non autem quoad excessum, *l. Sancimus 34. C. de donat.*, ita Gutierez *can. quæst. lib. 2. cap. 13. numer. 7.*, quem sequitur Engel. *lib. 3. tit. 13. num. 12.* Donatus *supra quæst. 42.*, & alii plures relati à Bossio.

12. Nec obstant verba posita in extr. *Ambitiosæ*, nempe quòd *alienatio, concessio, & locatio hujusmodi sint omnino nullius roboris, & momenti*; Nam intelligi debent respectu temporis illiciti, non autem liciti, prout ex multis docet Barbosa *part. 3. de offic.*, *& po-*

 test.

test. Episcopi allegat. 95. num. 16., quia leges generaliter loquentes non censentur improbare, quod aliis legibus est permissum, *l. sciendum ff. qui satisdare cogantur*, & *l. Decurionibus Cod. silentiariis, lib. 12.*; cum autem locatio triennalis permissa sit à lege, & solùm reprobata ea, quæ diuturnior est, dicendum est, Jura dicentia nullam esse locationem, debere intelligi respectu temporis à lege reprobati, non autem respectu temporis à lege permissi.

13. An verò valida sit locatio facta ad novennium cum Clausula, ut singulis trienniis sit nova locatio, & tot sint locationes, quot sunt triennia; affirmat Baldus in *l. voluntas 4. Cod. de Fideicommiss.*, & alii multi apud Manticam *de ambiguis conventionib. lib. 5. tit. 5. num. 19.*, eò quòd interveniant plures locationes, & singulæ non extendantur ultra tempus à lege permissum. Sed opposita Sententia videtur verior, quia tale pactum inventum est in fraudem legis locationem ultra triennium prohibentis; parum enim refert, an res absolutè locetur ad novem annos, an dicta Clausula adjiciatur, quia in utroque casu separantur fructus, & conceduntur ultra triennium contra intentionem legis; facere autem contra legem, & in fraudem legis, seu contra eius intentionem, æquiparantur *Cap. fin. de Regul. Juris in 6.* Nec obstat, quòd dicantur plures locationes verbotenus, cum in effectu sit locatio ultra triennium; siquidem Prælatus se obligat, quòd post primum, immò secundum triennium finitum denuo rem apud conductorem relinquere velit, ita Mantica *loco cit. num. 20.* Covarr. *2. var. cap. 16. num. 4.* Barbosa *de potest. Episcopi allegat. 95. num. 17.*, & alii plures, quos affert, & sequitur Bossius *num. 332.*, ubi refert, hanc locationem, tamquam factam in fraudem legis, esse prohibitam, tenere Rotam Romanam in *Placentina bonorum 1. Septembr. 1585. coram Bubalo*.

14. Asserit cum aliis Bonacina *de reb. Eccles. non alienand. quæst. unica part. 2. num. 24.*, in contractu locationis ad triennium initio posse per publicam scripturam addi, seu fieri promissionem de renovanda locatione, transacto triennio, eò quòd hæc promissio non sit locatio, nec alienatio, sed obligatio personalis locandi, seu alienandi; verùm hoc etiam videtur factum in fraudem legis, non solùm quando tale pactum, seu promissio ponitur in Instrumento publico locationis, sed etiam si fiat alia distincta scriptura publica, quia tunc virtualiter ultra triennium res Ecclesiæ locatur: sustineri potest, si promissio sit solùm personalis, & privata, quia tunc non censetur, nec formalis, nec virtualis locatio, & sic ex vi illius res non locatur ultra triennium, sed adest solùm privata obligatio personalis, qua quis promittit, se locaturum; hoc tamen non admittit Bossius, quia, prohibita locatione ultra triennium, debet censeri prohibita etiam promissio locationis ultra triennium.

15. An verò locatio fructuum ultra triennium sit valida, affirmant nonnulli, quos sequitur Molina *disp. 368.* Covarr. *2. var. cap. 16. num. 6.*, quia sicut non est prohibitum fructus vendere, ita nec illos locare, sed contrarium est probabilius, quia hoc est contra legem, & in fraudem legis prohibentis locationem ultra triennium; frustra enim prohiberetur locatio bonorum, si admittatur locatio fructuum, cum quia in ipsis fructibus etiam fundus aliquo modo dicitur obligatus, & in Clement. *1. de reb. Eccles. non alienan.* expressè prohibetur venditio, & locatio fructuum ad longum tempus; quare fructus licèt possint successivè vendi, juxta extr. *Ambitiosæ*, non tamen ad longum tempus, ita Garzia *de Benef. 2. p. cap. 1. num. 33.* Guttierez *lib. 1. Canon. quæst. cap. 8. nu. 15.* Riccius *decis. 114. num. 3.* Boerius *decis. 224. num. 2.*, quos sequitur Bonacina *supra punct. 2. num. 25.*

16. Quamvis locatio ultra triennium licitè fieri non possit absque assensu Apostolico, ut modò diximus, quando prædia, & bona Ecclesiæ fructus afferunt quolibet anno; si tamen talis conditionis sint, ut alternis tantùm annis fructificent, ut regulariter contingere solet in Olivetis, tunc fieri potest locatio ad sex annos; &, si solùm singulis trienniis fructificent, ita ut ex eis quolibet triennio unus tantùm fructus percipiatur, locari poterunt ad novennium, quia primum triennium æquivalet primo anno, & ita secundum, & tertium, siquidem locatio præfinita in d. extr. *Ambitiosæ* respicit fructus triennales; non autem temporis spatium sine fructu: hac ratione Sylva cædua Ecclesiæ, quæ fructum affert solùm singulis quinquenniis, locari poterit ad quinde im annos, quia quinquennium pro uno anno computari debet; dummodo tamen hoc non fiat anticipatis solutionibus juxta dispositionem Concilii Trident. *sess. 25. cap. 2. de reform.*, quia fieret in præjudicium successoris, & ita tenent Covarr. *cap. 16. num. 6.* Donatus *quæst. 39.* Antonell. *lib. 1. cap. 5. num. 6.* Bonacina *numer. 24.* Navarr., Mantica, Riccius Genuensis, Barbosa, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *part. 3. tit. 6. num. 325.*

17. Hoc idem locum habet in Emphyteuta rei Ecclesiasticæ, quæ non fructificat, nisi tertio quoque anno, ut non cadat in commissum, & res devolvatur ad Ecclesiam, si non solverit per quinquenium, neque per octo annos, juxta terminos cap. *Poterit de locat.*, & *l.*

& *l. 2. Cod. de Jure Emphyt.*, ut tradit Covarr. *ibid.* Riccius *resol.* 111. *num.* 4., &, aliis relatis, Bossius *d. num.* 325. Quòd si prædium Ecclesiæ bis in anno fructus afferat, ipsa locatio fieri potest ad triennium sinè authoritate Apostolica, juxta præscriptum extr. *Ambitiosæ*; per eam enim non prohibetur, locationem fieri citra triennium, quia non præcipit fieri usque ad triennium, sed prohibet, ne ulteriùs protrahatur, sinè solemnitate, & beneplacito Apostolico; potest tamen per statuta Episcoporum limitari ad annum, vel duos annos, ut cum aliis notat Bossius *num.* 326.

18. An verò Prælatus, & Superior Ecclesiasticus, seu Beneficiatus stare teneatur locationi factæ à suo prædecessore: sufficienter constat ex iis, quæ diximus *supra cap.* 7. *num.* 42. & latè tradit Bossius *tit.* 6. *numer.* 360.

19. Bona Ecclesiastica sinè solemnitate, & beneplacito Apostolico dari non possunt in feudum, vel Emphyteusim, quia specialiter in dicta Paulina *Ambitiosæ* id prohibetur, & idem habetur respectu Regularium in *cit. Decreto Urbani VIII.*, quia esset vera alienatio, ex *l. ult. Cod. de reb. alienandis, & non alienand.* Molina *disp.* 470.; sed si res solea: dari in Emphyteusim poterit etiam de novo dari absque solemnitate, sed antequam incorporetur, & fiat de mensa, & sit cum evidenti utilitate Ecclesiæ, Molina *disp.* 648. Covarr. *var. cap.* 17. Julius Clarus *quæst.* 6., & 13., & nos diximus *supra cap.* 6. *num.* 9., ubi etiam constat, quandonam res dicatur solita locari, seu dari in Emphyteusim: Idque latè tradit, & explicat Bossius *num.* 292., & seqq., ubi etiam tradit, terras Ecclesiæ incultas, steriles, infructuosas, ac modici valoris, quæ nullam afferre videntur Ecclesiæ utilitatem, & quæ existunt in loco remoto, & incommodo, & sunt modici fructus, absque assensu Apostolico, & solemnitatibus posse per Prælatum, Ecclesiam, seu Monasterium concedi in Emphyteusim ad meliorandum, citat Riccium, Molinam, Barbosam, Redoanum, Camillum Borellum, & alios.

20. Eadem ratione bona immobilia, & mobilia pretiosa absque beneplacito Apostolico non possunt oppignorari, nec specialiter hypothecari, cum id expressè prohibeatur in dicta Paulina *Ambitiosæ*, & Decreto Sacr. Congr. ibi: *hypotheca*, quod intelligi volunt Nonnulli non solùm de hypotheca, & pignoratione speciali, sed etiam de generali, quia Jura allata loquuntur absolutè, nulla facta restrictione, ut notat Covarr. 2. *var. cap.* 16. *num.* 7., cui favet Quaranta *verb. Alienatio num.* 17. Rodriq. *tom.* 1. *quæst.* 27. *art.* 1., & Bonacina *num.* 23., & expressè probat Bossius *tit.* 6. *num.* 6.; verùm satis probabile est, prohiberi dumtaxat hypothecam specialem, non verò hypothecam, seu obligationem generalem omnium bonorum Monasterii, prout docent Covarr. *d. num.* 7. Redoanus, Molina, Pyrrhus Corradus, Layman, Lezana, & Ciarlinus relati à Bossio *supra num.* 5., sequitur Bordonus *ref.* 27. *num.* 13., & *ref.* 126. *num.* 47., & Fagnanus *lib.* 3. *Decretal. cap. Nulli liceat* 5. *de reb. Eccles. non alienan.*, ubi prohibetur hypotheca specialis; unde non debet fieri extensio ad generalem, nam Paulina, & Decr. S. Congr. non opponuntur Juri communi: & ita est dicendum, ne videantur Jura discrepare, nam expedit jura juribus concordare, *c.* 26. *de elect. in* 6., & quia aliàs Regulares nullum contractum aliàs permissum possent inire, quia in omni contractu apponitur clausula obligatoria bonorum, & sic contractus claudicarent. Hanc Sententiam firmat Fagnanus *num.* 32. Decreto Sacr. Congregat., ut sequitur. *Denique hanc Sententiam probavit meo tempore Sacr. Congreg. Conc. in contractibus Regularium; Nam proposito dubio. An in prohibitione nuper edita de reb. Regularium non alienandis, comprehendatur generalis hypotheca necne? S. Congreg. censuit non comprehendi.*

DUBIUM III.

De Causis, & Solemnitatibus ad licitam, & validam Alienationem requisitis.

21. Ad licitam, & validam alienationem bonorum immobilium, vel pretiosorum mobilium Ecclesiæ, duo copulativè requiruntur. Scilicet justa causa, & debita solemnitas, ut constat ex Paulina *Ambitiosæ*, Decreto S. Congregat., & aliis Juribus allatis, & Can. *sinè exceptione* 12. *quæst.* 2. cap. *Nulli de reb. Eccles. non alienand.*, & Clem. 1. *eod. tit. in* 6., & tenent Doctores communiter. Causa est triplex, Necessitas, non quidem Rectoris, sed ipsius Ecclesiæ; Utilitas Ecclesiæ, quando per alienationem major fructus procurari potest, & Pietas, si pauperes alendi, & captivi ab hostibus liberandi sint, quibus addi solet quarta, nempe incommoditatis. Ab aliis duæ tantùm causæ assignantur, scilicet urgens necessitas, & evidens utilitas; nam ad causam urgentis necessitatis revocatur causa pietatis, & ad causam evidentis utilitatis revocatur incommoditas, quando res magis damnosa est Ecclesiæ, quàm utilis; & plus incommoditatis affert, quàm fructus.

22. Prima igitur causa ritè alienandi res Ecclesiasticas alienari prohibitas, est urgens necessitas Ecclesiæ, cui aliter subveniri non potest, ut cum gravatur ære alieno, quod de ejus fructibus solvi nequit, nisi per alie-

nationem dictorum bonorum, aut quando Ecclesia reparanda est, ut si patiatur imminentem ruinam, aut defectus ornamentorum, paramentorum, vel vasorum sacrorum, & fructus ejus non sufficiunt; si enim adessent Ecclesiæ fructus pro solvendo ære alieno, vel pro aliis necessitatibus, bona Ecclesiæ non possent alienari; quamvis enim Beneficiarius recipere possit fructus sui beneficii, & pro se retinere, nihilominus tenetur ex illis fructibus satisfacere, & providere, quæ sunt necessaria, quamvis non remaneant fructus sufficientes pro sustentatione Rectoris, ut habet Riccius *decis.* 22. §. *causæ num.* 3., & *decis.* 103. *verb. alienari*. Tabiena *V. Alienatio num.* 4., & ita fuisse decisum in Rota testatur Riccius, & Genuen. in praxi, & docet Bonacina *punct.* 3. *num.* 1.

23. Secunda causa est evidens utilitas Ecclesiæ, quæ tunc censetur adesse, quando ex alienatione conditio Ecclesiæ melior fit, & locupletior, ut si res aliqua alienatur ad meliorem emendam, ut Can. *finè exceptione* 12. *quæst.* 2. ibi: *Nisi fortè aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu, atque consensu id eligat, quod non sit dubium profuturum Ecclesiæ*. Idem habetur in cap. *Ut super* 8. §. *fin. hoc tit.* ibi: *Possessiones verò, quæ Ecclesiæ tuæ minùs sunt utiles, pro aliis utilioribus de Fratrum tuorum, & sanioris partis consilio, & assensu alienandi, seu commutandi liberam concedimus facultatem*, & in Clement. 1. *de reb. Eccles. non alienandis* ibi *nisi necessitas, aut utilitas Monasterii*: Hæc utilitas debet esse manifesta, ita quòd conditio Ecclesiæ certò, & evidenter fiat melior; unde non sufficit, quòd Ecclesia non damnificetur, sed requiritur lucrum de tempore alienationis, & assensus Apostolici, & interpositionis Decreti; secus contractus non diceretur celebratus cum evidenti utilitate, sed cum spe utilitatis, ut latè Genuens. *in praxi cap.* 107. *de utilitate requisita num.* 3. Barbosa *lib.* 3 *Juris Eccles. univ. cap.* 30. *num.* 17. citans Rotam *in Bonon. devolutionis* 16. *Novemb.* 1621. *Coram D. Coccino Decano*, & latè tradit Bossius *tit.* 6. §. 3. *per totum*.

24. Tertia est pietas, quæ in tribus casibus potest procedere; pro redimendis captivis; pauperibus tempore famis alendis, & Ecclesiis ædificandis, vel augendis Cœmeteriis pro fidelium sepultura, ut habetur ex D. Ambrosio relato in can. *Aurum* 12. *quæst.* 2. ibi *Aurum habet Ecclesia, non ut servet, sed ut eroget, & subveniat in necessitatibus*, & infra. *Nemo enim potest dicere; cur pauper vivit: Nemo potest queri, quia captivi redempti sunt: Nemo potest accusare, quia Templum Dei ædificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt: nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies Defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet*, hæc ibi.

25. Ultra causam legitimam in alienatione rerum Ecclesiæ immobilium, & mobilium pretiosarum requiritur etiam solemnitas, ad quam de Jure antiquo requiruntur quatuor. Primo requiritur tractatus, ut scilicet Superior volens alienare priùs cum suo capitulo discurrat, an expediat necne, & ad illum convocandi sunt omnes illi, quorum interest, ut Canonici in Ecclesia capitulari, & Monachi de Conventu in Monasterio, cap. *finè exceptione* 12. *quæst.* 2. cap. *Tua de his, quæ fiunt à Prælato*, cap. *ut super de reb. Eccles. non alien.*, & cap. 1. *hoc tit. in* 6. ubi declarata fuit nulla quædam alienatio, *quia tractatus solemnis, & diligens, qui in talibus concessionibus perpetuis, & alienationibus rerum Ecclesiasticarum exigitur, non fuit habitus*, & sufficit unus tractatus publicè, & collegialiter factus, ut constat ex *cit. Jurib.*, ubi fit mentio tractatus in singulari, ut notat Covarr. *lib.* 1. *var. cap.* 17., & Riccius *decis.* 51. *num.* 4., ubi refert, ita fuisse resolutum per Rotam *in una Placentina aquarum* 10. *febr.* 1597. *coram Orano*.

26. Secundò requiritur consensus Capituli illius Ecclesiæ, de cujus bonorum alienatione tractatur, & debet esse expressus, nec sufficit tacitus; & quidem totius capituli, seu majoris, & sanioris partis ipsius, cap. *ut super hoc tit.* ibi: *de fratrum tuorum, & sanioris partis consilio, & consensu*, juncto Can. *finè exceptione* 12. *quæst.* 2., & hoc ad evitanda plurima damna, quæ ex facili, & indiscreta alienatione per nonnullos Prælatos Ecclesiis erant illata.

27. Tertiò requiritur subscriptio singulorum de Capitulo, sic habetur in d. Can. *finè exceptione* 12. *quæst.* 2., & cap. *tua nuper de his, quæ fiunt à Prælat.*; sufficit tamen, quòd subscriptio fiat manu Notarii, ut cum Lessio, Molina, Quaranta, & aliis notat Bonacina *punct.* 4. *num.* 3.

28. Quartò requiritur consensus Superioris, cujus nomine antiquitus veniebat proximus superior, ut in alienatione ab Abbate facienda Episcopus, can. *Abbatibus* 12. *quæst.* 2., & can. *in venditionibus* 17. *quæst.* 4., & in alienatione Episcoporum olim solus consensus Capituli requirebatur, can. *finè exceptione* 12. *quæst.* 2. Hodie tamen ultra consensum Episcopi in Ecclesiis non exemptis, ut Generalis, seu Provincialis in Ecclesiis Regular. in alienationibus rerum immobilium, aut mobilium pretiosarum requiritur consensus Summi Pontificis, ut constat ex *cap.* 2. *hoc tit. in* 6. ibi: *Absque capi-*

tuli

tuls sui consensu, & *Apostolicæ sedis licentia speciali*, & ex Paulina *Ambitiosæ*, & ex Decreto Sacræ Congregat., quoad Regulares, ubi statuuntur pœnæ alienantibus bona Ecclesiarum, Monasteriorum, piorumque locorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, sinè cujus consensu alienatio est nulllus roboris, & momenti.

29. Habito consensu Apostolico, examinanda, & probanda est evidens utilitas Ecclesiæ coram Commissario, cui causa fuit commissa, qui judicialiter procedendo debet examinare testes, & alias legitimas probationes adhibere; nam in Brevi Commissionis semper ponitur; *Si tibi legitimè constiterit*, illud autem dicitur legitimè constare, quod constat, causa cognita, & examinata per testes, ita Quaranta *V. Alienatio num.* 12. Genuens. *in praxi cap.* 89. *num.* 3., & Riccius *decis.* 50. §. *causa numer.* 2. Probata causa coram Commissario, ex ejus Decreto, & authoritate fit legitimè alienatio, ita etiam Bonacina, qui *punct.* 4. *num.* 7. observat, consensum Summi Pontificis supplere quidem solemnitates Jure antiquo requisitas, non tamen supplere causam, nisi exprimat, quia Pontifex semper consensum præstat sub hac tacita, vel expressa conditione; *si in evidentem*, Rota 2. *p. diversf. decis.* 178. *num.* 2. Redoanus *quæst.* 22. *num.* 75. Quaranta *num.* 7.

30. An verò Assensus Apostolicus ex lapsu longissimi temporis præsumatur intervenisse in alienatione: lapsus decem annorum dicitur longi temporis, lapsus verò triginta, aut quadraginta annorum dicitur longissimi temporis, *l. fin. Cod. de præscriptione longi temporis*. Communis opinio docet ex diuturnitate temporis triginta, vel quadraginta annorum præsumi, beneplacitum Apostolicum intervenisse in alienatione rei Ecclesiæ, quamvis non fuerit enunciatum in Instrumento, & ita tenent Doctores communiter, quos refert, & sequitur Bossius *part.* 3. *var. Moral. tit.* 6. *num.* 202. Dicens, ita semper fuisse decisum in Rota Romana, cujus nonnullas affert Decisiones, & hanc communem opinionem asserit procedere, quamvis beneplacitum esset reservatum in vim conditionis, ut quando in Instrumento alienationis dicitur; *Salvo beneplacito Apostolico impetrando*, dummodo tamen toto dicto tempore triginta, vel quadraginta annorum possessor fuerit in bona fide, quæ necessariò requiritur; *quoniam nulla antiqua dierum possessio juvat aliquem malæ fidei possessorem*, cap. *Vigilanti de præscript.*, nec ulla fuerit mota lis in contrarium, sed contractus semper fuerit in observantia; nam tunc debet præsumi, omnia legitimè præcessisse, cap. *cum sicut* 16. *de Sent.*, & *re judicata*, Rota, & alii allegati à Bossio *numer.* 203.

31. Contractus alienationis factus sub conditione assensus Apostolici impetrandi ad summum valet quoad obligationem personalem, quatenus sic contrahentes videntur se obligare ad procurandum dictum assensum, non tamen valet quoad obligationem realem, nec est sufficiens ad transferendum dominium rei Ecclesiasticæ; cum ea, quæ sunt de essentia, & forma contractus, præcedere omnino debeant; assensus autem Apostolicus est de essentia contractus alienationis, qui remanet nullus, & irritus sinè tali consensu, Panormit. in cap. *Ut super de reb. Eccles. non alienan. num.* 17. Quaranta *V. alienatio num.* 8. Riccius *p.* 1. *praxis aureæ resol.* 24. Bossius *num.* 205., ubi affert Decisionem Rotæ Romanæ dicentis, alienationem rei Ecclesiæ factam cum reservatione beneplaciti Apostolici non tenere, nec transferri dominium, donec beneplacitum sit obtentum. Colligitur etiam ex *d. extr. Ambitiosæ* ibi: *Nulla alienatio fiat, inconsulto Romano Pontifice*; per quod ostenditur, actum esse nullum, nisi præcedat assensus: unde, obtento assensu, iterum fieri debet contractus alienationis, quia primus nihil valet; cum ea, quæ sunt de essentia, & forma contractus præcedere omnino debeant.

32. Quare alienans res Ecclesiæ immobiles, salvo assensu Apostolico, etiam cum clausula, *nec aliàs, aliter*, & *alio modo* incidit in censuras, & pœnas extr. *Ambitiosæ*, si ante obtentum beneplacitum Apostolicum tradiderit possessionem, eò quòd illa clausula; *non aliter*, *nec alio modo* sit protestatio contraria facto; per traditionem enim transfertur dominium, supposito contractu habili, Genuensis *in praxi Neapolit. cap.* 44., ubi refert decis. Clem. VIII., Bossius supra *num.* 216. Bonacina cum aliis *disp.* 2. *punct.* 4. *num.* 5.

33. Nec dicas; factum tempore inhabili, sed relatum in tempus habile validum est, saltem pro tempore habili, *l. in tempus ff. de hæredum instit.*; ergo contractus alienationis rei Ecclesiasticæ factus sub illa forma, salvo beneplacito Apostolico, dicendus est validus, quia refertur ad tempus habile, in quo scilicet obtentus fuerit assensus Sedis Apostolicæ: sed contra dico, quòd factum tempore inhabili, sed relatum in tempus habile, validum est pro tempore habili, si jure illud non irritetur, ut contingit in casu nostro, ubi alienatio facta ante obtentum consensum Apostolicum irritatur; nam talis consensus requiritur tamquam forma ad validam alienationem; secus dicendum de tractatu alienationis faciendæ, *si Papa consenserit*, quia non est alienatio. Idem valet si, fiat

fiat contractus alienationis, quòd non incidat in censuras, & pœnas *Ambitiosæ*, si non tradiderit pacificam possessionem, quia per contractum alienationis, nulla secuta traditione, non censetur translatum dominium, ut cum aliis tradit Bossius *num.* 218.

DUBIUM IV.

An prædicta Solemnitates requirantur in quacumque Alienatione.

34. Resp. eas dumtaxat requiri solemnitates in alienatione rerum Ecclesiasticarum immobilium, & mobilium pretiosarum, de quibus solùm loquuntur Jura tales solemnitates requirentia, ut clarè constat ex sæpè cit. extr. *Ambitiosæ* ibi: *immobilia, & pretiosa mobilia Deo dicata*. Excipiuntur res exigui valoris, & minùs utiles, quæ alienari possunt absque solemnitate, & consensu Apostolico, cum solo consensu Episcopi, aut Superioris, juxta Can. *Terrulas* 12 *quæst.* 2. ibi: *Terrulas, aut Vineolas exiguas, & Ecclesiæ minùs utiles, aut longè positas, parvas Episcopus sinè consilio fratrum (si necessitas fuerit) distrahendi habet potestatem*, cui non est derogatum per Paulinam *Ambitiosæ*, nec per Concilium Trident. *sess.* 25. *cap.* 11. *de reform.*, prout declarasse Sacr. Congreg. Concilii *die* 11. *Januarii* 1596. refert Fagnanus cap. *Nulli* 25. *hoc tit.*, quod idem dixit eadem Sacra Congr. anno Domini 1601. respondens Episcopo Faventino, ut refert Barbosa *de potest. Episc. allegat.* 95. *casu* 4. *num.* 51., & tenent Doctores communiter, quos affert, & sequitur Bossius *num.* 294., & 295. Idem valet de Decreto Sacræ Congr. adducto supra *num.* 5. pro Regularibus edito, cum sit explicatio, & confirmatio Paulinæ pro Regularibus, eorum privilegiis sublatis.

35. Hinc sequitur, Prælatum, qui juravit non alienare bona Ecclesiæ, inconsulto Romano Pontifice, non esse perjurum, si, eo inconsulto, Terrulas, & res Ecclesiæ modici valoris alienavit, vendidit, vel ad longum tempus locavit; quod enim potest vendi sinè solemnitate, multo magis potest locari, nec juramentum extenditur ad alienationem in casibus à Jure permissis, sed solùm ad alienationem in casibus illicitis, & non permissis, Panormit. in cap., *ut super num.* 15. Molina *disp.* 468. Ricc. 1. *p. praxis decis.* 36. *numer.* 8., & *part.* 2. *var. resolut.* 383.; numquam tamen potest alienari absque solemnitate modica pars magni prædii, quoniàm partes sapiunt naturam illorum, quorum sunt partes, & quia fieret in fraudem legis, & cederet in damnum Ecclesiæ, cujus omnia prædia possent paulatim alienari; debent ergo Terrulæ, seu res exiguæ esse sejunctæ, & separatæ ab aliis prædiis, seu terris Ecclesiæ, & parum utiles; si enim essent utiles Ecclesiæ, quamvis exiguæ non possent in eo casu alienari, sinè consensu sedis Apostolicæ, ut per Textum in d. Can. *Terrulas* tradunt Quaranta, Ugolinus, Piasecius, Barbosa, & Genuensis relati à Bossio, Riccius *decis.* 22. *p.* 2. Genuens. *in praxi cap.* 60. *nu.* 4. *in fine*, & Lezana *Ver. Alienare nu.* 7.

36. Quænam autem dicenda sit res exigua, quæ vendi, & alienari potest sinè solemnitate, & consensu Apostolico, non omnes conveniunt; nam Glossa in d. Can. *Terrulas ver. exiguas* ait; illas posse dici Terrulas, quæ non valent ultra viginti solidos, id est ultra viginti scuta auri de Camera; nam scutum successit loco ipsius solidi, & censetur eadem moneta, & ejusdem valoris, ut cum Archidiacono, Saliceto, & aliis notat Bossius *supra num.* 295. Antonellus *lib.* 1. *cap.* 8. *nu.* 6. referens Sacr. Congregationem 22. Maji 1601. declarasse, valorem rei, quæ alienatur, si non excedit summam vigintiquinque aureorum, esse modicum, idem habet Gavantus *in Man. episc. ver. Alienatio numer.* 24. Idem Genuensis *ver. Alienatio num.* 24. Stephanus Gratianus *discept. forens. tom.* 3. *cap.* 452. *num.* 19. ait; Summam dici modicam, quando non excedit quadraginta scuta, idque esse conforme dictæ Glossæ, quia juxta tempora antiqua magis æstimabantur scuta viginti, quàm hodie quadraginta, Staffileus *de Literis gratiæ fol.* 352. *num.* 5. dicit, quòd d. Can. *Terrulas* extenditur ad valorem centum aureorum, aut ad annuum censum quinque ducatorum, & ita fuisse practicatum, refert Zerola in *prax. Episcopali ver. Alienatio* in Curia Archiepiscopali Salernitana tempore Marci Antonii Marsilii Columnæ tunc temporis Archiepisc. illius Ecclesiæ, & alii, quos refert Riccius in d. *resol.* 383. *num.* 9.

37. Magis communis, & in praxi recepta opinio docet, quòd cum nihil in Jure definitum sit, id esse relinquendum Judicis arbitrio, qui, consideratis Ecclesiæ alienantis facultatibus, valore rei alienatæ, & loci consuetudine, æstimabit, & judicabit; an hujusmodi res sit modica, necne, per Textum in cap. *Cæterum* 3. *de donation.*, & tradit Abbas *cap.* 1. *numer.* 8. *de in integr. restitut.* Menochius *de arbitr. Judic. lib.* 2. *cas.* 145. *num.* 4. Card. de Luca *de alienat. discur.* 1. *num.* 117., & 118. Fagnanus in cap. *Nulli num.* 26. *hoc tit.*, allegans pro hac Sententia Decis. Sacr. Congregat. Concilii.

38. In permutatione rerum unius Ecclesiæ cum bonis alterius Ecclesiæ non requiri assensum Apostolicum, sed sufficere Decretum Epi-

Episcopi plures affirmant, eò quòd iste casus sit à jure permissus in *cap. 1. hoc tit.*, ubi permittitur Episcopo, ut si terram unius Ecclesiæ commutare voluerit cum terra alterius Ecclesiæ, id (subsistente tamen causa rationabili) facere possit, neque plus requiritur, nisi, ut istud faciat cum consensu ambarum partium. Nec obstat dispositio extr. *Ambitiosæ*, quia videtur loqui de permutationibus faciendis cum laicis, *ne res Deo semel dicatæ ad profanos usus applicentur*, ut colligitur ex illis verbis *profanis usibus applicare*; in hoc autem casu non transfertur dominium in profanos usus cum detrimento Divini cultus, & ita tenent Barbosa *de potest. Episc. allegat. 95. num. 55., & seqq.* Trevisanus *decis. 56. p. 2.* Riccius *in praxi rerum fori Eccles. decis. 38., & 74.*, & *1. p. praxis aureæ resol. 35., & 71.* Ludovicus Engel *hoc tit. num. 16.* Diana *part. 4. tract. 4. resol. 223.* Bossius *tit. 6. §. 1. num 3.* Antonell. *cap. 8. num. 7.*

39. Sententia opposita, requiri scilicet assensum Apostolicum in alienatione, ab una Ecclesia alteri facta, videtur probabilior, & in praxi sequenda, ut habetur ex Can. *sinè exceptione 12. quæst. 2.*, & cap. *Nulli 5. hoc tit.*, ubi generaliter, atque indistinctè prohibetur donatio, venditio, permutatio, aliaque alienatio rerum Ecclesiasticarum sinè justa causa, & non servatis solemnitatibus Juris, & sic censetur illa etiam prohibita, quæ fit ab una Ecclesia ad aliam, non servatis solemnitatibus, ita Sperellus *decis. 154. fori Eccles. numer. 22.* Gratianus *discept. forens. cap. 517. num. 9. tom. 3.* Rota *in Treviren. Bonorum 11. Maji 1621.* coram Dunozetto Seniore, & *in Perusina oblationum 27. Januarii 1640.* coram Molina, Card. de Luca *de Alienat. discur. 1. num. 104.*, & ita observari de stylo Curiæ Romanæ, & consuetudine generali tenent etiam Doctores primæ Sententiæ, Antonelus *loco cit.* Barbosa *num. 57. in fine* Ricc. d. *resol. 35., & 71. in fine*, ac proinde semper recurrendum est pro licentia ad sedem Apostolicam, quando agitur de summa notabili.

40. Sinè consensu Apostolico prohibetur quælibet alienatio, venditio, permutatio, hypothecatio, & quicumque contractus transferens dominium directum, seu utile rerum Ecclesiasticarum immobilium, & mobilium pretiosarum, quæ servando servari possunt, de quibus dixi *supra num. 6., & 7.* Ut res dicatur pretiosa, & inalienabilis CastroPalaus *tract. 12. quæst. unica de reverentia debita Ecclesiis punct. 15. num. 2.* ait, debere esse valoris centum aureorum, ac proinde res illas mobiles alienabiles esse, quæ valorem centum aureorum non attingunt, quæque nec durant triennio, sed usu consumuntur, cujusmodi sunt triticum, vinum, oleum, lana, & pro se citat Navarr., Genuensem, Quarantam, Molinam, & Barbosam; sed melius hoc relinquendum est judicio viri prudentis, attenta qualitate rei, & facultatibus Ecclesiæ, ut in simili diximus de alienatione rerum immobilium, & tenet Bossius *num. 392.*, ubi ait, rem non dici pretiosam, nisi, vel excedat valorem viginti, vel vigintiquinque aureorum, juxta declarationem Sacræ Congregat., ita etiam Diana *p. 4. tr. 4. resol. 223.*, & alii magis communiter.

41. Res mobiles pretiosæ, quæ servando servari possunt, quæque immobilibus æquiparantur quoad solemnitatem, & pari passu ambulant, juxta d. extr. *Ambitiosæ*, sunt illæ, quæ fructificant, & durant ultra triennium absque deterioratione; si enim triennio non durant absque deterioratione, vel usu consumuntur, & non fructificant, alienari possunt absque solemnitate, ut cum aliis tenet Bossius *num 391*, tales sunt fructus, triticum, vinum, oleum, & cæteri fructus, etiam pecorum, & equorum, quos Superiores Monasteriorum liberè possunt alienare in magna quantitate, ut declaravit S. Congreg. *in Nullius 18. Septembris 1627.*; tales sunt vestes, quamvis pretiosæ, quæ sunt usu attritæ, & quotidie magis ac magis corrumpuntur, & veterascunt: licitum est vendere Arietes, Agnos, Hircos, Hædos, animalia vetera, inutilia, & morbo affecta, & quæ superabundant, non tamen licitum est alienare totum gregem, sinè solemnitate, & licentia Pontificis, ita Quaranta, Genuensis, Riccius, & alii apud Donatum *quæst. 49.*

42. Pecunia de se, & regulariter non computatur inter res mobiles, quæ servando servari possunt, unde potest etiam in magna quantitate alienari; siquidem pecunia non est inventa, ut conservetur, sed ad expendendum, & emendum, & ut inserviat usui quotidiano; unde usus non distinguitur à pecunia, sed est constitutivum formale pecuniæ, argentum verò, aut aurum est purum materiale; inde D. Thomas 2. 2. *quæst. 78. art. 1.* ait, *quod sicut Usus vini est bibi, & ita usus pecuniæ alienatio, seu distractio, & sicut vinum consumitur per ejusdem usum, nempe per ly bibi, ita & pecunia per ly alienari*, nec de se est fructifera, ut diximus supra de usura, & ita tenent Doctores communiter, quos affert, & sequitur Bossius *num. 410.*

43. Si tamen pecunia est relicta Monasterio cum obligatione emendi rem stabilem, aut eam investiendi super re stabili ad censum annuum percipiendum, seu fructificandum, tunc alienari non potest, nec consumi sinè consensu Apostolico, quia licèt de se non sit mobile pretiosum, quod servando servari posit; si tamen est destinata ad emptionem rei immobilis, censetur res immobilis, sicut desti-

destinata ad emptionem mobilis pretiosi reputatur mobile pretiosum, ut proinde non possit alienari, & consumi sinè assensu Apostolico, Bonacina *de alienat. rerum Eccles. q. Unica punct.* 2. *num.* 5., & alios referens Bossius *num.* 413.: eadem ratio valet de pecunia, quæ est recepta ex venditione alicujus stabilis Monasterii, quæ debet in emptionem alterius rei stabilis applicari, Redoanus, Genuensis, Riccius, quos sequitur Bossius *nu.* 412. Idem videtur dicendum de pecunia, quæ datur pro dote monialium ad illas sustentandas, quia, professione emissa, debet in bonis stabilibus, aut censibus ad Monasterii utilitatem implicari, ut à Sacra Congregatione, cum Barbosa *collect. ad cap.* 2. *sess.* 25. Concilii Trid. de Regul. *num.* 36. decisum referunt Bossius, & Bonacina; verùm (ait Mendo *num.* 8.) video, consuetudine introductum in pluribus Monasteriis, quòd insumantur in solvendis debitis, & in sustentationem illarum.

44. Pecunia restituta Monasterio ex extinctione alicuius census non potest consumi, & alienari, sed necessariò debet applicari ad alium censum, vel ad emptiotem alicujus stabilis fructiferi, puta domus, prædii, vel quid simile; nam pecunia data ad censum, vel cambiis tradita, aut in Montibus collocata non potest distrahi sinè beneplacito Apostolico, quia est fructuosa, & inter immobilia computatur; est enim pecunia hujusmodi jus quoddam incorporale exigendi, quotannis certam pecuniæ quantitatem, quod rei immobili æquiparatur, quæ proinde, si restituatur, debet iterum investiri ad commodum Monasterii. Notat hìc Riccius 1. *p. decis. cur. Archiep. Neopol. decis.* 134., annuos census, & redditus diminui non posse, vulgò *calare* sinè assensu Apostolico, si contractus in suo robore maneat, & non fuit rescissus, quia diminutio est species alienationis; secus si contractus fuit rescissus, & capitale fuit depositatum, quia tunc si Monasterium non inveniat meliorem conditionem investitio fieri potest pro minori, quia est novus contractus, ita refert, & sequitur Donatus *quæst.* 58.

45. An verò Prælatus sinè solemnitate, & assensu Apostolico repudiare possit legatum, hæreditatem, vel quid simile relictum Ecclesiæ: Negant plures, quia sicut Prælatus sinè solemnitate non potest alienare bona Ecclesiastica, ita nec impedire acquisitionem, prout docent Molina, Quaranta, Lambertinus, & alii relati à Bonacina *punct.* 2. *num.* 33. Sed probabilius videtur, Prælatum repudiantem legatum, & hæreditatem Ecclesiæ relictam, non tamen adhuc adeptam, acquisitam, & incorporatam, non incurrere pœnas Extravagantis, licèt possit ex alio titulo peccare, & teneatur de proprio satisfacere, si sinè justa causa Monasterium, seu Ecclesiam privat iis bonis acquirendis. Ratio est, quia prædicta solemnitas requiritur solùm in alienatione bonorum Ecclesiæ, quæ scilicet sunt Ecclesiæ, seu Monasterio incorporata, & actu ab eo possidentur; sed Prælatus renunciando legatum nondum acceptatum non dicitur alienare bona Ecclesiæ, quia illa bona antequam sint incorporata non dicuntur bona Ecclesiæ, sed dicuntur bona acquirenda, seu proximè acquisibilia, non acquisita, unde non incurrit pœnas extr. *Ambitiosæ*, inde valet illa Regula, qua dicitur, quòd Prælatus non potest præjudicare suæ Ecclesiæ in quæsitis, bene tamen in acquirendis, sed hæreditas delata, nondum tamen Ecclesiæ incorporata, dicitur jus quærendum, non autem acquisitum, & sic illam repudians non dicitur incurrere pœnas extravag. Paulinæ, quæ loquitur de Jure quæsito, & proprio Ecclesiæ, & ita docent Sanchez *de Matrim. lib.* 6. *disp.* 4. *numer.* 15. Panormit. cap. *Tua, de his, quæ fiunt à Prælatis* Rebellus *lib.* 18. *quæst.* 14. *num.* 5. Quaranta *V. Alienatio num.* 43., & alios referens Bossius *num.* 276.

46. Verum tamen est, Prælatum peccare mortaliter contra justitiam, & obligationem sui Officii, sinè causa repudiando, & non acquirendo, ac proinde tenetur in utroque foro conscientiæ, & judiciali ex justitia de suo damnum Ecclesiæ ex tali repudiatione, & cessione secutum resarcire, sicut & Tutor, qui negligentia sua pupillo non acquirit, tenetur de suo satisfacere pupillo, *l. quidquid Cod. arbitr.*, ut in terminis tradunt Panormit., & Bossius *loco cit.*, sequitur Bonacina *punct.* 2. *num.* 33., & Ecclesiæ competit beneficium restitutionis in integrum, si ob dictam renunciationem læsa sit; modò res illa non fuerit acquisita alteri Ecclesiæ, nam tunc melior videtur conditio possidentis, ut cum Molina, Vasquez, Quaranta, & Riccio notat Bonacina *loco cit.* Excusaretur Prælatus à peccato, si repudiaret hæreditatem ex justa, & rationabili causa, quia est magis damnosa, quàm utilis, & subjecta vexationibus, aut litibus inextricabilibus, cum obligatione vagandi per tribunalia sæcularia, ut notat *ibid.* Bossius.

47. Bona donata, seu relicta Ecclesiæ, seu Monasterio bonorum immobilium capaci sub conditione, quòd possint alienari sinè consensu Apostolico ad libitum Prælati, seu Monasterii, tali conditione non obstante, non possunt alienari absque consensu Apostolico. Ratio est, quia talis conditio, tamquam illicita, & turpis habetur pro non adjecta, eò quòd sit contra Jura, & Constitutiones Pontificias, quæ prohibent alienationem rerum

rum Ecclesiæ sinè solemnitate: tum quia illarum rerum dominium cum sit quæsitum Ecclesiæ, factæ sunt Ecclesiasticæ, & pertinent ad Judicem Ecclesiasticum, & non ampliùs ad legantem, & consequenter in earum alienatione requiritur solemnitas à Jure requisita in alienatione rerum Ecclesiasticarum, ita latè Covarr. in *cap. Tua num.6. de testamentis* Quaranta *V. Alienatio num.*31. Bonacina *punct.* 4. *num.* 11., & cum aliis Bossius *num.* 378. E contra verò relicta, seu donata Ecclesiæ sub conditione, ut non possint alienari, talis particula habetur pro non apposita, & in casu necessitatis alienari potest, servatis solemnitatibus: excipiuntur bona immobilia relicta, vel donata Monasterio incapaci retinendi, etiam in communi, quæ alienari possunt absque solemnitate, ut latè tradit Donatus *quæst. 63.*, & decisum refert à Sacra Congregat., cujus Decretum affert *ibidem*.

DUBIUM V.

De aliis Bonis, quæ probibentur alienari.

48. INter bona immobilia Ecclesiæ, quæ servando servari possunt, computantur etiam Arbores, quæ si sunt prædio necessariæ, & utiles non possunt incidi sinè beneplacito Apostolico; nam, illis sublatis, prædium graviter redderetur deterius, sive sint arbores fructiferæ, & feraces, & sunt olivæ, ficus, vites, & similes fetentes poma, inter quas numerantur etiam quercus fructum afferentes pro animalibus, ut ex Afflicto docet Quaranta verb. *Alienatio*, vel etiam si non sunt fructiferæ, nec feraces, ut Populus, Salix, Fraxinus, Ulmus, Platanus, & similes, saltem quando ex illarum incisione fundus redditur deterior. Ratio est, quia hæ arbores solo cedunt, & jure soli judicantur, *l. adeo* §. *alienam ff. de acquiren. rer. dom.* §. *si Titius Instit. de rerum division.*, & censentur pars fundi, quem Prælatus alienare non potest, nec reddere deteriorem, prout ex arboribus excisis deterior efficitur, Natta *consil.* 481. *n.* 4., tum quia arborum incisio æquiparatur demolitioni domorum, *l. eleganter* §. *non solum ff. de dolo* Surdus *decis.* 300. *nu.*6. Ciarlinus *contr. forens. cap.* 2., *& cap.* 51. *num.* 3., *&* 4., ac proinde non potest Prælatus, aut Beneficiatus sine assensu Apostolico incidere arbores fundi Ecclesiastici, ita Navarr. *consil. 6. tit. de reb. Eccles. non alienan.* Quaranta *verb. alienatio num.* 32. Gavantus *in man. eod. tit. num.* 18. Riccius *p. praxis decis.* 53. Barbosa, Redoanus, & alii, quos affert Bossius *num.* 422., *&* 439.

49. Limitatur responsio, ut non procedat in Sylva cædua, Nemore, arundineto, & aliis cæduis, quæ per incisionem sunt in fructu, & renascuntur ex Stirpibus, & radicibus; nam per hujusmodi incisionem non deterioratur fundus, sed potiùs meliotatur, ut ostendunt Riccius, & Quaranta, siquidem Sylva per hoc dicitur cædua, ut cædatur, & ut succisa rursus ex stipite, aut radicibus renascatur, ita describitur, *l. Sylva* 30. *ff. de verb. signific.*, & latè ostendit Bossius *numer.* 424., ubi ait; Sylvam tunc intelligi cæduam, quando est matura, non quando est immatura, ita quòd quæ de tempore in tempus, puta de quinquennio in quinquennium cædi solet, ante illud tempus non dicitur cædua; nec cædi posse intempestivè in damnum aliorum, ad quos scit pertinere, vel pervenire debere.

50. Limitatur. Secundò in fructiferis si hæ arbores sint vetustæ, & inutiles, atque inde indigent renovari, & in loco earum aliæ utiles plantantur, quia tunc non deterioratur, sed melior efficitur fundus. Limitatur Tertiò si ex incisione fundus fieret fructuosior, quam esset antea, utpotè cædendo arbores Opacas, & nimis densas, nam opacitas & densitas, valdè fructibus nocet, ut experientia constat, tunc enim illarum incisio reddit ur licita dummodo remaneant arbores sufficientes pro necessitate ac utilitate fundi, ut cum aliis tradit Bossius *num.* 444.

51. Limita Quartò, ut quamvis non sit licitum arbores non cæduas totaliter extirpare, licitum tamen est ex arboribus non cæduis cædere ramos, & pedamenta, seu palos ad usum vineæ, quando pali aliunde non possint haberi: licitum etiam est arbores non cæduas incidere pro reparatione villæ, seu domus, seu fundi, adeò tamen, ut fundus non ita deterioretur, ut majus sit damnum incisionis, quàm beneficium reparationis, ut cum Redoano, Grasso, Ciarlino, & aliis latè tradit Bossius *limit.* 6. *num.* 446.

52. Limitatur etiam quando sumus in parva materia, ut si Prælatus faciat incidere in fundo unam, aut duas arbores fructiferas, Ciarlinus *d. cap.* 2. *num.* 52., ubi ampliat id ad quinque, vel sex arbores, quia incisio, seu deterioratio debet esse notabilis, & perpetui detrimenti circa substantiam rei, prout habetur ex decisione Rotæ Romanæ, quam ex Farinacio, & Lezana refert Donatus *quæst.69. num.* 16., ubi determinatur; *quòd ad incurrendas pænas dict. Extrav. requiritur non solùm, quòd incisio arborum sit in magna quantitate, & quòd arbores sint destinatæ ad afferendum fructum annuum, & quòd non sint cæduæ, sed etiam requiritur, quòd deterioratio fundi sit notabilis.*

53. Inter bona Ecclesiastica, quæ sinè assensu Apostolico alienari non possunt, connumerantur etiam ipsæ Ecclesiæ materiales, & Oratoria fundata authoritate Episcopi ad perpetuum Ecclesiasticum usum, quia tunc sunt loca Sacra, quæ nec alienari, nec illis servitus imponi potest; licèt enim secundùm esse materiale sint pretio æstimabilia, non tamen alienari possunt sinè consensu Apostolo, ita Quaranta *ver. Alienatio num.* 29. Ugolinus *de potest. Episcopi cap.* 14. Bonacina *punct.* 2. *num.* 11., ubi advertit, Oratoria facta in domibus privatis alienari posse, cum sint quid accessorium domui; accessorium autem sequitur principale, sicut, vendito fundo, Juspatronatus transmittitur in emptorem, quamvis ob id non sit augendum pretium fundi, ut constat ex alibi dictis.

54. Capellæ vendi, & alienari non possunt, nec alicui concedi, cum translatione dominii, & juris proprietatis, sicut nec locus sepulturæ potest concedi, cum translatione juris sepliendi in eo mortuos suos, & impediendi, ne alii in eo sepeliantur, quia sunt res, & jura Ecclesiæ, quæ comprehenduntur in extr. *Ambitiosæ*, ut non possint alienari sinè beneplacito Apostolico, ut habet Hyacinthus Donatus *quæst.* 79. *num.* 11., & cum aliis Bossius *tom.* 3. *tit.* 6. *num.* 389.; potest tamen Capella, sicut & Sepultura sinè beneplacito Apostolico concedi quoad usum facti, & commoditatem, absque tamen titulo venditionis, aut alio, quo transferatur dominium, ad se ibi, & suos sepeliendos; ad Capellam suis sumptibus ampliandam, paramentis ornandam, & decorandam, ita ut non deducatur in pactum aliqua solutio in pretium facienda pro Capella, & Sepultura; hujusmodi enim concessio non est alienatio, cum nullum jus transferatur, sed concessio ad usum destinatum, ut habet Donatus *loco cit.* Bonacina *num* 12. Quaranta *verb. Alienatio num.* 29. Usus tamen obtinuit, ut pro Capella, & Sepultura aliquid accipiatur ratione situs, seu melioris, & dignioris loci, quia tunc non venditur sepultura, sed dignior locus in Ecclesia, & honor humanus, qui pendet ex hominum existimatione, quique per accidens rei spirituali conjungitur, ut diximus in materia de Simonia *cap.* 2. *dub.* 3, ubi habes plura ad hanc materiam spectantia.

55. Reliquias Sanctorum, maximè ubi perpetuæ sepulturæ sunt traditæ, aut muro inclusæ non posse alienari absque beneplacito Apostolico, quia sunt mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, docent Genuens. *in praxi cap.* 56. Riccius *p.* 1. *praxis aurea resol.* 60. Sellius *in selectis canon. cap.* 58. *num.* 3. Carolus Maranta *consil.* 3. *p.* 3. Hyacinthus Donatus *quæst.* 56. Bossius *num.* 408., & Palaus *tom.* 2. *tract.* 11. *disp. unica p.* 15. §. 1. *num.* 8. Quoad Reliquias insignes, quia reliquiæ sunt mobilia pretiosiora, quàm vasa Sacra, nam exponuntur adorandæ, non sic vasa Sacra, & per illas magis illustrantur Ecclesiæ, & per illas à Deo plura beneficia præstantur hominibus, ut dicit Concilium Trident. *sess.* 25. de Invocatione, veneratione, & reliquiis Sanctorum, & ita in praxi tenendum est propter stylum Romanæ Curiæ, qui est altera lex: Cæterum si quis reliquias alienaret puto, non fore puniendum excommunicatione lata in extr. *Ambitiosæ*, & aliis pœnis impositis alienantibus bona Ecclesiastica, quia ibi sermo est de mobilibus pretiosis temporalibus, & in ratione valoris, seu pretio æstimabilibus, & quæ Ecclesiis, vel ejus Ministris inserviunt, non autem de pretiosis spiritualibus, & in ratione honoris, ita Bordon. *decis. Regul. tom.* 1. *resol.* 27. *num.* 62. Antonellus *lib.* 1. *cap.* 4. §. 7. Diana *part.* 4. *tr.* 4. *resol.* 223. *versic. Notandum est*, Fagnanus *lib.* 3. *Decret. cap. cum ex eo* 2. *de reliquiis num.* 35. Donatus *cit. quæst.* 56. *num.* 8. putat, Superiorem Ecclesiæ posse absque beneplacito aliquod frustulum reliquiæ, pietatis causâ, personæ exteræ, & benemeritæ elargiri, si partes reliquiæ ejusdem Sancti in ea remanserint, quia, ut ait Donatus *Ecclesiæ decor non deficit, & pietas dilatatur*.

56. Dispositio extr. *Ambitiosæ* non procedit in alienatione Patrimonii, ad cujus titulum quis fuit sacris Ordinibus ordinatus, quia licèt alienari non possit sinè consensu Episcopi, ut habetur ex Trident. *sess.* 21. *cap.* 2. *de reformat.*, alienando tamen non incurrit pœnas extrav., quia non sunt bona Ecclesiæ, sed personæ Ecclesiasticæ, cujus intuitu gaudent privilegio fori, ita Paris. *de Resignat. Benef. lib.* 2. *quæst.* 6. *num.* 1., & 35. Navar. *cons.* 14. *num.* 2. *de tempor. ordin.*, & in *man. cap.* 22. *num.* 18. *vers.* 3. Ricc. *in praxi part.* 1. *resol.* 82., ubi habet; quòd Clericus absque licentia Episcopi liberè poterit alienare patrimonium, ad cujus titulum fuit ordinatus, si tempore alienationis habeat congruam sustentationem, vel ratione Beneficii adepti, vel aliunde, sequuntur alii apud Bonacinam *de Sacram. disp.* 8. *quæst. unica punct.* 5. *num.* 41., quia illa particula posita à Concil. Trident. *loco cit. donec aliunde habeant unde vivere possint* est restrictiva temporis, & suspendit facultatem ad tempus, *l. Legatum ff. de ann. leg.* Bonacina de alienat. *punct.* 2. *numer.* 28. Diana *p.* 9. *tr.* 8. *resol.* 23.

57. Bona Confraternitatis, vel Collegii, vel Congregationis, aut Hospitalis fundati auctoritate Episcopi, non possunt alienari, sinè debita solemnitate, & beneplacito Apostolico, nam sunt loca pia; nam ea loca pia, quæ

quæ authoritate Episcopi sunt fundata, & in quibus exercentur opera pietatis, & charitatis, sicuti est infirmos curare, pauperes alere, peregrinos hospitari, captivos redimere, & similia opera pietatis dicuntur loca pia, quorum bona non possunt alienari sinè solemnitate, & causa, prout tradunt Redoanus *quæst.* 28. *num.* 1. *quæst.* 41. *num.* 27., *& quæst.* 49. Quaranta *ver. Alienatio num.* 28. Ugolinus *de potest. Episc. cap.* 14. §. 4. *num.* 6. August. Barbosa *Collect. ad Capt. si quis presbyterorum num.* 5. *de reb. Eccles. non alienan.* Bonacina *punct.* 2. *num.* 10. Antonell. §. 6.; secus dicendum afferit Bonacina de Hospitalibus, vel Confraternitatibus aliisque locis erectis sinè licentia, & authoritate Episcopi, quia hæc non censentur loca pia, & illorum bona sinè solemnitate possunt ad libitum alienari ab Administratoribus, & Confratribus, & ita tenent Redoanus *d. quæst.* 28. *quæst.* 41., *& quæst.* 49. Riccius *decis.* 48. Quaranta *loco cit. numer.* 28., *&* 41. Parisius *consil.* 34. *tom.* 3. Idem dicendum est de alienatione bonorum Capellæ, quæ non fuit fundata authoritate Episcopi, nam hujusmodi capella non censetur beneficium Ecclesiasticum, ut cum Riccio *decis.* 82. notat Bonacina.

58. Verùm probabilius est, & in praxi sequendum, Hospitalia, & Confraternitates, in quibus exercentur opera pietatis, & ad Divinum cultum promovendum institutas, esse loca pia, locorumque piorum privilegiis gaudere, quamvis non constet, fuisse fundata authoritate Episcopi, & sic eorum bona alienari non posse sinè assensu Apostolico, prout asserunt Doctores, quos affert, & sequitur Diana *part.* 3. *tract.* 2. *resol.* 37. Antonellus *lib.* 1. *cap.* 4. *de regimine Eccles.* §. 6. *numer.* 14., &, aliis pluribus allatis, Bossius *tit.* 6. *numer.* 485., ubi *num.* 486. latè differit de signis, ex quibus dignosci, seu præsumi possit, Ecclesiam, Hospitale, Oratoria, & alia loca pia fuisse authoritate Episcopi constructa.

59. Vasa aurea, argentea, lampades, Candelabra, Calices cum patenis, ampullæ, & vasa aquæ benedictæ cum asperforio, & similia Sacrificio Missæ inservientia, numerantur inter mobilia pretiosa, quæ non possunt alienari sinè beneplacito Apostolico, ut constat ex sæpe cit. extr. *Ambitiosæ* ibi: *& mobilia pretiosa Deo dicata*: difficultas solùm est quando seorsim sumpta non sunt pretiosa, quia non attingunt valorem 25. aureorum; an tunc possint alienari sinè beneplacito Apostolico, juxta disp. cap. *Terrulas* 12. *quæst.* 2. Resp. negativè, quando hæc omnia simul sumpta valorem 25. aureorum excedunt. Ratio est, quia in hujusmodi rebus mobilibus, ad faciendum unum mobile pretiosum non requiritur unitas physica, nempe, ut res sit una numero, sed sufficit unitas moralis oriens ex ordine, seu habitudine plurium rerum ad eumdem finem, & usum, ut patet in grege ovium, & insigni bibliotheca alicujus Ecclesiæ, & Monasterii, quæ nec successivè vendi potest, sed Lampades, Calices, & similia simul accepta ordinantur ad unum, & eumdem finem, nempe ad Dei cultum, & Ecclesiæ ornatum; ergo, licèt singulæ non tanti valeant, adhuc tamen nequeunt alienari sinè solemnitate, & ita cum Peregrino tenet Hyacinthus Donatus *quæst.* 54., & cum aliis Bossius *num.* 401. Non tamen hoc titulo videtur prohibitum, quin Prælatus possit aliqua pocula argentea minùs utilia absque aliis solemnitatibus Juris alienare, seu calices veteres, & ornamenta pro novis æquè bonis, & pretiosis commutare, prout consuetudo, optima legum interpres, passim declarat; talis enim commutatio non est ita periculosa Ecclesiæ, vel damnosa, sicut absoluta venditio, aut donatio, ut docet Engel. *tit.* 13. *num.* 5.

60. Donaria, oblationes, & vota, quæ fiunt alicui Sacræ Imagini, quæ seorsim, aut simul dictum valorem excedunt, non cadere sub prohibitione, sed posse alienari sinè consensu Apostolico, probabilius putat Donatus *cit. quæst.* 54. *num.* 5., quia hæc vota solùm à vovente redduntur, ut suo voto satisfaciat, & non ordinantur ad aliquem usum Ecclesiæ, sed otiosa manent in testimonium gratiæ acceptæ: subdit tamen, tutius esse assensum Apostolicum petere, loquendo maximè de oblationibus aureis, & argenteis magni valoris, quia de illis, quoad alienationem, judicandum videtur sicut de rebus pretiosis, quæ servando servari possint, & ita cum Bonacina, & Diana sentire videtur Bossius *num.* 405.; certum tamen est, reliquas oblationes, & vota, puta ceræ eleemosynarum &c. posse alienari sinè assensu Apostolico, ut cætera mobilia non pretiosa, quæ servando servari non possunt, ut habet Donatus *loco cit.*

61. Bibliotheca alicujus Monasterii numeratur inter mobilia pretiosa, nec alienari potest sinè consensu Apostolico, si excedat valorem 25. aureorum, quamvis singuli libri talem valorem non attingant, quia, ut supra dixi, ad constituendum mobile pretiosum, non requiritur unitas physica, quòd scilicet sit una numero res, sed sufficit unitas moralis, & per aggregationem plurium rerum habentium aliquam habitudinem inter se, & in ordine ad eumdem usum, & finem cujusmodi se habent libri eiusdem bibliothecæ. Limitat dupliciter Donatus *quæst.* 50. primò, ut non procedat, quando libri paulatim venduntur, & in meliores, & utiliores commutantur, ex cap. sine exceptione 12. *quæst.* 2. Se-

cundò, quando libri successivè venduntur, & inter unam, & aliam venditionem interponitur magna temporis mora; sicut enim furta minima in tali casu non censentur continuari, ita nec hujusmodi venditiones: primam limitationem facilè admittit Bossius *numer.* 402., de secunda dubitat, quia, hoc dato, facilè posset fieri fraus, & Libri unius bibliothecæ distrahi cum gravi præjudicio Monasterii.

DUBIUM VI.

De Pœnis malè alienantium.

62. Relictis Juribus antiquioribus, quæ videri possunt apud Bossium: in Extr. Pauli II., quæ incipit *Ambitiosæ*, quatuor continentur pœnæ, quarum prima est nullitas contractus sinè solemnitate celebrati, ibi; *si quis autem contra huius nostræ prohibitionis seriem, de bonis, & rebus ejusdem quidquam alienare præsumpserit, alienatio, hypotheca, concessio, locatio, conductio, & infeudatio hujusmodi, nullius omnino sint roboris, vel momenti*. Hanc nullitatem contractus sinè solemnitate celebrati sola Ecclesia potest allegare cum talis dispositio intelligatur facta in favorem Ecclesiæ, si ipsa fuerit læsa, & contractum rescindere voluerit; non autem in favorem emptoris rei Ecclesiasticæ, qui non potest allegare nullitatem contractus, ac proinde, licèt ultrò velit rem malè alienatam restituere, non tamen Ecclesia cogitur eam recipere; sed, si putat sibi utile, poterit confirmare contractum, supplendo solemnitates omissas, & impetrando beneplacitum Apostolicum, prout, aliis allatis, tradit Bossius *tit. 6. num.* 496., & intelligitur post actum consummatum; nam ante actum alienationis consummatum potest opponi defectus solemnitatis, & nullitas contractus, etiam invita Ecclesia, ut *ibid.* tradit Bossius..

63. Si Ecclesia patitur damnum, & fuit graviter læsa per alienationem, & contractum validum, illi subveniendum est per restitutionem in integrum; si autem fuit graviter læsa per contractum invalidum defectu solemnitatis, & beneplaciti Apostolici, non solùm Prælatus, qui malè alienavit, aut ejus successor, sed quilibet Clericus agere potest ad restitutionem rei Ecclesiasticæ malè alienatæ, & hanc revocare, ut constat ex cap. *Si quis Presbyterorum* §. *fin. hoc tit.*, ubi Pontifex in casu talis illegitimæ alienationis decernit, quòd *liceat quibuscumque Ecclesiasticis personis vocem contradictionis offerre, & ut cum fructibus possint alienata reposcere., & Ecclesiastica auctoritate fulciri*, ut tradunt Doctores communiter, quos fusè refert Bossius *num.* 500.

64. Secunda pœna est excommunicatio latæ Sententiæ inflicta, tam contra malè alienantes, quàm contra recipientes ibi: *& tam qui alienat, quàm is, qui alienata bona prædicta receperit Sententiam excommunicationis incurrat*: nisi celeri restitutione, hoc est antequam lædatur Ecclesia ex tali alienatione, sibi prospexerint, ut habetur cap. *Si quis presbyterorum*, juncta Glossâ *verb. Ceteri hoc tit.*; hanc excommunicationem nemini esse reservatam docet Donatus *quæst.* 92., & constat ex lectura *d. Extrav.*, ubi excommunicatio ibi expressa nemini reservatur, proinde absolvi potest à quovis Confessario, approbato tamen ab Ordinario loci, & satisfacta parte, quod idem valet de interdicto respectu Episcoporum; idem sentire videtur Navarr. *consil.* 4. *&* 18. Angel. *ver. Excommunicatio* 7. *nu.* 48. Suarez *tom.* 5. *disp.* 22. *sess.* 6. *num.* 6. Del Bene *cap.* 17. *dub.* 22. *num.* 9., & Gavant. *in man. Episc. V. Alienatio num.* 28. Nec obstat, quòd (ut ait Quaranta *num.* 49.) aliquando per Brevia Pœnitentiariæ, vel Signaturæ obtineatur absolutio, nam hoc fieri solet pro foro exteriori, ad obviandum molestiis, quæ oriri possent, vel etiam pro foro interiori ad majorem cautelam, & securitatem, ut omittam, aliquos id facere ex ignorantia authoritatis, quam habent ipsorum Superiores, ut notat Del Bene.

65. Nec obstat, quòd ait Thesaurus *in praxi part.* 2. *ver. Alienatio* §. *Nota circa*, quem sequitur Bonacina *punct.* 5. *numer.* 3., quòd licet excommunicatio lata contra malè alienantes bona Ecclesiastica non sit reservata in extra v. *Ambitiosæ*, est tamen reservata in Trident. *sess.* 22. *cap.* 21.; non obstat, inquam, quia Decretum illud Concilii loquitur solùm de occupantibus bona Ecclesiastica, vel ea usurpantibus, seu in proprios usus convertentibus, ut constat ex verbis dicti Decreti; nec debet extendi ad simpliciter alienantes, prout eum Lezana tenet Donatus *quæst.* 92. *num.* 4. Del Bene *num.* 11. Bossius *num.* 568.

66. Sub hac pœna excommunicationis non comprehenduntur Episcopi, vel Abbates, qui non præfata excommunicatione, sed sequenti pœna Interdicti afficiuntur, ut intelligunt Doctores communiter, Molina *disp.* 466. *num.* 8. Lezana *verb. alienatio num.* 20., *&* 21. Bonacina *punct.* 5. *num.* 1. Bossius *nu.* 554. Tertia igitur pœna est Interdicti ab ingressu Ecclesiæ, pariter latæ Sententiæ contra Episcopos, & Abbates, qui, si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto hujusmodi animo indurato perseveraverint, ipsis mensibus elapsis, afficiuntur ipso facto suspensione ab administratione suæ Ecclesiæ, seu

seu Monasterii in spiritualibus, & temporalibus ibi: *Si Pontificali, vel Abbatiali præfulgeat dignitate, &c.*

67. Quarta pœna, item latæ Sententiæ, est contra alios Prælatos inferiores, qui privantur ipso facto Prælaturis, & beneficiis illius Ecclesiæ, cujus bona alienarunt, quæ etiam sinè alia declaratione vacare censentur, atque adeò conferri liberè possunt ab Ordinario, ad quem eorum collatio pertinet, & hoc ultra excommunicationem supradictam, ibi: *inferiores verò Prælati commendatarii, & aliarum Ecclesiarum Rectores Beneficia, vel administrationem quomodolibet obtinentes, &c.* prout clarè constat ex d. *Extravaganti*. Regulares autem ultra pœnam excommunicationis, incurrunt etiam in pœnas privationis omnium officiorum, vocisque activæ, & passivè & inhabilitatis ad illa in posterum obtinenda, ut dicitur in Decreto Urbani VIII. *de rebus Regularium non alienand.*

68. Nota, prædictas pœnas locum non habere in Religiosis subditis, aut aliis bonorum Ecclesiæ administrationem non habentibus; nam dicta Paulina solùm loquitur de Prælatis, Beneficiariis, & aliis administrationem habentibus, & in materia pœnali Constitutio non extenditur ad non expressa, tum quia Paulina prædicta loquitur *de alienantibus*; Religiosi verò subditi, qui nullam habent administrationem, non dicuntur alienare, sed solùm præstare consensum in alienationem, & ita tenent Zabarella *Clem. 1. de reb Eccles. non alienan. quæst. 21. numer. 28.* Felinus, & Sopranus apud Filliuc, *tract. 44. cap. 6. quæstio 4. num. 4.*, quos sequitur Bonacina *punct. 5. numer. 1.* inde inferens, quòd Religiosus subditus, aut alius quicumque, qui nullo jure administrationem habet, qui alienat, destruit, demolitur, non ligatur ista excommunicatione, seu pœnis Extravagantis, quia ibi sermo est de Prælatis, Beneficiariis, & aliis administrationem habentibus; quod idem valet de Decreto Sacræ Congregationis, edito pro Regularibus, de quo supra *num. 4.*, quod comprehendit solùm Capitula Generalia, vel Provincialia, & Superiores eorumdem, non autem alios, propter eamdem rationem, quia illi tantùm possunt alienare, non alii particulares, qui aliis pœnis multandi essent, ita etiam Donatus *quæst. 89.*, & Bossius *num. 559.*

69. Nota Secundò, quòd ab his pœnis incurrendis excuset bona fides ex probabili ignorantia, tam juris, quàm facti, quia pœnæ Extravag. feruntur contra eos, qui *alienare præsumpserint*; Præsumptio enim denotat dolum, scientiam, temeritatem, & contemptum, & sic feruntur contra illos, qui alienationem fecerint ex dolo, malitia, & præsumptione, non autem eos, qui fecerint bona fide, ex probabili ignorantia Juris, vel facti: & Ratio esse potest, quia simplicitas, bona fides, & ignorantia probabilis excusat à peccato mortali, & consequenter ab omnibus pœnis, quæ supponunt peccatum mortale, uti sunt pœnæ graves, & ita tenent Navar., Quaranta, Azor., Bonacina, Sopranus, & alii, quos affert, & sequitur Bossius *cit. num. 559.*, ubi addit, ignorantiam juris, vel facti, etiam culpabilem, & crassam excusare in foro conscientiæ alienantem à pœnis prædictis; nam idem verbum *præsumere* significat malitiam, & præsumptionem excludentem omnem ignorantiam, & sic à pœna contra præsumentes aliquid facere excusat ignorantia etiam crassa, ut habet Navarr. *in man. cap. 27. num. 141.*

70. Excusat etiam Opinio probabilis, quando pro alienatione dantur aliquæ Doctorum opiniones, vel Jus non est ita clarum, & indubitabile; & inde si alienatio facta esset sinè solemnitatibus, adesset tamen justa causa, seu evidens utilitas Ecclesiæ, cujus conditio effecta esset melior, alienans saltem in foro conscientiæ non incideret in præfatas pœnas Paulinæ, cum sit opinio probabilis multorum Doctorum, talem alienationem esse saltem in foro conscientiæ validam, ut ostendit Bossius *tit. 6. num. 97.*, & *tit. 3. num. 161.*, & *164.* Stephanus Gratianus *tom. 5. cap. 931. num. 2.* Reginaldus *lib. 30. num. 69.* Diana *p. 1. tract. 8. resol. 77.*

71. Excusat etiam revocatio facta ante traditionem rei, siquidem ad incurrendas pœnas requiritur, ut res sit tradita parti recipienti alienatum, licèt etiam contractus alienationis esset perfectus, & de eo factum Instrumentum; excusat tamen ab incursu pœnarum revocatio alienationis, & pœnitentia ante realem, & pacificam possessionem, ut constat ex cap. *Si quis Presbyterorum de reb. Eccles. non alienandis* ibi: *Nisi fortè, & alienator, & qui receperit celeri restitutione sibi prospexerint*, ubi Glossa *V. Celeri*, antequam lædatur Ecclesia. Ratio est, quia non dicitur facta alienatio, seu res alienata, donec traditio facta fuerit, & ita tenent Covarr. *2. var. cap. 16. num. 7. fine* Quaranta *verb. Alienatio num. 50.* Riccius *resol. 132. num. 3.*, & aliis relatis, Bossius *num. 561.*, licèt contrarium teneat Bonacina *p. 5. n. 2.*

72. An verò prædictas pœnas tam respectu Regularium, quàm respectu aliorum incurrant transgressores in foro conscientiæ ipso facto ante Sententiam Judicis; & Ratio dubitandi est, quia tam in Paulina, quàm in Decreto Urbani VIII. habetur, *ipso facto, absque alia declaratione*. Resp. negativè; Ratio est, quia licèt pœna Censurarum latæ Sententiæ, statim ac committitur delictum incur-

incurratur in foro conscientiæ, tamen pœna privationis bonorum, vel officiorum, etsi ipso jure inflicta delinquenti, in foro conscientiæ de facto non habet effectum, nisi post Sententiam declaratoriam criminis, & etiam ejus executionem, ut diximus in *tract. 3. de Legibus cap. 2. num. 45., & 49.*, & latè tradit Bossius *tom. 2. var. moral. tit. 12. num. 166., & 168.*, & etiam in præsenti *tit. 6. num. 564.* ita pariter tenent Henriquez *lib. 13. cap. 56.* Quaranta *numer. 49.* Riccius *resol. 133.* Navarr. *in man. cap. 27. num. 150.* Ex quo sequitur, beneficiarios malè alienantes bona suæ Ecclesiæ non teneri abstinere se à beneficiis, dignitatibus, & officiis, nisi præcesserit Sententia declaratoria, & executio Sententiæ. Quòd si pro absolutione à censuris, & pro retentione beneficii ab aliquibus obtineantur Brevia Pœnitentiariæ, vel Signaturæ, hoc fit, vel ex ignorantia, vel pro foro exteriori ad obviandum molestiis, vel etiam pro foro interiori ad majorem securitatem, ut notavit Quaranta *cit. num. 49.*

73. Adsunt etiam aliæ pœnæ contra Delegatos commissarios, aut Judices, quibus à Sede Apostolica commissa est causa alienationis faciendæ, si illam permittant fieri cum detrimento Ecclesiæ, per favorem, aut timorem, aut sordes, scilicet prævia pecunia, vel ejus promissione, alienationi consentiendo, vel Decretum, aut authoritatem interponendo, & est excommunicatio latæ Sententiæ, quæ nulli reservatur, & afficit tantùm Clericos commissarios Episcopo inferiores: & pœna suspensionis per annum ab executione officii latæ Sententiæ contra Commissarios Episcopos, vel Superiores Episcopis, qui Decretum interponunt, & alienationi consentiunt, ut patet ex Bulla Pauli II., quæ incipit *Cum in omnibus judiciis* edita anno 1465. ibi: *Si autem Commissarius, vel Delegatus conscientiæ suæ prodigus in gravamen, vel detrimentum Ecclesiæ per gratiam, aut timorem, vel sordes alienationi consenserit, aut Decretum, vel authoritatem interposuerit, inferior quidem Episcopo Sententiam excommunicationis incurrat. Episcopus verò, aut Superior ab executione Officii per annum noverit se suspensum, &c.*

74. An verò prædicta Extravagans hodie sit usu recepta, & obliget; certum est, non obligare, si alicubi fortè non fuit usu recepta, vel per contrariam consuetudinem abrogata, quia lex non acceptata, vel abrogata non obligat, ut dicitur in materia de Legibus: eam esse usu receptam, & ita præsumi, eò quòd inserta sit corpori Juris, sicque Jus commune facere censeatur, tenent Quaranta *V. Alienatio num. 48.* Redoanus *quæst. 35. num. 1., & quæst. 58. num. 25.* Peregrinus *decis. 225. lib. 2.* Garzias, Riccius, Ciarlinus, & alii apud Bossium, & sæpè Rota Romana apud eundem. Alii verò asserunt, eam esse quidem usu receptam quoad nullitatem contractus, non verò quoad pœnas excommunicationis, aliasque extrinsecas, prout refert Barbosa *de potest. Episc. allegat. 95. num. 49.*, & *in collect. ad extr. Ambitiosæ num. 3. hoc tit. inter communes*, ita etiam tenent Rebell., Fachineus, Sarmiento, Ugolinus, Toletus, Sayrus, Vasquez, & alii relati à Bossio *tit. 6. num. 581.*; quare servanda erit locorum consuetudo, & praxis legitimè introducta.

TRA-

TRACTATUS QUARTUS
DE
CENSURIS ET POENIS ECCLESIASTICIS

Bſolutis jam iis, quæ ſpectant ad moralem notitiam Sacramentorum, præceptorumque Divinæ Legis, humanorum Contractuum, Reſtitutionis, & Dominii, reſtat, ut eadem brevitate, ac facili methodo explicemus ea, quæ ſpectant ad notitiam Cenſurarum, & Pœnarum Eccleſiaſticarum, quarum notitia valde utilis, & neceſſaria eſt, non modò Confeſſariis, & Parochis pro recta Sacramentorum adminiſtratione, ſed etiam Eccleſiarum Prælatis, qui hujuſmodi Cenſuris, & Pœnis errantium ſubditorum mores corrigere, & coercere debent: De iis proinde Cenſuris, tum in communi, tum in particulari tractabimus in præſenti pro complemento totius Operis moralis, proinde ſit.

CAPUT I.
DE CENSURIS IN COMMUNI
DUBIUM I.
Quid, & quotuplex ſit Cenſura.

1. Omen *Cenſura* à cenſendo derivatum, olim apud Romanos ſignificabat Sententiam Cenſoris mores corrigentis, & pœnam decernentis; unde Cenſuræ nomen ab Eccleſiaſticis Scriptoribus translatum eſt ad ſignificandam pœnam ſpiritualem, quam Eccleſiæ Prælati inobedientibus, & contumacibus infligunt, & bene definitur *Cenſura eſt pœna ſpiritualis medicinalis ab Eccleſiaſtica poteſtate propter culpam inflicta, privans hominem baptizatum uſu aliquorum bonorum ſpiritualium ad hoc, ut corrigatur, & à contumacia deſiſtat*, ita in re, & quoad ſubſtantiam eſt communis, & facilè patebit ex illius explicatione.

2. Dicitur *pœna ſpiritualis*, per quod Cenſura diſtinguitur à pœnis corporalibus, & temporalibus, cujuſmodi ſunt pœnæ pecuniariæ, Exilii, Carceris, & hujuſmodi, quæ non ſunt cenſura; nam hæc cum ſit pœna ſpiritualis, nec corporis afflictionem, nec privationem bonorum temporalium per ſe

primò,

primò, & principaliter importat, quamvis per accidens, & secundariò has quoque quandoque secum trahat, ut quando excommunicatio privat hominem communione politica, & Civili, aut fructibus sui Beneficii. Dicitur *medicinalis*, quia censura non est pœna vindicativa sceleris jam patrati, sed potiùs est pœna medicinalis intendens correctionem, & futuram emendationem delinquentis, & inobedientis potestati Ecclesiasticæ sub censura aliquid præcipientis, seu prohibentis. Dicitur *ab Ecclesiastica potestate inflicta*, ad excludendam potestatem sæcularem, cui non competit potestas ferendi censuras. Dicitur *privans hominem baptizatum usu quorumdam bonorum spiritualium*, qu a talis pœna, cum procedat ab Ecclesiastica potestate, non potest afficere, nisi hominem baptizatum, qui solus est subditus Ecclesiæ, non sic infidelis, qui, cum non sit subditus Ecclesiæ, non est capax censuræ; privat autem usu quorumdam bonorum spiritualium, non enim privat bonis spiritualibus merè internis, ut sunt gratia, virtutes, & dona; non privat charactere, nec potestate Ordinis, sed usu quorumdam bonorum, puta activa, & passiva administratione Sacramentorum, usu ordinum, & beneficiorum, communibus Ecclesiæ suffragiis, & commercio cum baptizatis, quod præstare potest Ecclesia, ferendo censuras, quæ in dictorum bonorum privatione consistunt, ut tradit Suarez *disp. 1. sect. 1. num. 6.* Bonacina *de censuris quæst. 1. p. 1. num. 2.* Ant. à Spiritu S. *tract. 12. disp. 1. numer. 1.* Filliuc. *tract. 11. cap. 2.* Hurtado *de censur. in com. diff. 3.* CastroPalaus *disp. 1. punct. 3.*

3. Censura essentialiter dividitur in tres species, scilicet in Excommunicationem, Suspensionem, & Interdictum; sic enim videtur definitum ab Innocent. III. in cap. *quærenti, de verb. signif.*, ubi interrogatus Pontifex; quid per censuras intelligeretur, respondit, intelligi *Interdictum, Suspensionem, & Excommunicationem*, quæ responsio Pontificis esset imperfecta, si præter tres Censuras ab ipso enumeratas aliæ species Censuræ possent assignari. Ratio verò est, quia solis prædictis convenit definitio Censuræ, non aliis pœnis, quæ non sunt medicinales, ordinatæ ad correctionem, & emendationem delinquentis, sed punitivæ, & vindicativæ sceleris: Sic Irregularitas, si provenit ex defectu, non est censura, cum non sit pœna, sed canonicum impedimentum, seu inhabilitas ad Ordines suscipiendos, & exercendos: si provenit ex delicto non est pœna medicinalis, sicut nec Depositio, & Degradatio, sed punitiva, & ex se perpetua, unde non tollitur absolutione sicut censura, sed dispensatione, & ob peccatum præteritum, etiam emendatum potest infligi, ut ex communi Sententia tenet Palaus *tr. 27. disp. 1. p. 1. numer. 4.* Ant. à Spiritu S. *loco cit.*, & alii communiter.

4. Cessatio à Divinis, si ab Interdicto distinguitur, non est propriè pœna, sed simplex prohibitio, seu impedimentum quoddam, quo Ministri Ecclesiæ prohibentur in universum celebrare Divina Officia, ministrare Sacramenta, & sepelire Laicos in loco sacro, in signum mœstitiæ Ecclesiæ, propter injuriam, quæ illi fuit illata; non autem in pœnam, & vindictam formaliter illius, ac proinde non est propriè censura: unde si quis celebraret dum adest cessatio à Divinis, peccaret quidem, quia faceret contra prohibitionem Ecclesiæ, sed non incurreret irregularitatem, quam incurrit, qui censura irretitus celebrat, seu ministrat in Sacris, Bonacina *supra num. 4.* Ant. à Spiritu S. *num. 2.* Palaus *num. 4.* Diana *part. 1. tr. 11. resol. 27.* Leander *tr. 1. de censuris disp. 1. q. 7.*

5. Distinguuntur inter se hujusmodi censuræ Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum, secundùm diversum modum, quo hominem privant bonis spiritualibus, participatione Sacramentorum, Divinis Officiis, Ecclesiastica sepultura, & hujusmodi; nam Interdictum, sive locale, sive personale tollit talia bona ab homine, seu à loco, in quo exercentur: Suspensio illis privat, prout, sunt actus officii, vel ordinis, seu usus Ecclesiasticæ potestatis: Excommunicatio privat bonis spiritualibus, ut sunt bona communia quibus fideles inter se communicant, quatenus excommunicatum reiicit à fidelium communione, vel convictu communi, & sic privat bonis, quæ sunt communia fidelibus.

6. Accidentaliter dividitur Censura in eam, *quæ est à Jure*, & in eam, *quæ est ab homine*. Illa dicitur *à Jure*, quæ fertur à Legislatore cum intentione condendi legem, seu Statutum generale perpetuum, injuncta transgressoribus pœna censuræ; unde talis censura de se est perpetua, nec cessat, mortuo, aut suspenso Superiore, à quo fuit lata, vel si quocumque modo ille perdiderit jurisdictionem, sed semper durat quousque contraria lege abrogetur, & semper ligat præceptum sub tali censura impositum: illa verò dicitur ab homine, quæ fertur medio aliquo præcepto temporali, & transitorio lato à Judice per Sententiam generalem, aut particularem circa factum aliquod particulare, aut certas personas; unde, mortuo Judice, suspenso, aut remoto ab officio, cessat censura ab eo lata, quia nimirum valor censuræ pendet à potestate ferentis, & sic ea ablata, vel suspensa tollitur, aut suspenditur censura, nisi fortè fuerit jam incursa, quia tunc semper durat

durat usquedum relaxetur, & absolutio obtineatur, ex Jure communi decernente, Censuram semel incursam usque ad absolutionem durare, ut docet Leander *quæst.* 19. Andreas à Matre Dei *tr.* 10. *de censuris punct.* 1. *nu.* 16., & cum aliis Bonacina *num.* 5.

7. Differunt etiam hujusmodi censuræ in eo, quòd Censura à Jure solùm respicit tempus futurum; fertur namque semper sub conditione peccati futuri, puta *si quis percusserit Clericum sit excommunicatus*; Censura verò ab homine respicit peccatum præteritum, ut homo commissam culpam emendet. Differunt insuper, quia censura, quæ est ab homine, trinam exigit monitionem cum intervallo competenti inter unam, & aliam, aut unam pro tribus, includentem scilicet tres Monitiones, cum trino, eoque competenti intervallo, tum ut contumacia delinquentis magis appareat, tum ut habeat spatium, vel ad satisfactionem præstandam, vel ad proponendam suam defensionem. Censura verò, quæ est à Jure solùm exigit promulgationem, ut cum Navar., Soto, Suarez, Sayro, & aliis tenet Leander *quæst.* 19.

8. Subdividitur censura, sive ab homine, sive à Jure in eam, quæ est *latæ Sententiæ*, & in eam, quæ est *Sententiæ ferendæ*; illa dicitur *latæ Sententiæ*, quam Reus ipso facto incurrit, patrato crimine, sinè alia Judicis Sententia; censura verò *Sententiæ ferendæ* est tantùm comminatoria, quæ non incurritur ipso facto, patrato delicto, ante Sententiam Judicis, sed per Sententiam Judicis infligi debet, sicut aliæ pœnæ, Bonacina *num.* 5. Palaus *p.* 2. *num.* 5. Toletus *lib.* 1. *cap.* 5. *num.* 4. Candidus *disquisit.* 22. *art.* 2. *dub.* 2. Leander *quæst.* 12.

9. Dignoscitur autem censura, an sit *latæ*, vel *ferendæ Sententiæ* ex verbis, quibus profertur; si enim censura feratur per verba indicativi modi temporis præsentis, aut præteriti censetur esse latæ Sententiæ, ut si dicatur; *excommunicamus*, *suspendimus*, *sciat se esse excommunicatum*, *noverit excommunicationem incurrisse*: Similiter, si in ea ferenda dicatur *ipso jure*, *ipso facto excommunicatus*, *suspensus*, *&c.* item si addatur *latæ Sententiæ*, *sinè alia declaratione*: si autem per verba futuri temporis, tunc est ferendæ Sententiæ, & requirit Sententiam Judicis, ut si dicatur; *excommunicabitur*, *suspendetur*; *qui hoc fecerit excommunicabitis*, *illum*, *excommunicetur*, *suspendatur*, *arceatur ab ingressu Ecclesiæ*, ut cum Palao *disp.* 1. *p.* 2. *nu.* 5. tenet Leander *quæst.* 14., vel si verba sint comminatoria sub pœna excommunicationis, suspensionis, aut anathematis, sub interminatione, aut interpositione excommunicationis.

10. Quando in censura apponuntur illa verba *statim*, *protinus*, *confestim*, *mox*, *illico*, *continuò*, censet Bonacina, eam esse latæ Sententiæ, sed alii meliùs dicunt, non semper esse latæ Sententiæ, sed judicandum esse de dictis particulis secundùm exigentiam verborum, quibus adjunguntur; si enim dicatur illico *excommunicetur*, *aut suspendatur* est Sententiæ ferendæ; si autem dicatur *sub pœna excommunicationis illico*, *& statim incurrenda* continebit censuram latæ Sententiæ, ut cum aliis tenet Leander *quæst.* 17. Si dicatur *excommunicationem*, aut *suspensionem noveris incursurum*, censetur latæ Sententiæ, quia licèt verba sint de futuro, censura tamen illico incurritur ex vi legis: similiter censetur latæ Sententiæ, si dicatur; *Anathema sit*, *aut sit excommunicatus*, quæ forma anathematizandi est frequens in Conciliis Generalibus, & novissimè in Tridentino contra hæreticos, de quibus ait *anathema sit*, hoc est *ipso facto sit excommunicatus*.

11. Si dicatur; indignationem Dei Omnipotentis, & Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, aut nostram incurrat, censet Leander, non esse censuram latæ Sententiæ, quia sicut, inquit, benedictio Papæ non est absolutio, ita nec maledictio importata per illa verba est censura latæ Sententiæ: similiter si dicatur; *præcipio hoc sub pœna excommunicationis*, & nihil ampliùs addatur, erit solùm comminatoria, quia nullum datur verbum indicans, esse latæ Sententiæ: verba enim sunt indifferentia, & abstrahunt à Censura lata, vel ferenda, & ideò intelligi debent potiùs de ferenda, quàm de lata, quia odia sunt restringenda, & in mitiorem partem interpretanda: & universaliter, quando dubium est, an censura sit latæ, vel ferendæ Sententiæ, judicandum est, esse Sententiæ ferendæ, nam odia non sunt amplianda, sed restringenda, & in mitiorem partem accipienda, & interpretanda, ut habet *Regul.* 49. *Juris in* 6., ut cum Suarez, Sayro, Azorio, aliisque communiter tenet Bonacina *p.* 1. *num.* 5. *fine*, & cum Sanchez, Navar., Layman, & alii Ant. à Spiritu S. *numer.* 7.

DUBIUM II.

De Causa Efficiente Censurarum, seu Quinam possint ferre Censuras.

12. Certum est, ac fide Sanctum dari in Ecclesia potestatem ferendi censuras, prout definitum fuit in Concilio Constantiensi *sess.* 8., *&* 9., & in Bulla Martini V., & postea contra Lutherum à Leone X., idque constat ex verbis Christi Domini Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit*, *sit tibi sicut Ethnicus*, *&* *publi-*

publicanus, id est segregatus ab omni communione fidelium, & ab omni participatione suffragiorum communium, sicut Ethnicus est segregatus ab omni communicatione cum Christianis, & sicut à publicanis avertebantur Judæi, cum quibus, vel cibum sumere nefas judicabant: Constat etiam ex antiquissima praxi Ecclesiæ, quæ semper à tempore Apostolorum usa fuit potestate ferendi censuras, ut constat ex illo Pauli ad Corinth. 5. *Judicavi tradere hujusmodi hominem Satanæ, ut spiritus salvus fiat*, quibus verbis Apostolus excommunicavit quemdam incestuosum, qui Noverca Uxore Patris sui abutebatur, ut tradunt DD. communiter; unde constat, dari in Ecclesia potestatem ferendi censuras.

13. Hanc potestatem ferendi censuras habet Ecclesia immediatè à Deo concessam, unde est Juris Divini, non humani, ut habetur in extr. *Unam Sanctam de majorit., & obedient.*, & tradunt Patres inter quos Chrysost. *Homil. 4. in Epist. ad Hebræos* relatus in cap. *Nemo contemnat. 11. quæst. 3.* ait. *Nemo contemnat Ecclesiæ vincula: non enim homo est qui ligat, sed Christus, qui nobis hanc potestatem dedit*; si ergo Christus est qui ligat, & qui Ecclesiæ hanc potestatem dedit, consequens est, ut potestas ferendi censuras sit Juris Divini, descendens à Christo Domino, qui talem potestatem dedit Ecclesiæ, prout docent communiter Theologi, & Canonistæ.

14. Institutio tamen censurarum non est de iure Divino, sed Ecclesiastico, siquidem ritus, & modus ferendi censuras non fuit datus, nec institutus à Christo, sed ab Ecclesia compositus, per potestatem ab ipso acceptam; quod idem valet de applicatione censuræ, ad hanc, vel illam personam, ad hoc, vel illud crimen; nullum enim datur crimen, nec etiam crimen hæresis, cui Jure Divino imposita sit censura, quamvis oppositum docuerint aliqui relati à Leandro *disp. 2. quæst. 4.*, sed omnes censuræ institutæ fuerunt ab Ecclesia; unde obligatio non operandi contra censuram est de iure humano simpliciter, & immediatè; nam obligatio consurgit ex prohibitione Ecclesiæ, sed prohibitio Ecclesiæ immediatè est de jure humano, licèt mediatè sit de Jure divino; ergo obligatio non operandi contra censuram est de jure humano; ex quo fit, Pontificem dispensare posse in actibus ex censura prohibitis, ut excommunicatus, si aliàs sit dispositus, & in gratia, possit recipere Sacramenta, quia nimirum Pontifex dispensare potest supra Jus positivum, ita Suarez *disp. 2. sect. 1. num. 6.* Filliuc. *tract. 11. cap. 2. nu. 27.* Leander *disp. 2. quæst. 6.* Candid. *disquisit. 22. art. 6.* Rastellius *de Censur. in gen. q. 2. art. 1.*

15. Resp. 1. Illi soli potestatem habent ordinariam ferendi censuras, qui habent jurisdictionem ordinariam in foro externo, eò quòd talis potestas ferendi censuras pertineat ad potestatem coercitivam, ad puniendа delicta, & subditos coercendos in foro exteriori, ac proinde qui habet jurisdictionem ordinariam in foro exteriori, habet potestatem ferendi censuras, quibus subditos coerceat, aliàs talis potestas esset nimis infirma, & inermis. Jurisdictio ordinaria dicitur illa, quam quis habet ratione Officii, Beneficii, seu Dignitatis, cui annexa est talis jurisdictio, & acquiritur per electionem ad tale Beneficium, seu Prælaturam; eò enim ipso, quòd est electus, ex vi proprii muneris, seu officii habet jurisdictionem ordinariam in foro exteriori in ordine ad dirigendos, & gubernandos subditos. Jurisdictio, verò delegata dicitur illa, quam quis habet per delegationem, & commissionem sibi factam ab ordinario, sic Alterius *lib. 3. disp. 7. c. 1.*

16. Potestatem ferendi censuras jure ordinario in primis habet Summus Pontifex respectu omnium Fidelium, sibi immediatè concessam à Christo Matth. 18., & Joan. 22. *Pasce Oves meas*. Deinde habet Concilium generale legitimè congregatum authoritate Summi Pontificis, cum quo tamquam cum suo capite unum efficit corpus: illam habent Episcopi in ordine ad proprios subditos, *cap. 1.*, & cap. *conquerente 16. de offic. ordinar.* juncto Concil. Trident. *sess. 6. c. 3.*, *& sess. 14. cap. 4. de Reform.*: competit etiam Cardinalibus in Ecclesiis sui Tituli, ut constat ex cap. *his, quæ de majorit., & obed.*, quia in his solùm in foro externo habent jurisdictionem. Legatis à Latere in territorio suæ Legationis, & Vicariis Episcoporum, durante illorum officio, quia faciunt unum tribunal cum Episcopo. Capitulo Ecclesiæ Cathedralis, sede vacante, & illius Vicario, quia succedit in jurisdictionem Episcopalem: illam non habent Parochi, quia non habent jurisdictionem in foro exteriori. Illam habent Prælati Regularium, Generalis, Provincialis, & Superiores locales, quales sunt Priores, Rectores, Guardiani, & Præpositi respectu suorum subditorum, & omnes illi, qui jurisdictionem habent in foro exteriori, Navar. *cap. 27. num. 5.* Suarez *disp. 2. sect. 2. numer. 9.* Bonacina *p. 3. numer. 5.* Leander *quæst. 15.*

17. Resp. 2. potestatem delegatam ferendi censuras habent illi, quibus fuerit concessa ab habente potestatem ordinariam; nam jurisdictio, seu potestas ordinaria potest alteri delegari, non sic delegata, nisi sit communicata cum facultate subdelegandi, *l. More majorum ff. de Jurisdic. ordin. Judic.*, & de-

dependet, tum in fieri, tum in conservari à delegante, adeò ut si, re integra, delegans moriatur, delegatio extinguitur; secus si res non sit integra, causa inchoata, cap. *gratum*, & cap. *Licet de offic. delegat.* Suarez *disp. 2. sect. 2.* Alterius *lib. 3. disp. 7. cap. 1.* Rastellius *q. 2. art. 2. num. 7.*

18. Ut autem quis potestatem habeat sive ordinariam, sive delegatam ferendi censuras primò requiritur, ut sit *homo viator.*, nam censura est gladius militantis Ecclesiæ, & sic per ministros in ea militantes exerceri debet, unde nec Angeli, nec Beati sunt capaces istius jurisdictionis, ut cum D. Thoma *3. p. quæst. 64. art. 7.* tradunt Ugolinus *tab. 1. cap. 2. §. 2.* Reginaldus *lib. 9. num. 114.* Alterius *lib. 3. disp. 7. cap. 6.* Secundò, ut sit *compos usus rationis*, quia carens usu rationis jurisdictionis actum ad censuram necessarium exercere non potest, & inde nec puer ante usum rationis, nec perpetuò amens, aut stultus potest recipere hanc potestatem: an verò saltem committi possit puero carenti usu rationis, ut illam exerceat postea factus adultus, seu recuperato usu rationis, affirmat Alterius *loco cit. col. 3.*, eò quòd cap. *ex ratione, de ætat., & qualit.* Pontifex non declaraverit irritas collationes Ecclesiarum factas pueris à quodam Episcopo, sed solùm dixerit administrationem dictarum Ecclesiarum Clericis idoneis esse committendam, donec pueri pervenerint ad ætatem congruam; sed probabilius est, non posse committi puero, quia ad recipiendam talem potestatem requiritur consensus, quem habere non potest incapax usus rationis: nec obstat ratio desumpta ex cap. *ex ratione*, quia Ecclesia non fuerat collata puero ante usum rationis, sed habenti usum rationis, ante tamen legitimam ætatem, quam Pontifex supplere voluit, ita Suarez *disp. 2. sect. 2. num. 4.* Rastellius *quæst. 2. art. 2. ver. secunda condit.* Ant. à Spiritu S. *disp. 1. numer. 13.*, & alii apud ipsum.

19. Tertiò requiritur, ut sit *baptizatus*, quia sinè baptismo quis non est membrum Ecclesiæ, nec capax jurisdictionis Ecclesiasticæ necessariæ ad ferendas censuras: An verò de plenitudine potestatis possit à Pontifice delegari non baptizato, negant Suarez *sect. 3. num. 12.* Candid. *disquis. 22. art. 6. dub. 2. dicto 5.* Bonacina *p. 2. vers. sit tertia conditio.* Sed alii probabiliùs affirmant, quia infidelis solùm jure Ecclesiastico, non jure Divino est incapax ferendi censuras, & jurisdictionis; si enim Jure Divino potest conferre baptismum, poterit etiam ferre censuras, si ei potestas, & jurisdictio delegetur, ita Lugus *de fide disp. 23. sect. 3. num. 112.* Ugolinus *tabula 1. c. 2. §. 9.* Hurtad. *diff. 4. num. 3.* Candid. *disquis. 22. art. 6. dub. 2. dicto 3.* Diana *part. 8. tr. 1. resol. 39.* Leander *disp. 3. quæst. 32.*

20. Quartò requiritur, ut sit *Vir*, quia Fœmina de jure ordinario nullam potest habere jurisdictionem Ecclesiasticam, ut constat ex cap. *de Monialib. de Sentent. excommunicat.*, & cap. *dilecta de Majoritate*; an verò de plenitudine potestatis possit Pontifex committere fœminæ facultatem ferendi censuras, disputant pro utraque parte Doctores; prima Sententia negat, quia talis potestas, saltem mediatè spectat ad clavem Ordinis, cujus fœminæ sunt incapaces Jure Divino in quo Pontifex dispensare non potest, Avila *1. p. de censur. dub. 6. concl. 1.* Coninch *disp. 13. dub. 4. num. 33.* Andreas à Matre Dei *punct. 5. num. 4.*, quia nulli umquam fœminæ, nec Beatissimæ Virgini, fuit sive à Christo, sive ab Ecclesia concessa talis facultas: nec obstat, quòd in cap. *dilecta de Majoritate*, dicatur, Abbatissam suspendisse Clericos sibi subjectos ab officio; nam talis suspensio non fuit censura, sed mera prohibitio, ob cujus violationem non fuisset contracta irregularitas; ex quo sequitur, Abbatissam, seu Prælatam Monialium imponere non posse præcepta spiritualia, seu in virtute Spiritus Sancti, & sanctæ obedientiæ, quia hæc præcepta sunt actus jurisdictionis Ecclesiasticæ, seu spiritualis, sed solùm politica, ac domestica, ut Materfamilias, aut Pater Filiis, & Civibus Magistratus, quibus subditi tenentur obedire in conscientia juxta gravitatem, & qualitatem rei præceptæ, si ex intentione obligandi procedunt, ut cum Pellizario, Portel., Candido, Bonacina, & aliis tenet Andreas à Matre Dei *supra num. 49.*, sequitur Diana *part. 5. tr. 9. resol. 15.*

21. Sed alii etiam probabiliter affirmant, cum non sit contra Jus Divinum, vel naturale, Summum Pontificem posse huiusmodi facultatem concedere, quia nec remotè spectat ad clavem Ordinis, sed solùm jure Ecclesiastico sit illis hoc prohibitum. Nec obstat, quòd nec à Christo, nec ab Ecclesia umquam fuerit talis facultas fœminæ concessa, quia numquam adfuit publica, aut privata necessitas id concedendi, sic Palud. *in 4. dist. 19. quæst. 2.* Sotus *dist. 20. quæst. 1. art. 4.* Henriquez *lib. 13. cap. 24.* Suarez Saynus, Salas, Ugolin., Layman, & alii, quos longa serie refert, & sequitur Leander *disp. 2. quæst. 31.*

22. Quintò requiritur, ut sit *Clericus*, saltem primæ tonsuræ, quia censura ab eo ferri debet, qui jurisdictionem habet Ecclesiasticam, ex cap. *Decernimus de Judiciis*, & cap. *Ecclesia de constit.*; non est tamen necesse, quòd sit in Sacris constitutus, aut habeat ordines minores, ex cap. *transmissam de sententia excom.* cap. *cum contingat de ætat., & qualit.*

qualit. ordinand. sed sufficit, ut habeat primam tonsuram, per quam homo redditur capax jurisdictionis Ecclesiasticæ, non tamen debet esse Coniugatus, quia iste non est capax administrationis Ecclesiasticæ, quamvis cum unica Virgine contraxerit, & deferat habitum, & tonsuram Clericalem, & gaudeat privilegio Canonis, & fori, ex cap. 1. *de Cleric. coniug. in 6.*, & cap. 2. *de Cler. conjug.* Idem à fortiori dicendum est de Laicis, ex cap. *bene quidem dist. 96.* juncta *Gloss.*, Abbas in cap. *Ecclesia S. Mariæ, num. 5. de const.*, & cap. *judicatum dist. 89.* Immò nec Religioso professo laico, seu qui non est Clericus committi potest hæc potestas, ut ex communi Sententia tradunt Doctores relati à Leandro *disp. 3. quæst.* 21. Non obstat tamen, quin Pontifex de plenitudine potestatis illam possit conferre laicis, quia Jurisdictio Ecclesiastica, & potestas ferendi censuras, quod solis Clerici committatur, & delegetur, non est de Jure Divino, sed de jure Ecclesiastico, ex cap. *decernimus de Judiciis*, ac proinde potest ex justa causa Pontifex etiam laicis illam committere, Navar. *cap. 27. num. 6.* Ugol. *tab. 1. c. 2. §. 10.* Suarez *disp. 2. sect. 3. num. 12.* Alterius *lib. 3. disp. 7. c. 6. col. 6.* Hurtad. *de Censur. in communi diffic. 4. num. 13.* Henriquez, Filliuc., Layman, & alii, quos affert, & sequitur Leander *quæst.* 27.

23. Sextò requiritur, *ut usus Jurisdictionis non sit impeditus* per excommunicationem, suspensionem, vel appellationem; non enim potest publicè suspensus, & excommunicatus non toleratus ab Ecclesia, exercere jurisdictionem Ecclesiasticam, aut ferre censuras, cum sit tali jurisdictione privatus, ut fusius dicam inferius suo loco: Similiter si ante prolatam censuram fuit interposita legitima appellatio, non potest judex amplius illam proferre, cum per legitimam appellationem remaneat suspensa facultas, & jurisdictio in Judice, ut habetur in cap. *Romana*, & cap *Si à Judice de appellat. in 6.*, juncta Gloss. verb. *teneris*. Nec item potest Judex censuram ferre in se ipsum, quia actus ferendi censuras est actus jurisdictionis per modum Sententiæ coactivæ, cap. *à nobis de sent. excomm.*, quam nemo potest ferre in se ipsum, sed in sibi subditum; unde si Episcopus sub excommunicatione generaliter prohibeat ludum, aut furtum, non remanet ipse excommunicatus, si ludat, aut furetur, ita cum aliis Andreas à Matre Dei *cap. 1. num.* 40. Nec item Judex, seu Prælatus potest ferre censuram per modum judicii in causa propria, ut constat ex cap. *inter querelas 23. quæst. 4.*, quia nemo potest esse Judex in causa propria, nec possit esse actor, & Judex, quia qua parte est actor debet esse subditus, & qua parte est Judex debet esse Superior, nisi quando causa est adeò publica, ut negari non valeat, vel quando censura fertur in propriam defensionem, ad vitandam injuriam, quam subditus vult irrogare Superiori, quia cum vim repellere liceat, poterit quis uti propriis armis ad id faciendum, cap. *dilecto de sent. excom. in 6.* Andreas à Matre Dei *num.* 44. Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num.* 17. Bonacina *quæst. 1. p. 2. num.* 4. Suarez *disp. 2. sect. 7. n.* 7. Diana *p. 5. tr. 9. res.* 50. Leander *quæst.* 42.

DUBIUM III.

De Causa Materiali remota, seu subjecto Censuræ.

24. RESp. subjectum capax, in quod ferri potest censura, est *homo viator baptizatus adultus, doli capax, determinatus, & subditus jurisdictioni ferentis censuram*, est communis, & certa, & facilè patebit ex sola explicatione. Ad hoc igitur, ut subjectum sit capax censuræ debet esse homo viator, cujus nomine venit etiam fœmina, excluduntur creaturæ irrationales, quæ cum sint incapaces culpæ, sunt etiam incapaces censuræ, quæ fertur propter culpam: & si aliquando locusta, brucus, & animalia nociva anathematizantur, & excommunicantur, hoc non fit ex intentione ferendi censuras, sed ex intentione detestandi, execrandi, & illis maledicendi, postulando à Deo, ut illa destruat, & ad nihilum redigat: Unde superstitiosa est aliquorum locorum consuetudo, seu corruptela præcipiendi locustis, & animalibus nocivis, ut intra certum dierum spatium sub pœna excommunicationis latæ Sententiæ discedant à tali loco, Navarr. *cap. 27. numer. 13.*, & *Consil. 52. de Sentent. excom.* Suarez *disp. 5. sect. 1. num. 2.* Bonacina *punct. 4. nu. 5.* Palaus *disp. 1. punct. 6. numer. 1.* Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 20.* Leander *disp. 3. quæst.* 1. Excluduntur etiam dæmones, qui sicut sunt incapaces emendationis, ita sunt incapaces censuræ, quæ fertur propter delictum, & contumaciam, ad emendationem ipsius contumacis; quando autem exorcismis anathematizantur sumitur *anathema* non pro censura, sed pro maledictione, & detestatione, quia exorcistæ virtute, & potestate ordinis, & orationum ab Ecclesia institutarum volunt compellere Dæmones, ut exeant à corporibus obsessis, aut aliis locis, & nocere desinant.

25. Debet esse *Viator*, quia mortui, sicut sunt extra Ecclesiam militantem, ita non possunt ligari censuris, quæ sunt arma Ecclesiæ militantis, quibus utitur contra delinquentes contumaces, ut resipiscant, & emen-

emendentur, solus autem homo viator est contumax contra Ecclesiam, solusque potest emendari, non defunctus, qui si est jam condemnatus non potest amplius emendari; tum quia Ecclesia non habet jurisdictionem in mortuos, sed in viatores solùm, ut habetur ex verbis Christi Matth. 18. *quæcumque ligaveritis super terram erunt ligata, & in Cælis*, sed mortui non sunt amplius super terram, & sic non possunt ligari censura; non enim potest afficere corpus, quod est incapax rationis, & emendationis, nec animam separatam, quæ jam est extra forum Ecclesiæ militantis. Unde quando mortui absolvuntur ab excommunicatione, quam in vita incurrerunt, non est quia adhuc sint ligati censura, quæ cum vita expiravit, sed hoc solùm fit, ut fideles possint eos sepelire in loco Sacro, & pro eis orare; sicut quando Ecclesia publicum peccatorem mortuum privat Ecclesiastica sepultura, & suffragiis, hoc non facit exercendo directam jurisdictionem in mortuum, sed indirectam, quatenus præcipit vivis, ne pro mortuis suffragia ferant, aut illos sepeliant in loco Sacro, ut cum Navarr., Suarez, Sayro, Vasquez, & Ugolino tenet Bonacina *punct.* 4. *num.* 1. Ant. à Spiritu S. *numer.* 20. Andreas à Matre Dei *punct.* 13. *num.* 163. Palaus *punct.* 6. *num.* 1. Candidus *disquisit.* 22. *art.* 9., & alios referens Leander *disp.* 3. *quæst.* 4.

26. Hinc sequitur, non incurri excommunicationem ab illo, qui mandavit percussionem Clerici, si ante percussionem moriatur, quia post mortem non est amplius capax excommunicationis; si enim decessit in gratia jam est liber coram Deo, si decessit in peccato non eget suffragiis; ut enim mandans incurrat excommunicationem debet esse vivus, non solùm quando mandatum dedit, sed quando delictum fuit consummatum, Bonacina *num.* 3. Leander *quæst.* 6.

27. Debet esse *baptizatus*, quia Judæi, Pagani, & alii infideles non baptizati, quamvis Cathecumeni non pertinent ad Jurisdictionem Ecclesiæ, nec sunt capaces censuræ, quia de illis Ecclesia iudicare nequit, juxta illud Apostoli ad Corinth. 5. *Quid mihi de iis, qui foris sunt judicare?* Hæretici autem, Apostatæ, & Schismatici, cum sint baptizati, sunt subjecti jurisdictioni Ecclesiæ, & sic possunt ligari censuris, si legem, vel præceptum Superioris sui Ecclesiastici v. g. Papæ sub censura positum transgrediantur, arg. can. *de Judæis* 5. *dist.* 45. cap. *Majores* 3. *de Baptismo* Bonacina *num.* 6. Palaus *disp.* 1. *punct.* 6., & alii communiter.

28. Debet esse *adultus*, *& doli capax*, nam infantes, furiosi, & amentes, cum non sint capaces rationis, veræ culpæ, & contumaciæ, nec etiam sunt capaces censuræ; si tamen adulti habeant lucida intervalla, tunc sunt capaces censuræ pro illo tempore, quo habent lucida intervalla, vel si ante amentiam, & furorem, vel insaniam aliquod delictum perpetrarunt, cui est annexa censura, illam incurrere possunt tempore amentiæ; puta si quis habens usum rationis mandavit servo percutere Clericum, idque servus exequatur, postquam mandans incidit in amentiam, tunc excommunicationem incurrit tempore insaniæ propter culpam antecedenter commissam; sicut eam incurreret, si percussio sequatur, dum dormit, aut ebrius est, quia mandatum per amentiam, aut somnum non fuit revocatum.

29. Pueri post septennium ratione utentes possunt ligari censuris, tum à Jure, tum ab homine latis, si Ecclesia vellet eos censuris ligare, quia cum sint capaces peccandi mortaliter, & obligationis præcepti, ita possunt ligari censuris, si sint contumaces, & Ecclesia velit censuris illos ligare, sic Suarez *disp.* 5. *sect.* 1. *num.* 18. Coninch. *disp.* 13. *dub.* 6. *num.* 45. Palaus *disp.* 1. *p.* 6. *num.* 2. Bonacina *num.* 7.; de facto tamen piè credendum est, piam matrem Ecclesiam nolle pueros ante pubertatem, id est Masculos ante 14. annum, & fœminas ante 12. censuris cogere ad sua præcepta servanda, nisi exprimatur, & transgressores censuris punire, quamvis id possit, quia impuberes potiùs virgis, quàm censuris sunt corrigendi, ut cum Ægidio, Coninch. *disp.* 13. *dub.* 6. *num.* 45. tenet Leander *disp.* 3. *quæst.* 12. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 168. Ant. à Spiritu S. *num.* 22. Bonacina *num.* 7. Diana *punct.* 5. *ta.* 9. *resol.* 46., & alii communiter.

30. Idque etiam colligitur ex *cap.* 1., *& 2. de delictis puerorum*, ubi; etsi pueri ante pubertatem peccare possint, ex benignitate tamen Ecclesiæ à pœna peccato debita excusantur, ut cum aliis tenet Palaus *de legib. punct.* 24. §. 2. *num.* 8., ubi etiam illos excusat à pœnis à Jure, & ab homine generaliter latis, præterquam à Sententia excommunicationis ipso jure lata ob percussionem Clerici, quam, propter ejus gravitatem, ait contrahi etiam à pueris ante pubertatem, ex cap. *super eo*, cap. *pueris*, cap. *quamvis de sentent. excommunicationis*. Verùm quia *cap.* 1. *de delictis puerorum* generaliter loquitur, & generaliter eximit pueros à pœna debita delictis, asserunt nonnulli, pueros eximi etiam à pœna excommunicationis propter percussionem Clerici, quia ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus; ex quo sequitur, pueros Clericos mutuò pugnis se se percutientes non incurrere excommunicationem. Can. *si quis suadente*, immò nec Censuras Bullæ Cœnæ, & consequenter, nec reservationem dictorum Casuum, quia in Bulla Cœ-

la Cœnæ casus non est reservatus, nisi cum excommunicatione conjunctus.

31. Debet esse *persona determinata*, si loquamur de Sententia excommunicationis, quæ ferri non potest in totam aliquam Civitatem, Collegium, aut Universitatem, sed ferri debet in personam determinatam, seu in singulos seorsim, quos constiterit esse culpabiles, ut habetur cap. *Romana de Sent. excomm. in 6.*; cum enim excommunicatio non feratur nisi propter peccatum mortale, & hoc sit actio personalis, non Communitatis, in qua sunt plures innocentes, & innoxii, & ideò tota communitas, seu universitas excommunicari non potest, ne innoxii sinè culpa puniantur, quæ ratio indicatur in dicto cap. *Romana*, ubi Pontifex statuit Sententiam excommunicationis, non in totam universitatem, sed in singulos inventos culpabiles promulgari debere, *Volens animarum periculum vitare, quod exinde sequi posset, cum nonnumquam contingeret, innoxios hujusmodi Sententia irretiri*, Palaus *disp. 1. p. 6. num.* 3. Bonacina *numer.* 8. Andreas à Matre Dei *num. 169.* Si excommunicatio feratur indeterminatè in aliquem de Communitate, qui tale delictum fecit, nullum determinando in particulari, nulla erit censura, quia est Sententia incerta, & indefinita, quæ nullum parit affectum, ut cum communi Sententia tenet Suarez *disp. 5. sect. 2. num.* 3. Filliuc. *cap. 5. num.* 137. Ant. à Spiritu S. *num.* 28.

32. Potest tamen excommunicatio ferri per modum præcepti contra totam Communitatem, seu Collegium, ut si Superior dicat, qui de tali communitate fecerit hoc delictum sit excommunicatus, nam tunc excommunicatio non afficit ipsam communitatem, sed singulares personas talis communitatis, quæ per suum delictum sufficienter determinantur. Similiter si Superior prohibeat sub pœna excommunicationis, ne aliquis exeat de Collegio, tunc si omnes contraveniant præcepto, singuli manent excommunicati, nam excommunicatio non cadit supra Collegium in communi, sed in singulos delinquentes, ita ex communi Sententia Bonacina *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *num. 29.*

33. Potest tamen tota Civitas, Collegium, & Universitas interdici, & suspendi, ut habetur cap. *Si Sententia* §. *in universitatem, de sent. excom. in 6.* Ratio disparitatis est, quia Suspensio, & Interdictum non sunt pœnæ ita graves sicut excommunicatio, quia suspensi non fraudantur Ecclesiæ suffragiis, sicut excommunicati, nec requirunt contumaciam personalem, sed sufficit contumacia in capite; unde etiam aliquis sinè peccato proprio suspenditur, sicut & totum Regnum ponitur sub interdicto pro peccato Regis, ut cum D. Thoma tenet Andreas à Matre Dei *numer.* 170. Sotus *quæst. 2. art.* 2. Navarr. *in man. cap. 27. num.* 168. Candidus *disquisit. 22. art. 9. dub.* 7.

34. Debet esse *subditus jurisdictioni ferentis censuram*, quia censura cum spectet ad jurisdictionem coactivam ferri non potest, nisi in subditum, & inferiorem, cum par in parem non habeat imperium, cap. *innotuit. de elect.*, nec inferior in Superiorem, cap. *Cum inferior 16. de Major.* hac ratione diximus supra *num. 25.*, neminem posse ferre censuram in se ipsum, quia nullus est inferior se ipso, nec habet potestatem coactivam contra se ipsum, nec etiam videtur capax hujusmodi potestatis, ut bene notat Bonacina *punct. 4 num.* 12.

35. Hinc sequitur, Papam non posse ligari censuris, nec à Jure, nec ab homine, cum nulli sit subjectus, nec habeat in terra Superiorem, & quamvis legibus Ecclesiasticis sit subjectus quantùm ad vim directivam, non tamen quantùm ad vim coactivam, est que Author Juris positivi, & illo superior, ut constat ex Can. *cuncta per Mundum 9. quæst.* 3. cap. 1. *de constitut.* cap. *Proposuit de concess. Praben.* Quòd si fortè Papa incideret in hæresim, tunc posset à Concilio generali judicari, & deponi, & censuris ligari, ut colligitur ex cap. *si Papa dist.* 40., ita Sylvester *Verb. Excommunicatio* 1. *num.* 8. Sotus *in 4. dist. 22. quæst. 2. art.* 2. Henriquez *lib. 13. cap. 25. numer.* 3. Andreas à Matre Dei *numer.* 159. Leander *disp. 3. quæst.* 18.

36. Cardinales, Patriarchæ, Archiepiscopi, & Episcopi ligantur censuris à Jure latis, nisi specialiter eximantur, quia omnes habent Papam superiorem, & illi subjiciuntur; non ligantur tamen Interdicto, & Suspensione generaliter lata, nisi specialiter exprimantur, ut habetur ex cap. *Quia periculosum de sent. excommunicat. in 6.*, & tradit Bonacina *num.* 11. Imperatores, & Reges secundùm Jus commune tum antiquum, tum novum possunt non solùm à Papa, sed etiam ab Episcopis ligari censuris, & de facto nonnulli Imperatores fuerunt ab Episcopis censuris ligati, quia licèt non habeant superiorem in terris quoad potestatem sæcularem, illum tamen habent quoad potestatem spiritualem, ut proinde possint ligari censuris, Alterius *lib. 3. disp. 10. cap.* 5. Covarr. *Cap. Alma in princ.*, & *lib. 2. var. cap. 6.* D. Anton., Avila, Henriquez, quos sequitur Leander *quæst. 19. & 20.* Hodie tamen ex privilegio particulari Reges, & Imperatores sunt exempti à jurisdictione Episcoporum, ita ut non possint ab Episcopis sinè authoritate Papæ censuris ligari, Henriquez *lib. 13. cap. 25. num.* 5. Avila 2. *p. cap. 4. disp. unic. dub.* 4. Palaus *disp. 2. punct.*

punct. 6. num. 3. Bonacina *punct.* 4. *numer.* 15. Ant. à Spiritu S. *numer.* 26. Leander *quæst.* 22.

DUBIUM IV.

An una Censura ligatus possit aliis pluribus ligari.

37. CErtum est, eumdem hominem posse simul ligari pluribus censuris diversæ rationis, & speciei; sic excommunicatus adhuc potest suspendi, aut interdici, aut è contra, cum enim sint diversæ rationis, nil obstat quò minùs in eodem subjecto simul reperiri possint, cum singulæ sint diversorum bonorum privationes, & sic, saltem propter diversa crimina, possunt incurri. Possunt etiam plures censuræ, non solùm diversæ, sed etiam ejusdem rationis simul reperiri in eodem subjecto, & qui semel excommunicatus est propter Clerici percussionem, potest iterum excommunicari, vel propter novum delictum, vel propter novam percussionem ejusdem, vel alterius Clerici, ut colligitur ex cap. *Cum pro causa de sent. excom.* cap. *Engeltrudam* 3. *q.* 4. cap. *ita quorumdam de Judæis*, & Clement. 1. *de Sepulturis*, & ita tenent D. Thom. *in addit. quæst.* 22. *art.* 6. Palaus *punct.* 6. *num.* 5. Bonacina *punct.* 5. *num.* 1. Suarez *disp.* 5. *sect.* 2. *num.* 5. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 31. Sotus *disp.* 22. *art.* 2. *concl.* 3., & alios referens Leander *quæst.* 33.

38. Nec dicas; censura est privatio bonorum spiritualium, sed semel privatus non potest iterum eisdem bonis privari, sicut semel cæcus non potest iterum privari visu; ergo semel excommunicatus non potest iterum privari bonis spiritualibus, quibus jam per primam censuram est privatus. Sed contra dico; censuram esse impedimentum quoddam morale privans hominem bonis spiritualibus, non implicat autem quòd hæc impedimenta possint in eodem subjecto multiplicari, quibus novo titulo subjectum privetur illis bonis, sicut privatus gratia habituali per peccatum mortale potest novo titulo privari, si novum peccatum superveniat, juxta ea, quæ dicuntur *in tract. de peccatis*.

39. Tot autem multiplicantur censuræ, sive ejusdem, sive diversæ rationis, quot sunt transgressiones, & actus moraliter distincti sub censura prohibiti; secus si talem distinctionem non habeant, quamvis sint physicè diversi, ea ratione, qua *tract.* 7. *de Sacram. Pœnit. cap.* 7. *num.* 27. diximus, multiplicari numero peccata per moralem interruptionem. Inde qui pluries Clericum graviter percussit cum morali interruptione plures excommunicationes incurrit, quia plura committit peccata; si autem pluries, sinè interruptione morali, eum percuriat unicam, incurrit excommunicationem, licèt graviùs peccet, quia moraliter hæc censetur una tantùm percussio, & unum peccatum, ut constat ex cap. *Cum pro causa, de Sentent. excomm.*, ubi qui Clericum in dormitorio verberavit, & eumdem verberando per claustrum traxit, semel excommunicatum fuisse dicitur: qui tota nocte ludit contra prohibitionem semel tantùm lusisse videtur, ut inquit Bartolus, quem sequitur Navar. *de pœnit.* cap. *consideret n.* 49., & sic unam tantùm incurrit excommunicationem, si ludus sit sub excommunicatione prohibitus, ita Bonacina *punct.* 5. *num.* 5. Suarez *disp.* 5. *sect.* 3. *num.* 3. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 10. *dub.* 12. Leander *disput.* 3. *quæst.* 38.

40. Qui facit actum realiter unum, habentem plures malitias specie distinctas omnes, & singulas sub censura prohibitas, tot incurrit censuras, quot sunt in illo actu malitiæ specie distinctæ: Inde si lata sit excommunicatio contra fures, & contra Sacrilegos, duplicem censuram incurrit, qui rem Sacram furatur in Ecclesia. Qui tempore interdicti publicè excommunicatum sepelit in Ecclesia duplicem incurrit excommunicationem, immò quadruplicem, si ille erat etiam nominatim interdictus, & publicus usurarius, ut patet ex *Clement.* 1. *de sepulturis*, ubi sub excommunicatione latæ Sententiæ ista quattuor prohibentur, nempe sepelire in loco sacro Usurarium denunciatum, excommunicatum, & interdictum, & quemlibet sepelire tempore interdicti extra casus concessos, Suarez *disp.* 5. *sect.* 3. *num.* 13., & 14. Bonacina *punct.* 5. *num.* 10. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 11. *dub.* 3. Sayrus *de censuris cap.* 10. *num.* 10. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 60. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numer.* 178. Leander *quæst.* 40.

41. Qui unica explosione bombardæ plures occidit Clericos unicam incurrit excommunicationem, quia probabile est, quòd ibi unum tantùm reperiatur peccatum, & unica transgressio, ut diximus *loco cit. de pœnit.*; nam qui unico impetu decem occidit homines; unico verbo lædit famam multorum; optat mortem Petri cum tota sua Familia; qui maledicit Deo, & duodecim Apostolis unum tantùm peccatum committit, quia, licèt sint plura objecta, sumuntur tamen per modum unius ad specificandum unicum actum. Similiter, qui plures simul extrahit ab Ecclesia, aut simul cum pluribus versatur excommunicatis, unicam contrahit excommunicationem, quia est unica actio, & unica transgressio, ut diximus *loco cit. de pœnit.* Suarez *sect.* 3. *num.* 8. Bonacina *punct.* 5. *num.* 7., quamvis in fine dicat, oppositum esse probabilius

bilius, & in praxi sequendum Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 180. Leander *quæst.* 41., & 42.

42. Qui percutit Monachum, qui simul est Clericus duplici ligatur excommunicatione, quia cum status Clericalis, & Monasticus inter se sint distincti, talis percussio duplicem continet malitiam specie distinctam, & censetur duplex transgressio; una contra reverentiam debitam statui Clericali, altera contra reverentiam debitam statui Religioso, nam circumstantia Monachi diversa est specie à circumstantia Clerici, & sic duas incurrit excommunicationes, ut cum Suarez tenet Bonacina *punct.* 5. *num.* 9. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 3. *dub.* 2. Diana *part.* 9. *tr.* 9. *resol.* 60., & alios referens Leander *quæst.* 48.; secus tamen dicendum est, si quis percutiat Clericum habentem plures ordines, quia cum talis pluralitas ad eumdem statum Clericalem spectet, una tantùm censetur specie percussio, & sic unam tantùm infert excommunicationem, Suarez, Bonacina, Candid., Diana, Leander *loco cit.*

43. An verò plures incurrat censuras, qui facit actum pluries ab eodem, vel à pluribus Superioribus sub censura prohibitum. Resp. non incurrere nisi unam censuram, qui facit actum ab eodem Superiore pluries sub censura prohibitum, nec si faciat actum prohibitum à pluribus Superioribus eamdem potestatem habentibus, puta à diversis Pontificibus, quia moraliter censetur unus Superior, ut si diversæ sint personæ, & unica excommunicatio, licèt pluries repetita; secus si talis actus prohibitus sit à diversis Superioribus distinctam potestatem habentibus v. g. à Summo Pontifice, & ab Episcopo prohibitus sit, propter duplicem contumaciam formalem in eo actu repertam; modò tamen Superior novam intendat ferre censuram tamquam suam: nam si alter vult, & intendat solùm alterius censuram innovare, aut publicare, non nisi unicam censuram incurrerent; unde qui peccat contra aliquod præceptum Bullæ Cœnæ, non nisi unicam censuram incurrit, quamvis hæc Bulla in ipsius Diœcesi singulis annis publicetur, & innovetur, quod verum est, etiamsi secundus Superior censuram reservet, quæ non erat à primo Superiore reservata, quia reservatio non mutat speciem censuræ, vel transgressionis, vel contumaciæ, sic Suarez *disp.* 5. *sect.* 3. *num.* 13. Coninch *de pœnit. disp.* 7. *dub.* 6. *num.* 46. Sayrus *lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 11. Bonacina *punct.* 5. *num.* 11.

44. Nec dicas; qui facit contra plures leges, & præcepta ex eodem motivo imposita, etiam à diversis Superioribus, non nisi unum committit peccatum, & unam transgressionem, & sic unam solùm incurrit censuram, ut tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *de censuris num.* 34., ubi pro se citat Alensem, Bonaventuram, Ricardum, & alios; sed contra dico, quòd licèt realiter sit unicum peccatum, & unica transgressio, continet tamen duplicem contumaciam, & inobedientiam, cum sit transgressio duplicis Superioris diversam potestatem habentis, & sic transgressor, cum sit multipliciter contumax, plures etiam censuras incurrit, ut tenet Bonacina, & cum Suarez, & Palao, Leander *quæst.* 34. & 35.

DUBIUM V.

De Causa, ob quam ferri potest Censura.

45. Resp. Censura gravis, cujusmodi est Excommunicatio major, suspensio personalis, & Interdictum, ferri non potest nisi ob peccatum mortale consummatum externè contumaciter contra præceptum ecclesiasticæ potestatis, est communis, & certa; & quidem quòd requiratur peccatum aliquod, ex eo patet, quòd censura est pœna spiritualis, quæ infligi non potest nisi propter aliquod peccatum; nam pœna supponit culpam, unde non sufficit ad incurrendam censuram sola Prælati voluntas, sed prærequiritur delictum subditi; si enim pro arbitrio suo, nulla existente rationabili causa extrinseca contra aliquem Prælatus ferret censuras, graviter peccaret, quia abuteretur potestate sibi tradita in destructionem, non in ædificationem, & censuræ essent prorsus nullæ, & irritæ, sicut nulla, & irrita est Sententia voluntariè prolata à Judice contra innocentem, ut cum Avila 1. *p. dub.* 9. notat Bonacina *punct.* 3. *num.* 2.

46. Peccatum, & contumacia, ob quam fertur censura, debet esse propria illius, contra quem fertur, si loquamur de majori excommunicatione, idem valet de interdicto, & suspensione personali, quæ, cùm sit pœna spiritualis gravissima, ferri non potest nisi ob peccatum proprium, & in personas singulares, & contumaces, ad differentiam suspensionis, & interdicti, quæ generaliter ferri possunt ob peccatum alienum; nam sæpe feruntur in Communitatem, ob delictum tantùm unius illius communitatis, cap. *si Sententia, de excom. in* 6., quo casu non propriè fertur in pœnam illius, qui non peccavit, sed in pœnam delinquentis, ut resipiscat, videns quòd innocentes sua causa gravantur, cujus signum est, quòd innocentes si mutant domicilium, ita ut non sint ampliùs pars talis communitatis, non sunt ampliùs interdicti, quod non valet de illo, qui est specialiter interdictus, qui ubicumque

que vadat est semper interdictus, donec absolvatur, cap. *si habes quæst.* 3., & ita cum Suarez, Ugolino, Sayro, & aliis tenet Bonacina *punct.* 3. *num.* 3. Diana *p.* 3. *tr.* 6. *resol.* 51., *& part.* 5. *tract.* 4. *resol.* 8. Ant. à Spiritu S. *num.* 39.

47. Nec dicas; innocentes quandoque puniri propter peccatum alterius; nam Deus multoties punit filios propter delicta parentum, & subditos propter peccata Principum; ergo potest quis excommunicari, & censura innodari propter peccatum alterius. Sed contra dico, Filios, & subditos propriè, & rigorosè non puniri propter peccata parentum, & Principis; nam pœna in rigore sumpta supponit culpam, gravantur tamen pœnalitatibus, & malis in quantùm sunt aliquid patris, aut pars communitatis, & malum illud pœnæ conducit ad majus bonum: qua ratione infirmus privatur membro, si conducit ad majus bonum totius, & in bello justo innocentes occiduntur in quantùm hoc conducit ad tranquillitatem Reipublicæ, & pacem publicam tuendam; sic puniuntur Filii, & subditi ob delictum parentum, aut Principum, ut alii hoc videntes abstineant à malo perpetrando, dum propter illorum delictum puniuntur etiam filii & subditi.

48. Hoc peccatum debet esse grave, & mortale, quia pœna, ut sit justa debet esse proportionata culpæ; sed excommunicatio est pœna gravissima, cap. *cum non ab homine* 10. *de judiciis*; ergo ferri non potest nisi pro culpa gravi, ut habetur can. *Nemo Episcopus* 39. Can. *Nullus Sacerdotum* 11. *quæst.* 3. Concil. Trident. *sess.* 25. *cap.* 3. *de reform.* dum monet *excommunicationem non debere ferri nisi propter peccata gravissima*, & inde non valet excommunicatio major, aut alia censura gravis lata pro peccato veniali, puta pro levi furto, aut verbo otioso: certè imprudens esset, ac severus Medicus, qui pro infirmitate levi acerbissimas pœnas applicaret ægroto, & membrum secare, aut exurere vellet, quando leviori, & minori medicamine posset sanare, Suarez *disp.* 4. *sect.* 4. *num.* 1. Navar. *cap.* 27. *num.* 253. Ant. à Spiritu S. *num.* 36. Candid. *disquis.* 22. *art.* 27. *dub.* 2., *&* 3. Bonacina *p.* 3. *num.* 6.

49. Excommunicatio minor licèt privet usu passivo quorumdam Sacramentorum, quia tamen non censetur censura gravis, sed levis, eò quòd facilè tolli possit à quovis Sacerdote, ferri potest propter solam culpam venialem, & de facto contrahitur excommunicatio minor per communicationem in humanis cum publicè excommunicato denunciato, vel notorio Clerici percussore, cap. *Nuper de sententia excom.*, quæ communicatio est venialis ratione levitatis materiæ, prout docent Doctores communiter. Similiter propter levem culpam imponi quandoque potest levis aliqua suspensio, puta ab uno actu electionis, à celebranda Missa per unum, aut alterum diem, Suarez *disp.* 4. *sect.* 4. *num.* 2. Coninch *disp.* 13. *num.* 67. Candid. *disq.* 22. *art.* 7. *dub.* 1. *concl.* 3. Bonacina *num.* 6.

50. Nota, materiam aliàs ex se levem posse fieri gravem propter aliquam circumstantiam adjunctam, vel ratione scandali, vel ratione periculi procedendi ad graviorem culpam, vel ex fine intento à Superiore, ad quem maximè conducit, vel ex aliis circumstantiis, & sic ex aliqua circumstantia facta gravis poterit prohiberi sub peccato mortali, & sub excommunicatione, ut si alicubi grave oriatur scandalum ex eo, quòd Clerici comam nutriant, vel arma deferant, si Episcopus sub gravi censura prohibeat Clericis, ne ibi comam gestent, vel arma ferant, violator talis præcepti peccatum mortale, & censuram incurret, ita cum Soto, Vasquez, Avila, Valentia, & Sayro tenet Bonacina *punct.* 3. *num.* 9.

51. Qui furatus est materiam levem simul cum aliis, quorum singuli abstulerunt etiam materiam levem, ita tamen, ut ex eorum omnium furtis fiat materia gravis sufficiens ad mortale, incurrit excommunicationem latam contra fures, quia simul cum aliis, communi consilio, & conspiratione inferendo damnum grave, peccat mortaliter cum obligatione restituendi, & sic ligari potest censura; secus si damnum causarunt absque ulla conspiratione, & incitatione aliorum in alios, quamvis unusquisque sciat furtum alterius, quia, non obstante tali cognitione, est solùm causa partialis damni à se illati, quod, cum sit leve, non est nisi peccatum veniale, nec obligat ad restitutionem, nisi sub veniali; cum autem pro culpa veniali non imponatur excommunicatio major, sequitur, quòd talem excommunicationem non incurrat, ut diximus *in septimo præcepto Decalogi dub.* 4. *num.* 32., quamvis alii oppositum sentiant, & doceant, omnes excommunicationem incurrere, si non restituant, quia omnes peccant mortaliter.

52. Ad ferendam censuram non sufficit peccatum mortale grave, sed illud debet esse externum, quia Ecclesia cum non possit cognoscere peccata merè interna, ea neque judicare, ac punire potest per censuras, sed ea relinquuntur soli Deo punienda, sic habetur cap. *Tua nos*, & cap. *Sicut tuis in fine de Simonia* cap. *erubescant dist.* 32. cap. *consuluisti* 2. *quæst.* 4. can. *cogitationes de pœnit. dist.* 1. Unde habet axioma Juris *Non habent latentia peccata vindictam*, & quamvis Ecclesiæ potestas sit spiritualis, tamen residet in hominibus, qui humano, & sensibili modo debent operari, unde non nisi circa res exterio-

teriores, & sensibiles possunt talem potestatem exercere; ea ratione, qua potestas conficiendi Sacramenta, licèt sit spiritualis, tamen, quia residet in hominibus ordinatur ad sensibilia, quia homines non nisi circa sensibilia, & modo sensibili possunt operari: Unde censura, sive lata ab homine, sive à Jure non nisi pro actu externo ferri potest, quia de illo tantùm Ecclesia potest judicare, & ita tenent Doctores communiter cum D. Thoma 1. 2. *quæst.* 91. *art.* 4. Cajet. 2.2.*quæst.* 11. *art.* 3., *& quæst.* 104. *art.* 1. Navarr. *de pœnit.cap. cogitationes dist.* 1. *& in Man. cap.* 23.*num.*38. Suarez *disp.* 4.*sect.* 2. *num.* 1., *&* 16. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 7. *dub.* 1. Diana *part.* 6. *tr.* 9. *resol.* 48. Ant. à Spiritu S. *num.* 44., & alios referens Leander *disp.*6.*q.* 3.

53. Quòd si actus internus consideretur, ut coniunctus cum externo, sic potest ab Ecclesia puniri, & præcipi sub censura: hac ratione in *Clem.* 1. §. *verùm de hæret.* excommunicantur Inquisitores, qui odio, vel amore, aut spe lucri aliquid faciunt, vel facere omittunt; qui Textus intelligi debet non de solo interno odio, vel amore, sed de illo, prout coniungitur cum actu exteriori indicante pravum affectum internum; si enim aliquid faciunt Inquisitores ex pravo amore, vel odio purè interno excommunicationem non incurrunt; bene tamen si aliquo signo exteriori indicant facere ex pravo affectu interiori: eadem ratione in Sententia communiori asserente, attentionem internam esse necessariam in recitatione Divini officii, dicendum est, excommunicationem ferri posse in eos, qui voluntariè sine attentione recitant officium, quia sine attentione non ponitur substantia præcepti, sic tenent Navarr., Suarez, Candid., Leander mox citati, ita etiam Andreas à Matre Dei *cap.* 1.*num.* 139. Palaus *tr.* 29. *disp.* 1.*p.*7.*num.* 4. Covarr.*in Regul. Peccatum p.*2. *num.* 7. Alterius, Vasquez, Layman, Sanchez, & alii communiter, relati à Leandro.

54. Quamvis ferri non possit censura propter actum per se occultum purè internum, & solo corde commissum, potest tamen ferri propter actum per se externum, sed per accidens occultum, id est voce, aut opere manifestatum, sed sine teste, ut colligitur ex cap. *Porro de senten. excom.* cap. *Clericis de immunit. Eccles. in* 6., & extravag. *Cum detestabile de Simon.*, ubi non solùm peccata interna, sed externa, & occulta per accidens censuris excommunicationis, & suspensionis plectuntur, quia illa peccata, cum solùm per accidens sint occulta, per se subjiciuntur Ecclesiæ judicio, & possunt in foro exteriori censuris puniri; Unde excommunicantur hæretici occulti, si hæresim aliquo signo exteriori sufficienter manifestaverint; secus si hæresis fuit merè interna, nullo signo exteriori manifestata, Candid. *loco cit. dub.* 2. Suarez *loco cit. num.* 18. Azor. *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 8. Diana *part.* 6. *tr.* 6. *resol.* 51.; non tamen potest Ecclesia aliquem censura ferire per modum Sententiæ, & nominatim, quamdiu delictum manet occultum; nam quamdiu delictum manet occultum non potest puniri pœna publica, & exteriori, cum legitimè probari nequeat, ut rectè docet Leander alios referens *disp.*6.*quæst.* 4.

55. Non sufficit ad censuram inducendam, quod actus externus habeat malitiam moralem, nisi conjunctus sit cum actu interno proportionato; unde, si mente retenta fide, de eaque bene sentiens exteriùs proferat aliquam hæresim, vel ob metum mortis incensum offerat Idolo, non incurrit excommunicationem, quia non est verè, sed apparenter tantùm hæreticus, poterit tamen ab Ecclesia puniri, ut hæreticus, quia præsumitur verè hæreticus, & consentire tali actui, ut cum Navarr., Suarez, Filliuc., & aliis tradit Diana *part.* 1. *tr.* 5. *resol.* 1., & *part.* 3. *tr.* 4. *resol.* 143. sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 47. Bonacina *disp.* 1. *q.* 1. *punct.* 3. *num.* 14.

56. Actus exterior inducens censuram debet esse signum manifestativum malitiæ actus interioris sub ea ratione, sub qua opus externum prohibetur sub censura, quia signa externa, quæ non sunt manifestativa malitiæ actus interni, puta hæresis, sed indifferentia, non sunt hæresis externa, cum per illa hæresis non sit expressa, & sic non est causa sufficiens, ut quis incurrat in censuram excommunicationis; & inde, si quis malè sentiens de fide manu percutiat mensam, aut femur, dicens; *ita est*, non incurrit excommunicationem, nam ille actus exterior, cum sit indifferens non significat hæresim internam, ita sentit Castro *lib.* 2. *de justa hæretic. punit. cap.* 18. apud Leandrum *quæst.* 5. ita loquens. Neque omnes etiam hæretici Sententiæ excommunicationis subjacent, sed soli illi, qui hæresim, quam mente conceperunt, foris quomodolibet manifestant, ut si aliquis esset præsens, posset cognoscere illum in talem hæresim fuisse lapsum, ita Castro, sequitur Diana *part.* 5. *tr.* *tr.* 9. *resol.* 49. Rastellius *q.* 4. *art.* 1. *num.* 9. Vasquez, Simanc., Suarez, quos sequitur Leander, *quæst.* 5.

57. Debet insuper actus exterior, ob quem incurritur Censura, esse in sua specie moraliter gravis, completus, & consummatus, nisi aliter exprimant verba, quibus lex imponitur, ut si quis affectu malo, & animo Clericum occidendi, emitteret sagittam in ipsum, sed casu leviter solùm illum tetigit, aut vulneravit, ita ut absolutè ex parte ef-

fectus

fectus, talis læsio esset omnino levis non incurreret excommunicationem Can. *si quis suadente*, quia læsio debet esse gravis, non solùm in affectu, sed etiam in effectu, Suarez *sect.* 3. *num.* 5. Bonacina *punct.* 3. *num.* 7. Palaus *disp.* 1. *punct.* 7. *numer.* 8. Ant. à Spiritu S. *num.* 48. Sanchez 2. *Decalog. cap.* 8. *numer.* 7. multò minùs excommunicationem incurrit, qui projecit lapidem contra Clericum, sed ipsum nec leviter tetigit, quia in Can. *si quis suadente* fertur censura sub verbis includentibus percussionem. Si Censura sit lata contra *præsumentes*, non ligat si desit perfectum voluntarium, & inde Confessarius absolvens pœnitentem à casu reservato in Bulla Cœnæ non incurrit excommunicationem, si ex ignorantia, inadvertentia, vel quia putabat, illum non contineri in Bulla, quia deest perfectum voluntarium, & præsumptio requisita in Bulla, Suarez *disp.* 4. *sect.* 3. Bonacina *punct.* 3. *à num.* 12., ubi plura explicat ad casum pertinentia, Ant. à Spiritu S. *num.* 48. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *numer.* 143. Leander *disp.* 8. *quæst.* 8.

58. Tandem requiritur ad inferendum, & incurrendam censuram, ut peccatum conjunctum sit cum inobedientia, & contumacia, per quam authoritas Ecclesiæ præcipientis contemni videatur; non quidem requiritur contumacia expressa, & formalis contemptus, sed sufficit virtualis, & interpretativus, in eo consistens, ut quis non abstineat à peccato, sciens, illud ab Ecclesia sub gravi pœna prohiberi; talis enim jam censetur contemnere authoritatem præcipientis: ex quo sequitur, ob peccatum solo Jure naturali, aut Divino prohibitum nullam contrahi censuram, sed requiritur contumacia, qua præceptum Ecclesiæ adjunctum spernatur; nam censura est pœna inobedientiæ, contemptus, & contumaciæ contra potestatem Ecclesiasticam, ut patet ex verbis Christi *Matth.* 18. *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus*; multa tamen peccata Jure naturali, & Divino prohibita possunt etiam jure Ecclesiastico sub censura prohiberi.

59. Sequitur ulteriùs, censuram infligi non posse ob peccatum merè præteritum, quod nullam præsentem contumaciam adjunctam habet, vel habuit; nam ad incurrendam censuram requiritur contumacia, quæ appellat futuram existentiam in peccato, licèt contumacia sit de præsenti; tum quia censura est pœna medicinalis intendens emendationem, non punitionem delinquentis; si autem feratur propter peccata præterita non esset medicina, sed vindicta: unde qui non recitavit horas Canonicas, aut Missam non audivit, licèt puniri possit in pœnam talis peccati, non tamen potest excommunicari, vel alia censura affici, si talis recitatio, & auditio non erat præcepta sub censura: Quòd si pro peccato præterito quis pro aliquo tempore suspendatur, seu privetur dignitate, vel officio, talis privatio non est censura propriè dicta, nec illius transgressor incurrit irregularitatem, cum non feratur in detrimentum animæ, sed ob incommodum temporale, etsi detrimentum aliquod afferat animæ, dum privat Divinis officiis, hoc se habet per accidens, ut cum Soto, Henriquez, Sayro, Suarez, & aliis notavit Bonacina *punct.* 3. *num.* 19., & 20., quem sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 43.

DUBIUM VI.

An Censura lata contra Facientes aliquam actionem comprehendat Consulentes, & Mandantes.

60. Resp. censura lata contra Facientes aliquam actionem non comprehendit Mandantes, vel Consulentes, nisi in Sententia talis censuræ exprimantur Mandantes, & Consulentes. Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur actus perfectus quantùm lex requirit, sed mandatum, vel consilium non est actus perfectus, prout lex requirit; siquidem lex requirit actionem physicam, qualis non est mandatum, vel consilium, cum sint actiones morales: ergo non comprehenduntur, nisi exprimantur, saltem virtualiter, & implicitè, ut si lex dicat; quicumque fuerit causa talis delicti per se, vel alium directè, vel indirectè, aut mediatè, seu immediatè hoc fecerit, sit excommunicatus, tunc enim censura comprehendit etiam Consulentes, & Mandantes, qui mediatè, & per alium operantur. Si dubium sit, an mandantes, & consulentes comprehendantur sub præcepto nec ne, dicendum est, non comprehendi, quia pœnæ sunt restringendæ, & in dubio benignior pars est amplectenda, ut cum Navarr. *cap.* 23. *num.* 51., & *tit.* 9. *Consil. de Sent. excomm. consil.* 55. tenet Bonacina *punct.* 6. *num.* 1. Ant. à Spiritu S. *nu.* 49. Palaus *de censuris disp.* 1. *p.* 7. *num.* 12. Avila 2. *p. cap.* 2. *disp.* 3. *dub.* 2. & 6., & alii communiter.

61. Posito, quòd in censura exprimantur mandantes, & consulentes, isti non incurrunt censuram, nisi verè, & in effectu mandatum, vel consilium influat in tale opus sub censura prohibitum. Ratio est, quia non ligatur censura lata contra facientes, qui opus prohibitum non fecit; sed quando mandatum, vel consilium non influit in effectum, mandans, vel consulens non dicitur

fecisse opus prohibitum, & sic non ligatur censura; inde qui consuluit, seu mandavit percussionem Clerici non remanet excommunicatus, quando per suum consilium, vel mandatum nihil influxit in percussionem Clerici, quia nimirum alter jam erat paratus, & determinatus, eratque commissurus delictum independenter à tali consilio, vel mandato: Idque cognosci poterit, tum ex confessione ipsius delinquentis, si constanter asserat, se non fuisse motum à tali consilio, vel mandato, vel si delinquens jam minatus erat delictum, puta percussionem, aut homicidium, vel jam omnia erant parata ad tale delictum committendum; tunc enim consulens, aut mandans non dicitur influxisse, & sic immunis est à censura: si dubium sit, an influxerit, nec ne, dicendum est, non influxisse in ordine ad censuram, quia odia sunt restringenda, & in pœnis benignior pars est amplectenda, Bonacina *dub.* 2. Navar. *cap.* 27. *num.* 51. Ant. à Spiritu S. *num.* 51. Andreas à Matre Dei *numer.* 147.

62. Quòd si consulens per suum consilium auxit voluntatem delinquentis ad citiùs, & ardentiùs præstandum effectum prohibitum sub censura, tunc Bonacina *num.* 4. tenet, consulentem incurrere excommunicationem, quamvis delinquens jam esset paratus ad præstandum effectum prohibitum sub excommunicatione, quia tunc verificatur, consulentem influxum moralem præstitisse in illum actum, vel secundùm modum, vel secundùm substantiam; oppositum tenet Antonius à Spiritu S. *num.* 52., quia si mandans, vel consulens solùm auxit voluntatem percutientis ad idem vulnus, ad quod delinquens jam erat determinatus, non influit in substantiam criminis, sed in modum, vel celeritatem; influere autem in modum non est causa censuræ, nisi expressè prohibeatur, & pro se citat Covarruviam, & Christophorum à S. Joseph *v. censura dub.* 2. §. 5. *numer.* 3.

63. Qui consuluit minus malum parato facere majus, puta, qui volenti occidere clericum suasit tantummodo percutere, non incurrit in excommunicationem, nam dedit consilium bonum, ipsum retrahendo à majori malo, & sic non peccat consulendo minùs malum parato facere majus, quia consilium non est absolutum, sed conditionatum, ut diximus *suo loco*, ac proinde non incurrit excommunicationem, qui tale consilium dedit, ita Sotus, Avila, Sanchez, quos sequitur Bonacina *num.* 5. Ant. à Spiritu S. *num.* 52. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 57. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 14. *dub.* 1. *concl.* 3.

64. An verò censuram incurrat mandans, aut consulens percussionem Clerici, si ante patratum delictum mandatum, seu consilium revocavit, & nihilominus percussio sequatur. Responsio communis tenet, mandantem non incurrere excommunicationem, si percussio sequatur post revocatum mandatum, si talis revocatio fuit mandatario intimata, quia tunc mandans censetur non habere ampliùs influxum in talem percussionem, cum influxum revocaverit, revocando mandatum; secus si revocatio non innotuit mandatario, quia durat influxus, & mandatarius adhuc operatur virtute mandati, Bonacina *punct.* 6. *num.* 6. Molina *tom.* 4. *disp.* 52. *num.* 2. Ant. à Spiritu S. *num.* 53.; Consulentem verò ligari censura, quamvis consilium revocaverit, & talis revocatio fuerit intimata ei, cui fuit datum consilium ad patrandum delictum sub censura prohibitum, quia non censetur revocasse influxum, saltem quando consilium est verum, Navarr. *cap.* 27. *num.* 253. Molina, & Bonacina *loco cit.* Alii dicunt, retractationem mandati intimatam illi, cui fuit datum consilium sufficere ad censuram evadendam; addunt tamen, consulentem debere monere percutiendum, ut sibi caveat, ita Sylvester *verb. Homicidium num.* 11., & 12. Sayr. *lib.* 3. *cap.* 26. *num.* 25. Palaus *disp.* 1. *punct.* 7. *num.* 15. Suarez *disp.* 44. *sect.* 3. *num.* 11. de mandante, & *num.* 13. de consulente, Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 150. hanc assignans rationem, quia Ecclesia non intendit, immò non potest censuris ligare, nisi rebelles, aut contumaces; sed in tali casu ille non est rebellis, & contumax; ergo non ligatur censura lata ab Ecclesia.

65. Major difficultas est, quando revocatio mandati, vel consilii non innotuit mandatario, aut illi, cui fuit datum consilium, quia longe aberat, nec revocatio potuit intimari, an tunc mandans, seu consulens, qui pravam voluntatem revocavit, & fecit quantùm potuit, ut crimen impediret, incurrat excommunicationem, si occisio, seu percussio Clerici sequatur: si potuit intimare revocationem mandati, seu consilii, & sic crimen impedire, & noluit, certum est, secuto effectu, ipsum ligari censura, quia censetur virtualiter perseverare in mandato, & consilio, ac proinde vera causa talis effectus, & sic censuram incurrit; si autem revocationem non potuit intimare, quia mandatarius, seu executor consilii longè aberat, nec inveniri potuit, tunc adest duplex Sententia & utraque probabilis, tum propter rationem, tum propter authoritatem Doctorum.

66. Prima Sententia negat, illum censuras incurrere, quando prava voluntas fuit revocata, & quantùm potuit procuravit effectum impedire. Ratio est, quia censura incurri non potest sine peccato, sed quando sequitur mors, aut percussio clerici non datur peccatum, quia jam fuit per pœnitentiam retractatum,

ctatum, & deletum, ut supponitur; ergo, secuto effectu, non potest incurri excommunicatio. Deinde, quia censura est pœna medicinalis non ad punitionem, sed ad emendationem ordinata; ergo qui jam est emendatus, & sanus non est illa dignus. Item excommunicatio, & aliæ censuræ requirunt contumaciam in subjecto, sed qui voluntatem retractavit, & modis, quibus potest, conatus est effectum impedire, jam non est contumax; ergo non potest tunc censuram incurrere. Idem valet de illo, qui propinavit venenum ad procurandum abortum, seu occisionem alicujus, sed antequam sequeretur effectus, animum retractavit, & quibus modis potuit procuravit talem effectum impedire, qui tamen ex tali causa de facto secutus est, & aliis similibus casibus, ita tenent Diana *part.* 8. *tr.* 7. *resol.* 85., & apud ipsum Hurtad. *diff.* 15. *num.* 73. Palaus *disp.* 1. *p.* 3. *num.* 2. Bonacina *punct.* 6. *num.* 6. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 45. Salmaticens., Montesinus, Arauxo, Filliuc., & alii, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 153.

67. Secunda Sententia æquè probabilis, affirmat, incurrere excommunicationem, & irregularitatem, effectu secuto. Ratio est, quia ille, qui dedit mandatum, vel consilium, aut propinavit venenum, verè peccavit, applicando causam sub excommunicatione prohibitam, ex qua sequitur mors, abortus, aut percussio, illud peccatum est sufficiens, ut incurratur excommunicatio, secuto effectu, cum sequatur ex causa sub excommunicatione prohibita, quamvis effectus sequatur sinè nova culpa: siquidem Ecclesia justè punire potest per censuras peccatum illud, & de facto punit per excommunicationem, & irregularitatem, quas tamen incurri non vult, nisi secuto effectu, & sub conditione, quòd effectus sequatur; ergo, posito tali effectu, tamquam conditione, sinè qua non, incurritur excommunicatio, & irregularitas sinè novo peccato. Nec obstat, quòd, effectu adveniente, homo jam pœniteat, & sit in gratia, quia sicut excommunicatus, licèt per contritionem justificetur, adhuc manet excommunicatus, donec absolvatur, ita potest, quando jam est in gratia, & contritus incurrere de novo excommunicationem propter peccatum præteritum, Lugus *de pœnit. disp.* 16. *num.* 453. Coninch *disp.* 14. *dub.* 15. *num.* 176., ubi asserit, omnes hanc Sententiam tenere, & nos in simili diximus probabiliorem in *tract.* 7. *de pœnit. cap.* 8. *numer.* 162.

68. Ad fundamenta opposita respondetur, censuram non incurri sinè peccato præsenti, aut præterito, quia peccatum illud potest Ecclesia punire per censuram incurrendam sub conditione, quòd sequatur effectus, & non aliter, verificata conditione, censura incurritur sinè novo peccato; nam per primum peccatum jam contraxit debitum incurrendi censuram, si effectus sequatur. Censura utique est pœna medicinalis, quia & peccantem arcet in futurum à similibus excessibus, & metu illius incurrendæ arcentur fideles à ponenda causa illius effectus, per quam incurritur censura. Ad tertium dico, censuram requirere contumaciam in subjecto præsentem, aut præteritam scitam in eo, quòd sciens, & cognoscens, factum aliquod esse prohibitum sub censura, liberè, & voluntariè illud ponit, sicut explicavi *dub. preced.*, quæ omnia explicata sunt à nobis in *tract.* 7. *de pœnit. cap.* 8. *num.* 163.

DUBIUM VII.

De Forma, & Modo ferendi Censuras.

69. Certum, est ad censuram ferendam necessariam esse actionem aliquam sensibilem manifestativam voluntatis Superioris volentis Censuram aliquam ferre, nec sufficere actum voluntatis internum, nisi voce, scripto, aut alio sensibili signo manifestetur, quia Censura pertinet ad forum externum, & est gladius Ecclesiæ quæ est sensibilis, adeòque debet esse sensibilis, seu exteriùs manifestari, ut possit obligare subditum; sicut enim præceptum mente retentum non obligat, ita nec Censura, in quo conveniunt Doctores communiter: Nulla tamen sunt præscripta certa, & determinata verba, quibus Censura feratur, sed sufficiunt quæcumque verba, aut etiam signa, quibus Superior sufficienter suam intentionem exprimat, & manifestet, quia nullo Jure cautum est, Censuram esse ferendam per certa aliqua verba, sed illa sufficiunt, quibus intentio, & voluntas Superioris manifestatur, Navar. *cap.* 27. *num.* 12. Suarez *disp.* 3. *sect.* 2. *num.* 5. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 16. *dub.* 3. Palaus *disp.* 1. *punct.* 2. *numer.* 6. Bonacina *punct.* 7. *num.* 2.

70. Verba, quibus fertur censura, exprimere debent censuram aliquam in particulari, & non tantùm in genere, puta; qui hoc fecerit sit censura ligatus, quia censura in genere non existit, neque hominem afficere potest: Inde si superior aliquid prohiberet sub censura in genere, & non in specie sub excommunicatione, suspensione, vel interdicto, nihil efficeret: valebit tamen, si aliquid præciperet, seu prohiberet sub excommunicatione; nam licèt excommunicatio sit indifferens ad majorem, & minorem, simpliciter tamen

tamen prolata stat pro majori, ut patet ex usu communi, & habetur Textus expressus in cap. *si quem de Sententia excommunicationis*, Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 59.* Suarez *disp. 3. sect. 2. num. 9.* Leander *disp. 4. quæst. 6.*; qui tamen asserunt, non esse idem dicendum de Suspensione, quæ cum habeat sub se tres species subalternas, scilicet ab Officio, à Beneficio, & ab utroque, nisi Superior exprimat à quo suspendere velit, sed tantùm dicat; suspendo te, nulla erit, & invalida, unde necessariò debet dicere; suspendo te ab officio, vel à beneficio, vel ab officio, & beneficio simul: oppositum tamen cum aliis tenet Bonacina *disput. 3. de suspensione quæst. 2. num. 1.* dicens, suspensionem absolutè probatam intelligendam esse, tum ab officio, tum à beneficio, quia verba generaliter prolata sunt generaliter intelligenda, & inde dum Superior dicit; suspendo te, intelligitur de suspensione totali, tum ab officio, tum à beneficio, prout etiam tenent Sylvester, Tolet., Avila, Sayrus relati à Bonacina, & fusiùs explicabitur infra suo loco.

71. Si censura feratur sub disjunctione, ut si Episcopus dicat; *Clericus, qui portaverit arma, sit excommunicatus, vel suspensus*, aut Clericus, qui portaverit arma, *sit suspensus ab officio, vel beneficio*, plures asserunt, esse invalidam, & Clericum arma ferentem neutra ligari, nec suspendi; nec ab officio, nec à beneficio, & Ratio est, quia Sententia sinè certa quantitate prolata non meretur nomen Sententiæ, ex *l. 3. C. de sententia, quæ sinè certa quantitate profertur*, tum quia per illa verba disjunctiva, cum nulla in specie censura determinetur, non est major ratio, cur una, & non altera incurratur, & sic invalida est, & nulla, Navarr. *cap. 27. num. 161.* Sylvester *verb. suspensio quæst. 6. numer. 5.* Ugolin. *tabul. 1. cap. 20. §. 3. num. 4.* Sayrus *lib. 4. cap. 7. num. 3.*, & alios referens Ant. à Spiritu S. *num. 60.*

72. Verùm probabilius est, validam esse censuram tali modo prolatam, & reo liberum esse eligere, quam maluerit pœnam, & sic quam elegerit incurret, & non aliam, ea ratione, qua in judicio civili potest Judex reum condemnare, vel ad carcerem perpetuum, vel ad triremes, vel ut solvat centum aureos, aut per biennium includatur in carcere, eritque in illius arbitrio eligere pœnam, quam voluerit; & in Confessione potest pœnitenti injungi, aut jejunium, aut eleemosyna nullusque dicet, hanc pœnitentiam esse indeterminatam, cum verè Confessarius unam determinatè intelligat eligendam ab ipso pœnitente; quòd si reus neutram partem eligere velit, utrique parti subjacere debet ex intentione Judicis Sententiam sic proferentis; vel, ut ait Suarez, si unam partem negligit, alteram eligere censetur, quia quando ex disjunctiva una pars destruitur manet altera, per quod patet responsio ad rationem oppositam, & ita tenent Suarez *disp. 3. sect. 2. à num. 12.* Bonacina *punct. 7. num. 4.* Candid. *disquisit. 22. art. 17.* Diana *part. 5. tr. 9. resol. 63.* Leander *disp. 4. q. 8.*

73. Si autem censura non determinat personam, sed tantum Superior disjunctivè dicat; *excommunico unum ex his duobus, Petrum, aut Paulum*, tunc invalida est talis excommunicatio, quia verba censuræ sunt operativa, & faciunt id, quod significant; ergo si nullam personam determinatè significant, & non constat ad quam intentio Superioris referatur, nullum afficiunt, & nullus remanet excommunicatus: debet autem persona determinari quoad proprium nomen aut pronomen, si cognoscatur, vel illam designari quoad delictum, ut si dicatur *Clericus, qui gestaverit comam sit suspensus*; hæc enim verba sunt sufficienter determinata ad Clericum, qui gestat comam, & illum sufficienter designant per tale delictum, ita cum communi Sententia Suarez *disp. 3. sect. 2. num. 16.* Bonacina *punct. 7. num. 6.* Candid. *disquit. 22. art. 16. dub. 16.* Filliuc., Rastellius, Bannes, quos sequitur Leander *disp. 4. quæst. 10.*

74. Debet censura ferri per verba temporis præsentis, dicendo; *sit excommunicatus*, non autem per verba futuri temporis dicendo; excommunicabo, vel *erit excommunicandus*; si enim feratur per verba temporis futuri non erit censura latæ Sententiæ, sed ferendæ: valet tamen censura lata sub conditione de futuro pertinente ad materiam, & causam censuræ, ut si Superior dicat; excommunico Petrum, si intra mensem non satisfecerit, non restituerit, ut patet ex cap. *Præterea 2. de appellat.* cap. *Romana de Sentent. excomm. in 6.* Ratio est, quia censura semper habet imbibitam & inclusam conditionem de futuro circa materiam, & causam illius; siquidem censura non fertur, nisi ratione delicti, vel futuri in ordine ad observantiam alicujus mandati, vel præteriti in ordine ad satisfactionem faciendam, unde semper habet inclusam conditionem de futuro, si quis fecerit, aut non satisfecerit intra mensem. An verò valeat censura lata sub conditione de futuro impertinente ad causam censuræ, dubium est apud Authores; sed quia res est parui, aut nullius momenti, id consultò omisimus, probabilius est esse validam, sed illicitam, Suarez *disp. 3. sect. 4. à num. 2.*, & *sect. 7. per totam*, Alterius *lib. 3. disp. 9. cap. 2.* Ant. à Spiritu S. *disp. 1. numer. 62.*, & *65.*

75. Censura, sive à Jure, sive ab homine lata

lata sub conditione peccati in futurum committendi non solùm valida, sed etiam licita est, & nonnumquam fulminatur, non solùm pro delicto præterito, sed etiam futuro, sed non incurritur, nisi post adventum conditionis, quia tunc solùm censura suas habet vires, & tunc solùm censetur proferri à Judice, ut habetur in cap. *licet de sent. excomm.*, & docent Archidiac. Panormit., quos sequitur Covarr. in cap. *Alma Mater part. 1. §. 10. num. 6.* Ugolin. *tab. 1. cap. 2. §. 2. nu. 3.* Alterius *lib. 3. disp. 5. c. 1.* Ant. à Spiritu S. *num. 66.* Leander *quæst. 15.* Suspenditur per legitimam appellationem illius, in quem lata est, si appellatio fiat ante impletam conditionem, ut habetur in cit. cap. *Præterea 2. de appellat.*, & inde, si post interpositam appellationem impleatur conditio, non incurritur censura, &, si post talem appellationem pronuncietur Sententia excommunicationis, est nulla, quamvis donec constet de nullitate concedenda sit absolutio ad cautelam, ut habetur ex prædicto cap., & ex cap. *licet*, cap. *ex venerabilibus de excomm. in 6.*, ut ex communi Doctorum docet Leander *quæst. 16.*, sequitur Ant. à Spiritu S. *num. 67.*

76. Appellatio suspendit effectum, si sit interposita ante impletam conditionem, etiam si decem dies dati ad appellandum sint elapsi, quia censura non incipit obligare, nisi post impletam conditionem, & sic quocumque tempore fiat appellatio ante impletam conditionem suspendit censuram, ac si appellatio fieret ante prolatam Sententiam, ut cum Navarr., & aliis tenet Leander; post impletam conditionem non ampliùs habet locum appellatio, ut habetur in cap. *Pastoralis §. verum de appellat.*, & cap. *Is qui num. 15. §. ult. de sent. excom. in 6.*; nam censura secum affert executionem, ut habetur ex primo cap.; à Sententia autem jam executioni mandata non est licitum appellare, sed absolutionem quærere. Sed censura conditionalis post impletam conditionem transit in absolutam, & sic non licet ab illa appellare, saltem ad effectum suspensivum, Suarez *disp. 3. sect. 6. num. 6.* Filliuc. *tr. 11. c. 3. quæst. 9. num. 78.* Leander *quæst. 18.*

77. Censura sub conditione lata suspenditur etiam per consensum partis, in cujus favorem fuit lata, si consensum præstet ante impletam conditionem, quamvis id faciat absque consensu Judicis; sicut enim tollitur, & cessat censura, condonato debito, quia cessat causa, ob quam lata est, ita suspenditur, prorogato termino per consensum partis, in cujus favorem fuit lata, Suarez *sect. 6. num. 8.* Hurtadus *disp. 13. de censuris diff. 5.* Ant. à Spiritu S. *num. 69., & 70.* Quòd si debitor non solvat intra terminum à parte prorogatum incurrit dictam censuram à principio latam à Judice absque novo decreto, & consensu Judicis, ex vi præcepti facti à principio sub censura, quod adhuc perseverat pro tempore prorogato, quia Judex non præfixit terminum ad finiendum intra illud suum præceptum, & censuram ei annexam, sed solùm ad finiendam permissionem differendi impletionem sui præcepti, nisi aliàs ex consensu partis terminus prorogetur, quo prorogato, intendit Judex præceptum, & censuram prorogari, quousque terminus à parte prorogatus finiatur, quo finito, & non facta solutione, seu satisfacta parte, præceptum habet tunc suum effectum, & à debitore incurritur censura, quæ fuit usque ad illud tempus prorogata, & suspensa, Suarez *disp. 3. sect. 6. num. 11.* Bonacina *disp. 1. quæst. 2. p. 4. num. 2.* Hurtad. *disp. 13. diff. 5. num. 15.* Leander *quæst. 21.*

78. Quæres; an censura lata sub conditione afficiat illum, qui mutavit domicilium. Resp., quòd licèt quis mutet domicilium, adhuc tamen censura ligatur, si illa fuit lata cum respectu ad factum præteritum, & commissum tempore prioris subjectionis, & fori, ut si Judex dicat; *Qui furati sunt ornamenta Ecclesiæ, si intra mensem non restituant, sint excommunicati*, tunc enim qui jam furatus est, & ante completum mensem non restituat, ligatur excommunicatione, quamvis domicilium mutet ante completum mensem. Ratio est, quia licèt mutet domicilium, adhuc tamen manet subditus ratione delicti antea patrati, cap. *fin. de foro compet.*, multò magis remanet subditus, si domicilium mutet, quando jam fuit citatus, & causa inchoata, ut expressè dicit Gregor. IX. in cap. *Proposuisti de foro compet.* Secus dicendum, si censura lata fuerit, sive per Statutum, sive per Sententiam prohibens aliquod peccatum futurum, puta; qui hoc fecerit sit excommunicatus, si enim mutat domicilium ante patratum delictum censuram non incurrit, etiamsi postea peccatum illud committat, quia censura ferri non potest, nisi in subditum, & qui mutavit domicilium ante patratum delictum ampliùs non est subditus, & sic non incurrit censuram, ita cum communi Suarez *disp. 3. sect. 5. per totum*.

79. Idem valet de censura lata à Judice per Sententiam sub conditione, quando Judex moritur, aut removetur ab officio; nam si ante mortem Judicis fuit censura incursa, non tollitur nisi per absolutionem; si verò nondum fuit incursa, cessat, nec incurritur, etiamsi post mortem impleatur conditio, quia tunc Judex non ampliùs existit. Quòd si Judex ad tempus removeatur ab officio, aut suspendatur, & iterum restituatur, durat censura, etiam post tempus præfixum à Judice, ut si dicat; nisi quis restituat intra mensem

sem, sit excommunicatus, si interim Judex removeatur ab officio, aut suspendatur, debitor pro toto tempore, quo durat suspensio Judicis, non incurrit excommunicationem, quamvis tempus assignatum ad restituendum sit elapsum: si post tale tempus Judex restituatur, aut absoluatur, censura recuperat suas vires, & debitor censuram incurrit, si non restituat, quia illa conditio semper durat, etiam transacto tempore: Si delictum sit totaliter commissum tempore, quo Judex fuit suspensus, ut si adulterium sit prohibitum sub excommunicatione, &, durante tempore suspensionis, quis adulterium committat non ligatur excommunicatione, quæ pro eo tempore non viget, & si postea Judex absolvatur delinquens jam non est contumax, & sic non incurrit censuram, Suarez *disp.* 3. *sect.* 4. *num.* 15. Alterius *lib.* 3. *disp.* 9. 14. *num.* 7., & alios referens Ant. à Spiritu S. *num.* 72.

DUBIUM VIII.

An Censura ferri debeat inscriptis.

80. RESP. 1. Ad validitatem censuræ non requiritur necessariò, quòd feratur in scriptis, quia scriptura non spectat ad formam substantialem, sed accidentalem; qui tamen censuram ferret solo verbo sinè scriptura, & sinè expressione causæ, peccaret mortaliter, ipseque Judex suspensionem ab ingressu Ecclesiæ, & à Divinis officiis per mensem incurreret; & idem dicendum de Judice, qui parti petenti non concederet exemplar scripturæ intra mensem, quia sic expressè præcipitur ab Innocent. IV. in cap. *Cum medicinalis de Senten. excommun. in 6.* illis verbis *Quisquis igitur excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, & causam excommunicationis expressè conscribat, propter quam excommunicatio proferatur. Exemplum verò hujusmodi Scripturæ teneatur excommunicato tradere infra mensem, si fuerit requisitus, super qua requisitione fieri volumus publicum instrumentum, vel literas testimoniales confici, Sigillo authentico consignatas. Si quis autem Judicum hujusmodi constitutionis temerarius extiterit violator, per mensem unum ab ingressu Ecclesiæ, & divinis officiis noverit se suspensum,* & infra *& hæc eadem in suspensionis, & interdicti Sententiis volumus observari.*

81. Dispositio hujus Capitis locum habet solùm in Censura lata ab homine per modum Sententiæ pro peccatis præteritis, non autem in censura lata à Jure, vel ab homine per modum Legis, & Statuti, pro peccatis futuris præcavendis, quæ non indiget scriptura, nam hæc semper est, aut præsumitur justa, ex cap. *erit autem lex dist.* 4.; illa verò potest esse injusta, & ideò indiget scriptura, ut ejus justificatio à Superiore cognoscatur, rum ex cit. cap. *Ut Judices non festinato, temere, & imprudenter ex quacumque levissima causa, unico verbo censuræ gladiò aliquem jugulent. Nam dum Sententia scribitur, quid magis deceat advertitur, mens componitur, & ira sedatur.*

82. Non est necesse, quòd hæc scriptura fiat à publico Notario, quia in d. cap. *Cum medicinalis* non dicitur, quòd debeat esse publica per Notarium facta, sed solùm quòd censura debeat in scriptis proferri, sed sufficit, quòd scribatur à Judice, vel ab alio, dummodo possit per testes probari, ut ex communi docent Suarez *disp.* 3. *sect.* 13. *nu.* 3. Alterius *lib.* 3. *disp.* 4. *cap.* 2. *vers. si quænat quis.* Nec Judex, etiam non Episcopus, tenetur censuram sic scriptam legere per se ipsum, sed sufficit, quòd fiat, mediante Notario, ut alio Ministro, quia sufficienter verificatur, ipsum proferre Sententiam, nam Judex dicitur facere, quod per se ipsum, vel per ministros facit, nec in d. cap. *Cum Medicinalis* dicatur, quòd per se ipsum Sententiam proferat, sed præcisè quòd illam in scriptis proferat, quod fieri potest per ministrum, Suarez *sect.* 13. *num.* 4. Alterius *disp.* 4. *cap.* 2. *vers. Quæri etiam potest*, Villalob. *tract.* 16. *diff.* 7. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 176.

83. Quando profertur censura contra personam aliquam determinatam debet inscribi causa, ob quam fertur censura, non solùm in genere, dicendo; excommunico, Petrum ex rationabili causa, aut ob suam contumaciam, sed debet in particulari exprimi delictum, dicendo; excommunico, aut suspendo Petrum, quia hoc, vel illud facere recusavit, quamvis legitimè fuerit monitus, Suarez *sect.* 13. *num.* 5. Alterius *lib.* 2. *disp.* 4. *cap.* 2. *vers. secundo loco*, Filliuc. *tract.* 11. *cap.* 2. *quæst.* 9. *num.* 107., & illius Sententiæ copiam, & exemplar tenetur tradere reo intra mensem, si ab eo fuerit requisitus, ut habetur in cit. cap. *Cum Medicinalis*, quod quidem exemplum debet esse integrum, & continere causam censuræ de verbo ad verbum usque ad notationem diei, mensis, & anni, sic Gloss. in d. cap. *cum medicinalis verb. exemplum*, & communiter Doctores: Illud exemplum tenetur tradere Iudex non solùm, quando contra determinatam personam profert censuram, sed etiam quando illam profert in generali contra quoscumque, qui hoc, vel illud fecerint; si nimium ab aliquo innominato, qui sub illo comprehendi poterat, requiratur, ut cum Suarez, Filliuc., & Villalob. tradit Leander *disp.* 6. *quæst.* 12.

84. Ju-

84. Judex, qui, ferendo censuram hanc formam non servat, peccat mortaliter contra præceptum Superioris, & ipso jure incurrit pœnam suspensionis ab ingressu Ecclesiæ, & Divinis officiis per mensem, ex cap. *Cum medicinalis*, ubi etiam additur, quòd Reus recurrens ad Superiorem sinè difficultate debeat ab ipso absolui, & Judex condemnari ad expensas, & interesse, aliisque pœnis puniri, prout judicaverit Superior; si autem Judex ita suspensus Divinis officiis se immiscuerit incurrit irregularitatem à solo Papa dispensabilem, ut habetur in *præcit. cap.*, & tenent communiter Doctores.

85. Episcopi si solo verbo censuram ferant, licèt peccent mortaliter, non tamen incurrunt pœnam suspensionis, quia in cit. cap. *Cum medicinalis* non fit specialis mentio Episcoporum, ut erat necessarium, ut comprehenderentur juxta caput *Quia periculosum de sent. excom.*, ubi statuitur, quòd Episcopi non ligantur pœna suspensionis, aut interdicti, nisi de illis fiat specialis mentio, ut cum Bonacina *quæst. 1. punct. 8. num. 2.* tenent communiter Doctores. Excusantur à peccato, & aliis pœnis alii Judices, qui, ob vitan 'um instans periculum, aut ex alia rationabili, & urgenti causa, censuram ferunt solo verbo, sinè scripto, quia tunc non est culpabilis omissio, maximè quia in d. cap. *Cum medicinalis* dicitur; *si quis temerarius extiterit violator*; qui autem ex justa rationabili, & urgenti causa movetur non est temerarius violator, immò, etiamsi ex ignorantia invincibili, vel inadvertentia inculpabili aliquid dictæ Constitutionis omitteret, non incurreret dictas pœnas, quia non esset temerarius violator, Bonacina *punct. 8. num. 2.* Candid. *disquisit. 22. art. 18. dub. 2.* Alterius *lib. 3. disp. 4. cap. 3.*, nec si omitteret ex ignorantia vincibili, dummodo non sit crassa, & supina, quæ excusat ab aliis pœnis, quamvis non excuset à peccato, saltem veniali, ut cum Sanchez, Tannero, Cœlestino, Diana, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 99.*

86. An verò Prælati Regulares teneantur observare dictam Constitutionem in ferendis censuris sub pœna suspensionis, & aliis in ea taxatis. Resp. affirmativè de Jure communi, cum prædictum Caput sit universale, & nullum excludat, ut cum aliis tenet Diana *part. 5. tract. 9. resol. 7.*; quando autem Jura nolunt comprehendere Regulares id solent exprimere, ut patet ex *Clem. 1. de privilegiis* cum autem hic non excipiantur, tenentur Prælati Regulares, ex vi Juris, sub pœna peccati mortalis, & sub pœna suspensionis ferre censuras in scriptis cum expressione causæ, sic Navarr. *cap. 27. num. 8.* Alterius *lib. 3. disp. 4. cap. 3. vers. oppositum tamen*, Bonacina *punct. 8. num. 2.*; possunt tamen Regulares excusari ab observantia dictæ Constit. ex vi consuetudinis contrariæ, si alicubi fuit legitimè introducta, & ex privilegio Bullato Bonifacii VIII., in quo conceditur Dominicanis posse contra Religiosos subditos procedere, Juris apicibus postpositis, inter quos numeratur, quòd censura feratur in scriptis: Villalob. *tom. 1. tract. 16. diff. 7. num. 2.* refert Constit. Leonis X. eximens Prælatos ordinis S. Francisci ab hac solemnitate, quam etiam Constit. refert Henriquez *lib. 13. cap. 16. num. 2.*

DUBIUM IX.

An Monitio aliqua præmitti debeat ante prolationem Censuræ.

87. Resp. 1. Ad incurrendam censuram latam à Jure, vel etiam ab homine per Statutum generale pro futuris culpis avertendis, nulla prærequiritur specialis monitio distincta ab ipso jure, vel præcepto; Idem valet etiam de censura lata per modum particularis præcepti in ordine ad delictum futurum præcavendum, ut si Prælatus sub pœna excommunicationis latæ sententiæ præcipiat subdito, ne talem domum ingrediatur. Ratio est, quia Jus ipsum cum sit publicum satis admonet, cum lex semper loquatur; & similiter præceptum, quamdiu durat semper admonet subditum, ne mandatum transgrediatur: unde in his casibus nulla requiritur monitio distincta ab ipso præcepto, quod habet vim monitionis, nisi fortè monitionem præcedere jus ipsum expressè vellet, prout velle videtur *Clem. 1. de decimis* ubi suspenduntur Religiosi, qui decimas Ecclesiæ debitas sibi sumunt, nisi intra mensem moniti destiterint, & *in Clem. unic. §. finali de statu Monachorum*, ubi excommunicantur ipso facto, qui visititationes impedire præsumunt, nisi moniti resipiscant, quod esse speciale in illa excommunicatione testatur ibi Gloss., ita tenent Palaus *disp. 1. p. 5. num. 11.* Bonacina *punct. 9. num. 1.* Suarez *disp. 3. sect. 8. num. 3., & seq.* Alterius *lib. 3. disp. 3. cap. 1.* Candid. *disquisit. 22. art. 19.*

88. Resp. 2. Ad incurrendam censuram latam ab homine pro culpis præteritis, vel præsentibus requiritur Canonica monitio, seu illius comminatio; adeò, ut censura lata absque ulla præcedente monitione, seu comminatione, qua Superior præcipiat desistere à tali culpa, aut pro illa satisfacere sub tali censura, sit irrita, & nulla; sic enim definitur in cap. *Sacro 48. de Sentent. excomm.*, ubi Innocent. III. ait; *Prohibemus ne quis in aliquem excommunicationis Sententiam, nisi competenti admonitione præmissa, & personis præsentibus idoneis, per quas, (si necesse fuerit)*

rit) possit probari monitio, promulgare præsumat: quòd si contra præsumpserit etiamsi justa fuerit excommunicationis Sententia, ingressum Ecclesiæ per mensem unum sibi noverit interdictum. Idem habetur cap. *Romana eod. tit. in 6.*, & cap. *Reprehensibilis de appellat.*, & cap. *Statutum de sent. excom. in 6.*, & Ratio est, quia censura ferenda non est, nisi ob contumaciam, & inobedientiam Ecclesiasticæ potestati, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi ut Ethnicus*; sed contumax, & inobediens dici non potest, qui non est admonitus, fortè enim si tali pœna comminatus esset, ab illa perterritus obediret, Bonacina *punct. 9. num.* 1. Suarez *sect.* 8. *num.* 4. Palaus *punct. 5. numer.* 5. Alterius *lib. 3. disp. 3. c.* 1.

89. Nota hic discrimen inter Excommunicationem, Suspensionem, & Interdictum, quòd Excommunicatio numquam ferri potest sinè præcedenti monitione, quia semper habet vim censuræ, & numquam imponitur, nisi ut censura, Suspensio verò, & Interdictum, quamvis sint censuræ, aliquando tamen imponi possunt, & imponuntur, non ut censuræ, sed ut pœnæ vindicativæ, & tunc monitionem præviam non requirunt; de Suspensione habetur cap. *tam litteris* 33. *de testib.*, *& attestationib.*, & cap. *cum in cunctis* 7. *de election.*, & de Interdicto est Textus in cap. *Sacro* 48. *de sentent. excom.*, & in cap. 1. *eod. tit. in 6.*

90. An verò monitio ita sit de essentia censuræ, ut Ecclesia non possit de plenitudine suæ potestatis illam ferre sinè monitione; negant plures, dicentes, Ecclesiam posse ferre censuras, etiam pro peccatis præteritis sinè monitione, quamvis ordinatè non possit; nam de facto D. Paulus 1. *ad Corinth.* 5. excommunicavit incestuosum quemdam absentem, nulla monitione præmissa, & in cap. *Tanta dist.* 86. D. Gregor. excommunicavit quosdam, quia malum consilium Episcopo dederunt, & sic ob delictum jam præteritum sinè monitione, & in cap. *duo sunt dist.* 96. Innocentius excommunicavit Arcadium ob delictum præteritum; & D. Ambrosius excommunicavit Theodosium ob occisionem innocentium, quam fecerat in cœde Thessalonica. Ratio est, quia ferre censuras sinè monitione non ita repugnat juri naturali, aut Divino, quin Ecclesia de plenitudine suæ potestatis possit hoc facere; certe qui transgressus est præceptum Ecclesiasticum, non audiendo Sacrum in die festo, vel non jejunando in Quadragesima, jam est contumax contra Ecclesiam, quam non audivit, & sic puniri poterit per censuras, & ab Ecclesia excommunicari, ita tenent Bonacina *quæst.* 1. *punct. 9. num.* 4., & apud ipsum Suarez *disp. 3. sect. 8. num. 7. in fine*, & Cajet. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 2., hoc idem tenent Corduba *lib. 2. q.* 27. §. *sed ad exaltationem* Candid. *disquisit.* 22. *art.* 20. *dub.* 1. Diana *part.* 5. *tract. 9. resol.* 18.

91. Sententia communis, & utique probabilior docet, monitionem aliquam ita esse necessariam, & de essentia censuræ ferendæ pro peccatis præteritis, ut nec Pontifex illam ferre possit sinè præcedenti aliqua monitione. Ratio est, quia monitio aliqua de Jure naturali necessaria est Reo ad sui defensionem, adeo, ut validè ferri non possit Sententia contra inauditam partem; sed Papa non potest in Jure naturali dispensare; ergo ferre non potest censuras sinè præcedenti aliqua monitione. Deinde, quia censura ex natura sua est pœna Ecclesiastica medicinalis, ordinata ad tollendam contumaciam, & inobedientiam nolentis Ecclesiam audire, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi ut Ethnicus, & Publicanus*, & sic ferri non potest nisi contra contumaces, & inobedientes; sed dici non potest inobediens, & contumax contra mandata Ecclesiæ, qui non fuit admonitus sub censura; fortè enim si tali pœna comminatus erit, ab illa perterritus obediret; ergo contra illum ferri non potest censura, nisi præcedat monitio Superioris aut Judicis sub tali pœna præcipientis. Nec sufficit peccatum merè præteritum, aliquem scilicet non jejunasse, vel Missam audisse in die festo, seu furtum commisisse, quia non dicitur contumax, qui peccavit, sed vel qui satisfacere requisitus non vult à peccato desistere, aut pro illo satisfacere, & ita tenent Avila *p. 2. cap. 5. dub.* 10. Rastellius *de censur. in gen. quæst. 3. art. 4. num.* 9. Cornejo *disp. 5. de censur. in gen. dub. 2. qu.* 20. Henriquez *lib.* 13. *num.* 3. Coninch *disp.* 12. *num.* 83. Leander *disp. 5. quæst.* 34. *vers. Resp.* 2. Ant. à Spiritu S. *disp. 1. numer.* 80., *cap.* 1. *num.* 84.

92. Ad exempla pro prima Sententia adducta dicendum est, non satis probare intentum, quia nituntur argumento negativo, eò quòd non constet, monitionem fuisse præmissam; quod utique argumentum est invalidum, cum monitio potuerit esse præmissa, & quidem Incestuosum secretò priùs fuisse ab Apostolo monitum, satis probabile est; nam Apostolus per illam excommunicationem, salutem illius incestuosi maximè quæsivit: tum ne dicamus, Apostolum esse sibi contrarium, qui Tito *cap.* 3. scripsit; *Hereticum hominem post unam, & alteram correctionem devita*. Innocentius non excommunicavit Arcadium ob factum omnino præteritum, sed quia D. Chrysostomum injustè ejectum in exilium noluit revocare. Similiter D. Ambrosius Theodosium excommunicavit eò quod nollet agere condignam pœnitentiam ob

ob tantum scelus commissum; nam statim, ac illam peregit, communioni restituit, cum præcipuè Historiæ narrent, eum sæpè monuisse Theodosium, ut à cæde desisteret. Addi potest non tam excommunicasse Imperatorem, quàm aditu templi prohibuisse, donec ageret pœnitentiam.

93. Ad rationem dicendum, excommunicationem latam sinè ulla præcedenti monitione esse contra Jus divinum, & naturale, quod à Pontifice tolli non potest, nec sufficit quælibet culpa, hominem peccasse, non jejunasse, non audivisse sacrum, sed requiritur contumacia contra præceptum Ecclesiæ, aliquid sub excommunicatione prohibentis, nec est pœna merè punitiva, sed medicinalis, ordinata ad tollendam contumaciam contra præceptum Ecclesiæ aliquid sub censura prohibentis, & ad correctionem pœnitentis, ut sæpe dictum est.

94. Resp. 3., ut Censura justè, & licitè feratur præmittenda est trina monitio, vel una pro tribus cum intervallo temporis inter unam, & aliam, saltem duorum dierum pro qualibet monitione, nisi aliter cogat necessitas. Cap. *Omnes decimæ* 17. *quæst.* 7. cap. *Presbyterorum* 27. *quæst.* 4. cap. *contingit* 2. *de Sentent. excommunicat.* cap. *constitutionem eod. tit. in 6.*, & cap. *Romana*, ibid., ubi cavetur, *ne Judices ferant Sententiam excommunicationis, vel suspensionis sinè competenti, aut Canonica monitione, & si contra præsumpserint, injustas noverint esse illas* ubi Glossa ponderat verbum *injustas*, & advertit, Pontificem non dixisse, esse *nullas*, sed *injustas*, quia ex defectu trinæ monitionis, dummodo aliqua saltem monitio adsit, censura non redditur nulla, sed injusta; nisi fortè Jus ipsum in aliquo casu trinam monitionem requirat, ut valida sit, ut quando Judex pronunciat excommunicationem contra participantes cum excommunicatis à se ipso; ut enim valida sit talis excommunicatio, necessariò præmitti debet trina monitio, ut expressè cavetur cap. *constitutionem*, & cap. *statuimus de sent. excomm. in 6.*, ita tenent Doctores communiter, Bonacina *quæst.* 1. *punct.* 6. *num.* 3. Suarez *disp.* 3. *sect.* 12. *num.*4. Coninch *disp.* 13. *dub.* 9. *num.*81. Palaus *disp.* 1. *punct.* 5. *num.*8. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 77., & 91. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 19. Alterius *lib.* 3 *disp.* 3. *cap.* 5., & alios referens Leander *disp.* 5. *quæst.* 9., & 10.

95. Quamvis, regulariter loquendo, præmittenda sit trina Canonica monitio, sufficit tamen una pro tribus, includens scilicet tres monitiones, cum trino, eoque competenti intervallo, ut si Judex dicat; moneo te semel pro tribus vicibus, concedendo tibi sex dies, duos scilicet pro singulis monitionibus, exprimendo, ut duo primi sint pro prima monitione; secundi pro secunda; tertii pro tertia: vel absolutè potest Judex assignare sex dies, eò quòd trina intervalla videantur in hoc termino contineri, dummodo tamen Judex explicet, hunc esse ultimum terminum; si enim id non explicet, reus non dicitur sufficienter contumax, eò quòd bona fide possit credere, alium terminum superesse, seque illum velle expectare, ut bene notat Bonacina *num.* 5., & Palaus *num.* 8.

96. Spatium inter unam, & aliam monitionem debet esse duorum saltem dierum, quia sic statuitur in cap. *Constitutionem de Sentent. excom. in6.*, ubi Textus ait, *ut Judices observent aliquorum dierum competentia intervalla*; sed duos saltem dies postulant illa verba Textus pro qualibet monitione, & sic in praxi observandum est, prout docent Bonacina *punct.* 9. *numer.* 7. Filliuc. *tract.* 11. *cap.* 4. *quæst.* 5. *num.* 99. Candid. *disp.* 22. *art.* 26. *dub.* 3., & cum aliis Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 19. Nisi aliter necessitas cogat; nam, urgente necessitate, & ex rationabili causa Judex licitè potest pluralitatem dierum ad unam tantùm diem, vel etiam ad certas horas restringere, ut constat ex dicto cap. *Constitutionem* ibi; *nisi facti necessitas ea suaserit moderanda*: quare, gravi urgente necessitate, si periculum sit in mora, poterit Judex illa dierum intervalla restringere ad unam diem, vel etiam ad tres horas, dummodo tria temporis intervalla concedantur, Navarr. *cap.* 27. *num.* 11. Suarez *sect.* 9. *num.* 4. Alterius, Henriquez, & Vasquez, quos affert, & sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 82. Diana *cit. resol.* 19., ubi ponit casum, quo Clericus jam esset damnatus, & proximè ducendus esset ad mortem, quod valet in aliis similibus casibus, ut prudens Judex viderit esse necessarium.

97. Canonica monitio fieri debet authoritate, & nomine ipsius Judicis, qui censuram laturus est; nam talis monitio habet vim citationis: ut autem legitima sit citatio fieri debet authoritate Judicis, & sic ejusdem authoritate fieri debet citatio, quæ etiam fieri debet ad instantiam partis, quando censura est in commodum alicujus, quia Judex non potest motu proprio interponere suam authoritatem propter privatum alicujus commodum, secus si agatur de bono communi, quia tunc Judex sicut potest ex officio procedere, ita potest admonere, & citare, ut notat Abbas in cap. *Veritatis de dolo, & contum. num.* 5., & cum Suarez Filliuc., & Bonacina Leander *disp.* 5. *quæst.* 15.

98. Quando censura ferenda est contra personam aliquam particularem notam, illi personaliter facienda est monitio coram testibus idoneis, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia; nullus autem di-

citur contumax nisi sit admonitus, & sic quando censura ferenda est contra personam aliquam particularem, & determinatam, admonitio illa facienda est coram testibus, ut de ea constare possit, ut constat ex cap. *Sacro de sent. excomm.*, ubi Pontifex ait; *Prohibemus, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi competenti admonitione præmissa, & personis præsentibus idoneis, per quas (si necesse fuerit) possit probari monitio, promulgare præsumat*; nisi fortè per dolum lateat, aut per vim impediat, ne conveniatur; nam, hoc probato, sufficit monitionem facere ad domum illius; aut, si careat domicilio, in principali Ecclesia, quia tunc dicitur sufficienter contumax, etiamsi personaliter non admoneatur, ita Suarez, Filliuc., Ugolinus, Bonacina, Coninch, Reginaldus, & alii, quos affert, & sequitur Leander *disp. 5. quæst.16.*, & 17. Si Reus semel fuit personaliter monitus, aliæ duæ monitiones fieri possunt ad domum, aut per edictum, aut in ipso Tribunali, ut cum Vasquez, & Ugolino tenet Bonacina *num. 9.*, ubi pro se affert decisionem Rotæ. Similiter, quando citatio facta ad domum innotuit delinquenti, tunc etiam reliquæ fieri possunt ad domum, ut *ibid.* habet Bonacina, Suarez *disp. 3. sect. 11. num. 9.* Leander *quæst. 18.*, & *19.* Si autem censuræ ferantur contra delinquentes incognitos, tunc sufficit, monitiones fieri in Ecclesia, aut in alio loco publico coram populo.

99. Quando censura ferenda' est propter factum aliquod prohibitum sub pœna censuræ ferendæ, ut qui furtum fecerit excommunicetur, aut suspendatur, asserunt nonnulli, non esse necessariam monitionem, sed Judicem posse immediatè procedere, & sine alia monitione Reum convictum excommunicare, quia præceptum habet vim monitionis, & præcessit contumacia non obediendi. Verùm probabilius est, etiam in tali casu præmittendam esse Canonicam monitionem, & utique trinam, per se loquendo, ex cap. *Reprehensibilis 26. de appellat.*, ubi universaliter, & indistinctè præcipitur, ut præmittatur Canonica monitio, nisi censura à Jure imposita sit latæ sententiæ ipso facto incurrendæ, ita Caiet. *in sum. verb. Clericorum peccata*, Suarez *disp. 3. sect. 10. nu. 20.* Hurtado *de censuris diff. 18. numer. 79.*, & alios referens Leander *quæst. 30.*

100. Si excommunicatio fuit latæ Sententiæ, ad eam incurrendam nulla prærequiritur monitio, sed Judex Ecclesiasticus potest, ac debet, delicto commisso, delinquentem sine alia monitione declarare excommunicatum, seu censuram incurrisse; requiritur tamen citatio delinquentis, ad hoc ut defendere se possit, si fortè causam habeat excusantem à censura, aliàs nulla erit talis declaratio, & quòd tunc tolleretur defensio rei, ut colligitur ex cap. 1. *de causa possess.*, & *propriet.* cap. *Personalis de appellat.*, & cap. *Cum secundum leges de hæret.*, & ita tenent Covarr. cap. *Alma mater 1. p. §. 9. num. 5. vers. utcumque tamen sit*, Vasquez *dub. 12. de excomm. num. 14.* Rastellius *quæst. 3. de cens. in gen. art. 4. num. 17.*, & *18.* Navarr. *cap. 27. num. 10.*, & *lib. 5. consil. de sent. excom. consil. 20. num. 4.*, & alios referens Leander *disp. 5. q. 36.*

DUBIUM X.

Utrùm in ferenda Censura requiratur justa Causa.

101. Ex triplici capite Censura dici potest injusta; primò, quando fertur ex odio, invidia, vel alia passione, non ex amore justitiæ, & animo corrigendi. Secundò, quando non servatur ordo Juris. Tertiò, quando causa ob quam fertur, non est vera, vel non est æqua, licèt per testes in judicio probetur vera: Ex primo capite censura non redditur irrita, & nulla, si adsint alia requisita; nam invidia, odium, & mala voluntas Judicis ipsi soli nocet, non aliis, quia non variat ordinem Juris, nec facit quòd non servet justitiam, sed solùm quòd ipse peccet ex prava voluntate, ut cum Vasquez tenet Bonacina *punct. 10. num. 1.* Ex secundo capite invalida est, si non servetur forma substantialis, ut si nulla præmittatur Canonica monitio; secus si tantùm desit forma accidentalis, ut si non feratur in scriptis, & ita tenent communiter Doctores.

102. Tota difficultas est, an reddatur invalida ex tertio capite, quando scilicet causa, ob quam fertur censura, non est vera, sed falsa, quæ tamen juridicè fuit probata vera; puta sub excommunicatione latæ sententiæ præcipit tibi Judex, ut intra mensem Petro restituas centum, quæ & si certò non debeas, probatum tamen est, te debere, an valida sit talis excommunicatio, adeo ut si intra mensem non restituas excommunicationem incurras. Affirmant, validam esse talem excommunicationem, quia Judex in eo casu cum procedat secundùm allegata, & probata, justè præcipit, & valida est ejus Sententia, cui proinde teneris obedire, cum non sit licitum resistere præcepto lato à Judice secundùm ordinem Juris, secus authoritas Judicis contemneretur, & publica disciplina corrueret; si ergo Judex aliquid præcipiat sub censura eam incurris, si præceptum transgrediaris, si centum intra mensem Petro non restituas: Adde, quòd Sententia Pastoris,

tis, sive justa, sive injusta timenda est, ut habet D. Gregor. *homil. 26. in Evangel.* relatus in *cap. 1.*, & can. *non solum 11. quæst. 3.*, & ita tenent Ricardus, Paludanus, D. Antoninus, & alii apud Suarez *disp. 4. sect. 7. num. 9.* quibus favet D. Thomas *in 4. dist. 18. quæst. 2. art. 1. quæstiunc. 4.* Covarr. cap. *Alma 1. p. cap. 11. num. 4.* Navarr. *cap. 9. num. 4.*, & alii.

103. Resp. Censura lata ex causa realiter falsa, sed juridicè probata, ut vera, invalida est in foro conscientiæ, licèt in foro externo, ratione scandali, & obedientiæ, quæ debetur Superioribus, servanda sit. Ratio est, quia omnis censura, ut sit justa, & valida supponit peccatum mortale, inobedientiam, & contumaciam, cum feratur ad coercendos contumaces; sed in nostro casu nullum est peccatum, nulla inobedientia, nulla contumacia, cum feratur ob causam, quæ non subsistit, & ob peccatum, quod vere non est commissum, quamvis in judicio probetur commissum, & sic est invalida, & nullam in conscientia obligationem inducit; durum quippe est, & alienum ab Ecclesiæ benignitate cogere, & obligare sub censura ad solvendum, & exequendum tamquam debitum, quod nullo modo est debitum. Nec obstat, quòd sententia Judicis lata sit secundùm allegata, & probata, quia re vera non nititur veritati, nec est actus justitiæ, unde non obligat in conscientia, ita tenent Caiet. 2. 2. *quæst. 70. art. 4. ad 2.*, & in *opusc. tract. 29. art. 2.* Sotus *in 4. dist. 23. quæst. 1. art. 3. concl. 3.* Bonacina *quæst. 1. p. 10. num. 4.* Diana *part. 5. tr. 9. resol. 27.* Candid. *disq. 22. art. 22. dub. 4.* Palaus *disp. 1. punct. 8. num. 15.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 212.* Corduba, Durandus, & alii, quo affert & sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 103.*

104. In foro tamen exteriori cum Judex Sententiam proferat secundùm allegata, & probata, teneris obedire, & te gerere tamquam excommunicatum, non ratione censuræ, quæ in re nulla est, sed ratione scandali, ne videaris censuram contemnere, & ratione obedientiæ, quia Judex in foro exteriori, judicando secundùm allegata, & probata, præcipere potest, & subditus tenetur obedire, non quidem ex vi prædicti præcepti, quod nullum est, sed ex vi Juris naturalis, quo teneris publicæ potestati justè, & juridicè procedenti non contradicere, quamvis id, quod præcipit, non sit justum; & hoc sufficit, ne authoritas Judicis contemnatur, & non corruat publica disciplina. Sententia Pastoris, sive justa, sive injusta timenda est, quando scilicet injustitia provenit ex pravo affectu, aut ob non servatum ordinem accidentalem; secus si non solùm sit injusta, sed etiam nulla; si enim certò nulla sit, non est in foro conscientiæ timenda.

105. Unde taliter excommunicatus ex falsa causa licèt publicè, & in foro exteriori, & coram nescientibus innocentiam debeat se gerere, ut talem, in occulto tamen, & coram scientibus innocentiam, & nullitatem censuræ, non tenetur eam servare, sed potest communicare cum illis, alii cum ipso audire missam, & celebrare, & celebrando nullam incurrit irregularitatem, cum re vera non violet censuram, quæ nulla est, publicè etiam celebrando, licèt peccet mortaliter ratione scandali, & inobedientiæ, non tamen incurrit irregularitatem pro foro conscientiæ, nec indiget absolutione, cum censura nulla sit; in foro tamen externo, ut irregularis reputabitur apud Ecclesiam, & ut talis condemnabitur, donec constet de nullitate censuræ. Nec item privatur Ecclesiæ suffragiis, nec jurisdictione spirituali, nec item redditur incapax recipiendi Beneficia, quia isti sunt effectus veræ excommunicationis, non verò illius, quæ existimatur talis, sed non est, ita Suarez *disp. 4. sect. 7. num. 20.* Coninch *disp. 13. dub. 13. concl. 4.* Avila *2. part. cap. 7. disp. 1. dub. 3.* Palaus *punct. 8. num. 19.* Bonacina *punct. 10. num. 6.*, & cum aliis Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 104.*

106. Quando Sententia censuræ continet errorem intolerabilem nulla est, tam in foro interno, quàm externo, quia tunc injustitia manifestè patet, & sic censura non ligat: tunc autem sententia censuræ continet errorem intolerabilem, quando Judex eam fert, non habens, nec judicans se habere rationem, & justam causam ad talem censuram ferendam, ut si dicat; se Titium excommunicare pro sua voluntate, vel quia aliquid rectè fecerit, aut quia non fecerit aliquid injustum, illicitum, vel impossibile, ut cum Sayro, & Suarez explicat Bonacina *supra num. 9.* Item si Judex censuram ferat post appellationem legitimè interpositam ante prolatam Sententiam censuræ, vel si aliquid præcipiat contra bonum commune, aut non servata forma substantiali; puta si Judex eam ferat, nulla, nec unica quidem præmissa admonitione; vel si omittatur citatio Rei, vel ad sui defensionem non admittatur: Vel si aliquem excommunicet pro re minima indifferenti, & quæ non continet culpam, cap. *Per tuas de Sentent. excomm.*, & cap. *venerabilis §. Potest, eod. in 6.*: Aut evidenter constet, non fuisse commissam ab illo, contra quem fertur censura, ut cum Soto docet Candid. *disquisit. 22. art. 24. dub. 3.*; in his casibus, cum Sententia Censuræ contineat errorem intolerabilem, ut Jura loquuntur, non ligat, nec est necesse absolutionem petere, cum nullum sit scandalum, aut contemptus Ecclesiæ, quando scilicet notoriè constat d- nullie

nullitate censuræ continente errorem intolerabilem.

107. Quæres: Quomodo gerere se debeat, qui dubitat de validitate censuræ: Si dubium sit, an materia, supra quam illa fertur, sit sufficiens, nec ne, & an Sententia sit valida; tenetur ille, in quem fertur, se gerere tamquam censura ligatum, quia cum constet, censuram esse latam, nec satis constet de illius injustitia, præsumendum est in favorem Superioris ferentis censuram, ut cum aliis tenet Bonacina *punct.* 10. *num.* 11., & Bossius *var. moral. part.* 2. *tit.* 1. *num.* 1304. In dubio, an Censura sit lata, si, præmissa diligentia, dubium tolli non potest, non teneris illam observare, quia hic datur dubium Juris, Jus autem in dubio non obligat, Diana alios referens *part.* 4. *tract.* 3. *resol.* 35. Bossius *num.* 1296. Nec item, quando constat, censuram esse latam, sed meritò dubitatur, an sit latæ Sententiæ, vel ferendæ; nam in dubio censenda est ferenda, & non lata, quia est dubium Juris, Sanchez *lib.* 1. *operum moralium cap.* 10. *num.* 56. Candid. *disq.* 22. *art.* 23. *dub.* 3. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 210. Bossius *num.* 1300. Idem dicendum, quando excommunicatio erat conditionalis, & dubium est, an conditio fuerit impleta, nam tunc non obligat, quia est dubium Juris, & usque ad adventum conditionis censura non habet vim, Andreas à Matre Dei *loco cit.* Candid. *supra dub.* 5. Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 35.

108. Si constat, censuram esse latam, & esse validam, sed dubitatur de absolutione, dubitans debet se gerere tamquam censura ligatum, quia possessio stat pro censura. Si dubium sit de potestate ferentis censuram, videndum est, an sit in pacifica possessione ferendi censuras, vel non; si enim sit in tali possessione, valet censura ab eo lata, quia possessio stat pro ferente censuram; secus si non sit in tali possessione, nam tunc stat possessio pro libertate, Candid. *supra dub.* 7. Sanchez *num.* 60. Andreas à Matre Dei *numer.* 210. Bossius *num* 1303. Si dubium sit, an Superior ferendo censuram habuerit intentionem obligandi, vel solùm ad terrorem illam tulerit; si enim constat de censura lata, præsumendum est, Judicem habuisse intentionem obligandi, nam quis dicere non præsumitur, quæ in corde non habet, & inde præsumptio stat pro intentione obligandi, ut cum Sanchez, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 108. Bossius *num.* 1305.

109. Quando dubium est facti, an scilicet commissa fuerit talis actio, cui annexa est censura, tunc possessio stat pro libertate, nec tenetur quis credere, talem actionem fecisse, quando de illa non constat, esse factam, Diana *part.* 4. *tract.* 3. *resol.* 75. Bossius *num.* 1383., & alios referens Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 109.; unde qui dubitat, an Clericum percusserit non erit excommunicatus, si de Clericatu non constet: si constat de percussione Clerici, sed dubium est, an talis percussio sit gravis inferens excommunicationem, existimandum est, esse levem, nec inferre excommunicationem, quia in dubio melior est conditio possidentis, hic possidet jus recipiendi Sacramenta, & communicandi cum aliis fidelibus, & in dubio non est privandus suo jure, & sic non debet se gerere ut excommunicatum, Diana *part.* 4. *tract.* 3. *resol.* 33., & *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 44. Palaus *punct.* 8. *num.* 8. Candid. *art.* 23. *dub.* 1. Andreas à Matre Dei *num.* 209.

110. Quando Judex, sequendo opinionem probabilem, aliquem excommunicavit multi Doctores, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 110. tenent, in neutro foro ligare, quando ex parte subditi datur opinio probabilis in contrarium, etiamsi opinio Prælati sit æquè, vel etiam probabilior. Ratio est, quia subditus non tenetur sequi opinionem probabilem Prælati, sed potest non obedire ejus præcepto fundato in tali opinione, quia subdito licitum est sequi opinionem probabilem contra opinionem Superioris. Verùm probabilius est, talem excommunicationem in utroque foro ligare, quia in dato casu subditus tenetur obedire, si nullum sit dubium de legitima electione, jurisdictione, ac potestate Superioris, quia Superior jus habet præcipiendi, quoties non constat, rem præceptam esse illicitam, estque in possessione istius juris, ideòque melior est conditio ipsius possidentis, quàm subditi non possidentis, qui proinde tenetur obedire; tum quia Superior in suis præceptis non debet dependere à judicio, & opinione subditi, sed jus habet præcipiendi ea, quæ licita existimantur, quamvis adsit opinio probabilis opposita, ut diximus *in tract. de Actib. human. cap.* 3. *dub.* 8. *num.* 62., & fusè, allatis Authoribus, probat Bossius *var. moral. part.* 1. *tit.* 1. *à num.* 261. & *seqq.*: inde si subditus transgrediatur præceptum Superioris aliquid præcipientis sub excommunicatione remanet excommunicatus in utroque foro, si non obediat, quamvis pro se habeat opinionem probabilem contrariam.

DUBIUM XI.

De Conditione requisita ex parte Loci in ferenda censura.

111. Censura ex supradictis *dub. 1. num. 6.* alia est, à Jure, quæ fertur à legislatore cum intentione condendi Legem, seu Statutum generale perpetuum, juncta transgressoribus pœna censuræ; & alia, quæ est ab homine, quæ scilicet fertur à Judice, seu Prelato per modum præcepti transitorii, vel sententiæ judiciariæ, estque vel particularis circa factum aliquod particulare, aut certas personas; vel generalis, quæ fertur absque determinatione personæ, aut facti particularis, ut diximus *loco cit.*, ubi etiam assignata est differentia, quæ militat inter utramque hujusmodi censuram. Difficultas igitur est, quomodo possit Superior in proprio, vel alieno territorio ferre censuras, & quidem non militat difficultas de Summo Pontifice, qui non habet territorium limitatum & restrictum, sed totus Mundus est territorium illius, & omnes fideles sunt illius subditi, sed de aliis Prælatis, qui limitatam habent jurisdictionem, & restrictam; nec item de Prælatis Regularium, qui ubique terrarum possunt exercere suam jurisdictionem, & ferre censuras in suos subditos, etiamsi deliquisent extra Monasteria, quia illorum jurisdictio nullis terminis continetur, sicut Jurisdictio Episcopi, ut cum Rodriq., Sylvestr., Sanchez, & Candido docet Ant. à Spiritu S. *disp. 1. numer. 123.*, & cum illo Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 103.* Difficultas est de Episcopis, aliisque Prælatis qualiter ferre possint censuras, sive in proprio, sive in alieno territorio.

112. Resp. 1. Episcopus extra propriam diœcesim existens non potest censuras ferre per modum Sententiæ contra suos subditos cum strepitu judiciali, sedendo pro tribunali, & cum causæ cognitione, quia hoc spectat ad jurisdictionem contentiosam, quam exercere nemo potest in alieno territorio sinè consensu Ordinarii, ne Judici illius loci injuriam inferat, ut probat Textus *in l. 2. ff. de Offic. Proconsul.*, & cap. *Novit de officio delegat.* Idemque habetur ex Can. *Episcop. 9. quæst. 2.*, & ex *Clement. Unic. de foro competenti*, & ita docent Coninch. *disp. 13. dub. 5. numer. 39.* dicens, censuram taliter latam extra propriam diœcesim esse nullam, & irritam, Stephanus Davila *de censur. 2. p. cap. 3. disp. 2. dub. 1.* G. Hurtado *diff. 6. numer. 25.* Sayrus *lib. 1. cap. 14. num. 4.*, quos sequitur Palaus *disp. 1. p. 5. num. 3.*, licèt contrarium doceant Gonzalez *reg. 8. Cancell. glos. 62. num. 12.*, & August. Barbosa *de potest. Episc. p. 2. allegat. 6.*

113. Secus tamen dicendum, quando censura fertur sinè strepitu judiciali, quia tunc non requiritur jurisdictio contentiosa, sed voluntaria, cujus exercitio alterius territorium non læditur, nec invaditur aliena jurisdictio; talis est illa, quæ fertur per modum Statuti pro futuris delictis præcavendis, quæ non exigit causæ cognitionem, ut docet Geminian. in cap. *Romana* §. *caveant num. 4. de Sent. excommunicat.*, unde ferri potest in alieno territorio, & in loco exempto, ut tradunt Sayrus *lib. 1. cap. 11. num. 6.* Candid. *disquisit. 22. art. 25. dub. 3.* Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 120.*; talis est etiam illa, quæ fertur, præmissa causæ cognitione in proprio territorio, ut cum Sayro advertit Palaus supra *num. 3.*, & quæ fertur pro notoria, & manifesta contumacia, quæ causæ cognitionem non requirit, præmissa monitione, cap. *Evidentia de accusat.*, & can. *Manifesta 2. quæst. 1.* Sayrus *lib. 1. c. 14. numer. 6.* Palaus *loc. cit.* Ant. à Spiritu S. *num. 120.*

114. Potest insuper Episcopus à proprio territorio ejectus in loco suo Episcopatui viciniori, petita, & etiam non obtenta, licentia ab Ordinario illius loci, jurisdictionem in suos subditos exercere, & in illos censuras ferre, ut habetur ex dicta *Clement. Unica de foro Compet.*, & tradunt Navarr. *cap. 27. num. 6.* Coninch., Hurtad., Palaus *supra loc. cit.* Potest Episcopus extra propriam Diœcesim existens extrajudicialiter absolvere suos subditos in territorio alieno à censuris, & delegare suam jurisdictionem, quia ad hæc non requiritur strepitus judicialis, ut cum Sayro, & Candid. advertit Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 122.*

115. Resp. 2. Censura lata ab Episcopo per modum Statuti non obligat subditos extra Diœcesim existentes, sed solùm subditos proprii territorii, quia extra Diœcesim non habet jurisdictionem ad leges ferendas, ut colligitur ex *cap. ult. de constit. in 6.*, ubi decernitur, quòd si Episcopus aliquid prohibeat, puta furtum sub pœna excommunicationis latæ Sententiæ, hoc statutum non obliget suos diœcesanos extra diœcesim existentes, ut proinde non incidant in excommunicationem, si extra diœcesim furtum committant, cum extra territorium jus dicenti impunè non pareatur; sic enim habet Pontifex; *Statuto Episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur: subditi ejus extra ipsius Dioecesim furtum committentes, minimè ligari noscuntur: cum extra territorium jus dicenti non pareatur impunè*, id est sinè pœna, ita quòd non parens ex eo pœnam non patiatur, ita communiter Doctores,

quos

quos magno numero refert Salas *de legib. disp.* 14. *sect.* 5. *num.* 60., sequitur Bonacina *disp.* 1. *punct.* 11. *num.* 6. Suarez *de censuris disp.* 5. *sect.* 4. *num.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 124., & alios referens Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 32. Quod verum est, etiam si Episcopus intenderet per Statutum ligare sibi subditos existentes extra territorium, quia ad ligandum non sufficit voluntas, sed requiritur jurisdictio, quam non habet obligandi suos subditos, in alieno territorio existentes, ut notat *ibid.* Bonacina.

116. Idem dicendum est, si furtum committatur in loco diœcesis ab Episcopi jurisdictione exempto, quia id perinde est, ac si extra Diœcesim furtum committeretur; nam locus ille dicitur esse in illius diœcesi tantùm materialiter, sed non formaliter, cum non pertineat ad illius diœcesim, quoad jurisdictionem, ita tenent Sylvester *V. excommunicatio* 2. *num.* 12. Tabiena *eod. verb.* 4. *num.* 4. Palud. *in* 4. *dist.* 18. *q.* 2. Bonacina *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *num.* 125., & alii relati à Salas *sect.* 6. *num.* 83. Nomine loci exempti satis communiter intelligitur ille, in quo non potest Episcopus exercere jurisdictionem, cujusmodi sunt aliquæ Parochiæ, & oppida Pontificis, vel alteri Episcopo immediatè subjecta, exempta à jurisdictione Ordinarii: an verò talia etiam sint ad hunc effectum Monasteria, & Conventus Religiosorum à jurisdictione Episcopi exemptorum, negat Palaus *de legib. disp.* 1. *punct.* 24. §. 5. *num.* 30. Salas *disp.* 14. *sect.* 6. *num.* 85. Suarez *de censur. disp.* 5. *sect.* 4. *num.* 6., quem sequitur Coninch *disp.* 13. *dub.* 7. *num.* 63., quia Monasteria sunt exempta quoad personas, non quoad locum, & inde subditi Episcopi in Monasteriis Religiosorum statuta Episcopi violantes re vera censuras incurrunt, quia locus ille exemptus non est, nisi præcisè quoad Religiosorum personas, qui non ratione loci, sed ratione sui eximuntur à jurisdictione Episcopi, & subduntur suis Prælatis, à quibus ubique terrarum censuris ligari possunt.

117. Verùm alii plures simpliciter affirmant, Monasteria, & Conventus Regularium esse exempta non solùm quoad personas, sed etiam quoad locum, quia Trident. *sess.* 24. *cap.* 5. *de reform. circa finem* tam loca, quàm personas exemptas appellat: unde in illis existentes non incurrunt censuras, si Episcopi statuta violent, quia Monasteria, & Conventus Regularium dicuntur esse in Diœcesi Episcopi solùm materialiter, & quoad situm, non formaliter, & quoad jurisdictionem, quam non potest in illis exercere: & inde si Episcopus furtum prohibeat sub excommunicatione, in eam non incurrunt, qui Calicem, vel aliquid aliud furantur in Ecclesia, seu Monasterio Regularium, quæ, ut dixi, sunt de territorio Episcopi quoad situm, non quoad jurisdictionem, quam in illis exercere non potest; nec in eam incurrunt, qui aleis ludunt in Monasterio, si alearum ludus sit ab Episcopo sub excommunicatione prohibitus: Colloquentes cum Monialibus exemptis non incurrunt excommunicationem latam contra loquentes cum Monialibus, quia locutio fit in loco exempto, ut suppono; bene tamen eamdem incurrunt, accedendo ad Monasterium exemptum, si excommunicatio lata sit contra accedentes; nam accessus fit in territorio, & via, quæ est de territorio Episcopi, sic Bonacina *punct.* 11. *num.* 9., & apud ipsum Angelus, Ugolinus, Avila, & alii, Candid., & Sayrus, quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 114., & probabile putat Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 37.

118. An verò, quod diximus de Statuto non obligante subditos extra territorium existentes, valeat etiam de censura lata ab homine per præceptum, vel Sententiam generalem, aut specialem pro futuris culpis vitandis? Negant plures, assignantes discrimen illud inter statutum, & sententiam, quòd Statutum afficiat territorium, Sententia verò ipsas personas ubicumque existentes; unde potest Episcopus per Sententiam ligare subditos extra Diœcesim existentes: si enim furtum, aut ludus alearum sit sub excommunicatione per Sententiam prohibitus ab Episcopo, illam contraheret qui furtum faceret, aut aleis luderet in aliena Diœcesi, aut in locis exemptis: quod multò magis verum est, si Episcopus specialiter prohiberet, ne Clerici in aliena Diœcesi furtum facerent, aut aleis luderent, ita cum Sayro, Suarez, & Ugolino tenet Bonacina *punct.* 11. *num.* 14.

119. Resp. Censuram latam per Sententiam generalem, aut specialem pro futuris culpis vitandis, non ligare subditos existentes extra Diœcesim, aut in loco exempto, si ibi delinquant, ut colligitur ex cit. *cap. ult. de Constit. in* 6., ubi Pontifex decernit, quòd excommunicatio lata ab Episcopo contra furtum facientes non afficiat delinquentes extra Diœcesim existentes, si extra Diœcesim furtum committant, addita ratione *Cum extra territorium jus dicenti non paretur impunè*; &, licèt in prædicto Textu solùm fiat sermo de censura lata per viam Statuti generalis, ejus tamen ratio æqualiter militat in censura lata per modum Sententiæ, seu præcepti, quia sicut Episcopus limites habet circa personas, ita habet circa locum, ut proinde limites transgredi non debeat à Jure præfixos; non enim magis Statutum, quàm

Sen-

Sententia, & præceptum à potestate jurisdictionis proficiscitur; & quamvis Sententia primò, & per se respiciat personas subjectas illam ferenti, non tamen excludit territorium, cum Episcopus jurisdictionem habeat in personas ratione territorii, ita Coninch *disp.* 13. *dub.* 7. *num.* 61. inde inferens, non posse Episcopum præcipere suis Clericis, ne dicant Sacrum extra suam Diœcesim, nam jus diceret extra suum territorium, unde impunè ei non pareretur, Henriquez *lib.* 13. *cap.* 26. Avila *de Censur. p.* 2. *c.* 3. *disp.* 2. *dub.* 2. Candid. *art.* 22. *dub.* 4. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 126. Hurtad. *de censur. in comm. diff.* 8. *num.* 34., & alii.

120. Quòd si subditus Episcopi in ejus territorio delinquat, & postea mutet domicilium, & exeat in alienum, tunc poterit censura ligari, quamvis sit extra territorium, quia jam deliquit in territorio, nec mutando domicilium liberatur à pœna imposita crimini, nam ratione delicti remanet subditus; *cap. ult. de foro compet.* aliàs facilè contemneretur jurisdictio Ecclesiastica quantùm ad forum exterius, & tale delictum maneret prorsus impunitum, si à proprio Pastore, in cujus territorio deliquit, non posset puniri, cum puniri non possit ab alio in cujus territorio existit, quia in illo non deliquit, nec est illi subditus. Episcopus tamen non potest illum citare extra proprium territorium pro crimine commisso in proprio territorio, quia citatio est actus judicialis requirens strepitum judicialem, quem Judex exercere non potest extra suum territorium; & in eo casu, cum citari non possit in propria persona, sufficit, quòd in propria domo, aut in alio loco publico citetur intra proprium territorium, ut diximus supra *dub.* 9. *num.* 98. & ita cum Avila, Candid., & aliis tenet Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 107., & 108. Coninch *num.* 62. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 44.

121. Quamvis delictum sub excommunicatione latæ Sententiæ prohibitum inchoatum sit in diœcesi Episcopi illud prohibentis, non tamen incurrit excommunicationem delinquens, si in aliena perficiatur, & consummetur, puta si Stuprum sit sub excommunicatione prohibitum, illam non incurrit, qui vi puellam abducit à territorio, & illam violat extra territorium Episcopi delictum prohibentis; Similiter si quis hominem intra propriam Diœcesim persequatur, & extra illam interficiat, non incurrit excommunicationem latam contra homicidas, quia delictum extra territorium consummatum est, nisi ante egressum illum lethaliter vulneraffet, nam tunc homicidium in propria Diœcesi substantialiter completum censetur, ita Suarez *disp.* 5. *sect.* 4. *num.* 7., & *sect.* 5. *num.* 9. Candid. *art.* 26. *dub.* 7., & 8. Bonacina *punct.* 11. *num.* 10. Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 111. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 33.

122. Existens extra Diœcesim, & territorium ligatur censura lata ab Episcopo, si id, propter quod censura lata est, existat, & consummetur actus in territorio: puta, si Episcopus excommunicationem ferat contra non residentes in propriis beneficiis, & Ecclesiis sibi commissis, illam incurrunt Clerici non residentes, quamvis existant extra Diœcesim, quia Clerici extra Diœcesim commorantes, licèt non ratione personæ, tamen ratione rei, hoc est ratione Beneficii, intra Diœcesim esse censentur, & Episcopo subjecti esse dicuntur, Suarez *sect.* 4. *num.* 8. Candid. *dub.* 5. Ant. à Spiritu S. *num.* 129.

123. Qui delictum commisit in proprio territorio, propter quod fuit postea lata Sententia excommunicationis, eam incurrit delinquens, etiamsi statim post commissum delictum ante latam Sententiam excommunicationis, ab illo exierit, & domicilium mutaverit: puta, si furtum commisit, & postea Episcopus excommunicationem ferat contra illum, qui furtum commisit, si intra decem dies non restituat, illam incurrit fur intra tempus assignatum non restituendo, quamvis ante latam censuram domicilium in alienam Diœcesim transtulerit, nam delictum consummatur in Diœcesi, ut cum Sylvestro, Candid., & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 129.

124. Resp. 4. Censuræ latæ in aliqua Diœcesi non ligant extraneos ibi per aliquod breve tempus commorantes. Ratio est, quia extranei, per se loquendo, non tenentur, secluso scandalo, ad leges particulares locorum, in quibus brevi tempore commorantur, quia extranei per brevem moram in alieno territorio non fiunt incolæ, nec habitatores, nec subjecti jurisdictioni Episcopi illius loci; unde nec ligantur Legibus illius loci, ut cum Bossio *de Jubilao sect.* 4. *casu* 18. *numer.* 49. diximus *in tract. de Legibus cap.* 3. *num.* 38.; unde nec ligantur censuris pro cavendis peccatis latis in illo loco, ut constat ex cap. *A nobis* 2. *de Sentent. excomm.*, & cum Sylvestro, Medina, & Candid. tenet Ant. à Spiritu S. *num.* 135. sequitur Bonacina *punct.* 11. *num.* 20.

125. Quòd si extraneus aliquod delictum cum scandalo committat contra Statutum seu Leges, quibus aliquid prohibetur, aut præcipitur sub censura, puniri potest ab Episcopo illius loci, in quo reperitur, quia jam ratione delicti in ejus territorio commissi subjicitur illius jurisdictioni, unde ab eo potest citari, quamdiu ibi manet; &, si comparere, aut satisfacere renuat, poterit excommunica-

ri: puta, si furtum commissum in Ecclesia sit prohibitum sub excommunicatione, si exterus tale furtum committat, licèt non incurrat excommunicationem ab Episcopo latam, potest tamen puniri, & obligari ad satisfaciendum, &, si renuat, excommunicari.

126. Nonnulli distinguunt inter Statutum, & Sententiam, & dicunt, censuram alicubi latam per sententiam non ligare exteros, nisi majori anni parte velint commorari, bene tamen illos ligare sententiam latam per modum statuti, & ratio discriminis est, quia sententia directè fertur in personas ad eas continendas in officio, earumque contumaciam frangendam, unde non afficit nisi illos, qui verè, & propriè sunt subditi: Statutum vero per se primò prohibet delictum, & fertur pro ipso territorio, & afficit omnes existentes in territorio, ac proinde etiam extraneos, qui ob bonum publicum tenentur se conformare legibus propriis loci, in quo versantur; hanc tamen distinctionem rejicit Bonacina *punct.* 11. *num.* 21. dicens, extraneum non ligari censuris, sive latis per sententiam, sive per statutum, ut in simili diximus etiam nos *dub. praced. num.* 124.

DUBIUM XII.

De Conditione requisita ex parte Temporis.

127. Non solùm circumstantia Loci, sed etiam circumstantia Temporis servanda est in ferenda censura, ut scilicet non feratur in die feriato, scilicet eo die, qui ex institutione Ecclesiæ dicatus est honori, ac cultui Divino; dubium tamen est, an licita, & valida sit censura, si feratur in die festo. Negat Antonell., Bossius *in cap. ult. de feriis*, ex eo quòd *in l. ult. C. de feriis* dicatur, quòd omnis vox Judicis sileat in die festo, sed excommunicatio est vox Judicis, actus, & præceptum illius; ergo ferri non potest in die festo.

128. Resp. validam, & licitam esse censuram, & excommunicationem latam in die festo, si feratur per modum legis, statuti, & præcepti, quia id nullibi est prohibitum, cum potiùs sit vox Superioris mandantis, quàm Judicis judicantis, & punientis; nam censura lata per modum legis, statuti, & præcepti non requirit strepitum judicialem, ut cum Sanchez, Villalob., & Palao diximus *in tract.* 8. *de observatione Festorum cap.* 1. *num.* 61. Idem à fortiori dicendum est de absolutione excommunicationis, aut alterius censuræ, quæ non est prohibita in die festo, cum eadem sit utriusque ratio, & aliunde est favorabilior, cum sit spirituale bonum, & per eam subveniatur periculo animæ, ut cum Cajet., Suarez, Facundez, & aliis tenet Leander *tom.* 3. *de observant. Festorum tract.* 1. *disp.* 5. *quæst.* 37. ubi idem asserit dicendum de dispensatione, concessione privilegii, collatione, & provisione Beneficiorum, & de aliis actibus voluntariæ jurisdictionis, qui sine strepitu judiciali fiunt.

129. Si verò censura feratur ab homine per modum sententiæ in die festo est illicita, utpote prohibita in cap. *sacros de sentent. excommunicationis*, & cap. *Nemo* 2. *quæst.* 1., eò quòd talis censura imponi nequit sine prævia cognitione causæ judiciali, quæ quidem causæ cognitio licitè fieri non potest in die festo, *cap. fin. de feriis*; an verò sit nulla, si feratur in die festo; sententia communis affirmat, quia hujusmodi sententia ferri non potest sine strepitu judiciali, quod est illicitum, & nullum in diebus festis, prout tenet Leander *loco cit.*, & *de censur. disp.* 6. *quæst.* 28., sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *n.* 142.; sed alii cum Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 1. *punct.* 12. *proposit.* 3. asserunt, esse quidem illicitam, sed non invalidam, si tali die feratur, sicut est valida censura, quæ fertur sine trina monitione; nam licèt censura postulet causæ cognitionem, nihilominus non semper, aut non necessariò eam postulat; quæ autem non necessariò postulant causæ cognitionem, validè fiunt diebus feriatis, ita tenent Palaus *disp.* 1. *punct.* 5. *numer.* 13. Corneius *de censur. in gen. disp.* 6. *dub.* 3. *quæst.* 2. Sayr. *lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 17., quos affert, & sequitur Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 100.

130. Resp. 2. Censura ferri debet inter diem, ut constat ex cap. *Consuluit* 3. *de off., & potest. Judicis delegati*, ubi Innocent. III. expressè prohibet, ne judicium Ecclesiasticum exerceatur in tenebris, quia juxta testimonium Christi, *qui malè agit odit lucem*; erit tamen valida, si feratur nocturno tempore ad lumen Candelæ, quia aliter facta nullo modo irritatur per dictum caput, aut per alium Textum, ut expressè tenet Gloss. *loco cit.* verb. *tenebras* Leander *quæst.* 29.

DUBIUM XIII.

An qui contraxerunt sint Denunciandi, & quomodo.

131. Resp. Qui Censuram contraxit debet publicari, & denunciari, ut propter ruborem faciliùs, & citiùs resipiscat, ut patet ex cap. *Pervenit.* 1., & cap. *Pastoralis* §. *Verum de appellat.* cap. *Parochianos*, & cap. *Conquesti de sent. excomm.* Cum enim finis censuræ sit emendatiò, & resipiscentia illius, contra quem fertur, juxta illud 1. Corinth. 1., *ut resurgat à peccato, & salvus fiat*

in die

in die Domini, talis finis facilius obtinetur, si fiat publicatio, & denunciatio, per quam delinquens vitari debet à fidelibus, ut resipiscat, & emendetur; talis autem denunciatio, quando censura lata est à Jure, fieri potest, vel à proprio Ordinario ipsius delinquentis, vel si delictum patratum sit in aliena Diœcesi, ab Ordinario loci, ubi aliquis etiam non subditus delictum commisit; nam ratione delicti fit subditus illius, dum ibi existit, ut cum Suarez, Candido, & Machado tenet Leander *disp. 7. quæst. 6.* Si verò censura lata sit ab homine, denunciatio fieri debet ab eodem Judice, qui censuram intulit, vel ab ejus delegato, ut habetur in cap. *Pastoralis §. verum de appellat.* Suarez *disp. 3. sect. 13. num. 7., & 8.* Candid. *disquisit. 22. art. 30. dub. 3. vers. dico quintò*, Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 101.* Leander *quæst. 5.* Idem dicendum, si censura lata sit à Statuto, & jure speciali ipsius Episcopi, quæ ab eodem, vel ejus delegato publicari debet.

132. Ante Denunciationem censuræ incursæ semper præcedere debet Sententia declaratoria Criminis commissi, ob quod censura fuit lata, etiamsi crimen fuerit notorium, quia, licet crimen sit notorium, moraliter tamen est impossibile, quòd aliquo modo non sit excusabile; quare ut debitus servetur ordo injustitiæ, præmitti debet declaratio criminis, ne quis inauditus condemnetur, ita Covarruvias in cap. *Alma mater 1. p. §. 2. num. 9.* Suarez *disp. 3. sect. 14. num. 6., & 8.* Filliuc. *tr. 11. cap. 4. quæst. 10. num. 11.*, quos affert, & sequitur Leander *supra quæst. 7.*, & ante declarationem censuræ incursæ præcedere debet citatio Rei, ut defendere se possit, si forsan causam habeat excusantem à *censura*; & aliter facta declaratio sinè citatione Rei non solùm illicita, sed etiam nulla, & irrita est per Textum, & Gloss. *Clem. 3. de censib.*, & *Clem. 2. de pœnis*, & constat ex illo generali principio Juris *contra inauditam partem nihil potest in judicio definiri*, nec etiam à Papa, ut ipse testatur in cap. 1. *de causa possessionis, & proprietatis*, ibi; *Nec nos contra inauditam partem aliquid possumus definire*. Idemque habetur in cap. *Nos in quemquam 2. quæst. 2.*, & ita cum multis Covarr. in cap. *Alma mater 1. p. §. 9. num. 5.* Navar. *in man. cap. 29. num. 10., & 11., & lib. 5. Consil. de Sentent. excom. consil. 56. num. 5.* Suarez *sect. 10. num. 15.* Alterius *tom. 1. lib. 3. disp. 5. cap. 3.* Candid. *disquisit. 22. art. 21. dub. 1.* Corneo, Filliuc., quos affert, & sequitur Leander *disp. 7. quæst. 9.* Diana *part. 6. tr. 9. resol. 19.*

133. Reus citatus ad videndum fieri denunciationem, si statim compareat, crimen fateatur, & condignam offerat satisfactionem non est denunciandus, nec justè denunciari potest. Ratio est, quia censura est pœna medicinalis ordinata ad tollendam contumaciam, & inobedientiam nolentis Ecclesiam audire, sed Reus, qui subditur Ecclesiæ, fatetur delictum, & satisfactionem offert, non est ampliùs inobediens, & contumax, & sic pœna cessare debet; unde non est denunciandus, sed absolvendus, Suarez *disp. 3. sect. 10. num. 17.* Andreas à Matre Dei *cap. 1. num. 101.* Denunciatio autem, & publicatio, quando facienda est, præmissa jam antecedenter citatione, & cognitione causæ, publicè fieri debet in Ecclesiis, & postea in scriptis affigi debet ad portas Ecclesiarum cum expressione causæ, ut patet ex cap. *Cum medicinalis*, & ita cum Suarez, Sayro, & Ugolino notat Bonacina *quæst. 1. punct. ult. num. 2.* In solemni anathemate plures aliæ adhibentur Cæremoniæ ad majorem terrorem, de quibus latè Suarez *disp. 3. sect. 14. à num. 4.*, & cum Sayro, Ugolino, & Filliuc., Leander *disp. 7. quæst. 22*

134. Si Reus citatus à Judice ad videndum fieri denunciationem incursæ censuræ ab homine latæ interponat appellationem, tunc asserunt nonnulli, Judicem non posse ipsum denunciare, quia appellatio, licèt non possit suspendere censuram incursam, tamen suspendit talem denunciationem, ut cum Sanchez, Navarro, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 149.*, quod à fortiori dicendum ait de censura lata à Jure. Verùm existimo; posse Judicem tunc Reum citatum denunciare, seu declarare incidisse in censuram, quia appellatio à Censura ab homine lata non impedit denunciationem, ex cap. *Pastoralis §. Verum de appellat.*, & cap. *cum contingat de offic. delegati*, & cap. *is*, *qui de Sentent. excommunicat. in 6.*, ubi expressè dicitur, appellationem interpositam post Sententiam latam, & contractam excommunicationem, non impedire illius effectum, nec denunciationem, eamque denunciationem facere potest Judex ordinarius, non solùm post interpositam, sed etiam post acceptatam appellationem; non sic Judex delegatus, qui solùm potest denunciationem facere ante acceptatam appellationem, non post; nam si appellationem acceptavit jam non est ampliùs Judex in illa Causa, & sic non potest ampliùs denunciare, ut cum aliis tenet Leander *q. 12.*

135. Executor, cui ex præcepto Superioris commissa est denunciatio censuræ contra aliquem facienda, non potest eam denunciare, quando sibi certò constat, sententiam censuræ à Judice latam esse injustam, & nullam, quia numquam licet peccare, nec etiam ad instantiam Judicis præcipientis, cum magis oporteat obedire Deo, quàm homini; sed denunciare censuram nullam est pecca-

 tum,

tum, cum sit executio falsitatis; ergo debet à tali publicatione abstinere, quando censura est nulla, Suarez, *disp. 3. sect. 15. num. 6.* Rastellius, Alterius, & alii, quos sequitur Leander *quæst. 17.* Si tamen sententia censuræ sit justa secundùm allegata, & probata, debet illam exequi, quamvis ex privata scientia sibi constet, esse nullam, quia executori non committitur cognitio causæ, sed mera executio, & sic tenetur obedire, & Sententiam exequi, & illam denunciare, ut constat ex cap. *Pastoralis* §. *quia verò de Offic. & potest. Jud. delegat.* Quod verum est, etiamsi executor dubitet, an sententia sit justa secundùm allegata, & probata; nam in dubio tenetur Judici præcipienti obedire, si aliàs non potest commodè se excusare, vel recurrere ad Superiorem, ut cum Suarez, Filliuc., & Alterio tenet Leander *quæst. 19.* ex d. cap. *Pastoralis* §. *quia verò*.

DUBIUM XIV.

De Causis excusantibus ab incurrendis Censuris, & primò de Ignorantia.

136. Quatuor præcipuè assignantur causæ à Theologis, excusantes ab incurrendis Censuris, scilicet Ignorantia, Metus, & Inpotentia; appellatio, & consensus illius, in cujus favorem est lata censura, quæ quidem breviter in præsenti sunt explicandæ. Ignorantia multiplex est, nam alia est ignorantia Juris, alia facti, & alia pœnæ: Ignorantia Juris est, quando ignoratur lex, sive præcipiens, sive prohibens; sive Divina sit, sive humana: ignorantia facti est quando ignoratur factum, vel aliqua circumstantia spectans ad factum, ut si quis percutiat Clericum, nesciens talem percussionem esse prohibitam ab Ecclesia, & à Jure, dicitur habere ignorantiam juris; si autem nesciat, illum, quem percutit, esse Clericum, dicitur habere ignorantiam facti: ignorantia pœnæ illa est, qua quis ignorat pœnam, puta excommunicationem annexam facto prohibito, ut si quis percutiat Clericum sciens, esse Clericum, & sciens, talem percussionem esse prohibitam ab Ecclesia, sed ignorat id esse prohibitum sub censura: Quælibet ex istis potest esse culpabilis, & vincibilis, vel inculpabilis, & invincibilis. Dividitur etiam ignorantia in antecedentem, concomitantem, & consequentem: quæ omnia satis fusè fuerunt à nobis explicata *in tract. de Actibus humanis cap. 1. dub. 5.*, quæ ibi possunt videri, nec in præsenti sunt repetenda.

137. Resp. 1. Ignorantia invincibilis Juris, vel facti excusat à culpa, & à pœna, seu censura. Ratio est, quia non datur peccatum nisi sit voluntarium, nec dari potest voluntarium sinè cognitione. Item pœna non incurritur absque culpa; si ergo ignorantia invincibilis excusat à culpa, excusat etiam à censura, quæ solùm ferri potest propter culpam, ut diximus *supra dub. 5.*, quod etiam definitum est in cap. *Ut Animarum de constit. in 6.*, ubi Bonifacius VIII. sic habet; *Ut animarum periculis obvietur Sententiis per statuta quorumcumque Ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes: dum tamen eorum ignorantia Crassa non fuerit, aut Supina*; & inde non incurrit excommunicationem, qui ignoranter transgreditur præceptum latum ab Episcopo sub pœna excommunicationis, ut clarè constat ex Textu, & quia censura contrahi non potest sinè monitione, ut diximus *dub. 9.* ex cap. *Reprehensibilis de appellat.* cap. *Romana*, & cap. *Constitutum de Sent. excom. in 6.* quousque autem lex ignoratur, non censetur quis esse monitus, ut cum Sylvestro, Soto, Navar., Suarez, & aliis diximus, *de actib. hum. dub. 6.*

138. Hoc etiam valet de ignorantia cujuscumque Legis, etiam Pontificiæ, excusare scilicet à censura per talem legem imposita, quamvis actus, cui annexa est censura, sit aliàs prohibitus jure naturali, aut Divino, quia semper militat eadem ratio; nam ad incurrendas censuras requiritur contumacia, & inobedientia, quæ non datur quousque durat ignorantia invincibilis Legis prohibentis actum sub censura; licèt enim sit inobediens contra legem Divinam, aut naturalem, quam transgreditur, non tamen contra legem Ecclesiasticam, quam ignorat; & inde solùm incurrit pœnas legis Divinæ, aut naturalis, non legis Ecclesiasticæ, cujus non habet cognitionem; & licet in *cap. Ut animarum de Constit. in 6.* solùm dicatur, non ligari ignorantes Sententiis per statuta Ordinariorum prolatis, non inde inferri debet, ignorantiam non excusare à censura lata in Jure communi, aut à Papa, nam de statutis Ordinariorum solùm loquitur Pontifex, quia de illis solis videbatur difficultas; cæterùm eadem ratio militat de censuris latis à Pontifice, ac delatis ab Episcopo, & ita tenent ex Canonistis Hostiens., Anton., Abbas, Felin., Joan. Andreas, Imola, apud Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 32. numer. 9.* Navarr., Bonacina, Henriquez, Coninch, Palaus, Diana, & alii à nobis relati in *Tract. de Actibus hum. cap. 1. num. 47.*

139. An verò ignorantia solius pœnæ in illo, qui habet cognitionem facti, & Iuris prohibentis, sufficiat, ut quis excusetur à tali pœna, & censura incurrenda: plures negant, quia ignorantia pœnæ non excusat cul-

culpam positam in transgressione legis; ergo nec excusat poenam, quæ tamquam effectus dependet à culpa; Deinde, quia de facto blasphemus, homicida, adulter, fur, & similes puniuntur poenis impositis a lege pro illis delictis, sive eas poenas ignoraverint, sive non, ut experientia constat; ergo sciens, percussionem Clerici esse prohibitam à Jure, & sciens, Petrum esse Clericum, excommunicationem incurrit, quamvis ignoret, talem percussionem esse prohibitam sub excommunicatione, prout docent Corduba *lib. I. quæst. 25.* Hurtad. *de censur. in com. diff.* 22. Avila; Ledesma, Facundez, & alii.

140. Resp. ad incurrendam poenam excommunicationis non sufficere notitiam Juris prohibentis, aut præcipientis, sed ulteriùs requiri notitiam ipsius poenæ excommunicationis latæ, quod idem valet de aliis censuris, quæ sunt poenæ medicinales, quæ non incurruntur ab aliquo sinè præcedenti monitione sub comminatione ejusdem censuræ, ex cap. *Sacro de sentent. excom.*; at quousque durat ignorantia non potest quis dici sufficienter monitus sub comminatione censuræ; ergo illa non incurritur. Deinde, quia in cap. *Ut animarum de constit. in 6.* deciditur, ignorantes non ligari Sententiis Ordinariorum, quod Decretum cum sit animabus favorabile, & generaliter de ignorantia loquatur, videtur amplè interpretandum, ut accipiatur non de sola ignorantia Juris, sed etiam de ignorantia poenæ, Suarez, Sanchez, Azor., Bonacina à nobis relati in *cit. tract. de actib. hum. cap. I. num.* 50. Navarr., Rodriq., Filliuc., Bonacina, Layman, Candid., & alii communiter, quos affert, & sequitur Leander hic *tr. I. disp. 9. q. 7.*

141. Ad rationem oppositam dicendum est, quòd ignorantia solius poenæ, quamvis non excludat culpam simpliciter, illam tamen excludit formaliter, ut est causa talis poenæ gravis, & extraordinariæ, cujusmodi, est excommunicatio, quæ cum sit poena non punitiva, sed medicinalis, necessariò prærequirit illius cognitionem, quia postulat peculiarem modum contumaciæ, & inobedientiæ consistentem in eo, quòd quis sciat, aliquid esse prohibitum sub censura, & tamen illud committat, sicque contumaciter agat contra legem Ecclesiasticam, eamque quasi contemnat; quod non valet de aliis poenis punitivis, & vindicativis, ad quas nulla requiritur cōtumacia, sed sola sufficit inobedientia erga Deum, vel legislatorem humanum, ob quam in vindictam sceleris, pro bono publico infliguntur poenæ scienter agentibus contra legem Divinam, aut humanam, quamvis ignorent poenam legis, ut diximus *loc. cit. numer.* 55.

142. Ex dictis plura inferuntur: primò, illum, qui cognoscit, delictum aliquod esse prohibitum Jure naturæ, vel Divino, sed nescit, illud esse prohibitum ab Ecclesia, non incurrit censuras impositas contra patrantes tale delictum, quia licèt taliter delinquens peccet contra Jus naturæ, vel Divinum, non tamen peccat contra præceptum Ecclesiæ, nec dicitur inobediens, & contumax contra Ecclesiam, cum habeat ignorantiam juris Ecclesiastici, cum qua non adest contemptus, nec contumacia; Idem valet, si cognoscat delictum esse prohibitum ab Ecclesia, sed nesciat, esse prohibitum sub censura, quia non solùm ignorantia Juris, sed etiam ignorantia poenæ excusat à censura, ex quo Diana *part. 3. tract. 5. resol.* 12. infert, frequenter Confessarios posse ab excommunicatione laicos excusare, quia sæpè illam invincibiliter ignorant.

143. Infert etiam Diana *part. 9. tract. 6. resol.* 13. ignorantem invincibiliter excommunicationem, aut aliam censuram, quæ est annexa casibus Pontificis, non solùm excusari ab incursu censuræ, verùm etiam casum non esse reservatum reservatione illa Pontificia atque adeòque absolvi posse à quocumque Confessario habente jurisdictionem in peccata mortalia, & refert pro hac Sententia Sanchez, Coninch, Hurtadum, Bardi, qui hoc extendit ad naturalem oblivionem, seu invincibilem inadvertentiam, ac proinde quando Fideles ignorant, vel naturali oblivione, & inadvertentia non apprehendunt censuram, excusandi sunt ab eius incursu, & per consequens à reservatione Pontificia, quæ dependet ab ipsa Censura. Addit Joan. Præpositus à Diana citatus, innumeros non incurrere censuram excommunicationis, quamvis advertant, in aliquo actu se peccare mortaliter contra legem Ecclesiasticam, quare prudens Confessarius non debet statim judicare tales incurrisse excommunicationem, sed quibusdam interrogationibus debet investigare, num habuerint ignorantiam censuræ. Idem valet de reliquis poenis suspensionis, & interdicti, irregularitatis de qua postea; inhabilitatis ad officia ratione Simoniæ; aliisque gravissimis poenis.

144. Ratio horum est, quia naturalis oblivio, seu inconsideratio comparatur ignorantiæ, sed ignorantia quando est invincibilis, excusat à culpa, & à censuris incurrendis; ergo etiam excusat naturalis oblivio, seu inconsideratio, quando est invincibilis, tum quia cum tali oblivione, & inadvertentia ad præceptum Ecclesiæ latum sub censura, non stat contumacia, & inobedientia requisita ad incurrendam censuram, quam proinde non incurrit, qui operatur cum tali oblivione, & inadvertentia, ita Suarez *disp. 4. sect. 8. numer.* 11. Bonacina *quæst. 2. punct.* I. nu-

1. *numer.* Candid. *disquis.* 22. *art.* 39. *dub.* 1. Sanchez *lib.* 1. *sum. c.* 16. *num.* 8.

145. Resp. 2. Ignorantia concomitans excusat operantem à Censuris, & aliis pœnis incurrendis; unde qui percutit Clericum, quem putat esse laicum, taliter tamen affectus, ut etiam percuteret, si sciret, esse Clericum, non incurrit excommunicationem latam contra percutientes Clericum, quia, licèt ille mortaliter peccet ex pravo affectu, quem habet percutiendi Clericum, opus tamen externum non est peccaminosum, si putat occidere feram, vel non est sacrilegum, si putat percutere laicum, non enim potest esse peccatum si non sit voluntarium; sed voluntarium non datur sinè cognitione; ergo si quis invincibiliter ignorat, à se percussum esse Clericum, non contrahit excommunicationem, ita Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 2. *punct.* 1. *num.* 14., & apud ipsum Vasquez, Sanchez, & Molina, Candid. *disquis.* 22. *art.* 33. *dub.* 2. Hurtadus *de Censuris in communi diff.* 21, & alii communiter cum Leandro *quæst.* 22.

146. Resp. 3. Ignorantia consequens, quæ etiam dicitur vincibilis, & culpabilis non excusat à censuris: tunc autem contingit hæc ignorantia, quando menti occurit aliqua ratio, scrupulus, seu rationabile dubium de præcepto, seu censura, quod vinci poterat, adhibita sufficienti diligentia secundùm prudentiam, & circumstantias, quam tamen, quis non adhibuit, & sic dicitur culpabilis, quia diligentiam omisit, quam tenebatur adhibere; sive deinde illam omittat ex tædio laboris, & dicitur *Supina*; sive ex Socordia quadam, & pigritia, & dicitur *crassa*, quæ non cadit nisi in negligentem: Si autem diligentiam omittat, quia expresfsè vult nescire præceptum, seu censuram, ut liberiùs peccet, tunc dicitur *affectata*: quocumque modo contingat hæc ignorantia non excusat à Censuris, quia non excusat à peccato, cum quis voluntariè omittat diligentiam illam, quam poterat, & tenebatur adhibere: ignorantia supina, & crassa dicitur voluntaria indirectè, affectata verò est voluntaria directè, unde etiam est magis peccaminosa.

147. Conf. ex cap. *Ut animarum de Constit. in* 6., ubi dicitur; Statutis Ordinariorum non ligari ignorantes, dummodo tamen eorum ignorantia non fuerit crassa, aut supina; ergo hæc non excusat à censura, sive deinde sit ignorantia crassa, aut supina facti, vel Juris positivi prohibentis aliquid sub pœna censuræ, cum sit saltem indirectè volita, & mortaliter culpabilis, quæ sicut non excusat à culpa, ita non liberat à censura per culpam imposita: Multò minùs excusat ignorantia affectata, quæ cum sit directè volita, nullo modo excusat à culpa, & à censuris, ut tenent communiter Doctores cum D. Thoma 1. 2. *quæst.* 76. *art.* 5. Suarez *disp.* 4. *sect.* 10. *num.* 4. Candid. *disquisit.* 22. *art.* 24. *dub.* 1. Coninch *disp.* 13. *dub.* 11. *num.* 93.

148. Quod si censura lata sit contra scienter, volentes, aut præsumentes, vel *si quis ausus fuerit*, vel *ausu temerario fecerit*, tunc ignorantia crassa, & supina excusat ab incursu censuræ, & aliarum pœnarum. Ratio est, quia non dicitur *præsumere*, *scire*, & *ausu temerario facere*, qui laborat ignorantia, quamvis supina, & crassa; nam præsumptio, & audacia temeritatem & dolum importat, quod habere non dicitur qui ex tali ignorantia operatur. Deinde quia Lex, & Ecclesia dum posuit illas particulas; *qui scienter*, *vel ausu temerario fecerit*, *vel qui præsumpserit* intendit punire solùm delictum formaliter, & expresfsè volitum, quod præsupponit illius notitiam; sed ignorantia, quamvis crassa, & supina non supponit delictum directè, formaliter, & expresfsè volitum, sed solum virtualiter, & indirectè; ergo qui laborans ignorantia supina, & crassa legem transgreditur non incurrit Censuram à lege statutam; & ita tenent communiter Doctores Bonacina *quæst.* 2. *p.* 1. *num.* 12. Candid. *disquit.* 22. *art.* 32. *dub.* 1. Suarez *disp.* 4. *sect.* 10. *num.* 2. Palaus *tom.* 1. *tr.* 2. *disp.* 1. *punct.* 13. *num.* 1. Diana *part.* 3. *tr.* 5. *resol.* 13., & *tract.* 5. *resol.* 7. Villalob. *tr.* 16. *diff.* 12. *concl.* 6. *num.* 10.

149. Hoc etiam nonnulli extendunt ad ignorantiam, etiam affectatam, quia temeritas, & scientia omnem ignorantiam excludunt; nam quod fit ex ignorantia, vel cum ignorantia, quæcumque sit, non fit scienter, nec cum dolo, quia verè fit ignoranter, & sic taliter operans non contrahit censuram latam contra illos, qui scienter, & ex dolo peccant, prout docent Doctores, quos affert, & sequitur Diana *part.* 3. *tr.* 6. *resol.* 7. & *part.* 7. *tract.* 5. *resol.* 11. Verùm censeo, ignorantiam affectatam non excusare ab incursu censuræ; nam ignorantia affectata dicitur illa, qua quis vult nescire, ut liberiùs peccet, & sic non minuit, sed potiùs auget culpam, & facit actum directè, & per se voluntarium, cum per se, & directè sit volita, & sic non excuset à censuris exigentibus scientiam, temeritatem, aut præsumptionem, & ita tenent Sylvester, Rosella, Tabiena, Graffis, Suarez, Molina, Layman. Et alii, quos affert, & sequitur Leander *disp.* 9. *quæst.* 21. & in simili diximus *tract.* 4. *in* 1. *præcept.* Decalog. *cap.* 2. *num.* 32.

D U-

DUBIUM XV.

De aliis Causis excusantibus ab incursu Censuræ.

150. RESP. 1. metus gravis cadens in virum constantem, ut est metus mortis, infamiæ, exilii &c. simpliciter illatus, excusat à Censuris. Ratio est, quia talis metus simpliciter illatus excusat à culpa, & à transgressione præcepti Ecclesiastici, cum pia Mater Ecclesia non intendat obligare fideles cum aperto periculo mortis, exilii, infamiæ, seu alterius gravissimi mali; ergo etiam excusat à censura, quæ non incurritur, nisi ob transgressionem præcepti Ecclesiastici; unde si prohibeatur Clericis sub pœna excommunicationis arma deferre, illam non incurreret, qui metu mortis arma deferret, ita Bonacina *quæst. 2. punct. 3. num. 2.*, & apud ipsum Navarr. *cap. 27. num. 63.*, *& num.* 130. Suarez *disp. 4. sect. 3. num.* 11. Salas, Duardus, & Avila, ita etiam Hurtad. *de Censuris in com. diff.* 23. Candid. *disquisit. 22. art.* 41. *dubit.* 3. Coninch *disp. 13. dub. 12. à num. 97.*, & alii communiter.

151. Et hoc verum est, etiamsi censura lata sit pro crimine aliàs lege naturali prohibito, ut si homicidio, vel adulterio ex præcepto Ecclesiæ annexa sit excommunicatio, qui metu mortis homicidium, vel adulterium committeret, non incurreret in excommunicationem, quia licèt ille graviter peccet contra præceptum naturale, & Divinum, quo homicidium, vel adulterium prohibetur, non tamen peccat contra præceptum Ecclesiasticum, quod non obligat cum tali periculo, unde nec censuram incurrit, Bonacina *loco cit. num.* 5. Coninch, Candid., Navarr., & alii, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *numer.* 179. dicens, metum gravem excusare ab incurrendis censuris, etiamsi sit illatus in contemptum fidei, & Religionis, quia licèt talis metus non excuset à præcepto Divino, benè tamen excusat à præcepto Ecclesiastico, quod non obligat cum tanto detrimento: Unde si herus compellat famulum metu gravi, etiam in contemptum fidei ad legendum librum prohibitum hæreticorum, hæresim continentem, etsi tunc famulus legens peccaret mortaliter, non tamen incurreret excommunicationem Bullæ Cœnæ, quia hic non delinquit contra legem Ecclesiasticam hanc lectionem interdicentem, sed in præceptum Divinum tuendæ fidei, & Religionis, quod obligat etiam cum periculo vitæ, ita Ant. à Spiritu S. *num.* 180., & ante ipsum Candid. *art. 41. dub.* 4. Contrarium probabiliùs tenet Bonacina, & alios referens Leander *disp. 9. quæst.* 26.; metus autem levis non excusat à peccato, nec à censuris.

152. Resp. 2. Impotentia physica, aut moralis faciendi id, quod præcipitur sub censura, excusat ab illa incurrenda. Ratio est, quia talis impotentia excusat à peccato, cum ad impossibile nemo teneatur; ergo etiam excusat à censura, quæ solùm incurritur propter peccatum, quod non solùm valet de impotentia physica, sed etiam de morali, quando scilicet sinè gravi incommodo res præcepta fieri nequit. Unde qui propter impotentiam non restituit id, quod debet, non afficitur censura excommunicationis lata contra detentores rei alienæ, aut contra non restituentes, seu non solventes pensionem: idem valet de gravi damno, seu detrimento famæ, vitæ, & aliorum bonorum superioris ordinis, seu illorum utilitate, aliave causa rationabili, quia hæc omnia excusant ab observatione legis, quæ non obligat cum tam gravi damno, & sic etiam excusant ab incursione censuræ, Navarr. *cap. 17. numer.* 55. *& cap. 18. num.* 40., *&* 62., *& cap.* 24. *num.* 12., *& cap. 25. num.* 5. Bonacina *punct. 3. num.* 1. Suarez *disp. 20. sect. 3. num.* 9. Leander *disp. 9. q.* 29., *&* 30.

153. Qui, adveniente tempore restituendi, propter impotentiam excusatur de præsenti ab incursu censuræ, si postea factus potens non satisfaciat, tunc censuram incurrit, quia terminus assignatus non est ad finiendam obligationem restituendi, sed ad non ampliùs differendi restitutionem; quare, si ex causa diutiùs differtur, non extinguitur, sed semper manet obligatio restituendi cui quamprimum satisfieri debet: Si autem tempore præfixo habebat unde solveret, & non solvit, & proinde incidit in excommunicationem, per supervenientem impotentiam non liberatur ab illa jam incursa, cum semel incursa non tollatur, nisi per absolutionem.

154. Resp. 3. Appellatio non suspendit, nec impedit Sententiam excommunicationis, seu alterius Censuræ, quando illa fuit absolutè, & simpliciter lata: Ratio est, quia censura absolutè lata secum affert executionem, ut habetur in *cap. Pastoralis §. verum de appellat.*; à Sententia autem jam executioni mandata non est licitum appellare, sed debet absolutionem quærere: Dicitur autem censura simpliciter, & absolutè lata, quando aliquis censura ligatur propter actum sub comminatione censuræ ipso facto incurrendæ prohibitum, ut si sub excommunicatione ipso facto incurrenda prohibitum sit Clericis arma deferre, si quis arma deferat eò ipso remanet excommunicatus, nec appellatio superveniens impedire potest, quin sit excommunicatus.

155. Si verò excommunicatio lata sit sub conditione, ut quando Judex alicui præcipit sub

ſub cenſura, ut aliquid faciat, vel omittat, ut intra menſem reſtituat ablatum, vel compareat, tunc appellatio legitimè interpoſita ante impletam conditionem, excuſat ab incurrenda cenſura, illiuſque ſuſpendit effectum, ut habetur ex cap. *Præterea* 2. *de appellat.*, ut diximus *ſupra dub.* 7. *num.* 75. An verò, & quomodo appellatio ſuſpendat Sententiam declaratoriam cenſuræ incurſæ dicimus *dub.* 13. nec ibid. dicta ſunt in præſenti repetenda: diximus etiam *dub.* 7. *num.* 76. cenſuram latam ſub conditione ſuſpendi per conſenſum partis, in cujus favorem fuit lata, ſi conſenſum præſtat ante impletam conditionem, etiamſi id faciat ſinè conſenſu Judicis, & debitorem non ſoluentem intra terminum à parte prorogatum incurrere cenſuram à principio latam à Judice abſque alio novo Decreto, ut cum Suarez tenet Bonacina *quæſt.* 2. *punct.* 4.

CAPUT II.

DE ABSOLUTIONE CENSURARUM

DUBIUM I.

An Cenſuræ ſola abſolutione tollantur.

1. FUit olim nonnullorum Opinio volentium, Cenſuras tolli non ſolùm per abſolutionem, ſed etiam per mortem illam ferentis, aut ipſius excommunicati; vel etiam per hoc, quòd reſipiſcat, & ceſſet contumacia, nam prohibitio lata uſque ad adventum alicujus conditionis, ea adveniente, ſtatim ceſſat talis prohibitio; ſi enim ſuſpenſio lata ſit ſub expreſſâ conditione: donec reſtituas, poſita reſtitutione, ſtatim ceſſat ſuſpenſio; ſed quælibet cenſura, quæ eſt pœna medicinalis implicitè fertur ſub conditione, donec reſipiſcat; ergo, contumacia ceſſante, & Reo correcto, ceſſat excommunicatio, & cenſuræ.

2. Reſp. excommunicationem ſemel contractam non tolli niſi per abſolutionem. Ratio eſt, quia cenſura auferri nequit niſi a poteſtate conceſſa Petro ſoluendi ligatos, Matth. 16. *quodcumque ligaveris, vel ſolveris*; ſed actus hujus poteſtatis eſt abſolutio, ſicut ejuſdem poteſtatis actus, eſt ligatio; ergo cenſura abſolutione tantùm tolli poteſt, & conſtat ex cap. *Cum deſideres de Sentent. excom.* Ubi Clemens III. apertè definit, quòd ille, qui excommunicationem contraxit reſtitui non debeat aliorum communioni ante beneficium abſolutionis. Unde non ceſſat excommunicatio per mortem illam ferentis, vel per ejus remotionem ab officio, quia cenſuræ ab eo pendent in fieri, non autem in conſervari; non enim ſunt præceptum, ſed pœna inflicta ob præcepti tranſgreſſionem, quæ pœna durat, Jure ſic diſponente, quouſque legitimè tollatur, ut apertè conſtat ex Can. *Si Epiſcopus* 11. *quæſt.* 3., & ex cap. *Paſtoralis* §. *præterea de Offic. Jud. Ord.*, & ex communi Sententia tradit Suarez *diſp.* 7. *ſect.* 1. *à numer.* 3. Filliuc. *tract.* 11. *cap.* 9. *num.* 273. Hurtad. *diſp.* 14. *de excom. diff.* 1. *num.* 1. Alterius *lib.* 4. *diſp.* 1. *cap.* 1. Coninch *diſp.* 14. *dub.* 16. *num.* 198. Palaus *diſp.* 1. *punct.* 11. §. 1.

3. Nec item ceſſat cenſura per mortem excommunicati; nam Jura Canonica dicunt, etiam mortuum indigere abſolutione, ſi deceſſit cum excommunicatione publica, quamvis deceſſerit contritus, & in gratia, ut proinde non poſſit gaudere ſepultura Eccleſiaſtica, & fructum communium Eccleſiæ ſuffragiorum percipere ante abſolutionem, ut patet ex cap. *A nobis* 2. cap. *Sacris de Sentent. excom.* cap. *Is, cui eod. tit. in 6.*, unde non ceſſant cenſuræ, quoad effectum per mortem excommunicati, quamvis moriatur in gratia, & cum ſignis contritionis, prout docent Suarez *diſp.* 7. *ſect.* 7. *num.* 5., & 7. Coninch *diſp.* 14. *dub.* 16. *num.* 201. Filliuc. *loco cit.* Palaus *ſupra nom.* 3.

4. Nec item ceſſat excommunicatio independenter ab abſolutione, ceſſante contumacia excommunicati, & poſita ſatisfactione, & oppoſitum damnatur ab Alexandro VII. damnante illam propoſitionem, quæ eſt in ordine 44. *Quò ad forum conſcientiæ Reo correcto, ejuſque contumacia ceſſante, ceſſant cenſuræ*; Idque etiam conſtat ex cap. *Cum deſideres de Sentent. excomm.*, ubi habetur, quòd excommunicatio per ſolam reſipiſcentiam non tollitur, & cap. *qua fronte de appellat.* Idem dicitur de Excommunicatione ſimul, & Interdicto, quod jure merito cautum eſt, quia qui legitima, & juridica poteſtate ligatur, ab eadem debet abſolui, ſecùs abſolutio Eccleſiæ pro foro interno ſemper eſſet inutilis, & otioſa, cum numquam Eccleſia conferat abſolutionem ante reſipiſcentiam, & correctionem delinquentis; unde ſemper abſolutio Eccleſiæ præſupponeret cenſuram ſublatam, atque adeò pro foro interno ſemper eſſet inutilis, & otioſa, ut ponderat Corneus *tom.* 2. *tract.* 5. *diſp.* 2.

5. Nec obſtat, cenſuram dumtaxat imponi, ut parti ſatisfiat, & delinquens corrigatur, & emendetur; nam id ſolùm probat, quòd, poſita ſufficienti ſatisfactione, & correctione, debeat à Judice tolli, & auferri, non tamen quòd ipſa ex ſe ceſſet ſinè abſolutione, ut decidit in cap. *Cum deſideres de Sentent. excommunicat.* cap. *Qua fronte de appel-*

appellat. cap. *ex literis de excomm.*, & ita tradunt Navarr. *cap. 27. sum. num.* 171. Covarruvias cap. *Alma mater 1. p.* §. 11. *num.* 8. Suarez *disp.* 7. *sect.* 1. *num.* 8. Filliuc. *tract.* 11. *cap.* 9. *quæst.* 2. *numer.* 276. Palaus *p.* 11. §. 1.

6. Difficultas est, quando censura lata est ab homine sub hac conditione; *donec satisfeceris*, an, posita satisfactione, tollatur censura sine alia absolutione. Plures affirmant, quia pœnæ cum sint restringendæ, Sententia pœnalis non ampliùs ligare debet, quàm significent verba in proprio, & rigoroso sensu; sed in tali Sententia verba in proprio, & rigoroso sensu significant, Reum excommunicatione ligari usque ad satisfactionem, & non ampliùs; ergo, posita satisfactione, cessare debet excommunicatio; ea ratione, qua, posita satisfactione, cessat Interdictum, & Suspensio, quando tali modo feruntur: cessat autem excommunicatio non quidem sine omni absolutione, sed ob absolutionem, quæ cum excommunicatione collata fuit sub conditione restitutionis; sicut enim quando ab homine fertur excommunicatio ipso facto incurrenda contra furtum committentes, posito furto, statim incurritur excommunicatio, non quæ tunc feratur, sed quæ antea lata fuit sub ea conditione, si ponatur furtum, ita pariter si aliquis excommunicetur, donec restituat, posita restitutione, remanet absolutus, non vi absolutionis, quæ tunc conferatur de novo, sed vi absolutionis, quæ collata fuit, quando lata fuit excommunicatio sub ea conditione, quòd ponatur restitutio, ita tenent Covarr. in cap. *Alma mater 1. p.* §. 11. *num.* 6., & *seq.* Avila *part.* 2. *cap.* 7. *disp.* 2. *dub.* 6. Alciat. *in cap.* 1. *de elect. notab.* 5. *lib.* 6. Coninch *disp.* 14. *dub.* 17. *num.* 219. Palaus *supra* §. 1. *num.* 4.

7. Hæc Sententia est valde probabilis, eò, quòd non repugnat, censuram tali modo ferri, ut non sit necessaria nova absolutio, si Judex ferendo censuram sub conditione, intendat simul absolvere, posita conditione. Verùm cum de facto, & regulariter absolutio ab excommunicatione numquam sub conditione feratur, cum ex Regul. 77. Juris in 6. *Actus legitimi conditionem non recipiant*, dicendum est, censuram semel contractam non tolli nisi per absolutionem, posita satisfactione, nisi sit Suspensio, vel Interdictum ad tempus pro peccato præterito, quod non habet rationem censuræ, sed pœnæ vindicativæ, colligitur ex cit. cap. *Cum desideres*, & ex cap. *A nobis 2. de Sentent. excommunicat.*, ubi apertè definitur, quòd ille, qui in excommunicatione decessit è vita non sit censendus liber à vinculo excommunicat. quantùm spectat ad forum Ecclesiæ, nec ei esse communicandum ante absolutionem, etiam, si in vita sufficienter satisfecerit, & sic semper necessaria est absolutio.

8. Quare dum quis excommunicatur donec restituat, & satisfaciat, non est sensus, quòd tunc absoluatur sub conditione, quòd restituat; sed sensus est, quòd non erit absoluendus, nisi post factam restitutionem; unde, etiamsi restituat, adhuc erit absoluendus: Idem valet, etiamsi explicitè, vel implicitè aliquis excommunicetur, *donec resipiscat*; sensus enim est, quòd non nisi post resipiscentiam, & correctionem, absolutio sit conferenda, & sic universaliter, contumacia cessante, & Reo correcto, censuræ non cessant sinè nova absolutione: quæ Sententia conformior est menti Pontificis damnantis illam propositionem, quæ est in ordine 44. *Quoad forum conscientiæ, Reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ*, & ita cum Hostien., Abbate, Sylvestro, & aliis tenet Alterius *lib.* 4. *disp.* 1. *cap.* 1. sequitur Leander *disp.* 11. *quæst.* 5. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 189.

DUBIUM II.

Quotuplex sit Censurarum absolutio.

9. Resp. multiplicem esse censurarum absolutionem; nam alia est à Jure, alia ab homine; alia absoluta, alia conditionata; alia simplex, alia ad cautelam: alia simpliciter, alia ad reincidentiam. Absolutio à Jure est, quæ datur ab ipsa lege imponente censuram sub hac forma; *Qui inciderit in excommunicationem ob transgressionem hujus legis, sit eo ipso absolutus, si hoc, vel illud fecerit*. Absolutio ab homine est illa, quæ tribuitur Reo ab homine jurisdictionem habente, & de hac loquimur in præsenti. Absoluta est, quæ datur ab absoluente simpliciter sinè ulla conditione; conditionata verò est illa, quæ datur sub aliqua conditione, de præterito, de præsenti, vel de futuro. Absolutio data dependenter à conditione de præterito, vel de præsenti, non est propriè conditionata, quia non suspendit effectum; si enim conditio fuit posita, vel de facto existit, absolutio statim suum habet effectum, secus si non existit, vel non fuit posita conditio. Absolutio, quæ dependet à conditione de futuro, illa est verè, & propriè conditionata, quia suspendit effectum usque ad adventum conditionis, de qua proinde major est difficultas.

10. Absolutionem datam sub conditione de præsenti, vel de præterito validam esse omnes admittunt, quia talis conditio non suspendit actum, vel effectum, sed statim absolutio est valida, vel nulla; est enim va-

 lida,

lida, si existit, vel fuit posita conditio, & transit in absolutam; si non existit conditio, absolutio est nulla, quia deficit conditio, ut tradit Bonacina *disp. 1. quæst. 3. p. 7. num.* 1. Si verò sit data sub conditione de futuro, nempe; absoluo te, si intra mensem satisfeceris, nonnulli asserunt, esse nullam, & irritam, ea ratione, qua nulla, & irrita est absolutio Sacramentalis data sub tali conditione de futuro, quæ suspendit effectum absolutionis, ita D. Antonin. 3. *p. tit.* 24. *cap.* 77. §. 1. Sylvester *verb. Absolutio* 3. §. 1., *&* *excomm.* 1. §. 19., & ex parte Avila 2. *p. cap.* 7. *disp.* 3. *dub.* 15.

11. Sed veriùs dicendum est, absolutionem à censuris validè dari posse sub conditione de futuro. Ratio est, quia censura validè ferri potest sub conditione de futuro; ergo etiam absolutio, quæ favorabilior est: nec valet paritas de Sacramentali absolutione à peccatis, quia ista cum pendeat ex intentione, & institutione Christi, non potest manere suspensa quoad effectum ex conditione apposita ab intentione Ministri, qui non potest suspendere effectum Sacramenti; bene tamen potest suspendere absolutionem censuræ, cum hæc sit quædam Sententia humana inducta à Jure positivo, cujus effectus pendet ex voluntate absoluentis, qui proinde potest, adjuncta conditione, suspendere effectum, ut non sequatur, nisi adimpleta conditione. Navarr. *cap.* 26. *numer.* 12., & *de pœnit. dist.* 6. *cap.* 1. *num.* 64. Covarr. *in cap. Alma Mater* 1. *p.* §. 11. *num.* 6. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 7. Suarez *disp.* 7. *sect.* 8. *num.* 7. Bonacina *quæst.* 3. *pun.* 7. *num.* 3. Palaus *disp.* 1. *punct.* 11. §. 2. *à num.* 2.

12. Non solùm valida, sed etiam aliquando licita est absolutio data sub conditione de præsenti, aut de præterito, si adsit aliqua causa, ut quando certò non constat de censura, & absolutio datur ad cautelam, & ad majorem securitatem; absolutio autem sub conditione de futuro, regulariter loquendo, non est licita, quia licèt nullo jure prohibeatur, non est tamen in usu in Ecclesia tali modo absoluere, cum absolutio non debeat manere suspensa, & sic dari non debet sub conditione de futuro, nisi gravis causa excuset, ita Suarez, Alterius, & Filliuc., quos sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 131.

13. Absolutio simplex est, quæ datur simpliciter quando nullum est dubium de valore censuræ; Absolutio verò ad cautelam est, quando datur tale dubium, & tunc datur absolutio ad maiorem quietem, & securitatem conscientiæ, & datur sub conditione: *Si indiges, si contraxisti*, qua ratione à Sacerdote præmitti solet antequam pœnitentem absoluat à peccatis, vel ante collationem Ordinum, aut Ecclesiastici Beneficii; aut alterius privilegii, ad tollendum impedimentum, si quod fortè subest, ut cum Suarez, Sayro, & Ugol. tenet Bonacina *punct.* 7. *num.* 2. Absolutio simpliciter dicitur illa, per quam tollitur censura absolutè, & in perpetuum. Absolutio ad reincidentiam est illa, per quam censura non tollitur absolutè, & in perpetuum, sed ad certum tempus, quo elapso, censura reditura est; vel ad certum effectum, quo habito, seu peracto, censura est reditura, qui modus absolutionis valde conveniens, frequens, & usitatus est.

14. Absolutio ad reincidentiam duplex est; alia impropria, quæ ex intentione absolventis non conceditur in perpetuum, sed solùm ad limitatum tempus, vel effectum, puta ad liberè testimonium ferendum, vel ut possit Beneficium obtinere, & hæc, transacto tali tempore, vel effectu redit, sinè nova culpa: alia propria, quæ datur in perpetuum, sub conditione tamen satisfaciendi, vel aliquid faciendi intra certum tempus, aliàs reincidendi in eamdem censuram, & de hac dubitatur; an, non adimpleta conditione, redeat sinè nova culpa: Nonnulli affirmant, quia absolutio cum data sit sub tali conditione, ea deficiente, etiam absque culpa, censura redire debet: sed probabilius est, non redire sinè nova culpa, saltem in foro conscientiæ, licèt redeat pro foro externo. Ratio est, quia in tali casu quis non est contumax, nec inobediens Judici; ergo non reincidit in censuram, quæ cum sit absoluta, & penitus extincta, non potest de novo contrahi; sinè nova culpa, & contumacia: & inde absolutus cum obligatione restituendi intra certum tempus, si ex impotentia non restituat, non reincidit in censuram: & qui in casu necessitatis est absolutus à peccatis, & censuris reservatis à non habente potestatem, cum obligatione se præsentandi Superiori non reincidit, si non potest se præsentare; bene tamen si non restituat, vel negligat se præsentare, cum possit, quia jam tunc est contumax & inobediens, & ita tenent Avila 2. *p. c.* 7. *disp.* 3. *ddb.* 14 *concl.* 1. Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *numer* 216. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 15. Palaus *punct.* 11. §. 2. *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *num.* 192., & alios referens Leander *disp.* 1. *quæst.* 17.

DUBIUM III.

Quisnam possit absolvere à Censuris ab homine latis.

15. Censura alia est à Jure, alia ab homine, ut vidimus supra *cap. 1. dub. 1.* à Jure dicitur illa, quæ lata est à Pontifice, seu ab Episcopo per Legem, & Statutum perpetuum pro peccatis futuris præcavendis: censura lata ab homine dicitur illa, quæ fertur à Judice, medio aliquo præcepto temporali, & transitorio per Sententiam specialem contra personam aliquam determinatam, examinata causa de facto aliquo præterito, vel per Sententiam generalem contra aliquas personas.

16. Resp. 1. à Censuris specialiter ab homine latis per Sententiam particularem, ille solùm absoluere potest, qui eam tulit, vel ejus successor, Superior, vel delegatus. Potest igitur absolvere potestate Ordinaria, qui censuram tulit, ut habetur ex cap. *Verbum de pænit. dist. 1.*, & cap. *Pastoralis* §. *Præterea de offic. Ordin.*, quia cum hæc potestas salutem animarum spectet, tam ad ligandum, quàm ad soluendum censenda est concessa, juxta illud Matth. 18. *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum, & in Cœlis, & quodcumque solueris super terram erit solutum, & in Cœlis;* ideòque qui potestatem habet ligandi, debet etiam habere potestatem solvendi, & favet Regula *Juris 1.*, & l. *Nihil tam naturale ff. de regul. Juris. Res per quascumque causas nascitur per easdem dissolvitur*, & ita tenent Doctores communiter. Quod verum est, etiamsi Reus domicilium mutet, qui absoluendus est ab illo, qui Sententiam tulit, cuius iurisdictionem non effugit mutatione domicilii, ut cum Suarez, Sayro, & aliis tenet Palaus *disp. 2. p. 1. §. 4. numer. 2.*

17. Dantur tamen aliqui casus, in quibus Author censuræ ab ea non potest absoluere; primus habetur ex cap. *Quærenti de offic. deleg.* in Delegato Papæ, qui inobedientem suæ Sententiæ definitivæ potest excommunicare, sed post annum à Sententia definitiva non potest absolvere, benè tamen ante annum elapsum; vel, si ante Sententiam definitivam aliquos excommunicet, poterit illos absolvere usque ad Sententiam definitivam, Suarez *disp. 7. sect. 2. num. 7.* Bonacina *quæst. 3. p. 1. num. 1.* Palaus *supra numer. 4.* Secundus de Incendiariis, quos Episcopus potest excommunicare, sed post denunciationem non potest ampliùs absolvere, cap. *Tua nos de Sent. excommun.* Henriq. *lib. 13. cap. 28. num. 6.* Navarr. *cap. 27. num. 94., & 256., & cap. 17. num. 100.*, & alios referens Palaus *num. 4.* Tertius, quando qui excommunicavit incidit in excommunicationem majorem, ita ut sit denunciatus, & non toleratus, quia tunc, cum privetur usu jurisdictionis, non potest ampliùs absolvere; secus si sit toleratus, vel incidit in minorem excommunicationem, quia tunc potest absolvere, Henriq., Navarr., & Palaus *loco cit.* Quartus, quando excommunicationem ab inferiori latam Papa confirmavit ex certa scientia, quia tunc solus Papa potest absolvere. Quintus, quando Papa committit alicui, ut absque causæ cognitione aliquem excommunicet, quia tunc talis est merus executor, & sic non potest absolvere; secus si alicui mandet, ut excommunicet cum causæ cognitione, quia tunc potest absolvere, ut cum Ugolino, Sayro, & aliis tenet Palaus *num. 4.*

18. Potest etiam absolvere successor, qui scilicet succedit in officio, & dignitate, quia censetur eadem persona: eamdem facultatem habet Capitulum sede vacante, quia succedit in locum Episcopi, & sic, medio vicario à se electo, absolvere potest excommunicatos ab Episcopo, *cap. 3. de suppl. negligent. Prælat. lib. 6.*, *& cap. Unico de maiorit., & obedient.* Trident. *sess. 24. cap. 16. de reform.* Palaus, & alii. Prælatus superior in jurisdictione absolvere potest excommunicatos ab inferiori; sic Episcopus absolvere potest à censuris latis ab aliquo Abbate sibi subdito, & inferiori, vel ab Archidiacono, seu Parocho sibi subditis, casu quo ipsi possint censuras ferre. Ratio est, quia jurisdictio competens Prælato inferiori non datur ei privativè, sed accumulativè, & ampliativè, hoc est non datur ei, privando Superiorem jurisdictione ordinaria, quam habet, sed illi datur, ut illa uti possit, non ablata potestate Superioris, ut cum Suarez, Avila, Henriquez, & aliis tenet Bonacina *quæst. 3. p. 1. num. 3.* Palaus *num. 6.* Hurtado *disp. 15. diff. 6. num. 19.*, & alios referens Leander *disp. 17. quæst. 18.* Archiepiscopus absolvere non potest à censuris latis per Suffraganeum, nisi in actu visitationis, aut in casu appellationis, quia tunc solùm habet Jurisdictionem in subitos sui Suffraganei, ut, citatis 'uribus, ostendit Leander *quæst. 19.* Absolvere etiam potest qui à principale potestatem habet delegatam.

19. Inde si Episcopus aliquem in particulari excommunicavit ob delictum præteritum, talis excommunicatio, quamvis expressè non sit reservata, tolli tamen non potest, nisi ab illo, qui talem tulit excommunicationem, vel ab eius successore in munere, & Dignitate, vel eius Superiore pleno iure, non autem à Parocho, vel ab alio Sacerdote ad confessiones audiendas deputato; nisi ex speciali commissione Episcopi, quia nulli alteri reperitur concessa talis excommunicationis absolutio, ne ferentis jurisdictio tur-

turbetur, ejusque authoritas contemnatur; & quia hæc censura cum non feratur, nisi Reo nominatim citato, debet ibi causa finiri, ubi cœpta est, ut cum Sayro, Coninch, & aliis tenet Palaus *supra* §. 4. *num.* 9., ubi excipit casum, quo Reus paratus sit satisfactionem præstare, & ob infirmitatem, aliudve impedimentum adire non possit Authorem censuræ, ut absolvatur; nam tunc poterit ab alio, etiam inferiore, absolvi, præstito juramento comparendi coram eo, cui de Jure competit absolutio talis censuræ, ut colligitur ex cap. *quamvis de sentent. excommunicat.*

20. Major difficultas est de censuris non reservatis ab homine, latis per sententiam generalem pro culpis futuris, quas nonnulli volunt, tolli non posse, nisi à ferente, vel ab alio habente æqualem, vel majorem potestatem, ex Regula generali in Jure fundata, quòd censura ab homine lata solùm ab illo tolli potest, qui eam tulit, vel ab habente æqualem, seu majorem potestatem; at censura lata per sententiam generalem non est à Jure, sed ab homine; ergo tolli non potest ab inferiori: nullum enim reperitur jus, in quo talis facultas inferiori tradatur, sic Gloss. ult. in cap. *ex frequentibus de Instit.* Abbas in cap. *Grave de præbend.* Cajet. *Verb. Absolutio ab excomm.* Ugolin. *tab.* 1. *cap.* 4. *num.* 3. Suarez *disp.* 7. *sect.* 2. *num.* 23. Alterius *lib.* 4. *disp.* 2. *cap.* 4. Vasquez *de excomm. dub.* 19. *num.* 9. Villalob. *tract.* 17. *diff.* 18. *num.* 12. & 13.

21. Verùm alii probabiliùs asserunt, idem de his censuris dicendum esse, ac de aliis censuris non reservatis à Jure latis, & sic tolli posse à quolibet Sacerdote habente facultatem absolvendi à peccatis mortalibus. Ratio est, quia talis censura per generalem sententiam ab homine lata æquiparatur Canoni, & Statuto, nec per illius absolutionem factam ab inferiori turbatur tribunal ferentis illam, cum Reus non fuerit nominatim citatus; ergo poterit absolvi etiam ab inferiori. Nec obstat, quòd in cap. *Nuper de sentent. excomm.* solum à censura Juris non reservata concessum sit aliis absolvere, quia censura lata per generalem sententiam æquiparatur censuræ latæ à Jure, cum sit lata, per modum Statuti aut Legis absque ulla citatione Rei, & ibi Pontifex solùm excipit Sententiam Judicis specialem in personam particularem cum illius citatione prolatam, & ita tenent Navarr. *cap.* 27. *num.* 44. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 1. *num.* 5. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 19. *num.* 5., & *cap.* 20. *num.* 2. Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *num.* 257. Hurtad. *disp.* 15. *diff.* 6. *num.* 21. CastroPalaus *disp.* 2. *punct.* 1. §. 4. *num.* 10. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *n.* 212.. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *res.* 4. Leander *disp.* 17. *q.* 22.

22. Utraque Sententia est satis probabilis, sed hæc secunda est probabilior, & in praxi sequenda, eò quòd sit favorabilior; qua proinde retenta, si per Sententiam generalem excommunicatus domicilium transferat in aliam Diœcesim absolvi poterit ab Episcopo illius Diœcesis, ad quem transtulit domicilium, immò & à Parocho, & ab omni alio, qui à peccatis mortalibus potest absolvere, quia omnes isti absolvere possunt ab excommunicationibus à Jure latis nemini reservatis, ut docent omnes Authores pro secunda sententia citati. Eadem ratione, si existens in aliena Diœcesi incidat in excommunicationem ibidem latam per Statutum pro futuris culpis, aut per Sententiam generalem ratione delicti ibidem commissi, rediens in patriam absolui poterit à proprio Episcopo, quia de illa censura idem judicandum est, ac de censura lata à Jure; secus dicendum, si ab altero Episcopo fuit per Sententiam particularem nominatim excommunicatus ratione delicti in alieno territorio commissi; nam tunc solùm absolvi potest ab Episcopo excommunicante, qui in tali casu solus est Judex juxta dicta *num.* 16.

DUBIUM IV.

Qui possit absolvere à Censuris Juris.

23. Resp. 1. Ab Excommunicatione Juris nemini reservata absolvere potest non solùm Episcopus, sed etiam Parochus, & ille, qui habet potestatem absolvendi à peccatis mortalibus, ex concessione facta ab Innocent. III. in cap. *Nuper* 29. *de Sentent. excomm.*, ubi expressè dixit, excommunicatum excommunicatione non reservata absolvi posse ab Episcopo, aut proprio Sacerdote, addita ratione, *Quia Conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi*, & licèt Textus de excommunicatione minori loquatur; ratio tamen adducta procedit in omni censura, quare non solùm Episcopus, sed etiam Parochus, & alii, qui facultatem habent absolvendi à peccatis mortalibus, absolvere possunt à censuris non reservatis, & ita cum D. Thoma, Bonavent., Soto, Gabriele, Navarro, & aliis tenet Palaus *supra* §. 5. *num.* 3. sequitur Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *num.* 230. Bonacina *q.* 3. *p.* 1. *num.* 9. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 5., & alios referens Leander *disp.* 17. *quæst.* 33.

24. Resp. 2. A censura Juris reservata, sive sit lata per Statutum Papale, seu Episcopale, ille solus potest absolvere, qui eam tulit, vel ejus in officio successor, vel in ordinaria jurisdictione, seu pleno Jure Superior,

rior, aut ab eis ad hoc delegatus, quia per reservationem facultas absolvendi aliis adimitur, ut omnes admittunt: dantur tamen aliqui casus, in quibus Author Canonis absolvendi facultatem concedit. Primò quilibet Sacerdos pro articulo mortis facultatem habet absolvendi à censuris, etiam reservatis, ut *diximus suo loco*, & constat ex Trident. *sess.* 14. *cap.* 7. Secundò Episcopis conceditur facultas absolvendi mulieres, & impuberes, etiam post pubertatem ab excommunicatione lata in Can. *Si quis Suadente diabolo* 17. q. 4. cap. *Si verò* cap. *Mulieres* cap. *quamvis de Sent. excom.* Abbates, & Prælati Regulares de consilio Episcopi absolvere possunt Religiosos, qui se mutuò percusserunt, cap. *Monachi*, cap. *cum illarum de sent. excom.* de quo latiùs infra.

25. Tertiò possunt Episcopi ex facultate sibi attributa in Trident. *sess.* 24. *cap.* 6. absolvere ab omni censura orta ex delicto occulto, & non deducto ad forum contentiosum per se ipsos, aut per Vicarium ad id specialiter deputatum, non tamen ab hæresi occulta, nec ab aliis casibus Bullæ Cœnæ, de quibus postea. Hic solùm nota, quòd si delictum fuit deductum ad forum contentiosum, sed non fuit sufficienter probatum, adhuc censetur occultum, ut ab illo Episcopus absolvere possit. Conceditur etiam Episcopis facultas absolvendi quoslibet impeditos adire Pontificem, ex quacumque causa tale impedimentum proveniat, ut habetur in cap. *ea noscitur*, & cap. *quamvis de sent. excom.*, in quibus Textibus licèt solùm fit sermo de excommunicatione contracta ob percussionem Clerici, Doctores tamen communiter extendunt ad quamlibet censuram Pontifici reservatam, ut latè tradit Bossius *var. moral. tit.* 4. *num.* 3. per Textum in cap. *eos qui, de Sentent. excom. in* 6., ubi habetur *eos, qui à Sententia Canonis, vel hominis (eum ad illum à quo aliàs de Jure fuerant absolvendi, nequeunt propter imminentis mortis articulum, aut aliud impedimentum legitimum, pro absolutionis beneficio habere recursum) ab alio absolvuntur, &c.* ex quo patet, prædictam facultatem Episcoporum absolvendi legitimè impeditos comprehendere etiam censuras ab homine latas, & cuicumque reservatas, & habet locum in excommunicatione, & censura Papæ reservata, sive sit occulta, sive sit publica quia in allatis Capitulis *de Sement. ex can. lib.* 5., & in *d. c. eos lib.* 6. facultas absolvendi absolutè permittitur, unde etiam absolutio prodest quoad utrumque forum, ita Felin., Abbas, Sylvester, Navarr., Covarr., Ugolin., Alterius, Suarez, & alii, quos ibid. affert Bossius *num.* 3.

26. Qui legitimè impeditus non potest adire Pontificem, non tenetur scribere, aut mittere Procuratorem, sed solùm tenetur comparere, cessante impedimento, aliàs in eamdem reincidit excommunicationem, juxta Textum in cap. *eos qui, de sentent. excomm.*, ut cum aliis tenet Bossius *supra num.* 23. quare si impedimentum sit perpetuum, ut sexus muliebris, ætas senilis, servitus, pœna carceris, aut extremium pœnitens absolvitur absolutè absque onere comparendi coram Pontifice; si verò impedimentum sit temporale, absolvitur cum onere comparendi, cessante impedimento, sub pœna reincidentiæ, & ad majorem cautelam exigitur etiam impedimentum, ut cum Navarro, Henriquez, & aliis diximus *in tract. de Pœnit. cap.* 16. *dub.* 8. *num.* 45., *& tract.* 4. *in primum præceptum Decalogi cap.* 2. *dub.* 6. *num.* 49.

27. An verò impeditus adire Pontificem possit absolvi ab Episcopo, si possit adire Legatum, aut alium habentem facultatem, seu privilegium absolvendi à casibus Papalibus, diximus, non posse cit. *cap.* 16. *dub.* 81. *num.* 47.: verùm etiam in tali casu posse absolvi ab Episcopo, cum Henriquez, Avila, Layman, & Duardo tenet Bossius *supra num.* 26., & alios referens Diana *part.* 4. *tr.* 4. *resol.* 58., *& p.* 5. *tract.* 9. *resol.* 6., quia Jura in signum specialis reverentiæ, ac privilegii requirunt, ut pro absolutione Summus Pontifex adeatur, ac proinde, si idem Pontifex adiri non possit, cessat reservatio Papalis, & devolvitur casus ad proprium Ordinarium, quæ Sententia, & ipsa est probabilis.

28. Ex speciali decreto Concilii Trident. *sess.* 24. *cap.* 6. concessum est, ut liceat *Episcopis in quibuscumque casibus occultis, etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos in Diœcesi sua per se ipsos, aut Vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Item, & in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantùm, non eorum Vicariis sit permissum.* Dubium tamen est, an talis facultas Episcopis concessa per Trident. absolvendi à Casibus Pontificiis, & specialiter ab hæresi occulta, sit revocata per Bullam Cœnæ, quæ quotannis renovatur. Plures affirmant, esse revocatam, nec posse ampliùs Episcopos absolvere à crimine hæresis, & aliis contentis in Bulla Cœnæ, quamvis occultis, quia in Bulla expressè tollitur facultas in quocumque Concilio concessa, quo nomine venit etiam Concilium Trident., & tollitur respectu omnium, ut patet ex illis verbis, *etiam Episcopali, vel alia majori dignitate præditis*, & ita reꝑerunt, declaratum fuisse à Sacr. Congreg., & à Summis Pontificibus S. Pio V. Gregor. XIII., & Clement. VIII.

29. Ita

29. Ita etiam sæpe pronunciatum esse in supremo Consistorio Romano Sanctæ generalis Inquisitionis docet Pegna *in director. Inquisit. p. 3. quæst. 92. comment.* 141., favet damnatio sequentis propositionis facta ab Alexandro VII. *Sententia asserens, Bullam Cœna solùm prohibere absolutionem hæresis, & aliorum criminum quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629. 18. Julii in Consistorio Sacræ Congr. Eminent. Cardinalium visa & tolerata, est.* Sic etiam tenent Doctores magis communiter, quos lato calamo refert Bossius *de Jubileo sect. 1. casu* 10. §. 2. *num.* 9., quorum aliquos adduximus *tract.* 4. *in primum præcept. Decalog. cap.* 2. *num.* 54., sequitur Barbosa *de potest. Episc. allegat.* 40. *à num.* 3. Garzias *de Beneficiis p.* 11. *cap.* 10. *num.* 115. Duardus *in Bullam Cœnæ lib.* 1. §. 2. *quæst.* 12., & 13. Pignatell. *tom.* 1. *consult.* 291. dicens, id hodie esse certum ob plures declarationes Cardinalium, Sperellus *decis.* 112. *num.* 61. Fagnanus in cap. *Quoniam de Constit. num.* 29., & cap. *dilectus de temp. ordinat. num.* 30., ubi subjungit. *Unde frustra nonnulli ex recentioribus Theologis hunc articulum in controversiam adducunt, cum habeat claram declarationem S. Congr.* Refert etiam similes declarationes Piasec. *prax. p.* 2. *c.* 1. *num.* 6.

30. Hanc Sententiam *cit. cap.* 2. *num.* 59. diximus esse in praxi sequendam, utpote Summorum Pontificum authoritate declaratam, & Sacræ Congregat. decisione confirmatam, non obstante, quòd plures asserant, non esse sublatam Episcopis talem facultatem absolvendi ab hæresi, & aliis casibus occultis, ideò posse etiam nunc ab illis absolvere, eò quòd in Bulla Cœnæ non fit expressa mentio Concilii Tridentini, ut videbatur necessarium, ut facultas Episcopis concessa dicatur revocata, prout latiùs diximus *loco cit.* Possunt tamen Episcopi, tamquam Delegati Apostolici pro foro externo hæreticos pœnitentes, ad fidem redeuntes recipere, Ecclesiæ reconciliare, illisque pœnitentiam injungere, talemque absolutionem prodesse pro foro exteriori, ut cum Farin., & Bossio diximus *loco cit.*, quæ absolutio etiam pro foro interno juvat, quatenus, sublata per absolutionem Episcopi excommunicatione, quilibet deinde Confessarius à peccato hæresis absolvere potest, ut etiam docet Palaus *de fide tract.* 4. *disp.* 4. *p.* 3. §. 2. *num.* 23.

31. Quam potestatem habeant Prælati Regulares absolvendi suos subditos à censuris, & peccatis reservatis, diximus *tr.* 7. *de pœnit. cap.* 16. *dub.* 9., & *dub.* 11.; diximus etiam quam potestatem habeant absolvendi sæculares ad ipsos accedentes, quæ *ibidem* videri possunt, & non sunt hic repetenda: Bossius *var. moral. toto tit.* 4. *per distinctos* §. §. sigillatim explicat omnia impedimenta, ob quæ impeditus adire Pontificem absolvi potest ab Episcopo à censuris, & Casibus Pontifici reservatis, & *tit.* 5. explicat facultatem, quam habet quilibet Confessarius absolvendi Pœnitentes in articulo mortis constitutos, quod à nobis præstitum est *in tract. de pœnit. cap.* 13. *dub.* 3.; quia tamen nonnulla remanent pro absolutione censurarum, ideò fit

DUBIUM V.

Quis possit absolvere à Censuris in Articulo Mortis.

32. QUilibet Sacerdos absolvere potest ab omnibus peccatis, & censuris, etiam Papæ reservatis, quoslibet pœnitentes in mortis articulo constitutos, præstita cautione de satisfaciendo, & stando mandatis Ecclesiæ, si convaluerit, ut constat ex Concil. Trid. *sess.* 14. *cap.* 7. ibi *Verumtamen piè admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideò omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris absolvere possint*; an verò possit quilibet Sacerdos absolvere, præsente Parocho, aut alio Confessario approbato, affirmant plures relati à Bossio *tit.* 5. §. 6., quia Concilium Trident. nullas apposuit limitationes de absentia, vel præsentia proprii Parochi, aut Confessarii approbati, sed loquitur absolutè; unde nec nos debemus limitationem apponere, aut favorem pro eo articulo amplissimè fidelibus præstito restringere, quod quidem, licèt satis probabile sit, probabilior tamen, ac tutior est Sententia opposita, quam docuimus *loco cit. de Pœnit.*, & in praxi sequenda est, ne ob defectum praxis, aut sufficientis scientiæ contingat error per simplicem Sacerdotem cum periculo salutis æternæ morituri: quamplures pro hac Sententia Doctores affert Bossius, qui eam in praxi sequendam docet, tamquam magis communem, probabiliorem, ac rationi magis conformem.

33. Dubium est in præsenti, an in articulo mortis, deficiente Sacerdote, Clericus non Sacerdos absolvere possit, non quidem à peccatis, sed solùm à Censuris, idque etiam præstare possit laicus, deficiente Clerico, in quo discrepant Doctores. Conveniunt omnes, Judicem Ecclesiasticum prima tonsura initiatum, qui jurisdictionem habet in foro externo, posse suos subditos absolvere in mortis articulo à Censuris, quia qui potest ligare, potest etiam absolvere, cap. *Inferior dist.* 21.,

21., *& l. Qui condemnare ff. de re judic.*; de aliis autem, qui extra mortis articulum nullam habent facultatem absolvendi à Censuris, an id facere possint in mortis articulo: sive sint Clerici, sive laici.

34. Prima Sententia docet, Clericum tonsuratum, sed non Sacerdotem non posse in articulo mortis à censuris absolvere, quamvis nullus præsens sit Sacerdos. Ratio est, quia Clericus tonsuratus non potest absolvere à censuris, nisi ex speciali commissione, aut delegatione, sed in Jure nulla habetur talis specialis commissio, nec delegatio pro articulo mortis, sed potiùs oppositum; nam Trid. *sess.* 14. *cap.* 7., quamvis in articulo mortis omnem reservationem tollat, & approbationem in Confessariis non exposcat, exprimit tamen Sacerdotes, ibi *Atque ideò omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris absolvere possint*, cum quia nulla est necessitas concedend hanc facultatem Clerico tonsurato, aut etiam laico, nam constitutus in articulo mortis, absente Sacerdote, absque eo quòd per Clericum, aut laicum absolvatur ab excommunicatione, potest conteri, & obtinere à Deo veniam suorum peccatorum, & quoad sepulturam, & Missas pro eo dicendas, etiam post mortem potest absolvi, si signa dedit pœnitentiæ: quin etiam probabile est, excommunicato decedenti sinè absolutione, sed cum signis pœnitentiæ, & contritionis, Missas, orationes, & alia suffragia Ecclesiæ prodesse ad satisfactionem, ut, pluribus citatis, tenet Bossius *de Jubilæo sect.* 4. *casu* 22. §. 1. *num.* 12., & ita tenent Suarez, Navarr., Avila, Filliuc., quos affert, & sequitur Leander *tract.* 2. *de excom. disp.* 17. *quæst.* 6., ita etiam Bonacina *quæst.* 3. *p.* 3. *num.* 1. Alterius *de censur. lib.* 4. *disp.* 5. *cap.* 1. *vers. superest alia dubitatio*, Duardus *in Bullam Cœnæ lib.* 3. §. 2. *quæst.* 5. *num.* 6. Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *num.* 236., & alii plures.

35. Multò minùs hæc facultas absolvendi moribundum à censuris convenit laico, quia ex nullo Jure constat, quòd Summus Pontifex hanc facultatem absolvendi à censuris concesserit laicis: Nec id est contra pietatem Ecclesiæ, quia censura ratione sui non impedit gratiam, & animæ salutem, & auferri potest post mortem, & ita tenent Doctores supra allegati, & cum aliis etiam Leander *quæst.* 5. Juxta hanc Sententiam Judex Ecclesiasticus non Sacerdos, licèt absolvere possit in articulo mortis suos subditos, non tamen alienos, in quos aliàs non habet jurisdictionem, ita Leander *supra quæst.* 7.

36. Quamvis hæc Sententia sit communior & probabilior, non desunt tamen Authores asserentes, non solùm Clericum tonsuratum, sed etiam laicum posse in articulo mortis, deficiente Sacerdote, vel Clerico tonsurato, privatim, & sinè Cæremoniis Ecclesiæ absolvere ab excommunicatione. Ratio est, quia Clericus cum sit capax jurisdictionis Ecclesiasticæ absolvendi à censuris, ut supra dictum est, & hæc committi possit etiam laico, piè credendum, & præsumendum est, piam Matrem Ecclesiam pro tali mortis articulo hanc facultatem illis concessisse, sicut favore animarum concessa est cuilibet Sacerdoti, cum in utroque casu militet eadem ratio, remedium scilicet, & salus animarum, cui hac ratione consulitur, cum sic absolutus fiat statim capax Ecclesiasticæ sepulturæ, & suffragiorum Ecclesiæ, & quamvis id in Jure non exprimatur, piè tamen præsumendum est, quòd, si pia Mater Ecclesia de hoc fuisset interrogata, id concessisset, ut tradit Gloss. communiter recepta in *l. pactum* §. *fin. ff. de pactis*.

37. Nec obstat, Tridentinum mentionem fecisse solius Sacerdotis, quia ibi loquebatur de absolutione Sacramentali tunc in tali articulo existenti necessaria, quæ dari non potest, nisi à Sacerdote, non tamen voluit excludere absolutionem censurarum dandam à non Sacerdote ob deficientiam Sacerdotis, ut statim sepeliri possit in loco Sacro, & esse particeps suffragiorum Ecclesiæ, ita quòd pro eo liceat orare, & Missas celebrare; quæ quidem opinio cum sit valde pia, & probabilis, eam in praxi adhibendam esse docent Sanchez *lib.* 2. *sum. cap.* 13. *num.* 13. Palaus *tom.* 1. *tract.* 4. *disp.* 4. *p.* 3. §. 5. *num.* 14. Bossius *tit.* 5. §. 9. *numer.* 84.; hanc Sententiam sequuntur etiam Armilla, Tabiena, Panormit., Joan. Vilarus, Joan. de la Cruz, Joan. Sancius, Bartholom. de Ledesma, Margarita Confessorum, D. Anton., & Baunii relati à Leandro *tr.* 2. *disp.* 17. *quæst.* 5., sequuntur Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 133. aliis recentioribus relatis, & *part.* 5. *tr.* 3. *resol.* 77., *& tract.* 9. *resol.* 7. Marchinus *de Bello Divino part.* 3. *cap.* 2.

38. Addit Sanchez *loco cit.*, laicum in eo casu, absente Sacerdote, & alio Clerico tonsurato, seu non Sacerdote, debere absolvere à d. excommunicatione, quia hæc opinio cum sit probabilis ob auctoritatem tot Doctorum, & ob rationem allatam, potest, & debet amplecti in casu tantæ necessitatis, ut statim post mortem possit pro eo Sacrificium Missæ offerri, & corpus tradi sepulturæ in loco Sacro, prout cum Sanchez tenet etiam Palaus *d.* §. 5. *num.* 14., & Bossius *num.* 92., qui cum Sanchez consulit, quòd quoties absolutio non fuit à Sacerdote obtenta, ut post mortem obtineatur ab eo, cui excommunicatio erat reservata, quia si fortè opinio tenens, non Sacerdotem posse absolvere, vera non sit, non erit validè absolutus, ut possit

fieri

fieri particeps suffragiorum Ecclesiæ, ac proinde debebunt hæredes talem absolutionem procurare. Non esset damnandus Parochus, qui prædictam opinionem satis probabilem sequens, juxta eam sepeliret defunctum, & pro eo Missam publicè celebraret, maximè ubi de facili non potest adiri Judex excommunicator, ut ab eo absolutio impetretur, antequam defuncti corpus sepeliatur, ut cum aliis notat Bossius *num.* 91.

DUBIUM VI.

De Absolutione Extorta per errorem, Vim, & Metum, & non satisfacta Parte.

39. RESP. 1. Absolutionem censurarum extortam per dolum, & errorem, versantem circa causam finalem censurarum, non solùm esse illicitam, sed etiam invalidam. Quòd sit illicita facilè patet, quia gravis irrogatur injuria Judici, à quo per dolum, & errorem extorquetur absolutio censurarum, ut bene notat Bonacina *disp.* 1. *quæst.* 3. *punct.* 8. *numer.* 1.; quòd vero sit invalida probatur, quia Judex non intendit absolvere à censuris, nisi iuxta causam sibi propositam; si ergo talis causa non subsistit, invalida est absolutio; & inde invalida est absolutio, si pœnitens dicat, se satisfecisse Parti, cum tamen non satisfecerit; se occidisse Clericum in sui defensionem, cum non ita sit; vel, si hæreticus dicat, se ab hæresi recessisse, cum adhuc in ea permaneat quia nimirum Superior intendit absolvere, si subsistit causa finalis sibi expressa, ex cap. *officium de sentent. excommunicationis*; Secus si error, vel dolus esset tantùm circa causam impulsivam, vel circa aliquod accidentale, quia tunc Judex verè intendit absolvere ob causam finalem expositam, quam supponimus subsistere, quamvis non subsistat causa impulsiva, ita Suarez, Sanchez, & alii, quos sequitur Bonacina *supra num.* 2.

40. Resp. 2. Absolutionem excommunicationis, & censurarum extortam per vim, & metum injuriosum, cadentem in Virum constantem esse nullam, & invalidam, non quidem ex natura rei, sed Iure positivo, cap. *unico de his, quæ vi metusve causa, in* 6. ubi Pontifex ait *Absolutionis beneficium, ab excommunicationis sententia: vel quamcumque revocationem ipsius, aut suspensionis, seu etiam interdicti, per vim, vel metum extorta: præsentis constitutionis authoritate omnino viribus vacuamus* Immò qui talem absolutionem per metum gravem extorsit incurrit novam excommunicationem in eodem cap. *unico de his, quæ vi metusve*, ubi Pontifex Gregor. X. ait; *Ne autem sine vindicta violentiæ crescat audacia: eos, qui absolutionem, seu revocationem hujusmodi, vi, vel metu extorserint excommunicationis sententiæ decernimus subjacere*, idque tenent Doctores communiter.

41. Debet autem metus esse gravis, cadens in constantem Virum, quia metus levis in Jure non consideratur, nec dicitur simpliciter metus: debet esse iniuriosus, & injustè illatus; nam si justè sit illatus, non reddit absolutionem nullam, & irritam, inde si Judex absolvat timens fore, ut pœnitens in posterum sibi non conferat solita beneficia, talis absolutio est valida, nam talis metus non est injuriosus: Similiter valida est absolutio per metum gravem obtenta à Judice injustè recusante absolvere illum, qui solùm fuit excommunicatus, quia Parti non satisfecit, quando jam integram dedit satisfactionem, quia injustè Iudex absolutionem negabat, & sic metus illi illatus dici non potest injustus, ut cum aliis notat Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 195.

42. Cautè tamen in hac materia agendum est, nam ad solum Judicem Ecclesiasticum spectat judicare de censurarum iustitia, vel injustitia, valore, aut nullitate, non autem ad laicum, cum sint pœnæ spirituales, & Ecclesiasticæ ad Judicem Ecclesiasticum spectantes, & ipso facto excommunicantur Judices sæculares, qui censuram ab Ecclesiasticis ordinariis latam cognoscere, examinare, judicare, nullam declarare, & publicare præsumunt (nisi nullitas sit prorsus manifesta, & notoria) ut limitat Layman *lib.* 1. *tr.* 5. *p.* 1. *c.* 6. *num.* 2. Nec excusantur, si id faciant *sub prætextu violentiæ prohibendæ, aut aliarum prætensionum, aut etiam donec ipsi ad nos* (id est Sedem Apostolicam) *informandos, ut dicunt, supplicaverint, aut supplicari fecerint*, ut in terminis habetur il Bulla Cœnæ §. 15.

43. Resp. 3. Nullus neque in foro interno, neque externo absolvi debet ab excommunicatione, vel alia censura, nisi priùs satisfecerit parti læsæ ob damnum, vel injuriam, ratione cuius fuit excommunicatus, cap. *solet* 2. *de excom. in* 6., vel cum ea transactum, vel, si hoc statim fieri nequit, sufficiens cautio pignoratitia, vel fidejussoria præstetur, & si titulo paupertatis, aut alio titulo hoc fieri nequeat, id saltem præstet per juramentum, juxta ea, quæ diximus *in tract. de Pœnit. cap.* 21. *dub.* 6. Layman *lib.* 1. *tr.* 5. *p.* 2. *c. num.* 8., Abbas in cap. *quâ fronte* 25. *de appellat.* Sylvester *verb. Absolutio* 3. *numer.* 3.

44. Quando igitur excommunicatus est omnino impotens ad satisfaciendum licitè absolvi potest, præstita solùm cautione pigno-

gnoratitia, aut fidejussoria; vel, si nihil horum possit, præstito juramento, quòd statim ac poterit satisfaciet, quo posito, licitè absolvi potest in utroque foro, etiam invita parte. Si verò satisfactio sit possibilis, validè quidem, sed illicitè dari potest absolutio ab illo, qui ordinariam habet potestatem, non præmissa reali satisfactione. Ratio est, quia talis absolutio data, non præmissa reali satisfactione, nullo Jure irritatur; peccaret tamen mortaliter sic absolvens, quia pœnitens, obtenta absolutione à censura, parti læsæ satisfacere non curabit, & tenetur ex proprio parti læsæ satisfacere, si pœnitens ipse non satisfacit, quia ex officio, & ex justitia tenetur bono partis consulere, nisi de consensu illius talem absolutionem conferat, Navarr. *cap.* 27. *num.* 37. Sylvester *verb. Absolutio* 3. *num.* 3. Avila 1. *p. c.* 7. *disp.* 3. *dub.* 5. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 9. *num.* 1. Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *num.* 205., *&* *num.* 209., & alios referens Andreas à Matre Dei *cap.* 1. *num.* 22.

45. Idem dicendum est de illo, cui facultas absolvendi liberè concessa est absque ulla restrictione, vel limitatione, quia, cum talis potestas non sit limitata, ex hac parte æquivalet ordinariæ; unde valida est, sed illicita absolutio ab illo data, non præmissa satisfactione. Quòd si concessio facultatis facta sit cum clausula irritante, & limitante, ut *non valeat absolutio*, seu *irrita sit*, si non præcedat satisfactio, tunc invalida, & nulla est absolutio data, non præmissa satisfactione. Quod si facultas concessa sit sub illis verbis; *concedo tibi facultatem absolvendi, satisfacta parte*, Nonnulli putant, irritam esse absolutionem datam, non satisfacta parte, quia illa particula *satisfacta parte* habet vim conditionis, & formæ essentialis, ut proinde, illa non servata, seu satisfactione non præmissa, quando est possibilis, & commodè haberi potest, irrita sit absolutio, ita Suarez *disp.* 7. *sect.* 5. *num.* 41. Henriquez *lib.* 7. *cap.* 13. *num.* 2., & veriorem dicit Coninch *disp.* 14. *num.* 211.

46. Alii tamen probabiliùs asserunt, validam esse talem absolutionem, quamvis non præcesserit satisfactio. Ratio est, quia quando alicui delegatur potestas, cum aliqua conditione, quæ de Jure communi inest, per talem conditionem non restringitur data potestas, sed delegatus tantùm admonetur de obligatione, quam habet de Jure communi; sed talis conditio Jure communi annexa est cuilibet potestati absolvendi; ergo quando exprimitur in delegatione potestatis, hanc non restringit, ea ratione qua, quando procuratori conceditur facultas nomine alterius contrahendi matrimonium, præmissis publicationibus, validè, sed illicitè contrahit procurator, si publicationes omittat, ut diximus *tract.* 10. *de matrim. cap.* 3. *dub.* 7. *num.* 49., vide quæ fusius diximus *in tract. de pœnit. cap.* 21. *de Jubilæo dub.* 8. *num.* 57. ita Sanchez, Valerus, Layman, Avila, Bonacina à nobis relati *loco cit.*, ita etiam Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 212., & alios referens Andreas à Matre Dei *num.* 26.

DUBIUM VII.

De Forma servanda in Absolutione à Censuris.

47. Certum est, absolutionem à censuris dandam esse per signum aliquod sensibile sufficienter exprimens liberationem à censuris, quia dari debet humano modo, & sensibili, id est per externa signa, siquidem homo non intuetur cor, neque per solam voluntatem mente retentam constare potest pœnitentem esse absolutum, ad hoc ut cum aliis communicare possit, & Sacris interesse; non tamen essentialiter requiruntur verba, cum de facto hæc absolutio dari possit absenti per scripturam, sed sufficiunt quæcumque signa exteriora, quibus sufficienter significatur absolutio: de facto tamen solus Pontifex absolvere potest à censuris solis nutibus, & signis, cum ipse non teneatur sequi formam Juris communis; Episcopi tamen, & alii Prælati inferiores absolvere non possunt solis signis, & nutibus, sed necessariò id præstare debent verbis ore prolatis, aut scriptis, quia variare non possunt formam à Jure præscriptam: in Jure autem statutum est, absolutionem à censuris esse dandam per verba, vel per scripturam, cap. *Cum desideres*, & cap. *si aliquando de Sentent. excommunic.*, & docet Gloss. in *Clem. ult. verb.* velle, *de Sentent. excommunic.*, ita Sanchez *de matrim. lib.* 8. *disp.* 4. *num.* 24. Suarez *disp.* 7. *sect.* 9. *num.* 13., *&* 14. Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 5. *num.* 5., *&* 6. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 31., aliique communiter contra Salas *de legib. disp.* 20. *sect.* 9. *num.* 85.

48. Nulla tamen necessariò requiritur certa, & determinata verborum forma, sed sufficiunt quæcumque verba talem absolutionem exprimentia, & pro foro conscientiæ sufficiunt illa verba *Absolvo te*; quare si Confessarius illis verbis intendat pœnitentem absolvere à censuris, & peccatis, id ad utrumque sufficit, ut diximus *in tract. de pænit. cap.* 3. *dub.* 3. *num.* 18., quia licèt utraque absolutio sit simul tempore; absolutio tamen censurarum est prior natura, quod sufficit ad valorem utriusque, sic Bonacina *quæst.* 3. *punct.* 5. *num.* 3. Suarez *disp.* 7. *sect.* 2. *num.* 37. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 243.;

peccaret tamen Sacerdos venialiter, si extra casum necessitatis tali forma uteretur, quia esset recedere à communi usu Ecclesiæ, ut cum aliis diximus *loco cit. de pœnit.*

49. Nec item requiritur ad valorem absolutionis, quòd exprimatur causa, ob quam censura contracta est, nisi quando ligatus pluribus censuris absolvitur ab una, & non ab aliis, non quia hoc necessarium sit ad formam absolutionis, sed ut sciatur à qua, seu à quibus censuris Superior absolvere intendit: posse autem censuratum absolvi ab una, & non ab alia, ex eo constat, quòd censuræ non tolluntur per formam aliquam omnibus repugnantem, sicut quodlibet peccatum mortale tollitur per gratiam, quæ cum nullo peccato mortali ex lege ordinaria cohærere potest, ut proinde unum peccatum non dimittatur sinè altero, bene tamen una censura tolli potest sinè altera, quamvis omnes sint ejusdem rationis, puta plures excommunicationes ob Clerici percussionem incursæ, ut cum D. Thoma, Ugolino, Sayro, Suarez, Vasquez, & aliis tenet Bonacina *punct. 6. num. 1.*

50. Inde si pluribus censuris irretitus absolvi petat ab una, non remanet ab aliis absolutus, quamvis Superior generatim absolvere intendat, quia credibile est, intentionem absolventis limitari juxta petitionem absolvendi, quod verum est, quamvis petens absolutionem ab una, quam manifestat, ab omnibus vellet absolvi, quia verba absolutionis, etsi indefinita non debent extendi juxta intentionem petentis, cum sit ignota, sed juxta verba petitionis, quod multò magis verum est, si dolosè se gerat, unam manifestando, & alias dolosè celando, cap. *Cum pro causa*, cap. *officii de sentent. excomm.*, quia non debet censuratus ex dolo, & fraude commodum reportare, Covarr. cap. *Alma Mater 1. p. §. 11. numer. 13.* Henriquez *lib. 13. cap. 3. num. 2.* Palaus *disp. 1. punct. 11. §. 3. num. 2.* Candid. *disquis. 22. art. 52. dub. 4. concl.* 8., *& 9.*

51. Hoc quidem maximè procedit pro foro externo; nam in Sacramento pœnitentiæ, si aliqua censura non dolosè, sed ex oblivione, aliavè causa inculpabiliter omittatur, per absolutionem generalem, quæ solet præmitti ante absolutionem à peccatis à Confessario habente potestatem; *Absolvo te ab omnibus censuris*, seu *ab omni vinculo excommunicationis*, *suspensionis*, *& interdicti in quantum possum*, *& tu indiges*, pœnitens ab omnibus remanet absolutus quia Confessarius ab omnibus absolvere intendit, etiam à reservatis, si Confessarius habeat facultatem, nec tenetur ampliùs quærere absolutionem, si postea alicujus recordetur; &, si postea recordetur peccati habentis annexam censuram, tenetur tantummodo confiteri peccatum oblitum, cui erat annexa censura, Coninch *de pœnit. disp. 8. dub. 12. num. 97.* Sanchez *in sum. lib. 2. cap. 2. num. 9.* Bonacina *quæst. 3. punct. 6. num. 3.*, aliique communiter; quòd si censura, vel peccatum erat reservatum, per illam generalem absolutionem datam ab habente facultatem tollitur reservatio censuræ, vel peccati obliti, ut possit deinde absolvi directè à quolibet confessario, etiam non habente facultatem absolvendi à reservatis, Bonacina *num. 5.*

52. Absolutio à censuris non petit necessariò localem præsentiam censurati, sed validè conferri potest absenti, quia sicut absens censuris ligari potest, sic ab illis absolvi potest, cum favores sint ampliandi: hac ratione Confessarius si forte aliquem absolvit à peccatis habentibus annexam excommunicationem reservatam, à qua ipse non poterat absolvere, poterit obtinere facultatem absolvendi, eaque obtenta, poterit absentem absolvere ab excommunicatione, ut cum Navar. *c. 26. n. 18.* Avila *2. part. cap. 7. disp. 2. dub. 11.* Sanchez, & aliis tenet Bonacina *quæst. 3. punct. 4. num. 4.* Henriquez *lib. 13. cap. 29. numer. 1.* Diana *part. 4. tract. 3. resol. 103.* Non est tamen danda absolutio absenti, nisi quando aliter fieri non potest, sed semper curandum est, ut censuratus accedat ad locum absolutionis, vel danda facultas alicui, qui præsens illum absolvat; si rationabilis urgeret necessitas, posset non solùm validè, sed etiam licite concedi absenti per literas, ut cum Filliuc., Trullench, Sayro, & aliis tenet Leander *disp. 17. quæst. 101.*

53. Potest etiam conferri nescienti, & non petenti, immò etiam invito, & renitenti, si cessavit contumacia, ob quam fuit censura ligatus, quia censura non est culpa, sed pœna, quæ sicut imponi potest absque voluntate censurati, sic tolli potest absque illa, quantùm est ex parte censuræ, & respectu habentis facultatem ordinariam; secus respectu habentis facultatem delegatam, & limitatam, Diana *part. 5. tract. 9. resol. 10.* Bonacina *quæst. 3. punct. 4. num. 3.* Coninch *disp. 14. dub. 16. num. 224.* Trullench in *Bullam lib. 1. §. 7. cap. 2. dub. 18. num. 9.*, & alios referens Leander *disp. 17. q. 103.* Unde qui potestatem habet ordinariam, aut privilegium absolutè concessum, potest absolvere invitum, quia nullam habet dependentiam à voluntate absolvendi: hoc modo potest etiam absolvere Religiosus virtute privilegii suæ Religioni concessi, ita cum Suarez, Filliuc., & aliis Leander *quæst. 105.*; secus si privilegium sit factum in favorem pœnitentis, prout conceditur per Bulla cruciatæ, vel Jubilæum, per quod conceditur pœnitenti facultas eligendi sibi confessarium, à quo absolvatur; tunc enim cen-

censuratus absolvi non potest invitus, cum ipse debeat eligere sibi confessarium, & quia usus privilegii pendet à voluntate privilegiati, qui, si nolit eo uti, Confessarius non habet facultatem absolvendi, Diana, Trullench *loco cit.* Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 238.

54. Aliquando etiam licitè absolvi potest invitus, non sublata contumacia, si id magis expediat bono publico, & saluti animarum, quatenus censura potiùs detrimentum afferat, quàm utilitatem, & via suaviori potest obtineri obedientia, si non adsit contemptus censuræ, nec scandalum, nec præjudicium Tertii; nam tunc esset actus contra justitiam, idque indicavit D. Thomas *in* 4. *dist.* 18. *q.* 2. *art.* 5. *quæstiunc.* 2. *ad* 2. dicens, etiam manente contumacia, posse aliquem discretè excommunicationem justè latam remittere, si videat saluti illius expedire, in cuius medicinam excommunicatio lata est, ita etiam Diana *supra resol.* 10. Filliuc. *tract.* 11. *cap.* 10. *quæst.* 6. *num.* 326. Leander *quæst.* 106. Ant. à Spiritu S. *num.* 239.

55. Nonnullæ deinde requiruntur solemnitates in absolutione censurarum, non quidem ad valorem, sed ad meliùs esse. Primò enim requiritur, ut absolvendus humiliter petat absolvi, & tali petitione declaret, se esse paratum ad parendum, & à contumacia recedendum, ex cap. *Per tuas de Sentent. excomm.* ibi *Nisi gratiam absolutionis imploret, non debet audiri: ne Sententiam Ecclesiasticam contemnere videatur*; aliquando tamen, justa interveniente causa, potest non petenti absolutio concedi, ut supra dictum est, ita Suarez *disp.* 7. *sect.* 10. *num.* 1. Alterius *lib.* 4. *disp.* 7. *cap.* 2. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *numer.* 244.

56. Secundò requiritur, quòd absolvendus priùs præstet juramentum de parendo mandatis Ecclesiæ, seu de non committendo ampliùs tale delictum, ob quod fuit censura ligatus, Cap. *ex tenore* cap. *de cætero*, & cap. *si desideres de Sentent. excomm.*, quod juramentum non est præstandum ob quodcumque crimen, sed solùm ob maiora crimina, & enormia facinora, nimirum ob gravem Clerici percussionem, ob scandalosam violationem Ecclesiæ, ab Usurario publico, ab incendiario, à percussore Episcopi, vel Cardinalis, quando offensa fuit notoria, non verò ob alia crimina, quæ non sunt ita gravia, & scandalosa, & hoc tam in foro exteriori, quàm pœnitentiali, Suarez *disp.* 19. *sect.* 2. *num.* 10. Coninch *disp.* 14. *dub.* 16. *num.* 204. Palaus *disp.* 1. *punct.* 11. §. 3. *num.* 4. Huttado *disp.* 14. *diff.* 4. *de excom.* Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 23.

57. Tertiò requiritur, quòd absolvendus priùs satisfaciat parti læsæ, si fuit cum damno alterius censura incursa, exhibendo realem satisfactionem, si commodè potest, & offensa, aut injuria est manifesta; aut debitam cautionem de ea præstanda, quando offensa est dubia, ut diximus *dub. præced.* colligitur cap. *ex parte* 1. *de verb. signif.*, & tenent Authores communiter.

58. Cæremoniæ servandæ in absolutione censurarum, & excommunicationis præscribuntur in cap. *à nobis* 28. *de Sentent. excom.*, & habentur in Pontificali, & Rituali Romano, ut est verberatio cum virga, facta ab absolvente, recitando Psalmum *Miserere*, vel alium ex pœnitentialibus cum orationibus in Rituali præscriptis: hæc verberatio non debet necessariò fieri scapulis nudis, & in fœminis ob decentiam omittitur: has cæremonias omittere etiam in foro externo, secluso contemptu, & scandalo, non esset mortale, sed ad summum veniale, ut docet Palaus *disp.* 1. *punct.* 11. §. 3. *num.* 4., & apud ipsum Hurtad. *disp.* 14. *de excomm. diff.* 3. Ant. à Spiritu S. *disp.* 1. *num.* 244., ubi advertit, Regulares habere privilegium absolvendi à censuris sine his solemnitatibus, ita concessit Minoribus Leo X., ita ille cum Bassæo.

CAPUT III.

DE EXCOMMUNICATIONE

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Excommunicatio.

1. Excommunicatio secundùm nominis Etymologiam idem est, ac extra communionem separatio, eò quòd homo per excommunicationem separatur à communione fidelium, & à participatione Sacramentorum, & Eucharistiæ, quæ per antonomasiam dicitur *Communio*, seu *Synaxis*. Alio nomine dicitur *Anathema*, id est execratio, maledictio, & separatio ab aliis; unde *Anathema* non differt ab excommunicatione, nisi ratione cuiusdam maioris solemnitatis, cum qua ferri consuevit; nam excommunicatio quandoque incurritur ipso jure, quandoque profertur per sententiam Judicis in scriptis comprehensam, *Anathema* verò infligitur cum aliis cæremoniis ad terrorem cæterorum præscriptis, siquidem Episcopum ferentem Anathema circumstant duodecim Sacerdotes cum candelis accensis, quas post latam Anathematis sententiam, in terram projiciunt, & pedibus conculcant, cui solemnitati aliæ quoque maledictiones, & execrationes verbales addi solent, ut notat Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 1. *punct.* 1. *num.* 1.

2. Resp. Excommunicatio sic rectè definitur: *est censura Ecclesiastica privans hominem baptizatum bonis fidelium communibus*, hæc autem bona communia sunt tria, videlicet. Primò, Sacramentorum participatio. Secundò, Orationes, & suffragia Ecclesiæ, id est orationes, quæ fiunt nomine Ecclesiæ, Sacrificia, & Indulgentiæ. Tertiò exterior conversatio, & communicatio cum aliis fidelibus: non privat omnibus bonis spiritualibus, nempe gratia, fide, spe, & charitate, aliisque virtutibus, quæ infunduntur in anima, sed tantùm illis tribus, quia hæc tria directè subjacent potestati Ecclesiæ; & inde maioris claritatis gratia ab aliquibus sic definitur; *Censura Ecclesiastica, qua homo Baptizatus privatur participatione Sacramentorum, communibus Ecclesiæ Suffragiis, & Fidelium consortio*; quæ quidem definitio per se convenit excommunicationi majori, quæ per se privat illis bonis, si enim præscindas à majori, & minori, definiri potest *Censura, qua homo Baptizatus ab aliqua Communione Ecclesiastica separatur*, sola enim excommunicatio major privat omni communione Ecclesiastica, tam Sacra, quàm Civili, seu humana, prout pendet à potestate, & voluntate Ecclesiæ.

3. Excommunicatio convenit cum Suspensione, & Interdicto in ratione generica censuræ, & pœnæ medicinalis; differt autem, quia suspensio, & interdictum privant hominem exercitio activo, aut passivo Divinorum officiorum, non autem exteriori conversatione. Solus homo baptizatus est subjectum capax excommunicationis, quia per baptismum homo fit subditus Ecclesiæ, & sub eius jurisdictione, ac proinde capax excommunicationis, quæ est pœna Ecclesiastica proveniens à Judice Ecclesiastico; infidelis autem nondum baptizatus non est subjectum excommunicationis, cum non sit subditus Ecclesiæ.

4. Excommunicatio adæquatè dividitur in majorem, & minorem, juxta Textum in cap. *Si quem, de sent. excom.*, & cap. 1. *de exceptionib. in 6.* juncta Gloss. ibi *verb.* speciem. Excommunicatio maior est, quæ privat bonis communibus Ecclesiæ, tam activè, quàm passivè, id est activa, & passiva Sacramentorum receptione, suffragiis Ecclesiæ, & Communione Fidelium. Excommunicatio minor, sic dicta comparatione majoris, privat tantùm passiva receptione Sacramentorum, & passiva electione ad Dignitates, & Beneficia Ecclesiastica: major contrahitur semper ob peccatum mortale, cum sit pœna gravissima, cap. *Nemo Episcoporum* cap. *Nullus Sacerdotum* 11. *quæst.* 3. Concil. Trident. *sess.* 23. *cap.* 3. *de refor.*, quod peccatum debet esse externum cum contumacia, ut diximus supra *num.* 57., quia Ecclesia non iudicat de internis; minor verò sæpè contrahitur ob peccatum veniale, ita Palaus *punct.* 11. *num.* 1.

5. Excommunicatio absolutè prolata, sive sit à Jure, sive ab homine semper intelligitur de majori, ut expressè definivit Gregor. IX. in cap. *Si quem de Sentent. excom.* ibi: *Si quem sub hac forma verborum, illum excommunico, vel alia simili, à Judice suo excommunicari contingat, dicendum est, eum non tantùm minori, quæ à perceptione Sacramentorum, sed etiam majori excommunicatione, quæ à communione fidelium separat, esse ligatum.* Covarr. in cap. *Alma Mater* 1. *p.* §. 8. *num.* 5. Suarez *disp.* 4. *sect.* 2. *numer.* 9., & *disp.* 8. *sect.* 3. *num.* 3. Sayrus *lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 19. Coninch *disp.* 14. *dub.* 1. *cap.* 2. *num.* 2. Palaus *punct.* 2. *num.* 3.

6. Deinde dividitur Excommunicatio major in eam, quæ est à Jure, & eam, quæ est ab homine: à Jure est illa, quæ continetur in jure Canonico, & habet rationem legis, atque adeò obligat perpetuò, & permanenter, qualis est obligatio lata à Concilio, vel sacris Canonibus, in Bulla Cœnæ Domini, & aliis; ab homine est illa, quæ à Superiore lata est per modum præcepti, & transeunter pro aliqua actione particulari, ut fiat, vel non fiat, & durat solùm dum ipse vivit, vel in officio perseverat, & sic cessat per mortem illam ferentis, vel per remotionem ab officio, si adhuc non sit incursa; si enim sit incursa indiget absolutione, perquam solùm deletur, ut diximus *cap. præced. dub.* 1. Excommunicatio adhuc est duplex, Generalis, & specialis: generalis est, quæ fertur à Superiore contra plures delinquentes alicuius speciei, ut si Superior excommunicationem ferat contra omnes, qui talia furati sunt, aut retinent, ut restituant. Specialis est, quæ fertur à Superiore contra aliquam determinatam personam, puta contra Titium, ut restituat, Palaus *punct.* 2. *num.* 4.

7. Insuper excommunicatio major, alia est latæ Sententiæ, quæ, commisso delicto, statim incurritur absque ullius sententiæ expectatione; alia ferendæ, seu comminatoriæ, quæ statim, commisso delicto, non incurritur, sed requiritur Sententia Judicis illam imponentis: Alia deinde est excommunicatio justa, alia injusta; alia valida, alia invalida; alia reservata, alia non reservata, pro quibus videri potest Leander *tract.* 2. *disp.* 1. *quæst.* 9.

8. Effectus majoris excommunicationis septem præcipuè numerantur: Primus est privatio communionis, tam activæ, quàm passivæ Sacramentorum. Secundò, est privatio communium suffragiorum Ecclesiæ. Tertiò, est privatio rerum Sacrarum, & Divinarum, ut non possit interesse Divinis officiis. Quartò, est privatio beneficiorum, & eorum fru-

fructuum. Quintò, est privatio usus jurisdictionis Ecclesiasticæ. Sextò, est inhabilitas ad exercendos actus legitimos in judicio. Septimò, est privatio externæ communicationis politicæ, & civilis fidelium per modum commercii, societatis, & conversationis: Alii magis remoti sunt irregularitas, & quòd, si quis insordescat in excommunicatione per annum, fit suspectus de hæresi, & contra eum possit ab Inquisitoribus procedi ex Trid. *sess. 25. cap. 3.*, qui omnes sigillatim explicandi sunt.

DUBIUM II.

De primo effectu Majoris Excommunicationis, qui est privatio activa, & passiva Sacramentorum.

9. Primus igitur effectus majoris excommunicationis est privare hominem tam activa, quàm passiva Sacramentorum participatione, adeò ut peccet mortaliter excommunicatus, si Sacramentum aliquod recipiat, vel administret, etiamsi occulta sit excommunicatio, nec sit vitandus, quamvis per contritionem perfectam apud Deum esset in gratia constitutus, quia ageret contra præceptum Ecclesiæ, & expressam illius prohibitionem in re gravi, arg. cap. *Cum illorum 32. de Sentent. excommunicationis*, & cap. *fin. de Clerico Excom. ministrante*, & irregularitatem incurrit non recipiendo, sed ministrando, cap. *licèt*, & cap. *fin. de clerico excom. ministr.*, & cap. *is, cui de Sent. excom. in 6.* Recipiendo Sacramenta non incurrit aliquam pœnam, nisi recipiat Sacramentorum Ordinis, in quo casu remanet suspensus ob exercitio Ordinis sic suscepti, ex cap. *Cum illorum de Sent. excom.*, & ita tenent Doctores communiter, Suarez *disp. 10. sect. 1.* Alterius *lib. 2. disp. 6. c. 3.* Coninch *disp. 14. dub. 5.* Bonacina *disp. 2. quæst. 2. p. 2.* Filliuc. *tract. 12. cap. 3.* Hurtad. *disp. 4. de excom.*; qui omnes asserunt, hoc peccatum ad speciem Sacrilegii pertinere.

10. Quamvis graviter peccet excommunicatus recipiendo sacramenta, illa tamen sic recepta sunt valida, si excipias sacramentum pœnitentiæ. Ratio est, quia ad valorem sacramenti requiritur, & sufficit debita materia, & forma cum intentione ministri, & recipientis; sed hæc omnia reperiri possunt in Sacramentis collatis excommunicato; ergo tunc sunt valida, quamvis ab excommunicato sponte, & mala fide recipiantur, quia mala fides facit illicitam, non invalidam receptionem Sacramenti, si adsit debita materia, & forma cum intentione Ministri, & recipientis, ita Navarr. *cap. 27. numer. 76.* Covarr. *in cap. Alma mater p. 1. §. 6. num. 5.* Suarez. *disp. 10. sect. 3. num. 1.* Henriquez *lib. 13. cap. 10. num. 1.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 262.*

11. Excipi debet Sacramentum pœnitentiæ, quod habet pro materia dispositionem pœnitentis, scilicet dolorem, & contritionem, quæ stare non potest cum voluntate sponte, & absque ulla necessitate recipiendi Sacramentum pœnitentiæ, non obtenta priùs absolutione ab excommunicatione, nisi necessitas, aut ignorantia excuset, quod maximè verum est in Sententia communiori negante, dari posse Sacramentum pœnitentiæ validum, & informe defectu doloris, ut diximus *in tract. de pœnit. cap. 4. dub. 7.*; Si enim dari posset Sacramentum pœnitentiæ validum, & informe, quamvis recipiatur cum ignorantia vincibili, & mortaliter peccaminosa, ut nonnulli asserunt, ita pariter sustineri poterit validum, & informe, si recipiatur ab excommunicato cum ignorantia vincibili, & mortaliter peccaminosa excommunicationis, vel præcepti non accedendi ad tale Sacramentum cum excommunicatione, ut cum Navarro, Ricardo, & aliis tenet Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 275.* contra Suarium, Sayrum, Coninch., Bonacinam, & alios.

12. Dixi; nisi necessitas, aut ignorantia excuset, nam si excommunicatus invincibiliter ignoret, aut non advertat, se esse excommunicatum, aut habeat ignorantiam præcepti, & Juris prohibentis, non peccat, si sacramenta recipiat; nec item, si non habeat copiam Confessarii, à quo possit absolvi ab excommunicatione, & urgeat necessitas recipiendi Sacramentum ad vitandam gravem infamiam, vel scandalum, vel mortis periculum, etiam extrinsecùs illatum, vel etiam ob eminentem mortis articulum, vel alia similis urgeat causa, quo casu, si non potest priùs obtinere absolutionem ab excommunicatione, præmittere debet perfectam contritionem, per quam emendetur à peccato: Ratio est, quia lex Ecclesiastica privans excommunicatum participatione Sacramentorum, non obligat, tali urgente necessitate, Suarez *disp. 16. sect. 1. num. 4.* Filliuc. *tract. 12. cap. 3. quæst. 2. num. 56.* Hurtad. *disp. 4. de excom. diff. 1.* Palaus *punct. 7. disp. 2. num. 1.*, & alios referens Diana *part. 5. tract. 9. resol. 81.*

13. Sacerdos scienter administrans Sacramenta excommunicato, etiam occulto extra casum prædictæ necessitatis peccat mortaliter contra Jus naturale, & Divinum, & contra reverentiam debitam Sacramento, quia illud confert indignè petenti, siquidem excommunicatus etiam occultus indignè petit contra prohibitionem Ecclesiæ, & sic etiam

pec-

peccat Minister ministrando indignè petenti, non tamen peccat contra aliquam prohibitionem Ecclesiæ, nec incurrit aliquam pœnam, ut docet Suarez *disp.* 10. *sect.* 2. *num.* 10. Alterius *lib.* 1. *disp.* 6. *cap.* 4. *vers. si verò quæratur*, Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 2. *punct.* 2. §. 2.; Urgente autem necessitate, excusatur à peccato, quia tunc excommunicatus licitè petit: sicut etiam excusatur à peccato, si Sacramentum administret excommunicato occulto publicè petenti, quando sine infamia non potest denegare, quia plus obligat præceptum non infamandi proximum, quàm administrandi Sacramentum, puta Eucharistiam indigno, ut diximus suo loco de Sacramentis, & tenent communiter Doctores.

14. Si autem excommunicatus sit vitandus, & non toleratus ab Ecclesia, peccat mortaliter Sacerdos contra prohibitionem Ecclesiæ, illi sacramentum administrando, & incurrit minorem excommunicationem, quatenus communicat in sacris cum excommunicato vitando, & Interdictum ab ingressu Ecclesiæ, ex cap. *Episcop. de privileg. in 6.* Immò si quis sit excommunicatus à Papa & nominatim declaratus, ac denunciatus, Clericus eum scienter, & sponte admittens ad Divina officia incurrit excommunicationem Papæ reservatam in cap. *significavit de sentent. excommun.* Suarez *disp.* 10. *sect.* 2. *num.* 9. Palaus *disp.* 2. *punct.* 7. *numer.* 7. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 82. Leander *disp.* 4. *quæst.* 18.

15. Quod attinet ad Sacramentorum administrationem prohibitam excommunicatis vitandis: peccat mortaliter, & committit sacrilegium, si absque gravi necessitate Sacramentum aliquod conficit, aut administrat quia facit contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi, c. *si celebras*, &c. *Latores*, *de Cleric. excommunic. ministrat.*; excusatur tamen si id faciat ex ignorantia invincibili, aut naturali oblivione, seu inadvertentia excommunicationis, ut constat ex cap. *Apostolica de Clerico excom. ministrante*, ubi Gregor. IX. ait *Verùm, quia tempore suspensionis ignari celebrastis divina, vos reddit ignorantia probabilis excusatos*, Suarez *disp.* 11. *de censuris sess.* 1. Alterius *lib.* 1. *disp.* 1. *cap.* 7. Coninch *disp.* 14. *de Excom. dub.* 5. *à num.* 34. Diana *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 83. Excusatur etiam à peccato, si Sacramentum administrat ob vitandum periculum mortis, mutilationis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum temporalium, quia non præsumitur Ecclesiam, quæ est pia Mater, velle suis legibus obligare cum tanto dispendio, nisi fortè in contemptum censuræ comminatæ fiat, quia tunc nullo periculo honestari potest actio, utpote intrinsecè mala, ut bene docet Palaus *disp.* 2. *punct.* 8. *numer.* 4.

16. Sacramenta ministrata ab excommunicato vitando sunt valida, & suum sortiuntur effectum, si concurrant omnia necessaria ad substantiam Sacramentorum, quia valor Sacramentorum non dependet à fide, & sanctitate Ministri, ut constat ex Trid. *sess.* 7. *can.* 12. *de Sacram. in gen.*, & *de Baptismo can.* 4., & 11. Excipi debet Sacramentum pœnitentiæ, ad quod requiritur jurisdictio, quam non habet excommunicatus vitandus, licitè tamen potest illud administrare in gravi necessitate pœnitentis, qui reperitur in articulo mortis, nec habet alium, à quo absolvatur; nam pia Mater Ecclesia, ne aliquis in æternum pereat, facultatem concedit omnibus Sacerdotibus potestatem absolvendi ab omnibus peccatis, & censuris, etiam reservatis pro illo mortis articulo, ut habetur ex Trid. *sess.* 14. *cap.* 7., & cum Suarez, Avila, & Bonacina, notavit Palaus *num.* 2.

17. In eadem necessitate, seu periculo mortis, deficiente alio Sacerdote, non solùm potest, sed etiam debet excommunicatus vitandus ministrare Sacramentum Baptismi existenti in tali necessitate, cum sinè baptismo non possit haberi salus, & colligitur ex Concil. Trid. in Decreto de Armenis ibi: *In casu necessitatis non solùm Sacerdos, vel Diaconus, sed etiam laicus, vel Mulier, imò etiam Paganus, & Hæreticus Baptizare potest, modò Ecclesiæ formam servet, & facere intendat, quod illa facit*, ut diximus in *tract. de Baptismo cap.* 3. *num.* 1. Dixi, deficiente alio Sacerdote, quia si existat Laicus non excommunicatus, licèt aliqui asserant, hunc esse præferendum Sacerdoti excommunicato, probabilior tamen Sententia tenet, Sacerdotem excommunicatum præferendum esse laico non excommunicato, quia nimirum, urgente casu necessitatis, cessat suspensio, & conceditur omnibus, sive excommunicatis, sive non, facultas baptizandi; si ergo in eo casu licitè potest Sacerdos baptizare, est sinè dubio præferendus laico, quia ex vi suæ ordinationis sibi competit munus baptizandi, quod non competit laico, ut cum Leandro, Ugolino, & aliis diximus *cit. loco de Baptism. num.* 6.; debet tamen in eo casu baptismum conferre sinè solemnitate, quia hoc sufficit ad succurrendum proximo, aliàs peccaret mortaliter.

18. Hoc idem dicendum est de Eucharistia, quæ licitè potest ab excommunicato præberi infirmo in periculo mortis per modum Viatici, quando non adest alius Sacerdos, à quo illam possit infirmus recipere, quamvis antecedenter receperit Confessionem, quia, licèt Eucharistia non sit Sacramentum necessitatis, est tamen necessarium ex præcepto Divino, quod fortiùs obligat, quàm præceptum Ecclesiasticum, ut cum Suario & Pa-

& Palao docet Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 285.*, & cum aliis Diana *part. 5. tract. 9. resol. 83.*; hoc tamen non est ita certum, quando præcessit confessio, quia præceptum Eucharistiæ in articulo mortis non obligat, quando debito modo ab Ecclesia præscripto ministrari non potest: hac ratione diximus suo loco, Sacerdotem non posse celebrare, sinè Sacris vestibus ad præbendum viaticum infirmo, & ita tenent Coninch. *tom. 1. q. 64. art. 6. dub. 2. num.* 48. Vasquez *tom. 4. in 3. p quæst. 93. art. 1. dub. 4. numer.* 18. Palaus *p. 8. num. 6.*

19. Potest etiam conferre Sacramentum extremæ unctionis infirmo, qui non potuit alia Sacramenta recipere, quia tunc hoc Sacramentum potest esse simpliciter necessarium ad salutem, cum possit facere hominem de attrito contritum, Suarez *disp. 11. de censuris sect. 1. num. 23.* Bonacina *disp. 2. quæst. 2. punct. 2. §. 4. num. 8.* Coninch *disp. 14. dub. 5. num. 34.*, & alios referens Leander *disp. 5. quæst. 15.* Addunt nonnulli, quòd, absente alio Sacerdote, potest excommunicatus vitandus hoc Sacramentum conferre infirmo, quamvis alia Sacramenta receperit, quia non est credendum, Ecclesiam velle infirmum eo tempore privare tali auxilio, & subsidio, ut docet Ant. à Spiritu S. *num.* 286., Verùm probabilius est, hoc Sacramentum extremæ unctionis ministrari non posse ab excommunicato vitando, quando infirmus alia Sacramenta recepit, pœnitentiæ scilicet, vel Eucharistiæ, quia tùnc Sacramentum extremæ unctionis non est infirmo necessarium ad salutem; nec sufficit, quòd sit utile, aliàs excommunicato vitando deberet etiam concedi facultas ministrandi Sacramentum pœnitentiæ, & Eucharistiæ, non solùm in articulo mortis, sed etiam extra talem articulum, cum semper hæc Sacramenta valde sint utilia illa sumentibus, Palaus *punct. 8. num.* 8. Diana *part. 5. tract. 9. resol. 83. fine*, & *tract. 10. resol. 77.* Alterius *lib. 1. disp. 7. cap. 8. vers. de extr. unct.* Suarez *disp. 11. sect. 2 num.* 14. Leander *disp. 5. quæst.* 14.

20. Excommunicatus toleratus, qui scilicet non est nominatim denunciatus talis, nec publicus percussor Clerici, non solùm validè, sed etiam licitè potest Sacramenta ministrare, quando fidelis ea petit ab eo sibi ministrari; dummodo tamen per ipsum non stet, quin absolvatur à censura, & contritionem præmittat administrationi, quia dum Ecclesia illum tolerat, videtur dispensare communicationem cum ipso, etiam in Sacramentis suscipiendis, ut diximus in *tract. de Sacram. in gener. cap. 6. dub. 2. num. 12.*; quando ergo fidelis licitè petit, potest excommunicatus licitè ministrare Sacramentum, quia eo ipso, quòd mihi conceditur communicatio cum altero, necesse est, quòd illi non sit prohibita talis communicatio; cum repugnet mihi licitum esse, quod sinè peccato alterius facere non possum, Sotus *in 4. dist. 1. quæst. 5. art. 6.*, & *dist. 22. quæst. 1. art. 4.* Covarr. in cap. *Alma Mater 1. p. §. 2. & 6. num. 7.* Suarez *disp. 11. sect. 4. num. 2.* Diana *p. 5. tract. 9. resol.* 83.

21. Peccat tamen excommunicatus, si sponte propria absque necessitate se ingerat ad Sacramenta ministranda, quia per extr. Martini V., & Concilii Constant. *Ad Evitanda Scandala*, nullus favor, aut relevamen aliquod excommunicatis conceditur; unde non est data illis facultas communicandi cum aliis, sive in Divinis, sive in humanis, sed solùm data est facultas aliis fidelibus communicandi cum illis; & inde potest excommunicatus ministrare Sacramenta petenti, non tamen sponte se ingerere; non tamen peccat, qui ad illum sic expositum accedit, nam utitur jure suo, nec ministrum inducit ad Sacramenta ministranda, cum jam ille sit expositus, & paratus, nisi alius sit, à quo æquè bene, ac utiliter possit Sacramenta recipere, nam tunc illa petendo ab excommunicato peccat mortaliter contra charitatem, cum sit causa, ut ille mortaliter peccet, aliàs non peccaturus, Suarez *disp. 11. sect. 4. num. 12.*, & alios referens Leander *disp. 6. quæst. 19.*; numquam tamen licitum est, si excipias casum extremæ necessitatis, Sacramenta petere, seu recipere ab excommunicato vitando, cum hoc sit expresè prohibitum ab Ecclesia, ut docent communiter Doctores.

DUBIUM III.

De Secundo effectu Excommunicationis, qui est privatio Communium Suffragiorum Ecclesiæ.

22. Communia Ecclesiæ suffragia, quibus privatur excommunicatus sunt illa, quæ à Clericis offeruntur pro Fidelibus, nomine, & in persona Ecclesiæ, cujusmodi sunt Missæ Sacrificium, Orationes, publicæ supplicationes, seu processiones, & aliæ preces, in quibus Clericus orat nomine totius Ecclesiæ ad impetranda fidelibus auxilia spiritualia, quibus juvantur in spiritu, vel ad satisfactionem pro pœna temporali, vel alia beneficia impetranda: Suffragia verò privata sunt orationes particulares, & privatæ, jejunia, eleemosynæ, quæ fiunt à fidelibus, non tamquam à Ministris Ecclesiæ, sed tamquam à persona particulari, ad impetranda sibi, vel aliis beneficia, inter quæ hoc reperitur discrimen, quòd ista perdunt suum valorem ab indignitate offerentis, si fiant à persona

exi-

existente in peccato mortali, non sic suffragia publica, quæ non habent valorem ab offerente, sed ab Ecclesia, cujus nomine fiunt, ut cum Ugolino, Avila, & Suarez, notat Bonacina *disp.* 2. *quæst.* 2. *punct.* 1. Coninch *disp.* 14. *dub.* 6. Hurtad. *disp.* 3. *diff.* 1. Palaus *disp.* 2. 2. *punct.* 6.

23. Resp. Excommunicatos, sive toleratos, sive vitandos privati communibus Ecclesiæ Suffragiis, Indulgentiis ab ea concessis, & Sacrificiis per ipsam oblatis, prout habetur ex cap. *A nobis* 28., & cap. *Sacris* 38. *de Sentent. excommun.*; unde peccat mortaliter, qui pro excommunicatis applicat Sacrificium Missæ, publicas orationes, & alia suffragia communia Ecclesiæ, quia facit contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi, ita Navarr. *cap.* 27. *num.* 36. Covarr. in cap. *Alma Mater* 1. *p. à num.* 3., & §. 4. 5., & 6. Suarez *disput.* 9. *sect.* 1. *num.* 4. Vasquez *de excom. dub.* 2. Palaus *disp.* 2. *punct.* 6. *num.* 4. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 1. *num.* 4. ubi *num.* 5. addit cum Navarro, offerentem publicas orationes, & Ecclesiæ suffragia pro excommunicato vitando, non solùm peccare mortaliter, sed etiam incurrere minorem excommunicationem, eò quòd videatur cum illo communicare; est autem imposita excommunicatio minor communicantibus cum excommunicato vitando: hoc tamen negat Avila 2. *p. cap.* 6. *disp.* 9. *dub.* 4. ubi admittit quidem, illum peccare mortaliter, sed negat, incurrere minorem excommunicationem, quia orare pro excommunicato non est communicare cum illo, cum non sit orare cum illo, nec coram illo; verùm probabilior videtur Sententia Bonacinæ, cum non solùm sit prohibitum orare cum excommunicato, sed etiam orare pro illo oratione publica, nomine Ecclesiæ facta.

24. Non solùm autem est prohibitum orare pro hoc, vel illo excommunicato in particulari, sed etiam pro omnibus excommunicatis in communi, pro quibus nec in communi possunt offerri Sacrificia, & Ecclesiæ suffragia. Nec obstat, quòd in die parasceve Ecclesia publicè orat in Missa pro excommunicatis, Hæreticis, Paganis, Judæis, & infidelibus, quibusdam orationibus ad id specialiter ordinatis, ut Deus illos ad unitatem Ecclesiæ, & pœnitentiam reducat, quia illa die vult Ecclesia in hoc dispensare, tum ad imitationem Christi, qui pro inimicis, & peccatoribus oravit, tum ut sanguis ejus effusus pro omnibus extendatur ad omnes, ut etiam contumaces, & rebelles ad pœnitentiam reducat, sed extra illud tempus non est licitum Sacerdotibus tales orationes addere in Missa, quamvis id dicatur fieri, ut excommunicati resipiscant, & redeant ad obedientiam Ecclesiæ quia hoc est omnibus specialiter prohibitum ab Ecclesia, Palaus *disp.* 2. *punct.* 6. *num.* 3., & 5. Corneo *disp.* 10. §. 3. *dub.* 1. Avila 2. *p. cap.* 6. *disp.* 4. *dub.* 1. *concl.* 3., & alios referens Leander *disp.* 3. *de excom. quæst.* 7., & 8. Non est tamen prohibitum Sacerdotibus offerre communia suffragia pro augmento Ecclesiæ, hæresum extirpatione, & conversione infidelium, & hoc modo indirectè offerre Sacrificia pro excommunicatis, quatenus Ecclesia non potest augeri sine illorum conversione, ut cum communi Sententia notat Palaus *num.* 6.

25. De excommunicatis vitandis, & nominatim denunciatis omnes facilè concedunt, non posse pro illis offerri Sacrificia, & communia Ecclesiæ suffragia; an verò id fieri possit pro excommunicatis toleratis, non omnes conveniunt. Prima Sententia est affirmativa, quia Concil. Constan. in extr. *Ad vitanda scandala* universaliter permittit in quibuscumque Divinis, vel extra cum excommunicatis toleratis communicari posse: & de facto admittuntur cum aliis fidelibus ad audiendam Missam, in quo casu Sacerdos publicè orat pro ipsis in *Memento* dum ait, *& omnium circumstantium, pro quibus tibi offerimus hoc Sacrificium*; ergo potest pro ipsis offerri Sacrificium, Palaus *num.* 10. Hurtad. *disp.* 2. *diff.* 4. *num.* 10. Coninch *disp.* 14. *dub.* 6. *num.* 40. Navarr. *cap.* 27. *numer.* 36. Reginald. *lib.* 32. *numer.* 76. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 74. Ant. à Spiritu S. *num.* 269.

26. Secunda Sententia negat, esse licitum pro hæreticis toleratis publicè orare, & Sacrificium offerre. Ratio est, quia natura, & essentia excommunicationis de se petit, ut excommunicatus sit privatus publicis Ecclesiæ suffragiis; ergo si Sacrificia, & suffragia possent pro illis offerri, essent, & non essent excommunicati: nec obstat permissio Concilii Constant., quia talis permissio solùm est ad evitanda Scandala, & ad succurrendum conscientiis timoratis, non ad favendum excommunicatis, quibus nullo modo favere intendit, ac proinde remanent privati Ecclesiæ suffragiis, & Sacrificio: aliàs multùm faveret ipsis, ipsosque relevaret, si pro ipsis licitum esset Sacrificia, & orationes publicas offerre: Si admittuntur ad auditionem Missæ, & communionem, hoc cedit in bonum aliorum, ne fideles cogantur Sacrum omittere, exire de templo, aut angi scrupulis conscientiæ; non autem hoc permissum est ad favendum excommunicatis, qui tenentur se abstinere. Hanc Sententiam diximus esse probabiliorem, & secuti sumus *in tract. de Sacrif. Missæ cap.* 2. *dub.* 3. *num.* 16. cum Maderno, & aliis *ibid. citatis* Suarez *disp.* 9. *sect.* 2. *num.* 17. Avila *disp.* 9. *dub.* 3.

Bona-

Bonacina *quæſt.* 2. *punct.* 1. §. 1. *numer.* 1.

27. An verò proſit excommunicato Sacrificium Miſſæ oblatum à Sacerdote in perſona, & nomine Chriſti. Nota ex dictis in *loco cit. de Sacrif. Miſſæ*, Sacerdotem in celebratione Miſſæ triplicem perſonam gerere, nimirum Chriſti, Eccleſiæ, & propriam: gerit perſonam Chriſti, quatenus Chriſti nomine, & tamquam Miniſter ab ipſo immediatè deputatus applicat effectum, & fructum Sacrificii provenientem ex Chriſti dignitate, inſtitutione, & Meritis: gerit perſonam Eccleſiæ, quatenus eſt Miniſter, & Legatus ab ipſa deputatus, ut nomine totius Eccleſiæ oret, & applicet fructum Sacrificii provenientem ex dignitate, & meritis Eccleſiæ, & in his duobus Sacerdos gerit perſonam publicam: gerit deinde perſonam propriam, quatenus ut perſona privata, & particularis orat, & applicat fructum provenientem ex conditione, & devotione propria, quam dicimus ex opere operantis.

28. Reſp. itaque, Sacerdotem, ut perſonam publicam nomine Chriſti, ſeu Eccleſiæ non poſſe licitè offerre Sacrificium aut applicare communia ſuffragia pro excommunicatis, ut ſupradictam eſt: Nec item poteſt illis validè applicare fructum provenientem ex parte Eccleſiæ, bene tamen validè, & utiliter, quamvis illicitè poteſt illis applicare fructum provenientem ex meritis, & inſtitutione Chriſti. Ratio eſt, quia poteſtas Sacerdotalis ad Sacrificandum nomine Chriſti non eſt poteſtas Juriſdictionis dependens ab Eccleſia, ſed eſt poteſtas ordinis ſita in Charactere indelebili, cujus uſum poteſt quidem Eccleſia reddere illicitum, at non invalidum, ut conſtat in poteſtate conſecrandi, quam poteſt validè Sacerdos exercere contra prohibitionem Eccleſiæ; quare ſi Sacerdos de facto applicet Miſſam excommunicato peccabit, illicitè operando, ſed proderit excommunicato ex meritis Chriſti, & ex opere operato, non ſolùm per modum impetrationis, ſed etiam per modum ſatisfactionis, ſi excommunicatus ſit ingratia. Si autem Sacerdos Sacrificium offerat, ut Miniſter Eccleſiæ, & nomine Eccleſiæ non ſolùm offert illicitè, ſed etiam invalidè, quoad illam efficaciam, quam habet Sacrificium oblatum nomine Eccleſiæ, ut fuſiùs diximus *in tract. de Sacrif. Miſsæ loco cit.*, & ita tenet Bonacina *quæſt. 2. p.* 1. §. 3. *num.* 3., & 5. Suarez *diſp.* 9. *ſect.* 4. *num.* 4. Avila 2. *p. cap.* 6. *diſp.* 4. *dub.* 1. Reginald. *lib.* 32. *numer.* 13. Coninch *diſp.* 14. *de cenſur. dub.* 6.

29. Reſp. 2. Sacerdos in Miſſa, tamquam perſona privata, & particularis, ſicut etiam quilibet fidelis poteſt privatas orationes offerre pro quolibet excommunicato, etiam vitando. Ratio eſt, quia Eccleſia privat excommunicatos ſolùm communibus, hoc eſt publicis ſuffragiis, quæ offeruntur à Sacerdote, ut Miniſtro Eccleſiæ, & nomine totius Eccleſiæ, non verò quæ offeruntur ab ipſo tamquam à perſona particulari; nam licitè poteſt quælibet perſona particularis privatim pro excommunicatis orare, cum hoc pertineat ad illam *Sanctorum Communionem*, quam profitemur in Symbolo Apoſtolorum, quæ in ſola Charitate conſiſtit, unde poterit Sacerdos in *Memento* Miſſæ pro excommunicatis orare, tamquam perſona privata, & particularis; cavere tamen debet, ne exprimat nomen excommunicati in Canone, vel aliis orationibus publicis. Unde, ſi Imperator, aut Epiſcopus eſſet excommunicatus, non eſset nominatim exprimendus in Canone, quia quæ exprimuntur videntur fieri nomine Eccleſiæ, ut cum Suarez, Avila, & Vaſquez, notat Bonacina *punct.* 1. §. 3. *num.* 7., ita etiam Navarr. *cap.* 27. *num.* 36. *verſ. ad Quintum*, Hurtad. *diſp.* 3 *diff.* 6., & alios referens Palaus *diſp.* 2. *punct.* 6. *num.* 3.

30. Quæres an privetur publicis Eccleſiæ ſuffragiis excommunicatus, qui jam reſipuit, & eſt in gratia, ſed nondum eſt abſolutus, nec per ipſum ſtat, ut abſolvatur. Negant plures, quia non eſt credibile, piam Matrem Eccleſiam velle punire, & privare ſuis ſuffragiis illum, qui jam eſt amicus Dei per contritionem, quamvis nondum ab excommunicatione abſolutus, ita Navarr. *cap.* 27. *num.* 18. Ricard. *in* 4. *diſt.* 81. *art.* 7. *quæſt.* 2. Avila *diſp.* 8. *dub.* 2. Reginal. *lib.* 32. *num.* 23. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 5. Affirmant probabiliùs alii, quia excommunicatio non tollitur per contritionem, ſed per abſolutionem, & ſic excommunicatus, quamvis contritus, ſi non eſt abſolutus, ſemper eſt excommunicatus, & per conſequens privatus ſuffragiis Eccleſiaſticis, unde Sacrificium illi applicatum nihil ei prodeſt, quantùm ad effectum, qui Miſsæ reſpondet, ex meritis Eccleſiæ, ita Soto *in* 4. *diſt.* 22. *quæſt.* 1. *art.* 1. *dub.* 2. Suarez *diſp.* 9 *ſect* 3. *num.* 2. Cornejo *diſp.* 10. §. 3. *dub.* 2. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *reſol.* 75. Coninch *diſp.* 14. *dub.* 6. *num.* 49. Ant. à Spiritu S. *diſp.* 2. *num.* 266.

DUBIUM IV.

De Tertio Effectu Excommunicationis, qui est privatio Divinorum Officiorum, & rerum Sacrarum.

31. Resp. Cuilibet excommunicato, sive tolerato, sive vitando prohibitam esse omnem communicationem cum aliis in rebus Divinis, ut habetur ex cap. *Responsio*, & cap. *Nuper de Sentent. excomm.* cap. *Alma Mater eod. tit. in 6.*, & tota *causa* 11. *quæst.* 3.; unde peccat mortaliter excommunicatus, si ante absolutionem Missam audiat, aut aliis Divinis intersit, nimirum publicæ recitationi horarum canonicarum; benedictioni cinerum, palmarum, & candelarum ab Ecclesia solemniter factæ, & quæ nomine Ecclesiæ fit; publicis processionibus, aut si comitetur Eucharistiam, quando infirmis defertur, quia fit à Sacerdote solemni pompa, & recitatione psalmorum, & hoc ex generali prohibitione non communicandi cum aliis Fidelibus in Divinis, nisi excusetur ob ignorantiam, vel necessitatem vitandi scandali, vel ob aliam justam causam, ut bene advertit Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3.; si enim nullus sit, qui Sacerdoti celebranti assistat, & ministrare possit, tunc excommunicatus toleratus potest illi deservire, si inducatur à Sacerdote, ut sibi ministret, quando ex necessitate celebrare debet, secus si non sit toleratus, ita Bonacina *loco cit.* §. 1. Suarez *disp.* 12. *sect.* 1. *num.* 2. Palaus *punct.* 9. *num.* 2. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 7. *num.* 2. Coninch *disp.* 14. *dub.* 7. Alterius *lib.* 1. *disp.* 10. *cap.* 2.

32. Excommunicatus Missam audiens, licèt peccet mortaliter contra prohibitionem Ecclesiæ, nullam tamen pœnam incurrit, quia in Jure nulla est lata pœna contra excommunicatum Missam audientem; non incurritur autem pœna, nisi sit in jure expressa. Deinde non incurrit irregularitatem, cum actus assistendi Missæ non sit actus ordinis, nec minorem excommunicationem, ut sentit Palaus *disp.* 2. *punct.* 9. *num.* 2., quia hæc non imponitur excommunicato communicanti cum aliis, sed aliis communicantibus, cum excommunicato, Bonacina *supra* §. 1. *num.* 6. Corneio *disp.* 10. *de excom.* §. 4. *dub.* 2. *quæst. ult.* Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 95.; nisi fortè Sacerdos excommunicatus procuret, ut Missa coram se celebretur, quia tunc incurrit irregularitatem, cap. *Tanta de excessib. Prælator.*, & cap. *Illud de Cleric. excom. ministrante*. Ratio est, quia Sacerdos, qui procurat, & est author, ut coram se Missa celebretur, æquiparatur illi, qui per se ipsum Missam celebrat; sed excommunicatus, qui Missam celebrat, incurrit irregularitatem; ergo etiam illam incurrit, qui est auctor, ut alter coram se celebret, nam qui per alium facit per se ipsum facere censetur: quæ ratio non valet de non Sacerdote, qui præcipit coram se celebrari, & sic non incurrit irregularitatem, cum non dicatur per alium celebrare, sic Covarr. in cap. *Alma Mater* 1. *p.* §. 6. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3. §. 1. *num.* 7. Palaus *numer.* 4. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 3. *numer.* 14., & 15. Suarez *disp.* 12. *sect.* 1. *numer.* 5.

33. Excommunicatus assistens Missæ si admonitus à Sacerdote, ut exeat ab Ecclesia, nolit exire, novam incurrit excommunicationem Papæ reservatam, cap. *Eos de Sentent. excomm.*, & Clement. 2. *eod. tit.* lata à Clemente V. in Concilio Viennensi *Sacro approbante Concilio*, juncta Glossa in *d. Clem. in Summ.* Eamdem excommunicationem incurrit interdictus denunciatus, qui post admonitionem non vult exire, sed perseverat assistere Sacrificio, eademque censura afficiuntur omnes, qui impediunt, quo minùs publicè excommunicati, vel interdicti exeant ab Ecclesia eo tempore, quo Missa celebratur, si admoniti fuerit à celebrante, ut exeant, ut constat ex d. Clement. *Gravis de Sent. excom.* Sic Bonacina *punct.* 3. §. 1. *num.* 8. Suarez *disp.* 12. *sect.* 1. *numer.* 11. Palaus *num.* 4.

34. Quòd si excommunicatus non toleratus assistere velit Divinis officiis, & Sacrificio, monendus est, ut exeat, &, si non vult exire, expellendus est etiam vi, si opus fuerit, quamvis sit Clericus; nam licita est defensio Ecclesiasticæ jurisdictionis, & censuræ, cap. *veniens de Sent. excom.* Si autem nec vi, nec precibus expelli potest, cessare debent Clerici à celebratione Divinorum officiorum, & à Sacrificio Missæ jam inchoato, si nondum facta est consecratio; si autem facta est consecratio finiendum est usque ad consumptionem inclusivè, quia integritas Sacrificii est de Jure Divino, quod debet prævalere Juri Ecclesiastico non celebrandi coram excommunicato; Astantes verò debent in eo casu recedere ab Ecclesia, excepto Ministro inserviente, secus peccant mortaliter, participando in Divinis cum excommunicato vitando: Sacerdos post ipsam consumptionem, relictis aliis orationibus, & precibus, debet ab Altari recedere, seque recipere in Sacristiam, vel in alium locum, ibique reliquas orationes persolvere, ut constat ex cap. *Is, cui de Sent. excomm.*, & Clem. 2. *eod. tit.*, & tradunt Doctores communiter, quorum aliqui tenent, Sacerdotem debere Sacrum perficere usque ad consumptionem, si excommunicatus adveniat, vel cognoscatur advenisse, inchoato jam Canone ab iis verbis *Te igitur, Clementissime Pater*, quia ab his verbis aliqua

qua ratione inchoata censetur consecratio, ut cum Suarez, & Henriquez tradit Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3. §. 1. *num.* 13.

35. Ad hoc, ut Sacerdos teneatur Missam non inchoare, & inchoatam intermittere, nec non fideles teneantur discedere, non sufficit, ut excommunicatus vitandus, utcumque sit in Ecclesia quasi materialiter, sed requiritur, ut eidem Missæ interesse censeatur; unde si ille solùm sit in Ecclesia transeunter, vel si sit in altera parte distanti, quamvis in dicto loco distanti aliam Missam audiat, non tenetur Sacerdos missam intermittere, nec fideles discedere, quia non est communicatio cum excommunicato in eodem officio Divino, sed in materiali loci assistentia, Henriquez *lib.* 13. *cap.* 7. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 22. Suarez *disp.* 12. *sect.* 1. *num.* 16. Bonacina *quæst.* 2. *p.* 3. §. 1. *num.* 16. Sacerdos scienter celebrans coram excommunicato vitando solùm peccat mortaliter, & incurrit minorem excommunicationem, non autem irregularitatem, ut habetur ex cap. *Is qui, de Sent. excom. in 6.* ibi: *Is qui in Ecclesia sanguinis, aut seminis effusione polluta; vel qui præsentibus majori excommunicatione nodatis, scienter celebrare præsumit: licèt in hoc temerariè agat, irregularitatis tamen (cum id non sit expressum in Jure) laqueum non incurrit*, Coninch *disp.* 14. *dub.* 7. *num* 50. Suarez, Sayrus, Bonacina, & alii. Si autem corpus excommunicati vitandi deferatur in Ecclesiam tempore Missæ, aut Divinorum officiorum, non tenetur Sacerdos desistere à Missa, nec cæteri à Divinis Officiis, vel ab auditione Missæ, dummodo nullam faciant actionem, per quam videantur cum excommunicato communicare, ut cum Henriquez, & Sayro tenet Bonacina *punct.* 3. §. 1. *num.* 14., *&* 15. & cum Fr. Christophoro à S. Joseph. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 318.

36. An verò peccet excommunicatus non audiendo Sacrum in die festo. *Resp.* negativè, quia nemo potest obligari ad id, à quo ratione censuræ tenetur abstinere, & quod præstare non potest sine peccato; quod verum est, etiamsi culpabiliter negligat procurare sibi absolutionem, dummodo id non faciat ex fine non audiendi Sacrum; nam ad hoc Ecclesia solùm obligat non impeditos, nec tenentur ex vi illius præcepti auferre impedimenta, aliàs qui esset in carcere, vel infirmitate oppressus peccaret omittendo Sacrum, si ex sua negligentia ab infirmitate, vel carcere non liberaretur, ut cum Marchino, Tambur., Trullench., & aliis diximus in *tertio præcepto Decalogi cap.* 2. *num.* 40., & in præsenti cum Navarr. Ugolin., Henriquez, & aliis tenet Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3. §. 1. *num.* 4., ubi cum aliis bene advertit, non excusari à Confessione, vel Communione in Paschate, si negligens sit obtinendi absolutionem, quia præceptum confessionis, vel Communionis, est magis Divinum, quàm positivum, & ab Ecclesia solùm determinatur tempus, & ordinatur ad reconciliandum hominem cum Deo; unusquisque autem tenetur auferre impedimenta, quæ impediunt observantiam Divinorum præceptorum, & obstant, quò minùs Deo reconcilietur, quando ad id obligatur, ita etiam Coninch, Layman, & Avila, quos sequitur Palaus *disp.* 2. *punct.* 9. *num.* 3.

37. Deobligatur excommunicatus quilibet, sive toleratus, sive vitandus à publica horarum Canonicarum recitatione, si ratione Ordinis, Beneficii, aut professionis ad id teneatur, ea ratione, qua deobligatur audire Sacrum ob Censuræ impedimentum, ne cum aliis fidelibus communicet, non tamen deobligatur à recitatione privata, & peccat, si recitationem omittat, quia non debet reportare commodum ex sua iniquitate, nec censetur cum aliis communicare, si privatim orat, vel recitat. Nec excusari potest ab obligatione privatim recitandi, eò quòd fructus Beneficii non recipiat, quia retinet adhuc titulum beneficii, & ius ad fructus percipiendos, quibus sua culpa, & propter suam contumaciam privatur, Navarr. *in man. cap.* 25. *num.* 102., *&* 103., *& tract. de orat. cap.* 7. *num.* 28. Covarr. *lib.* 13. *variar. cap.* 13. *num* 8., & in cap. *Alma Mater part.* 1. §. 3. *num.* 8. Palaus *disp.* 2 *punct.* 9. *num.* 7. Bonacina *punct.* 3. §. 2. *numer.* 3. Avila *part.* 2. *cap.* 6. *disp.* 4. *dub.* 6. Coninch *disp.* 14. *dub.* 7. *num.* 53.

38. Advertunt Doctores, excommunicatum privatim recitando non debere dicere *Dominus Vobiscum*, sed illius loco debere dicere *Domine exaudi orationem meam*, cum illa non sint verba privatæ personæ, sed pertineant ad Diaconum, & Sacerdotem, & quia illis, ut persona publica videtur cum aliis fidelibus communicare; si tamen ea proferat, non peccat nisi venialiter, nec fit irregularis, cum irregularitas sit pœna gravissima, quæ non infligitur, nisi ob mortale; secus si illas voces publicè, & solemni ritu recitaret, quia tunc exerceret actum ordinis Sacri, peccaret mortaliter, & sic incurreret irregularitatem, Palaus *supra num.* 8. Bonacina *num.* 6., & ex communi sententia Leander *disp.* 7. *quæst.* 14. Addunt Avila *part.* 2. *cap.* 6. *disp.* 4. *dub* 6., & Gasp. Hurtado *disp.* 5 *de excom. diff.* 1., nullum esse peccatum dicere privatim *Dominus Vobiscum*, quia illorum verborum prolatio, absentibus aliis fidelibus, non est cum illis communicatio, sed privata pro illis oratio.

39. Si quæras; an excommunicatus pri-

vatim officium recitando possit adhibere Socium non excommunicatum. Resp. negativè, quia communicatio cum excommunicatò prohibita est, etiam in oratione privata, cap. *excommunicatos* 11. *quæst.* 3. ibi *Nec eis in oratione, aut cibo, aut potu, aut osculo communicet*, ubi sermo est de communicatione in oratione privata; nam conjungitur cum communicatione cum cibo, & potu, & communi sermone, verùm hæc communicatio in oratione privata non excedit culpam venialem, cum non sit violatio præcepti in re gravi, sed levi, secus si esset in officio publico, ita Avila, Henriquez, Suarez, & Ugolinus, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3. §. 2. *num.* 4. sequitur Palaus *punct.* 9. *num.* 9. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 89.; excusatur etiam à culpa veniali, si ex aliqua necessitate, seu utilitate Socium adhibeat in recitatione officii Divini, ut si Episcopus, vel Canonicus vocet capellanum suum, quia famulus non privatur communicatione cum domino in his, in quibus antea tenebatur inservire, Palaus *ibid.* Bonacina *num.* 5., &, aliis relatis, Leander *disp.* 7. *quæst.* 8., & 9.

40. Non est prohibitum excommunicato, etiam vitando ingredi Ecclesiam, ibique morari, & preces privatas fundere seorsim ab aliis fidelibus, quia nullum extat præceptum excludens excommunicatum ab ingressu Ecclesiæ, quando Divina officia non celebrantur, quin etiam orare potest privatim non solùm in diverso Sacello, sed etiam in eodem ubi privatim orant alii Fideles, quia non est inter eos communicatio, orationis, Navarr. *in man. cap.* 27. *num.* 19., Henriquez *lib.* 13. *cap.* 7. *num.* 2., & cum aliis Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 86. Potest excommunicatus ex sua devotione sumere aquam benedictam, mensam benedicere, signare se signo Crucis, adorare Eucharistiam, uti imaginibus, & aliis similibus rebus Sacris, ut his ad devotionem excitetur, & ad pœnitentiam provocetur; nam hæc non computantur inter officia Divina prohibita excommunicatis, Navarr. *cap.* 27. *num.* 36. Bonacina §. 2. *num.* 9., & cum aliis Palaus *p.* 9. *n.* 14.

41. Potest orare coram Imagine, cui sunt Indulgentiæ concessæ, non quidem animo eas lucrandi, cum pro eo statu sit illarum incapax, sed animo præcisè orandi, & bonum aliquod impetrandi, ea ratione, qua sumere potest aquam benedictam, non ut participet fructum, quem habet ex benedictione Ecclesiæ, sed ob reverentiam illius Cæremoniæ, & potiùs confundatur, videns sua culpa privari tot bonis Ecclesiæ, Suarez *disp.* 12. *sect.* 3. *num.* 3. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 3. *nu.* 9. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 7. *nu.* 2. Palaus *nu.* 14.

42. Licitè potest assistere Concioni, nec per hoc alii fideles tenentur recedere, eò quòd excommunicatus denunciatus assistat concioni, aut lectioni theologiæ, nec Lector theologiæ tenetur cessare, quamvis sciat, inter audientes esse aliquem excommunicatum denunciatum; nam unusquisque ex audientibus seorsim audit, nec per hoc dicuntur eum excommunicato communicare, arg. cap. *Responso de sent. excom.* Cajet., Sotus, Navarr., aliique communiter, quos affert, & sequitur Leander *disp.* 7. *quæst.* 18. Ipse verò excommunicatus, si est vitandus, concionari, aut legere nequit; &, si de facto id præstet, tenentur audientes recedere, ne cum eo communicent. Si tamen sit toleratus potest legere, aut concionari, non quidem propria sponte, quia peccaret mortaliter, sed ad petitionem aliorum fidelium, quibus licitum est ex Concilio Constant. communicare cum excommunicato tolerato, Palaus *num.* 10., Bonacina §. 2. *num.* 11. addentes, id præstare posse, quamvis non petatur, quando ad id tenetur ex officio, nec alius est, qui vices suas supplere possit, nam censendus est ab auditoribus requiri, siquidem quilibet censetur velle, & petere, quæ sibi necessaria, vel utilia sunt. Denunciatus, verò nihil horum præstare potest, quia prohibitum est illi communicare cum aliis, & aliis eum illo.

DUBIUM V.

An Excommunicatus privetur Ecclesiastica Sepultura.

43. Inter officia Divina, & rerum Sacrarum, quibus privatur excommunicatus, numeratur etiam Ecclesiastica Sepultura, qua privatur, quamvis decesserit cum signis contritionis exhibitis, & quantùm est ex se procuraverit absolutionem, ut constat ex cap. *sacris*, *de Sepulturis*, ubi Innocent. III. addit rationem dicens; *Sacris est canonibus institutum, ut quibus non communicamus vivis, non communicemus defunctis, & ut careant Ecclesiastica sepultura, qui priùs erant ab Ecclesiastica unitate præcisi, nec in articulo mortis, Ecclesiæ reconciliati fuerint*. Idem habetur in Clem. 1. *eod. tit.*, & in c. *Consuluisti de Consecr. Eccles.*, *vel Altaris*, & in cap. *Placuit* 23. *q.* 5., & loquendo specialiter de hæreticis idem definitur in c. *Quicumque de Hæret. in* 6., & tenent Doctores communiter. Unde non potest Excommunicatus sepeliri in loco sacro, antequam absolvatur, Navarr. *c.* 27. *n.* 23. Sayrus *lib.* 2. *c.* 3. *num.* 10. Suarez *disp.* 12. *sect.* 4. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 3. §. 3. *num.* 1. Coninch *disp.* 14. *dub.* 8. *num.* 59.

44. Nomine loci sacri intelliguntur Ecclesia, Cœmiteria, Claustra, & alia loca depu-

deputata ex benedictione Episcopi, aut communi usu fidelium ad Divina officia celebranda, vel ad Sepulturas fidelium, cap. fin. *de consecrat. Ecclesiæ*, Bonacina *supra num.* 3. cum Ugolino, & Suarez. Unde non est prohibitum Excommunicatum sepelire in loco, qui est proximus cœmeterio, vel Ecclesiæ, quia ille non est locus sacer, vel etiam in horto Conventus, vel alio loco Monasterii non destinato ad sepulturas fidelium, quia licèt hortus, aut conventus dicatur locus Sacer quoad immunitatem delinquentium, non tamen quoad sepeliendum excommunicatum; nam ad hunc effectum nomine loci Sacri venit locus Sacer strictè, benedictus, & ad sepulturas designatus, ut cum Fr. Christophoro a S. Joseph Verb. *censura dub.* 5. *numer.* 12. notat Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 316. *de excommunicat.*

45. An verò hoc intelligatur solùm de excommunicatis vitandis, vel etiam de toleratis, variant Doctores. Prima Sententia satis communis docet, intelligi tantùm de excommunicatis vitandis, non de toleratis, quia de istis non militat ratio ex Jure Canonico superiùs allata, *quibus non communicavimus vivis, non debemus communicare defunctis*; nam post Concilium Constantiens. & extr. Martini V. *Ad evitanda scandala*, excommunicatis non vitandis de facto communicamus in vita; ergo etiam communicare possumus defunctis in sepulchro, tum quia prohibitio sepeliendi mortuos excommunicatos directè tendit ad vivos, ut cum illis non communicent, sed eos fugiant, & detestentur, sed à non vitandis fugere non tenemur, sed possumus cum illis communicare; ergo possumus illos tradere sepulturæ Ecclesiasticæ, Navarr. *cap.* 27. *num.* 36. Bonacina *punct.* 3. §. 3. *numer.* 2. Palaus *punct.* 6. *num.* 12. Coninch *disp.* 14. *dub.* 6. *num* 45. Sayr. *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 12. Corneo *disp.* 10. §. 8. *quæst.* 1. *in fine* Henriquez *lib.* 13. *cap.* 11. *num.* 3. Hurtad. *disp.* 5. *diff.* 4. Diana *p.* 5. *tract.* 9. *resol.* 76.

46. Secunda sententia docet, excommunicatum toleratum non posse licitè sepeliri in loco Sacro, quando excommunicatio est publica, sed priùs esse absolvendum, saltem post mortem, ut restituatur communioni fidelium, quoad publica Ecclesiæ suffragia, & sepulturam Ecclesiasticam. Ratio desumitur ex cit. *Concil. Constant.*, & *extr.* Martini V., qui circa finem expresse protestatur, *quòd per hoc non intendit excommunicatos in aliquo relevare, nec eis quomodolibet suffragari*, sed ante Concilium nemo poterat excommunicatum quemcumque, etiam toleratum sepelire in loco sacro, absque peccato mortali, quia faciebat contra prohibitionem contentam in cap. *Sacris*, & Clement. 1. *de sepulturis*, & aliis etiam juribus; ergo nec post Concilium licitum est illum sepelire in loco sacro, sed carere debet Ecclesiastica sepultura donec absolvatur, quamvis contritus decesserit nec timeri potest scandalum ex negatione sepulturæ, quando excommunicatio est publica; si enim excommunicatio sit occulta, & non nisi uni, vel alteri cognita, non est ipsi neganda sepultura Ecclesiastica, eò quòd ejus privatio cum sit publica, requirit etiam causam publicam, ne aliàs qui publicè bonus habetur, hac via infametur, ita tenent plures relati à Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 76. Avila *part.* 2. *cap.* 6. *disp.* 4. *dub.* 8. Covarr. cap. *Alma Mater de sent. excom. in* 6. *p.* 1. §. 2. *num.* 11. Zoes *de sepulturis num.* 9. Lud. Engel in suo Collegio Juris Canonici *tit. de sepulturis nu.* 19. ubi notat, quod notoriè excommunicatus si de facto sepultus esset in loco sacro, posset id dissimulari propter authoritatem D. D. qui primam Sententiam docent, nam multa prohibentur, quæ tamen facta sustinentur, cap. *Ad Apostolicam* 16. *de Regularib.*, maximè quando irritatio facti multa incommoda secum trahit, ut esset in exhumatione cadaveris.

47. Neganda est Ecclesiastica sepultura excommunicato, etiam tolerato, si decedat impœnitens, & sine ullo signo contritionis, quia excommunicatio major cum non feratur, nisi ob peccatum mortale, qui in ea moritur absque ullo signo pœnitentiæ, censetur notoriè mori in statu peccati mortalis, & hoc titulo privandus Ecclesiastica sepultura, utpote qui à Regno cœlesti est exclusus, & suffragiorum Ecclesiæ incapax, ut tradit Palaus *disp.* 2. *punct.* 6. *num.* 12. *verb. Notanter dixi*, ubi addit, expediens esse excommunicato tolerato contritè decedenti absolutionem priùs impendi antequam sepeliatur in loco Sacro, tum ob reverentiam censuræ, & Divinorum officiorum, tum ut omnis dubitatio auferatur, an illi prosint Ecclesiæ suffragia.

48. Excommunicatus vitandus non solum privatur Ecclesiastica sepultura, nisi priùs absolvatur, sed omni etiam honore Ecclesiastico, qui adhiberi solet in tumulatione fidelium; unde nec in loco profano sepeliri debet cum pompa Ecclesiastica, nempe cum psalmis, Orationibus, precibus, Cruce, & luminaribus, inde peccant qui funus comitantur, & Clerici, qui cum tali pompa excommunicatum sepeliunt, etiam in loco non Sacro, indecens enim est, ut ad locum profanum, & ad sepulturam quasi communem cum bestiis cum tali pompa deferatur corpus; nec pro illo accipi possunt à Clericis oblationes, & eleemosynæ, Suarez *disp.* 12. *sect.* 4. *num.* 14. Palaus *num.* 13. Alterius *lib.* 1. *disp.* 10. *cap.* 6. Corneo *disp.* 10. §. 8. *qu.* 4. Ant. à

Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 316.* Bonacina §. 3. *num. 6.*

49. Non solùm peccant mortaliter sepelientes excommunicatum vitandum in loco Sacro, sed etiam incurrunt excommunicationem majorem à qua *nullatenus absolvantur, nisi priùs ad arbitrium Diœcesani Episcopi, eis quibus per præmissa fuerit injuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem*, ut habetur ex *Clement. 1. de sepult.*, quæ Constitutio cum sit generalis comprehendit omnes sine ullo discrimine sæculares, Clericos, mulieres, & omnes illum sepelientes, & ita tenent Doctores communiter, non tamen incurrunt excommunicationem minorem, quam antea incurrebant, eò quòd communicarent cum excommunicato; nam illa mutata est in majorem, per dictam Clement., Palaus *punct. 6. num. 16.* Suarez *disp. 12. sect. 2. num. 13.* Bonacina §. 3. *in fine.* Eandem excommunicationem incurrunt sepelientes nominatim Interdictos, vel Usurarios manifestos, ex *d. Clement.*

50. Ad incurrendam hanc majorem excommunicationem requiritur, quòd sepelientes id faciant scienter, & cum præsumptione; unde qui habent ignorantiam Juris, vel facti, etiam vincibilem, & culpabilem, talem excommunicationem non incurrunt; nam in d. Clement. dicitur *Qui scienter præsumpserit*; nec qui id faciunt ex gravi metu coacti, quia *ibid.* dicitur *qui propriæ temeritatis audacia*, Suarez *disp. 12. sect. 4. num. 9.* Bonacina *p. 3.* §. 3. *num.* 8. Avila *p. 2. cap. 6. disp. 10. dub. 6. dicto* 1. Excusantur à tali censura sepelientes excommunicatum toleratum, quia ex Concil. Constant., & extr. Martini V. *Ad evitanda* solùm vitare tenemur excommunicatos denunciatos, & notorios Clericorum percussores, non alios, cum quibus sicut in vita, sic etiam in morte communicare possumus, Palaus *num. 14. sect. 4. à num.* 5. Bonacina *num.* 8., & cum aliis Leander *quæst.* 15., & notavimus supra *num.* 45.

51. Dubium tamen est, quinam in Jure intelliguntur per Sepelientes, qui prædictam censuram incurrunt; nam aliqui volunt, intelligi dumtaxat illos, qui propriis manibus excommunicatum sepeliunt, eum in sepulturam inferendo, & terra cooperiendo, non verò mandantes, vel procurantes, quia censura lata contra facientes non comprehendit mandantes, & procurantes, nisi exprimantur, ut diximus *supra cap. 1. dub. 6.*, sed in præsenti mandantes, & procurantes non exprimuntur, & sic censuram non incurrunt, ut cum Henriquez, & Avila tenet Bonacina §. 3. *num.* 8. Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num.* 320 Hurtad. *disp. 5. diff.* 4. Villalob. *tract.* 17. *diff.* 30. *num.* 2. Leander *disp.* 8. *de excom. quæst.* 24., & 25.

52. Verùm probabilius est, non modò corpus sepelientes, sed etiam sepeliri mandantes, & procurantes talem excommunicationem incurrere. Ratio est, quia quando Lex, & Constitutio redditur inutilis, & ridicula, nisi extendatur ad casum sub proprietate verborum non comprehensum, ad illum debet extendi, maximè si secundùm communem, & usitatum loquendi modum comprehendatur; sed si Clementina non extendatur ad mandantes, & procurantes, sed restringatur solùm ad sepelientes propriis manibus, redditur inutilis, & ridicula, nam sepelientes propriis manibus, corpus inferendo in sepulturam, & terra cooperiendo sunt homines rustici, & ignari, qui censuram ignorant, & facilè metu, & authoritate inducuntur ad illum actum; ergo ad illos solùm non debet restringi Clementina, quæ gravissimis verbis, & pœnis prohibet sepulturam Ecclesiasticam excommunicati vitandi, sed debet extendi ad procurantes, & mandantes, qui communi loquendi modo sepelire dicuntur, quando id præcipiunt, aut procurant, & ita tradunt Suarez *disp. 12. sect. 4. num.* 10. Filliuc. *tract. 11. cap. 4. num.* 111. Coninch *disp. 14. dub.* 8. *numer.* 67., & 68. Ugolin. *tab. 1. cap. 9.* §. 5. Reginald. *lib.* 32. *num.* 16. Palaus *punct. 6. num.* 4. Funus comitantes, Clerici canentes, Crucem portantes, Campanas pulsantes, vel etiam corpus ad sepulturam deferentes talem censuram non incurrunt, quia isti propriè non dicuntur sepelire, solùmque remotè concurrunt, ut bene notat Diana *part. 5. tract. 9. resol.* 98., incurrunt tamen excommunicationem minorem ob participationem cum excommunicato vitando.

53. Si fortè contingat, corpus aliquod excommunicati vitandi sepultum fuisse in loco Sacro, tunc si discerni possit ab aliis, exhumandum est, & procul projiciendum; si verò ab alis discerni nequeat, non est exhumandum, sed ibi relinquendum, quia minus malum est, quòd in loco Sacro maneant ossa excommunicati, quàm quòd inde corpora Fidelium ejiciantur, ut clarè constat ex cap. *Sacri de Sepultur.*; Ecclesia tamen remanet polluta, nec in ea celebrari potest, vel alia officia persolvi, donec reconcilietur, ex cap. *Consuluisti, de consecrat. Eccles.*, vel *Altaris*, Bonacina *punct. 3.* §. 3. *num.* 5. Palaus *punct. 6. num.* 13. Henriquez *lib.* 13. *cap. 11. num.* 3. Alterius *disp. 10. cap. 6.* Si ante mortem dedit signa pœnitentiæ priùs absolvi debet antequam sepeliatur, cap. *A nobis de Sent. excom.* si verò jam fuit sepultus non est exhumandus, sed quamprimum petenda est absolutio à legitimo Superiore, ut fiat dignus Ecclesiastica sepultura, & illius ossa non projiciuntur, ut cum Ugolino, & Sayro no-

ro notat Bonacina *punct.* 3. §. 3. *num.* 7. addens, sepeliendum esse in loco Sacro, si ante mortem fuit in foro pœnitentiæ absolutus, quia caput *A Nobis* nihil aliud petit, nec privari debet Ecclesiastica sepultura, quæ est effectus excommunicationis, à qua jam fuit absolutus; si verò moriatur impœnitens, tunc carere debet Ecclesiastica sepultura, & illius ossa sunt projicienda, idem habet Palaus *num.* 13., & Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *numer.* 321.

DUBIUM VI.

De Quarto Effectu Excommunicationis, qui est privatio Beneficiorum, & illorum fructuum.

54 Excommunicatio de se non privat excommunicatum Beneficiis ante excommunicationem legitimè obtentis, ut cum communi Sententia tenet Palaus *disp.* 2. *de Censur. punct.* 11. *num.* 2., sed reddit inhabilem ad alia obtinenda, adeò ut omnis collatio beneficii Ecclesiastici facta excommunicato sit ipso Jure nulla, & invalida in utroque foro, prout decrevit Innocent. III. in cap. *Postulastis, de Clerico excomm: ministr.*, ubi ait; Clericis excommunicationis vinculo innodatis Ecclesiastica beneficia conferri non possunt, nec illi valent ea retinere licitè, nisi forsitan, cum eis fuerit misericorditer dispensatum, cum ea non fuerint canonice consecuti. Nomine collationis intelligitur omnis electio, præsentatio, nominatio, permutatio, resignatio, vel literarum impetratio, quæ si dirigantur ad excommunicatum sunt nullæ; nam Beneficium cum detur propter Officium Ecclesiasticum, qui hoc exercere non possunt, indigni sunt, ut illis beneficia conferantur; unde nec beneficia acquirere, permutare, aut resignare potest in favorem tertiæ personæ, ita Navar., Sayrus, Suarez, Henriquez, Ugolinus, Vasquez, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 4. §. 1. *num.* 1. Palaus *disp.* 2. *punct* 10. *num.* 1. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 99. Coninch *disp.* 14. *dub.* 9. *num.* 69. Garzia de Beneficiis *part.* 7. *cap.* 13. *num.* 15. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 325.

55. Si collatio beneficii, electio, præsentatio, facta sit excommunicato ante contractam excommunicationem, tunc valida est talis collatio, præsentatio, seu nominatio, quamvis acceptatio sequatur tempore excommunicationis. Ratio est, quia Jura solùm prohibent, & irritant collationem beneficii factam excommunicato, non verò ipsius acceptationem, quæ proinde remanet valida; siquidem dispositio legis irritantis collationem beneficii factam excommunicato, cum sit odiosa, & pœnalis potiùs est coarctanda, & non extendenda ad casus in Jure non expressos; est etiam licita talis acceptatio, cum nullo Jure sit prohibita, nisi aliàs animum habeat exercendi munera beneficii ante obtentam absolutionem, quia est acceptatio pro tempore habili, & licita, & electio fuit personæ tunc dignæ, & habilis; quare poterit excommunicatus validè, & licitè acceptare, & possidere beneficium sibi ante excommunicationem collatum, & ita observare praxim, & consuetudinem Romanæ Rotæ testatur Covarruvias in cap. *Alma Mater part.* 1. §. 7. *num.* 4. Palaus *punct.* 10. *num.* 10. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 11. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 13. *num.* 3. Bonacina *supra num.* 9. Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 56., & *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 102. Candid. *disquis.* 18. *art.* 14. *dub.* 3 Garzias *de benef. part.* 7. *cap.* 13. *num.* 19., aliique satis communiter: eodem modo dicendum est de resignatione, & permutatione beneficii; nam si tempore, quo beneficium permutatum, vel resignatum confertur à Superiore, quis est liber ab excommunicatione, valida est collatio, & acquisitio beneficii, quamvis tempore permutationis, vel resignationis esset excommunicatione ligatus, ut cum Garzia tenet Palaus *num.* 2.

56. Si verò collatio beneficii facta sit excommunicato tempore, quo est excommunicatus, remanet nulla, & irrita, quamvis acceptetur ab ipso post obtentam absolutionem, sed necessaria est nova collatio, electio, seu præsentatio. Ratio est, quia collatio, quæ ab initio fuit nulla, non convalescit per absolutionem postea secutam, seclusa dispensatione, juxta Regul. Juris; Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere, *ff. de regul. Juris l.* 1.; sed collatio beneficii facta excommunicato ab initio est irrita, & invalida, ut supra diximus; ergo non convalescit sine dispensatione, sed debet revocari, Navarr. *cap.* 25. *num.* 21. Coninch *disp.* 14. *dub.* 9. *num.* 54. Bonacina *punct.* 4. §. 1. *num.* 10. Palaus *num.* 20. Candid. *dub.* 4. Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 56., & *part.* 5. *tr.* 9. *resol.* 101., & alios referens Leander *disp.* 9. *quæst.* 11.

57. Nec dicas; electionem, seu collationem beneficii factam excommunicato virtualiter perseverare usque ad tempus acceptationis, cum autem tempore acceptationis ille sit liber ab excommunicatione, sequitur, quòd talis electio, seu collatio tunc convalescat, & fiat valida, si Electores, seu Collatores persistant in sua prima voluntate. Sed contra dico, talem electionem, seu collationem non posse virtualiter perseverare, cum ab initio non sit valida, utpote facta excommuni-

municato incapaci; quod enim ab initio non subsistit tractu temporis non firmatur, nec convalescit, unde talis collatio non potest fieri valida per acceptationem, sed requiritur nova collatio, seu præsentatio facta ab illo, qui facultatem habet beneficium conferendi; illa autem obtenta, poterit tunc beneficium retineri, ut habetur ex cap. *Postulastis de Cler. excomm. ministr.*, ubi Innocent. III. Dicens, *beneficia Ecclesiastica licitè retineri non posse ab Excommunicato, etiam post obtentam absolutionem* subdit: *Nisi forsitan cum eis fuerit misericorditer dispensatum*; unde post obtentam absolutionem interveniente dispensatione, licitè poterit excommunicatus Ecclesiastica beneficia retinere, Lessius *lib. 2. cap. 34. dub. 22. num. 119.* Coninch *disp. 14. dub. 9. num. 73.* Sanchez *lib. 8. de Matrim. disp. 7. num. 12.*, & cum aliis Bonacina *punct. 4. §. 1. num. 10.*, qui tamen circa finem oppositum probabile putat.

58. Excipitur collatio beneficii facta à Pontifice illi, quem cognoscit, & scit esse excommunicatum; nam conferendo beneficium censetur cum illo dispensare, ut beneficium consequi, & retinere possit, siquidem Princeps jure suo inhabilem cognitum ut talem, assumens ad aliquam Dignitatem censetur in sua lege dispensare, & habilem reddere, quod præstare non potest Episcopus, qui non potest excommunicatum reddere habilem ad beneficium, nisi priùs ipsum absolvat ab excommunicatione. Valida est etiam collatio beneficii facta à Pontifice excommunicato, quamvis excommunicationem ignoret, quia in suis provisionibus adesse solet Clausula absolutionis à censuris, ad effectum gratiam consequendi.

59. Non solùm excommunicatus est incapax beneficii Ecclesiastici, sed etiam pensionis, quæ fundatur in titulo spirituali, & dicitur Præstimonium, estque portio quædam, quæ extrahitur à beneficio pingui, & confertur Clerico in titulum cum onere alicujus ministerii spiritualis, nam talis pensio habet rationem beneficii; unde invalida est si conferatur Clerico excommunicato, ut cum communi sententia tenet Suarez *disp. 13. sect. 1. numer. 7.* Alterius *tom. 1. lib. 2. disp. 6 cap. 4.* Henriq. *lib. 13. cap. 13. n. 2.* Sayrus *lib 2. cap. 5. num. 15.* Diana *part. 4. tract. 4. resol. 55., & part. 5. tract. 9. resol. 103.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 328.* Idemque probabilius dicendum de quacumque alia pensione spirituali, quæ datur Clerico beneficium resignanti, permutanti, liti cedenti, sustentationem non habenti; nam hæc etiam est spiritualis, & datur cum onere spirituali, nempe recitandi officium Beatæ Virginis, durat per totam vitam Clerici, cui assignata est, nec aliis dari potest, quàm Clericis habentibus saltem tonsuram, nec vendi potest, nec permutari, sinè licentia Papæ, sic Covarr. in cap. *Alma Mater part. 1. §. 7. num. 2. vers. Nono*, Coninch *disp. 14. dub. 9.* Suarez, Vasquez, & alii relati à Leandro *disp. 9. quæst. 16.* Secus dicendum de pensione merè temporali, quæ datur Laicis ob aliquod servitium præstitum Ecclesiæ; hæc enim pensio nullo modo est beneficium Ecclesiasticum, nullum habet annexum onus spirituale, nam hæc si conferatur excommunicato valida est, Henriquez, & Diana loco cit. Bonacina *punct. 4. §. 1. num. 4.* Vasquez *de excom. dub. 6. num. 4.* Ant. à Spiritu S. *numer. 328.*

60. Quoad fructus beneficiorum certum est, excommunicatum accipientem collationem beneficii tempore excommunicationis non facere fructus suos, quia nullum habet titulum illos accipiendi, & retinendi, eò quòd collatio beneficii sit nulla, & irrita, si tamen inservivit beneficio, aut quia ignorabat suam excommunicationem, aut quia non poterat sinè scandalo, & dedecore se retrahere à receptione, & servitio talis beneficii, eò quòd excommunicatio sit occulta, tunc poterit eam partem fructuum sibi retinere, quæ ad honestam sustentationem juxta prædictum servitium debebatur, & quæ daretur alteri Clerico, si beneficio inservisset, non enim illam partem recipit tamquam fructum beneficii, sed tamquam mercedem correspondentem operi, & servitio præstito, Alterius *lib. 2. de Censur. disp. 6. cap. 8. in prin.* Henriquez *lib. 13. cap. 14. num. 3.* Coninch *disp. 14. dub. 9. num. 71.* Palaus *disp. 2. punct. 11. num. 1.* Leander *disp. 9. quæst. 26.*

61. Si autem post beneficium legitimè acceptum quis labitur in excommunicationem, sicut non privatur ipso Jure titulo & possessione sui beneficii, ita nec ipso Jure privatur fructibus, redditibus, & emolumentis ejusdem beneficii, sed illos licitè potest retinere, donec per Sententiam Judicis declaratoriam illis non spolietur, dummodo tamen per se, vel per alium exequatur onera ejusdem beneficii. Ratio est, quia illa privatio, cum sit pœna gravissima, non est imponenda, nisi expressa sit in Jure, sed nullo Jure id invenitur determinatum; ergo non est imponenda talis privatio ante Sententiam Judicis. Nec obstat cap. *Pastoralis §. verum, de appellat.* ubi Innocent. III. de excommunicato ait. *Illi proventus Ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communio denegatur*. Non obstat, inquam, quia ly *subtrahuntur* intelligi potest, ac debet de subtractione per Sententiam Judicis, ut habet Glossa, *ibi* in verb. *subtrahuntur*, & ita tenent Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 51. num. 12.* Hurtad. *disp. 6. diff. 1.* Coninch *disp. 14.*

disp. 14. *dub.* 9. *num.* 81. Candid. *disquis.* 28. *de benef. art.* 15. *dub.* 2. *concl.* 3. Palaus *disp.* 2. *punct.* 11. *num.* 4. Bonacina *punct.* 4. §. 2. *num.* 2. Diana *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 54., & *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 104. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 339. contra plures alios relatos à Leandro *disp.* 9. *quæst.* 28., qui *quæst.* 30. addit, quòd, etiamsi ex Jure haberetur, talem privationem ipso facto incurri, Usu tamen, & consuetudine id esse abrogatum, ut proinde possit in conscientia licitè fructus accipere, & retinere, donec per Sententiam Judicis illis privetur, si per se, vel per alium præstet onera beneficii, recitet horas, &c.

62. Posita Sententia Judicis, tenetur excommunicatus restituere fructus perceptos tempore excommunicationis, etiamsi non stet per ipsum quò minùs absolvatur, etiamsi recedat à contumacia, & in gratia constituatur, quia talis privatio fructuum est effectus excommunicationis, vel ipso facto secundùm plures, vel post Sententiam Judicis, & durat usquedum ponatur absolutio, nisi hæc illi injustè denegetur; nam si excommunicatus paratus sit obedire, & absolutio ei injustè denegetur, tunc facit omnes fructus suos à die, quo per eum non stetit, ut absolvatur, sed ex culpa Judicis; sic enim injustè impeditur, ne officio suo, & suo muneri satisfaciat, perinde ac si vinculis detineretur, ut cum Palao, & communi Sententia notat Ant. à Spiritu S. *num.* 343. Si autem ipse excommunicatus sit pauper, illisque fructibus indigeat ad sui sustentationem, illos potest sibi applicare, cum non sit deterioris conditionis, ac alii pauperes, quibus essent applicandi, nisi fortè applicari debeant alicui loco pio, quo nomine ipse non venit, nisi in extrema necessitate.

63. Si certò constet, excommunicationem fuisse injustam, aut illa per Sententiam fuit declarata injusta defectu causæ, poterit excommunicatus in foro externo repetere fructus, quibus fuit privatus, vel ab iis, quibus applicati fuerunt, vel ab ipso Judice, qui injustam Sententiam tulit, cum fuerit causa talis damni, ut cum aliis tenet Leander *disp.* 9. *quæst.* 40., & 45. Si tamen Judex bona fide processit judicando secundùm allegata, & probata, tunc non tenetur ad interesse, nec ad damnum inde secutum, ad quod tenentur falsi testes, qui malitiosè falsum deposuerunt in Judicio: potest injustè excommunicatus repetere distributiones quotidianas, quæ dantur interessentibus, si sit præsens in oppido, & erat solitus frequentare Chorum, & assistere Divinis officiis, nec sit in mora petendi absolutionem, Leander *quæst.* 41.

64. Quod dictum est de inhabilitate excommunicati ad beneficia volunt plures, intelligendum esse solùm de excommunicato vitando, & nominatim denunciato, non verò de tolerato, cui validè conferri potest beneficium. Ratio est, quia Innocent. III. in cap. *Postulastis de Cler. Excomm. ministr.* ideò asserit, excommunicatum esse à beneficiis excludendum, quia non potest in officio cum aliis communicare, quæ ratio valet solùm de excommunicato vitando, non de tolerato, & sic de illo, non de isto intelligi debet inhabilitas ad beneficia, tum quia Concil. Constant. concedens aliis, quòd possint cum excommunicato tolerato communicare, concedit consequenter illi posse validè beneficium conferri, Navarr. in cap. *Fratres de pænit. disp.* 5. *num.* 45. allegans Glossam 2. in cap. *Apostolicæ de Cler. Excom. ministr.* Hurtad. *disp.* 2. *diff.* 2. *num.* 6. Stephanus Baunii *disp.* 7. *de excom. quæst.* 18. *dicto* 3., & alios referens Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 99.

65. Verùm probabilius est, id esse intelligendum de quocumque excommunicato etiam tolerato, adeò ut collatio beneficii isti facta sit irrita, & nulla; Ratio est, quia Jura vetera indefinitè loquuntur de omnibus excommunicatis, sive vitandis, sive non vitandis, & volunt, collationem beneficii factam cuicumque excommunicato irritam esse, & nullam. Nec illis favet Concil. Constant., nec Bulla Martini V. *Ad evitanda*; nam licèt concedant fidelibus posse communicare cum excommunicatis toleratis, nullum tamen favorem intendunt istis concedere, nec illos in aliquo relevare. Si autem valida esset collatio beneficii facta excommunicato tolerato, ad quod vi Juris communis inhabilis est, magnum favorem illis concederet, & plurimùm illos relevaret, ac proinde standum est Juri communi, secundùm quod collatio beneficii cuicumque excommunicato facta nulla est, & invalida, sic tenent communiter Doctores, Abbas in cap. *Postulastis cit. num.* 4. Covarr. in cap. *Alma Mater part.* 1. §. 7. *numer.* 2. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 3. §. 3., & *cap.* 7. §. 3. Suarez *disp.* 13. *sect.* 1. *à num.* 25. Alterius *lib.* 2. *disp.* 6. *cap.* 2. *dub.* 2. Ant. à Spiritu S. *num.* 330. Palaus *punct.* 10. *numer.* 3. Coninch *disp.* 14. *dub.* 9. *num.* 70. Bonacina *punct.* 4. §. 1., & alios referens Leander *disp.* 9. *quæst.* 4.

66. Idem valet de collatione beneficii facta excommunicato ignoranti, se esse excommunicatum, quia ignorantia, licèt illum excuset à culpa, non tamen reddit validam collationem, quæ in foro conscientiæ est ipso Jure nulla, ut, pluribus relatis, tenet Leander *quæst.* 5.; debet tamen excommunicatio esse valida, nam si à parte rei fuit nulla, non reddit excommunicatum inhabilem, quamvis sententia excommunicationis lata fuerit

secundùm allegata, & probata, quia pœna illa non imponitur excommunicationi putatæ, sed veræ; Si ergo excommunicatio à parte rei fuit nulla, nullum parit effectum, nec reddit inhabilem, sic Gloss. in cap. *sæpè* Verb. *Rata manet, de appellat.* Covarr. Navarr. Suarez, & alii, quos sequitur Leander *quæst. 6. & 7.*

DUBIUM VII.

De Quinto effectu Excommunicationis, qui est privatio Jurisdictionis Ecclesiasticæ.

67. EXcommunicatus vitandus, seu non toleratus privatur omni usu, & exercitio jurisdictionis spiritualis, adeò ut omnia ipsius acta, non solùm illicita, sed etiam sint invalida pro utroque foro, tam interno, quàm externo, quia cum sint ab Ecclesiæ corpore præcisi, exercere non possunt quæ sunt intra corpus Ecclesiæ, & nomine illius geruntur, & cum illis prohibita sit communicatio cum aliis Fidelibus, prohibitum pariter est exercitium jurisdictionis Ecclesiasticæ pro utroque foro, ut colligitur ex cap. *Ad probandum, de Sent., & re judicata*, cap. *Audivimus dist. 24. quæst. 1.*, & cap. *Adversus, de immunit. Ecclesiast.* juncta Gloss. *ibid.*; nam Ecclesia non solùm prohibet excommunicatis vitandis usum jurisdictionis, sed eam ab illis aufert, ut ex communi Sententia docent Suarez *disp. 14. sect. 1.* Sayrus *lib. 2. cap. 6. num. 15.* Bonacina *punct. 5. num. 1.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 346.*

68. Inde excommunicatus vitandus non potest alium excommunicare, dicto cap. *Audivimus 24. quæst. 1.* nec aliam Sententiam validè proferre, cap. *ad probandum de Sent., & re judicata*, ubi Sententia data à multis Judicibus cassanda dicitur, id est cassa declaratur, ut explicat. *ibid. Glossa*, eò quòd unus ex illis erat excommunicatus, & docet Suarez supra *num. 4.*, & Sayr. *num. 15.* Absolutio, dispensatio, & concessio facultatis pro Sacramentis administrandis facta ab excommunicato est nulla, quia sunt actus jurisdictionis Ecclesiasticæ, quam non habet excommunicatus, ut cum Sayr., Coninch, & aliis tenet Palaus *disp. 2. punct. 13. num. 9.* Nec item potest conferre Beneficia, ut habetur cap. Unic. *Ne Sede vacante in 6.*, nec validè eligere, cap. *Cum dilectus de consuetudine*, cap. *Cum inter de electione*, ubi electio à suspensis celebrata censetur irrita, omnis autem excommunicatus est hoc ipso suspensus ab officio, & Beneficio: excipitur Electio Summi Pontificis, quæ valida est, quamvis fiat à Cardinalibus excommunicatis, ob vitanda gravia mala, & schismata, quæ inde oriri possent, ut habetur in Clement. *Ne Romani §. Caterùm de electione*, Leander *disp. 10. quæst. 13.*

69. Non potest excommunicatus alteri delegare suam jurisdictionem, cum hæc delegatio sit exercitium jurisdictionis: Semel facta delegatione, si excommunicetur ille, qui delegavit, cessat jurisdictio in delegato, si res sit integra, & nullo modo inceptus actus jurisdictionis circa illam, nam jurisdictio delegati totaliter pendet à delegante, & sic, ista ablata, vel impedita per censuram, cessat jurisdictio in delegato, si res sit adhuc integra; secus si res non sit ampliùs integra, sed judicium sit inceptum, nam tunc illi conceditur facultas prosequendi usque ad conclusionem, cap. *Relatum*, cap. *Gratum §. licèt de offic. Delegati*, Sayr. *lib. 2. cap. 6. numer. 2.* Avila *p. 2. cap. 6. disp. 5. dub. 1.* Palaus *punct. 13. num. 10.* Ant. à Spiritu S. *num. 349.*; hoc tamen non habet locum, quando Delegatus facit unum Tribunal cum Delegante, ut contingit in Vicario Generali cum Episcopo; tunc enim, cessante jurisdictione in delegante, cessat etiam in Delegato, quamvis res non sit ampliùs integra, sicut cessat per mortem delegantis, cap. *Romana de Offic. Vicarii in 6.*, & cum Sayro, Suarez, Bonacina, & aliis tradit Palaus *num. 10.* Non tamen cessat facultas delegata ad Confessiones audiendas, quamvis per mortem, seu excommunicationem cesset, aut suspendatur facultas delegantis, quamvis res sit integra, quia est gratia facta, quæ ob mortem, vel impedimentum delegantis non infirmatur, Palaus *num. 10.* Bonacina *punct. 5. num. 13.* Sotus *in 4. dist. 18. quæst. 4. art. 3.* Avila *disp. 6. dub. 3.*

70. Hoc totum intelligi debet de excommunicato vitando, qui privatus est omni jurisdictione Ecclesiastica, non verò de excommunicato tolerato, quia eò ipso, quòd Ecclesia illum tolerat, & cum eo communicationem permittit, censetur etiam permittere usum jurisdictionis, & sic acta per ipsum gesta sunt valida, quamdiu per oppositam exceptionem non repelluntur; unde possunt excommunicare, Beneficia conferre, eligere, præsentare, & alia hujusmodi jurisdictionalia validè exercere, nisi à parte adversa contra eum tamquam minùs idoneum excipiatur; supposita enim communione permissa cum excommunicato tolerato, debent ipsius acta sustineri, nisi opponatur exceptio, ne plura incommoda, & inconvenientia sequantur, quæ Concilium Constantiense sublata voluit; quia tamen Concilium ipsos excommunicatos nullatenus in aliquo relevare, vel eis quomodolibet suffragari voluit, sicut antehac, ita & nunc, saltem oppo-

opposita exceptione, eorum acta sunt invalida, sic Navarr. in *Manual. cap. 27. num. 21.* Sayrus *lib. 2. cap. 6. num. 1.* Suarez *disp. 11. sect. 4. num. 9.* Hurtad. *disp. 5. diff. 2. in fine*, Lessius *lib. 2. cap. 29. dub. 7. num. 17.* Excipiens tamen tenetur excommunicationis speciem, & illius Authorem manifestè probare intra octo dies, sin minùs nulla est exceptio, juxta Textum in *cap. 1. de exceptionib. in 6.* Bonacina *quæst. 2. p. 5. num. 4.* Palaus *punct. 13. numer. 4.* Coninch *disp. 14. dub. 10. num. 89.*

71. Quæres; an electio, ad quam concurrit excommunicatus simul cum aliis, sit nulla, & irrita. Resp. esse nullam, & irritam, si suffragium excommunicati ita sit necessarium ad electionem, ut sinè illo non sit valida electio, arg. cap. *Ad probandum de Sent., & re judic.*, ubi actus factus à duobus Judicibus, quorum unus erat excommunicatus, dicitur nullus; at, sit secluso suffragio excommunicati, adhuc remanet sufficiens numerus pro valida electione, tunc remanet valida electio, quamvis excommunicatus suffragium ferat simul cum aliis, quamvis alii scienter excommunicatum admittant, quia nullus datur Textus talem electionem annullans; illi enim, qui pro contraria Sententia solent afferri, solùm dicunt, irritandam esse à Confirmatore, vel loquuntur in casu, quo suffragium excommunicati sit necessarium, tum quia per consortium excommunicati, & inhabilis, non inhabilitantur electores; siquidem *Utile per inutile non vitiatur* de *Regul. Juris in 6.* ita cum Ricardo, Henriquez, Coninch, Lavman, Bonacina, Hurtado, Palaus *disp. 2. punct. 13. num. 13.* contra Suarez, Sayrum, & alios ibid. relatos.

72. Præsentatio ad Beneficium facta à Patrono excommunicato vitando est nulla, si fiat à Patrono Ecclesiastico titulo Clericali, seu per facultatem titulo Beneficii sibi competentem, cap. *Cum autem*, cap. *Nobis*, & cap. *penult. de Jurepatron.*, ita Palaus *num. 15.* Si autem præsentatio fiat à Patrono laico, aut etiam Clerico per facultatem sibi competentem titulo patrimonii, aut alio non Ecclesiastico, tunc valida est præsentatio, quamvis illicita, quia non est actus jurisdictionis, & potestatis Ecclesiasticæ; illam tamen Episcopus non tenetur admitere, quamvis facta sit de persona aliàs digna, & ab excommunicato tolerato, quia nemo tenetur cum excommunicato communicare, Suarez *disp. 14. sect. 2. num. 30.* Layman *lib. 1. tract. 5. part. 2. num. 3.* Coninch *disp. 14. dub. 10. num. 95.* Addunt nonnulli, Episcopum non posse licitè talem præsentationem admittere, si fiat ab excommunicato vitando, quia peccaret venialiter, communicando cum excommunicato vitando, Suarez supra *numer. 28.*

73. Quamvis Episcopus non teneatur admittere præsentationem factam ab excommunicato, si tamen illam admittat, tenetur præsentatum instituere, estque valida talis institutio, sive valida sit præsentatio, sive non, quia, stante invaliditate præsentationis, jus integrum devolvitur ad institutorem, ut cum Suarez, Coninch, Hurtado, Lavman tenet Palaus supra *num. 20.*, idque verum putat, etiamsi Episcopus instituens ignoraverit excommunicationem præsentantis; nam talis ignorantia non versatur circa substantiam, sed circa causam illius; est tamen sufficiens hæc ignorantia, ut institutor institutionem rescindat, ut cum Coninch tradit *ibid.* Palaus.

74. Quæres 2. An resignatio beneficii facta ab excommunicato sit valida. Resp. validam esse, quamvis facta sit ab excommunicato vitando in favorem tertiæ personæ, quia talis resignatio nihil est aliud, quàm cessio beneficii, quæ fieri potest, vel etiam expedit, quòd fiat ab excommunicato non potente munera illius exercere. Nec obstat, quòd fiat in favorem tertii, quia resignatio in favorem tertii solùm addit supra cessionem, designationem personæ, cui beneficium est conferendum, quæ designatio nullum tribuit Jus designato, cum revocari possit, donec designatus provisus sit à Pontifice, & sic validè fieri potest ab excommunicato, Bonacina *punct. 5. numer. 7.* Palaus *numer. 26.*

DUBIUM VIII.

De Sexto effectu Excommunicationis, qui est inhabilitas ad exercendos Actus legitimos in Judicio.

75. INhabilitatur etiam excommunicatus ad exercendos actus legitimos in Judicio, sive Ecclesiastico, sive Sæculari, adeò ut in nullo horum possit esse Judex, Actor, Advocatus, Tabellio, Testis, tum ex communi ratione qua ille prohibetur cum aliis communicare, tum specialiter ex cap. *Veniens, de Testib.* cap. *Decernimus de sent. excom. in 6.*, & cap. 1. *de exceptionib. in 6.*, & aliter faciens non solùm peccat mortaliter, quia in re gravi, & magni momenti frangit præceptum Ecclesiæ, sed acta ab ipso facta in judicio sunt illicita, & invalida, quamvis velit agere in judicio per Procuratorem, ut constat ex cap. *ult. de Procuratoribus*, ubi declaratur nulla institutio Procuratoris facta ab excommunicato vitando, sic Doctores communiter.

Qqq 2 76. Hac

76. Hoc tamen intelligi debet de excommunicato vitando, seu non tolerato, nam de tolerato recurrit Doctrina posita *dub. praced. num.79.*; unde valida sunt acta ab ipso facta, tamquam Advocato, Actore, Judice &c. si nemo contra illum, tamquam inhabilem ad standum in judicio, excipiat. Si enim aliquis excipiat irrita manent acta ab ipso facta, cap. *A nobis de except.*, *& cap. 1. eod. tit. in 6.* Judex quamvis graviter teneatur excommunicatos vitandos repellere à Judicio per Textum expressum in cap. *Decernimus de Sent. excom. in 6.*, quod idem habetur cap. *Pia de except. eod. tit.*, cap. *Intelleximus de judiciis*, & cap. *exceptionem de except.*, & possit etiam repellere excommunicatos toleratos per allata Jura, non tamen tenetur illos expellere, nisi excommunicatio sit notoria, vel aliquis contra eos excipiat, tum quia potest, sed non tenetur cum illis communicare, ita Suarez *disp. 16. sect. 3. num. 2.* Coninch *disp. 14. dub. 11. num. 101.* Bonacina *punct. 7. num. 9.* Filliuc. *tract.12.cap.7.quaest. 4. dicto 4. num. 177.* Hurtad. *disp. 8. diff. 3. num. 6.* Palaus *punct. 14. num. 6.* Diana *p. 5. tr. 9. num. 110.*

77. Potest tamen, ac debet excommunicatus etiam vitandus stare in Judicio ut Reus, ibique accusari, citari, & conveniri potest, ne commodum reportet ex sua malitia, quod certè reportaret, si non posset accusari, & quocumque alio modo in Judicio conveniri, cap. *Intelleximus 7. de Judiciis*: potest etiam in Judicio se ipsum defendere, & respondere ad ea, quæ sibi obiiciuntur, quia defensio est Juris naturalis: unde potest probare, excommunicationem fuisse invalidam, aut sibi injustè denegari absolutionem, quam petit: potest excipere, si Judicem suspectum habeat, & appellare si credat, se injustè esse condemnatum, & ita etiam potest obiicere excommunicationem Accusatori, Testi &c., ita expressè Leander *disp. 12. quaest. 3.* ubi affert Navarr., Suarez, Alterium, Filliuc., Bonacinam, Hurtadum, & alios.

78. An verò Reus excommunicatus vitandus citatus, & in Jus vocatus possit comparere, & respondere per se ipsum, vel id facere debeat per Procuratorem. Responsio satis communis tenet, quòd id facere debeat, non per se ipsum, sed per idoneum Procuratorem, si illum inveniat, & possibilitatem habeat, quamvis causa sit gravis, ut constat ex cit. cap. *Intelleximus de Judiciis*, ubi Pontifex ait; *Quia postulasti à nobis; Utrùm excommunicatus in Judicio stare possit. Respondemus, quòd conveniri potest, & debet per alium in Judicio respondere; ne videatur de sua malitia commodum reportare*, & ibi agebatur de causa matrimoniali, quæ gravissima est, & tamen Pontifex ait; debet per alium respondere, & inde validè, & licitè ad hunc effectum Procuratorem pro se constituere, & Procurator similiter potest pro illo respondere, & causam agere, & illum defendere.

79. Si autem idoneum Procuratorem non inveniat, vel pauper sit, & non possit illum adducere, tunc potest per se ipsum in judicio comparere, & se ipsum defendere, & ad hoc uti Juris remediis, etiam excipiendo contra actorem, Judicem, & testes, quia Ecclesia pro sua pietate non vult illi auferre defensionem naturalem, in quo casu alii, qui necessariò interveniunt in Judicio, licitè possunt cum illo communicare, nec incurrunt excommunicationem minorem, ita Glossa cit. cap. *Intelleximus* verb. *Convenire*, idque etiam constat ex cap. *Si verè de Sent. excom.*, & ita tenent Avila *part. 2. cap. 6. disp. 7. dub. 2.* Hurtad. *disp. 8. diffic. 4.* Henriquez *lib. 13. cap. 7. num. 5.* Villalob. *tract. 17. diffic. 14. num. 5.* Layman *lib. 1. tract. 5. part. 2. cap. 2. num. 15.*

80. Opposita Sententia, quæ & ipsa est satis probabilis, absolutè affirmat, Reum excommunicatum in omni casu posse per se ipsum comparere in judicio, non solùm casu, quo non inveniat idoneum Procuratorem, quod omnes admittunt, sed etiam si illum inveniat; nam in cap. *Cum inter*, cap. *dilecti*, & cap. *Venerabilem de exception.* absque restrictione permittitur excommunicato, ut possit se ipsum in judicio defendere, unde non debet cogi respondere per alium. Nec obstat cit. caput *Intelleximus*, quia ly *per alium* non excludit ipsum Reum, quasi quòd non possit per se ipsum comparere, sed solùm intendit Pontifex, quòd debeat respondere, si non possit, vel non sit idoneus per se, hoc facere debeat per alium, ita tenent Coninch *num. 116.*, *& 117.* Alterius *lib. 2. disp. 3. cap. 3. cap. 2. vers. sed licèt*, Diana *part. 5. tract. 9. resol. 111.* Palaus *disp. 3. punct. 14. num. 26.* Suarez *disp. 14. sect. 4. num. 8.* Bonacina *punct. 7. num. 8.* Leander *disp. 12. quaest. 10.*

81. Secus dicendum est de Reo non vocato in judicium, sed voluntario, qui ante absolutionem non debet audiri, quia caput *Intelleximus de Judiciis*, ubi Reum in jus venire compellitur, loquitur de Reo necessario, id est de illo, qui cogitur respondere in judicio, & se defendere, non de Reo voluntario, qui non cogitur ab aliquo comparere in judicio, sed ad judicium suo commodo venit, & potiùs habet vim Actoris, quàm Rei, siquidem ipse provocat Actorem ad agendum, nempe ut suum judicium prosequatur; Actor autem non auditur in Judicio, ut supra dictum est, ita Abbas in cap,

cum

cum inter de except. numer. 12. Suarez *disp.* 14. *num.* 13. Alterius *supra cap.* 2. *vers. Quartò quæri potest*, Filliuc. *tract.* 12. *cap.* 7. *quæst.* 5. *dicto* 1. Baunii *disp.* 7. *de excom. quæst.* 21.

82. Alia plura ad rem præsentem spectantia tractant Palaus, Bonacina, & Leander distinctè explicantes, quandonam excommunicatus exercere possit officium Procuratoris, Testis, Advocati, Tutoris, & Curatoris, & alios contractus civiles inire, quæ apud ipsos videri possunt.

DUBIUM IX.

De Septimo Effectu Excommunicationis, qui est privatio communicationis politicæ, & Civilis cum aliis Fidelibus.

83. Conveniunt Doctores communiter, cuilibet excommunicato majori excommunicatione, sive sit vitandus, sive toleratus, per se loquendo, prohibitam esse communicationem, seu conversationem politicam, & Civilem cum aliis fidelibus adeò, ut cum eis neque contrahere, commercia, aut negotia habere, cum eis cohabitare, aut familiariter conversari non valeant, ut constat ex cap. *Nuper*, cap. *si aliquando de Sentent. excom.* cap. *Ad mensam* cap. *si Quis laicus* 24. *quæst.* 1. cap. *sicut Apostoli* cap. *excommunicatos*, *cum seqq.* 11. *quæst.* 3., quod idem prohibitum est fidelibus communicare cum illis, quando sunt vitandi, & publicè denunciati: pro quo nota, Excommunicatos excommunicatione majori alios esse, ac dici toleratos, quia Ecclesia eos tolerat, ac permittit, quòd fideles illos vitare non teneantur, sed cum eis, sicut cum aliis, tam in divinis, quàm in humanis, ac politicis, communionem habere possint, alios verò esse vitandos, eò quòd tam ipsi teneantur vitare, seu communionem habere cum fidelibus, quàm fideles tenentur illos vitare, seu cum illis commercium, & conversationem non habere. Quinam autem sint vitandi, seu tolerati.

84. Dico, quòd licèt olim omnes excommunicati excommunicatione majori essent vitandi, publici quidem publicè, occulti verò occultè, *c. cum non ab homine de sent. excom.*; hodie tamen post Concilium Constantiense circa Annum 1414. celebratum ex moderatione Martini V. in Constit., quæ incipit *Ad vitanda scandala* nullus excommunicatus est necessariò vitandus à fidelibus, nisi sit specialiter, & nominatim denunciatus à Judice Ecclesiastico, vel nisi sit notorius percussor Clerici; tunc autem quis dicitur notorius percussor Clerici, quando factum adeò notoriè constat, ut *non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo Juris suffragio excusari*, ut loquitur Pontifex in cit. Bulla; unde si percussio Clerici est adhuc occulta, vel factum ipsum non potest probari, aut aliqua ratione excusari, ut si percussor dicat, se Clericum percussisse ex joco, aut inadvertenter, vel ignorasse, illum esse Clericum, talis percussor non erit vitandus, ut communiter admittunt Doctores.

85. Quamvis fidelibus permissum sit ab Ecclesia communicare cum excommunicatis toleratis, seu non vitandis, isti tamen tam in Divinis, quàm in humanis, & politicis tenentur se gerere tamquam excommunicatos, & vitare, quantùm possunt, fidelium communionem, nec ultro possunt cum illis se ingerere, nisi ab eis requirantur, quia Martinus V. per suam Bullam solis fidelibus permittit communicare cum excommunicatis toleratis, non verò permittit istis ultro se ingerere, & communicare cum aliis fidelibus, quibus non intendit in aliquo favere, nec eos in aliquo relevare, ut habetur ex cit. Bulla, ubi circa finem habetur. *Per hoc tamen hujusmodi excommunicatos, suspensos, & interdictos, seu prohibitos non intendimus in aliquo relevare, nec eis quomodolibet suffragari*, ac proinde non possunt se ultro ingerere, & communicare cum aliis fidelibus, quamvis isti possint cum illis communicare.

86. Casus, in quibus prohibitum est fidelibus communicare cum excommunicatis vitandis continentur illo Versiculo

Os, Orare, Vale, Communio, Mensa negatur.

Per ly *Os*, intelligitur discursus, & confabulatio cum excommunicatis, etiamsi fiat per literas, internuncium, aut per alia signa; intelliguntur etiam prohibita per hanc particulam oscula, amplexus, & alia signa amicitiæ, nec non munerum receptio, vel ad eos missio, quia est quædam communicatio, ut habet Bonacina *punct.* 6. §. 2., & alii cum ipso, non tamen prohibetur retentio munerum, quæ ante excommunicationem sunt recepta, quamvis bonum consilium sit remittere munera, ut excommunicatus confundatur, & inde occasionem capiat resipiscendi, ut cum Avila, Navarr., Sayro, & aliis notat Bonacina.

87. Per *Orare* intelligitur prohibita communicatio in Sacris, & Divinis, id est in Orationibus, Processionibus, Missis, & aliis Divinis officiis; unde non licet orare cum excommunicatis vitandis, ut supra dictum est, non tamen prohibitum est pro illis privatim orare; vide quæ diximus supra *dub.* 4. Per ly *Vale* prohibetur omnis honorifica, & ami-

& amica salutatio etiam signis, & gestu facta, ipsi assurgendo, & aperiendo caput, vel alio simili modo: asserunt plures, licitum esse priùs salutantem resalutare, eò quòd sit quædam debiti solutio, quæ etiam debetur inimicis, sed hoc non approbat Bonacina, cum Avila *supra num.* 4., quia cum generaliter prohibitum sit communicare cum excommunicato, ipsumque salutare, si ipse illicitè salutat, non habet jus, ut resalutetur, sed in pœnam delicti est illo privatus, & sic non est licitum ipsum resalutare, nec ab illo literas accipere, seu rescribere: non tamen est illicitum ipsum alloqui dicendo; *Deus te convertat, Deus te illuminet*, si non proferantur animo salutandi, aut honorandi, ut habet *ibid.* Bonacina.

88. Per ly *Communio* intelligitur prohibita quælibet Societas, facta cum excommunicatis vitandis in habitatione, contractibus, Judiciis, laboribus, & exercitiis; unde non licet cum illis contractus inire, & idem opus cum illis facere. Per ly *Mensa* prohibetur communicatio in cibo, & potu, quæ fit in eadem mensa communi per modum Societatis; unde non est licitum cum excommunicato in eadem Mensa sedere, vel cibos communes, etiam in diversa Mensa, cum illo sumere: & inde qui scit, in eadem Mensa, in eodem convivio, in eodem refectorio adesse excommunicatum vitandum, tenetur recedere, & non recedendo peccat, & incurrit minorem excommunicationem; si tamen quis per accidens, & non per modum Societatis reperiatur in diversorio, seu caupona poterit in eodem cubiculo, & in eadem Mensa comedere, dummodo quisque suum, habeat cibum, nec comedat per modum Societatis, sed quisque suæ intendat refectioni, ut cum Suarez, Sayro, & Avila tenet Bonacina *punct.* 6. §. 2. *num.* 6.

89. Plures tamen dantur causæ, in quibus absque culpa, & pœna licitum est cum excommunicato vitando communicare, quæ referuntur Can. *Quoniam multos* 11. *quæst.* 3., & continentur illo versiculo.

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Utile denotat Utilitatem, tum spiritualem, tum Corporalem, tam ipsius excommunicati, quàm participantis, & communicantis cum illo, vel alterius tertii, modò utilitas sit vera, & non ficta; unde ratione utilitatis spiritualis licitum est tam verbo, quàm facto excommunicatum hortari ad resipiscentiam, & conversionem, ad eum literas mittere, & alia urbanitatis signa ostendere quando creditur, Monitionem esse profuturam, quia quando finis est licitus, sunt etiam licita media, quæ ad ipsum ordinantur, Avila *part.* 2. *cap.* 6. *disp.* 11. *dub.* 2. Bonacina *punct.* 6. §. 2. *num.* 10. Propter utilitatem communicantis licitum est ab excommunicato consilium petere, si sit Advocatus, aut Medicus, pro se, vel pro alio, quando non adest alius, qui æquè utiliter, & bene possit consulere: licitum est insuper ab illo exigere debitum; & excommunicatus potest ab aliis suum Creditum petere, & exigere privatim, secus in Judicio, quia ibi non admitteretur, Bonacina *num.* 12., *& seqq.*

90. *Lex* significat legem Matrimonii, ratione cujus Uxor communicare potest cum Marito excommunicato, etiam denunciato sicuti priùs, quoad torum, & cohabitationem, reddendo, & petendo debitum, & in colloquiis familiaribus pertinentibus ad gubernationem domus in mensa, & in aliis, sicut poterat ante excommunicationem, cit. Can. *Quoniam multos* 11. *quæst.* 3. Ubi absolutè conceditur Uxori, ut possit communicare cum viro absque ulla restrictione, ut constat ab illis verbis Textus; *Apostolica itaque authoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet Uxores, liberos, Servos, ancillas, seu Mancipia, nec non rusticos servientes.* At quia in correlativis dispositum de uno, censetur dispositum pro alio, ubi eadem ratio invenitur, quod dictum est de uxore potente communicare cum Marito excommunicato, valet etiam de Marito in ordine ad Uxorem, quia militat eadem ratio, scilicet animæ periculum, & utilitas domestica, ob quod Uxori permissum est communicare cum Marito, Bonacina *num.* 18., *& seqq.* Navarr. *cap.* 27. *num.* 27. Covarr. in cap. *Alma Mater* 1. *part.* §. 1. *num.* 8., & alios referens Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 123.

91. *Humile* denotat subjectionem, ratione cujus Liberi non emancipati, Servi, Ancillæ, & Mancipia, atque rustici servientes communicare possunt cum Patre, & Domino, illique servitutis officia præstare, ut constat ex cit. cap. *Quoniam multos*, ubi de his omnibus fit mentio; eadem ratione parentes, Domini, & Superiores communicare possunt cum Filiis, & servis excommunicatis, quia in his etiam militat eadem ratio scilicet evitatio periculi animarum, ut tenent Doctores communiter.

92. *Res ignorata* denotat quamcumque ignorantiam, sive Juris, sive facti, quæ excusat à communicatione cum excommunicato, quando quis ignorat, aliquem esse excommunicatum; vel, si scit esse excommunicatum, ignorat esse vitandum, dummodo ignorantia non sit crassa; nam ignorantia invincibilis in qualibet materia excusat à culpa, & pœna, ut diximus *suo loco*. Non sufficit habere dubium de alterius excommunicatione, ut eum vitare teneatur, quia propter

pter dubium nemo privandus est jure suo, quod habet ad communionem cum aliis, sed habere debet certitudinem moralem de alterius excommunicatione, & ratione illius esse vitandum, nam utrumque requiritur, ut ab ejus communicatione removeatur, Bonacina *numer.* 42. Avila *numer.* 11. Palaus *numer.* 25.

93. *Necesse* denotat quamcumque notabilem necessitatem spiritualem, seu temporalem; sive deinde se teneat ex parte ipsius excommunicati vitandi, sive ex parte communicantis cum illo, vel alterius tertii, ratione cujus separari non possunt à communicatione: si enim utilitas licitam reddit talem communicationem, multò magis licitam reddit necessitas, dummodo sit gravis, nec aliter separari possit, sitque necessitas animæ, vel corporis, famæ, aut fortunæ; sive talis necessitas proveniat ex violentia, vel metu gravi injustè incusso, sive aliunde: unde licitum est, urgente necessitate, excommunicatum hospitio recipere, eique ministrare, & eleemosynam dare, & vicissim ab eodem petere, & accipere: licitum est etiam cum eo communicare in eo loco ubi adhuc est bonæ famæ, si alioquin esset infamandus; hac ratione nominatim excommunicatus in uno loco erit alibi publicè vitandus, si excommunicatio publicè sciatur; occultè verò, si occultè, quia per denunciationem factam in uno loco jus amisit ad famam in omni loco; ita tamen, ut non debeat publicè vitari, si excommunicatio sit occulta, quia in tali loco non amisit jus ad famam publicam, Sylvester verb. *excommunicatio* 5. *num.* 26. Covarr. in cap. *Alma Mater* 1. *p.* §. 2. *num.* 3., *&* 6., & §. 3. *num.* 2.

94. Qui extra casus à Jure permissos communicat cum excommunicato vitando peccat, mortaliter quidem si communicat in rebus Sacris, & Divinis, juxta superiùs dicta, venialiter autem, qui solùm participat in rebus humanis, & civilibus, citra scandalum, & contemptum: idem valet de excommunicato communicante cum fidelibus non excommunicatis, & hoc ratione parvitatis materiæ, quia talis communicatio in actionibus humanis, & communibus censetur materia parva insufficiens ad peccatum mortale, ut cum Cajet., Navarr., Soto; Henriquez, & aliis docet Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 6. §. 1 *num.* 5., quod verum est, etiamsi frequens sit talis communicatio, quia quod est de se peccatum veniale per multiplicationem actuum non transit in mortale, ut tenent cit. Doctores, quos sequitur Palaus *disp.* 2. *punct.* 18. *num.* 3. Sayrus *lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 4. Diana *part.* 5. *tract.* 9. *resol.* 2., & alii apud ipsos.

95. Nec obstat, quòd per communicationem cum excommunicato vitando incurratur excommunicatio minor, per quam quis privatur passiva participatione Sacramentorum, à qua nemo excluditur per solùm peccatum veniale. Sed contra dico, per talem communicationem cum excommunicato vitando incurri excommunicationem minorem excludentem à passiva Sacramentorum participatione, non tamen esse peccatum mortale, quia hoc pendet à potestate Ecclesiæ privantis inobedientes passiva Sacramentorum participatione ob censuram incursam propter solum peccatum veniale, cum à tali pœna possit quis faciliter liberari, ut docent cit. Doctores.

96. Peccat tamen mortaliter, & incurrit majorem excommunicationem, qui communicat cum excommunicato in crimine criminoso, id est quando cooperatur crimini, vel contumaciæ, propter quam lata est excommunicatio, cap. *Nuper*, & cap. *Si concubinæ de Sent. excomm.*, quia agentes, & consentientes digni sunt, ut pari pœna plectantur, & inde si lata sit excommunicatio contra concubinarium recusantem concubinam domo expellere, qui auxilium, favorem aut consilium præbet tali concubinario, ne concubinam domo expellat, dicitur participare in crimine criminoso, unde peccat mortaliter, & majorem incurrit excommunicationem: similiter qui dat consilium, aut impedit, ne alter debitam restitutionem faciat, aut ne percussor Clerici pœniteat, & exeat ab excommunicatione, dicitur participare in crimine criminoso, quod idem valet in aliis casibus similibus, & sic peccat mortaliter, & incurrit eamdem excommunicationem, quia est particeps in eodem casu, & peccato, pro quo lata fuit excommunicatio, & ita tenent Doctores communiter, Navarr., Henriquez, Suarez, Alterius, & Bonacina §. 1. *num.* 8.

97. Ad incurrendam hanc excommunicationem quinque requiruntur conditiones. Primò, ut communicet in crimine postquam criminosus excommunicationem contraxit, qui enim communicat in primo actu, quando nondum est excommunicatus, non incurrit dictam excommunicationem. Secundò, ut participet in eodem crimine, propter quod alter jam fuit excommunicatus. Tertiò, quòd communicet cum criminoso sciens, illum jam fuisse excommunicatum propter tale crimen; secus excusaretur ab incurrenda pœna, quia in cap. *Nuper de Sent. excom.* dicitur, *quòd participet scienter.* 4.. ut ille, cum quo communicat, sit vitandus, & nominatim excommunicatus, & denunciatus; nam post Constantiense permissum est participare cum excommunicatis toleratis: Addunt nonnulli, participantem cum notorio percussore Cle-

rici

rici non incurrere dictam excommunicationem, nisi fortè talis percussor fuerit denunciatus, excommunicationem incurrisse; nam in d. cap. *Nuper* solùm fit mentio de participante cum nominatim excommunicato, ita Sanchez, & Avila apud Bonacinam *supra num. 9. 5.* quòd communicatio, aut cooperatio in crimine non sit adeò levis, ut pro nihilo habeatur; nam ad incurrendam excommunicationem requiritur materia gravis, & sufficiens ad peccatum mortale, sic Doctores communiter, qui advertunt, participantem in crimine criminoso non posse absolvi, nisi ab illo, qui absolvere potest principalem, cum quo communicavit, ut constat ex *cit.* cap. *Nuper*, & docent omnes Doctores.

98. Universaliter notandum est, quòd sicut ab observantia Legum humanarum excusat justa, & rationabilis causa, puta ignorantia invincibilis, gravis necessitas, gravis metus, vel grave periculum mortis, infamiæ, jacturæ bonorum, & damni corporalis, ita similiter poterit excusari excommunicatus, qui propter similem causam excommunicationem non observat: &, si excommunicatio sit occulta, quamvis sibi bene cognita, ad evitandum scandalum, gravem jacturam famæ, bonorum &c. poterit excommunicatus administrare, vel recipere Sacramenta, Divinis interesse, & ultro cum aliis conversari, dummodo hoc necessarium sit ad vitanda illa damna, quæ alia ratione non possunt vitari; ubi enim nullum periculum damni est, vel, si adest, alia ratione, quàm transgressione legis vitari potest, debet excommunicatus se abstinere, & observare excommunicationem.

99. Alii effectus excommunicationis magis remoti sunt Irregularitas, & quòd, si quis insordescat in excommunicatione per Annum, sit suspectus de hæresi, & contra eum possit ab Inquisitoribus procedi ex Trident. *sess. 25. cap. 3.*, & quòd Rescripta quæcumque à Pontifice impetrata sint invalida, & nihil ei prosint, ut constat ex cap. 1. *de Rescript. in 6.*

DUBIUM X.

De Minori Excommunicatione.

100. Licèt olim plures fuerint minores excommunicationes, tum à Jure, tum ab homine impositæ, quarum aliquæ privabant omnium Sacramentorum participatione, & aliæ solùm à participatione Eucharistiæ, hodie tamen unica tantùm est à Jure imposita ob participationem cum excommunicato vitando, juxta Textum in cap. *Excommunicatos*, & cap. *cum excommunicato*, *& seqq.*, & cap. *Finali de Clerico excommunicato ministrante*, cap. *Nuper de Sentent. excom.*, & cap. *A nobis de exception.*, ut cum Victoria, Caiet., Navarr., & aliis tradit Palaus *punct.* 21. *num.* 1. Contrahitur hæc excommunicatio minor per participationem, & communicationem cum excommunicato majori excommunicatione vitando, sive vivo, sive mortuo in casibus à Jure prohibitis; si enim mortuum, antequam absolvatur, comiteris ad sepulturam incurris minorem excommunicationem, nam quibus in vita communicare non possumus, nec in morte permissum est communicare, cap. *in Sacris de Sepult.*, illam non incurris communicando cum excommunicato tolerato, quia post Concilium Constant. hoc est fidelibus permissum.

101. Definitur hæc Excommunicatio Censura Ecclesiastica privans fideles passiva Sacramentorum participatione, & electione ad beneficia Ecclesiastica. Inde taliter excommunicatus non privatur jurisdictione, nec suffragiis communibus Ecclesiæ, nec communicatione exteriori, tam in civilibus quàm in Sacris, audiendo Missam, Divina officia, &c. sed licitè iis potest interesse, sinè peccato. Mortaliter peccat recipiendo Sacramenta, nisi ignorantia, seu alia gravis causa excuset, sed validè recipit, excepto Sacramento Pœnitentiæ, siquidem in eo recipiendo peccat mortaliter ex defectu doloris, & dispositionis ad gratiam, & sic invalidè recipit, nisi priùs curet, à tali excommunicatione absolvi; Idem dicendum de Sacerdote tali excommunicato scienter conferente Sacramenta, nisi ob gravem causam excusetur, eò quòd Sacramenta conferat indigno, & indisposito, peccat, inquam, non contra præceptum Ecclesiæ, sed contra præceptum naturale Divinum, quo Sancta sanctè tractare tenemur.

102. An verò peccet administrando Sacramenta, sicut peccat, ea recipiendo, probabilius est, non peccare, nec etiam venialiter, quia excommunicatus excommunicatione minori non est privatus activa participatione Sacramentorum, sed tantùm passiva,

va, ut cum aliis tenet Bonacina *quaest.* 3. contra nonnullos volentes peccare mortaliter, aut venialiter: mortaliter peccat celebrando, quia recipit Sacramentum Eucharistiæ, non tamen fit irregularis, nec incurrit aliam pœnam ipso Jure, cum nullibi sit expressa, sed puniri potest arbitrio Superioris, ut patet ex cap. *Si celebrat de Cleric. excomm. ministrante*, ut cum Suarez, & Avila notat Bonacina.

103. Secundus effectus excommunicationis minoris est privatio electionis passivæ ad Beneficia Ecclesiastica, adeout nec eligi, nec præsentari possit ad Beneficia, cit. cap. *Si celebrat.* Unde peccant mortaliter eligentes, præsentantes, & conferentes scienter Beneficia excommunicato minori excommunicatione, sicut etiam mortaliter peccat ipse excommunicatus illud recipiens, quia in re gravi faciunt contra præceptum Ecclesiæ, Palaus *punct.* 21. *num.* 13. Bonacina *q.* 3. *num.* 7. Sayrus *cap.* 22. *num.* 22. Electio tamen, & præsentatio est valida, quia in dicto cap. non apponitur clausula irritans, sed potest per Sententiam Judicis irritari. Non privatur electione, præsentatione, seu collatione activa, quia hæc spectat ad jurisdictionem, cujus usus ea excommunicatione non impeditur. Dixi, ad Beneficia Ecclesiastica; nam si agatur de officio aliquo, aut dignitate temporali, electio ad illam nullo jure prohibetur, nec irritari debet.

104. Ab hac minori excommunicatione absolvere potest Episcopus, & quilibet proprius Sacerdos, cap. *Nuper de sent. excom.* Proprius Sacerdos dicitur non solùm Episcopus, & Parochus, & qui in suos subditos habent jurisdictionem ordinariam, sed etiam qui illam habent delegatam; unde quilibet Sacerdos approbatus ad confessiones audiendas dicitur proprius Sacerdos respectu illorum, quos potest à peccatis absolvere, cap. *Omnis utriusque sexus de poenit.*, *& remiss.*, & sic quilibet Sacerdos, qui facultatem habet ordinariam, aut delegatam audiendi confessiones absolvere potest ab hac excommunicatione, quod certum est apud omnes Doctores.

105. Dubium solùm est, an id præstare possit quilibet Sacerdos, etiam non approbatus ad confessiones audiendas; plures affirmant, modò non sit conjuncta cum peccato mortali, quia Sacerdos quilibet absolvere potest à culpis venialibus, sed hæc excommunicatio de se contrahitur propter venialia; ergo potest simplex Sacerdos absolvere ab illa: hodie tamen hoc non est satis tutum, propter Decretum contrarium Sacræ Congregat. prohibentis absolutionem venialium factam à simplici Sacerdote non approbato ad confessiones audiendas, quod Decretum allatum est à nobis in *tract. de pænit. cap.* 13. *dub.* 4. *num.* 28. Absolutio ab hac excommunicatione sufficienter datur verbis eam exprimentibus, nec requiritur aliqua determinata cœremonia pro foro externo, sicut requiritur pro excommunicatione majori.

106. Hic nobis agendum esset de excommunicationibus in particulari, & maximè de contentis in Bulla Cœnæ; at quia nimis cresceret Volumen id consultò omittimus, & reservamus ad speciale opusculum à nobis dandum, si otium erit: de illis fusè, & luculenter tractant Suarez, Alterius, Duardus, Navarr., Leander, Palaus, & Bonacina speciali Volumine, apud quos, occurrente casu, videri possunt.

CAPUT IV.

DE SUSPENSIONE ET DEGRADATIONE

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Suspensio.

1. Ribus modis sumi potest Suspensio. Primo latissimè pro prohibitione cujuscumque officii, etiam sæcularis. Secundo minùs latè, prout importat privationem usus alicujus officii Ecclesiastici ob ignorantiam, vel morbum, & hoc modo Clericus fieri potest suspensus sinè culpa, non tamen sinè causa. Tertio accipitur strictè, & propriè pro censura Ecclesiastica, qua quis ita prohibetur exercere actus Ordinis, ut fiat irregularis, si illos exerceat, & de hac loquimur in præsenti, & bene definitur; *Censura Ecclesiastica, qua Clericus impeditur, ne functiones exerceat sui Officii, vel Beneficii.* Dicitur *Censura* loco generis, & per illam convenit cum Excommunicatione, & Interdicto, à quibus differt per alias particulas, ut diximus supra *cap.* 1. *num.* 5.; nam excommunicatio privat bonis spiritualibus, quatenùs habent rationem communicationis cum fidelibus: Interdictum, ut sunt quædam participatio rerum Sacrarum: Suspensio verò prout sunt actus officii, vel Ordinis, seu usus Ecclesiasticæ potestatis.

2. Suspensio multiplex est, nam alia est ab officio tantùm, sive ordinis, sive jurisdictionis. Alia à beneficio tantùm, id est ab administratione, & fructibus beneficii percipiendis. Alia ab officio, & beneficio, simul. Item alia est totalis, quæ suspendit in totum ab officio, & beneficio, id est ab omni actu ordinis, & jurisdictionis, ut nul-

ut nullum exercere possit actum Ordinis, aut jurisdictionis. Alia partialis, quæ solum suspendit ex parte, ut quando quis suspenditur a celebrando, sed non ab audiendis confessionibus, vel è contra: Alia insuper est temporalis, quæ fertur ad tempus determinatum. Alia perpetua, quæ simpliciter fertur absque limitatione temporis. Alia est pœnalis, quæ fertur in punitionem, & vindictam delicti commissi, & hæc non est censura, sed pura pœna. Alia est medicinalis, qua intenditur emendatio delinquentis, & hæc est propriè censura. Alia denique est à Jure; alia ab homine, ut dictum est supra de Censuris in communi.

3. Omnes, qui possunt excommunicare, possunt etiam suspendere; nam qui potest majus potest minus in eodem genere; suspendere autem minùs est, quàm excommunicare, non tamen è contra omnes, qui possunt excommunicari possunt suspendi; siquidem omnes Christiani possunt excommunicari, non tamen suspendi, sed solùm personæ Ecclesiasticæ habentes aliquem ordinem, vel jurisdictionem Ecclesiasticam, ut patet ex tradita defenitione suspensionis, non tamen omnes personæ Ecclesiasticæ suspendi possunt, nam Summus Pontifex suspendi non potest, sicut nec excommunicari, cum non habeat in terris Superiorem, à quo suspendatur, vel excommunicetur. Episcopi autem, licèt possint suspendi, privilegium tamen illis concessum est ob eorum dignitatem, ut generali Sententia suspensionis, & interdicti non comprehendantur, nisi specialis eorum mentio fiat, ut cum Hurtado, Henriquez, Layman, & aliis tenet Palaus *disp. 5. punct. 2. num. 5.*, & constat ex cap. *Quia periculosum de Sent. excomm. in 6.*, & intelligitur de Episcopis etiam non consecratis, dummodo sint confirmati, ut probat Palaus loco cit. Abbatissa, Priorissa, & alia hujusmodi Præfecta Monialium, licèt suspendi possit ab Officio suæ Oecononiæ, ejusque actibus, non tamen est capax suspensionis, quæ sit censura Ecclesiastica, cum non suspendatur ab aliquo actu Ecclesiastico ratione ordinis Clericalis alicui competenti, cum sit incapax, tum ordinis Clericalis, tum veræ jurisdictionis Ecclesiasticæ.

4. Non solùm singulares personæ, sed etiam integra Communitas Clericorum, puta Capitulum suspendi potest, ex cap. *quia sæpe de elect. in 6.*, ubi totum Capituli corpus, & singuli capitulares, qui bona Prælati defuncti occuparunt, vel diripuerunt ab officiis, & Beneficiis Ecclesiasticis suspenduntur, quousque restituerint quidquid de bonis perceperint supradictis. Quando suspensio simpliciter fertur in Communitatem, non afficit singulas personas distributivè secundum ipsarum particularia Ministeria, sed afficit communitatem, id est personas communitatis, prout constituunt unum corpus secundum officia, & beneficia illis communia, quæ scilicet communi suffragio conferuntur; si autem feratur in communitatem, & singulas illius personas propter culpam particularium, ut in cit. cap. *quia sæpe de elect. in 6.* tunc non afficit personas innocentes, sed solùm delinquentes, & sic innocens, cessante scandalo, potest se gerere tamquam non suspensum in ordine ad officium, & beneficium sibi proprium, Coninch *disp. 15. dub. 3. num.* 26. Avila *part. 3. disp. 3. dub.* 2. *concl.* 3., *&* *dub. 4. concl.* 1. Navarr. *consil.* 40. *lib.* 1. Ant. à Spiritu S. *disp. 4. num.* 702.

5. Suspensio, prout est censura Ecclesiastica, incurri non potest absque culpa, & quidem absque culpa gravi, & mortali, quando suspensio est gravis, ut est illa, quæ regulariter imponitur à Jure, & quidem debet esse culpa propria, quia cum sit pœna supponit culpam in eo, qui punitur, secundùm vulgata principia Juris, & constat ex dictis supra *cap. 1. dub. 5. num.* 45. Dubium solùm est, an suspensio imponi possit pro peccato veniali. Resp. suspensionem totalem ab officio, & beneficio, vel ab alterutro illorum supponere culpam gravem, quia est pœna gravis; si autem est suspensio minor, quia privat solùm ab aliqua parte, puta ab uno actu eligendi, à distributionibus unius horæ, vel ad tempus, puta per unum mensem, tunc imponi potest pro culpa veniali, quia non censetur pœna gravis, Palaus *disp. 4. punct. 3. nu.* 4. Sanchez, Hurtado, & Coninch, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *num.* 703.

6. Potest suspensio imponi uon solùm per modum censuræ propriè dictæ, sed etiam per modum pœnæ: si imponatur à Judice per modum censuræ ad eam præcedere debet Canonica monitio, non autem si à Canone jam sit lata, vel imposita, arg. cap. *Reprehensibilis de appellat.*, ut diximus supra *cap. 1. dub. 9.*; quòd si feratur suspensio in pœnam delicti nulla est necessaria prævia monitio, unde si Prælatus prohibeat subdito oretenus, & solo verbo, ne celebret, tunc est pœna, non censura rigorosa, quæ debet ferri in scriptis, præcedente monitione, nulla pro illa ferenda requiritur determinata forma, sed sufficiunt quæcumque verba illam exprimentia, Palaus *disp. 4. punct. 4. num.* 1. Navarr. *cap. 27. num.* 161. Henriquez *lib. 13. cap.* 32. *num.* 3.

DUBIUM II.

De Effectibus Suspensionis.

7. Effectus suspensionis est privare suspensum actibus, exercitio, seu usu alicujus potestatis, seu juris aliàs ratione officii sibi competentis, ut constat ex tradita definitione suspensionis: dubium solùm est, an talis privatio sit latè, vel strictè interpretanda, adeò ut suspensus ab uno effectu, seu actu, censeatur etiam suspensus ab aliis actibus, & effectibus; & dico, hanc pœnam esse strictè accipiendam, ut suspensus ab uno actu non sit suspensus ab aliis, nisi sint connexi cum primo, ut docet Henriquez *lib. 13. cap. 32. num. 1.*, in quo differt ab excommunicatione, cujus omnes effectus sunt Jure communi connexi, ut non nisi à Papa possint separari; unde attendi debent verba Juris, aut Judicis, ut suspensio restringatur ex proprietate verborum ad effectum expressum. Si absolutè proferatur sine expressione alicujus effectus censetur invalida, nec ullum sortiri effectum, Suarez *disp. 25. sect. 2. num. 8., & 9.* Alterius, Filliuc., Corneio, quos affert, & sequitur Leander *de Censur. tract. 1. disp. 4. quæst. 7.* contra Sayrum Ugolinum, & alios, quos sequitur Bonacina *punct. 2. numer. 1.*

8. Suspensus ab officio non est eo ipso suspensus à Beneficio, nec è contra suspensus à beneficio est etiam suspensus ab officio, quia sunt duo distincta, & unum stare potest sine altero, nec nomine officii venit beneficium, aut e contra, Palaus *punct. 5. §. 1. num. 5.*, & cum aliis Diana *part. 5. tract. 10. resol. 1.*; unde suspensus ab officio percipere potest fructus sui beneficii, si aliàs per se, vel per alium inserviat beneficio; cum enim suspensus ab officio non privetur beneficio, ita nec privari debet fructibus ejusdem beneficii: potest etiam eligi validè ad aliud beneficium, quia talis electio nullo Jure redditur irrita, sed ad summum irritanda, ut cum Suarez tenet Coninch *disp. 15. dub. 2. concl. 3.* Suspensus à beneficio si ejusdem administrationi se ingerat, & fructus percipiat, perdit ipso Jure beneficium, cap. *Cupientes* §. *cæterùm de elect. in 6.*, & fructus perceptos restituere tenetur, saltem post Sententiam Judicis, non ante, si per se, vel per alium beneficio inserviat.

9. Suspensus ab Ordine non censetur suspensus à Jurisdictione Ecclesiastica, nec è contra, quia suspensio, cum sit strictæ interpretationis, extendi non debet ultra verborum proprietatem; & inde si Episcopus sit suspensus ab ordine, quamvis non possit confessiones audire, potest tamen alteri delegare facultatem confessiones audiendi; nam hoc spectat ad potestatem Jurisdictionis, illud ad potestatem ordinis: suspensus ab ordine, si actum exerceat sibi prohibitum, contrahit irregularitatem, *cap. 1. de sent. & re judicat. in 6.* non autem si exerceat actum Jurisdictionis.

10. Suspensio ab Ordine simpliciter lata impedit, ac prohibet usum cujuscumque ordinis, tam majoris, quàm minoris, quia suspensio indefinita æquivalet universali, Palaus *punct. 5. §. 1. num. 11.* Suspensus simpliciter à collatione, seu receptione ordinum non videtur suspensus à collatione, seu receptione primæ tonsuræ, cum hæc propriè non sit Ordo, Bonacina *punct. 2. num. 6.*, & cum aliis Diana *part. 5. tract. 10. resol. 6.* Suspensus ab Ordine superiori non censetur suspensus ab inferiori; nam qui prohibet majus non statim prohibet minus, et sic suspensus à Presbyteratu exercere potest officium Diaconi, & Subdiaconi, Bonacina *num. 7.* Palaus §. 1. *num. 11.* Diana *part. 5. tract. 10. resol. 5.*

11. Suspensus verò ab Ordine inferiori non potest licitè exercere actum superioris ordinis, tum quia, destructo fundamento, destruuntur omnia, quæ fundantur in illo; sed Ordines superiores fundantur in inferioribus, & sic prohibitus exercere actus inferiores, nec etiam superiores exercere potest; tum quia indignus exercere actus inferiores, magis indignus est, ut exerceat superiores, cui enim, quod minus est non licet, nec quod majus est licere debet, cap. *qui illorum de Sent. excomm.* juncta Gloss. *verb. minora*, & cap. *Cui licet de Regul. Juris in 6.* Reginald. *lib. 32. num. 15.* Hurtad. *diff. 4. num. 8.* Bonacina *punct. 2. numer. 7.* Diana *part. 5. tract. 10. resol. 6.*; si tamen de facto illum exerceat non incurrit irregularitatem, si aliàs non exerceat actum ordinis, à quo est suspensus, quia hoc illi prohibetur solùm ratione indecentiæ, ut cum Corneio, Diana, & Coninch tenet Leander *disp. 3. quæst. 16.*

12. Suspensio lata simpliciter absque determinatione temporis semper durat, donec per habentem potestatem auferatur; si verò lata sit cum determinatione temporis, puta per sex menses, vel sub conditione, donec restituat, tempore elapso, vel impleta conditione, per se ipsam cessat absque nova Superioris absolutione, juxta ea, quæ diximus supra *de excommunicatione cap. 2. dub. 1. num. 6.* Navarr. *in man. cap. 27. numer. 161.* Tollitur etiam per relaxationem, sive dispensationem, si ea lata fuit, ut pura pœna propter peccatum præteritum; sive deinde lata sit in perpetuum, sive ad certum tempus, & illud nondum sit elapsum. Nulla sunt necessaria,

verba determinata pro absolutione Clerici à suspensione, sed sufficiunt quæcumque verba importantia talem absolutionem, puta; *Ego absolvo te à vinculo suspensionis, quam incurristi, & restituo te ad executionem tui officii, vel ordinis, vel ad tuum beneficium*, ut cum aliis tenet Bonacina *disp. 3. quæst. 6. punct. ult.*

DUBIUM III.

De Depositione, & Degradatione.

13. Depositio, seu Degradatio est perpetua remotio ab Ordinibus, vel Altaris ministerio. Differt à Censuris, & Irregularitate, quia istæ sunt temporales, & cessant per absolutionem, vel dispensationem, non sic degradatio, quæ est perpetua: & est duplex, alia verbalis, quæ propriè dicitur *Depositio*, estque pœna Ecclesiastica, qua Clericus cum certa verborum forma, ac solemnitate privatur in perpetuum omni officio, ac beneficio clericali, non tamen privatur privilegio fori, & Canonis; unde puniri non potest à Judice laico, & percutiens verbaliter degradatum incurrit excommunicationem Canonis, *si quis suadente*.

14. Degradatio realis, seu actualis, quæ propriè dicitur, *Degradatio* est, quando Clericus jam verbaliter degradatus per sententiam spoliatur vestibus omnibus, ac signis Clericalibus, & omni privilegio Clericali, adeò, ut non incurrat excommunicationem, qui taliter degradatum percutit, non tamen Charactere, qui indelebiliter inhæret Animæ, nec potestate ordinis; unde si esset Sacerdos, & consecraret, cum debita materia, forma, & intentione validè consecraret, sic Barbosa *de offic. & potest. Episcop. allegat.* 110. *num.* 5., *& seqq.* Bonacina *punct. ult. num.* 5. Sayrus *lib.* 5. *cap.* 22. *num.* 25.

15. Hæc pœna non nisi Clericis in Sacris constitutis infligi solet, quamvis inferioribus etiam imponi possit: ordinariè est irremissibilis, & solùm à Papa remitti potest, quin etiam taliter degradatus tradi solet Curiæ sæculari morte plectendus ob crimina gravia, & extraordinaria: depositio autem verbalis facta ob adulterium, & alia crimina adulterio minora, remitti potest ab Episcopo post peractam pœnitentiam, cap. *At si Clerici* §. *de Adulteriis, ubi D.D. de Judiciis* ibi: *de Adulteriis verò, & aliis criminibus, quæ sunt minora, potest Episcopus post peractam pœnitentiam dispensare*.

16. Degradatio verbalis fieri potest in absentem; Realis verò non nisi in præsentem. Crimina, propter quæ imponitur verbalis depositio sunt Adulterium, Concubinatus perseverans post monitionem, Simonia notoria, Stuprum, Incestus, Furtum, Perjurium, Homicidium, & alia, quæ inferunt irregularitatem, Moneta *de Distribut. quotid. quæst.* 17. *num.* 6. Barbosa *allegat.* 110. *num.* 10. Crimina verò, ob quæ Clericus est realiter degradandus, & relaxandus, tria sunt in Jure Canonico. Primò Crimen hæresis manifestum, cap. *Ad abolendam*, cap. *excommunicamus de Hæreticis*, & cap. 1. *eod. tit. in* 6. Requiritur, quòd Reus sit relapsus, vel negativus, seu impœnitens; convictus tamen per legitimos testes etiam super credulitate, & pertinacia. Secundò est falsificatio literarum Pontificis, cap. *Ad falsarium de crimine falsi*. Tertiò est gravis Calumnia proprio Episcopo illata, cap. *Si quis Sacerdotem* 17. 11. *quæst.* 1.; requiritur tamen, quòd sit incorrigibilis, Suarez *disp.* 30. *sect.* 2. *num.* 4. Alia crimina ex constitutionibus Pontificiis adducuntur, & sunt Sodomia frequentata, Clericus non Sacerdos Missam celebrans, aut Confessiones audiens, & absolvens; sollicitans in Confessione Mulieres ad turpia gravitate excessiva; Monetarii, vel monetas tondentes intra Italiam; Copula sacrilega, & frequens cum Moniali, pro quibus videri potest Pignatellus *tom.* 8. *Consult.* 91. *num.* 7., & Barbosa *allegat.* 110. *num.* 18., *& seqq.*

17. Solemnitas depositionis verbalis præscribitur in *cap.* 2. *de pœnis in* 6., & ita fieri debet, ut si Episcopus sit deponendus Metropolitanus cum aliis duodecim Episcopis Sententiam ferat; si Sacerdos sit deponendus, sufficit, ut cum proprio Episcopo conveniant sex alii Episcopi; si Diaconus, vel Subdiaconus, tres; si in Minoribus constitutus sufficit Episcopus cum Capitulo. Hodie verò ex Jure novo *Trid. sess.* 13. *cap.* 4. *de reformat.* causa Episcopi est Papæ reservata, aliorum autem causam solus Episcopus per se, vel per suum Vicarium Generalem cognoscere potest, eosque verbaliter deponere, Palaus *disp.* 4. *punct. ult. num.* 6.

18. Degradatio realis, seu actualis, & solemnis non nisi ab Episcopo consecrato fieri potest, Barbosa *cit. allegat.* 110. *num.* 24. assistentibus duodecim Abbatibus Infulatis, vel aliis personis in Ecclesiastica Dignitate constitutis. Forma, & solemnitas actualis degradationis expressa reperitur in *cap.* 2. *de pœn. in* 6., ut degradandus indutus vestibus Sacris sui ordinis, & portans ejusdem ordinis instrumenta adducatur ad præsentiam Episcopi, & ab eo illis publicè exuatur, prolatis verbis hujus pœnæ effectum declarantibus; exuitur etiam veste talari, & raditur in capite; &, si est Sacerdos in manibus, idque ad terrorem tantæ condemnationis. Sic spoliatus signo calcei repellitur, & inde traditur, & relaxatur Judici sæculari, ut ejus Jurisdi-

risdictioni tamquam purè laicus subdatur. Inde per satellites ad carceres Curiæ sæcularis ducitur ultimo supplicio plectendus. Episcopus tamen à Judice sæculari petit, ut misericorditer agat, & Reum citra mortis, vel mutilationis pœnam puniat, ut tradit Clericatus *cap.* 153. *num.* 13.

CAPUT V.

DE INTERDICTO ET CESSATIONE A DIVINIS

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Interdictum.

1. Nterdictum est Censura Ecclesiastica privans hominem usu quorumdam Sacramentorum, Divinorum Officiorum, & Ecclesiasticæ Sepulturæ, quatenus illa sunt participatio quædam rerum Sacrarum, colligitur ex cap. *Non est vobis de Sponsal.*, & ex cap. *Quod in te de pœnit.*, *& remiss.*, & in re est communis: Dicitur *quatenus illa sunt participatio quædam rerum Sacrarum*, per quas particulas differt ab Excommunicatione, & Interdicto; nam excommunicatio eodem usu privat, in quantùm est communicatio cum fidelibus; suspensio verò in quantùm usus ille est exercitium Ecclesiasticæ potestatis.

2. Interdictum triplex est locale, personale, & mixtum. Interdictum *locale* est quando prohibetur, ne in tali loco celebrentur Divina officia; unde immediatè afficit locum, in quo non possunt officia divina celebrari, & mediatè afficit personas, quæ non possunt in tali loco interesse Divinis officiis. *Personale* afficit immediatè personas, quibus prohibitum est assistere divinis officiis in quocumque loco: Siquidem hujusmodi Interdictum sequitur personam quocumque ierit, sicut umbra sequitur corpus, & lepra leprosum. *Mixtum*, quando locus, & personæ talis loci immediatè interdicuntur; unde interdictum mixtum includit locale, & personale simul: interdictum locale non afficit personas, quæ poterunt alibi Missam audire, & Divinis officiis interesse; nec personale afficit locum, in quo possunt officia celebrari, exclusis personaliter interdictis.

3. Interdictum tam locale, quàm personale aliud est generale, aliud speciale: Generale est, quo interdicitur locus universalis, ut Regnum, Provincia, Diœcesis, Civitas, Villa, vel Castrum, & hoc afficit omnes illius Regni, vel Communitatis: Speciale seu particulare est, quo locus particularis, puta Templum aliquod particulare interdicitur in aliqua Civitate, in qua sunt plures Ecclesiæ: similiter interdictum personale est quando totus populus Civitatis, Collegium, aut Capitulum, seu persona particularis interdicitur.

4. Cum odia sint restringenda, verba interdicti sunt strictè interpretanda; unde, interdicto generaliter populo alicujus Civitatis, nisi aliud exprimatur, non intelligitur interdictus Clerus, qui poterit celebrare, & Divinis interesse; nec, interdicto Clero censetur populus interdictus, cap. *si Senten.*, & cap. *si Civitas de Sent. excumm. in 6.*; nec sub generali interdicto Cleri comprehenduntur Religiosi utriusque sexus, qui licèt in favorabilibus veniant nomine Cleri, non tamen in materia odiosa, sicut est Interdictum: nec item comprehenduntur Episcopi, nisi de eis fiat expressa mentio, juxta caput *Quia periculosum de Sent. excom. in 6.* immò nec alii Prælati Ecclesiastici, nec Canonici Cathedralis sed solùm inferiores Clerici sæculares, qui hi soli veniunt nomine Cleri in materia odiosa, nisi secus exprimatur, vel aliunde de opposito constet, Barbosa *lib.* 1. *Juris Eccles. universal. cap.* 39. *num.* 6. Bellettus *disquisit. Clerical. part.* 1. §. 2. *num.* 4. & 5. Fagnanus cap. *Bonæ memoriæ il* 1. *num.* 12. *de postulat. Prælat.*, & alii.

5. Interdicto populo, censentur interdicti omnes habitatores illius loci, etiam existentes in Suburbiis, tam nocentes, quàm innocentes; tam præsentes, quàm absentes, ex cit. cap. *si Sententia*, & ibi Glossa *de Sent. excom. in 6.*; cum hoc tamen discrimine, quòd nocentes, licèt ab ea Civitate discedant, remanent interdicti; Innocentes verò, si alibi suum domicilium transferant, statim sunt ab interdicto liberi, ut cum Mastrio tenet Clericatus *cap.* 151. *num.* 4. ubi etiam notat, quòd sub tali interdicto non comprehenduntur hospites, & Scholares, si non sunt culpabiles in eo delicto, propter quod latum est Interdictum. Ratio est, quia ad hoc, ut Innocens ligetur interdicto Civitatis, aut populi requiritur, quòd sit Civis, & pars illius populi, ut constat ex cit. cap. *si sententia*, *de sent. excom. in 6.*, cujusmodi non sunt, qui inhabitant in Civitate, ut hospites, Studii, vel aliorum negotiorum causa, Suarez *disp.* 32. *sect.* 1. *num.* 15. Bonacina alios referens *punct.* 1. *num.* 17.

6. Interdicto universaliter populo, vel Clero, non censentur proinde interdictæ Ecclesiæ, vel loca Sacra talis loci, in quibus peregrini, & aliæ personæ singulares, seu Clerici non interdicti poterunt ibi celebrare, & divinis officiis assistere, exclusis dumtaxat illis de Clero, seu populo, qui sunt interdicti, Navar. *in man. cap.* 17. *num.* 167. Palaus

disp.

disp. 5. punct. 2. §. 2. num. 11. Ratio est, quia nullibi in Jure expressum reperitur, quòd sub interdicto generali personali comprehendatur etiam locale.

7. Interdicta Civitate, censentur etiam interdicta Suburbia, & continentia ædificia: Item Ecclesiæ omnes, etiam Regularium exemptorum in Civitate, aut suburbiis constructæ; secus Interdictum illud redderetur inutile, eò quòd quilibet in suburbiis, aut in Ecclesiis Regularium Missam audire, & Divinis officiis interesse posset, prout expressè dicitur cap. *si Civitas 17. de senten. excom. in 6.* Eadem ratione, interdicta Ecclesia est, etiam interdictum Sacellum, seu Cœmeterium ipsi contiguum, ut nullus in eo possit sepeliri, quia accessorium sequitur naturam sui principalis; secus si non sint contigua, cit. cap. *Si Civitas*, quia sic non sunt pars illius: dicitur autem Cœmeterium Ecclesiæ contiguum, quando inter illud, & murum Ecclesiæ nihil mediat, Suarez *disp. 32. sect. 2. num.* 27. Coninch *disp. 17. num. 19.* Bonacina *num.* 22.

DUBIUM II.

De Effectibus Interdicti.

8. TRes sunt effectus Interdicti generaliter lati, nimirum privatio participationis quorumdam Sacramentorum; prohibitio Divinorum officiorum; & privatio Ecclesiasticæ sepulturæ. Primus effectus est privatio tam activa, quàm passiva non omnium, sed quorumdam Sacramentorum; nam Sacramentum Baptismi, & Confirmationis possunt solemniter ministrari etiam ipsis interdictis, & in loco interdicto, quia sunt Sacramenta necessitatis, ut habetur cap. *Responso*, cap. *Quoniam*, & cap. *Alma Mater de sentent. excomm. in 6*; Confirmatio enim est quasi complementum Baptismi, cum detur ad confirmandam, & fortiter profitendam fidem Christianam in Baptismo susceptam, & inde etiam tempore Interdicti Chrisma confici potest in die Cœnæ Domini, ex cit. cap. *Quoniam eod. tit. in 6.*; nam vetus Chrisma non debet adhiberi, &, concesso principali, censetur concessum accessorium, nempe confectio Chrismatis pro confectione dictorum Sacramentorum requisiti: specialiter tamen interdictis, sicut & iis, qui generali interdicto causam dederunt, Sacramentum Confirmationis dari non potest, ut cum Suarez *disp. 32. sect. 2. num. 9.* notat Bonacina *disp. 5. punct. 2. §. 1. num. 4.*

9. Sacramentum Pœnitentiæ cum, & ipsum sit necessitatis, potest similiter ministrari in quovis Interdicto etiam locali, & personali, non modò infirmis, & morituris, sed etiam sanis, nisi sint excommunicati, vel nisi causam dederint interdicto, & nondum satisfecerint, nec idoneam cautionem de satisfaciendo præstiterint, cap. *Alma Mater de sent. excomm.*; Sacramentum verò Eucharistiæ non nisi in mortis articulo, aut probabili periculo mortis, puta in difficili, & periculoso partu, imminenti prælio, aut alia simili causa, ministrari potest, arg. cap. *Quod in te de Pœnit., & Remission.*, & cap. *Permittimus 57. hoc tit.* Extrema unctio omnino prohibetur, seclusa extrema necessitate, in qua Moribundus alia Sacramenta suscipere non posset, Palaus *disp. 5. punct. 4. §. 1. num. 20.* Navarr. *cap. 27. numer. 179.* Suarez *disp. 33. sect. 1.* Bonacina §. 3.

10. Sacramentum Ordinis tempore interdicti, nec licitè ministrari potest, nec recipi, nisi in casu magnæ necessitatis, & penuriæ Sacerdotum, quia tunc Clericis non interdictis conferri posse tenent Sylvester Verb. *Interdictum 5. num. 9.* Angelus, Avila, Henriquez, quos affert, & sequitur Bonacina *punct. 2. §. 3. num. 3.* Sacramentum Matrimonii, quamvis Navarr., Sayrus, Toletus, Henriquez, & alii relati à Bonacina *supra num.* 8. asserant, non modò validè, sed etiam licitè celebrari posse in loco, & tempore interdicti, & à personis interdictis; oppositum tamen est probabilius, nam tempore interdicti tria tantùm Sacramenta ministrari permittuntur, nempe Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, & Eucharistia tempore mortis, ut colligi ex cap. *Alma Mater de Sent. excom. in 6.* cap. *Quoniam eod. tit.*, & cap. *Non est vobis de Sponsalibus*; cum ergo Matrimonium sit Sacramentum, & non sit exceptum, remanet comprehensum in generali prohibitione; validum tamen est, si celebretur, Sponsalia verò non prohibentur, quia non sunt Sacramentum; prohibetur solemnis benedictio sponsorum, si fortè Matrimonium celebretur, Suarez, & Bonacina *loco cit.*, ubi admittit, Sponsos posse privatim benedici, ianuis clausis.

11. Secundus effectus Interdicti est prohibitio Divinorum officiorum, quorum nomine venit non modò Sacrificium Missæ, sed omnis publica, & solemnis oratio, quæ est ab Ecclesia instituta, & à solis Clericis ad Dei laudem, & cultum exercetur, cujusmodi sunt solemnes benedictiones Aquæ benedictæ, Cinerum, Candelarum, Palmarum, quæ nomine, & authoritate Ecclesiæ ab illius ministris, & Sacerdotibus fiunt; lytaniæ cum solemni processione, & publica ac solemnis horarum Canonicarum recitatio; nam privatim recitari possunt, & ad illarum recitationem tenentur Clerici, non obstante interdicto locali, vel personali, quia etiam Clerici, & Religiosi tempore generalis interdicti,

dicti, quando ipsi specialiter interdicti non sunt, possunt, ac debent, ut ante Missas, & divina officia celebrare, sed januis clausis, non pulsatis campanis, voce submissa, & exclusis interdictis, ut habetur ex cap. *Alma Mater hoc tit. in 6.*

12. In eodem cap. *Alma Mater* permittitur, ut in quatuor festivitatibus, Natalis Domini, Paschatis, Pentecostes, & Assumptionis B. Virginis Mariæ à primis Vesperis usque ad completorium inclusivè interdictum maneat suspensum, adeò ut tempore interdicti generalis Missæ Sacrificium, & alia Divina officia publicè, & solemniter celebrari possint, januis apertis cum Sonitu campanarum, admissis etiam interdictis, qui causam interdicto dederunt, modò isti non appropinquent Altari, nec veniant ad offertorium, & Communionem, exclusis tamen excommunicatis, quod privilegium fuit extensum à Martino V., & Eugenio IV. ad Festum, & totam octavam Corporis Christi, & à Leone X. ad Festum Conceptionis Beatæ Virginis Mariæ pro sola Hispania, ut habet Henriquez *lib.* 13. *cap.* 48. *num.* 2.

13. Hoc privilegium celebrandi dictis Festivitatibus intelligitur tantùm de interdicto locali generali, non autem de interdicto locali speciali, seu particulari; tunc enim in dicta Ecclesia interdicta, nec in dictis Festivitatibus licitum est celebrare, quia hoc fieri potest in aliis Ecclesiis ejusdem Civitatis: nec item de interdicto personali, sive generali, sive particulari, quia in his nihil est immutatum Jure novo in cap. *Alma Mater*, sed remanet rigor Juris antiqui lati à Bonifacio VIII. Unde in Ecclesiis specialiter interdictis, in quibus asservatur Eucharistia semel tantùm in hebdomada licitum est celebrare pro renovanda Eucharistia, & ea conservanda pro Infirmis, ex cap. *Permittimus* 57. *hoc tit.* ita plures, quos sequitur Covarr. in cap. *Alma Mater* 2. *p.* §. 4. *num.* 1. Navarr. *cap.* 27. *num.* 175. Avila *part.* 5. *disp.* 4. *sect.* 2. *dub.* 3. *concl.* 1. Alteri*us disp.* 5. *cap.* 1. *col.* 3.

14. Tempore Interdicti possunt pulsari campanæ ad excitandum populum pro Salutatione Angelica, sicut etiam dum Viaticum portatur ad infirmos, ut docent Sylvester *verb. Interdictum* 5. *num.* 7. Suarez *disp.* 34. *sect.* 2. *num.* 19., & Covarr. *loco cit. num.* 5. eò quòd hæc non veniunt nomine Divinorum officiorum; possunt etiam pulsari Campanæ ad convocandum populum ad concionem, ut ad correctionem induci valeant. Possunt interdicti licitè ingredi Ecclesiam orationis causa tempore, quo divina officia non celebrantur, & ad concionem audiendam, quia hoc non venit nomine divinorum officiorum quæ prohibentur tempore interdicti.

15. Tertius effectus Interdicti est privatio Ecclesiasticæ sepulturæ, adeo ut tempore Interdicti generalis, ut localis nullus adultus aut Infans sepeliri possit in loco Sacro, nisi speciale habeat privilegium, quod ab Innocent. III. fuit concessum Clericis, qui non dederunt causam interdicto, & illud servaverunt, ait enim Pontifex cap. *Quod in te* de pœnit., & remiss. *Licet autem per generale interdictum denegetur omnibus, tam Unctio, quam Ecclesiastica sepultura: concedimus tamen ex gratia, ut Clerici decedentes, qui tamen servaverint Interdictum, in Cœmiterio Ecclesiæ sine campanarum pulsatione, cessantibus solemnitatibus omnibus cum silentio tumulentur*, non solum autem in cœmiterio, sed etiam in Ecclesia sepeliri possunt, quia jam usus obtinuit, ut Clerici intra Ecclesiam sepeliantur.

16. Nomine Clericorum veniunt omnes, qui gaudent privilegio Clericali, & omnes Religiosi utriusque sexus, non solum professi, sed etiam Novitii, qui omnes tempore interdicti generalis localis sepeliri possunt in loco Sacro, cum officio, & Missa de functorum, ex cit. cap. *Alma Mater*, quod si terminato officio corpus sepeliendum sit extra Ecclesiam in Cœmiterio, aut per vias deferendum sit ad Ecclesiam id fieri debet silentio modo prædicto.

17. Laici, qui tempore interdicti moriuntur sepeliri debent in loco aliquo non benedicto, cessante interdicto possunt transferri ad locum sacrum saltem, qui non dederunt causam interdicto, aut si dederint cum pœnitentiæ signis decesserint, ut post Glossam in cap. *A nobis* 28. *de sentent. excomm.* notat Navarrus *cap.* 27. *in man. num.* 176. Si autem contingat contra prohibitionem Juris aliquem Interdictum sepeliri in loco sacro, debere exhumari, ut alibi sepeliatur in loco prophano, tenent plures, quia durante interdicto afficitur effectu interdicti, qui est privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, non autem si id cognoscatur postquam cessavit interdictum, Bonacina *punct.* 5. *numer.* 8. Sayrus *cap.* 8. *num.* 22., & cum aliis Leander *disp.* 6. *quæst.* 5. Alii absolutè affirmant non esse exhumandum, quia nullo Jure id reperitur expressum, quamvis secus dicendum sit de excommunicatis, qui sepulti in loco Sacro debent exhumari cap. *Sacris de sepult.*; nam hæc pœna non est extendenda ad alium casum Jure non expressum, maximè quia excommunicati privantur communione fidelium non sic interdicti.

18. Si Ecclesia seu locus particularis sit interdictus in eo sepeliri non possunt fideles durante interdicto, & si quis specialiter, & nominatim sit interdictus, sive Clericus, sive laicus sepeliri non potest in loco Sacro antequam absolvatur. Interdictus ab ingressu Ec-

Ecclesiæ audire non potest in Ecclesia divina officia, nec celebrare, nec sepeliri; bene tamen celebrare poterit in Cœmeterio, aut Oratorio privato authoritate Episcopi non erecto, quia in lege pœnali, qualis est ista, Cœmeterium, & Oratorium privatum non veniunt nomine Ecclesiæ, Suarez *disp.35 sect. 4. à num. 9.* Bonacina *punct. 5. num. 11.* Diana *part. 5. tract. 10. resol. 75.* Palaus *disp. 5. punct. 4. §. 4. num. 3.*

DUBIUM III.

De Pœnis violantium Interdictum.

19. Omnes tam Clerici, quàm sæculares violantes Interdictum in materia Sacramentorum peccant mortaliter, sive ministrando, sive recipiendo Sacramenta, quia faciunt contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi; peccant etiam Clerici, secundùm probabiliorem Sententiam, peccato de genere suo mortali, si assistant, & Divina officia celebrent in loco interdicto aliter, quàm permissum est in cap. *Alma Mater*, nisi excusentur ex ignorantia, aut parvitate materiæ: si enim parti solùm divini officii non notabili Clericus interdictus assistat, vel illam recitet in loco interdicto, extra casum à Jure permissum, peccat solùm venialiter ratione parvitatis materiæ, Suarez *disp. 34. sect. 4. num. 10.* Sayrus *lib. 5. cap. 14. num. 5.* Coninch *disp. 17. dub. 3. à num. 64.* Bonacina *disp. 5. punct. 7. num. 3.* Palaus *disp. 5. punct. 5. num. 1.* ubi addit, Clericum ex exercitio minorum ordinum vix umquam peccare mortaliter, quia tale exercitium fieri potest etiam à laicis, quamvis fiat à Clericis ex officio.

20. Clerici tam sæculares, quàm Regulares violantes interdictum tam locale, quàm personale; tam generale, quàm speciale per exercitium alicujus ordinis Sacri, ultra culpam mortalem incurrunt varias pœnas; nam primò contrahunt Irregularitatem, cap. *Is, qui* 18 §. *fin.*, & cap. *Is, cui* 20. *de Sentent. excom. in 6.* Secundò incurrunt Suspensionem ab officio, Beneficio, & Jurisdictione, cap. *Tanta est* 18. *de excessib. Prælat.*, quam pœnam incurrunt etiam violantes interdictum per aliam actionem, quæ non sit exercitium alicujus Ordinis, ut cum Sayro, Bonacina, & aliis tenet Palaus *disp. 5. punct. 6. numer. 4.* quamvis Gonzalez in cit. *cap. fin. de excess. Prælat.* cum aliis probabiliter asserat, violantes Interdictum ordinariè, non ipso Jure esse suspensos ab officio, & Beneficio, sed suspendendos, quod etiam *loco cit.* notat Palaus. Tertiò privantur Jure activæ, & passivæ, electionis, adeout nec eligere, nec eligi, aut postulari possint, cap. *Is qui* §. *is verò de Sent. excom. in 6.*, & cap. 1. *de postulat. Prælator.*, ubi postulatio Personæ, quæ interdictum violaverat repellitur, ut indigna, sic cum Soto, Sylvestro, & aliis Palaus *numer. 3.*

21. Religiosi etiam exempti non observantes Interdictum generale locale, quod ab Ecclesia Cathedrali, & Parochiali observatur, celebrando in suis Ecclesiis, vel admittendo alios ad Divina officia ultra prædictas pœnas incurrunt excommunicationem, ex *Clement. 1. de excom.* Navarr. *cap. 27. num. 146. §. 6.*, & cum Suarez, Sayro, & Avila, Palaus *num. 5.* Religiosi, etiam exempti non solùm tenentur servare, sed etiam tenentur in suis Ecclesiis publicare Interdictum, & alias censuras ab Episcopo latas, quando Episcopus id mandat, ut habetur ex Trident. *sess. 25. de Regul. cap. 12.* ibi *Censuræ, & Interdicta nedum à Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante Episcopo, à Regularibus in eorum Ecclesiis publicentur, & serventur*; an, & quale privilegium concessum sit tempore interdicti videant Compendium privilegiorum.

22. Laici violantes interdictum locale generale, seu speciale, regulariter loquendo, secluso scandalo, & contemptu, peccant solùm venialiter; mortaliter tamen si violant interdictum personale, sive sit generale, sive personale. Ratio est, quia interdictum personale directè afficit personas laicas, non sic interdictum locale, quod directè afficit locum, & indirectè personas, illiusque observantia directè pertinet ad Clericos, non ad laicos, qui proinde solùm peccant venialiter illud violantes; peccant tamen mortaliter violantes interdictum personale, nisi ignorantia, seu parvitas materiæ illos excuset, Diana *part. 5. tract. 10. resol. 62.* Valentia *tom. 4. disp. 7. quæst. 18. p. 2.*, & alios referens Ant. à Spiritu S. *disp. 5. num. 801.*

23. Nonnulli tamen dantur casus, in quibus laici interdictum locale violantes peccant mortaliter. Primò, si adsit scandalum, aut contemptus. Secundò, si per vim ingrediantur ad audienda officia Divina, vel, si postquam sunt ingressi, non obtemperant Ministris Ecclesiæ volentibus eos excludere. Tertiò, si per vim clericos inducant, ut coram ipsis officia divina celebrent. Quartò, si, pulsatis campanis, vel publico præconio, præsumant convocare populum ad audienda Divina in loco interdicto, ut cum aliis tenet Palaus *punct. 5. num. 5.* Ant. à Spiritu S. *num. 802.* Laicis violantibus interdictum nulla est pœna ipso Jure posita, præterquam in Clement. *Gravis de Sentent. excomm.*, ubi ligantur excommunicatione maiori laici cogentes aliquem celebrare Missam, & Divina officia in loco interdicto, aut prohibentes, ne interdicti exe-

exeant postquam fuerint à celebrantibus admoniti exire, ut cum Navarro, & Sayro notat Ant. à Spiritu S. *num.* 806.

DUBIUM IV.

De Cessatione à Divinis.

24. Cessatio à Divinis similitudinem habet cum Suspensione, & Interdicto; propriè tamen non est censura Ecclesiastica, cum non magis nocentes, quàm innocentes afficiat, sed est simplex prohibitio facta ministris Ecclesiæ, ne audeant publicè officia Divina persolvere, aliqua Sacramenta ministrare, & sepelire laicos in loco Sacro, & hoc in signum doloris, & tristitiæ conceptæ ob injuriam Ecclesiæ factam, seu honori Divino illatam, & in illius reparationem, ut hac ratione delinquens cogatur desistere ab injuria, & satisfactionem exhibere. Unde si quis celebraret dum adest cessatio à divinis peccaret quidem, quia faceret contra prohibitionem Ecclesiæ, sed non incurreret irregularitatem, quam incurrit, qui censura irretitus celebrat, seu ministrat in Sacris, ut cum Bonacina, Ant. à Spiritu S., Palao, & Diana diximus *supra cap.* 1. *num.* 4.

25. Cessatio à divinis duplex est, alia generalis, qua universaliter prohibentur Divina in toto aliquo Regno, Civitate, Terra, Oppido, Villa; alia specialis, & particularis, qua prohibentur divina in loco particulari, ut in una, vel pluribus Ecclesiis, ut cum Suarez, Avila, & Henriquez tenet Bonacina *quæst.* 6. *punct.*1. Non debet imponi, nisi ob delictum gravissimum, notorium, & manifestum notorietate facti, ut illius scandalo per talem cessationem possit occurri, ut cum aliis tenet Palaus *punct.* 9. §. 3. *num.* 2.; unde imponi non potest pro delicto levi, ut colligitur ex cap. *Irrefragabilis* §. *caterùm de offic. ordin.*, & cap. *Si Canonici*, cap. *Quamvis eod. tit. in 6.*; debet igitur tale delictum esse gravissimum, ut cessatio à Divinis imponi possit, & causa, ob quam imponitur, exprimi debet in instrumento publico per Tabellionem, seu aliis patentibus literis Sigillo authentico munitis, quæ debent tradi ei, contra quem cessatio indicitur, ut constet, an emendationem, & satisfactionem præstare velit, ut habetur cap. *Si clerici de offic. Ordin. in 6.*, & cap. *Quamvis eod. tit.*

26. Tempore cessationis à Divinis, tam generalis, quàm particularis non est licitum publicè recitare Divina officia, nec Missam celebrare, etiamsi servetur moderatio tradita in cap. *Alma Mater*, nec etiam in Festivitatibus, in quibus id licet tempore Interdicti generalis; nam in cap. *Alma Mater* Sermo est de tempore interdicti, non verò de tempore cessationis, nec aliter usu, aut consensu Doctorum receptum est, ut cum Suarez, Coninch, Sayro, & aliis tradit Bonacina *disp. 6. punct.* 3. *num.* 1.; licitum tamen est semel in hebdomada celebrare Missam, cum uno, aut altero ministro tantùm, àd renovandam Eucharistiam propter infirmos, ne species putrescant, Bonacina *loco cit. num.* 3. Suarez *disp.* 39. *sect.* 2. *num.* 4. sequitur Palaus *punct.* 9. §. 2. *num.* 4.; licitum tamen est recitare privatas orationes, etiam in Ecclesia, & Beneficiati tenentur recitare privatim horas Canonicas, easque recitare possunt bini, vel tenui voce submissa, januis clausis, & sinè cantu, nam hæc recitatio non videtur esse publicum officium, sed privatum, sicut fit extra Ecclesiam, ut cum Henriquez, Avila, Sayro, Suarez, & aliis tradit Bonacina *num.* 3., & Palaus *num.* 10.

27. Tempore cessationis possunt ministrari in periculo mortis Sacramentum Baptismi Confirmationis, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, non tamen Sacramentum ordinis, & extremæ Unctionis, nec Eucharistiæ respectu bene valentium; possunt tamen hæc Sacramenta ministrari etiam tempore cessationis sicut tempore interdicti, quando scilicet infirmus decederet sinè alio Sacramento. Unde licitum est in hebdomada Sancta, si cessatio perseverat, consecrare Chrisma, & benedicere oleum, quia hæc necessaria sunt pro ministratione Baptismi, & Confirmationis, Palaus *supra numer.* 11. Bonacina *num.* 5., probabilius etiam videtur, seclusa consuetudine, tempore Cessationis nuptias non esse celebrandas, sicut nec tempore Interdicti.

28. Tertius effectus cessationis est privatio Ecclesiasticæ sepulturæ quoad laicos, prout tradit Navarr. *cap.* 27. *num.* 188., quamvis plures id negent, ut cum Suarez, Bonacina, Coninch, & aliis tenet Palaus *supra num.* 12., quia nomine divinorum Officiorum, quibus privat cessatio à divinis, non venit sepultura Ecclesiastica; unde juxta hanc Sententiam tempore cessationis non solùm Clerici, etiam primæ tonsuræ, ut omnes concedunt, sed etiam laici sepeliri possunt in loco Sacro, & in Ecclesia, cum silentio, & sinè Divinis officiis, Palaus *supra* Bonacina, Suarez, Layman, sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 3. *num.* 366.

29. Violantes cessationem à divinis celebratione divinorum officiorum, administratione, seu receptione Sacramentorum, peccant mortaliter, quia faciunt contra legem Ecclesiasticam ob gravissimam causam impositam, non tamen contrahunt irregularitatem, aut aliam pœnam, quæ non est in Jure statuta, exceptis Regularibus professis, etiam exem-

exemptis, qui non observantes in suis Ecclesiis generalem cessationem ab Ecclesia Matrice, seu Parochiali observatam, incurrunt in excommunicationem latam in *Clement. 1. de Sent. excom.*, quæ tamen non est reservata; illam non incurrunt alii, etiamsi communiter vivant sub regula, quia non sunt Religiosi, nec item incurrunt Religiosi, sive exempti, sive non exempti, si cessatio non est generalis, sed tantùm pro Ecclesia aliqua particulari, vel si est generalis, non observatur ab Ecclesia Matrice, vel Parochiali, ut constat ex dicta *Clem. 1. de Sent. excom.*, quæ solùm loquitur de cessatione generali, Palaus *punct. 9.* §. 4. Bonacina *punct. 3. num. 9.* Suarez *disp. 39. sect. 3. num. 36.*, & alii communiter.

CAPUT VI.

DE IRREGULARITATE

DUBIUM I.

Quid, & Quotuplex sit Irregularitas.

1. Rregularitas, quæ sic dicitur ab *in*, & *regula* eò quòd irregularis careat regula, & non sit intra regulam ab Ecclesia præscriptam, ut cum aliis notat Bonacina *disp. 7. quæst. 1.* rectè definitur *Impedimentum Canonicum per se primò impediens Ordinis susceptionem, secundariò verò, & consequenter eorumdem usum*. Cum dicitur *Impedimentum* distinguitur Irregularitas à censuris, quæ ex natura sua infliguntur tamquam pœnæ medicinales propter culpam, ut delinquentes resipiscant à delicto, vel illud caveant in posterum; Irregularitas verò inhabilitat personam ad ordinem Ecclesiasticum consequendum, vel illud exequendum, si jam ordinem suscepit, & hoc propter aliquem defectum, seu maculam, sive physicam, sive moralem; nam decet eos, qui ad Altaris ministerium assumuntur, integros, puros, & immaculatos esse, tam corpore, quàm animo.

2. Dicitur *Canonicum*, quia tale impedimentum non est inductum Jure Divino, sed Jure canonico, unde irregularitas non incurritur, nisi in casibus in Jure expressis, nec, regulariter loquendo, potest esse ab homine, sed debet esse à Jure, & per se primò impedit susceptionem ordinum, & consequenter, ac secundariò illorum usum, & exercitium. Quamvis autem irregularitas affinitatem habeat cum censuris, non tamen est censura propriè dicta, siquidem censura numquam incurritur nisi propter peccatum; irregularitas verò non solum propter peccatum contrahi potest, sed etiam propter defectum, ob decentiam, & decorem status Clericalis servandum, & ab illis solum contrahitur, qui sunt Ordinis capaces, in quo conveniunt Doctores communiter.

3. Irregularitas communiter dividitur in irregularitatem, quæ provenit ex defectu, & irregularitatem, quæ provenit ex delicto, & utraque in totalem, & partialem, prout totaliter, aut partialiter impedit usum, & exercitium Sacrorum ordinum. Utraque habet sub se plures species irregularitatis. Ex defectu sunt illæ, quæ proveniunt ex defectu animi, corporis, natalium, ætatis, libertatis, vel Sacramenti, seu ex Bigamia, & ex defectu lenitatis: Irregularitates ex delicto sunt, quæ proveniunt ex reiteratione Baptismi, ex violatione censuræ Ecclesiasticæ, ex indebita susceptione ordinum; ex delicto Hæresis, & aliis delictis infamiam inducentibus, & ex Homicidio, de quibus breviter successivè dicemus.

4. Solus Pontifex, aut Concilium Generale inducere potest irregularitatem, non autem Episcopi, aut Prælati inferiores, quia nimirum irregularitatem statuere ad illum spectat, qui statuere potest Jus Canonicum commune; hoc autem spectat ad Pontificem, aut Concilium generale, non verò ad Prælatos inferiores, qui proinde non possunt inducere irregularitatem, ut cum communi docet Palaus *disp. 6. punct. 2. num. 1.*, & inde est; quòd irregularitas numquam contrahitur, nisi in casibus in Jure expressis & determinatis, ut clarè constat ex cap. *is, qui de sent. excom. in 6.* ibi: *licèt in hoc temere agat, irregularitatis tamen (cum id non sit expressum in jure) laqueum non incurrit*, & non nisi propter peccatum in Jure specificè expressum, nec ab uno ad alterum ob æqualem, aut etiam majorem gravitatem fieri potest extensio; nam peccatum, ad quod fit extensio, cum non sit in jure expressum, non secum affert irregularitatem; qui enim dicit aliquem irregularem debet dare causam Juris, inquit Fagnanus cap. *Si quis presbyter de Sent. excom. num. 5.*, & ita tenent Palaus *supra num. 1.* Suarez *disp. 40. sect. 4. num. 15.* Sayrus *lib. 6. cap. 2. num. 4.* Hurtad. *disp. 1. de irregul. diff. 3.* Bonacina *quæst. 1. punct. 2. num. 4.*

5. Irregularitas ex defectu incurritur sinè culpa, quia est à Jure imposita ob indecentiam, quam talis, vel talis defectus affert Sacro Altari, & Ministerio. Si verò nascatur ex delicto, tunc ad eam incurrendam requiritur peccatum mortale externum, consummatum, & perfectum secundùm proprietatem verborum; unde non sufficit peccatum ve-

veniale, quia cum sit pœna gravis, utpote privans Ordinis susceptione, illiusque usu in perpetuum, non nisi propter peccatum grave imponi potest, quia pœna debet proportionari delicto, cap. *Felicis de pœn. in 6.*, & inde si ex aliquo capite quis excusetur à peccato mortali, non contrahit irregularitatem, ut cum Navarr., Suarez, Coninch, Sanchez, Bonacina, & aliis tenet Palaus *disp. 6. punct. 3. num. 2.*, inde inferens, nec à Pontifice irregularitatis pœnam imponi posse ob culpam venialem, sequitur Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 17.*

6. Debet esse peccatum externum consummatum, & perfectum, nec sufficit actus purè internus, qui non subjacet potestati Ecclesiæ, unde per solam voluntatem, quam quis habet alterum occidendi, aut ordines recipiendi, non incurrit in irregularitatem, quam nec incurrit qui volens alterum occidere solùm percussit, aut vulneravit, si ex vulnere non sequatur mors, etiamsi per miraculum non sequatur, Suarez *disp. 40. sect. 3. num. 13.* Palaus *punct. 3. num. 1.* Bonacina *punct. 3. à num. 5.* sequitur Ant. à Spiritu S. *num. 19.*; sufficit tamen actum esse externum, quamvis occultum, quod testibus probari non possit, ut colligitur ex Concil. Trident. *sess. 24. cap. 6. de reform.*, ubi concedit Episcopis, ut possint dispensare in omnibus irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, ea excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, cum suis subditis, & in sua Diœcesi.

7. Irregularitatis effectus tres potissimùm numerantur; primus, & principalis est privatio ordinis suscipiendi, adeout nullum ordinem, sive majorem, sive minorem licitè possit recipere; valida tamen erit ordinatio, si de facto illi ordines conferantur, & cætera necessaria concurrant; dubium solùm est de prima Tonsura, quam licitè, & validè irregulari conferri posse tenent nonnulli relati ab Antonio à Spiritu S. *disp. 1. sect. 6. num. 24.*, eò quòd prima Tonsura non sit Ordo; verùm non est recedendum à Sententia communi dicente, validè quidem, sed non licitè primam tonsuram irregulari conferri posse, quia licèt non sit Ordo est tamen dispositio ad Ordines; qui autem incapax est ad Ordines licitè suscipiendos, incapax etiam est ad illorum dispositionem, maximè quia in Jure Canonico Tonsura venit nomine Ordinis, cap. *Cum contingat de ætate, & qualit. Ordin.*, & ita tenent Suarez *disp. 40 sect. 1. numer. 11.*, & *sect. 2. num. 1.* Sayrus *lib 6. cap. 1 num. 19.* Garzias *de benef. part. 7. cap. 12. numer. 80.* Bonacina *punct. 1. num. 4.*, & *punct. 4. num. 1.* Palaus *punct. 6. num. 2.*

8. Secundus effectus est privatio usus, seu exercitii Ordinis jam suscepti, quando nimirum irregularitas supervenit ordinato, sic Doctores communiter, inde inferentes, peccare mortaliter irregularem, qui ministrat in ordine suscepto. Hoc tamen debet intelligi, quando irregularitas est totalis, quæ impedit quemlibet usum Ordinis, secus si sit partialis; hac ratione Sacerdos, cui digiti cum medietate manus fuerant amputati, prout refertur in cap. 2. *de Clerico ægrotante*, non potest celebrare, bene tamen potest audire confessiones, & absolvere à peccatis, & si est Diaconus non potest ascendere ad Sacerdotium, sed non prohibetur ministrare in ordine Diaconatus.

9. Tertius effectus est privatio beneficiorum obtinendorum, quando nimirum irregularitas est totalis, quia tunc dejicit irregularem à statu, & ordine Clericali, & per consequens ab iis, quæ clericalem ordinem requirunt, & quæ illius sunt propria, ut colligitur ex cap. 2. *de Clerico pugnante in duello*, & ex Concil. Trident *sess. 14. cap. 7. de reformat.*, ut proinde illicita sit collatio beneficii facta irregulari: an verò non solùm illicita, sed etiam invalida sit talis collatio, affirmant plures, quia Beneficium cum detur propter officium, seu propter exercitium Ordinis, qui officium exercere non potest, nec item validè potest recipere beneficium, ita tenent Navarr. *cap. 25. num. 132.*, & *cap. 27 num. 249.* Henriquez *lib 14. cap. 2. num. 5.* Suarez *disp. 40 sect. 2. num. 30.* Bonacina *punct. 4. num. 6.* Sayrus *lib. 6. cap. 2.*, inde inferentes, irregularem recipientem beneficium non posse facere fructus suos, nec exercere actus administrationis ei adjunctos, antequam dispensationem, & novam collationem accipiat.

10. Alii tamen non improbabiliter asserunt, collationem beneficii factam irregulari esse quidem irritandam per Sententiam Judicis, non tamen esse ipso Jure irritam. Ratio est, quia irregularitas sicut non datur, nisi in casibus in Jure expressis, cap. *is*, *qui de Sent. excom. in 6.*, ita non debent eidem alii effectus attribui, quàm qui sunt in Jure expressi; at nullibi reperitur expressum, collationem beneficii factam irregulari esse nullam, & irritam; ergo talis dici non debet, & inde irregularis indigebit quidem dispensatione, non autem nova collatione, & interim poterit facere fructus suos, si per se, vel per alium adimpleat munus suum, ita tenent Palaus *disp. 6. punct. 5. num. 7.* Ant. à Spiritu S. *disp. 1. num. 27.* G. Hurtad. *disp. 1. de irregul. diff. 5. à num. 20.*, & cum aliis Diana *part. 4. tract. 2. resol. 79.* Hanc Sententiam censeo probabilem, attento rigore Juris; prima tamen est securior probabilior, & in praxi sequenda.

11. Irregularitas si superveniat post Beneficium

ficium iam legitimè obtentum, non privat ipso jure, & ipso facto Beneficiatum tali beneficio, quia id ex nullo Jure colligitur, quin potiùs colligitur oppositum ex cap. *Clerici 5. Ne Clerici, vel Monachi*, ubi dicitur Clericum ob irregularitatem ex homicidio provenientem non esse ipso facto privatum, sed privandum beneficiis; ergo multò minus erit privatus ipsofacto ob irregularitatem ab aliis causis provenientem, quæ est facilioris dispensationis, ita Navarr. *cap.27. num.249. dicto 5.* Henriquez *lib.14.cap.2. num.5.* Coninch *disp. 18. dub. 1. num. 5.* Sayrus *lib. 6. cap. 2. num. 21.* Suarez, Avila, Riccius, Bonacina, Layman, & alii, quos afert, & sequitur Palaus *punct. 5. num. 9.*

12. Nec obstat Decretum Concilii Trid. *sess. 14. cap. 7. de reformat.*, ubi specialiter agens de irregularitate homicidii voluntarii, ait: *Qui sua voluntate homicidium perpetraverit, omni ordine, beneficio, & officio Ecclesiastico perpetuo careat*, sed ipso jure, & ante Sententiam condemnatoriam privatur ordine; ergo etiam beneficio, & officio, propter hoc Majol. *lib. 5. de irregul. cap. 48. §. 4. num. 1.* apud Palaum supra *num. 10.* asserit, post Concil. Trid. irregularitatem homicidii voluntarii privare bebeficiis obtentis. Verùm Palaus cum Suario respondet, per Concilium nihil esse in hac parte innovatum, & sic illius verba intelligi debere juxta ipsarum rerum naturam, quæ est, ut carentia ordinis, quam inducit irregularitas, ipso jure incurratur; secus verò privatio beneficiorum acquisitorum, quia plerumque expostulat Judicis Sententiam, nisi aliud exprimatur, sicut in præsenti non exprimitur.

13. Solùm ergo ex Decreto Concilii Trident. irregularis ex homicidio voluntario venit privandus beneficiis obtentis, sicut etiam venit privandus ob hæresim, Simoniam, & alia similia delicta; non est tamen necessariò privandus pensione, sed id relinquitur arbitrio Judicis, attenta qualitate delicti, quia pensio non venit nomine beneficii, & ita decisum fuisse à Sacra Congregat. Concilii ex Riccio, & Barbosa refert Palaus supra *num. 12.* Potest Beneficiarius irregularis ex delicto Beneficium antea obtentum resignare in favorem alterius, aut etiam impetrare dispensationem irregularitatis, & interim potest percipere fructus, si non sit in mora petendi dispensationem, & per se, vel per alium satisfaciat muneri suo, Suarez *disp. 44. sect. 4. num. 19.* Bonacina *quæst. 1. punct. 4. num. 10.* Coninch *disp. 18. dub. 1. num. 5.*, & alios referens Palaus *num. 11.*

DUBIUM II.

De Irregularitate proveniente ex defectu Animæ.

14. Ex defectu animæ fiunt irregulares, qui usu carent rationis, quales sunt perpetuò amentes, qui non solùm jure humano, sed etiam naturali, & Divino sunt irregulares & inepti ad Ordines suscipiendos, quamvis recipiant characterem, si ordinentur, ut etiam contingit in infantibus; unde non esset ordo repetendus, si postea cessaret amentia, & fierent mentis compotes, prout cum D. Thoma tenent Doctores communiter, Navarr. *cap. 22. num. 203.* Suarez *disp. 51. sect. 1. num. 2.* Bonacina *q. 2. punct. 1.*, quod verum est etiam de illo, qui semel tantùm incidit in amentiam, qui absque dispensatione promoveri non potest ad ordines, nec etiam de licentia Episcopi; si illa sit per modum habitus fundata in naturali complexione, & propria organorum, seu censuum læsione; nam qui semel incidit in amentiam, & furorem raro præsum itur perfectè sanus, absque timore reincidentiæ in eamdem infirmitatem; secus dicendum de illo, qui ad breve tempus incidit in furorem, & amentiam ex aliqua vehementi passione, febri, & qualitate transeunte, qua cessante, cessat amentia, & sensus remanent integri, ita tenent Palaus, Navar., Bonacina, & alii.

15. Cessante furore, & amentia, potest quis admitti ad exercitium Ordinis antea suscepti, si nulla sit indecentia, vel periculum, quod judicare debet Episcopus, attentis circumstantiis subjecti, & ægritudinis: spatium judicandi, an perfectè convaluerit, assignatur spatium unius anni in cap. *communiter dist. 3.*; Suarez tamen *disp. 52. sect. 1. num. 5.* tenet, non esse necessarium expectandum tantum tempus ad faciendum hoc judicium, eò quòd non sit in usu, sed relinquendum esse prudentis arbitrio, & Bonacina *quæst. 2. punct. 2. num. 23.* ait, cautè procedendum esse, & non nisi cum Socio adjuncto permittendam esse celebrationem, qui Sacrificium perficiat, si celebrans deficiat.

16. Lunatici, qui habent lucida intervalla, & Dæmoniaci, seu energumeni, quamvis semel tantùm fuerint à malignis spiritibus vexati, sunt irregulares, nec possunt ad ordines Sacros promoveri, nec susceptos exercere, quamvis liberi sint à tali vexatione, ut habetur ex cap. *Maritum 2.*, & cap. *Clerici 4. dist. 33.* Navarr. *cap. 27. num. 203.* Bonacina *num. 2.*, qui putat, posse susceptos ordines exercere ex dispensatione Episcopi, modò constet, ipsum à Dæmone spatio unius anni non fuisse vexatum, ex cap. *Communiter dist.*

dist.33., ita etiam Suarez *disp.5 1.sect.1.num.7.* Barbosa *de potest. Episcopi p. 2. allegat. 42. num. 52.* Villalob. *tract.31.dist. 23.num.5.*

17. Sunt irregulares ignorantes, & illiterati, qui omni carent scientia, siquidem naturali ratione constat, ad aliquod munus non esse admittendos illos, qui tale munus nesciunt exercere; unde si quis ita sit illiteratus, ut nec Grammaticam audierit, nec ordinari, nec in ordinibus susceptis ministrare possunt. Hæc irregularitas de se, absque alia dispensatione tollitur, sublata causa, seu ignorantia per acquisitionem debitæ scientiæ: quænam, & quanta scientia requiratur pro unoquoque Ordine habetur ex Trident. *sess. 23. cap. 4. 11. 13.*, *& 14.*, tollitur etiam per dispensationem à Papa, quando defectus scientiæ non est tantus, ut non sit omnino illiteratus, sed quando non pollet ea scientia, quam requirunt Sacri Canones.

18. Irregulares sunt etiam Neophyti, qui ex lege Judaica, aut Saracena noviter sunt conversi ad Fidem Christianam, & baptizati, arg. *cap. 1. dist. 48.* ubi, & hujus ratio additur illis verbis; *evidens namque est Apostolicum præceptum, dicens non Neophytum, ne fortè in superbiam elatus in judicium incidat, & laqueum Diaboli.* 1. ad Timotheum 3.; poterit tamen ordinari post aliquod temporis spatium à suscepto baptismo arbitrio Episcopi statuendum, qui, attenta qualitate personæ, ejusque integritate, fide, scientia, & experientia, modò majus, modò minus temporis spatium poterit præfigere, ut cum aliis tenet Leander *disp. 25. de irregul. quæst. 8.* Descendentes ex Judæis, & Saracenis, si in infantia fuerint baptizati, non dicuntur Neophyti, nec ullam incurrunt irregularitatem, quamvis eorum patres in infidelitate persistant.

DUBIUM III.

De Irregularitate ex defectu Corporis.

19. EX defectu Corporis illi sunt, ac censentur irregulares, qui ita sunt corpore vitiati, ut vel absolutè nequeant exercere Ordinis ministeria, vel non sine aliorum horrore, & abominatione, ita habetur ex can. *Illiteratos dist. 39.* ibi: *Illiteratos, aut aliqua parte corporis vitiatos, vel imminutos, nullus præsumat ad Clericatus Ordinem promovere*; ubi Glossa Verb. *imminutos*, addit ly *enormiter*. Idem habetur ex cap. *ult. de corpore vitiatis*, & cap. 2. *de Cleric. Ægrot. ministran.* In dubio, an hæc deformitas sit gravis, adeò ut irregularitatem inducat, judicanda est ab Episcopo, ex cap. 2. *de corpore vitiatis.*

An verò idem judicium faciendum sit à Prælato Regul. respectu suorum Religiosorum, negat Barbosa *de potest. Episcopi part. 2. allegat. 42. num. 60.* Henriquez *lib. 13. cap. 14. §. 1.* Rodriquez *in compend. quæst. Regul. resol. 52. num. 17.* sequitur Bonacina *quæst. 2. punct. 2. num. 36. in fine*, volentes, pertinere solùm ad Episcopum. Alii tamen dicunt, pertinere ad Prælatum Regul., Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 44.*, & cum Peyrino, Avila, Layman, Miranda, Suarez, & aliis, tenet Diana *part. 4. tract. 2. resol. 73.*, quia hoc magis spectat ad jurisdictionem Episcopalem, quam habent Superiores Regulares, quo ad Ordinis Characterem: advertit tamen cum Suarez, Layman, liberum esse Episcopo, qui daturus est ordines admittere, vel rejicere tale judicium factum à Prælato Regulari circa defectum corporis sui subditi, ut non inducat irregularitatem.

20. Cæcus sinè dubio est irregularis, & ille, cui unus oculus erutus est, Can. *si Evangelica dist. 55.* ibi *nam illi, cui erutus est oculus, non possunt secundùm Canones, Sacerdotii jura concedi*; siquidem hujusmodi carentia oculi notabilem parit deformitatem; secus verò dicendum, si careat solo lumine, aut visu oculi dextri, modò habeat utrumque oculum integrum, & de illo, qui habet visum, & intuitum brevem, aut non videt sinè perspicillis, quia hujusmodi vitium non inducit notabilem deformitatem. Si autem careat visu oculi sinistri, quem oculum Canonis appellant, volunt nonnulli esse irregularem: negant alii magis communiter, si absque aliqua notabili deformitate, & indecentia Canonem legere possit. Addit Tambur. *tract. 4. de irregul. cap. 8. §. 1.* non esse irregularem illum, cui unus oculus deest, sive sit dexter, sive sinister, sive unius oculi visus, si notabilis deformitas non appareat, vel per artem sufficienter tegatur, ut tegi potest si oculus vitreus substituatur, & sinè deformitate possit legere Canonem, quam deformitatem, ait, facilè posse evitari, pro se citat Navarr. *in sum. cap. 27. num. 199.* Suatez *disp. 51. sect. 2. num. 13.* Gasp. Hurt. *disp. 2. diff. 14.* Jo. Præp., & Layman.

21. Non est irregularis qui nubem, aut maculam habet in oculo, qui oculos habet lacrymantes, aut sinè palpebris; qui unum oculum habet altero grandiorem; qui luscus est, aut strabo, id est qui oculos habet distortos, aut dispares, si hujusmodi defectus notabilem non afferant deformitatem, quod judicare spectat ad Episcopum, aut ad Prælatum Regularem respectu suorum Religiosorum, Bonacina *quæst. 2. punct. 2. num. 3., & 4.* Palaus *cap. 8. §. 1. num. 3.* Leander *disp. 2. à quæst. 10. & seqq.*

22. Surdus, aut mutus sunt irregulares; ille

ille tamen, si jam est ordinatus, potest privatim celebrare; surdaster verò non est irregularis, nec blæsus, qui in loquendo aliquantulum præpeditur: irregularis est, qui caret pollice, indice, naso; qui est notabiliter gibbosus, aut claudus, si magna sit gressus deformitas, ita quòd baculo, vel pede ligneo niti debeat. Non est irregularis qui sex digitos habet, aut aliquos conjunctos, seu aliquo caret ex minoribus, si notabilem deformitatem non afferat, nec sit ineptus ad exercitium ordinis. Universaliter defectus corporis, qui non reddit patientem inhabilem ad Altaris ministerium, & exercitium ordinum, & qui affert talem deformitatem, quæ faciliter studio, & arte tegi possit, non inducit irregularitatem, quia Sacri Canones nihil aliud intendunt, nisi expellere ab Altari notabiliter deformes, & inhabiles; in dubio Episcopi est judicare, an deformitas, vel defectus sit notabilis, ut irregularitatem inducat, ut diximus supra, ita tenent Tambur. *lib.* 10. *tract.* 4. *cap.* 8. *à num.* 5. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 2. Leander *disp.* 2. *quæst.* 15., *& seq.* Venerus *in exam. Episc. lib.* 1. *cap.* 22. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 73.

23. Irregulares sunt leprosi, Lunatici, & Epileptici, seu qui morbo caduco laborant: tamen si tales integrè convaluisse videantur, quod judicio Episcopi judicandum relinquitur, & reperiantur jam antea ordinari, & per mensem, aut per annum, eo morbo non laborarunt, possunt admitti ad celebrationem, quia præsumuntur liberati. Sacerdos quoque morbo caduco laborans, si rarò cadat sine clamore, sine spumarum emissione, & sine notabili indecentia, & corporis agitatione, ei privatim celebrare permittitur cum adjuncto Socio, qui Sacrificium perficiat, si fortè ille deficiat, cap. *Nuper dist.* 7. *quæst.* 2. Navarr. *cap.* 27. *num.* 203. Henriquez *lib.* 14. *cap.* 8. *num.* 8 Sayrus, Molina, Ugolinus, & alii, quos affert, & sequitur Bonacina *punct.* 2. *num.* 22.

24. Quæres: an, & quando mutilantes se ipsos, vel qui ab alio fuerunt mutilati censeantur irregulares: Mutilatio propriè dicta est abscissio alicujus membri, aut partis principalis, quæ peculiarem, & distinctam operationem, seu functionem habet in corpore humano, cujusmodi sunt manus, pes, oculus, auris &c. Unde non est irregularis, qui abscindit alteri digitum, quia non est membrum, sed pars membri, nec qui abscindit labia, dentes, capillos, nasum, & auriculam, id est cartilaginem, quæ circa aurem est, non autem organum, quia non sunt membra, sed ornatus membrorum; nec qui detrahit alteri visum, seu excæcat, si non extrahit oculum, nec qui membrum debilitat, sed non abscindit, quia non mutilat, ut per distinctas *quæst.* explicat Leander *disp.* 17. *quæst.* 1., *& seqq.*, ubi etiam Doctores pro qualibet parte refert.

25. Resp. cum distinctione; nam vel aliquis se ipsum sponte mutilavit sine causa, vel fuit ab alio mutilatus, sine casu, sive ex justa causa, puta infirmitatis, vel etiam vi, fuit ab alio violenter mutilatus. Qui se ipsum mutilavit sine causa fit irregularis, non solùm si membrum aliquod principale, sed etiam si partem illius, puta digitum, aut partem manus, seu pedis abscindat, etiamsi non impediat ministerium, & exercitium ordinis, vel deformitatem ingerat; fit, inquam, irregularis, non ob defectum relictum, sed ex delicto mutilationis, quia nemo est sui corporis, suorumque membrorum dominus, ut nec abscindere possit, nec alicujus abscissioni consentire, nisi hoc necessarium sit ad conservationem totius corporis, aut membri principalis, ut habetur can. *si qui absciderit* can. *Hi, qui se*, & Can. *Qui partem dist.* 55. Nec obstat, quod defectus digiti non inducat irregularitatem, ut diximus supra, quando non impedit exercitium ordinis, quia, ut notat Glossa ad caput *significavit de corp. vitiatis*, in hoc casu non tam consideratur defectus, quàm sævitia, & mala voluntas.

26. Quod verum est, etiamsi culpa abscindentis sibi membrum, aut digitum, vel partem illius non esset notoria, sed occulta; nam Canones superiùs allati non fundantur in notorietate culpæ, & delicti, sed in prava voluntate, ac sævitia, quam quis secum exercuit, prout tradunt Suarez *disp.* 51. *sect.* 6. *num.* 6. Nicol. Garzias *de Benef. part.* 7. *cap.* 12. *num.* 5. Sayrus, & Molina, quos affert, & sequitur Palaus *disp.* 6. *punct.* 12. *numer.* 2. contra Navarr. *cap.* 27. *num.* 198. Henriquez *lib.* 14. *cap.* 8. *num.* 4., & alios, qui ad incurrendam hanc irregularitatem requirunt notorietatem peccati, quod quis commisit abscindendo se ipsum.

27. Hinc remanet irregularis, qui ex zelo indiscreto sibi amputavit virilia, seu castrare fecit, causa sedandi libidinem, & castitatem conservandi, vel existimans hoc modo se obsequium præstare Deo, quoniam non ferro, sed Religione castitas quærenda est, ut habet Glossa in cap. *significavit de corp. vitiatis*, ubi sermo erat de Præsbytero iam ordinato, qui se castrare fecit, eò quòd putaverit, se obsequium præstare Deo, qui arcetur ab Altaris Ministerio, ut non possit celebrare Missam, & in cap. *Hi, qui se dist.* 55. fit sermo de Laicis causa sedandæ libidinis, se se abscindentibus qui fiunt irregulares, nec ad Ordines promoveri sciuntur.

28. Qui sectus fuit in infantia, vel ex iusta causa, puta ob infirmitatem, fecit sibi in fu-

virilia amputari non remanet irregularis, sed licitè potest ad Ordines promoveri, & in suscepto Ordine ministrare; nec qui, cum sex digitos in una manu haberet, unum superfluum resecavit, ut decisum habetur in Can. *Si quis à Medicis dist.* 55., & cap. 3. & 5. *de corp. vitiatis*; nam cessat ratio superius allata imponendi irregularitatem, scilicet perversa voluntas, & sævitia in se ipsum cum hoc non sit factum sinè rationabili causa: eadem ratione non remanet irregularis ille, cui absque sua culpa fuerunt virilia amputata, seu membrum aliquod abscissum, si membrum amissum non sit tale, ut usum ordinis impediat, aut notabilem afferat deformitatem; si enim alicui fuisset abscissus digitus necessarius ad Eucharistiæ fractionem, ut est pollex, aut index, tunc esset irregularis solùm ex defectu corporis, adeò ut abscissio si contingat ante susceptos ordines Sacros, non possit ad illos promoveri; si verò contingat post Sacerdotium assumptum, non possit Missam celebrare, sed potest in aliis ordinibus, & officiis ministrare, pro quibus nec est impeditus, nec deformis.

29. Hoc extendit Palaus *punct.* 12. *num.* 4. ad illum, qui ob vocem musicam conservandam sibi testiculos amputari fecit, quem dicit non esse irregularem, quia relati Canones expresse loquuntur, qui sibi testiculos amputari fecit, aut permisit ex culpa sua, id est ex indignatione, aut indiscreto castitatis zelo, non verò de illo, qui id fecit ob vocem musicam conservandam; cum autem irregularitas non incurratur, nisi sit in Jure expressa, sequitur quòd testiculos sibi amputantes ob vocem musicam conservandam non sint irregulares, cum nullibi hoc reperiatur expressum. Oppositum tenet Leander *tract.* 2. *disp.* 2. *quæst.* 57., & utique probabiliter, quia vocis conservatio cum non sit causa sufficiens ad talem actionem faciendam, seu permittendam, nec erit causa sufficiens excusans ab irregularitate, ut habetur ex cap. *Presbyterum*, & cap. *continebatur de homicidio*, ita etiam tenet Thesaurus *de pœn. p.* 2 *verb. membrorum mutilatio cap.* 1. *vers. ampla* 2., & alios referens Diana *part.* 10. *tract.* 13. *resol.* 11.

30. Quæres; An remaneat irregularis ille, cui à Marito fuerunt amputata virilia, eò quòd inventus fuit turpiter agere cum propria Uxore, vel à Judice in pœnam delicti fuit membrum aliquod amputatum, non impediens Ordinis executionem. Affirmant Sayrus *lib.* 6. *cap.* 7. *num.* 15. Bonacina *quæst.* 2. *punct.* 2. *num.* 29. & 33. Suarez *disp.* 51. *sect.* 2. *num.* 8. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 60., & alii plures, quos affert, & sequitur Leander *tract.* 2. *disp.* 2 *quæst.* 59.; aut quia ille dabat operam rei illicitæ, & periculosæ, vel quia id colligitur ex Can. *is*, *qui dist.* 55.. & cap. *significavit de corp. vitiatis*. Verùm hujusmodi Textus solùm loquuntur de illo, qui per se, vel per alium virilia sibi amputavit ex indignatione, vel Zelo indiscreto, non verò de illo, qui amputationi causam dedit, & cum irregularitas non incurratur, nisi sit in Jure expressa, sequitur in tali casu non incurri. Qui dat operam rei illicitæ, & periculosæ tunc sit irregularis ex mutilatione, seu homicidio, quando illa est de se inductiva talis mutilationis, secus si non sit periculosa, seu illius inductiva, cujusmodi non est adulterium, quod licèt sit peccaminosum, non est tamen causa proxima inductiva mutilationis, sic tenent Garzias *de Benef. p.* 7. *cap.* 12. *num.* 20., & *seqq.* Palaus *punct.* 12. *num.* 3. Coninch *dub.* 13. *num.* 108. Hurtad. *disp.* 2. *diff.* 14. *num.* 52. Henriquez *lib.* 14. *cap.* 8. *num.* 4.

31. Quòd ille, cui sunt amputata virilia, si vel de Jure, vel ex dispensatione ad Sacros ordines admittatur, debeat partem ex testam in pulveres redactam, aut arefactam secum portare dum Missam celebrat, est error vulgi, cum hoc nullo Jure præcipiatur, nec ideò minùs foret integritate corporis, & virilitate destitutus, ut advertit Glossa in Can. *Eunuchus dist.* 55., sic Navarr. *cap.* 27. *num.* 200., & cum aliis Leander *q.* 61.

32. Quæres 2. Quinam dispensare possit in irregularitate proveniente ex vitio corporis. Resp. id spectare ad summum Pontificem quando vitium est tale, ut de se impediat susceptionem, aut exercitium sacrorum Ordinum; in dubio poterit Episcopus interpretari, seu declarare hic, & nunc; an vitium sit tale, ut irregularitatem inducat, non tamen super illo dispensare. Quòd si irregularitas oriatur ex culpabili abscissione membri, si membrum, & delictum sit occultum, poterit in ea irregularitate Episcopus dispensare, vi concessionis sibi factæ à Concil. Trident. *sess.* 24. *cap.* 6. *de Reform.* Palaus *supra num.* 6. ait, id præstare posse quamvis abscissio sit publica, quando delictum est occultum.

33. Prælati Regulares vi suorum privilegiorum dispensare possunt cum suis subditis super irregularitate proveniente ex vitio corporis, quando vitium non est tam fœdum, ut ex eo scandalum oriri rationabiliter timeatur, tum ut ad ordines promoveantur, tum ut ministrent in susceptis, Palaus *disp.* 6. *punct.* 11. *in fine*, Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 62. Leander *disp.* 2. *quæst.* 84., & *seqq.*, inde inferens, quòd dispensare potest cum subdito, qui carens pede ambulat cum pede ligneo, ut celebret, quia ex tali impedimento non oritur scandalum, cum Religiosus deferens vestes lungas, illud facilè cooperiat,

periat, & cum illo Diana *part. 4. tract. 2. resol. 73.*; & cum subdito carente oculo sinistro, ut celebret, si oculo dextero tanta virtute visiva polleat, ut sine deformitate Canonem legere possit; & cum habente manus tremulas, ut saltem in occulto; non tamen dispensare potest cum totaliter cæco, videantur Leander, & Diana *loco cit.*

DUBIUM IV.

De Irregularitate proveniente ex defectu Natalium, & Libertatis.

34. EX defectu natalium irregulares sunt illegitimi, sive deinde sint naturales, sive spurii: Naturalis dicitur, qui natus est ex parentibus liberis; Spurius, qui natus est ex adulterio, incestu, aut sacrilegio, ut habetur ex cap. 1., & 2. *de Filiis Presb.*, & hæc irregularitas introducta fuit Jure Canonico partim in detestationem paterni sceleris, partim ob turpitudinis notam, quam Filius ex tali nativitate juxta communem hominum existimationem contrahere censetur; partim quia timetur, ne Filius paternæ incontinentiæ imitator existat, ut cum aliis notant Leander *disp. 3. quæst. 2.*, & Palaus *disp. 6. punct. 9. num. 1.*

35. Legitimantur per subsequens matrimonium contractum inter eorum parentes, dummodo tempore conceptionis, aut nativitatis potuerint inter se contrahere, quia nullum inter ipsos adesset impedimentum dirimens, cap. *Conquestus*, & cap. *Tanta*, *Qui filii sint legitimi*. Per professionem emissam in Religione approbata legitimantur quoad Ordines, ut scilicet possint ad Sacros Ordines promoveri, non tamen quoad Dignitates, & Prælaturas, tam intra, quàm extra Religionem, ad quas non possunt promoveri sine dispensatione, ex *cit. cap. 1. de Filiis Presbyt.* ibi *Filii Presbyterorum, ut cæteri ex fornicatione nati ad Sacros Ordines non promoveantur: nisi aut Monachi fiant, vel in Congregatione Canonica regulariter viventes: Prælationem verò nullatenus habeant.*

36. Infantes expositi in Hospitali, aut alibi habentur pro legitimis, & ordinari possunt absque dispensatione ex Bulla Gregor. XIV. edita anno 1591. in gratiam Confraternitatis de Urbe pro expositis, quia nimirum Filii ex legitimo matrimonio procreati exponuntur sæpissimè ob paupertatem parentum, & sic, ne illis fiat præjudicium, omnibus à Jure censetur legitimitas, & quia quilibet præsumendus est legitimus, dum non probetur contrarium, Diana *part. 2. tract. 15. resol. 22. & part. 4. tract. 2. resol. 58.* Coninch *de Sacram. disp. 18. dub. 12. numer. 205.*, Palaus *disp. 6. punct. 9. num. 3., & tract. 13. de Benef. disp. 4. punct. 1. §. 1. num. 8.*, & alios plures referens Leander *disp. 3. quæst. 6.* contra alios oppositum sentientes.

37. Cum illegitimis solus Pontifex dispensare potest, ut promoveantur ad Ordines majores, ad Beneficia curata, & ad alias dignitates Ecclesiasticas, & ad Canonicatum in Ecclesia Cathedrali, cum istæ requirant Sacerdotium, ex Trid. *sess. 24. cap. 12. de reform.* Episcopus autem potest eum illis dispensare, ut promoveantur ad Ordines Minores, & ad Beneficia simplicia curam animarum non habentia, ut habetur ex can. 1. & 2. *de filiis Presbyt.*, & tenent communiter Doctores, Barbosa *de potest. Episc. part. 2. allegat. 45. num. 19., & seqq.* Marchinus *de Ordine part. 10. cap. 1. num. 18.* Palaus *disp. 6. punct. 9. num. 7.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 74.*

38. Episcopus dispensare non potest cum illegitimo super pluralitate Beneficiorum simplicium, sed præcisè ad obtinendum unicum, quia caput 1. *hoc tit.* loquitur in singulari, ibi: *ex dispensatione Episcopi licitè potest obtinere Beneficium*, & cum simus in materia odiosa, & prohibita non debet extendi; nec potest obtinere Beneficium simplex, in quo Pater immediatè antecessit, nec in eadem Ecclesia, in qua Pater illegitimi Beneficium habet, ex Trid. *sess. 25. cap. 15. de reformat.*

39. Dispensatio illegitimis facta, cum sit odiosa, & contra Jus est strictè interpretanda; unde dispensatus simpliciter ad Ordines, intelligitur dispensatus solùm ad minores, nec extenditur ad Beneficia, cum hæc sint separabilia, & disparata; & dispensatus simpliciter ad Beneficium, intelligitur dispensatus ad obtinendum unicum, & simplex, non autem ad obtinendum Beneficium Curatum, aut aliam Dignitatem Ecclesiasticam, ut docet Barbosa *allegat. 45. num. 2., & seqq.* Garzias *de benef. part. 1. cap. 6. num. 59. & 70.* Palaus *disp. 6. punct. 8.*, & alios referens Leander *quæst. 44. & seqq.*

40. Quæres; An Prælati Regulares non solùm dispensare possint eum suis subditis, ut promoveantur ad Ordines Sacros, sed etiam, ut possint habere gradus, Dignitates, & Prælaturas in Religione. Resp. attento Jure communi, hoc facere non posse, cum hoc expressè prohibeatur cit. cap. 1. *de Filiis Presbyt.* ibi *Prælationem nullatenus habeant:* bene tamen dispensare posse virtute suorum privilegiorum, prout docent Villalob. *tom. 1. tract. 13. diff. 60.* Portel *Verb. Illegitimus num. 9.* Diana *part. 4. tract. 2. resol. 65., & part. 10. tract. 13. resol. 39.* Leander *disp. 3. quæst. 74. & 75.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 80.*, ubi affert privilegia hujusmodi Regu-

Regularib. concessa: hujusmodi est privilegium Eugenii IV. concessum Congregationi S. Joan. Evangelistæ in Lusitania: privilegium Gregorii XIII. incipit *Circumspecta Romani Pontificis*, in quo moderavit Constitutionem Sixti V., & concedit Generali, & Provinciali, ut in suis Capitulis dispensare possit cum Religiosis illegitimis ad honores, gradus, & dignitates: aliud privilegium Gregor. XIV. concessum Cler. Regul. Ministrantibus infirmis. Possunt etiam Prælati Regulares dispensare per se ipsos, & extra Capitulum ex Constit. Clement. VIII. facta Patribus de Observantia, & alia Pauli V., ut videre est apud Leandrum *loco cit.*

41. Ex defectu libertatis sunt irregulares servi propriè dicti, quamdiù manent in servitute, ut constat ex *toto tit. de Servis non Ordinan.*, quia, cum non sint sui Juris, non possunt ministeriis Ecclesiasticis mancipari; si autem, sciente, & non contradicente Domino, ordinentur, cessat irregularitas, & statim acquirunt libertatem, ex can. *Si Servus dist.* 54. ibi *Si Servus, sciente, & non contradicente Domino, in Clero fuerit ordinatus, ex hoc ipso quòd constitutus est, libere, et ingenuus erit*, & ita tenent Doctores communiter, Palaus *disp. 6 punct.* 13. *num.* 2. Marchinus *de ordin. tract.* 1. *part.* 10. *cap.* 3. *numer.* 4. Suarez *disp.* 51. *sect.* 3. *num.* 5. Leander *disp.* 5. *quæst.* 3.

DUBIUM V.

De Irregularitate, quæ nascitur ex Bigamia.

42. Bigamia est multiplicatio nuptiarum, seu Matrimonii; unde Bigamus dicitur, qui binas contraxit nuptias, & est triplex; vera, interpretativa, & similitudinaria. Bigamia vera tunc contingit quando quis plura Matrimonia valida successivè contraxit, & consummavit, quia tunc verè carnem suam in plures divisit, prout requiritur ad bigamiam; unde non sufficit Matrimonium esse ratum, si non fuit consummatum. Interpretativa dicitur, per quamdam Juris interpretationem, quando scilicet quis Matrimonium validum contraxit, & consummavit cum vidua, vel cum ab alio violata, vel cognovit suam Uxorem, postquam cum alio adulteravit; tunc enim interpretatione Juris perinde se habet, ac si plures habuerit uxores, ut constat ex can. *Maritum dist.* 33. Can. *si quis viduam* Can. *si cujus*, & Can. *si laici dist.* 34.

43. Bigamia similitudinaria sic dicitur, per quamdam similitudinem cum bigamia vera, & tunc contingit, quando quis in Ordinibus Sacris constitutus, aut in Religione professus matrimonium, licèt invalidè, contraxit, & consummavit, cum quacumque muliere etiam Virgine; hic enim per votum solemne matrimonium spirituale contraxit cum Deo, vel Ecclesia; unde si postea matrimonium carnale, licèt invalidè contrahat, & consummet, similis evadit iteratò contrahenti unde incurrit bigamiam similitudinariam, ut constat ex Can. *Quotquot*, & Can. *Monacho* 27. *quæst.* 1., juncto cap. *Nuper à nobis* 5., & cap. *ult. de bigamis non ordinandis*.

44. Ex hac triplici bigamia nascitur irregularitas, ut constat ex *toto tit. de Bigamis non ordinandis*, estque antiquissima, ex traditione Apostolica deducta, ut constat ex Apost. 1. Corinth. 2. *Oportet, Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris Virum*, & idem habetur de Diaconis infra *Diaconi sint unius Uxoris Viri*, non quòd debeant necessariò habuisse Uxorem, sed quòd non debeant habuisse plures. Hæc irregularitas dicitur ex defectu Sacramenti, seu significationis Matrimonii; nam matrimonium consummatum significat conjunctionem Christi cum Ecclesia per carnis assumptionem, juxta illud Apost. ad Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & Ecclesia*, hanc autem conjunctionem non significat, qui carnem suam divisit in plures uxores, aut contraxit cum Vidua, aut ab alio corrupta, cum non sit conjunctio unius cum una, eaque Virgine, sicut Filius Dei per carnis assumptionem copulavit sibi Ecclesiam unam, & ab alio non assumptam.

45. Idque verum est, sive quis plures uxores duxerit ante Baptismum, sive post; sive unam antea, & alteram post Baptismum, aut Viduam duxerit, ut habetur ex Can. *Si quis viduam dist.* 34., ibi *Si quis viduam licèt laicus duxerit Uxorem, sive ante Baptismum, sive post Baptismum non admittitur ad Clerum, quia eodem vitio videtur exclusus. In Baptismo enim crimina dimittuntur, non accepta Uxoris consortium relaxatur*. Dummodo tamen utrumque matrimonium sit consummatum; non enim sufficit, si alterum sit ratum, ut habetur ex cap. *Debitum* 5. *de Bigamis non ordinan.*, ubi is, qui mulierem ab alio viro desponsatam per verba de præsenti, sed ab illo non cognitam, duxit Uxorem, non censetur bigamus, nec impeditur promoveri ad Sacerdotium. *Quia*, inquit Pontifex, *nec illa, nec ipse carnem suam divisit in plures*, prout requiritur ad veram bigamiam.

46. Idem valet, si contrahat cum Vidua, seu ab alio corrupta, quam putabat esse Virginem, aut post adulterium propriam Uxorem cognovit inscius patrati delicti. Ratio est, quia hic non agitur de irregularitate proveniente ex delicto, seu propria culpa,

ad quam requiritur cognitio, & scientia, sed de illa, quæ provenit ex defectu Sacramenti; hic autem defectus significationis Sacramenti æquè potest inveniri, sive adsit scientia, sive ignorantia, Navarr. *cap.* 27. *num.* 195. Garzias *de Benef. part.* 7. *cap.* 6. *num.* 16. Barbosa *de potest. Episc. allegat.* 49. *num.* 9. Fagnanus cap. *Nuper à nobis numer.* 5. *hoc tit.*, idque extendunt etiam ad casum, quo mulier dissentiens, & violenter fuit ab alio cognita, nam illa violentia, quam patitur, fœminam excusare potest à culpa, non autem tollit defectum Sacramenti, Palaus *disp.* 6. *punct.* 8. *num.* 6. Suarez *disp.* 49. *sect.* 3. *num.* 16., & alios referens Leander *disp.* 6. *q.* 20.

47. Non contrahit irregularitatem, nec efficitur bigamus vir, qui extra matrimonium constitutus, pluries, aut cum pluribus fœminis est fornicatus, aut qui duxit in Uxorem priùs à se defloratam, quia non deficit significatio Sacramenti; non enim carnem suam divisit in plures, sed adhuc est unicus unius Uxoris sponsus, & matrimonium quadam fictione Juris retrotrahitur ad tempus præteritum, & purgat vitium præcedens, cap. *Tanta, qui Filii sint legitimi* Navarr. *cap.* 27. *numer.* 195. Barbosa *supra num.* 5. Palaus *punct.* 8. *numer.* 7. Leander *quæst.* 15.

48. Summus Pontifex dispensare potest in omni Bigamia, & inde orta irregularitate, quia hæc inducta est solo Jure Ecclesiastico, non Divino, ita cum aliis Leander *disp.* 6. *quæst.* 28.; in supplicatione tamen quando petitur dispensatio, exprimi debet species Bigamiæ, ut si est vera, interpretativa, vel similitudinaria, & quoties illam contraxerit; non est tamen necesse dicere, ter, vel quater contraxisse matrimonium, sed sufficit explicare contraxisse binas nuptias, prout tenet Palaus *disp.* 6. *punct.* 8. *circa finem*, & Diana *part.* 8. *tract.* 3. *resol.* 58.

49. Episcopus nullatenus dispensare potest in Bigamia vera, vel interpretativa, & irregularitate inde contracta, nec etiam ad Ordines minores suscipiendos, aut in illis ministrandum, nec item ad primam Tonsuram, aut Beneficium simplex, ita Fagnanus cap. *super eo num.* 29. *& seqq. hoc tit.* Nicolaus Garzias *de Benef. part.* 7. *cap.* 6. *num.* 3., ubi refert declarationem Sacr. Congr. Concilii circa hoc factam die 30. Januarii 1589., & à Sixto V. approbatam, Barbosa *de potest. Episcop. part.* 2. *allegat.* 49. *num.* 25., ubi refert aliam declarationem Sac. Congr. Concilii in Feretrana 13. Aprilis 1630., & colligitur ex Trid. *sess.* 23. *cap.* 17. *de reform.*, & tenent Doctores satis communiter, quos affert, & sequitur Leander *disp.* 6. *quæst.* 31. contra nonnullos *ibid.* relatos. Potest tamen Episcopus dispensare in Bigamia similitudinaria, si Clericus in Sacris constitutus cum Virgine contraxit, ut habetur ex cap. *Sanè Sacerdotes de Cler. Conjug.*; si autem contraxit cum Vidua non potest Episcopus cum illo dispensare, quia non est Bigamia similitudinaria purè, sed includit interpretativam, in qua non potest Episcopus dispensare, & ita decisum habetur in cap. *Fin. de Bigamis*, ubi Innocent. III. definit, non licere dispensare cum Clericis in Sacris constitutis, qui cum Vidua contraxerunt: idem dicendum, si contraxerunt cum pluribus, Leander alios referens *quæst.* 36., *&* 37.

50. An verò Prælati Regulares dispensare possint cum suis Religiosis super irregularitate contracta ex Bigamia. Negant Barbosa *dicta allegat.* 49. Tambur. *de Jure Abbat. tom.* 2. *disp.* 17. *q.* 3. *num.* 2., & alii, quos sequitur Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 63. Sed meliùs affirmant Leander *quæst.* 39. Palaus *disp.* 6. *punct.* 8. *num.* 21. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 92., qui referunt privilegia Regularibus quoad hoc concessa; hujusmodi est privilegium Sixti IV. relatum in *Compendio Minorum, Verb. Absolutio extraord. quoad fratres* §. 4. concedens Prælatis Regularibus, ut possint dispensare cum suis subditis in omni bigamia, vera, interpretativa, & similitudinaria. Datur aliud privilegium Pauli III. concedens illis facultatem ad dispensandum in omni irregularitate, non excepta bigamia, nec homicidio voluntario; unde virtute horum privilegiorum possunt Prælati Regulares dispensare cum suis subditis in omni bigamia.

51. Clericus in minoribus constitutus si fiat bigamus, bigamia vera, aut interpretativa privatur ipso facto privilegio Canonis, & fori, ut decisum habetur in cap. *Unico de Bigamis in* 6. Ubi Gregor. X. ait. *Altercationis antiquæ dubium præsentis declarationis oraculo decidentes; Bigamos omni privilegio Clericali declaramus esse nudatos, & coerctioni fori sæcularis addictos; consuetudine contraria non obstante. Ipsis quoque sub anathemate prohibemus deferre tonsuram, vel habitum Clericalem*, quæ pœna à bigamis incurritur ipso facto, prout indicant illa verba, *declaramus esse nudatos*, quæ important pœnam latæ Sententiæ; unde peccant mortaliter si deferant tonsuram, & habitum Clericalem, cum hoc sub excommunicatione illis prohibeatur. Hoc solùm procedit de bigamia vera, & interpretativa, non verò de similitudinaria, nam constituti in ordine Sacro non privantur privilegio Clericali, nisi per degradationem, ut notat Palaus *punct.* 8. *num.* 13.

D U-

DUBIUM VI.

De Irregularitate, & defectu Lenitatis.

52. EX defectu lenitatis, contrahitur irregularitas ab illis, qui sine culpa concurrunt ad homicidium licitum, & justum factum authoritate publica, cujusmodi sunt Accusatores, & Delatores; Item Judices, & ejus Assessores, & Consultores, Advocati, Testes, Notarii, sententiam scribentes, vel subscribentes, & Ministri justitiæ sententiam exequentes; hi enim omnes morte, vel mutilatione secuta, quamvis nullum committant delictum, quia tamen alienum sanguinem fundunt, aut ad fundendum concurrunt, carent perfecta mansuetudine, & lenitate requisita in Ministro Altaris, qui repræsentat personam Christi, qui ut Agnus mansuetissimus proprium pro nobis fudit Sanguinem, & pro suis crucifixoribus Patrem exoravit; sic enim habetur in cap. *Clerici*, & cap. *Sententiam sanguinis*, *ne Clerici*, *vel Monachi*, & cap. *penult. de homicid.*, & cap. 1. *de Cler. pugnant. in duello*, cap. *In Archiepiscopatu de Raptoribus*, & Clement. *Si furiosus de homicid.*, & can. *Minor* can. *Clericum*, & can. *De his Clericis dist.* 50. Ut autem distinctè procedamus sit.

§. I.

De Accusatore, & Denunciatore in causa Sanguinis.

53. HInc fiunt irregulares omnes, sive Clerici, sive laici, qui alium criminaliter accusant coram Judice laico de crimine digno mortis, si mors inde sequatur, quia cooperantur ad judicium, & mortem, prout fatentur Doctores communiter: nec taliter accusans liberatur ab irregularitate, quamvis protestetur, se non intendere pœnam mortis, aut sanguinis, nam talis protestatio est inutilis, & nihil operatur, cum sit contraria facto, siquidem criminaliter accusando petit vindictam, & pœnam à Judice infligendam, cui contrariatur protestatio à se facta, quòd non intendat pœnam sanguinis, aut mortis, ut bene advertit Covarr. in *Clem. unic. de homicidio p.* 2. §. 5. *num.* 5. Suarez *disp.* 47. *sect.* 2. *num.* 10. Navarr. *lib.* 5. *consil.* 9. *homic.* Henriquez *lib.* 14. *cap.* 11. *num.* 14., & cum aliis Leander *disp.* 7. *quæst.* 45.

54. Immunis est ab irregularitate, qui alterum criminaliter accusat de delicto levi non trahente pœnam Sanguinis, etiamsi Judex indebitè, & injustè illum condemnet ad mortem, quia tunc malitia, vel inscitia Judicis non debet nocere accusatori, qui non dat causam sufficientem tali occisioni; vel si Reus de levi crimine accusatus ob alia delicta condemnetur ad mortem, Covarr. *loco cit.* §. 5. *num.* 3. *not.* 9. Navarr. *Man. cap.* 27. *num.* 214. Bonacina *disp.* 7. *quæst.* 4. *punct.* 2. *num.* 7. Palaus *punct.* 14. §. 2. Immunis pariter est, si criminaliter accuset coram Judice Ecclesiastico, qui non potest procedere ad pœnam sanguinis, & per accidens est, si Reum deinde tradat Judici sæculari puniendum, Henriquez *lib.* 14. *cap.* 11. *num.* 5. Sayrus *lib.* 6. *cap.* 18. *num.* 14. Avila, Cornejo, Villalob., & alii, quos affert, & sequitur Leander *disp.* 7. *quæst.* 50., *et* 51.

55. Non contrahit hanc irregularitatem Accusator, seu Denunciator, si non criminaliter, sed civiliter accuset, hoc est non pretendo vindictam publicam, sed præcisè satisfactionem sibi debitam, & illati damni compensationem, quamvis delictum sit dignum morte, & ad illam Reus condemnetur; præmissa tamen protestatione, quòd ipse non intendit, nec velit vindictam, nec mortem, sed dumtaxat suum interesse, seu illati damni compensationem, quia tunc per accidens tantùm mors sequitur ex tali accusatione, ut constat ex cap. *Postulasti de homicidio*, & cap. *Prælatis eod. tit. in* 6. Addita ibid. ratione; *Nam alioquin, si Prælati, aut Clerici propter metum hujusmodi (quia Judex ad pœnam Sanguinis posset procedere de suis malefactoribus) taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia, seu occasio trucidandi eosdem, & illorum bona liberè deprædandi*, ita Covarr in Clem. *Si furiosus* 2. *p.* §. 5. Barbosa *in dict. cap. Prælatis* Henriquez *lib.* 14. *cap.* 11. *num.* 4. Suarez *disp.* 47. *sect.* 2. *num.* 10. Palaus *punct.* 14. §. 2. *num.* 2. Bonacina *quæst.* 4. *p.* 2. *num.* 3.

56. Immunis pariter est Clericus ab irregularitate, si post sibi damnum illatum latronem insequitur fugientem cum rebus suis, eumque capit; idem valet, si clamando vicinos excitat, ut eum detineant, & sic detentum Judici tradit, etiamsi mors inde sequatur, dummodo statim, vel ante Sententiam, expressam protestationem faciat, se non intendere, nec velle mortem furis, sed dumtaxat suum interesse, quia capiendo furem, & Judici tradendo ob recuperandas res sibi furto sublatas, non magis influit in mortem inde consequentem, quàm dum civiliter accusat, protestatio tamen debet esse expressa, nec sufficit tacita, aut interna, ut habetur, ex cap. 2. *de homicid. in* 6. ibi: *Protestando expressè*; ubi autem expressum requiritur non sufficit tacitum, Gloss. *ibid.* verb. *Protestando expressè*, sic Covarr. *supra* 1. §. 5. *n.* 3. *vers. Decimo* Henriquez *lib.* 14. *cap.* 12. *n.* 8. Sayr. *lib.* 6. *cap.* 18. *n.* 7. & Leander *disp.* 7. *q.* 64.

57. Hoc tamen procedit, quando Cleri-

cus, præmissa protestatione, Reum civiliter accusat, seu detinet, in causa propria petendo suum interesse; vel in causa suæ Ecclesiæ, vel suorum Parentum, Fratrum, liberorum, propinquorum, & Consanguineorum, quia damnum, & injuria illata consanguineis reputatur propria Accusatoris, & ad ipsum pertinere, sic Palaus *punct.* 14. §. 2. *num.* 6., & 7., qui id extendit ad consanguineos usque ad 4. Gradum. G. Hurtad. *disp.* 2. *diff.* 11. *num.* 41. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 33., & alios referens Leander *quæst.* 55.; non tamen liberatur ab irregularitate si Reum dignum morte civiliter accuset, quamvis præmissa protestatione, in causa extraneorum, Palaus *loco cit.* Navarr. *cap.* 27. *nu.* 217. Bonacina *punct.* 2. *num.* 4. Suarez *disp.* 47. *sect.* 2. *num.* 17. Leander *quæst.* 58.

58. Qui alium civiliter accusat cum expressa protestatione contra pœnam sanguinis immunis est ab irregularitate, quamvis talis potestatio facta sit animo ficto, desiderando interiùs vindictam, & sanguinem accusati. Ratio est, quia, Textus in cap. *Prælatis de homicid. in* 6. solùm requirit externam protestationem, non verò præcipit, quòd animo fiat, tum quia protestatio facta apud Judicem ignarum fictionis tantùm valet, ac si fieret animo sincero, & non ficto, Covarr. *in Clem. si furiosus part.* 2. §. 5. *n.* 2. *vers.* 6. Bonacina *q.* 4. *p.* 2. *n.* 11. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 75. Barbosa *in Collect. ad cap. Prælatis n.* 9. Suarez *disp.* 47. *sect.* 2. *num.* 3., & alios plures referens Leander *quæst.* 47. Protestatio autem hoc modo fieri potest. *Domine, peto cures mihi satisfactionem, vel restitutionem exhiberi à Titio, qui mihi damnum intulit, protestorque, me nulla ratione intendere pœnam sanguinis, vel mutilationem, vel mortem*, ita expressè Bonacina *disp.* 7. *quæst.* 4. *punct.* 2. *num.* 9. Addens, non sufficere ad evadendam irregularitatem, si solùm dicat peto meum interesse, sed requiritur expressa protestatio, ex d. cap. *Prælatis*.

59. Non solùm Clerici, sed etiam laici eximuntur ab irregularitate, si aliquem civiliter accusent in causa Sanguinis præmissa protestatione; secus si accusent criminaliter, quia licèt ipsis non sit prohibitum criminaliter accusare, nec accusando peccent, sicut peccant Clerici, quibus prohibitum est coram Judice laico, non verò coram Ecclesiastico, criminaliter ad pœnam sanguinis accusare, juxta caput *Postulasti de homicid.*, & caput 2. *eod. tit. in* 6.; fiunt tamen irregulares ex defectu lenitatis. Si tota aliqua Communitas, seu Universitas Procuratorem, seu Syndicum constituat ad accusandum criminaliter in causa Sanguinis, omnes de tali Communitate, & Universitate, qui suum præstiterunt consensum, fiunt irregulares, quia Procurator agit nomine Communitatis, Bonacina *p.* 2. *num.* 13.

§. II.

De Judice, Assessore, & aliis Ministris.

60. Judex, sive Ecclesiasticus, sive sæcularis justè proferens Sententiam mortis, seu mutilationis, effectu secuto, contrahit irregularitatem ex defectu lenitatis, ut constat ex cap. *Sententiam Sanguinis, ne Clerici; vel Monachi*, cap. *penult. de homicidio*, & aliis juribus relatis supra *num.* 52., ubi allata est ratio, quia proferre Sententiam sanguinis, etiam justè, & sine peccato, est contra mansuetudinem Ecclesiasticam; requiritur tamen, quòd mors, seu mutilatio sequatur, nam si Reus alia pœna puniatur, Judex per hoc non evadit irregularis, cum irregularitas non contrahatur, nisi morte, seu mutilatione secuta, ut docent communiter Doctores. Inde Judex non fit irregularis, si Reum condemnet ad pœnam fustigationis, flagellationis, detrusionis in carcere, triremium, & hujusmodi, quamvis pars aliqua sanguinis effundatur, aut Reus per tormenta, & labores debilitetur, & citiùs moriatur; nam hæc irregularitas solùm incurritur per Sententiam mortis, aut mutilationis, effectu secuto, ita cum communi Sententia Suarez *disp.* 47. *sect.* 1. *num.* 2. Avila *part.* 7. *disp.* 5. *sect.* 1. *in fine* Sayrus *lib.* 6. *cap.* 15. *num.* 4.

61. Excipitur Summus Pontifex, qui est incapax irregularitatis, adeout evectus ad Summum Pontificatum statim fiat liber, si fortè antea aliquam contraxit, prout colligitur ex c. *Licèt de vitanda, de Electión.*, cap. *ubi periculum* 3. *eod. tit. in* 6. Excipiuntur etiam Inquisitores hæreticæ pravitatis, & illorum Assessores, Consultores, & Commissarii, favore Fidei per privilegium concessum à Paulo IV., & S. Pio V., si hæreticum ad pœnam Jure statutam etiam mortis condemnent. Excipiuntur pariter Judices Ecclesiastici, qui Reum confessum, & convictum tradunt Judici sæculari, quamvis prævideant, illum pœna mortis, aut mutilationis fore plectendum, Suarez *disp.* 47. *sect.* 1. *num.* 11. Bonacina *quæst.* 4. *punct.* 1. *num.* 24., præmissa ab istis protestatione, ne Reo pœna mortis inferatur, & pro eo intercedendo.

62. Non incurrunt irregularitatem Episcopus, & alii Prælati Ecclesiastici jurisdictionem temporalem habentes, si Judicem constituant in causa Sanguinis, illi dumtaxat jurisdictionem criminalem conferentes, aut si legem statuant sub pœna mortis, seu mutilationis transgressoribus imponenda, dummodo

modo ipsi Sententiam mortis non proferant, nec mandent aliquem in particulari occidi; nam lex illa directè, & per se non ordinatur ad homicidium, sed ad bonam gubernationem Reipublicæ, ut crimina evitentur, & quia talis lex generaliter tantùm in malefactores, non verò in aliquam personam particularem statuit pœnam Sanguinis, ita Palaus *punct.* 14. §. 2. *num.* 3. Bonacina *punct.* 1. *num.* 25. & 28., &, aliis relatis, Leander *disp.* 7. *quæst.* 20., & 21.

63. Quod dictum est de Judice, idem dicendum est de Assessore, & Consiliariis, qui Judici ad ferendam Sententiam assistunt, & suo consilio, & voto ad illam concurrunt, qui omnes sunt irregulares, etiamsi mors sinè Sanguinis effusione fiat, ut si Reus suspendatur, vel alia ratione suffocetur, Palaus *disp.* 6. *punct.* 14. §. 1. *num.* 2., & §. 3. *num.* 7. Suarez *disp.* 47. *sect.* 1. *num.* 4., & ex communi Sententia Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 105. Ratio est, quia isti omnes ad mortem, & pœnam Sanguinis verè, & propriè concurrunt.

64. Theologi, Confessarii, & Jurisperiti non fiunt irregulares, si solùm in genere interrogentur, an quis ob tale delictum mortem mereatur, & respondeant mereri; siquidem non influunt in mortem proximè, & directè, sed explicant quid de hujusmodi malefactoribus Jura statuunt. Nec item fiunt irregulares, si non in genere, sed in casu particulari interrogentur, an hic Reus sit suspendendus, & morte plectendus, si dicant secundùm Jura, fures, grassatores viarum, homicidæ, &c. sunt suspendendi, & morte plectendi, quia non suadent, nec consulunt mortem, sed veritatem aperiunt, & docent quid Jura statuunt, ut ex communi Doctorum tradit Leander *quæst.* 30. & 31., ubi addit, illos non solùm in genere, sed etiam in particulari respondere posse Judici interroganti, hunc Reum secundùm jura esse suspendendum, aut capite plectendum, sequitur Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 80.

65. Non est irregularis Confessarius, qui absolutionem negat Judici nolenti condemnare Reum dignum morte, quia Confessarius aliter facere non potest absque peccato; siquidem absolvere non potest pœnitentem existentem in peccato mortali, nisi resipiscat, & emendationem proponat; cum autem Judex teneatur condemnare Reum dignum morte, potest illi Confessarius negare absolutionem, si non proponat facere id, quod tenetur; nec est credibile, Ecclesiam velle irregularitatem imponere Confessario exequenti officium suum; non enim intendit mortem rei, sed salutem pœnitentis, ita cum Henriquez, Avila, Suarez, tenet Palaus *punct.* 14. §. 3. *numer.* 8., sequitur Bonacina *punct.* 1. *num.* 29., & cum aliis Leander *quæst.* 32. Idem dicendum de Confessario obligante Reum pœnitentem juridicè interrogatum ad fatendam veritatem, etiamsi mors sequatur; secus si non teneatur delictum à se commissum fateri, quia tunc contrahit irregularitatem ex delicto: excusatur etiam Confessarius, si persuadeat Reo, ut acquiescat justæ sententiæ mortis, & non appellet injustè, Palaus *num.* 9. Bonacina *num.* 30. Leander *quæst.* 33. 34. & 35.

66. Testis, qui voluntariè testificatur contra Reum in causa sanguinis fit irregularis, si mors sequatur, aut mutilatio, ut tradunt Doctores communiter, quia testificando ad mortem verè concurrit, nec excusatur, si protestationem faciat contra pœnam sanguinis; nam protestatio est contraria facto, & illos solùm excusat, qui in judicio sanguinis causam propriam, non alienam prosequuntur, ut diximus supra *num.* 57. Dixi; qui voluntariè testificatur, nam si testificari recusans, ad id compellatur à Judice, non incurrit hanc irregularitatem, quia non liberè, sed coactè hoc facit, ut cum aliis docet Palaus *loco cit. num.* 3., & Leander *disp.* 7. *quæst.* 69. Nec valet eadem ratio de Judice, & aliis Officialibus justitiæ, quia isti voluntariè officium assumpserunt, licèt postea assumptum necessariò administrent, & ad mortem Rei concurrant.

67. Similiter Notarii, Scribæ, & alii Ministri, qui dictant, vel scribunt Sententiam mortis, aut suo Sigillo authenticam faciunt. Item qui Reum torquent ad fatendum crimen, & multò magis, executores Sententiæ, & ministri justitiæ, & Satellites, qui, custodiæ causa, Reum comitantur ad supplicium, sunt irregulares, secuta morte, quia ad illam proximè concurrunt, Navarr. *cap.* 27. *num.* 217. Suarez *disp.* 47. *sect.* 4. *num.* 1., aliique communiter. Excusatur famulus Notarii, qui Sententiam transcribit, & famuli Ministrorum, qui dominum comitantur, non ut satellites, sed ut famuli, Palaus *supra* §. 4. *num.* 2.

68. Omnes alii, qui non authoritate publica tamquam Ministri, sed privata; non proximè, & directè, sed per accidens solùm, & remotè concurrunt ad mortem, & pœnam sanguinis non contrahunt irregularitatem, Palaus *punct.* 14. §. 4., & Doctores communiter in *cap. tua nos de homicidio*; & inde non fiunt irregulares Artifices, qui conficiunt, aut vendunt funes, gladios, & alia instrumenta, quæ deservire possunt ad mortem, & occisionem Rei, quia remotè nimis ad mortem concurrunt. Nec qui imperat à Judice, ut Reus ducatur per aliam viam breviorem, ne per plateam, ubi parentes vivunt adducatur. Nec item si voce, vel punctione

ctione jumentum instiget, quo Reus occidendus vehitur, etiamsi ex eo mors aliqualiter acceleretur; nec qui Reum monet, ut in via procedat, ut scalam ascendat, manus ligandas præbeat, & caput stipiti admoveat, quia hæc levia sunt, & pro nihilo reputantur, nec ab illis fiunt, tamquam à ministris justitiæ, ut habet Palaus *loco cit.* Diana *part. 3. tract. 5. resol. 27., & 79., & part. 8. tract. 7. resol. 61.* Leander q. 94., *& seqq.*

69. Prælati, & Clerici temporalem jurisdictionem habentes fiunt irregulares, si assistunt executioni Sententiæ mortis, cap. *ex literis de excessib. Prælat.*, & cap. *Sententiam, Ne Clerici, vel Monachi*; non autem alii Clerici, vel laici, qui non habent jurisdictionem temporalem, quia citata Jura solùm loquuntur de Prælatis Jurisdictionem temporalem habentibus, quia sua præsentia, & authoritate auxilium præstant executoribus Sententiæ, ad quam proinde dicuntur cooperari, quod non valet de aliis Clericis non habentibus jurisdictionem temporalem: & licèt velint nonnulli, Clericos, ex curiositate spectatores ultimi supplicii peccare, cum hoc illis sit prohibitum, cit. cap. *Sententiam*, id tamen non excedere culpam venialem, etiamsi ex sola curiositate faciant, docet Palaus §. *4. num. 2.* Suarez *disp. 47. sect. 4. in fine*, sequitur Bonacina *quæst. 4. punct. 1. num. 16.*; alii tamen asserunt, illos non peccare, nec etiam venialiter, secluso scandalo, quia Canones, qui contra hoc afferuntur, contraria consuetudine jam sunt abrogati, ut docet Diana *part. 4. tract. 2. resol. 35.*, & cum aliis tenet Leander *disp. 7. quæst.* 104.

§. III.

De Irregularitate propter Homicidium in Bello justo, aut Chirurgiam.

70. Resp. omnes pugnantes in Bello justo, sive aggressivo, sive defensivo, sunt irregulares ex defectu lenitatis, si aliquem propriis manibus occidant, aut mutilent; nam licèt id faciant sine peccato, tamquam ministri publici, & facultate à Republica accepta, tamen in illis datur defectus lenitatis, ratione cujus indecens est, ut ad ministerium Altaris admittantur, ut constat ex cap. *Petitio tua, de homic.*, & can. *si quis 4. dist. 51.*, & tenent Doctores communiter: non sufficit tamen sola vulneratio, si mors non sequatur, ex d. cap. *Petitio tua* ibi: *Pro eo quòd aliquos percussisti*; nam talis irregularitas ex solo vulnere in Jure statuta non reperitur, & sic non contrahitur.

71. Inde non remanent irregulares illi, sive Clerici, sive laici, qui nullum occiderunt, aut mutilarunt, quamvis aliquem, seu aliquos vulneraverint, ut colligitur ex cit. cap. *Petitio*, ubi Sacerdoti pugnanti in bello, qui aliquos percussit, seu vulneravit, & multi ab aliis fuerunt occisi, mandatur ob irregularitatem tunc solùm abstinere à celebratione, quando remorsum habeat conscientiæ, quòd ab eo re vera aliquis fuerit occisus; si ergo sibi sufficienter constat, à se nullum fuisse occisum, aut mutilatum, non debet abstinere à celebratione. Unde patet disparitas inter illos, qui pugnant in bello justo, & inter eos, qui pugnant in bello injusto, quòd licèt in utroque bello pugnantes, aut auxilium quomodolibet ferentes videantur una causa moralis, tamen cum pugnantes in bello justo, contrahant irregularitatem solum ex defectu lenitatis, Jura statuunt, quòd illam contrahant tantùm, qui propriis manibus aliquem occidunt, aut mutilant; in bello verò injusto cum irregularitas contrahatur ex delicto, si unus occidatur, omnes fiunt irregulares, etiam illi, qui propriis manibus nullum occiderunt, ita Covarr. in *Clem. un. de homicidio p. 2. §. 3. num. 2.* Navarr. *cap. 27. num. 215., & seqq.* Suarez *disp. 47. sect. 5. num. 1. & sect. 6. num. 5.* Palaus *punct. 14. §. 7. num. 1.* Layman *lib. 3. tract. 3. cap. 8. num. 2.* Bonacina *quæst. 4. punct. 4. num. 7. & 10.*

72. Hinc sequitur, non peccare, nec fieri irregulares Clericos, & Religiosos bello justo interessentes, & milites, sive ante, sive in ipso conflictu hortantes, & animantes ad pugnandum, non solùm generaliter, & in universum, ut tenent communiter Doctores, sed etiam, ut irruant in hostes, & inimicos occidant, quia talis interessentia de se non est mala, nec ullo Jure prohibita, solùmque Clericus prohibetur propria manu pugnare, & aliquem occidere; nec contrahunt irregularitatem per solam assistentiam, & hortationem, sed quando propria manu aliquem occidunt, Navarr. *cap. 27. num. 216.* Suarez *disp. 47. sect. 6. num. 8.* Leander *disp. 7. quæst. 115. & 116.*, & cum aliis Bonacina *quæst. 4. punct. 4. num. 7.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 135.*

73. Resp. 2. Clerici pugnantes in bello justo defensivo non contrahunt irregularitatem, si propria manu aliquem occidunt, vel mutilant ad defensionem propriæ vitæ, ex Clement. *si furiosus de homicidio*, estque communis apud omnes: Idque verum est, si necessariò pugnant pro defensione Ecclesiæ, seu Patriæ, quamvis aliquem occidant, quia defensio Ecclesiæ, vel Patriæ favorabilior est, quàm defensio vitæ propriæ, aut alterius particularis; unde si ob defensionem vitæ propriæ licitum est occidere, vel mutilare absque irregularitate, idem licitum erit pro defensione Ecclesiæ, & Patriæ. Item pro defen-

fen-

fenfione Regis, vel Principis, quem vident occidendum ab hoftibus, fi hoftes non interficiunt, ita Sayrus, Candidus, Dicaftillus, Palaus, quos affert, & fequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 137. Leander *disp.* 7. *quaest.* 117. *& seqq.*

74. Hoc tamen procedit, quando Clerici in bello jufto defenfivo militant ex neceffitate ad defendendam Ecclefiam, vel Patriam, quia laici deficiunt, aut non fufficiunt; nam tunc adeft moderamen inculpatæ tutelæ, ut non fiant irregulares, fi aliquem propriis manibus occidant; fecus fi laici non deficiant, fed fufficiant, tunc enim illorum actio non eft necesfaria, nec evitant irregularitatem, fi aliquem occidant, Abbas in cap. *Petitio hoc tit.* Sylvefter *Verb. Homicidium* 3. *quaest.* 6. Layman *lib.* 3. *tract.* 3. *cap.* 9. *numer.* 2.

75. Refp. 3. Clericos omnes, & Religiofos in facris conftitutos contrahere irregularitatem ex defectu lenitatis, fi officium, & artem exerceant Chirurgiæ, & Medicinæ per incifionem, & aduftionem, quamvis fint in arte periti, & omnem adhibeant diligentiam, ne mors fequatur, cum hoc fit illis fpecialiter prohibitum in cap. *Sententiam sanguinis, ne Clerici, vel Monachi*, & cap. *Tua nos de homicidio* ibi: *Religiosus chirurgiam exercens, si ex ea mors sequitur, irregularis est, etiamsi sit peritus, & diligens, & hoc fecerit causa pietatis, quia dedecet Clericos, & Religiosos hujusmodi Officium exercere ob periculum mortis, quod illi solet esse adjunctum, à quo periculo convenit Clericos in sacris constitutos, & Religiosos esse alienos*, proinde cenfentur irregulares ex defectu lenitatis, fi ex illorum actione, utpote illicita, periculofa, & illis prohibita, ratione periculi, ne mors fequatur, ut docent Gloffa, & Abbas in d. cap. *Tua nos de homicidio*, Navarr. *cap.* 27. *à num.* 228. Covarr in *Clem. si furiosus* 2. *p.* §. 4. *num.* 3., *&* 10. Suarez *disp.* 45. *sect.* 6. *num.* 12. Bonacina *disp.* 7. *quaest.* 4. *punct.* 5. *num.* 4. Sayrus *lib.* 7. *cap.* 2. *num.* 7. Avila *part* 7. *disp.* 6. *sect.* 1. *dub.* 2., & alii plures relati à Leandro *disp.* 9. *quaest.* 9., quamvis ipfe probabiliter teneat oppofitum.

76. Non contrahunt hanc irregularitatem Clerici in minoribus Ordinibus conftituti, quamvis fint Beneficiati, fi exerceant Chirurgiam, cum incifione, vel aduftione, dummodo diligentiam adhibeant ad præcavendum mortis periculum, quia hoc illis non eft fpecialiter prohibitum, Molina *tom.* 4. *de Just. tract.* 3. *disp.* 75. *num.* 2., & cum aliis Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 24. Leander *disp.* 9. *quaest.* 2. Excufantur etiam ab irregularitate Monachi, & Clerici in Sacris conftituti, fi Medicinam, & Chirurgiam exerceant finè incifione, & aduftione, quamvis ex illorum curatione mors inculpabiliter fequatur, quia nullibi eft hoc illis prohibitum; nam caput *Sententiam Sanguinis ne Clerici, vel Monachi*, & cap. *Tua nos de homicidio* folùm prohibent aduftionem, & incifionem: quod Conf. ex cap. *Ad aures de aetat., & qualit.*, ubi Clemens III. refpondet Canonico Colonienfi, eum non fuiffe irregularem exercendo medicinam, fecuta inde morte, fi diligens fuerit ad eam cavendam: unde folùm incurrerent irregularitatem Clerici, vel Monachi, fi ex eorum imperitia, vel negligentia infirmus moriatur, non verò fi fecundùm regulas artis ei mederent, etfi moriatur infirmus, ita Cardinal. in d. cap. *Ad aures num.* 2. Covarr. *in Clem. si furiosus de homicid.* 2. *part.* §. 4. *num.* 3. Felinus in cap. *Tua nos eod. tit.*, ubi de Romana praxi teftatur Bonacina *disp.* 7. *quaest.* 4. *part.* 5. *num.* 4. *&* 5. Molina, Sayrus, Henriquez *ibid.* relati, fequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 146.

77. Item excufantur ab irregularitate, qui hoc faciunt cum incifione, & aduftione in extrema neceffitate, ut tempore peftis, quando non eft alius, qui hoc munus præftet, quia non erat conveniens illos irregularitate puniri propter opus aliàs jure naturali, & Charitatis debitum, & præceptum, ita cum Rodriquez, Molina, Henriquez, Avila, & Sayro, Bonacina *num.* 4. *vers. Addo*, Palaus *punct.* 15. §. 4. *num.* 4. Diana *punct.* 4. *tract.* 2. *resol.* 23. Item fi extra hoc tempus id faciant cum ignorantia invincibili hujus prohibitionis; nam ignorantia invincibilis cum excufet à peccato, ita excufat à pœna, fic Diana *ibid.* Pariter excufantur, fi applicant Emplaftrum mollificativum, quo apoftema fe fe aperit, & mors inde fequitur finè eorum culpa; nam talis actio non eft propriè aduftio, vel incifio, ita cum Molina, & Rodriquez, Bonacina *punct.* 5. *num.* 5.

78. Item excufantur, fi fecundùm peritiam artis jubeant incifionem, & aduftionem, etiamfi mors inde fequatur, quia pœna lata contra facientes non ligat mandantes, neque confulentes, nifi exprimantur, ita cum Molina, & Rodriquez Bonacina *ibid.*; aut fi confulant fecundùm regulas artis, ut membrum Cancro infectum abfcindatur, aut vena aperiatur ad emittendum fanguinem, Bonacina *ibid.* addens, non effe irregularem Clericum in facris conftitutum fi exerceat officium Medici, & Chirurgi abfcindendo, vel adurendo fecundùm regulas artis, prout etiam cum aliis tenet Leander *disp.* 9. *quaest.* 15., apud quem multa alia reperies ad officium Medici, & Chirurgi fpectantia.

79. Hic folùm adverto, non efse prohibitum, nec contrahere irregularitatem Clericos, & infirmarios, qui infirmum movent, aut

aut volvunt in lecto, seu de lecto ad lectum transferunt; cibum, aut potum illi præbent, aut aliud bona fide operantur, ex quo mors, aut ejus acceleratio præter intentionem sequitur, nisi interveniat culpa gravis, & lata. Unde rejiciendi sunt scrupuli, quos aliqui Sacerdotes assistentes infirmis habent, illos volvendi, vel alimentum præbendi, ne, ut dicunt, infirmi in manibus illorum moriantur; hoc enim ridiculum est, ut ait Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 149.*, cum nulla intercedat culpa, sed potius meritum magnum, cum sit officium, & exercitium Christianæ pietatis, & sic nulla potest adesse irregularitas, ut ex communi sententia docet Bonacina *quæst. 4. punct. 7. numer. 12.*, sic etiam Avila *disp. 6. sect. 1. dub. 8. concl. 1.*, *& 2.* Sayrus *lib. 7. cap. 6. numer. 13.* Diana *part. 3. tract. 5. resol. 79.*, & *part. 5. tract. 3. resol. 117.*, & alios referens Leander *disp. 9. quæst. 34.*, *& 35.*

DUBIUM VII.

De Irregularitate orta ex Homicidio voluntario.

80. HOmicidium aliud est voluntarium, aliud casuale: voluntarium dicitur illud, quod est in se, & directè volitum, aut in sua causa proxima, ut si quis animo & voluntate occidendi Petrum in eum Sclopetum explodat, lethaliter vulneret, aut venenum propinet: casuale est, quod nec directè, nec indirectè per se intenditur, sed præter intentionem accidit, ut si quis putans occidere feram occidat hominem; homicidium voluntarium potest esse justum, sine peccato, authoritate publica factum, & ex illo nascitur irregularitas ex defectu perfectæ lenitatis, quam contrahunt Judex Reum ob delicta condemnans, & alii justitiæ Ministri in causa sanguinis ministrantes, aut in bello justo occidentes, de qua diximus *dub. præced.*, vel potest esse injustum, & peccaminosum, ex quo nascitur irregularitas ex delicto, quæ est omnium maxima, & difficilior dispensatu, de qua loquimur in præsenti.

81. Resp. 1. ex homicidio voluntario injustè patrato contrahitur irregularitas ex delicto, adeòut homicida, quantumvis delictum sic occultum, nec promoveri possit ad Ordines absque dispensatione, nec in susceptis ministrare, ita expressè statutum habetur in Jure Canonico *toto tit. de homicidio*, & per multos Canones *dist. 50.* Idemque definitur in Concil. Trident. *sess. 14. cap. 7. de reform.* ibi: *Quia sua voluntate homicidium perpetraverit, etiamsi crimen id, nec ordine judiciario probatum, nec alia ratione publicum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad Sacros ordines promoveri possit, nec illi aliqua Ecclesiastica beneficia, etiam si curam non habeant animarum, conferre liceat, sed omni ordine, ac beneficio, & officio Ecclesiastico perpetuò careat*, & jam antea dictum fuerat Exod. 21. *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab Altari meo evelles eum, ut moriatur*, & ita tenent Doctores omnes, quando homicidium fuit secutum; non enim sufficit, fuisse attentatum, nisi sit opere completum, ut diximus *supra dub. 1. num. 6.*

82. Eamdem irregularitatem contrahunt quicumque injustam occisionem, aut mutilationem hominis mandant, consulunt, aut ad illam favorem, aut auxilium præstant; dummodo effectus sequatur ex tali auxilio, consilio, aut favore, quia omnes isti sunt rei homicidii, & omnium pœnarum illius, *l. Nil interest. 15. ff. Ad legem Cornel. de sicar.* ibi: *Mandator cædis pro homicida habetur*, Can. *si quis Viduam 8. dist. 50.* cap. *sicut dignum*, & cap. *significasti de homicid.*, & cap. 2. *de Cler. pugnante in duello*, ubi habetur, *Homicidium tam facto, quàm præcepto, sive consilio, aut defensione perpetrari, non est dubium*, & ita tenent Doctores communiter.

83. Primò igitur contrahit irregularitatem non solùm homicida, qui de facto alterum occidit, sed etiam qui mandat, tale fieri homicidium, quod verum est, etiamsi mandans revocaverit mandatum, si hoc non fuit illi intimatum ante patratum homicidium, sibi demandatum; nam tunc mandatarius agit nomine mandantis; secus si revocatio fuit sufficienter mandatario intimata, quia jam non operatur nomine mandantis, sed nomine proprio, Navarr. *cap. 27. num. 233.* Suarez *disp. 44. sect. 3. num. 7.* Henriquez *lib. 14. cap. 16. num. 2.* Sayrus *lib. 7. cap. 2. num. 13.* Diana *part. 2. tr. miscell. resol. 17.*, nec est necesse, ut mandans moneat occidendum, ut sibi caveat, ut perperam dixerunt aliqui, sed sufficit, quòd revocet mandatum, & intimet revocationem mandatario, Avila *part. 7. disp. 6. sect. 2. dub. 4. concl. 3.* Sayrus *lib. 7. cap. 2. num. 14.* Diana *part. 4. tract. 2. resol. 14.*

84. Quòd si mandans non potuit intimare mandatario longè absenti revocationem mandati, licèt ab aliquibus liberetur ab irregularitate, eò quòd ipse fecit quantum potuit pro tali revocatione intimanda, nec possit teneri ad impossibile, dicendum tamen est, ipsum non liberari ab irregularitate, quia in eo casu mandatarius necem operatur nomine mandantis, qui censetur semper influere moraliter in occisionem factam à mandatario, ut in simili diximus supra *tract. 2. cap. 3. dub. 1. num. 5.*, & ita tenent Avila, *supra*

supra dub. 4. *concl.* 2. Bonacina *quæst.* 4. *punct.* 8. *num.*15., & alii communiter.

85. Contrahit etiam irregularitatem mandans homicidium, si tali occasione mandatarius ipse occidatur, maximè si erat famulus mandantis, & periculum fuit prævisum; nam qui se ipsum injustè, ac temerariè exponit proximo mortis periculo, censetur homicida sui ipsius, ita etiam qui mandat, & consulit alicui, ut tali periculo se exponat, censetur esse causa homicidii, & sic evadit irregularis. Nec obstat, quòd præter intentionem, & indirectè mors sequatur, quia si periculum fuit prævisum, cogitare poterat, & debebat, mortem accidere posse, Palaus *disp.* 6. *punct.* 15. §. 2. *num.* 5. Bonacina *q.* 4. *punct.* 7. *num.* 17. Covarr. in *Clem. Si furiosus* 2. *part.* §. 2. *num.* 1. Avila *supra dub.* 5. *Concl.* 4. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 62., & 14.

86. Eadem ratione dicendum est, irregularem esse illum, qui mandat aliquem verberari, & illicitè percuti, cum expressa prohibitione, ne occidatur, aut membro aliquo privetur, si mandatarius, excedendo fines mandati, verberando occidat, quia hoc expressè cavetur in cap. *fin. de homicidio in* 6., ubi etiam additur ratio, quia mandans verberare in culpa fuit, imperando aliquid, ex quo evenire posse homicidium debuit cogitare; sic Navarr. *cap.* 27. *num.* 233., & 240. & *consil.* 27. *de homicid.* Covarr. *supra* §. 1. *nu.* 2. Avila *dub.* 2. *concl.* 2. Bonacina *punct.* 8. *num.* 18. contra Sayrum *lib.* 7. *cap.* 2. *num.* 7., & alios, quos sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 167.

87. Secundò contrahit irregularitatem consulens homicidium, si consilium efficaciter influat, ut si homicida vi consilii, aut mandati, homicidium committit, aliàs non commissurus, quia tunc suasione, & consilio est vera causa moralis illius, arg. can. *Perniciosè* 23. *dist.* 1. *de Pænit.* can. *si quis Viduam dist.* 50. cap. *significasti*, & cap. *sicut dignum de homicidio*; quod verum est, etiamsi ante mortem secutam consilium fuerit revocatum, quia consulens adhuc censetur causa moralis homicidii, quando quis, rationibus sibi propositis, consilium exequitur, ut in simili diximus supra *tract.* 2. agentes *de obligatione restitutionis cap.* 3. *dub.* 2. *à num.* 17. ubi etiam allata est disparitas, quæ intercedit inter mandantem, & consulentem, quòd ille non censeatur ampliùs moraliter influere, revocato mandato; benè tamen consulens, qui, revocato consilio, adhuc censetur moraliter influere, motivis, & rationibus manifestatis, quibus alter permotus opus exequitur.

88. Non est tamen improbabile, consulentem excusari ab irregularitate, si seriò consilium revocavit, & suasionibus, & rationibus contrariis conatur, quantùm potest, alterum avertere ab opere exequendo, etsi, hoc non obstante, sequatur effectus, sic alios referens Diana *part.* 3. *tract.* 5. *resol.* 83., & *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 14. Suarez *disp.* 44. *sect.* 3. *numer.* 13., Palaus *disp.* 6. *punct.* 15. §. 2. *numer.* 4., sequitur Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *numer.* 179. Addit Palaus, quòd consulens, si nihil se proficere advertat, debeat occidendum monere, ut sibi caveat, aliàs non erit liber ab irregularitate, homicidio subsecuto, quantumcumque pœniteat. Excusatur etiam ab irregularitate, qui consuluit minus malum parato facere majus, puta percussionem dumtaxat, aut mutilationem illi, qui aliàs erat paratus occidere, ut diximus loco supra cit.

89. Contrahunt etiam irregularitatem omnes illi, qui efficaciter & proximè cooperantur ad homicidium, ex cap. *significasti de homicidio*. Quòd si plures ex communi consensu, & communicato consilio, & ad aliquem occidendum insurgant, omnes remanent irregulares, licèt ab uno tantùm vulneretur, vel occidatur, sive qui occidit, aut mutilavit præ omnibus cognoscatur, sive ignoretur. Ratio est, quia licèt in tali casu unus tantùm occiderit, aut mutilaverit, reliqui tamen suo modo concurrunt, & præbent causam mortis, dum præsentia, & assistentia alter alterum, & maximè homicidam audaciorem, occisum verò timidiorem reddunt, & omnes censentur una causa moralis, & sic omnes irregularitatem incurrunt, ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 7. Covarr. *in Clem. p.* 2. §. 2. *num.* 3. Suarez *disp.* 44. *sect.* 3. *num.* 33. & *disp.* 45. *sect.* 3. *num.* 9. Sayrus *lib.* 7. *cap.* 4. *n.* 13. Bonacina *quæst.* 4. *punct.* 8. *num.* 29.

90. Dixi; quando plures ex communi consilio, & consensu; nam si subitò exorta rixa, sinè præcedenti consilio, & consensu plures ita surgant, & unus occidatur, aut mutiletur, si ignoratur à quo fuerit occisus, omnes censentur irregulares, si omnes dubitant an vulnus illud intulerit lethale, ratione cujus fuit mortuus, quia sic videtur definitum in cap. *Ad audientiam*, & cap. *significasti de homicidio*; nam quando constat de homicidio, & ignoratur à quonam ex pluribus concurrentibus, & percutientibus, aut sclopetum explodentibus ille fuerit occisus, aliquis remanet irregularis, & cum de illo determinatè non constet, omnes censentur irregulares, cum omnes potuerint occidisse, nec sit major ratio de uno, quàm de alio. Si verò constat quis illorum occiderit, vel lethaliter percusserit, ille solus, non au-

tem cæteri sunt irregulares, ex cit. cap. *significasti* 18. §. *Nos in præmisso de homicidio*. Si quis certò sciat, se non vulnerasse, aut leviteviter tantùm, nec animo occidendi adfuisse, in foro conscientiæ non debet se habere pro irregulari, ut habet Barbosa *in d. cap. significasti num.* 10. Avila *disp.* 6. *sect.* 4. *dub.* 3. Bonacina *punct.* 8. *num.* 29. Sayrus *lib.* 7. *cap.* 4. *num.*, 13. Diana *part.* 1. *tract.* 15. *resol.* 18.

91. Quæres 1. An contrahat irregularitatem ille, qui potens injustum homicidium impedire non impedivit. Conveniunt satis communiter Doctores, non incurrere irregularitatem, si homicidium impedire non tenetur ex justitia, sed solùm ex charitate, quia tunc ad illud nec physicè, nec moraliter cooperatur. Nec obstat cap. *sicut dignum de homicid.*, ubi Alexand. III. ait *Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, occidit*; nam intelligitur de illis, qui ex officio, & justitia impedire tenentur, vel de præsumpta voluntate, & favore præstito, ut patet ex illis, verbis *ut percussoribus opem ferret:* vel certè loquitur de homicidio latè, & impropriè tali, prout est contra Charitatem, non contra Justitiam, sicut accipitur à D. Ambrosio in cap. *Pasce dist.* 86. ibi: *si non pavisti occidisti*. sic Navarr. *cap.* 27. *num.* 231. Molina *tract.* 3. *disp.* 33. *memb.* 5. Suarez *disp.* 45. *sect.* 4. *num.* 5. Bonacina *punct.* 8. *num.* 37. Palaus *punct.* 15. §. 7. *num.* 1., & cum aliis Leander *disp.* 10. *q.* 87.

92. Si autem teneatur ex Justitia homicidium impedire, tunc prima Sententia docet, incurrere irregularitatem, si non impedit, cum facilè possit, quia non impediendo verè peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem damni, & fit irregularis, tamquam moraliter influens in homicidium, ita tenent Navarr. *cap.* 24. *num.* 22., & *cap.* 27. *num.* 232. Palaus *p.* 15. §. 7. *num.* 3. Sayrus *cap.* 4. *num.* 3. Sylvester verb. *Homicidium* 3. *quæst.* 5. Barbosa *in caput Sicut* 6. *de homicid. num.* 18., & 19. Suarez *disp.* 46. *sect.* 4. *num.* 5. Bonacina *quæst.* 4. *num.* 37., qui inde inferunt, Officiales, Ministros, & alios ex officio constitutos, & ex justitia obligatos ad defendendam vitam proximi contrahere irregularitatem, si dum possunt, omittunt homicidium impedire.

93. Secunda Sententia, quæ & ipsa est satìs probabilis, negat, incurrere irregularitatem, qui non impediunt homicidium, quamvis ex justitia impedire teneantur. Ratio est, quia in Jure non est expressa irregularitas, nisi contra occidentes, mandantes, consulentes, cæterosque per actum positivum influentes, non verò contra illos, qui nullum actum eliciunt, sed negativè se habent; unde licèt isti mortaliter peccent contra justitiam, & teneantur ad restitutionem damni secuti, non tamen incurrunt irregularitatem, quæ non incurritur, nisi sit in Jure expressa, sic tenent Hurtad. *disp.* 2. *diff.* 9. *n.* 34. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *num.* 198. alios referens Leander *disp.* 10. *quæst.* 88., & probabile dicit Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 7., & alii plures, qui inde inferunt, non incurrere irregularitatem Judices, & officiales non impedientes homicidia, quamvis ad id teneantur ex justitia. Nec Clericum, qui cognovit fœminam, quæ ex ipso concepit, & scit ipsam procurare abortum fœtus animati tacet, & non impedit, tum propter dicta, tum quia pater non tenetur lege justitiæ defendere vitam Filii, sed lege pietatis, & officii paterni, ut notat Lessius *lib.* 2. *de Just. cap.* 9. *dub.* 13. *num.* 94., quæ & his similia infert Leander *disp.* 10. *quæst.* 89. & *seqq.*

94. Quæres 2. An incurrat irregularitatem, qui ratum habet homicidium suo nomine factum. Resp. negativè, si ad id nullum præstitit auxilium, aut consilium. Ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi in casibus à Jure expressis, tum quia homicidium jam factum præcisè approbans, non est causa illius, nec in illud aliqua ratione efficaciter influit. Nec obstant Regul. 10. Juris in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, & cap. *Eum, qui* 23. *de sent. excom. in* 6., ubi ille, qui percussionem Clerici suo nomine factam, ipso nesciente, si postea approbat, & ratam habet excommunicationis reus declaratur; nam ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur quoad culpam, non verò semper quoad pœnam, maximè illam, quæ specialem expressionem in Jure requirit, cujusmodi est irregularitas, ex cap. *is, qui de sent. excom. in* 6. Qui ratam habet percussionem Clerici ideò incurrit excommunicationem, quia sic in Jure determinatur, quod non debet extendi ad irregularitatem, cum odia non sint extendenda, & ita tenent Sayrus *lib.* 7. *cap.* 4. *num.* 17. Suarez *disp.* 44. *sect.* 3. *num.* 24. Palaus *p.* 15. §. 2. *nu.* 7. Bonacina *punct.* 8. *num.* 42. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 13., & alios plures referens Leander *disp.* 10. *quæst.* 35.

95. An verò irregularitatem incurrat, qui ratum habet homicidium, quod coram illo, & suo nomine patratur. Resp. affirmativè, si aliquo signo externo, aut nutu illud approbat, & sibi gratum esse demonstrat; nam tunc ad illud concurrit, præbendo animum occidenti: at si solo animo interno homicidium approbat, nullo dato signo ad extra, non incurrit irregularitatem, quia non influit in tale homicidium, Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 9. Ant. à Spiritu S. *disp.* 2. *n.* 185. Leander *q.* 37.

D U-

DUBIUM VIII.

De Irregularitate contracta ex Homicidio facto in defensionem propriam, aut ex Homicidio casuali.

96. IN quinto præcepto Decalogi *cap. 1. dub. 6.* loquentes de Homicidio diximus, licitum esse cuilibet, sive laico, sive Clerico injustum invasorem occidere non solùm pro necessaria sui defensione, seu pro tuenda vita propria, cum moderamine inculpatæ tutelæ, sed etiam pro defensione suorum bonorum temporalium, honoris, & pudicitiæ, ac etiam pro defendenda vita innocentis in iis casibus, in quibus licitum est defendere vitam propriam, ac proinde non peccare injustum aggressorem, & invasorem occidendo; nam talis occisio à Jure non voluntaria, sed necessaria reputatur, ac proinde immunis à peccato, quia non sponte, sed coactus occisor mortem alterius eligit, ut suam vitam, & bona tueatur, in quo nullum est peccatum, cum Jure naturæ possit, ac teneatur vitam propriam conservare, & ad hoc vim vi repellere sibi liceat; dummodo hoc fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, quæ in eo consistit, quòd aggressus constitutus sit in ea necessitate, ut nec fuga, nec clamore, nec alio modo defendere possit vitam suam, nisi occidendo, seu mutilando injustum aggressorem, ut fusiùs diximus *loco cit.*, ubi distinctè ad hoc pertinentia sunt explicata: nunc autem quæritur; an taliter invasus contrahat irregularitatem, si injustum aggressorem occidat.

97. Resp. laicum, seu Clericum non peccare, nec incurrere irregularitatem, qui pro justa defensione vitæ, membrorum, vel bonorum, famæ, & honoris, vel fortunæ injustum aggressorem occidit, servato moderamine inculpatæ tutelæ: & quidem, quòd non peccet constat ex dictis *loco cit.*; quòd verò non contrahat irregularitatem ex eo patet, quòd ille non contrahit irregularitatem ex delicto, cum tale homicidium sit licitum, & careat omni culpa, nec ex defectu lenitatis, quia hic non datur quando cædes contingit ex necessaria defensione sui, colligitur ex *Clem. unica de homicidio*, ubi dicitur *illum non incurrere irregularitatem, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem*, ita Covarr. *in dicta Clem. unic. de homicidio 3. p. num.* 1. Palaus *punct.* 8. *num.* 1. Suarez *disp.* 46. *sect.* 1. *numer.* 4. Barbosa in cap. *significasti de homicid. à num.* 12. Navarr. *cap.* 27. *num.* 207., & 212. Bonacina *punct.* 6. *à numer.* 1., aliique communiter, quos affert, & sequitur Leander *disp.* 12. *à quæst.* 1. & *seqq.*

98. Nec obstat Trid. *sess.* 14. *cap.* 7. *de reform.*, ubi Ordinario loci committitur dispensatio cum illo, qui non ex proposito, sed casu, & vim vi repellendo suum occidit invasorem, quia loquitur de illis, qui excedunt moderamen inculpatæ tutelæ, ut cum communi aliorum notat Leander *quæst.* 1. Eodem modo de homicidio facto cum defensione immoderata, & tutela culpabili, intelliguntur Canones, qui in contrarium solent afferri.

99. Resp. 2. ex homicidio casuali, quod contingit præter intentionem operantis, quando dabat operam rei licitæ, nulla contrahitur irregularitas, si sufficiens, ac debita fuit adhibita diligentia pro illo præcavendo, ut constat ex cap. *Lator* cap. *Dilectus*, & cap. *Significasti*, & aliis Juribus relatis *toto tit. de homicidio*. Ratio est, quia homicidium, quod nullo modo est peccaminosum, nullam inducit irregularitatem, quæ solùm contrahitur ex delicto; sed homicidium omnino, & simpliciter casuale non est peccaminosum, cum nec directè, nec indirectè sit voluntarium, & sic non inducit irregularitatem; bene tamen si non fuit adhibita necessaria diligentia pro illo præcavendo, quia tunc censetur voluntarium, saltem indirectè, & sic inducit irregularitatem: ad hoc tamen non sufficit negligentia, quæ sit culpa solùm venialis, sed requiritur culpa theologica gravis, quæ sit peccatum mortale, cum irregularitas sit pœna gravis, quæ non contrahitur, nisi propter peccatum grave, sic tenent Doctores communiter Suarez, Salonius, Molina, Henriquez, Avila, quos affert, & sequitur Bonacina *quæst.* 4. *punct.* 7. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 21. & cum aliis Leander *disp.* 16. *quæst.* 5.

100. Major difficultas est de homicidio casuali, quod sequitur ex opere illicito; an inducat irregularitatem, in quo discrepant Doctores. Alii absolutè affirmant, quia in cap. *dilectus filius*, & cap. *Joannes*, ubi definitur, non fuisse incursam irregularitatem ob quædam homicidia casualia, eò quòd non fuerint facta dando operam rei illicitæ; unde à contrario sensu sequitur, quòd esset incursa irregularitas, si fuissent facta dando operam rei illicitæ, ita Navarr. *cap.* 27. *numer.* 220. Sylvester *Verb. Homicidium* 2. *numer.* 2. Layman *lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *num.* 4. Fagnanus in cap. *Ad audientiam de homicid.*, & Antiquiores etiam Canonistæ.

101. Alii absolutè negant, dicentes; illum, qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur homicidium casuale non fieri irregularem, si ad illud vitandum sufficientem, & debitam adhibuit diligentiam, quia hujusmodi homici-

Vuu 2

micidium procedens ex opere, sive licito, sive illicito, est merè casuale, & omnino involuntarium in ratione homicidii, & sic non potest causare irregularitatem, ita Suarez *disp. 45. sect. 6. num. 9.* Ant. à Spiritu S. *disp. 2. num. 254.* Leander *disp. 16. quæst. 7.*; sed alii meliùs distinguunt inter opus illicitum, eò quòd sit periculosum, & de se proximè inductivum, & causativum necis, ut raró, aut numquam, sinè alicujus occisione contingat; & inter opus illicitum, & prohibitum ex alio titulo, & dicunt, ex illo, non ex isto contrahi irregularitatem, si casuale homicidium sequatur, cum quibus.

102. Resp. dantem operam rei illicitæ, & periculosæ, contrahere irregularitatem, secuto effectu, si actio sit periculosa, eò quòd ex natura sua sit ordinata ad homicidium, vel mutilationem, & cum illo ferè semper, & hic, & nunc sit conjuncta, ut est mittere bombardam ad Arcem, aut sagittam in Exercitum, & id ab operante cognoscatur, etiamsi ad homicidium vitandum omnem cautelam, & diligentiam adhibuerit. Secus dicendum, si opus illud de se non sit periculosum, nec ex natura sua inductivum, & causativum mortis, sed illicitum, & prohibitum ex alio titulo; tunc enim illud exercens non evadit irregularis, si ex illo mors alterius casualiter, & fortuitò sequatur; dummodo, sit adhibita necessaria diligentia ad necem alterius præcavendam, ita tenent Covarr. *in Clem. si furiosus p. 2. §. 4. num.* 10. Corduba *lib. 2. qq. quæst. 26.* Molina *tom. 4. tract. 5. disp. 77. num. 5.* Navarr. *cap. 27. num. 221.* Avila *part. 7. disp. 6. sect. 1. dub. 1. verb. sed est tertia opinio* Palaus *disp. 6. punct. 15. §. 4. num. 40.* Sayrus, aliis relatis *lib. 7. cap. 5. num. 12.*, & alii plures relati à Leandro *loco cit.*

103. Ratio primæ partis est, quia eò ipso quòd quis exercet opus periculosum, & mortis inductivum, ut raró, aut ferè numquam exerceatur absque eo, quòd talem effectum causet, indirectè saltem, & in causa censetur, velle tale homicidium, & sic meritò eidem imputatur ad culpam, & contrahit irregularitatem. Nec ipsum excusat præstita diligentia ad evitandam mortem, quia Jure præsumitur, quòd in similibus operibus diligentia sufficiens, vel non adhibeatur, vel adhibita non sufficiat. Ratio secundæ partis est, quia homicidium casuale ex tali actione illicita, nec directè, nec indirectè, nec in se, nec in causa est voluntarium, cum causa de se non sit inductiva talis effectus; nec etiam dici potest voluntarium ratione alicujus negligentiæ gravis in eo præcavendo commissæ, unde non debet ipsi imputari, nec ad culpam, nec ad pœnam irregularitatis, si debita fuit diligentia præmissa, ut suppono.

104. Hinc plura inferuntur; sequitur enim, Clericum non esse irregularem, qui equum ferocem equitans casu aliquem occidit; nec item, si aliquem occidat dando operam periculosæ venationi Aprorum, aut Ursorum, vel si pulsando campanas tempore interdicti tintinabulum cadat, & hominem casu occidat, aut si arborem in die festo cædat, & cadens casu aliquem opprimat, posito quòd semper fuerit adhibita necessaria diligentia, & cautela: Non incurrit irregularitatem, qui reficiendo tecta projicit lapides, & ligna, quibus aliquis fortuitò transiens fuit occisus, si adhibuit necessariam cautelam, clamando, & ponendo signum necessarium, & consuetum, quia tunc mors illa est merè casualis, & fortuita: Juvenes, qui ex ludo rumpunt vesicas turgidas, manent irregulares, si illarum fragore, & crepitu faciant fœminam abortire, si, prævisо periculo, id ea intentione faciant, ut abortus sequatur; secus si non fuit periculum præcognitum, nec intentum; plures casus hujusmodi passim reperies apud Authores, & apud Leandrum *disp. 16.* decisos habes per distinctas *quæst.*

105. Quæres in dubio incursæ irregularitatis, si, præmissa sufficienti, & necessaria diligentia pro veritate inquirenda, dubium adhuc maneat, an quis reputari debeat irregularis. Resp. negativè, sive sit dubium Juris, sive facti, id est, sive dubitetur, an alicui facto de Jure annexa sit irregularitas; sive dubitetur, an factum sit commissum, cui noscitur irregularitas de Jure esse annexa. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis; quod universaliter verificatur in quacumque materia, si homicidium excipias, ut diximus agentes de conscientia dubia *in tract. de actibus humanis cap. 3. num. 123.*, &, pluribus allatis, tenet Bossius *var. moral. part. 2. tit. 1. numer. 1353.*, & cum aliis Leander *tract. 1. disp. 1. quæst. 18. de Irregularit.* Deinde, quia irregularitas non contrahitur, nisi sit in Jure expressa cap. *is, qui de Sent. excomm. in 6.*; at in Jure non est expressum, in dubio facti, ultra casum homicidii, irregularitatem incurri, & sic non est asserenda.

106. Specialis est ratio in dubio facti homicidii, in quo quis debet censeri irregularis, quoad effectum abstinendi à Divinis, scilicet à receptione, & usu Ordinum, quia sic decisum habetur in cap. *Ad audientiam*, & cap. *significasti il 2. de homicidio*, ubi definitum est, quòd ille, qui alterum percussit, debeat censeri irregularis, si dubium est, an vulnus fuerit lethale, & an percussus ex tali vulnere sit mortuus, ut, pluribus relatis, tenet Bossius

Bossius *loco cit. num.* 1310. Sequitur Leander *quæst. 16.*, quando dubium est; an sua actione consilio, vel favore homicidium perpetraverit, secus si dubium sit solùm de mutilatione; nam mutilatio non est propriè homicidium, de quo Jura loquuntur, quòd in dubio facti homicidii censendus sit irregularis; unde talis irregularitas non est extendenda ad mutilationem dubiam, cum odia potiùs sint restringenda, ut cum Sanchez, Suarez, Bonacina, & aliis tenet Leander *quæst.* 17., & cum aliis Bossius *supra num.* 1361.

DUBIUM IX.

De Irregularitate ex aliis Delictis.

107. Alia delicta, ex quibus contrahitur irregularitas, sunt primò reiteratio baptismi, quando scilicet quis seriò, & scienter alium rebaptizat, quem scit jam antea fuisse baptizatum, & tunc irregularitas contrahitur, tam ex parte baptizantis, quàm ex parte baptizati, nisi ignorantia Juris, aut facti ipsum excuset, cap. *ex literarum de Apostatis*, & can. *Qui in quolibet* 1. *quæst.* 7. ac alibi. Hæc irregularitas non contrahitur ex reiteratione Confirmationis, quia non est in Jure expressa: nec item si rebaptizatio fiat sub conditione, *Si non es baptizatus*, &c. quamvis id fiat temere, & non præmissa debita inquisitione, utrum Baptismus antea fuerit ritè collatus nec ne; siquidem leges pœnales debent intelligi cum effectu; qui autem jam baptizatum iterum baptizat sub conditione; *Si non es baptizatus ego te baptizo* re vera non baptizat, quia apposita condi io de præterito, aut præsenti, si non subsistit, semper annullat, & impedit actum, & sic non inducit irregularitatem. Addit cum aliis Leander *disp.* 18. *quæst.* 4. ad incurrendam hanc irregularitatem non sufficere, si rebaptizatio sit occulta, sed requiri, quòd rebaptizatio sit solemnis, & publica; secus nec baptizans, nec baptizatus ex hoc titulo evaderet irregularis.

108. Secundò incurritur irregularitas ex mala Ordinum susceptione, ut si quis furtivè fuerit ordinatus, aut solemniter ministret in Ordine, quem non habet; aut si ab Episcopo excommunicato, interdicto, aut suspenso, Simoniaco, Schismatico fuerit ordinatus, prout ex variis Textibus Juris probat Navarr. *cap.* 27. *num.* 241. Qui ordine Sacro ordinatur ante legitimam ætatem, vel extra tempora legitima, aut absque literis dimissorialibus, aut per saltum, accipiendo Diaconatum, non præmisso Subdiaconatu, non est quidem irregularis, cum nullibi reperiatur talis irregularitas in Jure expressa, bene tamen remanet ipso jure suspensus; si autem antequam absolvatur à suspensione ejusmodi ordinem, exerceat, fit irregularis, ut notat Navarr. *cit. cap.* 27. *numer.* 241., *&* 242.

109. Tertiò contrahitur irregularitas ex violatione censuræ Ecclesiasticæ, quando nimirum Clericus aliqua censura innodatus, excommunicatus excommunicatione majori, suspensus, aut interdictus aliquem actum Ordinis solemniter exercet, tunc enim per tale exercitium contrahit irregularitatem, nisi ignorantia Juris, aut facti ipsum excuset, sic definitum est in Jure Canonico *toto tit. De Clerico excommunicato deposito, vel interdicto ministrante*. Ad incurrendam hanc excommunicationem requiritur, ut Ministerium, quod Clericus censuratus exercet, sit tale, ut fieri non possit nisi ab habente talem ordinem, cujusmodi est celebratio Missæ, collatio Sacramenti ordinis, Confirmationis, & extremæ unctionis, & collatio baptismi cum solemnitate, canere solemniter Evangelium cum stola, & Epistolam cum Manipulo; unde Clerici in minoribus constituti vix possunt hoc titulo irregularitatem contrahere, nam eorum Ministeria videmus solemniter exerceri etiam ab illis, qui non sunt in tali ordine constituti, ut tenet Navarr. *cap.* 27. *num.* 242., *&* 244., qui hoc idem dicit de illo, qui canit Epistolam in Missâ sinè Manipulo, & qui privatim Baptismum administrat.

110. Non incurrunt excommunicationem Clerici censurati si ea ministeria exercent, quæ non sunt propria ordinis, sed jurisdictionis, quamvis id illicitè faciant, ut si Episcopus censura innodatus excommunicet, vel absolvat ab excommunicatione, omissa solemnitate precum, & stolæ; item si Parochus assistat Matrimonio, sed non benedicat nuptias, & ita de aliis actibus, qui solius sunt jurisdictionis, & non Ordinis: Excusatur ab irregularitate censuratus, qui exercet actum Ordinis ad vitandum grave scandalum, seu infamium: ne prodeat delictum occultum à se commissum, & ne gravem infamiam incurrat, si desistat ab ordinis exercitio, quia leges humanæ non videntur obligare cum tanto incommodo: præciso scandalo, & infamia, Excommunicatus, sive vitandus, sive toleratus, fit irregularis, si actum Ordinis exerceat, quia Jura indistinctè loquuntur, & indistinctè debent intelligi de omni excommunicato.

111. Quartò contrahitur irregularitas ob crimen hæresis; unde hæretici, Apostatæ à fide, Schismatici, eorumque fautores, & receptores sunt irregulares, etsi sint occulti, dum-

dummodo illorum hæresis signo aliquo externo sit manifestata, ut habetur cap. *Quicumque de hæreticis in 6.*, & can. *saluberrimum 1. quæst. 7.* intelligitur de autoribus, & receptoribus, qui sunt formaliter tales, qui scilicet favent hæreticis, seu schismaticis formaliter sumptis, seu quà tales sunt. Extenditur hæc irregularitas etiam ad filios hæreticorum usque ad secundam generationem per lineam paternam, per maternam verò sistitur in prima, quod intelligitur, de Filiis hæreticorum, qui ante mortem non sunt conversi ad fidem.

112. Infames, qui recta carent existimatione apud homines non possunt ordinari; nam ex Apostolo, qui ad Ordines sunt promovendi *debent habere testimonium bonum ab iis, qui foris sunt*: & quidem infamia dupliciter potest contingere. Primò finè culpa, quando quis artem vilem, & ignominiosam exercet, cui ex jure est annexa infamia; tales sunt histriones, circulatores, & mimi, qui ex officio publicè comœdias repræsentant, qui sunt irregulares ex defectu bonæ famæ: Idem asserunt nonnulli de Macellariis, & Tabernariis, qui ex infamia officii sunt irregulares; attamen, cum hæc infamia non sit in Jure expressa, Palaus *disp. 6. punct. 20. nu. 6.* tenet, illos non esse irregulares.

113. Secundò contingit infamia ex delicto notario, & publico, cui à Jure annexa est infamia, ut habetur cap. *Infames 6. quæst. 1.* & cap. *Qui aliquo crimine dist. 51* Crimina, quæ à Jure habent annexam infamiam, sunt Adulterium, Incestus, Raptus Virginis, Sodomia, Veneficium, Duellum, Sacrilegium, Simonia, Crimen læsæ Majestatis, & Perjurium in Judicio, & alia, quæ dicto cap. *Infames* numerantur, quando scilicet publica, & notoria sunt; si enim sunt occulta non pariunt infamiam, nec irregularitatem, excepto homicidio voluntario, quod quamvis occultum inducit irregularitatem, ut colligitur ex cap *fin. de Temporib. ordinat.* ibi: *Si proposita crimina ordine Judiciario comprobata, vel aliàs notoria non fuerint, non debent hi (præter reos homicidii) post pœnitentiam in jam susceptis, vel suscipiendis ordinibus impediri*, Navarr. *cap. 27. numer. 248.* Si autem delictum processu temporis fiat publicum per propriam confessionem, vel alias legitimas probationes in Judicio factas, tunc statim absque alia Judicis Sententia oritur infamia jam in Jure statuta.

DUBIUM X.

De dispensatione Irregularitatis.

114. Duobus modis tollitur irregularitas; primò per cessationem causæ, seu defectus, sic, cessante infamia per publicam emendationem, & cessante defectu corporis, vel ætatis, tollitur irregularitas. Secundò tollitur per dispensationem pro qua tamen nulla datur determinata forma, conveniens est illa *dispenso tecum in irregularitate, quam contraxisti propter talem causam*, ut cum Henriquez notat Leander *disp. 27. quæst. 1.* Ut dispensatio sit licita requiritur causa, ut constat ex Trident. *sess. 23. cap. 14.* ibi. *cum promotis per saltum, si non ministraverint, Episcopus ex legitima causa possit dispensare*; data à Pontifice valet etiam finè causâ. Quinam autem possint dispensare.

115. Resp Summus Pontifex dispensare potest in omnibus irregularitatibus, quia irregularitas etiam ex homicidio, & bigamia est de Jure humano, & Ecclesiastico, supra quod est Summus Pontifex, qui est talis Juris conditor, & legislator, in quo omnes conveniunt; Remanet difficultas de Prælatis inferioribus, de quibus jam plura diximus supra, & quidem de dispensatione irregularitatis provenientis ex vitio corporis diximus *supra num. 32.*: de illa, quæ provenit ex defectu natalium *num. 37.*, *& seqq.*, & de illa, quæ nascitur ex bigamia *num. 48.*, Remanet aliquid dicendum de dispensatione proveniente ex homicidio voluntario, aut casuali.

116. Episcopus in sua Diœcesi dispensare potest in omni irregularitate proveniente ex delicto occulto, ea excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, ex concessione sibi facta in Concil. Trid. *sess. 24. cap. 6. de reform.*, ubi dicitur *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus, & suspensionibus, ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare*; & cum hæc facultas jure ordinario sit annexa muneri Episcopali, potest illam alteri committere: eamque transire ad Capitulum Sede Vacante, notat Barbosa *in Collectaneis ad cit. locum Concilii Trid. num. 4.*, ubi alios refert.

117. Episcopus dispensare potest in irregularitate proveniente ex homicidio occulto causa defensionis facto, quamvis occisor excessisset moderamen inculpatæ tutelæ, quia Concil. Trid. concedens facultatem Episcopis dispensandi in homicidio occulto, solùm

sum excipit homicidium simpliciter voluntarium, injustum, directè intentum, & volitum, cujusmodi non est homicidium factum in sui defensionem, quod licèt sit injustum, & peccaminosum ob excessum inculpatæ tutelæ, non tamen est simpliciter voluntarium, sed quasi coactum, & necessarium, deinde, quia, nullo intercedente excessu, non videtur necessaria dispensatio; nam qui ob extremam, & omnino inevitabilem suæ vitæ defensionem alium occidit nullam incurrit irregularitatem, Clement. *Si furiosus de homicidio* Navarr. *cap. 27. numer.* 240. Barbosa *de potest. episc. allegat.* 39. *à num.*53.,*& seqq.* Avila *disp.6. sect.* 5. *dub.* 5. *concl.*1.Idem potest in quocumque alio homicidio casuali occulto, non verò si sit publicum, aut deductum ad forum contentiosum:

118. Non potest Episcopus dispensare in irregularitate contracta ex homicidio justo publica authoritate facto in Judicio sanguinis, & in bello justo ex defectu lenitatis, quam contrahunt Judices, Officiales, & Ministri proximè concurrentes ad mortem, nec non milites pugnantes in bello justo, quia Tridenr. solùm concedit Episcopis facultatem dispensandi in irregularitatibus ex delicto occulto, cujusmodi non est illud, quod fit authoritate publica, Suarez *disp.* 47. *sect.* 6. *in fine* Palaus *disp.6. punct.* 14. §. 7. *num.* 6. Navarr. *cap.* 27. *numer.* 217.; potest tamen dispensare in irregularitatibus provenientibus ex mutilatione, etiam injusta, & directè intenta, quando est occulta; nam Trident. solùm excipit irregularitatem provenientem ex homicidio voluntario; unde videtur concedere facultatem pro omnibus aliis, siquidem exceptio firmat regulam in contrarium in casibus non exceptis, Navarr. *numer.* 240. Suarez *disp.* 44. *sect.* 1. *num.* 4. Diana *part.* 4. *tract.* 2. *resol.* 71. Barbosa *in Concil. Trid. sess.* 24. *cap.* 6. *de reformat. num.* 36.

119. Prælati Regulares possunt cum suis subditis dispensare in irregularitate ex homicidio voluntario, sive ante ingressum Religionis, sive post illum tale crimen fuerit commissum, & hoc ex variis privilegiis Regularibus concessis, dummodo crimen fuerit occultum, ut constat ex *Compendio privilegiorum Societatis Jesu, Verb. dispensatio* §.5. & 6., & probat Palaus *disp.* 6. *punct.* 12. §. 3. *numer.* 4. Idem habetur ex *Compend. privileg. Minorum Verb. dispensatio* §. 21., & Verb. *Absolutio ordinaria quoad fratres* §. 40., & ex concessione Martini V. facta Priori S. Benedicti Vallisoletani, & quia talis concessio facta fuit Priori locali infert Candid. *tom.* 2. *disp.* 24. *art.* 61. *dub.* 8., non solùm Provinciales, aut Generales, sed Superiores locales hanc dispensationem impendere suis subditis, cum quibus possunt dispensare, etiamsi homicidium sit directè voluntarium, & publicum, ex Concessione S. Pontificis Pii V. facta Congregationi Cassinensium, ut probat Ant. à Spiritu S. *in Direct.disp.* 1. *num.* 80., videri potest Leander *disp.* 27. *quæst.* 32., ubi rem fusè tractat. Miranda *in man. tom.* 2. *quæst.* 8. *concl.* 5. Portel. *in dub. Regul. verb. Dispensare num.* 8. Hyacinthus Donatus *tom.* 2. *tract.* 11. *quæst.* 9., *& seqq.*

120. Delictum dicitur occultum ad effectum obtinendi dispensationem, quod à nemine scitur, vel à tam paucis, ut non sit notorium, & publicum, ut si in aliqua Civitate notum sit tribus, aut quinque, adhuc dicitur occultum, multò magis si non est deductum ad forum contentiosum, vel si est deductum non fuit probatum, nam tunc non dicitur deductum ad forum contentiosum cum effectu, etiamsi falsis testibus, & mediis depravatis Sententia absolutoria sit obtenta, quia tunc remanet, ut erat priùs, id est non probatum, ut cum Sanchez, Barbosa, & Bossio diximus *in tract. de Matrim. cap.* 18. *dub.* 12. §. 4., & hæc de Justitia, Restitutione, Contractibus, & Censuris breviter dixisse sufficiat, ad Majorem Dei gloriam, ejusque Sanctissimæ Matris, & Doctoris Gentium, quæ omnia judicio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Summique Pontificis correctioni subjecta esse volo, paratus delere, & corrigere, si quæ delenda,& corrigenda judicaverit.

F I N I S.

INDEX

Rerum Notabilium, quæ in hoc Opere continentur.

Prior numerus Paginam, secundus notas Marginales designat.

A

sunt

titulo

B

C

QUALITER SIT PRÆMITTENDA MONITIO

DE

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB INCURRENDIS CENSURIS

DE ABSOLUTIONE CENSURARUM

quòd

CUSTOS

D

DEGRADATIO, DEPOSITIO

DEPOSITUM

E

EMPHYTEUSIS

IN-

F

GA-

G

GABELLA TRIBUTUM

H

HÆREDES HÆREDITAS

HYPOTHECA

I

IMPEDIENS

IRREGULARITAS EX HOMICIDIO VOLUNTARIO

M

MANDANS

MANDATUM

METUS

MONOPOLIUM

Merca-

N

NEGOTIATIO

OR-

O

ORDO INTER COOPERATORES AD FURTUM

ORDO INTER DEBITA SOLVENDA

P

PALPO

PIGNUS HYPOTHECA

Qui

R

RESTITUTIO

QUID SIT RESTITUENDUM

RESTITUTIO OB DAMNA SPIRITUALIA

quæ

Si In-

RESTITUTIO HONORIS

RESTITUTIO DIVITIARUM

CUI QUANTUM ETC. SIT RESTITUENDUM

CAUSÆ EXCUSANTES A RESTITUTIONE

Requi-

RESTITUTIONIS ALIÆ CIRCUMSTANTIÆ

TE-

T

TESTAMENTUM

Tene-

DE PACTIS QUÆ APPONUNTUR IN VENDITIONE

USURA

USUS ET USUSFRUCTUS

FINIS.

